Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

I. H. S.

Justiniani Imperatoris Digestorum seu Pandectarum Libri quinquaginta. Norembergæ. per G. Valoandrum. 1529.

Año 1529.

(Archivo de Loyola).

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM LIBRI QVINQVAGINTA.

Εἰς βίβλους.

Βίβλον Ἰουστινιανὸς ἄναξ πεχνήσατο τῶν δε,
τῷ ῥα τριβωνιανὸς μεγάλῳ κάμε παμβασιλῆϊ,
οἷά τις ἡρακλῆϊ πεναιόλον ἀασιδε τθύξας,
ἢ ἐπιμῆμαίρουθ᾽ ἀγάλματα πάντα θεμίστων.
Ἄνθρωποι δ᾽ Ἀσίης τε, δορυκτήτου τε Λιβύης,
Εὐρώπης τε πήδωντες ὅλον σεμαίνοθεν κόσμον.

IOANNES PAVLVS

Catalogo Sitticensi inscribi voluit. A. 1692

Editi Norembergæ per Gregorium Haloandrum, munificentia ac liberalitate amplifs. ordinis ibidem.
Anno M.D.XXIX.CAL.APR.

Universidad de Deusto
Biblioteca

AMPLISSIMO

DECVRIONVM ORDINI REI PVBLICAE NOREMBERGENS. GREGORIVS HALOANDER.

EQuidé existimo, magnifici ac sapiétissimi uiri, si suus ubiq; rectis studijs honos haberet: & qui ius ciuile pfitentur, plus augendo bono publico, cq; priuato censui studerent: neq; obstaret hominũ inuidia, qui tunc demum se beatos, totoq; terrarum orbe celebres fore credunt, si peruetusta exemplaria sollicite penes se adseruent, & usibus publicis subtrahant: iam pridem aliquos futuros fuisse, qui peruestigatione ac collatione antiquorum codicum, summa ope adnisi, ius ciuile interpolatum, beneq; castigatũ nobis reliquissent. Quis enim neget, iam inde ab eo tempore, quo primum Romani imperij maiestas, partim incursione exterarum gentiũ, partim oppressione tyrannorũ labefactata, & ad inane nomen redacta est: cum omnes bonas artes, præclaraq; studia ingens uulnus accepisse: tum ius ipsum ciuile ita miserandum in modum magna ex parte concidisse, ut recuperandi restituendiq; eius in integrum omnis penè spes sublata esse uideatur? Nunc uero cum & bonæ literæ, quæ paulatim superioribus annis caput erexerant, sine quibus iuris ciuilis cognitio, tanquã firmissimo præsidio destituta consistere nequit, de integro pessum eant: & iuris studiosis, conatus: his autẽ, qui eius generis libros detinent, publicandi uoluntas desit: necessariò res eô decidit, ut quoniã iusti & ordinarij exemplaris copiã habere non datur, ne perpetuò puerorum more digitis micemus in tenebris, uicaria interim opera utamur. His ego rationibus adductus, nihil quidquã præter utilitatem publicam spectans: quo magis & ciuilium quæstionum modus adhibeatur, & studiosi præstantissimos humanisq; actionibus utilissimos libros nõ offenso pede peragrare queant: notas Pandectarum Florentinarum, quæ olim Pisanæ fuerũt (antiquissimũ exemplar, & quod ob synceritatem ac scripturæ fidem ante quadringentos annos in summa ueneratione semper habitum est) quarum inspiciendarum describendarumq; potestatem magnus ille Politianus beneficio Laurentij Medicis excellentissimi uiri habuit, in cõmune profero. Hæ ipsæ quot quãtisq; mihi laboribus, sudoribus, curis, uigilijs, lucubrationibus constiterint: ne dicam me capitis periculum adijsse, dum cõmunibus stu-

ij dijs

Universidad de Deusto
Biblioteca

dijs opem ferre ſedulò adnitor:facilius cogitatione cõſequi, quàm oratione explicare poſſim. Ac quo maiore cum authoritate (indigent enim tutelari quodam numine)prodeant : uobis muneri offero,non ſolum ut deditiſſimi mei erga uos animi, & ſummi aduerſus rem publicã ueſtram amoris ſpecimen edam:ſed etiam ut ſtudioſi boniq; omnes immortales uobis gratias debeant, qui me huiuſce rei ergò,& honorifice accipere, & ſingulari munificẽtia proſequi,ueſtriſq; ſumptibus hocce in opere abſoluendo benigne ſuſtentare non dubitaueritis. Accedet ergo ad cumulum uirtutũ ueſtrarum hoc etiam, quod cum ita ab initio rem publicam ueſtrã incredibili prudentia adminiſtraueritis, ut nõ modo cæteris Germaniæ ciuitatibus, municipijs, colonijs, metrocomijs admirationi,ſed etiã unico exẽplo fueritis: nũc ciuitas ueſtra,ſi nõ alumna, tamen reparatrix legũ merito ab oĩbus appelletur. Quod autem de notis à me ſcriptum eſt,id ne quis de uerbis meis erret, ſic accipi uolo:non per omnia me illarum fidem ſecutum eſſe(quando plurima in ijs contineantur,quæ non ſolum non defendi,ſed ne tolerari quidem poſſint,aut debeant) ſed eatẽnus duntaxat, quatẽnus peruulgata noſtra lectionis bonitate manifeſte præcelluerunt,uel alioqui probabilior ratio ſuaſit:maxime ſi antiquorum codicum cõſenſus, quos neq; paucos,neq; peſſimos cum ijs contuli,accederet. Nam qui exemplar illud Florentinorum ἀρχέτυπον Iuſtiniani fuiſſe contendunt:hi mihi plurimum falli uidentur,cõtrariumq; plus,quàm ſexcentis locis,meridiano ſole clarius commonſtrari poterit. Illud tamen non iuerim inficias, ſi uſpiam hoc tempore exſtet exemplar,quod & uetuſtate & integritate cæteris antiſtet,unde Pandectarum iuris ciuilis opus citra controuerſiam prorſus in integrum reſtitui queat: hoc ex multis ſi non ſolũ, præcipuum tamen fore. Quo factum eſt,ut ſi quando in diuerſas ſententias uarietate lectionum raptus,iudicio meo confidere auſus nõ fuerim(hominem enim me eſſe memini,qui ut ignorare multa, ita & errare poſſim) maluerim integrum iudicium ad æquum lectorem tranſmittere,quãm de mea ſententia quidpiã temere ſtatuere. quam rẽ aſteriſco(ut plurimum)notaq; adpoſita teſtatus ſum:teſtaborq; deinceps, cum ab initio totum opus recognouero. Ex contrario non ita abiuratus & iniquus notis hiſce fui, ut ſi quæ recta ratione prolata, ibiq; ſcripta eſſent,facile ab ijs receſſerim:ut maxime exſtiterint,qui plurima in Pandectis corrigendo,iuſtis etiam uoluminibus editis, aliter locũ aliquem ſcribendũ reponendumq; putauerint. Libet eius rei in gratiã ſtudioſorũ exempli cauſſa unum de multis proferre,quo facilius de cæteris coniectura poſſit fieri. In eius conſtitutionis,quæ in uulgatis codicibus ſola præfationis inſtar eſt,in Pandectis Florentinis ſecundum locũ obtinet,tum ὑπογραφῇ,tum contextu,crebra mentio anteceſſorum fit. eam pleriq; dictionem, ut ratione carentem & ſubditiciam expungere,& uel adſeſſores,uel anteſeſſores reſtituere non dubitarunt:quaſi de προέδροις Athenienſium, uel præſidum παρέδροις hoc loco habeatur oratio,ac nõ potius ſcholaſticũ hoc uerbũ fuerit de uoce græca (licet nimis ſẽp curioſe) expreſſum. ſiquidem apud græcos uerbũ παρακαθῆσθαι per translationem inter cætera ſignificaſſe, præeundo aliquem ueluti porrecta manu in penetralia facultatis ac profeſſionis alicuius deducere:id uel particula παρακαμψίως Alexandro Aphrodiſienſi cæterisq; familiaris oſtendit.ut anteceſſores ea ætate nihil aliud,quàm iuris profeſſores habiti ſint,qui in ſcholis publicis authoritate principis certis locis ius ciuile docerent:quibus ea conſtitutione Imperator quodam modo formã ac docendi rationem,quanquã à poſteris peſſimo exemplo neglectam,utiliſſimã tamen & cõmodiſſimã, præſcribat. qua ratione & qui iuri operam nauabant,generali uocabulo nõ tantũ diſcipuli, ſed & ſcholaſtici appellatione dicebãtur:id,quod ex græcorũ epigrammatis non uno in loco obſeruauimus. Verumenimuero quod ad ſcribendi rationem, quam Græci ὀρθογραφίαν appellant, pertinet: eam neq; remotiorem ab uſu atq; obſeruatione noſtra adhibui, neq; item omnino circumforaneam illam atq; uulgarem amplexus ſum.quemadmodum enim ſcriptionis inſolentiam deuitans, non prægnas prægnatis,non urgueo,non pigneris, non infinita alia, quæ in Florentino codice propèmodum perpetua ſunt, ſcripſi:itq; de induſtria exſilium, adſeruo,exſtitit,cotidie,aliaq; eius generis,quæ legendo quis facile animaduertet,nõ refugi. Neq; id imprudenter,ſed doctiſſimis acerrimoq; in literis iudicio uiris authoribus feci:ex quibus honoris cauſſa nominare libet Io. Baptiſtã Egnatium Venetũ,& D. Iulium Pflugk, utrũq; incomparabili eruditione ſpectataq; morum integritate præditũ : quorum alter me non ſolum hominem Germanum conſilio, ſed etiam netuſtis codicibus adiuuit: alter uero,præterẽq; quod primus mihi author exſtiterit iuris ciuilis capeſſendi,& mirabiliter hoc ſtudij genꝰ propter tot ſalebras, mendas, commentariorum barbariem, obſcuras & nonnunquam inutiles quæſtiones, rixaſq; ſcholaſticas initio auerſantem cohortationibus ac ſpe meliorũ retinuerit: poſtea ne quid in me benignitatis ac liberalitatis omitteret, ſuo etiam ſumptu in Italiam ducere ac reducere non dubitauit: ut optimo iure ſtudioſi, quidquid mea opera ac labore ad ipſos uel commoditatis uel utilitatis peruenturum ſit,huic tanquam authori primario acceptum ferre debeant. De

librorum nomenclatura,quam inſcriptionibus capitum adieci, nihil eſt,quod pollicear:cum non ex notis eam,ſed alijs codicibus deſcriptã habuerim: nec alio conſilio omiſſam putem,quàm quod marginis anguſtia non caperet.quod idem in uno & item altero loco tractatus de Tutelis accidit,ubi uerba Modeſtini græca deeſſe notãtur quidem,ſed non adſcribuntur. qua in re tamen ne quis uel fidem uel diligentiam meã requireret: quidquid eius erat, ita ſignis diſtinxi, ut ſine negocio cognoſci poſſit,quæ latine,quæ rurſus græce ſcripta initio fuerint: dũ quæ græca eſſe debent, cõgeminatam crucem præ ſe ferunt ✠, latina trifolium ☘. Potuiſſem ſanè imitatus eorum exemplum,qui cõcinnandis adnotationibus gloriam ſibi peperere,quos non multo meliores his puto,qui tantam nobis librorum molem obiecerunt, & manifeſte in Iuſtiniani edictum commiſerunt:& ipſe bonum numerum librorũ conficere, ſi tam gloriæ meæ,quàm ſtudioſorum rationem habere uoluiſſem,qui hiſce legendis magno temporis diſpendio à cognitione iuris auocantur. Sed magis mihi Zamolxidis apud Platonem cõſilium adlubuit, qui putabat, tum demum certæ corporis parti recte medicinam accommodari poſſe,ſi totum prius corpus bene conſtitutũ fuiſſet. Cõſimiliter ego exiſtimaui, felicius cõſuli huic ſtudio, ſi fontes ipſũ rerum,qui calamitate temporum,noſtraq; ſocordia interciderunt,reparentur perpurgenturq;.Cæterum cum digeſtorum opus Imperator in ſeptem partes diſtribuit,quibus ſeparati rerum tractatus & diſputationes continerentur:recte me atq; ordine facturum arbitratus ſum, ſi in partiendo opere plus apud me paterer Imperatoris authoritatem, quàm imperitam uulgi,adeoq; ſine ratione receptam conſuetudinem ualere:præſertim uero cum ἐν ταῖς κεφαλαῖς (quod genus conſtitutiones noſtri authore Bulgaro in collationes diuiſas Authenticas uocãt) ipſe Imperator clamet, conſtitutione. 134. τὰ κακῶς ἐπινοούμενα οὐδὲ μακρᾷ συνηθείᾳ βεβαιοῦσθαι βουλόμεθα. Qua ꝓpter totũ opus ita partiti ſumus, ut ſiue in duo,ſiue tria uolumina redigi id ſtudioſi uelint,ſumma commoditate fiat:& una eademq; opera Bulgari & Azonis ſæculo natæ uoluminum appellationes,præter barbariem nihil olentes,è medio diſcedãt. Laurentij deniq; Vallæ criminationibus, cæterorumq; calumnijs, quibus tam iureconſultos ueteres,quàm ipſum Iuſtinianum conuitijs impetunt:alio tempore,cũ plus ocij nactus ero, & firmiore ualetudine fuero,reſpondere conabor. Illud in præſentia non negauerim,nulla iniuria noſtrorum hominum imperitiã accuſari, qui caput aliquod ex Digeſtorum opere in teſtimonium adducentes,legis uerbo & gemino ff. utuntur:cum ex monumentis antiquiſſimorum codicum conſtet, latinos

latinos ἐν τοῖς πρωτοτύποις ſimpliciter huic ff, uel huic ff notæ, qua operis nomen ſignificabant(unde & ſupina librariorum negligentia irrepſit,ut hodie.ff.ſcribantur)titulum nudumq; capitis principiũ hunc in modum adieciſſe. Dig. uel ff. uel ff. de act. empt. Iulianus. græcos uero frequẽtius operis nomen omiſiſſe:titulum,caput,ac uerſum, quem δεμάτιον illi quaſi nouam facti ſpeciem ſiue caſum, noſtri inepte paragraphũ appellarunt, per numeros tantũ indicaſſe hoc modo. Cic. d. nat. b. ii. 5. dv. 10. id quod fragmenta quædã de pignoribus, de ſucceſſione ab inteſtato,de peculio græce ſcripta,quæ penes me habentur,antiquiſſima teſtari poſſunt. Quod reliquũ eſt:exopto, ut æquus mihi rerũ æſtimator contingat,qui magis ſtudiũ,uoluntatẽ,atq; induſtriã expẽdat, cũ ſi quid humani admiſerim,calumniã nectat,& in peſſimã partẽ oĩa rapiat. Capiant de me exemplũ, qui rei literariæ bene cupiunt:nactiq; meliores codices,non certando maledictis,à quibus natura ſum alieniſſimus:ſed benigne in publicum conſulendo,honeſtiſſimum rebusq; humanis perquàm neceſſarium ſtudij genus adiuuent. qua re non ſolum à me,ſed etiam bonis omnibus immortalem gratiã inibũt. Hos igitur libros, ampliſſimi patres, ſi ea fronte & animi hilaritate acceperitis,qua uobis à me offerũtur:non ſolum laboris atq; operæ magnũ me fructum percepiſſe putabo: ſed etiam efficietis, ut aliquãdo(uolente deo)temporis progreſſu bonã Codicis Iuſtinianei partẽ, κεφαλὰς deniq; ipſas in publicũ proferã. quo magis facto noſtro,& iuris ciuilis ſtudium quotidie auctius reddatur:atq; ab omnibus dei & ſeruatoris noſtri benignitas prædicetur, qui nõ dedignatus fuerit per me infimum homuncionem ſuos reſpicere. cui laus honor & gloria in ſæcula ſæculorum AMEN.

DIXI.

Curauimus præterea(ne quid diſſimilem)maioribus literarum formis deſcribi,tum legum,ſenatuſconſultorum,edictorum & quæ materialiter poni à Grammaticis dicuntur,uerba:tum ſtipulationum, exceptionum,inſtitutionũ,ſubſtitutionum, legatorumq; formulas: quod intelligerẽ ea re non ſolum magnam operi lucem acceſſurã, ſed etiam ſtudioſos bona laboris parte leuatũ iri. eodem pacto ijs conſuluimus, qui græca neſciũt,in fine operis Græcorum reſcriptorũ, reſponſorum, quæſtionum, uocabulorum interpretatione adiecta.

Impe

Universidad de Deusto
Biblioteca

IMP. IVSTINIANVS A. TRIBONIANO VIRO EMINENTISSIMO, QVAESTORI SACRI PALATII.

DEo authore, nostrum gubernante imperium, quod nobis à cælesti maiestate traditum est: & bella feliciter peragimus, & pacem decoramus, & statum rei publicæ sustentamus: & ita animos nostros ad dei omnipotentis adiutorium erigimus, ut neq; armis confidamus, neq; nostris militibus, neq; bellorum ducibus, uel nostro ingenio: sed omnem spem ad solam prouidentiam referamus summæ trinitatis, unde & mundi totius elementa processerunt, & rerum dispositio in orbem terrarũ producta est. Cum itaq; nihil tam *studiosum in omnibus rebus inuenitur, quàm legum authoritas, quæ & diuinas & humanas res bene disponit, & omnem iniquitatem expellit: reperimus autem omnem legum tramitem, qui ab urbe condita & Romuleis descendit temporibus, ita esse confusum, ut in infinitum extendatur, & nullius humanæ naturæ capacitate concludatur: prius nobis studium fuit à sacratissimis retro principibus initium sumere, & eorum constitutiones emendare, ac uiæ dilucidæ tradere: quatenus in uno codice congregatæ, & omni superuacua similitudine & iniquissima discordia absolutæ, uniuersis hominibus promptum suæ serenitatis præbeant præsidium. Hoc q; opere consummato, & in uno uolumine, nostro nomine præfulgẽte, coadunato: cum ex paucis & tenuioribus releuati, ad summam & plenissimam iuris emendationem peruenire properaremus, & omnem Romanã sanctionem & colligere, & emendare, & tot authorum dispersa uolumina uni codici indita ostendere (quod nemo alius neq; sperare, neq; optare ausus est) res quidem difficillima, imò magis impossibilis uidebatur. Sed manibus ad cælum erectis, & æterno auxilio inuocato, eam quoq; curam nostris animis reposuimus: freti deo, qui & res penitus desperatas donare, & cõsummare uirtutis magnitudine potest: & ad tuæ syncteritatis optimũ respeximus ministerium, tibiq; primo & hoc opus commisimus (ingenij tui documentis ex codicis nostri ordinatione acceptis) & iussimus, quos probares, tam ex facundissimis antecessoribus, quàm ex iuris disertissimis togatis fori amplissimæ sedis, ad sociandum laborem eligere. His itaq; collectis, & in palatium nostrum introductis, nobisq; tuo testimonio placitis, totam rem faciendam permisimus: ita tamen, ut tui uigilãtissimi animi gubernatione res omnis celebraretur. Iubemus igitur uobis antiquorum prudentium, quibus authoritatem conscribendarum interpretandarumq; legum sacratissimi principes præbuerunt, libros ad ius Romanum pertinentes & legere, & elimare: ut ex his omnibus materia colligatur, nulla (secundum quod possibile est) neq; similitudine, neq; discordia derelicta, sed quod ex his unum pro omnibus sufficiat. Quia autem & alij libros ad ius pertinentes scripserũt, quorum scripturæ à nullis authoribus receptæ, nec usitatæ sunt: neq; nos eorum uolumina nostram inquietare sanctionẽ dignamur. Cũq; hæc materia summi numinis liberalitate collecta fuerit: oportet ea pulcherrimo opere exstruere, & quasi propriũ & sanctissimum templum iusticiæ cõsecrare: & in libros quinquaginta & certos titulos totum ius digerere, tam secundum codicis nostri constitutionem, quàm edicti perpetui imitationem (prout hoc uobis commodius esse patuerit) ut nihil extra memoratam consummationem possit esse derelictum, sed his quinquaginta libris totum ius antiquum per mille & quadringentos ferè annos confusum, & à nobis purgatũ, quasi quodam muro uallatum, nihil extra se habeat: omnibus authoribus iuris æqua dignitate pollentibus, & nemini quadam prærogatiua seruanda: quia non omnes in omnia, sed certi per certa, uel meliores, uel deteriores inueniuntur. Sed neq; ex multitudine authorum, quod melius & æquius est, iudicatote: cum possit unius forsitan & deterioris sententia & multos & maiores aliqua in parte superare. Et ideo ea, quæ in notis Aemilij Papiniani ex Vlpiano, & Paulo, necnon & Martiano adscripta sunt, quæ antea nullam uim propter honorem splendidissimi Papiniani obtinebant, non statim respuere: sed si quid ex his ad repletionem summi ingenij Papiniani laborum uel interpretationum necessarium esse perspexeritis, & hoc ponere legis uim obtinens non moremini. Et omnes, qui relati fuerint in hoc codice prudentissimi uiri, habeant authoritatem, tanquam si eorum studia ex principalibus constitutionibus profecta, & à nostro diuino fuerint ore profusa. Omnia etiam merito nostra facimus: quia ex nobis omnis eis impartietur authoritas. nam qui non subtiliter factum emendat: laudabilior est eo, qui primus inuenit. Sed in hoc studium uobis esse uolumus, ut si quid in ueteribus libris non bene positum inueniatis, uel aliquod superfluum, uel minus perfectum: superuacua longitudine semota, & quod imperfectũ est, repleatis: & omne opus moderatum & quàm pulcherrimum ostendatis. hoc etiam nihilominus obseruando, ut si quid ex ueteribus legibus uel constitutionibus, quas antiqui in suis libris posuerint, non recte scriptum inueniatis: & hoc reformetis, & moderato ordini tradatis: ut hoc uideatur esse uerum, & optimum, quasi ab initio scriptum, quod à

*ἀτρου- δάϊον.

Universidad de Deusto
Biblioteca

uobis electum, & ibi positum fuerit: & nemo ex comparatione ueteris uoluminis, quasi uiciosam scripsuram, arguere audeat. Cum enim lege antiqua, quæ regia nuncupabatur, omne ius omnisq; potestas populi Romani in imperatoriam translata sit potestatem: nos uero sanctionem omnem non diuisimus in alias & alias conditorũ partes, sed totam nostram esse uoluimus: quid possit antiquitas nostris abrogare legibus? Et in tantum uolumus eadem omnia, cum reposita sunt, obtinere: ut si aliter fuerint apud ueteres conscripta, in cõtrarium autem in cõpositione nostra inueniant: nõ scripturæ, sed nostræ electioni hoc adscribatur. Nulla itaq; in omnibus prædicti codicis membris ἀνωνομία (sic enim à uetustate græco uocabulo nuncupatur) aliquem sibi locum uindicet: sed sit una concordia, una cõsequentia, aduersario nullo constituto. Sed & similitudinem (secundum quod dictum est) ab huiusmodi consummatione uolumus exsulare: & ea, quæ sacratissimis cõstitutionibus, quas in codicem nostrũ redegimus, cauta sunt, iterum poni ex uetere iure non concedimus: cum Diualium constitutionũ sanctio sufficiat ad eorũ authoritatem: nisi forte uel propter diuisionem, uel propter repletionem, uel pleniorem indaginem hoc contigerit: & hoc tamen perraro, ne ex continuatione huiusmodi lapsus oriatur aliquid in tali prato spinosum. Sed & si quæ leges in ueteribus libris positæ, iam per desuetudinem abierunt, nullo modo nobis easdem ponere permittimus: cum hæc tantummodo obtinere uelimus, quæ uel iudiciorum frequentissimus ordo exercuit, uel longa consuetudo huius almæ urbis comprobauit: secundum Saluij Iuliani scripturam, quæ indicat, debere omnes ciuitates consuetudinem Romæ sequi, quæ caput est orbis terrarum, non ipsam alias ciuitates. Romam autem intelligendum est non solum ueterem, sed etiam regiam nostram, quæ deo propicio melioribus cõdita est augurijs. Ideo iubemus duobus istis codicibus omnia gubernari: uno constitutionum, altero iuris enucleati, & in futurum codicem componendi: uel si quid aliud à nobis fuerit promulgatum institutionum uicem obtinens, ut rudis animus studio si simpliciter enutritus, facilius ad altioris prudentiæ redigatur scientiam. Nostram autem consummationẽ, quæ à nobis adnuente deo componetur, Digestorum uel Pandectarum nomẽ habere sancimus: nullis iuris peritis in posterum audentibus commẽtarios illi adplicare, & uerbositate sua supradicti codicis compendium confundere: quemadmodum & antiquioribus temporibus factum est, cum per cõtrarias interpretantium sententias totum penè ius conturbatum est. sed sufficiat per indices tantummodo & titulorum subtilitatẽ, quæ πάτιτλα nuncupãtur, quædam admonitoria eius facere, nullo ex interpretatione eorũ

ne eorum uicio oriundo. Ne autem per scripturam aliquam fiat in posterum dubitatio: iubemus non per signorum captiones & compendiosa ænigmata, quæ multas per se & per suum uicium ἀνωνομίας induxerunt, eiusdem codicis textum conscribi: etiam si numerus librorum significabitur, aut aliud quidquam. neq; etenim hæc per specialia signa numerorum manifestari, sed per literarum consequentiam explanari concedimus. Hæc igitur omnia deo placido facere tua prudentia unà cum alijs facundissimis uiris studeat, & tam subtili, quàm celerrimo fini tradere: ut codex consummatus, & in quinquaginta libros digestus, nobis offeratur in maximam & æternam rei memoriam, deiq; omnipotentis prouidentiæ argumentum, nostriq; imperij, & uestri ministerij gloriam. D. XIIII. CAL. IAN. CP. IIII. LAMPADIO & HORESTA VIRIS. CC. CONSS.

IMP. CAESAR,

FLAVIVS, IVSTINIANVS, ALEMANICVS, GOTthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Africanus, Alanicus, Vandalicus, pius, felix, inclytus, uictor ac triumphator semper Augustus. Theophilo, Dorotheo, Theodoro, Isidoro, Anatolio, Thallelæo, & Cratino uiris illustribus antecessoribus, & Salaminio uiro disertissimo. S.

Omnem reipublicæ nostræ sanctionem iam esse purgatam & compositam, tam in quatuor libris institutionum seu elementorum, quàm in libris quinquaginta Digestorum seu Pandectarum, necnon duodecim imperialium constitutionum: quis amplius, quàm nos cognoscit? Quando omnia quidẽ, quæ oportuerat & ab initio mãdare, & post omniũ consummationem factã libenter admittentes definire: iam per nostras orationes tam in græca lingua, quàm Romanorum (quas & æternas fieri optamus) explicita sunt. Sed cum uos & omnes postea professores legitimæ scientiæ constitutos etiam hoc oportuerat scire, quid & in quibus temporibus tradi studiosis necessarium credamus, ut ex hoc optimi atq; eruditissimi efficiantur: ideoq; præsentem diuinam orationem ad uos præcipue faciendã existimauimus: quatẽnus tam prudentia uestra, quàm cæteri antecessores, qui eandem artem in omne æuũ exercere maluerint, nostris regulis obseruatis, inclytam uiam eruditionis

Universidad de Deusto
Biblioteca

nis legitimæ possint ambulare. Itaq; cum dubiò procul necesse sit institutiones in omnibus studijs primum sibi uindicare locum, utpote prima uestigia cuiusq; scientiæ mediocriter tradentes: ex libris autem quinquaginta nostrorum Digestorũ sex & triginta tantummodo sufficere, tam ad uestram expositionem, quàm ad iuuentutis eruditionem iudicemus: ordinem eorum & tramites, per quos ambulandũ est, manifestare tempestiuum nobis uidetur: & uos in memoriam quidem eorum, quæ antea tradebatis, redigere: ostendere autem nouellæ nostræ compositionis tam utilitatem, quàm tempora, ut nihil huiq; artis reliquatur incognitum. Et antea quidem (quemadmodum uestra scit prudentia) ex tanta legum multitudine, quæ in librorum quidem duo millia, uersuũ autem tricies centena extendebatur: nihil aliud, nisi sex tantum libros, & ipsos confusos, & iura in se utilia perraro habentes, à uoce magistri discipuli accipiebant, cæteris iam desuetis & omnino inuijs. In his sex libris Caij nostri institutiões & libri singulares quatuor, primus de uetere illa rei uxoriæ actione, secundus de tutelis, & tertius, necnon quartus de testamentis & legatis connumerabantur: quos neq; totos per consequentias accipiebant, & multas partes eorum quasi superuacuas præteribant. Et primo quidẽ anno hoc opus tradebatur legentibus, non secundũ edicti perpetui ordinationem, sed passim & quasi per saturam collectum, utili inutilibus misto, maxima tamen parte inutilibus deputata. Secundo autem anno præpostera ordinatione habita, prima pars legum eis tradebat̃, quibusdã certis ab ea titulis exceptis: cum erat enorme post institutiones aliud legere, quàm quod in legibus & primum positum est, & nũcupationem meruit τῶν πρώτων. Post eorum uero lectionem, neq; illam continuam, sed particularem, & magna ex parte inutilem constitutam: tituli eis alij tradebantur, tam ex illa parte legum, quæ de iudicijs nuncupatur, ipsis non continuam, sed rarã utilium recitationem præbentibus, quasi cætero toto uolumine inutili cõstituto: quàm ex illa, quæ de rebus appellatur, octo libris semotis, & in ijs multis partibus legentibus inuijs, ut nõ idoneis, nec aptissimis ad eruditionem constitutis. Tertio uero anno, quod in utroq; uolumine, id est de rebus uel de iudicijs, in secundo anno non erat traditum: accipiebant secundum uicissitudinem utriusq; uoluminis, & ad sublimissimum Papinianũ, eiusq; responsa iter eis aperiebatur. Et ex prædicta responsorũ consummatione, quæ decimo & nono libro concludebatur, octo tantummodo libros accipiebant: nec eorum totũ corpus eis tradebatur, sed pauca ex multis, & breuissima ex amplissimis, ut adhuc sitientes ab eis recederent. His igitur solis à professoribus traditis, Pauliana responsa per semetipsos recitabãt: neq; hoc in solidum, sed per imperfectum, & iam quodammodo male consuetum inconsequentiæ cursum. Is erat in quartum annum antiquæ prudentiæ finis: ut si quis ea, quæ recitabant, enumerare uellet, computatione habita inueniret ex tam immensa legum multitudine uix uersuum sexaginta milia eos uacuæ notionis perlegisse: omnibus alijs deuijs & incognitis constitutis, & tunc tantummodo ex aliqua minima parte recitandis, quoties uel iudiciorum usus hoc exegit, uel ipsi magistri legum aliquid ex ijs perlegere festinabatis, ut esset uobis aliquid amplius discipulorum peritia. Et hæc quidem fuerunt antiquæ eruditionis monumenta, secundũ quod & uestro testimonio confirmatur. Nos uero tantam penuriam legum inuenientes, & hoc miserrimum iudicantes: legitimos thesauros uolentibus aperimus, quibus per uestram prudentiã erogatis, ditissimi legum oratores efficiantur discipuli. Et PRIMO quidem ANNO nostras hauriant institutiones, ex omni penè ueterum institutionũ corpore elimatas, & ab omnibus turbidis fontibus in unũ liquidum stagnum corriuatas, tam per Tribonianum uirum magnificum magistrũ & * exquæstore sacri palatij & * excõsule, quàm duos ex nobis, id est Theophilum & Dorotheum facundissimos antecessores. In reliquam uero anni partem secundum optimam consequentiã primam legum partẽ eis tradi sancimus, quæ græco uocabulo τὰ πρῶτα nuncupatur, qua nihil est anterius: quia quod primum est, aliud ante se habere non potest. Et hæc eis exordium & finem eruditionis primi anni esse decernimus: cuius auditores non uolumus uetere tam friuolo, quàm ridiculo cognomine Dupondios appellari, sed Iustinianeos nouos nuncupari. & hoc in omne post futurũ æuum obtinere censemus: ut hi, qui rudes adhuc legitimæ scientiæ capessendæ adspirant, & scita prioris anni accipere maluerint, nostrũ nomen mereant̃: quia ilico tradendũ est eis primũ uolumen, q̃d nobis emanauit authorib9. antea eñ dignũ antiqua confusione legum cognomen habebant. cum autem leges tam clare & dilucide animis eorũ tradendæ sint: necesse erit eos & cognomine mutato fulgere. SECVNDO autem ANNO, per quem ex edicto eis nomen antea positum, & à nobis probatum est: uel de iudicijs libros septem, uel de rebus octo eos accipere sancimus, secundum quod temporis uicissitudo indulserit, quam intactam obseruari præcipimus. Sed eos libros de iudicijs uel rebus totos per suam cõsequentiam accipiant, nullo penitus ex his derelicto: quia omnia noua pulchritudine sunt decorata, nullo inutili, nullo desueto in ijs penitus inueniendo. Alterutri autem eorundem uolumini, id est de iudicijs uel de rebus, adiungi in secundi anni audientiam uolumus quatuor libros singulares, quos ex omni compositione quatuordecim librorum excerpsi

*ὁ ἀνθύπατος, loquẽdi forma ei sæculo familiari pro quæstorio et consulari uiro. quo modo uetere latini proconsule, et Sallust. pro milite, & Cic. pquæstore, uno uerbo p oẽs casus & numeros dixerunt.

cerpsimus. ex collectione quidē tripertita uoluminis, quod de dotibus composuimus, uno libro excerpto: ex duobus autem de tutelis & curationibus, item uno: sed & ex gemino uolumine de testamentis, uno: & ex septem libris de legatis & fideicommissis, & quæ circa ea sunt, simili modo uno tantum libro. hos igitur quatuor libros, qui primordijs singularum memoratarum compositionum præpositi sunt, tantummodo à uobis eis tradi sancimus, cæteris decem oportuno tempori conferuandis: quia neq; possibile est, neq; secundi anni tempus sufficit ad istorum quatuordecim librorum magistri uoce eis tradendorū recitationem. TERTII deniq; ANNI doctrina talem ordinem sortiatur: ut siue libros de iudicijs, siue de rebus secūdum uices legere eis sors tulerit: concurrat tripertita legum singularium dispositio. & in primis liber singularis ad hypothecariam formulam, quem oportuno loco, in quo de hypothecis loquimur, posuimus: ut cum æmula sit pignoraticijs actionibus, quæ in libris de rebus positæ sunt: nō abhorreat earum uicinitatem, cum circa easdem res ambabus penè idem studium sit. Et post eum librum singularem alius similiter eis aperiatur, quem de usuris: item alius, quem ad edictum ædilium, & de redhibitoria actione, & de euictionibus, necnon duplæ stipulatione composuimus. cum eā quæ de emptionibus & uenditionibus legibus cauta sunt, in libris de rebus perfulgerent: hæ autem omnes, quas diximus, definitiones in ultima parte prætorij edicti essent positæ: necessariò eas in anteriorem locum transtulimus, ne à uenditionibus, quarum quasi ministræ sunt & uicinæ, ulterius deuagentur. Et hos tres libros pro acutissimi Papiniani lectione tradendos posuimus, cuius uolumina in tertio anno studio si recitabant: non ex omni eorum corpore, sed sparsim pauca ex multis & in hac parte accipientes. Vobis autem pulcherrime Papinianus non solum ex responsis, quæ in decem & nouem libris composita fuerant, sed etiam ex libris septem & triginta quæstionum, & gemino uolumine definitionum, necnon de adulterijs, & penè omni eius expositione in Digestorum nostrorum ordinatione perfulgente, proprijs partibus præclaram sui recitationem præbebit. Ac ne tertij anni auditores, quos Papinianistas uocabant, nomen & festiuitatem eius amittere uideantur: ipse iterum in tertium annum per bellissimam machinationem introductus est. librum enim hypothecariæ ex primordijs plenū eiusdē maximi Papiniani fecimus: ut & lectionē & nomen ex eo habeant, Papinianistæq; uocentur: & eius reminiscentes lætificentur, & festum diem, quem cum primum leges eius accipiebant, celebrare solebant, peragant: & maneat uiri sublimissimi præfectorij Papiniani per hoc in æternum memoria. hoc q; termino tertij anni doctrina concludatur.

datur. Sed quia solitum est QVARTO ANNO studiosos græco & consueto quodammodo uocabulo λύτας appellari: habeant quidem, si maluerint, hoc cognomen. pro responsis autem prudentissimi Pauli, quæ antea ex libris triginta tribus uix in decē & octo recitabant, per iam expositam confusionē eos legentes: decem libros singulares, qui ex quatuordecim, q̄s ante enumerauimus, supersunt, studeant lectitare: multo maioreis & amplioreis prudentiæ ex eis thesauros consecuturi, quàm ex Paulianis habebant responsis. Et ita omnis ordo librorū singularium à nobis compositus, & in decem & septem libros partitus, eorum animis imponet: quem in duabus Digestorum partibus posuimus, id est quarta & quinta, secundum septem partium distributionē.

Et quod iam primis uerbis orationis nostræ posuimus, uerū inuenietur: ut ex triginta sex librorum recitatione fiant iuuenes perfecti, & ad omne opus legitimum instructi, nostroq; tempore non indigni: duabꝰ alijs partibus, id est sexta & septima Digestorū nostrorum, quæ in quatuordecim libris compositæ sunt, ita dispositis, ut possint postea eas & legere, & in iudicijs ostendere. Quibus si bene se imbuerint, & in quinti anni (quo πρόλυται nuncupantur) metas, constitutionum codicem tam legere, quàm subtiliter intelligere studeant: nihil eis legitimæ scientiæ deerit, & omne ab initio usq; ad finem suis animis complectentur. Et (quod penè in alia nulla arte euenit) cū & si uilissimæ, omnes infinitæ tamen sint: hæc sola scientia finem habeat mirabilem, præsenti tempore à nobis ortum. Discipuli igitur, omnibus eis legitimis arcanis reseratis, nihil habeant absconditum: sed omnibus perlectis, quæ à nobis per Triboniani uiri excelsi ministerium, cæterorumq; composita sunt: & oratores maximi, & iusticiæ satellites inueniantur, & iudiciorum optimi tam athletæ, q̄; gubernatores omni loco æuoq; felices. Hæc autem tria uolumina à nobis composita tradi eis tam in regijs urbibus, quàm in Berytiensium pulcherrima ciuitate, quàm & legū nutricem bene quis appellet, tantummodo uolumus (quod iam & à retro principibus constitutum est) & non in alijs locis, quæ à maioribus tale priuilegium non meruerunt: quia audiuimus iam in Alexandria splendidissima ciuitate, & in Cæsariensium, & in alijs, quosdam imperitos homines deuagari, & doctrinam discipulis adulterinam tradere. quos sub hac interminatione ab hoc conamine repellimus: ut si ausi fuerint in posterum hoc perpetrare, & extra urbes regias, & Berytiensium metropolim hoc facere: denarum librarum auri pœna plectantur, & reijciantur ab ea ciuitate, in qua non leges docent, sed in leges cōmittunt. Illud autem, quod iam tum ab initio hoc opus mandantes in nostra oratione, & post completum in alia nostri numinis constitutione

Universidad de Deusto Biblioteca

tutione ſcripſimus,& nunc utiliter ponimus:ut nemo audeat eorũ,qui libros conſcribunt,ſigna in his ponere,& per compendium ipſi legum interpretationi & compoſitioni maximum diſcrimen adferre: ſcituris omnibus librarijs,qui hoc in poſterum commiſerint, quod poſt * criminalem pœnam etiam æſtimationem libri in duplum domino eius (ſi neſcienti dederint)inferre compellentur : cum ipſe, qui talem librũ comparauerit,pro nihilo eum habebit,nemine iudice ex tali libro fieri recitationem concedente,ſed pro non ſcripto haberi eum diſponente.

*als.terminalẽ. ꝗd rndet græco. πληγαιων.

Illud uero ſatis neceſſariò conſtitutum cum ſumma interminatione edicimus,ut nemo audeat,neq; in hac ſplendidiſſima ciuitate, neq; in Berytienſium pulcherrimo oppido ex his,qui legitima peragũt ſtudia, indignos & peſſimos(imò ſeruiles,& quorum effectus iniuria eſt) ludos exercere,& alia crimina uel in ipſos * poſſeſſores,uel in ſocios ſuos,& maxime in eos,qui rudes ad recitationem legũ ueniunt,perpetrare. Quis enim ludos appellet eos,ex quibus crimina oriuntur? hæc etenim fieri nullo patimur modo:ſed optimo ordini in noſtris temporibus & hanc partem tradimus,& toti poſtero tranſmittimus ſæculo:cũ oporteat prius animis, & poſtea linguis fieri eruditos. Et hæc omia in hac quidem florẽtiſſima ciuitate uir excelſus præfectus huius almæ urbis tam obſeruare,quàm uindicare,prout delicti tam iuuenũ, quàm ſcriptorum qualitas exegerit,curæ habebit. In Berytienſium uero ciuitate tam uir clariſſimus præſes Phœniciæ maritimæ, quàm beatiſſimus eiuſdem ciuitatis Epiſcopus,& legum profeſſores. Incipite igitur legũ eis doctrinam dei gubernatione tradere, & uiã aperire,quam nos inuenimus:quatẽnus fiant optimi iuſticiæ & reipublicæ miniſtri, & uos maximum decus ſequatur: quia ueſtris temporibus talis legum inuenta eſt permutatio,qualem apud Homerum patrem omnis uirtutis Glaucus & Diomedes faciunt, permutantes

als * profeſſores.

χρυσεα χαλκειων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

Quæ omnia obtinere ſancimus in omne æuum,ab omnibus tam profeſſoribus,quàm legũ auditoribus,& librarijs, & ipſis iudicibus obſeruanda. D. CP. XVII. CAL. IAN. D. IVSTINIANO. PP. III. CONS.

IMP.

IMP. CAESAR

FLAVIVS IVSTINIANVS A. AD SENATVS, ET OMNES POPVLOS.

TAnta circa nos diuinæ humanitatis eſt prouidentia,ut ſemper æternis liberalitatibus nos ſuſtentare dignet. Poſt bella em̃ * Parthica æterna pace ſopita,poſtq; Vandalicam gentem erepram, & Carthaginem, imò magis omnem Lybiam Romano imperio iterum ſociatam:& leges antiquas iam ſenio prægrauatas,per noſtram uigilantiam præbuit in nouam pulchritudinem, & moderatum peruenire compendium: quod nemo ante noſtrum imperium unquam ſperauit, neq; humano ingenio poſſibile eſſe penitus exiſtimauit. erat enim mirabile Romanã ſanctionem ab urbe condita uſq; ad noſtri imperij tempora, quæ penè in mille & quadringentos annos concurrunt,inteſtinis prælijs uacillantem,hoc'q; & in Imperiales conſtitutiones extendentem, in unam reducere concordiam:ut nihil neq; contrarium, neq; idem,neq; ſimile in ea inueniatur,& ne geminæ leges pro rebus ſingulis poſitæ uſquam appareant. nanq; hoc cæleſtis quidem prouidentiæ peculiare fuit: humanæ uero imbecillitati nullo modo poſſibile. Nos itaq; more ſolito ad immortalitatis præſidium reſpeximus,& ſummo numine inuocato deum authorem & totius operis præſulem fieri optauimus:& omne ſtudium Triboniano uiro excelſo, magiſtro officiorum, exquæſtore ſacri noſtri palatij & exconſule credidimus,eiq; omne miniſterium huiuſmodi ordinationis impoſuimus,ut ipſe una cum alijs illuſtribus & prudentiſſimis uiris noſtrum deſiderium adimpleret. noſtra quoq; maieſtas ſemper inueſtigando & perſcrutando ea, quæ ab his cõponebantur,quidquid dubium & incertum inueniebatur, cum cæleſti numine recte emendabat,& in competentem formam redigebat. Omnia igitur confecta ſunt,domino & deo noſtro Ieſu Chriſto poſſibilitatem, tam nobis,q̃ noſtris in hoc ſatellitibus præſtante. Et principales quidẽ cõſtitutiones duodecim libris digeſtas, iam ante in codicẽ noſtro nomine præfulgentẽ cõtulimus. poſtea uero maximũ op9 aggredientes, ipſa uetuſtatis ſtudioſiſſima opera iam penè confuſa & diſſoluta, eidẽ uiro excelſo permiſimus tã colligere, quàm certo moderamini tradere. Sed cum omnia percontabamur, à præfato uiro excelſo ſuggeſtum eſt, duo penè millia librorum eſſe conſcripta, & plusquàm tricies centena uerſuum à ueteribus effuſa, quæ neceſſe eſſet omnia & legere,

als * Perſica.

Universidad de Deusto Biblioteca

& perſcrutari, & ex his quod optimum fuiſſet, eligere. Quod cæleſti fulgore & ſummæ trinitatis fauore confectum eſt ſecundum noſtra mandata, quæ ab initio ad memoratum uirum excelſum fecimus: & in quinquaginta libros omne, quod utiliſſimũ erat, collectũ eſt: & omnes ambiguitates deciſæ, nullo ſeditioſo relicto. nomenq; libris impoſuimus Digeſtorũ ſeu Pandectarũ: quia omnes diſputationes ac deciſiões in ſe habẽt legitimas, & quod undiq; fuit collectũ, hoc in ſinus ſuos receperunt, in centum quinquaginta penè millia uerſuum totũ opus cõſumantes. & in ſeptem partes eos digeſſimus, non perperam, neq; ſine ratione: ſed in numerorum naturam & artem reſpicientes, & conſentaneam eis diuiſionem partium conficientes. Igitur PRIMA quidem pars totius contextus, quæ græco uocabulo τὰ πρῶτα nuncupatur, in quatuor libros ſepoſita eſt. SECVNDVS autem articulus ſeptem libros habet, qui de iudicijs appellatur. In TERTIA uero congregatione omnia, quæ de rebus nominantur, contulimus, octo libris ei deputatis. QVARTVS autem locus, qui & totius compoſitionis quaſi quidam inuenitur umbilicus, octo libros ſuſcepit: in quorum primo omnia, quæ ad hypothecam pertinent, repoſita ſunt, ut nõ à pignoraticia actione in libris de reb9 poſita, multum diſtarent. Alio libro eidem inſerto uolumini, qui ædilitium edictum, & redhibitoriam actionem, & duplæ ſtipulationem, quæ euictionibus adpoſita eſt, continet: quia hæc omnia titulis emptionum & uenditionum conſentanea ſunt. & prædictæ actiones quaſi pediſequæ illarum ab initio proceſſerunt: in uetuſtioris quidem edicti ordinatione in loca deuia & multum diſtantia deuagantes, per noſtram autem prouidentiam his congregatæ: cum oportuerat ea, quæ de eodem penè loquuntur, in confinio ponere. Alius deniq; liber poſt duos primũ nobis excogitatus eſt de uſuris, & traiecticijs pecunijs, & de inſtrumẽtis, & teſtibus, ſeu probationibus, necnon præſumptionibus. & memorati tres ſingulares libri iuxta compoſitionẽ de rebus poſiti ſunt. Poſt hos quæ de ſponſalibus, & nuptijs, de dotibus, & legibus earum dicta ſunt, repoſuimus, tribus librorum uoluminibus ea concludentes. De tutelis autem & curationibus geminos libros conſcripſimus. Et memoratam ordinationem octo librorum mediam totius operis repoſuimus, omnia undiq; tam utiliſſima, q̃; pulcherrima iura continentem. QVINTVS autem uobis exoritur Digeſtorum articulus, in quem de teſtamentis, & codicillis, tam priuatorum, quàm militum, omne, quidquid antiquitus dictum eſt, inueniat quis depoſitum, qui de teſtamentis appellatur. De legatis autem & fideicõmiſſis quinq; librorũ numerus aggregatus eſt. Cumq; nihil tam peculiare fuerat, quàm legatis quidem legis Falcidiæ narratio, fideicommiſſis autem, quàm ſenatusconſulti Trebelliani: ſingulis libris utriq; eorũ adplicatis, tota pars quinta in nouem libros coadunata eſt. Solum autem ſenatusconſultum Trebellianũ ponendum eſſe exiſtimauimus. captioſas etenim & ipſis ueteribus odioſas Pegaſiani ſenatusconſulti ambages, & utriuſq; ſenatuscõſulti inter ſe tam ſuperuacuas, quàm ſcrupuloſas diuerſitates reſpuentes: totum ius ſuper his poſitum Trebelliano ſenatusconſulto adiudicauimus. Sed & in his nihil de caducis à nobis memoratũ eſt: ne cauſſa, quæ in rebus non proſpere geſtis & triſtibus temporib9 Romanis increbruit calamitatibus, bello coaleſcens ciuili, in noſtris remaneat temporibus, quæ fauor cæleſtis & pacis uigor firmauit, & ſuper omnes gentes in bellicis uictorijs poſuit: ne luctuoſum monumentũ læta ſæcula inumbrare concedatur.

SEXTA deinde Digeſtorum pars exoritur, in qua omnes bonorum poſſeſſiões poſitæ ſunt, quæ tam ad ingenuos, quàm ad libertinos reſpiciunt: & ius omne, quod de gradibus & adfinitatibus deſcendit, legitimæq; hæreditatis, & omnis ab inteſtato ſucceſſio, & Tertyllianum, & Orphitianum ſenatusconſultum, ex quibus matres & filij inuicem ſibi hæredes exiſtunt, in geminos libros cõtulimus, bonorum poſſeſſionis multitudinem in cõpendioſum & manifeſtiſſimũ ordinem concludentes. Poſt hæc ea, quæ de operis noui nunciationibus, damniq; infecti, & de ædificijs dirutis, & eorum inſidijs, & de aqua pluuia arcenda ueteribus authoribus placita ſunt: necnon quæ de publicanis, & donationibus, tam inter uiuos, quàm mortis cauſſa cõficiendis, cauta legibus inuenimus, in librum ſingularem deduximus. De manumiſſionibus autem & de liberali cauſſa, alius liber reſpondet: quẽadmodum & de adquiſitione tam dominij, quàm poſſeſſionis, & titulis, qui eam inducũt, multæ & uariæ lectiones uni ſunt inſertæ uolumini: alio libro deputato his, qui iudicati, uel in iure confeſſi ſunt, & de bonorum detentionibus & uenditionibus, & ut ne quid in fraudẽ creditorũ fiat. Poſt hæc omnia interdicta conglomerata ſunt: & deinceps exceptiones, de temporum prolixitatibus, & de obligationibus & actionibus liber item ſingularis extendit: ut perfecta ſexta pars toti9 Digeſtorũ uoluminis octo libris definiatur. SEPTIMVS autem & nouiſſimus articulus Digeſtorum ſex libris formatus eſt: in quo de ſtipulationibus, & de fideiuſſoribus & mandatoribus, necnõ nouationibus, & ſolutionibus, & acceptilationibus, & de prætorijs ſtipulationibus, omneq; ius inuenitur gemino uolumine inſcriptũ eſſe, quod in libris antiquis nec numerari poſſibile fuit. Et poſt hæc duo terribiles libri ſunt de delictis priuatis, & extraordinarijs, necnon publicis criminibus, qui omnem continent ſeueritatem pœnarumq; atrocitatem. Quibus permiſta ſunt & ea, quæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

de audacibus hominibus cauta sunt,& qui se cælare conantur,& contumaces existunt: & de pœnis, quæ condemnatis infliguntur uel conceduntur,necnon de eorum substantijs. Liber autem singularis de appellationibus nobis excogitatus est contra sententias, tam ciuiles, quàm criminales caussas finientes. Cætera autem omnia, quæ de municipalibus, uel decurionibus,& muneribus,uel publicis operibus,uel nundinis,& pollicitationihus,ac diuersis cognitionibus,& censibus,aut significationibus uerborũ ueteribus inuenta sunt, quæq; regulariter definita, in se recipit quinquagesimus, totius consummationis perfectio.

Quæ omnia per uirum excelsum, necnon prudentissimũ magistrũ, exquæstore & exconsule Tribonianũ, qui similiter eloquentiæ,& legitimæ scientiæ artibus decoratus, & in ipsis rerũ experimentis emicuit, nihilq; maius, nec carius nostris unquam iussionibus duxit: necnõ per alios uiros magnificos & studiosissimos perfecta sunt. id est, Constantinũ uirũ illustrem,comitẽ sacrarũ largitionũ,& magistrũ scrinij libellorũ,sacrarũq; cognitionũ, qui semper nobis ex bona opinione & gloria sese cõmendauit.necnon Theophilũ uirũ illustrem magistrũ iurisq; peritum in hac splendissima ciuitate laudabiliter optimã legum gubernationem extendentem. & Dorotheum uirum illustrem & facundissimum quæstorem, quem in Berytiensiũ splendidissima ciuitate leges discipulis tradentem propter eius optimam opinionem & gloriam ad nos deduximus, participemq; huius operis fecimus. sed & Anatolium uirum illustrem magistrũ, qui & ipse apud Berytienses iuris interpres constitutus ad hoc opus electus est, uir ab antiqua stirpe legitima procedens:cum & pater eius Leontius post Patricium inclytæ recordationis quæstoriũ & antecessorẽ,& auus eius Eudoxius post Leontiũ uirum gloriosissimũ præfectoriũ consularẽ atq; Patriciũ filios eius, optimã sui memoriã in legibus reliquerint.necnon & Cratinum uirum illustrem, & comitem sacratum largitionum,& optimum antecessorem huius almæ urbis constitutum. qui omnes ad predictum opus electi sunt unà cum Stephano,Mœna,Prosdocio,Eutolmio,Timotheo,Leonide,Leontio,Platone,Iacobo,Constantino,Ioanne,iuris prudentissimis, qui patroni quidem sunt caussarum apud maximam sedem præfecturæ, quæ orientalibus prætorijs præsidet. Omnes autem suæ uirtutis testimonium undiq; accipientes,& à nobis ad tanti operis consummationem electi sunt:& cum omnes in unum cõueuerunt gubernatione Triboniani uiri excelsi,ut tantum opus nobis authoribus possent conficere,deo propicio in quinquaginta libris opus cõsummatũ est. Tanta autem à nobis antiquitatis habita est reuerentia,ut nomina prudentiũ taciturnitati tradere nullo modo patiamur:sed unusquisq; eorum, qui

author

author legis fuit,nostris Digestis inscriptus est:hoc tantummodo à nobis effecto,ut si quid in legibus eorum superuacuum,uel imperfectum, aut minus idoneum uisum esset: uel adiectionem, uel deminutionem necessariã accipiat, & rectissimis regulis tradatur. sed & ex multis similibus uel contrarijs quod rectius habere apparebat, hoc pro alijs omnibus positum est, una omnibus authoritate indulta:ut quidquid ibi scriptum est,hoc nostrũ appareat, & ex nostra uoluntate compositum:nemine audente comparare ea,quæ antiquitas habebat, cum ijs, quæ nostra authoritas inttoduxit: quia multo maxima sunt, quæ propter utilitatem rerum transformata sunt: adeo,ut & si principalis constitutio fuerat in ueteribus libris relata,neq; ei pepercerimus, sed & hanc corrigendam esse putauerimus, & in melius restaurãdam. nominibus etenim ueteribus relictis, quidquid legum ueritati decorum & necessariũ fuit,hoc nostris emendationibus seruauimus:& propter hanc caussam & si quid inter eos dubitabatur, hoc iam in tutissimam peruenit quietem,nullo titubante relicto. Sed cum prospeximus,quod ad portandam tantæ sapientiæ molem non sint ideonei homines rudes, & qui in primis legum uestibulis stantes intrare ad arcana eorum properant: & aliam mediocrem eruditionẽ præparandam esse censuimus, ut sub ea colorati, & quasi primitus omniũ imbuti, possint ad penetralia eorum intrare,& formam legum pulcherrimam non conniuentibus oculis accipere. Et ideo Triboniano uiro excelso, qui ad totius operis gubernationẽ electus est, necnon Theophilo & Dorotheo uiris illustribus & facundissimis antecessoribus arcessitis: mandauimus, quatẽnus libris,quos ueteres composuerunt, qui prima legum argumenta continebãt,& institutiones uocabantur,undiq; separatim collectis:quidquid ex his utile, & aptissimum, & undiq; elimatum, & rebus, quæ in præsenti æuo uertuntur, consentaneum inueniatur: hoc & capere studeant, & quatuor libris imponere, & totius eruditionis prima fundamenta atq; elementa ponere, quibus iuuenes suffulti, possint grauiora & perfectiora scita legum sustentare. Admonuimus autem eos,ut memores etiam nostrarum sint constitutionum, quas pro emendatione iuris promulgauimus: & in confectione institutionum etiam eandem emendationem ponere non morentur:ut sit manifestum,& quid ante uacillabat, & quid postea in stabilitatem redactum est. Quod opus ab his perfectũ,ut nobis oblatũ & relectum est:& prono suscepimus animo, & nostris sensibus non indignũ esse iudicauimus, & prædictos libros cõstitutionũ uicem habere iussimus:quod in oratiõe nostra,quã in eisdem libris præposuimus,apertius declarat. Omni igit Romani iuris dispositione cõposita,& in tribus uoluminibus,id est institutionũ,

 & Dige

Universidad de Deusto
Biblioteca

& Digestorũ seu Pandectarũ, necnõ constitutionũ, perfecta, & tribus ani
nis cõsummata, quæ ut primũ cœpit, neq; in toto decennio cõpleri spe-
rabatur: omnipotẽti deo & hanc operam ad hominũ sustentationẽ pijs
obtulimus animis, uberesq; gratias maximæ deitati reddidimus: quæ
nobis præstitit, & bella feliciter peragere, & honesta pace potiri, & non
tantum nostro, sed etiam omni æuo, tam instanti, quàm posteriori le-
ges optimas ponere. Omnibus itaq; hominibus eandem sanctionẽ
manifestam facere, necessarium esse perspeximus: ut sit eis cognitum,
quanta cõfusione & iniquitate absoluti, in quantam moderationem &
ueritatem legitimam peruenerint: legesq; in posterum habeant, tam di
rectas, quàm compendiosas, omnibusq; in promptu positas, & ad pos-
sidendi libros earum facilitatem idoneas: ut non mole diuitiarum ex-
pensa possint homines superuacuæ legum multitudinis adipisci uolu-
mina, sed uilissima pecunia facilis eorum comparatio pateat tam di-
tioribus, quàm tenuioribus, minimo precio magna prudentia repa-
randa. Si quid autem in tanta legum compositione, quæ ab immen
so librorum numero collecta est, simile forsitan rarum inueniatur:
nemo uituperandum existimet, sed primum quidem imbecilitati hu-
manæ, quæ naturaliter inest, hoc adscribat: quia omnium habere me-
moriam, & penitus in nullo peccare, diuinitatis magis, quàm mortali-
tatis est: quod & à maioribus dictum est. deinde sciat, quod similitudo
in quibusdam & his breuissime adsumpta non inutilis est, & citra pro-
positum nostrum hoc subsecutum. aut enim ita lex necessaria erat, ut
diuersis titulis propter rerum cognationem adplicari eam oportuerit:
aut cum fuerat alijs diuersis permista, impossibile erat eam per partes
detrahi, ne totum confunderetur. & in his partibus, in quibus perfectis-
sime iussiones ueterum expositæ fuerant, quod particulatim in ea fue-
rat sparsum, hoc diuidere ac separare penitus erat inciuile: ne tã sensus,
q̃ aures legentiũ ex hoc perturbarentur. Similiq; modo si quid in princi-
palibus cõstitutonibus cautũ est: hoc in digestorũ uolumine poni nul-
lo modo cõcessimus, quasi cõstitutionũ recitatione sufficiente: nisi &
hoc raro ex ijsdem caussis, ex quibus similitudo adsumpta est. Con
trariũ autẽ aliq̃d in hoc codice positũ nullũ sibi locũ uindicabit, nec in-
uenietur, si quis subtili animo diuersitatis rationes excutiat: sed est aliq̃d
nouũ inuentũ, uel occulte positum, quod dissonantiæ querelam dissol
uit, & aliã naturã inducit discordiæ fines effugientẽ. Sed & si quid
forsitan prætermissum est, quod in tantis millibus quasi in profundo
positum latitabat, & cum idoneum fuerat poni, obscuritate inuolutũ
necessariò derelictũ est: quis hoc repræhendere recto animo possit? pri-
mo quidem propter ingenij mortalis exiguitatem. deinde propter ipsi
us rei

us rei uicium, quod multis inutilibus permistum, nullam sui ad eruen
dum præbuit copiam. denuo quod multo utilius est pauca idonee effin
gere, quàm multis inutilibus homines prægrauari. Mirabile autem
aliquid ex his libris emersit, quod multitudo antiqua præsente breuita
te paucior inuenitur. homines etenim, qui ante lites agebant, licet mul
tæ leges fuerant positæ: tamen ex paucis lites perferebantur, uel pro-
pter inopiam librorum, quos comparare eis impossibile erat, uel pro-
pter ipsam inscientiam: & uoluntate iudicum magis, quàm legitima
authoritate lites dirimebãtur. In præsenti autem consummatione no-
strorum Digestorum ex tantis leges collectæ sunt uoluminibus, quo-
rum etiam nomina antiquiores homines, non dicimus nesciebant, sed
nec unquam audiebant. quæ omnia collecta sunt substãtia amplissima
congregata: ut egena quidem antiqua multitudo inueniatur, opulen-
tissima autem breuitas nostra efficiatur. Antiquæ autem sapientiæ
librorum copiam maxime Tribonianus uir excellentissimus præbuit,
in quibus multi fuerant & ipsis eruditissimis hominum incogniti: qui-
bus omnibus perlectis, quidquid ex his pulcherrimum erat, hoc semotũ
in optimam compositionem nostram peruenit. Sed huius operis con-
ditores non solum ea uolumina perlegerunt, ex quibus leges positæ
sunt: sed etiã alia multa, quæ isti nihil uel utile uel nouũ in eis inuenien
tes, quod excerptum nostris Digestis adplicarẽt, optimo animo respue
runt. Sed quia diuinæ res quidem perfectissimæ sunt, humani uero
iuris conditio semper in infinitum decurrit, & nihil est in eo, quod sta-
re possit perpetuò (multas etenim formas edere natura nouas deprope
rat) non desperamus, quædam postea emergi negocia, quæ adhuc legũ
laqueis non sunt innodata. Si quid igitur tale contigerit: Augustum im
ploretur remedium: quia ideo imperialem fortunam rebus humanis
deus præposuit, ut possit omnia, quæ nouiter contingunt, & emendare,
& componere, & modis ac regulis competentibus tradere. & hoc non
primum à nobis dictum est, sed ab antiqua descendit prosapia: cum
& ipse Iulianus legum & edicti perpetui subtilissimus conditor, suis li-
bris hoc retulerit: ut si quid imperfectum inueniatur, ab imperiali san-
ctione hoc repleatur. & hoc non ipse solus, sed & diuus Hadrianus in cõ
positione edicti & senatusconsulto, quod eam secutum est, hoc apertis-
sime definiuit: ut si quid in edicto positum non inueniatur, hoc ad eius
regulas, eusq; coniecturas, & imitationes possit noua instruere au-
thoritas. Hæc igitur omnia scientes patres conscripti, & omnes
orbis terrarum homines, gratias quidem amplissimas agite sum-
mæ diuinitati, quæ nostris temporibus iam saluberrimum opus ser
uauit. quo enim antiquitas digna diuino non est uisa iudicio: hoc
nostris

Universidad de Deusto Biblioteca

nostris temporibus indultum est. Has itaq; leges & adorate, & obseruate, omnibus antiquiorihus quiescentibus: nemoq; uestrum audeat uel comparare eas prioribus, uel si quid dissonans in utroq; est, quærere: quia omne, quod hic positum est, hoc unicum & solum obseruari censemus. Nec in iudicio, nec in alio certamine, ubi leges necessariæ sunt, ex alijs libris, nisi ab eisdem, Institutionibus, nostrisq; Digestis, & constitutionibus à nobis compositis, uel promulgatis, aliquid uel recitare, uel ostendere conetur: nisi temerator uelit falsitatis crimini subiectus, unà cum iudice, qui ei audientiam accõmodauerit, pœnis grauissimis laborare. Ne autem incognitum sit uobis, ex quibus ueterum libris hæc consummatio ordinata sit: iussimus & hoc in primordijs Digestorum nostrorum inscribi: ut manifestissimum sit, ex quibꝰ legislatoribus, quibusq; libris eorum, & quot milibus hoc iusticiæ Romanæ templum ædificatum est. Legislatores autem uel commentatores eos elegimus, qui digni tanto opere fuerant, & quos anteriores pijssimi principes admittere non sunt dedignati: omnibus uno dignitatis apice impertito, nec sibi quoq; aliquam prærogatiuam uindicante. cum enim constitutionum uices & has leges obtinere cẽsuimus, quasi ex nobis promulgatas: quid amplius, aut minus in quibusdam esse intelligatur, cum una dignitas, una potestas omnibus est indulta?

Hoc autem, quod ab initio nobis uisum est, cum hoc opus fieri deo annuente mandabamus: tempestiuũ nobis esse uidetur & in præsenti sancire: ut nemo nec eorũ, qui in præsenti iuris peritiã habent, nec qui postea fuerint, audeant cõmentarios ijsdẽ legibus adnectere: nisi tantum si uelint eas in græcam uocem transformare sub eodem ordine, eademq; consequentia, sub qua uoces Romanæ positæ sunt, hoc quod græci κατὰ πόδας dicunt. & si qui forsitan per titulorum subtilitatem adnotare maluerint, & ea, quæ πρωτότιτλα nuncupãtur, componere. alias autem legum interpretationes, imò magis peruersiones, eos iactare non concedimus: ne uerbositas eorum aliquid legibus nostris adferat ex cofusione dedecus: quod & in antiquis edicti perpetui commentatoribus factum est, qui opus moderate confectum huc atq; illuc in diuersas sententias producentes, in infinitum detraxerunt, ut penè omnem Romanam sanctionem esse confusam cerneres. Quod si non passi sumus: quemadmodum posteritatis admittetur uana discordia?

Si quid aũt tale facere ausi fuerint: ipsi quidem falsitatis rei constituantur, uolumina autem eorum omnino corrumpantur. Si quid uero (ut supra dictum est) ambiguum fuerit uisum: hoc ad imperiale culmen per iudices referatur, & ex authoritate Augusta manifestetur, cui soli leges condere, & interpretari concessum est. Eandẽ aũt pœnam falsitatis constituimus & aduersus eos, qui in posterum leges nostras per signorum obscuritates ausi fuerint conscribere. omnia enim & nomina prudentium, & titulos, & liberorũ numeros, per consequentiam literarum uolumus, non per signa manifestari: ita, ut qui talem librum sibi parauerit, in quo signa posita sunt in qualicũq; loco libri uel uoluminis, sciat inutilis se esse codicis dominum. neq; enim licentiam aperimus ex tali codice in iudiciũ aliquid recitandi, qui in quacũq; sua parte signorum habet maliciam. Ipse autem librarius, qui eas inscribere ausus fuerit: non solum criminali pœna (secundũ quod dictum est) plectetur, sed etiam libri æstimationem in duplum domino reddet, si & ipse dominus ignorans talem librum uel comparauerit, uel confici curauerit. quod & ante à nobis dispositum est constitutione, quam ad legum professores demisimus. Leges autem nostras, quas in his codicibus uel institutionũ seu elementorum, uel Digestorum seu Pandectarũ posuimus: suum obtinere robur ex nostro tertio felicissimo sancimus consulatu præsentis duodecimæ indictionis, tertio calendas Ianuarias, in omni æuo ualituras, unà cum nostris constitutionibus pollentes, & suum uigorẽ iudicijs ostendentes in omnibus causis, siue quæ postea emerserint, siue in iudicijs adhuc pendent, nec eas iudicialis uel amicalis forma compescuit. quæ etenim iam uel iudiciali sentẽtia finita sunt, uel amicali sopita pacto: hæc resuscitare nullo uolumus modo.

Bene autem properauimus in tertio nostro consulatu & has leges edere: quia maximi dei & domini nostri Iesu Christi auxilium felicissimum æuum nostræ reipublicæ donauit: cum in hũc & bella Parthica abolita sunt, & quieti perpetuæ tradita, & tertia pars mundi nobis adcreuit. post Europam enim & Asiam, tota Libya nostro imperio adiuncta est, & tanto operi legum caput impositum, & omnia cœlestia dona nostro tertio consulatui indulta. Omnes itaq; iudices nostri pro sua iurisdictione easdem leges suscipiant: & tam in suis iudicijs, quàm in hac regia urbe habeant, & proponant, & præcipue uir excelsus huius almæ urbis præfectus. curæ autem erit tribus excelsis præfectis prætorijs, tam orientalibus, quàm Illiricis, necnõ & Libycis per suas authoritates omnibus, qui suæ iuris dictioni suppositi sunt, eas manifestare.

D. XVII. CAL. IAN. CP. D. IVSTINIANO. PP. CONS.

Nomina

Universidad de Deusto
Biblioteca

NOMINA PRVDENTIVM, EORVM'QVE libri, ex quibus Digestorum opus compositum est, & concinnatum.

SALVIVS IVLIANVS.
Digestorum lib. nonagintanouem.
Ad Minutium Natalem lib. sex.
Ad Vrseium Ferocem lib. quatuor.
De ambiguitatibus. lib. unum

In hunc notas scripserunt Marcellus, & Paulus.

AEMYLIVS PAPINIANVS.
*Quæstionum. lib. triginta septem
Responsorum. lib. decem & nouem
Definitionum. lib. duos
Lib. singulares
De adulterijs
Ἀσυνομικῶν.

**In quæstiones Vlpiano, in respõsa simul & quæstiones Paulus notas scripsit.*

Q. MVTIVS SCAEVOLA.
ἔργῶν. librum unum

SABINVS.
Iuris ciuilis. lib. tres

ALFENVS VARVS.
Digestorum lib, quadraginta

huiꝰ libros Paulus i epitomã redegit.

PROCVLVS.
ἐπιστολῶν. lib. octo

ANTISTIVS LABEO.
πιθανῶν lib. octo
Posteriorum lib. decem.

In libros πιθανῶν Paulus notas scripsit. Posteriorũ Iabolenus epitomen fecit.

NERATIVS PRISCVS.
Regularum lib. quindecim
Membranarum. lib. septem
Responsorum. lib. tres.

IABOLENVS.
Ex Cassio. lib. quindecim
ἐπιστολῶν. lib. quatuordecim
Ad Plautium. lib. quinq;

P. IVBENTIVS CELSVS.
Digestorum. lib. trigintanouem.

SEXTVS POMPONIVS.
Ad Q. Mutium lectionum. lib. quindecim
Ad Sabinum. lib. trigintaquinq;

ἐπιστολῶν. lib. uiginti
*Variarum lectionum. lib. quindecim
Ad Plautium. lib. septem
Fideicommissorum. lib. quinq;
Senatusconsultorum. lib. quinq;
ἐγχειριδίου. lib. duos.
Regularum lib. unum.

**hi libri aliubi adducuntur. ad edictũ ex uarijs lectionibus. itẽ uariarum quæstionũ.*

ABVRNIVS VALENS.
Fideicommissorum. lib. septem.

VOLVSIVS MAETIANVS.
*Fideicommissorum lib. sedecim
Publicorum. lib. quatuordecim
Ad L. Rhodiam lib. unum.

**adduc. et ã. quæstionũ de fideicommissis*

IVLIVS MAVRITIANVS.
Ad leges. lib. sex.

TERENTIVS CLEMENS.
Ad leges. lib. uiginti.

AFRICANVS.
Quæstionum. lib. nouem.

VLPIVS MARCELLVS.
Digestorum lib. trigintaunum
Ad leges. lib. sex
Responsorum lib. unum.

In hunc notas scripsit Martianꝰ. quẽadmodũ in Scæuolã Claudius Triphoninꝰ et Paulus.

SERBIDIVS SCAEVOLA.
Digestorum. lib. quadraginta
†Quæstionum. lib. uiginti
Responsorum. lib. sex
Regularum. lib. quatuor
Lib. singulares:
De quæstione familiæ
Quæstionum publice tractatarum.

†adduc. et uariarum quæstionũ.

FLORENTINVS.
Institutionum. lib. duodecim

T. CAIVS.
Ad edictum prouinciale. lib. trigintaduos.
Ad leges. lib. quindecim
Ad edictum * publicum, qui haberi potuerunt, lib. decem
Aureorum, siue rerum cotidianarum. lib. septem.
δωδεκαδέλτου. lib. sex
Institutionum. lib. tres

**als. urbicum.*

De ma

Universidad de Deusto
Biblioteca

De manumissionibus.lib.tres
Fideicommissorum.lib.duos
De uerborum obligationibus,lib.tres
Ad edictum ædilium curulium,lib.duos
Lib.singulares
De casibus.
Regularum
Dotalium
Ad hypothecariam formulam.

VENVLEIVS SATVRNINVS.

Stipulationum,lib.decem & nouem
Actionum,lib.decem
De officio proconsulis, lib.quatuor
Publicorum,lib.tres
De interdictis, lib.sex
De pœnis paganorum,lib.unum.

TERTYLLIANVS.

Quæstionum,lib.tres
De castrensi peculio,lib.unum

PAPYRIVS IVSTVS.

Constitutionum,lib.uiginti.

DOMITIVS VLPIANVS.

Ad edictum,lib.octogintatres
Ad Sabinum,lib.quinquagintaunum
Ad leges, lib.uiginti
*Disputationum,lib.decem
Omnium tribunalium,lib.decem
De officio proconsulis,lib.decem
Regularum,lib.septem
Fideicommissorum,lib.sex
Opinionum, lib.sex
De adulterijs, lib.quinq
De appellationibus,lib.quatuor
De officio consulis,lib.tres
Institutionum,lib.duos
De censibus,lib.sex
Responsorum,lib.duos
Ad edictum ædilium curulium, lib.duos
Lib.singulares
De sponsalibus,

*hi libri aliàs quoq; adducũtur quæstionũ. item publicarũ disceptationũ.

De offi

De officio præfecti urbi
De officio præfecti uigilum
De officio curatoris rei publicæ
De officio prætoris tutelaris
De officio quæstoris.
De officio consularium
παιδικτῶν
De excusationibus tutelarum
Regularum rursus.

IVLIVS PAVLVS.

Ad edictum, lib.octoginta
Quæstionum,lib.uiginti sex
Responsorum, lib. uiginti tres
Breuis edicti,lib.uiginti tres
*Ad Plautium,lib.decem & octo
Ad Sabinum, lib.sedecim
Ad leges,lib.decem
Regularum,lib.septem
Sententiarum siue factorum,lib.sex
Sententiarum receptarum,lib.quinq
Ad Vitellium Sabinum,lib.quatuor
Ad Neratium,lib.quatuor
Fideicommissorum,lib.tres
*Decretorum,lib.tres
De adulterijs,lib.tres
Manualium,lib.tres
Institutionum, lib.duos.
De officio proconsulis,lib.duos
Ad legem Iuliam,lib.duos
Ad legem Aeliam Sentiam,lib.tres
De iure fisci,lib.duos
Ad edictum ædilium curulium,lib.duos
Lib.singulares
Regularum iterum
Regularum tertio
De pœnis paganorum
De pœnis militum
De pœnis omnium legum
De usuris
De gradibus & adfinibus

*aliàs ad ducunt. quæstionum ad Plautiũ.

*aliabi sic adduc. Impialiũ sentẽtiarũ in cognitionib9 Plautiũ ex libris sex primo, Decretorũ lib. secundo.

De iu

Universidad de Deusto
Biblioteca

De iure codicillorum
De excusationibus tutelarum
Ad senatusconsultum Tertyllianum
Ad senatusconsultum Orphitianum
Ad regulam Catonianam
Ad senatusconsultum Silanianum & Claudianum
Ad senatusconsultum Velleianum
Ad senatusconsultum Libonianum
De officio præfecti uigilum
De officio præfecti urbi
De officio prætoris tutelaris
De officio adsessorum
De extraordinarijs criminibus
Ad hypothecariam formulam
Ad municipalem
De publicis iudicijs
De inofficioso testamento.
De centumuiralibus iudicijs
De iure singulari
De secundis tabulis
Ad orationem diui Seueri
Ad orationem diui Marci & Commodi
Ad legem Velleam
Ad legem Cinciam
Ad legem Falcidiam
De tacito fidei commisso
De portionibus, quæ liberis damnatorum conceduntur
De iuris & facti ignorantia
De adulterijs
De instructo & instrumento
De appellationibus
De adsignatione libertorum
De iure libellorum
De testamentis
De iure patronatus
De iure patronatus, quod ex lege Iulia & Papia uenit
De actionibus
De intercessionibus fœminarum
De operis libertorum
De uarijs lectionibus

De do-

De donationibus inter uirum & uxorem
De legibus
De legitimis hæreditatibus
De libertatibus dandis
De senatusconsultis

CLAVDIVS TRIPHONINVS.

Disputationum lib. uiginti unum.

CALLISTRATVS.

De cognitionibus lib. sex
Edicti monitorij lib. sex
De iure fisci lib. quatuor
Institutionum lib. tres
Quæstionum lib. tres

ARRIVS MENANDER.

De re militari lib. quatuor

AELIVS MARTIANVS.

Institutionum lib. sedecim
Regularum lib. quinq
De appellationibus lib. duos
De publicis iudicijs, lib. duos
Lib. singulares.
De delatoribus
Ad senatusconsultum Turpillianum
Ad hypotecariam formulam

IVLIVS AQVILA.

Responsorum lib. unum

HERENNIVS MODESTINVS

Responsorum lib. undeuiginti
παραδεκτῶν. lib. duodecim
Regularum lib. decem
Differentiarum lib. nouem
Excusationum lib. sex
De pœnis lib. quatuor.
Lib. singulares
De præscriptionibus
De inofficioso testamento
De manumissionibus
De legatis & fidei commissis
De testamentis
περὶ εὑρεματικῆς.

De enu

Universidad de Deusto
Biblioteca

De enucleatis casibus
De differentia dotis
De ritu nuptiarum

TARANTINVS PATERNVS

De re militari, lib. quatuor

AEMYLIVS MACER.

De re militari, lib. duos
De publicis iudicijs, lib. duos
De officio præsidis, lib. duos
De appellationibus, lib. duos
ἑκοσῶρ, siue ad legem uicesimam hæreditatum, lib. duos

AVRELIVS ARCADIVS CHARISIVS.

lib. singulares.

De testibus
De officio præfecti prætorio
De muneribus ciuilibus

LICINIVS RVFINVS.

Regularum, lib. duodecim

P. FVRIVS ANTHINVS.

Partis edicti, lib. quinq;

MAXIMVS.

Ad legem falcidiam, lib. unum

HERMOGENIANVS.

Ἰωιτομῶρ iuris, lib. sex

AELIVS GALLVS.

De uerborum, quæ ad ius pertinent, significatione.

FINIS.

TITVLI CVIVS QVE LIBRI DIGESTORVM SEV PANDECTARVM.

PARS PRIMA τῶν πρώτων.

LIBER. I.

I. De Iustitia & iure.
II. De origine iuris, & oim magistratuũ, & successiõe prudentiũ.
III. De legibus, senatusq; consultis, & longa consuetudine.
IIII. De constitutionibus principum.
V. De statu hominum.
VI. De his, qui sui uel alieni iuris sunt.
VII. De adoptionibus, & emancipationibus, & alijs modis, quibus patria potestas soluitur.
VIII. De diuisione rerum, & qualitate.
IX. De senatoribus.
X. De officio consulis.
XI. De officio præfecti prætorio.
XII. De officio præfecti urbi.
XIII. De officio quæstoris.
XIIII. De officio prætoris.
XV. De officio præfecti uigilum.
XVI. De officio proconsulis & legati.
XVII. De officio præfecti Augustalis.
XVIII. De officio præsidis.
XIX. De officio procuratoris Cæsaris, uel rationalis.
XX. De officio iuridici.
XXI. De officio eius, cui mandata est iurisdictio.
XXII. De officio adsessoris.

LIBER II.

I. De iurisdictione.
II. Quod quisq; iuris in alterum statuit, uti ipse eodem iure utat.
III. Si quis ius dicenti non obtemperauerit.
IIII. De in ius uocando.
V. In ius uocati ut eant, uel satisdent.
VI. Si quis in ius uocatus nõ ierit, siue per eum cauerit, per quem ex edicto non debuit.
VII. Ne quis eum, qui in ius uocabitur, ui eximat.

Universidad de Deusto Biblioteca

VIII. Qui satisdare cogantur, uel iurato promittant, uel promissioni suae committantur.
IX. Si ex noxali caussa agatur, quemadmodum caueatur.
X. De eo, per quem factum erit, quo minus quis in iudicio sistat.
XI. Si quis cautionibus in iudicio sistendi caussa factis non obtemperauerit.
XII. De ferijs, & dilationibus, & diuersis temporibus, & quibus caussis feriae non impediantur.
XIII. De edendo.
XIIII. De pactis
XV. De transactionibus.

LIBER III.

I. De postulando.
II. De his, qui notantur infamia.
III. De procuratoribus & defensoribus.
IIII. Quod cuiuscunq; uniuersitatis nomine, uel contra eam agat.
V. Negociorum gestorum.
VI. De calumniatoribus.

LIBER IIII.

I. De in integrum restitutionibus.
II. Quod metus caussa gestum erit.
III. De dolo malo.
IIII. De minoribus uigintiquinq; annis.
V. De capite minutis.
VI. Ex quibus caussis maiores in integrum restituantur.
VII. De alienatione iudicij mutandi caussa facta.
VIII. De receptis, qui arbitrium receperunt, ut sententiam dicant.
IX. Nautae, caupones, stabularij ut recepta restituant.

PARS SECVNDA DE IVDICIIS.

LIBER V.

I. Vbi quis agere, uel conueniri debeat.
II. De inofficioso testamento.
III. De petitione hæreditatis.
IIII. Si pars hæreditatis petatur.
V. De possessoria hæreditatis petitione.
VI. De fideicommissaria hæreditatis petitione.

LIBER VI.

I. De rei uindicatione.
II. De Publiciana in rem actione.

Si ager.

III. Si ager uectigalis uel emphyteuticarius petatur.

LIBER VII.

I. De usufructu, & quemadmodum quis utatur fruatur.
II. De usufructu adcrescendo.
III. Quando dies ususfructus legati cedat.
IIII. Quibus modis ususfructus uel usus amittatur.
V. De usufructu earum rerum, quae usu consumuntur, uel minuuntur.
VI. Si ususfructus petatur, uel ad alium pertinere negetur.
VII. De operis seruorum.
VIII. De usu & habitatione.
IX. Vsufructuarius quemadmodum caueat.

LIBER VIII.

I. De seruitutibus.
II. De seruitutibus urbanorum prædiorum.
III. De seruitutibus rusticorum prædiorum.
IIII. Communia prædiorum, tam urbanorum, quàm rusticorum.
V. Si seruitus uindicetur, uel ad alium pertinere negetur.
VI. Quemadmodum seruitutes amittantur.

LIBER IX.

I. Si quadrupes pauperiem fecisse dicetur.
II. Ad legem Aquiliam.
III. De his, qui deiecerint, uel effuderint.

LIBER X.

I. Finium regundorum.
II. Familiae erciscundae.
III. Communi diuidundo.
IIII. Ad exhibendum.

LIBER XI.

I. De interrogationibus in iure faciendis, & de interrogatorijs actionibus sublatis.
II. De quibus rebus ad eundem iudicem eatur.
III. De seruo corrupto.
IIII. De fugitiuis.
V. De aleatoribus.
VI. Si mensor falsum modum dixerit.
VII. De religiosis, & sumptibus funerum, & ut funus ducere liceat.
VIII. De mortuo inferendo, & sepulchro ædificando.

PARS TERTIA DE REBVS CREDITIS.

Universidad de Deusto Biblioteca

LIBER. XII.

I. Si certum petatur condictione.
II. De iureiurando, siue uolũtario, siue necessario, siue iudiciali.
III. De in litem iurando.
IIII. De condictione caussa data, caussa non secuta.
V. De condictione ob turpem, uel iniustam caussam.
VI. De condictione indebiti.
VII. De condictione sine caussa.

LIBER XIII.

I. De condictione furtiua.
II. De condictione ex lege.
III. De condictione Triticiaria.
IIII. De eo, quod certo loco dari oportet.
V. De constituta pecunia.
VI. Commodati, uel contra.
VII. De pignoraticia actione, uel contra.

LIBER XIIII.

I. De exercitoria actione.
II. Ad legem Rhodiam de iactu.
III. De institoria actione.
IIII. De tributoria actione.
V. Quod cum eo, qui in aliena potestate est, gestum esse dicetur.
VI. De senatusconsulto Macedoniano.

LIBER XV.

I. De peculio.
II. Quando actio de peculio annalis sit.
III. De in rem uerso.
IIII. Quod iussu.

LIBER XVI.

I. Ad senatusconsultum Velleianum.
II. De compensationibus.
III. Depositi, uel contra.

LIBER XVII.

I. Mandati, uel contra.
II. Pro socio.

LIBER XVIII.

I. De contrahenda emptione, & de pactis inter emptorem & uenditorem compositis, & quæ res uenire non possint.
II. De in diem addictione.
III. De lege commissoria.

De hæ

IIII. De hæreditate uel actione uendita.
V. De rescindenda uenditione, & quando non liceat ab emptione discedere.
VI. De periculo & commodo rei uenditæ.
VII. De seruis exportandis, & si ita mancipium uenierit, ut manumittatur, uel contra.

LIBER XIX.

I. De actionibus empti & uenditi.
II. Locati & conducti.
III. De æstimatoria.
IIII. De rerum permutatione.
V. De præscriptis uerbis, & in factum actione.

PARS QVARTA.

LIBER XX.

I. De pignoribus, & hypothecis, qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum.
II. Ex quibus caussis pignus uel hypotheca tacite contrahitur.
III. Quæ res pignori uel hypothecæ datæ obligari non possunt.
IIII. Qui potiores in pignore hypothecaue habeãtur: & de his, qui in priorum creditorum locum succedunt.
V. De distractione pignorum & hypothecarum.
VI. Quibus modis pignus uel hypotheca soluitur.

LIBER XXI.

I. De ædilitio ædicto, & *redhibitoria actione, & quãto minoris.
II. De euictione, & duplæ stipulatione.
III. De exceptione rei uenditæ.

*als. redhibitiõe.

LIBER XXII.

I. De usuris, & fructib9, & caussis, & oĩbus accessiõibus, & mora.
II. De nautico fœnore.
III. De probationibus & præsumptionibus.
IIII. De fide instrumentorum, & amissione eorum.
V. De testibus.
VI. De iuris & facti ignorantia.

LIBER XXIII.

I. De sponsalibus.
II. De ritu nuptiarum.
III. De iure dotium.

Universidad de Deusto Biblioteca

IIII. De pactis dotalibus.
V. De fundo dotali.

LIBER XXIIII.

I. De donationibus inter uirum & uxorem.
II. De diuortijs & repudijs.
III. Soluto matrimonio, quemadmodum dos petatur.

LIBER XXV.

I. De impensis in rebus dotalibus factis.
II. Rerum amotarum.
III. De agnoscendis, uel alendis liberis, uel parentibus, uel patronis, uel libertis.
IIII. De inspiciendo uentre, custodiendoq; partu.
V. Si uentris nomine muliere in possessionem missa, eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur.
VI. Si mulier uentris nomine in possessionē calumniæ caussa esse dicetur.
VII. De concubinis.

LIBER XXVI.

I. De tutelis.
II. De testamentaria tutela.
III. De confirmando tutore uel curatore.
IIII. De legitimis tutoribus.
V. De tutoribus & curatoribus datis ab his, qui ius dandi habent, & qui, & in quibus caussis specialiter dari possunt.
VI. Qui petant tutores, uel curatores, & ubi petantur.
VII. De administratione & periculo tutorum & curatorum, qui gesserunt, uel non: & de agentibus, uel cōueniendis uno, uel pluribus.
VIII. De authoritate & consensu tutorum uel curatorum.
IX. Quando ex facto tutoris uel curatoris minores agere uel conueniri possunt.
X. De suspectis tutoribus.

LIBER XXVII.

I. De excusationibus tutorum, & temporibus earum.
II. Vbi pupillus educari uel morari debeat, & de alimentis ei præstandis.
III. De tutelæ, & rationibus distrahendis, & utili curationis caussa actione.
IIII. De contraria tutelæ, & utili actione.
V. De eo, qui pro tutore, profue curatore negocia gessit.

Quod

VI. Quod falso tutore authore gestum esse dicetur.
VII. De fideiussoribus, & nominatoribus, & hæredibus tutorum & curatorum.
VIII. De magistratibus conueniendis, & eorum hæredibus.
IX. De rebus eorum, qui sub tutela uel cura sunt, sine decreto non alienandis, uel pignori obligandis.
X. De curatoribus, furioso, & alijs extra minores dandis.

PARS QVINTA, DE TEstamentis.

LIBER XXVIII.

I. Qui testamentū facere possint, & quemadmodum testamenta fiant.
II. De liberis & postumis hæredibus instituendis, uel exhæredandis, uel præteritis.
III. De iniusto, rupto, irrito facto testamento.
IIII. De his, quæ in testamento delentur, inducuntur, uel inscribuntur.
V. De hæredibus instituendis.
VI. De uulgari & pupillari substitutione.
VII. De conditionibus institutionum.
VIII. De iure deliberandi.

LIBER XXIX.

I. De militari testamento.
II. De adquirenda uel omittenda hæreditate.
III. Testamenta quemadmodum aperiantur, inspiciantur, & describantur.
IIII. Si quis omissa caussa testamenti, ab intestato, uel alio modo possideat hæreditatem.
V. De senatusconsulto Silaniano & Claudiano, quorum testamenta nec aperiantur.
VI. Si quis aliquem testari prohibuerit, uel coëgerit.
VII. De iure codicillorum.

LIBER XXX.

De legatis & fidei commissis, liber primus.

LIBER XXXI.

De legatis & fidei commissis, liber secundus.

LIBER XXXII.

De legatis & fidei commissis, liber tertius.

Liber

Universidad de Deusto Biblioteca

LIBER XXXIII.

I. De annuis legatis & fideicommissis.
II. De usu,& usufructu,& reditu,& habitatione,& operis per legatum uel fideicommissum datis.
III. De seruitute legata.
IIII. De dote relegata.
V. De optione uel electione legata.
VI. De tritico,uino, uel oleo legato.
VII. De instructo uel instrumento legato.
VIII. De peculio legato.
IX. De penu legata.
X. De supellectile legata.

LIBER XXXIIII.

I. De alimentis uel cibarijs legatis.
II. De auro,argento, mundo, ornamentis, unguentis, ueste, uel uestimentis,& statuis legatis.
III. De liberatione legata.
IIII. De adimendis uel transferendis legatis,uel fideicommissis.
V. De rebus dubijs.
VI. De his,quæ pœnæ caussa relinquuntur.
VII. De regula Catoniana.
VIII. De his, quæ pro non scriptis habentur.
IX. De his,quæ ut indignis auferuntur.

LIBER XXXV.

I. De conditionibus & demonstrationibus, & caussis, & modis eorum, quæ in testamento scribuntur.
II. Ad legem Falcidiam.
III. Si cui plus,quàm per Falcidiam licuerit,legatum esse dicetur.

LIBER XXXVI.

I. Ad senatus consultum Trebellianum.
II. Quando dies legatorum uel fideicommissorum cedat.
III. Vt legatorum seu fideicõmissorũ seruandorũ caussa caueat.
IIII. Vt in possessione legatorum uel fideicommissorum seruandorum caussa esse liceat.

PARS SEXTA.

LIBER XXXVII.

I. De bonorum possessionibus.
II. Si tabulæ testamenti exstabunt.

De bon

III. De bonorum possessione,furioso, infanti,muto, surdo, cæco competente.
IIII. De bonorum possessione contra tabulas.
V. De legatis præstandis contra tabulas bonorum possessione petita.
VI. De collatione bonorum.
VII. De dotis collatione.
VIII. De uentre in possessionem mittendo,& curatore eius.
IX. De coniungendis cum emancipato liberis eius.
X. De Carboniano edicto.
XI. De bonorum possessione secundum tabulas.
XII. Si à parente quis manumissus fuerit.
XIII. De bonorum possessione ex testamento militis.
XIIII. De iure patronatus.
XV. De obsequijs à liberis & libertis parentibus & patronis præstandis.

LIBER. XXXVIII.

I. De operis libertorum.
II. De bonis libertorum.
III. De libertis uniuersitatum.
IIII. De adsignandis libertis.
V. Si quid in fraudem patroni factum sit.
VI. Si tabulæ testamenti nullæ exstabunt, unde liberi:
VII. Vnde legitimi,& unde adgnati.
VIII. Vnde cognati.
IX. De successorio edicto
X. De gradibus,& adfinibus, & nominibus eorum.
XI. Vnde uir & uxor.
XII. De ueteranorum & militum successione.
XIII. Quibus non competit bonorum possessio.
XIIII. Vt ex legibus senatusue consultis bonorum possessio detur.
XV. Quis ordo in bonorum possessione seruetur.
XVI. De suis & legitimis hæredibus.
XVII. Ad senatusconsultum Tertyllianum & Orphitianum.

LIBER XXXIX.

I. De noui operis nunciatione.
II. De damno infecto,& de suggrundis, uel protectionibus.
III. De aqua,& aquæ pluuiæ arcendæ.
IIII. De publicanis,& uectigalibus,& commissis.
V. De donationibus.

ξ De mortis

Universidad de Deusto Biblioteca

VI. De mortis caussa donationibus, & capionibus.

LIBER. XL.

I. De manumissionibus.
II. De manumissis uindicta.
III. De manumissionibus, quæ seruis ad uniuersitatem pertinentibus imponuntur.
IIII. De manumissis testamento.
V. De fideicommissarijs libertatibus.
VI. De ademptione libertatis.
VII. De statuliberis.
VIII. Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt.
IX. Qui & à quibus manumissi liberi non fiant, & ad legem Aeliam Sentiam.
X. De iure aureorum anulorum.
XI. De natalibus restituendis.
XII. De liberali caussa.
XIII. Quibus ad libertatem proclamare non licet.
XIIII. Si libertus ingenuus esse dicetur.
XV. Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur.
XVI. De collusione detegenda.

LIBER XLI.

I. De adquirendo rerum dominio.
II. De adquirenda uel omittenda possessione.
III. De usucapionibus.
IIII. Pro soluto.
V. Pro emptore.
VI. Pro hærede uel possessore.
VII. Pro donato.
VIII. Pro derelicto.
IX. Pro legato.
X. Pro dote.
XI. Pro suo.

LIBER XLII.

I. De re iudicata, & de effectu sententiarum, & de interlocutionibus.
II. De confessis.
III. De cessione bonorum.
IIII. Quibus ex caussis in possessionem eatur.
V. De rebus iudicis authoritate possidendis uel uendundis.
VI. De priuilegijs creditorum.

De sepa

VII. De separationibus.
VIII. De curatore bonis dando.
IX. Quæ in fraudem creditorum facta sint, ut restituantur.

LIBER XLIII.

I. De interdictis, seu extraordinarijs actionibus, quæ pro his competunt.
II. Quorum bonorum.
III. Quod legatorum.
IIII. Ne uis fiat ei, qui in possessionē missus erit.
V. De tabulis exhibendis.
VI. Ne quid in loco sacro fiat.
VII. De locis & itineribus publicis.
VIII. Ne quid in loco uel itinere publico fiat.
IX. De loco publico fruendo.
X. De uia publica, & si quid in ea factum esse dicatur, & de ea ex edicto ædilium curulium à singulis reficienda.
XI. De fluminibus, ne quid in flumine ripaúe eius fiat, quo peius nauigetur.
XII. Ne quid in flumīe publico, inúe ripa eius fiat, quo aliter aqua fluat, atq; priore æstate fluxit.
XIII. Vt in flumine publico nauigare liceat.
XIIII. De ripa munienda.
XV. De ui, & de ui armata.
XVI. Vti possidetis.
XVII. De superficiebus.
XVIII. De itinere actuq; priuato.
XIX. De aqua cotidiana & æstiua.
XX. De riuis.
XXI. De fonte.
XXII. De cloacis.
XXIII. Quod ui aut clam.
XXIIII. De remissionibus.
XXV. De precario.
XXVI. De arboribus cædendis.
XXVII. De glande legenda.
XXVIII. De libero homine exhibendo.
XXIX. De liberis exhibendis, item ducendis.
XXX. Vtrubi.
XXXI. De migrando.
XXXII. De Saluiano interdicto.

Liber

Universidad de Deusto Biblioteca

LIBER XLIIII.

I. De exceptionibus,præſcriptionibus, & præiudicijs.
II. De exceptione rei iudicatæ.
III. De diuerſis temporalibus præſcriptionibus, & acceſſionibus poſſeſſionum.
IIII. De doli mali & metus exceptione.
V. Quarum rerum actio non datur.
VI. De litigioſis.
VII. De obligationibus & actionibus.

PARS SEPTIMA.

LIBER XLV.

I. De uerborum obligationibus
II. De duobus reis ſtipulandi.
III. De ſtipulatione ſeruorum.

LIBER XLVI.

I. De fideiuſſoribus & mandatoribus.
II. De nouationibus & delegationibus.
III. De ſolutionibus & liberationibus.
IIII. De acceptilatione.
V. De prætorijs ſtipulationibus.
VI. Rem pupilli ſaluam fore,uel adoleſcentis.
VII. Iudicatum ſolui.
VIII. Ratam rem haberi,& de rati habitione.

LIBER XLVII.

I. De priuatis delictis.
II. De furtis.
III. De tigno iuncto.
IIII. Si is,qui teſtamento liber eſſe iuſſus erit, poſt mortem domini ante aditam hæreditatem ſubripuiſſe quid dicetur.
V. Furti aduerſus nautas,caupones,ſtabularios.
VI. Si familia furtum feciſſe dicetur.
VII. Arborum furtim cæſarum.
VIII. Vi bonorum raptorum,& de turba.
IX. De incendio,ruina,naufragio,rate, naue expugnata.
X. De iniurijs & famoſis libellis.
XI. De extraordinarijs criminibus.
XII. De ſepulchro uiolato.
XIII. De concuſſione.

De abi

XIIII. De abigeis
XV. De præuaricatoribus.
XVI. De receptoribus.
XVII. De furibus balnearijs.
XVIII. De effractoribus & expilatoribus.
XIX. Expilatæ hæreditatis.
XX. Stellionatus.
XXI. De termino moto.
XXII. De collegijs & corporibus.
XXIII. De popularibus actionibus.

LIBER XLVIII.

I. De publicis iudicijs.
II. De accuſationibus & inſcriptionibus.
III. De cuſtodia & exhibitione reorum.
IIII. Ad legem Iuliam maieſtatis.
V. Ad legem Iuliam de adulterijs coërcendis, & ſtupro.
VI. Ad legem Iuliam de ui publica.
VII. Ad legem Iuliam de ui priuata.
VIII. Ad legem Iuliam de ſicarijs & ueneficis.
IX. Ad legem Pompeiam de parricidijs.
X. Ad legem Corneliã de falſis, & de ſenatuscõſulto Liboniano.
XI. Ad legem Iuliam repetundarum.
XII. Ad legem Iuliam de annona.
XIII. Ad legem Iuliam peculatus, & de ſacrilegijs, & reſiduis.
XIIII. Ad legem Iuliam de ambitu.
XV. Ad legem Fauiam de plagiarijs.
XVI. Ad ſenatuscõſultũ Turpillianũ,& de abolitionibus criminũ.
XVII. De requirendis reis,nec abſentibus damnandis.
XVIII. De quæſtionibus.
XIX. De pœnis.
XX. De bonis damnatorum.
XXI. De bonis eorum, qui ante ſententiam,uel mortem ſibi conſciuerunt,uel accuſatorem corruperunt.
XXII. De interdictis & relegatis,& deportatis.
XXIII. De ſententiam paſſis,& reſtitutis.
XXIIII. De cadaueribus punitorum.

LIBER. XLIX.

I. De appellationibus,& relationibus.
II. A' quibus appellare non licet.
III. Quis à quo appelletur.

Universidad de Deusto Biblioteca

IIII. Quando appellandum ſit,& intra quæ tempora.
V. De appellationibus recipiendis,uel non.
VI. De libellis dimiſſorijs,qui apoſtoli dicuntur.
VII. Nihil innouari appellatione pendente.
VIII. Quæ ſententiæ ſine appellatione reſcindantur.
IX. An per alium cauſſæ appellationum reddi poſſint.
X. Si tutor,uel curator,uel magiſtratus creatus appellauerit.
XI. Eum, qui appellauerit,in prouincia defendi.
XII. Apud eum,à quo appelletur,aliam cauſſam agere cõpellendũ.
XIII. Si pendente appellatione mors interuenerit.
XIIII. De iure fiſci.
XV. De captiuis,& de poſtliminio,& de redemptis ab hoſtibus.
XVI. De re militari.
XVII. De caſtrenſi peculio.
XVIII. De ueteranis.

LIBER L.

I. Ad municipalem,& de incolis.
II. De decurionibus & filijs eorum.
III. De albo ſcribendo.
IIII. De muneribus & honoribus.
V. De uacatione,& excuſatione munerum.
VI. De iure immunitatis.
VII. De legationibus.
VIII. De adminiſtratione rerum ad ciuitates pertinentium.
IX. De decretis ab ordine faciendis.
X. De operibus publicis.
XI. De nundinis.
XII. De pollicitationibus.
XIII. De extraordinarijs cognitionibus, & ſi iudex litem ſuã feciſſe dicetur.
XIIII. De proxenetis.
XV. De cenſibus.
XVI. De uerborum ſignificatione.
XVII. De diuerſis regulis iuris antiqui.

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS IVRIS enucleati ex omni uetere iure digestorum seu pandectarum liber primus.

DE IVSTICIA ET IVRE. Tit. I.

I. VLPIANVS *libro primo Institutionum*

IVRI OPERAM DATVRVM PRIus nosse oportet, unde nomẽ iuris descẽdat. Est autem à iusticia appellatum. nam (ut elegãter Celsus definit) Ius est ars boni & æqui, cuius merito quis nos sacerdotes appellet. Iusticiam nãq; colimus, & boni & æqui notitiã profitemur: æquum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes: bonos non solum metu pœnarum, uerũ etiam præmiorũ quoq; exhortatione efficere cupientes: uerã (nisi fallor) philosophiam, non simulatã adfectantes. Huius studij duæ sunt positiones, publicum & priuatum. Publicum ius est, quod ad statum rei Romanæ spectat. Priuatum, quod ad singulorum utilitatem. Sunt enim quædam publice utilia, quædã priuatim. Publicum ius in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus consistit. Priuatum ius tripertitum est, collectũ enim est ex naturalibus præceptis, aut gentiũ, aut ciuilibus. Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit. Nã ius istud nõ humani generis proprium, sed omniũ animalium, quæ terra, mariq; nascũtur, auiũ quoq; cõmune est. Hinc descendit maris atq; fœminæ cõiunctio, quam nos matrimonium appellamus: hinc liberorũ procreatio, hinc educatio. Videmus etenim cætera quoq; animalia, feras etiam istius iuris peritia censeri. Ius gentiũ est, quo gentes humanæ utũtur. quod à naturali recedere, inde licet facile intelligere: quia illud omnibus animalibus, hoc solis hominibus inter se commune est.

II. POMPONIVS *libro singulari enchiridij.*

VEluti erga deum religio, ut parentibus, & patriæ pareamus.

III. FLORENTINVS *lib. I. Institutionum.*

VT uim atq; iniuriã propulsemus. Nam iure hoc euenit, ut quod quisq; ob tutelam corporis sui fecerit: iure fecisse existimetur. & cum inter nos cognationem quandam natura constituerit: conse-

quens est, hominem homini insidiari nefas esse.

IIII. VLPIANVS *lib. I. Institutionum.*

MAnumissiones quoq; iuris gentium sunt. Est autē manumissio, de manu datio. nam quamdiu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est, & manumissus liberatur potestate. Quæ res à iure gentium originē sumpsit: utpote cum iure naturali omnes liberi nascerentur, nec esset nota manumissio, cum seruitus esset incognita. Sed posteaquàm iure gentiū seruitus inuasit, secutum est beneficium manumissionis. & cum uno naturali nomine homines appellarentur, iure gentium tria hominum genera esse cœperunt: liberi, & ijs contrarium serui, & tertium genus libertini, qui desierant esse serui.

V. HERMOGENIANVS *lib. I. Iuris ἐπιτομῶν.*

EX hoc iure gentium introducta bella, discretæ gentes, regna condita, dominia distincta, agris termini positi, ædificia collocata, cōmercium, emptiones, uenditiones, locationes, conductiones, obligationes institutæ: exceptis quibusdam, quæ à iure ciuili introductæ sunt.

VI. VLPIANVS *lib. I. Institutionum.*

IVs ciuile est, quod neq; in totum à naturali uel gentium recedit, neq; per omnia ei seruit. Itaq; cum aliquid addimus, uel detrahimus iuri communi, ius proprium, id est ciuile efficimus. Hoc igitur ius nostrū cōstat, aut ex scripto, aut sine scripto: ut apud Græcos, τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι.

VII. PAPIN. *lib. II. Definitionum.*

IVs autem ciuile est, quod ex legibus, plebiscitis, senatusconsultis, decretis principum, authoritate prudentium uenit. Ius prætoriū, quod prætores introduxerunt adiuuandi, uel supplendi, uel corrigendi iuris ciuilis gratia, propter utilitatem publicam: quod & Honorarium dicitur, ad honorem prætorum sic nominatum.

VIII. MARTIANVS *lib. I. Institutionum.*

NAm & ipsum ius honorariū uiua uox est iuris ciuilis.

IX. CAIVS *lib. I. Institutionum.*

OMnes populi, qui legibus & moribus regunt̄: partim suo ,pprio, partim communi omnium hominum iure utuntur. Nam quod quisq; populus ipse sibi ius constituit, id ipsius ciuitatis proprium est: uocaturq; ius ciuile, quasi ius proprium ipsius ciuitatis. Quod uero naturalis ratio inter oīnes homines cōstituit, id apud omnes peræque custoditur: uocaturq; ius gentium, quasi quo iure oēs gentes utantur.

X. VLPIANVS *lib. I. Regularum.*

IVsticia est, constans & perpetua uolūtas, ius suum cuiq; tribuendi. Iuris præcepta sunt hæc: honeste uiuere, alterum non lædere, suū cuiq; tribuere. Iuris prudentia est diuinarum atq; humanarum rerum notitia, iusti atq; iniusti scientia.

XI. PAVLVS *lib. XIIII. ad Sabinum.*

IVs pluribus modis dicitur. Vno modo cum id, quod semper bonū ac æquum est, ius dicitur: ut est ius naturale. Altero modo, quod oīnibus, aut pluribus in quaq; ciuitate utile est: ut est ius ciuile. nec minus ius recte dicitur in ciuitate nostra ius honorariū. Prætor quoq; ius reddere dicitur, etiam cum inique decernit: relatione scilicet facta non ad id, quod prætor ita fecit, sed ad illud, quod prætorē facere conuenit. Alia significatione ius dicitur locus, in quo ius redditur: appellatione collata ab eo, quod fit, in eo ubi fit. Quem locū determinare hoc modo possumus: ut ubicunq; prætor salua maiestate imperij sui, saluoq; more maiorum, ius dicere constituit: is locus recte ius appelletur.

XII. MARTIANVS *libro primo institutionum.*

NOnnunquam ius etiam pro necessitudine dicimus: ueluti est ius cognationis uel adfinitatis.

DE ORIGINE IVRIS, ET OMNIVM magistratuum, & successione prudentium. Tit. II.

CAIVS *lib. I. ad L. duodecim tabularum.*

ACTVRI legum uetustarum interpretationem, necessario prius ab initijs urbis repetendū existimauimus: non quia uelim uerbosos cōmentarios facere, sed quod in omnibus rebus animaduerto id perfectū esse, quod ex omnibus suis partibus constat. Et certe cuiusq; rei potissima pars principium est. Deinde si in foro caussas dicentibus nefas (ut ita dixerim) uidetur esse, nulla præfatione facta, iudici rem exponere: quanto magis interpretationem promittentibus inconueniens erit, omissis initijs, atq; origine non repetita, atq; illotis (ut ita dixerim) manibus, protinus materiam interpretationis tractare? nanq; (nisi fallor) istæ præfationes & libentius nos ad lectionem propositæ materiæ producunt: & cum ibi uenerimus, euidentiorem præstant intellectum.

II. POMPONIVS *lib. singulari enchiridij.*

NEcessarium itaq; nobis uidetur in primis, ipsius iuris originē atq; processum demonstrare. Et quidē initio ciuitatis nostræ populus sine certa lege, sine iure certo primū agere instituit, omniaq; manu regis gubernabantur. Postea aucta ad aliquem modum ciuitate, ipse Romulus traditur, populū in triginta partes diuisisse: quas partes curias appellarit, propterea quod tunc reipublicæ curam per sententias ea-

tias earum partiũ expediebat. Et ita leges quasdam & ipse curiatas ad populum tulit, tulerunt & sequentes reges. quæ omnes conscriptæ exstant in libro Sexti Papyrij: qui fuit illis temporibus, quibus Demarati Corinthij filius, ex principalibus uiris. Isq; liber (ut diximus) appellatur ius ciuile Papyrianũ: nõ quia Papyrius de suo quidquam ibi adiecit, sed quod leges sine ordine latas in unũ composuit. Exactis deinde regibus, lege Tribunitia omnes leges hæ exoleuerunt: iterumq; cœpit populus Romanus incerto magis iure, & consuetudine aliqua uti, quàm perlata lege: idq; propè uiginti annis passus est. Postea ne diutius hoc fieret: placuit publica authoritate decem constitui uiros, per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus, & ciuitas fundaretur legibus. quas in tabulas eboreas perscriptas, pro Rostris composuerunt, ut possent apertius percipi. Datumq; est eis ius eo anno in ciuitate summũ: uti & leges corrigerent, si opus esset, & interpretarentur: neq; prouocatio ab eis, sicut à reliquis magistratibus, fieret. Qui ipsi cũ animaduerterunt aliquid deesse istis primis legibus: ideoq; sequenti anno alias duas ad easdem tabulas adiecerũt, & ita ex accidente appellatæ sunt leges duodecim tabularum: quarum ferendarũ authorem fuisse decem uiris Hermodorum quendam Ephesium exsulantem in Italia, quidã retulerunt. His legibus latis cœpit (ut naturaliter euenire solet) ut interpretatio desideraret prudentium authoritatem, necessariamq; disputationem fori. Hæc disputatio & hoc ius, quod sine scripto uenit, compositũ à prudentibus: propria parte aliqua non appellatur, ut cæteræ partes iuris suis nominibus designantur: sed communi nomine appellatur ius ciuile. Deinde ex his legibus eodẽ ferè tempore actiones cõpositæ sunt, quibus inter se homines disceptarent: quas actiones ne populus, ut uellet, instituereret: certas sollennesq; esse uoluerunt: & appellabatur hæc pars iuris legis actiones. & ita eodem penè tempore tria hæc iura nata sunt: leges duodecim tabularum, ex his fluere cœpit ius ciuile, ex ijsdem legis actiones compositæ sunt. Omniũ tamen harum & interpretandi scientia & actiones, apud collegium Pontificum erant: ex quibus constituebatur, quis quoq; anno præesset priuatus: & populus propè centũ annis hac consuetudine usus est. Postea cum Appius Claudius proposuisset, & ad formam redegisset has actiones, Cneus Flauius scriba eius, libertini filius, subreptum librũ populo tradidit: & adeo gratum fuit id munus populo, ut tribunus plebis fieret. & senator, & ædilis curulis. hinc liber, qui actiones continet, appellatur ius ciuile Flauianũ: sicut illud, ius ciuile Papyrianum. nam nec Cneus Flauius de suo quidq̃ adiecit libro. Augescente ciuitate, & qui præerant, quædam genera agendi cõposuerunt: nec post multum temporis spacium

cium Sextus Aelius alias actiones composuit: & librum populo dedit, qui appellatur ius Aelianum. Deinde cum esset in ciuitate lex duodecim tabularũ & ius ciuile, essent & legis actiones: euẽnit, ut plebs in discordiam cum patribus perueniret, & secederet: sibiq; iura constitueret, quæ plebiscita uocantur. mox cum reuocata esset plebs: quia multæ discordiæ nascebantur de his plebiscitis: pro legibus placuit & ea obseruari, lege Orrensia. & ita factum est: ut inter plebiscita & leges species constituendi interesset, potestas esset eadem. Deinde quia difficile plebs conuenire cœpit, populusq; multo difficilius in tanta turba hominum: necessitas ipsa curam reipublicæ ad senatum deduxit. Ita cœpit senatus se interponere: & quidquid constituisset, obseruabatur: idq; ius appellabatur senatusconsultum. Eodem tempore & magistratus iura reddebant: & ut scirent ciues, quod ius de qua re quisq; dicturus esset, seq; præmunirent: edicta proponebant, quæ ius honorariũ constituerunt. Honorarium dicitur, quod ad honorẽ prætoris uenerat. Nouissime sicut ad pauciores iuris constituendi uia transisse, ipsis rebus distantibus, uidebatur: per partes euẽnit, ut esset necesse reipublicæ per unum consuli. nam senatus non perinde omnes prouincias probe regere poterat. Igitur constituto principe: datum est ei ius, ut quod constituisset, ratum esset. Ita in ciuitate nostra aut iure, id est lege constituitur: aut est propriũ ius ciuile, quod sine scripto in sola prudentiũ interpretatione cõsistit: aut sunt legis actiones, quæ formam agendi continent: aut plebiscitum, quod sine authoritate patrum est constitutũ: aut est magistratuũ edictum, unde ius honorarium nascitur: aut senatusconsultum, quod solum senatu cõstituente inducitur sine lege: aut est principalis constitutio, id est, ut quod ipse princeps constituit, pro lege seruetur. Post originẽ iuris & processum cognitũ, consequens est, ut de magistratuum nominibus & origine cognoscamus: quia (ut exposuimus) per eos, qui iuri dicundo præsunt, effectus rei accipitur. parum est enim ius in ciuitate esse, nisi sint, qui iura reddere possint. Post deinde de authorum successione dicemus: quod constare nõ possit ius, nisi sit aliquis iurisperitus, per quẽ possit quotidie in melius produci. Quod ad magistratus attinet: initio ciuitatis huius constat reges omnem potestatem habuisse. Iisdem temporibus & tribunum celerũ fuisse constat. is aũt equitibus præerat, & ueluti secundũ locũ à regibus obtinebat: quo in numero fuit Iunius Brutus, qui author fuit regis eiciendi. Exactis deinde regibus, consules cõstituti sunt duo: penes quos summũ ius uti esset, lege rogatum est. dicti ab eo, quod plurimũ reipublicæ consulerent. qui tamen ne per omnia regiam potestatẽ sibi uindicarent: lege lata factum est, ut ab eis prouocatio esset, néue possent in

Universidad de Deusto Biblioteca

caput ciuis Romani animaduertere iniussu populi: solum relictum est illis, ut coërcere possent, & in uincula publica duci iuberẽt. Post dein de cũ census iã maiore tempore agendus esset, & consules non sufficerent huic officio, censores cõstituti sunt. Populo deinde aucto, cum crebra orerentur bella, & quædam acriora à finitimis inferrentur: interdum re exigente, placuit maioris potestatis magistratũ constitui. itaq; dictatores prediti sunt, à quibus nec prouocandi ius fuit, & quibus etiam capitis animaduersio data est. Hunc magistratum: quoniam summam potestatem habebat: non erat fas ultra sextum mensem retinere. & his dictatoribus magistri equitum iungebantur, sic quo modo regibus tribuni celerum: quod officium ferè tale erat, quale hodie præfectorum prætorio. magistratus enim habebantur. Iisdem temporibus cum plebs à patribus secessisset, anno ferè septimodecimo post reges exactos: tribunos sibi in monte sacro creauit, qui essent plebei magistratus. dicti tribuni, quod olim in tres partes populus diuisus erat, & ex singulis singuli creabantur: uel quia tribuum suffragio creabantur. Iremq; ut essent, qui ædibus præessent, in quibus omnia scita plebs deferebat: duos ex plebe constituerunt, qui etiam ædiles appellati sunt.

Deinde cum ærariũ populi auctius esse cœpisset: qui illi præessent, constituti sunt quæstores: dicti ab eo, quod inquirendæ & conseruandæ pecuniæ caussa creati erant. Et quia (ut diximus) de capite ciuis Romani iniussu populi non erat lege permissum consulibus ius dicere: propterea quæstores constituebantur à populo, qui capitalibus rebus præessent: hicq; appellabantur quæstores paricidij, quorum etiam meminit lex duodecim tabularũ. Et cum placuisset leges quoq; ferri: latũ est ad populum, ut omnes magistratus se abdicarẽt: & decem uiri cõstituti sunt anno uno. hi cum magistratũ prorogarent sibi, & rem iniuriose tractarent, neq; uellent deinceps sufficere magistratus, ut ipsi & factio sua perpetuo rempublicam occupatam retinerent: nimia atq; aspera dominatione eò rempublicam perduxerunt, ut exercitus à republica secederet. initium fuisse secessionis dicitur Verginius quidam: qui cum animaduertisset Appium Claudium contra ius, quod ipse ex uetere iure in duodecim tabularum transtulerat, uindicias filiæ suæ à se abdixisse: & secundum eum, qui ab eo suppositus, in seruitutẽ petierat, dixisse: captumq; amore uirginis omne fas ac nefas miscuisse: indignatus, quod uetustissima iuris obseruantia in persona filiæ suæ defecisset (utpote cum Brutus, qui primus Romæ consul fuit, uindicias secundum libertatem dixisset in persona uindicis Vitelliorum serui, qui proditionis coniurationem indicio suo detexerat) & castitatem filiæ suæ, uitæ quoq; eius præferẽdam putaret: arrepto cultro de taberna lanionis

nionis filiã interfecit, in hoc scilicet, ut morte uirginis contumeliã stupri arceret: ac protinus recens à cæde, madentéq; adhuc filiæ cruore, ad cõmilitones cõfugit. qui uniuersi de Algido, ubi tũc belli gerandi caussa legiones erant: relictis ducibus pristinis, signa in Auentinum transtulerunt, omnisq; plebs urbana mox eódem se contulit. ita populi cõsensu partim decem uiris in carcere necatis, partim in exsilium actis: rursus respublica suũ statum recepit. Deinde cum post aliquot annos, quàm duodecim tabulæ latæ sunt: & plebs contenderet cũ patribus, & uellet ex suo quoq; corpore consules creare, & patres recusarent: factũ est, ut tribuni militũ crearentur, partim ex plebe, partim ex patribus cõsulari potestate: hicq; constituti sunt uario numero. interdũ enĩ uiginti fuerunt, interdũ plures, nonnunquã pauciores. Deinde cum placuisset creari etiã ex plebe consules: cœperunt ex utroq; corpore constitui. Tunc ut aliquo pluris patres haberentur, placuit duos ex numero patrum constitui: ita facti sunt ædiles curules. Cunq; consules auocarentur bellis finitimis, neq; esset, qui in ciuitate ius reddere posset: factũ est, ut prætor quoq; crearetur, qui urbanus appellatus est, quod in urbe ius dicebat. Post aliquot deinde annos nõ sufficiente eo prætore, quod multa turba etiam peregrinorum in ciuitatem ueniret: creatus est & alius prætor, qui peregrinus appellatus est ab eo, quod plerũq; inter peregrinos ius reddebat. Deinde cum esset necessarius magistratus, qui hastæ præesset: centum uiri litibus iudicandis cõstituti sunt. Constituti sunt eodem tempore & quatuor uiri, qui curam uiarũ agerent: & triumuiri monetales æris, argenti, auri flatores: & triumuiri capitales, qui carceris custodiam haberent, ut cum animaduerti oporteret, interuentu eorũ fieret. Et quia magistratibus uespertinis tẽporibus in publicũ esse, inconueniens erat: quinq; uiri cõstituti sunt cis Tyberim, & ultris Tyberim, qui possent pro magistratibus fungi. Capta deinde Sardinia, mox Sicilia, item Hispania, deinde Narbonensi prouincia: totidẽ prætores, quot prouinciæ in ditiones uenerant, creati sunt: partim qui urbanis rebꝰ, partim qui ꝓuincialibus præessent. Deinde Cornelius Sylla quæstiones publicas constituit: ueluti de falso, de paricidio, de sicarijs, de iniurijs, & prætores quatuor adiecit. Deinde Caius Iulius cæsar duos prætores & duos ædiles, qui frumento præessent, à Cerere Cereales constituit. Ita duodecim prætores, sex ædiles sunt creati. Diuus deinde Augustus sedecim prætores constituit. Post deinde diuus Claudius duos prætores adiecit, qui de fidei commisso ius dicerent. ex quibus unum diuus Titus detraxit: & adiecit diuus Nerua, qui inter fiscum & priuatos ius diceret. Ita decem & octo prætores in ciuitate ius dicunt: & hæc omnia, quoties in republica sunt magistratus, obseruantur. Quoties au-

Universidad de Deusto Biblioteca

ties autem proficiſcuntur: unus relinquitur, qui ius dicat, is uocatur præfectus urbi. qui præfectus olim conſtituebatur, poſtea ferè latinarum feriarũ cauſſa introductus eſt, & quot annis obſeruatur. Sanè præfectus annonæ & uigilum, quanq̃ non ſunt magiſtratus, ſed extra ordinem utilitatis cauſſa conſtituti: tamen hi, quos cis Tyberim diximus, poſtea ædiles ſenatus cõſulto creabantur. Ergo ex his omnibus decem tribuni plebis, conſules duo, decem & octo prætores, ſex ædiles in ciuitate iura reddebãt. Iuris ciuilis ſcientiã plurimi & maximi uiri profeſſi ſunt: ſed qui maximæ dignationis apud populum Romanum fuerunt, eorum in præſentia mentio habenda eſt: ut appareat, à quibus & qualibus hæc iura orta & tradita ſint. Et quidem ex omnibus, qui ſcientiam nancti ſunt, ante Tyberium Coruncanum publice profeſſum neminẽ, traditur: cæteri autem adhuc uel in latenti ius ciuile retinere cogitabant, ſolumq̃ conſultatoribus potius, q̃ diſcere uolentibus ſe præſtabant. Fuit autem in primis peritus Sextus Papyrius, qui leges regias in unum contulit. ab hoc Appius Claudius unus ex decem uiris, cuius maximum conſilium in duodecim tabulis ſcribendis fuit. poſt hunc Appius Claudius eiuſdem generis maximam ſciẽtiam habuit. hic * cæcus appellatus eſt, & Appiã uiam ſtrauit, & aquã Claudiam induxit, & de Pyrrho in urbẽ nõ recipiendo ſentẽtiam tulit: hunc etiã actiones ſcripſiſſe traditũ eſt, primumq̃ de uſurpationibus, qui liber nõ exſtat. Idẽ Appius Claudius uſu, qui uidetur ad hoc proceſſiſſe, R. literã inuenit: ut pro Valeſijs Valerijs eſſet, & pro Fuſijs Furijs. Fuit poſt eos maximæ ſcientiæ Sempronius, quẽ populus Romanus σόφον appellauit: nec quiſquam ante hunc hoc nomine cognominatus eſt. Sed & Caius Scipio Naſica, qui optimus à ſenatu appellatus eſt: cui etiam publica domus in ſacra uia data eſt, quo facilius conſuli poſſet. Deinde Quintus Fabius, qui ad Carthaginienſes miſſus legatus: cũ eſſent duæ teſſeræ poſitæ, una pacis, altera belli: arbitrio ſibi dato, utram uellet, referret Romam: utramq̃ ſuſtulit, & ait Carthaginienſes petere debere, utram mallent accipere. Poſt hos fuit Tyberius Coruncanus, qui (ut dixi) primus profiteri cœpit: cuius tamen ſcriptum nullum exſtat, licet reſponſa compluria & memorabilia eius fuerint. Deinde Sextus Aelius, & frater eius Publius Aelius, & Publius Atilius maximam ſcientiam in profitendo habuerunt: & duo Aelij etiam conſules fuerunt: Atilius autem primus à populo ſapiens appellatus eſt. Sextum Aelium etiam Ennius laudauit: & exſtat illius liber, qui inſcribitur tripertita, qui ueluti cunabula iuris continet. Tripertita autem dicitur, quoniam lege duodecim tabularum præpoſita, iũgitur interpretatio, deinde ſubtexitur legis actio. Eiuſdem eſſe tres alij libri referuntur: quos tamen quidam

aliàs Cen temnianus, aliàs, Centumanus: ſed parũ recte.

negant eius eſſe. hos ſectatus eſt ad aliquid Marcus Cato princeps Porciæ familiæ, cuius & libri exſtant: ſed plurimi filij eius, ex quibus cæteri oriuntur. Poſt hos fuerunt Publius Mutius, & Brutus, & Manilius, qui fundauerunt ius ciuile. ex his Publius Mutius decem libellos reliquit, Brutus ſeptem, Manilius tres. exſtant & uolumina inſcripta, Manilij monumenta. illi duo conſulares fuerunt, Brutus prætorius, Publius Mutius etiam põtifex maximus. Ab his profecti ſunt Publius Rutilius Rufus, qui Romæ conſul, & Aſiæ proconſul fuit: Paulus Verginius, & Quintus Tubero ille Stoicus Panætij auditor, qui & ipſe conſul: etiam Sextus Pompeius Cnei Pompei patruus. Fuit & eodem tempore Cælius Antipater, qui hiſtorias conſcripſit: ſed plus eloquentiæ, q̃ ſcientiæ iuris operam dedit. etiam Lucius Craſſus frater Publij Mutij, qui *Munianus dictus eſt. *(hũc Cicero ait iuriſcõſultorũ diſertiſſimũ.)

Poſt hos Quintus Mutius Publij filius pontifex maximus ius ciuile primus conſtituit, generatim in libros decẽ & octo redigendo. Mutij auditores fuerũt complures: ſed præcipue authoritatis Gallus Aquilius, Balbus Lucilius, Sextus Papyrius, Caius Iuuentius. ex quibus Gallum maximæ authoritatis apud populum fuiſſe Seruius dicit. omnes enim hi à Seruio Sulpitio nominantur: alioquin per ſe eorum ſcripta non talia exſtant, ut ea omnes adpetant. deniq̃ nec uerſantur omnino ſcripta eorũ inter manus hominum: ſed Seruius libros ſuos compleuit, ex cuius ſcriptura ipſorum quoq̃ memoria habetur. Seruius autem cum in cauſſis orandis primum locum, aut certe poſt Marcum Tullium obtineret: traditur ad conſulendum Quintum Mutium de re amici ſui perueniſſe. cunq̃ eum de iure reſpondentem parum intelexiſſet, & iterum Quintum interrogaſſet, & à Quinto reſponſum eſſet, nec tamen percepiſſet: ita obiurgatum à Quinto Mutio. Nanq̃ eum dixiſſe: turpe eſſe patritio & nobili uiro cauſſas exorari, ius in quo uerſaretur, ignorare. ea uelut contumelia Seruius tractus, operam dedit iuri ciuili: & plurimum eos, de quibus locuti ſumus, audiuit: inſtructus à Balbo Lucilio, inſtructus aũt maxime à Gallo Aquilio, qui fuit Cercinnæ. Itaq̃ libri eius cõplures exſtant Cercinnæ cõfecti. hic cũ in legatione periſſet, ſtatuam ei populus Romanus pro Roſtris poſuit, & Hoſtiæ exſtat pro roſtris Auguſti. huius uolumina compluria exſtant. reliquit autem propè centum & octaginta libros. ab hoc plurimi profecerunt, ferè tamen hi libros conſcripſerunt: Alfenus Varus, Caius Aulus Ofilius, Titius Cæſius, Aufidius Tuca, Aufidius Namuſa, Flauius Priſcus, Caius Ateius Pacuuius, Labeo Antiſtius Labeonis Antiſtij pater, Cinna, Publicius Gellius. Ex his enĩ decem, octo libros cõſcripſerũt: quorũ omnes, qui fuerunt, libri digeſti ſunt ab Aufidio Namuſa in centũ quadraginta

aliàs *Mutianus.

*(Non oĩa exẽplaria habent.)

Universidad de Deusto
Biblioteca

draginta libros. Ex his auditoribus plurimũ authoritatis habuit Alfenus Varus, & Aulus Ofilius: ex quibus Varus consul fuit, Ofilius in equestri ordine perseuerauit: is fuit Cæsari familiarissimus: & libros de iure ciuili plurimos, & qui omnem partem operis fundarent, reliquit. nam & de legibus Vicensimæ, & de iuris dictione primus cõscripsit. idem edictum prætoris primum diligenter composuit. Nam ante eum Seruius duos libros ad Brutum quàm breuissimos ad edictum subscriptos, reliquit. Fuit eodem tempore & Trebatius, qui idem Cornelij *Maximi auditor: fuit Aulus Cascellius, & Quintq; Mutius Volusij auditor: qui deinde in illius honorem Publium Mutium nepotem eius testamento reliquit hæredem. fuit autem quæstorius, nec ultra uoluit procedere, cum Augustus illi etiã consulatum offerret. ex his Trebatius peritior Cascellio, Cascellius Trebatio eloquentior fuisse dicitur, Ofilius utroq; doctior: Cascellij scripta nõ exstant, nisi unus liber Bene dictorum: Trebatij complures, sed minus frequentantur. Post hos quoq; Tubero fuit, qui Ofilio operam dedit. fuit autem patritius, & transijt à caussis agendis ad ius ciuile: maxime postquàm Quintum Ligarium accusauit, nec obtinuit apud Caium Cæsarem. Is est Quintus Ligarius, qui cum Africæ oram teneret, infirmum Tuberonem adplicare non permisit, nec aquam haurire. quo nomine eum accusauit, & Cicero defendit: exstatq; eius oratio pulcherrima, quæ inscribitur, pro Quinto Ligario. & Tubero doctissimus quidem habitus est iuris publici & priuati, & complures utriusq; operis libros reliquit: sermone tamen antiquo usus adfectauit scribere, & ideo parum libri eius grati habentur. Post hunc maximæ authoritatis fuerunt Ateius Capito, qui Ofilium secutus est & Antistius Labeo, qui omnes hos audiuit, institutus est autem à Trebatio. Ex his Ateius consul fuit. Labeo noluit: cum offerretur ei ab Augusto consulatus, quo suffectus fieret, & honorem susciperet: sed plurimũ studijs operam dedit: & totum annum ita diuiserat, ut Romæ sex menses cum studiosis esset, & sex mensibus secederet, & conscribendis libris operam daret. itaq; reliquit quadraginta uolumina, ex quibus plurima inter manus uersantur. Hi duo primũ ueluti diuersas sectas fecerunt. nam Ateius Capito in his, quæ ei tradita fuerant, perseuerabat: Labeo ingenij qualitate & fiducia doctrinæ fretus, quod præ cæteris sapientiæ operam dederat, plurima innouare instituit. & ita Ateio Capitoni Masurius Sabinus successit, Labeoni Nerua, qui adhuc eas dissensiones auxerunt. Nerua familiarissimus Cæsaris fuit: Masurius Sabinus in equestri ordine fuit, & publice primus respondit, posteaquàm hoc beneficium cepit à Tyberio Cæsare. Et (ut obiter sciamus) ante tempora Augusti publice respondendi ius non à principibus dabatur: sed qui fiduciam studiorum suorum

aliàs *maximus

suorum habebant, cõsulentibus respondebant: neq; responsa utiq; signata dabant, sed plerunq; iudicibus ipsis scribebant, aut restabantur, qui illos consuluerant. Primus diuus Augustus, ut maior iuris authoritas haberetur: constituit, ut ex authoritate eius responderent. & ex illo tempore peti hoc pro beneficio cœpit. & ideo optimus princeps Hadrianus, cum ab eo uiri prætorij peterent, ut sibi liceret respondere, rescripsit eis: hoc non peti, sed præstari solere. Et ideo delectari se: si qui fiduciam sui haberet, populo ad respondendum se præpararet. Ergo Sabino concessum est à Tyberio Cæsare, ut populo responderet, cum in equestrem ordinem iam grandis natu, & ferè annorum quinquaginta receptus esset. huic nec amplæ facultates fuerunt, sed plurimum à suis auditoribus sustentatus est. Huic successit Caius Cassius Longinus, natus ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Seruij Sulpitij. & ideo proauum suũ Seruiũ Sulpitiũ appellauit. is & consul fuit cum Quartino, temporibus Tyberij: & plurimũ in ciuitate authoritatis habuit, donec Cæsar eum ciuitate expelleret. expulsus ab eo in Sardiniam, reuocatus à Vespasiano, diem suum obijt. Neruæ successit Proculus. fuit eo tempore & Nerua filius. Fuit & alius Longinus ex equestri quidem ordine, qui postea ad præturam usq; peruenit: sed Proculi authoritas maior fuit. (nam & ipse plurimum potuit) appellatiq; sunt partim Cassiani, partim Proculiani: quæ origo à Capitone & Labeone cœperat. Cassio Cælius Sabinus successit, qui plurimum temporibus Vespasiani potuit: Proculo Pegasus, qui temporibus Vespasiani præfectus urbi fuit: Cælio Sabino Priscus Iabolenus, Pegaso Celsus pater: patri Celso Celsus filius, & Priscus Neratius, qui utriq; consules fuerunt. Celso quidem & item Iaboleno Prisco Aburnius Valens, & Tuscianus: item Saluius Iulianus.

DE LEGIBVS SENATVSQVE CONSVLtis, & longa consuetudine. Tit. III.

PAPINIANVS *lib. I. definitionum.*

LEX est commune præceptum: uirorum prudentium cõsultum: delictorum quæ sponte uel ignorantia contrahuntur, coërcitio: communis reipublicæ sponsio.

II. MARTIANVS *lib. I. Institutionum.*

NAm & Demosthenes orator sic definit: Νόμος ἐστὶν, ὃ πάντας προσήκει κατεῖθεσθαι διὰ πολλὰ, καὶ μάλιστα ὅτι πᾶς ὁ νόμος εὕρημα μὲν ἐστὶ θεῶν, δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων, ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων, πόλεως δὲ συνθήκη κοινή, καθ' ἣν πᾶσι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν τῇ πόλει. Sed & philosophus summus Stoicæ sapientiæ Chrysippus sic incipit li

cipit librum, quem fecit περὶ νόμων. ὁ νόμος πάντων ὁσίων βασιλεὺς θείων τε καὶ ἀνθρωπείων πραγμάτων. δεῖ δὲ αὐτὸν προστάττειν εἶναι τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν, καὶ ἄρχοντα, καὶ ἡγεμόνα, καὶ κριτὴν τούτου κανόνα· εἶναι δὲ δικαίων καὶ ἀδίκων, καὶ τῶν φύσει πολιτικῶν ζώων προστακτικὸν μὲν, ὧν συνοικεῖν· ἀπαγορευτικὸν δὲ, ὧν οὐ πρέπει.

III. POMPONIVS *lib.* XXV. *ad Sabinum.*

IVra constitui oportet (ut dicit Theophrastus) in his, quæ ἐκ παραλόγου καὶ ἧττον πολλάκις accidunt.

IIII. CELSVS *lib.* V. *Digestorum.*

EX his, quæ forte uno aliquo casu accidere possunt, iura non constituuntur.

V. IDEM *lib.* XV. *Digestorum.*

NAm ad ea potius debet aptari ius, quæ & frequēter & facile, quàm quæ per raro euenunt.

VI. PAVLVS *lib.* XVII. *ad Plautium.*

ὁ γὰρ ἅπαξ καὶ δίς (ut ait Theophrastus) παρὰ βαίνουσιν οἱ νομοθέται.

VII. MODESTINVS *lib.* I. *Regularum.*

LEgis uirtus est imperare, uetare, permittere, punire.

VIII. VLPIANVS *lib.* III. *ad Sabinum.*

IVra non in singulas personas, sed generaliter constituuntur.

IX. IDEM *lib.* XIII. *ad edictum.*

NOn ambigitur, senatum ius facere posse.

X. IVLIANVS *lib.* LIX. *ad edictum.*

NEq; leges, neq; senatusconsulta ita scribi possunt: ut omnes casus, qui quandoque inciderint, comprehendantur: sed sufficit ea, quæ plerunq; accidunt, contineri.

XI. IDEM *lib.* XC. *Digestorum.*

ET ideo de his, quæ primo constituuntur: aut interpretatione, aut constitutione optimi principis certius statuendum est.

XII. IDEM *lib.* XV. *Digestorum.*

NOn possunt omnes articuli singulatim aut legibus, aut senatusculis comprehendi: sed cum in aliqua caussa sententia eorum manifesta est: is qui iurisdictioni præest, ad similia procedere, atq; ita ius dicere debet.

XIII. VLPIANVS *lib.* I. *ad edictum ædilium curulium.*

NAm (ut ait Pedius) quoties lege aliquid unum uel alterū est introductū: bona occasio est & cætera, quæ tendunt ad eandē utilitatem, uel interpretatione, uel certè iurisdictione suppleri.

XIIII. PAVLVS *lib.* LIIII. *ad edictum.*

QVod uero contra rationem iuris receptum est, non est producendum ad consequentias.

XV. IVLIANVS *lib.* XXVII. *Digestorum.*

In his

IN his, quæ contra rationem iuris constituta sunt, non possumus sequi regulam iuris.

XVI. PAVLVS *lib. singulari de iure singulari.*

IVs singulare est, quod contra tenorem rationis, propter aliquam utilitatem, authoritate constituentium introductum est.

XVII. CELSVS *lib.* XXVI. *Digestorum.*

SCire leges non est, uerba eorum tenere, sed uim & potestatem.

XVIII. IDEM *lib.* XXIX. *Digestorum.*

BEnignius leges interpretandæ sunt, quò uoluntas earum conseruetur.

XIX. IDEM *lib.* XXXIII. *Digestorum.*

IN ambigua uoce legis ea potius accipienda est significatio, quæ uicio caret: præsertim cum etiam uoluntas legis ex hoc colligi possit.

XX. IVLIANVS *lib.* LV. *Digest.*

NOn omniū, quæ à maioribus constituta sunt, ratio reddi potest.

XXI. NERATIVS *lib.* VI. *membranarum.*

ET ideo rationes eorū, quæ constituuntur, inquiri non oportet: alioquin multa ex his, quæ certa sunt, subuertuntur.

XXII. VLPIANVS *lib.* XXXV. *ad edictum.*

CVm lex in præteritum quid indulget, in futurum uetat.

XXIII. PAVLVS *lib.* IIII. *ad Plautium.*

MInime sunt mutanda, quæ semper interpretationem certam habuerunt.

XXIIII. CELSVS *lib.* IX. *Digestorum.*

INciuile est, nisi tota lege perspecta, una aliqua particula eius proposita, iudicare uel respondere.

XXV. MODESTINVS *lib.* VII. *responsorum.*

NVlla iuris ratio, aut æquitatis benignitas patitur: ut quæ salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum cōmodum producamus ad seueritatem.

XXVI. PAVLVS *lib.* IIII. *quæstionum.*

NOn est nouum, ut priores leges ad posteriores trahantur.

XXVII. TERTVLLIANVS *lib.* I. *quæstionum.*

IDeo, quia antiquiores leges ad posteriores trahi, usitatum est: semper quasi hoc legibus inesse credi oportet, ut ad eas quoq; personas & ad eas res pertineant, quæ quandoq; similes erunt.

XXVIII. PAVLVS *lib.* V. *ad L. Iuliam & Papiam.*

SEd & posteriores leges ad priores pertinent: nisi sint contrariæ, idq; multis argumentis probetur.

XXIX. IDEM *lib. singulari ad L. Cinniam.*

COntra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet: in fraudem uero legis, qui saluis uerbis legis, sententiam eius circúmuenit.

Universidad de Deusto Biblioteca

XXX. VLPIANVS *lib.IIII. ad edictum.*

FRaus enim legi fit: ubi id fit, quod fieri noluit, fieri autē non uetuit: & quod distat ἐκτὸς καὶ παρὰ διάνοιαν, hoc distat fraus ab eo, quod cōtra legem fit.

XXXI. IDEM *lib.XIIII. ad L. Iuliam & Papiam.*

PRinceps legibus solutus est. Augusta aūt licet legibus soluta non est: principes tamen eadē illi priuilegia tribuunt, quæ & ipsi habēt.

XXXII. IVLIANVS *lib.LXXXIIII. Digestorum.*

DE quibus caussis scriptis legibus nō utimur: id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine introductū est. et si qua in re hoc defecerit, tunc quod proximum & consequens ei est. si ne id quidē appareat: tunc ius, quo urbs Roma utitur, seruari oportet. Inueterata consuetudo pro lege non immerito custoditur: & hoc est ius, quod dicitur moribus constitutum. Nam cum ipsæ leges nulla alia ex caussa nos teneant, quàm quod iudicio populi receptæ sint: merito & ea quæ sine ullo scripto populus probauit, tenebunt omnes. Nā quid interest, suffragio populus uoluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis?

Quare rectissime etiā illud receptum est, ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omniū per desuetudinē abrogentur.

XXXIII. VLPIANVS *lib. I. de officio proconsulis.*

DIuturna cōsuetudo pro iure & lege in his, quæ non ex scripto descendunt, obseruari solet.

XXXIIII. IDEM *lib.IIII. de off. proconsulis.*

CVm de consuetudine ciuitatis uel prouinciæ confidere quis uidetur: primum quidem illud explorandum arbitror, an etiam contradicto aliquando iudicio consuetudo firmata sit.

XXXV. HERMOGENIANVS *lib.I. Iuris πιτομῶν.*

SEd & ea quæ longa consuetudine comprobata sunt, ac per annos plurimos obseruata, uelut tacita ciuium conuentio: non minus, quàm ea, quæ scripta sunt iura, seruantur.

XXXVI. PAVLVS *lib.VII. ad Sabinum.*

IMò magnæ authoritatis hoc ius habetur: quod in tantum probatum est, ut non fuerit necesse scripto comprehendere.

XXXVII. IDEM *lib.I. quæstionum.*

SI de interpretatione legis quæratur: in primis inspiciēdum est, quo iure ciuitas retro in eiusmodi casibus usa fuit. Optima enim est legum interpres consuetudo.

XXXVIII. CALLISTRATVS *lib. I. quæstionum.*

NAm imperator noster Seuerus rescripsit: in ambiguitatibus, quæ ex legibus proficiscuntur: consuetudinem, aut rerum perpetuo similiter iudicatarum authoritatem uim legum obtinere debere.

Celsus

XXXIX. CELSVS *lib.XXIII. digestorum.*

QVod non ratione introductum est, sed errore primum, deinde cōsuetudine obtentum: in alijs similibus non obtinet.

XL. MODESTINVS *lib.I. regularum.*

ERgo omne ius aut consensus fecit, aut necessitas constituit, aut firmauit consuetudo.

XLI. VLPIANVS *lib.II. institutionum.*

TOtum autem ius consistit aut in adquirendo, aut in conseruando, aut in minuendo. aut enim hoc agitur, quemadmodum quid cuiusq; fiat: aut quemadmodum quis rem suam, uel ius suum conseruet: aut quomodo alienet, aut amittat.

DE CONSTITVTIONIBVS PRINCIPVM. Tit. IIII.

VLPIANVS *lib.I. Institutionum.*

QVOD principi placuit, legis habet uigorē: utpote cum lege regia, quæ de imperio eius lata est, populus ei & in eum omne suum imperium & potestatem conferat.

Quodcunq; igitur imperator per epistolam & subscriptionem statuit, uel cognoscens decreuit, uel de plano interlocutus est, uel edicto præcepit: legē esse cōstat. hæc sunt, quas constitutiones uulgo appellamus. Planè ex his quædam sunt personales, quæ nec ad exemplum trahuntur. nam quod princeps alicui ob merita indulsit, uel si quam pœnam irrogauit, uel si cui sine exemplo subuēnit: personam non egreditur.

II VLPIANVS *lib.IIII. fidei commissorum.*

IN rebus nouis constituendis euidens esse utilitas debet, ut recedatur ab eo iure, quod iam diu æquum uisum est.

III. IABOLENVS *lib. XII. ἐπιστολῶν.*

BEneficiū imperatoris, quod à diuina scilicet eius indulgentia proficiscitur, debemus quàm plenissime interpretari.

IIII. MODESTINVS *lib.II. excusationum.*

Αἱ μεταγενέστεραι διατάξεις ἰσχυρότεραι τῶν πρὸ αὐτῶν εἰσίν.

DE STATV HOMINVM. Tit. V

PAVLVS *lib.I. Institutionum.*

OMne ius, quo utimur: uel ad personas pertinet, uel ad res, uel ad actiones.

II. HERMOGENIANVS *lib.I. ἐπιτομῶν.*

Cum

Universidad de Deusto Biblioteca

CVm igitur hominum caussa omne ius constitutum sit: primo de personarum statu, ac post de cæteris ordinem perpetui edicti secuti, & his proximos atq; cõiunctos adplicantes titulos: ut res paritur, dicemus.

III. CAIVS *lib.* I. *Institutionum.*

SVmma itaq; diuisio de iure personarum hæc est: quod omnes homines aut liberi sunt, aut serui.

IIII. FLORENTINVS *lib.* IX. *Institutionum.*

LIbertas est naturalis facultas eius, quod cuiq; facere libet: nisi si quid ui aut iure prohibetur. Seruitus est constitutio iurisgentium, qua quis dominio alieno contra naturam subicitur. Serui ex eo appellati sunt, quod imperatores captiuos uendere, & per hoc seruare, nec occidere solent. Mancipia uero dicta sunt, quod ab hostibus manu capiuntur.

V. MARTIANVS *lib.* I. *Institutionum.*

ET seruorum quidem una est conditio, liberorum autem hominum multæ. quidam enim ingenui sunt, quidam libertini. Serui autem in dominium nostrum rediguntur, aut iure ciuili, aut gẽtium. Iure ciuili, si quis se maior uiginti annis, ad precium participandum, uenire passus est. Iure gentium serui nostri sunt, qui ab hostibus capiuntur, aut qui ex ancillis nostris nascuntur. Ingenui sunt, qui ex matre libera nati sunt. sufficit autem liberam fuisse, quo tempore nascitur, licet ancilla cõceperit. è cõtrario, & si libera cõceperit, deinde ancilla pariat: placuit eum, qui nascitur, liberum nasci: nec interest, iustis nuptijs concepit, an uulgo. quia non debet calamitas matris nocere ei, qui in uentre est. Ex hoc quæsitum est, si ancilla prægnans manumissa sit, deinde ancilla postea facta *(aut expulsa ciuitate)* peperit: liberum, an seruum pariat? & tamen rectius probatum est, liberum nasci: & sufficere ei, qui in uentre est, liberam matrem uel medio tempore habuisse.

VI. CAIVS *lib.* I. *Institutionum.*

LIbertini sunt, qui ex iusta seruitute manumissi sunt.

VII. PAVLVS *lib. singulari de portionibus, quæ liberis damnatorũ conædũtur.*

QVi in utero est, perinde ac si in rebus humanis esset, custoditur: quoties de commodis ipsius partus quæritur: quanquàm alij, antequàm nascatur, nequaquàm prosit.

VIII. PAPINIANVS *lib.* III. *quæstionum.*

IMperator Titus Antoninus rescripsit: non lædi statũ liberorum, ob tenorem instrumenti male concepti.

IX. IDEM *lib.* XXV. *quæstionum.*

IN multis nostri iuris articulis deterior est cõditio fœminarũ, cũ masculorum.

Vlpianus

X. VLPIANVS *lib.* I. *ad Sabinum.*

QVæritur, hermaphroditum cui comparamus. & magis puto eius sexus existimandum, qui in eo præualet.

XI. PAVLVS *libro* XVIII. *responsorũ.*

REspondit eum, qui uiuente patre, & ignorante de cõditione filiæ, conceptus est: licet post mortem aui natus sit: iustum filiũ ei, ex quo conceptus est, non uideri.

XII. IDEM *lib.* XIX. *responsorum.*

SEptimo mense nasci perfectum partũ, iam receptũ est propter authoritatem doctissimi uiri Hippocratis. & ideo credendũ est, eũ qui ex iustis nuptijs septimo mense natus est, iustum filium esse.

XIII. HERMOGENIANVS. *lib.* I. *iuris ἐπιτομῶν.*

SEruus in capitali caussa fortunæ iudicio à domino commissus: & si fuerit absolutus, non fit liber.

XIIII. PAVLVS *lib.* IIII. *sententiarum.*

NOn sunt liberi, qui contra formam humani generis cõuerso more procreantur: ueluti si mulier monstrosum aliquid, aut prodigiosum enixa sit. Partus autem, qui membrorũ humanorum officia ampliauit, alicuius uidet effectu: & ideo inter liberos cõnumerabit.

XV. TRIPHONINVS *lib.* X. *disputationum.*

ARescusa, si tres peperisset, libera esse testamento iussa: primo partu unum, secundo tres peperit. quæsitum est: an, & quis eorum liber esset? Hæc conditio libertati adposita, iã implenda mulieri est. Sed non dubitari debet, quin ultimus liber nascatur. Nec enim natura permisit, simul uno impetu duos ifantes de uno utero matris excedere: ut ordine nascentium incerto non appareat, utrũ in seruitute, libertatéue nascatur. Incipiente igit partu existens conditio efficit, ut ex libera edatur, qui postea nascitur: ueluti si quælibet alia conditio, libertati mulieris adposita, parturiente ea existat. & manumissa sub hac conditione, si decem milia hæredi Titio dederit: eo momento, quo parit, si per alium impleuerit conditionẽ: iã libera peperisse credenda est.

XVI. VLPIANVS *lib.* VII. *disputationum.*

IDem erit, si eadẽ Arescusa primo duo pariat, postea geminos edat. dicendum est enim, non posse utrunq; dici ingenuum, sed eum qui posterior nascitur. quæstio ergo facti potius est, non iuris.

XVII. IDEM *lib.* XII. *ad edictum.*

IN orbe Romano qui sunt, ex constitutione imperatoris Antonini ciues Romani effecti sunt.

XVIII. IDEM *lib.* XXVII. *ad Sabinum.*

IMperator Hadrianus Publio Marcello rescripsit: liberam, quæ prægnans

gnans ultimo supplicio damnata sit, liberũ parere: & solitum esse seruari eã, dũ partum æderet. Sed & si ei, quæ ex iustis nuptijs cõcepit, aquæ & igni interdictum est: ciuem Romanũ parit, & in potestate patris.

XIX. CELSVS *lib.* XXIX. *Digest.*

CVm legitimæ nuptiæ factæ sunt, patrem liberi sequuntur: uulgo quæsitus, matrem sequitur.

XX. VLPIANVS *lib.* XXXVIII. *ad Sabinum.*

QVi furere cœpit: & statum, & dignitatẽ in qua fuit, & magistratũ, & potestatem uidetur retinere: sicut & rei suæ dominiũ retinet.

XXI. MODESTINVS *lib.* VII. *regularum.*

HOmo liber, qui se uendidit: manumissus non ad suum statum reuertitur, quo se abdicauit: sed efficitur libertinæ conditionis.

XXII. IDEM *lib.* XII. *responsorũ.*

HErennius Modestinus respondit: si eo tempore enixa est ancilla, quo secundũ legem donationis manumissa esse debuit: cum ex constitutione libera fuerit, ingenuum ex ea natum.

XXIII. IDEM *lib. primo* πανδεκτῶν.

VVlgo cõcepti dicunt, qui patrẽ demonstrare nõ possunt: uel qui possunt quidẽ, sed eũ habent, quẽ habere nõ licet: qui & spurij appellantur πρὸς τῶν πατρῶν.

XXIIII. VLPIANVS *lib.* XXII. *ad Sabinum.*

LEx naturæ est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio, matrem sequatur: nisi lex specialis aliud inducat.

XXV. IDEM *lib.* I. *ad L. Iuliam & Papiam.*

INgenuum accipere debemus etiam eum, de quo sententia lata est, quamuis fuerit libertinus: quia res iudicata pro ueritate accipitur.

XXVI. IVLIANVS *lib.* LXVIII. *digest.*

QVi in utero sunt, in toto penè iure ciuili intelligunt in rerũ natura esse. Nam & legitimæ hæreditates ijs restituuntur: et si mulier prægnans ab hostibus capta fuerit, id quod natũ est, postliminiũ habet. Item patris uel matris conditionẽ sequit. Præterea si ancilla prægnans subrepta fuerit: quãuis apud bonæ fidei emptorẽ pepererit: id quod natũ erit, tanq; furtiuũ, usu nõ capitur. His cõsequens est: ut libertus quoq; quãdiu patroni filius nasci possit: eo iure sit, quo sunt, qui patronos habent.

XXVII. VLPIANVS *lib.* V. *opinionum.*

EVm qui se libertinum esse fatetur: nec adoptando patronus ingenuum facere potuit.

DE HIS QVI SVI VEL ALIENI IVris sunt. Tit. VI.

Caius

CAIVS *lib.* I. *Institut.*

DE iure personarum alia diuisio sequitur: quod quædã sui iuris sunt, quædã *alieno iuri subiectæ sunt. Videamus ita q; de his, quæ alieno iuri subiectæ sunt. nam si cognoueri mus, quæ istæ personæ sunt: simul intelligemus, quæ sui iuris sunt. Dispiciamus itaq; de his, quæ in aliena potestate sunt. Igitur in potestate sunt serui dominorum: quæ quidẽ potestas est iuris gentium. nam apud oẽs peræque gentes animaduertere possumus, dominis in seruos uitæ necisq; potestatẽ fuisse: & quodcunq; per seruum adquiritur, id domino adquiri. Sed hoc tempore nullis hominibus, qui sub imperio Romano sunt: licet supra modũ, & sine caussa legibus cognita, in seruos suos sæuire. Nam ex cõstitutione diui Antonini: qui sine caussa seruũ suum occiderit, non minus puniri iubetur, quãm qui alienum seruum occiderit. Sed & maior asperitas dominorum eiusdem principis constitutione coërcetur.

*als *quæ dã quæ. Pand. Fl.

II. VLPIANVS *lib.* VIII. *de officio proconf.*

SI dominus in seruos sæuiat, uel ad impudicitiã turpemq; uiolationem cõpellat: quæ sint partes præsidis, ex rescripto diui Pij ad Aelium Martianũ proconsulem Beticæ manifestatur: cuius rescripti uerba hæc sunt. Dominorũ quidẽ potestatẽ in seruos suos illibatã esse oportet, nec cuiq; hominũ ius suũ detrahi. sed dominorũ interest: ne auxiliũ contra sæuitiã, uel famẽ, uel intolerabilẽ iniuriã denegetur ijs, qui iuste deprecantur. Ideoq; cognosce de querelis eorũ, qui ex familia Iulij Sabini ad statuã cõfugerunt: et si uel durius habitos, q; æquũ est, uel infami iniuria adfectos cognoueris: uenire iube, ita ut in potestatem dñi nõ reuertantur. quod si meæ constitutioni fraudẽ fecerit: sciet me admissum seuerius exsecuturũ. Diuus etiã Hadrianus Vmbriciam quandã matronam in quinquenniũ relegauit, quod ex leuissimis caussis ancillas suas atrocissime tractasset.

III. CAIVS *lib.* I. *Institutionum.*

ITem in potestate nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptijs procreauimus: quod ius propriũ ciuium Romanorum est.

IIII. VLPIANVS *lib.* I. *Institutionum.*

NAm ciuium Romanorũ quidam sunt patresfamiliarũ, quidã filijfamiliarũ: quædã matresfamiliarum, quædã filiæfamiliarum. Patresfamiliarũ sunt, qui suæ potestatis sunt: siue puberes, siue impuberes. simili modo & matresfamiliarũ. filij uero & filiæfamiliarum, qui sunt in aliena potestate. Nam qui ex me & uxore mea nascũtur, in potestate mea sunt: item qui ex filio meo & uxore eius, id est nepos meus & neptis. æque in mea sunt potestate, & pnepos & proneptis, & deinceps cæteri.

Universidad de Deusto Biblioteca

V. IDEM *lib.XXXVI.ad edictum.*

NEpotes ex filio, mortuo auo, recidere solent in filij potestatem: simili modo & pronepotes, & deinceps, uel in filij potestatem, si uiuit, & in familia mansit: uel in eius parentis, qui ante eos in potestate est. & hoc non tantum in naturalibus, uerũ quoq; in adoptiuis iuris est.

VI. IDEM *lib.IX. ad Sabinum.*

FIlium eum definimus, qui ex uiro & uxore eius nascitur. Sed si fingamus absuisse maritum (uerbi gratia) per decennium, reuersum anniculum inuenisse in domo sua: placet nobis Iuliani sententia, hunc non esse mariti filium. non tamen ferendum Iulianus ait eum, qui cum uxore sua adsidue moratus, nolit filium agnoscere, quasi nõ suum. Sed mihi uidetur (quod & Scæuola probat) si constet maritum aliquandiu cum uxore non concubuisse, infirmitate interueniente, uel alia caussa: uelut si ea ualetudine paterfamilias fuit, ut generare nõ posset: húc, qui in domo natus est, licet uicinis scientibus, filiũ non esse.

VII. IDEM *lib. XXV. ad Sabinum.*

SI qua pœna pater fuerit adfectus, ut uel ciuitatem amittat, uel seruus pœnæ efficiatur: sine dubio nepos filij loco succedit.

VIII. IDEM *lib.XXVI. ad Sabinum.*

PAtre furioso, liberi nihilominus in patris sui potestate sunt. Idem & in omnibus est parentibus, qui liberos habẽt in potestate. Nam cum ius potestatis moribus sit receptum: nec possit desinere quis habere in potestate, nisi exierint liberi, quibus casibus solẽt: nequaquàm dubitandum est, remanere eos in potestate. Quare non solum eos liberos in potestate habebit, quos ante furorem genuit: uerum & si qui ante furorem concepti, in furore æditi sunt. sed si in furore agente eo, uxor concipiat: uidendum, an in potestate eius nascatur filius. nam furiosus, licet uxorem ducere non possit, matrimonium tamen retinere potest. quod cum ita se habet, in potestate filium habebit. Proinde & si furiosa sit uxor, ex ea ante conceptus in potestate nascetur: sed & in furore eius conceptus ab eo, qui non furebat, sine dubio in potestate nascetur: quia retinetur matrimonium. Sed & si ambo in furore agant, & uxor & maritus, & tunc cõcipiat: partus in potestate patris nascetur, quasi uolũtatis reliquijs in furiosis manentibus. Nam cũ consistat matrimonium altero furente, constat & utroq;. Adeo autem retinet ius potestatis pater furiosus, ut & adquiratur illi commodum eius, quod filius adquisiuit.

IX. POMPONIVS *lib.XVI. ad Quint. Mutium.*

FIliusfamilias in publicis caussis loco patrisfamilias habetur: ueluti si uel magistratum gerat, uel tutor detur.

Vlpianus

X. VLPIANVS *lib.IIII. ad L. Iuliam & Papiam.*

SI iudex nutriri uel ali oportere pronunciauerit: dicẽdum est de ueritate quærendum, filius sit, an non. neq; enim alimentorũ caussa ueritati facit præiudicium.

XI. MODESTINVS *lib.I. παυδεκτῶν.*

INuiti filij naturales, uel emácipati, nõ redigũtur in patriã potestatẽ.

DE ADOPTIONIBVS, ET EMANCIPATIONIBVS, & alijs modis, quibus patria potestas soluitur. Tit. VII.

MODESTINVS *lib.II. Regularum.*

FIliosfamiliarum, non solum natura, uerum & adoptiones faciunt. quod adoptionis nomen est quidem generale, in duas autem species diuiditur: quarum altera adoptio similiter dicitur, altera adrogatio. Adoptantur filijfamiliarum: adrogantur, qui sui iuris sunt.

II. CAIVS *lib.I. Institutionum.*

GEneralis enim adoptio duobus modis fit: aut principis authoritate, aut magistratus imperio. Principis authoritate adoptamus eos, qui sui iuris sunt: quæ species adoptionis dicitur adrogatio: quia & is qui adoptat, rogatur, id est interrogatur, an uelit eum, quẽ adoptaturus sit, iustum sibi filium esse: & is qui adoptatur, rogatur, an id fieri patiatur. Imperio magistratus adoptamus eos, qui in potestate parentis sunt: siue primum gradum liberorum obtineant, qualis est filius, filia: siue inferiorem, qualis est nepos, neptis, pronepos, proneptis.

Illud utriusq; adoptionis commune est: quod & hi, qui generare non possunt, quales sunt spadones, adoptare possunt: castrati autem non possunt. Hoc uero proprium est eius adoptionis, quæ per principem fit: quod is qui liberos in potestate habet, si se adrogandum dederit: non solum ipse potestati adrogatoris subicitur, sed etiam liberi eius in eiusdem fiunt potestate, tanquàm nepotes.

III. PAVLVS *lib.IIII. ad Sabinum.*

SI consul uel præses filiusfamilias sit: posse eum apud semetipsum uel emancipari, uel in adoptionem dari constat.

IIII. MODESTINVS *lib.II. Regularum.*

MAgistratum, apud quẽ legis actio est: & emancipare filios suos, & in adoptionem dare apud se posse, Neratij sententia est.

V. CELSVS *lib.XXVIII Digestorum.*

IN adoptionibus eorum, qui suæ potestatis sunt, ipsorum duntaxat uoluntas exploratur. Sin autem à patre dãtur in adoptionem: in ijs

utriusq; arbitrium exspectandum est, uel cõsentiendo, uel non contradicendo.

VI. PAVLVS *lib.* XXXV. *ad edictum.*

CVm nepos adoptatur, quasi ex filio natus: consensus filij exigitur, idq; etiam Iulianus scribit.

VII. CELSVS *lib.* XXXVIII. *Digestorum.*

CVm adoptio fit: non est necessaria in eã rem authoritas eorum, inter quos iura adgnationis consequuntur.

VIII. MODESTINVS *lib.* II. *regularum.*

QVod, ut nec curatoris authoritas intercederet, in adrogatione ante tenuerat: sub diuo Claudio recte mutatum est.

IX. VLPIANVS *lib.* I. *ad Sabinum.*

ETiam cæcus adoptare, uel adoptari potest.

X. PAVLVS *lib.* II. *ad Sabinum.*

SI quis nepotẽ quasi ex filio natũ, quem in potestate habet, consentiente filio, adoptauerit: non adgnascitur auo, ut suus hæres: qppe cũ post mortem aui quasi in patris sui potestatem recidit.

XI. IDEM *lib.* IIII. *ad Sabinum.*

SI quis eum filium haberet, in nepotis locũ adoptasset, perinde atq; si ex filio natus esset: & filius author factus non esset: mortuo auo, non esse nepotem in potestate filij.

XII. VLPIANVS *lib.* XIIII. *ad Sabinum.*

QVi liberatus est patria potestate: is postea in potestatem honeste reuerti non potest, nisi adoptione.

XIII. PAPINIANVS *lib.* XXXVIII. *quæstionum.*

IN omni ferè iure, finita patris adoptiui potestate, nullũ ex pristino iure retinetur uestigium. deniq; & patria dignitas quæsita per adoptionem, finita ea, deponitur.

XIIII. POMPONIVS *lib.* V. *ad Sabinum.*

SEd & nepos ex filio, apud adoptiuum patrem conceptus & natus, per emancipationem omnia iura perdet.

XV. VLPIANVS *lib.* XXVI. *ad Sabinum.*

SI paterfamilias adoptatus sit: omnia, quæ eius fuerũt, & adquiri possunt, tacito iure ad eũ trãseũt, qui adoptauit. hoc amplius liberi eiꝰ, qui in potestate eius sunt, eũ sequũtur. sed & hi, qui postliminio redeũt, uel qui in utero fuerunt, cũ adrogaretur: simili modo in potestatẽ adrogatoris rediguntur. Qui duos filios & ex altero eorum nepotem habet: si uult nepotem, quasi ex altero natũ, adoptare: potest hoc efficere, si eum emãcipauerit: & sic adoptauerit, quasi ex altero natũ. facit enim hoc quasi quilibet, non quasi auus: & qua ratione quasi ex quolibet natũ potest adoptare, ita potest & quasi ex altero filio. In adrogationibus co-

gnitio uertitur: num forte minor sexaginta annis sit is, qui adrogat, qui magis liberorũ creationi studere debeat: nisi forte morbus, aut ualetudo in caussa sit, aut alia iusta caussa adrogandi: ueluti si coniunctam sibi personam uelit adoptare. Item non debet quis plures adrogare, nisi ex iusta caussa. Sed nec libertũ alienum, neq; maiorem minor.

XVI. IABOLENVS *lib.* VI. *ex Cassio.*

ADoptio enĩ in ijs pſonis locũ habet, in quibus etiã natura potest.

XVII. VLPIANVS *lib.* XXVI. *ad Sabinum.*

NEc ei pmittitur adrogare, qui turelã uel curã alicuius administrauit, si minor uiginti quinq; annis sit, qui adrogatur: ne forte eum ideo adroget, ne rationes reddat. Itẽ ingrendũ est, ne forte turpis caussa adrogandi subsit. Iis duntaxat pupillorum adrogatio permittenda est, qui uel naturali cognatione, uel sanctissima adfectione ducti adoptarent: cæterorũ prohibenda: ne sit in potestate tutorum, & finire tutelam, & substitutionẽ à parente factam exstinguere. Et primũ quidem excutiendũ erit, quæ facultates pupilli sint: & quæ eius, qui adoptare eũ uelit: ut æstimetur ex comparatione earũ, an salubris adoptio possit pupillo intelligi. deinde cuius uitæ sit is, qui uelit pupillũ redigere in familiã suam. tertio, cuius demũ ætatis sit: ut æstimetur, an melius sit, de liberis, pcreandis eũ cogitare, q̃ ex aliena familia quenquam redigere in potestatẽ suam. Præterea uidendũ est, an non debeat permitti ei, qui uel unum habebit, uel plures liberos, adoptare aliũ: ne aut illorũ, quos ex iustis nuptijs procreauit, deminuatur spes, quã unusq;q; liberorũ obsequio parat sibi: aut qui adoptatus sit, minus percipiat, quàm dignum erit eum consequi. Interdum & ditiorem permittitur adoptare pauperiori, si uitæ eius sobrietas clara sit, uel adfectio honesta, nec incognita. Satisdatio autem in his casibus dari solet.

XVIII. MARCELLVS *lib.* XXVI. *Digestorum.*

NOn aliter enim uoluntati eius, qui adrogare pupillum uolet, (si caussam eius ob alia probabit) subscribendum erit, quàm si caueritſeruo publico, se restiturum, quæ ex bonis eius consecutus fuerit: illis, ad quos res peruentura esset, si adrogatus permansisset in statu suo.

XIX. VLPIANVS *lib.* XXVI. *ad Sabinum.*

HIs uerbis satisdationis, quæ ab adrogatore præstari debet, AD QVOS EA RES PERTINET: & libertatibus prospectum esse, quæ secundis tabulis datæ sunt: & multo magis substituto seruo, item legatarijs, nemo dubitat. quæ satisdatio si obmissa fuerit, utilis actio in adrogatorem datur.

XX MARCELLVS *lib.* XXVI. *Digestorum.*

Hæc

Universidad de Deusto Biblioteca

HAec autem satisdatio locum habet, si impubes decessit: sed & si de pupillo loquitur, tamen hoc etiam in pupilla obseruandũ est.

XXI. CAIVS *lib. singulari regularum.*

NAm & fœminæ ex rescripto principis adrogari possunt.

XXII. VLPIANVS *lib. XXVI. ad Sabinum.*

SI adrogator decesserit, impubere relicto filio adoptiuo: & mox impubes decedat: an hæredes adrogatoris teneantur? Et dicẽdum est, hæredes quoq; restituere bona adrogati, & præterea quartam partem.

Sed an impuberi adrogator substituere possit, quæritur? Et puto non admitti substitutionem, nisi forte ad quartam solam, quam ex bonis eius consequitur: & hactenus, ut ei usq; ad pubertatem substituat. Cæterum si fidei eius committit, ut quandoq; restituat: nõ oportet admitti fidei commissum: quia hoc nõ iudicio eius ad eum peruenit, sed principali prouidentia. Hæc autem omnia dicenda sunt: siue in locum filij, siue in locum nepotis aliquis impuberem adrogauerit.

XXIII. PAVLVS *lib. XXXVI. ad edictum.*

QVi in adoptionem datur: his quibus adnascitur, cognatus fit: quibus uero non adnascitur, nec cognatus fit. adoptio enim nõ ius sanguinis, sed ius adgnationis adfert. & ideo si filium adoptauero, uxor mea illi matris loco non est. neq; enim adnascitur ei: propter quod nec cognatus eius fit. Item nec mater mea auiæ loco illi est: quoniam his, qui extra familiam meam sunt, non adnascitur. sed filiæ meæ is, quem aliãs * & adoptaui, frater fit: * quoniã in familia mea est filia: nuptijs etiam eorum prohibitis.

quandiu

XXIIII. VLPIANVS *lib. I. disputationum.*

NEq; absens, neq; dissentiens adrogari potest.

XXV. IDEM *lib. V. opinionum.*

POst mortem filiæ suæ, quæ ut materfamilias, quasi iure emancipata uixerat, & testamento scriptis hæredibus decessit: aduersus factum suum, quasi non iure eam, nec præsentibus testibus emanciparit: pater mouere controuersiam prohibetur. Neq; adoptare, nec adrogare quis absens, nec per alium eiusmodi sollennitatem peragere potest.

XXVI. IVLIANVS *lib. XXV. Digestorum.*

QVẽ filius meus emãcipatus adoptauerit, is meus nepos non erit.

XXVII. IDEM *lib. XXXV. Digestorum.*

EX adoptiuo natus, adoptiui locum obtinet iure ciuili.

XXVIII. CAIVS *lib. I. institutionum.*

LIberum arbitrium est ei, qui filium & ex eo nepotem in potestate habebit: filium quidem potestate dimittere, nepotem uero in potestate retinere: uel ex diuerso, filium quidem in potestate retinere, nepotem

potem uero manumittere: uel omnes sui iuris efficere. eadem & de pronepote dicta esse intelligimus.

XXIX. CALLISTRATVS *lib. II. Institutionum.*

SI pater naturalis loqui quidem non possit: alio tamen modo, cũ sermone, manifestum facere possit, uelle se filium suum in adoptionem dare: perinde confirmatur adoptio, ac si iure facta esset.

XXX PAVLVS *lib. I. regularum.*

ET qui uxores non habent, filios adoptare possunt.

XXXI. MARTIANVS *lib. V. regularum.*

NOn potest filius, qui in potestate patris est, ullo modo cõpellere eum, ne sit in potestate: siue naturalis, siue adoptiuus.

XXXII. PAPINIANVS *lib. XXXI. quæstionum.*

NOnnunquãm autem impubes, qui adoptatus est: audiendus erit, si pubes factus emancipari desideret: idq; caussa cognita per iudicem statuendum erit. Imperator Titus Antoninus rescripsit: priuignum suum tutori adoptare permittendum.

XXXIII. MARTIANVS *lib. V. regularum.*

ET si pubes factus, non expedire sibi, in potestatem eius redigi, probauerit: æquum est, emancipari eum à patre adoptiuo, atq; ita pristinum ius recuperare.

XXXIIII. PAVLVS *lib. XI. quæstionum.*

QVæsitum est: si tibi filius in adoptionẽ hac lege sit datus, ut (post triennium puta) eundem mihi in adoptionem des: an actio ulla sit? & Labeo nullam putat esse actionem. nec enim moribus nostris conuenire, filium temporalẽ habere.

XXXV. IDEM *lib. I. responsorum.*

PEr adoptionem dignitas non minuitur, sed augetur. unde senator & si à plebeio adoptatus est, manet tamẽ senator. similiter manet & senatoris filius.

XXXVI. IDEM *lib. XVIII. responsorum.*

EMancipari filium à patre quocunq; loco posse constat, ut exeat de patria potestate. Etiam apud proconsulẽ in ea prouincia, quam sortitus non est: & manumitti, & adoptionem dari posse placet.

XXXVII. IDEM *lib. II. sententiarum.*

ADoptare quis nepotis loco potest, etiã si filiũ non habet. Eum quem quis adoptauit, emancipatum, uel in adoptionem datum, iterum non potest adoptare.

XXXVIII. MARCELLVS *lib. XXVI. Digestorum.*

ADoptio non iure facta, à principe confirmari potest.

XXXIX. VLPIANVS *lib. III. de off. proconsulis.*

Universidad de Deusto Biblioteca

NAm ita diuus Marcus Eutichiano rescripsit. Quod desideras, an impetrare debeas, æstimabunt iudices: adhibitis etiã his, qui contradicerent, id est qui læderentur confirmatione adoptionis.

XL. MODESTINVS *lib. I. differentiarum.*

ADrogato patrefamilias liberi, qui in eius potestate erant, nepotes apud adrogatorem efficiuntur: simulq; cũ patre in eius recidunt potestatem. quod non similiter contingit in adoptione. nam nepotes ex eo, in aui naturalis retinentur potestate. Non tantum cũ quis adoptat, sed & cum adrogat: maior esse debet eo, quem sibi per adrogationem, uel per adoptionem filium facit: & utiq; plena pubertate, id est, decem & octo annis præcedere debet. Spado adrogando suum hæredem sibi adsciscere potest, nec ei corporale uicium impedimento est.

XLI. IDEM *lib. II. regularum.*

SI pater filiũ, ex quo nepos illi est in potestate, emancipauerit, & postea eũ adoptauerit: mortuo eo, nepos in patris potestatem non reuertitur. sed nec is in patris potestatem reuertitur, quem auus retinuerat, filio dato in adoptionem, quem denuo redadoptauit.

XLII. IDEM *lib. I. πανδεκτῶν.*

ETiam infantem in adoptionem dare possumus.

XLIII. POMPONIVS *lib. XXI. ad Quint. Mutium.*

ADoptiones non solum filiorum, sed & quasi nepotũ fiunt: ut aliquis nepos noster esse uideatur, perinde quasi ex filio uel incerte natus sit.

XLIIII. PROCVLVS *lib. VIII. ἐπιστολῶν.*

SI is qui nepotem ex filio habet, loco nepotis aliquem adoptauit: nõ puto, mortuo auo, iura consanguinitatis inter nepotes futura esse. Sed si sic adoptauit, ut etiam iure legis nepos suus esset: quasi ex Lucio (puta) filio suo, & ex matrefamilias eius natus esset: contra puto.

XLV. PAVLVS *lib. III. ad L. Iuliam & Papiam.*

ONera eius, qui in adoptionem datus est, ad patrẽ adoptiuũ transferũtur.

XLVI. VLPIANVS *lib. IIII. ad L. Iuliam & Papiam.*

IN seruitute mea quæsitus mihi filius, in potestatẽ meam redigi principis beneficio potest: libertinum tamen eũ manere non dubitatur.

DE DIVISIONE RERVM ET QVALITATE. Tit. VIII.

CAIVS *lib. II. Institutionum.*

SVMMA rerum diuisio in duos articulos deducitur. nã aliæ sunt diuini iuris, aliæ humani. Diuini iuris sunt res sacræ & religiosæ. Sanctæ quoq; res, ueluti muri & portæ, quodammodo diuini iuris sunt. Quod autem diuini iuris est,

ris est, id nullius in bonis est. id uero, quod humani iuris est, plerunq; alicuius in bonis est. potest enim & nullius in bonis esse. nam res hæreditariæ, antequàm aliquis hæres existat, nullius in bonis sunt. Hæ autẽ res, quæ humani iuris sunt, aut publicæ sũt, aut priuatæ. quæ publicæ sunt, nullius in bonis esse creduntur: quæ aũt priuatæ sunt, singulorũ existũt.

Quædam præterea res corporales sunt, quædã incorporales. corporales hæ sunt, quæ tangi possunt: ueluti fundus, homo, uestis, aurum, argentum, & deniq; aliæ res innumerabiles. Incorporales sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ea, quæ in iure cõsistunt: sicut hæreditas, usus fructus, obligationes, quoquo modo contractæ sunt. nec ad rem pertinet, quod in hæreditate res corporales continentur: & fructus, qui ex fundo percipiuntur, corporales sunt: & id, quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerunq; corporale est: ueluti fundus, homo, pecunia. Nã ipsum ius successionis, & ipsum ius utendi fruendi, & ipsum ius obligationis incorporale est. Eodem numero sunt iura prædiorum urbanorum & rusticorum, quæ etiam seruitutes uocantur.

II. MARTIANVS *lib. III. Institutionum.*

QVædã naturali iure cõmunia sunt omniũ, quædam uniuersitatis, quædam nullius, pléraq; singulorum, quæ uarijs ex caussis cuiq; adquiruntur. Et quidem naturali iure omnium cõmunia sunt illa: aer, aqua profluens, mare, & per hoc litora maris.

III. FLORENTINVS *lib. I. Institutionum.*

ITẽ lapilli, gẽmæ, & cætera, quæ in litore inuenimꝰ, iure naturali statim nostra fiũt.

IIII. MARTIANVS *lib. III. Institutionum.*

NEmo igitur ad litus maris accedere prohibetur piscãdi caussa: dũtamẽ uillis, monumẽtis & ædificijs abstineat: quia nõ sunt iuris gẽtium, sicut & mare. idq; diuus Pius piscatoribus Formianis & Capenatis rescripsit. Sed & flumina penè omnia & portus publici sunt.

V. CAIVS *lib. II. rerum cotidianarum, siue aureorum.*

RIparũ quoq; usus publicus est iure gentium, sicut ipsius fluminis. Itaq; naues ad eas adpellere, & funes ex arboribus ibi natis religare, retia siccare, & ex mari deducere onus aliquod, & in ijs reponere: cui libet liberum est, sicuti per ipsum flumen nauigare. sed proprietas illorum est, quorum prædijs hærent. qua de caussa arbores quoq; in ijsdem natæ, eorundem sunt. In mari piscantibus liberum est, casam in litore ponere, in quam se recipiant.

VI. MARTIANVS *lib. III. Institutionum.*

INtantũ, ut soli domini constituantur, qui ibi ædificant: sed quándiu ædificiũ manet. alioqui ædificio dilapso, quasi iure postliminij reuertit locus in pristinã caussam: & si aliꝰ in eodẽ loco ædificauerit, eiꝰ fiet.

Universidad de Deusto Biblioteca

Vniuersitatis sunt, non singulorum, quæ in ciuitatibus sunt theatra, stadia, & si qua alia sunt communia ciuitatum. Itemq; nec seruus communis ciuitatis, singulorum pro parte intelligitur, sed uniuersitatis. & ideo tam contra ciuem, quàm pro eo posse seruum ciuitatis torqueri, diui fratres rescripserunt: & libertus ciuitatis non habet necesse uenia-am edicti petere, si uocet in ius aliquem ex ciuibus. Sacræ res, & religiosæ, & sanctæ nullius in bonis sunt. Sacræ autem res sunt, quæ publice consecratæ sunt, non priuatim. Si quis ergo priuatum sibi sacrum constituerit, sacrum non est, sed profanum. semel autem æde sacra facta, etiam diruto ædificio, locus sacer manet. Religiosum autem locum unusquisq; sua uoluntate facit, dum mortuum infert in locum suum. In commune autem sepulchrum etiam inuitis cæteris licet inferre: sed in alienum locum, concedente tantum domino, licet inferre: & licet postea ratum non habuerit, quàm illatus est mortuus, locus religiosus fit. Cenotaphium quoq; magis placet locum esse religiosum, sicut testis est in ea re Vergilius.

VII. VLPIANVS *lib.* XXV. *ad edictum.*

SEd diui fratres contra rescripserunt.

VIII. MARTIANVS *lib.* IIII. *regularum.*

SAnctum est, quod ab iniuria hominum defensum atq; munitũ est. sanctum autem dictum est à sagminibus. sunt enim sagmina quædam herbæ, quas legati populi Romani ferre solebant, ne quis eos uiolaret: sicut legati Græcorũ ea, quæ uocantur ιερωνικα, ferũt. In municipijs quoq; muros esse sanctos, Sabinum recte respõdisse, Cassius refert: prohiberiq; oportere, ne quid in his immitteretur.

IX. VLPIANVS *lib.* LXIX. *ad edictum.*

SAcra loca sunt, quæ publice dedicata sunt, siue in ciuitate, siue in agro. Sciendum est, locum publicum tunc sacrum fieri posse: cum princeps eum dedicauit, uel dedicãdi dedit potestatẽ. Illud notandũ est: aliud esse sacrum locũ, aliud sacrariũ. Sacer locus est, locus consecratus. sacrariũ est locus, in quo sacræ res ponuntur: quod etiã in ædificio priuato esse potest: & solent, qui liberare eũ locũ religione uolunt, sacra inde euocare. Proprie dicimus sancta, quæ nec sacra, nec ,pfana sunt, sed sanctione quadam cõfirmata: ut sunt leges, quia sanctione quadam subnixæ sunt. quod enim sanctione quadã subnixũ est, id sanctũ est, & si deo non sit cõsecratũ. & interdũ in sanctionibus adijcitur: ut qui ibi aliqd cõmisit, capite puniatur. Muros autẽ municipales, nec reficere licet sine principis uel præsidis authoritate, nec aliquid eis coniungere, uel supponere. Res sacra non recipit æstimationem.

X. POMPONIVS *lib.* VI. *ad Plautium.*

Aristo

ARisto ait: sicut id, quod in mari ædificatum esset, fieret priuatũ: ita quod à mari occupatum sit, fieri publicum.

XI. IDEM *lib.* II. *ex uarijs lectionibus.*

SI quis uiolauerit muros, capite punitur: sicuti si quis transcendet scalis admotis, uel alia qualibet ratione. Nã ciues Romanos aliã, q̃ p portas, egredi non licet: cum id hostile & abominandũ sit. nã Romuli frater Remus occisus traditur ob id, quod murũ transcendere uoluerit.

DE SENATORIBVS. Tit. IX.

VLPIANVS *lib.* LXII. *ad edictum.*

ONSVLARI fœminæ utiq; consularem uirum præferendum esse, nemo ambigit. sed uir præfectorius an fœminæ consulari præferatur, uidendum. & putem præferri, quia maior dignitas in sexu uirili. Cõsulares autem fœminas dicimus consularium uxores. adijcit Saturninus, & matres: quod nec usq̃ relatum est, nec unq̃ receptum.

II. MARCELLVS *lib.* III. *Digestorum.*

CAssius Longinus non putat ei permittendum, qui propter turpitudinem senatu motus, nec restitutus est: iudicare, uel testimonium dicere: quia lex Iulia repetundarum hoc fieri uetat.

III. MODESTINVS *lib.* VI. *regularum.*

SEnatorem remotum senatu capite non minui, sed Romæ morari: diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt.

IIII. POMPONIVS *lib.* XII. *ex uarijs lectionibus.*

QVi indignus est inferiore ordine, indignior est superiore.

V. VLPIANVS *lib.* I. *ad L. Iuliam & Papiam.*

SEnatoris filium accipere debemus non tantum eum, qui naturalis est, uerum adoptiuum quoq;. neq; intererit, à quo uel qualiter adoptatus fuerit. nec intereſt, iã in senatoria dignitate constitutus eum susceperit, an ante senatoriam dignitatem.

VI. PAVLVS *lib.* II. *ad L. Iuliam & Papiam.*

SEnatoris filius est & is, quẽ in adoptionẽ accipit: quàm diu tamẽ in familia eius manet. emancipatus eũ nomen filij emãcipatione amittit. A' senatore uero in adoptionem filius datus ei, qui inferioris dignitatis est: quasi senatoris filius uidetur. quia non amittitur senatoria dignitas adoptione inferioris dignitatis: nõ magis, q̃ ut consularis esse desinat.

VI. VLPIANVS *lib.* I. *ad L. Iuliam & Papiam.*

EMancipatũ à patre senatore, quasi senatoris filiũ haberi placet. Itẽ Labeo scribit: etiam eum, qui post mortẽ patris senatoris natus sit,

quasi senatoris filium esse. Sed eũ, qui postea, quàm pater eius de senatu motus est, cõcipitur & nascitur: Proculus & Pegasus opinantur, nõ esse quasi senatoris filiũ. quorũ sententia uera est. nec enim proprie senatoris filius dicitur is, cuius pater senatu motus est, anteq̃ ipse nasceretur. Sed si quis conceptus quidẽ sit, antequàm pater eius senatu moueatur: natus autẽ post patris dignitatẽ amissam: magis est, ut quasi senatoris filius intelligatur. tempus eñ conceptionis spectandũ plerisq; placuit. Si quis & patrẽ & auum habuerit senatorem: & quasi filius, & quasi nepos senatoris intelligitur. sed si pater amiserit dignitatem ante huiꝰ cõceptionẽ: quæri poterit, an c̃ius quasi senatoris filius nõ intelligatur: quasi nepos tamẽ intelligi debeat: & magis est, ut debeat: ut aui potius ei dignitas prosit, quàm obsit casus patris.

VIII. IDEM *lib. VI. fidei cõmissorũ.*

FOeminæ nuptæ clarissimis personis, clarissimarũ fœminarũ appellatione continentur. Clarissimarũ fœminarũ nomine senatorũ filiæ, nisi quæ uiros clarissimos sortitæ sunt, non habentur. Fœminis etenim dignitatẽ clarissimã mariti tribuunt: parentes uero, donec plebeis nuptijs fuerint copulatæ. tamdiu igitur clarissima fœmina erit, quàm diu senatori nupta est, uel clarissimo: aut separata ab eo, alij inferioris dignitatis non nupsit.

IX. PAPINIANVS *lib. IIII. responsorũ.*

FIlliam senatoris nuptias liberti secutam, patris casus non facit uxorem. nam quæsita dignitas, liberis propter casum patris remoti à senatu, auferenda non est.

X. VLPIANVS *lib. XXXIIII. ad edictum.*

LIberos senatorum accipere debemus, nõ tantũ senatorum filios: uerũetiã oẽs, qui geniti ex ipsis, uel ex liberis eorũ dicantur: siue naturales, siue adoptiui sint liberi senatorũ, ex quibus nati dicuntur. Sed si ex filia senatoris natus sit: spectare debemus patris eius conditionẽ.

XI. PAVLVS *lib. XII. ad edictum.*

SEnatores licet in urbe domicilium habere uideantur: tamen & ibi, unde oriundi sunt, habere domicilium intelligũtur. quia dignitas, domicilij adiectionem potius dedisse, quàm permutasse uidetur.

XII. VLPIANVS *lib. II. de æ̃sibus.*

NVptæ prius consulari uiro, impetrare solent à principe (quamuis perraro) ut nuptæ iterum minoris dignitatis uiro, nihilominus in consulari maneant dignitate: ut scio Antoninum Augustum Iuliæ *Mammeæ consobrinæ suæ indulsisse.

als *Marinæ.

*Senatores autẽ accipiendũ est eos, qui à patricijs & consulibus usq; ad oẽs uiros illustres descendũt: quia hi soli in senatu sententiã dicere possunt.

*Fortè cõpilatorum uerba.

Deoffi

DE OFFICIO CONSVLIS. Tit. X.

VLPIANVS *lib. II. de officio consulis.*

OFficium consulis est, consiliũ præbere manumittere uolentibus. Cõsules & seorsum, & singuli manumittere possunt: sed nõ potest, qui apud alterum nomina edidit, apud alterũ manumittere. separatæ enim sunt manumissiones. Sanè si qua ex caussa collega nõ potest manumittere: infirmitate scilicet, uel alia caussa impeditus: collegam posse manumissionem expedire, Senatus censuit. Consules seruos suos manumittere apud se posse, nulla dubitatio est. Sed si euenerit, ut minor uiginti annis consul sit: apud se manumittere nõ potest: cum ipse sit, qui ex senatusconsulto consilij caussam examinat. apud collegam uero caussa probata, potest.

DE OFFICIO PRAEFECTI PRAETORIO. Tit. XI

AVRELIVS ARCADIVS *lib. singulari de officio præfecti prætorio.*

BReuiter commemorare necesse est, unde constituendi præfecti prætorio officiũ origo emanauerit. Ad uicẽ magistri equitum præfectos prætorio antiquitus esse institutos: à quibusdã scriptoribus traditum est. nam cũ apud ueteres Dictatoribus, ad tempus summa potestas crederetur: & magistros equitũ sibi eligerẽt, qui adsociati principali curæ militiæ gratia, secundam post eos potestatẽ gererent: regimentis reipublicæ ad Imperatores pperuo translatis, ad similitudinẽ magistrorũ equitũ præfecti prætorio à principibꝰ electi sunt, data eis plenore licẽtia ad disciplinæ publicæ emendationẽ. His cunabulis prætorio præfectorum authoritas initiata: in tantũ meruit augeri, ut appellari à præfectis prætorio non possit. nam cũ ante quæsitũ fuisset, an liceret à præfectis prætorio appellari, & an iure liceret, exstarẽtq; exempla eorũ, qui pro uocauerant: postea publice sententia principali lecta, appellãdi facultas interdicta est. credidit enim princeps eos, qui ob singularẽ industriam, explorata eorũ fide & grauitate, ad huius officij magnitudinem adhiberentur: non aliter iudicaturos esse, pro sapientia ac luce dignitatis suæ, quàm ipse foret iudicaturus. Subnixi sunt & alio priuilegio: ne à sententijs eorum minores ætate ab alijs magistratibus, nisi ab ipsis præfectis prætorio, restitui possint.

De offi

Universidad de Deusto Biblioteca

DE OFFICIO PRAEFECTI VRBI. Tit. XII.

VLPIANVS *lib. singulari de off. præfecti urbi.*

OMNIA omnino crimina præfectura urbi sibi uindicauit: nec tantum ea, quæ intra urbem admittũtur: uerum ea quoq; quæ extra urbem intra Italiam: ut epistola diui Seueri ad *Fabium Cilonem præfectum urbi missa declaratur. Seruos, qui ad statuas confugerũt: uel sua pecunia emptos, ut manumittantur: de dominis querentes audiet. Sed & patronos egentes de suis libertis querentes audiet: & maxime si ægros se esse dicant, desiderentq; à libertis exhiberi. Relegandi deportãdiq; in insulam, quam imperator adsignauerit, licentiam habet. Initio eiusdem epistolæ ita scriptum est: CVM VRBEM NOSTRAM FIDEI TVAE COMMISERIMVS. Quidquid igitur intra urbem admittitur, ad præfectum urbi uidetur pertinere. Sed & si quid intra centesimum miliarium admissum sit: ad præfectum urbi pertinet. sed si ultra ipsum lapidem egressum est, præfecti urbi notio nõ est. Si quis seruum suum adulterium commisisse dicat in uxorem suam, apud præfectum urbi erit audiẽdus. Sed & ex interdictis, QVOD VI AVT CLAM, aut interdicto, VNDE VI audire potest. Solẽt ad præfectum urbi remitti etiam tutores, siue curatores: qui male in tutela siue curatione uersati, grauiore animaduersione indigent, quàm ut sufficiat eis suspectorum infamia: quos probari poterit uel numis datis tutelam occupasse: uel præmio accepto operam dedisse, ut non idoneus tutor alicui daretur: uel consulto circa edendum patrimonium quantitatem minuisse: uel euidenti fraude pupilli bona alienasse. Quod autem dictum est, ut seruos de dominis quærentes præfectus audiat: sic accipiemus, non accusantes dominos (hoc enim nequaquàm seruo permittendum, nisi ex receptis caussis) sed si uerecunde expostulent: si sæuitiam, si duritiã, si famem, *qua eos cõprimant*: si obscœnitatẽ, in quam eos compulerint uel compellant, apud præfectum urbi exponãt. Hoc quoq; officium præfecto urbi à diuo Seuero datũ est: ut mancipia tueatur, ne pstituantur. Præterea curare debebit præfectus urbi, ut nummularij probe se gerant circa omne negocium: & temperent his, quæ sunt prohibita. Cum patronus contemni se à liberto dixerit, uel contumeliosum sibi libertum queratur, uel conuicium se ab eo passum, liberosq; uel uxorem, uel quid huic simile obijciat: præfectus urbi aditus pro modo querelæ corrigere eum, aut comminari, aut fustibus castigare, aut ulterius procedere in pœnam eius solet. Nam plerunq; puniendi

alias *Fauium.

als *quæ os comprimat.

niendi sunt & liberti. certe si se delatum à liberto, uel si cõspirasse eum contra se cum inimicis doceat: etiam metalli pœna in eum statui debet. Cura carnis omnis, ut iusto precio præbeatur, ad curam præfecturæ pertinet. ideo & forum suariũ sub ipsius cura est. sed & cæterorũ siue pecorum, siue armentorum, quod ad huiusmodi præbitionẽ spectat, ad ipsius curam pertinent. Quies quoq; popularium, & disciplina spectaculorum, ad præfecti urbi curam pertinere uidetur. Et sanè debet dispositos milites stationarios habere, ad tuendam popularium quietem, & ad referendum sibi, quid ubi agatur. Et urbe interdicere præfectus urbi, & qualibet alia solitarum regionum potest, & negociatione, & professione, & aduocationibus, & foro, & ad tempus, & in perpetuum. interdicere poterit & spectaculis: et si quem relegat ab Italia, submouere eũ etiam à prouincia sua. Diuus Seuerus rescripsit eos etiam, qui illicitum collegium coisse dicantur: apud præfectum urbi accusandos

II. PAVLVS *lib. singulari de officio præfecti urbi.*

ADiri etiam ab argentarijs, uel aduersus eos, ex epistola diui Hadriani, & in pecuniarijs caussis potest.

III. VLPIANVS *lib. II. ad edictum.*

PRæfectus urbi, cum terminos exierit, potestatem non habet: extra tamen potest iubere iudicare.

DE OFFICIO QVAESTORIS. Tit. XIII.

VLPIANVS *lib. singulari de officio quæstoris.*

ORIGO quæstoris creandi antiquissima est, & penè ante omnes magistratus. Iunius certe Gracchanus libro septimo de potestatibus, etiam ipsum Romulũ & Numam Pompilium binos quæstores habuisse: quos ipsi non sua uoce, sed populi suffragio crearent: refert. Sed sicuti dubium est, an Romulo & Numa regnãtibus, quæstor fuerit: ita à Tullo Hostilio rege quæstores fuisse certum est. & sanè crebrior apud ueteres opinio est, Tullum Hostiliũ primum in rempublicam induxisse quæstores: & à genere quærendi quæstores initio dictos, & Iunius, & Trebatius, & Fenestella scribunt. Ex quæstoribus quidam solebant prouincias sortiri ex senatuscõsulto, quod factũ est Decimo Druso & *Porcina consulibus. Sanè non omnes quæstores prouincias sortiebantur: uerum excepti erant Candidati principis. hi enim solis libris principalibus in senatu legendis uacabant. Hodie obtinuit indifferenter quæstores creari, tam patricios quàm plebeios. ingressus est enim & quasi primordium gerendorum honorum, sententiæq; in senatu dicendæ. ex his (sicut

*als Peccina. forte. P. Cecinna.

his(ſicut diximus) quidam ſunt, qui Candidati principis dicuntur, qui epiſtolas eius in ſenatu legunt.

DE OFFICIO PRAETORIS. Tit. XIIII.

VLPIANVS *lib.XXVI. ad Sabinum.*

APVD filiumfamilias prætorem, poteſt pater eius manumittere. II. PAVLVS *lib.IIII. ad Sabinum.*

SEd etiam ipſum apud ſe emancipari, uel in adoptionem dari placet. III. VLPIANVS *lib.XXVIII. ad Sabinum.*

BArbarius Philippus, cum ſeruus fugitiuus eſſet, Romæ præturam petijt: & prætor deſignatus eſt. ſed nihil ei ſeruitutem obſtitiſſe, ait Pomponius, quaſi prætor non fuerit: atqui uera etiam prætura eũ functum. Et tamen uideamus: ſi ſeruus, quàm diu latuit, dignitate prætoria functus ſit: quid dicemus. an quæ dixit, quæ decreuit, nullius fore momenti? an fore, propter utilitatem eorum, qui apud eum egerunt uel lege, uel quo alio iure? & uerum puto, nihil eorũ reprobari. hoc enim humanius eſt: cum populus Romanus etiã ſeruo potuiſſet decernere hãc poteſtatem. ſed & ſi ſciſſet ſeruum eſſe, liberum effeciſſet. quod ius multomagis in Imperatore obſeruandum eſt.

IIII. IDEM *lib.I. de omnibus tribunalibus.*

PRætor nec tutorem, nec ſpecialem iudicem ipſe ſe dare poteſt.

DE OFFICIO PRAEFECTI VIGILVM. Tit. XV.

PAVLVS *lib. ſingulari de off. præfecti uiglum.*

APVD uetuſtiores incendijs arcẽdis triumuiri præerant: qui ab eo, quod excubias agebant, nocturni dicti ſunt. interueniebant nõnunquàm Aediles & Tribuni plebis. erat autẽ familia publica circa portas & muros diſpoſita: quæ inde, ſi opus eſſet, euocabatur. fuerunt & priuatæ familiæ: quæ incendia uel mercede, uel gratia exſtinguerent. deinde diuus Auguſtus maluit per ſe huic rei conſuli.

II. VLPIANVS *lib. ſingulari de off. præfecti uiglum.*

PLuribus uno die incendijs exortis.

III. PAVLVS *lib. ſingulari de off. præfecti uiglum.*

NAm ſalutem reipublicæ tueri, nulli magis credidit cõuenire, nec alium ſufficere ei rei, quàm Cæſarem. Itaq; ſeptem cohortes opportunis locis conſtituit, ut binas regiones urbis unaquæq; cohors tueretur: præpoſitis eis tribunis, & ſuper omnes ſpectabili uiro, qui præfectus uigilum appellatur. Cognoſcit præfectus uigilum de incẽdiarijs, effractoribus, furibus, raptoribus & receptoribus: niſi ſi qua tam atrox tamq; famoſa ſit perſona, ut præfecto urbi remittatur. & quia plerunq; incendia fiunt culpa inhabitantium: aut fuſtibus caſtigat eos, qui negligentius ignes habuerunt: aut ſeuera interlocutione comminatus, fuſtium caſtigationem remittit. Effracturæ fiunt plerunq; in inſulis, in horreis, ubi homines precioſiſſimam partem fortunarum ſuarum reponunt: cum uel cella effringitur, uel armarium, uel arca. & cuſtodes plerunq; puniuntur, ut diuus Antoninus *Erutio Claro reſcripſit. ait enim, poſſe eum horreis effractis quæſtionẽ habere de ſeruis cuſtodibus: licet in illis ipſius Imperatoris portio eſſet. Sciendũ eſt autem, præfectum uigilum per totam noctem uigilare debere: & coërrare calceatum, cum hamis & dolabris, ut curã adhibeant: omnes inquilinos admonere, ne per negligentiam aliquã incendij caſus oriatur. præterea ut aquã unuſq;ſq; in cænaculo habeat, iubetur admonere. Sed aduerſus *capſarios quoq;, qui mercede ſeruanda in balineis ueſtimenta ſuſcipiunt, iudex eſt cõſtitutus: ut ſi quid in ſeruãdis ueſtimentis fraudulẽter admiſerint, ipſe cognoſcat. IIII. VLPIANVS *lib. ſingulari de off. præfecti uiglum.*

IMperatores Seuerus & Antoninus Iunio Rufino præfecto uigilum ita reſcripſerunt. Inſularios, & eos, qui negligenter ignes apud ſe habuerunt, potes fuſtibus & flagellis cædi iubere: eos autẽ, qui dolo feciſſe incendiũ conuincentur, ad *Fabiũ Ciſonem præfectum urbi amicũ noſtrum remittere, & fugitiuos cõquirere, eosq; dominis reddere debes.

*al's Eyrio.

*alias capſarios, cum in alijs, tũ etiam in Fl. pand.

*al's Fauium.

DE OFFICIO PROCONSVLIS ET LEGATI. Tit. XVI.

VLPIANVS *lib.I. diſputationum.*

PROCONSVL ubiq; quidem proconſularia inſignia habet, ſtatim atq; urbẽ egreſſus eſt: poteſtatem autem non exercet, niſi in ea prouincia, quæ ei decreta eſt.

II. MARTIANVS *lib.I Inſtitutionum.*

OMnes proconſules ſtatim, quam urbẽ egreſſi fuerint, habent iuriſdictionem: non tamen contentioſam, ſed uoluntariam: ut ecce manumitti apud eos poſſint tam liberi, quàm ſerui, & adoptiones fieri. Apud legatum uero proconſulis nemo manumittere poteſt, quia non habet iurisdictionem talem.

III. VLPIANVS *lib.XXVI. ad Sabinum.*

NEc adoptare poteſt. omnino enim non eſt apud eum legis actio.

IIII. IDEM *lib.I. de off. proconſulis.*

Universidad de Deusto Biblioteca

OBseruare autem procõsulem oportet, ne in hospicijs præbendis oneret prouinciam: ut Imperator noster cũ patre Aufidio Seueriano rescripsit. Nemo proconsulũ statores suos habere potest: sed nice eorum milites ministerio in prouincijs fungũtur. Proficisci autem proconsulẽ melius quidẽ est sine uxore. sed & cum uxore potest: dummodo sciat senatũ Cotta & Messala consulibus cẽsuisse: futurũ, ut si quid uxores eorum, qui ad officia proficiscũtur, deliquerint: ab ipsis ratio & uindicta exigatur. Antequàm uero fines prouinciæ sibi decretæ proconsul ingressus sit: edictum debet de aduentu suo mittere, cõtinens commendationem aliquam sui: si qua ei familiaritas sit cum prouincialibus, uel coniunctio. & maxime *excusans, ne publice uel priuatim ei occurrant. esse enim conueniens, ut unusquisq; in sua eum patria excipiat. Recte autem & ordine faciet, si edictum decessori suo miserit: significetq;, qua die fines sit ingressurus. plerunq; enim incerta & inopinata turbant prouinciales, & actus impediunt. Ingressus etiã hoc obseruare debet: ut per eam partẽ prouinciam ingrediatur, per quã ingredi moris est. sed & quas Græci ἐπιδημίας appellant, siue κατάπλους obseruare, in quam primum ciuitatem uel ueniat, uel adplicet. magni enim faciũt prouinciales seruari sibi consuetudinem istam, & huiusmodi prærogatiuas. Quædam prouinciæ etiam hoc habent, ut per mare in eas proconsul ueniat: ut Asia scilicet. usq; adeo, ut imperator Antoninus Augustus ad desideria Asianorum rescripserit: procõsuli necessitatẽ impositam per mare Asiam adplicare, καὶ τῶν μητροπόλεων Ἔφεσον primam attingere. Post hæc ingressus prouinciam, mandare iurisdictionem legato suo debet: neq; hoc ante facere, quàm fuerit prouinciam ingressus. est enim perquàm absurdum, antequàm ipse iurisdictionem nanciscatur: (nec enim prius ei competit, quàm in prouinciam uenerit) alij eam mandare, quam non habet. sed si antea fecerit, & ingressus prouinciam in eadem uoluntate fuerit: credendum est, uideri legatum habere iurisdictionem: non exinde, ex quo mandata est, sed ex quo prouinciam proconsul ingressus est.

aliâs *recusando

V. PAPINIANVS *lib.* I. *quæstionum.*

ALiquando mandare iurisdictionem proconsul potest, & si nondũ in prouinciam peruenerit. quid enim, si necessariam moram in itinere patiatur: maturissime autem legatus in prouinciam peruenturus sit?

VI. VLPIANVS *lib.* I. *de officio procons.*

SOlet etiam custodiarum cognitionem mandare legatis: scilicet ut præauditas custodias ad se remittant, ut innocentem ipse liberet. sed hoc genus mandati extraordinarium est. nec enim potest quis gladij potestatem sibi datam, uel cuius alterius coërcitionis ad aliũ transferre:

ferre: nec liberandi igitur reos ius, cum accusari apud eum non possint.

Sicut autem mandare iurisdictionem, uel non mandare, est in arbitrio proconsulis: ita adimere mandatam iurisdictionem licet quidem proconsuli: non autem debet inconsulto principe hoc facere. Legatos non oportet principem consulere, sed proconsulem suum: & is ad consultationes legatorum debebit *respõdere. Non uero in totum xenijs abstinere debebit proconsul, sed modum adijcere: ut neq; moro se in totum abstineat, neq; auare modum xeniorum excedat. quã rem diuus Seuerus & imperator Antonius elegantissima epistola sunt moderati: cuius epistolæ uerba hæc sunt. Quantum ad xenia pertinet, audi quid sentimus. uetus prouerbium est: οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων. Nam ualde inhumanum est, à nemine accipere: sed passim, uilissimum est: & per omnia, auarissimum. Et quod mandatis continetur: ne donum uel munus ipse, proconsul, uel qui in aliquo officio erit, accipiat: ematúe quid, nisi uictus quotidiani caussa: ad xenia iam non pertinet, sed ad ea quæ edulium excedunt usum. Sed nec xenia producenda sunt ad munerum qualitatem.

aliâs *se dedere.

VII. IDEM *lib.* II. *de officio proconsulis.*

SI in aliquam celebrem ciuitatẽ uel prouinciæ caput peruenerit: pari debet commendari sibi ciuitatem, laudesq; suas non grauare audire, cum honori suo prouinciales id uindicent: & ferias secundum mores & consuetudinem, quæ retro obtinuit, dare. Aedes etiam sacras & opera publica circũire inspiciendi gratia, an sarta tecta sint, & quæ sint, uel an aliqua refectione indigeant: & si qua cœpta sunt, ut consummentur, prout uires eius reipublicæ permittunt, curare debet. Curatoresq; operũ diligentes & solenniter præponere: ministeria quoq; militaria, si opus fuerit, ad curatores adiuuãdos dare. Cum plenissimam autem iurisdictionem proconsul habeat: omnium partes, qui Romæ quasi magistratus, uel extra ordinem ius dicunt, ad ipsum pertinent.

VIII. IDEM *lib.* XXXVII. *ad edictum.*

ET ideo maius imperium in ea prouincia habet omnibus, post principem.

IX. IDEM *lib.* II. *de officio proconsulis.*

NEc quicquàm est in prouincia, quod non per ipsum expediatur. Sanè si fiscalis pecuniaria caussa sit, quæ ad procuratorem principis respicit: melius fecerit, si abstineat. Vbi decretum necessariũ est, per libellum id proconsul expedire non potest. omnia enim, quæcunq; caussæ cognitionem desiderant: per libellum non possunt expediri.

Circa aduocatos patientem esse proconsulem oportet, sed cũ ingenio, ne contemptibilis uideatur: nec ideo dissimulare, si quos caussarum cõcinnatores uel redemptores deprehendat: eos quoq; solos pati

 postulare,

postulare,quibus per edictum eius postulare permittit. De plano autem procõsul potest expedire hæc.ut obsequiũ parentibus,& patronis, liberisq; patronorum exhiberi iubeat:cõminari etiã & terrere filiũ à patre oblatum,qui non(ut oportet)cõuersari dicatur. poterit de plano similiter & libertũ non obsequentem emendare,aut uerbis, aut fustiũ castigatione. Obseruare itemq; eũ oportet,ut sit ordo aliquis postulationum,scilicet ut omniũ desideria audiantur:ne forte dum honori postulantiũ locus datur,uel improbitati ceditur,mediocres desideria sua non proferant:qui aut omnino nõ adhibuerunt,aut minus frequentes, neq; in aliqua dignitate positos aduocatos sibi prospexerunt. Aduocatos quoq; petentibus debebit indulgere:plurimũq; fœminis uel pupillis,uel aliâs debilibus,uel his qui suæ mentis non sunt: si quis eis petat: uel si nemo sit,qui petat:ultro eis dare debebit. Sed & si quis per potentiam aduersarij nõ inuenire se aduocatũ dicat: æque oportebit ei aduocatum dare. Cæterũ opprimi aliquẽ per aduersarij sui potentiam nõ oportet. hoc etiã ad inuidiam eius, qui prouinciæ præest,spectat:si quis tam impotenter se gerat,ut oẽs metuant aduersus eum aduocationem suscipere. Quæ etiã omniũ præsidũ cõmunia sunt:debent & ab his obseruari.

X. IDEM *lib.X.de offic.proconsulis.*

MEminisse oportebit, usq; in aduentũ successoris oĩa debere proconsulem agere:cũ sit unus proconsulatus. & utilitas prouinciæ exigat,esse aliquẽ,per quem negocia sua prouinciales explicent. ergo in aduentum successoris debebit ius dicere. Legatũ suũ ne ante se de prouincia dimittat:& lege Iulia repetundarum,& rescripto diui Hadriani ad Calpurnium Rufinũ proconsulem Achaiæ admonetur.

XI. VENVLEIVS SATVRNINVS *lib.II.de off.proconf.*

SI quid erit,quod maiorem animaduersionẽ exigat: remittere legatus ad proconsulem debet. neq; enim animaduertendi, coërcendi, uel atrociter uerberandi ius habet.

XII. PAVLVS *lib.II.ad edictum.*

LEgatus mandata sibi iurisdictione,iudicis dandi ius habet.

XIII. POMPONIVS *lib.X. ad Q.Mutium.*

LEgati proconsulis nihil proprium habẽt:nisi à proconsule eis mandata sit iurisdictio.

XIIII. VLPIANVS *lib.XX.ad L. Iuliã & Papiam.*

PRoconsules nõ amplius,quàm sex fascibus utuntur.

XV. LYCINIVS RVFINVS *lib.iij.regularũ.*

ET legati proconsulis tutores dare possunt.

XVI. VLPIANVS *lib.II.ad edictum.*

PRoconsul portam Romæ ingressus,deponit imperium.

De offi

DE OFFICIO PRAEFECTI AVGVSTALIS. Tit. XVII.

VLPIANVS *lib.II.ad edictum.*

PRæfectus Aegypti non prius deponit præfecturã & imperium, quod ad similitudinem proconsulis lege sub Augusto ei datum est:quàm Alexandriam ingressus sit successor eius,licet in prouinciam uenerit: & ita mandatis eius continetur.

DE OFFICIO PRAESIDIS. Tit. XVIII.

MACER *lib.I.de off.præsidis.*

PRæsidis nomen generale est:eo quòd & procõsules,& legati Cæsaris,& omnes prouincias regentes (licet senatores sint)præsides appellentur.proconsulis appellatio specialis est.

II. VLPIANVS *lib.XXVI.ad Sabinum.*

PRæses apud se adoptare potest, quemadmodum & emancipare filium, & manumittere seruum potest.

III. PAVLVS *lib.XIII.ad Sabinum.*

PRæses in suæ prouinciæ homines imperium habet: & hoc dum in prouincia est. nam si excesserit, priuatus est. Habet interdum imperiũ & aduersus extraneos homines: si quid in aliũ manu cõmiserint. nam & in mãdatis principum est:ut curet is, qui prouinciæ præest, malis hominibus purgare prouinciam: nec distinguitur, unde sint.

IIII. VLPIANVS *lib.XXXVII.ad edictum.*

*PRæses prouinciæ maius imperium in ea prouincia habet omnibus, post principem.

**Hæc duo capita ĩ nõnullis non habentur.*

V. IDEM *lib.I. de omnibus tribunalibus.*

*PRæses prouinciæ non magis tutorem, quàm specialem iudicem ipse se dare potest.

VI. IDEM *lib.I.opinionum.*

ILlicitas exactiones, & uiolentia factas uel extortas metu uenditiones & cautiones,uel sine precij numeratione: prohibeat præses prouinciæ. Item ne quis iniquum lucrum, aut damnum sentiat: præses prouinciæ prouideat. Veritas rerum, erroribus gestorum non uiciatur. & ideo præses prouinciæ id sequatur, quod conuenit eũ ex fide eorũ quæ probantur, sequi. Ne potentiores uiri, humiliores iniurijs adficiant

Universidad de Deusto Biblioteca

adficiant: neue defensores eorum calumniosis criminibus insectentur innocentes: ad religionem præsidis prouinciæ pertinet. Illicita ministeria, sub prætextu adiuuantium militares uiros, ad concutiendos homines procedentia: prohibere, & deprehensa coërcere, præses prouinciæ curet. & sub specie tributorum illicitas exactiones fieri prohibeat.

Nec licita negociatione aliquos, phiberi, nec prohibita exerceri, nec innocentibus pœnas irrogari: ad sollicitudinem suam præses prouinciæ reuocet. Et ne tenuis uitæ homines, sub prætextu aduentus officiorum uel militum, lumine unico, uel breui supellectili ad aliorũ usus translatis, iniurijs uexentur, præses prouinciæ prouidebit. Ne quid sub nomine militum, quod ad utilitates eorum in commune non pertinet: à quibusdam, propria sibi commoda inique uindicantibus, committatur: præses prouinciæ prouidebit. Sicuti medico imputari euentus mortalitatis non debet: ita quod per imperitiam commisit, imputari ei debet. prætextu enim humanæ fragilitatis delictum decipientis, in periculo hominis, innoxium esse non debet. Qui uniuersas prouincias regunt, ius gladij habent: & in metallum * dandi eis potestas permissa est. Præses prouinciæ si multam, quam irrogauit, ex præsentibus facultatibus eorum, quibus eam dixit, redigi non posse deprehenderit: necessitatem solutionis moderetur, reprehensa exactorum illicita auaricia. Remissa propter inopiam multa, à prouincias regentibus exigi non debet.

aliâs* dãnandi.

VII. IDEM *lib.III. opinionum.*

PRæses prouinciæ inspectis ædificijs, dominos eorum caussa cognita reficere ea compellat: & aduersus detrectantem competenti remedio deformitati auxilium ferat.

VIII. IVLIANVS *lib. I. digest.*

SAepe audiui Cæsarem nostrum dicentem, hac rescriptione, EVM QVI PROVINCIAE PRAEEST, ADIRE POTES: non imponi necessitatem proconsuli, uel legato eius, uel præsidi prouinciæ, suscipiendæ cognitionis: sed eum existimare debere, ipse cognoscere, an iudicem dare debeat.

IX. CALLISTRATVS *lib. I. de cognationibus.*

GEneraliter quoties princeps ad præsides prouinciarum remittit negocia per rescriptiones, ueluti EVM QVI PROVINCIAE PRAEEST, ADIRE POTERIS: uel cum hac adiectione, IS EXISTIMABIT, QVID SIT PARTIVM SVARVM: nõ imponitur necessitas proconsuli uel legato suscipiendæ cognitionis, quamuis nõ sit adiectum, IS EXISTIMABIT, QVID SIT PARTIVM SVARVM: sed is existiare debet, utrũ ipse cognoscat, an iudicẽ dare debeat.

Hermo-

X. HERMOGENIANVS *lib. II. Iuris ἐπιτομῶν.*

DE omnibus caussis, de q̃bus uel præfectus urbi, uel præfectus prætorio, itemq; consules, & prætores, cæteriq; Romæ cognoscunt: * Correctorum & præsidum prouinciarum notio est.

als* Correctorũ.

XI. MARTIANVS *lib. III. Institutionum.*

OMnia enim prouincialia desideria, quæ Romæ uarios iudices habent, ad officium præsidum pertinent.

XII. PROCVLVS *lib. IIII. ἐπιστολῶν.*

SEd licet is, qui prouinciæ præest, omnium Romæ magistratuum uice & officio fungi debeat: non tam spectandum est, quid Romæ factum est, quãm quid fieri debeat.

XIII. VLPIANVS *lib. VI. de officio proconsulis.*

COngruet bono & graui præsidi curare, ut pacata atq; quieta, prouincia sit, quam regit. quod non difficile obtinebit: si sollicite agat, ut malis hominibus prouincia careat, eosq; conquirat. nam & sacrilegos, latrones, plagiarios, fures conquirere debet: & prout quisq; deliquerit, in eum animaduertere: receptoresq; eorũ coërcere, sine quibus latro diutius latere non potest. Furiosi si non possint per necessarios contineri: eo remedio per præsidem obuiandum est, scilicet ut carcere contineantur: & ita diuus Pius rescripsit. Sanè excutiendum diui fratres putauerunt in persona eius, qui paricidium admiserat: utrum simulato furore facinus admisisset, an uero cum re uera compos mentis nõ esset: ut si simulasset, plecteretur: si fureret, in carcere contineretur.

XIIII. MACER *lib. II. de iudicijs publicis.*

DIuus Marcus & Commodus Scapulæ Tertylio rescripserunt in hæc uerba. Si tibi liquidò cõpertum est, Aelium Priscum in eo furore esse, ut continua mentis alienatione omni intellectu careat: nec subest ulla suspitio, matrem ab eo simulatione dementiæ occisam: potes de modo pœnæ eius dissimulare, cum satis furore ipso puniatur. & tamẽ diligentius custodiendus erit, aut (si putabis) etiam uinculo coërcendus: quoniam non tam ad pœnam, quàm ad tutelam eius, & securitatem proximorum pertinebit. Si uero (ut plerunq; adsolet) interuallis quibusdam sensu sanior est: num forte eo momento scelus admiserit, nec morbo eius danda sit uenia, diligenter explorabis. & si quid tale compereris: consules nos, ut æstimemus, an per immanitatem facinoris: si cum posset uideri sentire, commiserit: supplicio adficiẽdus sit. Cum autem ex literis tuis cognouerimus, tali eũ loco atq; ordine esse, ut à suis uel etiam in propria uilla custodiatur: recte facturus nobis uideris, si eos, à quibus illo tempore obseruatus est, uocaueris: & caussam tantæ negligentiæ excusseris: & unumquenq; eorum, prout tibi leuari

uel onerari culpa eius uidebitur, cõstitueris. nam custodes furiosis non ad hoc solum adhibentur, ne quid perniciosius ipsi in se moliantur, sed ne alijs quoq; exitio sint. quod si committatur: non immerito culpæ eorum adscribendum est, qui neglegẽtiores in officio suo fuerint.

XV. MARTIANVS *lib. II. de iudicijs publicis.*

ILlud obseruandum est: ne qui prouinciam regit, fines eius excedat, nisi uoti soluendi caussa: dum tamen abnoctare ei non liceat.

XVI. MACER *lib. I. de off. præsidis.*

SEnatusconsulto cauetur: ut de his, quæ prouincias regentes comitesue aut liberti eorum, antequàm in prouinciã uenirent, contraxerunt: parcissime ius dicatur: et ut actiones amissæ ob eã caussam, quod institutæ nõ sint: postea, cũq; quis eorũ ea prouincia excesserit restituantur. Si quid tamẽ inuito accidit, ueluti si iniuriã, aut furtũ passus est: hactenus ius dicendũ est, ut his cõtestetur, resq; ablata exhibeat & deponatur, aut sisti exhiberiue satisdatò promittatur.

XVII. CELSVS *lib. III. Digestorum.*

SI forte præses prouinciæ manumiserit, uel tutorem dederit, priusq; cognouerit successorem aduenisse: erunt & hæc rata.

XVIII. MODESTINVS *lib. VI. regularum.*

PLebiscito continetur, ut ne quis præsidum munus donumue caperet: nisi esculentũ potulẽtumue, quod intra dies ꝓximos ꝓdigatur.

XIX. CALLISTRATVS *lib. I. de cognitionibus.*

OBseruandũ est ius reddenti, ut in adeũdo qdem facilem se præbeat, sed contẽni non patiatur. unde mandatis adicitur, ne præsides prouinciarũ in ulteriorem familiaritatem ꝓuinciales admittant. nam ex conuersatione æquali contẽptio dignitatis nascitur. Sed & in cognoscendo, neq; excandescere aduersus eos, quos malos putat: neq; precibus calamitosorũ inlacrymari oportet. id enim non est constantis & recti iudicis, cuius animi motũ uultus detegit & summatim ita ius reddere debet, ut authoritatem dignitati ingenio suo augeat.

XX. PAPINIANVS *lib. I. responsorum.*

LEgatus Cæsaris, uel præses, uel *corrector, ꝓuinciæ abdicãdo se uõ amittit imperiũ.

*al's Correptor.

XXI. PAVLVS *lib. singulari de officio adsessorum.*

PRæses cũ cognoscit de seruo corrupto, uel ancilla deuirginata, uel seruo stuprato: si actor rerũ agentis corruptus esse dicetur, uel eiusmodi homo, ut non solum iactura aduersus substantiam, sed ad totius domus euersionem pertineat: seuerissime animaduertere debet.

DE OFFICIO PROCVRATORIS CAESAris, uel rationalis. Tit. XVIII.

Quæ

VLPIANVS *lib. XVI. ad edictum.*

QVAE acta gesta sunt à ꝓcuratore Cæsaris: sic ab eo cõprobantur, atq; si à Cæsare gesta essent. Si rem Cæsaris procurator eius, quasi rem propriam tradat: non puto eum dominium transferre. tunc enim transfert, cum negocium gerens Cæsaris, consensu ipsius tradit. deniq; si uẽditionis, transactionis, uel donationis caussa quid agat: nihil agit. non enim alienare ei rem Cæsaris, sed diligenter gerere cõmissum est. Est hoc præcipuum in ꝓcuratore Cæsaris, quod eius iussu seruus Cæsaris adire hæreditatem potest. & si Cæsar hæres instituatur: miscendo se opulentæ hæreditati, procurator hæredẽ Cæsarem facit.

II. PAVLVS *lib. V. sententiarum.*

QVod si ea bona, ex qbus Impator hæres institutus est, soluendo non sunt: re perspecta, consulitur Imperatori. hæredis enim instituti in adeundis huiusmodi hæreditatibus uoluntas exploranda est.

III. CALLISTRATVS *lib. VI. de cognitionibus.*

CVratores Cæsaris ius deportandi nõ habẽt: quia pœnæ cõstituẽdæ ius nõ habent. Si tamen cũsi tumultuosum, uel iniuriosum aduersus colonos Cæsaris, ꝓhibuerũt in prædia Cæsariana accedere: abstinere debebit, idq; diuus Pius Iulio rescripsit. sed deinde neq; redire cuicq; possunt permittere: idq; Impatores nostri Seuerus & Antoninus ad libellum Hermiæ rescripserũt.

DE OFFICIO IVRIDICI. Tit. XIX.

VLPIANVS *lib. XXVI. ad Sabinum.*

ADoptare quis apud iuridicum potest: quia data est ei legis actio

II. IDEM *lib. XXXIX. ad Sabinum*

IVridico, qui Alexandriæ agit, datio tutoris constitutione diui Marci concessa est.

DE OFFICIO EIVS, CVI MANDATA EST iurisdictio. Tit. XX.

PAPINIANVS *lib. I. quæstionum.*

QVæcunq; specialiter lege, uel senatusconsulto, uel constitutione principum tribuuntur: mandata iurisdictione nõ transferuntur. quæ uero iure magistratus cõpetunt: mandari possunt. & ideo uidẽtur errare magistratus, qui cum publici iudicij habeant exercitionem, lege uel senatusconsulto delatam: ueluti lege Iulia de adulterijs, & si quæ sunt aliæ simi

les:iurisdictionem suam mandant. Huius rei fortissimum argumentũ, quod lege Iulia de ui nominatim cauetur:ut is, cui obtigit exercitio, possit eam, si proficiscatur, mandare. non aliter itaq; mandare poterit, quàm si abesse cœperit:cum aliâs iurisdictio etiam à præsente mandetur. Et si à familia dominus occisus esse dicetur:cognitionem prætor, quamex Senatusconsulto habet, mandare nõ poterit. Qui mandatam iurisdictionem suscepit, proprium nihil habet: sed eius, qui mandauit, iurisdictione utitur. Verius est enim, more maiorum iurisdictionem quidem transferri:sed merum imperium, quod lege datur, non posse transire. Quare nemo dicit, animaduersionem legatum proconsulis habere, mãdata iurisdictione. PAVLVS NOTAT: imò imperiũ, quod iurisdictioni cohæret, mandata iurisdictione transire, ueriuse st.

II. VLPIANVS *lib.* III. *de omnibus tribunalibus.*

MAndata iurisdictione à præside, non potest consilium exercere is, cui mandatur. & si tutores uel curatores uelint prædia uendere:caussa cognita, id prætor uel præses permittet. quod si mandauerit iurisdictionem, nequaquam poterit, mandata iurisdictione, eã quæstionem transferre.

III. IVLIANVS *lib.* V. *Digest.*

ET si prætor sit is, qui alienam iurisdictionẽ exsequitur:non tamen pro suo imperio agit, sed pro eo, cuius mandatu ius dicit, quoties partibus eius fungitur.

IIII. MACER *lib.* I. *de off. præsidis.*

COgnitio de suspectis tutoribus mandari potest: imò etiam mandata generali iurisdictione propter utilitatem pupillorũ eam contingere, cõstitutum est in hæc uerba. IMPERATORES SEVERVS ET ANTONINVS*BRADVAE PROCONSVLI AFRICAE. Cum propriam iurisdictionem legatis tuis dederis: consequens est, ut etiã de suspectis tutoribꝰ possint cognoscere: ut ab ijs possessio bonorũ detur:uel si cui damni infecti non caueatur, ut is possidere iubeatur: aut uentris nomine mulier, uel is cui legatum est, legatorum seruãdorum caussa in possessionem mittatur.

aliʒ*Blanduæ.

V. PAVLVS *lib.* XVIII. *ad Plautium.*

MAndatam sibi iurisdictionem mandare alteri neminem posse, manifestum est. Mandata iurisdictione priuato:etiã imperium, quod non est merum, uidetur mandari. quia iurisdictio sine modica coërcitione nulla est.

DE OFFICIO ADSESSORIS. Tit. XXI.

PAVLVS *lib. singulari de officio adsessorum.*

Omne

OMne officium adsessorum, quo iuris studiosi partibus suis fungunturin his ferè caussis constat:in cognitionibus, postulationibus, libellis, edictis, decretis, epistolis.

II. MARTIANVS *lib.* I. *de iudicijs publicis.*

LIberti adsidere possunt:infames autem, licet non prohibeantur lege adsidere: attamen arbitror (ut aliquo decreto principali refertur constitutum) non posse officio adsessoris fungi.

III. MACER *lib.* I. *de officio præsidis.*

SI eadem prouincia postea diuisa, sub duobus præsidibus constituta est:(uelut Germania, Misia) ex altera ortus, in altera adsidebit, nec uidebitur in sua prouincia adsedisse.

IIII. PAPINIANVS *lib.* XXXI. *responsorum.*

DIem functo legato Cæsaris:salariũ comitibus residui temporis, quod legatis præstitutum est, debetur: modo si non postea comites cum alijs eodem tempore fuerunt. Diuersum in eo seruatur, qui successorem ante tempus accepit.

V. PAVLVS *lib.* I. *sententiarum.*

COnsiliarijs eo tempore, quo adsident, negocia tractare in suũ quidem auditorium, nullo modo concessum est:in alienum aũt non phibentur.

VI. PAPINIANVS *lib.* I. *responsorum.*

IN cõsilium curatoris reipublicæ, uir eiusdem ciuitatis adsidere non prohibetur:quia publico salario non fruitur.

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM LIBER SECVNDVS.

DE IVRISDICTIONE.

VLPIANVS *lib.* I. *regularum.*

IVS DICENTIS OFFICIVM LATISSIMum est. nam & bonorum possessionem dare potest, & in possessionem mittere, pupillis non habentibus tutores constituere, iudices litigantibus dare.

II. IABOLENVS *lib.* VI. *ex Cassio.*

CVi iurisdictio data est:ei quoq; concessa esse uidentur, sine quibus iurisdictio explicari non potuit.

III. VLPIANVS *libro singulari de officio quæstoris.*

IMperium aut merum aut mistum est. merum imperium est, habere

bere gladij potestatem, ad animaduertendum in facinerosos homines, quod etiam potestas appellatur. Mistum est imperium, cui etiã iurisdictio inest. quod in danda bonorum possessione consistit, ut iurisdictio iudicis dandi licentia.

IIII. IDEM *lib.I. ad edictum.*

IVbere cauere prætoria stipulatione, & in possessionem mittere: imperij magis est, quàm iurisdictionis.

V. IVLIANVS *lib.I. digestorum.*

MOre maiorum ita comparatũ est: ut is demum iurisdictionem mandare possit, qui eam suo iure, non alieno beneficio habet.

VI. PAVLVS *lib.II. ad edictum.*

ET quia nec principaliter ei iurisdictio data est, nec ipsa lex defert, sed confirmat mandatam iurisdictionem: ideoq; si is, qui mandauit iurisdictionem, decesserit antequàm res ab eo, cui mandata est iurisdictio, geri cœperit: solui mandatũ Labeo ait, sicut in reliquis caussis.

VII. VLPIANVS *lib.III. ad edictum.*

SI quis id, quod iurisdictionis perpetuæ caussa, non quod (prout res incidit) in albo, uel in charta, uel in alia materia propositum erit, dolo malo corruperit: datur in eum quinquaginta aureorum iudiciũ, quod populare est. Serui quoq; & filijfamiliarum uerbis edicti cõtinentur. sed & utrunq; sexum prætor complexus est. Quod si dum proponitur, uel ante propositionem quis corruperit: edicti quidem uerba cessabunt, Pomponius autem ait, sententiam edicti & ad hæc porrigendam esse. In seruos autem, si non defendantur à dominis: & eos qui inopia laborant, corpus torquendum est. Doli mali autem ideo in uerbis edicti fit mentio: quod si per imperitiam, uel rusticitatẽ, uel ab ipso prætore iussus, uel casu aliquis fecerit, nõ teneatur. Hoc uero edicto renetur, & qui tollit, quamuis non corruperit: item & qui suis manibus facit, & qui alijs mandat. sed si alius sine dolo malo fecerit, alius dolo malo mãdauerit: qui mandauit, tenebitur. si uterq; dolo malo fecerit: ambo tenebuntur. nam & si plures fecerint, uel corruperint, uel mandauerint, omnes tenebuntur.

VIII. CAIVS *lib.I. ad edictum prouinciale.*

ADeò quidem, ut non sufficiat unum eorũ pœnam luere.

IX. PAVLVS *lib.III. ad edictum.*

SI familia alicuius album corruperit: non similiter hic edicitur, ut in furto; ne in reliquos actio detur, si tantum dominus (cum defenderet) unius nomine præstitit, quantum liber præstaret. fortasse quia hic & contempta maiestas prætoris uindicatur: & plura facta intelliguntur: quemadmodum & cum plures serui iniuriam fecerunt, uel damnũ dederunt

derunt, plura facta sunt, nõ (ut in furto) unum. Octauenus hic quoq; domino succurrendum ait. sed hoc potest dici, si dolo malo curauerit, ut ab alio album corrumperetur: quando tunc unum consiliũ sit, nec plura facta. idem Pomponius libro decimo notat.

X. VLPIANVS *lib.III. ad edictum.*

QVi iurisdictioni præest: neq; sibi ius dicere debet, neq; uxori, uel liberis suis, neq; libertis, uel cæteris, quos secum habet.

XI. CAIVS *lib.I. ad edictum prouinciale.*

SI idem cum eodem pluribus actionibus agat: quarum singularum quantitas intra iurisdictionem iudicantis sit, coaceruatio uero omnium excedat modum iurisdictionis eius: apud eum agi posse Sabino, Cassio, Proculo placuit. quæ sententia rescripto imperatoris Antonini confirmata est. Sed et si mutuæ sint actiones, & alter minorem quantitatem, alter maiorem petat: apud eundem iudicem agendum est ei, qui quantitatem minorem petit. ne in potestate calumniosa aduersarij mei sit, an apud eundem litigare *possit. Si una actio communis sit plurium personarum: ueluti familiæ erciscundæ, communi diuidundo, finium regundorum: utrum singulæ partes spectandæ sint circa iurisdictionem eius, qui cognoscit? quod Ofilio & Proculo placet, quia quisque de parte sua litigat. an potius tota res: quia tota res in iudicium uenit, & uel uni adiudicari potest? quod Cassio & Pegaso placet. & sanè eorum sententia probabilior est. *als possim

XII. VLPIANVS *lib.XVIII. ad edictum.*

MAgistratibus municipalibus supplicium à seruo sumere non licet: modica autem castigatio in eis non est deneganda.

XIII. IDEM *lib. LI. ad Sabinum.*

EVm, qui iudicare iubet, magistratum esse oportet. Magistratus autem, uel qui in potestate aliqua sunt: ut putà proconsul, uel prætor, uel alij, qui prouincias regunt: iudicare iubere eo die, quo priuati futuri sunt, non possunt.

XIIII. IDEM *lib.XXXIX. ad edictum.*

EST receptum, eoq; iure utimur: ut si quis maior, uel æqualis subiciat se iurisdictioni alterius: possit ei, & aduersus eũ ius dici.

XV. IDEM *lib.II. de omnibus tribunalib.*

SI per errorem alius pro alio prætor fuerit aditus: nihil ualebit, quod actum est. Nec enim ferendus est, qui dicat consensisse eos in præsidem: cum (ut Iulianus scribit) non consentiant, qui errant. quid enim tã contrarium consensui, quàm error, qui imperitiam detegit?

XVI. IDEM *lib.III. de omnibus tribunalibus.*

Solet

SOlet prætor iurisdictionem mandare: & aut omnem mandat, aut speciem unam. & is cui mandata iurisdictio est: fungitur uice eius, qui mandauit, non sua.

XVII. IDEM *lib. I. opinionum.*

PRætor, sicut uniuersam iurisdictionem mandare alij potest, ita & in personas certas, uel de una specie potest: maxime cum iustam caussam susceptæ ante magistratũ aduocationis alterius partis habuerit.

XVIII. AFRICANVS *lib. VI. quæstionum.*

SI cõuenerit, ut alius prætor, quàm cuius iurisdictio esset, ius diceret: & priusquàm adiretur, mutata uoluntas fuerit: proculdubio nemo compellitur huiusmodi conuentioni stare.

XIX. VLPIANVS *lib. VI. fidei commissorum.*

CVm quædam puella apud competentem iudicem litem suscepe-rat: deindeq; cõdemnata, ad uiri matrimonium, alij iurisdictioni subiecti, peruenerat: quærebatur, an prioris iudicis sententia exsequi posset? dixi posse, quia ante fuerat dicta sentẽtia. sed & si post susceptã cognitionẽ, ante sententiã hoc eueniret: idẽ putarẽ de sententia, quæ à priore iudice recte ferretur. Quod generaliter & in omnibus huiusmodi casibus obseruandum est. Quoties de quãtitate ad iurisdictionem pertinente quæritur: semper quantum petatur, quærendum est, non quantum debeatur.

XX. PAVLVS *lib. I. ad edictum.*

EXtra territorium ius dicenti impune non paretur. Idem & si supra iurisdictionem suam uelit ius dicere.

QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM STAtuit, uti ipse eodem iure utatur. Tit. II.

VLPIANVS *lib. III. ad edictum.*

HOC edictum summam habet æquitatẽ, & sine cuiusq; indignatione iusta. quis enim adspernabitur idem ius sibi dici, quod ipse alijs dixit, uel dici effecit? QVI MAGISTRATVM POTESTATEM'VE HABEBIT, SI QVID IN ALIQVEM NOVI IVRIS STATVERIT: IPSE QVANDOQVE ADVERSARIO POSTVLANTE, EODEM IVRE VTI DEBET. SI QVIS APVD EVM QVI MAGISTRATVM POTESTATEM'VE HABEBIT, ALIQVID NOVI IVRIS OBTINVERIT: QVANDOQVE POSTEA, ADVERSARIO EIVS POSTVLANTE, EODEM IVRE ADVERSVS EVM DECERNETVR: SCILICET VT quod

QVOD IPSE IN ALTERIVS PERSONA AEQVVM ESSE CREDIDIT, ID IN IPSIVS QVOQVE PERSONA VALERE PATIATVR. Hæc autem uerba, QVOD STATVERIT: cum effectu accipimus, non uerbotenus. & ideo si cum uellet statuere, prohibitus sit, nec effectum decretum habuerit: cessat edictum. nã uerbum STATVIT, rem perfectam significat, & consummatã iniuriam, non cœptam. & ideo si inter eos quis dixerit ius, inter quos iurisdictionem non habuit: quoniam pro nullo hæc habetur, nec est ulla sententia: cessare edictum putamus. quid enim obfuit conatus, cũ iniuria nullum habuerit effectum?

II. PAVLVS *lib. III. ad edictum.*

HOc edicto dolus debet ius dicentis puniri. nam si adsessoris imprudentia ius aliter dictum sit, quàm oportuit: non debet hoc magistratui officere, sed ipsi adsessori.

III. VLPIANVS *lib. III. ad edictum.*

SI quis iniquum ius aduersus aliquem impetrauit: ipse eo iure ita demum utetur, si per postulationem eius hoc euenerit. cæterum si ipso non postulante: non coërcetur. Sed & siue impetrauit, & usus est iure aliquo: siue impetrauit, ut uteretur, (licet usus non sit) hoc edicto punietur. Si procurator meus * postulauit: quæritur quis eodem iure utatur? & putat Pomponius, me solum uti, si hoc ei specialiter mandaui, uel ratũ habui. Si uero tutor uel curator furiosi uel adolescentis postulauit: ipse hoc edicto coërcetur. Idem aduersus procuratorem obseruandũ est, si in rem suã fuerit datus. Hæc pœna aduersus omnẽ, qui in edictum incidit, statuitur: non solum eo postulante, qui ab eo læsus est: sed omni, qui quandoq; experitur. Si is pro quo spopondisti, impetrauit, ne aliquis debitor ipsius aduersus eum exceptione utatur: deinde tu in negocio, in quo spopondisti, uelis exceptione uti: nec te, nec ipsum oportet hoc impetrare: & si interdum * patiatur iniuriam, si soluendo debitor non sit. Sed si tu incidisti in edictum: reus quidem utetur exceptione, tu uero non utéris, nec pœna tua ad reum promittendi ptinebit. & ideo mandati actionẽ nõ habebis. Si filius meus in magistratu in hoc edictũ incidit: an in ijs actionib9, quas ex pſona eius intẽto, huic edicto loc9 sit? & nõ puto, ne mea cõditio deterior fiat. Quod aũt ait prætor, VT IS EODEM IVRE VTATVR: an etiã ad hæredẽ hæc pœna trãsmittat? & scribit Iulianus, non solũ ipsi denegari actionem, sed etiam hæredi eius. Illud quoq; non sine ratione scribit: non solũ in his actionibus pati eum pœnã edicti, quas tũc habuit, cum incidit in edictũ: uerũ & si quæ postea ei adqrentur. Ex hac caussa solutũ repeti non posse, Iulianus putat: supesse eĩn naturalẽ caussam, quæ repeti

als * imputatur.

aliâs * patiaris.

tionē inhiberet. IIII. CAIVS *lib.I.ad edictum prouinc.*

ILlud eleganter prætor excipit: PRAETERQVAM SI QVIS EORVM CONTRA EVM FECERIT, QVI IPSE EORVM QVID FECISSET. & recte. ne scilicet uel magistratus, dum studet hoc edictum defendere: uel litigator, dum uult beneficio huius edicti uti, ipse in pœnam ipsius edicti committat.

SI QVIS IVS DICENTI NON OBtemperauerit. Tit. III.

VLPIANVS *lib.I.ad edictum.*

OMNIBVS magistratibus (non tamen duumuiris) secūdum ius potestatis suæ, concessum est iurisdictionem suam defendere pœnali iudicio. Is uidetur ius dicenti non obtemperasse, qui quod extremum est in iurisdictione, non fecit. ueluti si quis rem mobilē uindicari à se passus non est, sed duci eam uel ferri passus est. cæterū si & sequentia recusauit, tūc non obtemperasse uidetur. Si, pcurator tuus, uel tutor, uel curator ius dicenti non obtempauerit: ipse punitur, non dominus uel pupillus. Non solum autem reū, qui non obtemperauerit, hoc edicto teneri Labeo ait: uerūeriam petitorem. Hoc iudicium non ad id quod intereſt, sed quanti ea res est, concluditur: & cum meram pœnam contineat, neq; post annum, neq; in hæredem datur.

DE IN IVS VOCANDO. Tit. IIII.

PAVLVS *lib.IIII.ad edictum.*

IN ius uocare est, iuris experiundi caussa uocare.

II. VLPIANVS *lib.V.ad edictum.*

IN ius uocare non oportet, neq; consulem, neq; præfectum, neq; prætorem, neq; proconsulem, neq; cæteros magistratus, qui imperium habent, & qui coërcere aliquem possunt, & iubere in carcerem duci: neq; pontificem, dum sacra facit: nec eos, qui propter loci religionem inde se mouere nō possunt: nec eum, qui equo publico in caussa publica transuehitur. Præterea in ius uocari non debet, qui uxorem ducit: aut quæ nubit. nec iudicē oportet, dū de re cognoscit: nec dū quis apud prætorē caussam agit: neq; funus familiare ducentem, iustáue mortuo facientem. III. CALLISTRATVS *lib.I. cognitionum.*

VEl qui cadauer prosequuntur, quod etiam uidetur rescripto diuorum fratrum comprobatum esse.

Vlpianus

IIII. VLPIANVS *lib.V.ad edictum.*

QViq; litigandi caussa necesse habet in iure, uel certo loco sisti: nec furiosos, uel infantes. Prætor ait: PARENTEM, PATRONVM, PATRONAM, LIBEROS, PARENTES PATRONI PATRONAEVE IN IVS SINE PERMISSV MEO, NE QVIS VOCET. Parentē hic utriusq; sexus accipe. sed an in infinitū, quæritur? & quidam usq; ad tritauū parentem appellari aiūt, supiores maiores dici: hoc ueteres existimasse Pomponius refert. sed Caius Cassius usq; in infinitū omnes parentes dicit: quod & honestius est, & merito obtinuit. Parentes etiā eos accipi Labeo existimat, qui in seruitute susceperunt. nec tantum (ut *Seruius dicebat) ad solos liberos iustos pertinet: sed & al's si uulgo quæsitus sit filius, matrem in ius non uocabit. *Seuerus. in F.

V. PAVLVS *lib.IIII.ad edictum.*

QVia certa est, & si uulgo conceperit: pater uero is tantum, quem nuptiæ demonstrant.

VI. IDEM *lib.I. sententiarum.*

PArentes naturales in ius uocare nemo potest. una est enim omnibus parentibus seruanda reuerentia.

VII. IDEM *lib.IIII.ad edictum.*

PAtris adoptiui parentes impune uocabit. quoniam hi parētes eius non sunt: cum ijs tantum cognatus fiat, quibus & adgnatus.

VIII. VLPIANVS *lib. V.ad edictum.*

ADoptiuum patrem, quāmdiu in potestate est, in ius uocare non potest: iure magis potestatis, quām præcepto prætoris: nisi sit filius, qui castrense habeat peculium. tunc enim caussa cognita permittitur. Sed naturalem parentem, nec quidem dum est in adoptiua familia, in ius uocari licet. PATRONVM, inquit, PATRONAM. Patroni accipiendi sunt, qui ex seruitute manumiserunt: uel qui collusiones detexerunt: uel si præiudicio pronuncietur esse libertus, cum alioqui non fuerit: aut si iurauí eum libertū meum esse. quemadmodum per contrarium pro patrono non habebor, si contra me iudicatum est: aut si me deferente, iurauerit se libertū non esse. Sed si ad iusiurandū adegi, ne uxorē ducat, ne nubat: impune in ius uocabor. & Celsus quidem ait, in tali liberto ius patronatus ad filiū meū me uiuo non transire: sed Iulianus contra scribit, & pleriq; Iuliani sententiam probant. secundū quod eueniet, ut patronus qdem in ius uocetur, filius quasi innocens non uocetur.

IX. PAVLVS *lib. IIII.ad edictum.*

IS quoq;, qui ex caussa fideicommissi manumittit, non debet in ius uocari: quāmuis, ut manumittat, in ius uocetur.

X VLPIANVS *lib. V. ad edictum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

SEd si hac lege emi, ut manumittam, & ex constitutione diui Marci uenit ad libertatem: cũ sim patronus, in ius uocari non potero. Sed si suis numis emi, & fidem fregi: pro patrono non habebor. Prostitura contra legem uenditionis, uenditorem habebit patronum: si hac lege uenierat, ut si prostituta esset, fieret libera. At si uenditor, qui manus iniectionem excepit, ipse prostituit: quoniam & hæc peruenit ad libertatem: sub illo quidem, qui uendidit, libertatem consequitur: sed honorem haberi ei æquum non esse, Marcellus libro sexto Digestorum existimat. Patronum autem accipimus, etiam si capite minutus sit: uel si libertus capite minutus sit, dum adrogaretur per obreptionẽ. cum enim hoc ipso, quod adrogatur, cælat conditionem: nõ id actum uideẽt, ut fieret ingenuus. sed & si ius anulorum accepit: puto eũ reuerentiã patrono exhibere debere, quãuis oĩa ingenuitatis munia habeat. alias *natu ud est, si *natalibus sit restitutus. nam princeps ingenuũ facit. Qui ma
ralib9. in numittitur à corpore aliquo, uel collegio, uel ciuitate: singulos in ius uo
Flor. cabit. nam non est illorum libertus. sed reipublicæ honorem habere debet: & si aduersus rempublicam, uel uniuersitatem uelit experiri, uenia m edicti petere debet, quamuis actorem eorum constitutum in ius sit uocaturus. LIBEROS, PARENTES, PATRONI, PATRONAE'VE, utriusq; sexus accipere debemus. Si per pœnam deportationis ad peregrinitatem redactus sit patronus, putat Pomponius eũ amisisse honorem: sed si restitutus fuerit, fore ei etiã huius edicti commodũ saluũ. *Parentes etiã patroni adoptiui excipiuntur: sed tam diu, cũ diu adoptio durat. Si filius meus in adoptionem datus sit, uocari à liberto meo in ius non poterit: sed nec nepos in adoptiua familia susceptus. Sed si filius meus emãcipatus adoptauerit filium: hic nepos in ius uocari poterit. nam mihi alienus est. Liberos autem secundum Cassium (ut in parentibus) & ultra trinepotem accipimus. Si liberta ex patrono fuerit enixa: mutuò se ipsa & filius eius in ius non uocabunt. Sin autem liberi patroni capitis accusauerunt libertum paternum, uel in seruitutẽ petierunt: nullus honor eis debetur. Prætor ait. IN IVS SINE PERMISSV MEO NE QVIS VOCET. permissurus enim est, si famosa actio non sit, uel pudorem nõ suggillat, qua patronus conuenitur, uel parentes. & totum hoc caussa cognita debet facere. nam interdum etiam ex caussa famosa (ut Pedius putat) permittere debet, patronum in ius uocari à liberto: si eum grauissima iniuria affecit, flagellis forte cecidit. Semper autem hunc honorem patrono habendum: & si quasi tutor, uel curator, uel defensor, uel actor interueniat patronus. sed si patroni tutor, uel curator interueniat: impune posse eos in ius uocari, Pomponius scribit, & uerius est.

*als *Patroni etiã parẽtes. et ita quoq; Accur. legit.

Paulus

XI. PAVLVS *lib. IIII. ad edictum.*

QVamuis non adijciat prætor, caussa cognita, se pœnale iudicium daturum: tamen Labeo ait, moderandam iurisdictionem, si pœniteat libertum, & actionẽ remittat: uel si patronus uocatus non ueniat, aut non inuitus uocatus sit: licet edicti uerba non pariantur.

XII. VLPIANVS *lib. V. ad edictum.*

SI libertus in ius uocauerit contra prætoris edictum filiũ patroni sui, quem ipse patronus in potestate habet: probandum est, absente patre, subueniendum esse filio, qui in potestate est: & ei pœnalem in factum actionem, id est, quinquaginta aureorũ aduersus libertum competere.

XIII. MODESTINVS *lib. X. παραδοκτῶν.*

GEneraliter eas psonas, quibus reuerentia præstanda est, sine iussu prætoris in ius uocare non possumus.

XIIII. PAPINIANVS *lib. I. responsorum.*

LIbertus à patrono reus constitutus, qui se defendere paratus, pro tribunali præsidem prouinciæ frequenter interpellat: patronum accusatorem in ius uocare non uidetur.

XV. PAVLVS *lib. I. quæstionum.*

LIbertus aduersus patronum dedit libellum, non dissimulato, se libertum eius esse. an si ad desiderium eius rescribatur, etiã remissa edicti pœna esse uideatur? Respondi, non puto ad hunc casum edictum prætoris pertinere. neq; enim qui libellum principi uel præsidi dat, in ius uocare patronum uidetur.

XVI. IDEM *lib. II. responsorum.*

QVæsitum est, an tutor pupilli nomine patronam suam sine permissu prætoris in ius uocare possit? Respondi eum, de quo quæritur, pupilli nomine etiam patronam suam in ius uocare potuisse, sine permissu prætoris.

XVII. IDEM *lib. I. sententiarum.*

EVm, pro quo quis apud officium cauit, exhibere cogitur. Item qui apud acta exhibiturum se esse quem promisit: & si officio non caueat, ad exhibendum tamen cogitur.

XVIII. CAIVS *lib. I. ad L. duodecim tabularum.*

PLeriq; putauerunt, nullum de domo sua in ius uocari licere, quia domus tutissimum cuiq; refugium atq; receptaculum sit: eumq; qui inde in ius uocaret, uim inferre uideri.

XIX. PAVLVS *lib. I. ad edictum.*

SAtisq; pœnæ subire eum, si non defendatur & latitet. Certum enim est, quod mittitur aduersarius in possessionem bonorum eius. Sed si aditũ ad se præster, aut ex publico cõspiciatur: recte in ius uocari eũ Iulianus ait.

XX. CAIVS *lib.I.ad L.XII.tabul.*

SEd etiam à uinea,& balneo,& theatro nemo dubitat in ius uocare licere.

XXI. PAVLVS *lib.I.ad edictum.*

SEd & si is,qui domi est,interdum uocari in ius potest:tamen de domo sua nemo extrahi debet.

XXII. CAIVS *lib.I.ad L.XII. tabul.*

NEq; impuberes puellas,quæ alieno iuri subiectæ sunt,in ius uocare permissum est. Qui in ius uocatus est,duobus casibus dimittendus est:si quis eius personam defendat:& si, dum in ius uenitur, de ea re transactum fuerit.

alo Neq; impuberes neq; puellas,qui alieno iuri subiecti essent

XXIII. MARTIANVS *lib.III.Institutionum.*

COmmunis libertus (licet plurium sit)debet à prætore petere:ut ei liceat uel quendam ex patronis suis uocare,ne in pœnam incidat ex edicto prætoris.

XXIIII. VLPIANVS *lib.I.ad edictum.*

IN eum,qui aduersus ea fecit,quinquaginta aureorum iudicium datur:quod neq; hæredi,neq; in hæredem,nec ultra annum datur.

XXV. MODESTINVS *lib.I.de pœnis.*

SI sine uenia edicti impetrata,libertus patronum in ius uocauerit:ex querela patroni uel quinquaginta aureorum pœnam dat: uel à præfecto urbi quasi inofficiosus castigatur,si inopia dignoscitur laborare.

IN IVS VOCATI VT EANT, VEL satisdent. Tit. V.

PAVLVS *lib.I.ad edictum.*

EDicto cauetur, ut fideiussor iudicio sistendi caussa datus, pro rei qualitate locuples detur : exceptis necessarijs personis. ibi enim qualemcunq; accipi iubet. ueluti pro parente,uel pro patrono.

II. CALLISTRATVS *lib.I.ad edictum monitoriũ.*

ITem pro patrona,liberisue suis,uel uxore,nuruue. tunc enim qualiscunq; fideiussor accipi iubetur:et in eum, qui non accepit, cum sciret eam necessitudinem personarum: quinquaginta aureorum iudicium competit.

III. PAVLVS *lib.IIII.ad edictum.*

QVoniam pro locuplete accipiẽ fideiussor in necessarijs personis.

IIII. VLPIANVS *lib.V.ad edictum.*

QVi duos homines in iudiciũ sisti promisit:si alterũ exhibeat, alterum nõ:ex promissione nõ uidet eos stitisse, cũ alter eorũ nõ sit exhibitus.

Si

SI QVIS IN IVS VOCATVS NON IERIT: siue per eũ cauerit, per quem ex edicto non debuit. Tit. VI.

VLPIANVS *lib.I. ad edictum.*

SI quis in ius uocatus,fideiussorem dederit iudicio sistendi caussa,nõ suppositum iurisdictioni illius, ad quem uocatus est:pro non dato fideiussor habetur,nisi suo priuilegio specialiter renunciauerit.

II. PAVLVS *lib.I.ad edictum.*

EX quacũq; caussa ad prætorem uel alios,qui iurisdictioni præsunt, in ius uocatus,uenire debet:ut hocipsum sciatur,an iurisdictio eiusit. Si quis in ius uocatus non ierit:ex caussa à cõpetente iudice multa pro iurisdictione iudicis damnabitur. rusticitati enim hominis parcendum erit.Item si nihil intersit actoris,eo tempore in ius aduersariũ uenisse,remittit prætor pœnam.puta quia dies feriatus fuit.

III. VLPIANVS *lib.XLVII.ad Sabinum.*

CVm quis in iudicium sisti promisit,neq; adiecit pœnam,si statum non esset:incerti cum eo agendum esse,in id quod interest,uerissimum est.& ita quoq; Celsus scribit.

NE QVIS EVM, QVI IN IVS VOCABITVR, EXIMAT. Tit. VII.

VLPIANVS *lib.V. ad edictum.*

HOc edictum prætor proposuit,ut metu pœnæ compesceret eos,qui in ius uocatos ui eripiũt. Deniq; Pomponius scribit,serui quoq; nomine noxale iudicium reddẽdum: nisi sciente domino id fecerit.tunc enim sine noxæ deditione iudicium suscipiet.Ofilius putat,locum huic edicto non esse:si persona,quæ in ius uocari non potuit,exempta est:ueluti parens,patronus,cæteræq; personæ.quæ sententia mihi uidetur uerior.& sanè si deliquit,qui uocat: nõ deliquit, qui patronũ ui eximit.

II. PAVLVS *lib.IIII.ad edictum.*

NAm cum uterq; contra edictum faciat: & libertus,qui patronum uocat,& is qui patronum ui eximit: deteriore tamen loco libertus est,qui in simili delicto petitoris partes sustinet. Eadem æquitas est in eo, qui aliò, quàm quò debuerat, in ius uocabatur. Sed & fortius dicendum est,non uideri eum ui eximi,cui sit ius ibi non conueniri.

III. VLPIANVS *lib.V.ad edictum.*

QVod si quis seruũ eximit in ius uocarũ,Pedius putat cessare edictũ:qm̃ nõ fuerit psona,quæ ĩ ius uocari potuit.quid ergo? ad exhibẽdũ

erit

erit agendum. Si quis ad pedaneum iudicem uocatum eximat, pœna huius edicti cessabit. Quod prætor præcepit, VI EXIMAT: an & dolo malo sufficit ui, quamuis dolus malus cesset.

IIII. PAVLVS *lib.IIII. ad edictum.*

SEd eximendi uerbum generale est, ut Pomponius ait. eripere enim est, de manibus auferre per raptum: eximere quoquo modo auferre. utputa si quis non rapuerit quem, sed moram fecerit, quo minus in ius ueniret, ut actionis dies exiret, uel res tempore amitteretur: uidebitur exemisse, quamuis corpus non exemerit. Sed & si eō loci detinuerit, nec abduxerit, ijs uerbis tenetur. Item si quis eum, qui per calūniam uocabatur, exemerit: constat eum hoc edicto teneri. Prætor ait: NE'VE DOLO MALO FACIAT, QVO MAGIS EXIMATVR. nam & sine dolo malo potest id fieri: ueluti cum iusta caussa est exemptionis.

V. VLPIANVS *lib.V. ad edictum.*

SI per alium quis exemerit, hac clausula tenetur, siue præsens fuit, siue absens. In eum autem, qui ui exemit, in factum iudicium datur: quo non id continetur, quod in ueritate est: sed quanti ea res est ab actore æstimata, de qua cōtrouersia est. hoc enim additum est, ut appareat: etiam si calumniator quis sit: tamen hanc pœnam eum persequi.

Docere autem debet quis, per hanc exemptionem factum, quo minus in ius produceretur. Cæterum si nihilominus productus est, cessat pœna: quoniam uerba cum effectu sunt accipienda. Hoc iudicium in factū est: & si plures deliquerint, in singulos dabitur: & nihilominus manet, qui exemptus est, obligatus. Hæredibus autem ita dabitur, si eorum interfit: nec autem in hæredem, nec post annum dabitur.

VI. IDEM *lib.XXV. ad edictum.*

IS qui debitorem ui exemit, si soluerit, reum nō liberat. quia pœnam suam soluit.

QVI SATISDARE COGANTVR, VEL IVRATO promittant, uel suæ promissioni cōmittantur. Tit. VIII.

CAIVS *lib.V. ad edictum prouinciale.*

SAtisdatio eodē modo appellata est, quo satisfactio. nam ut satisfacere dicimur ei, cuius desiderium implemus: ita satisdare dicimur aduersario nostro, cum ꝑ eo, quod à nobis petit, ita cauemus, ut eum hoc nomine securū faciamus, datis fideiussoribus.

II. VLPIANVS *lib.V. ad edictum.*

FIdeiussor iudicio sistendi caussa, locuples iubetur dari, non tantum in facul-

in facultatibus, sed etiam ex conueniendi facilitate. Si quis ijs personis, quæ agere non potuerunt, fideiussorem iudicio sistendi caussa dederit: frustra erit datio. Prætor ait: SI QVIS PARENTEM, PATRONVM, PATRONAM, LIBEROS, AVT PARENTES PATRONI, PATRONAE, LIBEROS'VE SVOS, EVM'VE, QVEM IN POTESTATE HABEBIT, VEL VXOREM, VEL NVRVM IN IVDICIVM VOCABIT: QVALISCVNQVE FIDEIVSSOR IVDICIO SISTENDI CAVSSA ACCIPIATVR. Quod ait prætor, LIBEROS'VE SVOS: accipimus & ex fœmineo sexu descendentes liberos. Parenti quidem dabimus hoc beneficium, non solum si sui iuris, sed etiā si in potestate sit alterius. hoc enim Pōponius scribit. Et filius fideiussor pro patre fieri potest, etiam si in alterius potestate sit. NVRVM: & pronurū, & deinceps accipere debemus. Quod ait prætor: QVALISCVNQVE FIDEIVSSOR ACCIPIATVR: hoc quantum ad facultates, id est etiam nō locuples. In fideiussorem, qui aliquem iudicio sisti promiserit: tanti, quanti ea res erit, actionem dat prætor. quod utrum ueritatem contineat, an uero quantitatem uideamus. & melius est, ut in ueram quātitatem fideiussor teneatur: nisi pro certa quantitate accessit.

III. CAIVS *lib.V. ad edictum prouinciale.*

SIue in duplum est actio, siue tripli, siue quadrupli: tanti eundem fideiussorē *omni modo teneri dicemus, quāti res esse intelligemus. als * solū modo.

IIII. PAVLVS *lib.IIII. ad edictum.*

SI decesserit, qui fideiussorem dedit iudicio sistendi caussa: non debebit prætor iubere exhiberi eum. Quod si ignorās iusserit exhiberi, uel post decretum eiꝰ ante diem exhibitionis decesserit: denegāda erit actio. Si autem post diem exhibitionis decesserit, aut amiserit ciuitatem: utiliter agi potest.

V. CAIVS *lib.V. ad edictum prouinciale.*

SI uero pro condemnato fideiusserit, & condemnatus decesserit, aut ciuitatem Romanam amiserit: recte nihilo minus cum fideiussore eius agetur. Qui pro rei qualitate euidentissime locupletem, uel (si dubitetur) adprobatum fideiussorem iudicio sistendi caussa non accepit: aduersus eum iniuriarum actio esse potest. quia sanè non quælibet iniuria est, duci in ius eum, qui satis idoneū fideiussorem det. Sed & ipse fideiussor, qui non sit acceptus, tanc̄ꝫ de iniuria sibi facta queri poterit.

VI. PAVLVS *lib.LV. ad edictum.*

QVoties uiciose cautum uel satisdatum est, non uidetur cautum.

VII. VLPIANVS *lib.XIII. ad edictum.*

SI fideiussor nō negetur idoneus, sed dicatur habere fori præscriptionem:

nem:& metuat petitor, ne iure fori utatur: uidendum, quid iuris sit. & diuus Pius(ut Pomponius libris epistolarum refert,& Marcellus libro tertio digestorum, & Papinianus libro tertio quæstionum) Cornelio Proculo rescripsit,merito petitorem recusare talem fideiussorem.sed si aliâs caueri non possit: prædicendum ei, non usurum eum priuilegio,si conueniatur. Si necessaria satisdatio fuerit,& nõ facile possit re ns eam ibi præstare,ubi conuenitur:potest audiri,si in alia eius prouinciæ ciuitate satisdationem præstare paratus sit.Si autem satisdatio uoluntaria est,non in alium locum remittitur.nec enim meretur,qui ipse sibi necessitatem satisdationis imposuit. Si satisdatum pro re mobili non sit,& persona suspecta sit,ex qua datio desideratur: apud officium deponi debebit (si hoc iudici sederit) donec uel satis detur, uel lis finem accipiat.

VIII. PAVLVS *lib.* XLIII. *ad edictum.*

DE die ponenda in stipulationem,solet inter litigatores conuenire. si non conueniat: Pedius putat, in potestate stipulatoris esse, moderato spacio de hoc à iudice statuendo. Qui mulierem adhibet ad satisdandum, non uidetur cauere. Sed nec miles, nec minor uigintiquinq; annis probandi sunt: nisi hæ personæ in rem suam fide iubeant,ut pro suo procuratore. Quidam etiam aiunt, si à marito fundus dotalis petatur,in rem suam fideiussuram mulierem. Si seruus inueniatur, qui antequàm iudicium acciperetur, fideiussit iudicatum solui: succurrendum est actori, ut ex integro caueatur. Minori quoq; uigintiquinq; annis succurrendum est: fortasse & mulieri, propter imperitiam. Si fideiussor iudicatum solui, stipulatori hæres exstitit, aut stipulator fideiussori:ex integro cauendum erit. Tutor & curator, ut rem saluam fore pupillo caueant, mittendi sunt in municipium: quia necessaria est satisdatio. Item de restituenda domino proprietate, is cui ususfructus datus est. Item legatarius, ut caueat euicta hæreditate legata reddi, & quod amplius quàm per legem Falcidiam cepit. Hæres quoq; ut legatorum satisdet, audiendus est,ut in municipium remittatur. Planè si misso iam legatario in possessionem, cum per hæredẽ stetisset, quò minus caueret: hæres postulet, ut possessione decedat,paratumq; se dicat in municipio cauere: impetrare non debebit. Diuersum,si sine culpa aut dolo hæredis missus sit in possessionem. Iubetur iurari de calumnia, ne quis uexandi magis aduersarij caussa forsitan, cum possit Romæ satisdare, in municipium euocet. Sed quibusdam hoc iusiurandum de calumnia remittitur: ueluti parentibus,& patronis. Sic autem iurare debet, qui in municipium remittitur: Romæ se satisdare non posse,& ibi posse, quò postulat remitti

mitti:idq; se non calumniæ caussa facere. Nam sic non est compellendus iurare:alibi se,quàm eo loco,satisdare nõ posse. quia si Romæ non posset,pluribus autem locis posset:cogeretur peierare. Hoc autem impetrabitur, cum iusta caussa esse uidebitur. quid enim,si, cum erat in municipio,noluit cauere? hoc casu non debet impetrare:cum per eum steterit,quo minus ibi,ubi desiderat,satisdaret.

IX. CAIVS *lib.* V. *ad edictum prouinciale.*

ARbitro ad fideiussores probandos constituto, si in alterutram partem iniquum arbitrium uideatur,perinde ab eo,atque à iudicibus appellare licet.

X. PAVLVS *lib.* LXXV. *ad edictum.*

SI arbitro probati sunt fideiussores, pro locupletibus habendi sunt: cum potuerit querela apud competentem iudicem deferri. Qui ex caussa improbat ab arbitro probatos,aliàs improbatos,pbat. Multoq; magis, si sua uoluntate accipit fideiussores, contentus ijs esse debet. Quod si medio tempore calamitas fideiussoribus insignis,uel magna inopia acciderit,caussa cognita,ex integro satisdandum erit.

XI. VLPIANVS *lib.* LXXVIII. *ad edictum.*

IVlianus ait: si antequàm mandarem tibi,ut fundum peteres,satis acceperis,petiturus fundum:& postea mandatu meo agere institueris: fideiussores teneri.

XII. IDEM *lib.* LXXXVII. *ad edictum.*

INter omnes conuenit,hæredem sub conditione possidentem hæreditatem,substituto cauere debere de hæreditate: & si defecerit conditio,hæreditatem adeuntem substitutum & petere hæreditatem posse, & si obtinuerit,committi stipulationem. Et plerunq; ipse prætor,& ante conditionem existentem, & ante diem petitionis uenientem, ex caussa iubere solet stipulationem interponi.

XIII. PAVLVS *lib.* LXXV. *ad edictum.*

SEd & si plures substituti sint,singulis cauendum est.

XIIII. IDEM *lib.* II. *responsorum.*

FIlius familias defendit absentem patrem. quæro,an iudicatum solui satisdare debeat? PAVLVS respondit,eum qui absentem personam defendit: etiam si filius,uel pater sit:satisdare petitori ex forma edicti debere.

XV. MACER *lib.* I. *de appellationibus.*

SCiendum est possessores immobilium rerum satisdare non compelli. Possessor autẽ is accipiendus est, qui in agro uel ciuitate rem soli possidet,aut ex asse,aut pro parte. Sed & qui uectigalem, uel emphyteuticum agrum possidet, possessor intelligitur. Item qui solam proprie-

Universidad de Deusto Biblioteca

proprietatem habet, possessor intelligendus est. Eum uero, qui tantum usum fructum habet, possessorem non esse Vlpianus scripsit. Creditor, qui pignus accepit, possessor non est: tam & si possessionem habeat, aut sibi traditam, aut precariò debitori concessam. Si fundus in dotem datus sit: tam uxor, quàm maritus, ppter possessionē eius fundi, possessores intelliguntur. Diuersa est caussa eius, qui fundi petitionem personalem habet. Tutores: siue pupilli eorum, siue ipsi possideāt: possessorum loco habentur. Sed & si unus ex tutoribus possessor fuerit, idem dicendum erit. Si fundum, quem possidebam, à me petieris: deinde cum secundum te esset iudicatum, appellauerim: an possessor eiusdem fundi sim? & recte dicetur, me possessorem esse, quia nihilominus possideo. nec em̄ ad rem pertinet, quod euinci ea possessio possit. Possessor aût quis, nec ne sit: tempus cautionis spectandum est. nam sicut ei, qui post cautionē uendidit, nihil obest: ita nec prodest ei, qui post cautionem possidere cœpit.

XVI. PAVLVS *lib. VI. ad edictum.*

QVi iuratò promisit iudicio sisti: non uidetur peierasse, si ex concessa caussa hoc deseruerit.

SI EX NOXALI CAVSSA AGATVR, QVEM admodum caueatur. Tit. IX.

VLPIANVS *lib. VII. ad edictum.*

SI quis eum, de quo noxalis actio est, iudicio sisti promiserit: prætor ait, IN EADEM CAVSSA EVM EXHIBETO, IN QVA TVNC EST, DONEC IVDICIVM ACCIPIATVR. IN EADEM CAVSSA quid sit, uideamus. & puto eum uerius in eadem caussa sistere, qui ad experiundum non facit ius actoris deterius. Si desinat seruus esse promissoris, uel actio amissa sit: non uideri in eadem caussa statū, Labeo ait. ueluti nec si qui pari loco erat in litigando, cœperit esse duri ore: uel loco, uel persona mutata. Itaq; si ei, qui in foro promissoris conueniri non potest, uenditus, aut potentiori datus sit: magis esse putat, ut non uideatur in eadem caussa sisti. Sed & si noxæ deditus sit, Ofilius non putat in eádem caussa sisti: cum noxæ deditione, cæteris noxalem actionem perimi putet.

II. PAVLVS *lib. VI. ad edictum.*

SEd alio iure utimur. nam ex præcedentibus caussis nō liberatur noxæ deditus. perinde enim noxa caput sequtur, ac si uenisset. Si absens sit seruus, pro quo noxalis actio alicui competit: si quidem dominus non negat, in sua potestate esse: compellēdum putat Vindius, uel iudicio eum sisti promittere, uel iudicium accipere: aut si nolit defendere, cauturum, cum primum poterit, se exhibiturum. Si uero falsò neget in sua potestate esse: susceptum iudicium sine noxæ deditione. Idq; Iulianus scribit, & si dolo fecerit, quo minus in eius esset potestate. Sed si seruus præsens est, & dominus abest, nec quisquàm seruum defendit: ducendus erit iussu prætoris. sed caussa cognita, domino postea dabitur defensio (ut Pomponius & Vindius scribunt) ne ei absentia sua noceat. Ergo actori actio restituenda est, perempta eo, quod ductus seruus in bonis eius esse cœperit.

III. VLPIANVS *lib. VII. ad edictum.*

SI cum usufructuario noxali iudicio agetur, isq; seruum non defenderit: denegatur ei per prætorem ususfructus persecutio.

IIII. CAIVS *lib. VI. ad edictum prouinciale.*

SI cum uno ex dominis noxali agetur: an pro parte socij satisdare debent? Sabinus ait, non debere. quia quodammodo totum suum hominē defendere debeat, cui insolidum defendēdi necessitas est: nec audiatur, si pro parte paratus sit defendere.

V. VLPIANVS *lib. XLVII. ad Sabinum.*

SI seruum in eadem caussa sistere quis promiserit, & liber factus sistatur: si de ipso controuersia est, capitalium actionum iniuriarumq; nomine, non recte sistitur. quia aliter de seruo supplicio & uerberibus satisfit: aliter de libero uindicta sumitur, uel condemnatio pecuniaria. Quod autem ad cæteras noxales caussas pertinet: etiam in meliorem caussam uidetur peruenisse.

VI. PAVLVS *lib. XI. ad Sabinum.*

SEd si statu liberum sisti promissum sit: in eadē caussa sisti uidetur, quamuis liber sistatur: quod implicitus ei casus libertatis fuerit.

DE EO, PER QVEM FACTVM ERIT, QVO minus quis in iudicio sistat. Tit. X.

VLPIANVS *lib. VII. ad edictum.*

AEquissimum putauit prætor, dolum eius coërcere, qui impedit aliquem iudicio sisti. Fecisse autem dolo malo non tantum is putatur, qui suis manibus uel per suos retinuit: uerum qui alios quoq; rogauit, ut eum detinerent, uel abducerent, ne iudicio sisteret: siue scientes, siue ignorantes, quid esset, quod cōminisceretur. Dolum autem malū sic accipimus: ut si quis uenienti ad iudicium aliquid pronunciauerit tristе, pro-

Universidad de Deusto Biblioteca

ste, propter quod is neccesse habuerit ad iudicium non uenire: teneatur ex hoc edicto. quamuis quidam putent, sibi eum imputare, qui credulus fuerit. Si reus dolo actoris nõ stiterit, nõ habebit aduersus eũ ex hoc edicto actionem: cum contentus esse possit exceptione, si ex stipulatu conueniatur de pœna, quod ad iudicium non uenerit: aliter atq; si ab alio sit impeditus. nam actionem propositam aduersus eum exercebit.

Si plures dolo fecerint, omnes tenentur: sed si unus præstiterit pœnã, cæteri liberabuntur, cum nihil intersit. Serui nomine ex hac caussa noxali iudicio agendum, omnes consentiunt. Et hæredi datur, sed non ultra annum: aduersus autem hæredem, hactenus puro dandam, ut ex dolo defuncti hæres non lucretur.

II. PAVLVS *lib.* VI. *ad edictum.*

SI actoris seruus domino sciente, et (cum possit) non prohibente, dolo fecerit, quo minus in iudicio sistam: Ofilius dandã mihi exceptionem aduersus dominũ ait, ne ex dolo serui dominus lucretur. Si uero sine uoluntate domini seruus hoc fecerit: Sabinus ait noxale iudicium dandum, nec factum serui domino obesse debere: nisi hactenus, ut ipso careat, quando ipse nihil deliquit.

III. IVLIANVS *lib.* II. *digestorum.*

EX hoc edicto aduersus eũ, qui dolo fecit, quo minus quis in iudiciũ uocatus sistat: in factũ actio cõpetit, quanti actoris interfuit eũ sisti. In quo iudicio deducit, si quid amiserit actor ob eã rem: ueluti si reus tẽpore dominiũ rei interim sibi adquirat, aut actione liberatus sit. Planè si is, qui dolo fecit, quo minus in iudicio sistatur, soluendo non fuerit: æquum erit, aduersus ipsum reũ restitutoriam actionem competere: ne propter dolũ alienũ reus lucrũ faciat, & actor damno adficiatur. & si stipulator dolo Titij, & promissor dolo Mæuij impeditus fuerit, q̃ minus iudicio *sistatur: utercq; aduersus eũ, cuius dolo impeditus fuit, actione in factũ experiet. Sed si stipulator dolo promissoris, & pmissor dolo stipulatoris impeditus fuit, quo minus ad iudiciũ uenirent: neutri eorũ prætor succurrere debebit, ab utraq; parte dolũ dolo conpensando. Si à fide iussore quinquaginta stipulatus fuero, si in iudicium reus non uenerit, petitur à reo centũ: & dolo Sempronij factũ fuerit, ne in iudiciũ reus ueniat: centum à Sempronio consequar. tanti enim mea interfuisse uidetur. quia si uenisset in iudiciũ, actio mihi centũ aduersus eũ, uel hæredẽ eius competebat: licet fideiussor minorem mihi summã promiserit.

als *sistat utercq; aduersus

SI QVIS CAVTIONIBVS IN IVDICIO sistendi caussa factis, non obtemperauerit.

Titulus XI.

CAIVS *lib.* I. *ad edictum prouinciale.*

VIcena milia passuum in singulos dies dinumerari prætor iubet: præter eum diem, quo cautum promittitur, & in quem sistere in iudicium oportet. nam sanè talis itineris dinumeratio neutri litigatorum onerosa est.

II. VLPIANVS *lib.* LXXIIII. *ad edictum.*

NOn exigimus rem iudicio sisti: si de negocio, propter quod iudicio sisti promiserit, fuerit transactum. Sed hoc ita, si modo prius id negociũ transactum fuit, quàm sisti oporteret. cæterũ si postea transactum est: exceptio doli opponi debet. Quis enim de pœna *promissa laboret post negõcium transactum? cum transacti negocij exceptionẽ puraverit quis nocere, quasi etiam de pœna transactum sit: nisi contrariũ specialiter partibus placuerit. Si quis municipalis muneris caussa, sine dolo malo suo impeditus, in iudicio secundum suam promissionem non stitit: æquissimum est, ei exceptionem tribui. Simili modo, & si ad testimonium desideratus, ad iudicium occurrere non potuit: erit ei subueniendum. Si quis in iudicio se sisti promisit: & ualetudine, uel tempestate, uel ui fluminis prohibitus, se sistere non potuit: exceptione adiuuatur, nec immerito. cũ enim in tali promissione præsentia opus sit: quemadmodum potuit se sistere, qui aduersa ualetudine impeditus erat? Et ideo etiam lex duodecim tabularum: si iudex, uel alteruter ex litigatoribus morbo sontico impediatur: iubet diẽ iudicij esse diffissum. Si non propter ualetudinem mulier nõ steterit iudicio, sed quod grauida erat, exceptionem ei dandam Labeo ait. Si tamen post partum decubuerit: probandum erit, quasi ualetudine impeditã. Idem est & si quis furere cœperit. *nam qui furore impeditus est, ualetudine impeditur.* Quod diximus, succurri etiam ei, qui tempestate aut ui fluminis prohibitus, non uenit: tempestatem intelligere debemus, siue marina, siue terrestris sit. tempestatemq; intelligere debemus talem, quæ impedimento sit itineri, uel nauigationi. Vis fluminis etiam sine tempestate accipienda est. Vim fluminis intelligimus: & si magnitudo eius impedimento sit, siue pons solutus sit, uel nauigium non stet. Si quis tamen cum posset non incidere in tempestatem, uel in uim fluminis, si ante profectus esset, uel tempore opportuno nauigasset: ipse se artauerit: numquid exceptio ei minime prosit? quod quidem caussa cognita erit statuendum. Nam neq; sic artandus est, ut possit ei dici: cur nõ multo ante profectus es, quàm dies promissionis ueniret? Neq; iterum ei permittendum: si quid sit, quod ei imputetur: caussari tempestatem, uel uim fluminis. Quid enim si cũ Romæ esset, ipso tẽpore promissionis sistendi, nulla necessitate urgente, uoluptatis caussa in municipi

als *nanq; furore impeditur.

Universidad de Deusto Biblioteca

um profectus sit? nónne indignus est, cui exceptio patrocinetur? Aut quid si tempestas quidem in mari fuit, terra autem iste potuit uenire, uel flumen circúire? æque dicendum est, non semper ei exceptionē prodesse: nisi angustiæ nō patiebantur, terra iter metiri, uel flumē circūire. Si tamen uel flumen sic abundasset, ut implesset omnem locum, in quo sisti oportuit: uel aliqua fortuita calamitas eundem locum euertisset: uel præsentiam uenienti periculosam fecisset: ex bono & æquo etiam hic exceptio ei accōmodanda est. Simili modo exceptio datur ei, qui cū ad iudicium uenire uolebat, à magistratu retentus est, & retentus sine dolo malo ipsius. nam si ipse hoc adfectauit, uel caussam præstitit: non proderit ei exceptio: ac ipsius quidem dolus ei oberit: cæterorum non oberit, qui dolo malo fecerunt, ut retineretur. Sed si priuatus eum detinuerit: nullo modo proderit hæc exceptio.

III. PAVLVS *lib.* LXXIIII. *ad edictum.*

SEd actio ei datur aduersus eū, qui eum detinuit, in id quod eius interest.

IIII. VLPIANVS *lib.* LXXIIII. *ad edictum.*

SEd & si quis rei capitalis ante condemnatus, iudicio sistere se nō potuit: merito & huic ignoscitur. Rei capitalis cōdemnatum accipere debemus, qui morte, exilióue coërcitus est. Dixerit aliquis: quo ergo hæc exceptio damnato? respōdebitur, fideiussori eius esse necessariam: aut si forte in exilium abijt, defensori eius exceptio ista proderit. Illud sciendū est: eū, qui idcirco non stitit, qa capitis reus factus est: in ea caussa esse, ut exceptione uti non possit. damnato eī datur. Planè si uinculis, uel custodia militari impeditus, ideo non stitit: in ea erit caussa, ut exceptione utatur. Præterea si qs funere domestico impeditus, non uenit, debet ei exceptio dari. Item si quis in seruitute hostiū fuit, ac per hoc in iudicium non stitit: debet exceptione adiuuari. Quæsitū est, an possit conueniri: ne ulla exceptio in promissione deserta, iudicio sistendi caussa facta, obijciatur? & ait Atilicinus. sed ego puto conuentionē istam ita ualere: si specialiter caussæ exceptionē expressæ sint, quibus à promissore sponte renunciatū est. Item quæritur: si quis cū iudicio sistendi caussa satisdare non deberet, satisdatò promiserit: an fideiussoribus eius exceptio detur? puto interesse: utrum per errorem satisdatò promissum est, an ex conuentione. si per errorem: dandam fideiussoribus exceptionem. si ex conuentione: minime dandam. Nam & Iulianus scribit: si iudicio sistendi caussa pluris, quàm statutum est, per ignorantiam promissum fuerit: exceptionem dari debere. Si autem ex conuentione tantæ summæ promissio facta sit: exceptionem pacti conuenti replicatione infirmandam.

V. PAVLVS *lib.* LXVIII. *ad edictum.*

Si duo

SI duo rei stipulādi sint, & uni debitor iudicio se sisti cum pœna promiserit, alter autem impedierit: ita demum exceptio aduersus alterum danda est, si socij sint: ne prosit ei dolus propter societatem.

Item si duo rei promittendi sint, & unus ad iudicium non uenerit, contempta sua promissione iudicio sistendi caussa facta: actor autem ab altero rem petat: ab altero pœnam desertionis petendo, exceptione submouebitur. Aeque si à patre facta fuerit promissio, iudicio sistendi caussa, ex filij contractu: deinde de re actor egerit cum filio: exceptione submouebitur, si cum patre ex eius promissione agat. contra idē erit, si filius promiserit, & actor egerit cum patre de peculio.

VI. CAIVS *lib.* I. *ad L. duodecim tabularum.*

SI quis cū fideiussorē dedit, ideo non steterit, quod reipublicæ caussa absfuerit: iniquum est, fideiussorem ob alium sistendi necessitate obligatum esse, cum ipsi liberum esset non sistere.

VII. PAVLVS *lib.* XIX. *ad edictum.*

SI quis seruum in iudicio sisti promiserit, uel alium, qui in aliena potestate est: ijsdem exceptionibus utitur, quibus si pro libero, uel patrefamilias fideiussisset: præterq; si reipublicæ caussa diceretur abesse. nam seruus reipublicæ caussa abesse nō potest. Præter hanc autem exceptionem, cæteræ (quia communes sunt) tam in libero homine, q; in seruo locum habent.

VIII. CAIVS *lib.* XXIX. *ad edictum prouinciale.*

ET si post tres aut quinq; pluresue dies, quàm iudicio sisti sereus promisit, secum agendi potestatem fecerit: nec actoris ius ex mora deterius factum sit: consequens est dici, defendi eum debere per exceptionem.

IX. VLPIANVS *lib.* XX. *ad edictum.*

SI seruus se iudicio sisti promittat: non committitur stipulatio, neq; in eum, neq; in fideiussores eius. Si plurium seruorum nomine, iudicio sistendi caussa, una stipulatione promittatur: pœnam quidem integram committi, licet unus status non sit, Labeo ait: quia uerum sit omnes statos non esse. uerum si pro rata unius offeratur pœna: exceptione doli usurum eum, qui ex hac stipulatione conuenitur.

X. PAVLVS *lib.* I. *ad Plautium.*

SI eum iudicio sisti promisero, qui iam tempore liberatus esse dicatur: quamuis forte iam actione non teneatur: actio in me danda est, ut uel exhibeam eum, uel defendam, ut ueritas inquiratur. Homo sisti promissus, ante diē dolo promissoris perijt. certo iure utimur, non ante pœnā peti posse, quàm dies promissionis ueniat. tota enim stipulatio in diem collata esse uidetur. Qui iniuriarum acturus, stipulatus erat ante litem contestatam, ut aduersarius suus iudicio sistat: com

Universidad de Deusto Biblioteca

missa stipulatione mortuus est.non competere hæredi eius ex stipulatu actionem placuit:quia tales stipulationes propter rem ipsam dantur.iniuriarum autem actio hæredi non competit.quamuis enim hæc stipulatio,iudicio sistendi caussa facta, ad hæredem transeat: tamen in hac caussa danda non est.nam & defunctus,si uellet omissa iniuriarum actione,ex stipulatu agere non permitteretur. Idem dicendũ est: si is, cuni quo iniuriarum agere uolebam, stipulatione tali commissa decesserit. nam non competit mihi,aduersus hæredẽ ex stipulatu actio: & hoc Iulianus scribit.secundum quod & si fideiussores dati erunt, minime dabitur in eos actio,mortuo reo. Idem Pomponius, si non post longum tempus decesserit.quia si ad iudicium uenisset: litem cum eo contestari actor potuisset.

XI. VLPIANVS *lib.*XLVII. *ad Sabinum.*

SI quis quempiam iudicio sisti promiserit: in eadem caussa eum debet sistere. IN EADEM autem CAVSSA SISTERE, hoc est, sistere, ut actori persecutio loco deteriore non sit: quamuis exactio rei possit esse difficilior. Licet enim difficilior exactio sit: tamen dicendumest, uideri in eadem eum caussa stitisse. Nam & si nouum æs alienum contraxisset, uel pecuniam perdidisset: uideretur tamen in eadem caussa stitisse.ergo & qui alij iudicatus sistitur, in eadem caussa sisti uidetur.

XII. PAVLVS *lib.*XI.*ad Sabinum.*

QVi autem nouo priuilegio utitur, non uidetur in eadem caussa sisti. Illud tenendum est,æstimationem eius,quod interfit agentis,ad illud tempus referendam,quo sisti debuit:non ad id, quo agitur, quamuis desierit eius interesse.

XIII. IVLIANVS *lib.*LV.*Digestorum.*

QVoties seruus iudicio sistẽdi caussa,ut ipse litigaturus,uel ab alio stipulatur,uel ipse promittit:nec committitur stipulatio,nec fideiussores tenentur:quia seruus conueniri,uel conuenire non potest.

XIIII. NERATIVS *lib.*II.*membranarum.*

SI procurator ita stipulatus, ut sistat duntaxat eum, quem stipularetur:non etiam pœnam, si status non esset, stipuletur: propémodum nullius momenti est ea stipulatio. quia procuratoris (quod ad ipsius utilitatem pertinet) nihil interest sisti. Sed cum alienum negocium in stipulando egerit: potest defendi non procuratoris, sed eius cuius negocium gessit, utilitatem in ea re spectandam esse: ut quantum domini litis interfuit sisti, tantum ex ea stipulatione, non stato reo,procuratori debeatur. Eadem & fortius adhuc dici possunt,si procurator ita stipulatus esset, QVANTI EA RES ERIT: ut hanc cõceptionem

ptionẽ uerborũ non ad ipsius,sed ad domini utilitatẽ relatã interpretemur.

XV. VLPIANVS *lib.* III. *de omnibus tribunalibus.*

SI tutor iudicio sisti promiserit,& stipulationi non obtemperauerit: & interea pupillus adoleuerit, aut mortem obierit, aut etiam abstentus sit hæreditate:denegabitur ex stipulatu actio.nam & ipsius rei, quæ petebatur, si tutor iudicatus fuerit. aut eorum quid acciderit:non esse dandam in eum actionem iudicati probatum est.

DE FERIIS, ET DILATIONIBVS, ET DIuersis temporibus. * & quibus caussis feriæ non impediantur. Tit. XII.

** nõ habentur in Pandect. Flo.*

VLPIANVS *lib.*IIII.*de omnibus tribunalibus.*

NE QVIS messium uindemiarumq; tempore aduersarium cogat ad iudicium uenire, oratione diui Marci exprimitur: quia occupati circa rem rusticam,in forum compellendi non sunt. Sed si prætor aut per ignorantiam,aut socordiã euocare eos perseuerauerit, hicq; sponte uenerint:siquidem sententiam dixerit,præsentibus illis, & sponte litigantibus:sententia ualebit,tam et si non recte fecerit, qui eos euocauerit.Sin uero cum abesse perseuerauerint,sententiam protulerit, etiam absentibus illis:consequens erit dicere, sententiam nullius esse momenti. neq; enim prætoris factum iuri derogare oportet. Citra igitur appellationem sententia infirmabitur. Sed excipiuntur certæ caussæ, ex quibus cogi poterimus etiam per id temporis,cum messis uindemiæq; sunt,ad prætorẽ uenire:scilicet si res tempore peritura sit, hoc est, si dilatio actionẽ sit peremptura.Sanẽ q̃ties res urget,cogendi quidem sumus ad prætorem uenire: uerum ad hoc tantum cogi æquum est, ut lis contestetur: & ita uerbis ipsius orationis exprimitur. denique alterutro recusante post litem contestatam litigare, dilationem oratio concessit.

II. IDEM *lib.* V.*ad edictum.*

EAdem oratione diuus Marcus in senatu recitata effecit,de alijs etiam speciebus prætorem adiri diebus * feriatis: utputa ut tutores aut curatores dentur, ut officia admoneantur, cessantis excusationes allegentur,alimenta constituantur, ætates probentur, uentris nomine in possessionem mittatur, uel rei seruandæ caussa,uel legatorum fideiũe commissorũ, uel damni infecti:item de testamentis exhibendis:& ut curator detur bonorum eius,cui an hæres exstiturus sit,incertum est:aut de alendis liberis,parentibus, patronis:aut de adeunda su-

** feriaticis. in Flor. & alijs.*

 specta-

Universidad de Deusto Biblioteca

ſpecta hæreditate: aut ut adſpectu atrox iniuria æſtimetur: uel ſicui fidei commiſſaria libertas præſtanda eſt.

III. IDEM *lib. II. ad edictum.*

SOlet etiam meſſis uindemiarumq; tẽpore ius dici rebus, quæ tempore uel morte perituræ ſunt. morte: ueluti furti, damni iniuriæ, iniuriarum atrocium: quod de incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata rapuiſſe dicentur: & ſi quæ ſimiles ſunt. Item ſi res tempore perituræ ſunt, aut actionis dies exiturus. Liberalia quoq; iudicia omni tempore finiuntur. Item in eum, qui quid nundinarum nomine aduerſus communem utilitatem accepit, omni tempore ius dicitur.

IIII. PAVLVS *lib. I. ad edictum.*

PRæſides prouinciarum ex conſuetudine cuiuſq; loci ſolent meſſis uindemiarumq; cauſſa tempus ſtatuere.

V. VLPIANVS *lib. LXII. ad edictum.*

PRidie calendas Ianuarias magiſtratus neq; ius dicere, ſed nec ſui poteſtatem facere conſuerunt.

VI. IDEM *lib. LXXVII. ad edictum.*

QVid ſi feriatis diebus fuerit iudicatum? lege cautum eſt, ne iis diebus iudicium ſit, niſi ex uoluntate partium: & ſi aliter aduerſus ea iudicium erit, ne quis iudicatum facere, néue ſoluere debeat: neu quis, ad quem de ea re in ius aditum erit, iudicatum facere cogat.

VII. IDEM *lib. I. de off. proconſulis.*

ORatione quidem diui Marci, amplius quàm ſemel, non eſſe dandam inſtrumentorum dilationem, expreſſum eſt: ſed utilitatis litigantium gratia, cauſſa cognita iterum dilatio tam ex eadem, quàm ex alia prouincia, ſecundum moderamen locorum *impertiri ſolet: & maxime, ſi aliquid inopinatum emergat. Illud uidendum: ſi defunctus aliquam dilationẽ acceperit propter inſtrumenta, an ſucceſſori quoq; eius dari debeat: an uero, quia iam data eſt, amplius dari non poſſit? & magis eſt, ut hic cauſſa cognita dari debeat.

als *impetrari.

VIII. PAVLVS *lib. XIII. ad Sabinum.*

MOre Romano dies à media nocte incipit, & ſequentis noctis media parte finitur. ita quidquid in iis uiginti quatuor horis, id eſt, duabus dimidiatis noctibus, & luce media actum eſt: perinde eſt, quaſi qualibet hora lucis actum eſſet.

IX. VLPIANVS *lib. VII. de off. proconſulis.*

DIuus Traianus *Minitio Natali reſcripſit, ferias à forenſibus tantum negocijs dare uacationem: ea autem, quæ ad diſciplinã militarem pertinerent, etiam feriatis diebus peragenda: interq; ea cuſtodiarum quoq; cognitionem eſſe.

als *Munitio Naturali.

Paulus

X. PAVLVS *lib. V. ſententiarum.*

IN pecuniarijs cauſſis omnibus dilatio ſingulis cauſſis plus ſemel tribui non poteſt: in capitalibus autem reo tres dilationes, accuſatori duæ dari poſſunt: ſed utrunq; cauſſa cognita.

DE EDENDO. Tit. XIII.

VLPIANVS *lib. IIII. ad edictum.*

QVA quiſq; actione agere uolet, eam prius edere debet. nã æquiſſimũ uidetur, eum qui acturus eſt, actionem edere: ut pinde ſciat reus, utrũ cedere, an contendere ultra debeat: & ſi contendendum putet, ueniat inſtructus ad agendum, cognita actione, qua conueniatur. Edere eſt copiam deſcribendi facere, uel in libello complecti & dare, uel dictare. Eum quoq; edere Labeo ait, qui producat aduerſarium ſuum ad album, & demonſtret, quid dictaturus ſit, uel id dicendo, quo uti uelit. EDITIONES SINE DIE ET CONSVLE FIERI DEBENT. NE QVID EXCOGITETVR, AVT PROLATO DIE FIAT. Diem autem & conſulem excepit prætor, quo inſtrumentum conſcriptum eſt, non in quem ſolutio concepta eſt. Nam dies ſolutionis, ſicuti ſumma, pars eſt ſtipulationis. Rationes tamen cum die & conſule edi debent: quoniã accepta & data non aliâs poſſunt apparere, niſi dies & conſul fuerit editus. Edenda autem ſunt omnia, quæ quis apud iudicem editurus eſt: nõ tamen ut inſtrumenta, quibus quis uſurus non eſt, compellatur edere. Edere non uidetur, qui totam ſtipulationem non edit. Eis qui ob ætatem, uel ruſticitatem, uel ob ſexum lapſi, non ediderunt, uel ex alia iuſta cauſſa: ſubuenietur.

II. PAVLVS *lib. III. ad edictum.*

SI legatum petatur, nõ iubet prætor uerba teſtamenti edere: ideo fortaſſe, quia hæredes ſolent habere exemplum teſtamenti.

III. MODESTINVS *lib. II. de pœnis.*

SEnatus cenſuit, ne quiſquam eorum, à quibus quid à fiſco petitur, alia inſtrumenta delatori cogatur edere, quàm quæ ad eam cauſſam pertinerent, ex qua ſe deferre profeſſus eſſet.

IIII. VLPIANVS *lib. IIII. ad edictum.*

PRætor ait: ARGENTARIAE MENSAE EXERCITORES RATIONEM, QVAE AD SE PERTINET, EDANT ADIECTO DIE ET CONSVLE. Huius edicti ratio æquiſſima eſt. nã cũ ſingulorũ rationes argentarij conficiant: æquũ fuit, id quod mei cauſſa confecit, meum quodam modo inſtrumentum mihi edi. Sed & ſi

liusfamilias continetur his uerbis, ut uel ipse cogatur edere. an & pater, quæritur? Labeo scripsit, patrem non cogendum, nisi sciente eo argentaria exerceretur. Sed recte Sabinus respondit, tunc id admittendum, cum patri quæstum referret. Sed & si seruus argentariã faciat (potest enim) si quidem uoluntate domini fecerit: compelli dominũ edere, ac perinde in eum dandum esse iudicium, ac si ipse fecisset. sed si inscio domino: satis esse dominum iurare, eas se rationes non habere. Si seruus peculiarẽ faciat argentariam: dominus de peculio, uel de in remuerso tenetur. sed si dominus habet rationes, nec edat: insolidũ tenetur.* Is etiam, qui desijt argentariam facere, ad editionem compellitur. Sed ibi quis compellitur edere, ubi argentariã exercuit: & hoc est constitutum. Quod si instrumentum argentariæ in alia prouincia habeat, in alia administrauerit: ibi puto cogendum edere, ubi argentariam exercuit. hic enim primum deliquit, quod aliò instrumentum transtulit. Quod si in alio loco argentariam exerceat, alibi autem ad editionẽ compellatur: minime hoc facere cogitur: nisi descriptum uelis, ubi de ea re agitur, ibi dari, tuis uidelicet sumptibus.

*In nõnullis adijciũtur hæc uerba. etiã si nesciuit eũ argẽtariã faere.

V. PAVLVS lib. III. ad edictum.

Paciumq; ad* perferendas eas tribuendum est.

als* præstandas.

VI. VLPIANVS lib. IIII. ad edictum.

SI quis ex argentarijs (ut pleriq; eorum) in uilla habeat instrumenta, uel in horreo: aut ad locũ te perducet, aut descriptas rationes dabit.

Cogentur & successores argentarij edere rationes. quod si plures sint hæredes, & unus habeat: solus ad editionẽ compelletur. Sed si omnes habent, & unus edidit, an oẽs ad editionẽ cõpellendi sunt? quid enim si humilis & deploratus unus edidit, ut dubitare merito quis de fide editionis possit? ut igitur cõparari ratiões possint, etiã cæteri edere debent, aut certe unius editioni subscribere. idem erit & si plures fuerint argẽtarij, à quibus editio desideratur. Nam & si plures tutores tutelã simul administrauerint: aut omnes edere debent, aut unius editioni subscribere.

Exigitur autem ab aduersario argentarij iusiurandum, non calumniæ caussa postulare edi sibi: ne forte uel superuacuas rationes, uel quas habet, edi sibi postulet, uexandi argentarij caussa. Rationem autẽ esse Labeo ait: ultro citro dandi, accipiendi, credẽdi, obligandi, soluẽdi suicaussa negociationẽ: nec ullã rationẽ nuda duntaxat solutione debiti incipere: nec si pignus acceperit, aut mandatum, compellendum edere. hoc enim extra rationẽ esse. Sed & quod solui constituit, argentarius edere debet. nam & hoc ex argentaria uenit. Ex hoc edicto in id, quod interfuit, actio competit. unde apparet ita demum teneri hoc edicto, si ad eum pertineat. Pertinere autẽ uidetur ad me ratio, si modo eam

eam tractaueris, me mandante. sed si procurator meus, absente me mãdauerit: an mihi edenda sit, quasi ad me pertineat? & magis est, ut edatur. Procuratori quoq; meo edendã rationẽ, quam mecum habet, non dubito: quasi ad eũ pertineat, & cauturum de rato, si mandatum ei non sit. Si initium tabularum habet diem & consulem, in quibus Titij ratio scripta est: postmodum mea sine die & consule: etiã mihi edendus est dies & consul. communis enim omnis rationis est præpositio diei & consulis. Edi autẽ est uel dictare, uel tradere libellum, uel codicem proferre. Prætor ait. ARGENTARIO EI'VE, QVI ITERVM POSTVLAVERIT, CAVSSA COGNITA EDI IVBEBO. Prohibet argentario edi illa ratione, quod etiã ipse instructus esse potest instrumento suæ professionis: & quod absurdũ est, cum ipse in ea sit caussa, ut edere debeat: ipsum petere, ut edatur. An uero nec hæredi argentarij edi ratio debeat, uidendũ. & quidẽ si instrumentũ argentariæ ad eũ peruenerit, non debet ei edi: si minus, edenda est ex caussa. Nã & ipsi argentario ex caussa edenda est: si naufragio, uel ruina, uel incendio, uel alia simili caussa rationes perdidisse se probet: aut in lõginquo habere, ueluti trans mare. Nec iterũ postulanti, edi prætor iubet, nisi caussa cognita.

VII. PAVLVS lib. III. ad edictum.

VEluti si peregre habere, quod primum editum est, uel minus plene editum doceat: uel eas rationes casu maiore, nõ uero negligẽtia perdiderit. Nam si quo casu amisit, cui ignosci debeat: ex integro edi iubebit. Hæc uox ITERVM, duas res significat. altera est, qua demonstratur tempus secundum, quod græci δεύτερον dicunt: altera, quæ ad sequentia quoq; tempora pertinet, quæ græce dicitur πάλιν: quod ita accipitur, quoties opus erit. nam potest fieri, ut bis editam sibi rationem quis perdiderit: ut uerbum ITERVM pro SAEPIVS accipiatur.

VIII. VLPIANVS lib. IIII. ad edictum.

VBi exigitur argentarius rationes edere: tunc punitur, cũ dolo malo non exhibet: sed culpam non præstabit, nisi dolo proximam. Dolo autem malo non edidit, & qui malitiose edidit, & qui in totũ non edidit. Is autem, qui in hoc edictum incidit: id præstat, quod interfuit mea rationes edi, cũ decerneretur à prætore: non quod hodie interest. & ideo licet interesse desijt, uel minoris uel pluris interesse cœpit: locũ hæc actio non habebit. neq; ad augmentum, neq; ad deminutionem.

IX. PAVLVS lib. III. ad edictum.

QVædam sunt personæ, quas rationes nobis edere oportet, nec tamen à prætore per hoc edictũ cõpelluntur. ueluti cũ procurator res rationesue nostras administrauit: nõ cogit à prætore per metũ actionis in factũ rationes edere, scilicet quia id cõsequi possumus per mãdati actionem

onē. sed & cū dolo malo socij negocia gessit, prætor p hāc clausulā nō interuenit. est eñ, p socio actio. sed nec tutorē cogit prætor pupillo edere rationes, sed iudicio tutelæ solet cogi edere. Nihil interest, si successores aut pater aut dominus argentarij eiusdem fuerūt professionis: quia cū in locū & in ius succedant argentarij, partibus eius fungi debebunt. Is autem, cui argentarius rationes suas legauit, non uidetur contineri, (quia iuris successor ijs uerbis significatur) non magis, quàm si ei uiuus eas donasset. Sed nec hæres tenebitur: cum nec possideat, nec dolo malo fecerit. Sed si ei antequàm eas legatarijs traderet, denunciatum fuerit, ne ante tradat: tenebitur, quasi dolo fecerit. quod si nihil dolo fecerit: caussa cognita legatarius cogendus est edere. Numularios quoq; non esse iniquum cogi rationes edere, Pomponius scribit: quia & hi, sicut argentarij, rationes conficiunt. & quia accipiunt pecuniā, & erogant per partes, quarum probatio scriptura codicibusq; eorū maxime continetur: ideo frequentissime ad fidem eorū decurritur. Cæterū omnibus postulantibus, & iurantibus nō calumniæ caussa se petere: rationes, quæ ad se pertineant, edi iubet. Ad nos autem pertinet non tantum, cum ipsi contraximus, uel successimus ei, qui contraxit: sed etiam si is, qui in nostra potestate est, contraxit.

X. CAIVS *lib. I. ad edictum prouinciale.*

ARgentarius rationes edere iubetur: nec interest, cum ipso argentario cōtrouersia sit, an cum alio. Ideo autem argentarios tantum, neq; alios ullos absimiles rationes edere cogit: quia officium eorū atq; ministerium publicam habet caussam: & hæc principalis eorum opera est, ut actus sui rationem diligenter conficiant. Edi autem ratio ita intelligitur, si à capite edatur. nam ratio, nisi à capite *inspiciatur, intelligi non potest: scilicet ut non totum cuiq; codicem rationum, totasq; membranas inspiciendi, describendiq; potestas fiat: sed ut ea sola pars rationum, quæ ad instruendum aliquem pertineat, inspiciatur & describatur. Cum autem in id actio competat, quanti agentis interfit, editas sibi rationes esse: euenit, ut siue quis condemnatus sit: siue quod petijt, non obtinuerit, eò quod non habuit rationes, ex quibus caussam suam tueri posset: idipsum, quod ita perdiderit, hac actione consequatur. Sed an hoc procedat, uideamus. nam si apud hunc iudicem, qui inter eum & argentarium iudicat: potest probare se illo iudicio, quo uictus est, uincere potuisse: poterat & tunc probare. & si non probauit, aut probantem iudex non curauit: de seipso, aut de iudice queri debet. Sed non ita est. fieri enim potest, ut nunc rationes, uel ipso edente, uel alio modo nactus: aut alijs instrumentis uel testibus, quibus illo tempore aliqua ex caussa uti nō potuit: possit probare, potuisse se uincere. Sic enim & de

*als inciatur.

& de cautione subrepta aut corrupta, competit condictio & damni iniuriæ actio. quia quod ante non potuimus intercepta cautione probare, & ob id amisimus: hoc nunc alijs instrumentis aut testibus, quibus tunc uti non potuimus, probare possumus.

XI. MODESTINVS *lib. IIII. regularum.*

EXempla instrumentorum etiam sine subscriptione edentis edi posse, receptum est.

XII. CALLISTRATVS *lib. I. edicti monitorij.*

FOeminæ remotæ uidentur ab officio argentarij, cum ea opera uilis sit.

XIII. VLPIANVS *lib. IIII. ad edictum.*

HAec actio neq; post annum, neq; in hæredem, nisi ex suo facto, dabitur: hæredi autem dabitur.

DE PACTIS. Tit. XIIII.

VLPIANVS *lib. IIII. ad edictum.*

HIVS edicti æquitas naturalis est. quid enim tam congruū fidei humanæ, quàm ea seruare, quæ inter eos placuerunt? Pactum autem à pactione dicitur, unde etiam pacis nomen appellatum est. Est autem pactio duorum pluriumue in idem placitum* & consensus. Conuentionis uerbum generale est: ad omnia pertinens, de quibus negocij contrahendi transigendiq; caussa consentiunt, qui inter se agunt. Nam sicuti conuenire dicuntur, qui ex diuersis locis in unum colliguntur & ueniunt: ita qui ex diuersis animi motibus in unum consentiunt, id est, in unam sententiam decurrunt. Adeo autem conuentionis nomen generale est, ut eleganter dicat Pedius: nullum esse contractum, nullam obligationem, quæ non habeat in se conuentionem: siue re, siue uerbis fiat. nam & stipulatio, quæ uerbis fit, nisi habeat consensum, nulla est. Sed conuentionum pleræq; in aliud nomen transeunt: ueluti in emptionem, in locationem, in pignus, in stipulationem.

*aliâs * deest copula.

II. PAVLVS *lib. III. ad edictum.*

LAbeo ait, conuenire posse, uel re, uel per epistolam, uel per nuncium, inter absentes quoq;. Sed etiam tacito consensu conuenire intelligetur. inde si debitori meo reddiderim cautionem, uidetur inter nos conuenisse, ne peterem: * profuturamq; ei conuentionis exceptionem placuit.

*aliâs, futuramq;

III. MODESTINVS *lib. III. regularum.*

POst pignus uero debitori redditum, si pecunia soluta non fuerit: debitū posse peti, dubium non est: nisi specialiter contrariū actū esse probetur.

Universidad de Deusto Biblioteca

IIII. PAVLVS *lib.III. ad edictum.*

ITem quia conuentiones tacitæ ualent: placet in urbanis habitationibus locandis inuecta illata pignori esse locatori, etiam si nihil nominatim conuenerit. Secundum hoc & mutus paciſci poteſt. Huius rei argumẽtum eſt & ſtipulatio dotis cauſſa facta. nam ante nuptias male petitur: quaſi ſi hoc expreſſum ſit, ut nuptijs non ſecutis, ipſo iure euaneſcat ſtipulatio. Idem Iuliano placet ex facto etiam conſulto: cum conueniſſet, ut donec uſuræ ſoluerẽtur, ſors non peteretur: & ſtipulatio pure concepta fuiſſet: conditionẽ ineſſe ſtipulationi, atq; ſi hoc expreſſum fuiſſet.

V. VLPIANVS *lib.IIII. ad edictum.*

COnuentionum autem tres ſunt ſpecies. aut enim ex publica cauſſa ſunt, aut priuata: priuata aut legitima, aut iuriſgentium. Publica conuentio eſt, quæ fit* per principem, aut quoties inter ſe duces belli quædam paciſcuntur.

*als. per pacem, quoties.

VI. PAVLVS *lib. III. ad edictum.*

LEgitima conuentio eſt, quæ aliqua lege confirmatur. & ideo interdum ex pacto actio naſcitur, uel tollitur: quoties lege, uel ſenatuſconſulto adimitur.

VII. VLPIANVS *lib.IIII. ad edictum.*

IVriſgentium conuentiones quædam actiones pariunt, quædam exceptiones. quæ pariunt actiones in ſuo nomine non ſtant, ſed tranſeunt in proprium nomen contractus: ut emptio, uenditio, locatio, conductio, ſocietas, commodatum, depoſitũ, & cæteri ſimiles contractus.

Sed & ſi in aliũ contractũ res nõ tranſeat, ſubſit tamẽ cauſſa: eleganter Ariſto Celſo reſpõdit eſſe obligationẽ: ut puta dedi tibi rẽ, ut mihi aliã des: dedi, ut aliqd facias: ἢ συνάλλαγμα εἶναι, & hinc naſci ciuilẽ actionẽ. Et ideo puto recte Iulianũ à Martiano repræhenſũ in hoc. dedi tibi Stichũ, ut Pamphilũ manumittas. manumiſiſti. euictus eſt Stichus. Iulianus in factum actionem à prætore dandã: ille ait, ciuilẽ incerti actionẽ, id eſt præſcriptis uerbis ſufficere. eſſe eũ contractũ (quod Ariſto dicit) συνάλλαγμα, unde hæc naſcatur actio. Si ut maleficiũ fiat, promiſſum ſit: nulla eſt obligatio ex hac conuentione. Sed cũ nulla ſubeſt cauſſa præter conuentionem: hic conſtat, nõ poſſe cõſtitui obligationem. Igitur nuda pactio obligationem non parit, ſed parit exceptionem.

Quinimò interdum format ipſam actionem, ut in bonæ fidei iudicijs. ſolemus enim dicere, pacta conuenta ineſſe bonæ fidei iudicijs. Sed hoc ſic accipiendũ eſt: ut ſiquidem ex continenti pacta ſubſecuta ſunt, etiam ex parte actoris inſint. ſi ex interuallo: nõ inerunt, nec ualebunt, ſi agatur: ne ex pacto actio naſcatur. utputa poſt diuortium conuenit, ne

ne tempore ſtato dilationis dos reddatur, ſed ſtatim. hoc non ualebit, ne ex pacto actio naſcatur. idem Marcellus ſcribit. Etiam ſi in tutelæ actione conueniat, ut maiores, quàm ſtatutæ ſunt, uſuræ præſtentur: locum non habebit, ne ex pacto actio naſcatur. Ea enim pacta inſunt, quæ legem contractui dant, id eſt quæ in ingreſſu cõtractus facta ſunt. Itẽ reſponſum ſcio à Papiniano, ſi poſt emptionem ex interuallo aliquid extra naturam contractus conueniat: ob hanc cauſſam agi ex empto non poſſe propter eandem regulam, ne ex pacto actio naſcatur. quod & in omnibus bonæ fidei iudicijs erit dicendum. Sed ex parte rei locum habebit pactum: quia ſolent & ea pacta, quæ poſtea interponuntur, parere exceptiones. Adeo autem in bonæ fidei iudicijs * pactiones poſtea factæ, quæ ex eodem ſunt contractu, inſunt: ut conſtet in emptione, cæteriſq; bonæ fidei iudicijs, re nondũ ſecuta, poſſe abiri ab emptione. Si igitur in totum poteſt: cur non & pars eius pactione mutari poteſt? Et hæc ita Pomponius libro ſexto ad edictum ſcribit. Quod cum eſt: ex parte agentis pactio locum habet, ut & ad actionem proficiat nondũ re ſecuta, eadem ratione. Nam ſi poteſt tota res tolli: cur nõ & reformari, ut quodammodo quaſi renouatus contractus uideatur? quod nõ inſubtiliter dici poteſt. Vnde illud æque non reprobo, quod Pomponius libris lectionũ probat: poſſe in partẽ recedi pacto ab emptione, quaſi repetita partis emptione. Sed & cum duo hæredes emptori exſtiterint: ſi uenditor cũ altero pactus eſt, ut ab emptione recederetur: ait Iulianus ualere pactionẽ, & diſſolui pro parte emptionẽ: quoniam & ex alio contractu paciſcendo alter ex hæredibus adquirere ſibi exceptionẽ potuiſſet. Vtrũq; itaq; placet, & quod Iulianus, & quod Pomponius ait. Prætor ait. PACTA CONVENTA, QVAE NEQVE DOLO MALO, NEQVE ADVERSVS LEGES, PLEBISCITA, SENATVSCONSVLTA, EDICTA, DECRETA PRINCIPVM: NEQVE QVO FRAVS CVIQVE EORVM FIAT, FACTA ERVNT: SERVABO. Pactorum autem quædam in rem ſunt, quædam in perſonã. in rem ſunt, quoties generaliter paciſcor, ne petam. in perſonã, quoties ne à perſona, id eſt, ne à L. Titio petã. Vtrũ autem in rem, an in perſonam pactum factum ſit: nõ *nimis ex uerbis, quàm ex mente cõuenientium æſtimandum eſt. Plerunq; enim (ut Pedius ait) perſona pacto inſeritur, non ut perſonale pactum fiat: ſed ut demonſtretur, cum quo pactũ factum eſt. DOLO MALO ait prætor pactum ſe nõ ſeruaturũ. Dolus malus fit calliditate & fallacia: & (ut ait Pedius) dolo malo pactum fit, quoties circumſcribẽdi alterius cauſſa aliud agitur, atq; agi ſimulatur. Sed ſi fraudandi cauſſa pactum factũ eſſe dicatur, nihil prætor adijcit. Sed eleganter Labeo ait, hoc aut iniquum

als * cõuentiones. in pãd. Pl. exceptiones: qd' ipſum, ſi qs urgeat, poſſet fortè obtineri p L. 1. de reſcind. uẕdit.

*Græcè loquitur, οὐ μάλα δὴ, pro nõ tam

 eſſe

esse, aut superuacuum. iniquum: si quod semel remisit creditor debitori suo bona fide, iterum hoc conetur destruere. superuacuum, si ipse deceptus hoc fecerit. inest enim dolo & fraus. Siue igitur ab initio dolo malo pactum factum est, siue post pactum dolo malo aliquid factũ est: nocebit exceptio propter hæc uerba edicti, NEQVE FIAT. Quod ferè nouissima parte pactorum ita solet inseri, ROGAVIT TITIVS, SPOPONDIT MAEVIVS: hæc uerba non tantum pactionis loco accipiuntur, sed etiam stipulationis. ideoq; ex stipulatu nascitur actio: nisi specialiter contrarium adprobetur, quod non animo stipulantiũ hoc factum est, sed tantum paciscentium. Si paciscar, ne *iudicati uel incensarum ædium agatur: hoc pactum ualet. Si paciscar, ne operis nouinunciationem exsequar: quidam putant, non ualere pactionem, quasi in ea re prætoris imperiũ uersetur. Labeo autem distinguit: ut si ex re familiari opis nouinũciatio sit facta, liceat pacisci: si de republica, nõ liceat. quæ distinctio uera est. Et in cæteris igitur oĩbus ad edictũ prætoris pertinentibus: quæ non ad publicam læsionem, sed ad rem familiarem respiciunt: pacisci licet. nam & de furto pacisci lex permittit. Sed & si quis paciscatur, ne depositi agat: secundum Pomponium ualet pactũ. Item si quis pactus sit, ut ex caussa depositi omne periculum præstet: Pomponius ait pactionem ualere, nec quasi cõtra *iuris formã factam, non esse seruandam. Et generaliter, quoties pactum à iure communi remotum est, seruari hoc non oportet. nec legatum, nec iusiurandum de hoc adactum, *ne quis agat, * seruandũ, Marcellus libro secundo digestorum scribit. & si stipulatio sit interposita de his, pro quibus pacisci non licet: seruanda non est, sed omni modo rescindenda. Si ante aditam hæreditatem paciscatur quis cũ creditoribus, ut minus soluatur, pactum ualiturum est. Sed si seruus sit, qui paciscatur priusquàm libertatem & hæreditatem adipiscatur (quia sub conditione scriptus fuerat hæres) non profuturum pactum Vindius scribit. Marcellus autem libro decimooctauo digestorum, & suum hæredem & seruum necessarium pure scriptos, paciscentes priusquàm se immisceant, putat recte pacisci: quod & uerũ est. Idem & in extraneo hærede. qui si mandatu creditorum adierit: etiam mandati putat eum habere actionem. Sed & si qs (ut supra retulimus) in seruitute pactus est, negat Marcellus. quoniam non solet ei proficere, si quid in seruitute egit, post libertatẽ. quod in pacti exceptione admittendũ est. Sed an doli ei prosit exceptio, quæritur. Marcellus in similibus speciebus, licet antea dubitauit, tamen admittit. utputa filiusfamilias hæres institutus, pactus est cum creditoribus: & emancipatus adijt hæreditatem. & dicit doli eum execptione uti posse. Idem probat, & si filius uiuo patre cum creditoribus paternis pactus

als * pro iudicato uel incẽsis ædib.

aliàs *ius

*Non oĩa exẽplaria habent.

ctus sit. nam & huic doli exceptionem profuturam. Imò & in seruo doli exceptio nõ est respuenda. Hodie tamẽ ita demum pactio huiusmodi creditoribus obest: si conuenerint in unum, & communi consensu declarauerint, quota parte debiti contenti sint. Si uero dissentiant: tunc prætoris partes necessariæ sunt, qui decreto suo sequetur maioris partis uoluntatem.

VIII. PAPINIANVS *lib. X. responsorum.*

MAiorem esse partem pro modo debiti, non pro numero personarũ placuit. Quod si æquales sint in cumulo debiti: tunc pluriium creditorum numerus præferendus est. In numero autem pari creditorum, authoritatem eius sequetur prætor, qui dignitate inter eos præcellit. Sin autem omnia undiq; in unam æqualitatem concurrant: humanior est sententia à prætore eligenda. hoc enim ex diui Marci rescripto colligi potest.

IX. PAVLVS *lib. LXII. ad edictum.*

SI plures sint, qui eandem habent actionem, unius loco habentur. utputa si plures sint rei stipulandi, uel plures argentarij, quorum nomina simul facta sunt: unius loco numerabuntur, quia unum debitum est. Et cum tutores pupilli creditoris plures conueniunt: unius loco numerantur, quia unius pupilli nomine conueniunt. Nec non & unus tutor plurium pupillorum nomine, unum debitum prætendentium, si conuenerit, placuit unius loco esse. Nam difficile est, ut unus homo duorum uicem sustineat. Nam nec is, qui plures actiones habet aduersus eum, qui unam habet: plurium personarum loco accipitur. Cumulum debiti & ad plures summas referemus: si uni forte multæ summæ centum aureorum debeantur, alij uero una summa aureorum quinquaginta. Nam in hunc casum spectabimus summas plures: quia illæ excedunt in unam summam coadunatæ. Summæ autem adplicare debemus etiam usuras.

X. VLPIANVS *lib. IIII. ad edictum.*

REscriptum diui Marci sic loquitur, quasi omnes creditores debeant conuenire. Quid ergo si quidam absentes sint? num exẽplum præsentium absentes sequi debeant? Sed & an priuilegarijs absentibus hæc pactio noceat, eleganter tractatur: si modo ualet pactio & contra absentes. Et repeto ante formã à diuo Marco datam, diuũ Pium rescripsisse: fiscũ q̃q; in ijs casibus, in quibus hypothecas non habeat, & cæteros priuilegiarios exemplum creditorũ sequi oportere. Hæc enim oĩa in his creditoribus, qui hypothecas non habent, cõseruanda sunt. Si pacto subiecta sit pœnæ stipulatio: quæritur, utrum pacti exceptio, locũ habeat, an ex stipulatu actio? Sabinus putat (quod est uerius) utraq;

uia uti posse, prout elegerit, qui stipulatus est. Si tamen ex caussa pacti exceptione utatur: æquum esse acceptò eum stipulationē ferre. Plerunq; solemus dicere, doli exceptionem subsidium esse pacti exceptionis. quosdam deniq;, qui pacti exceptione uti non possint, doli exceptione usuros: & Iulianus scribit, & alij plerique consentiunt. utputa si procurator meus paciscatur, exceptio doli mihi proderit, ut Trebatio uidetur: qui putat, sicut pactum procuratoris mihi nocet, ita etiam pdesse.

XI. PAVLVS *lib.* III. *ad edictum.*

QVia & solui ei potest.

XII. VLPIANVS *lib.* IIII. *ad edictum.*

NAm & nocere cōstat: siue ei mandaui, ut pacisceretur: siue omnium rerum mearum procurator fuit, ut Puteolanus libro primo adsessorum scribit: cū placuerit eum etiam rem in iudicium deducere.

XIII. PAVLVS *lib.* III. *ad edictum.*

SEd si tantum ad actionem pcurator factus sit: conuentio facta domino non nocet, quia nec solui ei potest. Sed si in rem suam datus sit procurator: loco domini habetur, & ideo seruandum erit pactum conuentum.

XIIII. VLPIANVS *lib.* IIII. *ad edictum.*

TVtoris quoq;, ut scribit Iulianus, pactum pupillo prodest.

XV. PAVLVS *lib.* LII. *ad edictum.*

ITem magistri societatum pactum & prodesse constat & obesse.

XVI. VLPIANVS *lib.* LIII. *ad edictum.*

SI cum emptore hæreditatis pactum sit factum, & uenditor hæreditatis petat: doli exceptio nocet. Nam ex quo rescriptū est à diuo Pio, utiles actiones emptori hæreditatis dandas: merito aduersus uenditorem hæreditatis exceptione doli mali debitor hæreditarius uti potest. Sed si inter dominum rei uenditæ & emptorem conuenisset: ut homo, qui emptus erat, redderetur ei, qui pro domino rem uendidit: petenti ei precium, doli exceptio nocebit.

XVII. PAVLVS *lib.* III. *ad edictum.*

SI tibi decem mutua dem, & paciscar, ut mihi uiginti debeantur: nō nascitur obligatio ultra decem. Re enim non potest obligatio contrahi, nisi quatenus datum est. Quædam actiones per pactum ipso iure tolluntur: ut iniuriarum, item furti. De pignore iure honorario nascitur ex pacto actio: tollitur autem per exceptionem, quoties paciscar, ne petam. Si quis paciscatur, ne à se petatur: hæredi exceptio non proderit. Si pactus sim, ne à me, néue à Titio petatur: non proderit Titio, etiam si mihi hæres exstiterit. quia ex post facto id confirmari non potest. Et hoc Iulianus scribit in patre, qui pactus erat, ne à se, néue

néue à filia sua peteretur: cum filia patris hæres exstitisset. Pactum conuentum cum uenditore factum, si in rem constituatur: secundum plurium sententiam & emptori prodest, & hoc iure uti nos Pomponius scribit. secundum autem Sabini sententiam, etiam si in personam conceptum est, in emptore ualet. Idem existimat, & si per donationem successio facta sit. Cum possessor alienæ hæreditatis pactus est: hæredi (si euicerit) neq; nocere, neq; prodesse, plerique putant. Si filius seruusúe paciscantur, ne à patre dominóue petatur:

XVIII. CAIVS *lib.* I. *ad edictum prouinciale.*

SIue de eo paciscantur, quod cum ipsis: siue de eo, quod cum patre dominóue contractum est:

XIX. PAVLVS *lib.* III. *ad edictum.*

ADquirent exceptionem. Idē est & in his, qui bona fide seruiunt. Item si filiusfamilias pactus fuerit, ne à se petatur: proderit ei, & patri quoq;, si de peculio,

XX. CAIVS *lib.* I. *ad edictum prouinciale.*

VEl de in rem uerso, uel quasi defensor filij (si hoc maluerit) conueniatur:

XXI. PAVLVS *lib.* III. *ad edictum.*

ET hæredi patris uiuo filio. post mortem uero filij: nec patri, nec hæredi eius, quia psonale pactū est. Quod si seruus, ne à se petatur, pactus fuerit: nihil ualebit pactum. de doli exceptione uideamus. Et quidem si in rem paciscatur, proderit domino, & hæredi eius pacti conuenti exceptio. Quod si in personam pactum conceptum est: tunc domino doli superest exceptio. Nos autē ijs, qui in nostra potestate sunt, paciscendo prodesse non possumus: sed nobis id profuturum, si nomine eorum conueniamur, Proculus ait. quod ita recte dicitur, si in paciscendo id actum sit. cæterum si paciscar, ne à Titio petas: deinde actionem aduersum me nomine eius instituas: non est danda pacti conuenti exceptio. nam quod ipsi inutile est, nec defensori competit. Iulianus quoq; scribit, si pater pactus sit, ne à se, neúe à filio suo petatur: magis esse, ut pacti exceptio filiofamilias danda non sit, sed doli prosit. Filiafamilias pacisci potest, ne de dote agat, cum sui iuris esse cœperit. Item filiusfamilias, de eo, quod sub conditione sibi legatum est, recte paciscitur. In his, qui eiusdem pecuniæ exactionem habent insolidum, uel qui eiusdem pecuniæ debitores sunt: quatenus alij quoq; prosit uel noceat pacti exceptio, quæritur. Et in rē pacta omnibus prosunt, quorum obligationem dissolutam esse eius, qui paciscebatur, interfuit. itaq; debitoris conuentio fideiussoribus proficiet.

XXII. VLPIANVS *lib.* LIII. *ad edictum.*

Nisi

Universidad de Deusto Biblioteca

NIsi hoc actum est, ut duntaxat à reo non petatur: tunc enim fideiussor exceptione non utetur.

XXIII. PAVLVS *lib.* III. *ad edictum.*

FIdeiussoris autem conuentio non proderit reo: quia nihil interest eius à debitore pecuniam non peti. imò nec confideiussoribus proderit. neq; enim quoquo modo cuiusq; interest. Cũ alio conuentio facta prodest, sed tũc demum: cum per eũ, cui exceptio datur, principaliter ei, qui pactus est, ꝓficiat: sicut in reo ꝓmittendi, & ijs, qui pro eo obligati sunt:

XXIIII. IDEM *lib.* IIII. *ad Plautium.*

ET si fideiussor in rem suam spoponderit. hoc enim casu fideiussor pro reo accipiendus est: & pactum cum eo factum, cũ reo factum esse uidetur.

XXV. IDEM *lib.* III. *ad edictum.*

IDem in duobus reis promittendi, & duobus argentarijs socijs. Personale pactum ad alium non pertinere, quemadmodum nec ad hæredem, Labeo ait. Sed quamuis fideiussoris pactum reo non prosit: plerumq; tamen doli exceptionem reo profuturam, Iulianus scripsit:

XXVI. VLPIANVS *lib.* IIII. *ad edictum.*

VIdelicet si hoc actum est, ne à reo quoq; petatur. idem & in confideiussoribus est.

XXVII. PAVLVS *lib.* III. *ad edictum.*

SI unus ex argentarijs socijs cum debitore pactus sit: an etiam alteri noceat exceptio? Neratius, Atilicinus, Proculus aiunt, nec si in rem pactus sit, alteri nocere. tantum enim constitutum, ut solidũ alter petere possit. Idem Labeo. Nam nec nouare alium posse, quamuis ei recte soluatur. sic enim & his, qui in nostra potestate sunt, recte solui quod crediderint, licet nouare non possint: quod est uerum. Idemq; in duobus reis stipulandi dicendum est. Si cum reo ad certum tempus pacti o facta sit: ultra neq; reo, neq; fideiussori proderit. Quod si sine persona reus pepigerit, ne à fideiussore petatur: nihil id prodesse fideiussori quidam putant, quanq; id rei intersit: quod ea demum ei debeat competere exceptio, quæ & reo. Ego didici prodesse fideiussori exceptionem. non sic enim illi per liberam personam adquiri: quàm ipsi, qui pactus sit, consuli uidetur. quo iure utimur. Pactus, ne peteret: postea conuenit, ut peteret. prius pactum per posterius elidetur: non quidem ipso iure, sicut tollitur stipulatio per stipulationem, si hoc actum est: quia in stipulationibus ius continetur, in pactis factum uersatur. & ideo replicatione elidetur exceptio. Eadem ratione contingit, ne & fideiussoribus prius pactum prosit. Sed si pactum cõuentum tale fuit, quod actionem quoq; tolleret (ueluti iniuriarum) non poterit postea paciscendo efficere, ut agi possit. quia & prima actio sublata est, & posterius pactũ ad actio-

ad actionem reparandam inefficax est. non enim ex pacto iniuriarum actio nascitur, sed ex contumelia. Idem dicimus & in bonæ fidei contractibus, si pactum conuentum totam obligationem sustulerit, ueluti empti. non enim ex nouo pacto prior obligatio resuscitatur: sed proficit pactum ad nouum contractum. Quod si non, ut tolleret totũ contractum, pactum conuentum intercessit, sed ut minueret: posterius pactum potest renouare primũ contractum. Quod & in specie dotis actionis procedere potest. puta pactam mulierem, ut præsente die dos redderetur: deinde pacisci, ut tempore ei legibus dato dos reddatur. incipi et dos redire ad ius suum. Nec dicendum est, deteriorem conditionem dotis fieri per pactum. quoties enim ad ius, quod lex naturæ eius tribuit, de dote actio redit: non fit caussa dotis deterior, sed formæ suæ reddi tur. hæc & Scæuolæ nostro placuerunt. Illud nulla pactione effici potest, ne dolus malus præstetur: quamuis si quis paciscatur, ne depositi agat, *ui ipsa id pactus uideatur, ne de dolo agat: quod pactũ proderit. als*re.

Pacta, quæ turpem caussam continent, non sunt obseruanda: ueluti si paciscar, ne furti agam, uel iniuriarum, si feceris. expedit enim timeri furti uel iniuriarum pœnam. Sed post admissa hæc pacisci possumus. Item ne expiar interdicto VNDE VI: quatenus publicã caussam contingit, pacisci non possumus. Et in summa: si pactum conuentum à re priuata remotum sit, non est seruandum. Ante omnia animaduertendum est: ne conuentio in alia re facta, aut cum alia persona, in alia re aliáue persona noceat. Si cum mihi decem deberes, pepigero, ne à te uiginti petam: in decem tibi prodesse pacti conuenti uel doli exceptionem placet. Item si cum uiginti deberes, pepigerim, ne decem petam: efficere exceptionem mihi opponendam, ut tantum reliqua decem exigere debeam. Sed si stipulatus decem aut stichum, decem pactus sim, & petam stichũ aut decẽ: exceptionẽ pacti conuenti in totum obstaturã. Nam ut solutione, petitione, & acceptilatione unius rei tota obligatio solueretur: ita quoq; pacto conuento de una re non petenda interposito, totam obligationem submoueri. Sed si id actum inter nos sit, ne decem mihi, sed stichus præstetur: posse efficaciter de sticho agi, nulla exceptione opponẽda. idẽ est, & si de sticho non petendo cõuenerit. Sed si generaliter mihi hominẽ debeas, & paciscar, ne stichum petã: stichum quidem petenti pacti exceptio opponetur: alium autem hominẽ si petam, recte agam. Item si pactus, ne hæreditatem peterem, singulas res ut hæres petam: ex eo, quod pactum erit, pacti conuenti exceptio aptanda erit. Quemadmodum si conuenerit, ne fundum peterem, & usumfructum petam: aut ne nauim ædificiumúe peterẽ, & dissolutis ijs, singulas res petam. nisi specialiter aliud actum est. Si acceptilatio

Universidad de Deusto Biblioteca

prilatio inutilis fuit: tacita pactione id actũ uidetur, ne peteretur. Seruus hæredi post adituro nominatim pacisci non potest, quod nondum dominus is sit: sed si in rem pactum cõuentum factũ sit, hæredi adquiri potest.

XXVIII. CAIVS *lib. I. ad edictum prouinciale.*

COntra iuris ciuilis regulas pacta conuenta rata non habentur: ueluti si pupillus sine tutoris authoritate pactus sit, ne à debitore suo peteret, aut ne intra certum tempus (ueluti quinquenniũ) peteret. nam nec solui ei sine tutoris authoritate potest. Ex diuerso autem si pupillus paciscatur, ne quod debet, à se petatur: ratum habetur pactum conuentum. quia meliorem conditionem suam facere ei, etiam sine tutoris authoritate, concessum est. Si curator furiosi aut prodigi pactus sit, ne à furioso aut prodigo peteretur: longe utile est, curatoris pactionem recipi, sed non contra. Si filius aut seruus pactus sit, ne ipse peteret: inutile est pactum. Si uero in rem pacti sunt, id est ne ea pecunia peteretur: ita pactio eorum rata habenda erit aduersus patrem dominúmue, si liberam peculij administrationẽ habeant: & si ea res, de qua pacti sunt, peculiaris sit. Quod & ipsum non est expeditum. Nam cum uerum est, quod & Iuliano placet: etiam si maxime quis administrationem peculij habeat concessam, donandi ius eum non habere: sequitur, ut si donandi caussa de non petenda pecunia pactus sit, non debeat ratum haberi pactum conuentum. Quod si pro eo, ut ita pacisceretur: aliquid, in quo non minus, uel etiam amplius esset, *consecutus fuerit: rata habenda est pactio.

*aliâs. cõsecuturo

XXIX. VLPIANVS *lib. IIII. ad edictum.*

SIn autem dominicam pecuniam crediderit: quod credendi tempore pactus est, ualere Celsus ait.

XXX. CAIVS *lib. I. ad edictum prouinciale.*

IN persona tamen filijfamilias uidendum est: ne aliquando, & si pactus sit, ne ageret, ualeat pactio: quia aliquando filiusfamilias habet actionem, ueluti iniuriarum. Sed cum per iniuriam filio factã, habeat & pater actionem: quin pactio filij nocitura non sit patri agere uolenti, dubitare non oportet. Qui pecuniam à seruo stipulatus est, quam sibi Titius debebat, si à Titio petat: an exceptione pacti conuenti submoueri & possit & debeat: quia pactus uidetur, ne à Titio petat: quæsitum est? Iulianus ita submouendum putat, si stipulatori in dominum istius serui de peculio actio danda est: * id est si iustam caussam intercedendi seruus habuit, quia forte tantandem pecuniam Titio debuit. Quod si quasi fideiussor interuenit ex caussa, qua in peculium actio non daretur: non esse inhibendum creditorem, quominus à Titio petat. Aeque nullo modo prohiberi eum debere, si eum seruum liberum esse

*aliâs. idem.

esse credidisset. Si sub conditione stipulatus fuerim à te, quod mihi Titius pure debebat: an deficiente conditione, si à Titio petam, exceptione pacti conuenti & possim & debeam submoueri? & magis est, exceptionem non esse opponendam.

XXXI. VLPIANVS *lib. I. ad edict. ædilium curulium.*

PAcisci contra edictum ædilium curulium omnimodo licet: siue in ipso negotio uenditionis gerendo conuenisset, siue postea.

XXXII. PAVLVS *lib. III. ad Plautium.*

QVod dictum est: si cum reo pactum sit, ut non petatur, fideiussori quoq; competere exceptionem: propter rei personam placuit, ne mandati iudicio conueniatur. Igitur si mandati actio nulla sit (forte si donandi animo fideiusserit) dicendum est, nõ prodesse exceptionem fideiussori.

XXXIII. CELSVS *lib. I. Digestorum.*

AVus neptis nomine, quam ex filio habebat, dotem promisit: & pactus est, ne à se, néue à filio suo dos peteretur. si à cohærede filij dos peteretur: ipse quidem exceptione conuentionis tuendus non erit: filius uero exceptione conuentionis recte utetur. quippe hæredi consuli concessum est. nec quidquam obstat: uni tantum ex hæredibus prouidere, si hæres factus sit: cæteris autem non consuli.

XXXIIII. MODESTINVS *lib. V. regularum.*

IVs autem adgnationis non posse pacto repudiari: non magis, quam ut dicat quis, nolle suum esse: Iuliani sententia est.

XXXV. IDEM *lib. II. responsorum.*

TRes fratres Titius, Mæuius & Seia cõmunem hæreditatem inter se diuiserunt: instrumentis interpositis, quibus diuisisse maternã hæreditatem dixerunt, nihilq; sibi commune remansisse cauerũt. Sed postea duo de fratribus, id est Mæuius & Seia, qui absentes erant tempore mortis matris suæ: cognouerunt pecuniam auream à fratre suo esse *subtractam, cuius nulla mentio in instrumento diuisionis continebatur. Quæro, an post pactũ diuisionis, de subtracta pecunia, fratribus aduersus fratrem cõpetat actio? MODESTINVS respondit, si agentibus ob portionem eius, quod subreptum à Titio dicitur: generalis pacti conuenti exceptio ijs, qui fraudem à Titio cõmissam ignorantes transegerunt, obiciatur: de dolo utiliter replicari posse.

*aliâs. subreptã. et infra.

XXXVI. PROCVLVS *lib. V. ἐπιστολῶν.*

SI cum fundum meum possideres, conuenisset mihi tecum, ut eius possessionem Ticio traderes: uindicantem eum fundum à te, non aliter me conuentionis exceptione excludi debere: quàm si aut iam an te tradidisses: aut si tua caussa id inter nos conuenisset, & per te non stare, quo minus iam traderes.

XXXVII. PAPIRIVS IVSTVS *lib.II.constitutionũ.*

IMperatores Antoninus & Verus rescripserunt:debitori reipublicæ à curatore remitti pecunias non posse:& cum Philippéfibus remissæ essent,reuocandas.

XXXVIII. PAPINIANVS *lib.II. quæstionum.*

IVs publicum priuatorum pactis mutari non potest.

XXXIX. IDEM *lib.V. quæstionum.*

VEteribus placet:pactionem obscuram,uel ambiguam uenditori, & qui locauit,nocere: in quorum fuit potestate, legem apertius conscribere. XL. IDEM *lib.V.responsorum.*

TAle pactum, PROFITEOR TE NON TENERI, non in personam dirigitur:sed cum generale sit,locum inter hæredes quoq; litigantes habebit. Qui pronocauit,pactus est:intra diem certum pecunia,qua transegerat,non soluta:iudicatis se satisfacturum. iudex appellationis,nullo alio de principali caussa discusso, iustam conuentionem,ueluti confessi,sequetur. Post diuisionem bonorum & æris alieni,singuli creditores à singulis hæredibus, non interpositis delegationibus,insolidum (ut conuenerat) usuras acceptauerunt.actiones,quas aduersus omnes pro partibus habẽt,impediendæ non erunt:si non singuli pro fide rei gestæ, totum debitum singulis offerant. Pater, qui dotẽ ,pmisit: pactus est, ut post mortẽ suã in matrimonio sine liberis defuncta filia,portio dotis apud hæredem suum fratrem maneret. ea conuentio liberis à socero postea susceptis,& hæredibus testamento relictis,per exceptionẽ doli proderit: cum inter contrahentes, id actũ sit, ut hæredibus consulatur:& illo tempore,quo pater alios non habuit,in fratrem suum iudicium supremum contulisse uideatur.

XLI. IDEM *lib.XI.responsorum.*

SI intra illum diem debiti partem mihi solueris,acceptum tibi residuum feram,& te liberabo. licet actionem non habeat,pacti tamẽ exceptionem competere debitori constat.

XLII. IDEM *lib.XVII.responsorum.*

INter debitorem & creditorem conuenerat: ut creditor onus tributi prædij pignorati non agnosceret,sed eius soluendi necessitas *debitorem spectaret. Talem conuentionem,quantum ad fisci rationem,non esse seruandam respondi. pactis etenim priuatorum formam iuris fiscalis conuelli non placuit.

aliâs* ad debitorem.

XLIII. PAVLVS *lib.V.quæstionum.*

IN emptionibus scimus,quid præstare uenditor debeat, quidq; ex cõtrario emptor. quod si in contrahendo aliquid exceptũ fuerit, id seruari debebit.

Scæuola

XLIIII. SCAEVOLA *lib.II. responsorum.*

CVm in eo esset pupillus,ut ab hæreditate patris abstineret: tutor cum plerisq; creditoribus decidit, ut certam portionem acciperent. Quæro,an & tutor idemq; creditor patris,eandem portionem retinere debeat? Respondi. eum tutorem,qui cæteros ad portionem uocaret,eadem parte contentum esse debere.

XLV. HERMOGENIANVS *lib.II.Iuris ὑποτυπώσ.*

DIuisionis placitũ,nisi traditione,uel stipulatione sumat effectum: ad actionem,tanquam nudum pactum, nulli prodesse poterit.

XLVI. TRIPHONINVS *lib.II. disputationum.*

PActum inter hæredem & legatarium factum,ne ab eo satis accipiatur(cum in Semestribus relata est constitutio diui Marci,seruari in hoc quoq; defuncti uoluntatem) ualidum esse constat: nec à legatario remissa hæredi satisdatio per pactionem,ex pœnitentia reuocari debet:cum liceat sui iuris persecutionem, aut spem futuræ perceptionis deteriorem constituere.

XLVII. SCAEVOLA *lib.I.Digestorum.*

EMptor prædij uiginti cauerat se soluturum, & stipulanti spoponderat. postea uenditor cauerat sibi conuenisse,ut cõtentus esset tredecim,& ut ea intra præfinita tempora acciperet.debitor ad eorum solutionem conuentus, pactus est: si ea soluta intra præfinitum tempus non essent,ut ex prima cautione ab eo peritio esset. Quæsitum est, an cum posteriori pacto satisfactum non sit: omne debitum ex prima cautione peti possit? Respondi secundum ea, quæ proponeretur, posse.

L. Titius C. Seium *numularium, cum quo rationem implicitam habebat: propter accepta & data debitorem sibi constituit,& ab eo epistolam accepit in hæc uerba. EX RATIONE MENSAE, QVAM MECVM HABVISTI VSQVE IN HVNC DIEM EX CONTRACTIBVS PLVRIMIS, REMANSERVNT APVD ME AD MENSAM MEAM TRECENTA ET OCTOGINTA SEX,ET VSVRAE,QVAE COMPETIERVNT. SVMMAM AVREORVM,QVAM APVD ME TACITAM HABES, REFVNDAM TIBI. SI QVOD INSTRVMENTVM A TE EMISSVM, CVIVSCVNQVE SVMMAE EX QVACVNQVE CAVSSA APVD ME REMANSIT: VANVM ET PRO CANCELLATO HABEBITVR. Quæsitum est,cum L. Titius ante hoc chirographum C. Seio * numulario mandauerat,ut patrono eius trecenta redderet: an propter illa uerba epistolæ,quibus omnes cautiones ex quocunq; contractu uanæ & pro cancellatis ut haberentur,cautũ est: neq; ipse,neq; filius eius eo nomine cõueniri possit? Respondi. si tantum ratio accepti atq; expensi esset computata: cæteras obligationes manere in sua caussa.

als* mensulariũ.

als* mensulario.

XLVIII. CAIVS *lib.IIII.ad L.XII.tabul.*

IN traditionibus rerũ quodcunq; pactum sit, id ualere manifestissimum est.

XLIX. VLPIANVS *lib.XXXVI.ad Sabinum.*

SI quis crediderit pecuniam, & pactus sit, ut quatenus facere possit debitor, eatenus agat: an pactum ualeat? & magis est, hoc pactum ualere. nec enim improbum, & si quis hactenus desideret conueniri, quatenus facultates patiuntur.

L. IDEM *lib.XLII.ad Sabinum.*

NOn impossibile puto in contractibus depositi, commodati, locati, & cæteris similibus hoc pactũ: NE FACIAS FVREM, VEL FVGITIVVM SERVVM MEVM: hoc est, ne sollicites, ut fur fiat, uel fugitiuus fiat: ne ita negligas seruum, ut fur efficiatur. Sicut enim serui corrupti actio locum habet: ita potest etiam hæc pactio locum habere, quæ ad non corrumpendos seruos pertinet.

LI. IDEM *lib.XXVI. ad edictum.*

SI cum te ex caussa legati debere debitori tuo existimares, pactus sis, ne ab eo peteres: neq; iure ipso liberabitur debitor, neq; petentem submouebit exceptione conuentionis, ut Celsus libro uicesimo scribit. Idem eodem loco scribit: si debitorem tuum iussisti soluere Titio, cui legatum falsò debere existimabas, & debitor pactus sit cum Titio suo debitore constituto: neq; tibi aduersus tuum debitorem, neq; ipsi aduersus suum actionem peremptam.

LII. IDEM *lib.III. opinionum.*

EPistola, qua quis cohæredem sibi aliquem cauit: petitionem nullam aduersus possessorẽ rerum hæreditariarum dabit. Si inter debitorem & eum, qui fundum pignoratum à creditore, quasi debitoris negocium gerens, emit: placuerit, ut habita compensatione fructuum, solutóq; eo, quod reliquum deberetur, fundus debitori restitueretur: etiam hæres pacto, quod defunctus fecit, fidẽ præstare debet. Pactum, ut si quas summas propter tributiones prædij pignori nexi factas creditor soluisset, à debitore reciperet: & ut tributa eiusdem prædij debitor penderet: iustum est, & ideo seruandum. De inofficioso patris testamento acturus: ut ei certa quantitas, quoad uiueret hæres, præstaretur: pactus est. produci ad perpetuam præstationem id pactum postulabatur. rescriptum est: neq; iure ullo, neq; æquitate tale desiderium admitti.

LIII. IDEM *lib.IIII.opinionum.*

SVmptus quidem prorogare litiganti, honestum est: pacisci aũt, ut non quantitas eo nomine expensa cum usuris licitis restituatur, sed pars dimidia eius, quod ex ea lite datum erit: non licet.

Scæuola

Scæuola apud Iulianum lib.XXXII.notat. si pactus sim, ne stichum, qui mihi debebatur, petam: non intelligi morã fieri: mortuóq; sticho non teneri reum, qui ante pactum moram non fecerat.

LIIII. IVLIANVS *lib.XXXV. Digestorum.*

SI debitor sit fructuarius: & paciscatur seruus, in quo usumfructum habet, ne ab eo petatur: paciscendo meliorem conditionem eius facit. Ita & si creditor esset fructuarius, & pactus esset, ne peteret: seruus autem fructuarius pacisceretur, ut peteret: beneficio pacti, quod seruus interposuisset, utiliter ad petitionem admitteretur.

LV. IDEM *lib.VI.ad Minicium.*

SI conuenerit, ne dominus à colono quid petat, & iusta caussa conuentionis fuerit: nihilominus colonus à domino petere potest.

LVI. FLORENTINVS *lib.VIII.Institutionum.*

QVi in futurum usuras à debitore acceperit: tacite pactus uidetur, ne intra id tempus sortem petat. Si ex altera parte in rem, ex altera in personam pactum conceptum fuerit: ueluti ne ego petam, uel ne à te petatur: & hæres meus ab omnibus uobis petitionem habebit, & ab hærede tuo omnes petere poterimus.

LVII. NERATIVS *lib.III.membranarum.*

AB emptione, uenditione, locatione, conductione, cæterisq; similibus obligationibus: quin integris omnibus, consensu eorum, qui inter se obligati sunt, recedi possit: dubium nõ est. Aristoni hoc amplius uidebatur. si ea, quæ me ex empto præstare tibi oporteret, præstitissem: & cum tu mihi precium deberes, conuenisset mihi tecum, ut rursum præstitis à te in rem uẽditam omnibus, quæ ego tibi præstitissem, precium mihi non dares: tuq; mihi præstitisses: precium te debere desinere. quia bonæ fidei, ad quam omnia hæc rediguntur, interpretatio hanc quoq; conuentionem admitteret. Nec quidq̃ interesse: utrum integris omnibus, in quibus obligati essemus, conueniret, ut ab eo negotio discederetur: an in integrum restitutis ijs, quæ ego tibi præstitissem, consentiremus, ne quid tu mihi eo nomine præstares. Illud planè conuentione, quæ pertinet ad resoluendum id, quod actum est, perfici non potest: ut tu, quod iam ego tibi præstiti, contra præstare mihi cogaris. quia eo modo non tam hoc agitur, ut à pristino negocio discedamus: quàm ut nouæ quædam obligationes inter nos constituantur.

LVIII. PAVLVS *lib.VI.regularum.*

PEr quos adquiri nobis stipulationibus potest: per eosdẽ pactis conuentis meliorem conditionem nostram fieri posse placet.

LIX. PAPYRIVS IVSTVS *lib.VIII.constitutionum.*

IMperator Antoninus Auidio Cassio rescripsit. Si creditores parati sunt,

Universidad de Deusto Biblioteca

sint, partem ex bonis (licet ab extraneo) consequi: rationem habendam prius necessariarum personarum, si idoneæ sint.

LX. POMPONIVS *lib.IIII. ad Sabinum.*

NEmo paciscendo efficere potest, ne sibi locum suum dedicare liceat: aut ne sibi in suo sepelire mortuum liceat: aut ne uicino inuito prædium alienet.

LXI. FVRIVS ANTHINVS *lib.I. ad edictum.*

SI reus, postquàm pactus est à se non peti pecuniam, ideoq; cœpit id pactum fideiussori quoq; prodesse: pactus sit, ut à se peti liceat: an utilitas prioris pacti sublata sit fideiussori, quæsitum est? Sed uerius est, semel adquisitam fideiussori exceptionem pacti ulterius inuito extorqueri non posse.

DE TRANSACTIONIBVS. Tit. XV.

VLPIANVS *lib.L. ad edictum.*

QVI transigit, quasi de re dubia, & lite incerta, neq; finita transigit: qui uero paciscitur, donationis caussa rem certam, & indubitatam liberalitate remittit.

II. IDEM *lib.LXX. ad edictum.*

TRansactum accipere quis potest, non solum si Aquiliana stipulatio fuerit subiecta, sed & si pactum conuentum fuerit factum.

III. SCAEVOLA *lib.I. digestorum.*

IMperatores Antoninus & Verus ita rescripserunt. Priuatis pactionibus non dubium est, non lædi ius cæterorum. quare transactione, quæ inter hæredem & matrem defuncti facta est: neq; testamentum rescissum uideri potest: neq; manumissis, uel legatarijs actiones suæ adeptæ sunt. Quare quidquid ex testamento petunt, scriptum hæredé conuenire debent: qui in transactione hæreditatis, aut cauit sibi pro oneribus hæreditarijs: aut si non cauit, non debet negligentiam suam ad alienam iniuriam referre. Cũ transactio propter fideicommissum facta esset, postea codicilli reperti sunt. quæro: an quanto minus ex transactione consecuta mater defuncti fuerit, quàm pro parte sua est: id ex fideicõmissi caussa consequi debeat? respondi debere. Debitor, cuius pignus creditor distraxerat: cũ Mæuio, qui se legitimum creditoris hæredem esse iactabat, minimo transegit. postea testamento prolato, Septicium hæredem esse apparuit. quæsitum est: si agat pignoraticia debitor cum Septitio, an is uti possit exceptione transactionis factæ cum Mæuio, qui hæres eo tempore non fuerit: possitq; Septitius pecuniam, quæ Mæuio ut hæredi à debitore numerata fuit, condictione repetere, quasi

quasi sub prætextu hæreditatis acceptã? Respondi secundum ea, quæ proponerentur, non posse: quia neq; cum eo ipse transegit, neq; negocium Septicij Mæuius gerens accepit.

IIII. VLPIANVS *lib.XLVI. ad Sabinum.*

AQuiliana stipulatio omnino omnes præcedẽtes obligationes nouat, & perimit: ipsaq; perimitur per acceptilationem, & hoc iure utimur. ideoq; & legata sub conditione relicta, in stipulationẽ Aquilianã deducuntur.

V. PAPINIANVS *lib.I. definitionum.*

CVm Aquiliana stipulatio interponitur, quæ ex cõsensu redditur: lites, de quibus non est *cogitatum, in suo statu retinentur. libertatem eum captiosam interpretatio prudentium fregit.

aliâs *cõgnitum.

VI. CAIVS *lib.XVII. ad edictum prouinciale.*

DE ijs controuersijs, quæ ex testamento proficiscuntur: neq; transigi, neq; exquiri ueritas aliter potest, cũ inspectis cognitisq; uerbis testamenti.

VII. VLPIANVS *lib. VII. disputationum.*

ET post rem iudicatam transactio ualet: si uel appellatio intercesserit, uel appellari potuerit. Si fideiussor conuentus & cõdemnatus fuisset, & mox reus transegisset cum eo, cui erat fideiussor condemnatus: an transactio ualeat, quæritur? puto ualere: quasi omni caussa, & aduersus reum, & aduersus fideiussorem dissoluta. Si tamen ipse fideiussor condemnatus transegit: & si transactio non perimit rem iudicatam: tamen eo, quod datum est, releuari rem iudicatam oportet. Vsq; adeo autem quod datum est, etiam si non proficit ad transactionem, extenuat tamen rem iudicatam: ut inde sit & edictum & rescriptum, circa alimentorũ transactionem citra prætoris authoritatem factam, ut quod datum est, proficiat ad alimenta: ita ut si quid amplius ex caussa alimentorũ deberi potest, id præstetur: quod aũt datum est, imputetur.

VIII. IDEM *lib.V. de omnibus tribunalibus.*

CVm hi, quibus alimenta relicta erant, facile transigerent, contenti modico præsente: diuus Marcus oratione in senatu recitata effecit, ne aliter alimentorum transactio rata esset, quàm authore prætore facta. Solet igitur prætor interuenire, & inter consentientes arbitrari: an transactio, uel quæ admitti debeat. Eiusdem prætoris notio ob transactionem erit: siue habitatio, siue uestiarium, siue de prædijs alimentum legabitur. Hæc oratio pertinet ad alimenta, quæ testamento uel codicillis fuerint relicta. Idẽ erit dicendum, & si mortis caussa donata sint: uel ab eo, cui mortis caussa donata sint, relicta. Sed & si conditionis implendæ gratia relicta sunt: adhuc idem dicemus. Planè de alimẽtis, quæ non mortis caussa data sunt, licebit & sine prætore authore transigere.

Siue igitur in menses singulos, siue in dies, siue in annos fuerint relicta:

Universidad de Deusto Biblioteca

cta:oratio locum habet. Sed & si non fuerint perpetuo relicta, sed usq; ad annos certos:idem est. Si integra quantitas alicui fuerit legata, ut ex usuris eius se alat, & mortis tempore pecunias restituat:non cessabit oratio, licet non in annos singulos uideatur id relictum. Sed & si sit certa quantitas relicta Titio, uel res, ita ut inde alimenta Seio præstentur: magis est, ut transigere possit. nec enim transactione Titij minuuntur alimenta Seij. Idemq; est, & si per fidei commissum alimenta ad hoc legatario fuerint relicta. Eam transactionem oratio improbat, quæ idcirco fit, ut quis repræsentatam pecuniam cõsumat. Quid ergo si quis citra prætoris authoritatem transegerit, ut quod per singulos annos ei relictum erat, consequeretur per singulos menses: aut quod per singulos menses ei relictũ erat, mox consequeretur per singulos dies? Quid deinde si ita quod cõsummato anno acciperet, ut initio anni consequeretur? & puto eam transactionẽ ualere: quia meliorem conditionem suam tali transactione alimẽtarius facit. noluit enim oratio alimenta per transactionem intercipi. Nihil autem interest: utrũ libertini sint, quibus alimenta relicta sunt, an ingenui: satis locupletes, an minus. Vult igitur oratio apud prætorẽ de istis queri: in primis de caussa transactionis, deinde de modo, tertio de personis transigentiũ. In caussa erit inquirendũ, quæ caussa sit transigendi. sine caussa enĩ neminẽ transigentẽ audiet prætor. Caussæ huiusmodi ferè solent allegari. si alibi domiciliũ hæres, alibi alimẽtarius habeat: aut si destinet domiciliũ trãsferre alteruter eorũ: aut si caussa aliq̃ urgeat præsentis pecuniæ: aut si à pluribus ei alimẽta relicta sint, & minutatim singulos cõuenire difficile ei sit: aut si alia qua caussa sit (ut plures solent incidere:) quæ prætori suadeat transactionem admittere. Modus quoq; pecuniæ, qui in transactionem uenit, æstimandus est: utputa quantitas transactionis. nam etiam ex modo fides transactionis æstimabitur. Modus autẽ pro ætate eius, qui transigit, arbitrandus est, & ualetudine. nam aliter cum puero, aliter cum iuuene, aliter cum sene transigi palam est. constat enim alimenta cum uita finiri. Sed & personarum contemplatio habenda est: hoc est cuius uitæ sint hi, quibus alimenta relicta sunt: utrum frugi uitæ, & qui alias sufficere sibi possint: an sequioris, qui de alimentis pendeant. In persona autem eius, à quo alimenta relicta sunt, hæc erunt spectanda: in quibus facultatibus sit, cuius propositi, cuiusq; opinionis. tunc enĩ apparebit, nunquid circumuenire uelit eum, cũ quo transigit. Qui transigit de alimentis, nõ uidebitur neq; de habitatiõe, neq; de uestiario transegisse: cũ diuus Marcus etiam specialiter de istis transigi uoluerit. Sed & si quis de alimentis transegerit: nõ habebit necesse, etiã de habitatione, uel cæteris inuitus transigere. poterit igitur uel de omnibus simul, uel de quibusdam

busdã facere transactionem. De calceario quoq;, arbitrio prætoris trãsigendum est. Si uni pluribusue fundus ad alimenta fuerit relictus, uelintq; eũ distrahere: necesse est prætorem de eius distractione & transactione arbitrari. Sed & si pluribus fundus ad alimenta fuerit relictus, & ij inter se transigant: sine prætoris authoritate facta transactio rata esse non debet. Idem est, & si ager in alimenta fuerit obligatus. nam nec pignus ad hoc datũ, inconsulto prætore poterit liberari. Arbitratu prætoris uel de uniuersis alimentis, uel de parte eorũ transigi oportere, pluscq; manifestũ est. Si prætor aditus citra caussæ cognitionẽ, transigi permiserit: transactio nullius erit momenti. prætori enim ea res quærenda commissa est, nõ negligenda, nec donanda. Sed & si non de omnibus inquisierit, quæ oratio mandat: hoc est de caussa, de modo, de personis transigentiũ: dicendum est, quamuis de quibusdã quæsierit, transactionem esse irritã. Sed nec mandare ex hac caussa iurisdictionẽ, uel præses prouinciæ, uel prætor poterit. Transactiones alimentorũ etiam apud procuratorẽ cæsaris fieri possunt, si à fisco petantur alimenta. secundũ quæ apud præfectos ærarij transigi potest. Si cũ lis quidẽ esset de alimentis, transactum autẽ de lite fuisset: transactio ualere inconsulto prætore nõ potest, ne circumueniatur oratio. fingi enĩ lites poterũt, ut transactio etiã citra prætoris fiat authoritatẽ. Si eidem alimenta, & præterea legatũ præsente die datum sit, & transactũ fuerit citra prætoris authoritatẽ: id quod datũ est, imputabitur prius in legatũ, quod præsente die datũ est: superfluũ in alimentariã caussam est. Si quis de alimentis transegit sine prætoris authoritate: id quod datũ est, in præterita alimẽta cedet. nec interest, tantũ in quantitate sit debita, quantũ datũ est: an minus, an etiã plus. nam & si minus sit: adhuc tamen id, quod in solutũ datũ est, in præterita alimenta imputabitur. Sanè si is, qui de alimentis trãsegit, locupletior factus sit ea solutione: in quod facto est locupletior, æquissimũ erit eius in eũ dari repetitionẽ. nec enĩ debet ex alieno dãno esse locupletior. Si in singulos annos certa quantitas alicui fuerit *relicta: ueluti homini honestioris loci salariũ annuũ, uel ususfructus: transactio etiã sine prætore fieri poterit. Cæterũ si ususfructus uel modicus alimentorũ uice sit relictus: dico transactiõem citra prætorẽ factã, nullius esse momenti. Si cui nõ numus ad alimenta, sed frumentũ atq; oleũ & cætera, quæ ad uictũ sunt necessaria, fuerint relicta: nõ poterit de his trãsigere, siue annua, siue menstrua ei relinquantur. Si tamen ita sine prætore transegerit, ut in uicẽ eorũ numum quotannis uel quot mensibus acciperet: & neq; diẽ, neq; modũ permutauit, sed tantũ genus: uel ex contrario si pactus fuerit, ut in generibus alimenta acciperet, quæ in numis ei relicta fuissent: uel si uinũ pro oleo, uel oleũ p uino, uelqd aliud cõmutauit,

*als *relicta ueluti honestioris loci solariũ annuum.*

tauit. uelut si locũ pmutauit, ut quæ erant ei Romæ alimenta relicta, in municipio uel in prouincia accipet, uel contra: uel personam, ut quod à pluribus erat accepturus, ab uno acciperet: uel alium pro alio debitorem acciperet hæc omnia habent disceptationem prætoris, & pro utilitate alimentarij accipienda sunt. Si ad habitationem certa sit quantitas annua relicta: & ita sit transactum sine prætore, ut habitatio præstetur: ualet transactio, quia fructus habitationis præstatur: licet ruinæ uel incendio subiecta transactio est. Per contrariũ quoq; si pro habitatione, quæ erat relicta, placuit certã quantitatẽ præstari: transactio rata est, etiã citra prætorem.

IX. IDEM *lib.I.opinionum.*

QVi cum tutoribus suis de sola portione administratæ tutelæ suæ egerat, & trãsegerat: aduersus eosdem tutores ex persona fratris sui, cũ hæres exstiterat, agens: præscriptione factæ transactionis non submouetur. Transactio enim (quæcunq; sit) de his tantum, de quibus inter conuenientes placuit, interposita creditur. Qui per fallaciam cohæredis, ignorans uniuersa, quæ in uero erant, instrumentum transactionis sine Aquiliana stipulatione interposuit: non tam paciscitur, cũ decipitur. Ei qui nondum certus ad se querelam contra patris testamentum pertinere, de alijs caussis cum aduersarijs pacto transegit: tantum in his interpositũ pactum nocebit, de quibus inter eos actum esse probatur. siquidem in his tantum transactio obest (quamuis maior uigintiquinq; annis eam interposuit) de quibus actum probatur. nõ autẽ quorum actiones competere postea compertum est. iniquum est enim perimi pacto id, de quo cogitatum non docetur.

X. IDEM *lib.I.responsorum.*

DE re filiorum, quos in potestate non habuit, trãsigentem patrem minime eis obesse placuit.

XI. IDEM *lib.IIII. ad edictum.*

POst rem iudicatam, etiam si prouocatio non est interposita: tamen si negetur iudicatum esse, uel ignorari potest, an iudicatum sit: quia adhuc lis subesse possit, transactio fieri potest.

XII. CELSVS *lib.IIII.digestorum.*

NOn est ferendus, qui generaliter de his, quæ testamento ei relicta sunt, transegerit: si postea caussetur de eo solo se cogitasse, quod prima parte testamenti, ac non etiam quod posteriore legatum sit. Si tamen postea codicilli proferuntur, non improbe mihi dicturus uidetur: de eo dumtaxat se cogitasse, quod illarum tabularum, quas tunc nouerit, scriptura contineretur.

XIII. AEMYLIVS MACER *lib.I.ad L.uicesimam hæreditatum.*

NVlli procuratorũ principis, inconsulto principe, transigere licet.

Scæuola

XIIII. SCAEVOLA *lib.I. responsorum.*

COntrouersia inter legitimum & scriptum hæredem orta est: eaq; transactione facta, certa lege finita est. quæro, creditores quẽ conuenire possint? Respondi. si ijdem creditores essent, qui transactionem fecissent: id obseruandũ esse de ære alieno, quod inter eos conuenisset. Si alij creditores essent: propter incertum successionis, pro parte hæreditatis, quam uterq; in transactione expressit, utilibus actionibus conueniendos esse.

XV. PAVLVS *lib.I.sententiarum.*

PActo conuento Aquiliana quidem stipulatio subijci solet: sed consultius est, huic pœnalem quoq; stipulationem subiungere: quia re scisso forte pacto, pœna ex stipulatu peti potest.

XVI. HERMOGENIANVS *lib.I. iuris ἐπιτομῶν.*

QVi fidem licitæ transactionis rupit: non exceptione tantum submouebitur, sed etiam pœnam, quam (SI CONTRA PLACITVM FECERIT, RATO MANENTE PACTO) stipulanti recte promiserat, præstare cogetur.

XVII. PAPINIANVS *lib.II. quæstionum.*

VEnditor hæreditatis, emptori mandatis actionibus, cum debitore hæreditario, qui ignorabat uenditam esse hæreditatem, transegit. Si emptor hæreditatis hoc debitum ab eo exigere uelit: exceptio transacti negocij debitori, propter ignorantiam suam, accõmodanda est. Idem respondendum est & in eo, qui fideicommissam recepit hæreditatem: si hæres cum ignorante debitore transegerit.

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM LIBER TERTIVS.

DE POSTVLANDO. Tit. I.

VLPIANVS *lib.VI. ad edictum.*

HVNC titulum proposuit prætor habendæ rationis caussa, suæq; dignitatis tuendæ, & decoris caussa: ne sine delectu passim apud se postuletur. Ea propter tres fecit ordines. nam quosdam in totum prohibuit postulare, quibusdam pro se permisit, quibusdam & pro certis dumtaxat personis & pro se permisit. POSTVLARE autem est desiderium suum, uel amici sui in iure apud eum, qui iurisdictioni præest, exponem ij re: uel

Universidad de Deusto Biblioteca

re:uel alterius desiderio contradicere. Initium autem fecit prætor ab his, qui in totum prohibentur postulare. In quo edicto, aut pueritiã, aut casum excusauit. Pueritiam: dum minorem annis decẽ & septem, qui eos non in totum compleuit, prohibet postulare: quia moderatam hanc ætatem ratus est ad procedendum in publicum. Qua ætate, aut paulo maiore fertur Nerua filius, & publice de iure responsitasse. Propter casum: surdum, qui prorsus non audit, prohibet apud se postulare. nec enĩ erat permittẽdum ei postulare, qui decretum prætoris exaudire non poterat, quod etiam ipsi erat periculosum futurum. nam non exaudito decreto prætoris, quasi non obtemperasset, pœna ut contumax plecteretur. Ait prætor: SI NON HABEBVNT ADVOCATVM, EGO DABO. non solum his psonis hanc humanitatem prætor solet exhibere: uerum etiam si quis alius sit, qui certis ex caussis, uel ambitione aduersarij, uel metu patronum non inuenit. Secundo loco edictum proponitur in eos, qui prohibentur, ne pro alijs postulent: in quo edicto excepit prætor sexum & casum, item personas turpitudine notabiles. Sexum quidem, dum fœminas prohibet pro alijs postulare. & ratio quidem prohibendi est, ne contra pudicitiam sexui congruentẽ alienis caussis se immisceant: ne uirilibus officijs fungantur mulieres. Origo uero introducta est à * Calpurnia improbissima fœmina: quæ inuerecunde postulans, & magistratum inquietans, caussam dedit edicto. Casum, dum cæcum utrisq; luminibus orbatum, prætor repellit: uidelicet, quod insignia magistratus uidere & reuereri non possit. Refert etiam Labeo, Publium cæcũ Asprenati Nonij patrẽ auersa sella à Bruto destitutũ, cum uellet postulare. Quamuis autem cæcus pro alio postulare non possit: tamen & senatorium ordinem retinet, & iudicandi officio fungitur. Numquid ergo & magistratus gerere possit? Sed de hoc deliberabimus. exstat quidem exemplum eius, qui gessit. Appius denique Claudius cœcus consilijs publicis intererat, & in senatu seuerissimã dixit sententiam de Pyrrhi captiuis. Sed melius est, ut retinere quidem dicamus iam acceptum magistratũ posse: adspirare autem ad nouum, penitus prohiberi: idq; multis cõprobatur exemplis. Remouet autem à postulãdo pro alijs & eum, qui corpore suo muliebria passus est. Si quis tamen ui prædonum uel hostium stupratus est: non debet notari, ut & Pomponius ait. Et qui capitali crimine damnatus est, nõ debet pro alio postulare. Item Senatusc̃õsulto etiam apud pedaneos iudices postulare prohibetur, calumniæ caussa publico iudicio damnatus. Et qui operas suas, ut cum bestijs depugnaret, locauit. BESTIAS autem accipere debemus ex feritate magis, q̃ ex animalis genere. nam quid si leo sit, sed mansuetus, uel alia dentata mansueta? Ergo qui locauit, solus

als * Carfunia.

solus notatur: siue depugnauerit, siue non. Quid si depugnauit, cum non locasset operas suas? non tenebitur. non enim qui cum bestijs depugnauit, tenetur: sed qui operas suas in hoc locauit. Denique eos, qui uirtutis ostendendæ caussa hoc faciunt sine mercede, non teneri aiunt ueteres: nisi in arena passi sunt sese honorari. eos enim puto notam non euadere. Sed si quis operas suas locauerit, ut feras uenetur: uel ut depugnet feram, quæ regioni nocet, extra arenam: non est notatus. His igitur personis, quæ non uirtutis caussa cũ bestijs pugnauerunt: pro se prætor pmittit allegare, pro alio prohibet. Sed est æquissimum, si tutelam uel curam huiusmodi personæ administrent: postulare eis pro his, quorum curam gerunt, concedi. Qui aduersus ea fecisse monstretur, & pro alijs interdicta postulatione repellitur: & pro æstimatione iudicis extra ordinem pecuniaria pœna multatur. Vt initio huius tituli diximus, tres ordines prætor fecit non postulantium: quorum tertius est, quibus non in totum denegat postulandi facultatem, sed ne pro omnibus postulent: quasi minus deliquerint, q̃ hi qui superioribus capitibus notantur. Ait prætor. QVI LEGE, PLEBISCITO, SENATVSCONSVLTO, EDICTO, DECRETO PRINCIPVM (NISI PRO CERTIS PERSONIS) POSTVLARE PROHIBENTVR: HI PRO ALIO, QVAM' PRO QVO LICEBIT, IN IVRE APVD ME NE POSTVLENT. Hoc edicto continentur etiam alij omnes, qui edicto prætoris ut infames notantur: qui oẽs, nisi pro se & certis personis, nõ postulant. Deinde adijcit prætor: QVI EX OMNIBVS HIS, QVI SVPRA SCRIPTI SVNT, IN INTEGRVM RESTITVTVS NON ERIT. QVI EX HIS, QVI SVPRA SCRIPTI SVNT, sic accipitur: si fuerit inter eos, qui tertio edicto continentur, & nisi pro certis personis, postulare prohibentur. Cæterũ si ex superioribus: difficile in integrum restitutio impetrabitur. De qua autẽ restitutione prætor loquatur: utrum de ea, quæ à principe datur, an quæ à senatu: Pomponius quærit. et putat de ea restitutione sensum, quam uel princeps, uel senatus indulsit. An aũt & prætor restituere possit, quæritur. & mihi uidetur talia prætorum decreta non esse seruanda: nisi sicubi ex officio iurisdictionis suæ subueniant: ut in ætate obseruatur, si quis minor deceptus sit: cæterisq; speciebus, quas sub titulo DE IN INTEGRVM RESTITVTIONE, exsequemur. Pro qua sententia est: quod si quis famoso iudicio condemnatus, per in integrum restitutionem fuerit absolutus: Põponius putat hunc infamia eximi. Deinde adijcit prætor. PRO ALIO NE POSTVLENT: PRAETER QVAM' PRO PARENTE, PATRONO, PATRONA'VE, LIBERIS PARENTIBVS'QVE PATRONI PATRONAEQVE. de quibus psonis sub titulo DE IN IVS VOCANDO plenius diximus. Item adijcit: LIBERIS'VE SVIS, FRATRE, SORORE, uxore

RE, VXORE, SOCERO, SOCRV, GENERO, NVRV, VITRICO, NOVERCA, PRIVIGNO, PRIVIGNA, PVPILLO, PVPILLA, FVRIOSO, FVRIOSA,

II. CAIVS *lib.III. ad edictum prouinciale.*

FATVO, FATVA: cum istis quoq; personis curator detur.

III. VLPIANVS *lib.VI. ad edictum.*

CVI EORVM A' PARENTE, AVT MAIORIS PARTIS TVTORVM SENTENTIA: AVT AB EO, CVIVS DE EA RE IVRISDICTIO FVIT: EA TVTELA, CVRATIO'VE DATA ERIT. Adfinitates non eas accipere debemus, quæ quondam fuerunt, sed præsentes. Item Pomponius, APPELLATIONE NVRVS ET GENERI, SOCERI ET SOCRVS: & ulteriores, quibus PRO præpositio solet accedere, contineri ait. In curatoribus item debuisse eum adijcere: CAETERORVM'QVE, QVIBVS DARI SOLENT: id est muto, surdo, prodigo, & adolescenti.

IIII. PAVLVS *lib. V. ad edictum.*

ITem quibus propter infirmitatem curator dari solet.

V. VLPIANVS *lib.IX. ad edictum.*

ET qui negocijs suis, aliquo pperuo morbo, superesse non possunt

VI. IDEM *lib.VI. ad edictum.*

PVto autem omnes, qui non sponte, sed necessario funguntur officio: posse sine offensa edicti postulare: etiam si hi sint, qui non nisi pro se postulare possunt. Si quis aduocationē præstare fuerit prohibitus: siquidem apud se (ut solent facere tempore magistratus sui) puto eum postea apud successorem eius adesse posse.

VII. CAIVS *lib.III. ad edictum prouinciale.*

QVos prohibet prætor apud se postulare: omni modo prohibet, etiam si aduersarius eos patiatur postulare.

VIII. PAPINIANVS *lib.II. quæstionum.*

IMperator Titus Antoninus rescripsit: eum, cui aduocationibus in quinquennium interdictum esset: post quinquennium pro omnibus postulare non prohiberi. Diuus quoq; Hadrianus rescripsit, de exilio reuersum postulare posse: nec adhibetur distinctio, quo crimine silētium uel exilium sit irrogatū: ne scilicet pœna tempore determinata, contra sententiæ* fidem ulterius porrigatur.

alias* finem.

IX. IDEM *lib.I. responsorum.*

EX ea caussa prohibitus pro alio postulare, quæ infamiam non irrogat, ideoq; ius postulandi pro omnibus non aufert: in ea tantum prouincia pro alijs non recte postulat, in qua præses fuit, qui sentētiam dixit. In alia uero non prohibetur, licet eiusdem nominis sit.

X. PAVLVS.

II qui fisci caussas agunt: suam, uel filiorum, uel parentum suorum uel

uel pupillorum, quórum tutelas gerunt, caussam etiā aduersus fiscum agere non prohibentur. Decuriones quoq; cōtra patriam suā caussam agere prohibentur, præter superiores personas.

XI. TRIPHONIVS *lib.V. disputationum.*

A Principe nostro rescriptum est: non prohiberi tutorem adesse pupillo in negocio, in quo aduocatus cōtra patrem eius fuisset. Sed & illud ab eo permissum est: agere tutorem pupilli caussam aduersus fiscum, in qua aduersus patrem pupilli ante aduocatus fisci fuisset.

DE HIS QVI NOTANTVR INFAMIA. Tit.II.

IVLIANVS *lib.I. ad edictum.*

PRætoris uerba dicunt. INFAMIA NOTATVR, QVI AB EXERCITV IGNOMINIAE CAVSSA, AB IMPERATORE, EO'VE, CVI DE EA RE STATVENDI POTESTAS FVERIT: DIMISSVS ERIT. QVI ARTIS LVDICRAE PRONVNCIANDI'VE CAVSSA IN SCENAM PRODIERIT. QVI LENOCINIVM FECERIT. QVI IVDICIO PVBLICO, CALVMNIAE PRAEVARICATIONIS'VE CAVSSA QVID FECISSE, IVDICATVS ERIT. QVI FVRTI, VI BONORVM RAPTORVM, INIVRIARVM, DE DOLO MALO ET FRAVDE, SVO NOMINE DAMNATVS, PACTVS'VE ERIT. QVI PRO SOCIO, TVTELAE, MANDATI, DEPOSITI, SVO NOMINE, NON CONTRARIO IVDICIO DAMNATVS ERIT. QVI EAM, QVAE IN POTESTATE EIVS ESSET, GENERO MORTVO (CVM EVM MORTVVM ESSE SCIRET) INTRA ID TEMPVS, QVO LVGERE VIRVM MORIS EST: ANTEQVAM VIRVM ELVGERET, IN MATRIMONIVM COLLOCAVERIT: EAMVE SCIENS QVIS VXOREM DVXERIT, NON IVSSV EIVS, IN CVIVS POTESTATE EST. ET QVI EVM, QVEM IN POTESTATE HABET: EAM, DE QVA SVPRA COMPRAEHENSVM EST, VXOREM DVCERE PASSVS FVERIT. QVIVE SVO NOMINE, NON IVSSV EIVS, IN CVIVS POTESTATE EST: EIVSVE NOMINE, QVEM QVAM'VE IN POTESTATE HABET: BINA SPONSALIA, BINAS'VE NVPTIAS EODEM TEMPORE CONSTITVTAS HABVERIT.

II. VLPIANVS *lib. VI. ad edictum.*

QVod ait prætor, QVI AB EXERCITV DIMISSVS ERIT: dimissum accipere debemus militem caligatum: uel si quis alius usq; ad centurionem, uel præfectum cohortis, uel alæ, uel legionis dimissus est. Hoc amplius Pomponius ait: etiam eum, qui exercitui præest (licet consularibus insignibus utitur) ignominiæ caussa ab Imperatore missum, hac nota laborare. Ergo & si dux, cum exercitui præest, dimissus

n erit:

erit: notatur. Et si princeps dimiserit, & adiecerit ignominiæ caussa se mittere: (ut plerunq; facit) non dubitabitur, & hoc edicto prætoris eum infamia esse notatum. Non tamen, si citra indignationem principis successor ei datus est. Exercitum autem non unam cohortem, neq; unam alam dicimus: sed numeros multos militũ. Nam exercitui præesse dicimus eum, qui legionem, uel legiones cum suis auxilijs ab imperatore commissas administrat. Sed etiam eum, qui ab aliquo numero militũ missus est: quasi ab exercitu missum, sic accipiemus. IGNOMINIAE CAVSSA. hoc ideo adiectum est, quoniam multa genera sunt missionum. Est honesta, quæ emeritis stipendijs, uel ante ab impratore indulgetur. est caussaria, quæ propter ualetudinẽ laboribus militiæ soluit. est ignominiosa. Ignominiosa autem missio toties est: quoties is qui mittit, addidit nominatim ignominiæ caussa se mittere. semper enim debet addere, cur miles mittatur. Sed & si ita exauthoraueritit, ut insignia militaria detraheret: inter infames efficit, licet non addidit, ignominiæ caussa se ita exauthorasse. Est & quartum genus missionis, si quis euitandorum munerũ caussa militiam subiisset. hæc autem missio existimationem non lædit, ut est sæpissime rescriptum. Miles, qui lege Iulia de adulterijs fuerit damnatus: ita infamis est, ut etiam ipsa sententia eum sacramento ignominiæ caussa soluat. Ignominia missis neq; in urbe, neq; alibi, ubi Impator est, morari licet. Ait prætor, QVI IN SCENAM PRODIERIT. Scena est (ut Labeo definit) quæ ludorum faciendorum caussa quolibet loco, ubi quis consistat, moueatur q; spectaculum sui præbiturus, posita sit in publico, priuatóue, uel in uico: quo tamen loco passim homines spectaculi caussa admittat. Eos enim, qui quæstus caussa in certamina descendunt, & omnes propter præmium in scenam prodeuntes: famosos esse, Pegasus & Nerua filius responderunt.

III. CAIVS *lib. III. ad edictum prouinciale.*

QVi autem operas suas locauit, ut prodiret artis ludicræ caussa, neq; prodijt: non notatur. quia non est ea res adeo turpis, ut etiam consilium puniri debeat.

IIII. VLPIANVS *lib. VI. ad edictum.*

ATHletas autem Sabinus & Cassius responderunt, omnino artem ludicrã nõ facere. uirtutis enim gratia hoc eos facere. & generaliter ita omnes opinantur, & utile uidetur: ut neq; thumelici, neq; xystici, nec agitatores, nec qui aquã equis spargunt, cæteraq; eorum ministeria, qui certaminibus sacris deseruiunt, ignominiosi habeantur. Designatores autem, quos Græci βραβευτὰς appellãt, artem ludicram non facere, Celsus probat: quia ministerium, non artem ludicrã exerceant.

Et sanè

Et sanè locus iste à principe hodie nõ pro modico beneficio dat. Ait prætor, QVI LENOCINIVM FECERIT. Lenocinium facit, qui quæstuaria mancipia habet. Sed & qui hunc quæstum in liberis exercet, in eadem caussa est. Siue autem principaliter hoc negocium gerat, siue alterius negociationis accessione utatur: utputa si caupo fuerit uel stabularius, & mancipia talia habuerit ministrantia, & occasiõe ministerij quæstũ facientia: siue balneator fuerit, & (ueluti in quibusdã prouincijs fit) in balineis ad custodienda uestimenta conducta habeat mancipia, hoc genus obseruantia in officina: lenocinij pœna tenebitur. Pomponius eum, qui in seruitute peculiaria mancipia prostituta habuit, notari & post libertatem ait. Calumniator ita demũ notatur, si fuerit calumniæ caussa damnatus. neq; enim sufficit calumniatum. item præuaricator. præuaricator autem est, quasi uaricator: qui diuersam partem adiuuat, prodita caussa sua: quod nomen Labeo à uaria certatione tractum ait. nam qui præuaricatur, ex utraq; parte consistit: quin imò ex aduersa. Item si quis furti, ui bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo, suo nomine damnatus, pactusúe erit: simili modo infamis est.

V. PAVLVS *lib. V. ad edictum.*

QVoniam intelligitur confiteri crimen, qui paciscitur.

VI. VLPIANVS *lib. VI. ad edictum.*

FVRTI accipe: siue manifesti sit, siue nec manifesti. Sed si furti, uel alijs famosis actionibus quis condemnatus prouocauerit: pendente iudicio, nondum inter famosos habetur. Si aũt oĩa tempora prouocatiõis lapsa sunt: retro infamis est. Quãuis si iniusta appellatio eiusuisa sit: hodie notari puto, non retro. Si quis alieno nomine condemnatus fuerit, non laborat infamia. & ideo nec procurator, uel defensor, uel curator, uel tutor, uel hæres: furti, uel ex alia simili specie condemnatus, infamia notabuntur: nec ergo si ab initio per procuratorem caussa agitata est. PACTVS'VE (inquit) ERIT. pactũ sic accipimus, si cum precio quantocunq; pactus est: alioquin & qui precibus impetrauit, ne secum ageretur, erit notatus, nec erit ueniæ ulla ratio: quod est inhumanum. Qui iussu prætoris precio dato, pactus est, non notatur. Sed & si iureiurando delato iurauerit quis non deliquisse, non erit notatus. nam quodammodo innocentiam suã iureiurando adprobauit. MANDATI. Verbis edicti notatur, non solum qui mandatum suscepit: sed & is, qui fidẽ, quã aduersarius secutus est, nõ præstat. utputa fideiussi pro te & solui. mandati si te condẽnauero, famosum facio. Illud planè addendũ est, quod interdũ & hæres suo nomine damnatur, & ideo infamis fit: si in deposito, uel in mandato male uersatus sit. Non tamẽ in tutela uel pro socio hæres suo nomine dãnari potest: quia hæ-

n ij res neq;

res neq; in tutelã, neq; in societatem succedit, sed tantum in æs alienũ defuncti. Contrario iudicio damnatus non erit infamis, nec immerito. nam in contrarijs non de perfidia agitur, sed de calculo, qui ferè in iudicio solet dirimi.

VII. PAVLVS *lib. V. ad edictum.*

IN actionibus, quæ ex contractu proficiscuntur: licet famosæ sunt, & damnati notantur: attamen pactus non notatur, merito. quoniam ex his caussis non tam turpis est pactio, quàm superioribus.

VIII VLPIANVS *lib. VI. ad edictum.*

GENERO (inquit) MORTVO. merito adiecit prætor, CVM EVM MORTVVM ESSE SCIRET: ne ignorantia puniatur. Sed cũ tempus luctus continuum est: merito & ignoranti cedit ex die mortis mariti. & ideo si post legitimum tempus cognouit: Labeo ait, ipso die & sumere ipsam lugubria, & deponere.

IX. PAVLVS *lib. V. ad edictum.*

VXores uiri lugere non compelluntur. Sponsi nullus luctus est.

X. IDEM *lib. XXXV. ad edictum.*

SOlet à principe impetrari, ut intra legitimum tempus mulieri nubere liceat. Quæ uirum eluget, intra id tempus sponsam fuisse nõ nocet.

XI. VLPIANVS *lib. VI. ad edictum.*

LIberorum autem & parentum luctus impedimento nuptijs non est. Et si talis sit maritus, quẽ more maiorũ lugeri non oportet: nõ poterit tamen nuptũ intra legitimũ tempus collocari. prætor enim ad id tempus se retulit, quo uir elugeretur: qui solet elugeri propter turbationem sanguinis. Vnde Pomponius eam, quæ intra legitimum tempus partum edidit: putat uel statim posse se nuptum collocare: q̃d uerum puto. Non solent autem lugeri (ut Neratius ait) hostes, uel perduellionis damnati: nec suspendiosi: neq; qui manus sibi intulerint, non tædio uitæ, sed mala conscientia. Si qua *ergo post huiusmodi exitum mariti se nuptum collocauerit: infamia notetur. Notatur etiam qui eam duxit, sed sciens. ignorantia enim excusatur, non iuris, sed facti. Excusatur, qui iussu eius, in cuius potestate erat, duxerit: & ipse, qui passus est ducere, notatur. utrũq; recte. nam & qui obtemperauit, uenia dignus est: & qui passus est ducere, notatur ignominia.

aliàs *q̃s.

XII. PAVLVS *lib. V. ad edictum.*

QVi iussu patris duxit: quamuis liberatus patria potestate eam retinuit: non notatur.

XIII. VLPIANVS *lib. VI. ad edictum.*

QVid ergo, si non ducere passus, posteaquàm duxit, ratum habuerit: utputa initio ignorauit talem esse, postea scit: nõ notabitur.

prætor

prætor enim ad initium nuptiarum se retulit. Si quis alieno nomine bina sponsalia constituerit, non notatur: nisi eius nomine constituat, quẽ quamũe in potestate habet. Certe qui filiũ uel filiam cõstituere patitur, quodãmodo ipse uidetur constituisse. Quod ait prætor, EODEM TEMPORE: non initia sponsaliorum eodem tempore factorum accipiendũ, sed si in idem tẽpus concurrant. Item si alteri sponsa, alteri nupta sit: ex sententia edicti punitur. Cum autem factum notetur: etiam si cum ea quis faciat nuptias, uel sponsalia constituat, quam uxorẽ ducere non potest, uel fas non est: erit notatus. Ex commissio arbiter infamiam non facit: quia non per omnia sentẽtia est. Quantum ad infamiam pertinet, multum interest: in caussa, quæ agebatur, caussa cognita aliquid pronunciatum sit: an quædam extrinsecus sint elocuta. nam ex his infamia non irrogatur. Pœna grauior ultra legem imposita, existimationem conseruat: ut & constitutum est, & responsum. utputa si eum, qui parte bonorum multari debuit, præses relegauerit: dicẽdum erit, duriore sententia cum eo transactum de existimatione eius: idcircoq; non esse infamem. Sed si in caussa furti nec manifesti in quadruplum iudex cõdemnauerit: onerat quidem reum pœna aucta (nam ex furto nec manifesto in duplum conueniri debuit) uerum hac re existimationem ei nõ conseruat: quamuis si in pœna non pecuniaria eum onerasset, transactum cum eo uideretur. Crimen stellionatus infamiam irrogat damnato, quamuis publicum iudicium non est.

XIIII PAVLVS *lib. V. ad edictum.*

SEruus, cuius nomine noxale iudicium dominus acceperat, deinde eundem liberum & hæredem instituerat: ex eodem iudicio damnatus, non est famosus: quia non suo nomine condemnatur, quippe cum initio lis in eum contestata non sit.

XV. VLPIANVS *lib. VIII. ad edictum.*

NOtatur, quæ per calumniam uentris nomine in possessionẽ missa est, dum se adseuerat prægnantem:

XVI. PAVLVS *lib. VIII. ad edictum.*

CVm non prægnans esset, uel ex alio concepisset.

XVII. VLPIANVS *lib. VIII. ad edictum.*

DEbuit enim coërceri, quæ prætorem decepit. Sed ea notatur, quæ cum suæ potestatis esset, hoc fecit.

XVIII. CAIVS *lib. III. ad edictum prouinciale.*

EA, quæ falsa existimatione decepta est: non potest uideri, per calumniam fuisse in possessionem.

XIX. PAVLVS *lib. VIII. ad edictum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto Biblioteca

NOn alia autem notatur, quàm ea, de qua pronũciatum est, calumniæ caussa eam fuisse in possessionẽ missam. Idq; erit & in patre seruandum: qui calumniæ caussa passus est filiam, quam in potestate habebat, in possessionem uentris nomine mitti.

XX. PAPINIANVS *lib. I. responsorum.*

OB hæc uerba sentẽtiæ præsidis puinciæ, CALLIDO COMMENTO VIDERIS ACCVSATIONIS INSTIGATOR FVISSE: pudor potius oneratẽ, cũ uidetur irrogari ignominia. non emẽ qui exhortatur, mãdatoris opa fungitur. XXI. PAVLVS *lib. II. responsorum.*

LVcius Titius crimẽ intendit C. Seio, quasi iniuriam passus: atq; in eam rem testationem apud præfectum prætorio recitauit. præfectus fide non habita testationi, nullã iniuriam L. Titiũ passum esse à C. Seio pronunciauit. Quæro: an testes, quorum testimonium reprobatum est, quasi ex falso testimonio inter infames habeantur? Paulus respõdit. Nihil proponi, cur hi, de quibus quæritur, infamium loco haberi debeant: cum non oporteat ex sententia (siue iusta, siue iniusta) pro alio habita, alium prægrauari.

XXII. MARTIANVS *lib. II. publicorum.*

alias* posteriorũ.

ICtus* fustium infamiam non importat: sed caussa, propter quam id pati meruit: si ea fuit, quæ infamiam damnato irrogaret. In cæteris quoq; generibus pœnarum eadem forma statuta est.

XXIII. VLPIANVS *lib. VIII. ad edictum.*

PArentes & liberi utriusq; sexus, nec nõ & cæteri adgnati uel cognati, secundum pietatis rationẽ, & animi sui patiẽtiam (prout quisq; uoluerit) lugendi sunt: qui autem eos non eluxit, non notatur infamia.

XXIIII. IDEM.

IMperator Seuerus rescripsit, nõ obfuisse mulieris famæ quæstũ eius in seruitute factũ. XXV. PAPINIANVS *lib. II. quæst.*

EXhæreditatum quoq; filium luctum habere patris memoriæ placuit. idemq; & in matre iuris est: cuius hæreditas ad filium* nõ pertinet. Si quis in bello ceciderit: & si corpus eius nõ cõpareat, lugebitur.

* als deest negatio.

DE PROCVRATORIBVS ET DEFENSORIBVS. Tit. III.

VLPIANVS *lib. IX. ad edictum.*

PRocurator est, qui aliena negocia mandatu domini administrat. Procurator autem uel omnium rerum, uel unius rei esse potest: constitutus uel coram, uel per nuncium, uel per epistolam. quamuis quidam (ut Pomponius libro uicesimo quarto scribit) non

non putent unius rei mandatum suscipientem, procuratorẽ esse: sicuti nec is quidem, qui rem perferedam, uel epistolam, uel nuncium perferendum suscepit, proprie procurator appelletur. Sed uerius est, eum quoq; procuratorem esse, qui ad unam rem datus sit. Vsus autem procuratoris perquam necessarius est: ut qui rebus suis ipsi superesse, uel nolunt, uel non possunt: saltem per alios possint, uel agere, uel conueniri. Dari autem procurator etiam absens potest.

II. PAVLVS *lib. VIII. ad edictum.*

DVmmodo si certus sit, qui datus intelligitur: & is ratum habuerit. Furiosus nõ est habendus absentis loco: quia in eo animus deest, ut ratum habere * non possit.

als* deest negatio.

III. VLPIANVS *lib. IX. ad edictum.*

ITem ad litẽ futurã, & in diẽ, & sub cõditione, & usq; ad diẽ dari põt,

IIII. PAVLVS *lib. VIII. ad edictum.*

ET in perpetuum.

V. VLPIANVS *lib. VII. ad edictum.*

PRæsens habetur, & qui in ortis est,

VI. PAVLVS *lib. VI. ad edictum.*

ET qui in foro, & qui in urbe, & qui in continentibus ædificijs.

VII. VLPIANVS *lib. VII. ad edictum.*

ET ideo procurator ei præsenti esse uidetur.

VIII. IDEM *lib. VIII. ad edictum.*

FIlius familias & ad agendum dare procuratorem potest, si qua sit ei actio, qua ipse experiri potest: non solum si castrense peculium habeat. Sed & uim, aut (puta) iniuriam passus, procuratorem dabit ad iniuriarum actionẽ: si forte neq; pater præsens sit, nec patris procurator uelit experiri: & erit iure ab ipso filiofamilias procurator datus. Hoc amplius Iulianus scribit: & si filiofamilias patri, per filiũ eius, in eadem potestate manentẽ, fiat iniuria: neq; auus præsens sit: posse patrem procuratorem dare ad ulciscendam iniuriam, quam nepos absentis passus est. Ad defendendum quoq; poterit filiusfamilias procuratorem dare. Sed & filiafamilias poterit dare procuratorem ad iniuriarũ actionem. Nam ad dotis exactionem cum patre dari procuratorem, superuacuum esse Valerius Seuerus scribit: cum sufficiat patrẽ dare ex filiæ uoluntate. Sed puto si forte pater absens sit, uel suspectæ uitæ (quo casu solet filiæ competere de dote actio) posse eam procuratorẽ dare. Ipse quoque filius procurator dari poterit & ad agendum & ad defendendum. Inuitus procurator non solet dari. inuitum accipere debemus, non eum tantum, qui contradicit: uerum eũ quoq; qui consensisse non probatur. Veterani procuratores fieri possunt. Milites autẽ, nec si uelit ad-

lit aduersarius, procuratores dari possunt: nisi hoc tempore litis contestatæ quocunq; casu prætermissum est. excepto eo, qui in rẽ suam procurator datus est: uel qui communem caussam omnis sui numeri persequitur uel suscipit. quia talis procuratio concessa est. PROCVRATOREM AD LITEM SVSCIPIENDAM DATVM, PRO QVO CONSENTIENTE, DOMINVS IVDICATVM SOLVI EXPOSVIT: prætor ait, IVDICIVM ACCIPERE COGAM. Verum ex caussa non debebit compelli. utputa si inimicitiæ capitales interuenerint inter ipsum procuratorem & dominum: scribit Iulianus, debere in procuratorem denegari actionem. Item si dignitas accesserit procuratori, uel reipublicæ caussa abfuturus sit.

IX. CAIVS lib. III. ad edictum prouinciale.

AVt si ualetudinem, uel necessariam peregrinationem alleget.

X. VLPIANVS lib. VIII. ad edictum.

VEl hæreditas superueniens eum occupet: uel alia iusta caussa. Hoc amplius, & si habeat præsentem dominum: nõ debere cõpelli procuratorem.

XI. PAVLVS lib. VIII. ad edictum.

SI tamen dominus cogi possit.

XII. CAIVS lib. III. ad edictum prouinciale.

SEd etiam ex his caussis dicitur aliquando cogẽdum procuratorem iudicium accipere: ueluti si dominus præsens non sit, & actor adfirmet tractu temporis futurum, ut res pereat.

XIII. VLPIANVS lib. VIII. ad edictum.

SEd hæc neq; passim admittenda sunt, neq; districte deneganda: sed à prætore caussa cognita temperanda.

XIIII. PAVLVS lib. VIII. ad edictum.

SI post datum ꝓcuratorem capitales inimiciciæ intercesserint: non cogẽdum accipere iudicium, nec stipulationem ob rem non defensam committi: quoniam noua caussa sit.

XV. VLPIANVS lib. VIII. ad edictum.

SI defunctus sit dominus ante litẽ contestatã, IVDICATVM SOLVI stipulatione pro suo procuratore data: procurator compellendus est ad iudicium accipiendum: ita tamen, si hoc dominus sciente procuratore, & non contradicente fecit. Quod si aliter actum est: inscium quidem procuratorem teneri, satis inciuile est. Committitur autẽ ob rem non defensam stipulationis clausula. Qui ad communi diuidundo iudicium datus est agendum: idem & ad defendendum uidebitur datus, duplici cautela interponenda.

XVI. PAVLVS lib. VIII. ad edictum.

ANte litem contestatam libera potestas est, uel mutandi procuratoris

toris, uel ipsi domino iudicium accipiendi.

XVII. VLPIANVS lib. IX. ad edictum.

POst litem autem contestatam reus, qui procuratorem dedit, mutare quidem eũ, uel in se litem transferre *à uiuo procuratore, uel in ciuitate manente potest: caussa tamen prius cognita. Non solum autem ipsi, qui dedit procuratorem, hoc permittitur: sed etiã hæredi eius, & cæteris successoribus. In caussæ autem cognitione non solum hæc uersantur, quæ supra diximus, in procuratore non compellendo suscipere iudicium: uerum & ætas, *als intuito.

XVIII. MODESTINVS lib. X. παραδοξῶν.

ET religionis beneficium.

XIX. VLPIANVS lib. IX. ad edictum.

ITem si suspectus sit procurator, aut in uinculis, aut hostium prædonumue potestate.

XX. PAVLVS lib. VIII. ad edictum.

VEl iudicio publico priuatóue, uel ualetudine, uel maiore sua re distringatur,

XXI. CAIVS lib. III. ad edictum prouinciale.

VEl exilio: uel si latitet, uel si inimicus postea fiat,

XXII. PAVLVS lib. VIII ad edictum.

AVt adfinitate aliqua aduersario iungatur, uel hæres ei existat:

XXIII. VLPIANVS lib. IX. ad edictum.

AVt longa pegrinatio, & aliæ similes caussæ impedimento ei sint:

XXIIII. PAVLVS lib. IX. ad edictum.

MVtari debebit, uel ipso procuratore postulante.

XXV. VLPIANVS lib. IX. ad edictum.

QVæ omnia non solum ex parte rei, sed etiam in persona actoris obseruabuntur. Sed & si aduersarius uel ipse procurator dicat dominũ mentiri: apud prætorem hoc finiri oportet. nec ferendus est procurator, qui sibi adserit procurationem. nam hoc ipso suspectus est, q̃d operam suam ingerit inuito: nisi forte purgare magis conuicium, q̃ procurationem exsequi maluerit. & hactenus erit audiendus, si dicat se procuratione quidem carere uelle: sed ita, si id illæsa existimatione sui fiat. Cæterũ ferendus est pudorem suum purgans. Planè si dicat in rem suam se ꝓcuratorem datũ, & hoc probauerit: non debet carere propria lite. Item si retentione aliqua ꝓcurator uti uelit: non facile ab eo lis erit transferẽda.

XXVI. PAVLVS lib. VIII. ad edictum.

NIsi dominus soluere paratus sit.

XXVII. VLPIANVS lib. IX. ad edictum.

IN caussæ cognitione etiam hoc uersabitur: ut ita demum transferri

Universidad de Deusto Biblioteca

à procuratore iudicium permittatur, si quis omnia iudicia ab eo transferre paratus sit. Cæterum si uelit quædam transferre, quædã relinquere: iuste procurator hanc inconstantiam recusabit. Sed hæc ita, si mandatu domini procurator egerit. cæterum si mandatum non est: cũ nec in iudicio quidquã deduxit, nec tu ea comprobasti, quæ inuito te acta sunt: tibi non præiudicant. ideoq; translatio earum litium non est tibi necessaria, ne alieno facto onereris. Hæc autem cognitio procuratoris mutandi prætoris est. Si ex parte actoris translatio litis fiat: dicimus cõmitti IVDICATVM SOLVI stipulationẽ à reo factam: idq; & Neratius & Iulianus probãt, & hoc iure utimur: scilicet, si dominus satis acceperit. Sed si procurator satis acceperit, & transferatur iudicium in dominum: uerius est, committi ex stipulatu actionem, & à procuratore in dominum transferri. Sed & si à domino uel à procuratore in procuratorem iudiciũ transferatur: non dubitat Marcellus, quin committatur stipulatio: & hæc uera sunt. Et licet procuratori commissa sit stipulatio: tamen domino erit danda utilis ex stipulatu actio, directa penitus tollenda. XXVIII. IDEM *lib. I. disputationum.*

SI procurator meus IVDICATVM SOLVI satis accepit: mihi ex stipulatu actio utilis est, sicuti iudicati actio mihi indulget. Sed & si agat procurator meus ex ea stipulatione, me inuito: nihilominus tamen mihi ex stipulatu actio tribuetur. quæ res facit, ut procurator meus ex stipulatu agendo, exceptione debeat repelli: sicut cũ agit iudicati, non in rem suam datus, neq; ad eandem rem procurator factus. Per contrarium autem si procurator meus IVDICATVM SOLVI satisdederit: in me ex stipulatu actio non datur. Sed & si defensor meus satisdederit, in me ex stipulatu actio non datur, quia nec iudicati mecum agi potest.

XXIX. IDEM. *lib. IX. ad edictum.*

SI actor malit dominum potius conuenire, quam eum, qui in rem suam procurator est: dicendum est ei licere.

XXX. PAVLVS *lib. I. sententiarum.*

ACtoris procurator, non in rem suam datus: propter impensas, quas in litem fecit: potest desiderare, ut sibi ex iudicatione satisfiat: si dominus litis soluendo non sit.

XXXI. VLPIANVS *lib. IX. edictum.*

SI quis cum procuratorio nomine condemnatus esset, hæres exstiterit domino litis: iudicati actionem non recte recusabit. hoc, si ex asse. Si autẽ ex parte hæres exstiterit, & totum soluerit: siquidẽ ei mandatum est, hoc quoq; ut soluat: mandati actionẽ aduersus cohæredes habebit. si non sit mandatũ: negociorum gestorũ actio dabitur. quod est, & si hæres procurator nõ exstiterit, & soluerit. Vnius litis pluriũ personarum,

rum, plures dari procuratores non est prohibitũ. Iulianus ait: esti, qui dedit diuersis temporibus procuratores duos: posteriorẽ dando, priorem phibuisse uideri. XXXII. PAVLVS *lib. VIII. ad edictum.*

PLuribus procuratoribus insolidum simul datis, occupantis melior conditio erit: ut posterior non sit in eo, quod prior petit, procurator. XXXIII. VLPIANVS *lib. IX. ad edictum.*

SEruũ q̃q; & filiumfamilias procuratorem posse habere aiunt. & quantum ad filiumfamilias, uerũ est: in seruo subsistimus & negocia quidem peculiaria serui posse gerere aliquem, & hoc casu procuratorem eius esse, admisimus: (quod & Labeoni uidetur) actionem autem intendere uetamus. Eum uero, qui de statu suo litigat, procuratorem habere posse, non dubitamus: non solum in administratione rerum, sed etiã in actionibus, quæ ei uel aduersus eum competunt: siue ex possessione seruitutis, siue libertatis de suo statu litiget. Ex cõtrario quoq; eum procuratorem dari posse, manifestum est. Publice utile est, absentes à quibuscunq; defendi. Nã & in capitalibus iudicijs defensio datur. Vbicunq; itaq; absens quis damnari potest: ibi quemuis uerba pro eo facientem, & innocentiam excusantem, audiri æquum est, & ordinarium admittere: quod ex rescripto imperatoris nostri apparet. Ait prætor. CVIVS NOMINE QVIS ACTIONEM SIBI DARI POSTVLAVERIT, IS EVM VIRI BONI ARBITRATV DEFENDAT: ET EI QVO NOMINE AGET, ID RATVM HABERE EVM, AD QVEM EA RES PERTINET, VIRI BONI ARBITRATV SATISDET. Aequũ uisum est prætori eũ, qui alicuius nomine ut procurator experitur: eundẽ etiã defensionẽ suscipere. Si quis in rem suam procurator interueniat: adhuc erit dicendũ, debere eum defendere: nisi forte ex necessitate fuerit factus.

XXXIIII. CAIVS *lib. III. ad edictum prouinciale.*

SI quis in rẽ suam procuratorio nomine agat, ueluti emptor hæreditatis: an debeat inuicẽ uenditorem defendere? & placet: si bona fide, & non in fraudẽ eorũ, qui inuicẽ agere uellent, gestũ sit negociũ: nõ oportere eũ inuicẽ defendere. XXXV. VLPIANVS *lib. IX. ad edictum.*

SEd & eæ personæ procuratorum debebunt defendere, quibus sine mandatu agere licet: utputa liberi, licet sint in potestate. Item parentes, fratres, & adfines, & liberti. Et patronus libertum per procuratorem, ut ingratum, accusare potest: & libertus per procuratorem respondere. Non solum autem si actio postuletur à procuratore, sed etiã si præiudicium, uel interdictũ: uel si stipulatione legatorũ, uel damni infecti uelit caueri: debebit absentẽ defendere in cõpetenti tribunali, & eadẽ prouincia. Cæterũ cogi eũ etiã in puinciam de Roma abire, uel

Universidad de Deusto Biblioteca

econtrario,uel à prouincia in aliam prouinciam, & defendere: durum est. Defendere autem est id facere, quod dominus in litem faceret, & cauere idonee.nec debebit durior conditio procuratoris fieri, quàm est domini:præterquâm in satisdando. Præter satisdationem procurator ita defendere uidetur,si iudiciũ accipiet.unde quæsitum est apud Iulianum,an compellatur:an uero sufficiat, ob rem non defensam stipulationem cõmitti? & Iulianus scribit libro tertio digestorum,compellendum accipere iudicium:nisi & agendum caussa cognita recusauerit,uel ex iusta caussa remotus fuerit. Defendere uidetur procurator,& si in possessionem uenire patiatur:cum quis damni infecti satisdari,uel legatorum desideret,

XXXVI. PAVLVS *lib.VIII. ad edictum.*

VEl in operis noui nunciatione. Sed & si seruum ex caussa noxali patiatur duci,defendere uidetur:ita tamen,ut in his omnibus ratam rem dominum habiturum caueat.

XXXVII. VLPIANVS *lib.IX. ad edictum.*

OMnium aũt actionum nomine debet defendere:etiam earũ,quæ in hæredem non dantur. Vnde est quæsitum: si aduersarius plures intendat actiones,& in singulas singuli existant defensionem suscipere parati:an absens defendi uideatur? & uideri eum recte defendi Iulianus ait:quo iure nos uti Pomponius scribit.

XXXVIII. IDEM *lib.IIII. ad edictum.*

NOn tamen eòusq; procedendum erit:ut si decem petantur, & existant duo defensores parati in quina defendere:audiantur.

XXXIX. IDEM *lib.VIII. ad edictum.*

NOn solum autẽ in actionibus, & interdictis, & * postulationibus debet dominum defendere: uerum in interrogationibus quoq; ut in iure interrogatus,ex omnibus caussis respõdeat, ex quibus dominus.an ergo hæres sit absens,respondere debebit:& si respõderit,uel tacuerit,tenebitur. Qui nomine alieno agit quacũq; actione: id ratũ habiturum eum,ad quem ea res pertinebit,cauere debet. Sed interdum licet suo nomine procurator experiatur:tamen de rato debebit cauere, ut Pomponius libro uicesimoquarto scribit. utputa iusiurandum procuratori retulit,iurauitq; absenti dari oportere.agit hoc iudicio suo nomine propter suum iusiurandum (nec enĩ hæc actio competere domino potuit) sed debebit de rato cauere. Sed & si procuratori constitutum est,& ex ea caussa agat:dubitandum non est,quin locus sit de rato cautioni:idq; Pomponius scribit. Quæritur apud Iulianum:utrum dominum solum ratam rem habere debet satisdare,an etiam cæteros creditores? & ait dumtaxat de domino cauendum, nec illis uerbis, AD QUEM

als*stipulatiõibꝰ.

QVEM EA RES PERTINET,creditores contineri.nam nec ipsi domino hæc incumbebat cautio. Si de dote agat pater, cauere debet ratam rem filiam habituram. Sed & defendere eam debet,ut & Marcellus scribit. Si pater filij nomine iniuriarum agat:cum duæ sint actiones,una patris,altera filij:cessat de rato cautio. Si status controuersiam cui faciat procurator:siue ex seruitute in libertatẽ aduersus eum quis litiget,siue ipse ex libertate in seruitutem petat:debet cauere ratam rem dominũ habiturũ: & ita edicto scriptum est, ut ex utroq; latere quasi actor habeatur. Est & casus, quo quis eiusdem actionis nomine, & de rato caueat, & iudicatum solui. utputa postulata est cognitio de in integrum restitutione,cum minor circunscriptus in uenditione dicere tur.alterius procurator existit.debet cauere hic procurator,ratam rem dominum habiturum: ne forte dominus reuersus, uelit quid petere. Item iudicatum solui:ut si quid forte propter hanc restitutionẽ in integrum,præstari adolescenti debeat,hoc præstetur.& hæc ita Pomponius libro uicesimoquinto ad edictũ scribit. Item ait,& si suspectus tutor postuletur:defensorem eius oportere etiam de rato cauere, ne reuersus ille uelit retractare,quod actum est. Sed non facile per procuratorem quis suspectus*excusabitur: quoniam famæ caussa est. nisi constet ei à tutore mandatũ nominatim:aut si etiam absente tutore, quasi non defenderetur,prætor erat cogniturus.

als*accusabitur.

XL. IDEM *lib.IX. ad edictum.*

POmponius scribit, non omnes actiones per procuratorem posse quem instituere. deniq; ut liberi,qui in potestate absentis dicuntur, ducantur: interdictũ non posse desiderare ait: nisi (ut Iulianus ait) caussa cognita:id est,si nominatim ei mandatum sit, & pater ualetudine, uel alia iusta caussa impediatur. Si stipuletur procurator damni infecti,uel legatorum:debebit de rato cauere. Sed & is, qui quasi defensor,in rem actione conuenitur: præter solitam satisdationem IVDICATVM SOLVI,etiam de rato debet cauere. Quid enim si in hoc iudicio rem meam esse pronuncietur:& reuersus ille,cuius defensor exstitit,uelit fundum uindicare:nónne ratum nõ uidebitur habere,quod iudicatum est? Deniq; si uerus procurator exstitisset,uel ipse præsens caussam suã egisset, & uictus esset:si à me uindicaret, exceptione rei iudicatæ submoueretur:& ita Iulianus libro quinquagesimo digestorum scribit.nam cum iudicatur rem meam esse, simul iudicatur illius non esse. Ratihabitionis autem satisdatio ante litis contestationẽ à procuratore exigitur. cæterum semel lite contestata, non compelletur ad cautionẽ. In his autem personis, in quibus mandatum non exigimus,dicendum est:si forte euidens sit,contra uoluntatem eos experiri

eorum, pro quibus interueniunt: debere eos repelli. Ergo non exigimus, ut habeant uoluntatem uel mandatum: sed ne contraria uoluntas probetur, quamuis de rato offerant actionem.

XLI. PAVLVS *lib.* IX. *ad edictum.*

FOeminis pro parētibus agere interdū permittetur, caussa cognita: si forte parentes morbus, aut ætas impediat: nec quencq; qui agat, habeant.

XLII. IDEM *lib.* VIII. *ad edictum.*

LIcet in popularibus actionibus procurator dari non possit: tamen dicendum est, merito eum, qui de uia publica agit, & priuato damno ex prohibitione adficitur: quasi priuatæ actionis dari posse procuratorem. multo magis dabit ad sepulchri uiolati actionem is, ad quem ea res pertinet. Ad actionem iniuriarum ex lege Cornelia procurator dari potest. nam & si pro publica utilitate exercetur, priuata est tamen. Ea obligatio, quæ inter dominum & procuratorem consistere solet, mandati actionem parit. aliquando tamen non contrahitur obligatio mandati: sicut euenit, cum in rem suam procuratorem præstamus, eoq; nomine iudicatum solui promittimus. nam si ex ea promissione aliquid præstiterimus: non mandati, sed ex uendito, si hæreditatem uendidimus: uel ex pristina caussa mandati agere debemus, ut fit, cū fideiussor reum procuratorem dedit. Is, cui hæreditas ex Trebelliano Senatusconsulto restituta est: hæredem iure dabit procuratorem. Sed & dominum pignoris creditor recte dabit procuratorem ad SERVIANAM. Porrò si uni ex reis credendi constitutum sit: isq; alium in constitutam pecuniam det: non negabimus posse dare. Sed & ex duobus reis promittendi alter alterum ad defendendum procuratorem dabit. Si plures hæredes sint, & FAMILIAE ERCISCVNDAE, aut COMMVNI DIVIDVNDO agatur: pluribus eundem procuratorem non est permittendum dare: quoniam explicari res non potest citra adiudicationes & condemnationes. Planè permittendum est dare, si uni cohæredi plures hæredes existant. Reo latitante post litem contestatam, ita demum fideiussores eum defendere uidebuntur: si uel unus ex his eum pro solido defendat: uel omnes, uel quidam ex his unum procuratorem dederint, in quem iudicium transferatur.

XLIII. IDEM *lib.* IX. *ad edictum.*

MVtus & surdus per eum modum, qui procedere potest, procuratorem dare non prohibentur. Forsitan & ipsi dantur: non quidem ad agendū, sed ad administrandum. Cum quæritur, an alicui procuratorem eum habere liceat: inspiciendum erit, an non prohibeatur

tur procuratorem dare: quia hoc edictum prohibitorium est. In popularibus actionibus, ubi quis quasi unus ex populo agit: defensionem, ut procurator, præstare cogendus non est. Is, qui curatorem alicui præsenti petit: non aliter audietur, nisi adulto consentiente. quod si absenti: ratam rem eum habiturum, necesse habebit satisdare. Pœna non defendentis procuratoris hæc est, ut denegetur ei actio. Si procurator agat, & præsens sit absentis seruus: Atilicinus ait, seruo cauendū, non procuratori. Et qui non cogitur defendere absentem: tamen si iudicatum solui satisdedit, defendendi absentis gratia: cogendus iudicium accipere, ne decipiatur is, qui satis accepit. eos tamē, qui nō cogunt rem defendere, post satisdationem cogi, Labeo caussa cognita tēperandum ait: * & si captio actoris sit propter temporis tractum, iudicium eum accipere cogendū. Quod si aut adfinitas dirempta sit, aut inimicitiæ intercesserint, aut bona absentis possideri cœperint:

* alias * neu cautio.

XLIIII. VLPIANVS *lib.* VII. *disputationum.*

VEl si longinquo sit abfuturus, uel alia iusta caussa interuenerit:

XLV. PAVLVS *lib.* IX. *ad edictum.*

NOn cogendum. Sabinus ait, nullas prætoris esse partes ad compellendum defendere, sed ex stipulatu ob rem non defensam agere posse. At si iustam caussam habeat, cur iudiciū accipe nolit: nec fideiussores teneri. quia uir bonus arbitraturus nō fuit, ut qui iustā excusationem adferret, defendere cogeretur. Sed & si satis nō dedit, sed ei repromittenti creditum est: idem statuendū est. Qui ita de publico agūt, ut & priuatum cōmodum defendant: caussa cognita permittuntur procuratorem dare: & postea alius agens, exceptione repellitur. Si procuratori opus nouū nunciatum sit, isq; interdicto utatur, NE EI VIS FIAT AEDIFICANTI: defensoris partes eum sustinere, nec cōpelli cauere, ratam rem dominū habiturū, Iulianus ait. Et si satisdederit: non animaduerto (inquit Iulianus) quo casu stipulatio committatur.

XLVI. CAIVS *lib.* III. *ad edictum prouinciale.*

QVi proprio nomine iudiciū accepit, si uelit procuratorem dare, in quem actor transferat iudicium: audiri debet, solenniterq; pro eo IVDICATVM SOLVI satisdatione cauere. Ei qui defendit eum, cuius nomine ipse non agit: liberum est * uel in unam rem defendere. Qui alium defendit, satisdare cogitur. nemo enim alienæ litis idoneus defensor sine satisdatione intelligitur. Item quæritur, si iudiciū acceperit defensor, & actor in integrum restitutus sit: an cogēdus sit restitutoriū iudiciū accipere? & magis placet cogēdum. Procurator ut in cæteris negocijs gerendis, ita & in litibus bona fide rationē reddere debet. Itaq; quod ex lite consecutus erit: siue principaliter ipsius rei nomine

aliâs * uel unā rē.

Universidad de Deusto Biblioteca

nomine, siue extrinsecus ob eam rem: debet mandati iudicio restituere, usq; adeò, ut si per errorem, aut per iniuriam iudicis non debitum consecutus fuerit: id quoq; reddere debeat. Item contra, quod ob rem iudicatam procurator soluit: contrario mandati iudicio recuperare debet. Pœnam autem, quam ex suo delicto præstitit, recuperare non debet. Litis impendia bona fide facta, uel ab actoris procuratore, uel rei: debere ei restitui, æquitas suadet. Si duobus mandata administratione, eorum alter debitor sit mandatoris: an alter cũ eo recte acturus sit? & utiq; recte. nõ enim ob id minus procurator intelligitur: quod is quoq;, cum quo agitur, procurator sit.

XLVII. IVLIANVS *lib.*IIII. *ad Vrseium Feroœm.*

QVi duos procuratores omnium rerum suarum reliquit: nisi nominatim præceperit, ut alter ab altero pecuniam petat: non uidetur mandatum utrilibet eorum dedisse.

XLVIII. CAIVS *lib.*III. *ad edictum prouinciale.*

ITaq; si hoc specialiter mandatum est: tunc excipiente eo, cum quo agitur, SI NON MIHI MANDATVM SIT, VT A' CREDITORIBVS PETEREM: actorẽ ita debere replicare placet, AT SI MIHI MANDATVM EST, VT A' TE PETEREM.

XLIX. PAVLVS *lib.*IIII. *ad edictum.*

IGnorantis domini conditio deterior per procuratorẽ fieri nõ debet.

L CAIVS *lib.*XXIII. *ad edictum prouinciale*

QVacunq; ratione procurator tuus à me liberatus est, id tibi prodesse debet.

LI. VLPIANVS *lib.*LX. *ad edictum.*

MInor uigintiquinq; annis, si defensor existat, in quibus caussis in integrum restitui potest: defensor idoneus non est. quia & ipsi, & fideiussoribus eius per in integrum restitutionem succurritur. Quoniam autem defendere est eandem uicem, quam reus, subire: defensor mariti amplius, quàm maritus facere possit, non est condemnandus. Is, qui suscepit defensionem, & si locupletissimus sit,

LII. PAVLVS *lib.*VI. *ad edictum.*

AVt si consularis sit:

LIII. VLPIANVS *lib.*LX. *ad edictum.*

NOn uidetur defendere, nisi satisdare fuerit paratus.

LIIII. PAVLVS *lib.*I. *ad edictum.*

NEq; fœmina, neq; miles, neq; qui reipublicæ caussa absuturus est, aut morbo perpetuo tenetur, aut magistratum initurus est, aut inuitus iudicium pati non potest: idoneus defensor intelligitur. Tutores quo in loco administrauerunt, eodem loco & defendi debent.

Vlpianus

LV. VLPIANVS *lib.* LXV. *ad edictum.*

PRocuratore in rem suam dato: præferendus non est dominus procuratori in litem mouẽdam, uel pecuniam suscipiendã. qui enim suo nomine utiles actiones habet: rite eas intendit.

LVI. IDEM *lib.*LXVI. *ad edictum.*

AD rem mobilem petendam datus procurator, ad exhibendum recte aget.

LVII. IDEM *lib.*XXIIII. *ad edictum.*

QVi procuratorem dat, ut confestim agat: is intelligendus est permittere procuratori, & postea litem peragere. Si quis remisit exceptionem procuratoriam, non poterit ex pœnitentia eam opponere.

LVIII. PAVLVS *lib.* LXXX. *ad edictum.*

PRocurator, cui generaliter libera administratio rerum commissa est: potest exigere, * aliud pro alio permutare.

*al's additur noua re.

LIX. IDEM *lib.*X. *ad Plautium.*

SEd & id quoq; ei mandari uidetur, ut soluat creditoribus.

LX. IDEM *lib.*IIII. *responsorum.*

MAndatu generali non contineri etiam transactionem deciendi caussa interpositam. & ideo si postea is, qui mandauit, transactionem ratam non habuit: non posse eum repelli ab exercendis actionibus.

LXI. IDEM *lib.*I. *ad Plautium.*

PLautius ait. procuratorem damnatum non debere conueniri: nisi si aut in rem suam datus esset, aut obtulisset se, cum sciret cautum non esse: omnibus placuit. Idem erit obseruãdum, & si defensoris loco cum satisdatione se liti obtulerit.

LXII. POMPONIVS *lib.*II. *ad Plautium.*

AD legatum petendum procurator datus, si interdicto utatur aduersus hæredem DE TABVLIS EXHIBENDIS: procuratoria exceptio, quasi non & hoc ei mandatum esset, non obstat.

LXIII. MODESTINVS *lib.*II. *differentiarum.*

PRocurator totorum bonorum, cui res administrandæ commissæ sunt: res domini neq; mobiles, neq; immobiles, uel seruos sine speciali domini mandatu alienare potest: nisi fructus, aut alias res, quæ facile corrumpi possunt.

LXIIII. IDEM *lib.*III. *regularum.*

IS, cuius nomine defensor exstitit: si ante litem contestatam in præsentia fuerit, & postulet suo nomine litem suscipere: caussa cognita audiẽdus est.

LXV. IDEM *lib. singulari* περὶ ἐυχρηστικῶν.

SI procuratorem absentem dominus satisdatione releuare uelit, litis suas ad aduersarium dirigere debebit: quibus significet, quem

aduersus eum procuratorē, & in qua caussa fecerit: ratumq; se habiturum, quod cum eo actum sit. hoc enim casu, literis eius adprobatis, uelut præsentis procuratorem interuenire intelligendum est. Itaq; & si postea, mutata uoluntate, procuratorem esse noluerit: tamen iudicium, quo procurator expertus est, ratum esse debet.

LXVI. IDEM *lib.* X. *πανδεκτῶν.* & PAPINIAN. *lib.* IX. *respōs.*

SI is, qui Stichum aut Damam, utrum eorum ipse uellet, stipulatus est: ratum habeat, quod alterum procuratorio nomine Titius petit: facit, ut res in iudicium deducta uideatur, & stipulationem consumat.

LXVII. PAPINIANVS *lib.* I. *responsorum.*

PRocurator, qui pro euictione prædiorum, quæ uendidit, fidem suā adstrinxit: & si negocia gerere desierit, obligationis tamen onere p̄toris auxilio non leuabitur. nam procurator, qui pro domino uinculū obligationis suscepit, onus eius frustra recusat.

LXVIII. IDEM *lib.* II. *responsorum.*

QVod procurator ex re domini, mandato non refragante, stipulatur: inuito procuratore dominus petere potest.

LXIX. PAVLVS *lib.* III. *responsorum.*

PAulus respondit: etiam eum, qui ad litem suscipiendam procuratorem dedit, caussæ suæ adesse non prohiberi.

LXX. SCAEVOLA *lib.* I. *responsorum.*

PAter filio suo pupillo, tutorem dedit Sempronium creditorem suum. is administrata tutela, reliquit fratrem suum hæredem: qui & ipse decessit, & per fidei cōmissum nomen debitoris Titio reliquit: eiq; mandatæ sunt actiones ab hæredibus. quæro: cū tam tutelæ actio, q̄ pecuniæ creditæ ex hæreditate Sempronij descendant: an nō aliter mādata ei actio detur, q̄ si defendat hæredes, à q̄bus ei actiōes mādatæ sunt? respondi, debere defendere.

LXXI. PAVLVS *lib.* I. *Sententiarum.*

ABsens reus caussas absentiæ per procuratorem reddere potest.

LXXII. IDEM *lib.* I. *Manualium.*

PEr procuratorē nō semper adquirimus actiones, sed retinemus: ueluti si reū conueniat intra legitimū tempus: uel si prohibeat opus nouū fieri, ut interdictū nobis utile sit, QVOD VI AVT CLAM. nam & hic pristinum ius nobis conseruat.

LXXIII. IDEM *lib. singulari de officio adsessorum.*

SI reus paratus sit ante litem cōtestatam pecuniā soluere, procuratore agente, quid fieri oportet? nam iniquū est cogi eū iudiciū accipere, propter quod suspectus uideri potest, qui præsente domino nō ob-

tulerit pecuniam. Quid enim si tunc facultatem pecuniæ non habuit? nunquid cogi debet iudicium accipere? quid si & famosa sit actio? Sed hoc constat: ut ante litem contestatam præses iubeat in æde sacra pecuniam deponi. hoc enim fit & in pupillaribus pecunijs. Quod si lis contestata est: hoc omne officio iudicis dirimendum est.

LXXIIII. VLPIANVS *lib.* VI. *opinionum.*

NEc ciuitatis actor negocium publicum per procuratorem agere potest.

LXXV. IVLIANVS *lib.* III. *digestorum.*

QVi absentem emptorem, eundemq; possessorem fundi defendebat, & iudicium nomine eius accipiebat: postulabat à uenditore fundi, ut ab eo defenderetur. uenditor desiderabat caueri sibi, ratam rē emptorem habiturum. puto eum uenditori de rato satis dare debere. quia si fundum agēti restituerit: nihil prohibet dominū repetere, & cogi uenditorem rursus defendere.

LXXVI. IDEM *lib.* V. *ad Minitium.*

TItius cum absentem defenderet, satisdedit: & prius, q̄q̄ iudicium acciperet, desijt reus soluendo esse: quam ob caussam defensor recusauit iudicium in se reddi oportere. quæro, an id ei concedi oporteat? IVLIANVS respondi: defensor, cum satisdedit, domini loco habendus est. nec multum ei præstiturus est prætor, si eum non coëgerit iudicium accipere: cum ad fideiussores eius actor ire possit, & ij quidquid præstiterint, à defensore consecuturi sint.

LXXVII. PAVLVS *lib.* VIII. *ad edictum.*

OMnis qui defenditur, boni uiri arbitratu defendendus est.

LXXVIII. AFRICANVS *lib.* VI. *quæstionum.*

ET ideo non potest uideri boni uiri arbitratu litem defendere is, q̄ actorem frustrando efficiat, ne ad exitum controuersia deducatur. Ad duas res petendas procurator datus, si unam rem petat: exceptionem on excluditur, & rem in iudicium deducit.

QVOD CVIVSCVNQVE VNIVERSITATIS NOMINE, uel contra eam agetur. Tit. IIII.

CAIVS *lib.* III. *ad edictum prouinciale.*

NEq; societatem, neq; collegium, neq; huiusmodi corpus passim omnibus habere conceditur. nam & legibus, & senatusconsultis, & principalibus constitutionibus ea res coërcetur. Paucis admodum in caussis concessa sunt huiusmodi corpora: ut ecce uectigalium publi-

corum ſocijs permiſſum eſt corpus habere:uel auri fodinarum, uel argenti fodinarum, & ſalinarum. Item collegia Romæ certa ſunt, quorum corpus Senatuſconſultis atq; conſtitutionibus principalibus confirmatum eſt:ueluti piſtorum,& quorundam aliorum, & nauicularioruṁ,qui & in prouincijs ſunt. Quibus autem permiſſum eſt corpus habere,collegij,ſocietatis,ſiue cuiuſcunq; alterius nomine:eorum proprium eſt,ad exemplum reipublicæ habere res cõmunes, arcam communem, & actorem, ſiue ſyndicum: per quem,tanquam in rempublicam,quod communiter agi fieri oporteat,agatur fiat. Quod ſi nemo eos defendat: quod eorum commune erit,poſſideri: & ſi moniti, nõ excitentur ad defenſionem ſui,uenire ſe iuſſurum proconſul ait. Et quidem non eſſe actorem uel ſyndicum,tunc quoq; intelligimus: cum is abſit,aut ualetudine impediatur,aut inhabilis ſit ad agendum. Et ſi extraneus defendere uelit uniuerſitatem, permittit proconſul, ſicut in priuatorum quoq; defenſionibus obſeruatur: quia eo melior conditio uniuerſitatis fit.

II. VLPIANVS *lib.* VIII. *ad edictum.*

SI municipes,uel aliqua uniuerſitas ad agendum det actorem:nõ erit hic dicendum,quaſi à pluribus datum, ſic haberi. hic enim pro republica,uel uniuerſitate interuenit,non pro ſingulis.

III. IDEM *lib.* IX. *ad edictum.*

NVlli pmittitur nomine ciuitatis uel curiæ experiri,niſi ei,cui lex permittit:aut lege ceſſante,ordo dedit:cum duæ partes adeſſent, aut amplius,quàm duæ.

IIII. PAVLVS *lib.* IX. *ad edictum.*

PLanè ut duæ partes decurionum adfuerint: is quoq; quem decernunt,adnumerari poteſt.

V. VLPIANVS *lib.* IX. *ad edictum.*

ILlud notandum Pomponius ait,quod & patris ſuffragium filio proderit, & filij patri.

VI. PAVLVS *lib.* IX. *ad edictum.*

ITem eorũ,qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt. quaſi decurio enim hoc dedit,non quaſi domeſtica perſona. Quod & in honorum petitione erit ſeruandum:niſi lex municipij,uel perpetua conſuetudo prohibeat. Si decuriones decreuerunt actionem per eum mouendam, quem Duumuiri elegerunt:is uidetur ab ordine electus, & experiri poteſt. parui eṁ refert,ipſe ordo eligat,an is cui ordo negociũ dedit. Sed ſi ita decreuerint, ut quæcunq; incidiſſet controuerſia, eius petendæ negocium Titius haberet:ipſo iure id decretum nullius momenti eſſe uidetur: quia non poſſit uideri, de ea re,quæ adhuc in controuerſia non ſit,

ſit,decreto datam perſecutionem. Sed hodie hæc omnia per ſyndicos ſolent,ſecundum locorum conſuetudinem,explicari. Quod ſi actor datus,poſtea decreto decurionum,prohibitus ſit: an exceptio ei noceat? & puto ſic hoc accipiendum: ut ei permiſſa uideantur, quæ & permiſſa durant. Actor uniuerſitatis ſi agat, compellitur etiam defendere: non autem compellitur de rato cauere. Sed interdum,ſi de decreto dubitetur,puto interponẽdam & de rato cautionem. Actor itaq; iſte procuratoris partibus fungitur:& iudicati actio ei ex edicto non datur, niſi in rem ſuam datus ſit:& conſtitui ei poteſt. Ex ijſdem cauſſis mutandi actoris poteſtas erit, ex quibus etiam procuratoris. Actor etiam filiusfamilias dari poteſt.

VII. VLPIANVS *lib.* IX. *ad edictum.*

SIcut municipum nomine actionem prætor dedit:ita & aduerſus eos edicendum,iuſtiſſime putauit. Sed & legato,qui in negocio publico ſumptum fecit, puto dandam actionem in municipes. Si quid uniuerſitati debetur,ſingulis non debetur:nec quod debet uniuerſitas, ſinguli debent. In decurionibus, uel alijs uniuerſitatibus nihil refert: utrum omnes ijdem maneant, an pars maneat, uel omnes immutati ſint. Sed ſi uniuerſitas ad unum recidit: magis admittitur poſſe eum conuenire & conueniri: cum ius omnium in unum recederit,& *exſtet nomen uniuerſitatis. als *ſtet.

VIII. IABOLENVS *lib.* XV. *ex Caſſio.*

CIuitates ſi per eos,qui res earum adminiſtrant,non defenduntur: nec quidquam eſt corporale reipublicæ, quod poſſideatur: per actiones debitorum ciuitatis,agentibus ſatisfieri oportet.

IX. POMPONIVS *lib.* XII. *ad Sabinum.*

SI tibi cum municipibus hæreditas communis erit: familiæ erciſcundæ iudicium inter uos redditur. Idemq; dicendum eſt in finium regundorum,& aquæ pluuiæ arcendæ iudicio.

X. PAVLVS *lib.* I. *manualium.*

COnſtitui poteſt actor & ad operis noui nunciationem,& ad ſtipulationes interponẽdas:ueluti legatorum,damni infecti, iudicatum ſolui:quamuis ſeruo potius ciuitatis caueri debeat. ſed & ſi actori cautum fuerit:utilis actio adminiſtratori rerum ciuitatis dabitur.

NEGOCIORVM GESTORVM. Tit. V.

VLPIANVS *lib.* X. *ad edictum.*

HOc edictum neceſſarium eſt.quoniam magna utilitas abſentium uerſatur:ne indefenſi rerum poſſeſſionẽ,aut uenditionem

patiantur, uel pignoris distractionem, uel pœnæ committendæ actionem, uel iniuria rem suam amittant.

II. CAIVS lib. III. *ad edictum prouinciale.*

SI quis absentis negocia gesserit, licet ignorantis: tamen quidquid utiliter in rem eius impenderit, uel etiã si se in rem absentis alicui obligauerit: habet eo nomine actionem. Itaq; eo casu ultro citroq; nascitur actio, quæ appellatur NEGOCIORVM GESTORVM. Et sanè sicut æquum est ipsum actus sui rationem reddere: & eo nomine condemnari, quidquid uel non, ut oportuit, gessit, uel ex his negocijs retinet: ita ex diuerso iustum est, si utiliter gessit, præstari ei, quidquid eo nomine uel abest ei, uel abfuturum est.

III. VLPIANVS lib. X. *ad edictum.*

AIt prætor. SI QVIS NEGOCIA ALTERIVS: SIVE QVIS NEGOCIA, QVAE CVIVS, CVM IS MORIRETVR, FVERINT, GESSERIT: IVDICIVM EO NOMINE DABO. Hæc uerba SI QVIS, accipienda sic sunt, SIVE QVAE. nam & mulieres negociorum gestorum agere posse & conueniri, non dubitatur. NEGOCIA sic accipe: siue unum, siue plura. ALTERIVS, inquit. & hoc ad utrũq; sexum refertur. Pupillus sanè, si negocia gessit, post rescriptum diui Pij conueniri potest in id, quod factus est locupletior: agendo autem compensationem eius, quod gessit, patitur. Et si furiosi negocia gesserim: cõpetit mihi aduersus eum negociorũ gestorũ actio. Curatori aũt furiosi uel furiosæ aduersus eum eamũe dandã actionem, Labeo ait. Hæc uerba, SIVE QVIS NEGOCIA, QVAE CVIVS, CVM IS MORIRETVR, FVERINT, GESSERIT: significãt illud tẽpus, quo quis post mortem alicuius negocia gessit. de quo fuit necessarium edicere: quoniam neq; testatoris iam defuncti, neq; hæredis, qui nõdum adijt, negocium gessisse uidetur. Sed si quid accessit post mortem: utputa partus, & fœtus, & fructus, uel si quid serui adquisierunt: & si his uerbis non continetur, pro adiecto tamen debet accipi. Hæc actio autem, cum ex negocio gesto oriatur: & hæredi, & in hæredem competit. Si exsecutor à prætore datus, in negocio gerendo dolum mihi fecerit: dabitur mihi aduersus eum actio. Interdum in negociorum gestorum actione Labeo scribit, dolum solummodo uersari. nam si adfectione coactus, ne bona mea distrahantur, negocijs te meis obtuleris: æquissimum esse dolum duntaxat te præstare. quæ sententia habet æquitatem. Hac actione tenetur, non solum is, qui sponte & nulla necessitate cogente, immiscuit se negocijs alienis, & ea gessit: uerum is etiam, qui aliqua necessitate urgẽte, uel necessitatis suspitione, gessit. Apud Marcellum libro secundo digestorum quæritur: si cum proposuissem negocia

negocia Titij gerere, tu mihi mandaueris, ut geram: an utraq; actione uti possim? & ego puto utramque locum habere: quemadmodum ipse Marcellus scribit, si fideiussorem accepero negocia gesturus. nam & hic dicit aduersus utrumq; esse actionem.

IIII. IDEM lib. XLV. *ad Sabinum.*

SEd uideamus, an fideiussor hic habere aliquam actionem possit. & uerum est negociorum gestorum eum agere posse, nisi donandi animo fideiussit.

V. IDEM lib. X. *ad edictum.*

ITem si, cum putaui à te mihi mandatum, tua negocia gessi: & hic nascitur negociorum gestorum actio, cessante mandati actione. Idem est etiam, si pro te fideiussero, dum puto mihi à te mandatum esse. Sed & si putaui Titij negocia esse, cũ essent Sempronij, eaq; gessi: solus Sempronius mihi actione negociorum gestorum tenetur, ut Iulianus libro tertio digestorum scribit. Si pupilli tui negocia gessero non mandatu tuo, sed ne tutelæ iudicio tenearis: negociorum gestorum te habebo obligatum. Sed & pupillum: modo si locupletior factus sit. Item si procuratori tuo mutuam pecuniam dedero tui contemplatione, ut creditorem tuum, uel pignus tuum liberet: aduersus te negociorum gestorum habeo actionem: aduersus eum, cum quo contraxi, nullam. Quid tamen, si à procuratore tuo stipulatus fuero? potest dici, superesse mihi aduersus te negociorum gestorum actionem: quia ex abundanti hanc stipulationem interposui. Si quis pecuniam, uel aliam quandam rem ad me perferendam acceperit: quia meum negocium gessit, negociorum gestorum mihi actio aduersus eum competit. Sed si quis negocia mea gesserit, non mei contemplatione, sed sui lucri caussa: Labeo scribit, suum eum potius, quàm meum negocium gessisse. qui enim deprædandi caussa accedit: suo lucro, non meo commodo studet. Sed nihilo minus, imò magis & is tenebitur negociorum gestorum actione. Ipse tamen, si circa res meas aliquid impenderit: non in id, quod ei abest, (quia improbe ad negocia mea accessit) sed in quo ego locupletior factus sum, habet contra me actionem. Sed si quis ita simpliciter uersatus est, ut suum negocium in suis bonis, quasi meum, gesserit: nulla ex utroq; latere nascitur actio: quia nec fides bona hoc patitur. Quod si & suum negocium & meum, quasi meum gesserit: in meum tenebitur. nam & si cui mandauero, ut meum negocium gerat, quod mihi tecum erat commune: dicẽdum esse Labeo ait, si & tuum gessit sciens, negociorũ gestorũ eum tibi teneri. Si quis quasi seruus meus negocium meũ gesserit, cũ esset uel libertus, uel ingenuus: dabitur negociorum gestorum actio. Sed si ego

Universidad de Deusto Biblioteca

ſi ego filij tui negocia geſſerim,uel ſerui:uideamus,an tecum negocio-
rum geſtorum habeam actionem. & mihi uidetur uerum,quod Labeo
diſtinguit,& Pomponius libro uiceſimo ſexto probat:ut ſiquidem con
tẽplatione tui negocia geſſi peculiaria, tu mihi tenearis.quod ſi amici-
tiã filij tui,uel ſerui,uel eorum contemplatione: aduerſus patrem uel
dominum de peculio duntaxat dandam actionem. Idemq; eſt, & ſi ſui
iuris eſſe eos putaui.Nam & ſi ſeruũ non neceſſarium emero filio tuo,
& tu ratum habueris:nihil agitur ratihabitione. Eodem loco Pompo-
nius ſcribit,hoc adiecto:quod putat, & ſi nihil ſit in peculio (quoniam
plus patri dominóue debetur) & in patrem dandam actionem,in quan
tum locupletior ex mea adminiſtratione factus ſit. Sed & ſi homi-
nis liberi, qui tibi bona fide ſeruiebat, negocia geſſero: ſiquidem pu-
tans tuum eſſe ſeruum geſſi: Pomponius ſcribit,earum rerum *cauſſa,
quæ te ſequi debent,tecum mihi fore negociorum geſtorũ actionem:
earum uero rerum, quæ ipſum ſequuntur: non tecum, ſed cum ipſo.
Sed & ſi liberum ſciui:earum quidem rerum, quæ eum conſequuntur,
habebo aduerſus eũ actionẽ:earum uero rerum,quæ te ſequuntur, ad-
uerſus te. Si Titij ſeruum putans,qui erat Sempronij,dedero pecuni
am,ne occideretur:ut Pomponius ait,habebo negociorum geſtorum
aduerſus Sempronium actionem. Item quæritur apud Pedium li-
bro ſeptimo: ſi Titium quaſi debitorem tuum extra iudicium admo-
nuero,& is ſoluerit mihi,cum debitor tuus nõ eſſet:tuq; poſtea cogno-
ueris,& ratum habueris:an negociorum geſtorum actione me conueni
re poſſis? Et ait dubitari poſſe:quia nullum negocium tuũ geſtum ſit,
cum debitor tuus non fuerit. Sed ratihabitio (inquit) fecit tuum nego
cium. Et ſicut ei, à quo exactum eſt,aduerſus eum datur repetitio, qui
ratum habuerit:ita & ipſi debebit poſt ratihabitionẽ aduerſus me com
petere actio. Et ſic ratihabitio conſtituit negociũ tuum, quod ab initio
tuum non erat,ſed tui contemplatione geſtum. Item ait: ſi Titij debito
rem,cui te hæredem putabam,cum eſſet Seius, conuenero ſimiliter &
exegero:mox tu ratum habueris:eſſe mihi aduerſus te,& tibi mutuam
negociorum geſtorum actionem. Atqui alienum negocium geſtum
eſt.ſed ratihabitio hoc conciliat.quæ res efficit,ut tuum negocium ge
ſtum uideatur,& à te hæreditas peti poſſit. Quid ergo (inquit Pedius)
ſi cum te hæredem putarem, inſulam fulſero hæreditariã: tuq; ratum
habueris:an ſit mihi aduerſus te actio? Sed non fore ait: cum hoc facto
meo alter ſit locupletatus,& alterius re ipſa geſtum negocium ſit: nec
poſſit,quod alij adquiſitum eſt ipſo geſtu, hoc tuum negocium uide-
ri. Videamus in pſona eius,qui negocia adminiſtrat, ſi quædã geſſit,
quædam non:contemplatione tamen eius alius ad hoc non acceſſit, &
uir dili-

*al's additur, peculiarium.

uir diligens (quod ab eo exigimus) etiam ea geſturus fuit:an dici debe
at, negociorum geſtorum actione eum teneri & propter ea, quæ non
geſſit.quod puto uerius. Certe ſi quid à ſe exigere debuit, proculdubio
hoc ei imputabitur. Quanq; enim hoc ei imputari nõ poſſit, cur alios
debitores non conuenerit (quoniam conueniendi eos iudicio facultá-
tem non habuerit,qui nullam actionem intendere potuit) tamen à ſe-
metipſo cur non exegerit,ei imputabitur.& ſi forte non fuerat uſurari
um debitum,incipiet eſſe uſurarium:ut diuus Pius Flauio Longino re
ſcripſit:niſi forte (inquit) uſuras ei remiſerit.

VI PAVLVS *lib.IX. ad edictum.*

QVia tantundem in bonæfidei iudicijs officium iudicis ualet,quan
tum in ſtipulatione nominatim eius rei facta interrogatio.

VII. VLPIANVS *lib.X ad edictum.*

SI autem is fuit,qui negocia adminiſtrauit,à quo mãdatum non exi-
gebatur: poſſe ei imputari, cur oblata de rato cautione eum non
conuenerit:ſi modo facile ei fuit ſatiſdare. certe in ſua perſona non du
bitatum eſt.& ideo ſi ex cauſſa fuit obligatus,quæ certo tempore finie
batur, & tempore liberatus eſt: nihilo minus negociorum geſtorum
actione erit obligatus. Idem erit dicendum & in ea cauſſa,ex qua hæres
non teneretur,ut Marcellus ſcribit. Item ſi fundum tuum uel ciuita-
tis per *obreptionem petiero,negociũ tuum uel ciuitatis gerens:& am aliâs *er-
pliores,quàm oportuit,fructus fuero conſecutus:debebo hoc ipſum ti- rationẽ.
bi uel reipublicæ præſtare,licet petere nõ potuerim. Si quocunq; mo
do ratio compenſationis habita non eſt à iudice: poteſt contrario iudi
cio agi. Quod ſi poſt examinationem reprobatæ fuerint compenſatio
nes:uerius eſt,quaſi re iudicata,amplius agi cõtrario iudicio non poſſe:
qa exceptio rei iudicatæ opponẽda eſt. Iulianus libro tertio tractat,
ſi ex duobus ſocijs alter me,phibuerit adminiſtrare,alter non:an aduer
ſus eum,qui non prohibuit,habeam negociorum geſtorum actionem.
mouetur eo:quod ſi data fuerit aduerſus eum actio, neceſſe erit & eum
perſtringi,qui uetuit. Sed & illud eſſe iniquum,eum,qui non prohibu-
it,alieno facto liberari:cum & ſi mutuam pecuniam alteri ex ſocijs pro
hibente ſocio dediſſem,utiq; eum obligarem.& puto ſecundum Iulia-
num debere dici,ſupereſſe contra eum,qui nõ prohibuit, negociorum
geſtorum actionem:ita tamen, ut is, qui prohibuit, ex nulla parte neq;
per ſocium,neq; per ſeipſum damni aliquid ſentiat.

VIII. SCAEVOLA *lib.I. quæſtionum.*

POmponius ſcribit. SI NEGOCIVM A'TE, QVAMVIS MA-
LE GESTVM, PROBAVERO: NEGOCIORVM TAMEN
GESTORVM TE MIHI NON TENERI. Videndum ergo, ne in

dubio hoc, an ratũ habeam, actio negociorum gestorũ pendeat. nam quomodo, cum semel cœperit, nuda uoluntate tolletur? SED SVPERIVS ITA SE PVTARE, SI DOLVS MALVS A' TE ABSIT. imo puto, & si comprobem, adhuc negociorũ gestorum actionẽ esse. SED EO DICTO TE MIHI NON TENERI, QVOD REPROBARE NON POSSIM SEMEL PROBATVM: ET QVEMADMODVM, QVOD VTILITER GESTVM EST APVD IVDICEM, NECESSE EST PRO RATO HABERI: ITA OMNE, QVOD AB IPSO PROBATVM EST. Cæterum si, ubi probaui, non est negociorum gestorum actio: quid fiet, si à debitore meo exegerit, & probauerim, quemadmodum recipiam? Item si uendiderit? ipse deniq; si quid impenderit, quemadmodum recipiet? nam utiq; mandatum non est. erit igitur & post ratihabitionem negociorũ gestorum actio.

IX. VLPIANVS *lib. X. ad edictum.*

SEd an ultro mihi tribuatur actio sumptuũ, quos feci? & puto competere: nisi specialiter id actum est, ut neuter aduersus alterũ habeat actionem. Is autem, qui negociorum gestorum agit: non solum si effectum habuit negocium, quod gessit, actione ista utetur: sed sufficit, si utiliter cœpit, etiam si effectum non habuit negocium. & ideo si insulam fulsit, uel seruum ægrum curauit: etiam si insula exusta est, uel seruus obijt: aget NEGOCIORVM GESTORVM, idq; & Labeo probat. Sed (ut Celsus refert) Proculus apud eum notat, non semper debere dari. quid enim si eam insulã fulsit, quam dominus quasi impar sumptui dereliquerit, uel quam sibi necessariam non putarit? onerauit (inquit) dominum secundum Labeonis sententiam, cum unicuiq; licear & damni infecti nomine rem derelinquere. Sed istam sententiam Celsus eleganter deridet. is enim negociorũ gestorum (inquit) habet actionem, qui utiliter negocia gessit. non autẽ utiliter negocia gerit: qui non necessariã rem, uel quæ oneratura est patremfamilias, aggreditur. iuxta hoc est, & quod Iulianus scribit: eum, qui insulam fulsit, uel seruum ægrum curauit: habere negociorum gestorum actionem, si utiliter hoc faceret, licet euentus non sit secutus. Ego quæro: quid si putauit se utiliter facere, sed patrifamilias non expediebat? dico hunc non habiturũ negociorum gestorum actionem. ut enim euentum non spectemus, debet utiliter esse cœptum.

X. POMPONIVS *lib. VI. ad Q. Mutium.*

SI negocia absentis & ignorantis geras: & culpam, & dolũ præstare debes. Sed Proculus, interdũ ait casum præstari debere etiã: ueluti si nouũ negociũ, quod non sit solitus absens facere, tu nomine eius geras: ueluti uenales nouitios coëmendo, uel aliquam negociationem ineundo. nam

do. nam si quod damnũ ex ea re secutum fuerit, te sequetur: lucrũ uero absentem. q̃ si in quibusdam lucrum factum fuerit, in quibusdam damnum: absens compensare lucrum cum damno debet.

XI. VLPIANVS *lib. X. ad edictum.*

SVccessori eius, cui9 fuerũt negocia, si apud hostes decessit: hæc actio dãda erit. Sed & si filijfamilias militis defuncti testamẽto facto gessit: similiter erit danda actio. Sicut autem in negocijs uiuorum gestis, sufficit negociũ utiliter cœptũ: ita & in bonis mortuorũ, licet diuersus exitus sit secutus.

XII. PAVLVS *lib. IX. ad edictum.*

DEbitor meus, qui mihi quinquaginta debebat, decessit. eius hæreditatis curationem suscepi, & impendi decem. demũ redacta ex uenditione rei hæreditariæ centũ, in arca reposui. hæc sine culpa * mea perierũt. Quæsitũ est, an ab hærede, qui quãdoq; exstitisset: uel credita quinquaginta petere possim, & decem, quæ impẽdi? Iulianus scribit in eo uerti quæstionẽ: ut animaduertamus, an iustam caussam habuerim seponendorum centum. nam si debuerim & mihi & cæteris hæreditarijs creditoribus soluere: periculũ non solum sexaginta, sed etiam reliquorum quadraginta me præstaturũ: decem tamẽ, quæ impenderim, retenturũ. Si uero iusta caussa fuerit, propter quã integra centũ custodirentur: ueluti si periculum erat, ne prædia in publicum cõmitterentur: ne pœna traiectitiæ pecuniæ augeretur, aut ex compromisso cõmitteretur: non solum decem, quæ in hæreditaria negocia impenderim: sed etiã quinquaginta, quæ mihi debita sunt, ab hærede me cõsequi posse.

al's *in ea

XIII. VLPIANVS *lib. X. ad edictum.*

SI filiusfamilias negocia gessisse proponatur: æquissimum erit in patrem quoq; actionem dari: siue peculium habeat, siue in rem patris sui uerterit. & si ancilla: simili modo.

XIIII. PAVLVS *lib. IX. ad edictum.*

POmponius libro uicesimo sexto, in negocijs gestis initio cuiusq; tẽporis conditionẽ spectandam ait. Quid enim (inquit) si pupilli negocia cœperim gerere, & inter moras pubes factus sit? uel serui, aut filij familias, & interea liber, aut paterfamilias effectus sit? & hoc uerius esse didici: nisi si ab initio quasi unum negocium gesturus accessero, deinde alio animo ad aliud: ac eo tempore, quo iam pubes, uel liber, uel paterfamilias effectus est. hic enim, quasi plura negocia gesta sint: pro qualitate personarum & actio formatur, & condemnatio moderatur.

XV. IDEM *lib. VII. ad Plautium.*

SEd & cum aliquis negocia mea gerit: non multa negocia sunt, sed unus cõtractus: nisi si ab initio ad unũ negociũ accessit, ut finito eo discederet. hoc eñ casu, si noua uolũtate aliud quoq; aggredi cœperit: alius contractus erit.

XVI. VLPIANVS *lib.XXV.ad edictum.*

EVm actum, quē quis in seruitute egit, manumissus nō cogitur reddere. Planè si quid cōnexum fuerit, ut separari ratio eius, quod in seruitute gestum est, ab eo quod in libertate gessit, nō possit: constat uenire in iudicium, uel mandati, uel negociorum gestorū, & quod in seruitute gestum est. Deniq; si tempore seruitutis aream emerit, & in eam insulam ædificauerit, eaq; corruerit: deinde manumissus fundum locauerit: sola locatio fundi in iudicium negociorum gestorum deducitur, quia ex superioris temporis administratione nihil amplius in iudiciū deduci potest: quàm id, sine quo ratio libertatis tempore administratorum negociorum expediri non potest.

XVII. PAVLVS *lib.IX.ad edictum.*

PRoculus & Pegasus bonam fidem eum, qui in seruitute gerere cœpit, præstare debere aiunt. Ideoq; quantū, si alius eius negocia gessisset, seruari potuisset: tantum eum, qui à semetipso non exegerit, negociorum gestorum actione præstaturum: si aliquid in peculio habuit, cuius retentione id seruari potest.

XVIII. IDEM *lib.II.ad Neratium.*

ET qui natura debitor fuit (etiam si in peculio nihil habuit) sibi postea soluere debet, in eodem actu perseuerans: sicut is, qui temporali actione tenebatur, etiam post tempus exactum negociorum gestorum actione id præstare cogitur. Scæuola noster ait: putare se, quod Sabinus scribit, A' CAPITE RATIONEM REDDENDAM, debere sic intelligi: ut appareat, quid reliquum fuerit tunc, cum primum liber esse cœperit: non ut dolum aut culpam in seruitute admissam in obligationē reuocet. itaq; si inueniatur, uel malo more pecunia in seruitute erogata, liberabitur. Si libero homini, qui mihi bona fide seruiebat, mandem, ut aliquid agat: non fore cum eo mandati actionem, Labeo ait: quia nō libera uoluntate exsequatur rem sibi mādatam, sed quasi ex necessitate seruili. erit igitur negociorum gestorum actio: quia & gerendi negocij mei habuit affectum: & is fuit, quē obligare possem.

Si cum me absente negocia mea gereres, imprudens rem meā emisti, & ignorans usucepisti: mihi negociorum gestorum, ut restituas, obligatus non es. Sed si antequam usu capias, cognoscas rem meam esse: subijcere debes aliquem, qui à te petat meo nomine: ut & mihi rem, & tibi stipulationem euictionis committat. Nec uideris dolum malum facere in hac subiectione. ideo enim hoc facere debes, ne actione negociorum gestorum tenearis. Non tantum sortem, uerumetiā usuras ex pecunia aliena perceptas, negociorum gestorum iudicio præstabimus: uel etiam, quas percipere potuimus. Contra quoq; usuras, quas præstitimus

timus, uel quas ex nostra pecunia percipere potuimus, quam in aliena negocia impendimus: seruabimus iudicio negociorum gestorum.

Dum apud hostes esset Titius, negocia eius administraui. postea reuersus est. negociorum gestorum mihi competit actio: etsi eo tempore, quo gerebantur, dominum non habuerunt.

XIX. VLPIANVS *lib.X.ad edictum.*

SI autem apud hostes constitutus, decessit: & successori, & aduersus successorem eius, negociorū gestorum directa & contraria cōpetit.

XX. PAVLVS *lib.IX. ad edictum.*

NAm & Seruius respondit (ut est relatum apud Alfenum libro tricesimo septimo digestorum) cum à Lusitanis tres capti essent, & unus ea conditione missus, ut pecuniam pro tribus adferret: & nisi redisset, ut duo pro eo quoq; pecuniam darent: isq; reuerti noluisset, & ob hanc caussam illi pro tertio quoq; pecuniā soluissent: æquum esse, prætorem in eum reddere iudicium. Qui negocia hæreditaria gerit: quodammodo sibi hæreditatem, seq; ei obligat. ideoq; nihil refert, an etiam pupillus hæres existat: quia id æs alienum cum cæteris hæreditarijs oneribus ad eū transit. Si uiuo Titio negocia eius administrare cœpi, intermittere mortuo eo non debeo: noua tamē inchoare necesse mihi nō est, licet uetera explicare, ac cōseruare necessariū sit: ut accidit, cū alter ex socijs mortuus est. nā quæcunq; prioris negocij explicādi caussa geruntur: nihil refert, quo tēpore consumuntur, sed quo tempore inchoantur. Mandatu tuo negocia mea L. Titius gessit. quod si non recte gessit: tu mihi actione negociorum gestorum teneris, non in hoc tantum, ut actiones tuas præstes: sed etiam, quod imprudenter eum elegeris, quidquid detrimenti negligentia eius fecit, ut mihi præstes.

XXI. CAIVS *lib.III.ad edictum prouinciale.*

SIue hæreditaria negocia, siue quæ alicuius essent, gerens aliquis, necessario rem emerit: licet ea interierit, poterit quod impendit, iudicio negociorum gestorum consequi. ueluti si frumētum aut uinum familiæ parauerit, idq; casu quodam interierit: forte incendio, ruina. Sed ita scilicet hoc dici potest, si ipsa ruina uel incendiū sine uicio eius acciderit. nam cum propter ipsam ruinam, aut incendium damnādus sit: absurdum est, eum istarū rerum nomine, quæ ita consumptæ sunt, quidquam consequi.

XXII. PAVLVS *lib.XX.ad edictum.*

SI quis negocia aliena gerens, indebitum exegerit: restituere cogitur. de eo autem, quod indebitum soluit: magis est, ut sibi imputare debeat.

XXIII. IDEM *lib.XXIIII.ad edictum.*

SI hac mente pecuniam procuratori dem, ut ea ipsa creditoris fieret:

proprietas quidem per,pcuratorem nõn adquiritur: poteſt tamen creditor, etiam inuito me,ratum habendo, pecuniam ſuam facere. quia procurator in accipiendo creditoris duntaxat negocium geſſit: & ideo creditoris ratihabitione liberor.

XXIIII. IDEM *lib.*XXVII. *ad edictum.*

SI quis aliena negocia gerens,plus quàm oportet,impenderit: recuperaturum eum id,quod præſtari debuit.

XXV. MODESTINVS *lib.*I. *reſponſorum.*

CVm aliquãdo ciuitati per fideicõmiſſum reſtitui iuſſa eſſet hæreditas:magiſtratus actores horũ bonorũ Titium & Seiũ & Caium tunc idoneos creauerunt.poſtmodum hi actores inter ſe diuiſerunt adminiſtrationem bonorum:idq; egerunt ſine authoritate & ſine conſenſu magiſtratuum. poſt aliquod tempus teſtamentum quoq;, per quod reſtitui ciuitati hæreditas fideicommiſſa eſt,irritum probatum eſt pro tribunali:atq; ita ab inteſtato Sẽpronius legitimus hæres defuncti exſtitit,ſed ex his actoribus unus non ſoluendo deceſſit, & nemo eius hæres exſtitit. Quæro, ſi Sempronius conueniet actores horum bonorũ, periculum inopis defuncti, ad quos pertinet? HERENNIVS MODESTINVS reſpõdit: q̃d ab uno ex actoribus ob ea,quæ ſolus geſſit, negociorũ geſtorum actione ſeruari non poteſt: ad damnum eius, cui legitima hæreditas quæſita eſt, pertinere.

XXVI. IDEM *lib.*V. *reſponſorum.*

EX duobus fratribus,uno quidem ſuæ ætatis,alio uero minore annis:cum haberent communia ruſtica prædia,maior frater in ſaltu cõmuni,habente habitationes paternas, ampla ædificia ædificauerat: cũq; eundem ſaltũ cũ fratre diuideret,ſumptus ſibi quaſi re meliore ab eo facta deſiderabat,fratre minore iam legitimæ ætatis conſtituto. Herẽnius Modeſtinus reſpõdit,ob ſumptus nulla re urgẽte,ſed uoluptatis cauſſa factos:eum,de quo quæritur,actionẽ non habere. Idẽ Titium, ſi pietatis reſpectu,ſororis aluit filiã:actionẽ hoc nomine cõtra eã non habere,reſpõdit. XXVII. IABOLENVS *lib.*VIII. *ex Caßio.*

SI quis mandatu Titij negocia Sei geſſerit, Titio mandati tenetur: lisq; æſtimari debet,quãti Sei & Titij intereſt. Titij aũt intereſt,quãtum is Seio præſtare debet,cui uel mandati,uel negociorũ geſtorum nomine obligatus eſt. Titio aũt actio cõpetit cum eo,cui mandauit aliena negocia gerenda, & antequam ipſe quidq̃ domino præſtet:quia id ei abeſſe uidetur,in quo obligatus eſt.

XXVIII. CALLISTRATVS *lib.*III.*edicti monitorij.*

CVm pater teſtamento poſtumo tutorẽ dederit,isq; tutelam interim adminiſtrauerit,nec poſtumus natus fuerit: cum eo non tutelæ,

telæ,ſed negociorum geſtorũ erit agendum.quod ſi natus fuerit poſtumus,tutelæ erit actio:& in ea utrunq; tempus ueniet:& quo, ante quàm naſceretur infans,geſſit:& quo poſtea,quàm natus ſit.

XXIX. IVLIANVS *lib.*III. *digeſtorum.*

EX facto ferebatur,quendam ad ſiliginem emendam curatorem decreto ordinis conſtitutũ: eidemq; aliũ ſubcuratorẽ cõſtitutum,ſiliginẽ miſcẽdo corrupiſſe: atq; ita preciũ ſiliginis,quæ in publicũ empta erat,curatori inflictum eſſe.quærebaturq;,qua actione curator cũ ſubcuratore experiri poſſet:& conſequi, ut ei ſaluum eſſet, quod cauſſa eius damnũ accepiſſet?& Valerius Seuerus reſpondit aduerſus contutorem negociorum geſtorũ actionem tutori dandam. Item reſpondit ut magiſtratui aduerſus magiſtratum eadem actio detur: ita tamen, ſi non ſit conſcius fraudis. Secundum quæ,& in ſubcuratore idem dicendum eſt. XXX. PAPINIANVS *lib.*II. *reſponſorum.*

LIberto uel amico mãdauit,ut pecuniã accipet mutuã: cuius literas creditor ſecutus contraxit, & fideiuſſor interuenit. etiã ſi pecunia nõ ſit in rem uerſa:tamẽ dabitur in eum negociorũ geſtorum actio creditori uel fideiuſſori,ſcilicet ad exemplum inſtitoriæ actionis. Inter negocia Sempronij, quæ gerebat, ignorans Titij negocium geſſit. ob eam quoq; ſpeciem Sempronio tenebitur: ſed ei cautionem indemnitatis,officio iudicis præberi neceſſe eſt aduerſus Titiũ, cui datur actio. Idem iuris eſt in tutore. Litem in iudicium deductam,& à reo deſertam,fruſtratoris amicus ultro egit,cauſſas abſentiæ eius allegans iudici.culpam contraxiſſe non uidebitur,quod ab ſententia contra abſentem dicta ipſe non prouocauit. VLPIANVS NOTAT. & hoc uerum eſt,cum fruſtrator condemnatus eſt.Cæterum ſi amicus, cum abſentem defenderet,condemnatus negociorum geſtorum aget: poterit ei imputari, ſi cum poſſet,non appellarit. PAPINIANVS. Qui aliena negocia gerit,uſuras præſtare cogitur:eius ſcilicet pecuniæ,quæ putatis neceſſarijs ſumptibus ſupereſt. Libertos certam pecuniam accipere teſtator ad ſumptum monumenti uoluit. ſi quid amplius fuerit erogatum: iudicio negociorum geſtorum nec ab hærede recte petetur,nec de iure fidei commiſſi:cum uoluntas finem erogationi fecerit. Tutoris hæres impubes filius ob ea,quæ tutor eius in rebus pupillæ paternæ geſſit,non tenetur:ſed tutor proprio nomine iudicio negociorum geſtorũ conuenitur. Quanq̃ mater filij negocia ſecundũ patris uoluntatẽ pietatis fiducia gerat: tamen ius actoris,periculo ſuo litium cauſſa conſtituendi,non habebit. Quia nec ipſa filij nomine recte agit,aut res bonorũ eius alienat,uel debitorẽ impuberis accipiendo pecuniã liberat. Vno defendẽte cauſſam cõmunis aquæ,ſentẽtia prædio

datur

Universidad de Deusto Biblioteca

datur. sed qui sumptus necessarios ac probabiles in communi lite fecit, negociorum gestorum actionem habet.

XXXI. IDEM *lib.III. responsorum.*

FIdeiussor imperitia lapsus: alterius quoq; cõtractus, qui personam eius non contingebat, pignora uel hypothecas suscepit: & utranq; pecuniã creditori soluit, existimans indemnitati suæ confusis prædijs consuli posse. Ob eas res iudicio mandati frustra cõuenietur, & ipse debitorem frustra conueniet: negociorum autem gestorum actio utriq; necessaria erit. in qua lite culpam æstimari satis est, non etiam casum: quia prædo fideiussor non uidetur. Creditor ob id factum, ad restituendum iudicio, quod de pignore dato redditur (cum uideatur ius suum uendidisse) non tenebitur. Ignorante uirgine mater à sponso filiæ res donatas suscepit. quia mandati uel depositi cessat actio, negociorum gestorum agetur.

XXXII. IDEM *lib.X. responsorum.*

HAeres uiri defuncti uxorem, quæ res uiri tempore nuptiarum in sua potestate habuit, expilatæ hæreditatis postulare non debet. prudentius itaq; fecerit, si ad exhibendum, & negociorum gestorum (si negocia quoq; uiri gessit) cum ea fuerit expertus.

XXXIII. PAVLVS *lib.I. quæstionum.*

NESENNIVS APOLLINARIS IVLIO PAVLO S. Auia nepotis sui negocia gessit. defunctis utrisq; auiæ hæredes cõueniebantur à nepotis hæredibus negociorũ gestorum actione. reputabãt hæredes auiæ alimenta præstita nepoti. Respondebatur, auiam iure pietatis de suo præstitisse. nec enim aut desiderasse, ut decernerentur alimenta, aut decreta esse. præterea constitutum esse dicebatur: ut si mater aluisset, nõ posset alimenta, quæ pietate cogente de suo præstitisset, repetere. E contrario dicebatur: hoc recte dici, cum de suo aluisse mater probaretur. at in proposito auiam, quæ negocia administrasset: uerisimile esse, de re ipsius nepotis eũ aluisse. Tractatũ est, nunquid de utroq; patrimonio erogata uiderentur. Quæro, quid tibi iustius uideatur? Respondi. hæc disceptatio in factum cõstitit. Nam & illud, quod in matre constitutum est, non puto ita perpetuo obseruandum. Quid enim, si etiam protestata est, se filium ideo alere, ut aut ipsum, aut tutores eius conueniret? Pone peregre patrem eius obisse: & matrem, dum in patriam reuerteretur, tam filiũ eius, quàm filiam exhibuisse. in qua specie & in ipsum pupillum negociorum gestorum dandam actionem, diuus Pius Antoninus cõstituit. Igitur in re facti facilius putabo, auiã uel hæredes eius audiendos, si reputari uelint alimenta: maxime si etiam in rationes impensam eam retulisse auiam apparebit. Illud nequaq; admittendum

mittendum puto, ut de utroq; patrimonio erogata uideantur.

XXXIIII. SCAEVOLA *lib.I. quæstionum.*

DIuortio facto, negocia uxoris gessit maritus. dos non solum dotis actione, uerum & negociorum gestorum seruari potest. Hoc ita, si maritus, dũ gessit, facere potuit. aliàs enim imputari non potest, quod à se non exegerit. Sed & postea, quãm patrimonium amiserit, plena erit negociorum gestorum actio: quamuis si doris actione maritus cõueniatur, absoluendus sit. Sed hic quidã modus seruandus est, ut ita querelæ locus sit, QVANTVM FACERE POTVIT, POSTEAQVAM IS AMISERIT: si illo tẽpore ei soluere potuit. nõ eñ euestigio in officio deligt, si nõ protinus res suas distraxit ad pecuniam *redigendã. præterire deniq; aliquid tẽporis debebit, quo cessasse uideaẽ. Quod si interea, priusquàm officium impleat, res amissa est: perinde negociorum gestorum non tenetur, ac si nunq̃ facere potuisset. Sed & si facere possit maritus, actio negociorum gestorum inducitur: quia forte periculum est, ne posse facere desinat. Illum etiam non credimus teneri, ad reddendum pignus, qui gerit negocia debitoris: cum pecunia ei debeatur, nec fuerit, quod sibi possit exsoluere. Sed nec redhibitoriæ speciẽ uenire in negociorum gestorum actionem, & per hoc sex mensibus actis perire: siue mancipium in rebus non inuenit: uel eo inuento, aut deterior homo factus est: aut quod accessionum nomine additum erat, uel per eum adquisitum non ex re emptoris, nec inuenit, nec recepit: nec erat in ipsius emptoris negocijs, quæ gerebat, unde sibi in præsenti redderet. Cæterum si ex alia caussa perpetuæ obligationis, cum sit locuples, debeat: non est imputandum, quod non soluit: utiq; si neq; usurarum ratio querelam mouet. Diuersumq; est in tutore debitore: quia ibi interfuit ex priore obligatione solui, ut deberetur ex tutelæ actione.

als redhibendã. præstare denique.

XXXV. PAVLVS *lib.IIII. quæstionum.*

SI liber homo bona fide mihi seruiens, mutuam pecuniam sumpserit, eamq; in rem meã uerterit: qua actione id, quod in rem meam uertit, reddere debeam, uidendum est. non enim quasi amici, sed quasi domini negocium gessit. sed negociorum gestorũ actio danda est: quæ desinit competere, si creditoribus eius soluta sit.

XXXVI. IDEM *lib.I. sententiarum.*

LItis contestatæ tempore quæri solet: an pupillus, cuius sine tutoris authoritate negocia gesta sunt, locupletior sit ex ea re factus, cũ is patitur actionem. Si pecuniæ quis negocium gerat: usuras quoq; præstare cogitur, & periculum eorum nominum, quæ ipse contraxit: nisi fortuitis casibus debitores ita suas fortunas amiserint, ut tempore litis ex ea actione contestatæ soluendo non essent. Pater si emanci-

Universidad de Deusto Biblioteca

pati filij res à se donatas administrauerit: filio actione negociorum gestorum tenebitur.

XXXVII. TRIPHONINVS *lib.II.disputationum.*

QVi sine usuris pecuniam debebat, creditoris sui negocia gessit. quæsitum est, an negociorum gestorũ actione, summæ illius usuras præstare debeat? dixi: si à semetipso exigere eũ oportuit, debiturum usuras. Quod si dies soluẽdæ pecuniæ, tempore quo negocia gerebat, nondũ uenerat: usuras nõ debiturũ. Sed die præterito, si non intulit rationibus creditoris, cuius negocia gereret, pecuniam à se debitam: merito usuras bonæ fidei iudicio præstaturum. Sed quas usuras debebit, uideamus: utrum eas, quibus alijs idem creditor fœnerasset? an & maximas usuras? quoniam & ubi quis eius pecuniam, cuius tutelam negociaue administrauit, aut magistratus municipij publicam, in usus suos conuertit: maximas usuras præstat, ut est constitutum à diuis principibus. Sed istius diuersa caussa est: quia non sibi sumpsit ex administratione numos, sed ab amico accepit, ante negociorũ gestorum administrationem. Nam in illis, de quibus constitutum est (cum gratuitam, certe integram & abstinentem in lucro præstare fidem debeant) licentia, qua uidentur abuti, maximis usuris uice cuiusdam pœnæ subicitur. hic bona ratione accepit ab alio mutuũ: & usuris, quia non soluit: nõ quia ex negocijs, quæ gerebat, ad se pecuniã transtulit: condemnandus est. Multum autem refert, incipiat nunc debitum, an ante nomen debitoris fuerit: quod satis sit, ex non usurario facere usurarium.

XXXVIII. CAIVS *lib.III. de uerborum obligationibus.*

SOluendo quisq; pro alio, licet inuito & ignorãte, liberat eum: quod autem alicui debetur, alius sine uoluntate eius non potest iure exigere. Naturalis enim simul & ciuilis ratio suadet: alienã conditionem meliorem, etiam ignorantis & inuiti, nos facere posse: deteriorem non posse.

XXXIX. PAVLVS *lib. X. ad Sabinum.*

SI communes ædes tecum habeam, & pro tua parte damni infecti uicino cauero: dicẽdum est, quod præstitero, negociorum gestorum actione potius, q̃ communi diuidundo iudicio me posse petere: quia potui partem meam ita defendere, ut socij partẽ defendere non cogerer.

XL. IDEM *lib.XXX. ad edictum.*

QVi seruum meum, me ignorante uel absente, in noxali caussa defendit: negociorũ gestorũ insolidũ mecũ, non de peculio aget.

XLI. IDEM *lib.XXXII. ad edictum.*

SI serui mei rogatu negocia mea susceperis: si duntaxat admonitus à seruo meo id feceris, erit inter nos negociorũ gestorũ actio. Si uero quasi mandatu serui: etiã de peculio, & de in rem uerso actione agere te posse, respõsum est.

Labeo

XLII. LABEO *lib. VI. Posteriorum epitomatorum.*

CVm pecuniam eius nomine solueris, qui tibi nihil mandauerat: negociorum gestorum actio tibi competit, cum ea solutione debitor à creditore liberatus sit: nisi si quid debitoris interfuit, eã pecuniã non solui.

XLIII. VLPIANVS *lib.VI. disputationum.*

IS, qui amicitia ductus paterna, pupillis tutorẽ petierit, uel suspectos tutores postulauerit: nullam aduersus eos habet actionem, secundũ quod diui Seueri constitutione declaratur.

XLIIII. IDEM *lib.III. opinionum.*

QVæ utiliter in negocia alicuius erogantur, in quibus est etiã sumptus, honeste ad honores per gradus obtingẽtes factus: actiõe negociorum gestorum peti possunt. Qui pure testamento libertatem acceperunt: actus, quem uiuentibus dominis administrauerunt, rationem reddere non compelluntur. Titius pecuniam creditoribus hæreditarijs soluit, existimans sororem suam defuncto hæredem testamẽto exstitisse. quamuis animo gerendi sororis negocia id fecit: in ueritate tamen filiorum defuncti, qui sui hæredes patri sublato testamento erant, gessit. sed quia æquum est, in damno eũ non uersari: actione negociorum gestorum id eum petere placuit.

XLV. AFRICANVS *lib.VII. quæstionum.*

MAndasti filio meo, ut tibi fundũ emeret. quod cum cognouissem, ipse eum tibi emi. puto referre, qua mente emerim. nam si propterea, q̃ tibi necessarium esse scirem, & te eius uoluntatis esse, ut emptum habere uelles: agemus inter nos negociorum gestorum: sicut ageremus, si aut nullum omnino mandatum intercessisset, aut Titio mandasses, sed ego (quia per me cõmodius possem negocium conficere) emissem. Si uero ,pptere a emerim, ne filius mandati iudicio teneretur: magis est, ut ex persona eius, & ego tecũ mandati agere possim, & tu mecũ habeas actionem de peculio. Quia & si Titius id mandatum suscepisset, & ne eo nomine teneretur, ego emissem: agerẽ cũ Titio negociorũ gestorũ: & ille tecum, & tu cum illo mandati. Idem est, & si filio meo mandaueris, ut pro te fideiuberet, & ego pro te fide iusserim. Si ,pponatur, te Titio mandasse, ut pro te fideiuberet: meq; q̃ is aliqua de caussa impediretur, quo minus fideiuberet, liberandæ fidei eius caussa fideiussisse: negociorum gestorum mihi competit actio.

XLVI. PAVLVS *lib.I. Sententiarum*

ACtio negociorũ gestorũ illi datur, cuius interest hoc iudicio experiri. Nec refert, directa quis, an utili actione agat, uel cõueniatur. Plane in extraordinarijs iudicijs, ubi cõceptio formularũ nõ obseruat̃, hæc subtilitas supuacua est: maxime cum utraq; actio eiusdẽ potestatis sit, eundemq; habeat effectũ.

XLVII. PAPINIANVS *lib.III.quæstionum.*

IGnorante quoq; sorore, si frater negocium eius gerens, dotem à uiro stipulatus sit: iudicio negociorum gestorum, ut uirum liberet, in re conuenietur.

XLVIII. AFRICANVS *lib.VIII.quæstionum.*

SI rem, quam seruus uenditus subripuisset à me uenditore, emptor uendiderit, eaq; in natura rerum esse desierit: de precio negociorũ gestorum actio mihi danda est: ut dari deberet, si negocium, quod tuũ esse existimares, cum esset meum, gessisses. Sicut ex contrario, in me tibi daretur: si cum hæreditatem, quæ ad me pertinebat, tuam putares, res tuas, pprias legatarijs soluisses: quandoquidẽ ea solutione liberarer.

DE CALVMNIATORIBVS. Tit. VI.

VLPIANVS *lib. X. ad edictum.*

IN eum, qui ut calumniæ caussa negociũ faceret, uel non faceret, pecuniam accepisse dicetur: intra annum, in quadruplum eius pecuniæ, quam accepisse dicetur: post annũ simpli in factum actio competit. Hoc autem iudicium non solum in pecuniarijs caussis, sed etiam ad publica crimina pertinere, Póponius scribit. Maxime cum & lege Repetundarũ teneatur, qui ob negocium faciendum, uel non faciendum per calumniam, pecuniam accepit. Qui accepit pecuniã: siue ante iudicium, siue post iudicium acceptũ: tenetur. Sed & constitutio imperatoris nostri, quæ scripta est ad Cassium Sabinum: prohibuit iudici uel aduersario in publicis, uel priuatis, uel fiscalibus caussis pecuniã dare: & ex hac caussa litem perire iussit. Et tractari potest, si aduersarius nõ per calumniam, sed transigendi animo pecuniam acceperit: an constitutio cesset. & puto cessare: sicuti hoc quoq; iudicium. neq; enim transactionibus licitis est interdictum, sed sordidis concussionibus. Pecuniam autem accepisse dicemus, etiam si aliquid pro pecunia accepit.

II. PAVLVS *lib. X. ad edictum.*

QVin etiam si quis obligatione liberatus sit, potest uideri cepisse. Idemq; si gratuita pecunia utenda data sit, aut minoris locata, uenditáue res sit. nec refert, ipse pecuniã acceperit, an alij iusserit dari, uel acceptum suo nomine ratum habuerit.

III. VLPIANVS *lib.X.ad edictum.*

ET generaliter idem erit, si quid omnino compendij sensit propter hoc: siue ab aduersario, siue ab alio quocunq;. Si igitur accepit, ut negocium faceret: siue fecit, siue non fecit, tenetur. & qui accepit, ne faceret

ceret: & si fecit, tenetur. Hoc edicto tenetur etiam is, qui * depectus est. Depectus autem dicitur, turpiter pactus. Illud erit notandum, quod qui dedit pecuniam, ut negocium quis pateretur: non habebit ipse repetitionem (turpiter enim fecit) sed ei dabitur repetitio, propter quem datum est, ut calumnia ei fiat. Quare si quis & à te pecuniam acceperit, ut mihi negocium faceret: & à me, ne mihi faceret: mihi duobus iudicijs tenebitur.

*aliâs * utrinque dispectus.*

IIII. CAIVS *lib.III. ad edictum prouinciale.*

HAec actio hæredi quidem non competit: quia sufficere ei debet, quod eam pecuniam, quam defunctus dedit, repetere potest.

V. VLPIANVS *lib.X. ad edictum.*

IN hæredem autem competit in id, quod ad eum peruenit. Nam constitutum est, turpia lucra ab hæredibus quoq; extorqueri, licet crimina exstinguantur. ut puta ob falsum testimonium, uel iudici ob gratiosam sententiam datum, & hæredi extorquebitur: & si quid aliud scelere quæsitum est. Sed etiam præter hanc actionem condictio competit, si sola turpitudo accipientis uersetur. nam si & dantis: melior caussa erit possidentis. Quæritur, si fuerit cõdictum, utrum tollatur hæc actio, an uero in triplum danda sit: an exemplo furis, & in quadruplum actionem damus, & cõdictionem: Sed puto sufficere alterutram actionem. Vbi autem condictio competit, ibi post annum non est necesse dare in factum actionem.

VI. CAIVS *lib.III. ad edictum prouinciale.*

ANnus autem in persona quidem eius, qui dedit pecuniam, ne secum ageretur: ex eo tempore cedit, ex quo dedit: si modo potestas ei fuerit experiundi. In illius uero persona, cum quo ut agatur, alius pecuniam dedit: dubitari potest, utrũ ex die datæ pecuniæ numerari debeat, an potius ex quo cognouit datam esse: quia qui nescit, is uidetur experiundi potestatem non habere. & uerius est, ex eo annum numerari, ex quo cognouit.

VII. PAVLVS *lib.X.ad edictum.*

SI quis ab alio acceperit pecuniam, ne mihi negocium faceret: siquidem mandatu meo ei datum est, uel à procuratore meo omnium rerum, uel ab eo, qui negocium meum gerere uolebat, & ratum habui: ego dedisse intelligor. Si aũt non mandatu meo alius ei (licet misericordiæ caussa) dederit, ne fieret, neq; ratũ habui: tunc & ipsum repetere, & me in quadruplum agere posse. Si ut filiofamilias negocium fieret, acceptum est: etiam patri actio danda est. Item si filiusfamilias pecuniam accepit, ut faceret negocium, uel non faceret: in ipsum iudicium dabitur. Et si alius non meo mandatu ei dederit, ne fiat: tunc

 & ipsum

Universidad de Deusto Biblioteca

& ipsum repetere, & me in quadruplum agere posse. Cum publicanus mancipia retinet, datacq; ei pecunia est, quæ non debetur: & ipse ex hac parte edicti in factum actione tenetur.

VIII. VLPIANVS *lib.* IIII. *opinionum.*

SI ab eo, qui innocẽs fuit: sub specie criminis alicuius, quod in eo probatum non est: pecuniam acceptamis, cuius de ea re notio est, edoctus fuerit: id quod illicite extortum est (secundũ edicti formam, quod de his est, qui pecuniam, ut negocium facerent, aut non facerent, accipisse dicentur) restitui iubeat: & ei, qui id commisit, pro modo delicti pœnam irroget.

IX. PAPINIANVS *lib.* II. *de adulterijs.*

DE seruo, qui accusatur, si postuletur, quæstio habetur. quo absoluto, in duplum precij accusator domino damnatur. Sed & citra precij æstimationem quæritur de calumnia eius. separatum est enim calumniæ crimen à damno, quod in seruo propter quæstionem domino datum est.

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM LIBER QVARTVS.

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIBVS. Tit. I.

VLPIANVS *lib.* XI. *ad edictum.*

VTILITAS huius tituli non eget commendatione. ipse enim se ostendit. Nam sub hoc titulo plurifariam prætor hominibus uel lapsis, uel circunscriptis subuenit: siue metu, siue calliditate, siue ætate, siue absentia inciderunt in captionem.

II. PAVLVS *lib.* I. *sententiarum.*

SIue per status mutationem, aut iustum errorem.

III. MODESTINVS *lib.* VIII. παν δεκτῶν.

OMnes in integrum restitutiones caussa cognita à prætore permittuntur: scilicet ut iustitiam earum caussarum examinet, an ueræ sint, quarum nomine singulis subuenitur.

IIII. CALLISTRATVS *lib.* I. *edicti monitorij.*

SCio illud à quibusdam obseruatum: ne propter minimam sanè rem uel summam (si maiori rei uel summæ præiudicetur) audiatur is, qui in integrum restitui postulat.

Paulus

V. PAVLVS *lib.* VII. *ad edictum.*

NEmo uidetur re exclusus, quem prætor in integrum restituturũ se pollicetur.

VI. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad edictum.*

NOn solum minoris, uerum eorũ quoq; qui reipublicæ caussa abfuerunt: item omnium, qui ipsi potuerunt restitui in integrum: successores in integrum restitui possunt, ut sæpissime constitutum est. Siue igitur hæres sit, siue is cui hæreditas restituta est, siue filijfamilias militis successor: in integrum restitui potest. Proinde & si minor in seruitutem redigatur, uel ancilla fiat: dominis eorum dabitur (non tamen ultra tempus statutum) in integrum restitutio. Sed & si forte hic minor erat captus in hæreditate, quam adierat: Iulianus libro septimodecimo digestorum scribit, abstinendi facultatem dominum posse habere: non solum ætatis beneficio, uerumetiam si ætas non patrocinetur. quia non adipiscendæ hæreditatis gratia legum beneficio usi sunt, sed uindictæ gratia.

VII. MARCELLVS *lib.* III. *digestorum.*

DIuus Antoninus Marcio Auito prætori de succurrendo ei, qui absens rem amiserat, in hanc sententiam rescripsit. ET SI NIHIL FACILE MVTANDVM EST EX SOLENNIBVS: TAMEN VBI AEQVITAS EVIDENS POSCIT, SVBVENIENDVM EST. ITAQVE SI CITATVS NON RESPONDIT, ET OB HOC MORE SOLITO PRONVNCIATVM EST, CONFESTIM AVTEM PRO TRIBVNALI TE SEDENTEM ADIIT: EXISTIMARI POTEST, NON SVA CVLPA, SED PARVM EXAVDITA VOCE PRAECONIS DEFVISSE: IDEOQVE RESTITVI POTEST. Nec intra has solummodo species consistet huius generis auxilium. etenim & deceptis sine culpa sua (maxime si fraus ab aduersario interuenerit) succurri oportebit: quamuis etiam de dolo malo actio competere soleat. & boni prætoris est, potius restituere litem, ut ratio & æquitas postulabit, quàm actionem famosam constituere: ad quam tunc demum descendendum est, cum remedio locus esse non potest.

VIII. MACER *lib.* II. *de appellationibus.*

INter minores uigintiqnq; annis, & eos qui reipublicæ caussa absunt, hoc interest: q̃ minores annis, etiam si per tutores curatoresue suos defensi sunt: nihilominus in integrũ contra rẽpublicam restituũtur, cognita scilicet caussa. Ei uero, qui reipublicæ caussa absit, cæterisq; qui in eadẽ caussa habentur: si per procuratores suos defensi sunt, hactenus in integrum restitutione subueniri solet, ut appellare ijs permittatur.

Quod

Universidad de Deusto Biblioteca

QVOD METVS CAVSSA GESTVM ERIT. Tit. II.

VLPIANVS *lib.XI.ad edictum.*

AIt prætor: QVOD METVS CAVSSA GESTVM ERIT, RATVM NON HABEBO. Olim ita dicebatur, QVOD VI METVS'VE CAVSSA. uis enim fiebat mentio, propter necessitatem impositam contrariam uoluntati: metus autem, propter instantis uel futuri periculi caussa mentis trepidationem. Sed postea detracta est uis mentio: quia quodcunq; ui atroci fit, id metu quoq; fieri uideretur.

II. PAVLVS *lib.I.sententiarum.*

VIs autem est maioris rei impetus, qui repelli non potest.

III. VLPIANVS *lib.XI. ad edictum.*

COntinet igitur hæc clausula & uim & metum: & si quis ui compulsus aliquid fecit, per hoc edictum restituitur. Sed uim accipimus atrocem, & eam, quæ aduersus bonos mores fiat: non eam, quam magistratus intulit, scilicet iure licito & iure honoris, * quem sustinet. Etenim si per iniuriam quid fecit populi Romani magistratus uel prouinciæ præses, Pomponius scribit hoc edictum locum habere: si forte (inquit) mortis aut uerberum terrore pecuniam alicui extorsit.

als * qd.

IIII. PAVLVS *lib.XI.ad edictum.*

EGo puto etiam seruitutis timorem, & similium admittendum.

V. VLPIANVS *lib.XI.ad edictum.*

METum accipiendum Labeo dicit, non quemlibet timorem, sed maioris mali.

VI. CAIVS *lib.IIII.ad edictum prouinciale.*

METum autem non uani hominis, sed qui merito & in hominem constantissimum cadat, ad hoc edictum pertinere dicemus.

VII. VLPIANVS *lib.XI.ad edictum.*

NEc timorem infamiæ hoc edicto cõtineri, Pedius dicit libro octauo: neq; alicuius uexationis timorem per hoc edictum restitui. Proinde si quis meticulosus rem nullam frustra metuerit, per hoc edictum non restituitur: quoniam neq; ui, neq; metu factum est. Proinde si quis in furto, uel in adulterio deprehensus, uel in alio flagicio: uel dedit aliquid, uel se obligauit: Pomponius libro uicesimo octauo recte scribit, posse eum ad edictum hoc pertinere. timuit enim uel mortem, uel uincula. quanq; non omnem adulterum uel furẽ licet occidere, nisi se telo defendat: sed potuerãt uel nõ iure occidi, & ideo iustus fuit metus. Sed & si ne pdatur ab eo, q; deprehẽdit, alienauerit: succurri ei per hoc edictum

edictũ uidetur. quoniã si proditus esset, potuisset ea pati, quæ diximus.

VIII. PAVLVS *lib.XI. ad edictum.*

ISti quidem & in legem Iuliam incidunt, qui quid pro comperto stupro acceperunt: prætor tamen, ut restituant, interuenire debet. nam & gestum est malo more: & prætor non respicit, an adulter sit, qui dedit: sed hoc solum, quod hic accepit, metu mortis illato. Si is accipiat pecuniam, qui instrumenta status mei interuersurus est, nisi dem: non dubitatur, quin maximo metu compellar: utiq; si iam in seruitutem petor, & illis instrumentis perditis, liber pronunciari non possum.

Quod si dederit, ne stuprum patiatur, uir seu mulier: hoc edictum locum habet: cũ uiris bonis iste metus maior, quàm mortis esse debeat.

Hæc, quæ diximus ad edictum pertinere: nihil interest, in se quis ueritus sit, an liberis suis: cum pro affectu magis in liberis parentes terreantur.

IX. VLPIANVS *lib.XI.ad edictum.*

METum autem præsentem accipere debemus, non suspitionem inferendi eius: & ita Pomponius libro uicesimo octauo scribit. Ait enim metum accipiendum, si illatus est timor ab aliquo. Deniq; tractat: si fundum meum dereliquero, audito quod quis cum armis ueniret: an huic edicto locus sit. & refert Labeonem existimare, edicto locum non esse. sed & VNDE VI interdictum cessare: quoniam non uidear ui deiectus, qui deijci non exspectaui, sed profugi. Aliter atq; si postea, quàm armati ingressi sunt, tunc discessi. huic enim edicto locum fore. Idem ait, & si forte adhibita manu, in meo solo per uim ædifices: & interdictum QVOD VI AVT CLAM, & hoc edictum locum habere: scilicet, quoniam metu patior id te facere. Sed & si per uim tibi possessionem tradidero: dicit Pomponius, huic edicto locum esse.

Animaduertẽdum est autẽ, quod prætor hoc edicto generaliter & in rem loquitur, nec adijcit à quo gestũ sit. & ideo siue singularis sit persona, quæ metum intulit, uel populus, uel curia, uel collegiũ, uel corpus: huic edicto locus erit. Sed licet uim à quocunq; prætor factam complectatur: eleganter tamen Pomponius ait: si quo magis te de ui hostium, uel latronum, uel populi tuerer uel liberarem, aliquid accepero à te, uel te obligauero: non debere me hoc edicto teneri, nisi ipse hanc tibi uim submisi. cæterum si alienus sum à ui: teneri me non debere. ego enim operæ potius meæ mercedem accepisse uideor. Idem Põponius scribit, quosdam bene putare: etiam serui manumissionem, uel ædificij depositionẽ, quam quis coactus fecit, ad restitutionem huius edicti porrigendã. Sed quod prætor ait, RATVM NON HABEBO: quatenus accipiendũ est, uideamus. Et quidẽ aut impfecta res est, licet metus interuenerit, utputa stipulationẽ numeratio non est secuta: aut pfecta, si post

Universidad de Deusto Biblioteca

ſtipulationem & numeratio facta eſt, aut per metum acceptò debitor liberatus eſt, uel quid ſimile cõtigit, quod negocium perficeret. Et Pomponius ſcribit, in negocijs quidem perfectis, & exceptionem interdum, & actionem competere: in imperfectis autem ſolam exceptionem. Sed ex facto ſcio (cum Campani metu cuidam illato extorſiſſent cautionem pollicitationis) reſcriptum eſſe ab Imperatore noſtro, poſſe eum à prætore in integrum reſtitutionem poſtulare: & prætorem me adſidente interlocutum eſſe, ut ſiue actione uellet aduerſus Campanos experiri, eſſe propoſitam: ſiue exceptione, aduerſus petentes non deeſſe exceptionem. Ex qua conſtitutione colligitur: ut ſiue perfecta, ſiue imperfecta ſit res: & actio & exceptio detur. Volenti aũt datur, & in rem actio, & in perſonã: reſciſſa acceptilatione, uel alia liberatione. Item Iulianus libro tertio digeſtorum putat eum, cui res metus cauſſa tradita eſt, non ſolum reddere, uerum etiam de dolo repromittere debere.

Licet etiam in rem actionem dandam exiſtimemus, quia res in bonis eius eſt, qui uim paſſus eſt: uerum non ſine ratione dicetur, ſi in quadruplum quis egerit, finiri in rem actionem, uel contra. Ex hoc edicto reſtitutio facienda eſt in integrũ officio iudicis: id eſt, ut ſi per uim res tradita ſit, retradatur: & de dolo (ſicut dictum eſt) repromittatur, ne forte deterior res ſit facta. Et ſi acceptilatione liberatio interuenerit, reſtituenda erit in priſtinum ſtatũ obligatio: uſq; adeo, ut Iulianus ſcribat libro quarto, ſi pecunia, quæ debita fuit, acceptò per uim facta ſit: niſi uel ſoluatur, uel reſtituta obligatione iudicium accipiatur, in quadruplo eum condemnandum. Sed & ſi per uim ſtipulanti promiſero, ſtipulatio acceptò faciẽda erit. Sed & ſi uſusfructus, uel ſeruitutes amiſſæ ſint, reſtituendæ erunt. Cum autem hæc actio in rem ſit ſcripta, nec perſonam uim facientis coërceat, ſed aduerſus omnes reſtitui uelit, quod metus cauſſa factum eſt: non immerito Iulianus à Marcello notatus eſt ſcribens, ſi fideiuſſor uim intulit, ut acceptò liberaretur: in reum non eſſe reſtituendam actionem, ſed fideiuſſorem (niſi aduerſus reum quoq; actionem reſtituat) debere in quadruplum condemnari. Sed eſt uerius, quod Marcellus notat: etiam aduerſus reum competere hanc actionem, cum in rem ſit ſcripta.

X. CAIVS *lib. IIII. ad edictum prouinciale.*

ILlud uerum eſt: ſi ex facto debitoris metum adhibentis, fideiuſſores acceptilatione liberati ſint: etiam aduerſus fideiuſſores agi poſſe, ut ſe reponant in obligationem. Si metu à te coactus, acceptam tibi ſtipulationẽ fecerim: arbitratu iudicis, apud quem ex hoc edicto agitur, non ſolum illud continetur, ut in tua perſona redintegretur obligatio: ſed ut fideiuſſores quoq; uel eoſdem, uel alios non minus idoneos adhibeas

hibeas: præterea ut & pignora, quæ dederas, in eadem cauſſa reſtituas.

XI. MARCELLVS *lib. IIII. Iuliani digeſtorũ notat.*

SI qs alius ſine malicia fideiuſſoris, ut fideiuſſori acceptò fieret, uim fecit: non tenebitur fideiuſſor, ut rei quoq; obligationem reſtituat.

XII. VLPIANVS *lib. XI. ad edictum.*

SEd & partus ancillarum, & fœtus pecorum, & fructus reſtitui, & omnem cauſſam oportet. nec ſolum eos, qui percepti ſunt: uerũ ſi plus ego percipere potui, & per metum impeditus ſum: hæc quoq; præſtabit. Quæri poterit: an etiã ei, qui uim fecerat, paſſo uim reſtitui prætor uelit per hoc edictũ, ea quæ alienauit? Et Pomponius ſcribit libro uiceſimo octauo, non oportere ei prætorem opem ferre. nam cum licet (inquit) uim ui repellere: quod fecit, paſſus eſt. Quare ſi metu te coëgerit ſibi promittere: mox ego tum eum coëgero, metu te acceptò liberare: nihil eſſe, quod ei reſtituatur. Iulianus ait & eũ, qui uim adhibuit debitori ſuo, ut ei ſolueret: hoc edicto nõ teneri, propter naturam QVOD METVS CAVSSA actionis, quæ damnum exigit: quamuis negari non poſſit, in legem Iuliam eum de ui incidiſſe, & ius crediti amiſiſſe.

XIII. CALLISTRATVS *lib. V. de cognitionibus.*

EXſtat enim decretum diui Marci in hæc uerba. Optimum eſt, ut ſi quas putas te habere petitiones, actionibus experiaris. Et cum Marcianus inde diceret, uim nullam feci. Cæſar dixit. Tu uim putas eſſe ſolum, ſi homines uulnerentur? uis eſt & tunc, quoties quis id, quod deberi ſibi putat, non per iudicem repoſcit. Quiſquis igitur probatus mihi fuerit, rem ullam debitoris, non ab ipſo ſibi ſponte datam, ſine ullo iudice temere poſſidere, uel accepiſſe, ſibiq; ius in eam rem dixiſſe: ius crediti non habebit.

XIIII VLPIANVS *lib. XI. ad edictum.*

ITem ſi cum exceptione aduerſus te perpetua tutus eſſem, coëgero te acceptum mihi facere: ceſſare hoc edictum quia nihil tibi abeſt.

Si quis non reſtituat: in quadruplum iudiciũ in eum pollicetur. Quadruplabitur autem omne, quodcunq; reſtitui oportuit. Satis enim clemẽter cum reo prætor egit: ut daret ei reſtituẽdi facultatem, ſi uult pœnam euitare. Poſt annum uero in ſimplum actionem pollicetur: ſed nõ ſemper, ſed cauſſa cognita. In cauſſæ autem cognitione uerſatur: ut ſi actio non ſit, tunc hæc detur. & ſanè cum per metum facta iniuria anno quidem utili exoleuerit: idonea cauſſa eſſe debet, ut poſt annum actio hæc dari debeat. Alia autẽ actio eſſe ſic poteſt: ſi is, cui uis admiſſa eſt, deceſſerit: hæres eius habet hæreditatis petitionem. quoniam pro poſſeſſore, qui uim intulit, poſſidet. propter quod hæredi non erit QVOD

METVS CAVSSA actio: quamuis si annus largiretur, etiam hæres in quadruplum experiri possit. Ideo autem successoribus datur, quoniam & rei habet persecutionem. In hac actione non quæritur, utrũ is, qui conuenitur, an alius metum fecerit. sufficit enim hoc docere, metũ sibi illatum, uel uim: & ex hac re eum, qui conuenitur, & si crimine caret, lucrum tamen sensisse. Nam cum metus habebit in se ignorantiã: merito quis non adstringitur, ut designet, quis ei metum uel uim adhibuerit. & ideo ad hoc tantum actor adstringitur: ut doceat metũ in caussa fuisse, ut alicui acceptam pecuniam faceret, uel rem ita traderet, uel quid aliud faceret. Nec cuiquam iniquum uideatur, ex alieno facto alium in quadruplum condemnari: quia non statim quadrupli est actio, sed si res nõ restituatur. Hæc aũt actio cum arbitraria sit: habet reus licentiam ab arbitrio dato* usq; ad sententiam, restitutionem (secundũ quod supra diximus) rei facere. quod si non fecerit: iure meritoq; quadrupli condemnationem patietur. Aliquando tamen, & si metus adhibitus proponatur, arbitrium absolutionem adfert. Quid enim, si metum quidem Titius adhibuit, me non conscio: res autem ad me peruenit, & hæc in rebus humanis non est sine dolo malo meo: non iudicis officio absoluar? Ita & si seruus in fuga est: æque iudicis officio (si cauero me, si in meam potestatem peruenerit, restituturum) absolui debebo. Vnde quidam putant, bonæ fidei emptorẽ ab eo, qui uim intulit, comparantem, non teneri: nec eum, qui dono accepit, uel cui res legata est. Sed rectissime * Iuliano uidetur, etiam hos teneri: ne metus, quem passus sum, mihi captiosus sit. Pedius quoq; libro octauo scribit, arbitrium iudicis in restituenda re tale esse: ut eum quidem, qui uim admisit, iubeat restituere, etiam si ad alium res peruenit: eum autem, ad quẽ peruenit, etiam si alius metum fecit. Nam in alterius præmium uerti alienũ metum non oportet. Labeo ait. si quis per metum reus sit cõstitutus, & fideiussorem nolentem dederit: & ipse & fideiussor liberatur. Si solus fideiussor metu accessit, non etiam reus: solus fideiussor liberabitur. Quadruplatur autem id, QVANTI EA RES ERIT, cum fructibus & omni caussa. Si quis per uim sisti promittendo, postea fideiussorẽ adhibeat: is quoq; liberatur. Sed & si quis per uim stipulatus, cum acceptũ non faceret, fuerit in quadruplũ cõdemnatus: ex stipulatu eũ agentem, aduersus exceptionem replicatione adiuuari, Iulianus putat: cum in quadruplo & simplum sit reus consecutus. Labeo aũt etiam post quadrupli actionẽ, nihilominus exceptione submouendũ eũ, q uim intulit, dicebat. quod cũ durũ uideatur, ita tẽperandũ est: ut tã tripli condẽnatiõe plectat, q̃ acceptilationẽ omnimodo facere cõpellat. Quatenus aũt diximus, quadruplo simplum inesse, sic hoc disponendũ

Als usq; à sentẽtia ab arbitro data.

*Als * Iuniano, als Viuiano.*

est: ut in condemnatione quadrupli res quidẽ omnimodo contineatur, & eius restitutio fiat: pœna aũt usq; ad triplũ* præstetur. Quod si homo sine dolo malo & culpa eius, qui uim intulit, & condemnatus est, perijt: in hoc casu à rei cõdemnatione ideo relaxabitur (si intra tempora iudicati actionis moriatur) quia tripli pœna, ppter facinus satisfacere cogitur. Pro eo autem, qui in fuga esse dicitur: cautio extorquenda est, quatenus & psequatur, & omnimodo eum restituat: & nihilominus in rem, uel ad exhibẽdum, uel si qua alia ei competit actio, ad eum recipiendum integra ei, qui uim passus est, seruabitur. ita tamen, ut si dominus eum quocunq; modo receperit: is qui ex stipulatione conuenitur, exceptione tutus fiat. hæc si post condemnationem. Si autem ante sententiam homo sine dolo malo & culpa mortuus fuerit: tenebitur, idq; his uerbis edicti, NEQVE EA RES ARBITRIO IVDICIS RESTITVATVR. Ergo & si in fuga sit seruus sine dolo malo & culpa eius, cum quo agetur: cauendum est per iudicem, ut eum seruum persecutus, reddat. Sed & si non culpa eius, cum quo agetur, obierit: si tamen peritura res non fuit, si metum non adhibuisset: tenebitur reus, *sic & in interdicto VNDE VI, uel QVOD VI AVT CLAM ob seruatur. Itaq; interdum hominis precium recipit, quãti eum uenditurus fuerat, si uim passus non esset. Qui uim intulit, cũ possessionem à me sit consecutus, fur non est: quamuis qui ui rapuit, fur improbior esse uideatur, ut Iuliano placet. Eum qui metum fecit, & de dolo teneri certum est: (& ita Pomponius) & consumi alteram actionem per alterã, exceptione in factum opposita. Iulianus ait, quod intereſt quadruplari solum. & ideo eum, qui ex caussa fideicommissi quadraginta debeat, si trecenta promiserit per uim, & soluerit: ducentorum sexaginta quadruplum consecuturum. in his enim cum effectu uim passus est.

*aliâs * stetur.*

*aliâs * sicut &.*

Secundũ hæc si plures metum adhibuerint, & unus fuerit conuentus: si quidem sponte rem ante sententiam restituerit, omnes liberati sunt. Quod etsi non fecerit, sed ex sentẽtia quadruplũ restituerit: uerius est, etiam sic perimi aduersus cæteros QVOD METVS CAVSSA actionem.

XV. PAVLVS *lib. XI. ad edictum.*

AVt in id dabitur aduersus cæteros actio, quod minus ab alio exactum est.

XVI. VLPIANVS *lib. XI. ad edictum.*

QVod diximus, si plures metum admiserunt: idem dicendum erit, & si ad alium res peruenit, & alter metum adhibuit. Sed & si seruii metum adhibuerunt, noxalis quidem actio ipsorum nomine erit: poterit autem quis & dominum, ad quem res peruenerit, conuenire: quod conuentus, siue rem, siue (secũdum quod iam dictum est) quadruplum

Universidad de Deusto Biblioteca

plum præstiterit:proderit & seruis. Si uero noxali conuentus,maluerit noxæ dedere:nihilominus poterit & ipse conueniri, si ad eum res peruenit. Hæc actio hæredi cæterisq; successoribus datur, quoniam rei habet persecutionem. In hæredem autem & cæteros in id,quod ad eos peruenit, datur non immerito.licet enim pœna ad hæredem non transit:attamen quod turpiter uel scelere quæsitum est (ut est rescriptum) ad compendium hæredis non debet pertinere.

XVII. PAVLVS *lib.V.quæstionum.*

VIdeamus ergo:si hæres,ad quem aliquid peruenit,consumpserit quod peruenit,an desinat teneri:an uero sufficiat semel peruenisse:& si consumpto eo decesserit,utrum aduersus hæredem eius omnimodo competat hæc actio,quoniam hæreditariam suscepit obligationem:an non sit danda,quoniam ad secũdum hæredem nihil peruenit? Et melius est,omnimodo competere in hæredem hæredis actionem. sufficit em̃ semel peruenisse ad proximum hæredẽ:& q̃d perpetua actio esse cœpit. Alioquin dicendum erit:nec ipsum,qui cõsumpsit, quod ad eum peruenit,teneri.

XVIII. IVLIANVS *lib.LXIIII.digestorum.*

SI ipsa res,quæ ad alium peruenit, interijt:nõ esse locupletiorem dicemus. si uero in pecuniam,aliámue rem conuersa sit: nihil ultra quærendum est,quis exitus sit:sed omnimodo locuples uidetur, licet postea deperdat. Nam & Imperator Titus Antoninus Claudio Frontino, de precijs rerum hæreditariarum rescripsit:ob id ipsum pati hæreditatem ab eo posse,quia licet res,quæ in hæreditate fuerant, apud eũ non sint:tamen precium earum locupletem eum uel sæpius mutata specie faciendo,perinde obliget,ac si corpora ipsa in eadem specie mãsissent.

XIX. CAIVS *lib.IIII.ad edictum prouinciale.*

QVod autem in hæredem pollicetur actionem proconsul, quatenus ad eum peruenerit:intelligendum est,ad perpetuo dandam actionem pertinere.

XX. VLPIANVS *lib.XI.ad edictum.*

QVantum autem ad hæredem peruenit, litis contestatæ tempore spectabitur:si modo certum sit aliquid peruenisse. Idem & si in ipsius,qui uim intulit,corpus patrimonij sic peruenerit aliquid, ut certum sit ad hæredem peruenturum.idem, si debitor liberatus est.

XXI. PAVLVS *lib.XI.ad edictum.*

SI mulier contra patronum suum ingrata facta:sciens se ingratam, cum de suo statu periclitabatur, aliquid patrono dederit uel promiserit,ne in seruitutem redigatur:cessat edictum, quia hunc sibi metum ipsa

ipsa infert. Quod metus caussa gestum erit, nullo tempore prætor ratum habebit. Qui possessionem non sui fundi tradidit: non quanti fundus est,sed quanti possessio:eius quadruplum,uel simplum cum fructibus consequetur. æstimatur enim quod restitui oportet, id est, q̃d abest. Abest autem nuda possessio cum suis fructibus,quod & Pomponius scribit. Si dos metu promissa sit,non puto nasci obligationem: quia est uerissimum, nec talem promissionem dotis ullam esse. Si metu coactus sim ab emptione uel locatione discedere:uidendum est, an nihil sit actum,& antiqua obligatio remaneat:an hoc simile sit acceptilationi,quia nulla bonæ fidei obligatione possumus niti,cum finita sit,dum amittitur.& magis est, ut similis species acceptilationis sit, & ideo prætoria nascatur. Si metu coactus adij hæreditatem, puto me hæredem effici: quia quamuis,si liberum esset, noluissem: tamen coactus uolui.Sed per prætorem restituendus sum,ut abstinendi mihi potestas tribuatur. Si coactus hæreditatem repudiem, duplici uia prætor mihi succurrit: aut utiles actiones quasi hæredi dando, aut actionem QVOD METVS CAVSSA præstando:ut quã uiam ego elegero,hæc mihi pateat.

XXII. PAVLVS *lib. I. sententiarum.*

QVi in carcerem quem detrusit, ut aliquid ei extorqueret: quidquid ob hanc caussam factum est,nullius momenti est.

XXIII. VLPIANVS *lib.V. opinionum.*

NOn est uerisimile,compulsum in urbe inique indebitum soluisse eum, qui claram dignitatem se habere prætendat: cum potuerit is ius publicum inuocare,& adire aliquem potestate præditum, qui utiq; uim eum pati prohibuisset. sed huiusmodi præsumptioni debet apertissimas probationes uiolẽtiæ opponere. Si iusto metu perterritus, cognitione iudicis: ad quem ut uinctus iret, potens aduersarius minabatur:id quod habere licebat,compulsus uendidit:res suæ æquitati per præsidem prouinciæ restituitur. Si fœnerator inciuiliter custodiendo athletã,& à certaminibus ꝓhibendo,cauere cõpulerit ultra quãtitatẽ pecuniæ debitæ:his probatis,cõpetens iudex rẽ suæ æquitati restituí decernet. Si quis q̃d aduersario non debebat,delegãte eo per uim apparitione præsidis interueniente,sine notione iudicis coactus est dare:iudex inciuiliter extorta restitui ab eo,qui rei dãnum præstitit, iubeat. Quod si debitor satisfecit,simplici iussione,& nõ cognitione habita: quãuis non extra ordinẽ exactionem fieri,sed ciuiliter oportuit:quæ tamẽ solutioni debitarũ ab eo quantitatũ ꝓfecerũt, reuocari inciuile est.

DE DOLO MALO. Tit. III.

Universidad de Deusto Biblioteca

VLPIANVS *lib.XI. ad edictum.*

HOC edicto prætor aduersus uarios & dolosos, qui alijs ob fuerunt calliditate quadam, subuenit: ne uel illis malicia sua sit lucrosa, uel istis simplicitas dãnosa. Verba autem edicti talia sunt. QVAE DOLO MALO FACTA ESSE DICENTVR: SI DE HIS REBVS ALIA ACTIO NON ERIT, ET IVSTA CAVSSA ESSE VIDEBITVR, IVDICIVM DABO. Dolum malum Seruius quidem ita definit: machinationem quandam alterius decipiendi caussa, cum aliud simulatur, & aliud agitur. Labeo autem ait, posse sine simulatione id agi, ut quis circũueniatur: posse & sine dolo malo aliud agi, & aliud simulari: si cuti faciant, qui per eiusmodi dissimulationem seruant & tuentur, uel sua uel aliena. Itaq; ipse sic definit: dolum malum esse, omnem calliditatem, fallaciam, machinationem, ad circũueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam. Labeonis definitio uera est. Non fuit autem contentus prætor DOLVM dicere, sed adiecit MALVM: quoniam ueteres etiam bonum dolum dicebant, & pro solertia hoc nomen accipiebant: maxime si aduersus hostem latronemúe quis machinaretur. Ait prætor, SI DE HIS REBVS ALIA ACTIO NON ERIT. merito prætor ita demũ hanc actionem pollicetur, si alia actio non sit: quoniam tam famosa actio non temere debuit à prætore decerni: si sit ciuilis, uel honoraria, qua quis possit experiri. Vsq; adeo, ut Pedius libro nono scripserit: etiã si interdictum sit, quo quis experiri: uel exceptio, qua se tueri possit: cessare hoc edictum. Idem & Pomponius libro uicesimo octauo. & ita adijcit: etsi stipulatione tutus sit quis, eum actionẽ de dolo habere non posse: ut puta si de dolo stipulatus sit. Idẽ Pomponius ait, & si actionem in nos dari non oporteat: ueluti si stipulatio tam turpis de dolo malo facta sit, ut nemo daturus sit ex ea actionem: nõ debere laborari, ut habeã de dolo malo actionem: cum nemo sit aduersum me daturus actionem. Idem Pomponius refert Labeonem existimare: etiam si quis in integrum restitui possit, non debere ei hanc actionẽ cõpetere. Sed & si alia actio tẽpore finita sit, hanc competere nõ debere: sibi imputaturo eo, qui agere supersederit: nisi in hoc quoq; dolus malus admissus sit, ut tẽpus id exiret. Si quis cum actionem ciuilem haberet, uel honorariam in stipulatũ deductam, eam acceptilatione uel alio modo sustulerit: de dolo experiri nõ poterit, quoniam habuit aliam actionem: nisi & in amittenda actione dolum malum passus est. Non solum autem si aduersus eum sit alia actio, aduersus quem de dolo quæritur,

II. PAVLVS *lib.XI. ad edictum.*

Vel

VEl à quõ seruari res põterit,

III. VLPIANVS *lib.XI. ad edictum.*

NOn habet hoc edictum locum: uerum etiam si aduersus alium

IIII. PAVLVS *lib. XI. ad edictum.*

SIt actio, uel si ab alio res mihi seruari poterit.

V. VLPIANVS *lib.XI. ad edictum.*

IDeoq; si quis pupillus à Titio, tutore authore colludente, circumscriptus sit: non debere eum de dolo malo actionem aduersus Titium habere, cum habeat tutelæ actionem, per quam consequatur, quod sua intersit. Planè si tutor soluendo non sit: dicendum erit de dolo actionem ei dari.

VI. CAIVS *lib.IIII. ad edictum prouinciale.*

NAm is nullam actionem uidetur habere, cui propter inopiam aduersarij inanis actio est.

VII. VLPIANVS *lib. XI. ad edictum.*

ET eleganter Põponius hæc uerba, SI ALIA ACTIO NON SIT, sic excepit: quasi res alio modo ei, ad quẽ ea res pertinet, salua esse non possit. Nec uidetur huic sententiæ aduersari, quod Iulianus libro quarto scribit: si minor annis uiginti quinq; consilio serui circunscriptus, eum uendiderit cum peculio, emptorq; eum manumiserit: dandam in manumissum de dolo actionem. Siue enim accipimus, carere dolo emptorem, ut ex empto teneri non possit: siue nullam esse uenditionem, si in hoc ipso, ut uenderet, circumscriptus est (quod & proponitur) non inducitur in integrum restitutio. nã aduersus manumissum nulla in integrum restitutio locum habet. Secundum quæ, etiã si pœnali actione indemnitati eius consuli possit: dicendum erit cessare de dolo actionem. Pomponius etiam si popularis actio sit, cessare de dolo actionem ait. Non solum autem si alia actio non sit, sed & si dubitetur, an alia sit: putat Labeo de dolo dandam actionem: & adfert talem speciem. Qui seruum mihi debebat (uel ex uenditione, uel ex stipulatu) uenenum ei dedit, & sic eum tradidit: uel fundum, & dum tradidit, imposuit ei seruitutem, uel ædificia diruit, uel arbores excidit, uel uineam exstirpauit. ait Labeo: siue cauit de dolo, siue non: dandam in eum de dolo actionem. quoniam si cauit: dubium sit, an competat ei ex stipulatu actio. Sed est uerius: siquidem de dolo cautũ est, cessare actionem de dolo, quoniã est ex stipulatu actio. si nõ est cautum: in ex empto quidem actione cessat de dolo actio, quoniam est ex empto: in ex stipulatu uero, de dolo actio necessaria est. Si seruum usuarium proprietarius occiderit: legis Aquiliæ actioni, & ad exhibendũ id accedit, si possidens proprietarius occidit: ideoq; cessat de dolo actio. Item si seruum lega-

t tum

tum hæres ante aditam hæreditatem occiderit: quoniam prius, quàm factus sit legatarij, interemptus est: cessat legis Aquiliæ actio. de dolo autem actio, quocunq; eum tempore occiderit, cessat: quia ex testamento actio competit. Si quadrupes tua dolo alterius damnum mihi dederit: quæritur, an de dolo habeam aduersus eum actionem? & placuit mihi, quod Labeo scripsit: si dominus quadrupedis non sit soluendo, dari debere de dolo actionem: quamuis si noxæ deditio sit secuta, non putem dandam, nec in id, quod excedit. Idem Labeo quærit: si compeditum seruum meum, ut fugeret, solueris: an de dolo actio danda sit? & ait Quintus apud eum notans. si non misericordia ductus fecisti, furti teneris: si misericordia, in factum actio dari debet. Seruus pro libertate pactionis reum domino dedit: ea conditione, ut post libertatem transferatur in eum obligatio. manumissus non patitur in se obligationem transferri. Pomponius scribit, locum habere de dolo actionem. sed si per patronum stabit, quo minus obligatio transferatur: dicẽdum ait, patronum exceptione à reo submouendum. Ego moueor. quemadmodũ enim de dolo dabitur, cum sit alia actio? nisi forte quis dicat: quoniam exceptione patronus submoueri potest, si agat cum reo: debere dici (quasi nulla actio sit, quæ exceptione repellitur) de dolo decernendam. Atquin patronus tũc submouetur: si nolit expromissionẽ ipsum manumissum accipere. expromissori planè aduersus manumissum dari debebit de dolo actio: aut si non sit soluendo expromissor, domino dabitur. Si dolo malo procurator passus sit uincere aduersariũ meum, ita ut absolueretur: an de dolo actio mihi aduersus eum, qui uicit, cõpetat: potest quæri. & puto nõ cõpetere: si paratus sit reus trãsferre iudiciũ in se sub exceptione hac, SI COLLVSVM SIT. alioquin de dolo actio erit danda: scilicet si cum procuratore agi non possit, quia non est soluendo. Item Põponius refert: Cecidianum prætorem non dedisse de dolo actionem aduersus eum, qui adfirmarat idoneũ esse eum, cui mutua pecunia dabatur: quod uerum est. nam nisi ex magna & euidenti calliditate, non debet de dolo actio dari.

VIII. CAIVS *lib.* IIII. *ad edictum prouinciale.*

QVod si cum scires eum facultatibus labi, lucri tui gratia adfirmasti mihi idoneum esse: merito aduersus te (cum mei decipiendi gratia alium falsò laudasti) de dolo iudicium dandum est.

IX. VLPIANVS *lib.* XI. *ad edictum.*

SI quis adfirmauerit minimam esse hæreditatem, & ita eam ab hærede emit: non est de dolo actio, cum ex uendito sufficiat. Si aút mihi persuaserit, ut repudiem hæreditatem, quasi minus soluendo ea sit: uel ut optem seruum, quasi melior eo in familia non sit: dico de dolo dandam

dam, si callide hoc fecerit. Itẽ si tabulæ testamenti, ne de inofficioso diceretur, diu suppressæ sint, mox mortuo filio prolatæ: hæredes filij aduersus eos, qui suppresserunt, & lege Cornelia & de dolo posse experiri. Labeo libro septimo posteriorum scribit: si oleum tuum quasi suum defendat Titius, & tu hoc oleũ deposueris apud Seium, ut is hoc uenderet, & precium seruaret, donec inter nos diiudicaretur, cuius oleũ esset, neq; Titius uelit iudicium accipere: quoniam neq; mandati, neq; sequestraria Seiũ conuenire potes, nondum impleta cõditione depositionis: de dolo aduersus Titium agendum. Sed Pomponius libro uicesimoseptimo, posse cum sequestro præscriptis uerbis actione agi: uel si is soluendo non sit, cum Titio de dolo: quæ distinctio uera esse uidetur. Et si seruum pignoratum noxæ mihi dederis: per iudicem absolutus, de dolo teneris, si apparuerit eum esse pignori datum. Hæc de dolo actio noxalis erit. ideo Labeo quoq; libro tricesimo prætoris peregrini scribit, de dolo actionem serui nomine interdum de peculio, interdum noxalem dari. Nam si ea res sit, in qua dolus commissus est, ex qua de peculio daretur actio: tunc de peculio dandam. Si uero ea sit, ex qua noxalis: hoc quoq; noxale futurum. Merito caussæ cognitionẽ prætor inseruit. neq; enim passim hæc actio indulgẽda est. nam ecce in primis si modica summa sit,

X. PAVLVS *lib.* XI. *ad edictum.*

IDest usq; ad duos aureos,

XI. VLPIANVS *lib.* XI. *ad edictum.*

NOn debet dari. Sed & quibusdam personis non dabitur: utputa liberis uel libertis aduersus parentes patronósue, cum sit famosa. Sed nec humili aduersus eum, qui dignitate excellit, debet dari: utputa plebeio aduersus consularem receptæ authoritatis: uel luxurioso atq; prodigo, aut aliâs uili aduersus hominem uitæ emendatioris: & ita Labeo. Quid ergo in horum persona? dicendum est, IN FACTVM uerbis temperandam de dolo actionem, ut bonæ fidei mentio fiat.

XII. PAVLVS *lib.* XI. *ad edictum.*

NEex dolo suo lucrentur.

XIII. VLPIANVS *lib.* XI. *ad edictum.*

HAeredibus tamẽ harum personarũ, item aduersus hæredes de dolo actio erit danda. Item in caussæ cognitiõe uersari Labeo ait, ne in pupillum de dolo detur actio, nisi forte nomine hæreditario conueniatur. Ego arbitror, & hunc ex suo dolo conueniendũ, si proximus pubertati est: maxime si locupletior ex hoc factus sit.

XIIII. PAVLVS *lib.* XI. *ad edictum.*

QVid enim si impetrauerit à procuratore petitoris, ut ab eo absol-

 ueretur

Universidad de Deusto Biblioteca

uereturʔ uel si de tutore mentitus, pecuniam acceperitʔ uel alia similia admiserit, quæ non magnam machinationem exigunt.

XV. VLPIANVS *lib.* XI. *ad edictum.*

SEd & ex dolo tutoris (si factus est locupletior) puto in eum dandam actionem, sicut exceptio datur. Sed an in municipes de dolo detur actio, dubitatur. Et puto ex suo quidem dolo non posse dari (quid enim municipes dolo facere possuntʔ) sed si quid ad eos puenit ex dolo eorum, qui res eorum administrant: puto dandam. De dolo autem decurionum, in ipsos decuriones dabitur de dolo actio. Item si quid dolo procuratoris ad dominum peruenerit: datur in dominum de dolo actio, in quantum ad eum peruenit. nam procurator ex suo dolo proculdubio tenebiʔ. In hac actione designari oportet, cuius dolo factũ sit: quamuis in metu non sit necesse.

XVI. PAVLVS *lib.* XI. *ad edictum.*

ITem exigit prætor, ut comprahẽdatur, quid dolo malo factum sit. scire enim debet actor, in qua re circũscriptũ sit, nec in tanto crimine uagari.

XVII. VLPIANVS *lib.* XI. *ad edictum.*

SI plures dolo fecerint, & unus rẽ restituerit: omnes liberantur. quod si unus, quanti ea res est, præstiterit: puto adhuc cæteros liberari. Hæc actio in hæredem & in cæteros successores datur, dumtaxat de eo, quod ad eos peruenit.

XVIII. PAVLVS *lib.* XI. *ad edictum.*

ARbitrio iudicis in hac quoq; actione restitutio comprahenditur: & nisi restitutio fiat, sequitur cõdemnatio quanti ea res est. Ideo autẽ hic & in metus caussa actione certa quantitas non adijcitur: ut possit per contumaciam suam tanti reus cõdemnari, quanti actor in litem iurauerit: licet officio iudicis debeat in utraq; actione taxatione iusiurãdum refrenari. Non tamen semper in hoc iudicio arbitrium iudicis dandum est. Quid enim si manifestum sit, rem restitui non posse: uelut si seruus dolo malo traditus, defunctus sitʔ ideoq; protinus condemnari debet in id, quod intersit actoris. Si dominus proprietatis insulã, cuius ususfructus legatus erat, incenderit: non est de dolo actio, quoniã aliæ ex hoc oriuntur actiones. De eo, qui sciens *cõmendasset falsa pondera, ut uenditor emptori merces adpenderet: Trebatius de dolo dabat actionem. Atquin si maiora pondera commendauit: id quod amplius mercis datum est, repeti conditione potest. si minora: ut reliqua merx detur, ex empto agi potest. Nisi si ea conditione merx uenit, ut illis ponderibus traderetur: cũ ille decipiendi caussa adfirmasset, se æqua pondera habere. Si cuius dolo effectum est, ut lis temporibus legitimis transactis pereat: Trebatius ait, aduersus eum de de dolo dandum iudicium

*als * cõmodasset et cõmodauit.*

iudicium: non ut arbitrio iudicis restituatur, sed ut tantum actor consequatur, quanti eius interfuit, id non esse factum: ne aliter obseruantibus lex circumscribatur. Si seruum, quem tu mihi promiseras, alius occiderit: de dolo malo pleriq; in eum dandam actionem recte putant: quia tu à me liberatus sis, ideoq; legis Aquiliæ actio tibi denegetur.

XIX. PAPINIANVS *lib.* XXXVII. *quæstionum.*

SI fideiussor promissum animal ante moram occiderit: de dolo actionem reddi aduersus eum oportere, Neratius Priscus & Iulianus responderunt: quoniam debitore liberato, per cõsequentiam ipse quoq; dimittitur.

XX. PAVLVS *lib.* XI. *ad edictum.*

SEruus tuus cum tibi deberet, nec soluendo esset: hortatu tuo pecuniam mutuam à me accepit, & tibi soluit. Labeo ait, de dolo malo actionem in te dandam: quia nec de peculio utilis sit, cum in peculio nihil sit: nec in rem domini uersum uideatur, cum ob debitum dominus acceperit. Si persuaseris mihi, nullam societatem tibi fuisse cum eo, cuius hæres sum: & ob id iudicio absolui te passus sim: dandam mihi de dolo actionem, Iulianus scribit.

XXI. VLPIANVS *lib.* XI. *ad edictum.*

QVod si deferente me iurauerisʔ & absolutus sis, postea periurium fuerit adprobatum: Labeo ait de dolo actionẽ in eum dandam, Pomponius autem per iusiurandum transactum uideri. quam sententiam & Marcellus libro septimo digestorum probat. stari enim religioni debet.

XXII. PAVLVS *lib.* XI. *ad edictum.*

NAm sufficit periurij pœna.

XXIII. CAIVS *lib.* IIII. *ad edictum prouinciale.*

SI legatarius, cui supra modum legis Falcidiæ legatum sit, hæredi adhuc ignoranti substantiam hæreditatis, ultro iurando uel quadam alia fallacia persuaserit, tanquam satis abũdeq; ad solida legata soluenda sufficiat hæreditas: atq; eo modo solida legata fuerit consecutus: datur de dolo malo actio.

XXIIII. VLPIANVS *lib.* XI. *ad edictum.*

SI dolo acciderit eius, qui uerba faciebat pro eo, qui de libertate contendebat, quo minus præsente aduersario secundũ libertatem pronunciaretur: puto statim de dolo dandam actionem in eũ: quia semel pro libertate dictam sententiam retractari non oportet.

XXV. PAVLVS *lib.* XI. *ad edictum.*

CVm à te pecuniam peterem, eoq; nomine iudicium acceptum esset: falsò mihi persuasisti, tanquam eam pecuniam seruo meo, aut procuratori soluisses: eoq; modo cõsecutus es, ut consentiente me

 absolue

Universidad de Deusto Biblioteca

absoluereris.quærentibus nobis,an in te doli iudicium dari debeat:placuit de dolo actionem non dari.quia alio modo mihi succurri potest. nam ex integro agere possum:& si obijciatur exceptio rei iudicatæ,replicatione *iure uti potero.

*als in re. als in re.

XXVI. CAIVS *lib.*IIII.*ad edictum prouinciale.*

IN hæredē eatenus daturum se eam actionem proconsul pollicetur, quatenus ad eum peruenit:id est, quatenus ex ea re locupletior ad eum hæreditas peruenit.

XXVII. PAVLVS *lib.*XI.*ad edictum.*

DOlóue malo'eius factum est,quo minus peruenirет.

XXVIII. CAIVS *lib.*IIII.*ad edictum prouincale.*

ITaq; si acceptò lata sit tibi pecunia: omnimodo cū hærede tuo agetur. At si res tibi tradita sit: siquidem mortuo te ea res exstitit, agitur cum hærede tuo. si minus: non agitur. Sed utiq; in hæredem perpetuo dabitur:quia nō debet lucrari ex alieno damno. Cui conueniens est,ut & in ipsum,qui dolum commisit: in id, quod locupletior est, perpetuo danda sit in factum actio.

XXIX. PAVLVS *lib.*XI.*ad edictum.*

SAbinus putat,calculi potius ratione,cū maleficij hæredem conueniri:deniq; famosum non fieri,ideoq; in perpetuum teneri oportere.

XXX. VLPIANVS *lib.*XI.*ad edictum.*

NEq; caussæ cognitio erit in hæredis persona necessaria.

XXXI. PROCVLVS *lib.*II.*ἐπιστολῶν.*

CVm quis persuaserit familiæ meæ,ut de possessione decedat:possessio quidem non amittitur,sed de dolo malo actio in eum competit,si quid damni mihi accesserit.

XXXII. SCAEVOLA *lib.*II.*digestorum.*

FIlius legatum sibi seruum per præceptionem rogatus manumittere post certum tempus, quàm rationes ipsi & cohæredibus fratribus reddidisset:ante diem,& ante redditas rationes, ad libertatem uindicta manumittendo perduxerat. quæsitum est, an ex fideicommisso fratribus teneretur,ut rationes pro portionibus eorum redderent? Respondi.cum liberum fecit,ex caussa quidem fideicommissi non teneri: uerum si ideo properasset manumittere, ne rationes fratribus redderentur,posse de dolo actionem in eum exerceri.

XXXIII. VLPIANVS *lib.*IIII.*opinionum.*

REi,quam uenalem possessor habebat,litem proprietatis aduersarius mouere cœpit:& postea, quàm opportunitatem emptoris, cui uenundari potuit, peremit: destitit.placuit possessori hoc nomine actionem in factum cum sua indemnitate competere.

Idem

XXXIIII. IDEM *lib.*XLIII. *ad Sabinum.*

SI cum mihi permisisses saxum ex fundo tuo eijcere, uel cretam,uel arenam fodere:& sumptum in hanc rem fecerim , nec patiaris me tollere:nulla alia,quàm de dolo, actio locum habebit.

XXXV. IDEM *lib.*XXX.*ad edictum.*

SI quis tabulas testamenti apud se depositas , post mortem testatoris deleuerit, uel alio modo corruperit : hæres scriptus habebit aduersus eum actionem de dolo. Sed & his , quibus legata data sunt, erit de dolo actio.

XXXVI. MARTIANVS *lib.*II.*regularum.*

SI duo dolo malo fecerint,inuicem de dolo non agent.

XXXVII. VLPIANVS *lib.*XLIII. *ad Sabinum.*

QVod uenditor,ut commendet,dicit:sic habendum,quasi neq; dictum,neq; promissum sit. Si uero decipiendi emptoris caussa dictum est:æque sic habendum est,ut non nascatur aduersus dictum promissúmue actio:sed de dolo actio detur.

XXXVIII. IDEM *lib.*V.*opinionum.*

QVidam debitor epistolam,quasi à Titio,mitti creditori suo effecit,ut ipse liberaret.hac epistola creditor deceptus,Aquiliana stipulatione & acceptilatione eū liberauit. postea epistola falsa,uel inanis reperta. creditor quidem maior annis uigintiquinq; de dolo habebit actionem:minor autem in integrum restituetur.

XXXIX. CAIVS *lib.*XXVI.*ad edictum prouinciale.*

SI te Titio obtuleris de ea re,quam non possidebas , in hoc ut alius usucapiat:& iudicatum solui satisdederis:quamuis absolutus sis,de dolo malo tamen teneberis:& ita Sabino placet.

XL. FVRIVS ANTHINVS *lib.*I.*ad edictum.*

ISqui decepit aliquem,ut hæreditatem nō idoneam adiret , de dolo tenebitur:nisi fortasse creditor erat, & solus erat. tunc enim sufficit contra eum doli mali exceptio.

DE MINORIBVS VIGINTI quinq; annis. Tit. IIII.

VLPIANVS *lib.*XI.*ad edictum.*

HOC edictum prætor,naturalem æquitatē secutus,proposuit:quo tutelam minorum suscepit.nam cum inter omnes constet:fragile esse & infirmum hujusmodi ætatum cōsilium, & multis captionibus suppositū, multorumq; insidijs expositum:auxilium eis prætor hoc edicto pollicitus

Universidad de Deusto Biblioteca

citus est,& aduersus captiones opitulationem. Prætor edicit. QVOD CVM MINORE, QVA'M VIGINTI QVINQVE ANNORVM NATV GESTVM ESSE DICETVR: VTIQVE QVAE EA RES ERIT, ANIMADVERTAM. Apparet minoribus annis uigintiquinq; eum opem polliceri. nam post hoc tempus compleri uirilem uigorem constat. Et ideo hodie in hanc usq; ætatem adolescentes curatorum auxilio reguntur: nec ante rei suæ administratio eis committi debet, quàmuis bene rem suam gerentibus.

II. IDEM *lib.* XVIII. *ad* L. *Iuliam & Papiam.*

NEc per liberos suos rem suam maturius à curatoribus recipiant. Quod em̃ legibus cauetur, ut singuli anni per singulos liberos remittantur: ad honores diuus Seuerus pertinere ait, non ad rem suam recipiendam.

III. IDEM *lib.* XI. *ad edictum.*

DEniq; diuus Seuerus & Imperator noster, huiusmodi consulum uel præsidum decreta, quasi ambitiosa esse interpretati sunt. Ipsi autem perraro minoribus rerum suarum administrationem extra ordinem indulserunt: & eo iure utimur. Si quis cum minore contraxerit, & contractus inciderit in id tempus, quo maior efficitur: utrum initium spectamus, an finem? & placet (ut est constitutum) si quis maior factus comprobauerit, quod minor gesserat: restitutionem cessare. Vnde illud non ineleganter Celsus epistolarum libro undecimo, & digesto rum secundo tractat, ex facto à* Fuluio Respecto prætore consultus. Minor annis uigintiquinque, annos forte uigintiquatuor agens, iudicium tutelæ hæredi tutoris dictauerat. mox factum, ut non finito iudicio, iam eo maiore effecto uigintiquinq; annis, tutoris hæres absolutus proponeretur. in integrum restitutio desiderabatur. Celsus igitur Respecto suasit, non facile hunc quondam minorem in integrum restitui: sed si ei probaretur, calliditate aduersarij id actum, ut maiore eo facto liberaretur. neq; enim extremo (inquit) iudicij die uidetur solum deceptus hic minor: sed totum* obstructum: ut maiore eo facto liberaretur. Idem tamen confiteretur: si leuior sit suspitio aduersarij, quasi dolose uersati: non debere hunc in integrum restitui. Scio etiam illud aliquando incidisse. Minor uigintiquinq; annis miscuerat se paternæ hæreditati, maior q; factus exegerat aliqd à debitoribus paternis. mox desiderabat in integrum restitui, quo magis abstineret paterna hæreditate. contradicebatur ei, quasi factus maior comprobasset, quod minori sibi placuisset. Putauimus tamen restituiendum in integrum, initio inspecto. Idẽ puto, & si alienã adijt hæreditatem. MINORE QVA'M VIGINTIQVINQVE ANNORVM NATV. uidendũ est, an diem natalis sui ad hoc ducimus: an horam, in qua natus est: ut si captus sit, cum

als* Flauio.

als* hoc structũ.

cum nondum compleuerit, restituatur. & ita erit dicendum: ut à momento in momentum tempus spectetur. Proinde etsi bissexto natus est (siue priore, siue posteriore die) Celsus scribit, nihil referre. nam id biduum pro uno die habetur, & posterior dies Calendarum intercalatur. Sed utrum solis patribusfamiliarum, an etiam filijsfamiliarum succurri debeat, uidendum. Mouet dubitationem, quod si quis dixerit, etiam filijsfamiliarum in re peculiari subueniendum: efficiet, ut per eos etiam maioribus subueniatur, id est, patribus eorum: quod nequaquam fuit prætoris propositũ. prætor enim minoribus auxilium promisit, non maioribus. Ego autem ueriſſimam arbitror sententiam existimantium, filiumfamilias minorem annis in integrum restitui posse ex his solum caussis, quæ ipsius intersunt: puta si sit obligatus. Proinde si iussu patris obligatus sit: pater utiq; poterit insolidum conueniri. filius autem cum & ipse possit, uel in potestate manens, uel etiam emancipatus, uel exhæredatus, in id quod facere potest: (& quidem & in potestate manens, inuito patre) ex condemnatione conueniri: auxilium impetrare debebit, si ipse conueniatur. Sed an hoc auxilium patri quoq; prosit, ut solet interdum fideiussori eius prodesse, uideamus. & non puto. Si igitur filius conueniatur, postulat auxilium: si patrem conueniat creditor, auxiliũ cessat, excepta mutui datione. in hac enim si iussu patris mutuam pecuniam acceperit, non adiuuatur. Proinde etsi sine iussu patris contraxit, & captus est: siquidem pater de peculio conueniatur, filius non erit restituendus. si filius conueniatur: poterit restitui. Nec eo mouemur, quasi intersit filij peculium habere. magis etenim patris, quàm filij interest: licet aliquo casu peculium ad filium spectet: utputa si patris eius bona à fisco propter debitum pecuniariũ occupata sunt. nam peculiũ eius ex constitutione diui Claudij separatur. Ergo etiam filiamfamilias in dote captam: dum patri consentit, non statim dotem stipulanti, quàm dedit: uel adhibenti aliquẽ, qui dotem stipularetur: puto restituendam. quoniam dos ipsius filiæ proprium patrimonium est. Si quis minor uigintiquinq; annis adrogandum se dederit, & in ipsa adrogatione se circũuentum dicat (finge enim à prædone eum hominem locupletem adrogatum) dico debere eum audiri, in integrũ se restituentem. Si quid minori filiofamilias legatum fuerit post mortem patris, uel fideicommissum relictum, & captus est (forte, dum cõsensit patri paciscenti, ne legatum peteretur) potest dici in integrum restituẽdum, quoniam ipsius interest, ꝓpter spem legati, quod ei post mortem patris competit. Sed & si ei legatum sit aliquid, quod personæ eius cohæret (puta ius militiæ) dicendũ est posse eum restitui in integrum. interfuit enim eius non capi: cum hanc

Universidad de Deusto Biblioteca

patri non adquireret, sed ipse haberet. Et si hæres sit institutus, si à patre in diebus centũ emancipatus sit: moxq; patré debuerit certiorare, nec fecerit: qui tamen emancipasset, si cognouisset: dicẽdum erit posse eum in integrum restitui, parato patre eum emancipare. Pomponius adijcit: ex his caussis, ex quibus in re peculiari filijfamiliarum restituuntur: posse & patrem, quasi hæredem, nomine filij, post obitum eius impetrare cognitionem. Sin autem filiusfamilias sit, qui castrense peculium habeat: proculdubio ex his, quæ ad castrense peculium spectant, in integrũ restituendus erit, quasi in proprio patrimonio captus. Seruus autem minor uigintiquinq; annis nullo modo restitui poterit: quoniam domini persona spectatur: qui sibi debebit imputare, cur minori rem commisit. Quare & si per impuberem cõtraxerit, idem erit dicendum: ut & Marcellus libro secundo digestorum scribit. Et si forte libera peculij administratio minori seruo sit concessa: maior dominus ex hac caussa non restituetur.

IIII. AFRICANVS *lib. VII. quæstionum.*

ET enim quodcunq; seruus ita gerit, uoluntate domini gerere intelligẽdus est. & magis hoc apparebit, si aut de institoria actione quæratur: aut si proponatur maiorem uigintiquinq; annis negocium aliquod gerendum minori mandasse, & illum in ea re deceptum esse.

V. VLPIANVS *lib. XI. ad edictum.*

SI tamen seruus fuit is, cui fideicommissaria libertas debebatur præsens, & fuit captus: quoniam re mora ei fit, poterit dici, prætorem ei succurrere oportere.

VI. IDEM *lib. XXI. ad edictum.*

MInoribus uigintiquinq; annis subuenitur per in integrum restitutionem, non solum cum de bonis eorum aliquid minuitur: sed etiam cum intersit ipsorum, litibus & sumptibus non uexari.

VII. IDEM *lib. XI. ad edictum.*

AIt prætor, GESTVM ESSE DICETVR. GESTVM sic accipitur, qualiter qualiter: siue contractũ sit, siue quid aliud cõtigerit. proinde & si emit aliquid, si uendidit, si societatem coijt, si mutuam pecuniam accepit, & captus est: ei succurretur. Sed & si ei pecunia à debitore paterno, uel proprio soluta sit, & hanc perdidit: dicendum est ei subueniri, quasi gestum sit cum eo. Et ideo si minor conueniat debitorem: adhibere debet curatorem, ut ei soluatur pecunia. cæterum non ei compellitur soluere. Sed hodie solet pecunia in ædem deponi (ut Pomponius libro uicesimo octauo scribit) ne uel debitor ultra usuris oneretur, uel creditor minor perdat pecuniam: aut curatoribus solui, si sint. Permittitur etiam ex constitutione principum debitori, compelle re adolescentes ad petendos sibi curatores. Quid tamen, si prætor decernat soluendam pecuniam minori sine curatoribus, & solùerit? an possit esse securus, dubitari potest. Puto autem, si allegans minorem esse, compulsus sit ad solutionem: nihil ei imputandum: nisi forte, quasi aduersus iniuriam, appellandum quis ei putet. Sed credo prætorem hunc minorem in integrum restitui uolentem, auditurum non esse.

Non solum autem in his ei succurritur, sed etiam in interuentionibus: utputa si fideiussorio nomine se uel *rem suam obligauit. Pomponius uidetur adquiescere distinguẽtibus: an arbiter ad fideiussores probandos constitutus eum probauerit, an uero ipse aduersarius. mihi autem semper succurrendum uidetur, si minor sit, & se circũuentum doceat. Sed & in iudicijs subuenitur: siue dum agit, siue dum conuenitur, captus sit. Sed & si hæreditatem minor adit minus lucrosam: succurritur ei, ut se possit abstinere. nam & hic captus est. Idem & in bonorum possessione, uel alia successione. Non solum aũt filius, qui se miscuit paternæ hæreditati: sed & si aliquis sit ex necessarijs minor annis: simili modo restitutionem impetrabit. ueluti si seruus sit cum libertate institutus. dicendum enim erit, si se miscuit, posse ei subueniri ætatis beneficio, ut habeat bonorum suorũ separationem. Planè qui post aditam hæreditatem restituitur: debet præstare, si quid ex hæreditate in rem eius peruenit, nec perijt per imbecillitatem ætatis. Hodie certo iure utimur, ut & in lucro minoribus succurratur & Pomponius libro uicesimo octauo scribit, si sine dolo cuiusq; legatũ repudiauerit: uel in optionis legato captus sit, dum elegit deteriorem: uel si duas res promiserit illam aut illam, & preciosiorem dederit: debere subueniri. Quæsitum est ex eo, quod in lucro quoq; minoribus subueniendum dicitur: si res eius uenierit, & existat, qui plus liceatur: an in integrum propter lucrum restituendus sit? & quotidie prætores eos restituunt, ut rursum admittatur licitatio. Idem faciunt & in his rebus, quæ seruari eis debent. quod circunspecte erit faciendum. Cæterum nemo accedat ad emptionem rerum pupillarium, nec si bona fide distrahantur. Et districte probandum est: in rebus, quæ fortuitis casibus subiectæ sunt, non esse minori aduersus emptorem succurrendum: nisi aut sordes, aut euidens gratia tutorum siue curatorum doceatur. Restitutus autem, ut se hæreditari miscear: uel ut eam adeat, quam repudiauit: rursus restitui poterit, ut se abstineat: & hoc rescriptum & responsum est. Sed quod Papinianus libro secundo responsorum ait. minori substitutum seruum necessarium, repudiante quidem hæreditatem minore, necessarium fore: & si fuerit restitutus minor, liberum nihilominus manere; si autem prius minor adierit hæreditatem, mox abstentus

aliâs * in rem.

Universidad de Deusto Biblioteca

stentus sit, substitutum pupillo seruum cum libertate non posse hæredem existere, neque liberum esse: non per omnia uerum est. Nam si non est soluendo hæreditas, abstinente se hærede: & diuus Pius rescripsit, & Imperator noster (& quidem in extraneo pupillo) locum fore necessario substituto. Et quod ait, LIBERVM MANERE: tale est, quasi non etiam hæres maneat, cum pupillus impetrat restitutionem postea, quàm abstentus est. cum enim pupillus hæres non fiat: sed utiles actiones habeat: sine dubio hæres manebit, qui semel exstitit. Item si non prouocauit intra diem: subuenitur ei, ut prouocet. finge enim hoc desiderare. Item in eremodicijs eis subuenitur. constat autem omnis ætatis hominibus restaurationem eremodicij præstari, si se doceat ex iusta causa abfuisse.

VIII. HERMOGENIANVS *lib.I.Iuris ἐπιτομῶν.*

MInor, etiam si quasi contumax cõdemnatus sit, in integrum restitutionis auxilium implorabit.

IX. VLPIANVS *lib.XI. ad edictum.*

SI ex caussa iudicati pignora minoris capta sint, & distracta: mox restitutus sit aduersus sententiam præsidis uel procuratoris Cæsaris: uidendum, an ea quæ sunt distracta, reuocari debeant. nam illud certũ est, pecuniam ex caussa iudicati solutam, ei restituendam. sed si interest ipsius, corpora potius habere, puto interdum permittendum, id est, si grande damnũ sit minoris. In dotis quoq; modo mulieri subueniretur. si ultra uires patrimonij, uel totum patrimonium circumscripta in dotem dederit. Nunc uidendum, utrum minoribus in contractibus captis duntaxat subueniatur, an etiam delinquentibus. utputa si dolo aliquid minor fecit in re deposita, uel commodata, uel aliâs in cõtractu: an ei subueniatur, si nihil ad eum peruenit. Et placet in delictis minoribus non subueniri. nec hic itaq; subuenietur. Nam & si furtum fecit, uel damnum iniuria dedit: non subuenietur ei. Sed si cum ex damno dato confiteri possit, ne dupli teneatur, maluit negare: in hoc solum restituendus est, ut pro confesso habeatur. Ergo & si potuit pro furto dãnum decidere magis, quàm actionem dupli, uel quadrupli pati: ei subuenietur. si mulier, cum culpa diuortisset, uelit sibi subueniri: uel si maritus: puto restitutionem non habendã. est enim non modicum delictũ. nam si adulterium minor commisit, ei non subuenitur. Pomponius ait: si maior annis uiginti, minor autem uigintiquinq; se in seruitutem uenire patiatur: non solere restitui, & hoc merito. quoniam res non capit restitutionem, cum statum mutat. Si in commissum incidisse uectigalis dicantur: erit in integrum restitutio. quod erit sic accipiendum si non dolus ipsorum interueniat: alioquin cessabit restitutio. Aduersus

uersus libertatem minori quoq; à prætore subueniri impossibile est:

X. PAVLVS *lib.XI. ad edictum.*

NIsi ex magna caussa hoc à principe fuerit consecutus:

XI. VLPIANVS *lib.XI. ad edictum.*

VErum de dolo utilis actio erit in id, quod minoris interfuit, non manumitti. proinde quidquid hic haberet, si non manumisisset, id ei nunc præstabitur. Sed & nomine earum rerum, quas dominicas seruus manumissus supprimebat: competunt aduersus eum actiones ad exhibendũ, & furti, & condictio: uidelicet, quoniam & manumissus eas contrectabat. Cæterum ex delicto in seruitute facto, domino aduersus eum post libertatem actio nõ competit: & hoc rescripto diui Seueri continetur. Quid si minor uiginti quinq; annis, maior uiginti, hac lege uẽdiderit, ut manumittatur? ideo proposui maiorem uiginti, quoniam sic & Scæuola scribit libro decimoquarto quæstionum. & magis est, ut sententia cõstitutionis diui Marci ad Aufidium Victorinũ, hunc minorem non complectatur. quare uidendum, an maiori uiginti annis subueniatur. Et siquidem ante desideret, quàm libertas competat, audiatur. si uero postea: nõ possit. Item quæri potest: si is, qui emit hac lege, minor sit: an restitui possit? & siquidem libertas nondum competit: dicendum est, posse ei subueniri. si uero postea, quàm dies uenit: uoluntas maioris uenditoris libertatem imponit. Ex facto quæsitum est. adolescentes quidam acceperant curatorem Saluianum quendam nomine. hic cum curam administrasset, & beneficio principis urbicam procurationẽ esset adeptus: apud prætorem se à cura adolescentiũ excusauerat, absentibus eis. adolescentes adierant prætorem, desiderãtes in integrum aduersus eum restitui, eò quod esset contra cõstitutiones excusatus: cum susceptam tutelam non alij soleant deponere, quàm qui trans mare reipublicæ caussa absint, uel hi qui circa principẽ sunt occupati: ut in consiliarij Menandri Arrij persona esset indultum. * Arrius Seuerus, quia dubitabat, ad imperatorẽ Seuerum retulit. ad quam cõsultationem successori eius Ventidio Quieto rescripsit, nullas partes esse prætoris (neq; enim contractum proponi cum minore annis uiginti quinq;) sed principem interuenire, & reducere hũc ad administrationẽ, qui perperam esset per prætorem excusatus. Sciendum est autem, non passim minoribus subueniri, sed caussa cognita, si capti esse proponantur. Ita non restituetur, qui sobrie rem suam administrans, occasione dãni non inconsulte accidentis, sed fato: uelit restitui. Nec enim euẽtus damni restitutionem indulget, sed inconsulta facilitas. & ita Pomponius libro uicesimo octauo scripsit. Vnde Marcellus apud Iulianum notat. si minor seruum sibi necessarium comparauerit, mox decesserit: non

als Detritus, *als* Demetrius.

Universidad de Deusto Biblioteca

rit:non debere eum restitui.neq; enim captus est, emendo sibi rem necessariam,licet mortalem. Si locupleti hæres exstiterit, & subito hæreditas lapsa sit(puta prædia fuerũt,quæ chasmate perierint,insulæ exustæ sunt,serui fugerunt aut decesserunt)Iulianus quidem libro uicesimosexto sic loquitur,quasi possit minor in integrum restitui. Marcellus autem apud Iulianum notat,cessare in integrum restitutionẽ. neq; enim ætatis lubrico captum esse,adeundo locupletem hæreditatem:& quod fato contigit, cuiuis patrifamilias(quamuis diligentissimo)posse contingere.Sed hæc res adferre potest restitutionem minori:si adijt hæreditatem,in qua res erant multæ mortales, uel prædia urbana ruinosa,æs autem alienum graue:quod non prospexit posse euenire, ut demoriantur mancipia, prædia ruant: uel quod non cito distraxerit hæc,quæ multis casibus obnoxia sunt. Item quæritur:si minor aduersus minorem restitui desiderat,an sit audiẽdus? & Pomponius simpliciter scribit,non restituendum. Puto autem inspiciendum à prætore,quis captus sit.proinde si ambo capti sunt (uerbi gratia, minor minori pecuniam dedit,& ille perdidit)melior est caussa secundum Pomponium eius,qui accepit,& dilapidauit,uel perdidit. Planè si minor annis cum filiofamilias maiore contraxerit: & Iulianus libro quarto digestorum,& Marcellus libro secundo digestorum scribit, posse in integrum restitui:ut magis ætatis ratio,quàm senatusconsulti habeatur.

XII. CAIVS *lib.IIII.ad edictum prouinciale.*

SI apud minorem mulier pro alio intercesserit:nõ est ei actio in mulierem danda,sed perinde atq; cæteri,per exceptionem submoueri debet: scilicet, quia cõmuni iure in priorẽ debitorẽ ei actio restituitur. hæc si soluendo sit prior debitor:alioquin mulier nõ utetur senatusconsulti auxilio. XIII. VLPIANVS *lib.XI.ad edictum.*

IN caussæ cognitione uersabitur,utrum soli ei succurrendum sit: an etiam his,qui pro eo obligati sunt,utputa fideiussoribus.itaq; si cum scirem minorem,& ei fidem non haberem,tu fideiusseris pro eo:nõ est æquum fideiussori in necem meam subueniri.sed potius ipsi denegandа erit mandati actio.In summa perpendendũ erit prætori , cui potius subueniat:utrum creditori,an fideiussori.nam minor captus neutri tenebitur.facilius in mandatore dicendũ erit,non debere ei subueniri.hic enim uelut adfirmator fuit & suasor,ut cũ minore contraheret. Vnde tractari potest,utrũ minor in integrũ restitutionẽ aduersus creditorẽ,an & aduersus fideiussorẽ implorare debeat. & puto tutius aduersus utrũq;.

Caussa autem cognita,& præsentibus aduersarijs,uel si per cõtumaciã desint,in integrũ restitutiones perpendendæ sunt. Interdũ autem restitutio & in rem datur minori,id est,aduersus rei eius possessorem, licet

cet cum eo non sit contractum.utputa rem à minore emisti,& alij uendidisti potest desiderare interdum aduersus possessorẽ restitui,ne rem suã perdat,uel re sua careat:& hoc uel cognitione prætoria,uel rescissa alienatione,dato in rem iudicio. Pomponius quoq; libro uicesimooctauo scribit Labeonẽ existimasse:si minor annis uigintiquinq; fundum uendiderit,& tradiderit,& emptor rursus eum alienauerit: si quidẽ emptor sequens scit rem ita gestam: restitutionem aduersus eum faciendam:si ignorauit,& prior emptor soluendo est:non esse faciendam. Si uerò non est soluendo:æquius esse,minori succurri, etiã aduersus ignorantem:quamuis bona fide emptor est.

XIIII. PAVLVS *lib.XI.ad edictum.*

PLanè quàm diu is,qui à minore rem accepit,aut hæres eius,idoneus sit:nihil noui constituendũ est in eum,qui rem bona fide emit: idemq; & Pomponius scripsit.

XV. CAIVS *lib.IIII.ad edictum prouinciale.*

SEd ubi restitutio datur, posterior emptor reuerti ad auctorem suũ poterit. Per plures quoque personas si emptio ambulauerit,idem iuris erit. XVI. VLPIANVS *lib. XI. ad edictum.*

IN caussæ cognitione etiam hoc uersabitur: num forte aliqua actio possit competere, citra in integrum restitutionem. Nam si communi auxilio & mero iure munitus sit, non debet ei tribui extraordinariũ auxilium:utputa cum pupillo contractum est sine tutoris authoritate, nec locupletior factus est. Ita relatum est apud Labeonem: si minor cum scriptus societatem coierit,uel etiam donationis caussa: nullã esse societatem, ne inter maiores quidem: & ideo cessare partes prætoris. Idem & Ofilius respondit. satis enim ipso iure munitus est. Põponius quoq; refert libro uicesimooctauo: cum quidam hæres rogatus esset, fratris filiæ cõplures res dare ea conditione, ut si sine liberis decessisset, restitueret eas hæredi:& hæc defuncto hærede,hæredi eius cauisset se restituturam:Aristonem putasse in integrum restituendam. Sed & illud Pomponius adiecit,quod potuit incerti cõdici hæc cautio etiam à maiore. non enim ipso iure,sed per condictionem munita est. Et generaliter probandum est:ubi contractus non ualet,pro certo prætorem se nõ debere interponere. Idem Pomponius ait: in precio emptionis & uenditionis naturaliter licere contrahentibus se circũuenire. Nunc uidendum,qui in integrum restituere possint.& tam præfectus urbi, cõ alij magistratus pro iurisdictione sua restituere in integrũ possunt:tam in alijs omnibus caussis,quàm contra sententiam suam.

XVII. HERMOGENIANVS *lib.I. ὑπομνημάτων iuris.*

PRæfecti etiã prætorio ex sua sentẽtia in integrum possunt restituere,

re,quamuis appellari ab ijs non possit. Hæc idcirco tam uarie.quia appellatio quidem iniquitatis sententiæ querelam: in integrum uero restitutio erroris proprij ueniæ petitionem,uel aduersarij circumuentionis allegationem continet.

XVIII. VLPIANVS.

MInor autem magistratus, contra sententiam maiorum non restituet. Si autem princeps sententiam dixit:perraro solet permittere restitutionem, & induci in auditorium suum eum, qui per infirmitatem ætatis captum se dicat: dum ea, quæ pro caussa sunt, non dicta allegat,uel ab aduocatis *præuaricatum queratur. Deniq; Glabrionem Atilium diuus Seuerus & imperator Antoninus non audiuerũt, incolorate restitui desiderantem aduersus fratrem,post speciem in auditorio eorũ finitam. Rursus *Pescennio Seuero contra res bis iudicatas in integrum restitui desideranti,diuus Seuerus & imperator Antoninus permiserunt,in auditorio suo examinari. Idem Imperator Licinio Frontoni rescripsit:insolitum esse,post sententiam uice sua ex appellatione dictam,alium in integrum restitutionẽ tribuere, nisi solum principẽ. Sed & si ab Imperatore iudex datus cognoscat: restitutio ab alio,nisi à principe,qui iudicem destinauit,non fiet. Non solum autem minoribus, uerum successoribus quoq; minorum datur in integrum restitutio,& si sint ipsi maiores.

als* proditum.

als* Percenino.

XIX. IDEM lib.XI.ad edictum.

INterdum tamen successori plus, quàm annum dabimus, ut edicto est expressum:si forte ætas ipsius subueniat. nam post annum uicesimumquintum habebit legitimum tempus. hoc enim ipso deceptus uidetur:quod cum posset restitui intra tempus statutum ex persona defuncti,hoc non fecit. Planè si defunctus ad in integrum restitutionem modicum tempus ex anno utili habuit: huius hæredi minori post annum uicesimumquintum completum,non totum statutum tempus dabimus ad in integrum restitutionem:sed id dumtaxat tempus,quod habuit is,cui hæres exstitit.

XX. IDEM lib.XI.ad edictum.

PApinianus libro secundo responsorum ait: exuli reuerso non debere prorogari tempus in integrum restitutionis statutum, quia abfuit:cum potuerit adire prætorem per procuratorem. nec dixit, uel præsidem,ubi erat. Sed quod idem dicit,id indignum esse propter irrogatam pœnam:non recte.quid enim commune habet delictum cũ uenia ætatis? Si quis tamen maior uigintiquinq; annis, intra tempus restitutioni statutum,litem contestatus,postea desiterit:nihil ei proficiet ad in integrũ restitutionẽ contestatio,ut est sæpissime rescriptum.

Idem

XXI. IDEM lib.XI. ad edictum.

DEstitisse autem is uidetur, non qui distulit, sed qui liti renunciauit in totum.

XXII. IDEM lib.XI.ad edictum.

IN integrũ uero restitutione postulata aduersus aditionem à minore factam: si quid legatis expensum est,uel precia eorũ, qui ad libertatẽ aditione eius puenerunt:à minore refundenda nõ sunt. quẽadmodum per contrarium,cum minor restituitur ad adeundam hæreditatẽ, quæ ante gesta erant per curatorem bonorum,decreto prætoris ad distrahenda bona secundum iuris formam constitutum: rata esse habenda, Calpurnio Flacco Seuerus & Antoninus rescripserunt.

XXIII. PAVLVS lib.XI.ad edictum.

CVm mandatu patris filiusfamilias res patris administrat,non habet beneficium restitutionis.nam & si alius ei mandasset,nõ succurreretur:cum eo modo potius maiori consuleretur,cuius damno res sit cessura.Sed si in euentu damnum minor passurus sit:quia quod præstitit,seruari ab eo,cuius negocia gessit,non potest(quia is non erit soluendo) sine dubio prætor interueniet. Si autem ipse dominus minor sit,procurator uero maioris ætatis:non potest facile dominus audiri:nisi mandatu eius gestum erit,nec à procuratore seruari res possit. Ergo et si procuratorio nomine minor circũscriptus sit: imputari debet hoc domino,qui tali commisit sua negocia:idq; & Marcello placet.

XXIIII. IDEM lib.I.sententiarum.

QVod si minor sua sponte negocijs maioris interuenerit:restituendus erit,ne maiori damnum accidat. Quod si hoc facere recusauerit:tunc si cõuentus fuerit NEGOCIORVM GESTORVM, aduersus hanc actionẽ non restituitur: sed cõpellendus est,sic cedere auxilio in integrum restitutionis,ut procuratorem eum in rem suam faciat:ut possit per hunc modum, damnum sibi propter minorem contingens resarcire. Non semper autem ea,quæ cum minoribus geruntur, rescindenda sunt,sed ad bonum & æquum redigenda:ne magno incommodo huius ætatis homines adficiãtur,& nemine cum his contrahente,quodammodo commercio eis interdicatur. Itaq; nisi aut manifesta circũscriptio sit,aut tam negligenter in ea caussa sint uersati, prætor interponere se non debet. Scæuola noster aiebat:si quis iuuenili leuitate ductus,omiserit uel repudiauerit hæreditatem, uel bonorum possessionem:si quidem omnia integra sint,omnimodo audiendum esse. si uero iam distracta hæreditate, & negocijs finitis, ad paratam pecuniam laboribus substituti ueniat: repellendum. multoq; parcius ex hac caussa hæredem minoris restituendum esse. Si seruus uel filiusfami

Universidad de Deusto Biblioteca

tias minorem circumscripserit:pater dominusue,quod ad eum peruenit, restituere iubendus est. quod si non peruenit: ex peculio eorum præstare. si ex neutro satisfiet, & dolo serui interuenerit:aut uerberibus castigandus,aut noxæ dedendus erit. sed si filiusfamilias hoc fecerit:ob dolum suum condemnabitur. Restitutio autem ita facienda est,ut unusquisq; integrum ius suum recipiat. Itaq; si in uendendo fundo circumscriptus restituetur: iubebit prætor emptorem fundum cum fructibus reddere,& precium recipere:nisi si tunc dederit,cum eũ perditurum non ignoraret:sicuti facit in ea pecunia,quæ ei consumpturo crederetur. Sed parcius in uenditione: quia æs alienum ei soluitur, quod facere necesse est:credere autem,non est necesse. Nam & si origo contractus ita constitit,ut infirmanda sit:si tamen necesse fuit precium soluti, non omnimodo emptor damno adficiendus est. Ex hoc edicto nulla propria actio uel cautio proficiscitur. Totum enim dependet ex prætoris cognitione.

XXV. CAIVS *lib.IIII.ad edictum prouinciale.*

ILlud nullam habet dubitationem, quin si minor non debitum soluerit ex ea caussa, ex qua iure ciuili repetitio non est danda, sit ei utilis actio ad repetendum:cum & maioribus uigintiquinq; annis iustis ex caussis dari soleat repetitio. Si talis interueniat iuuenis,cui præstanda sit restitutio:ipso postulante præstari debet, aut ,curatori eius, cui idipsum nominatim mandatum sit.qui uero generale mandatum de uniuersis negocijs gerendis alleget,non debet audiri.

XXVI. PAVLVS *lib.XI.ad edictum.*

QVod si de speciali mandato dubitetur, cum restitutio postulatur: interposita stipulatione, RATAM REM DOMINVM HABITVRVM, rei poterit mederi. Quod si is, qui circumscripsisse dicetur,absit:defensor eius satis IVDICATVM SOLVI dare debebit.

XXVII. CAIVS *lib.IIII. ad edictum prouinciale.*

PAtri pro filio omnimodo præstanda restitutio est, licet filius restitui nolit:quia patris periculum agitur, qui de peculio tenetur. Ex quo apparet,cæteros cognatos uel adfines alterius esse conditionis:nec aliter audiri oportere,quàm si ex uoluntate adolescentis postulent:aut eius uitæ sit iste adolescens,ut merito etiam bonis ei interdici debeat.

Si pecuniam, quam mutuam minor accepit, dissipauit: denegare debet proconsul creditori aduersus eum actionem. Quod si egenti minor eam credidit:ulterius procedendum non est,cũ ut iubeatur iuuenis actionibus suis, quas habet aduersus eum, cui ipse credidisset, cedere creditori suo. Prædium quoq;,si ex ea pecunia pluris, quàm oportet, emerit:ita tẽperanda res erit,ut iubeatur uenditor reddito precio recipere prædiũ: ita ut sine alterius damno etiam creditor à iuuene suum cõsequatur. Ex quo scilicet simul intelligimus, quid obseruari oportet,si sua pecunia pluris,quàm oportet,emerit.ut tamen hoc & superiore casu uenditor,qui precium reddidit: etiam usuras,quas ex ea pecunia percepit,aut percipere potuit,reddat:& fructus, quibus locupletior est factus iuuenis, recipiat. Item ex diuerso, si minore precio, cũ oportuit,uendiderit adolescens:emptor quidem iuberi debebit,prædia cum fructibus restituere:iuuenis autem eatenus ex precio reddere, quatenus ex ea pecunia locupletior est. Si minor annis uigintiquinq; sine caussa debitori acceptum tulerit: non solum in ipsum, sed & in fideiussorem,& in pignora actio restitui debet. Et si ex duobus reis alteri acceptum tulerit, in utrunque restituenda est actio. Ex hoc intelligimus, si damnosam sibi nouationem fecerit (forte si ab idoneo debitore ad inopem nouandi caussa transtulerit obligationem) oportere eum in priorem debitorem restitui. Aduersus eos quoq; restitutio præstanda est,quorum de dolo agere non permittitur:nisi si quædam personæ speciali lege exceptæ sint,ut pater & patronus.

XXVIII. CELSVS *lib.II.digestorum.*

CVm minor,quàm quinq; & uiginti annorum,aduersus eum, cum quo tutelæ egit,restituitur:non ideo tutori contrarium tutelæ iudicium restituendum est.

XXIX. MODESTINVS *lib.II.responsorum.*

ETiam si patre, eodemq; tutore authore, pupillus captus probari possit:curatorem postea ei datum,nomine ipsius in integrum restitutionem postulare, non prohiberi. Ex caussa curationis condemnata pupilla,aduersus unũ caput sententiæ restitui uolebat: quia uidebatur in cæteris litis speciebus releuata fuisse. actor maior ætate, qui adquieuit tunc temporis sententiæ,dicebat:totam debere litem restaurari. Herennius Modestinus respondit.si species,in qua pupilla in integrum restitui desiderat, cæteris speciebus non cohæret: nihil proponi, cur à tota sententia recedi actor postulans,audiendus sit. Si hæreditate patris,ætatis beneficio in integrum restitutus abstinuit, nemine de creditoribus paternis præsente, uel ad agendum à præside euocato: an ea restitutio recte facta uideatur, quæritur? Herennius Modestinus respondit.cum non euocatis creditoribus, in integrum restitutionis decretum interpositum proponatur: minime id creditoribus præiudicasse.

XXX. PAPINIANVS *lib.III.quæstionum.*

SI filius emancipatus non accepta contra tabulas possessione, post incohatã restitutionis quæstionem,legatum ex testamento patris maior

maior uigintiquinq; annis petisset:liti renunciasse uidetur:cum & si bo
norum possessionis tempus largiretur,electo iudicio defuncti, repudia
tum beneficium prætoris existimaretur.

XXXI. IDEM *lib.IX.responsorum.*

SI mulier postquã hæres exstitit,propter ætatem abstinendi caussa
in integrum restituta fuerit:seruos hæreditarios ex fideicommisso
ab ea recte manumissos, retinere libertatem respondi. Nec erunt co-
gendi uiginti aureos pro libertate retinenda dependere, quã iure opti-
mo consecuti uidentur. Nam & si quidam ex creditoribus pecuniam
suam ante restitutionem ab ea recuperassent:cæterorum querela con
tra eos,qui acceperunt,ut pecunia communicetur,non admittetur.

XXXII. PAVLVS *lib.I. quæstionum.*

MInor uigintiquinq; annis,adito præside,ex adspectu corporis fal
so probauit perfectam ætatem. curatores cum intellexissent es-
se minorem,perseuerauerunt in administratione. medio tempore post
probatam ætatem,ante impletum uigesimum quintum annum, solu-
tæ sunt adolescenti pecuniæ debitæ,easq; male consumpsit. quæro,cu
ius sit periculũ? Et quid si curatores quoq; eo modo in eodẽ errore per-
seuerassent,curationem etiã restituissent? an periculũ temporis, quod
post probatam ætatem intercessit,ad eos pertineat? Respõdi. hi, qui de
bita exsoluerunt,liberati iure ipso,non debent iterum conueniri. Pla-
nè curatores,qui scientes eum minorem esse,perseuerauerunt in eodẽ
officio:non debuerunt eum pati accipere pecunias debitas, & debebũt
hoc nomine conueniri. Quod si & ipsi decreto præsidis crediderunt, &
administrare cessauerunt,uel etiam rationem reddiderũt: similes sunt
cæteris debitoribus,ideoq; non conueniuntur.

XXXIII. ABVRNIVS VALENS *lib.V. fideicommissorum.*

SI minor uigintiquinq; annis seruum suum,qui pluris est, quã in te-
stamento ei legatum sit,manumittere rogatus fuerit,& legatũ acce
perit:non cogendum libertatem præstare, si legatum reddere paratus
sit,Iulianus respondit. Vt quemadmodum maioribus liberum sit,non
accipere, si nolunt manumittere: sic huic reddenti legatum,necessitas
manumittendi remittatur.

XXXIIII. PAVLVS *lib. I. sententiarum.*

SI minor uigintiquinq; annis filiofamilias minori pecuniam credi-
dit,melior est caussa consumentis:nisi locupletior in hoc inuenia-
tur litis contestatæ tẽpore,qui accepit. Minores,si in iudicem com-
promiserunt:licet tutore authore stipulati sunt: integri restitutionem
aduersus talem obligationem iure desiderant.

XXXV. HERMOGENIANVS *lib.I.* ὑποτομῶν.

Si in

SI in emptionem penes se collocatam,minor adiectione ab alio su-
peretur:implorans in integrum restitutionem audietur, si eius in-
teresse emptam ab eo rem fuisse,adprobetur:ueluti,quod maiorum ei
us fuisset.ita tamen,ut id quod ex licitatione accessit, ipse offerat uen-
ditori.

XXXVI. PAVLVS *lib.V.Sententiarum.*

MInor uigintiquinq; annis omissam allegationem, per in integrũ
restitutionis auxilium repetere potest.

XXXVII. TRIPHONINVS *lib.III. disputationũ.*

AVxiliũ in integrũ restitutionis in exemptionibus pœnarũ paratũ
non est. Ideoq; iniuriarum iudicium semel omissum, repeti non
potest:& in sexaginta diebus præteritis,in quibus iure mariti sine calũ-
nia uir accusare mulierem adulterij potest,denegatur ei in integrũ resti
tutio. quia ius omissum si nunc repetere uult, quid aliud, quàm delicti
ueniam,id est calumniæ deprecatur? & cum neq; in delictis, nec calum-
niatoribus prætorem succurrere oportere, certi iuris sit:cessabit in inte
grum restitutio. In delictis autem minor annis uigintiquinq; non mere
tur in integrum restitutionem(utiq; in atrocioribus) nisi quatenus in-
terdum miseratio ætatis ad mediocrem pœnam iudicem produxerit.
Sed(ut ad legis Iuliæ de adulterijs coërcendis præcepta ueniamus)utiq;
nulla deprecatio adulterij pœnæ est,si se minor annis adulterium fatea
tur commisisse. sed nec si quid eorum commiserit, quæ pro adulterio
eadem lex punit:ueluti si adulterij damnatam sciens uxorem duxerit,
aut in adulterio deprehẽsam uxorẽ non dimiserit, quæstumúe de adul
terio uxoris fecerit,preciumúe pro comperto stupro acceperit, aut do-
mum præbuerit ad id stuprum adulteriumúe in eam cõmittendum. &
non fit ætatis excusatio aduersus præcepta legum ei, qui dum leges in-
uocat,contra eas committit.

XXXVIII. PAVLVS *lib.I.decretorum*

AEmylius * Larianus ab Ouinio fundum puteolanum lege com-
missoria emerat,data parte pecuniæ:ita ut si intra duos menses
ab emptione reliqui precij partem dimidiam non soluisset, inemptus
esset.item si intra alios duos menses reliquũ precium non numerasset,
similiter esset inemptus.intra priores duos menses Lariano defuncto,
Rutiliana pupillaris ætatis successerat,cuius tutores in solutione cessa-
uerunt.uenditor denunciationibus tutoribus sæpe datis, post annum
eandem possessionem Claudio Telemacho uendiderat.pupilla in inte
grum restitui desiderabat.uicta tam apud prætorem, quã apud præfe-
ctum urbi prouocauerat. Putabam bene iudicatum: quod pater eius,
non ipsa contraxerat.Imperator autem motus est, quod dies commit

al's * Largianus.*

 tendi

Universidad de Deusto Biblioteca

rendi in tempns pupillæ incidisset:eaq; effecisset,ne pareretur legi uenditionis. Dicebam,magis posse eam ea ratione restitui: quod uenditor renunciando post diem,quo placuerat esse commissum,& precium petēdo, recessisse à lege sua uideretur. nec me mouere,quod dies postea transisset:non magis,quàm si creditor pignus distraxisset post mortē debitoris,die solutionis finita. Quia tamē lex commissoria displicebat ei:pronūciauit in integrum restituendam. Mouit & illud Imperatorem quod priores tutores,qui non restitui desiderassent,suspecti pronunciati erant. Id quod dicitur,non solere filijsfamiliarū post emancipationem adhuc minoribus succurri in his,quæ omisissent manentes in potestate:tunc recte dicitur,cum patri adquirere possunt.

XXXIX. SCAEVOLA *lib.II.digestorum.*

INtra utile tempus restitutionis apud præsidem petierunt in integrū restitutionem minores. de ætate sua probauerūt. dicta pro ætate sententia. aduersarij,ut impedirent cognitionem præsidis, appellauerunt ad Imperatorem. præses in euentum appellationis cætera cognitionis distulit. Quæsitum est:si finita appellationis apud Imperatorem cognitione,& iniusta appellatione pronunciata, egressi ætatem deprehendantur:an cætera negocia implere possint,cum per eos nō steterit, quominus res finem accipiat? Respondi:secundum ea,quæ proponerētur, perinde cognosci,atq; si nunc intra ætatem essent. Vendentibus curatoribus minoris fundum,emptor exstitit Lucius Titius:& sex ferè annis possedit,ac longe lateq; rem meliorē fecit. Quæro,cū sint idonei curatores:an minor aduersus Titium emptorem in integrum restitui possit? Respondi. ex omnibus,quæ proponerentur,uix eum esse restituendum:nisi maluerit omnes impensas, quas bona fide emptor fecisse adprobauerit,ei præstare:maxime cum sit ei paratum auxilium,curatoribus eius idoneis constitutis.

XL. VLPIANVS *lib.VI.opinionum.*

MInor annis uigintiquinq;,cui fidei commissum solui pronūciatum erat,cauerat id se accepisse: & cautionem eidem debitor quasi creditæ pecuniæ,fecerat. in integrum restitui potest:quia partam ex caussa iudicati persecutionem,nouo contractu ad initium alterius petitionis redegerat. Prædia patris sui minor annis uigintiqnq; ob debita rationis tutelæ aliorum, quam pater administrauerat, insolutum inconsulte dedit. ad suam æquitatem per in integrum restitutionem reuocanda res est:usuris pecuniæ,quam constiterit ex tutela deberi, reputatis:& cum quantitate fructuum perceptorum compensatis.

XLI. IVLIANVS *lib.XXV. digestorum.*

SI iudex circumuento in uenditione adolescenti,iussit fundum restituí

tui, eumq; precium emptori reddere: & hic nolit uti hac in integrum restitutione,pœnitentia acta:exceptionem utilem aduersus petentem preciū,quasi ex caussa iudicati adolescens habere poterit: quia unicuiq; licet contēnere hæc,quæ pro se introducta sunt. nec queri poterit uenditor,si restiturus fuerit in eandem caussam,in quā se ipse cōstituerat:& quā mutare non potuisset,si minor auxiliū prætoris non implorasset.

XLII. VLPIANVS *lib.II. de officio procōsulis*

PRæses prouinciæ minorem in integrum restituere potest,etiā contra suam,uel decessoris sui sententiam. quod enim appellatio maioribus interposita præstat,hoc beneficio ætatis consequūtur minores.

XLIII. MACER *lib.I.de officio præsidis.*

DE ætate eius,qui se maiorem annis uigintiquinq; dicit,caussa cognita probandum est:quia per eam probationem in integrum restitutioni eiusdem adolescentis in alijs caussis præiudicatur.

XLIIII. VLPIANVS *lib.V.opinionum.*

NOn omnia,quæ minores uigintiquinq; annis gerunt, irrita sunt: sed ea tantum, quæ caussa cognita eiusmodi deprehensa sunt: ut ab alijs circumuenti, uel sua facilitate decepti,aut quod habuerunt, amiserint:aut quod adquirere emolumentum potuerunt, omiserint: aut oneri,quod non suscipere licuit, se obligauerint.

XLV. CALLISTRATVS *lib.I.edicti monitorij.*

ETiam ei,qui prius,quàm nasceretur,usucaptum amisit:restituendam actionem,Labeo scribit. Imperator Titus Antoninus rescripsit:eum,qui fraude tutoris aduersarium suum diceret absolutum, & agere cū eo ex integro uellet:licētiam habere prius cū tutore agere.

XLVI. PAVLVS *lib.II.responsorum.*

EVm,qui ex sua uoluntate minorē annis in iudicio defendit,& condemnatus est:ex caussa iudicati posse conueniri:nec eius,quem defendit,ætatem ad restitutionem impetrandam ei prodesse:cū caussam iudicati recusare non possit. Ex quo apparet:nec eū,cuius nomine condēnatus est,auxiliū restitutionis ꝓpter eam sententiā implorare posse.

XLVII. SCAEVOLA *lib.I.responsorum.*

TVtor urgentibus creditoribus, rem pupillarē bona fide uendidit, denunciante tamen matre emptoribus. quæro,cū urgentibus creditoribus distracta sit,nec de sordibus tutoris merito qdpiā dici possit: an pupillus in integrum restitui potest? Respondi. cognita caussa æstimandū:nec idcirco,si iustū sit restitui,denegandū id auxiliū,ꝓ tutor delicto caret. Curator adolescentiū prædia cōmunia sibi & his,quorum curam administrauerat, uendidit. Quæro, si decreto prætoris adolescentes in integrū restituti fuerint,an eatenus uenditio rescindenda sit, quatenus

quatenus adolescentium pro parte fundus communis fuit? Respondi, eatenus rescindi: nisi si emptor à toto contractu uelit discedi, quod partem emptturus non esset. Item quæro: utrum emptor à Seio & Sempronio adolescẽtibus precium cum usuris recipere deberet, an uero ab hærede curatoris? Respõdi, hæredem quidem curatoris teneri: uerum & in Seium & Sempronium pro parte, qua eorum fundus fuit, actiones dandas: utiq; si ad eos accepta pecunia pro eadem parte peruenisset.

XLVIII. PAVLVS *lib.* III. *sententiarum.*

MInor se in id, quod fideiussit uel mandauit, in integrum restituendo: reum principalem non liberat. Minor ancillam uendidit. si eam emptor manumiserit, ob hoc in integrum restitui non poterit: sed aduersus emptorem, quanti sua interest, actionem habebit.

Mulier minor uigintiquinq; annis, si pactione dotis deterior conditio eius fiat: & tale pactum inierit, quod nunquam maioris ætatis constituta paciscereturatq; ideo reuocare uelit: audienda est.

XLIX. VLPIANVS *lib.* XXV. *ad edictum.*

SI res pupillaris uel adolescentis distracta fuerit, quam lex distrahi non prohibet: uenditio quidem ualet, ueruntamen si grande damnum pupilli uel adolescentis uersatur (etiam si collusio nõ intercessit) distractio per in integrum restitutionem reuocatur.

L. POMPONIVS *lib.* IX. ἐπιστολῶν.

I*Vnius Diophantus Pomponio suo salutem. Minor uigintiquinq; annis nouandi animo intercessit pro eo, qui temporali actione tenebatur, tunc cum adhuc supererant decem dies: & postea in integrum restitutus est. utrum restitutio, quæ creditori aduersus priorẽ debitorem datur, decem dierũ sit, an plenior? Ego didici: ex tempore in integrum restitutionis tantundem temporis præstandum, quantum supererat. tu quid de eo putas, uelim rescribas. Respõdit. sine dubio, quod de temporali actione, in qua intercessit minor, sensisti: puto uerius esse. ideoq; & pignus, quod dederat prior debitor, manet obligatum.

alis * Mirius.

DE CAPITE MINVTIS. Tit. V.

CAIVS *lib.* IIII. *ad edictum prouinciale.*

CAPITIS deminutio est status mutatio.

II. VLPIANVS *lib.* XI. *ad edictum.*

PErtinet hoc edictum ad eas capitis deminuriones, quæ salua ciuitate cõtingunt. cæterum siue amissione ciuitatis, siue libertatis contingat capitis diminutio: cessabit edictũ, neq; possunt hi penitus conueniri. dabitur planè actio in eos, ad quos bona eorũ peruenerunt. Ait prætor

prætor. QVI QVAE'VE POSTEA, QVA'M QVID CVM HIS ACTVM CONTRACTVM'VE SIT, CAPITE MINVTI MINVTAE'VE ESSE DICENTVR: IN EOS EAS'VE PERINDE, QVA SI ID FACTVM NON SIT, IVDICIVM DABO. Hi qui capite minuuntur: ex ijs caussis, quæ capitis deminutionem præcesserunt, manent obligati naturaliter. cæterum si postea: imputare quis sibi debebit, cur contraxerit, quantum ad uerba huius edicti pertinet. Sed interdum si contrahatur cum his post capitis deminutionem, danda est actio. Et quidem si adrogatus sit, nullus labor est. nam perinde obligatur, ut filiusfamilias. Nemo delictis exuitur, quamuis capite minutus sit. Ei, qui debitorẽ suum adrogauit, non restituitur in eũ actio, postquàm sui iuris fiat. Hoc iudicium perpetuum est, & in hæredes, & hæredibus datur.

III. PAVLVS *lib.* XI. *ad edictum.*

LIberos, qui adrogatum parentem sequuntur, placet minui capite: cum in aliena potestate sunt, & familiam mutauerunt. Emancipato filio, & cæteris psonis capitis deminutio manifeste accidit: cum emancipari nemo possit, nisi in imaginariam seruilem caussam deductus. Aliter atq; cum seruus manumittitur: quia seruile caput nullum ius habet, ideoq; nec minui potest.

IIII. MODESTINVS *lib.* X. παραδεκτῶν.

EO die enim incipit statum habere.

V. PAVLVS *lib.* XI. *ad edictum.*

AMissione ciuitatis fit capitis deminutio, ut in aquæ & ignis interdictione. Qui deficiunt, capite minuuntur. deficere autem dicuntur, qui ab his, quorum sub imperio sunt, desistunt, & in hostium se numerum conferunt. sed & ij, quos senatus hostes iudicauit, lege lata: utiq; usq; adeo, ut ciuitatem amittant. Nunc respiciendum, quæ capitis deminutione iura pereant: & primo de ea capitis deminutione, quæ salua ciuitate accidit, per quam publica iura nõ interuerti constat. nam manere magistratum, uel senatorem, uel iudicem certum est.

VI. VLPIANVS *lib.* I. *ad Sabinum.*

NAm & cætera officia, quæ publica sunt, in eo non finiuntur. Capitis enim deminutio priuati hominis & familiæ eius iura, non ciuitatis amittit.

VII. PAVLVS *lib.* XI. *ad edictum.*

TVtelas etiam non amittit capitis deminutio: exceptis his, *quæ in aliâs *quæ iure alieno personis positis non deferuntur. Igitur testamento dati, uel ex lege, uel ex senatusconsulto, erunt nihilominus tutores: licet legitimæ tutelæ ex duodecim tabulis interuertantur eadem ratione, qua deferũtur.

*alieno iure *personis *proximis

qua & hæreditates exinde legitimæ, quæ adgnatis deferuntur. quia desi
nunt esse, familia mutata. Ex nouis aũt legibus & hæreditates & tutelæ
plerũq; sic deferuntur, ut personæ naturaliter designentur: ut ecce defe
runt hæreditatem senatusconsulta matri & filio. Iniuriarum & actio
num ex delicto uenientium obligationes cum capite ambulant. Si
libertate adempta, capitis deminutio subsecuta sit, nulli restitutioni ad
uersus seruum locus est: quia nec prætoria iurisdictione ita seruus obli-
gatur, ut cum eo actio sit. sed utilis actio aduersus dominũ danda est,
ut Iulianus scribit: & nisi insolidum defendatur, permittẽdum mihi est
in bona, quæ habuit, mitti. Item cum ciuitas amissa est: nulla restitu
tionis æquitas est aduersus eum, qui amissis bonis, & ciuitate relicta, nu
dus exulat.

VIII. CAIVS *lib.IIII. ad edictum prouinciale.*

EAs obligationes, quæ naturalem præstationem habere intelligun-
tur, palam est capitis deminutione non perire: quia ciuilis ratio
naturalia iura corrumpere non potest. Itaq; de dote actio (quia in bo-
um & æquum concepta est) nihilominus durat, etiam post capitis de
minutionem,

IX. PAVLVS *lib.XI. ad edictum.*

ET quandoq; emancipata aget.

X. MODESTINVS *lib.VIII. differentiarum.*

LEgatum in annos singulos uel menses relictum, uel si habitatio le
getur: morte quidem legatarij legatum intercidit, capitis deminu-
tione tamen interueniente perseuerat: uidelicet quia tale legatum in fa
cto potius, quàm in iure consistit.

XI. PAVLVS *lib. II. ad Sabinum.*

CApitis deminutionis tria genera sunt: maxima, media, minima.
tria enim sunt, quæ habemus: libertatem, ciuitatem, familiam.
Igitur cum hæc omnia amittimus, hoc est libertatem, & ciuitatem, &
familiam: maximã esse capitis deminutionem. Cum uero amittimus
ciuitatem, & libertatem retinemus: mediam esse capitis deminutionẽ.
Cum autem & libertas & ciuitas retinetur, familia tantum mutatur: mi
nimam esse capitis deminutionem constat.

EX QVIBVS CAVSSIS MAIORES in integrum restituantur. Tit. VI.

VLPIANVS *lib.XII. ad edictum.*

QVIVS edicti caussam nemo non iustissimam esse confitebi-
tur. læsum enim ius per id tempus, quo quis reipublicæ operã
dabat

dabat, uel aduerso casu laborabat, corrigitur: nec non & aduersus eos,
qui uel absentes reipublicæ caussa fuerant, uel apud hostes detenti, suc-
curritur: ne uel obsit, uel prosit, quod euenit. Verba autem edicti ta
lia sunt. SI CVIVS QVID DE BONIS, CVM IS METV, AVT
SINE DOLO REIPVBLICAE CAVSSA ABESSET: SIVE IN
VINCVLIS, SERVITVTE, HOSTIVMVE POTESTATE ES-
SET: POSTEAVE CVIVS ACTIONIS EORVM CVI DIES
EXISSE DICETVR. ITEM SI QVIS QVID VSV FECIS-
SE SVVM, AVT QVOD NON VTENDO AMISSVM SIT, CON
SECVTVS ESSE, ACTIONEVE QVA SOLVTVS OB ID,
QVOD DIES EIVS EXIERAT, CVM ABSENS NON DEFEN
DERETVR, INVE VINCVLIS ESSET, SECVMVE AGENDI
POTESTATEM NON FACERET: AVTCVM EVM INVI-
TVM IN IVS VOCARE NON LICERET, NEQVE DEFEN-
DERETVR: SIVE CVI PER MAGISTRATVS FACTVM SI-
NE DOLO MALO IPSIVS ACTIO EXEMPTA ESSE DICE-
TVR. EARVM RERVM ACTIONEM INTRA ANNVM,
QVO PRIMVM DE EA RE EXPERIVNDI POTESTAS ERIT:
ITEM SI QVA ALIA MIHI IVSTA CAVSSA ESSE VIDEBI
TVR, IN INTEGRVM RESTITVAM. QVOD EIVS PER LE-
GES, PLEBISCITA, SENATVSCONSVLTA, EDICTA, DE-
CRETA PRINCIPVM LICEBIT.

II. CALLISTRATVS *lib.II. edicti monitorij.*

HOc edictum, quod ad eos pertinet, qui eo continentur, minus in
usu frequentatur. Huiusmodi enim personis extra ordinem ius
dicitur ex senatusconsultis & principalibus constitutionibus. Hoc au-
tem capite adiuuantur in primis hi, qui metus caussa abfuissent: scilicet
si non superuacuo timore deterriti abfuissent.

III. VLPIANVS *lib. XII. ad edictum.*

METus autem caussa abesse uidetur, qui iusto timore mortis, uel
cruciatu corporis conterritus, abest: & hoc ex affectu eius intelli
gitur. Sed non sufficit quolibet terrore adductum timuisse, sed huius
rei disquisitio iudicis est.

IIII. CALLISTRATVS *lib.II. edicti monitorij.*

ITem hi, qui reipublicæ caussa sine dolo malo abfuissent. Dolum ma
lũ eò pertinere accepi: ut qui reuerti posset, neq; reuerteretur: in eo,
quod per id tempus aduersus eum factum esset, non adiuuetur. Velu-
ti si alterius grandis commodi captandi gratia id egerit, ut reipublicæ
caussa abesset, reuocetur ab isto priuilegio.

V. VLPIANVS *lib.XII. ad edictum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

SEd & qui data opera & sine lucro hoc adfectauit, uel qui maturius profectus est, uel litis gratia cœpit reipublicæ caussa abesse. Sed hæc adiectio doli mali ad reipublicæ caussa absentes refertur, non ad eum qui metus caussa: quoniã nullus metus est, si dolus intercedit. Sed qui Romæ reipublicæ operam dant, reipublicæ caussa non absunt.

VI. PAVLVS *lib.* XII. *ad edictum.*

VT sunt magistratus.

VII. VLPIANVS *lib.* XII. *ad edictum.*

MIlites planè, qui Romæ militant, pro reipublicæ caussa absentibus habentur.

VIII. PAVLVS *lib.* III. *breuis edicti.*

LEgatis q̃q; municipiorum succurritur ex principũ Marci & Commodi constitutione.

IX. CALLISTRATVS *lib.* II. *edicti monitorij.*

SVccurritur etiam ei, qui in uinculis fuisset. quod nõ solum ad eum pertinet, qui publica custodia coërcetur: sed ad eum quoq;, qui à latronibus, aut prædonibus, uel potentioribus ui oppressus, uinculis coërceatur. uinculorum autẽ appellatio latius accipitur. nam etiam inclusos (ueluti latumijs) uinctorũ numero haberi placet: quia nihil interest, parietibus, an compedibus teneatur. Custodiam autem solã publicam accipi Labeo putat.

X. VLPIANVS *lib.* XII. *ad edictum.*

IN eadem caussa sunt, & qui à militibus, statoribusq;, uel à municipalibus ministerijs adseruantur: si probentur rei suæ superesse non potuisse. In uinculis autem etiam eos accipimus, qui ita alligati sunt, ut sine dedecore non possint in publico apparere.

XI. CALLISTRATVS *lib.* II. *edicti monitorij.*

EI quoq; succurritur, qui in seruitute fuerit: siue bona fide seruiat homo liber, siue detentus.

XII. VLPIANVS *lib.* XII. *ad edictum.*

IS autem, qui de statu suo litigat: ex quo lis incohata est, hoc edicto non continetur. tam diu igitur in seruitute esse uidebitur, quamdiu non est eiusmodi lis cœpta.

XIII. PAVLVS *lib.* XII. *ad edictum.*

REcte Labeo ait eum non cõtineri, qui liber & hæres institutus est, antequàm sit hæres: quia nec bona habet, & prætor de libẽris loquitur hominibus. puto tamen filiumfamilias in castrensi peculio pertinere ad hoc edictum.

XIIII. CALLISTRATVS *lib.* II. *edicti monitorij.*

ITem ei succurritur, qui in hostium potestate fuit, id est, ab hostibus captus

captus. Nam transfugis nullũ credendũ est beneficium tribui, quibus negatũ est postliminiũ. Poterant tamen qui in hostiũ potestate essent: & illa parte edicti cõtineri, quæ loquitur de his, qui in seruitute fuerint.

XV. VLPIANVS *lib.* XII. *ad edictum.*

AB hostibus captis, postliminio reuersis succurritur, aut ibi mortuis: quia nec procuratorem habere possunt, cum alijs suprascriptis per procuratorem possit subueniri: præter eos, qui in seruitute detinentur. Ego autem etiam nomine eius, qui hostium potitus est: si curator (ut plerunq;) fuerit bonis constitutus, auxilium competere existimo.

Non minus autem ab hostibus capto, quàm ibi nato, qui postliminium habet, succursum uidetur. Si damni infecti missum sit in ædes militis: siquidem præsente eo iussit prætor possideri, non restituitur. si uero absente eo: dicendum, subueniri ei debere. Sed quod simpliciter prætor edixit, POSTEA'VE, ita accipiendũ est: ut si incohata sit bonæ fidei possessoris detentio ante absentiam, finita autem eo reuerso: restitutionis auxilium locum habeat, non quandocunq;: sed ita demũ, si intra modicum tempus, quàm redijt, hoc cõtingat: id est, dum hospitium quis conducit, sarcinulas componit, quærit aduocatũ. nam eum, qui differt restitionem, non esse audiendum, Neracius scribit.

XVI. PAVLVS *lib.* XII. *ad edictum.*

NOn emẽ negligentibus subuenitur, sed necessitate rerũ impeditis. Totumq; illud arbitrio prætoris temperabitur: id est, ut ita demum restituat, si non negligentia, sed temporis angustia non potuerunt litem contestari.

XVII. VLPIANVS *lib.* XII. *ad edictum.*

IVlianus libro quarto scribit, non solũ aduersus possessorẽ hæreditatis succurrendũ esse militi, uerum aduersus eos quoq;, qui à possessore emerunt: ut uindicari res possint, si miles hæreditatem agnouerit. quod si non agnouerit: ex post facto usucapionem processisse manifestatur. Eum quoq;, cui sic legatum sit, IN ANNOS SINGVLOS, QVIBVS IN ITALIA ERIT: restituendum, ut capiat, atq; si in Italia fuisset, Labeo scribit, & Iulianus libro quarto, & Pomponius libro tricesimo primo probant. nõ enim dies actionis exijt, ut prætoris auxilium necessarium sit, sed conditio in caussa est.

XVIII. PAVLVS *lib.* XII. *ad edictum.*

SCiendum est, quod in ijs casibus restitutionis auxilium maioribus damus, in quibus rei dumtaxat persequendæ gratia queruntur: non cum & lucri faciendi caussa, ex alterius pœna uel damno, auxilium sibi impertiri desiderant.

XIX. PAPINIANVS *lib.* III. *quæstionum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

DEniq; si emptor prius, quã per usum sibi adquireret, ab hostibus captus sit: placet interruptam possessionem postliminio non restitui: quia hæc sine possessione non constitit. possessio autem plurimũ facti habet, caussa uero facti non continetur postliminio.

XX. IDEM *lib.XII.quæstionum.*

NEc utilem actionem ei tribui oportet: cum sit iniquissimum, auferre dominiũ, quod usus nõ abstulit. nec enim intelligitur amissum, quod ablatum alteri non est.

XXI. VLPIANVS *lib.XII.ad edictum.*

ITEM (ait prætor) SI QVIS QVID VSV SVVM FECISSE, AVT QVOD NON VTENDO AMISSVM SIT, CONSECVTVS ESSE: ACTIONE'VE QVA SOLVTVS OB ID, QVOD DIES EIVS EXIERIT, CVM ABSENS NON DEFENDERETVR. Quã clausulã prætor inseruit, ut quemadmodum succurrit supradictis personis, ne capiantur. ita & aduersus ipsas succurrat, ne capiãt. Et erit notandum, quod plus prætor expressit, cum aduersus eos restituit, quã cum ipsis subuenit, nam hic non certas personas enumerauit, aduersus quas subueniat, ut supra: sed adiecit clausulã, qua oẽs, qui absentes non defenduntur, complexi sunt. Hæc autem restitutio locum habet: siue per se, siue per subiectas sibi personas usu adquisierint, qui absentes nõ defendebantur: & id, si nemo eorum defensor. Nam si fuit procurator: cum habueris, quem conuenias, non debet inquietari. Cæterum si non existebat defensor, æquissimum erit subueniri: eo potius, quod qui nõ defenduntur (si quidem latitent) prætor pollicetur ex edicto in bona eorum mittere: ut si res exegerit, etiam distrahantur: si uero non latitent, licet non defendantur, in bona tantum mitti. Defendi aũt non is tantũ uideẽ, cuius se defensor ingerit: sed & qui requisitus ab actore, nõ est defensioni defuturus. Plenaq; defensio accipietur, si & iudicium nõ detrectetur, & iudicatum solui satisdetur.

XXII PAVLVS *lib.XI. ad edictum.*

ERgo sciendum est, non aliter hoc edictum locum habere, quàm si amici eius interrogati fuerint, an defendant: aut si nemo sit, qui interrogari potest. Ita enim absens defendi non uidetur: si actor ultro interpellat, nec quisquàm defensioni se offerat: eaq; testatione *cõplecti oportet. Sicut igitur damno eos adfici non uult, ita lucrum facere non patitur. Quod edictum etiam ad furiosos, & infantes, & ciuitates pertinere Labeo ait.

als *com pleri.

XXIII. VLPIANVS *lib.XII.ad edictum.*

AIt prætor, IN'VE VINCVLIS ESSET. hæc particula merito adiecta est. fieri enim poterat, ut quis in uinculis præsens esset: uel

set: ueluti in publica, uel in priuata uincula ductus. nam & eum, qui in uinculis est, (si modo non sit in seruitute) posse usu adquirere constat. igitur & is, qui in uinculis est, si defendatur, cessat restitutio. Is autẽ, qui apud hostes est, nihil per usum sibi adquirere potest: nec cœptã possessionem poterit implere, dum est apud hostes. hoc amplius: nec postliminio reuersus, recuperabit per usum dominij adquisitionem. Item ei, qui per captiuitatem fundi possessionem, uel ususfructus quasi possessionem amisit: succurrendum esse, Papinianus ait. & fructus quoq; medio tempore ab alio ex usufructu perceptos, debere captiuo restitui, æquum putat. Hi planè, qui fuerunt in potestate captiui, usu rem adqrere possunt ex re peculiari: & æquũ erit, ex hac clausula præsentibus subueniri: si cũ non defenderentur, usucaptũ quid sit. Sed & si dies actionis, quæ aduersus captiuum cõpetebat, exierit: aduersus eũ succurritur.

Deinde adijcit prætor, SECVM'VE AGENDI POTESTATEM NON FACERET: ut si, dũ hoc faciat, per usum sit adquisitio impleta, uel qd ex supra scriptis cõtigerit: restitutio cõcedatur, merito. nec enim sufficit semper in possessionẽ bonorũ eius mitti: quia interdum species esse potest, ut in bonis latitãtis mitti non possit, aut nõ latitet. Finge eũ dum aduocationẽ postulat, diem exisse: uel dum alia mora iudicij contingit.

XXIIII. PAVLVS *lib.XII. ad edictum*

SEd & ad eos pertinet, qui conuenti frustrantur: & qualibet tergiuersatione & solertia efficiunt, ne cum ipsis agi possit.

XXV. CAIVS *lib.IIII. ad edictum prouinciale.*

QVod quidem simili modo ad eum quoq; pertinere dicimus, qui non frustrandi gratia id faceret, sed q̃ multitudine rerum distringeretur.

XXVI. VLPIANVS *lib.XII.ad edictum.*

SEd & si per prætorẽ stetit, restitutio indulgebitur. Aduersus relegatum restitutionem faciendam ex generali clausula Pomponius ait, sed nõ & ipsi concedendam: quia potuit procuratorem relinquere. ex caussa tamen, puto etiam ipsi succurrendum. Ait prætor, AVT CVM EVM INVITVM IN IVS VOCARE NON LICERET. hæc clausula ad eos pertinet, quos iure magistratus sine fraude in ius uocare non licet: ut consulẽ, prætorem, cæterosq;, qui imperium potestatemúe quam habent. Sed nõ ad eos pertinet hoc edictũ, quos prætor phibet sine permissu suo in ius uocari: quoniã aditus potuit pmittere: patronos puta & parentes. Deinde adijcit, NEQVE DEFENDERETVR, quod ad omnes supra scriptos pertinet: præter q̃ ad eum, qui absens quid usucepit: quoniam plene de eo supra cautũ est. Ait prætor, SIVE CVI PER MAGISTRATVS FACTVM SINE DOLO MALO IPSIVS ACTIO EXEMPTA ESSE DICETVR: hocq;, ut si per

Universidad de Deusto Biblioteca

per dilationes iudicis effectum sit, ut actio eximatur, fiat restitutio. Sed & si magistratus copia non fuit, Labeo ait restitutionem faciendam. PER MAGISTRATVS autem FACTVM, ita accipiendum est, si ius non dixit. alioquin si caussa cognita denegauit actionem, restitutio cessat: & ita Seruio uidetur. Item MAGISTRATVS FACTVM uidetur, si per gratiam, aut sordes magistratus ius non dixerit. quo casu & hæc pars locum habebit, nec non & superior, SECVM'VE AGENDI POTESTATEM NON FACERET. Nam id egit litigator, ne secum agatur, dum iudicem corrupit. ACTIO EXEMPTA sic erit accipienda, si desijt agere posse. & adijcitur SINE DOLO MALO IPSIVS: uidelicet, ut si dolus eius interueniat, nec ei succurratur. Ipsis enim delinquentibus prætor non subuenit. Proinde si dum uult apud sequentem prætorem agere, tempus frustratus est: non ei subuenietur. Sed & si dum decreto prætoris non obtemperat, iurisdictionem ei denegauit: non esse eum restituturum, Labeo scribit. Idemq; si ex alia iusta caussa non fuerit ab eo auditus. Si feriæ extra ordinem sint indictæ (ob res puta prospere gestas, uel in honorem principis) & propterea magistratus ius non dixerit: Caius Cassius nominatim se dicebat restituturum, quia per prætorem uideretur factum. Solennium enim feriarum rationem haberi nõ debere, quia prospicere eas potuerit, & debuerit actor, ne in eas incideret: quod uerius est, & ita Celsus libro secũdo digestorũ scribit. Sed cum feriæ tẽpus eximũt: restitutiõ dũtaxat ipsorũ dierum facienda est, nõ totius tẽporis, & ita Iulianus libro quarto digestorum scribit. Ait enim rescissionem usucapionis ita faciendam: ut hi dies restituantur, quibus actor agere uoluit, & interuẽtu feriarum impeditus est. Quoties per absentiam quis non toto tempore aliquem exclusit (utputa rem tuam possedi uno minus die, statuto in usucapionibus tẽpore) deinde reipublicæ caussa abesse cœpi: restitutio unius diei aduersum me facienda est. ITEM (inquit prætor) SI QVA ALIA MIHI IVSTA CAVSSA VIDEBITVR, IN INTEGRVM RESTITVAM. Hæc clausula edicto inserta, necessaria est. multi enim casus interuenire poterunt, qui deferant restitutionis auxilium, nec singulatim tamen enumerari potuerunt. unde quoties æquitas restitutionem suggerit, ad hanc clausulam erit descendendum. utputa legatione quis pro ciuitate functus est. æquissimum est eum restitui, licet reipublicæ caussa nõ absit: & sæpissime constitutum est, adiuuari eum debere, siue habuit procuratorem, siue nõ. Idem puto, & si testimonij caussa sit euocatus quis ex qualibet prouincia, uel in urbem, uel ad principem. nam & huic subueniri sæpissime rescriptum est. Sed & his, qui cognitionis graria, uel appellationis peregrinati

grinati sunt, similiter subuenitur. Et generaliter quotiescunq; quis ex necessitate, non ex uoluntate absfuit: dici oportet, ei subueniendum.

XXVII. PAVLVS *lib. XII. ad edictum.*

ET siue quid amiserit, siue lucratus non sit, restitutio facienda est: etiam si non ex bonis quid amissum sit.

XXVIII. VLPIANVS *lib. XII. ad edictum.*

NEcnõ & si quis de caussa probabili absfuerit, deliberare debet prætor, an ei subueniri debeat (puta studiorum caussa) forte procuratore suo defuncto, ne decipiatur per iustissimam absentiæ caussam.

Item si quis nec in custodia, nec in uinculis sit, sed sub fideiussorum satisdatione: & dum propter hoc, quod recedere non potest, captus sit: & restituetur, & aduersus eũ dabit̃ restitutio. QVOD EIVS (inquit prætor) PER LEGES, PLEBISCITA, SENATVSCONSVLTA, EDICTA, DECRETA PRINCIPVM LICEBIT. quæ clausula nõ illud pollicetur: restituturum scilicet, si leges permittant: sed si leges nõ prohibeant. Si quis sæpius reipublicæ caussa absfuit ex nouissimo reditu tempus restitutionis esse ei computandum, Labeo putat. Sed si omnes quidem absentiæ annũ colligant, singulæ minus anno: utrũ an num ei damus ad restitutionẽ, an uero tantum temporis, quantum nouissima eius absentia occupauit, uidendum. & puto annum dandum.

Si cum in prouincia domicilium haberes, esses autem in urbe: an mihi annus cedat, quasi experiundi potestatem habeam? & ait Labeo, nõ cedere. Ego autem puto hoc ita uerum, si ius reuocandi domum aduersarius habuit. si minus: uideri esse experiundi potestatem, quia & Romæ contestari litem potuit. Exemplo rescissoriæ actionis etiam exceptio ei, qui reipublicæ caussa absfuit, cõpetit: forte si res ab eo, possessionemúe nacto uindicetur. In actione rescissoria, quæ aduersus militem competit: æquissimũ esse Pomponius ait, eius quoq; temporis, quo absens defensus non est, fructus eum præstare. Ergo & militi debebunt restitui, & utriq; actio erit.

XXIX. AFRICANVS *lib. VII. quæstionum.*

VIdelicet ut ne cui officium publicũ uel damno, uel cõpendio sit.

XXX. PAVLVS *lib. XII. ad edictum.*

CVm miles, qui usucapiebat, decesserit: & hæres impleuerit usucapionem: æquum est rescindi, quod postea usucaptum est: ut eadem in hæredibus, qui in usucapionem succedunt, seruanda sint. quia possessio defuncti quasi iuuncta descendit ad hæredem, & plerũq; non dum hæreditate adita completur. Si is qui reipublicæ caussa absfuit, usuceperit, & post usucapionẽ alienauerit rem: restitutio faciẽda erit, & (licet sine dolo malo abfuerit, & usuceperit) lucro eius occurri oportet

Item ex reliquis omnibus caussis restitutio facienda erit: ueluti si ad uersus eum pronunciatum sit.

XXXI. IDEM *lib.IIII. ad edictum.*

SI is, cuius rem usuceperit reipublicæ caussa absens, possessionē suæ rei ab illo usucaptæ nactus sit: & si post ea amiserit: non temporalē, sed perpetuam habet actionem.

XXXII. MODESTINVS *lib.VIII. regularum.*

ABesse reipublicæ caussa intelligitur & is, qui ab urbe profectus est: licet nondum prouinciam excesserit. sed & is, qui excessit, donec in urbem reuertatur. & hoc etiā ad proconsules legatosq; eorum, & ad eos, qui prouincijs præsunt, procuratoresue principum, qui in prouincijs tenentur, pertinet: & ad tribunos militum, & præfectos, & comites legatorū, qui ad ærarium, aut in commentariū principis relati sunt.

XXXIII. IDEM *lib. singulari de enucleatis casibus.*

INter eos, qui ex generali clausula adiuuantur, & fisci patronus connumeratur. Eos, qui notis scribunt acta præsidū, reipublicæ caussa non abesse, certum est. Militum medici (quoniam officium, quod gerunt, & publicæ prodest, & fraudem eis adferre non debet) restitutionis auxilium implorare possunt.

XXXIIII. IABOLENVS *lib.XV. ex Cassio.*

MIles commeatu accepto, si domi suæ est, reipublicæ caussa abesse non uidetur. Qui operas in publicum, quod uectigaliū caussa locatum est, dat: reipublicæ caussa non abest.

XXXV. PAVLVS *lib.IIII. ad L. Iuliam et Papiam.*

QVi mittuntur, ut milites ducerent, aut reducerent, aut legendi curam gererent: reipublicæ caussa absunt. hi quoq; qui missi sunt ad gratulandum principi. Item procurator Cæsaris, non solum cui rerum prouinciæ cuiusq; procuratio mandata erat: sed & is, cui rerum, quamuis non omnium. Itaq; plures ibi procuratores diuersarum rerū reipublicæ caussa abesse intelligūtur. Præfectus quoq; Aegypti reipublicæ caussa abest, quiūe aliā ob caussam reipublicæ gratia extra urbē abierit. Sed & in urbanicis militibus idē diuus Pius constituit. Quæsitū est, & de eo, qui ad compescendos malos homines missus est, an reipublicæ caussa abesset? & placuit reipublicæ caussa eum abesse. Item paganum, qui in expeditionem consulari iussu transierat, ibiq; in acie ceciderat. hæredi enim eius succurrendum est. Qui reipublicæ caussa Romam profectus est, abesse reipublicæ caussa uidetur. Sed & si extra patriam suam reipublicæ caussa profectus sit: etiam si per urbem ei iter competit, reipublicæ caussa abest. Similiter qui in prouincia est, ut primum aut domo sua profectus est: aut cum in eadem prouincia degit, reipub

reipublicæ administrandæ caussa: simul atq; agere rempublicam cœpit, ad similitudinē absentis habetur. Et dū eat in castra, ac redeat miles, reipublicæ caussa abest: quod & eūdum sit in castra militaturo, & redeundum. *Viuianus scribit Proculum respondisse: militem, qui cum commeatu absit, dum domum uadit aut redit, reipublicæ caussa abesse: dum domi sit, non abesse. Als *Iulianus.

XXXVI VLPIANVS *lib.VII. ad L. Iuliam & Papiā.*

REipublicæ caussa abesse eos solos intelligimus, qui non sui commodi caussa, sed coacti absunt.

XXXVII. PAVLVS *lib.IIII. ad L. Iuliā & Papiam.*

HI qui in prouincia sua ultra tempus à cōstitutionibus concessum adsident: ex publica caussa abesse non intelliguntur.

XXXVIII. VLPIANVS *lib.VII. ad L. Iuliā et Papiā*

SI cui in prouincia sua princeps adsidere speciali beneficio permiserit: puto eum reipublicæ caussa abesse. quod si non ex permissione hoc fecerit: consequenter dicemus: cum crimen admisit, non habere eū priuilegia eorum, qui reipublicæ caussa absunt. Tam diu reipublicæ caussa abesse quis uidebitur, quamdiu officio alicui præest. quod si finitum fuerit officium, iam desinit abesse reipublicæ caussa. Sed ad reuertendum illi tempora computabimus, statim atq; desijt reipublicæ caussa abesse: quibus reuerti in urbem potuit: & erit moderatum, tempora ei dare, quæ lex reuertentibus præstitit. Quare si quid * excesserit suæ rei caussa, non dubitabimus, id tempus ei non proficere: habitaq; dinu tra fluxe meratione temporis, quo reuerti debuit, statim eum dicemus desisse rit. reipublicæ caussa abesse. Planè si infirmitate impeditus, cōtinuare iter non potuit: habebitur ratio humanitatis, sicuti haberi solet & hyemis, & nauigationis, & cæterorum, quæ casu contingunt. Als * ex

XXXIX. PAVLVS *lib.I. sententiarum.*

IS qui reipublicæ caussa abfuturus erat, si procuratorem reliquerit, per quem defendi potuit: in integrum uolens restitui, non audietur.

XL. VLPIANVS *lib.V. opinionum.*

SI qua militi accusatio competat eo tempore, quo reipublicæ operā dedit, non perimetur. Quod eo tempore, quo in insula quis fuit ex pœna ei irrogata, cuius restitutionē à pricipe impetrauit: ab alio usurpatū ex bonis, quæ non adempta erant, probatum fuerit: suæ caussæ restituendum est.

XLI. IVLIANVS *lib.XXXV. digestorum.*

SI quis Titio legauerit, si mortis suæ tempore in Italia esset, aut in annos singulos, quod in Italia esset: & ei succursum fuerit, quia ob id quod rei publicæ caussa abfuit, exclusus fuerit à legato: fideicommis-

Universidad de Deusto Biblioteca

ſum ab eo relictum præſtare cogitur. MARCELLVS NOTAT. quis enim dubitauit, ſalua legatorum & fideicommiſſorum cauſſa, militi reſtitui hæreditatem: quam ob id perdidit, quod reipublicæ cauſſa abſuit?

XLII. ALFENVS *lib. V. digeſtorum.*

NOn uere dicitur reipublicæ cauſſa abeſſe, qui ſui priuati negocij cauſſa in legatione eſt.

XLIII. AFRICANVS *lib. VII. quæſtionum.*

SI quis ſtipulatus ſit in annos ſingulos, quod in Italia eſſet uel ipſe, uel promiſſor: & alteruter reipublicæ cauſſa abeſſe cœperit: officium prætoris eſt, introducere utilem actionem. Eadem dicemus, & ſi ita concepta ſtipulatio fuerit, ſi quinquennio proximo Romæ fuerit: uel ita, ſi non fuerit, centum dare ſpondes?

XLIIII. PAVLVS *lib. II. Ad Sabinum.*

ISqui reipublicæ cauſſa abeſt: in aliqua re læſus non reſtituitur, in qua etiam, ſi reipublicæ cauſſa non abſuiſſet, damnũ erat paſſurus.

XLV. SCAEVOLA *lib. I. regularum.*

MIlites omnes, qui diſcedere à ſignis ſine periculo non poſſunt, reipublicæ cauſſa abeſſe intelliguntur.

XLVI. MARTIANVS *lib. II. regularum.*

QVi reipublicæ cauſſa abſuit, etiam aduerſus eum, qui pariter reipublicæ cauſſa abſuit, reſtituẽdus eſt: ſi aliqd dãni iuſte queritur.

DE ALIENATIONE IVDICII MVTANDI cauſſa facta. Tit. VII.

CAIVS *lib. IIII. ad edictum prouinciale.*

OMNIBVS modis proconſul id agit, ne cuius deterior cauſſa fiat ex alieno facto. Et cum intelligeret, iudiciorum exitum interdum duriorem conſtitui, oppoſito nobis alio aduerſario: in eam quoq; rem proſpexit. ut ſi quis alienando rem, alium nobis aduerſarium ſuo loco ſubſtituerit, idq; data opera in fraudẽ noſtram fecerit: tanti nobis in factum actione teneatur, quanti noſtra interſit, alium aduerſarium nos non habuiſſe. itaq; & ſi alterius prouinciæ hominem, aut potentiorem nobis oppoſuerit aduerſarium: tenebitur.

II. VLPIANVS *lib. XII. ad edictum.*

AVt alium, qui uexaturus ſit aduerſarium.

III. CAIVS *lib. IIII. ad edictum prouinciale.*

QVia etiam ſi cum eo, qui alterius prouinciæ eſt, experiar: in illius prouincia experiri debeo: & potentioribus pares eſſe non poſſumus.

Sed & ſi hominem, quem petebamus, manumiſerit: durior noſtra conditio fit, quia prætores fauent libertatibus. Item ſi locum, in quo opus feceris, cuius nomine interdicto QVOD VI AVT CLAM uel actione AQVAE PLVVIAE ARCENDAE tenebaris, alienaueris: durior noſtra conditio facta intelligitur: quia ſi tecum ageretur, tuis impenſis id opus tollere deberes. nunc uero cum incipiat mihi aduerſus alium actio eſſe, quàm qui fecerit: compellor meis impenſis id tollere. quia qui ab alio factum poſſidet hactenus iſtis actionibus tenetur, ut patiatur id opus tolli. Opus quoq; nouum ſi tibi nũciauerim, tuq; eum locum alienaueris, & emptor opus fecerit: dicitur hoc te iudicio teneri, quaſi neq; tecum ex operis noui nunciatione agere poſſim, quia nihil feceris: neq; cũ eo, cui id alienaueris, quia ei nunciatum non ſit. Ex quibus apparet, quod proconſul in integrum reſtituturum ſe pollicetur: ut hac actione tantũ officio iudicis conſequatur actor, quantum eius interſit, alium aduerſarium non habuiſſe: forte ſi quas impenſas fecerit, aut ſi quam aliam incommoditatem paſſus erit, alio aduerſario ſubſtituto. Quid ergo, ſi is, aduerſus quem talis actio competit, paratus ſit utile iudicium pati, perinde ac ſi poſſideret? recte dicitur, denegandam eſſe aduerſus eum ex hoc edicto actionem.

IIII. VLPIANVS *lib. XII. ad edictum.*

ITem ſi res fuerint uſucaptæ ab eo, cui alienatæ ſunt, nec peti ab eo poſſint: locum habet hoc edictum. Itemq; fieri poteſt, ut ſine dolo quidẽ malo deſierit poſſidere, uerum iudicij mutandi cauſſa id fiat. Sunt & alia complura talia. Poteſt etiam aliquis dolo malo deſinere poſſidere, nec tamen iudicij mutandi cauſſa id feciſſe, nec hoc edicto teneri. neq; enim alienat, qui dumtaxat omittit poſſeſſionẽ. Non tamen eius factum improbat prætor: qui tanti habuit re carere, ne ꝓpter eam ſæpius litigaret. hæc enim uerecundia & cogitatio eius, qui lites exſecratur, non eſt uituperanda: ſed eius dumtaxat, qui cum rem habere uult, litem ad alium transfert, ut moleſtum aduerſarium pro ſe ſubijciat. Pedius libro nono non ſolum ad dominij translationem hoc edictum pertinere ait, uerum ad poſſeſſionem quoq;. alioquin & is, cũm quo in rem agebatur (inquit) ſi poſſeſſione ceſſit, non tenebitur. Si quis autem ob ualetudinem, aut ætatem, aut occupationes neceſſarias litem in alium tranſtulerit: in ea cauſſa non eſt, ut hoc edicto teneatur, cum in hoc edicto doli mali fiat mentio. Cæterum interdictum erit per procuratores litigare, dominio in eos plerunq; ex iuſta cauſſa translato. Ad iura etiam prædiorum hoc edictum pertinet: modo ſi dolo malo fiat alienatio. Hæc actio in id, quod intereſt, competit. proinde ſi res non fuit petitoris, aut ſi is qui alienatus eſt, ſine culpa deceſſit:

cessat iudicium, nisi quid actoris præterea interfuit. Hæc actio non est pœnalis, sed rei persecutionem arbitrio iudicis cõtinet. quare & hæredi dabitur: in hæredem autem,

V. PAVLVS lib. XII. ad edictum.

VEl similem,

VI. VLPIANVS lib. XII. ad edictum.

VEl post annum non dabitur.

VII. CAIVS lib. IIII. ad edictum prouinciale.

QVia pertinet quidem ad rei persecutionem, uidetur autem ex delicto dari.

VIII. PAVLVS lib. XII. ad edictum.

EX hoc edicto tenetur, etiam qui rem exhibet: si arbitratu iudicis pristinam caussam iudicij non restituit. Ait prætor, QVAE VE ALIENATIO IVDICII MVTANDI CAVSSA FACTA FVERIT. id est, futuri iudicij caussa: non eius, quod iam sit. Abalienare intelligitur, & qui alienam rem uendiderit. Sed hæredem instituendo, uel legando si quis alienet: huic edicto locus non erit. Si quis alienauerit, deinde receperit: non tenebitur hoc edicto. Qui uenditori suo redhibet, non uidetur iudicij mutandi caussa alienare.

IX. PAVLVS lib. I. ad edictum edilium aeruliium.

QVia redhibito homine omnia retro aguntur. & ideo non uidetur iudicij mutãdi caussa alienare, qui redhibet: nisi forte propter hominem ipsum redhibet, non redhibiturus aliãs.

X. VLPIANVS lib. XII. ad edictum.

NAm & si obligatus soluero, quod à me petere uelles: huic edicto locus non erit. Si tutor pupilli uel adgnatus furiosi alienauerit: utilis actio competit, quia consilium huius fraudis inire non possunt.

XI. IDEM lib. V. opinionum.

CVm miles postulabat, suo nomine litigare de possessionib9, quas sibi donatas esse dicebat: responsum est, si iudicij mutandi caussa donatio facta fuerit, priorem dominum experiri oportere: ut rem magis, quàm litem in militem transtulisse credatur.

XII. MARTIANVS lib. XIIII. institutionum.

SI quis iudicij communi diuidundo euitandi caussa rem alienauerit: ex lege Licinia interdicitur ei, ne communi diuidundo iudicio experiatur. Verbi gratia, ut potentior emptor per licitationem uilius eam accipiat, & per hoc iterum ipse recipiat. Sed & ipse quidem, qui partem alienauit, communi diuidundo iudicio si agere uelit, non audietur. Is uero, qui emit, si experiri uelit: ex illa parte edicti uetatur, qua cauetur, ne qua alienatio iudicij mutandi caussa fiat.

De

DE RECEPTIS, QVI ARBITRIVM RECEPERUNT, UT SENTENTIAM DICANT. TIT. VIII.

PAVLVS lib. I. ad edictum.

COmpromissum ad similitudinem iudiciorum redigitur, & ad finiendas lites pertinet.

II. VLPIANVS lib. IIII. ad edictum.

EX cõpromisso placet exceptionẽ non nasci, sed pœnæ petitionem.

III. IDEM lib. XIII. ad edictum.

LAbeo ait: si compromisso facto sententia dicta est, qua quis à minore uiginti quinq; annis tutelæ absoluereturr: ratũ id à prætore non habẽdum, neq; pœnæ eo nomine commissæ petitionẽ dari. Tametsi neminem prætor cogit arbitrium recipere: (quoniam hæc res libera & soluta est, & extra necessitatem iurisdictionis posita) attamen ubi semel quis in se receperit arbitrium, ad curam & ad sollicitudinem suam hanc rem pertinere prætor putat: non tantum quod studeat lites finiri, uerum quoniam non debeant decipi, qui eum quasi uirum bonum disceptatorem inter se elegerunt. finge enim post caussam iam semel atq; iterum tractatã, post nudata utriusq; intima, & secreta negocij aperta: arbitrum uel id gratiæ dantem, uel sordibus corruptum, uel ex alia caussa nolle sententiam dicere; quisquam ne potest negare æquissimũ fore, prætorem interponere se, ut officium, quod in se recepit, impleat? Ait prætor. QVI ARBITRIVM, POENA COMPROMISSA, RECEPERIT. Tractemus de personis arbitrantium. & quidem arbitrum cuiusq; dignitatis coget officio perfungi, quod suscepit, etiam si sit consularis: nisi forte in aliquo magistratu positus, uel potestate: (consul forte uel prætor) quoniam in hoc imperium non habet.

IIII. PAVLVS lib. XIII. ad edictum.

NAm magistratus superiores, aut pari imperio qui sunt, nullo modo possunt cogi. nec interest: ante, an in ipso magistratu arbitriũ susceperint. sed inferiores possunt.

V. VLPIANVS lib. XIII. ad edictum.

SEd & filiusfamilias compelletur.

VI. CAIVS.

QVin etiam & de re patris dicitur filiumfamilias arbitrũ esse. nam & iudicem eum esse posse, plerisq; placet.

VII. VLPIANVS lib. XIII. ad edictum.

PEdius libro nono & Pomponius libro tricesimotertio scribunt: parui referre, ingenuus q̃s, an libertinus sit: integræ famæ quis sit arbiter, an ignominiosus. In seruũ Labeo cõpromitti non posse scri-

bit

Universidad de Deusto Biblioteca

bit libro undecimo, & est uerum. Vnde Iulianus ait: Si in Titium & seruum compromissum sit: nec Titium cogendum sententiã dicere, quia cum alio receperit: quamuis serui (inquit) arbitrium nullum sit. Quid tamen, si dixerit sententiam Titius? pœna nõ committetur: quia non, ut recepit, dixit sententiam.

VIII. PAVLVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

SEd si ita cõpromissum sit, ut uel alterutrius sentẽtia ualeat: Titiũ cogendum.

IX. VLPIANVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

SEd si in seruum compromittatur, & liber sententiam dixerit: puto, si liber factus receperit, consentientibus partibus: ualere. Sed neq; in pupillum, neq; in furiosum, aut surdum, aut mutum compromittetur, ut Pomponius scribit. Si quis iudex sit: arbitriũ recipere eiusdẽ rei, de qua iudex est, inte se compromitti iubere, prohibetur lege Iulia: & si sententiam dixerit, non est danda pœnæ persecutio. Sunt & alij, qui sententiam dicere non coguntur: utputa si sordes, aut turpitudo arbitri manifesta sit. Iulianus ait, si eum infamarunt litigatores: nõ omni modo prætorem debere eum excusare, sed caussa cognita. Idem & si sprera authoritate eius ad iudicium,

X. PAVLVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

VEl alium arbitrum,

XI. VLPIANVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

LItigatores ierunt, mox ad eundem arbitrum redierunt: prætorem non debere eum cogere inter eos disceptare, qui ei contumeliam hanc fecerint, ut eum spernerent, & ad alium irent. Arbitrum non esse cogendum sententiam dicere, nisi compromissum interuenerit: & quod ait prætor POENA COMPROMISSA, accipere nos debere, nõ si utrinq; pœna numaria, sed & si alia res uice pœnæ, si quis arbitri sententiæ non steterit, promissa sit: Pomponius scribit. Quid ergo, if res apud arbitrũ depositæ sint eo pacto, ut ei daret, qui uicisset: uel ut eam daret, si non pareretur sententiæ? an cogendus sit sententiã dicere? & puto cogendum. tantundem est, & si quantitas certa ad hoc apud eum deponatur. proinde & si alter rem, alter pecuniam stipulanti promiserit: plenum compromissum fit, & cogetur sententiam dicere. Interdum (ut Pomponius scribit) recte nudo pacto fiet compromissum: ut puta si ambo debitores fuerunt: & pacti sunt, ne petat, quod sibi debetur, qui sententiæ arbitri non parnit. Itẽ Iulianus scribit, non cogendũ arbitrũ sententiam dicere, si alter ꝓmiserit, alter nõ. Idem dicit, & si sub cõditione fuerit pœna compromissa: ueluti si nauis ex Asia uenerit, tot milia. non em̃ prius arbitrũ cogendũ sententiã dicere, q̃ conditio exstiterit: ne sit inefficax deficiente conditione. & ita Pomponius libro tricesimotertio ad edictũ scribit.

Paulus

XII. PAVLVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

QVo casu ad prætorẽ pertinebit in eo forsitan solo, ut si possit dies compromissi proferri, proferatur.

XIII. VLPIANVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

POmponius ait, & si alteri acceptòlata pœna sit compromissi: non debere eum compelli sententiam dicere. Idem Pomponius scribit. Si de meis solis controuersijs sit cõpromissum, & de te pœnam sim stipulatus: uidendum, ne non sit compromissum. sed cui rei moueatur, non uideo. nam si ideo, quia de unius controuersijs solum compromissum sit, nulla ratio est. licet enim & de una re cõpromittere. si uero, quia ex altera dumtaxat parte stipulatio interuenerit, est ratio: tanquãm si petitor sit, qui stipulatus est, possit dici plenum esse compromissum: quia is, qui conuenitur, tutus est pacti exceptione: is uero qui conuenit, si arbitrio non pareatur, habet stipulationem. Sed id uerum esse non puto. neq; enim sufficit exceptionem habere, ut arbiter sententiam dicere cogatur. Recepisse autem arbitrium uidetur (ut Pedius libro nono dicit) qui iudicis partes suscepit, finemq; se sua sententia controuersijs impositurum pollicetur. Quod si (inquit) hactenus interuenit, ut experiretur, an consilio suo uel authoritate discuti litem paterentur: non uidetur arbitrium recepisse. Arbiter ex compromisso his diebus non cogitur sententiam dicere, quibus iudex non cogeretur, nisi dies compromissi exitura sit, nec proferri possit. Proinde si forte urgeatur à prætore ad sententiam: æquissimum erit, si iuret sibi de caussa nondum liquere, spacium ei ad pronunciandum dari.

XIIII. POMPONIVS *lib.* XI. *ad Q. Mutium.*

SEd si compromissum sine die confectum est: necesse est arbitro, omnimodo diem statuere, partibus consentientibus, & ita demum caussam disceptare. quod si hoc prætermissum sit: omni tempore cogendus est sententiam dicere.

XV. VLPIANVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

LIcet autem prætor districte dicat, sententiam se arbitrum dicere coacturum: attamen interdum rationem eius habere debet, & excusationem recipere, caussa cognita: utputa si fuerit infamatus à litigatoribus: aut si inimicitiæ capitales inter eum & litigatores, aut alterum ex litigatoribus intercesserint: aut si ætas, si ualetudo, quæ postea contingit, id ei munus remittat: aut occupatio negociorum propriorum, uel profectio urgẽs, aut munus aliquod reipublicæ caussa. & id Labeo.

XVI. PAVLVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

AVt si qua alia incommoditas ei post arbitrium susceptum incidat. Sed in caussa ualetudinis similibus ũe, caussa cognita differe

re cogitur. Arbiter iudicij ſui nomine,quod publicum uel priuatũ habet,excuſatus eſſe debet à compromiſſo:utiq; ſi dies compromiſſi proferri non poteſt. Quod ſi poteſt:quare non cogat eum,cum poſſit proferre? quod ſine ulla diſtrictione ipſius interdum futurum eſt. Si tamen utercq; uelit eum ſententiam dicere:an(quamuis cautum non ſit de die proferenda)non aliâs impetret(quia iudicium habet, ne cogatur) quã ſi conſentiat denuo in ſe compromitti? hæc ſi dies exitura eſt

XVII. VLPIANVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

ITem ſi unus ex litigatoribus bonis ſuis cedat. Iulianus lib. quarto digeſtorũ ſcribit,nõ eſſe cogendum arbitrum ſententiam dicere: cum neq; agere,neq; cõueniri poſſit. Si multo poſt reuertantur ad arbitrũ litigatores:nõ eſſe cogendum ſententiã dicere,Labeo ſcribit. Item ſi plures ſunt, qui arbitriũ receperunt:nemo unus cogẽdus erit ſententiã dicere:*ſed aut oẽs,aut nullus. Inde Põponius libro triceſimotertio ad edictũ quærit:ſi ita ſit cõpromiſſum,ut quod Titio diſceptatori placet, id Seius pronunciet: quis ſit eorum cogendus? Et puto tale arbitrium non ualere,in quo libera facultas arbitri ſententiæ futura non eſt. Sed ſi ita ſit compromiſſum,arbitratu Titij aut Seij fieri. Pomponius ſcribit,& nos putamus compromiſſum ualere:ſed is erit cogendus ſententiam dicere,in quem litigatores conſenſerint. Si in duos fuerit compromiſſum:ſic ut ſi diſſentirent,tertium adſumant: puto tale compromiſſum non ualere. Nam & in adſumẽdo poſſunt diſſentire. Sed ſi ita ſit, ut tertius adſumeretur Sempronius: ualet compromiſſum, quoniã inadſumendo diſſentire non poſſunt. Principaliter tamen, ſi in duos arbitros ſit compromiſſum:non debet prætor eos cogere ſententiam dicere:quia res ferè ſine exitu futura eſt, propter naturalem hominum ad diſſentiendum facilitatem. In impari enim numero ideirco compromiſſum admittitur:nõ quoniam cõſentire omnes facile eſt, ſed quia(& ſi diſſentiant)inuenitur pars maior, cuius arbitrio ſtabitur. Sed tamen uſitatum eſt etiam in duos cõpromitti: & debet prætor cogere arbitros, ſi non conſentiant, tertiam perſonam certam eligere, cuius authoritati pareatur. Celſus quoq; libro tertio digeſtorum ſcribit:ſi in tres fuerit compromiſſum, ſufficere duorum cõſenſum, ſi præſens fuerit & tertius:alioquin abſente eo, licet duo conſentiant, arbitriũ non ualere:quia in plures fuit compromiſſum, & potuit præſentia eius trahere eos in aliam ſententiam.

**hæc in nõ nullis non leguntur.*

XVIII. POMPONIVS *lib.* XVII. ἐπιστολῶν.

SIc & tribus iudicibus datis, quod duo ex cõſenſu, abſente tertio, iudicauerũt: nihil ualet. quia ita demum quod maior pars omnium iudicauit, ratum eſt: cum & omnes iudicaſſe palam eſt.

Paulus

XIX. PAVLVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

QValem autem ſententiam dicat arbiter, ad prætorem non pertinere, Labeo ait: dummodo dicat, quod ipſi uidetur. Et ideo ſi ſic fuit in arbitrum compromiſſum, ut certam ſententiam dicat: nullum eſſe arbitrium, nec cogendum ſententiam dicere, Iulianus libro quarto digeſtorum ſcribit. Dicere autem ſententiam exiſtimamus eum, qui ea mente quid pronunciat, ut ſecundum id diſcedere eos à tota controuerſia uelit Sed ſi de pluribus rebus ſit arbitrium receptum: niſi oẽs controuerſias finierit, non uidetur dicta ſententia, & adhuc erit à prætore cogendus. Vnde uidendum erit, an mutare ſententiam poſſit. & aliâs quidem eſt agitatum, ſi arbiter iuſſit dari, mox uetuit: utrum eo quod iuſſit, an eo quod uetuit, ſtari debeat. Et Sabinus quidẽ putauit poſſe, Caſſius uero ſentẽtiam magiſtri ſui bene excuſat. Et ait de ea ſententia Sabinum non ſenſiſſe, quæ arbitrium finiat, ſed de præparatione cauſſæ: utputa ſi iuſſerit litigatores calendis adeſſe, mox idibus iubeat. nam mutare eum diem poſſe. Cæterum ſi condemnauit, uel abſoluit: quando arbiter eſſe deſierit, mutare ſententiam non poſſe.

XX. CAIVS *lib.* V. *ad edictum prouinciale.*

QVia arbiter, & ſi errauerit in ſententia dicẽda, corrigere eam non poteſt.

XXI. VLPIANVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

QVid tamen, ſi de pluribus cõtrouerſijs ſumptus eſt, nihil ſibi communibus: & de una ſententiam dixit, de alijs nondum? nunquid deſijt eſſe arbiter? Videamus igitur, an in prima cõtrouerſia poſſit mutare ſententiam, de qua iam dixerat. Et multum intereſt, de omnibus ſimul ut dicat ſententiam, cõpromiſſum ſit, an non. nam ſi ut de omnibus: poterit mutare. nondũ enim dixit ſententiam. Quod ſi ut ſeparatim: quia plura ſunt compromiſſa, & ideo (quantum ad illam controuerſiam pertinet) arbiter eſſe deſijt. Si arbiter ita pronunciaſſet, nihil uideri Titium debere Seio: tametſi Seium non uetuiſſet petere, tamen ſi quid petiſſet, uideri contra ſententiam arbitri feciſſe: & id Ofilius & Trebatius reſponderunt. Solutioni diem poſſe arbitrũ ſtatuere puto: & ita etiam Trebatius uidetur ſentire. Pomponius ait, inutiliter arbitrum incertam ſententiam dicere: utputa quantũ ei debes, redde: diuiſioni ueſtræ ſtari placet: pro ea parte, quam creditoribus tuis ſoluiſti, accipe. Item ſi arbiter pœnam ex compromiſſo peti uetuerit: in libro triceſimotertio apud Pomponium ſcriptum habeo, non ualere, & habet rationem: quia non de pœna compromiſſum eſt. Papinianus libro tertio quæſtionum ait, ſi cum dies compromiſſi finiretur, prolato die litigatores denuo in eum compromiſerint, nec ſecundi compromiſſi arbitrium receperit: non eſſe cogendum recipere, ſi ipſe

Universidad de Deusto Biblioteca

in mora nõ fuerit, quo minus partibus suis fungeretur. Quodsi per eũ factum sit: æquissimum esse, cogi eum à prætore sequẽs recipere. Quæ quæstio ita procedit: si nihil in priore compromisso de die proferendo cauebatur. Cæterum si cauebatur, & ipse protulit: mansit arbiter.

Plenum compromissum appellatur, quod de rebus controuersijsue omnibus compositum est. nam ad omnes controuersias pertinet. sed si forte de una re sit disceptatio:* licet plenum compromissum factum sit, tamen Martianus ex cæteris caussis actiones superesse ait. id enim uenire in compromissum, de quo actum sit, ut ueniret. Sed est tutius, si quis de certa re compromissum facturus sit, de ea re sola exprimere. Non debent aũt in cõpromisso obtempare litigatores, si arbiter aliquid inhonestũ iusserit. Si intra diem cõpromissi aditus arbiter, post diem cõpromissi adesse iusserit: pœna non cõmittitur. Si quis ex litigatoribus ideo non adfuerit, quod ualetudine, uel reipublicæ caussa absentia impeditus sit, aut magistratu, aut alia iusta caussa: pœnã cõmitti Proculus & Atilicinus aiunt. Sed si paratus sit in eundẽ cõpromittere: actionẽ denegari, aut exceptione tutum fore. Sed hoc ita demũ uerum erit, si arbiter recipere in se arbitrium fuerit paratus. nam inuitum non esse cogendum, Iulianus libro quarto digestorum recte scribit. ipse autem nihilominus pœna absoluitur. Si arbiter iusserit (puta) in prouincia adesse litigatores, cum Romæ esset in eum compromissum: an ei impune non pareatur, quæritur. Et est uerius, quod Iulianus ait libro quarto: eum locum compromisso inesse, de quo actum sit, cum compromitteretur. Impune igitur ei non parebitur, si alio loco adesse iusserit. Quid ergo, si non appareat, de quo loco actum sit? melius dicetur eum locum contineri, ubi compromissum est. Quid tamen, si eò loci, qui sit circa urbem, adesse iusserit? Pegasus admittit ualere iussum. Quod puto uerum esse, si eius sit authoritatis arbiter: uel in secessibus soleat agere, & litigatores facile eò loci uenire possint. Sed & si in aliquẽ locum inhonestum adesse iusserit, puto in popinã, uel lupanarium: sine dubio (ut Iulianus ait) impune ei non parebitur. quam sententiam & Celsus libro secundo digestorum probat. Vnde eleganter tractat: si is sit locus, in quem alter ex litigatoribus honeste uenire non possit, alter possit: & is non uenerit, qui sine sua turpitudine eò uenire possit, & is uenerit, qui inhoneste uenerat: an committatur pœna compromissi, quasi nõ præbita opera. & recte putat, non committi. absurdum enim esse, iussum in alterius persona ratum esse, in alterius non. Intra quantum autem temporis, nisi detur, quod arbiter iussit, cõmittatur stipulatio, uidendũ est. Et si quidẽ adiectus dies non sit: Celsus scribit libro secundo digestorũ, inesse quoddam modicũ tempus: quod ubi præterierit, pœna statim peti

aliàs licet compromissum auctũ sit.

peti possit. ut tamen (inquit) si dederit ante acceptum iudicium, agi ex stipulatu non possit.

XXII. PAVLVS *lib. XIII. ad edictum.*

VTiq; nisi eius interfuerit, tunc solui.

XXIII. VLPIANVS *lib. XIII. ad edictum.*

CElsus ait, si arbiter intra calendas septembris dari iusserit, nec datum erit: licet postea offeratur, attamen semel commissam pœnam compromissi non euanescere: quoniam semper uerum est, intra calendas datum non esse. Si autem oblatum acceperit: pœnam petere non posse, aut doli exceptione remouendum. Contra, ubi duntaxat dari iussit. Idem ait, si iusserit me tibi dare, & ualetudine sis impeditus, quo minus accipias, aut alia iusta caussa: Proculũ existimare, pœnam non committi, nec si post calendas, te parato accipere, non dem. Sed ipse recte putat, duo esse arbitri præcepta: unum pecuniam dari, aliud intra calendas dari. licet igitur in pœnam non commitras, quod intra calendas non dederis, quoniam per te non steterit: tamen cõmittis in eã partem, quod non das. Idem ait, nihil aliud esse, arbitri sententiæ stare: quàm id agere (quantum in ipso sit) ut arbitri sententiæ pareatur. Idẽ Celsus ait, si arbiter me tibi certa die pecuniam dare iusserit, tu accipere noluisti: posse defendi ipso iure, pœnam non committi.

XXIIII. PAVLVS *lib. XIII. ad edictum*

SEd si postea paratus ille sit accipere, non impune me non daturum. non enim ante feceram.

XXV. VLPIANVS *lib. XIII. ad edictum.*

LAbeo ait: si arbiter, cum in compromisso cautum esset, ut in eadẽ die de omnibus sententiam diceret, & ut posset diem proferre: de quibusdã rebus dicta aliqn sententia, de quibusdã non dicta, diem prutlit: ualere prolationem diei, sententiæq; eius posse impune non pareri. & Pomponius probat Labeonis sententiã, quod & mihi uidetur: quia officio in sententia functus non est. Hæc autem clausula DIEM COMPROMISSI PROFERRE, nullã aliam dat arbitro facultatem, quã diem prorogandi. & ideo conditionem primi compromissi, neq; minuere, neq; mutare potest: & ideo cætera q̃q; discutere debet, & pro omnibus unam sententiam ferre. Sed si per fideiussores fuerit cautum in primo compromisso, & sequens similiter proferendum Labeo ait: sed Põponius dubitat, utrum ijsdem, an & alijs tam idoneis. quid enim (inquit) si ijdem fideiubere noluerint. sed puto, si fideiubere noluerint, tunc alios non absimiles adhibendos.

XXVI. PAVLVS *lib. XIII. ad edictum.*

NEin potestate sit fideiussorum, postea se non obligantium, ut pœna cõ

Universidad de Deusto Biblioteca

na committatur. Idemq; & si decesserint.

XXVII. VLPIANVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

DIem proferre uel præsens, uel per nũcium, uel per epistolam potest. Si hæredis mentio, uel cæterorum facta in compromisso non fuerit, morte soluetur compromissum. nec utimur Labeonis sententia, qui existimauit: si arbiter aliquem pecuniam dare iusserit, et is decesserit, antequã daret: pœnam committi, licet hæres eius paratus sit offerre. Stari autem debet sententiæ arbitri, quam de re dixerit, siue æqua, siue iniqua sit: & sibi imputet, qui compromisit. Ná (ut diui Pij rescripto adijcitur) uel minus probabilem sententiam æquo animo ferre debet. Si plures arbitri fuerint, & diuersas sententias dixerint, licebit sententiæ eorum non stari. sed si maior pars consentiat, ei stabitur: alioquin pœna cõmittitur. Inde quæritur apud Iulianum, si ex tribus arbitris unus quindecim, alius decem, tertius quinq; cõdemnent, num sententiæ stetur? & Iulianus scribit, quinq; debere præstari: quia in hãc summam omnes consenserunt. Si quis litigatorum defuerit: quia per eum factum est, quo minus arbitretur, pœna cõmittetur. Proinde sententia quidem dicta non coram litigatoribus, non ualebit: nisi in compromisso hoc specialiter expressum sit, ut uel uno, uel utroq; absente sententia promatur. pœnam autem is, qui defuit, cõmittit: quia per eũ factum est, quo minus arbitretur. Coram autem dicere sententiam uidetur, qui eam sapientibus dicit: cæterum coram furioso, uel demente nõ uidetur dici. Item corã pupillo non uideri sententiam dictam, nisi tutor præsens fuerit: & ita de alijs omnibus, Iulianus libro quarto digestorum scribit. Et si quis præsens arbitrum sententiam dicere prohibuit, pœna cõmittitur. Sed si pœna non fuisset adiecta compromisso, sed simpliciter sententiæ stari quis promisisset: incerti aduersus eum foret actio.

XXVIII. PAVLVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

NOn autem interest: certa, an incerta summa promissa sit: utputa quanti ea res erit.

XXIX. VLPIANVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

ADuersus sententiam arbitri fit, si petatur ab eo, à quo arbiter peti uetuit. Quid ergo, si à fideiussore eius petatur? an pœna committatur? & puto committi, & ita Sabinus scribit. nam τῇ δικῇ μὲν à reo petit. Sed si cum fideiussore compromisi, & à reo petam: nisi intersit fideiussoris, pœna non committetur.

XXX. PAVLVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

SI quis rem, de qua compromissum sit, in iudicium deducat: quidã dicunt, prætorem non interuenire, ad cogendum arbitrum sententiam

dicere: quia iam pœna non potest esse, atq; si solutum est compromissum. Sed si hoc obtinuerit: futurum est, ut in potestate eius, quem pœnitet compromisisse, sit cõpromissum eludere. Ergo aduersus eum pœna committenda est: lite apud iudicem suo ordine peragenda.

XXXI. VLPIANVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

ITa demum autem committitur stipulatio, cum aduersus eam quid fit: si sine dolo malo stipulantis factum est. sub hac enim conditione committitur stipulatio, ne quis doli præmium ferat. Sed & si quidem compromisso adijciatur, SI QVID DOLO IN EA RE FACTVM SIT: ex stipulatu conueniri, qui dolo fecit, potest. Et ideo siue arbitrũ quis corrupit uel pecunia uel ambitione, uel aduocatum diuersæ partis, uel aliquem ex his, quibus caussam suam commiserat: siue aduersarium callide circũuenit, & omnino si in hac lite dolo uersatus est: locum habebit ex stipulatu actio. Et ideo si uelit de dolo actionem aduersarius exercere: non debebit, cum habeat ex stipulatu actionem. quod si huiusmodi clausula in compromisso adscripta non est: tunc de dolo actio, uel exceptio locum habebit. Hoc autem cõpromissum plenum est, quod etiam doli habet mentionem.

XXXII. PAVLVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

NOn distinguemus in cõpromissis: minor, an maior sit pœna, cũ res, de qua agitur. Non cogetur arbiter sententiam dicere, nisi pœna compromissa sit. Si mulier alieno nomine compromittat, non erit pœna cõpromissa propter intercessionem. Summa rei est, ut prætor se non interponat: siue initio nullum sit compromissum: siue sit, sed pendeat, an ex eo pœna exigi possit: siue postea deficiat pœna, cõpromisso soluto die, morte, acceptilatione, iudicio, pacto. Sacerdotio obueniente, uidebimus, an cogatur arbiter sententiam dicere. Id enim non tantum honori personarum, sed & maiestati dei indulgetur, cuius sacris uacare sacerdotes oportet. Cæterum si postea suscepit: iste quoq; omnimodo sententiam ferre debet. Item non est cogendus, si de negocio transactũ est, uel homo mortuus est, de quo erat compromissum: nisi si posteriore casu aliquid litigantiũ intersit. Iulianus indistincte scribit: si per errorem de famoso delicto ad arbitrum itum est, uel de ea re, de qua publicum iudicium constitutum sit (uelut de adulterijs, sicarijs, & similibus) uetare debet prætor sententiam dicere, nec dare dictæ exsecutionem. De liberali caussa compromisso facto, recte non compelletur arbiter sententiam dicere: quia fauor libertatis est, ut maiores iudices habere debeat. Eadem dicenda sunt, siue de ingenuitate, siue de libertinitate quæstio sit: & si ex fideicõmissi caussa libertas deberi dicatur. Idem dicendum est in populari actione.

Si

Universidad de Deusto Biblioteca

Si seruus cōmpromiserit, non cogendum dicere sententiam arbitrum: nec si dixerit, pœnæ exsecutionem de peculio dandā, putat Octauenus. Sed an si liber cum eo compromiserit, exsecutio aduersus liberum detur, uideamus. sed magis est, ut non detur. Item si quis Romæ compromiserit, mox Romam in legationem uenerit: non est cōgendus arbiter sententiam dicere: non magis, quàm cogeretur, si litem ante contestatus esset, nunc eam exercere. nec interest, tunc quoq; in legatione fuerit, an non. Sed si in legatione compromittat, puto cogendum arbitrum sententiam dicere: quia & si iudicium sponte accepisset, cogeretur peragere. Sunt tamen, qui de isto nō recte dubitant. qui utiq; nullo modo dubitabunt, si de ea re in legatione compromisit, quam in legatione contraxit: quia & iudicium eo nomine accipere cogeretur.

Illud in prima specie potest dispici: an si antea cōpromisit legatus, cogendus sit arbiter sententiā dicere, si ipse legatus postulet. quod prima ratione poterit uideri iniquū, ut in ipsius potestate sit. sed hoc tale erit, quale si actionem uelit dictare, q̄d facere ei licet. Sed cōpromissum eōparauimus ordinariæ actioni: ut non aliâs audiatur desiderans, ut arbiter sententiam dicat, cū si se defendat. Si is faciat controuersiam hæreditatis, qui cum defuncto compromiserat: futurum est præiudicium hæreditati, si arbiter sententiam dicat. ergo interea inhibendus est arbiter. Dies compromissi proferri potest, non ex conuentione, sed eum iussu arbitri eam proferri necesse est, ne pœna committatur. Si arbiter sese cælare tentauerit, prætor eum inuestigare debet: & si diu non apparuerit, multa aduersus eum indicēda est. Cum in plures compromissum est, ea cōditione, ut quā quilibet uel unus sententiam dixisset, ei staretur: absentibus cæteris, nihilominus qui præsens est, cogetur. At si ea cōditione, ut omnes dicant, uel quod de maioris partis sententia placuerit: nō debet singulos separatim cogere. quia singulorum sententia ad pœnam non facit. Cum quidam arbiter ex alijs caussis inimicus manifeste apparuisset: testationibus etiam conuentus, ne sententiam diceret: nihilominus, nullo cogente, dicere perseuerasset: libello cuiusdam id querentis imperator Antoninus subscripsit, posse eum uti doli mali exceptione. Et idem cum à iudice consuleretur, apud quē pœna petebatur, rescripsit: etiam si appellari non posset, doli mali exceptionem in pœnæ petitionem obstaturā. per hanc ergo exceptionem quædam appellandi species est, cum liceat retractare de sententia arbitri. De officio arbitri tractantibus, sciendum est, omnem tractatum ex compromisso sumendū. nec enim aliud illi licebit, quàm quod ibi, ut efficere possit, cautum est. non ergo quidlibet statuere arbiter poterit, nec in qua re libet: nisi de qua re cōpromissum est, & quatenus compromissum

est. Quæsitū est de sententia dicenda. & dictum est, nō in quolibet: licet à quibusdam uariatū sit. & puto * de re non committi: si dicat, ad iudicem de hoc eundū, uel se, uel alium: uel etiam in aliū cōpromittendum. Nam & Iulianus impune ait ei non pareri, si iubeat ad aliū arbitrū iri, ne finis non sit. sed nec si hoc modo dixerit: ut arbitrio Publij Mæuij fundus tradatur, aut satisdatio detur: parendum esse sententiæ. Item Pedius probat: ne propagentur arbitria, aut in alios, interdum inimicos agentium, transferantur: sententia sua finem cōtrouersiæ eum imponere oportere. non autem finiri cōtrouersiam, cum aut differatur arbitrium, aut in alium transferatur: partemq; sententiæ esse, quemadmodum satis ei detur, quibusq; fideiussoribus: idq; delegari nō posse, nisi ad hoc compromissum sit: ut arbiter statueret, cuius arbitratu satisdaretur. Item si iubeat, sibi alium coniungi: cum id in compromisso non sit, non dicit sententiam. Nam sententia esse debet de re compromissa. de hoc autem compromissum non est. Si domini, qui inuicem stipulati sunt, per curatores suos agere apud arbitrū uelint: potest iubere ipsos etiam adesse. Sed & si hæredis in compromisso mentio fit: potest iubere etiam hæredē eorū adesse. Arbitri officio continetur, & quemadmodum detur uacua possessio. An & satis rē ratam dominum habiturum? Sextus Pedius putat, quod nullam id rationem habeat. nam & si ratum nō habeat dominus: cōmittetur stipulatio. Arbiter nihil extra compromissum facere potest. Et ideo necessarium est, adijci de die compromissi proferenda: cæterum impune iubenti non parebitur.

alis * uere

XXXIII. PAPINIANVS *lib. I. quæstionum.*

ARbiter ita sumptus ex compromisso, ut & diem referre possit: hoc quidem facere potest, proferre autem contradicentibus litigatoribus non potest.

XXXIIII. PAVLVS *lib. XIII. ad edictum.*

SI duo rei sint aut credendi aut debendi, & unus compromiserit, isq; uetitus sit petere, aut ne ab eo petatur: uidendum est, an si alius petat, uel ab alio petatur, pœna cōmittatur. Idem in duobus argentarijs, quorum nomina simul erunt. & fortasse poterimus ita fideiussoribus cōiungere, si socij sint: aliâs nec à te petitur, * licet ego petā: nec meo nomine petitur, licet à te petatur. Semel cōmissa pœna, solui compromissum rectius puto dici: nec amplius posse committi, nisi id actum sit, ut in singulas caussas toties committatur.

alis * nec ego pe- to.

XXXV. CAIVS *lib. V. ad edictum prouinciale.*

SI pupillus sine tutoris authoritate compromiserit, nō est arbiter cogendus pronunciare: quia & si contra eū pronunciatur, pœna non

Universidad de Deusto Biblioteca

tenetur: præter cũ si fideiussorem dedit, à quo pœna peti posset: idq; & Iulianus sentit.

XXXVI. VLPIANVS *lib.XXVII.ad edictum.*

SI feriatis diebus cogente prætore arbiter dicat sententiam, & petatur ex compromisso pœna: exceptionem locum non habere constat: nisi aliqua lege eadem feriata, in qua sententia dicta est, fuerit excepta.

XXXVII. CELSVS *lib.II.digestorum.*

QVamuis arbiter alterum ab altero petere uetuit: si tamen hæres petit, pœnam committet. non enim differendarum litium caussa, sed tollendarum ad arbitros itur.

XXXVIII. MODESTINVS *lib.VI. differentiarum.*

CVm pœna ex compromisso petitur, is qui compromisit, damnãdus est: nec interest, an aduersarij eius interfuerit, arbitri sententiæ stari, nec ne.

XXXIX IABOLENVS *lib.XI. ex Cassio.*

NOn ex omnibus caussis, ex quibus arbitri sententiæ paritum non est, pœna ex cõpromisso committitur: sed ex his duntaxat, quæ ad solutionem pecuniæ, aut operam præbendam pertinent. Siquidem & contumaciam litigatoris arbiter punire poterit, pecuniam eum aduersario dare iubendo. Quo in numero haberi non oportet, si testium nomina ex sententia arbitri exhibita non sint. Cum arbiter diem compromissi proferri iussit, cum hoc ei permissum sit: mora alterius ad pœnam committendam prodest.

XL. POMPONIVS *lib.XI.ex uarijs lectionibus*

ARbiter calendis Ianuarijs adesse iussit, & ante eum diem decessit. alter ex litigatoribus non adfuit. proculdubio pœna minime cõmissa est. Nam & Cassium audisse se dicentem Aristo ait: in eo arbitro, qui ipse non uenisset, non esse commissam. Quem ad modũ Seruius ait: si per stipulatorem stet, quo minus accipiat, non cõmitti pœnã.

XLI. CALLISTRATVS *lib.I.edicti monitorij.*

CVm lege Iulia cautum sit, ne minor uiginti annis iudicare cogatur: nemini licere minorem uiginti annis compromissarium iudicem eligere, ideoq; pœnam ex sententia eius nullo modo committi Maiori tamẽ uiginti annis, si minor uigintiquinq; sit: ex hac caussa succurrendum, si temere auditorium receperit, multi dixerunt.

XLII. PAPINIANVS *lib.II.responsorum.*

ARbiter intra certum diem seruos restitui iussit: quibus non restitutis, pœnæ caussa fisco secundum formam compromissi condemnauit. ob eam sententiã fisco nihil adquiritur: sed nihilominus stipulationis pœna cõmittitur, quod arbitrio statuto non sit obtemperatũ.

Scæuola

XLIII. SCAEVOLA *lib.I.responsorum.*

DE rebus controuersijsq; omnibus compromissum à Lucio Titio & Mæuio Sempronio factum est: sed errore quædã species in petitione à Lucio Titio deductæ nõ sunt, nec arbiter de his quidquam pronunciauit. quæsitum est, an species omissæ peti possunt. Respondit peti posse, nec pœnam ex compromisso committi. quod si maligne hoc fecerit: petere quidem potest, sed pœnæ subiugabitur.

XLIIII IDEM *lib.II.digestorum.*

INter *Statillianum & Seium controuersia de finibus orta est: & arbiter electus est, ut arbitratu eius res terminetur. ipse sententiam dixit præsentibus partibus, & terminos posuit. Quæsitum est, an si ex parte Statilliani arbitrio paritum non esset, pœna ex compromisso commissa esset? Respondi. si in eo, quod utroq; præsente arbitratus est, arbitro paritum non esset: pœnam commissam.

aliâs *Castelliani

XLV. VLPIANVS *lib.XXV. ad Sabinum.*

IN compromissis arbitriũ personæ insertum, personam non transgreditur.

XLVI. PAVLVS *lib.XII.ad Sabinum.*

DE his rebus, & controuersijs, & rationibus iudicare arbiter potest: quæ ab initio fuerũt inter eos, qui cõpromiserunt, non quæ postea superuenerunt.

XLVII. IVLIANVS *lib.IIII.digestorum.*

SI compromissum ita factum sit, ut præsente utroq; aut hæredibus eorum arbiter sententiam dicat: & alter ex litigatoribus decesserit, hærede pupillo relicto: non aliter uidetur sententia dicta esse, nisi tutoris authoritas interposita fuerit. Item si alter ex compromittentibus furere cœperit,

XLVIII. MODESTINVS *lib.IIII.regularum.*

ARbiter ad ferendam sententiam non compellitur.

XLIX. IVLIANVS *lib.IIII. digestorum.*

SEd & interpellatur, quo minus sententiam dicat: quia nihil coram furioso fieri intelligitur. Quod si furiosus curatorem habeat, uel habuerit adhuc litigio pendente: potest quidem præsente curatore sententia dici. Arbiter adesse litigatores uel per nuncium, uel epistolã iubere potest. Si ab altera dũtaxat parte hæredis mentio compræhensa fuerit, compromissum soluetur morte cuiusuis ex litigatoribus: sicut solueretur altero mortuo, si neutrius hæredis persona compræhenderetur.

L. ALFENVS *lib.VI. digestorum.*

ARbiter ex compromisso sumptus, cũ ante eum diem, qui compromisso constitutus erat, sententiam dicere non posset: diem compromissi proferri iusserat. alter ex litigatoribus dicto audiens non

fuerat. consulebatur, possétne ab eo pœna ex compromisso peti? respondi, non posse: ideo quod non esset arbitro in compromisso permissum, ut id iuberet.

LI. MARTIANVS *lib.* II. *regularum.*

SI de re sua quis arbiter factus sit, sententiam dicere non potest: quia se facere iuberet, aut parere prohiberet. neq; autem imperare sibi, neq; prohibere quisquam potest.

LII. IDEM *lib.* IIII. *regularum.*

SI quis ab arbitro iussus est ex compromisso soluere pecuniam, & moram fecit: pœnam ex compromisso debet. sed postea soluédo, pœna liberatur.

NAVTAE, CAVPONES, STABVLARII, VT RECEPTA RESTITVANT. Tit. IX.

VLPIANVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

AIT prætor. NAVTAE, CAVPONES, STABVLARII, QVOD CVIVSQVE SALVVM* FORE RECEPERINT, NISI RESTITVANT, IN EOS IVDICIVM DABO. Maxima utilitas est huius edicti: quia necesse est plerunq; eorum fidem sequi, & res custodiæ eorum committere. Nec quisquam putet, grauiter hoc aduersus eos constitutum. nam est in ipsorum arbitrio, ne quæquá recipiát. Et nisi hoc esset statutum: materia daretur, cum furibus aduersus eos, quibus recipiũt, coëundi: cum ne nunc quidem abstineant huiusmodi fraudibus. Qui sint igitur, qui teneantur, uidendum est. & ait prætor, NAVTAE. Nautam accipere debemus eum, qui nauem exercet. quamuis nautæ appellantur omnes, qui nauis nauigandæ caussa in naui sunt: sed de exercitore solummodo prætor sentit. nec enim debet (inquit Pomponius) per remigẽ, aut mesonautã obligari: sed per se, uel nauis magistrũ: quanq; si ipse alicui è nautis committi iussit, sine dubio debeat obligari. Et sunt quidam in nauibus, qui custodiæ gratia nauibus præponuntur, ut ναυφύλακες. Si quis igitur ex his receperit, puto in exercitorem dandam actionẽ: quia is, qui eos huiusmodi officio præponit, committi eis permittit: quanq; ipse uel nauicularius, uel magister id faciat, quod Græci χειρέμβολον appellant. sed & si hoc non exstet, tamen de recepto nauicularius tenebitur. De exercitoribus ratium, item lyntrarijs nihil cauetur: sed idem constitui oportere, Labeo scribit, & hoc iure utitur. Caupones autem & stabularios, æque eos accipimus, qui cauponam uel stabulum exercent, institoresúe eorum. Cæterum si quis opera * mediastini

aliâs* forte ceperint.

aliâs* media.

stini fungitur, non continetur: utputa atriarij, & focarij, & his similes.

Ait prætor, QVOD CVIVSQVE SALVVM* FORE RECEPERINT: hoc est, quamcunq; rẽ, siue mercẽ receperint. Inde apud Iulianũ relatum est, ad eas quoq; res hoc edictum pertinere, quæ mercibus accederent: ueluti uestimenta, quibus in nauibus uterentur, & cætera, quæ ad quotidianum usum habemus. Item Pomponius libro tricesimo quinto scribit: parui referre, res nostras, an alienas intulerimus: si tamẽ nostra interfit, saluas esse. Etenim nobis magis, quàm quorum sunt, debent solui. & ideo si pignori merces accepero: mihi magis, quàm debitori nauta tenebitur, si à me eas susceperit. Recipit autem saluum fore, utrum si in nauem res missæ ei adsignatæ sunt: an & si nõ sunt adsignatæ, hoc tamen ipso, quod in nauem missæ sunt, receptæ uidẽtur? Et puto omnium eum recipere custodiam, quæ in nauim illatæ sunt: & factũ non solum nautarum præstare debere, sed & uectorum.

aliâs* forte ceperint.

II. CAIVS *lib.* V. *ad edictum prouinciale.*

SIcut & caupo uiatorum.

III. VLPIANVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

ET ita de facto uectorum etiã Pomponius libro tricesimoquinto scribit. Idem ait, etiam si nondum sint res in nauem receptæ, sed in littore perierint, quas semel recepit: periculũ ad eũ pertinere. Ait eñ prætor, NISI RESTITVANT, IN EOS IVDICIVM DABO.

Ex hoc edicto in factũ actio ꝓficiscitur. sed an sit necessaria, uidendũ: quia agi ciuili actione ex hac caussa poterit. Siquidem enim merces interuenerit, ex locato & conducto. & si tota nauis locata sit: qui cõduxit, ex conducto etiam de rebus, quæ desunt, agere potest. Si uero res perferendas nauta conduxit, ex locato cõuenietur. Sed si gratis res susceptæ sunt, ait Pomponius, depositi agi potuisse. Miratur igitur, cur honoraria actio sit inducta, cũ sint ciuiles. Nisi forte (inquit) ideo, ut innotesceret, prætorẽ curam agere reprimendæ improbitatis hoc genus hominum: quia in locato & conducto culpa, in deposito dolus dũtaxat præstatur: at hoc edicto omnimodo qui recepit tenetur, etiam si sine culpa eius res perierunt, uel damnũ datum est: nisi si quid dãno fatali contigerit. Inde Labeo scribit, si quid naufragio, aut per uim piratarum perijt, aut damnum datum est: non esse iniquum exceptionem ei dari. Idem erit dicẽdum, & si in stabulo aut in caupona uis maior cõtigerit. Eodem modo tenentur & caupones & stabularij, si quod exercentes negocium suum recipiunt. Cæterum si extra negocium receperint: non tenebuntur. Si filiusfamilias aut seruus receperit, & uoluntas patris dominiúe interuenerit: insolidum erit conueniendus. Item si seruus exercitoris subripuit, uel damnum dedit: noxalis actio cessabit,

quia ob receptum dominus suo nomine conuenitur. Si uero sine uoluntate exerceant, de peculio dabitur. Hæc autem actio rei persecutionē continet, ut Pōponius ait: & ideo in hæredem & perpetuo datur. Nonnissime uidēdum, an eiusdem rei nomine, & de recepto honoraria actione, & furti agendū sit. Et Pomponius dubitat. sed magis est, ut uel officio iudicis, uel doli exceptione alterutra contentus esse debeat.

IIII. PAVLVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

SEd & ipsi nautæ furti actio competit, cuius sit periculo: nisi ipse subripuit, & postea ab eo subripiatur: aut alio subripiente, ipse nauta solueudo non sit. Si nauta nautæ, stabularius stabularij, caupo caponis res receperit: æque tenebitur. * Iuuianus dixit, etiā ad eas res hoc edictum pertinere, quæ post impositas merces in nauem collocatas q; inferentur, & si earum uectura non debetur (ut uestimentorū, penoris quotidiani) quia hæc ipsa cæterarum rerum locationi accedunt.

aliâs * Iulianus

V. CAIVS *lib.* V. *ad edictum prouinciale.*

NAuta, & caupo, & stabularius mercedem accipiunt, nō pro custodia: sed nauta ut traijciat uectores, caupo ut uiatores manere in caupona patiatur, stabularius ut permittat iumenta apud eum stabulari: & tamen custodiæ nomine tenentur. Nam & fullo & sarcinator non pro custodia, sed pro arte mercedem accipiunt: & tamen custodiæ nomine ex locato tenentur. Quæcunq; de furto diximus, eadem & de damno debent intelligi. nō enim dubitari oportet, quin is, qui saluum fore recipit: non solum à furto, sed etiam à damno recipere uideatur.

VI. PAVLVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

LIcet gratis nauigaueris, uel in cauponam gratis diuerteris: non tamen actiones tibi in factum denegabuntur, si damnū iniuria passus es. Si seruo meo in naui uel in caupona utaris, & damnū mihi det, uel furtum faciat: quanquā furti actio, & damni iniuriæ mecum sit noxalis: hæc tamē actio, quæ in factum est, etiam serui mei nomine aduersus te competit. Idem dicetur, & si cōmunis seruus sit: tu tamen, quod mihi præstiteris eius nomine, uel communi diuidundo, uel pro socio actione: aut si partem eius, uel totum conduxisti, etiam ex conducto habebis me obligatum. Sed si damnum in eo datum sit ab alio, qui in eadem naui uel caupona est: cum id factū prætor æstimare soleat, nō putat Pomponius eiusdem nomine hanc actionem utilem futuram. In factum actione caupo tenetur pro his, qui habitandi caussa in caupona sunt. hoc autem nō pertinet ad eum, qui hospitio repentino recipitur, ueluti uiator. Possumus autem furti uel damni iniuriæ actione uti, etiā cum nautis, ut certi hominis factum arguamus: sed una cōtenti esse debemus. Et si cum exercitore egerimus, præstare ei debemus actiones nostras

nostras: quamuis ex conducto actio aduersus eos competat exercitori. Sed si absolutus sit exercitor hac actione, deinde agatur cum nauta: exceptio dabitur, ne sæpius de eiusdē hominis admisso quæratur. Et contra, si de admisso unius hominis actum sit, deinde in factū actione agatur: exceptio dabitur.

VII. VLPIANVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

DEbet exercitor omnium nautarum suorum (siue liberi sint, siue serui) factum præstare: nec immerito factum eorum præstat, cū ipse eos suo periculo adhibuerit. sed non aliâs præstat, quàm si in ipsa naue damnum datum sit. Cæterum si extra nauem, licet à nautis: non præstabit. Item si prædixerit, ut unusquisq; uectorum res suas seruet, neq; damnum se præstaturum: & consenserunt uectores prædictioni: non conuenietur. Hæc actio in factum in duplum est. Sed siquidem nautæ inter se damnum dederint, hoc ad exercitorem nō pertinet. Sed si quis sit nauta & mercator, debebit illi dari. Et quid si quis sit ex ijs, q̄s uulgo μισονάυτας, Græci ναυπηγοβάλας dicūt? & huic tenetur, & huius factum præstat, cum sit & nauta. Si seruus nautæ damnum dederit: licet seruus nautæ non sit: æquissimum erit, in exercitorem actionem utilem dare. Hac autem actione suo nomine exercitor tenetur: culpæ scilicet suæ imputaturus, qui tales adhibuerit: & ideo, & si decesserint, non reuelabitur. Seruorū aūt suorum nomine noxali dūtaxat tenetur. nam cū alienos adhibet, explorare eū oportet, cuius fidei, cuius innocētiæ sint: in suis uenia dignus est, si quales quales ad instruendam nauem adhibuerit. Si plures nauem exerceant, unusquisq; pro parte, qua nauem exercet, conuenitur. Hæc iudicia, quamuis honoraria sint, tamen perpetua sunt: in hæredem autem non dabuntur. Proinde cum seruus nauē exercuit, & mortuus est: de peculio non dabitur actio in dominum, nec intra annum. Sed cum uoluntate domini uel patris seruus uel filius exercet nauem, uel cauponam, uel stabulum: puto etiam hanc actionem insolidum eos pati debere: quasi omnia, quæ ab illis contingunt, insolidum receperint.

Finiunt τὰ πρῶτα.

INCIPIT SECVNDA PARS DIGESTORVM DE IVDICIIS.

Digesto-

Universidad de Deusto Biblioteca

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM LIBER QVINTVS.

VBI QVIS AGERE VEL CONVENIRI debeat. Tit. I.

VLPIANVS *lib.I. ad edictum.*

SI SE subijciant aliqui iurisdictioni, & consentiant: inter consentientes cuiusuis iudicis, qui tribunali præest, uel aliam iurisdictionem habet, est iurisdictio.

II. IDEM *lib.III. ad edictum.*

CONsensisse autem uidentur, qui sciunt se non esse subiectos iurisdictioni eius, & in eum consentiunt. Cæterum si putent eius iurisdictionem esse: non erit eius iurisdictio. error enim litigatorum (ut Iulianus quoq; libro primo digestorum scribit) non habet consensum. ut si putauerint alium esse prætorem præ alio, æque error non dederit iurisdictionem: ac si, cum restitisset quiuis ex litigatoribus, uiribus præfecturæ compulsus est, nulla iurisdictio est. Conuenire autē, utrum inter priuatos sufficiat: an uero etiam ipsius prætoris cōsensus necessarius? lex Iulia iudiciorum ait, QVO MINVS INTER PRIVATOS CONVENIAT. sufficit ergo priuatorum consensus. Proinde si priuati consentiant, prætor autem ignoret consentire, & putet suam iurisdictionem: an legi satisfactum sit, uidēdum est. & puto posse defendi, eius iurisdictionē esse. Si & iudex ad tēpus datus, & omnes litigatores consentiant (nisi principali iussione specialiter prorogatio fuerit inhibita) possunt tempora, intra quæ iussus est litem dirimere, prorogari. Legatis in eo, quod ante legationem contraxerunt: item his, qui testimonij caussa euocati sunt, uel arcessiti iudicandi caussa, uel in prouinciam destinati: reuocandi domum suam ius datur. Ei quoq;, qui prouocauit: non imponitur necessitas, inter tempora prouocationis exercendæ, Romæ uel alio loco, ubi prouocatio exercetur, alijs pulsantibus respondere. Nam Celsus huic etiā domum reuocationem dandam ait: quoniam ob aliam caussam uenerit. & hæc sententia uera & rationabilis est. Nam & diuus Pius Plotio Celsiano rescripsit, eum, qui tutelæ caussa Romā erat ad se euocatus: alterius tutelæ, cuius caussa non erat euocatus, non debere compelli iudicium suscipere. Idem Claudio *Flauiano rescripsit: minorē uigintiq;q; annis, qui desiderarat in integrū restitui aduersus Asinianū, qui alterius negocij caussa uenerat, non esse Romæ audiendum. Omnes autem isti domum reuocant, si non ibi contra-

aliâs *Fauiano.

contraxerint, ubi conueniuntur: cæterum si ibi contraxerint, reuocandi ius non habent. Exceptis legatis, qui licet ibi contraxerint (dummodo ante legationem contraxerint) non compelluntur se Romæ defendere, cū diu legationis caussa ibi demorantur: quod & Iulianus scripsit, & diuus Pius rescripsit. Planè si perfecta legatione subsistant, conueniendos eos diuus Pius rescripsit. Item si extra prouinciam suam contraxerint, licet non in Italia: quæstionis est, an Romæ cōueniri possint? & Marcellus ait, in eo solo, priuilegio eos uti domum reuocandi, quod in ciuitate sua, uel certe intra prouinciam contraxerint: quod est uerū. Sed si agant, compelluntur se aduersus omnes defendere. Non tamen, si iniuriam suam persequantur, uel furtum, uel damnum, quod nunc passi sunt. alioquin (ut Iulianus eleganter ait) aut impune contumelijs & dānis adficientur: aut erit in potestate cuiusq;, pulsando eos, subijcere ipsos iurisdictioni, dum se uindicant. Sed si dubitetur, utrum in ea quis caussa sit, ut domum reuocare possit, nec ne: ipse prætor debet caussa cognita statuere. Quod si constiterit in ea eum caussa esse, ut domum reuocet: debebit cauere in iudicio sisti, statuēte prætore, in quem diem promittat. Sed utrum nuda cautione, an satisdatò, Marcellus dubitat. mihi uidetur sola pmissione, quod & Mela scribit. alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos possit, qui satis pro eo dent. In omnibus autem caussis, in quibus protelatur admonitio, hoc procedere sine temporali damno creditorū oportet. His datur multæ dicendæ ius, quibus publicum iudicium est, & non alijs: nisi hoc specialiter eis permissum est.

III. IDEM *lib.IIII. ad edictum.*

NOn uidetur frustrandæ actionis caussa latitare, qui præsens suscipere iudicium non compellitur.

IIII. CAIVS *lib.I. ad edictum publicum.*

LIs nulla nobis esse potest cum eo, quem in potestate habemus, nisi ex castrensi peculio.

V. VLPIANVS *lib.V. ad edictum.*

SI quis ex aliena iurisdictione ad prætorem uocetur, debet uenire, ut & Pōponius & Vindius scripserunt. prætoris enim est existimare, an sua sit iurisdictio: uocati autem est non contemnere authoritatem prætoris. nam & legati cæteriq;, qui reuocandi domum ius habēt: in ea sunt caussa, ut in ius uocati ueniant, priuilegia sua allegaturi.

VI. IDEM *lib. VIII. ad edictum.*

CAecus iudicantis officio fungitur.

VII. IDEM *lib.I. ad edictum.*

SI quis postea, quàm in ius uocatus est, miles uel alterius fori esse cœperit:

perit:in ea caussa ius reuocandi forum non habebit, quasi præuentus.

VIII. CAIVS *lib.III. ad edictum prouinciale.*

SI quis in legatione constituerit, quod ante legationem debuit: non cogitur ibi iudicium pati, ubi constituit.

IX. VLPIANVS *lib.IX. ad edictum.*

INsulæ Italiæ, pars Italiæ sunt, & cuiusq; prouinciæ.

X. IDEM *lib. X. ad edictum.*

DEstitisse is uidetur, non qui distulit, sed qui liti renunciauit in totum. desistere enim est de negocio * abstinere, quod calumniandi animo instituerat. Planè si quis cognita rei ueritate suum negociũ deseruit, nolens in lite improba perseuerare: quam calumniæ caussa nõ instituerat: is destitisse non uidetur.

als * absistere.

XI. IDEM *lib.XXII. ad edictum.*

SI à me fuerit adrogatus, qui mecum erat litem contestatus, uel cum quo ego: solui iudicium, Marcellus libro tertio digestorum scribit, quoniam nec ab initio inter nos potuit consistere.

XII. PAVLVS *lib. XVIII. ad edictum.*

CVm prætor unum ex pluribus iudicare uetat, cæteris id committere uidetur. Iudicem aũt dare possunt, quibus lege, uel constitutione, uel senatusconsulto cõceditur. Lege, sicut proconsul. is quoq;, cui mandata est iurisdictio, iudicem dare potest: ut sunt legati proconsulum. item hi, quibus id cõcessum est propter uim imperij: sicuti præfectus urbi, cæteriq; Romæ magistratus. Non autem omnes iudices dari possunt ab his, qui iudicis dandi ius habent. Quidam enim lege impediuntur, * ne iudices sint: quidam moribus: quidam natura. Natura: ut surdus, mutus, & perpetuo furiosus, & impubes: quia iudicio carent. Lege, qui senatu motus est. Moribus, fœminæ & serui: non quia non habeant iudicium, sed quia receptum est, ut ciuilibus officijs non fungantur. Qui possunt esse iudices: nihil interest, in potestate, an sui iuris sint.

als * ut iudices.

XIII. CAIVS *lib. ad edictum publicum.*

IN tribus iudicijs, familiæ erciscundæ, communi diuidundo, & finium regundorum quæritur, quis actor intelligatur, quia par caussa omnium uidetur: sed magis placuit eum uideri actorem, qui ad iudicium prouocasset.

XIIII. VLPIANVS *lib.II. disputationum.*

SEd cum ambo ad iudicium prouocant, forte res discerni solet.

XV. IDEM *lib. XXI. ad edictum.*

SI filiusfamilias iudex litem suam faciat: in tantam quantitatem tenetur, quæ tunc in peculio fuit, cum sententiam dicebat. Iudex tunc litem suam facere intelligitur, cum dolo malo in fraudem legis sentenia

sententiam dixerit. Dolo malo autem uidetur hoc facere: si euidens arguatur eius gratia, uel inimicitia, uel etiam sordes: ut ueram æstimationem litis præstare cogatur.

XVI. IDEM *lib.V. ad edictum.*

IVlianus etiam in hæredem iudicis, qui litem suam fecit, putat actionem competere: quæ sententia uera non est, & à multis notata est.

XVII. IDEM *lib.XXI. ad edictum.*

IVlianus ait, si alter ex litigatoribus iudicem solum hæredem, uel ex parte fecerit: alius iudex necessario sumendus est, quia iniquum est, aliquem suæ rei iudicem fieri.

XVIII. IDEM *lib.XXII. ad edictum.*

SI longius spacium intercessurum erit, quo minus iudex datus operam possit dare: mutari eum iubet prætor. hoc si forte aliqua occupatio iudicem non patiatur operam iudicio dare: incidente infirmitate, uel necessaria ꝓfectione, uel rei suæ familiaris periculo. Si filiusfamilias ex aliqua * caussa, ex qua patri actio competit, uelit experiri: ita demum permittitur agere, si non sit, qui patris nomine agat. Nam & Iuliano placet, si filiusfamilias legatione uel studiorum gratia abierit, & uel furtum, uel damnum, uel iniuriam passus sit: posse eum utili iudicio agere, ne dum pater exspectatur, impunita sint maleficia: quia pater ueniturus non est, uel dum ueniat, se subtrahit is, qui noxam commisit. Vnde ego semper probaui, ut si res moneat, nec ex maleficio ueniat, sed ex contractu debeatur: filius possit agere utili iudicio, forte depositum repetens, uel mandati agens, uel pecuniam, quam credidit, petẽs: si forte pater in ꝓuincia sit, ipse autem forte Romæ uel studiorũ caussa, uel alia iusta ex caussa degat. ne si ei non dederimus actionem: futurum sit, ut impune fraudem patiatur, & egestate Romæ laboret, uiaticulo suo non recepto, quod ad sumptum pater ei destinauit. Et finge senatorẽ esse filiumfamilias, qui patrem habet in prouincia, nõnne augetur utilitas per dignitatem?

aliàs * noxa.

XIX. IDEM.

HAeres absens ibi defendendus est, ubi defunctus debuit: & cõueniendus, si ibi inueniatur, nulloq; suo ꝓprio priuilegio excusatur. Si quis tutelam, uel curam, uel negocia, uel argentariam, uel quid aliud, unde obligatio oritur, certo loco administrauit: & si ibi domicilium non habuit, ibi se debebit defendere. & si se non defenderit, neque ibi domicilium habeat, bona possideri patietur. Proinde & si merces uendidit certo loco * uel disposuit, uel comparauit: uidetur (nisi alio loco, sese ut defenderet, conuenit) ibidem se defendere. Nunquid dicemus eum, qui à mercatore quid comparauit, scilicet ad-

aliàs * deposuit.

nena: nel ei uendidit, quē ſcit inde confeſtim profecturū: non oportere ibi bona poſſidere, ſed domiciliū eius ſequi. At ſi quis ab eo cōparauit, qui tabernā uel officinā certo loco conductas habuit: in ea cauſſa eſſe, ut illic conueniatur. quod magis habet rationem. Nam ubi ſic uenit, ut confeſtim diſcedat: & quaſi à uiatore, uel eo, qui παρέπλει, emit: duriſſimum eſt, quotquot locis quis nauigat, uel iter faciēs delatus eſt, tot locis ſe defendere. At ſi quò conſtitit, non dico iure domicilij, ſed tabernulam, pergulam, horreum, armarium ſeu officinam conducēs, ibiq; diſtraxit, uel egit: defendere ſe eo loco debebit. Apud Labeonē quæritur. quid ſi homo prouincialis ſeruū inſtitorem uēdendarum merciū gratia Romæ habeat. & ait: quod cum eo ſeruo contractum eſt, ita habendū eſſe, atq; ſi cum domino contractum ſit. quare ibi ſe debebit defendere. Illud ſciendum eſt: eum, qui ita fuit obligatus, ut in Italia ſolueretur: ſi in prouincia habuit domicilium, utrubiq; poſſe conueniri, & hic & ibi: & ita Iuliano, & multis alijs uidetur.

XX. PAVLVS *lib.* LVIII. *ad edictum.*

OMnem obligationem pro contractu habēdam, exiſtimandū eſt: ut ubicunq; aliquis obligetur, & contrahi uideatur: quamuis* ex cauſſa crediti debeatur.

als * non ex cauſſa

XXI. VLPIANVS *lib.* LXX. *ad edictum.*

SIde bitori meo uelim actionem edere: probandum erit, ſi fateatur ſe debere, paratumq; ſe dicat ſoluere: audiendum eum, dandumq; diem cum competenti cautela ad ſoluendam pecuniam. neq; enim dānum magnum eſt in mora modici temporis. Modicum autem tēpus hic intelligendum eſt, quod poſt condemnationem reis indultum eſt.

XXII. PAVLVS *lib.* III. *ad Plautium.*

QVi non cogitur in aliquo loco iudicium pati: ſi ipſe agat, ibi cogitur excipere actiones, & ad eundem iudicem mitti.

XXIII. IDEM *lib.* XVII. *ad Plautium.*

NOn poteſt uideri in iudicium ueniſſe, id quod poſt iudicium acceptum accidit: ideoq; alia interpellatione opus eſt.

XXIIII. IDEM *lib.* XVIII. *ad Plautium*

NOn aliâs in eos, quos princeps euocauit, Romæ competit actio, quàm ſi hoc tempore contraxerint. Legati ex delictis in legatione commiſſis coguntur iudicium Romæ pati: ſiue ipſi admiſerint, ſiue ſerui eorum. Sed ſi poſtuletur in rem actio aduerſus legatum: nunquid danda ſit, quoniam ex præſenti poſſeſſione hæc actio eſt. Caſſius reſpondit, ſic ſeruandum: ut ſi ſubducatur ei miniſteriū, non ſit concedenda actio: ſi uero ex multis ſeruis de uno agatur, non ſit inhibenda. Iulianus ſine diſtinctione denegandam actionem ait, merito. ideo enim non

non datur actio, ne ab officio ſuſcepto legationis auocetur.

XXV. IVLIANVS *lib.* I. *digeſtorum.*

SI legationis tempore quis ſeruum, uel aliam rem emerit, aut ex alia cauſſa poſſidere cœperit: non inique cogitur eius nomine iudicium accipere. aliter enim poteſtas dabitur legatis ſub hac ſpecie, res alienas domum auferendi.

XXVI. PAVLVS *lib.* XVIII. *ad Plautium.*

DE eo autem, qui adijt hæreditatem, Caſſius ſcribit: quamuis Romæ adierit hæreditatem, non competere in eum actionem, ne impediatur legatio. & hoc eſt uerum. Sed nec legatarijs datur actio: licet, niſi ſatiſdetur, mittantur in poſſeſſionem rerum hæreditariarum. quod & in hæreditarijs creditoribus dicendum eſt.

XXVII. IVLIANVS *lib.* I. *digeſtorum.*

QVid enim prohibet, legatum publico munere fungi, & actorem cuſtodiæ cauſſa in poſſeſſionem rerum hæreditariarum eſſe.

XXVIII. PAVLVS *lib.* XVIII. *ad Plautium.*

SEd & ſi reſtituatur ei hæreditas ex Trebelliano, actio in eū non dabitur: ſiue ſponte, ſiue coactus hæres eam adierit. commodius enim eſt, reddi quidem ei hæreditatem: perinde aūt habendū, ac ſi ipſe adiſſet hæreditatem. Contra ſi legatus tempore legationis adierit, & reſtituerit: datur in fideicommiſſarium actio, nec Trebelliani exceptio obſtat ex perſona legati: quia perſonale beneficium eſt. Ex quibus autem cauſſis non cogitur legatus iudicium accipere: nec iurare cogendus eſt, ſe dare non oportere: quia hoc iuſiurandum in locum litis conteſtatæ ſuccedit. Aedium nomine legatus damni infecti promittere debet, aut uicinū admittere in poſſeſſionem. Sed & ſi dies actionis exitura erit: cauſſa cognita, aduerſus eum iudiciū prætor dare debet: ut lis conteſtetur, & ita in prouinciam transferatur. Si paterfamilias mortuus eſſet, relicto uno filio, & uxore prægnante: non recte filius à debitoribus partem dimidiam crediti petere poteſt, quamuis poſtea unus natus ſit: quia poterant plures naſci, cum per rerum naturam certum fuerat unum naſci. Sed & Sabinus & Caſſius dicunt partem quartam peti debuiſſe, quia incertum eſſet, an tres naſcerētur: nec rerum naturam intuendam, in qua omnia certa eſſent, cum futura utiq; fierent: ſed noſtram inſcientiam adſpici debere.

XXIX. IDEM *lib.* VIII. *ad Plautium.*

QVi appellat prior, agit.

XXX. MARCELLVS *lib.* I. *digeſtorum.*

BI cœptum eſt ſemel iudicium, ibi & finem accipere debet.

XXXI. CELSVS *lib.* XXVII. *digeſtorum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

SI petitor plures hæredes reliquerit, unusq; eorum iudicio egerit: nõ erit uerum, totam rem, quæ in priori iudicio fuit, deductã esse. nec enim quisquam alienam actionem in iudicium, inuito cohærede, perducere potest.

XXXII. VLPIANVS *lib. V. de officijs proconsulũ.*

SI iudex, cui certa tẽpora præstituta erant, decesserit, & alius in loco eius datus fuerit: tantundẽ ex integro temporis in psonã eius præstituta intelligemus, quamuis magistratus nominatim hoc in sequentis datione nõ expresserit: ita tamen, ut legitimũ tempus nõ excedant.

XXXIII. MODESTINVS *lib. III. regularum.*

NOn uidetur in iudicẽ consensisse: qui edi sibi genus actionis apud eum iudicem desiderat.

XXXIIII. IABOLENVS *lib. XV. ex Cassio.*

SI is, qui Romæ iudicium acceperat, decessit: hæres eius, quamuis domicilium trans mare habeat, Romæ tamen defendi debet: quia succedit in eius locum, à quo hæres relictus est.

XXXV. IDEM *lib. X.* ἐπιστολῶν.

NOn quemadmodum fideiussoris obligatio in pendenti potest esse, uel in futurum concipi: ita iudicium in pendenti potest esse, uel de his rebus, quæ postea in obligationem aduenturæ sunt. Nam neminem puto dubitaturum, quin fideiussor ante obligationem rei accipi possit: iudicium uero ante, quàm aliquid debeatur, non possit.

XXXVI. CALLISTRATVS *lib. I. cognitionum.*

INterdum ex iustis caussis, & certis personis sustinendæ sunt cognitiones: ueluti si instrumenta litis apud eos esse dicantur, qui reipublicæ caussa aberunt. Ideo diui fratres in hæc uerba rescripserunt. humanum est propter fortuitos casus, dilationem accipi: ueluti cum pater litigator filium, uel filiam, uel uxor uirum, uel filius parentem amisit, & in similibus caussis cognitionem ad aliquem modum sustineri. Senator si negocijs alienis se obtulerit in prouincia, non debet iudicium recusare negociorum gestorum: sed actionem eum excipere oportere, Iulianus respondit, cum sua sponte sibi hanc obligationem cõtraxerit.

XXXVII. IDEM *lib. V. cognitionum.*

SI de ui & possessione quæratur: prius cognoscendũ de ui, quàm de proprietate rei, diuus Hadrianus τῷ κοινῷ συνεακουσίων rescripsit.

XXXVIII. LICINIVS RVFINVS *lib. IIII. regularũ.*

QVod legatur, siquidem per personalem actionem exigetur: ibi dari debet, ubi est: nisi dolo malo hæredis subductum fuerit. tũc enim ibi dari debet, ubi petitur. Præterea quod pondere, aut numero, aut mensura continetur: ibi dari debet, ubi petitur: nisi adiectum fuerit, centum

centum modios ex illo horreo, aut uini amphoras ex illo dolio. Si autem per in rem actionem legatum petetur: etiam ibi peti debet, ubi res est. Et si mobilis sit res: ad exhibendum agi cum hærede poterit, ut exhibeat rem. sic enim à legatario uindicari poterit.

XXXIX. PAPINIANVS *lib. III. quæstionum.*

CVm furiosus iudex additur: non ideo minus iudicium erit, quod hodie nõ potest iudicare: scilicet ut suæ mentis effectus, quod sententiæ dixerit, ratum sit. neq; enim in addendo præsentia uel scientia iudicis necessaria est. Qui legationis caussa Romam uenit, ex qualibet caussa fideiubere potest: *cum priuilegio suo, cum sit in Italia contractum, uti non potest.

*als *quanq; priuilegio suo, cum in alia sit contractũ, uti non possit.

XL. IDEM *lib. IIII. quæstionum.*

NOn quidquid iudicis potestati permittitur, id subijcitur iuris necessitati. Iudex si quid aduersus legis præceptum in iudicando dolo malo prætermiserit, legem offendit.

XLI. IDEM *lib. XI. quæstionum.*

IN omnibus bonæ fidei iudicijs, cum nondum dies præstandæ pecuniæ uenit: si aliquis agat ad interponendam cautionẽ, ex iusta caussa condemnatio fit.

XLII. IDEM *lib. XXIII. quæstionum.*

SI uxor à legato Romæ diuerterit, dotis nomine defendendum Romæ uirum iure responsum est.

XLIII. IDEM *lib. XXIIII. quæstionum.*

EVm, qui insulam Capuæ certo tempore stipulatus est: eo finito, quocunq; loco agere posse, in id quod interest, constat.

XLIIII. IDEM *lib. II. responsorum.*

NOn idcirco iudicis officiũ impeditur, quod quidam ex tutoribus post litẽ aduersus omnes incohatã, reipublicæ caussa abesse cœperunt: cum præsentium & eorum, qui non defenduntur, administratio discerni, & æstimari possit. Cum postea seruus apparuit, cuius nomine per procuratorem fuerat actum, absolui debitorem oportet, quæ res quandoq; propriam domino litem inferenti non obstabit.

XLV. IDEM *lib. IIII. responsorum.*

ARgentarium, ubi contractum est, conueniri oportet: nec in hoc dilationem, nisi ex iusta caussa, dari: ut scilicet ex puincia codices adferantur. Idẽ in actione tutelæ placuit. Nomine puellæ tutoribus in puincia condemnatis, curatores iudicatum Romæ facere cogũtur: ubi mutuam pecuniam mater accepit, cui filia hæres exstitit.

XLVI. PAVLVS *lib. II. quæstionum.*

IVdex datus in eodem officio permanet, licet furere cœperit: quia recte

recte ab initio iudex additus est. sed quia iudicandi necessitatē morbus sonticus remittit:ergo mutari debet.

XLVI. CALLISTRATVS *lib.II.cognitionum.*

OBseruandum est,ne is iudex detur,quem altera nominatim pars petit.id enim iniqui exempli esse,diuus Hadrianus rescripsit. Nisi hoc specialiter à principe,ad uerecundiam petiti iudicis respiciente, permittatur.

XLVIII. PAVLVS *lib.II.responsorum.*

PArs literarum diui Hadriani. τοὺς ἄρχοντας, ἐν ᾧ ἄρχουσιν μὴ ἐξεῖναι δίκας δίδοσθαι, μήτε διωκόντων, μήτε φευγόντων, μήτε περὶ ὧν ἐπίτροποι ἢ κουράτορες εἶεν. ἐπεὶ δ' ἐν δικαστικῇ ἀρχῇ, καὶ αὐτοῖς πρὸς τοὺς φεύγοντας, καὶ φεύγουσι πρὸς αὐτοὺς εἰσαγωγίμους εἶναι τὰς δίκας.

XLIX. IDEM *lib.IIII.responsorum.*

VEnditor ab emptore denunciatus,ut eum euictionis nomine defenderet:dicit se priuilegiū habere sui iudicis. Quærit̄, an possit litem ab eo iudice,apud quem res inter petitorem & emptorem cœpta est,ad suum iudicem reuocare? Paulus respondit,uenditorem emptoris iudicē sequi solere. Iudices à præside dati,solent etiam in tempus successorum eis durare,& cogi pronunciare,easq; sententias seruari.in eundem sensum etiam Scæuola respondit.

L. VLPIANVS *lib.VII.fideicommissorum.*

SI fideicommissum ab aliquo petatur, isq; dicat alibi esse maiorem partem hæreditatis,non erit ad præstationem compellendus:& ita multis constitutionibus cauetur, ut ibi petatur fideicommissum, ubi maior pars hæreditatis est:nisi probetur,eo loco uoluisse testatorem fideicommissum præstari,ubi petitur. Tractatum est de ære alieno:si in ea prouincia,ubi fideicommissum petitur, plus esset æris alieni: an quasi maior pars alibi esset,præscriptio locum haberet. Sed hic placuit, nihil facere æris alieni nomen:cum non loci sit æs alienum,sed uniuersarum facultatum. Aes enim alienum patrimonium totum minuere constitit,non certi loci facultates. Quid tamen,si forte certis oneribus destinatum sit id patrimonium? utputa alimentis præstandis, quæ Romæ præstari paterfamilias iusserat,uel tributis,uel quibusdam alijs inexcusabilibus oneribus: an possit præscriptio locum habere? & putem iustius dici,locum habere. Sed & rescriptū est, ut illic fideicommissum petatur,ubi domicilium hæres habet. Quoties autem cœpit quis fideicommissum soluere,non potest hac præscriptione uti:

LI. MARTIANVS *lib.VIII. institutionum.*

QVamuis hæreditas ad eum fuerit deuoluta, qui domicilium in prouincia habet.sed & diui Seuerus & Antoninus rescripserunt: si consenserit fideicommissarius alio loco dari, necesse habere secundum consensum dare,ubi consenserit.

LII. VLPIANVS *lib. VII.fideicommissorum.*

SEd & si suscepit actionem fideicommissi,& alijs defensionibus usus hanc omisit:postea,quamuis ante sententiam, reuerti ad hanc defensionem non potest. Si libertis suis tesseras frumentarias emi uoluerit:quamuis maior pars hæreditatis in prouincia sit, tamen Romæ debere fideicōmissum solui, dicendum est:cum appareat id testatorē sensisse ex genere comparationis. Sed & si proponas, quibusdam clarissimis uiris argenti uel auri pondo relicta,& sit sufficiens ad huiusmodi fideicommissa Romæ patrimoniū:licet maior pars totius patrimonij in prouincia sit,dici oportet Romæ esse præstandum.nec enim ueri simile est testatorē, qui honorem habitum uoluit his, quibus reliquit, tam modica fideicommissa in prouincia præstari uoluisse. Si ea res, quæ per fideicommissum relicta est,eo loco sit: dicendum est, non debere præscribi ei,qui petit, quasi maior pars hæreditatis alibi sit.Sed si non fideicommissum eo loco petatur,sed de fidei commisso satis:uidēdum est,an hæc præscriptio locū habeat.& non puto habere. quinimo & si nihil sit eo loco:attamen iubendum satisdare. quid enim ueretur: cum si satis non dederit,mittatur aduersarius in possessionem fideicōmissi seruandi caussa?

LIII. HERMOGENIANVS *lib.II.iuris ὑπομνημάτων.*

IN certis caussis aduersus dominos seruis consistere permissum est: Id est,si qui suppressas tabulas testamenti dicant, in quibus libertatē sibi relictam adseuerant. Item arctioris annonæ populi Romani, & census,ac falsæ monetæ criminis reos dominos detegere seruis permissum est. Præterea si fideicommissariam libertatem ab his petāt. Sed & si qui suis numis redemptos se,& non manumissos contra placiti fidem adseuerent.Liber etiā iussus, si rationes reddiderit,arbitrum contra dominum de rationibus excutiēdis recte petet. Sed & si quis fidem alicuius elegerit, ut numis eius redimatur, atq; his solutis manumittatur,nec ille oblatam pecuniam suscipere uelle dicat: contractus fidē detegendi seruo potestas tributa est.

LIIII. PAVLVS *lib.I.sententiarum.*

PEr minorem caussam maiori cognitioni præiudiciū fieri nō oportet.maior enim quæstio minorem caussam ad se trahit.

LV. IDEM *lib.singulari de officio adsessorum.*

EDictum,quod ab antecessore datum est,in numero trium edictorum connumerari debet. Planè licet ab antecessore numerus finitus sit:solet tamen successor unum edictum dare.

Universidad de Deusto Biblioteca

LVI. VLPIANVS *lib.XXX. ad edictum.*

LIcet uerum procuratorem in iudicio rem deducere, uerissimum est: tamen & si quis, cum procurator nõ esset, litem contestatus sit, deinde ratum dominus habuerit: uidetur retro res in iudiciũ recte deducta.

LVII. IDEM *lib.XL. ad edictum.*

TAm ex cõtractibus, quàm ex delictis in filiũfamilias cõpetit actio: sed mortuo filio post litis cõtestationem, transfertur iudicium in patrem, duntaxat de peculio, & quod in rem eius uersum est. Certe si quasi procurator alicuius, filiusfamilias iudiciũ acceperit: mortuo eo, in eum, quem defendit, iudicij translatio datur.

LVIII. PAVLVS *lib.XIII. ad Sabinum.*

IVdicium soluitur, uetante eo, qui iudicare iusserat: uel etiam eo, qui maius imperium in eadem iurisdictione habet: uel etiam si ipse iudex eiusdem imperij esse cœperit, cuius erat, qui iudicare iussit.

LIX. VLPIANVS *lib. LI. ad Sabinum.*

SI locus in iubendo iudicare non est comprehensus: uidetur eo loco iudicare iussisse, quo solet iudicare sine incommodo litigantium.

LX. PAVLVS *lib.XXIII. ad Sabinum.*

MOrtuo iudice, quod eum iudicare oportuerat: idem eũ, qui subditus est, sequi oportet.

LXI. VLPIANVS *lib.XXVII. ad edictum.*

SOlemus quidem dicere, id uenire in iudicium, de quo actum est inter litigantes: sed Celsus ait, periculose ex persona rei hoc metiri: qui semper, ne condemnetur, hoc dicit, non cõuenisse. Quid ergo? melius est dicere, id uenire in iudicium, de quo uel actum non est, ut ueniret: sed id non uenire, de quo nominatim actum est, ne ueniret. Latrunculator de re pecuniaria iudicare non potest.

LXII. IDEM. *lib.XXXIX. ad edictum.*

INter litigantes non aliter lis expediri potest, quàm si alter petitor, alter possessor sit. esse enim debet, qui onera petitoris sustineat, & qui commodo possessoris fungatur.

LXIII. IDEM *lib. XLIX. ad edictum.*

REcte defendi hoc est: iudicium accipere uel per se, uel per aliũ, sed cum satisdatione: nec ille uidetur defendi, qui quod iudicatũ est, nõ soluit

LXIIII. IDEM *lib.I. disputationum.*

NOn â iudice doli æstimatio ex eo, quod interest, fit: sed ex eo, quod in litem iuratur. deniq; & prædoni depositi & commodati ob eam caussam competere actionem, non dubitatur. Si quis alio iudicio acturus, iudicatum solui satis acceperit, deinde alio iudicio agat: non committetur stipulatio, quia de alia re cautum uidetur.

Idem

LXV. IDEM *lib.XXX. ad edictum*

EXigere dotem mulier debet illic, ubi maritus domicilium habuit, non ubi instrumentum dotale conscriptum est. nec enim id genus contractus est, ut & eum locum spectari oporteat, in quo instrumẽtum dotis factum est: quàm eum, in cuius domiciliũ & ipsa mulier per conditionem matrimonij erat reditura.

LXVI. IDEM *lib.II. disputationum.*

SI quis intentione ambigua, uel oratione usus sit: id quod utilius ei est, accipiendum est.

LXVII. IDEM *lib.VII. disputationum.*

QVi se dicit suis numis redemptum esse: si hoc probauerit, exinde liber erit, ex quo redemptus est: quia constitutio non liberum pronunciari præcipit, sed restitui ei libertatem iubet. Proinde compellendus erit manumittere eum, qui se suis numis redemit. Sed si latitet: exempla senatusconsultorum ad fideicommissam libertatem pertinentium * induci oportet. aliâs * indici.

LXVIII. IDEM *lib.IX. disputationum.*

AD peremptorium edictum hoc ordine uenitur: ut primo quis petat post absentiam aduersarij edictum primum, mox alterum,

LXIX. IDEM *lib.IIII. de omnibus tribunalibus.*

PEr interuallum non minus decem dierum,

LXX. IDEM *lib.IX. disputationum.*

ET tertium. quibus propositis, tunc peremptorium impetret: quod inde hoc nomẽ sumpsit, quod perimeret disceptationem, hoc est ultra non pateretur aduersarium tergiuersari.

LXXI. IDEM *lib.IIII. de omnibus tribunalibus.*

IN peremptorio autem comminatur is, qui edit: etiam absente diuersa parte, cogniturum se & pronunciaturum.

LXXII. IDEM *lib.IX. disputationum.*

NOnnunquã autem hoc edictum post tot numero edicta, quæ præcesserunt, datur: nonnũquàm post unum, uel alterum: nonnunquàm statim, quod appellatur unum pro omnibus. Hoc autẽ æstimare oportet eum, * qui ius dixit, pro conditione caussæ, uel personæ, uel temporis: & ita ordinem edictorum & compendium moderari. aliâs * qui indicit.

LXXIII. IDEM *lib.IIII. de omnibus tribunalibus.*

ET post edictum peremptoriũ impetratũ, cum dies eius superuenerit, tunc absens citari debet. * & siue responderit, siue nõ responderit, agetur caussa, & pronũciabitur: nõ utiq; secundũ præsentẽ, sed interdũ uel absens (si bonã caussam habuit) uincet. Quod si is, q edictũ peremptoriũ impetrauit, absit die cognitiõis: is uero, aduersus quẽ impetratum *aliâs * etsi non respondeat, agetur, &c.*

Universidad de Deusto Biblioteca

tratũ est, adsit: tum circũducendũ erit edictũ peremptoriũ, neq; de caussa cognoscetur, neq; secundum præsentem pronunciabitur. Circunducto edicto uideamus, an amplius reus conueniri possit: an uero salua quidem lis sit, uerum instantia tantũ edicti perierit. & magis est, ut instantia tantum perierit, ex integro autem litigari possit. Sciendum ex peremptorio absentem condemnatum, si appellet, non esse audiendum: si modo per contumaciam defuerit. si minus: audietur.

LXXIIII. IVLIANVS *lib. V. digestorum.*

DE qua re cognouerit iudex, pronũciare ĕq; cogẽdus erit. Iudex, qui usq; ad certã summã iudicare iussus est: etiam de maiori re iudicare potest, si inter litigatores conueniat. Cum absentem defendere uellem, iudicium mortuo eo iam accepi, & condemnatus solui. quæ situm est, an hæres liberaretur? item quæ actio aduersus eum competeret? Respondi. iudicium, quod iam mortuo debitore per defensorem eius accipitur, nullum esse: & ideo hæredem non liberari. Defensorem autem, si ex caussa iudicati soluerit, repetere quidem non posse: negociorum tamen gestorum ei actionem competere aduersus hæredem, quia exceptione doli mali tueri se possit, si ab actore conueniatur.

LXXV. IDEM *lib. XXXV. digestorum.*

SI prætor iusserit eum, à quo debitum petebatur, adesse: & ordine edictorum peracto pronunciauerit, absentem debere: utiq; iudex, qui de iudicato cognoscit, non debet de prætoris sententia cognoscere: alioquin lusoria erũt huiusmodi edicta & decreta prætorum. MARCELLVS NOTAT. si per dolum sciens falsò aliquid allegarit, & *hoc secutum in senteutia prætorem., liquidò fuerit adprobatum: existimo debere iudicem querelam rei admittere. PAVLVS NOTAT. si aut morbo impeditus, aut reipublicæ caussa auocatus, adesse non potuit reus: puto uel actionem iudicati eo casu in eum denegandam, uel exsequi prætorem ita iudicatum non debere.

**aliâs. hoc modo secutum prætoris sententiam. aliâs, consecutum eũ sententiam. &c.*

LXXVI. ALFENVS *lib. VI. digestorum.*

PRoponebatur ex his iudicibus, qui in eandem rem dati essent, non nullos caussa audita excusatos esse, inq; eorum locum alios esse sumptos: & quærebatur, singulorum iudicum mutatio eandem rem, an aliud iudicium fecisset? Respondi: non modo si unus aut alter, sed & si omnes iudices mutati essent: tamen & rem eandem, & iudiciũ idem, quod antea fuisset, permanere. Neq; in hoc solum euenire, ut partibus commutatis, eadem res esse existimaretur: sed & in multis cæteris rebus. Nam & legionem eandem haberi, ex qua multi decessissent, quorum in locum alij subiecti essent: & populum eundem hoc tempore putari, qui ab hinc centum annis fuisset, cum ex illis nemo nunc uiueret.

Itemq;

Itemq; si nauis adeò sæpe refecta esset, ut nulla tabula eadem permaneret, quæ non noua fuisset: nihilominus eandem nauem esse existimari. Quod si quis putaret, partibus commutatis aliam rem fieri: fore, ut ex eius ratione nosipsi non ijdem essemus, qui ab hinc anno fuissemus. Propterea quod (ut philosophi dicerẽt) ex quibus particulis minimis cõsisteremus, eæ quotidie ex nostro corpore decederent, aliæq; extrinsecus in earum locum accederent. Quapropter cuius rei species eadem consisteret, rem quoq; eandem esse existimari.

LXXVII. AFRICANVS *lib. III. quæstionum.*

IN priuatis negocijs pater filium, uel filius patrem iudicem habere potest.

LXXVIII. PAVLVS *lib. VI. ad Plautium.*

QVippe iudicare munus publicum est.

LXXIX. VLPIANVS *lib. V. de officio proconsulis.*

EVm, quem temere aduersarium in iudicium uocasse constiterit: uiatica, litisq; sumptus aduersario suo reddere oportebit. Iudicibus de iure dubitantibus, præsides respondere solent: sed de facto consulentibus, non debent præsides consilium impertire: uerũ iubere eos, prout religio suggesserit, sententiam proferre. hæc enim res nonnunq; infamat, & materiam gratiæ uel ambitionis tribuit.

LXXX. POMPONIVS *lib. II. ad Sabinum.*

SI in iudicis nomine uel prænomine erratũ est: Seruius respondit, si ex conuentione litigatorũ is iudex aditus esset, eum esse iudicem, de quo litigatores sensissent.

LXXXI. VLPIANVS *lib. V. opinionum.*

QVi neq; iurisdictioni præest: neq; à principe potestate aliqua præditus, neq; ab eo, qui ius dandorum iudicum habet, datus est: nec ex cõpromisso sumptus, uel ex aliqua lege confirmatus est: iudex esse nõ potuit.

LXXXII. IDEM *lib. I. de officio proconsulis.*

NOnnunq; solent magistratus populi Romani uiatorẽ nominatim uice arbitri dare, quod raro, & nõ nisi re urgente faciendũ est.

DE INOFFICIOSO TESTAmento. Tit. II.

VLPIANVS *lib. XIIII. ad edictum.*

SCiendum est, frequentes esse inofficiosi querelas. omnibus enim tam parentibus, quàm liberis de inofficioso licet disputare. Cognati enim* proximi, qui sunt ultra fratrem: melius facerent, si se sumptibus inanibus non uexarent, cum obtinendi spem non habeant.

**als. proprij.*

II. MARTIANVS *lib.III. institutionum.*

HOc colore INOFFICIOSO TESTAMENTO agitur, quasi non sanæ mentis fuerint, tu testamentum ordinarent. & hoc dicitur, non quasi uere furiosus uel demens testatus sit: sed recte quidem fecerit testamentum, sed non ex officio pietatis. nam si uere furiosus esset, uel demens, nullum esset testamentum.

III. MARCELLVS *lib.III. digestorum.*

INofficiosum testamentum dicere hoc est: allegare, quare exhæredari, uel præteriri non debuerit: quod plerunq; accidit, cum falsò parentes instimulati, liberos suos testamento uel exhæredant, uel prætereút.

IIII. * MAXIMVS *ad L. Falcidiam.*

als *CAIVS *lib. singulari ad L. Leuticam.*

NOn est em̃ cõsentiendum parentibus, qui iniuriam aduersus liberos suos testamento inducũt. q̃d plerunq; faciunt, maligne circa sanguinem suum inferentes iudicium, nouercalibus delinimentis, instigationibusúe corrupti.

V. MARCELLVS *lib.III. digestorum.*

NAm & his, qui non ex masculis descendunt, facultas est agendi. cum & de matris testamento agant, & obtinere assidue soleant: Huius aũt uerbi DE INOFFICIOSO uis illa (ut dixi) est: docere immerentem se, & ideo indigne præteritum, uel etiam exhæredatione submotum: resq; illo colore defenditur apud iudicem, ut uideatur ille non quasi sanæ mentis fuisse, cum testamentum inique ordinaret.

VI. VLPIANVS *lib.XIIII. ad edictum.*

aliâs *si in utero fuerit mortis eorum tempore.*

POstumus inofficiosum testamentum potest dicere eorum, quibus suus hæres uel legitimus potuisset fieri, * si in utero mortis eorum tempore non fuisset. Sed & cognatorum: quia & horum ab intestato potuit bonorũ possessionem accipere. Quid ergo eis imputatur, cur intestati non decesserant? sed hoc nemo apud iudicem potest impetrare. non em̃ interdicitur testamenti factione. Hoc planè eis imputari potest, cur eum hæredem non scripserint. potuit enim scriptus hæres in possessionem mitti ex clausula DE VENTRE IN POSSESSIONEM MITTENDO. item natus SECVNDVM TABVLAS haberet. Simili modo & eũ, qui post testamentum matris factum exsecto uentre extractus est, posse queri dico. Si quis ex his personis, quæ ad successionem ab intestato non admittuntur, de inofficioso egerit (nemo enim eum repellit) & casu obtinuerit: non ei proficit uictoria, sed his, qui habebant ab intestato successionem. nam intestatum patremfamilias fecit. Si qs instituta accusatione inofficiosi decesserit, an ad hæredem suũ querelam transferat? Papinianus respondit, quod & quibusdam rescriptis significatur: si post agnitam bonorũ possessionem decesse-

decesserit, esse successionem accusationis. Sed & si non sit petita bonorum possessio, iam tamen cœpta cõtrouersia, uel præparata: uel si, cum uenit ad mouendam inofficiosi querelam, decesserit: puto ad hæredem transire.

VII. PAVLVS *lib. singulari de cæntũuiralibus iudicijs.*

QVemadmodũ præparasse litem quis uideatur, ut possit transmittere actionem, uideamus. & ponamus in potestate eum fuisse, ut neq; bonorum possessio ei necessaria, & aditio hæreditatis superuacua sit. is si comminatus tantum accusationem fuerit, uel usq; ad denunciationem, uel libelli dationem processerit: ad hæredem suum accusationem transmittet, idq; diuus Pius de libelli datione & denunciatione rescripsit. Quid ergo, si in potestate non fuerit? an ad hæredem suum actionem transmittat? & recte uidetur litem præparasse, si ea fecerit, quorum supra mentionem habuimus.

VIII. VLPIANVS *lib.XIIII. ad edictum.*

PApinianus libro quinto quæstionum recte scribit: inofficiosi querelam patrem filij sui nomine instituere non posse, inuito eo. ipsius enim iniuria est. Sequenti loco scribit: si filiusfamilias post agnitam bonorum possessionem litis ordinandæ gratia decesserit: finitam esse inofficiosi querelam, quæ non patri, sed nomine filij dabatur. Si quis post rem inofficiosi ordinatam, litem dereliquerit: postea non audietur. Si Imperator sit hæres institutus: posse inofficiosum dici testamentum, sæpissime rescriptum est. Papinianus libro secũdo responsorũ ait, contra ueterani patrisfamilias testamentũ esse inofficiosi querelam: & si ea sola bona habuit, quæ in castris quæsierat. Si quis in militia fecerit testamẽtum, & intra annum post militiam decesserit: dubito, an (quia ad hoc usq; tempus iure militari testamentum eius ualet) querela inofficiosi cesset. & potest dici. Sed neq; impuberis filij mater inofficiosum testamentum dicit: quia pater hoc ei fecit, & ita Papinianus respondit. Nec patris frater: quia filij testamentum est. ergo nec frater impuberis, si patris non dixit. Sed si in patris obtentum: nec hoc ualebit, nisi pro parte patris rescissum est. tunc enim pupillare ualet. Si quis mortis caussa filio donauerit quartam partem eius, quod ad eũ esset peruenturũ, si intestatus paterfamilias decessisset: puto secure eũ testari. Si quis impuberi filio substituit, secundas tabulas ei faciendo: non ob hoc admittimus ipsum impuberem ad inofficiosi querelam. Quoniam autem quarta debitæ portionis sufficit ad excludendam querelam: uidendum erit, an exhæredatus partem faciat, qui non queritur: utputa sumus duo filij exhæredati. & utiq; faciet, ut Papinianus respondit: & si dicã inofficiosum, non totam hæreditatem debeo, sed dimidiã petere. Proinde & si sint ex duobus filijs nepotes: ex uno

aliâs ex uno plures (tres puta) ex uno unus: unicus sescuncia, unus ex illis semuncia querelam excludit. itē aliâs q̃rela excluditur*

*ex uno tres puta, plures ue, ex uno unus: unicum sescuncia, unum ex illis semiuncia querela excludit. Quarta aũt accipietur, scilicet deducto ære alieno, & funeris impensa. Sed an & libertates quartam minuant, uidendum. nanq; si cum quis ex asse hæres institutus est, ideo non potest dicere inofficiosum, quia habet Falcidiam (Falcidia autem libertates non minuit) potest dici, deductis libertatibus quartam ineundam. Cum igitur placet, quartam minui per libertates: eueniet, ut qui seruos tantum habet in patrimonio suo, dando eis libertates, inofficiosi querelam excludat. Nisi forte hic filius, si non fuit in potestate patris, à patre hæres institutus, merito omittet hæreditatē: & ad substitutum transmittens, querelam inofficiosi instituet: uel ab intestato citra edicti pœnam habebit hæreditatem. Si conditioni parere testator hæredem iussit: in persona filij uel alterius, qui eandem querelam mouere potest, cum sciens id accepit, uidendum est, ne ab inofficiosi querela excludatur. agnouit enim iudicium. idem est & si legatarius ei, uel statuliber dedit. Et potest dici excludi eum, maxime si hæredem ei iusserat dare. Cæterum si legatarium: nũquid semel natam inofficiosi querelam non perimat legatarij oblatio? Cur ergo in hærede absolute diximus? Quoniam ante aditam hæreditatem nec nascitur querela. Ego euentum puto sequendum in hac re: ut si forte ante, quàm iudicium mouea tur, oblatio ei fiat eius, quod relictũ est: quasi ex uolũtate testatoris, *ob latione satis ei factũ uideatur. Vnde si quis fuit institutus, forte ex semisse: cum ei sextans ex substantia testatoris deberetur, quod rogatus esset post certum tempus restituere hæreditatem: merito dicendũ est, nullum iudicium mouere, cum debitam portionem & eius fructus habere possit. fructus enim solere in Falcidiam imputari, non est incognitum. Ergo & si ab initio ex semisse hæres institutus, rogetur post decenniũ restituere hæreditatē: nihil habet, quod queratur. quoniam faci le potest debitã portionem, *uel ex fructibus eius medio tempore cogere. Si quis irritũ dicat esse testamentum, uel ruptum, uel inofficiosum: conditio ei deferri debet, utrum prius mouere uelit. Si filius exhæredatus in possessione sit hæreditatis, scriptus quidem hæres petet hæreditatem, filius uero *in modum contradictionis querelam induce t: quemadmodum ageret, si nõ possideret, sed peteret. Meminisse autem oportebit, eum qui testamentum inofficiosum improbe dixit: si non obtinuit, id quod in testamento accepit, perdere: & id fisco uindicari, quasi indigno ablatum. Sed ei demum aufertur, quod testamento datum est, qui usq; ad sententiam in iudicium lite improba perseuerauit. Cæterum si ante sententiam destitit uel decessit: non ei aufertur, quod datum est. proinde etiamsi absente eo secundum præsentem pronuncietur*

*aliâs *oblatio.*

*aliâs *eiusq; fructus.*

*aliâs *in modum ageret, ac si nõ possideret, et peteret.*

nuncietur: potest dici conseruandum ei, quod accepit. Eo autem solo carere quis debet, cuius emolumentum ad eum pertineret. Cæterũ si id rogatus fuit restituere: non debet iniuria fieri. Vnde non male Papinianus libro secundo responsorum refert: si hæres fuerit institutus, & rogatus restituere hæreditatem, deinde in querela inofficiosi nõ obtinuit: id quod iure Falcidiæ potuit habere, solũ perdere. Si quis impubes adrogatus sit ex his personis, quæ & citra adoptionem & emancipationem queri de inofficioso possunt: hunc puto remouendũ à querela, cum habeat quartam ex cõstitutione diui Pij. Quid si egit, nec obtinuit: an quartam perdat? & puto, aut non admittendum ad inofficiosum, aut si admittatur (& si non obtinuerit) quartam ei quasi æs alienũ concedendam. Si ex caussa de inofficioso cognouerit iudex, & pronũciauerit contra testamentũ, nec fuerit prouocatum: ipso iure rescissum est, & suus hæres erit, secũdum quem iudicatum est, & si bonorum possessor hoc se contendit. & libertates ipso iure non ualent: nec legata debentur, sed soluta repetuntur aut ab eo, qui soluit, aut ab eo, qui obtinuit. & hæc utili actione repetuntur. Ferè autem si ante controuersiã motam soluta sunt: qui obtinuit, repetet: & ita diuus Hadrianus, & diuus Pius rescripserunt. Planè si post quinquennium inofficiosum dici cœptum est, ex magna & iusta caussa: libertates non esse reuocandas, quæ competierunt uel præstitæ sunt, sed uiginti aureos à singulis præstandos uictori.

IX. MODESTINVS *lib. singulari de inofficioso testamẽto.*

SI autem intra quinquennium egerit, libertates non competũt. Sed Paulus ait, præstaturum uictorem fideicommissarias libertates, solum uiginti aureis & in hoc casu à singulis præstandis.

X. MARCELLVS *lib. III. digestorum.*

SI pars iudicantium de inofficioso contra testamentum, pars secundum id sententiam dederit (quod interdũ fieri solet) humanius erit, sequi eius partis sententiam, quæ secundũ testamẽtum pnunciauit: nisi aperte iudicem inique secundum scriptum hæredem pronunciasse apparebit. Illud notissimum est: eum, qui legatum percepit, non recte de inofficioso testamento dicturum: nisi id totũ alij administrauit.

XI. MODESTINVS *lib. III. responsorum.*

ETiam si querela inofficiosi testamenti non obtinuit: nõ ideo tamen donationes, quas uiuus ei perfecisse proponitur, infirmari: neq; in dotem ante datorum partem uindicari posse, respondi.

XII. IDEM *lib. singulari de præscriptionibus.*

NIhil interest, sibi relictum legatum filius exhæredatus agnouerit: an filio seruóue relictum consecutus sit. utrubiq; enim præscriptione

Universidad de Deusto Biblioteca

ſcriptione ſubmouebitur. Quinetiam ſi idem inſtitutũ ſeruum prius, quàm adire hæreditatem iuberet, manumiſerit, ut ille ſuo arbitrio adeat hæreditatem, idq; fraudulento conſilio fecerit: ſubmouebitur ab actione. Si à ſtatu libero exhæredatus pecuniam petere cœperit: uideri poteſt agnouiſſe parentis iudicium. Si cum filius ademptum ſibi legatum inſtituerit petere, ſubmotus repetat inofficioſi querelam: præſcriptione remouendus non eſt. quamuis enim agendo teſtamentum adprobauit: tamen eſt aliquid, quod teſtatoris uicio reputetur, ut merito repellendus non ſit. Filius teſtatoris, qui cum Titio eiuſdem pecuniæ reus fuerat: liberatione Titio legata, per acceptilationem Titij liberatus, ab actione inofficioſi non ſubmouebitur.

XIII. SCAEVOLA *lib.* IIII. *reſponſorum.*

TItia filiam hæredem inſtituit. filio legatum dedit eodem teſtamẽto, & ita cauit. omnia ea, quæ ſupra dari fieri iuſſi, ea dari fieri uolo ab omni hærede, bonorũue poſſeſſore, qui mihi erit, etiam iure inteſtati. Item quæ dari fieri iuſſero, ea uti dentur fiant, fidei eius committo. Quæſitum eſt, ſi ſoror centumuirali iudicio obtinuerit: an fideicõmiſſa ex capite ſupraſcripto debeantur? ſi hoc quæratur: an iure eorũ, quos quis ſibi ab inteſtato hæredes, bonorũue poſſeſſores futuros credat, fidei committi poſſit? Reſpondi, poſſe. PAVLVS notat ac probat, nec fidei commiſſa ab inteſtato data deberi, quaſi à demente.

XIIII. PAPINIANVS *lib.* V. *quæſtionum.*

PAter filium emancipauit, & nepotem ex eo retinuit. emancipatus, ſuſcepto poſtea filio, ambobus exhæredatis, patre præterito, uita deceſſit. in quæſtione de inofficioſo teſtamento, præcedente cauſſa filiorum, patris intentio adhuc pendet. Quod ſi contra filios iudicetur: pater ad querelam uocatur, & ſuam intentionem implere poteſt.

XV. IDEM *lib.* IIII. *quæſtionum*

NAm & ſi parentibus nõ debeatur filiorum hæreditas propter uotum parentum, & naturalem erga filios charitatem: turbato tamen ordine mortalitatis, non minus parentibus, quàm liberis pie relinqui debet. Hæredi eius, qui poſt litem de inofficioſo præparatam, uoluntate mutata deceſſit: non datur de inofficioſo querela. non enim ſufficit litem inſtituere, ſi non in ea perſeueres. Filius, qui inofficioſi actione aduerſus duos hæredes expertus, diuerſas ſententias iudicũ tulit, & unum uicit, ab altero ſuperatus eſt: & debitores conuenire, & ipſe à creditoribus pro parte conueniri poteſt, ſed & corpora uindicare, & hæreditatem diuidere. uerum enim eſt, familiæ erciſcundæ iudicium competere: quia credimus eum legitimum hæredem pro parte eſſe factum, & ideo pars hæreditatis in teſtamento remanſit. nec abſurdum uidetur

detur, pro parte inteſtatum uideri.

XVI. IDEM *lib.* II. *reſponſorum.*

FIlio, qui de inofficioſo matris teſtamento contra fratrem inſtitutum pro parte egit, & obtinuit: filia, quæ non egit, aut quæ non obtinuit: in hæreditatem legitimam fratri non concurrit. Contra tabulas filij poſſeſſionem iure manumiſſionis pater accepit. poſtea filia defuncti, quam ipſe exhæredauit, quæſtionem inofficioſi teſtamenti recte pertulit. poſſeſſio, quam pater accepit, ad irritum récidit. nam priore iudicio de iure patris, non de iure teſtamenti quæſitũ eſt. & ideo uniuerſam hæreditatem filiæ cum fructibus reſtitui neceſſe eſt.

XVII. PAVLVS *lib.* II. *quæſtionum.*

QVi repudiantis animo non uenit ad accuſationem inofficioſi teſtamenti: partem non facit his, qui eandem querelam mouere uolunt. Vnde ſi de inofficioſo teſtamento patris, alter ex liberis exhæredatis ageret: quia reſciſſo teſtamento, alter quoq; ad ſucceſſionem ab inteſtato uocatur, & ideo uniuerſam hæreditatem non recte uindicaſſet: hic ſi obtinuerit, utetur rei iudicatæ authoritate: quaſi centumuiri hunc ſolum filium in rebus humanis eſſe nunc, cum facerent inteſtatum, crediderint. Cum cõtra teſtamentum ut inofficioſum iudicatur: quia teſtamenti factionẽ habuiſſe defunctus non creditur: ideo non probandum eſt, ſi hærede nõ reſpondente, ſecundum præſentem iudicatum ſit. hoc enim caſu non creditur ius ex ſententia iudicis fieri. & ideo libertates competunt, & legata petuntur.

XVIII. IDEM *lib. ſingulari de inofficioſo teſtamento.*

DE qua re etiam conſtitutio exſtat diuorum fratrũ, quæ huiuſmodi diſtinctionem admittit.

XIX. IDEM *lib.* II. *quæſtionum.*

MAter decedens extraneum ex dodrante hæredem inſtituit filiam unam ex quadrante, alteram præterijt. hæc de inofficioſo egit, & obtinuit. Quæro ſcriptæ filiæ quomodo ſuccurrendum ſit? Reſpondi. filia præterita id uindicare debet, quod inteſtata matre habitura eſſet. Et quamquàm dici poteſt: eam, quæ omiſſa eſt (etiam ſi totam hæreditatem petat, & obtineat) ſolam ab inteſtato habituram uniuerſam ſucceſſionem, quemadmodum ſi altera omiſiſſet legitimam hæreditatem. Sed non eſt admittendum, ut aduerſus ſororem audiatur agendo de inofficioſo. Præterea dicendum eſt, non eſſe omittenti ſimilem eam, quæ ex teſtamento adijt. & ideo ab extraneo ſemiſſem uindicandum: & defendendum, totum ſemiſſem eſſe auferendum, quaſi totus ſemis ad hanc pertineat. ſecundum quod non in totum teſtamentum infirmatur, ſed pro parte inteſtata efficitur: licet

Universidad de Deusto Biblioteca

tur:licet, quasi furiosæ,ultimum iudicium eius damnetur. Cæterum si quis putauerit,filia obtinente,totum testamentum infirmari:dicẽdum est, etiam institutam ab intestato posse adire hæreditatem. nec enim, quæ ex testamento adijt,quod putabat ualere:repudiare legitimã hæreditatem uidetur,quam nescit sibi deferri:cum & hi,qui sciant ius suum, eligentes id quod putant sibi competere,non amittant. Quod euenit in patrono,qui iudicium defuncti,falsa opinione motus, amplexus est. is enim non uidetur bonorum possessionem contratabulas repudiasse. Ex quibus apparet,non recte totam hæreditatem præteritam uindicare:cum rescisso testamento,etiam institutæ saluum ius sit adeundæ hæreditatis.

XX. SCAEVOLA *lib. II. quæstionum.*

als *licet. QVi de inofficioso uult dicere,*si & negetur filius : carbonianam bonorum possessionem non debet accipere. toties enim ea indulgẽda est, quoties si uere filius esset,hæres esset aut bonorum possessor: ut interim & possideat,& alatur,& in actionibus præiudicium non patiatur. Qui uero de inofficioso dicit: nec actiones mouere debet, nec aliam ullam,quàm hæreditatis petitionẽ,exercere:ne aliâs unquàm melioris sit conditionis,quàm si confiteatur aduersarius.

XXI. PAVLVS *lib. III. responsorum respondit.*

EVm,qui inofficiosi testamenti querelam instituit:& fraude scripti hæredis,quasi tertiam partem hæreditatis tacite rogatus esset ei restituere,reliquit eam actionem: non uideri deseruisse querelam,& ideo non prohiberi eum repetere incohatam. Item cum quæsitũ esset,an hæres audiendus esset, ante inofficiosi querelã actam,desiderans restitui sibi ea, quæ soluit:respondit: ei,qui sciens indebitũ fideicõmissum soluisset, nullã repetitionem ex ea caussa cõpetere. Idem respondit, euicta hæreditate per inofficiosi querelã ab eo,qui hæres instituto esset: perinde omnia obseruari oportere, ac si hæreditas adita non fuisset. & ideo & petitionem integram debiti hæredi instituto aduersus eum,qui superauit,competere,& compensationem debiti.

XXII. TRIPHONINVS *lib. VII. disputationum.*

FIlius non impeditur,quo minus inofficiosum testamentum matris accuset:si pater eius legatum ex testamẽto matris accepit, uel adierit hæreditatem,quanq; in eius est potestate:nec prohiberi patrem *dixi iure filij accusare.nã indignatio filij est. Item quærebatur,si nõ obtinuisset in accusando:an quod patri datum est,publicaretur: quoniam alij commodum uictoriæ parat,& in hac caussa nihil ex officio patris,sed totum de meritis filij agitur:inclinandum est,non perdere patrem sibi datum,si secundum testamentum pronunciatum sit. Multo magis si mihi legatum testator dederit, cuius de inofficioso testamento

aliâs* didici.

mento filius agens decessit,me hæredẽ relicto:egoq; hæreditariã caussam peregi,& uictus sum: id quod mihi ex eo testamento relictum est, non perdam.utiq; si iam defunctus agere cœperat. Itemq; si adrogatui eum, qui instituerat litem de inofficioso testamento eius, qui mihi legatum dedit: litemq; peregero nomine filij,nec obtinuero : perdere me legatum non oportet. quoniam indignum est, ut auferatur mihi à fisco id,quod derelictum est:cum non proprio nomine, sed iure cuiusdam successionis egi.

XXIII. PAVLVS *lib. singulari de inofficioso testamento.*

SI ponas filium emancipatum præteritum, & ex eo nepotem in potestate retentum hæredem institutum esse:filius potest contra filium suum,testatoris nepotem petere bonorum possessionem,queri autem de inofficioso testamento non poterit. Quod si exhæredatus sit filius emancipatus,poterit queri: & ita iungetur filio suo, & simul cum eo hæreditatem obtinebit. Si hæreditatem ab hæredibus institutis exhæredati emerunt,uel res singulas,scientes eos hæredes:aut cõduxerunt prædia, aliudúe quid simile fecerunt: uel soluerunt hæredi, quod testatori debebant: iudicium defuncti agnoscere uidentur, & à querela excluduntur. Si cum duo sint filij exhæredati,ambo de inofficioso testamento egerunt,& unus postea constituit non agere:pars eius alteri adcrescit. Idemq; erit,& si tempore exclusus sit.

XXIIII. VLPIANVS *lib. XIX. ad Sabinum.*

CIrca inofficiosi querelam euenire plerunq; adsolet, ut in una atq; eadem caussa diuersæ sententiæ proferantur. quid enim, si fratre agente,hæredes scripti diuersi iuris fuerunt:quod si fuerit: pro parte testatus,& pro parte intestatus decessisse uidebitur.

XXV. IDEM *lib. III. disputationum.*

SI non mortis caussa fuerit donatum,sed inter uiuos:hac tamẽ contemplatione,ut in quartam habeatur:potest dici inofficiosi querelam cessare, si quartam in donatione habeat. at si minus habeat: quod deest, uiri boni arbitratu repletur: aut certe conferri oportet id, quod donatum est. Si quis,eum non possit de inofficioso queri, ad querelam admissus, pro parte rescindere testamentum tentet: & unum sibi hæredem eligat,cõtra quem inofficiosi querelam instituat: dicendum est,quia testamentum pro parte ualet,& præcedentes eum personæ exclusæ sunt: cum effectu eum querelam instituisse.

XXVI. IDEM *lib. VII. disputationum.*

SI sub hac conditione fuerit hæres institutus, si Stichum manumisisset,& manumiserit:& postea,quàm manumisit,inofficiosum uel iniustum testamentum pronuncietur:æquum est,huic quoq; succurri,

ut serui precium à manumisso accipiat, ne frustra seruum perdat.

XXVII. IDEM *lib. VI. opinionum.*

SI instituta de inofficioso testaméto accusatione, de lite pacto transactum est, nec fides ab hærede trãsactioni præstatur: inofficiosi caussam integram esse placuit. Ei, qui se filium eius esse adfirmat, qui in testamento id negauit, tamen eum exhæredauit: de inofficioso testamento caussa superest. De inofficioso testamento militis dicere, nec miles potest. De inofficioso testamento nepos contra patruum suum, uel aliũ scriptum hæredem pro portione egerat, & obtinuerat: sed scriptus hæres appellauerat. placuit interim, ppter inopiam pupilli alimenta pro modo facultatum, quæ inofficiosi testamenti accusatione pro parte ei uindicabantur, decerni: eaq; aduersarium ei subministrare necesse habere usq; ad finẽ litis. De testaméto matris, quæ existimãs perijsse filium, alium hæredem instituit: de inofficioso queri potest.

XXVIII. PAVLVS *lib. singulari de æntumuiralibus iudicijs.*

CVm mater militem filium falsò audisset decessisse, & testamento hæredes alios instituisset: diuus Hadrianus decreuit hæreditatem ad filiũ pertinere, ita ut libertates & legata præstentur. hic illud adnotatũ est, quod de libertatibus & legatis adijcitur. nam cum inofficiosum testamentum arguitur, nihil ex eo testamento ualet.

XXIX. VLPIANVS *lib. VI. opinionum.*

SI suspecta collusio sit legatarijs inter scriptos hæredes & eum, qui de inofficioso testamento agit: adesse etiam legatarios, & uoluntatem defuncti tueri, constitutum est: eisq; permissum est etiam appellare, si contra testamentum pronunciatum fuerit. De inofficioso testamento matris spurij quoq; filij dicere possunt. Quamuis instituta inofficiosi testaméti accusatione res transactione decisa sit: tamen testamentũ in suo iure manet. Et ideo datæ in eo libertates atq; legata, usq; quo Falcidia permittit, suam habent potestatem. Quoniam fœmina nullum adoptare filium sine iussu principis potest: nec de inofficioso testamento eius, quam quis sibi matrem adoptiuam falsò existimabat, agere potest. In ea prouincia de inofficioso testamento agi oportet, in qua scripti hæredes domicilium habent.

XXX. MARTIANVS *lib. III. institutionum.*

ADuersus testamentum filij in adoptionem dati, pater naturalis recte de inofficioso testamento agere potest. Tutoribus pupilli nomine sine periculo eius, quod eis testamento datum est, agere de inofficioso uel falso testamento, diui Seuerus & Antoninus pmiserũt.

XXXI. PAVLVS *lib. singulari de æntũuiralibus iudicijs.*

SI is, qui admittitur ad accusationẽ, nolit aut non possit accusare: an sequens

sequens admittatur, uidendum est. & placuit posse, ut fiat successioni locus. Quantum ad inofficiosi liberorum uel parentum querelam pertinet, nihil interest, qui sit hæres scriptus: ex liberis, an extraneis, an municipibus. Si hæres exstiterim ei, qui eo testamento institutus est, quod de inofficioso testamento arguere uolo: non mihi nocebit, maxime si eam portionẽ nõ possideam, *uel iure suo possideam*. Diuersum dicemus, si legauerit mihi eam rem, quam quis ex eo testaméto acceperat. nam si eam agnoscam, repellar ab accusatione. Quid ergo, si aliâs uoluntatem testatoris probauerim? puta in testamento scripserim, post mortem patris me consentire? repellendus sum ab accusatione.

**hæc in nõ nullis non leguntur.*

XXXII. IDEM *lib. singulari de inofficioso testamento.*

SI exhæredatus petenti legatum ex testamento. aduocationem præbuit, pcurationemúe suscepit: remouetur ab accusatione. agnouisse enim uidetur, qui quale quale iudicium defuncti adprobauit. Si legatario hæres exstiterit exhæredatus, petieritq; legatum: uidebimus, an sit submouendus ab hac accusatione. certum est enim iudicium defuncti: & rursus nihil ei ex testamento relictum, uerum est. tutius tamen fecerit, si se abstinuerit à petitione legati.

DE PETITIONE HAEREDITATIS. Tit. III.

CAIVS *lib. VI. ad edictum prouinciale.*

HAereditas ad nos pertinet aut uetere iure, aut nouo. Vetere: ex lege duodecim tabularũ, uel ex testaméto, quod iure factũ est.

II. VLPIANVS *lib. XV. ad edictum.*

SIue nostro nomine hæredes, siue per alium effecti sumus.

III. CAIVS *lib. VI. ad edictum prouinciale.*

VEluti si eam personam, quæ in nostra potestate sit, institutam iusserimus adire hæreditatem. Sed & si Titio, qui Seio hæres exstitit, nos hæredes facti sumus: sicuti Titij hæreditatem nostram intendere possumus, ita & Seij. Vel ab intestato: forte quod sui hæredes defuncto sumus, uel adgnati, uel q̃ manumisimus defunctum, quodúe parens noster manumisit. Nouo iure fiunt hæredes omnes, qui senatusconsultis, aut ex constitutionibus ad hæreditatem uocantur.

IIII. PAVLVS *lib. XX. ad edictum.*

SI hæreditatem petam ab eo, qui unam rem possidebat, de qua sola controuersia erat: etiam id, quod postea possidere cœpit, restituet.

V. VLPIANVS *lib. XV. ad edictum.*

Diuus

Universidad de Deusto Biblioteca

DIuus Pius rescripsit: prohibendum possessorem hæreditatis, de qua controuersia erat, antequàm lis incoharetur, aliquid ex ea distrahere: nisi maluerit pro omni quantitate hæreditatis, uel rerum eius æstimatione satisdare. Caussa autem cognita, & si non talis data sit satisdatio, sed sola cautio: etiam post litem cœptam, deminutionem se concessurum, prætor edixit: *ne in totum deminutio impedita, in aliquo etiam alias utilitates impediat: utputa si ad funus sit aliquid necessarium. nam funeris gratia deminutionem permittit. Item si futurum est, ut nisi pecunia intra diem soluatur: pignus distrahatur. Sed & propter familiæ cibaria, necessaria erit deminutio. & res tempore perituras permittere debet prætor distrahere. Diuus Hadrianus *Trebatio Seruiano rescripsit, ut Aelius *Asiaticus satisdaret de hæreditate, quæ ab eo petitur, & si falsum dicat. hoc ideo, quia sustinetur hæreditatis petitionis iudicium, donec caussa falsi agatur. eorum iudiciorum, quæ de hæreditatis petitione sunt: ea authoritas est, ut nihil in præiudicium eius fieri debeat.

*als *nedũ in totũ deminutio impedita sit.

*aliâs Trebio. aliâs Iulio. item als, Seiano

*aliâs Hadriaticus.

VI. IDEM lib. LXXV. ad dictum.

SI testamẽtum falsum esse dicatur, & ex eo legatum petatur: uel præstandum est oblata cautione, uel quærendum, an debeatur. Et si testamẽtum falsum esse dicatur: ei tamen, qui falsum accusat, si suscepta cognitio est, non est dandum.

VII. IDEM lib. XV. ad edictum.

SI quis libertatem ex testamento sibi competisse dicat: non debebit iudex de libertate sententiam dicere, ne præiudicium de testamento cognitioni fiat: & ita Senatus cẽsuit. sed & diuus Traianus rescripsit: differendum libertatis iudicium, donec de inofficioso iudicium aut inducatur, aut finem accipiat. Ita demum autem sustinentur liberalia iudicia, si iam de inofficioso iudicium contestatum est. cæterum si non contestatur, nõ exspectant: & ita diuus Pius rescripsit. Cum quidam Licinianus de statu suo quæstionem patiebatur, & ne quid durius pronunciaretur de conditione sua, nolebat ad liberale iudicium ire, dicens suscepturum se de inofficioso testamento iudicium, & petiturum hæreditatem: (quia & libertatẽ, & hæreditatem ex testamento sibi defendebat) Diuus Pius ait, si quidem possessor esset hæreditatis, Licinianũ facilius audiendũ, quoniam esset hæreditatis nomine iudicium susceptus: esseq; in arbitrio eius, qui se dominũ dicat, agere de inofficioso testamẽto iudicio. Non uero sub obtentu iudicij de inofficioso testamento, ab ipso Liciniano non suscepti, per quinquennium debere moram fieri seruituti. Planè summatim existimandum iudici concessit, si bona fide imploretur iudicium de inofficioso testamento: & si id ipse deprehenderit, præstituendum ei modicum tempus, intra quod si non fuerit contestatum, iubeat iudicem libertatis partibus suis fungi. Quoties autẽ quis patitur controuersiam libertatis & hæreditatis, & se non ex testamẽto liberum dicit, sed aliâs à uiuo testatore manumissum: nõ debere impediri liberalem caussam, licet iudicium de inofficioso testamento moueri speretur, diuus Pius rescripsit. Adiecit planè in rescripto: dummodo prædicatur iudici liberalis caussæ, ne ullum adminiculum libertati ex testamento admittat.

VIII. PAVLVS lib. XX. ad edictum.

LEgitimam hæreditatem uindicare non prohibetur is, qui cũ ignorabat uires testamenti, iudicium defuncti secutus est.

IX. VLPIANVS lib. XV. ad edictum.

REgulariter definiendum est, eum demum teneri petitione hæreditatis, qui uel ius pro hærede aut pro possessore possidet, uel rem hæreditariam,

X. CAIVS lib. VI. ad edictum prouinciale.

LIcet minimam. Itaq; qui ex asse, uel ex parte hæres est, intendit quidem hæreditatem suam esse totam, uel pro parte: sed hoc solũ ei officio iudicis restituitur, quod aduersarius possidet. aut totum, si ex asse hæres est: aut pro parte, ex qua hæres est.

XI. VLPIANVS lib. XV. ad edictum.

PRo hærede possidet, qui putat se hæredem esse. Sed an is, qui scit se hæredem non esse, pro hærede possideat, quæritur. & Arrianus libro secundo de interdictis putat teneri: quo iure nos uti Proculus scribit. Sed eũ & bonorũ possessor pro hærede uidetur possidere. PRO POSSESSORE uero possidet prædo:

XII. IDEM lib. LX. ad edictum.

QVi interrogatus, cur possideat, responsurus sit, quia possideo: nec contendit se hæredem, uel per mendacium.

XIII. IDEM lib. XV. ad edictum

NEc ullam caussam possessionis potest dicere. & ideo fur & raptor petitione hæreditatis tenentur. Omnibus etiã titulis hic PRO POSSESSORE hæret, & quasi iniuncta est. Deniq; & PRO EMPTORE titulo hæret. nã & si à furioso emero sciẽs, ꝑ possessore possideo. Itẽ in titulo PRO DONATO quæritur, an quis pro possessore possideat: utputa uxor uel maritus. & placet nobis Iuliani sententia, ꝑ possessore possidere eũ. & ideo petitione hæreditatis tenebitur. Itẽ PRO DOTE titulus recipit PRO POSSESSORE possessionẽ: utputa si à minore duodecim annis nupta mihi, quasi dotẽ sciens accepi. Et si legatũ mihi solutum est ex falsa caussa scienti, utiq; pro possessore possidebo. Isaũt

Universidad de Deusto Biblioteca

qui restituit hæreditatem, teneri hæreditatis petitione non potest: nisi dolo fecerit, id est si scit, & restituit. Nã & dolus præteritus uenit in hæreditatis petitione, quasi dolo desierit possidere. Neratius libro sexto membranarũ scripsit, uel ab hærede eius peti posse hæreditatẽ, etiam si ignoret pro hærede uel pro possessore defunctum possedisse.

Idẽ esse libro septimo ait, etiã si putauit hæres eas res ex hæreditate esse, quæ sibi delata est. Quid si quis hæreditatẽ emerit: an utilis in eum petitio hæreditatis debet dari, ne singulis iudicijs uexetur? uẽditorem teneri certum est. Sed finge non exstare uenditorem, uel modico uendidisse, & bonæ fidei possessorẽ fuisse: an porrigi manus ad emprorem debeant? Et putat Caius Cassius dandam actionem utilem. Idẽ erit dicendum, & si paruo iussus uendere hæres, Titio hæreditatem uendidit. Nam putat dicendum Papinianus aduersus fideicommissarium dari actionem. ab hærede enim peti non expedire perexiguũ precium habẽte. Sed & si * retenta certa quantitate, restituere rogatus est * (idem erit dicẽdum. Planè si accepta certa quantitate restituere rogatus est) * non putat Papinianus ab hærede petendã hæreditatẽ: quoniam pro hærede, quod conditionis implendæ gratia accepit, non possidet? Sed Sabinus in statulibero contra, & uerius: quia pecunia hæreditaria est. Idem & in eo, qui solos fructus ex hæreditate retinet, dicendum erit. tenetur enim & is hæreditatis petitione. Sed si quis sciẽs alienã emerit hæreditatem, quasi pro possessore possidet: & sic peti ab eo hæreditatẽ quidam putant. Quam sententiam non puto ueram. nemo enim prædo est, qui precium numerauerit: sed ut emptor uniuersitatis utili tenetur. Item si quis à fisco hæreditatem quasi uacantem emerit: æquissimum erit, utilem aduersus eum dari. Apud Marcellum libro quarto digestorum relatum est: si mulier hæreditatem in dotem dedit, marito pro dote quidem possidere hæreditatem, sed petitione hæreditatis utili teneri: sed ipsam mulierem directa teneri Marcellus scribit, maxime si iam factum diuortium est. Hæredem autem etiam earum rerum nomine, quas defunctus pro emprore possedit, hæreditatis petitione teneri constat, quasi pro hærede possideat: quamuis earum rerum nomine, quas pro possessore defunctus possedit, utiq; teneat. Si quis absentis nomine possideat hæreditatem: cum sit incertum, an ille ratũ habeat: puto absentis nomine petendam hæreditatem, ipsius uero nequaquã: quia non uidetur pro hærede, uel pro possessore possidere, qui contemplatione alterius possidet. Nisi forte quis dixerit, cum ratũ non habet, iam procuratorem quasi prædonem esse. tunc enim suo nomine teneri posse. Non solum autem hæreditas ab eo peti potest, qui corpus hæreditarium possidet, sed & si nihil. & uidendũ, si non possideat, obtulerit tamen se petitioni, an teneatur. Et Celsus libro secundo digestorum scribit, ex dolo eum teneri. dolo enim facere eum, qui se petitioni offerat. quam sententiam Marcellus generaliter apud Iulianum probat: omnem, qui se offerat petitioni, quasi possidentem teneri. Item si quis dolo fecerit, quo minus possideat: hæreditatis petitione tenebit. Sed si alius nactus possessionem, quam ego dolo malo amiseram, paratus sit iudiciũ pati: Marcellus libro quarto digestorũ tractat, * nũ forte euanescat aduersus eum, qui desijt, litis æstimatio. & magis euanescere ait, nisi petentis interest. Certe (inquit) si rem paratus sit restituere, indubitatũ erit euanescere. sed si is, qui dolo desijt, ante conueniatur: eũ, qui possidet, nõ liberabit. Item q; à debitore hæreditario, quasi à iuris possessore. Nam & à iuris possessoribus posse hæreditatem peti constat.

*Quædã habẽt recepta. & sanè in ijs desũt, quæ semicircularis inclusa cernis

*als *ne.

XIIII. PAVLVS lib. XX. ad edictum.

ET utrũ ex delicto, an ex contractu debitor sit, nihil refert. Debitor autẽ hæreditarius intelligitur is quoq; qui seruo hæreditario promisit, uel qui ante aditam hæreditatem dedit damnum,

XV. CAIVS lib. VI. ad edictum prouinciale.

VEl aliquam rem de hæreditate subripuit.

XVI. VLPIANVS lib. XV. ad edictum.

QVod si in diem debitor sit, uel sub conditione, à quo petita est hæreditas: nõ debere eum damnari, rei planè iudicatæ tempus spectandum esse, secundum Octaueni sententiam, an dies uenerit: apud Pomponium scriptum est. quod & in stipulatione conditionali erit dicendum. Si autem non uenerit: cauere officio iudicis debebit de restituendo hoc debito, cũ dies uenerit, uel cõditio exstiterit. Sed & is, qui precia rerũ hæreditariarũ possidet, item qui à debitore hæreditario exegit, petitione hæreditatis tenetur. Vnde Iulianus libro sexto digestorũ ait: & ab eo, qui petit hæreditatem, & litis æstimationem cõsecutus est: hæreditatem posse peti. Non solũ autem à debitore defuncti, sed etiam à debitore hæreditario peti hæreditas potest. Deniq; ab eo, qui negocia hæreditaria gessit, & Celso & Iuliano uidetur peti hæreditatem posse: sed si negociũ hæredis gessit, nequaquã. ab hæredis enim debitore peti hæreditas nõ potest. Iulianus scribit: si is, qui pro hærede possidebat, ui fuerit deiectus: peti ab eo hæreditatem posse, quasi à iuris possessore: quia habet interdictũ VNDE VI, quo uictus cedere debet. Sed & eum qui deiecit, petitione hæreditatis teneri: quia hæreditarias res pro possessore possidet. Idem Iulianus ait: siue quis possidens, siue non, rem uẽdiderit: petitione hæreditatis eũ teneri (siue iam precium receperit, siue petere possit) ut & hic actionibus cedat. Idẽ scribit, patronũ hæreditatẽ petere non posse ab eo, cui libertus hæreditatẽ in fraudẽ alienauit: quia

quia Caluisiana actione ei tenetur. patroni enim iste debitor est, non hæreditarius. Ergo nec ab eo, cui mortis caussa donatum est, peti hæreditas potest. Item Iulianus scribit: si quis ex caussa fideicommissi restituerit hæreditatem, uel singulas res præstiterit: peti ab eo hæreditatem posse, quia habet condictionem eorum, quæ sunt ex ea caussa soluta. etenim uelut iuris possessor est. Sed & si precia rerũ, quas distraxit, ex caussa fideicommissi soluit: peti hæreditatem ab eo posse, quia repetere potest. Sed his casibus actiones suas dũtaxat eum præstaturum: cum & res exstant, & potest petitor per inrem actionem eas uindicare.

XVII. CAIVS *lib. VI. ad edictum prouinciale.*

QVod si possessor hæreditatis ob id, quod ex testamento hæredem se putaret, legatorum nomine de suo soluerit, & quis ab intestato eã hæreditatẽ euincat: licet damnũ uidetur esse possessori, q̃d sibi non ꝓspexerit stipulatione, EVICTA HAEREDITATE LEGATA REDDI: attamen, quia fieri potest, ut eo tempore soluerit legata, quo adhuc controuersia nulla mota sit, & ob id nullam interposuerit cautionem: placet in eo casu, euicta hæreditate, dandam ei esse repetitionem. Sed quia cum cessante cautione repetitio datur, periculum est, ne propter inopiam eius, cui solutũ est legatum, nihil repeti possit: ideo ei secundum senatusconsulti sentẽtiam subueniendũ est, ut ipse ex retentione rerum hæreditariarum sibi satisfaciat: cedat autem actionibus petitori, qui suo periculo eas exerceat.

XVIII. VLPIANVS *lib. XV. ad edictum.*

ITem uidendum, si possessor hæreditatis, uenditione per argentarium facta, pecuniam apud eum perdiderit: an petitione hæreditatis teneatur, qui nihil habet, nec consequi potest. Sed Labeo putat eum teneri, quia suo periculo male argentario credidit. Sed Octauenus ait, nihil eum præter actiones præstaturum. ob has igitur actiones petitione hæreditatis teneri. Mihi autem in eo, qui mala fide possedit, Labeonis sententia placet: in altero uero, qui bona fide possessor est, Octaueni sententia sequenda esse uidetur. Si quis, cum peteretur ab eo hæreditas, neq; rei, neq; iuris uelut possessor erat, uerũ postea aliquid adeptus est: an petitione hæreditatis uideatur teneri? & Celsus libro quarto digestorũ recte scribit hunc condemnandum, licet initio nihil possedit.

Nunc uideamus, quæ ueniãt in hæreditatis petitione. Et placuit uniuersas res hæreditarias in hoc iudicio uenire: siue iura, siue corpora sint.

XIX. PAVLVS *lib. XX. ad edictum.*

ET non tantum hæreditaria corpora, sed etiam quæ non sunt hæreditaria, quorum tamẽ periculũ ad hæredẽ pertineat: ut res pignori datæ defuncto, uel commodatæ, depositæue. Et quidem rei pignori datæ

datæ etiam specialis petitio est, utut hæreditatis petitione contineatur: sicut illæ, quarum nomine Publiciana competit. Sed licet earum nomine, quæ commodatæ, uel depositæ sunt, nulla sit facile actio: quia tamen periculum earũ ad nos pertinet, æquum est eas restitui. Quod si PRO EMPTORE usucapio ab hærede impleta sit, non ueniet in hæreditatis petitione: quia hæres, idemq; petitor eam uindicare potest, nec ulla exceptio datur possessori. Veniunt & hæ res in hæreditatis petitione, in quibus possessor retentionem habuit, non etiam petitionem: ueluti si iurauerat defunctus, petitoris rem non esse, & decessit: debent hæ quoq; restitui. Imò & si possessor sua culpa eas amisit, tenebitur hoc nomine. Idemq; erit & in prædone: licet hic pro culpa non teneatur: quia nec hic debet eas res retinere. Seruitutes in restitutione hæreditatis non uenire ego didici: cum nihil eo nomine possit restitui, sicut est in corporibus, & fructibus: sed si non patiatur ire & agere, propria actione conuenietur.

XX. VLPIANVS *lib. XV. ad edictum.*

ITem ueniunt in hæreditatem ea, quæ hæreditatis caussa comparata sunt: utputa mancipia, pecora, & si qua alia necessariò hæreditati sunt comparata. & siquidem pecunia hæreditaria sint comparata, sine dubio uenient: si uero non pecunia hæreditaria, uidendum erit. & puto etiam hæc uenire, si magna utilitas hæreditatis uersetur, precium scilicet restituturo hærede. Sed non omnia, quæ ex hæreditaria pecunia comparata sunt, in hæreditatis petitione ueniunt. Deniq; scribit Iulianus libro sexto digestorum: si possessor ex pecunia hæreditaria hominem emerit, & ab eo petatur hæreditas: ita uenire in hæreditatis petitione, si hæreditatis interfuit eum emi: sed si sui caussa emit, precium uenire. Simili modo & si fundum hæreditariũ distraxerit, si quidem sine caussa: & ipsum fundum, & fructus in hæreditatis petitione uenire. Quod si æris exsoluẽdi gratia hæreditarij id fecerit: non amplius uenire, quàm precium. Item non solum ea, quæ mortis tempore fuerint, sed si qua postea augmenta hæreditati accesserint, uenire in hæreditatis petitione (nam hæreditas & augmentum recipit & deminutionem) Sed ea, quæ post aditam hæreditatem accedunt, siquidem ex ipsa hæreditate: puto hæreditati accedere. si extrinsecus, non: quia personæ possessoris accedunt. Fructus autem omnes hæreditatem augent: siue ante aditam hæreditatem, siue post accesserint. Sed & partus ancillarum sine dubio augent hæreditatem. Cum prædiximus, oẽs hæreditarias actiones in hæreditatis petitione uenire: quæritur, utrum cum sua natura ueniant, an contra? utputa quædam actio inficiatione crescit. utrum cum suo increméto, an uero in simplum ueniet: ut legis

Universidad de Deusto Biblioteca

Aquiliæ. Et Iulianus libro sexto digestorum scribit, simplum solutu-
rum. Idé recte ait: si noxali iudicio condemnatus sit possessor defun-
cto, nõ posse eum dedentem noxæ officio iudicis liberari: quia tam diu
als* non. quis habet noxæ dedendæ facultatem, quàm diu iudicati* cõueniatur:
post susceptum iudicium non potest noxæ dedendo se liberare. suscepit
aût per petitionem hæreditatis. Præter hæc aût multa reperimus
tractata, & de petitione hæreditatis, & de distractis rebus hæreditarijs, &
de dolo præterito, & de fructibus: quibus cum forma senatusconsulto
sit data, optimum est, ipsius Senatusconsulti interpretationem facere,
uerbis eius relatis. PRIDIE IDVS MARTIAS Q. IVLIVS BALBVS,
aliâs* Oerius, aliâs Oenius, aliâs Tyberius. ET PVBLIVS IVVENTIVS CELSVS, TITVS AVFIDIVS ET* ARRIVS
SEVERIANVS CONSVLES, VERBA FECERVNT DE HIS, QVAE IMPE
RATOR CAESAR TRAIANI PARTHICI FILIVS, DIVI NERVAE NE
POS, HADRIANVS AVGVSTVS, MAXIMVS QVE PRINCEPS PRO-
POSVIT QVINTO NONIS MARTIIS, QVAE PROXIMAE FVERVNT:
LIBELLO COMPLEXVS, QVID FIERI PLACERET: DE QVE EA
RE ITA CENSVERVNT. CVM ANTE, QVA'M PARTES CA-
DVCAE EX BONIS RVSTICI FISCO PETERENTVR, HI QVI SE HAE-
REDES ESSE EXISTIMASSENT, HAEREDITATEM DISTRAXERVNT:
PLACERE, REDACTAE EX PRECIO RERVM VENDITARVM PE-
CVNIAE VSVRAS NON ESSE EXIGENDAS. IDEM QVE ET IN SIMILI
BVS CAVSSIS SERVANDVM ESSE. ITEM PLACERE: A' QVIBVS HAE
REDITAS PETITA FVISSET, SI ADVERSVS EOS IVDICATVM ES-
SET, PRECIA QVE AD EOS RERVM EX HAEREDITATE VENDI-
TARVM PERVENISSENT: ET SI EAE ANTE PETITAM HAEREDITA-
TEM DEPERISSENT, DEMINVTAE VE FVISSENT: RESTITVERE DE-
BERE. ITEM EOS, QVI BONA INVASISSENT, CVM SCIRENT AD SE
NON PERTINERE: ETIAM SI ANTE LITEM CONTESTATAM FECE-
RINT, QVO MINVS POSSIDERENT: PERINDE CONDEMNANDOS,
QVASI POSSIDERENT. EOS AVTEM, QVI IVSTAS CAVSSAS HA-
BVISSENT, QVARE BONA AD SE PERTINERE EXISTIMASSENT,
VSQVE EO' DVNTAXAT, QVO LOCVPLETIORES EX EA RE FA-
CTI ESSENT. PETITAM AVTEM FISCO HAEREDITATEM EX EO
TEMPORE EXISTIMANDVM ESSE, QVO QVISQVE SCIRET PRIMVM
EAM, A' SE PETI: ID EST, CVM PRIMVM AVT DENVNCIATVM EI
ESSET, AVT LITERIS VEL EDICTIS EVOCATVS ESSET. CENSVE-
RVNT. Aptanda est igitur singulis uerbis senatusconsulti congru-
ens interpretatio. Ait senatus, CVM ANTE, QVA'M PARTES CADV-
CAE FISCO PETERENTVR. hoc euenerat. sed etsi ex asse fiat, senatus
consultum locum habebit. idem etsi uacantia bona fisco uindicentur,
uel si

uel si ex alia quacunq; caussa bona ad eum peruenerint. Senatusconsul
tum hoc locum habebit, et si ciuitati petetur. In priuatorum quoq;
petitionibus senatusconsultum locum habere, nemo est, qui ambigat:
licet in publica caussa factum sit. Non solũ aût in hæreditate hoc
utimur senatuscõsulto, sed & in peculio castrensi, uel alia uniuersitate.
PETITAM AVTEM FISCO HAEREDITATEM, &c. QVO
QVISQVE PRIMVM SCIRET EAM A' SE PETI. nam ubi scit:
incipit esse malæ fidei possessor. ID EST, CVM PRIMVM AVT DE-
NVNCIATVM ESSET &c. Quid ergo si scit quidem, nemo aût ei
denunciauit: an incipiat usuras debere pecuniæ redactæ? & puto. cœpit
eũ malæ fidei possessor esse. Ponamus denunciatum esse, nõ tamen sci
re: quia non ipsi, sed procuratori eius denunciatum est. senatus ipsi de-
nũciari exigit, & ideo non nocebit: nisi forte is, cui denunciatũ est, eum
certiorauit. sed non: si certiorare potuit, nec fecit. A' quo denunciatũ
sit, senatus non exigit. Quicunq; ergo fuit, qui denũciauit: nocebit. hæc
aduersus bonæ fidei possessores. Nã ita senatus locutus est: EOS QVI
SE HAEREDES EXISTIMASSENT. Cæterum si quis sciens
ad se hæreditatem nõ pertinere, distraxit: sine dubio non precia rerum,
sed ipsæ res ueniũt in petitionem hæreditatis, & fructus earum. Sed im-
perator Seuerus in epistola ad Celerem, idem uidetur fecisse & in ma-
læ fidei possessoribus. Atqui senatus de his locutus est, qui se hæredes
existimassent. Nisi forte ad eas res referemus, quas distrahi expedierat,
quæ onerabant magis hæreditatem, quàm fructui essent: ut sit in arbi-
trio petitoris, qualem computationem faciat aduersus malæ fidei pos-
sessorem: utrum ipsius rei & fructuum, an precij & usurarum post mo-
tam cõtrouersiam. Licet autem senatus de his locutus est, qui se hæ-
redes existimassent: tamen & si bonorum possessores iustos se existi-
ment, uel sibi restitutam hæreditatem: in eadem erunt conditione.
Papinianus aût libro tertio quæstionum, si possessor hæreditatis pe
cuniam inuentam in hæreditate non attingat, negat eum omnino in
usuras conueniendum. REDACTAE (inquit) PECVNIAE EX PRE-
CIO RERVM VENDITARVM. REDACTAM sic accipiemus: nõ
solum iam exactam, uerũ & si exigi potuit, nec exacta est. Quid si post
petitam hæreditatem res distraxerit? hic ipsæ res ueniunt, fructusq; ea-
rum. At si forte tales fuerint, quæ uel steriles erant, uel tempore paritu-
ræ, & eæ distractæ sint: fortassis possit petitor eligere, ut sibi precia &
usuræ præstentur. Ait senatus. PLACERE: A' QVIBVS PETI-
TA HAEREDITAS FVISSET, SI ADVERSVS EOS IVDICA
TVM ESSET, PRECIA QVE AD EOS RERVM EX HAERE-
DITATE VENDITARVM PERVENISSENT: ET SI EAE ANTE PE
titam

TITAM HAEREDITATEM DEPERISSENT DEMINVTAE VE ESSENT: RESTITVERE DEBERE. Bonæ fidei possessor, si uẽdiderit res hæreditarias: siue exegit preciũ, siue non: quia habet actionẽ, debebit precium præstare. Sed ubi habet actionẽ, sufficit eum actionem præstare. Sed si uendidit, & euicta re restituit, quod accepit: non uidebitur ad eum peruenisse. quanquàm possit dici, nec ab initio precium peruenisse: quia non fuit res hæreditaria, quæ distracta est. Sed etsi senatus rerum ex hæreditate distractarum, non hæreditariarum fecit mentionem: restitui tamen non debet, quia nihil apud eum remanet. Nam Iulianus libro sexto digestorum scribit: quod indebitum exegit, restituere eum non debere: nec imputaturum, quod non debitum soluit. Sed & si res sit redhibita: hic utiq; hæreditaria est, & precium non ueniet, quod refusum est. etsi ob uenditionem obstrictus sit emptori possessor hæreditatis: dicendum erit, prospici ei cautione. Restituere autem precia debebit possessor, & si deperditæ sunt res uel deminutæ. Sed utrum ita demũ restituet, si bonæ fidei possessor est: an etsi malæ fidei? Et siquidem res apud emptorem exstent, nec deperditæ, nec deminutæ sunt. sine dubio ipsas res debet præstare malæ fidei possessor: aut si recipere eas ab emptore nullo modo possit, tantum, quantum in litem est iuratum. At ubi deperditæ sunt, aut deminutæ, uerum precium debet præstari: quia si rem petitor cõsecutus esset, distraxisset, & uerum precium rei non perderet.

XXI. CAIVS *lib.* VI. *ad edictum prouinciale.*

DEperditum intelligitur, quod in rerum natura esse desijt. deminutum uero, quod usucaptum est, & ob id de hæreditate exijt.

XXII. PAVLVS *lib.* XX. *ad edictum.*

SI & rem & preciũ habeat bonæ fidei possessor, puta quia eandem rem emerit: an audiendus sit, si uelit rem dare, non precium? In prædone dicimus, electionem esse debere actoris. An aũt magis possessor audiẽdus sit, si uelit rem tradere, licet deteriorẽ factam: nõ petitor, si precium desideret, quod inuerecundum sit tale desiderium: an uero, quod ex hæreditaria re locupletior sit, & id quod amplius habet, ex precio restituere debeat: uidendum. Nam & in oratione diui Hadriani: ita est. DISPICITE PATRES CONSCRIPTI, NVNQVID AEQVVM SIT, POSSESSOREM NON FACERE LVCRVM: ET PRECIVM, QVOD EX ALIENARE PERCEPERIT, REDDERE: QVIA POTEST EXISTIMARI IN LOCVM HAEREDITARIAE REI VENDITAE PRECIVM EIVS SVCCESSISSE, ET QVODAMMODO IPSVM HAEREDITARIVM FACTVM. Oportet igitur possessorẽ, & rem restituere petitori, & quod ex uenditione eius rei lucratus est.

Vlpianus

XXIII. VLPIANVS *lib.* XV. *ad edictum.*

VTrum autem omne preciũ restituere debebit bonæ fidei possessor, an uero ita demum, si factus sit locupletior: uidendum. finge precium acceptum uel perdidisse, uel consumpsisse, uel donasse. Et uerbum quidem PERVENISSE ambiguum est: solum ne hoc contineat, quod prima ratione fuit: an uero & id, quod durat: & puto sequentem clausulam senatusconsulti sequendam. etsi hæc sit ambigua, ut ita demum computet, si factus sit locupletior. Proinde si non solũ precium, sed etiam pœna precio tardius soluto peruenit: poterit dici, quia locupletior in totum factus est, debere uenire: licet de precio solummodo senatus sit locutus.

XXIIII. PAVLVS *lib.* XX. *ad edictum.*

AT ubi ui deiectus fuit, non debebit restituere pœnam ex eo commissam: quãdo eã actor habere non potest. Sicut nec pœnam restituere debet, quã aduersarius ei promisit, si ad iudicium non uenerit.

XXV. VLPIANVS *lib.* XXV. *ad edictum.*

SEd & si lege commissoria uendidit, idem erit dicendum: lucrum, quod sensit lege commissoria, præstaturum. Item si rẽ distraxit, & ex precio aliam rem comparauit: ueniet precium in petitionem hæreditatis, non res, quam in patrimonium suum conuertit. Sed & si res minoris ualet, cũ comparata est: hactenus locupletior factus uidebitur, quatenus res ualet: quemadmodum si consumpsisset, in totum locupletior factus non uideretur. Quod ait senatus, EOS, QVI BONA INVASISSENT, QVAE SCIRENT AD SE NON PERTINERE: ETIAM SI ANTE LITEM CONTESTATAM FECERINT, QVO MINVS POSSIDERENT: PERINDE CONDEMNANDOS, QVASI POSSIDERENT: ita intelligendũ est, ut & dolus præteritus in petitionem hæreditatis deducatur, sed & culpa. & ideo ab eo, qui ab alio non exegit, uel à semetipso: si tempore liberatus est, peti hæreditas poterit. hoc utiq;, si exigere potuit. Quod autem ait senatus, EOS, QVI BONA INVASISSENT, loqtur de prædonib9: id est, de his, qui cũ scirent ad se nonpertinere hæreditatẽ, inuaserũt bona, scilicet cũ nullã caussam haberent possidendi. Sed & fructus, nõ q̃s pceperũt (inquã) sed q̃s percipere debuerũt, eos præstaturos. De eo aũt loqtur senatus, q̃ ab initio mẽte prædonis res hæreditarias adprehẽdit. Quod si ab initio quidem iustam caussam habuit adipiscendæ possessionis: postea uero conscius, ad se nihil hæreditatem pertinere, prædonis more uersari cœpit: quamuis nihil senatus de eo loqui uidetur, puto tamen & ad eum mentẽ senatusconsulti pertinere. parui etenim refert, ab initio quis dolose in hæreditate sit uersatus, an postea hoc facere cœperit

perit. Scire autem ad se nõ pertinere, utrum is tantũmodo uidetur, qui factum scit: an & is, qui in iure errauit? putauerit forte recte factum testamentum, cum inutile erat: uel cum alius præcederet adgnatus, sibi potius deferri. Et non puto hunc esse prædonem, qui dolo caret, quãuis in iure errauit. ETIAM SI ANTE LITEM CONTESTATAM (inquit) FECERINT. hoc ideo adiectum est, quoniam post litem contestatam omnes incipiunt malæ fidei possessores esse: quinimò post cõtrouersiam motam. quanquã enim litis contestatæ mentio fiat in senatusconsulto: tamen & post motam controuersiam omnes possessores pares fiũt, & quasi prædones tenentur: & hoc iure hodie utimur. Cœpit enim scire rem ad se nõ pertinentem possideri is, qui interpellatur. Qui uero prædo est, & ante litem contestatam doli mali nomine tenetur. hic est etenim dolus præteritus. PERINDE (inquit) CONDEMNANDOS, QVASI POSSIDERENT. merito. Nam & is, qui dolo fecit, quo minus possideret, ut possessor condemnatur. accipies: siue dolo desierit possidere, siue dolo possessionem noluerit admittere. Siue autem ab alio res possideatur, siue in totum non exstet: locum habebit hæc clausula. Vnde si sit alius possessor, ab utroq; hæreditas peti poterit: & si per multos ambulauerit possessio, omnes tenebuntur. Vtrũ is solus, qui possidet, fructus præstabit: an etiam qui dolo fecit, quo minus possideret? & dicendum erit post senatusconsultum ambos teneri.

Hæc uerba senatusconsulti, etiam aduersus eum, qui non possidet, iusiurandum inducunt. tam enim aduersus eum, qui dolo fecit, quominus possideat: quàm aduersus possidentem, in litem iuratur. Consuluit senatus bonæ fidei possessoribus, ne in totum damno adficiantur: sed in id duntaxat teneantur, in quo locupletiores facti sint. Quĕcunq; igitur fecerunt sumptum ex hæreditate (siue quid dilapidauerunt, siue perdiderunt) dum re sua se abuti putant, nõ præstabunt. nec si donauerint, locupletiores facti uidebuntur: quamuis ad remunerandum sibi aliquem naturaliter obligauerunt. Planè si ἀντίδωρα acceperunt: dicendum est, earenus locupletiores factos, quatenus acceperunt: & uelut genus quoddam hoc esse permutationis. Si quis re sua lautius usus sit cõtemplatione delatæ sibi hæreditatis: Marcellus libro quarto digestorum putat, nihil eum ex hæreditate deducturum, si eam non attigit. Simili modo, & si mutuam pecuniam accepit, quasi diues esse cœperit. Si tamen pignori res hæreditarias dedit: uidendum, an uel sic attingatur hæreditas. quod est difficile, cum ipse sit obligatus. Adeo autẽ qui locupletior factus nõ est, non tenetur: ut si quis putans se ex asse hæredem, partem dimidiam hæreditatis sine dolo malo consumpserit: Marcellus libro quarto digestorũ tractat, num teneatur, quasi id quod

eroga

erogauit, ex eõ fuerit, quod ad eum non pertinebat, sed ad cohæredes: an sicut is, qui cum hæres non erat, totum quidquid apud se fuerit, consumpsisset: sine dubio non teneatur, quasi locupletior non factus. Sed in proposita quæstione tribus decisionibus relatis, una primò: deinde alia, posse dici totum, quod superfit, restituere eum debere, quasi suam partem consumpserit: tertia, utriq; quod cõsumptum sit, decedere: ait, utiq; non nihil restituendum. Sed de illo dubitat, utrum totum, an partem restituendam dicat. Puto tamen residuum, integrum non esse restituendum, sed partem eius dimidiam. Quod autem quis ex hæreditate erogauit, utrũ totum decedat, an uero pro rata patrimonij eius? utputa penum hæreditarium ebibit. utrum totum hæreditati expensum ferat, an aliquid & patrimonio eius: ut in id factus locupletior uideatur, quod solebat ipse erogare ante delatã hæreditatem? & quidem si quid lautius contemplatione hæreditatis impendit, in hoc non uideatur factus locupletior: in statutis uero eius sumptibus uideatur factus locupletior. utiq; enim, & si non tam laute erogasset, aliquid tamen ad uictum quotidianum erogasset. Planè diuus Marcus in caussa Pythodori, qui rogatus erat, quod sibi superfuisset ex hæreditate, reddere, decreuit: ea, quæ alienata erant non minuendi fideicommissi gratia, cum nec precium in corpus patrimonij Pythodori redijsset: ex proprio Pythodori patrimonio & hæreditate decedere, non tantum ex hæreditate. Et nunc igitur statuti sumptus utrum ex hæreditate quoq; decedant exemplo rescripti diui Marci, an ex solo patrimonio, uidẽdum erit. Et uerius est, ut ex solo patrimonio decedant ea, quæ (& si non hæres fuisset) erogasset. Item si res distraxit bonæ fidei possessor, nec precio factus est locupletior: an singulas res, si nondum usucaptæ sint, uindicare peritor ab emptore possit? & si uindicet: an exceptione non repellatur, quod præiudicium hæreditati nõ fiat inter actorem & eum, qui uenum dedit: quia non uidetur uenire in petitionem hæreditatis preciũ earũ, quanq̃ uicti emptores reuersuri sunt ad eum, qui distraxit? Et puto, posse res uindicare: * nisi emptores regressum ad bonæ fidei possessorem habeant. Quid tamen si is, qui uendidit, paratus sit ita defendere hæreditatem, ut perinde, atq; si possideret, conueniatur? incipit exceptio locũ habere ex persona emptorũ. Certe si minore precio res uenierint, & preciũ (q̃dcunq; illud) actor cõsecutus sit: multo magis poterit dici, exceptione eũ submoueri. Sed & si id, q̃d à debitoribus exegit possessor, petitori hæreditatis soluit: liberari debitores. Iulianus lib. quarto digestorũ scribit: siue etiã bonæ fidei possessor, siue prædo fuit, qui debitũ ab his exegerat: ipso iure eos liberari. Petitio hæreditatis, & si in rẽ actio est, tamen præstationes quasdã psonales habet: utputa

* Iidem aliâs cet.

 eorum

Universidad de Deusto Biblioteca

eorum, quæ à debitoribus sunt exacta: item preciorum. Hoc senatusconsultũ ad petitionem hæreditatis factum, etiam in FAMILIAE ERCISCVNDAE locum habere placet: ne res absurda sit, ut quæ peti possunt, diuidi non possint. Augent hæreditatem gregum & pecorum partus.

XXVI. PAVLVS lib. XX. ad edictum.

QVod si oues natæ sunt, deinde ex his aliæ: eæ *quoq; quasi augmẽtum restitui debent.

als quo ad augmentũ.

XXVII. VLPIANVS lib. XV. ad edictum.

ANcillarũ etiam partus, & partuum partus, quanq; fructus esse nõ existimantur (quia non temere ancillæ eius rei caussa cõparantur, ut pariant) augent tamen hæreditatem. Quippe cum ea omnia fiunt hæreditaria: dubium non est, quin ea possessor (si ea aut possideat, aut post petitã hæreditatẽ dolo malo fecerit, quo minus possideret) debeat restituere. Sed & pensiones, quæ ex locationibus prædiorum urbanorũ perceptæ sunt, uenient: licet à lupanario perceptæ sint. nam in multorum honestorum uirorum prædijs lupanaria exercentur.

XXVIII. PAVLVS lib. XX. ad edictum.

POst senatusconsultum enim omne lucrum auferendum esse, tam bonæ fidei possessori, quàm prædoni, dicendum est.

XXIX. VLPIANVS lib. XV. ad edictum.

MErcedes planè à colonis acceptæ loco sunt fructuũ. operæ quoq; seruorum in eadem erũt caussa, qua sunt pensiones. item uecturæ nauium & iumentorum.

XXX. PAVLVS lib. XX. ad edictum.

IVlianus scribit: *actorem eligere debere, utrum sortem tantum, an & usuras uelit cum periculo nominũ agnoscere. At qui secundum hoc non seruabimus, quod Senatus uoluit: bonæ fidei possessorem teneri, quatenus locupletior sit. quid enim, si pecuniam eligat actor, quæ seruari non potest? Dicẽdum itaq; est, in bonæ fidei possessore hæc tantummodo eum præstare debere: id est, uel sortem, & usuras eius, si eas percepit: uel nomina cum eorum cessione in id facienda, quod ex ijs adhuc deberetur, periculo scilicet petitoris.

als petactorẽ:

XXXI. VLPIANVS lib. XV. ad edictum.

SI quid possessor soluit creditoribus, reputabit: quanquam ipso iure non liberauerit petitorem hæreditatis. nam quod quisq; suo nomine soluit, non debitoris: debitorem non liberat. Et ideo Iulianus libro sexto digestorum scribit: ita id imputaturum possessorem, si cauerit se petitorem defensurum. Sed an & bonæ fidei possessor debeat ad defendendum cauere, uidendum erit: quia in eo, quod soluit non uidetur locupletior factus: nisi forte habeat condictionem, & hoc nomine uideatur locupletior, quia poterit repetere. finge etenim eum, dũ se hæredem putat, soluisse suo nomine. Et uidetur mihi Iulianus de solo prædone, ut caueat, sensisse: non etiam de bonæ fidei possessore. Condictionem tamen præstare debebit. Sed & petitor, si à creditoribus conueniatur, exceptione uti debebit. Sed si ipsi aliquid prædoni debebatur, hoc deducere non debebit: maxime si id fuit debitum, quod natura debebatur. Quid tamen, si expediebat petitori id debitum esse dissolutum propter pœnam, uel aliam caussam? potest dici ipsum sibi uel soluisse, uel debuisse soluere. Iustus autem possessor proculdubio debebit deducere, quod sibi debetur. Sicut autem sumptum, quem fecit, deducit: ita si facere debuit, nec fecit, culpæ eius reddet rationem, nisi bonæ fidei possessor est. tũc enim quia quasi suam rem neglexit, nulli que relæ subiectus est ante petitam hæreditatem: postea uero, & ipse prædo est. Illud planè prædoni imputari non potest: cur passus sit debitores liberari, & pauperiores effici, & non eos conuenerit: quando actionem non habuit. Quod aũt possessori solutum est, an restituere debeat, uideamus. & siue bonæ fidei possessor fuit, siue non, debere restituere placet: & siquidem restituerit (ut Cassius scribit, & Iulianus libro sexto) liberari ipso iure debitores.

XXXII. PAVLVS lib. XX. ad edictum.

PEr seruum adquisitæ res hæredi restituendæ sunt. quod procedit in hæreditate *liberti, & cum de inofficioso agitur, cum interim in bonis esset hæredis:

* In alijs deest.,

XXXIII. VLPIANVS lib. XV. ad edictum

NIsi ex re hæredis scripti stipulatus sit. Iulianus scribit: si hominem possessor distraxerit, si quidem non necessarium hæreditati: petitione hæreditatis precium præstaturũ imputaretur enim, si non distraxisset. Quod si necessarium hæreditati, siquidẽ uiuit, ipsum præstandum: si decesserit, fortassis nec precium. Sed non passurum iudicẽ, qui cognoscit, possessorem precium lucrari, scribit: & uerius est.

XXXIIII. PAVLVS lib. XX. ad edictum.

FIlijfamilias militis puto peti posse hæreditatem, ex testamento nobis obuenientem. Si seruus uel filiusfamilias res hæreditarias teneat: à patre dominoue peti hæreditas poterit, si facultatem restituendarum rerum habeat. Certe si precium rerum hæreditariarum uẽditarũ in peculio serui habeat: Iulianus existimat, posse à domino, quasi à iuris possessore, hæreditatem peti.

XXXV. CAIVS lib. VI. ad edictum prouinciale.

IDem Iulianus ait: etsi nondum precia rerum consecutus sit seruus,

 posse

posse à domino, quasi à iuris possessore, hæreditatem peti: quia habeat actionem, qua eam pecuniam consequatur, quæ quidem actio etiam ignoranti adquireretur.

XXXVI. PAVLVS lib. XX. ad edictum.

SI à patre uel à domino, qui precia possidet, hæreditas petatur: an filio uel seruo mortuo, uel seruo manumisso, uel emancipato filio, intra annum agi debeat? & an debitum sibi dominus uel pater deducere possit? Iulianus uerius esse ait, & id Proculus quoq; respondit, perpetuo actionem dandã: nec deduci oportere id, quod ipsi deberetur: quia non de peculio agatur, sed hæreditas petatur. hæc recte, si precia habeat seruus uel filiusfamilias. Quod si propterea hæreditas petatur à domino, quod seruus debitor fuit: perinde haberi debebit, atq; si de peculio ageretur. Idem dicendum Martianus ait, etiam si pecuniam ex precio percepram seruus uel filius cõsumpserit: sed si aliâs ex peculio eius sol ui potest. Sed & à filiofamilias peti hæreditatem posse, non est dubium: quia restituendi facultatem habet, sicut ad exhibendum. Multomagis dicimus posse peti hæreditatem à filiofamilias, qui cum paterfamilias esset, & possideret hæreditatem, adrogandum se præbuit. Si possessor hæreditarium seruum occiderit, id quoq; in hæreditatis petitione ueniet. Sed Pomponius ait *actorem debere eligere, utrum uelit sibi eũ condemnari, ut caueat, se non acturum lege Aquilia: an malit integrã sibi esse actionem legis Aquiliæ, omissa eius rei æstimatione à iudice. Quæ electio locum habet, si ante aditam hæreditatem occisus sit seruus. nam si postea ipsius actio propria effecta est, nec ueniet in hæreditatis petitione. Si prædo dolo desierit possidere, res autem eo modo interierit, quo esset interitura, & si eadem caussa possessionis mansisset: quantum ad uerba senatusconsulti, melior est caussa prædonis, quã bonæ fidei possessoris: quia si prædo dolo desierit possidere, ita condẽnatur, atq; si possideret, nec adiectum esset, si res interierit. Sed non est dubium, quin non debeat melioris esse conditionis, quàm bonæ fidei possessor. Itaq; & si pluris uenierit res, electio debebit esse actoris, ut preciũ consequatur: alioquin lucraretur aliquid prædo. Quo tempore locupletior esse debeat bonæ fidei possessor, dubitatur. sed magis est, rei iudicatæ tempus spectandum esse. Fructus intelliguntur deductis impensis, quæ quærendorum, cogendorum, conseruandorum eorum gratia fiunt. Quod non solum in bonæ fidei possessoribus naturalis ratio expostulat, uerũ etiam in prædonibus, sicut Sabino quoq; placuit.

*als *peractorem.*

XXXVII. VLPIANVS lib. XV. ad edictum.

QVod si sumptũ quidẽ fecerit, nihil aũt percepit fructuum: æquissimũ erit, rationẽ horũ quoq; in bonæ fidei possessoribus haberi.

Paulus

XXXVIII. PAVLVS lib. XX. ad edictum.

PLanè in cæteris necessarijs & utilibus impensis possunt separari, ut bonæ fidei quidẽ possessores has quoq; imputent: prædo aũt de se queri debeat, qui sciens in rem alienam impendit. Sed benignius est, in huius q̃q; persona haberi rationem impensarũ. non enim debet petitor ex aliena iactura lucrũ facere. & idipsum officio iudicis continebit, nec exceptio doli mali desiderat. Planè sic potest in eo differẽtia esse: ut bonæ fidei quidẽ possessor omnino impẽsas deducat, licet res nõ exstet, in quã fecit, sicut tutor uel curator cõsequuntur: prædo aũt non aliter, q̃ si res melior sit.

XXXIX. CAIVS lib. VI. ad edictum prouinciale.

VTiles aũt necessariæq; sunt, ueluti quæ fiunt reficiendorũ ædificiorum gratia, aut *in nouale: aut cum seruorũ gratia litis æstimatio soluitur, cum id utilius sit, q̃ ipsos dedi. Deniq; alias cõplures eiusdẽ generis esse impensas, manifestũ est. Videamus tamen, ne ad picturarũ quoq;, & marmorum, & cæterarum soluptariarum rerum impensas æque proficiat nobis doli exceptio. utiq;, si modo bonæ fidei possessores sumus. Nam prædoni probe dicetur, non debuisse in alienã rem superuacuas impensas facere: ut tamen potestas ei fiat tollendorum eorum, quæ sine detrimento ipsius rei tolli possint.

*aliâs *nouellas. aliâs totũ hoc comma desest.*

XL. PAVLVS lib. XX. ad edictum.

ILlud quod in oratione diui Hadriani est, ut post acceptum iudicium id actori præstetur, quod habiturus esset, si eo tempore, quo petijt, restituta esset hæreditas: interdum durum est. Quid enim, si post litem contestatã mancipia, aut iumenta, aut pecora deperierint? damnari debebit secundũ uerba orationis, qa potuit petitor restituta hæreditate ea distraxisse? Et hoc iustum esse in specialibus peritionibus Proculo placet, Cassius cõtra sensit. In prædonis psona Proculus recte existimat, in bonæ fidei possessoribus Cassius. Nec enim debet possessor aut mortalitatem præstare, aut propter metum huius periculi temere indefensum ius suum relinquere. Prædo fructus suos non facit, sed augent hæreditatem: ideoq; eorum quoq; fructus præstabit. In bonæ fidei autem possessore hi tantum ueniunt in restitutione, quasi augmenta hæreditatis, per quos locupletior factus est. Actiones, si quas possessor nactus est, euicta hæreditate restituere debet: ueluti interdictum VNDE VI, aut QVOD PRECARIO. Contra quoq;, si possessor cauerit DAMNI INFECTI, cauendum est possessori. Ad officium iudicis pertinebunt & noxales actiones: ut si paratus sit possessor noxæ dedere seruum, qui damnũ dederit in re hæreditaria, uel furtum fecerit, absoluatur: sicut fit in interdicto QVOD VI AVT CLAM.

XLI. CAIVS lib. VI. ad edictum prouinciale.

Si

Universidad de Deusto Biblioteca

SI quo tempore conueniebatur possessor hæreditatis, pauciores res possidebat, deinde aliarum quoq; rerum possessionem adsumpsit: eam quoq; uictus restituere debebit: siue ante iudicium acceptum, siue postea adquisierit possessionem. Et si fideiussores, quos dederat ad litem, non sufficiant: iubere eum debebit proconsul, ut idonee caueat. Ex diuerso quoq;, si pauciores postea possidebit, quàm initio possidebat (si modo id sine dolo eius acciderit) absolui debet, quo ad eas res, quas desijt possidere. Fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus pignori accepit, Iulianus ait.

XLII. VLPIANVS *lib.* LXVII. *ad edictum.*

SI debitor hæreditarius non ideo nolit soluere, quod se dicat hæredem: sed ideo, quod neget, aut dubitet, an hæreditas pertineat ad eum, qui petit hæreditatem: non tenetur hæreditatis petitione.

XLIII. PAVLVS *lib.* XX. *ad edictum.*

POstquàm legatum à te accepi, hæreditatem peto. Atilicinus quibusdam placuisse ait, non aliter mihi aduersus te dandam petitionem, quàm si legatum redderem. Videamus tamen, ne non aliter petitor hæreditatis legatum restituere debeat, quàm caueatur: si contra eum de hæreditate iudicatum fuerit, reddi ei legatum: cum iniquum sit, eo casu possessorem hæreditatis legatum, quod soluerit, retinere: & maxime si non per calumniam, sed per errorem hæreditatem petierit aduersarius. idq; Lelius probat. Imperator autẽ Antoninus rescripsit: ei, qui legatum ex testamento abstulisset, caussa cognita hæreditatis petitionem negandam esse: scilicet, si manifesta calumnia sit.

XLIIII. IABOLENVS *lib.* I. *ad Plautium.*

CVm is, qui legatum ex testamento percepit, hæreditatem petit: si legatum quocunq; modo redditum non sit: iudicis officio continetur, ut uictori, deducto eo, quod accepit, restituatur hæreditas.

XLV. CELSVS *lib.* III. *digestorum.*

QVi se liti obtulit, cum rem non possideret, condemnatur: nisi euidentissimis probationibus possit ostendere, actorem ab initio litis scisse eum non possidere. quippe isto modo non est deceptus. & qui se hæreditatis petitioni obtulit, ex doli clausula tenetur: æstimariq; oportebit, quanti eius interfuit non decipi.

XLVI. MODESTINVS *lib.* VI. *differentiarum.*

PRædonis loco intelligendus est & is, qui tacitam fidem interposuit, ut non capienti restitueret hæreditatem.

XLVII. IDEM *lib.* VI. *responsorum.*

LVcius Titius, cum in falsi testamenti propinqui accusatione non obtinuerit: quæro, an de non iure facto, nec signato testamento querela illi

la illi competere possit? Respondit. non ideo repelli ab intentione non iure facti testamenti, quod in falsi accusatione non obtinuerit.

XLVIII. IABOLENVS *lib.* III. *ex Cassio.*

IN æstimationibus hæreditarijs, ita uenit precium uenditæ hæreditatis: ut id quoq; accedat, quod plus fuit in hæreditate, si ex negociationis caussa uenijt. Sin autem ex fideicommissi caussa: nihil amplius, quàm quod bona fide accepit.

XLIX. PAPINIANVS *lib.* VI. *quæstionum.*

SI bonæ fidei possessor uelit cum debitoribus hæreditarijs, aut his, qui res hæreditarias occupauerunt, consistere: audietur utiq;, si periculum erit, ne inter moras actiones intercidant. Petitor autem hæreditatis citra metũ exceptionis in rem agere poterit. Quid enim si possessor hæreditatis negligat? quid si nihil iuris habere se sciat?

L. IDEM *lib.* VII. *quæstionum.*

HAereditas etiam sine ullo corpore iuris intellectum habet. Si defuncto monumentum, conditionis implendæ gratia, bonæ fidei possessor fecerit: potest dici (quia uoluntas defuncti in hoc seruanda est (utiq; si probabilem modum faciendi monumenti sumptus, uel quãtum testator iusserit, non excedat) eum, cui aufertur hæreditas, impensas, aut doli exceptione retenturum, aut actione negociorum gestorũ petiturum, ueluti hæreditario negocio gesto. Quamuis enim stricto iure nulla teneantur actione hæredes ad monumentum faciendũ: tamen principali, uel pontificali authoritate compelluntur ad obsequium supremæ uoluntatis.

LI. IDEM *lib.* IIII. *responsorum.*

HAeres furiosi substituto, uel sequentis gradus cognato, fructus medij temporis, quibus per curatorẽ furiosus locupletior factus uidetur, præstabit: exceptis uidelicet impensis, quæ circa eandem substantiam tam necessariò, quàm utiliter factæ sunt. Sed & si quid circa furiosum necessario fuerit expensum, & hoc excipiatur: nisi alia sufficiens substantia erat furioso, ex qua sustentari potuit. Fructuum post hæreditatem petitam perceptorum usuræ non præstantur. Diuersa ratio est eorum, qui ante actionem hæreditatis illatam percepti, hæreditatem auxerunt.

LII. HERMOGENIANVS *lib.* IIII. *iuris ἐπιτομῶν.*

SI possessor ex hæreditate inhonestos habuerit quæstus, etiam hos restituere cogetur: ne honesta interpretatio non honesti quæstus lucrum possessori faciat.

LIII. PAVLVS *lib.* X. *ad Sabinum.*

NOn solum ad æs alienum hæreditarium exsoluendũ necessaria alienatio

alienatio possessori est: sed & si impensæ necessariæ in rem hæreditariam factæ sunt à possessore, uel si mora res perituræ deteriorésue futuræ erant.

LIIII. IVLIANVS *lib. VI. digestorum.*

EI, qui partem hæreditariam uel totam à fisco mercatus fuerit, non est iniquum dari actionem, per quam uniuersa bona persequatur: quemadmodum & cui ex Trebelliano senatusconsulto hæreditas restituta est, petitio hæreditatis datur. Hæres debitoris id, quod defunctus pignori dederat, quin hæreditatem petendo consequi possit, dubiũ non est. Cum prædia urbana & rustica neglegentia possessorum peiora sunt facta: ueluti quia uineæ, pomaria, horti extra cõsuetudinem patrisfamilias defuncti culti sunt: litis æstimationem earum rerum, quanto peiores sunt factæ, possessores pati debent.

LV. IDEM *lib. LX. digestorum.*

EVicta hæreditate, bonæ fidei possessor, quod lege Aquilia exegerit, non simplum, sed duplum restituet. lucrum enim ex eo, quod propter hæreditatem accepit, facere non debet.

LVI. AFRICANVS *lib. III. quæstionum.*

CVm hæreditas petita sit: eos fructus, quos possessor pcepit, omnimodo restituendos ait, & si petitor eos percepturus non fuerat.

LVII. NERATIVS *lib. VI. membranarum.*

CVm idem eandem hæreditatẽ aduersus duos defendit, & secundum alterum ex his iudicatum est: quæri solet, utrum perinde ei hæreditatem restitui oporteat, atq; oporteret, si aduersus alium defensa non esset: ut scilicet simulac secundum alium fuerit iudicatum, absoluatur is, cum quo actum est: quia neq; possideat, neq; dolo malo fecerit, quo minus possideret, quod iudicio uicto restitueret? an quia possit & secundum alium iudicari, non aliter restituere debeat, quàm si cautum ei fuerit, quod aduersus alium eãdem hæreditatem defendat? Sed melius est, officio iudicis cautione uel satisdatione uicto mederi: cum & res salua sit ei, qui in exsecutione tardior uenit aduersus priorem uictorem.

LVIII. SCAEVOLA *lib. III. digestorum*

FIlius à patre emancipatus, secundum conditionem testamenti matris adijt hæreditatem: quam pater, antequàm filium emanciparet, possedit, fructusq; ex ea percepit. sed erogationem in honorem filij, cum esset senator, fecit. quæsitum est: cum paratus sit pater restituere hæreditatem, habita ratione eorum, quæ in eum erogauit: an filius nihilominus persenerans petere hæreditatem, doli mali exceptione submoueri possit? Respondi. & si non exciperetur: satis per officium iudicis consuli.

SI PARS HAEREDITATIS PETATVR. Tit. IIII.

VLPIANVS *lib. XV. ad edictum.*

POST actionem, quam prætor proposuit ei, qui ad se solum hæreditatem pertinere contendit: consequens fuit & ei proponere, qui partem hæreditatis petit. Qui hæreditatem, uel partem hæreditatis petit: ius nõ ex eo petitur, quod possessor occupauit, sed ex suo iure. & ideo si ue ex asse hæres sit: totam hæreditatem uindicabit, licet tu unam rem possideas: siue ex parte, partem, licet tu totam hæreditatem possideas.

Quinimò si duo possideant hæreditatem, & duo sint, qui ad se partes pertinere dicant: non singuli à singulis petere contenti esse debent (puta primus à primo, secundus à secundo) sed ambo à primo, & ambo à secundo. neq; enim alter primi, alter secundi partem possidet, sed ambo utriusq;. Proinde & si pro hærede possessor & petitor possideant hæreditatem: cum unusquisq; eorum partem dimidiam hæreditatis sibi adserat, inuicem petere debebunt, ut partes rerum consequantur: aut si controuersiam sibi non faciunt hæreditatis, familiæ erciscundæ experiri eos oportebit. Si ego ex parte me dicam hæredem, cohæres autem meus possideat hæreditatem cum extraneo: cum nõ plus cohæres haberet parte sua, utrum à solo extraneo, an uero & à cohærede debeã petere hæreditatem, quæritur. Et Pegasus fertur existimasse, à solo extraneo me petere debere, eumq; restituturum quidquid possidet. & fortassis hoc officio iudicis debet fieri. Cæterum ratio facit, ut à duobus petam hæreditatem, hoc est etiam à cohærede meo: & ille ẽq; dirigat actionem aduersus exterum possessorem. Sed Pegasi sententia utilior est. Item si cũ me ex parte dimidia dicerem hæredẽ, trientem hæreditatis possiderem, deinde residuũ sextantem uelim persequi: qualiter agã, uideamus. Et Labeo scribit, utiq; partẽ dimidiã me petere debere à singulis. sic fieri, ut à singulis sextantẽ cõsequar, & habeã bessem: quod uerum puto. sed & ipse tenebor ad restitutionem sextantis ex triente, quem possidebam. & ideo iudicis officio inuicem cõpensatio erit admittenda eius, quod possideo: si forte cohæredes sint, à quibus hæreditatem peto. Interdum prætor incertæ partis hæreditatis petitionem indulget, idoneis caussis interueniẽtibus. utpura, est defuncti fatris filius. sunt & uxores defunctorũ fratrum prægnantes. quã partem fratris filius hæreditatis uindicet, incertũ est: quia quot edantur fratrũ defunctorum filij, incertum est. Aequissimum est igitur, incertæ partis uindicationem ei concedi. Non audenter tamen dicetur, ubicunq; merito

quis incertus est, quam partem uindicet: debere incertæ partis uindicationem concedi.

II. CAIVS lib. VI. ad edictum prouinciale.

SI ex pluribus, ad quos eadem hæreditas pertinet, quidam adierint, quidam adhuc deliberent: placuit eos, qui adierint, si petant hæreditatem, non maiorem partem petere debere, quàm habituri essent cæteris adeuntibus: nec proderit eis, si cæteri non adierint. Non adeuntibus autem cæteris: poterunt tunc partes eorum petere, si modo ad eos pertinent.

III. PAVLVS lib. XVII. ad Plautium.

ANtiqui libero uentri ita prospexerunt, ut in tẽpus nascendi omnia ei iura integra reseruarent: sicut apparet in iure hæreditatiũ, in quibus qui post eum gradũ adgnationis sunt, quo est id, quod in utero est: non admittuntur, dum incertum est, an nasci possit. Vbi autem eodem gradu sunt cæteri, quo & uenter: tunc quæ portio in suspenso esse debeat, quæsierunt. & quia nõ poterant scire, q̃t nasci possent: ideo multa de huiusmodi re tã uaria & incredibilia tradiderũt, ut fabulis adnumerentur. Nam traditum est, quatuor pariter puellas à matrefamilias natas esse. Alioquin tradidere non leues authores, quinquies quaternos enixã Peloponesiam, & multas Aegypti uno utero septenos. Sed & tergeminos senatores cinctos uidimus Oratios. Sed & Lelius scribit, se uidisse in palatio liberam mulierem, quæ ab Alexandria perducta esset, ut Hadriano ostenderetur cum quinq̃ liberis: ex quibus quatuor eodem tempore enixa (inquit) dicebatur, quintum post quadragesimum diem. quid ergo? Prudẽtissimi iuris authores medietatem quandam secuti sunt, ut quod fieri non raro admodum posset, intuerentur: id est, quia fieri poterat, ut tergemini nascerentur, quartam partem superstiti filio adsignauerunt. τὸ γὰρ τέταρτον ἡ δίς (ut ait Theophrastus) παραβαίνει σὺν δι νομοθέτου. Ideoq̃ & si unum paritura sit, non ex parte dimidia, sed ex quarta interim hæres erit.

IIII. VLPIANVS lib. XV. ad edictum.

ET si pauciores fuerint nati, residuum ei pro rata adcrescere: si plures quàm tres, decrescere de ea parte, ex qua hæres factus est.

V. PAVLVS lib. XVII. ad Plautium.

ILlud sciendum est: si mulier prægnans non sit, existimetur autem prægnans esse: interim filium hæredem esse ex asse, quanquam ignoret se ex asse hæredem esse. Idem est in extraneo: si ex certa portione hæres institutus sit, ex reliqua postumus. Quod si forte ita institutio facta est, QVOTCVNQVE MIHI NATI ERVNT, ET LVCIVS TITIVS PRO VIRILIBVS PORTIONIBVS HAEREDES MIHI SVNTO: habebit hæsitationem, nunquid adire non possit, atq̃ qui

qui in testamento portionem suam nescit. Sed utilius est, posse eum adire, qui nescit portionẽ: si cætera, quæ oportet eum scire, nõ ignoret.

VI. VLPIANVS lib. VI. opinionum.

SOrori, quam cohæredem fratribus quatuor in bonis matris esse placuit, quinta portio pro portionibus, quæ ad eos pertinuit, cedet: ita ut singuli in quartam, quam ante hac habere credebantur, nõ amplius ei quinta conferant. Sumptus, qui propter onera totius hæreditatis iusti fiunt: ei, qui patroni iure portionẽ euicerit, pro rata computentur.

VII. IVLIANVS lib. VI. digestorum.

NOn possumus consequi per hæreditatis petitionem id, quod familiæ erciscundæ iudicio consequimur, ut à cõmunione discedamus: cum ad officium iudicis nihil amplius pertineat, quàm ut partem hæreditatis pro indiuiso restitui mihi iubeat.

VIII. IDEM lib. XLVIII. digestorum.

PErmittendum erit possessori hæreditatis, partem quidem hæreditatis defendere, partem uero cedere. Nec enim prohibet, aliquem totam hæreditatem possidere, & partem scire dimidiam ad se pertinere, deq̃ altera parte controuersiam non facere.

IX. PAVLVS lib. III. ὑπομνημάτων Alfeni digestorum.

CVm multi hæredes instituti essent, ex his unus in Asia erat: eius procurator uenditionẽ fecerat, & pecuniã pro parte eius abstulerat. postea apparuerat eũ, qui in Asia erat, ante decessisse: instituto ex parte dimidia hærede procuratore suo, & ex parte alio. Quæsitũ est, quemadmodum pecunia ex hæreditate petenda esset? Respõsum est: ab eo, qui procurator eius fuisset, totam hæreditatem (quia ex hæreditate ea pecunia fuisset, quæ ad procuratorem ex uenditione peruenisset) petere eos oportere, & nihilominus partẽ dimidiam hæreditatis à cohærede eius. Ita fore, siue omnis ea pecunia penes eũ, qui procurator fuisset, resideret: ut omnẽ per iudicem ab eodẽ recuperarẽt. siue is partẽ dimidiam cohæredi suo reddidisset: ipsum ex dimidia parte, ex dimidia cohæredem eius condemnarent.

X. PAPINIANVS lib. VI. quæstionum.

CVm hæredis ex parte instituti filius, qui patrẽ suum ignorabat uiuo testatore decessisse, partem hæreditatis nomine patris absentis administrauerit, & pecunias distractis rebus acceperit: hæreditas ab eo peti nõ potest. quia neq̃ pro hærede, neq̃ pro possessore precia possidet, sed ut filius patris negocium curauit. Negociorũ autem gestorum actio cæteris cohæredibus, ad quos portio defuncti pertinet, dabitur. Illud enim utiq̃ non est metuendum: ne etiam patris, à quo forte exhæredatus est, teneatur hæredibus, quasi negocia hæreditaria gesserit:

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto Biblioteca

cum illud, quod administrauit, non fuerit paternæ hæreditatis. Nam & si negociorum gestorum actio sit ei, cuius suo nomine debitum exactum est: hoc tamen, quod alieno nomine perceptũ est, restitui æquum est. Sed in proposito neq; patris negocia fuerant, qui esse desierat: neq; paternæ successionis, quæ fuerant alterius hæreditatis. Quod si filius iste patri suo hæres exstiterit, & moueat controuersiam, quod pater eius, postq; hæres exstitit, mortem obierit: ille tractatus incurrit, an ipse caussam sibi possessionis mutare uideatur. Quoniam tamen qui negocia hæreditaria gessit, & debitor esse cœpit: postea faciens controuersiam hæreditatis, ut iuris possessor conuenitur. Idem etiam in hoc filio respondendum erit.

als ei, cui quod eius nomine debitum perceptũ est, restitui æquum est.

DE POSSESSORIA HAEREDITATIS petitione. Tit. V.

VLPIANVS *lib.XV. ad edictum.*

ORdinarium fuit, post ciuiles actiones hæredibus propositas, rationem habere prætorem etiam eorum, quos ipse uelut hæredes facit: hoc est eorum, quibus bonorum possessio data est.

II. CAIVS *lib.VI. ad edictum prouinciale.*

PEr quam hæreditatis petitionẽ tantundẽ consequitur bonorũ possessor, quantũ supioribus ciuilibus actionib9 hæres cõsequi potest.

DE FIDEICOMMISSORIA HAEREDITATIS petitione. Tit. VI.

VLPIANVS *lib.XV. ad edictum.*

EX ordine occurrit actio, quæ proponitur his, quibus restituta est hæreditas. Nam quisquis susceperit restitutã hæreditatem ex senatusconsulto, ex quo actiones transeũt: fideicommissoria hæreditatis petitione uti poterit.

II. PAVLVS *lib.XX. ad edictum.*

QVæ actio eadem recipit, quæ hæreditatis petitio ciuilis.

III. VLPIANVS *lib.LXVI. ad edictum.*

NEc interest, mihi quis rogatus fuerit restituere, an cui hæres exstiti. Si bonorũ possessor sim eius, cui fideicõmissoria hæreditas relicta est, uel alius successor: per hanc actionem experiri potero. Sciendũ est, hanc actionem aduersus eũ, qui restituit hæreditatem, nõ competere. Eæ aũt actiones mihi dant, quæ hæredi & in hæredẽ cõpetunt.

Digesto

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM LIBER SEXTVS.

DE REI VINDICATIONE Tit. I.

VLPIANVS *lib.XVI. ad edictum.*

POST actiones, quæ de uniuersitate propositæ sunt, subijcitur actio singularium rerum petitionis. Quæ specialis in rem actio locum habet in omnibus rebus mobilibus, tam animalibus, quàm ijs quæ anima carent: & in ijs, quæ solo continentur. Per hãc autem actionem liberæ personæ, quæ sunt iuris nostri: ut puta liberi, qui sunt in potestate: non peritur. igitur aut præiudicijs, aut interdictis, aut cognitione prætoria: & ita Põponius libro tricesimoseptimo. Nisi forte (inquit) adiecta caussa quis uindicet. Vnde si quis ita petit filium suum in potestate, ex iure Romano: uidetur mihi Pomponius consentire, recte eum egisse. ait enim adiecta caussa, ex lege quiritum uindicare posse. Per hanc aũt actionem non solum singulæ res uindicabuntur: sed posse etiam gregẽ uindicari, Pomponius libro uicesimoquinto lectionum scribit. idem de armento, & de equitio, cæterisq;, quæ gregatim habentur, dicendum est. Sed enim gregem sufficiet ipsum nostrum esse, licet singula capita nostra non sint. grex enim, non singula corpora uindicabuntur.

II. PAVLVS *lib. XXI. ad edictum.*

SEd si par numerus duorum interfuerit: neuter solidum gregem, sed nec partem dimidiam totius eius uindicabit. Sed si maiorẽ numerum alter habeat: ut detracto alieno, nihilominus gregem uindicaturus sit: in restitutione tamen non ueniunt aliena capita.

III. VLPIANVS *lib.XVI. ad edictum.*

MArcellus libro quarto digestorum scribit. qui gregem habebat trecentorum capitum: amissis centum, redemit totidem alia capita ab eo, qui dominium eorum habebat, uel qui bona fide ea possidebat. & hæc utiq; gregis (inquit) uindicatione continebuntur. Sed & si ea sola supersint capita, quæ redempta sunt: adhuc eum posse gregem uindicare. Armamenta nauis singula erunt uindicanda. scapha quoq; separatim uindicabitur. Pomponius scribit: si quid, quod eiusdem naturæ est, ita confusum est atq; commistum, ut deduci & separari nõ possit: non totum, sed pro parte esse uindicandum. ut puta, meum & tuum argentum in massam redactum est. erit nobis commune: & unusquisq;

pro parte

pro rata pōderis, quod in massa habemus, uindicabimus: & si incertum sit, quantum quisq; ponderis in massa habeat.

IIII. PAVLVS lib. XXI. ad edictum.

QVo quidem casu etiam communi diuidundo agi poterit. sed & furti, & ad exhibendum tenebitur, qui dolo malo confundendū id argentum curauit. Ita ut in ad exhibendum actione precij ratio haberi debeat: in uindicatione uel communi diuidundo actione hoc amplius ferat, cuius argentum preciosius erat.

V. VLPIANVS lib. XVI. ad edictum.

IDem Pomponius scribit. si frumentum duorum, non uoluntate eorum, confusum sit, competit singulis in rem actio in id, quantum paret in illo aceruo suum cuiusq; esse. Quod si uolūtate eorum cōmista sunt: tunc communicata uidebuntur, & erit cōmuni diuidundo actio.

*aliâs desunt hæc uerba, usq; ad. si frumentum.

Idem scribit, si ex melle meo & ex uino tuo factū sit mulsum, quosdam existimasse, id quoq; communicari: sed puto uerius (ut & ipse significat) eius potius esse, qui fecit: quoniam speciem pristinam non retinet. Sed si plumbum cum argento mistum sit: quia potest deduci, nec communicabitur, nec communi diuidundo agetur, agetur autem in rē. Sed si deduci (inquit) non possit, puta si æs & aurum mistum fuerit: pro parte esse uindicandum. Nec quaquam erit dicēdum, quod in mulso dictum est: quia utraq; materia, & si confusa, maner tamen. Idem scribit: si equam meam equus tuus prægnantem fecerit: non esse tuum, sed meum, quod natum est. De arbore, quæ in alienū agrum translata, coāluit, & radices immisit: Varus & Nerua utilem in rē actionem dabant. nam si nondum coāluit, mea esse non desinit. Cum in rem agitur, si de corpore conueniat, error autem sit in uocabulo: recte actum esse uidetur. Si plures sint eiusdem nominis serui (puta plures Erotes) nec appareat, de quo actum sit: Pomponius dicit, nullam fieri condemnationem.

VI. PAVLVS lib. XXI. ad edictum.

SI in rem aliquis agat, debet designare rem: & utrum totam, an partem, & quotam petat. Appellatio enim rei non genus, sed speciem significat. Octauenus ita definit: quod infectæ quidē materiæ pondus, signatæ uero numerum, factæ autem speciem dici oportet. Sed & mensura dicenda erit, cum res mensura continebitur. Et si uestimenta nostra esse, uel dari oportere nobis dicamus: utrum numerum eorum dicere debebimus, an & colorē: & magis est, ut utrunq;. nam illud inhumanum est; cogi nos dicere, trita sint, an noua. Quamuis & in uasis occurrat difficultas: utrum lancem dūtaxat dici oporteat, an etiam quadratam, uel rotundam: uel pura, an cælata sit. quæ ipsa in petitionibus quoq;

quoq; adijcere difficile est, nec ita coartanda res est: licet in petendo homine nomen eius dici debeat, & utrum puer, an adolescens sit. utiq; si plures sint. sed si nomen eius ignorem, demonstratione eius utendum erit: ueluti qui ex illa hæreditate est, qui ex illa natus est. Item fundū petiturus, nomen eius, & quò loci sit, dicere debebit.

VII. IDEM lib. XL. ad edictum.

SI is, qui obtulit se fundi uindicationi, damnatus est: nihilominus à possessore recte petitur, sicut Pedius ait.

VIII. IDEM lib. X. ad edictum.

POmponius libro tricesimoseptimo probat: si ex æquis partibus fundum mihi tecum communem, tu & Lucius Titius possideatis: non ab utrisq; quadrantem petere me debere: sed à Titio, qui nō sit dominus, totum semissem. Aliter atq; si certis regionibus possideatis eum fundum. nam tūc sine dubio & à te, & à Titio partes fundi petere me debere. Quoties enim certa loca possidebuntur, necessario in his aliquā partem meam esse. & ideo te quoq; à Titio quadrantem petere debere. Quæ distinctio neq; in re mobili, neq; in hæreditatis petitione locū habet. nunquam enim pro diuiso possideri potest.

IX. VLPIANVS lib. XVI. ad edictum.

OFficium autem iudicis in hac actione in hoc erit: ut iudex inspiciat, an reus possideat. Nec ad rem pertinebit, ex qua caussa possideat. ubi enim probaui rem meam esse: necesse habebit possessor restituere, qui non obiecit aliquam exceptionem. Quidam tamē (ut Pegasus) eam solam possessionem putauerunt hanc actionem complecti, quæ locum habet in interdicto VTI POSSIDETIS uel VTRVBI. Deniq; ab eo, apud quem deposita sit uel commodata, uel qui conduxerit: aut qui legatorum seruandorum caussa, uel dotis, uel uentris, uel rei seruādæ nomine in possessione sit, uel cui DAMNI INFECTI non cauea tur (quia hi omnes non possident) uindicari non posse. Puto autem ab omnibus, qui tenent, & habent restituendi facultatem, peti *posse.

aliâs * additur negatio.

X. PAVLVS lib. XXI. ad edictum.

SI res mobilis petita sit, ubi restitui debeat, si præsens non sit: & non malum est (si bonæ fidei possessor sit is, cum quo agitur) aut ibi restitui, ubi res est, aut ubi agitur: sed sumptibus peritoris, qui extra cibaria in iter uel nauigationem faciendi sunt.

XI. VLPIANVS lib. XVI. ad edictum.

NIsi malit petitor suis impensis & periculo ibi, ubi * uindicatur, rē restitui. tunc enim de restitutione cum satisdatione cauebitur.

aliâs * iudicatur.

XII. PAVLVS lib. XXI. ad edictum.

SI uero malæ fidei sit possessor, qui in alio loco eam rem nactus sit: ii idem

Universidad de Deusto Biblioteca

idem statui debet. Si uero ab eo loco, ubi lis contestata est, eam subtraxerit aliò transtulerit: illic restituere debet, unde subtraxit, sumptibus suis.

XIII. VLPIANVS lib. XVI. ad edictum.

NOn solum autem restitui iubebit, uerum et si deterior res sit facta, eius rationem iudex habebit. finge enim debilitatum hominem, uel uulneratum restitui. utiq; ratio per iudicem habebitur, quãto deterior sit: quanquam & legis Aquiliæ actione conueniri possessor possit. Vnde quæritur, an non aliàs iudex æstimare damnum debeat, quàm si remittatur actio legis Aquiliæ? Et Labeo* putat cauere petitorem oportere lege Aquilia se non acturum. quæ sententia uera est.

*aliàs * reputat lege Aquilia nõ acturum.*

XIIII. PAVLVS lib. XXI. ad edictum.

QVod si malit actor potius legis Aquiliæ actione uti, absoluendus est possessor. Itaque electio actori danda est, non ut triplum, sed duplum consequatur.

XV. VLPIANVS lib. XVI. ad edictum.

ITem si uerberatũ tradidit, Labeo ait, petitori etiã INIVRIARVM competere. Si quis rem ex necessitate distraxit: fortassis huic officio iudicis succurretur, ut precium duntaxat debeat restituere. Nam & si fructus perceptos distraxit, ne corrumperentur: æque non amplius, quàm precium præstabit. Item si forte ager fuit, qui petitus est, & militibus adsignatus est, modico honoris gratia possessori dato: an hoc restituere debeat? & puto præstaturũ. Si seruus petitus, uel aliud animal de mortuum sit sine dolo malo & culpa possessoris: preciũ non esse præstandũ plerisq; placuit. Sed est uerius: si forte distracturus erat petitor, si accepisset: moram passo debere præstari. nam si ei restituisset, distraxisset, & precium lucratus esset.

XVI. PAVLVS lib. XXI. ad edictum.

VTiq; autem, etiam mortuo homine, necessaria est sententia propter fructus, & partus, & stipulationem de euictione. non enim post litem contestatam utiq; & fatum possessor præstare debet. Culpa non intelligitur, si nauem petitam tempore congruo nauigationis trans mare misit, licet ea perierit: nisi minus idoneis hominibus eam commiserit.

XVII. VLPIANVS lib. XVI. ad edictum.

IVlianus libro septimo digestorũ scribit: si hominẽ, qui Mæuij erat emero à Titio: deinde cum eum Mæuius à me peteret, eundem uendidero, eumq; emptor occiderit: æquum esse, me preciũ Mæuio restituere. Idem Iulianus eodem libro scribit: si moram fecerit in homine reddendo possessor, & homo mortuus sit: etiam fructuum rationem usq; ad rei iudicatæ tempus spectandam esse. Idem Iulianus ait: non solũ

non solum fructus, sed etiam omnem caussam præstandam: & ideo & partum uenire in restitutionem, & partuum fructus. Vsq; adeo autem hæ caussæ ueniunt, ut Iulianus libro septimo scribat, si per eum seruũ possessor adquisierit actionem legis Aquiliæ: restituere cogendum.

Quod si dolo malo ipse possessor desierit possidere, & alius hominem per iniuriam occiderit: aut preciũ hominis, aut actiones suas præstare cogetur: utrum eorum uoluerit actor. Sed & fructus, quos ab alio possessore percepit, restituere eum oportet. Lucrum enim ex eo homine, qui in lite esse cœperit, facere non debet. Sed fructus eius temporis, quo possessus esset ab eo, qui euicit, restituere non debet. Sed quod dicit de actione legis Aquiliæ: procedit, si post litem contestatam usucepit possessor: quia plenum ius incipit habere.

XVIII. CAIVS lib. VII. ad edictum prouinciale.

SI post acceptum iudicium possessor usu hominem ceperit: debet eum tradere, eoq; nomine de dolo cauere. periculum est enim, ne uel eum pignorauerit, uel manumiserit.

XIX. VLPIAVNS lib. XVI. ad edictum.

IPsi quoq; reo cauendum esse Labeo dicit, IIS REBVS RECTE PRAESTARI: si forte fundi nomine DAMNI INFECTI cauerit.

XX. CAIVS lib. VII. ad edictum prouinciale.

PRæterea restituere debet possessor, & quæ post acceptum iudiciũ per eum, non ex re sua adquisiuit: in quo hæreditates quoq; & legata, quæ per eum seruum obuenerunt, cõtinentur. nec enim sufficit corpus ipsum restitui, sed opus est, ut & caussa rei restituat, id est, ut omne habeat petitor, quod habiturus foret, si eo tempore, quo iudicium accipiebatur, restitutus illi homo fuisset. Itaq; & partus ancillæ restitui debet: quamuis post ea editus sit, quàm matrem eius, post acceptũ scilicet iudiciũ, possessor usuceperit. quo casu etiam de partu, sicut de matre & traditio, & cautio de dolo necessaria est.

XXI. PAVLVS lib. XXI. ad edictum.

SI à bonæ fidei possessore fugerit seruus: requiremus, an talis fuerit, ut & custodiri debuerit. nam si integræ opinionis uidebatur, ut non debuerit custodiri, absoluendus est possessor: ut tamen, si interim eum usuceperit, actionibus suis cedat petitori: & fructus eius temporis, quo possedit, præstet. Quod si nondum eum usucepit: absoluendum eum sine cautionibus, ut nihil caueat petitori de persequenda ea re. nihilominus enim petitorem eam rem persequi posse: quamuis interim, dum in fuga sit, usucapiat? nec iniquum id esse, Pomponius libro tricesimonono ad edictum scribit. Si uero custodiendus fuerit, etiam ipsius nomine damnari debere: ut tamẽ, si usu eum non

Universidad de Deusto Biblioteca

non cœpit, actor ei actionibus suis cedat. Iulianus autem in his casibus, ubi propter fugam serui possessor absoluitur: & si non cogatur cauere de persequenda re, tamen cauere debere possessorem, si rem nactus fuerit, ut eam restituat: idq; Pomponius libro decimoquarto lectionum probat, quod uerius est.

XXII. VLPIANVS *lib.XVI. ad edictum.*

QVod si dolo possessoris fugerit: damnandũ eum, quasi possideret.

XXIII. PAVLVS *lib.XXI. ad edictum.*

IN rem actio competit ei, qui aut iure gentium, aut iure ciuili dominium adquisiit. Loca sacra, item religiosa, quasi nostra, in rem actione peti non possunt. Si quis rei suæ alienam rem ita adiecerit, ut pars eius fieret: ueluti si quis statuæ suæ brachium, aut pedem alienum adiecerit, aut scypho ansam uel fundum, uel candelabro sigillum, aut mensæ pedem: dominum eius totius rei eum effici, uereq; statuam suam dicturum & scyphum, plerique recte dicunt. Sed & id, quod in charta mea scribitur, aut in tabula pingitur, statim meum fit: licet de pictura quidã contra senserint, propter precium picturæ. sed necesse est ei rei cedere id, quod sine illa esse non potest. In omnibus igitur istis caussis, ex quibus mea res per præualentiã alienam rem trahit, meamq; efficit: si eam rem uindicem, per exceptionem doli cogar precium eius, quod accessit, dare. Item quæcunq; alijs iuncta siue adiecta, accessionis loco cedunt: ea quàmdiu cohærent, dominus uindicare non potest: sed ad exhibendum agere potest, ut separentur, & tunc uindicentur: scilicet excepto eo, quod Cassius de ferruminatione scribit. Dicit enim, si statuæ suæ ferruminatione iniunctum brachium sit, unitate id maioris partis consumi: & quod semel alienũ sit, etiam si inde abruptum sit, redire ad priorem dominũ non posse. Non idem est in eo q̃d adplumbatũ sit: qua ferruminatio per eandem materiam facit confusionem, pumbatura uero non idem efficit. Ideoq; in omnibus his casibus, in quibus neq; ad exhibendum, neq; in rem locum habet: in factum actio necessaria est.

At in ijs, quæ ex distantibus corporibus essent, constat singulas partes retinere suam propriam speciem: ut singuli homines, singulæ oues. ideoq; posse me gregem uindicare, quamuis aries tuus sit immistus: sed & te arietem uindicare posse. Quod non idem in cohærentibus corporibus eueniet. Nam si statuæ meæ brachium alienæ statuæ addideris: non posse dici brachium tuum esse, quia tota statua uno spiritu continetur. Tignum alienum ædibus iunctum nec uindicari potest propter legem duodecim tabularum, nec eo nomine ad exhibendum agi, nisi aduersus eum, qui sciens alienum suis ædibus iunxit: sed est actio antiqua DE TIGNO IVNCTO, quæ in duplum ex lege duodecim tabularũ

bularum descendit. Item si quis ex alienis cæmentis in solo suo ædificauerit: domum quidem uindicare poterit, cæmenta autem resoluta prior dominus uindicabit: etiam si post tempus usucapionis dissolutum sit ædificium, quàm à bonæ fidei emptore possessum est. Nec enim singula cæmenta usucapiuntur, & si domus per temporis spacium nostra fiat.

XXIIII. CAIVS *lib.VII. ad edictum prouinciale.*

IS qui destinauit rem petere, animaduertere debet, an aliquo interdicto possit nancisci possessionem: quia longe cõmodius est ipsum possidere, & aduersarium ad onera petitoris compellere, quàm alio possidente petere.

XXV. VLPIANVS *lib.LXX. ad edictum.*

IS qui se obtulit rei defensioni sine caussa, cum non possideret, nec dolo fecisset, quo minus possideret: si actor ignoret, nõ est absoluendus, ut Marcellus ait. quæ sententia uera est, sed post litem contestatam. cæterum ante iudicium acceptum non decipit actorem, qui se negat possidere, cum uere non possideat: nec uidetur se liti obtulisse, qui discessit.

XXVI. PAVLVS *lib.II. ad Plautium.*

NAm si actor scit: tunc is non ab alio, sed à se decipitur: & ideo reus absoluitur.

XXVII. IDEM *lib.XXI. ad edictum.*

SIn autem cum à Titio petere uellem, aliquis dixerit se possidere, & ideo liti sese obtulerit, & hoc ipsum in re agenda testatione probauero: omnimodo condemnandus est. Possidere aũt aliquis debet, utiq; & litis contestatæ tempore, & quo res iudicatur. Quod si litis contestatæ tẽpore possedit, cum autem res iudicatur, sine dolo malo amisit possessionem: absoluendus est possessor. Item si litis contestatæ tempore non possedit, quo autem tempore iudicatur, possidet: probanda est Proculi sententia, ut omnino condemnetur. Ergo & fructuum nomine, ex quo cœpit possidere, damnabitur. Si homo petitus, dolo possessoris deterior factus sit, deinde sine culpa eius ex alia caussa mortuus sit: æstimatio non fiet eius, quod deteriorem eum fecit: quia nihil interest petitoris. sed hoc quantum ad in rem actionem. legis aũt Aquiliæ actio durat. Sed & is, qui ante litem contestatam dolo desinit rem possidere, tenetur in rem actione: idq; ex senatusconsulto colligi potest, quo cautum est (ut diximus) ut dolus præteritus in hæreditatis petitione ueniat. cum enim in hæreditatis petitionem, quæ & ipsa in rem est, dolus præteritus fertur: non est absurdum, per consequentias & in speciali in rem actione dolum præteritum deduci. Si per filium aut per seruũ pater uel dominus possideat, & is sine culpa patris dominiũe rei uindicandæ tempore absit: uel tempus dandum, uel cauendum est de possessione restituenda. In re petita si possessor ante litem contestatam

ſtaram ſumptus fecit, per doli mali exceptionem ratio eorum haberi debet, ſi perſeueret actor petere rem ſuã, non redditis ſumptibus. Idem eſt etiam, ſi noxali iudicio ſeruum defendit, & damnatus præſtitit pecuniam: aut in area, quæ fuit petitoris, per errorem inſulam ædificauit: niſi tamen paratus ſit petitor pati, tollere eum ædificiũ. Quod & in area uxori donata per iudicem, qui *de dote cognoſcit, faciendum dixerũt.

aliâs* de re.

Sed ſi puerum meum, cum poſſideres, erudiſſes: non idem obſeruandum Proculus exiſtimat: quia neq; carere ſeruo meo debeam, nec poteſt remedium idem adhiberi, quod in area diximus.

XXVIII. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

FOrte quod pictorem, aut librarium eſſe docueris: dicitur nõ aliter iudicis officio æſtimationem haberi poſſe:

XXIX. POMPONIVS *lib.* XXI. *ad Q. Mutium.*

NIſi ſi uenalem eum habeas, & plus * precij conſecuturus ſis propter artificium.

aliâs* ex precio eius.

XXX. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

AVt ſi ante denũciatum ſit actori, ut impenſam ſolueret: & eo diſſimulante, poſita ſit doli mali exceptio.

XXXI. PAVLVS *lib.* XXI. *ad edictum.*

CAeterum cum de fructibus ſerui petiti quæritur: non tantum pubertas eius ſpectanda eſt: quia etiam impuberis aliquæ operæ eſſe poſſunt. Improbe tamen deſiderabit petitor fructus æſtimari, qui ex artificio eius percipi potuerunt, quod artificium ſumptibus poſſeſſoris dicit.

XXXII. MODESTINVS *lib.* VIII. *differentiarum.*

QVod ſi artificem fecerit: poſt uiceſimumquintum annum eius, qui artificium conſecutus eſt, impenſæ factæ poterunt penſari.

XXXIII. PAVLVS *lib.* XXI. *ad edictum.*

FRuctus non modo percepti, ſed & qui percipi potuerunt, æſtimandi ſunt. & ideo ſi dolo aut culpa poſſeſſoris res petita perierit: uerior rem putat Pomponius Trebatij opinionem, putantis eòuſq; fructuum rationem habendam, quouſq; haberetur, ſi non perijſſet: id eſt ad rei iudicandæ tempus, quod & Iuliano placet. Hac ratione ſi nudæ proprietatis dominus petierit, & inter moras uſusfructus amiſſus ſit: ex eo tempore, quo ad ꝓprietatẽ uſusfructus reuerſus eſt, ratio fructuũ habebit.

XXXIIII. IVLIANVS *lib.* VII. *digeſtorum.*

IDem eſt, & ſi per alluuionem pars fundo acceſſerit.

XXXV. PAVLVS *lib.* XXI. *ad edictum.*

EX diuerſo, ſi petitor lite conteſtata, uſumfructum legauerit: ex eo tempore, ex quo diſceſſit à proprietate, fructuum rationem non habendam, quidam recte putant. Vbi alienum fundum petij, & iudex ſententia declarauit meum eſſe: debet etiam de fructibus poſſeſſor condemnari: eodem enim errore & de fructibus condemnatur. non debet enim lucro poſſeſſori cedere fructus, cum uictus ſit: alioquin (ut Martianus ait) nec rem arbitrabitur iudex mihi reſtitui. & quare habeat, quod non eſſet habiturus poſſeſſor, ſi ſtatim poſſeſſionem reſtituiſſet? Petitor poſſeſſori de euictione cauere non cogitur eius rei nomine, cuius æſtimationem accepit. ſibi enim poſſeſſor imputare debet, qui rem non reſtituit. Eorũ quoq; quæ ſine interitu diuidi non poſſunt, partem petere poſſe conſtat.

XXXVI. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

QVi petitorio iudicio utitur: ne fruſtra experiatur: requirere debet, an is, cum quo inſtituit actionem, poſſeſſor ſit, uel dolo deſierit poſſidere. Qui in rem conuenitur, etiam culpæ nomine condẽnatur. Culpæ autem reus eſt poſſeſſor, & qui per inſidioſa loca ſeruum miſit, ſi is perijt: & qui ſeruum à ſe petitum in arena eſſe conceſſit, ſi is mortuus eſt. ſed & qui ſeruũ fugitiuum à ſe petitum non cuſtodit, ſi is fugit: & qui nauem à ſe petitam, aduerſo tempore nauigatum miſit, ſi ea naufragio perempta eſt.

XXXVII. VLPIANVS *lib.* XVI. *ad edictum.*

IVlianus libro ſeptimo digeſtorum ſcribit. Si in area ædificaſſem, cuius bonæ fidei quidem emptor fui, eo autem tempore ædificaui, quo iam ſciebam alienam: uideamus, an nihil mihi exceptio proſit, niſi forte quis dicat prodeſſe de damno ſollicito. Puto autem huic exceptionem non prodeſſe. nec enim debuit in alienum certus ædificium ponere. Sed hoc ei concedendum eſt, ut ſine diſpendio domini areæ, tollat ædificium, quod poſuit.

XXXVIII. CELSVS *lib.* III. *digeſtorum.*

IN fundo alieno, quem imprudens emeras, ſi ædificaſti aut conſeuiſti, deinde euincitur: bonus iudex uarie ex perſonis cauſſiſq; conſtituet. Finge & dominum eadem facturũ fuiſſe reddet impenſam, ut fundũ recipiat: eò uſq; dũtaxat, quo precioſior factus eſt: *& ſi plus precij fundo acceſſit, ſolum quod impenſum eſt*. Finge pauperem, cui ſi reddere id cogatur, laribus ſepulchriſq; auitis carendũ ſit. ſufficiet tibi ꝑmitti tollere ex his rebus, quæ poſſis: dum ita, ne deterior ſit fundus, q̃ ſi initio non foret ædificatũ. Cenſuimus uero, ut ſi paratus ſit dominus tantũ dare, quantũ habiturus eſſet poſſeſſor, his rebus ablatis: fiat ei poteſtas. neq; malicijs indulgendũ eſt: ſi tectoriũ puta, q̃d induxeris, picturaſq; corradere uelis, nihil laturus, niſi ut officias. Finge eã eſſe perſonã domini, quæ receptum fundũ mox uenditura ſit. niſi reddat, quantũ prima parte reddi oportere diximus: eo deducto, condẽnandus eſt.

*hæc in nõ nullis non habentur.

VIpianus

Universidad de Deusto Biblioteca

XXXIX. VLPIANVS *lib.XVI. ad edictum.*

REdemptores, qui suis cæmentis ædificant: statim cæmenta faciunt eorum, in quorum solo ædificant. Iulianus recte scribit libro septimo digestorum: mulierem, quæ intercedens, fundum pignori dedit: quamuis à creditore distractum, posse in rem actione petere.

XL. CAIVS *lib. VII. ad edictum prouinciale.*

QVia nullum pignus creditor uendidisse uidetur.

XLI. VLPIANVS *lib.XVI. ad edictum.*

SI quis hac lege emerit, ut si alius meliorem conditionem attulerit, recedatur ab emptione: post allatam conditionem, iam non potest in rem actione uti. Sed si cui in diem addictus sit fundus: ante quàm addictio sit facta, uti in rem actione potest: postea non poterit. Si seruus mihi uel filiusfamilias fundum uendidit, & tradidit, habés liberam peculij administrationem: uti in rem actione potero. Sed & si domini uoluntate rem tradat, idem erit dicendũ: quemadmodum & cum procurator uoluntate domini uendidit, & tradidit, in rem actio mihi præstabitur.

XLII. PAVLVS *lib.XXI. ad edictum.*

SI in rem actum sit, quamuis hæres possessoris, si non possideat, absoluatur: tamen si quid ex persona defuncti commissum sit, omnimodo in damnationem ueniet.

XLIII. IDEM *lib.XXXVII. ad edictum.*

QVæ religiosis adhærent, religiosa sunt. & idcirco nec lapides inædificati, postq̃ remoti sunt, uindicari possunt. per INFACTVM autem actionem petitori extra ordinem subuenitur: ut is, qui hoc fecerit, restituere eos compellatur. Sed si alieni sine uoluntate domini inædificati fuerint, & nondum *finito monuméto in hoc* disiecti erunt, ut alibi reponerentur: poterunt â domino uindicari. Quod si in hoc disiecti erunt, ut reponerentur: similiter dominũ repetere eos posse constat.

*aliâs * destructo.*
*aliâs * detracti utrubiq;.*

XLIIII. CAIVS *lib.XXVIII. ad edictum prouinciale.*

FRuctus pendentes pars fundi uidentur.

XLV. VLPIANVS *lib.LXVIII. ad edictum.*

SI homo sit, qui post conuentionem restituitur: si quidem à bonæ fidei possessore, puto cauendum esse de dolo solo debere. Cæteros autem & de culpa sua: inter quos erit & bonæ fidei possessor post litem contestatam.

XLVI. PAVLVS *lib.X. ad Sabinum.*

EIus rei, quæ per in rem actionem petita, æstimata est, quanti in litem actor iurauerit: dominiũ statim ad possessorẽ pertinet. transegisse enim cum eo & decidisse uidebitur eo precio, quod ipse cõstituit.

XLVII. IDEM *lib.XVII. ad Plautium.*

Hoc

HOc si res præsens sit. si uero absens: tunc, cum possessionem eius possessor nactus sit ex uoluntate actoris. & ideo non est alienum, non aliter æstimari à iudice: quàm si cauerit actor, quod per se non fiat, possessionem eius rei non traditum iri.

XLVIII. PAPINIANVS *lib.II. responsorum.*

SVmptus in prædium, quod alienum esse apparuit, à bonæ fidei possessore facti: neq; ab eo, qui prædiũ donauit, neq; à domino peti possunt: uerum exceptione doli opposita, per officium iudicis æquitatis ratione seruantur, si fructuum à lite contestata perceptorum summã excedant. etenim admissa compensatione, superfluum sumptum (meliore prædio facto) dominus restituere cogitur.

XLIX. CELSVS *lib. XVIII. digestorum.*

SOlum partem esse ædium existimo, nec alioquin subiacere, uti mare nauibus. Meum esse, quod ex re mea supersit, cuius uindicandi ius habeo.

L. CALLISTRATVS *lib.II. edicti monitorij.*

SI ager ex emptionis caussa ad aliquem pertineat: nõ recte hac actione agi poterit, antequàm tradit9 sit ager, tũcq; possessio amissa sit. Sed hæres de eo, quod hæreditati obuenit, recte aget, & si possessionem eius adhuc non habuerit.

LI. POMPONIVS *lib.XVI. ad Sabinum.*

SI in rem actum sit, & in hæredem possessoris iudicium datum: culpa quoq; & dolus malus hæredis in hoc iudicium uenit.

LII. IVLIANVS *lib.VII. digestorum.*

CVm autem fundi possessor ante litem contestatã dolo malo fundum possidere desijt: hæredes eius in rem quidem actionem suscipere cogendi non sunt, sed in factũ actio aduersus eos reddi debebit: per quam restituere cogentur, in quantum locupletes ex ea re facti fuerũt.

LIII. POMPONIVS *lib.XXXI. ad Sabinum.*

SI postea, quàm fundi possessor eum excoluisset sæuissẽtue, fundus euincatur: consita tollere non potest.

LIIII. VLPIANVS *lib.VI. opinionum.*

INter officium aduocationis, & rei suæ defensionem multum interest: nec propterea quis (si postea cognouerit rem ad se pertinere) quod alij eam uindicanti, tunc ignorans suam esse, adsistebat, dominium suum amisit.

LV. IVLIANVS *lib.LX. digestorum.*

SI possessor fundi ante iudicium acceptum, duobus hæredibus relictis, decesserit: & ab altero ex his, qui totũ fundũ possidebat, totus petitus fuerit: quin insolidum condẽnari debeat, dubitari nõ oportet.

LVI IDEM *lib.LXXIIII.digestorum*

VIndicatio non ut gregis, ita & peculij recepta est: sed res singulas is, cui legatum peculium est, petet.

LVII. ALFENVS *lib. VI.digestorum.*

IS, à quo fundus petitus erat, ab alio eiusdem fundi nomine conuentus est. quærebatur, si alterutri eorum iussu iudicis fundum restituisset, & postea secundum alterum petitorem iudicaretur: quemadmodum non duplex damnũ traheret? Respondi. uter prior iudex indicaret: eum oportere ita fundum petitori restitui iubere, ut possessori caueret uel satisdaret, si alter fundum euicisset, eum præstare.

LVIII. PAVLVS *lib.IIII.υπομνημάτων Alfeni digestorum.*

A Quo seruus petebatur, cum eiusdem serui nomine cum eo furti ageretur: quærebatur, si utroq; iudicio condemnatus esset, quid se facere oporteret, si prius seruus ab eo euictus esset? Respõdit nõ oportere iudicem cogere, ut eum traderet, nisi satis ei datũ esset: quod pro eo homine iudicium accepisset, & si quid ob eam rem datum esset, id recte præstari. Sed si prius de furto iudicium factum esset, & hominẽ noxæ dedidisset, deinde de ipso homine secundum petitorem iudicium factum esset: non debere ob eam rem iudicem, quod hominem nõ traderet, litem æstimare: quoniam nihil eius culpa, neq; dolo contigisset, quominus hominem traderet.

LIX. IVLIANVS *lib.VI.ex Minutio.*

HAbitator in aliena ædificia fenestras & hostia imposuit. eadem post annum dominus ædificiorum dempsit. Quæro: is, qui imposuerat, possit ne ea uindicare? Respondi, posse. nam quæ alienis ædificijs cõnexa essent, ea quàmdiu iuncta manerent, eorundem ædificiorum esse: simul atque inde dempta essent, continuo in pristinam caussam reuerti.

LX. POMPONIVS *lib.XXIX.ad Sabinum.*

QVod infans, uel furiosus possessor perdidit, uel corrupit: impunitum est. LXI. IVLIANVS *lib. VI. ad Minutium.*

MInutius interrogatus, si quis nauem suam aliena materia refecisset: num nihilominus eiusdem nauis maneret? respondit, manere: sed si in ædificanda eadem fecisset, non posse. IVLIANVS NOTAT. nam proprietas totius nauis carinæ caussam sequitur.

LXII. PAPINIANVS *lib. VI. quæstionum.*

SI nauis à malæ fidei possessore petatur, & fructus æstimandi sunt: ut in taberna & area, quæ locari solent. Quod non est ei contrariũ, quod de pecunia deposita, quã non attingit, hæres usuras præstare non cogitur. nam & si maxime uectura (sicut usura) non natura peruenit, sed iure

sed iure percipitur: tamen ideo uectura desiderari potest, quoniam periculum nauis possessor petitori præstare non debet, cum pecunia periculo dantis fœneretur. Generaliter autem, cum de fructibus æstimandis quæritur: constat animaduerti non debere, an malæ fidei possessor fruiturus sit, sed an petitor frui potuerit, si ei possidere licuisset. quã sententiam Iulianus quoq; probat.

LXIII. IDEM *lib. XII.quæstionum.*

SI culpa, non fraude quis possessionem amiserit: quoniam pati debet æstimationẽ, audiendus erit à iudice, si desideret, ut aduersarius actiones suas cedat: cum tamen prætor auxilium quandoq; laturus sit, quolibet alio possidẽte, ut nulla captione adficiatur. Ipso quoq;, qui litis æstimationem percepit, possidente, adiuuari debet: nec facile audiẽdus erit ille, si uelit postea pecuniam, quam ex sententia iudicis periculo iudicati recepit, restituere.

LXIIII. IDEM *lib.XV.quæstionum.*

CVm in rem agitur: eorum quoq; quæ usui, non fructui sunt, restitui fructus certum est.

LXV. IDEM *lib.II.definitionum*

EMptor prædium, quod non à domino emit: exceptione doli posita, non aliter restituere domino cogetur, quàm si pecuniam creditori eius solutam, qui pignori datum prædium habuit, usurarumq; medij temporis superfluum recuperauerit: scilicet si minus in fructibus à lite contestata perceptis fuerit. nam eos usuris nobis duntaxat compẽsari, sumptuũ in prædiũ factorum exẽplo, æquũ est. Ancilla quæ non in dotẽ data est, sed in peculium filiæ concessa: peculio non legato, mancipium hæreditarium esse conuenit. Si tamen pater dotis ac peculij cõtemplatione filiã exhæredauit, & ea ratione reddita, nihil ei testamẽto reliquit, aut eo minus legauit: filiam defensio tuebitur uoluntatis.

LXVI. PAVLVS *lib. II. quæstionum.*

NOn ideo minus recte quid nostrum esse uindicamus, quod abirẽ à nobis dominiũ speratur, si cõditio legati uel libertatis exstiterit.

LXVII. SCAEVOLA *lib.III. responsorum.*

A Tutore pupilli domum mercatus, ad eius refectionem fabrum induxit. is pecuniam inuenit. quæritur, ad quem pertineat? Respondi, si non thesauri fuerunt, sed pecunia forte perdita, uel per errorem ab eo, ad quem pertinebat, non ablata: nihilominus eius eam esse, cuius fuerat.

LXVIII. VLPIANVS *lib.LI. ad edictum.*

QVi restituere iussus, iudici nõ paret, contẽdens nõ posse restituere: siquidẽ habet rẽ, manu militari officio iudicis ab eo possessio

transfertur,& fructuũ dũtaxat,omnisq; caussæ nomine condẽnatio fit. Si uero non potest restituere,& dolo fecit, quo minus possit: is quantũ aduersarius in litem sine ulla taxatione infinitum iurauerit, damnandus est. Si uero nec potest restituere, nec dolo fecit, quò minus possit: non pluris,quàm res est,id est quanti aduersarij interfuit, condemnandus est. Hæc sententia generalis: siue interdicta,siue actiones, & siue in rẽ,siue in personã sint,ex quibus arbitratu iudicis quid restituitur:locũ habet. LXIX. PAVLVS *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

IS qui dolo fecit, quo minus possideret:hoc quoq; nomine punitur, quod actor cauere ei non debet: actiones,quas eius rei nomine habeat, se ei præstaturum.

LXX. POMPONIVS *lib.* XXVIII. *ad Sabinum.*

NEc quasi Publicianam quidem actionẽ ei dandam placuit: ne in potestate cuiusq; sit,per rapinam ab inuito domino rem iniusto precio comparare.

LXXI. PAVLVS *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

QVod si possessor quidem dolo fecit,actor uero iurare nõ uult,sed quanti res sit aduersariũ condemnari malit:mos ei gerendus est.

LXXII. VLPIANVS *lib.* XIX. *ad edictum.*

SI à Titio fundum emeris Sempronij, & tibi traditus sit precio soluto: deinde Titius Sempronio hæres exstiterit,& eundem alij uendiderit,& tradiderit:æquius est,ut tu potior sis. Nã & si ipse uenditor eam rem à te peteret,exceptione eum submoueres. Sed & si ipse possideret, & tu peteres:aduersus exceptionem dominij,replicatione utereris.

LXXIII. IDEM *lib.* XVI. *ad edictum.*

IN speciali actione nõ cogitur possessor dicere,pro qua parte eius sit. hoc enim petitoris munus est, non possessoris. quod & in Publiciana obseruatur. Superficiario,

LXXIIII. PAVLVS *lib.* XXI. *ad edictum.*

ID est, qui in alieno solo superficiem ita habet, ut certam pensionem præstet,

LXXV. VLPIANVS *lib.* XVI. *ad edictum.*

PRætor caussa cognita in rem actionem pollicetur.

LXXVI. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

QVæ de tota re uindicanda dicta sunt,eadẽ & de parte intelligenda sunt:officioq; iudicis continetur,pro modo partis ea quoq; restitui iubere, quæ simul cum ipsa parte restitui debent. Incertæ partis uindicatio datur,si iusta caussa interueniat. Iusta autem caussa esse potest,si forte legi Falcidiæ locus sit in testamento, propter incertam detractionem ex legatis,quæ uix apud iudicem examinatur. Iustam enim habet

habet ignorantiam legatarius,cui homo legatus est:si hæsitet,quotam partem uindicare debeat. itaq; tali dabitur actio. eadem & de cæteris rebus intelligemus.

LXXVII. VLPIANVS *lib.* XII. *ad edictum.*

QVædam mulier fundum non marito donauit per epistolam, & eundem fundũ ab eo conduxit. dixi posse defendi in rem ei competere,quasi per ipsam adquisierit possessionem, ueluti per colonam. Proponebatur,quod etiam in eo agro,qui donabatur, fuisset,cum epistola mitteretur. quæ res sufficiebat ad traditam possessionẽ, licet conductio non interuenisset.

LXXVIII. LABEO *lib.* IIII. πεθανὼν à Paulo ὧν τομιθέντων

SI eius fundi, quem alienum possidebas,fructum non coëgisti: nihil eius fundi fructus nomine te dare oportet. PAVLVS NOTAT. imò quæritur,si huius fructus idcirco factus est,quod is eum suo nomine perceperit. Perceptionem fructus accipere debemus, non tantum si perfecte sint collecti,sed etiam cœpti ita,ut terra continere se fructus desierint:ueluti si oliuæ,uel uuæ collectæ sunt,nondum autem uinum uel oleum ab aliquo factũ est. statim enim ipse accepisse fructũ existimandus est. LXXIX. IDEM *lib.* VI. πεθανὼν à Paulo ὧν τομιθέντων.

SI hominem à me perieris, & is post litem contestatam mortuus sit: fructus, quoad uixerit, æstimari oportet. PAVLVS NOTAT. ita id uerum esse puto,si non prius is homo in eam ualetudinem inciderit, propter quam operæ eius inutiles factæ sunt. nam ne si uixisset quidem in ea ualetudine,fructus eius temporis nomine æstimari conueniret.

LXXX. FVRIVS ANTHINVS *lib.* I. *ad edictum.*

IN rem actionem pati non cõpellimur: quia licet alicui dicere, se non possidere. ita tamen ut si possit aduersarius conuincere, rem ab aduersario possideri: transferat ad se possessionem per iudicem, licet suam esse non probauerit.

DE PVBLICIANA IN REM ACTIone. Tit. II.

VLPIANVS *lib.* XVI. *ad edictum.*

AIt prætor. SI QVIS ID,QVOD TRADITVR EX IVSTA CAVSSA NON A DOMINO, ET NONDVM VSVCAPTVM PETET, IVDICIVM DABO. Merito prætor ait,NONDVM VSVCAPTVM, nam si usucaptum est,habet ciuilem actionem, nec desiderat honorariam. Sed cur traditionis duntaxat, & usucapionis fecit mentio-

nem, cum sanè multæ sint iuris partes, quibus dominium quis nanciscatur: utputa legatum?

II. PAVLVS lib. XXI. ad edictum.

VEl donationes caussa mortis factæ? nã & hic amissa possessione competit Publiciana, quia ad exemplum legatorum capiuntur.

III. VLPIANVS lib. XVI. ad edictum.

ET aliæ pleræq; Ait prætor, QVI EX IVSTA CAVSSA PETET. qui igitur iustam caussam traditionis habet, utitur Publiciana. Et non solũ bonæ fidei emptori cõpetit publiciana, sed & alijs: ut puta ei, cui dotis nomine tradita res est, necdum usucapta. est enim iustissima caussa: siue æstimata res in dote data sit, siue non. Itẽ si res ex caussa iudicati tradita sit,

IIII. PAVLVS lib. XXI. ad edictum.

VEl soluendi caussa,

V. VLPIANVS lib. XVI. ad edictum.

VEl ex caussa noxæ deditionis: siue uera, siue falsa sit caussa.

VI. PAVLVS lib. XXI. ad edictum.

ITem si seruum ex caussa noxali (quia non defendebatur) iussu prætoris duxero, & amisero possessionem: competit mihi Publiciana.

VII. VLPIANVS lib. XVI. ad edictum.

SEd & si res adiudicata sit, Publiciana actio competit. Si lis æstimata fuerit, similis est uenditioni: & ait Iulianus libro septimo digestorum, si obtulerit reus æstimationem litis, Publicianam competere.

Marcellus libro decimoseptimo digestorũ scribit, eũ qui à furioso, ignorãs eum furere, emit, posse usucapere. ergo & Publicianã habebit.

Sed & si quis ex lucratiuis caussis rem acceperit, habet Publicianã: quæ etiam aduersus donatorem competit. est enim iustus possessor & petitor, qui ex liberalitate accepit. Si à minore quis emerit, ignorans eum minorem esse, habet Publicianam. Sed & si permutatio facta sit, eadem actio competit. Publiciana actio ad instar ꝓprietatis, non ad instar possessionis respicit. Si petenti mihi rem iusiurandum detuleris, ego q; iurauero rem meam esse: competit mihi Publiciana, sed aduersus te dũtaxat. ei enim soli nocere debebit iusiurandum, qui detulit. Sed & si possessori delatum erit iusiurandum, & iurauerit rem petitoris non esse: aduersus eum solum petentem exceptione utetur, non ut & actionem habeat. In publiciana actione omnia eadem erunt, quæ & in rei uindicatione diximus. Hæc actio & hæredi, & honorarijs successoribus competit. Si ego non emero, sed seruus meus: habebo Publicianam. Idem est & si procurator meus, uel tutor, uel curator, uel quis alius negocium meum gerens, emerit. Prætor ait, QVI bona

BONA FIDE EMIT. Non igitur omnis emptio proderit, sed ea, quæ bonam fidem habet. Proinde hic sufficit, me bonæ fidei emptorem fuisse: quamuis non à domino emerim, & ille callido consilio uendiderit. neq; enim dolus uenditoris mihi nocebit. In hac actione nõ oberit mihi, si successor sum, & dolo feci: cum is, in cuius locũ successi, bona fide emisset. Nec ꝓderit, & si dolo careo: cum emptor, cui successi, dolo fecisset. Sed enim si seruus meus emerit: dolus eius spectãdus erit, non meus, uel contra. Publiciana tempus emptionis continet. & ideo neq; quod ante emptionem, neq; quod postea dolo malo factum est, in hanc actionem deduci Pomponio uidetur. Bonam autem fidem solius emptoris continet. Vt igitur Publiciana competat, hæc debent concurrere: ut & bona fide quis emerit, & ei res empta eo nomine sit tradita. Cæterũ ante traditionem, quamuis bonæ fidei quis emptor sit, experiri Publiciana non poterit. Iulianus libro septimo digestorum scribit, traditionem rei emptæ oportere bona fide fieri: ideoq; si sciens alienam possessionem apprehendit, Publiciana eum experiri non posse, quia usucapere non poterit. Nec quisquam putet hoc nos existimare, sufficere initio traditionis ignorasse rem alienam, ut quis possit Publiciana experiri: sed oportere & tũc bonæ fidei emptorẽ esse.

VIII. CAIVS lib. VII. ad edictum prouinciale.

DE precio uero soluto nihil exprimitur. unde potest coniectura capi, quasi nec sententia prætoris ea sit, ut requiratur, an solutum sit precium.

IX. VLPIANVS lib. XVI. ad edictum.

SIue autem emptori res tradita est, siue emptoris hæredi, Publiciana competit actio. Si quis rem apud se depositam, uel sibi commodatam, uel pignori datam emerit: pro tradita erit accipienda, si post emptionem apud eum remansit. Sed & si præcessit traditio emptionem, idem erit dicendum. Item si hæreditatem emero, & traditam mihi rem hæreditariam petere uelim: Neracius scribit esse Publicianam. Si duobus quis separatim uendiderit bona fide ementibus: uideamus, quis magis Publiciana uti possit: utrum is, cui priori res tradita est, an etiam qui tantum emit. Et Iulianus libro septimo digestorum scribit: ut, siquidem ab eodem non domino emerint, potior sit, cui priori res tradita est. qnod si à diuersis nõ dominis: melior caussa sit possidentis, quàm petentis. quæ sententia uera est. Hæc actio in his, quæ usucapi non possunt (puta furtiuis uel seruo fugitiuo) locum non habent. Si seruus hæreditarius ante aditam hæreditatẽ rem aliquam emerit, & traditam sibi possessionem amiserit: recte hæres Publiciana utitur, quasi ipse possedisset. Municipes quoq; quorum seruo res tradita est, in eadem erunt conditione.

Paulus

X. PAVLVS *lib.XXI. ad edictum.*

Siue peculiari nomine seruus emerit, siue non.

XI. VLPIANVS *lib.XVI. ad edictum.*

SI ego emi, & mea uoluntate alij res sit tradita: imperator Seuerus re scripsit, Publicianã dandã. Si de usufructu tradito agatur, Publiciana datur. Itemq; de seruitutibus urbanorum prædiorũ, per traditionem cõstitutis, uel per patientiam: forte si per domum quis suã passus est aquæductum transduci. item rusticorum. nam & hic traditionem & patientiam tuendam constat. Partus ancillæ furtiuæ, qui apud bonæ fidei emptorem conceptus est, per hanc actionem petendus est, etiam si ab eo, qui emit, possessus non est. Sed hæres furis hanc actionem non habet, quia uiciorum defuncti successor est. Interdum tamen, licet furtiua mater distracta nõ sit, sed donata ignoranti mihi, & ea apud me conceperit, & pepererit: competit mihi in partu Publiciana (ut Iulianus ait) si modo eo tempore, quo experiar, furtiuam matrem ignorem. Idem Iulianus generaliter dicit: ex qua caussa matrem usucapere possem, si furtiua non esset: ex ea caussa partum me usucapere, si furtiuam esse matrem ignorem. Ex omnibus igitur caussis Publicianã habeo. Idem est, & si ex partu partus est, & si non natus, sed post mortem matris exsecto uentre eius extractus est, ut Pomponius libro quadragesimo scripsit. Idẽ ait: ædibus emptis, si fuerint dirutæ, ea quæ ædificio accesserunt, huiusmodi actione petenda. Quod tamen per alluuionem fundo accedit: simile fit ei, cui accedit. & ideo si ipse fundus Publiciana peti non potest, nec hoc petetur. si autẽ potest: & pars, quæ per alluuionem accessit: & ita Pomponius scribit. Idem adijcit, & si statuæ emptæ partes recisæ petantur, similem actionẽ proficere. Idem scribit, si aream emero, & insulã in ea ædificauero, recte me Publiciana usurum. Item (inquit) si insulam emi, & ad aream ea peruenit, æque potero uti.

XII. PAVLVS *lib. XXI. ad edictum.*

CVm sponsus sponsæ seruum donasset, eumq; in dotem accepisset ante usucapionem: rescriptum est à diuo Pio, facto diuortio, restituendum esse seruum. nam ualuisse donationem inter sponsum & sponsam. dabitur ergo & possidẽti exceptio, & amissa possessione Publiciana: siue extraneus, siue donator possideat. Is, cui ex Trebelliano hæreditas restituta est: etiam si non fuerit nactus possessionem, uti potest Publiciana. In uectigalibus, & in alijs prædijs, quæ usucapi non possunt, Publiciana competit: si forte mihi bona fide tradita sunt. & idem est, si superficiariam insulam non à domino bona fide emero.

Si res talis sit, ut eam lex aut constitutio alienari prohibeat, eo casu Publiciana non competit. quia his casibus prætor neminem tuetur, ne contra

contra leges faciat. Publiciana actione, etiam de infante seruo nondum anniculo, uti possumus. Et si pro parte quis rem repetere uult, publiciana actione uti potest. Sed etiam is, qui momento possedit, recte hac actione experitur.

XIII. CAIVS *lib.VII. ad edictum prouinciale.*

QVæcũq; sunt iustæ caussæ adquirendarum rerum, si ex his caussis nacti res amiserimus: dabitur nobis earum rerum prosequendarum gratia hæc actio. Interdum quibusdam nec ex iustis possessionibus comperit publicianũ iudicium. namq; pignoraticiæ, & precariæ possessiones iustæ sunt: sed ex his non solet competere tale iudicium, illa scilicet ratione: quia neq; creditor, neq; is qui precariò rogauit, eo animo nanciscitur possessionem, ut credat se dominum esse. Qui à pupillo emit, probare debet tutore authore, & lege nõ prohibente, se emisse. Sed si deceptus falso tutore emerit, bona fide emisse uidetur.

XIIII. VLPIANVS *lib.XVI. ad edictum.*

PApinianus libro sexto quæstionũ scribit. Si quis prohibuit, uel denunciauit ex caussa uenditionis rem tradi, quæ ipsius uoluntate à procuratore fuit distracta, & is nihilominus tradiderit: emptorem tuebitur prætor, siue possideat, siue petat rem. Sed quod iudicio empti procurator emptori præstiterit, contrario iudicio mandari cõsequitur. Potest enim fieri, ut emptori res auferatur ab eo, qui uenire mandauit: quia per ignorantiam non est usus exceptione, quam debuit opponere: uelut si auctor meus non ex uoluntate tua uendidit.

XV. POMPONIVS *lib. IIII. ad Sabinum.*

SSi seruus meus cum in fuga sit, rem non à domino emat: publiciana mihi competere debet, licet possessionem rei traditæ per eum nactus non sim.

XVI. *Libro X. quæstionum* PAPINIANI.

PAulus notat. exceptio iusti dominij publicianæ obijcienda est.

XVII. NERATIVS *lib.III. membranarum.*

PVbliciana actio non ideo comparata est, ut res domino auferatur: eiusq; rei argumentum est, primò æquitas, deinde exceptio, si ea res possessoris non sit: sed ut is, qui bona fide emit, possessionemq; ex ea caussa nactus est, potius rem habeat.

SI AGER VECTIGALIS VEL EMPHYTEUTICARIUS PETATUR Tit.III.

PAVLVS *lib.XXI. ad edictum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

AGRI ciuitatum alij uectigales uocantur, alij non. Vectigales uocantur, qui in perpetuum locantur: id est hac lege, ut quamdiu pro his uectigal pendatur, tam diu neq; ipsis, qui conduxerunt, neq; his qui in locum eorum successerunt, auferri eos liceat. Non uectigales sunt, qui ita colendi dantur, ut priuati agros nostros colendos dare solemus. Qui in perpetuum fundum fruendum conduxerunt à municipibus, quamuis nó efficiantur domini, tamen placuit competere eis in rem actionē aduersus quemuis possessorem: sed & aduersus ipsos municipes.

II. VLPIANVS *lib. XVI. ad edictum.*

ITa tamen, si uectigal soluant.

III. PAVLVS *lib. XXI. ad edictum.*

IDem est, & si ad tempus habuerint conductum, nec tempus conductionis finitum sit.

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM LIBER SEPTIMVS.

DE VSVFRVCTV ET QVEMADMODUM quis utatur fruatur. Tit. I.

PAVLVS *lib. II. ad Vitellium.*

VSVSfructus est ius alienis rebus utendi fruendi, salua rerum substantia.

II. CELSVS *lib. XVIII. digestorum.*

ESt enim ususfructus ius in corpore: quo sublato, & ipsum tolli necesse est.

III. CAIVS *lib. II. rerū quotidianarū siue aureorū.*

OMnium prædiorum iure legari potest cōstitui ususfructus, ut hæres iubeatur dare alicui usumfructum. Dare autē intelligitur, si induxerit in fundum legatarium, eúmue patiatur uti frui. Et sine testamento, si quis uelit usumfructum constituere, pactionibus & stipulationibus id efficere potest. Constituitur autem ususfructus, non tantum in fundo & ædibus, uerum & in seruis & iumentis cæterisq; rebus. Ne tamen in uniuersum inutiles essent proprietates, semper absceden te usufructu: placuit certis modis exstingui usumfructū, & ad proprietatem reuerti. Quibus autem modis ususfructus constituitur & finitur, ijsdem modis etiam: nudus usus & constitui & finiri solet.

Paulus

IIII. PAVLVS *lib. II. ad edictum.*

VSusfructus in multis casibus pars dominij est: & exstat, quod uel præsens, uel ex die dari potest.

V PAPINIANVS *lib. VI. quæstionum.*

VSusfructus et ab initio pro parte indiuisa uel diuisa constitui, & legitimo tempore similiter amitti, eademq; ratione per legem Falcidiam minui potest. Reo quoq; promittendi defuncto, in partes hæreditarias ususfructus obligatio diuiditur: & si ex communi prædio debeatur, uno ex socijs defendente, fiet restitutio pro parte defendētis.

VI. CAIVS *lib. VII. ad edictum prouinciale.*

VSusfructus pluribus modis constituitur: ut ecce, si legatus fuerit. Sed & proprietas deducto usufructu legari potest, ut apud hæredem maneat ususfructus. Constituitur ad hæc ususfructus, & in iudicio familiæ erciscundæ, & communi diuidundo, si iudex alij proprietatem adiudicauerit, alij usumfructum. Adquiritur autem nobis ususfructus non solum per nosmetipsos, sed etiam per eas quoq; personas, quas iuri nostro subiectas habemus. Nihil autem uetat, seruo meo hærede instituto, legari proprietatem, deducto usufructu.

VII. VLPIANVS *lib. VII. ad Sabinum.*

VSufructu legato, omnis fructus rei ad fructuariū pertinet. Et aut soli, aut rei mobilis ususfructus legatur. soli (utputa ædium) usufructu legato, quicunq; rei reditus est, ad usufructuarium pertinet: quæq; obuentiones sunt ex ædificijs, ex areis, & cæteris, quæcunq; ædium sunt. Vnde etiam mitti eum in possessionem uicinarum ædium, caussa damni infecti placuit: & iure dominij possessurū eas ædes, si perseueretur non caueri: nec quidquàm amittere, finito usufructu. Hac ratione Labeo scribit: nec ædificium licere domino, te inuito, altius tollere: sicuti nec areæ usufructu legato, potest in area ædificium poni. quam sententiam puto esse ueram. Quoniam igitur omnis fructus rei ad eū pertinet: reficere quoq; eum ædes per arbitrum cogi, Celsus libro decimooctauo digestorum scribit. hactenus tamen, ut tarta tecta habeat: si qua tamen uetustate corruissent, neutiquàm cogi reficere. Sed si hæres refecerit, passurum fructuariumuti. Vnde Celsus de modo tarta tecta habendi quærit, si quæ uetustate corruerunt, reficere non cogatur. modica igitur refectio ad eum pertinet, quoniā & alia onera agnoscit, usufructu legato: utputa stipendium, uel tributum, uel solarium, uel alimēta ab eo relicta. et ita Marcellus libro decimotertio scribit. Cassius quoque scribit libro octauo iuris ciuilis: fructuarium per arbitrum cogi reficere, quemadmodum subserere cogitur arbores. & Aristo notat hæc uera esse. Neratius aút libro tertio mēbranarū ait: non posse fructuariū

 prohiberi

Universidad de Deusto Biblioteca

phiberi, q̃ minus reficiat: quia nec arare, phiberi possit, aut colere. & nõ solũ necessarias refectiones facturũ, sed etiã uoluptatis caussa tectoria, & pauimenta, & similia. neq; aũt ampliare, nec inutile detrahere posse:

VIII. IDEM *lib.* XL. *ad edictum.*

QVamuis melius repositurus sit. quæ sententia uera est.

IX. IDEM *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

SI fundi ususfructus sit legatus: qdquid in fundo nascitur, quidquid inde percipi potest, ipsius fructuarij est: sic tamẽ, ut boni uiri arbitratu fruatur. Nam & Celsus libro decimo octauo digestorũ scribit, cogi eũ posse recte colere. Et si apes in eo fundo sint, eorum quoq; ususfructus ad eum pertinet. Sed & si lapidicinas habeat, & lapides cædere uelit: uel cretifodinas habeat, uel arenas: omnibus his usurum Sabinus ait, quasi bonum patremfamilias. quam sententiam puto ueram. Sed & si metalla post usumfructum legatum sint inuenta: cum totius agri relinquatur ususfructus, non partium, continẽtur legato. Huic uicinus tractatus est, qui solet in eo, quod accessit, tractari. & placuit alluuionis quoq; usumfructum ad fructuarium pertinere. Sed si insula iuxta fundum in flumine nata sit: eius usumfructum ad fructuarium nõ pertinere, Pegasus scribit, licet proprietati accedat. esse enim ueluti proprium fundum, cuius ususfructus ad te non pertineat. quæ sententia non est sine ratione. Nam ubi latitat incrementum, & ususfructus augetur: ubi autem apparet separatum, fructuario non accedit. Aucupiorum quoq;, & uenationum reditum Cassius ait libro octauo iuris ciuilis, ad fructuarium pertinere. ergo & piscationum. Seminarij etiam fructus puto ad fructuarium pertinere: ita ut & uendere ei, & seminare liceat. debet tamen conserendi agri caussa seminarium paratum, semper renouare, quasi instrumentum agri: ut finito usufructu domino restituatur. Instrumenti aũt fructum habere debet, ut uendendi tamen facultatem non habeat. Nam & si fundi ususfructus fuerit legatus: & sit ager, unde in fundum, cuius ususfructus legatus est, solebat paterfamilias uel palo uti, uel salice, uel arundine: puto fructuarium hactenus uti posse, ne ex eo uendat: nisi forte salicti eius, uel syluæ palaris, uel arundineti ususfructus sit legatus. tunc enim & uẽdere potest. Nam & Trebatius scribit: syluam cæduam & arundinetum posse fructuarium cædere, sicut paterfamilias cædebat: & uendere, licet paterfamilias non solebat uendere, sed ipse uti. ad modum enim referendum est, non ad qualitatem utendi.

X. POMPONIVS *lib.* V. *ad Sabinum.*

EX syluа cædua pedamẽta & ramos ex arbore usufructuarium sumpturũ: ex non cædua, in uineam sumpturũ, dum ne fundũ deteriorem faciat.

Paulus

XI. PAVLVS *lib.* II. πιτομῶν *Alfeni digestorum.*

ET si grandes arbores essent, non posse cædere eas.

XII. VLPIANVS *lib.* XVII. *ad edictum.*

ARboribus euulsis, uel ui uentorum deiectis, usq; ad usum suum & uillæ posse usufructuarium ferre, Labeo ait: nec materia eum pro ligno usurum, si habet, unde utatur ligno. quam sententiam puto ueram. Alioquin & si totus ager hunc casum passus sit, omnes arbores auferet usufructuarius. Materiam tamen ipsum succidere, quantum ad uillæ refectionem satis sit, putat posse: quemadmodum calcem (inquit) coquere, uel arenam fodere, aliudúe quid ædificio necessarium sumere potest. Nauis usufructu legato nauigatum mittendã puto, licet naufragij periculum immineat. nauis etenim ad hoc paratur, ut nauigetur. Vsufructuarius uel ipse frui ea re, uel locare, uel uendere, uel alij fruendã concedere potest. nam & qui locat, utitur, & qui uendit. sed & si alij precariò concedat, uel donet: puto eum uti, atq; ideo retinere usumfructum: & hoc Cassius & Pegasus responderunt, & Pomponius libro quinto ex Sabino probat. Non solum autem si ego locauero, retineo usumfructũ: sed & si alius negociũ meum gerens locauerit usumfructum: Iulianus libro tricesimo quinto scripsit, retinere me usumfructum. Quid tamen, si non locauero, sed absente & ignorante me, negocium meum gerens, utatur quis & fruatur? nihilominus retineo usumfructum: quod & Pomponius libro quinto probat per hoc, quod negociorum gestorum actionem adquisiui. De illo Pomponius dubitat: si fugitiuus nondum ab aliquo possessus, in quo mihi ususfructus est, stipuletur aliquid ex re mea, uel per traditionẽ accipiat: an per hoc ipsum quasi utar, retineam usumfructum. magisq; admittit retinere. nam sæpe & præsentibus seruis, licet non utamur, tamen usumfructum retinemus, utputa ægrotante seruo, uel infante, cuius operæ nullæ sunt, uel defectæ senectutis homine. Nam & si agrum aremus: licet tam sterilis sit, ut nullus fructus nascatur, retinemus usumfructum. Iulianus tamen libro tricesimo quinto digestorum scribit: etiam si non stipuletur quid seruus fugitiuus, retineri usumfructum. nam qua ratione (inquit) retinetur à proprietario possessio, etiamsi in fuga seruus sit: pari ratione etiam ususfructus retinetur. Idem tractat, quid si quis possessionẽ eius nactus sit: an quemadmodũ à proprietario possideri desinit, ita etiam ususfructus amittatur? Et primo quidem ait, posse dici amitti usumfructum: sed licet amittatur, tamen dicendum, quod intra constitutũ tempus ex re fructuarij stipulatus est, fructuario adquiri. Per quod colligi posse dicit: ne quidem si possideatur ab alio, amitti usumfructũ, si modo mihi aliquid stipuletur. paruiq; referre, ab hærede possideatur, uel

 ab eo

Universidad de Deusto Biblioteca

ab eo, cui hæreditas uendita, uel cui proprietas legata sit: an à prædone. sufficere enim ad retinendum usumfructum, uolētis retinere affectum, & seruum nomine fructuarij aliquid facere. quæ sententia habet rationem. Iulianus libro tricesimo quinto tractat. Si fur decerpserit, uel desecuerit fructus maturos pendentes, cui condictione teneatur: domino fundi, an fructuario? & putat, quoniam fructus non fiunt fructuarij, nisi ab eo percipiantur: si ab alio terra separentur, magis proprietario condictionem competere, fructuario autem furti actionem: quoniam interfuit eius fructus non esse ablatos. Marcellus autem mouetur eo, quod si postea fructus istos nactus fuerit fructuarius, fortassis fiant eius. nam si fiunt: qua ratione hoc euenit, nisi ea, ut interim fiant proprietarij, mox adprehensi fructuarij efficiantur? exemplo rei sub conditione legatæ, quæ interim hæredis est: existente autem conditione ad legatarium transit. uerum est enim condictionem competere proprietario. Cum autem in pendenti est dominium (ut ipse Iulianus ait) in fœtu, qui submittitur: & in eo, quod seruus fructuarius per traditionem accepit, nondum quidem precio soluto, sed tamen ab eo satisfacto: dicendum est, condictionem pendere magis, q̄ in pendenti esse dominium.

XIII. IDEM *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

SI cuius rei ususfructus legatus fuerit: potest dominus in ea re satisdationem desiderare, ut officio iudicis hoc fiat. Nam sicuti debet fructuarius uti frui, ita & proprietatis dominus securus esse de proprietate. Hoc autem ad omnem usumfructum pertinere, Iulianus libro tricesimo quinto digestorum probat. nec prius dandam actionem usufructuario, quàm satisdederit, se boni uiri arbitratu usurum fruiturū. Sed & si plures sint, à quibus ususfructus relictus est: singulis satisdari oportere. Cum igitur de usufructu agitur, non solum quod factum est, arbitratur: sed etiam in futurum, quemadmodum uti frui debeat. De præteritis autem damnis fructuarius etiam lege Aquilia tenetur, & interdicto QVOD VI AVT CLAM, ut Iulianus ait. nam fructuarium quoq; teneri his actionibus, nec non furti, certum est: sicut quemlibet alium, qui in aliena re tale quid commiserit. Deniq; consultus, *quod bonum sit actionem prætorem polliceri, cum cōpetat ex lege Aquilia? respōdit, quia sunt casus, in quibus cessat Aquiliæ actio: & ideo iudicem dari, ut eius arbitratu utatur fruatur. Quia qui agrum non proscindit, qui uites non subserit, item aquarum ductus corrūpi patitur: lege Aquilia non tenetur. Eadem & in usuario dicenda sunt. Sed si inter duos fructuarios sit controuersia: Iulianus libro tricesimo quinto digestorum scribit, æquissimum esse, quasi communi diuidundo iudicio iudicium dari: uel stipulatione inter se eos cauere, qualiter fruantur. Cur enim

diâs quo bono.*

enim (inquit Iulianus) ad arma & rixam procedere patiatur prætor, quos potest iurisdictione sua componere? quam sententiam Celsus q̄q; libro octauo decimo digestorū, pbat, & ego puto uerā. Fructuarius caussam proprietatis deteriorem facere non debet, meliorē facere potest. Ita si fundi ususfructus legatus est: non debet, neq; arbores frugiferas excidere, neq; uillam diruere, nec quidquam facere in pernicie proprietatis. Et si forte uoluptariū fuit prædiū, uiridiaria, uel gestationes, uel deambulationes arboribus infructuosis opacas atq; amænas habēs: non debebit deijcere, ut forte hortos holitorios faciat, uel aliud quid, quod ad reditum spectat. Inde est quæsitum, an lapidicinas, uel creti fodinas, uel arenifodinas ipse instituere possit? Et puto, etiam ipsum instituere posse, si non agri partem necessariam huic rei occupet. Proinde si uenas lapidicinarum: & metallorum quoq; poterit inquirere. Ergo & auri, & argenti, & sulfuris, & æris, & ferri, & cæterorum fodinas: uel quas paterfamilias instituit, exercere poterit: uel ipse instituere, si nihil agriculturæ nocebit. Et si forte in hoc, quod instituit, plus reditus sit, quàm in uineis, uel arbustis, uel oliuetis, quæ fuerunt: forsitan etiā hæc deijcere poterit. siquidem permittitur ei meliorare proprietatem. Si tamen quæ instituit usufructuarius, aut cælum corrumpant agri, aut etiam magnum apparatum sint desideratura (opificum forte uel legulorum) quem non possit sustinere proprietarius: non uidebitur boni uiri arbitratu frui. Sed ne ædificium quidem positurū in fundo, nisi quod ad fructum percipiendum necessarium sit. Sed si ædium ususfructus legatus sit, Nerua filius & lumina immittere eum posse ait. sed & colores, & picturas, & marmora poterit, & sigilla, & si quid ad domus ornatum pertinet. Sed neq; diætas transformare, uel coniungere, easúe separare ei pmittitur: uel aditus, posticasúe uertere, uel refugia aperire, uel atrium mutare, uel uiridiaria ad alium modum conuertere. excolere enim quod inuenit potest, qualitate ædiū non mutata. Inde Nerua, eū, cui ædium ususfructus legatus sit, altius tollere non posse ait, quamuis lumina non obstruentur: quia tectū magis turbatur. quod Labeo etiam in proprietatis domino scribit. idē Nerua nec obstruere eum posse.

Item si domus ususfructus legatus sit, meritoria illic facere fructuarius nō debet, nec per cœnacula diuidere domū. atquin locare potest. sed oportebit quasi domum locare. nec balineum ibi faciendum est. Quod aūt dicitur meritoria non facturum, accipe quæ diuersoria, uel fullonica uulgo appellantur. Ergo & si balineum sit in domo, usibus dominicis solitū uacare, in ultima parte domus, uel inter diætas amænas; non recte, nec ex boni uiri arbitratu facturū, si id locare cœpit, ut publice lauet: nō magis, quàm si domū ad stationem iumentorū locauerit: aut si stabu-

ſtabulũ,quod erat domi iumentis & carruchis uacãs,piſtrino locauerit.

XIIII. PAVLVS *lib.III. ad Sabinum.*

LIcet multò minus ex ea re fructuum percipiat.

XV. VLPIANVS *lib.XVIII. ad Sabinum.*

SEd & ſi quid inædificauerit :poſtea neq; eum tollere hoc, neq; refigere poſſe:planè refixa poſſe eum uindicare. Mancipiorũ quoq; uſufructu legato,non debet abuti,ſed ſecundum conditionem eorum uti. Nam ſi librarium rus mittat, & qualum, & calcem portare cogat: uel hiſtrionẽ balneatorem faciat: uel de ſymphoniaco atrienſem,uel de palæſtra latrinis * extergendis præponat:abuti uidebitur ,pprietate. Sufficiẽter aũt alere & ueſtire debet,ſecundum ordinem & dignitatem mancipiorum. Et generaliter Labeo ait: in omnibus rebus mobilibus, modum eum tenere debere, ne ſua feritate uel fæuitia ea corrumpat. alioquin etiam lege Aquilia eum conueniri. Et ſi ueſtimentorũ uſus fructus legatus ſit:non quemadmodum ſi quantitatis uſusfructus legetur,dicendum eſt,ita uti eum debere,ne abutatur:nec tamen locaturũ, quia uir bonus ita nõ uteretur. Proinde & ſi ſcenicæ ueſtis uſusfructus legetur (uelut aulæi uel alterius apparatus) alibi, quàm in ſcena, non utetur. Sed an & locare poſſit,uidendum eſt. & puto locaturum. & licet teſtator commodare,non locare fuerit ſolitus:tamen ipſum fructuarium locaturum,tam ſcenicam,quàm funebrem ueſtem. Proprietatis dominus non debebit impedire fructuarium utentem,ne deteriorem eius conditionem faciat. De quibuſdam planè dubitatur,ſi eum uti prohibeat,an iure id faciat: utputa dolijs, ſi forte fundi uſusfructus ſit legatus.& putant quidam, & ſi defoſſa ſunt, uti prohibendum.idem & in ſerijs,& cupis, & cadis, & amphoris putant. idem & in ſpecularibus,ſi domus uſusfructus legeẽ. Sed ego puto (niſi ſit contraria uoluntas) etiam inſtrumentum fundi,uel domus contineri. Sed nec ſeruitutem imponere fundo poteſt proprietarius, nec amittere ſeruitutem. Adquirere planè ſeruitutem eum poſſe, etiam inuito fructuario, Iulianus ſcripſit. Quibus conſequenter fructuarius quidem adquirere fundo ſeruitutem non poteſt,retinere autem poteſt. Et ſi forte fuerint non utente fructuario amiſſæ, hoc quoq; nomine tenebitur. Proprietaris dominus,ne quidem conſentiente fructuario, ſeruitutem imponere poteſt.

als * ſtercorãdis.

XVI. PAVLVS *lib.III. ad Sabinum.*

NIſi qua deterior conditio fructuarij non fiat:ueluti ſi talem ſeruitutem uicino conceſſerit,ius ſibi non eſſe altius tollere.

XVII. VLPIANVS *lib.XVIII. ad Sabinum.*

LOcum autem religioſum facere poteſt, conſentiente uſufructuario:

rio: & hoc uerum, fauore religionis. ſed interdum & ſolus proprietatis dominus locum religioſum facere poteſt.finge enim eum teſtatorem inferre, cum nõ eſſet tam opportune,ubi ſepeliretur. Ex eo,ne deteriorem cõditionem fructuarij faciat proprietarius,ſolet quæri, an ſeruum dominus coërcere poſſit? Et Ariſto apud Caſſium probat,pleniſſimam eum coërcitionem habere, ſi modo ſine dolo malo faciat: quamuis uſufructuarius ne contrarijs quidem miniſterijs,aut inuſitatis artificium eius corrumpere poſſit, nec ſeruum cicatricibus deformare. Proprietarius autem & ſeruum noxæ dedere poterit,ſi hoc ſine dolo malo faciat:quoniam noxæ deditio iure non perimit uſumfructum, non magis, quàm uſucapio proprietatis,quæ poſt conſtitutum uſumfructum contingit. Debebit planè denegari uſusfructus perſecutio: ſi ei,qui noxæ accepit,litis æſtimatio nõ offeratur à fructuario. Si quis ſeruum occiderit:utilem actionem exemplo Aquiliæ fructuario dandam,nunquàm dubitaui.

XVIII. PAVLVS *lib. III. ad Sabinum.*

AGri uſufructu legato,in locum demortuarum arborum aliæ ſubſtituendæ ſunt,& priores ad fructuarium pertinent.

XIX. POMPONIVS *lib.V. ad Sabinum.*

PRoculus putat inſulam poſſe legari,ut ei ſeruitus imponatur,quæ alteri inſulæ hæreditariæ debeatur, hoc modo: SI ILLE HAEREDI MEO PROMISERIT, PER SE NON FORE, QVO ALTIVS EA AEDIFICIA TOLLANTVR: TVM EORVM AEDIFICIORVM VSVMFRVCTVM DO LEGO.uel ſic, AEDIVM ILLARVM, QVO AD ALTIVS, QVA'M NVNC SVNT, AEDIFICATAE NON ERVNT:ILLI VSVMFRVCTVM DO LEGO.

Si arbores uento deiectas dominus non tollat,per quod incõmodior ſit uſusfructus,uel iter:ſuis actionibus uſufructuario cũ eo experiũdum.

XX. VLPIANVS *lib.XVIII. ad Sabinum.*

SI quis ita legauit, FRVCTVS ANNVOS FVNDI CORNELIANI CAIO MAEVIO DO LEGO: perinde accipi debet hic ſermo,ac ſi uſusfructus fundi legatus eſſet.

XXI. IDEM *lib.XVII. ad edictum.*

SI ſerui uſusfructus legatus ſit,quidquid opera ſua adquirit,uel ex re fructuarij,ad eum pertinet:ſiue ſtipuletur,ſiue poſſeſſio ei tradita fuerit. Si uero hæres inſtitutus ſit,uel legatũ acceperit: Labeo diſtinguit, cuius gratia uel hæres inſtituitur,uel legatum accipit.

XXII. IDEM *lib. XVIII. ad Sabinum.*

SEd & ſi qd donetur ſeruo, in quo uſusfructus alterius eſt:quæritur, quid fieri oporteat? Et in omnibus iſtis,ſi quid contemplatione fructuarij

Universidad de Deusto Biblioteca

ctuarij ei relictum uel donatũ est, ipsi adquiret: sin uero proprietarij, siue ipsius serui, adquiritur domino. nec distinguimus, unde cognitũ eum, & cuius merito habuit, qui donauit, uel reliquit. Sed & si cõditionis implendæ caussa quid seruus fructuarius consequatur, & constiterit contẽplatione fructuarij eam conditionem adscriptam: dicendum est, ipsi adquiri. nam & in mortis caussa donatione idem dicendum est.

XXIII. IDEM *lib. XVII. ad edictum.*

SEd & sicuti stipulãdo fructuario adquirit: ita etiam paciscendo eum adquirere exceptionem fructuario, Iulianus libro tricesimoquinto digestorum scribit. Itemq; si acceptum rogauerit, liberationem ei parere. Quoniam autẽ diximus, quod ex operis adquiritur, ad fructuarium pertinere: sciendũ est, etiam cogendum eum operari. etenim modicam quoq; castigationem fructuario competere, Sabinus respondit, & Cassius libro octauo iuris ciuilis scripsit: ut neq; torqueat, neq; flagellis cædat.

XXIIII. PAVLVS *lib. X. ad Sabinum.*

SI quis donaturus usufructuario, spoponderit seruo, in quo usumfructum habet, stipulanti: ipsi usufructuario obligatur. quia ut ei seruus talis stipulari possit, usitatum est.

XXV. VLPIANVS *lib. XVI. ad Sabinum.*

SEd & si quis stipuletur sibi, aut Sticho seruo fructuarij donandi caussa, dum uult fructuario præstitum: dicendũ est, si ei soluatur, fructuario adquiri. Interdum tamen in pendenti est, cui adquirat iste fructuarius seruus. utputa seruum emit, & per traditionem accepit, nec dum precium numerauit, sed tantummodo pro eo satisfecit. interim cuius sit, quæritur. Et Iulianus libro tricesimoquinto digestorũ scripsit: in pẽdenti esse dominiũ eius. & numerationẽ precij declaraturã, cuius sit. Nã si ex re fructuarij: retro fructuarij fuisse. Idemq;, & si forte stipulatus sit seruus, numeraturus pecuniam. nam numeratio declarabit, cui sit adquisita stipulatio. ergo ostendimus in pendenti esse dominium, donec precium numeretur. Quid ergo si amisso usufructu, tunc precium numeretur? Iulianusq; libro tricesimoquinto digestorũ scripsit, adhuc interesse, unde sit preciũ numeratũ. Marcellus uero & Martianus, amisso usufructu, iam putant dominiũ adquisitũ proprietatis domino. Sed Iuliani sententia humanior est. Quod si ex re utriusq; precium fuerit solutum: ad utrumq; dominium pertinere, Iulianus scribit: scilicet pro rata soluti precij. Quid tamen, si forte simul soluerit ex re utriusq;? utputa decem nomine precij debebat, & dena soluit ex re singulorum: cui magis seruus adquiret? Si numeratione soluit: intererit, cuius priores nummos soluat. nam quos postea soluerit: aut uindicabit, aut si fuerint nummi cõsumpti, ad condictionẽ pertinent, si uero simul in sacculo

soluit

soluit: nihil fecit accipientis. & ideo nondum adquisiuisse cuiquam dominium uidetur: quia cum precio plus soluit seruus, non facit numos accipiẽtis. Si operas suas iste seruus locauit, & in annos singulos certum aliquid stipuletur: eorum quidem annorũ stipulatio, quibus usus fructus mansit, adquiretur fructuario: sequentium uero stipulario ad proprietariũ transit, uel semel adquisita fructuario: quamuis nõ soleat stipulario semel cui quæsita ad alium transire, nisi ad hæredem, uel adrogatorem. Proinde si forte ususfructus in annos singulos fuit legatus, & iste seruus operas suas locauit, & stipulatus est, ut supra scriptum est: prout capitis deminutione amissus ususfructus, mox restituitur, & ambulabit stipulatio, profectaq; ad hæredem redibit ad fructuarium: quæstionis est, an id, quod adquiri fructuario non potest, proprietario quæratur? Et Iulianus quidem libro tricesimo quinto digestorum scribit: quod fructuario adquiri non potest, proprietario quæri. Deniq; scribit: eum, qui ex re fructuarij stipuletur nominatim proprietario, uel iussu eius, ipsi adquirere. Contra autem nihil agi, si non ex re fructuarij, nec ex operis suis fructuario stipuletur. Seruus fructuarius si usum fructum dari in se stipuletur, aut sine nomine, aut nominatim: proprietario adquirit, exemplo serui communis: qui stipulando rem alteri ex dominis, cuius res est, nihil agit (quoniam rem suam stipulando quis nihil agit) alteri stipulando adquirit solidum. Idem Iulianus eodem libro scripsit: si seruo fructuarius operas eius locauerat, nihil agi. nam & si ex re mea (inquit) à me stipulatus sit, nihil agit: non magis, quàm seruus alienus bona fide mihi seruiens, idem agendo domino quidquã adquirit. Simili modo ait: ne quidem, si rem meam à me fructuario conducat, me non obligauit. Et regulariter definit: quod quis ab alio stipulando mihi adquirit, id à me stipulando nihil agit: nisi forte (inquit) nominatim domino suo à me stipuletur uel conducat. Si duos fructuarios ponas, ut ex alterius re seruus sit stipulatus: quæritur, utrum totũ, an pro parte, qua habet usumfructum, ei quæratur? Nam & in duobus bonæ fidei possessoribus hoc idem est apud Scæuolã agitatum libro secundo quæstionum. Et ait, uulgo creditum, rationemq; hoc facere: si ex re alterius stipuletur, partem ei dũtaxat quæri, partem domino. quod si nominatim sit stipulatus: nec dubitari debere, quin adiecto nomine solidum ei quæratur. Idemq; ait, & si iussu eius stipuletur: quoniam iussum pro nomine accipimus. Idem & in fructuarijs erit dicendum: ut quo casu non totum adquiritur fructuario, proprietatis domino sit quæsitum: quoniam ex re fructuarij quæri ei posse ostendimus. Quod autem diximus, ex re fructuarij uel operis posse adquiri: utrum tunc locum habeat, quoties iure legati ususfructus sit consti-

mm ij tutus

tutus:an & si per traditionem,uel stipulationem,uel alium quem mõdum:uidendum est. Et uera est Pegasi sententia,quam & Iulianus libro decimo sexto secutus est,omnia fructuario adquiri.

XXVI. PAVLVS *lib.III.ad Sabinum.*

SI operas suas locauerit seruus fructuarius,& imperfecto tempore locationis ususfructus interierit:quod superest,ad proprietarium pertinebit. Sed & si ab initio certam summam propter operas stipulatus fuerit:capite minuto eo,idem dicendum est.

XXVII. VLPIANVS *lib.XVIII. ad Sabinum.*

SI pendẽtes fructus iam maturos reliquerit testator: fructuarius eos feret,si die legati cedente,adhuc pendentes deprehẽderit.nã exstantes fructus ad usufructuarium pertinent. Si dominus solitus fuerit tabernis ad merces suas uti,uel ad negociationem:utiq; permittetur fructuario locare eas uel ad alias merces: & istud solum obseruandum, ne uel abutatur usufructu,uel contumeliose iniuriosеue utatur. Si seruui ususfructus legatus est,cuius testator quasi ministerio uacuo utebatur:si eum disciplinis uel arte instituerit usufructuarius, arte eius uel peritia utetur. Si quid cloacarij nomine debeatur,uel si quid ob formã aquæductus,qui per agrum transit,pendatur: ad onus fructuarij pertinebit.sed & si quid ad collationem uiæ:puto hoc quoq; fructuariũ subiturum. Ergo & quod ob transitũ exercitus confertur ex fructibus, sed & si quid municipio debetur(nam solent possessores certam partẽ fructuũ municipio uiliore precio addicere,solent & fisco*functiones præstare)hæc onera ad fructuarium pertinebunt. Si qua seruitus imposita est fundo:necesse habebit fructuarius sustinere. unde & si stipulatione seruitus debeatur,idem puto dicendum. Sed & si seruus sub pœna emptus sit,interdictis certis quibusdam: an si ususfructus eius fuerit legatus,obseruare hæc fructuarius debeat? & puto debere eum obseruare: alioquin non boni uiri arbitratu utitur fruitur.

aliãs*fusiones.

XXVIII. POMPONIVS *lib.V. ad Sabinum.*

NOmismatum aureorum uel argenteorum ueterum,quibus pro gemmis uti solent,ususfructus legari potest.

XXIX. VLPIANVS *lib.XVIII.ad Sabinum.*

OMnium bonorũ usumfructum posse legari,nisi excedat dodrantis æstimationem, Celsus libro tricesimosecundo, & Iulianus libro sexagesimo primo scribunt.& est uerius.

XXX. PAVLVS *lib.III. ad Sabinum.*

SI is, qui binas ædes habeat,alterarum usumfructum legauerit:posse hæredem,Marcellus scribit,alteras altius tollendo obscurare luminibus: quoniam habitari potest etiam obscuratis ædibus. Quod usq; adeo

adeo temperandum est,ut non in totum ædes obscurentur: sed modicum lumen,quod habitantibus sufficit,habeant.

XXXI. IDEM *lib.V.ad Sabinum*

EX re fructuarij etiam illud intelligitur, quod ei fructuarius donauerit,concesseritúe,uel ex administratione rerum eius cõpendij seruus fecerit.

XXXII. POMPONIVS *lib.XXXIII.ad Sabinum.*

SI quis unas ædes,quas solas habet, uel fundum tradit: excipere potest id,quod personæ,non prædij est:ueluti usum & usumfructum. Sed & si excipiat,ut pascere sibi,uel inhabitare liceat,ualet exceptio: cũ ex multis saltibus pastione fructus percipiatur. Et habitationis exceptione,siue temporalis,siue usq; ad mortem eius, qui excipit, usus uidetur exceptus.

XXXIII. PAPINIANVS *lib.XVIII. quæstionum.*

SI Titio fructus, Mæuio proprietas legata sit, & uiuo testatore decedat Titius:nihil apud scriptum hæredem relinquetur, & id Neratius quoq; respondit. Vsumfructum in quibusdam casibus non* proprietatis effectũ obtinere cõuenit.unde si fructus uel fundi portio petatur, &absolutione secuta,postea pars altera, cũ adcreuit,uindicet:in litem quidem*proprietatis,rei iudicatæ exceptionem obstare: in fructus uero,nõ obstare,scribit Iulianus:quoniam portio fundi (uelut alluuio) portioni, personæ ususfructus adcresceret.

als*partis. sed & infra.

XXXIIII. IVLIANVS *lib.XXXV.digestorum*

QVoties duobus ususfructus legatur,ita ut alternis annis utantur fruantur:siquidem ita legatus fuerit,TITIO ET MAEVIO:potest dici prius Titio,deinde Mæuio legatum datũ.Si uero duo eiusdem nominis fuerint, & ita scriptum fuerit, TITIIS VSVMFRVCTVM ALTERNIS ANNIS DO LEGO:nisi consenserint,uter eorũ prior utatur,inuicem se impedient. Quod si Titius eo anno, quo frueretur, proprietatem accepisset:interim legatum non habebit, sed ad Mæuium alternis annis ususfructus pertinebit.& si Titius proprietatem alienasset,habebit eum usumfructum:quia & si sub cõditione ususfructus mihi legatus fuerit,& interim proprietatem ab hærede accepero,pendente aũt conditione eandẽ alienauero,ad legatum admittar. Si colono tuo usumfructum fundi legaueris: usumfructũ uindicabit,& cum hærede tuo aget ex conducto:& consequetur,ut neq; mercedes præstet, & impensas, quas in culturam fecerat, recipiat. Vniuersorum bonorum,an singularium rerum ususfructus legetur, hactenus interesse puto:quod si ædes incensæ fuerint,ususfructus ædium specialiter legatus peri non potest: bonorum autem usufructu legato, areæ ususfructus peri poterit.quoniam qui bonorum suorum usumfructum legat:

Universidad de Deusto Biblioteca

non solum eorũ, quæ in specie sunt, sed & substantiæ omnis usumfructum legare uidetur. in substantia autem bonorum etiam area est.

XXXV. IDEM *lib. II. ad Vrseium ferocem.*

SI ususfructus legatus est, & hæres scriptus ob hoc tardius adierit, ut tardius ad legatum peruenireturhoc quoq; præstabitur, ut Sabino placuit. Vsusfructus serui mihi legatus est: isq; cum ego uti frui desissem, liber esse iussus est. deinde ego ab hærede æstimationem legati tuli. nihilo magis eum liberum fore, Sabinus respondit. Namq; uideri me uti frui homine, pro quo aliquam rem habeam. Conditionem aũt libertatis eius eandem manere: ita ut mortis meæ, aut capitis deminutionis interuentu liber futurus sit.

XXXVI. AFRICANVS *lib. V. quæstionum.*

QVi usumfructum areæ legauerat, insulam ibi ædificauit. ea uiuo eo décidit uel deusta est. usumfructum deberi existimauit. Cõtra autem non idem iuris esse, si insulæ usufructu legato, area deinde insula facta sit. Idemq; esse, & si scyphorum ususfructus legatus sit, deinde massa facta, & iterum scyphi. licet enim pristina qualitas scyphorũ restituta sit: non tamen illos esse, quorum ususfructus legatus sit. Stipulatus sum de Titio fundum Cornelianum, detracto usufructu. Titius decessit. quæsitũ est, quid mihi hæredem eius præstare oporteat? Respondit referre, qua mente ususfructus exceptus sit. Nam siquidem hoc actũ est, ut in cuiuslibet persona ususfructus constitueretur: solam proprietatem hæredem daturum. sin autem id auctum sit: ut promissori duntaxat ususfructus reciperetur: plenam proprietatem hæredem eius daturum. Hoc ita se habere, manifestius in caussa legatorum apparere. etenim si hæres, à quo detracto usufructu proprietas legata sit, priusquàm ex testamento ageretur, decesserit: minus dubitandum, quin hæres plenam proprietatẽ sit debiturus. Idemq; & si sub conditione *similiter legatum fuerit, & pendente conditione hæres decessit. Vsusfructus seruii Titio legatus est: & cum per hæredem starer, quo minus præstaretur, seruus mortuus est. aliud dici non posse ait, quàm in id obligatum esse hæredem, quanti legatarij interfit, moram factam nõ esse: ut scilicet ex eo tempore in diem, in quo seruus sit mortuus, ususfructus æstimetur. Cui illud quoq; cõsequens sit: ut si Titius ipse moriatur, similiter ex eo tempore, quo mora facta sit, in diem mortis æstimatio ususfructus hæredi eius præstetur.

*aliàs * simili.*

XXXVII. IDEM *lib. VII. quæstionum.*

QVæsitum est: si cum in annos decem proximos usumfructum de te dari stipulatus essem, per te stetit, quominus dares, & quinquennium transijt: quid iuris sit? Item si Stichi decem annorum proximorum operas de te dari stipulatus sim, & similiter quinquennium præterijt? Respondit, eius temporis usumfructum, & operas recte peti: quod per te factum esset, quo minus darentur.

XXXVIII. MARTIANVS *lib. III. institutionum.*

NOn utitur usufructuarius, si nec ipse utatur, nec nomine eius alius: puta qui emit, uel qui conduxit, uel cui donatus est, uel qui negocium eius gessit. Planè illud interest, quod si uendidero usumfructũ, etiam si emptor non utatur, uideor usumfructum retinere.

XXXIX. CAIVS *lib. VII. ad edictum prouinciale.*

QVia qui precio fruitur, non minus habere intelligitur, quàm qui principali re utitur fruitur.

XL. MARTIANVS *lib. III. institutionum.*

QVod si donauero, non aliâs retineo, nisi si ille utatur.

XLI. IDEM *eodem libro.*

STatuæ & imaginis usumfructum posse relinqui, magis est: quia & ipsæ habent utilitatem, si quo loco oportuno ponantur. Licet quædam prædia talia sint, ut magis in ea impendamus, quàm de illis adquiramus: tamen ususfructus eorum relinqui potest.

XLII. FLORENTINVS *lib. XI. institutionum.*

SI alij usus, alij fructus eiusdem rei legetur: id percipiet fructuarius, quod usuario supererit, nec minus ipse fruendi caussa & usum habebit. Rerũ, an æstimationis ususfructus tibi legetur, interest. Nam si quidem rerum legetur: deducto eo, quod tibi præter ea legatum est, reliquis bonis usumfructum feres. Sin autem æstimationis legatus est: id quoq; æstimabitur, quod præter ea tibi legatum est. Nam sæpius idem legando, non ampliat testator legatum. re autem legata, etiam æstimationem eius legando, ampliare legatum possumus.

XLIII. VLPIANVS *lib. VII. regularum.*

ETiam partis bonorum ususfructus legari potest. Si tamen non sit specialiter facta partis mentio, dimidia pars bonorum cõtinetur.

XLIIII. NERATIVS *lib. III. membranarum.*

VSufructuarius nouum tectorium parietibus, qui rudes fuissent, imponere non potest: quia tametsi meliorem, excolendo ædificium, domini caussam facturus esset, nõ tamen id iure suo facere potest: aliudq; est tueri, quod accepit, aliud nouum facere.

XLV. CAIVS *lib. XIIII. ad edictum prouinciale.*

SIcut impẽdia cibariorũ in seruũ, cuius ususfructus ad aliquem pertinet: ita & ualetudinis impẽdia ad eũ respicere natura manifestũ est.

XLVI. PAVLVS *lib. XVIII. ad Plautium.*

SI extraneo scripto hærede, & emancipato prætergito, matri defuncti deducto

deducto usufructu proprietas legata sit: petita contra tabulas bonorum possessione, plena proprietas pietatis respectu matri præstanda est. Si testator iusserit, ut hæres reficeret insulam, cuius usumfructum legauit: potest fructuarius ex testamento agere, ut hæres reficiat.

XLVII. POMPONIVS *lib.V. ex Plautio.*

QVod si hæres hoc non fecisset, & ob id fructuarius frui non potuisset: hæres etiam fructuarij eo nomine habebit actionem, quanti fructuarij interfuisset, non cessasse hæredem: licet ususfructus morte eius interijsset.

XLVIII. PAVLVS *lib.VII. quæstionum ad Plautium.*

SI absente fructuario hæres, quasi negocium eius gerens, reficiat: negociorum gestorum actionem aduersus fructuariũ habet, tametsi sibi in futurum hæres prospexerit. Sed si paratus sit recedere ab usufructu fructuarius: non est cogendus reficere, sed actione negociorum gestorum liberatur. Syluam cæduam, etiam si intempestiue cæsa sit, in fructu esse constat: sicut oliua immature lecta, item fœnum immature cæsum, in fructu est.

XLIX. POMPONIVS *lib.V. ad Plautium.*

SI mihi & tibi à Sempronio & Mutio hæredibus ususfructus legatus sit: ego in partem Semproniij quadrantem, in partẽ Mutij alterum quadrantem habebo: tu item in utriusq; partem eorum quadrantes habebis.

L. PAVLVS *lib.III. ad Vitellium.*

TItius Mæuio fundum Tusculanum reliquit: eiusq; fidei commisit, ut eiusdem fundi partis dimidiæ usumfructum Titiæ præstaret. Mæuius uillam uetustate corruptam, necessariam cogendis & conseruandis fructibus, ædificauit. quæsitum est, an sumptus partem proportione ususfructus Titia agnoscere debeat? Respõdit Scæuola: si prius, quàm ususfructus præstaretur, necessariò ædificasset: non aliter cogendum restituere, quàm eius sumptus ratio haberetur.

LI. MODESTINVS *lib.IX. differentiarum.*

TItio cum morietur, ususfructus inutiliter legari intelligitur: in id tempus uidelicet collatus, quò à persona discedere incipit.

LII. IDEM *lib.VIII. regularum.*

VSufructu relicto, si tributa eius rei præstentur: ea usufructuarium præstare debere, dubiũ non est: nisi specialiter nomine fideicommissi testatori placuisse probetur, hoc quoq; ab hærede dari.

LIII. IABOLENVS *lib.II. ἐπιστολῶν.*

SI cui insulæ ususfructus est legatus: quàm diu quælibet portio eius insulæ remanet, totius soli usumfructum retinet.

LIIII. IDEM *lib.III. ἐπιστολῶν.*

Sub

SVb conditione ususfructus fundi à te hærede, Titio legatus est. tu fundum mihi uendidisti & tradidisti, detracto usufructu. Quæro si non exstiterit conditio, aut exstiterit & interierit ususfructus, ad quem pertineat? Respondi. intelligo te de usufructu quærere, qui legatus est. itaq; si conditio eius legati exstiterit: dubium non est, quin ad legatariũ ususfructus pertineat: & si aliquo casu ab eo amissus fuerit, ad proprietatem fundi reuertatur. quod si conditio non exstiterit, ususfructus ad hæredẽ pertinebit: ita ut in eius persona omnia eadem seruentur, quæ ad amittendum usumfructum pertinent, & seruari solent. Cæterum in eiusmodi uenditione spectandum id erit, quod inter ementem uendentemq; conuenerit: ut si apparuerit legati caussa eum usumfructum exceptum esse, etiam si cõditio nõ exstiterit, restitui à uenditore emptori debeat.

LV. POMPONIVS *lib.XXVI. ad Q. Mutium.*

SI infantis ususfructus tantummodo legatus sit: etiam si nullus interim sit, si tamen infantis ætatem excesserit, esse incipit.

LVI. CAIVS *lib.VII. ad edictum prouinciale.*

AN ususfructus nomine actio municipibus dari debeat, quæsitum est? periculum enim esse uidebatur, ne perpetuus fieret: quia neq; morte, neq; facile capitis deminutione periturus est: qua ratione proprietas inutilis esset futura, semper abscedẽte usufructu. Sed tamen placuit dandam esse actionem. Vnde sequens dubitatio est: quòusq; tuendi essent in eo usufructu municipes? & placuit centum annis tuendos esse municipes: quia is finis uitæ longæui hominis est.

LVII. PAPINIANVS *lib.VII. responsorum.*

DOminus fructuario prædium, quod ei per usumfructum seruiebat, legauit: idq; prædium aliquandiu possessum legatarius restituere filio, qui caussam inofficiosi testamenti recte pertulerat, coactus est. mansisse fructus ius integrum ex post facto apparuit. Per fidei commissum fructu prædiorum ob alimenta libertis relicto, partium emolumentum ex persona uita decedentium ad dominum proprietatis recurrit.

LVIII. SCAEVOLA *lib.III. responsorum.*

DEfuncta fructuaria mense decembri, iam omnibus fructibus, qui in his agris nascerentur, mense octobri per colonos sublatis: quæsitum est, utrum pensio hæredi fructuariæ solui deberet, quãuis fructuaria ante calendas martias, quibus pensiones inferri debebãt, decesserit: an diuidi debeant inter hæredem fructuariæ & rempublicã, cui proprietas legata est? Respondi, rempublicam quidem cum colono nullam actionem habere: fructuariæ uero hæredem sua die, secundum ea, quæ proponerentur, integram pensionẽ percepturum. Sem

als * reda ctu. pronio do lego ex * reditu fructuum holeris & porrinæ, quæ habeo in agro farrario, partem sextam. Quæritur, an his uerbis ususfructus legatus uideatur? Respondi, non usumfructum, sed ex eo, quod redactum esset, partem legatam. Item quæsitum est, si ususfructus nõ esset: an quotannis partem sextam redactam legauerit? Respondi, quotannis uideri relictum, nisi contrarium specialiter ab hærede probetur.

LIX. PAVLVS *lib. III. sententiarum.*

ARbores ui tempestatis, non culpa fructuarij euersas, ab eo substitui non placet. Quidquid in fundo nascitur, quidquid inde percipitur, ad fructuarium pertinet: pensiones quoq; iam ante locatorum agrorum, si ipsæ quoq; specialiter comprehensæ sint. Sed & ad exemplum uenditionis (nisi fuerit specialiter exceptum) potest usufructuarius conductorem repellere. Cæsæ arundinis uel pali compendium, si in eo fundo uectigal esse consueuit, ad fructuarium pertinet.

LX. IDEM *lib. V. sententiarum.*

CViuscunq; fundi fructuarius prohibitus, aut deiectus, de restitutione omnium rerum simul occupatarum aget. sed etsi medio tempore alio casu interciderit ususfructus: æque de pceptis antea fructibus utilis actio tribuitur. Si fundus, cuius ususfructus peritur, non à domino possideatur: actio redditur. Et ideo si de fundi proprietate inter duos quæstio sit, fructuarius nihilominus in possessione esse debet: satisq; ei à possessore dandum est, quod non sit prohibiturus frui eum, cui ususfructus relictus est, quàm diu de iure suo probetur. Sed si ipsi usufructuario quæstio moueatur: interim ususfructus ei differtur, sed caueri debet de restituendo eo, quod ex his fructibus percepturus sit: uel si satis non detur, ipse frui permittitur.

LXI. NERATIVS *lib. III. responsorum.*

als * opus in. VSufructuarius nouum * rium parietibus non potest imponere. Aedificium incohatum fructuarius consummare non potest, etiam si eo loco aliter uti non possit. Sed ne eius quidem usumfructum esse: nisi in constituendo, uel legando usumfructũ hoc specialiter adiectum sit, ut utrunq; ei liceat.

LXII. TRIPHONINVS *lib. VI. disputationum.*

VSufructarium uenari in saltibus, uel montibus possessionis, probe dicitur: nec aprum aut cerum, quem ceperit, proprium domini capit: sed fructus, aut iure ciuili, aut gentium suos facit. Si uiuarijs inclusæ feræ in ea possessione custodiebantur, quando ususfructus cœpit: non exercere eas fructuarius potest, non occidere. aliâs si quas initio inclusérit operis suis, uel si meripsæ inciderint, dilapsæúe fuerint: hæ fructuarij iuris sunt. Commodissime tamen, ne per singula animalia

malia facultatis fructuarij, propter discretionem difficilem, ius incertum sit: sufficit eundem numerum per singula quæq; genera ferarum, finito usufructu, domino proprietatis adsignare, qui fuit cœpti ususfructus tempore.

LXIII. PAVLVS *lib. singulari regularum.*

QVod nostrum non est, transferimus ad alium: ueluti is, qui fundum habet, quanquàm usumfructum non habeat, tamen usumfructum cedere potest.

LXIIII. VLPIANVS *lib. L. ad edictum.*

CVm fructuarius paratus est usumfructum derelinquere, non est cogendus domũ reficere: in quibus casibus & usufructuario hoc onus incumbit. Sed & post acceptum contra eum iudicium, parato fructuario derelinquere usumfructũ: dicendum est, absolui eũ debere à iudice.

LXV. POMPONIVS *lib. V. ex Plautio.*

SEd cum fructuarius debeat, quod suo suorumq; facto deterius factũ sit, reficere: non est absoluendus, licet usumfructum derelinquere paratus sit. Debet enim omne, quod diligens paterfamilias in sua domo facit, & ipse facere. Non magis hæres reficere debet, quod uetustate iam deterius factum reliquit testator, quàm si proprietatem alicui testator legasset.

LXVI. PAVLVS *lib. XVI. ad edictum.*

CVm usufructuario non solum legis Aquiliæ actio competere potest, sed & serui corrupti, & iniuriarum, si seruum torquendo deriorẽ fecit.

LXVII. IVLIANVS *lib. I. ex Minutio.*

CVi ususfructus legatus est, etiam inuito hærede, cum extraneo uendere potest.

LVIII. VLPIANVS *lib. XVIII. ad Sabinum.*

VEtus fuit quæstio, an partus ad fructuarium pertineret. Sed Bruti sententia obtinuit, fructuarium in eo locum non habere. neque enim in fructu hominis homo esse potest. hac ratione, nec usumfructũ in eo fructuarius habebit. Quid tamen, si fuerit etiam partus ususfructus relictus? an habeat in eo usumfructum? & cum possit partus legari, poterit & ususfructus eius. Fœtus tamen pecorum Sabinus & Cassius opinati sunt ad fructuarium pertinere. Planè si gregis, uel armenti sit ususfructus legatus: debebit ex natis gregem supplere, id est in locũ capitum defunctorum.

LXIX. POMPONIVS *lib. V. ad Sabinum.*

VEl inutilium alia submittere: ut post substituta fiant propria fructuarij, ne lucro ea res cedat domino. Et sicut substituta statim domini fiunt, ita priora quoq; ex natura fructus desinũt eius esse. Nam

alioquin,quod nascitur,fructuarij est:& cum substituit,desinit eius esse.

LXX. VLPIANVS *lib.*XVIII.*ad Sabinum.*

QVid ergo,si non faciat,nec suppleat? teneri eũ proprietario Caius Cassius scribit libro octauo iuris ciuilis. Interim tamẽ,quàmdiu submittantur,& suppleantur capita, quæ demortua sunt:cuius sit fœtus, quæritur? Et Iulianus libro tricesimo quinto digestorum scribit, pendere eorum dominium:ut si submittantur,sint proprietarij:si non submittantur,fructuarij. quæ sententia uera est. secundum quæ si decesserit fœtus,erit periculo fructuarij,non proprietarij: & necesse habebit alios fœtus submittere. Vnde Caius Cassius libro octauo scribit, carnem fœtus demortui ad fructuarium pertinere. Sed quod dicitur, debere eum submittere:toties uerum est, quoties gregis, uel armenti uel equitij,id est,uniuersitatis ususfructus legatus est. cæterum si singulorum capitum:nihil supplebit. Item si forte eo tẽpore,quo fœtus editi sunt,nihil fuit,quod submitti deberet: nunc post editionem utrum ex his,quæ edentur, submittere debebit:an ex his, quæ edita sunt, uidendum est. puto autem uerius,ea quæ pleno grege edita sunt,ad fructuarium pertinere:sed posteriorem gregis casum nocere debere fructuario. Submittere autem facti est. & Iulianus proprie dicit, dispertire, & diuidere, & diuisionem quandam facere: quod dominium submissorum erit proprietarij.

LXXI. MARCELLVS *lib.*XVIII.*digestorum.*

SI in area,cuius ususfructus alienus esset, quis ædificasset intra tempus, quo ususfructus perijt: superficie sublata, restitui usumfructum,uetereres responderunt.

LXXII. VLPIANVS *lib.*XVIII.*ad Sabinum.*

SI dominus nudæ proprietatis usumfructum legauerit:uerum est, quod Mætianus scribit libro tertio quæstionum de fideicõmissis, ualere legatum: & si forte in uita testatoris, uel ante aditam hæreditatem proprietati fructus accesserit,ad legatarium pertinere. Plus admittit Mætianus: etiam si post aditam hæreditatem accessisset ususfructus,utiliter diem cedere,& ad legatarium pertinere.

LXXIII. PAPINIANVS *lib.*II.*definitionum.*

SI areæ ususfructus legatus mihi sit: posse me casam ibi ædificare, custodiæ earum rerum caussa, quæ in area sunt.

LXXIIII. CAIVS *lib.*VII.*ad edictum prouinciale.*

SI Sticho seruo tuo & Pamphilo meo legatus fuerit ususfructus:tale est legatum, quale si mihi & tibi legatus esset:& ideo dubium non est,quin æqualiter ad nos pertineat.

De

DE VSVFRVCTV ADCRESCENdo. Tit. II.

VLPIANVS *lib.*XVIII. *ad Sabinum.*

QVoties ususfructus legatus est,ita inter fructuarios est ius adcrescendi,si coniunctim sit ususfructus relictus. Cæterum si separatim unicuiq; partis rei ususfructus sit relictus: sine dubio ius adcrescẽdi cessat. Deniq; apud Iulianũ libro tricesimo quinto digestorũ quæritur:si communi seruo ususfructus sit relictus,& utriq; domino adquisitus:an altero repudiante,uel amittente usumfructum,alter totum habeat? Et putat ad alterum pertinere. Et licet dominis ususfructus non æquis partibus,sed pro dominicis adquiratur:tamen persona eius, non dominorum inspecta,ad alterum ex dominis pertinere, nõ ,pprietati accedere.

Idẽ ait,& si cõmuni seruo & separatim Titio ususfructus legatus sit: amissum ab altero ex socijs usumfructũ non ad Titiũ, sed ad suum sociũ ptinere debere, quasi solũ cõiunctum. quæ sententia uera est: nam quàm diu uel unus utitur, potest dici usumfructum in suo statu esse. Idem est & si duobus coniunctim, & alteri separatim ususfructus esset relictus. Interdũ tamen & si nõ sint coniuncti,tamẽ ususfructus legatus alteri adcrescit: utputa si mihi fundi separatim totiq;,& tibi similiter fuerit ususfructus relictus. Nam ut Celsus libro octauo decimo digestorum,& Iulianus libro tricesimo quinto scribunt,concursu partes habemus. quod & in proprietate contingeret. nam altero repudiante, alter fundum haberet. Sed in usufructu hoc plus est:quia & cõstitutus, & postea amissus, nihilominus ius adcrescẽdi admittit. omnes enim authores apud Plautium de hoc consensere. & (ut Celsus & Iulianus eleganter aiunt) ususfructus quotidie constituitur, & legatur non ut proprietas eo solo tempore, quo uindicatur. Cum itaq; primus non inueniet alterum eum,qui sibi concurrat, solus utetur in totum:nec refert coniunctim, an separatim relinquatur. Idem Iulianus libro tricesimo quinto digestorum scribit: si duobus hæredibus institutis,deducto usufructu,proprietas legetur:ius adcrescendi hæredes non habere. nam uideri usumfructum constitutum,non per concursum diuisum.

II. AFRICANVS *lib.*V. *quæstionum.*

IDeoq; amissa pars ususfructus ad legatarium,eundemq; proprietarium redibit.

III. VLPIANVS *lib.*XVIII. *ad Sabinum.*

INde Neratius putat libro secundo responsorũ,cessare ius adcrescen

di. Cui sententiæ congruit ratio Celsi dicentis: toties ius adcrescendi esse, quoties à duobus, qui insolidum habuerunt, concursu diuisus est. Vnde Celsus libro octauo decimo scribit: si duo domini fundi deducto usufructu, proprietatem tradiderint: uter eorũ amiserit, usumfructum ad proprietatem redire: licet non ad totum, sed cuiusq; usumfructum ei parti accedere, quam ipse tradidit. ad eam enim partem redire debet, à qua & initio diuisus est. Non solum aũt si duobus ususfructus legetur, est ius adcrescendi: uerum & si alteri ususfructus, alteri fundus legatus sit. nam amittente usumfructũ altero, cui erat legatus: magis iure adcrescendi ad alterum pertinet, quàm redit ad proprietatem. nec nouum. nam & si duobus ususfructus legetur, & apud alterum sit consolidatus: ius adcrescendi non perit neq; ei, apud quem cõsolidatus est, neq; ab eo: & ipse quibus modis amitteret ante consolidationẽ, ijsdem & nunc amittit: & ita Neratio & Aristoni uidetur, & Pomponius ꝓbat.

IIII. IVLIANVS *lib.* XXXV. *digestorum.*

SI tibi proprietas fundi legata fuerit, mihi autem, & Mæuio, & tibi eiusdem fundi ususfructus: habebimus ego & Mæuius triẽtes in usufructu, & triens unus proprietati miscebitur. Siue autem ego, siue Mæuius capite minuti fuerimus: triens inter te & alterutrum nostrum diuidetur: ita ut semissem in usufructu habeat is, qui ex nobis capite minutus non fuerat: ad te autem proprietas cum parte dimidia ususfructus pertineat.

V. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

ET si tradideris alicui proprietatem, deducto usufructu: nihilominus putat Iulianus adcrescere, nec uideri nouũ tibi acquiri usumfructum.

VI. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

IDem & si apud unum ex tribus fructuarijs consolidatus sit ususfructus. Sed si cui proprietas deducto usufructu legata sit, & mihi pars ususfructus: uidendum erit, an inter me & hæredem ius adcrescẽdi uersetur. & uerum est (ut quiuis amiserit) ad proprietatem reuerti. Si mihi ususfructus fundi pure, & tibi sub conditione legatus sit: potest dici, totius fundi usumfructum ad me interim pertinere: & si capite minutus fuero, totum amittere. sed si exstiterit conditio: totum usumfructum ad te pertinere, si forte capite minutus sim. Cæterũ cum in meo statu maneo; communicandum usumfructum.

VII. PAVLVS *lib.* III. *ad Sabinum.*

SI quis Attio & hæredibus suis usumfructum legauerit: dimidiam Attius, dimidiam hæredes eius habebunt. Quod si ita scriptum sit, ATTIO ET MAEVIO CVM HAEREDIBVS MEIS, tres partes fient: ut unam habeant hæredes, alteram Attius, tertiam Mæuius. Nec enim interest ita legetur, ILLI ET ILLI CVM MAEVIO, an ita, ILLI ET ILLI ET MAEVIO.

Vlpia-

VIII. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

SI mulieri cũ liberis suis ususfructus legetur: amissis liberis, ea usumfructũ habet. sed & matre mortua, liberi eius nihilominus usumfructum habent, iure adcrescẽdi. Nam ita Iulianus libro tricesimo quinto digestorũ ait. idem intelligendũ in eo, qui solos liberos hæredes scripserat: licet non ut legatarios eos nominauerit, sed ut ostenderet magis uelle se matrem ita frui, ut liberos secũ habeat fruentes. Sed & Pomponius quærit, quid si mistim fuerint liberi & extranei hæredes: & ait filios legatarios esse intelligendos. Econtrario si noluerit eos liberos simul cum matre frui; debere dici matrem legatariã esse intelligẽdam, & per omnia similem esse in hoc casu iuris euentum.

IX. AFRICANVS *lib.* V. *quæstionum.*

SI proprietas fundi duobus, ususfructus uni legatus sit: non trientes in usufructu habent, sed semissem duo, fructuarius semissem. Item contra, si duo fructuarij, & unus fundi legatarius sit.

X. VLPIANVS *lib.* VII. *ad edictum.*

INterdum pars ususfructus etiam non habenti partẽ suam, sed amittenti adcrescit. nam si ususfructus duobus fuerit legatus, & alter litem contestata amiserit usumfructum: mox & collegatarius, qui litem contestatus non erat, usumfructum amisit: partem dimidiam duntaxat, quam amisit, qui litem contestatus est, aduersus eum, qui se liti obtulit, à possessore consequitur. pars enim collegatarij ipsi adcrescit, nõ dominio ꝓprietatis. ususfructus eũ personæ adcrescit, & si fuerit amissus.

XI. PAPINIANVS *lib.* II. *definitionum.*

CVm singulis ab hæredibus singulis eiusdem rei fructus legatur: fructuarij separati uidentur non minus, quàm si æquis portionibus duobus eiusdem rei fructus legatus fuisset. unde fit, ut inter eos ius adcrescendi non sit.

XII. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

CVm alius ab alio hærede usumfructum uindicat.

QVANDO DIES VSVSFRVCTVS LEgati cedat. Tit. III.

VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

QVanquam ususfructus ex fruendo cõsistit, id est, facto aliquo eius, qui fruitur & utitur: tamen semel cedit dies, aliter atq; si cui in menses, uel dies, uel annos singulos quid legetur. tunc enim per dies singulos, uel menses, uel annos dies legati cedit. Vnde quæri potest, si ususfructus

cui

Universidad de Deusto Biblioteca

cui per singulos dies legetur, uel in singulos annos, an dies simul cedat? Et puto non simul cedere, sed per tempora adiecta, ut plura legata sint: & ita libro tertio digestorum Marcellus probat in eo, cui alternis diebus ususfructus legatus est. Et ideo si ususfructus legatus sit, qui quotidie percipi non potest, non erit inutile legatum: sed dies hi legatum habebunt, quibus uti frui poterit. Dies autem ususfructus, item usus, non prius cedit, quàm hæreditas adeatur. tunc enim constituitur ususfructus, cum quis iam uti frui potest. Hac ratione & si seruo hæreditario ususfructus legetur, Iulianus scribit: quàmuis cætera legata hæreditati adquirantur, in usufructu tamen persona domini exspectari, quæ uti frui possit. Item si ex die ususfructus legetur: dies eius nondũ cedit, nisi cum dies uenit. posse enim usumfructum ex die legari, & in diem, constat. Non solum autem ususfructus ante aditam hæreditatẽ dies non cedit, sed nec actio de usufructu. Idemq; & si ex die fuerit legatus ususfructus. Denique Scæuola ait, & agentem ante diem ususfructus, nihil facere: quàmuis aliàs, qui ante diẽ agit, male agit.

QVIBVS MODIS VSVSFRVCTVS VEL usus amittatur. Tit. IIIII.

VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

NOn solũ usumfructum amitti capitis deminutione constat, sed etiam actionẽ de usufructu: & parui refert, utrum iure sit constitutus ususfructus, an uero tuitione prætoris. Proinde traditus quoq; ususfructus, item in fundo uectigali, uel superficie non iure constitutus, capitis deminutione amittitur. sed ita demum amittitur capitis deminutione ususfructus, si iam constitutus est. cæterum si ante aditam hæreditatem, aut ante diem cedentem quis capite minutus sit: constat non amitti.

Si tibi fundus legatus ex die est, & usumfructũ mihi rogatus es restituere: uidendum est, si capite minutus fuero intra diem legato tuo insertum: ne forte saluus sit mihi ususfructus, quasi ante diem cedentem capitis deminutio interuenerit. quod benigne dici potest. Vsq; adeo autem capitis deminutio eum demum usumfructum perimit, qui iam constitutus est: ut si in singulos annos, uel menses, uel dies legatus sit: is demum amittatur, qui iam præcessit. & ita si forte in annos singulos legatus est, illius duntaxat anni ususfructus amittitur: & si in menses, eius mensis: & si in dies, eius diei.

II PAPINIANVS *lib.* XII. *quæstionum.*

SI duobus separatim alternis annis ususfructus relinquatur, continuis annis proprietas nuda est: cum si legatarium unum substituas, cui alternis annis legatus sit ususfructus, plena sit apud hæredẽ proprietas eo tempore, quo ius fruendi legatario non est. Quod si ex duobus illis alter decedat: per uices temporum plena proprietas erit. neq; enim adcrescere alteri quidquàm potest: quoniam per propria quisq; tempora, non concurrente altero, fructus integros habuit. Si nõ mors, sed capitis deminutio intercesserit: quia plura legata sunt, illius anni tantum (si modo ius fruendi habuit) fructus amissus erit. Quod & in uno legatario, qui fructum in annos singulos accepit, defendendum est: ut commemoratio temporum repetitionis * potestatem habeat. Cum singulis fructus alternis annis legatur: si cõsentiant in eundem annum, impediuntur: quia non id actum uidetur, ut concurrant. multum enim refert, duobus simul alternis annis legetur (quod sanè ultra primum annum procedere non poterit: nõ magis, quàm si uni legatum ita fuisset) an singulis alternis annis. nam si concurrere uolent: aut impedient inuicem propter uoluntatem, aut (si ea non refragabitur) singulorum annorum fructus uacabit.

als*locũ.

III. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

SIcut in annos singulos ususfructus legari potest, ita & capitis deminutione amissus legari poterit, ut adijciatur, QVOTIES CAPITE MINVTVS ERIT, EI DO LEGO: uel sic, QVOTIES AMISSVS ERIT: & tunc si capitis deminutione amittatur, repetitus uidebitur. Vnde tractatum est, si cui quàmdiu uiuat, ususfructus legatus sit: an uideatur repetitus, quoties amissus est. quod & Mætianus tentat: & puto repetitum uideri. Quare si usq; ad diem sit legatus, puta usq; ad decẽnium, idem erit dicendum. Hæc autem repetitio, quæ fit post amissum capitis deminutione usumfructum: quæritur, an ius adcrescendi secum habeat: utputa Titio & Mæuio ususfructus legatus est: & si Titius capite minutus esset, usumfructum eidem legauit. quæsitũ est, si Titius ex repetitione usumfructum haberet, an inter eos ius adcrescẽdi saluum esset: Et Papinianus libro decimoseptimo quæstionum scribit, saluum esse perinde, ac si alius esset Titio in usufructu substitutus, eos enim tametsi non uerbis, re tamen cõiunctos uideri. Idem Papinianus quærit: si Titio & Mæuio ususfructus legatus esset, in repetitione aũt ususfructus non totũ, sed partem Titio legasset, an uiderentur coniuncti: Et ait, siquidem Titius amiserit, totum Mæuio adcrescere. quod si Mæuius amisisset: neq; totum adcrescere, sed partem ad eum, partem ad proprietatẽ redire. quæ sententia habet rationem. Neq; potest dici eo momento, quo quis amittit usumfructũ & resumit, etiam ipsi quidquam ex usufructu adcrescere. Placet enim nobis: ei, qui amittit usum fructum

Universidad de Deusto Biblioteca

fructum, ex eo quod amittit, nihil adcrescere. Morte quoq; amitti usumfructũ, non recipit dubitationem: cum ius fruendi morte exstinguatur, sicuti si quid aliud personæ cohæret.

IIII. MARTIANVS *lib. III. institutionum.*

SI legatum usumfructum legatarius alij restituere rogatus est: id agere prætor debet, ut ex fideicommissarij persona magis, quàm ex legatarij pereat ususfructus.

V. VLPIANVS *lib. XVIII. ad Sabinum.*

REpeti potest ususfructus amissus qualicunq; ratione, dummodo non morte: nisi forte hæredibus eius eũ legauerit. Si quis usumfructum solũ serui alienauerit, per quem ususfructus ei adquisitus est: dubiũ non est, quin ususfructus per eum adquisitus retineatur. Rei mutatione interire usumfructũ placet: ueluti ususfructus mihi ædiũ legatus est. ædes corruerunt, uel exustæ sunt. sine dubio exstinguit̃ usus fructus. An & areæ? certissimũ est, exustis ædibus, nec areæ, nec cæmentorũ usumfructũ deberi. & ita Iulianus. Si areæ ususfructus sit legatus, & in ea ædificiũ sit positũ: rẽ mutari, & ita usumfructũ exstingui constat. Planè si proprietarius hoc fecit: ex testamẽto, uel de dolo tenebit̃.

VI. POMPONIVS *lib. V. ad Sabinum.*

SEd & interdictũ QVOD VI AVT CLAM ususfructuario cõpetit.

VII. IVLIANVS *lib. XXXV. digestorum.*

NIsi sublato ædificio usumfructum areæ cesserit: tempore scilicet, quo ususfructus perijt, transacto.

VIII. VLPIANVS *lib. XVIII. ad Sabinum.*

FVndi usufructu legato, si uilla diruta sit, usufructus non exstinguitur (quia uilla fundi accessio est) non magis, quàm si arbores decidirint

IX. PAVLVS *lib. III. ad Sabinum.*

SEd & eo quoq; solo, in quo fuit uilla, uti frui potero.

X. VLPIANVS *lib. XVIII. ad Sabinum.*

QVid tamẽ si fundus uillæ accessio fuit: uideamus, ne etiam fundi ususfructus exstinguatur? & idẽ dicendũ est, ut non exstinguatur. Non tantum si ædes ad aream redactæ sint, ususfructus exstinguitur: uerumetiam si demolitis ædibus, testator alias nouas restituerit. Planè si per partes reficiat: licet omnis noua facta sit, aliud erit nobis dicendũ.

Agri uel loci usufructu legato, si fuerit inundatus, ut stagnum iam sit, aut palus: proculdubio exstinguetur. Sed & si stagni ususfructus legetur, & exaruit, sic ut ager sit factus: mutata re, ususfructus exstinguitur. Non tamen, si arui ususfructus legetur, & ibi uites sint positæ, uel contra, puto exstingui. Certe syluæ usufructu legato, si sylua cæsa illic sationes fuerint factæ: sine dubio ususfructus exstinguitur. Si massæ ususfructus

fructus legetur, & ex ea uasa sint facta, uel contra: Cassius apud Vrseium scribit, interire usumfructum. quam sententiam puto ueram. Proinde & ornamentum dissolutũ, aut transfiguratum, exstinguit usumfructũ.

In nauis quoq; usufructu Sabinus scribit, siquidem per partes refecta sit, usumfructum non interire. Sin autem dissoluta sit: licet ijsdem tabulis, nulla præterea adiecta, restaurata sit: usumfructum exstinctum. quam sententiam puto ueriorem. Nam & si domus ex ijsdem cæmentis tignisq; fuerit restituta, ususfructus exstinguitur. Quadrigæ usufructu legato, si unus ex equis decesserit, an exstinguet̃ ususfructus quæritur? & ego puto multũ interesse, equorum, an quadrigæ ususfructus sit legatus. nam si equorũ, supererit in residuis: si quadrigæ, non remanebit, quoniam quadriga esse desijt.

XI. PAVLVS *lib. III. ad Sabinum.*

NIsi alius ante diem legati cedentem substitutus sit.

XII. VLPIANVS *lib. XVIII. ad Sabinum.*

SI cui balinei ususfructus legatus sit, & testator habitationẽ ex hoc fecerit: uel si tabernæ, & diætã fecerit: dicendum est, usumfructũ exstinctum. Proinde & si histrionis reliquerit usumfructum, & eum ad aliud ministerium transtulerit: exstinctum esse usumfructũ, dicẽdũ erit.

XIII. PAVLVS *lib. III. ad Sabinum.*

SI ususfructuarius messem fecit, & decessit: stipulam, quæ demessa iacet, hæredis eius esse Labeo ait: spicam, quæ terra teneatur, domini fundi esse. Fructumq; percipi spica, aut fœno cæso, aut uua adẽpta, aut excussa olea: quãuis nondũ tritum frumentũ, aut oleũ factum, uel uindemia coacta sit. Sed ut uerum est, quod de olea excussa scribit: ita aliter obseruandũ de ea olea, quæ per se décidit. Iulianus ait, fructuarij fructus tunc fieri, cum eos pceperit: bonæ fidei aũt possessoris, mox q̃ à solo separati sunt.

XIIII. POMPONIVS *lib. V. ad Sabinum.*

EXcepta capitis deminutione, uel morte: reliquæ caussæ uel pro parte interitum ususfructus recipiunt.

XV. VLPIANVS *lib. XVIII. ad Sabinum.*

INterdũ proprietarius ad libertatem perducet: si forte ususfructus fuerit tamdiu legatus, quãdiu manumittatur. nam incipiente proprietario manumittere, exstinguetur ususfructus.

XVI. IDEM *lib. V. disputationum*

SI sub conditione mihi legatus sit ususfructus, medioq; tẽpore sit penes hæredem: potest hæres usumfructũ alij legare. quæ res facit, ut si cõditio exstitit mei legati, ususfructus ab hærede relictus finiat̃. Quod si ego usumfructũ amisero: nõ reuertet̃ ad legatariũ, cui ab hærede pure legatus fuerat: quia ex diuersis testamentis ius cõiunctionis non contingit.

 Iulianus

Universidad de Deusto Biblioteca

XVII. IVLIANVS *lib.XXXV. digestorum.*

SI tibi usufructus fundi pure, pprietas aut sub cõditione Titio legata fuerit, & pẽdente cõditione dominiũ pprietatis adquisieris, deinde conditio exstiterit: pleno iure fundũ Titius habebit. neq; interest, quod detracto usufructu proprietas legata sit. dum enim proprietatem adquiris, ius omne legati usufructus amisisti.

XVIII. POMPONIVS *lib.V. ad Sabinum.*

SI seruo hæreditario ante aditam hæreditatem legatus usufructus fuisset: magis placet, adita hæreditate eum usumfructũ ad te transire, nec interire quasi mutato dominio: quia nec dies ante cesserit, cũ tu hæres exstiteris.

XIX. CAIVS *lib.VII. ad edictum prouinciale.*

NEq; usufructus, neq; iter actusue dominij mutatione amittitur.

XX. PAVLVS *lib.XV. ad Plautium.*

IS, qui usumfructum habet, si tantum utatur, quia existimet se usumtantũ habere, an usumfructum retineat? Et si quidem sciens se usumfructum habere, tantum uti uelit: nihilominus & frui uidetur. si uero ignoret: puto eum amittere fructum. non enim *eo, quod habet, utitur: sed* eo, quod putauit se habere.

*aliâs * ex eo, utrubiq;.*

XXI. MODESTINVS *lib.IIII. differentiarum.*

SI usufructus ciuitati legetur, & aratrum in ea ducatur, ut passa est Carthago: ciuitas esse desinit, ideoq; quasi morte desinit habere usumfructum.

XXII. POMPONIVS *lib.VI. ad Q. Mutium.*

SI mulieri usus domus legatus sit, & illa trans mare profecta, constituto tempore ad amittendum usum abfuerit, maritus uero domo usus fuerit: retinetur nihilominus usus, quemadmodum si familiã suam in domo reliquisset, *dum peregrinaretur. Et hoc magis dicẽdum est, si uxorem in domo reliquerit maritus, cum ipsi marito usus domus legatus sit.

*aliâs * eò quod.*

XXIII. IDEM *lib.XXVI. ad Q. Mutium.*

SI ager, cuius usufructus noster sit, flumine uel mari inundatus fuerit: amittitur usufructus, cum ipsa etiam proprietas eo casu amittatur: ac ne piscando quidem retinere poterimus usumfructum. Sed quemadmodum si eodem impetu discesserit aqua, quo uenit, restituitur proprietas: ita & usumfructum restituendum, dicendum est.

XXIIII. IABOLENVS *lib.III. ex posterioribus Labeonis.*

CVm usumfructum horti haberem, flumen hortum occupauit. deinde ab eo recessit. ius quoq; usufructus restituturum esse, Labeoni uidetur: quoniam id solum perpetuo eiusdem iuris mansisset. Sed ita id uerum puto, si flumen inundatione hortum occupauit. nam si alueo mutato, inde manare cœperit, amitti usumfructum existimo: cum is locus aluei publicus esse cœperit, nec in pristinum statum restitui possit. Idem iuris in itinere etiam actuq; custodiendum esse, ait Labeo. de quibus rebus ego idem, quod in usufructu, sentio. Labeo ait. nec si summa terra sublata ex fundo meo, & alia regesta esset, idcirco meum solum esse desinit: non magis, quàm stercorato agro.

XXV. POMPONIVS *lib.XI. ex uarijs lectionibus.*

PLacet uel certæ partis, uel pro indiuiso usumfructum non utendo amitti.

XXVI. PAVLVS *lib.I. ad Neratium.*

SI ager ab hostibus occupatus, seruusue captus, liberatus fuerit: iure postliminij restituitur usufructus.

XXVII. IDEM *lib.I. Manualium.*

SI seruus, in quo usufructus alienus est, noxæ dedatur à domino proprietatis usufructuario: liberabitur, cõfusa seruitute, pprietatis comparatione.

XXVIII. IDEM *lib.XV. ad Plautium.*

SI fructus alternis annis legetur, constat non posse non utendo eum amitti, quia plura sunt legata.

XXIX. VLPIANVS *lib. XVIII. ad Sabinum.*

POmponius quærit: si fundum à me, pprietarius cõduxerit, eumq; fundum uendiderit Seio, usufructu non deducto: an usumfructum per emptorem retineam? Et ait: licet proprietarius mihi pensionẽ solnerit, tamen usumfructum amitti: quia non meo nomine, sed suo fruitus est emptor. Teneri planè mihi ex locato proprietarium, quãti mea interfuit, id factum non esse. quanquàm si à me conductum usumfructum quis alicui locauerit, retinetur usufructus: sed si proprietarius eũ locasset suo nomine, dicendum amitti. non enim meo nomine fruitur colonus. Sed si emptum à me usumfructum proprietarius uendidisset: an amitterem usumfructum, quærendũ est? & puto amitti, quoniam & hic non ut à me empto fruitur fundi emptor. Idem Pomponius quærit: si legatum mihi usumfructum rogatus sim tibi restituere, an pro te frui uidear, nec amittatur usufructus? Et ait, dubitare se de hac quæstione. Sed est uerius, quod Marcellus notat: nihil hanc rem fideicommissario nocere. suo enim nomine utilem actionem eum habiturum.

XXX. CAIVS *lib. VII. ad edictum prouinciale.*

CAro & corium mortui pecoris in fructu non est: quia exstinguitur mortuo eo usufructus.

XXXI. POMPONIVS *lib.III. ad Q. Mutium.*

CVm gregis usufructus legatus est, & eòusq; numerus peruenit gregis, ut grex non intelligatur: perit usufructus.

Universidad de Deusto Biblioteca

DE VSVFRVCTV EARVM RERVM, QVAE usu consumuntur, uel minuuntur. Tit. V.

VLPIANVS *lib.*XVIII. *ad Sabinum.*

SEnatus censuit, ut omnium rerum, quas in cuiusq; patrimonio esse constaret, ususfructus legari possit. quo senatusconsulto inductum uidetur, ut & earum rerũ, quæ usu tolluntur, uel minuuntur, possit ususfructus legari.

II. CAIVS *lib.*VII. *ad edictum prouinciale.*

SEd de pecunia recte caueri oportet his, à quibus eius pecuniæ ususfructus legatus erit. Quo senatusconsulto non id effectum est, ut pecuniæ ususfructus proprius esset: (nec enim naturalis ratio authoritate senatusconsulti mutari potuit) sed remedio introducto, cœpit quasi ususfructus haberi.

III. VLPIANVS *lib.*XVIII. *ad Sabinum.*

POstquãm omnium rerum ususfructus legari poterit: an & nominum? Nerua negauit. sed est uerius, quod Cassius & Proculus existimãt, posse legari. Idem tamen Nerua ipsi quoq; debitori posse usumfructum legari scribit, & remittendas ei usuras.

IIII. PAVLVS *lib.* I. *ad Neratium.*

ERgo cautio & ab hoc exigenda erit.

V. VLPIANVS *lib.*XVIII. *ad Sabinum.*

HOc senatusconsultum non solum ad eum pertinet, qui pecuniæ usumfructum, uel cæterarum rerum, quas habuit, legauit: uerum etiam si fuerint alienæ. Si pecuniæ sit ususfructus legatus, uel aliarum rerum, quæ in abusu cõsistunt, nec cautio interueniat: uidendum est, finito usufructu, an pecunia, quæ data sit, uel cæteræ res, quæ in absumptione sunt, condici possint. Et siquidem adhuc constante usufructu, cautionem quis uelit condicere: potest dici, omissam cautionem posse condici incerti condictione. sed finito usufructu, ipsam quantitatem Sabinus putat posse condici. quam sententiam & Celsus libro decimo octauo digestorum scribit, & mihi non inarguta uidetur. Quæ in usufructu pecuniæ diximus, uel cæterarũ rerum, quæ sunt in abusu: eadem & in usu dicenda sunt. Nam idem continere usum pecuniæ & usumfructum Iulianus scribit, & Pomponius libro octauo de stipulationibus.

VI. IVLIANVS *lib.*XXXV. *digestorum.*

SI tibi decem legata fuerint, mihi eorũdem decem ususfructus: fient quidẽ tua tota decẽ, sed mihi quinq; numerari debebunt: ita ut tibi caueam, tẽpore mortis meæ, aut capitis deminutionis restituturum.

Nam

Nam & si fundus tibi legatus fuisset, & mihi eiusdem fundi ususfructus: haberes tu quidem totius fundi proprietatẽ, sed partim cum usufructu, partim sine usufructu: & non hæredi, sed tibi cauerem boni uiri arbitratu. Sed & si duobus eorundem decem ususfructus legatus fuerit: quina accipient, & inuicem *hæredi satisdabunt. als* & hæredi.

VII. CAIVS *lib.*VII. *ad edictum prouinciale.*

SI uini, olei, frumẽti ususfructus legatus erit: proprietas ad legatariũ debet transferri, & ab eo cautio desiderãda est: ut quandoq; cum is mortuus, aut capite minutus sit, eiusdem qualitatis res restituatur: aut æstimatis rebus, certæ pecuniæ nomine cauendum, quod & commodius est. Idem scilicet de cætẽris quoq; rebus, quæ abusu cõtinentur, intelligimus.

VIII. PAPINIANVS *lib.*XVI. *quæstionum.*

TRibus hæredibus institutis usumfructũ quindecim milium Titio legauit, & duos ex hæredibus iussit pro legatario satisdare. placebat utile esse cautionis quoq; legatum, nec refragari senatusconsulto: quia cautio non impediretur: & esse alterum legatum ueluti certi, alterum incerti. ususfructus itaq; nomine partem pecuniæ petendã ab eo, qui satis accepit à cohærede: incertiq; cum eodem agendum, si satis nõ dedisset. Eum uero, qui satis præstitit, ac propter morã cohæredis non satis accepit: neq; fructus nomine interim teneri propter senatusconsultum, nec actione incerti: quia cohæredi satisdedit. Illud etiam nobis placebat, legatariũ cogendum promittere. Finito autem usufructu, si cohæredes ex caussa fideiussoria conuenirentur: eos mandati non acturos. non enim suscepisse mandatum, sed uoluntati paruisse: deniq; cautionis legato liberatos. de illo nec diu tractandum fuit: secundum legatum, id est cautionis, non hæredum uideri: sed eius, cui pecuniæ ususfructus relictus est, cuiq; testator, pspicere uoluit, & cuius interesse credidit fideiussores non suo periculo quærere.

IX. PAVLVS *lib.* I. *ad Neratium.*

IN stipulatione de reddendo usufructu pecuniæ, duo soli casus interponuntur, mortis & capitis deminutionis.

X. VLPIANVS *lib.* LXIIII. *ad edictum.*

QVoniã pecuniæ ususfructus aliter amitti nõ potest, q̃ his casibus. Si usus tantũ pecuniæ legatus sit (quia in hac spẽ, usus appellatione & fructũ cõtineri, magis accipiendũ est) stipulatio ista erit interponenda. Et quidã aiunt, nõ ante hanc interponi stipulationẽ, cũ data fuerit pecunia. ego aũt puto: siue antea, siue postea ea pecunia data sit: tenere stipulationẽ.

XI. IDEM *lib.*XVIII. *ad Sabinum.*

SI lanæ alicui legatus sit ususfructus, uel odorum, uel aromatum: nullus uidetur ususfructus in istis iure constitutus, sed ad senatusconsul

tum

tum erit descendendum, quod de cautione eorum loquitur.

XII. MARTIANVS *lib.III.institutionum.*

CVm pecunia erat relicta Titio, ita ut post mortē legatarij ad Mæuium rediret: quanquam non adscriptum sit, ut usum eius Titius haberet: *proprie tamen ei legatū esse usumfructum, quia restituenda erat pecunia post mortē eius, diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

aliâs proprietatem ei legatam esse usus mētione facta.

SI VSVSFRVCTVS PETATVR, VEL AD alium pertinere negetur. Tit. VI.

VLPIANVS *lib.XVIII. ad Sabinum.*

SI fundo fructuario seruitus debeatur, Marcello libro octauo apud Iulianum sententiam Labeonis & Neruæ probat: existimantium seruitutem quidem eum uindicare nō posse, uerum usumfructum uindicaturum: ac per hoc uicinum, si non patiatur eum ire & agere, teneri ei quasi non patiatur uti frui. Vsusfructus legatus adminiculis eget, sine quibus uti frui quis non potest. Et ideo si ususfructus legetur, necesse est tamen, ut sequatur eū aditus. Vsq; adeo, ut si quis usumfructū loci leget, ita ne hæres cogatur uiam præstare: inutiliter hoc adiectum esse uideatur. Item si usufructu legato, iter ademptum sit: inutilis est ademptio, quia semper sequitur usumfructum. Sed si ususfructus sit legatus, ad quem aditus non est, nisi per hæreditariū fundum: ex testamento utiq; agendo fructuarius consequitur, ut cum aditu sibi præstetur ususfructus. Vtrum autem aditus tantum & iter, an uero & uia debeatur fructuario, legato ei usufructu, Pomponius libro quinto dubitat. Et recte putat, prout ususfructus perceptio desiderat, hoc ei præstandū. Sed an & alias utilitates & seruitutes ei hæres præstare debeat (puta luminum & aquarum) an uero non? Et puto eas solas præstare compellendum, sine quibus omnino uti non potest: sed si cum aliquo incommodo utatur, non esse præstandas.

II. POMPONIVS *lib.V. ad Sabinum.*

SI ab hærede ex testamento fundi ususfructus peritus sit, qui arbores deiecisset, aut ædificium demolitus esset, aut aliquo modo deteriorem usumfructum fecisset, aut seruitutes imponendo, aut uicinorum prædia liberando: ad iudicis religionem pertinet, ut inspiciatur, qualis ante iudicium acceptum fundus fuerit: ut usufructuario hoc, quod interest, ab eo seruetur.

III. IVLIANVS *lib.XXXV. digestorum.*

QVi usumfructum traditum sibi ex caussa fideicommissi, desijt in usu

usu habere tanto tempore, quanto si legitime eius factus esset, amissurus eum fuerit: actionem ad restituendum eum habere non debet. est enim absurdū, plus iuris habere eos, qui possessionem duntaxat usus fructus, non etiam dominium sunt adepti.

IIII. IDEM *eodem libro.*

FVndus detracto usufructu legatus est Titio, & eiusdem fundi usus fructus Sempronio sub cōditione. Dixi interim cum proprietate usumfructum esse, licet placeat, cū detracto usufructu fundus legatur, apud hæredem usumfructum esse: quia cum paterfamilias detracto usufructu fundum legat, & alij usumfructum sub conditione non hoc agit, ut apud hæredem ususfructus remaneat.

V. VLPIANVS *lib.XVIII. ad Sabinum.*

VTi frui ius sibi esse, solus potest intendere, qui habet usumfructū: dominus autem fundi non potest. quia qui habet proprietatem, utendi fruendi ius separatum nō habet. nec enim potest ei suus fundus seruire. de suo enim, non de alieno iure quenq; agere oportet. Quanquàm enim actio* negatoria domino competit aduersus fructuarium: magis tamen de suo iure agere uidetur, quàm alieno: cū inuito se negat ius esse utendi fruēdi fructuario, uel ius sibi esse prohibēdi. Quod si forte, qui agit, dominus proprietatis non sit: quamuis fructuarius ius utēdi * fruendi nō habet: uincet tamen iure, quo possessores potiores sunt, licet nullum ius habeat. Vtrum autem aduersus dominum duntaxat in rem actio usufructuario competat, an etiam aduersus quemuis possessorem? Q. Mutius & Iulianus libro septimo digestorum scribūt, hanc actionem aduersus quemuis possessorem ei competere. nam & si fundo fructuario seruitus debeatur: fructuarius non seruitutē, sed usumfructum uindicare debet aduersus alterius uicini fundi dominum. Si partis fundi ususfructus constituatur: potest de eo in rem agi, siue uindicet quis usumfructū, siue alij neget. In his autem actionibus, quæ de usufructu aguntur, etiam fructus uenire, plusquàm manifestum est.

aliâs negatiua.

aliâs deest.

Si post litem de usufructu contestatam fuerit finitus ususfructus, an ulteriusfructus deberi desinant? Et puto desinere. nam & si mortuus fuerit fructuarius: hæredi eius actionem præteritorum duntaxat fructuū dandam, Pōponius libro quadragesimo scribit. Fructuario, qui uicit, omnis caussa restituenda est. & ideo si serui fuerit ususfructus legatus: quidquid ex re fructuarij, uel ex operis suis consecutus est, possessor restituet. Sed & si tempore forte ususfructus amissus est, alio quidem possidente, alio autē liti se offerente: non sufficit eum usumfructum iterum renouare, uerum cauere quoq; eum de euictione usufructuario oportet. quid enim si seruum aut fundum is, qui possidebat, pignori de

dit: isq; ab eo, qui accepit, iure uti prohibetur? debebit itaq; habere cautum. Sicut fructuario confessoria in rẽ agenti fructus præstandi sunt: ita & proprietatis domino, si negatoria actione utatur. Sed in omnibus ita demum, si non sit possessor, qui agat. nam & possessori competunt. quod si possident, nihil fructuum nomine consequẽtur. Quid ergo officium iudicis erit? nempe ut securus fructuarius consequatur fruendi licentiam, proprietatis dominus ne inquietetur.

VI. PAVLVS *lib.XXI. ad edictum.*

QVi de usufructu iudicium accepit, si desierit possidere sine dolo, absoluetur: quod si liti se obtulit, & quasi possessor actionem de usufructu accepit, damnabitur.

DE OPERIS SERVORVM Tit. VII.

PAVLVS *lib.XXI. ad edictum.*

OPERA in actu cõsistit: nec ante in rerum natura est, quã si is dies uenit, quo præstanda est: quemadmodum cum stipulamur, quod ex Arescusa natum erit.

II. VLPIANVS *lib. XVIII. ad Sabinum.*

OPeræ serui legatæ capitis deminutione non amittuntur.

III. CAIVS *lib. VII. ad edictum prouinciale.*

IN hominis usufructu operæ sunt, & ob operas mercedes.

IIII. IDEM *lib. VI. ad edictũ urbicũ, titulo de liberali caussa.*

FRuctus hominis in operis consistit, & retro in fructu hominis operæ sunt. Et ut in cæteris rebus fructus, deductis necessarijs impensis, intelligitur: ita & in operis seruorum.

V. TERENTIVS CLEMENS *lib. XVIII. ad L. Iuliã & Papiã.*

OPeris serui legatis, usum datum intelligi, & ego didici, & Iulianus existimat.

VI. PAVLVS *lib. XXI. ad edictum.*

CVm de operis serui artificis agitur, pro modo restituendæ sunt: sed mediastini, secundum ministerium, & ita Mela scribit. Si minor annis quinq;, uel debilis seruus sit, uel quis alius, cuius nulla opera esse apud dominum potuit: nulla æstimatio fiet. Item uoluptatis uel affectionis æstimatio nõ habebitur: ueluti si dilexerit eũ dominus, aut in delicijs habuerit. Cæterũ deductis necessarijs impẽsis fiet æstimatio.

DE VSV ET HABITATIONE. Tit. VIII.

CAIVS *lib. VII. ad edictum prouinciale.*

Nunc

NVnc uidendum de usu & habitatione. Constituitur enim & nudus usus, id est sine fructu: qui & ipse eisdem modis constitui solet, quibus & ususfructus.

II. VLPIANVS *lib. XVIII. ad Sabinum.*

CVi usus relictus est, uti potest, frui uero non potest: & de singulis uidendum. Domus usus aut est relictus marito, aut mulieri. si marito: potest illic habitare nec solus, uerum cum familia quoq; sua. an & cum libertis, fuit quæstionis? & Celsus scripsit, etiã cum libertis. posse hospitem quoq; recipere. nam ita libro septimo digestorum scripsit. quã sententiam & Tubero probat. Sed an & inquilinum recipere possit, apud Labeonẽ memini tractatum libris posteriorum. & ait Labeo eũ, qui ipse habitat, inquilinũ posse recipere. Itẽ & hospitẽ, & libertos suos.

III. PAVLVS *lib. III. ad Vitellium.*

ET clientes.

IIII. VLPIANVS *lib. XVIII. ad Sabinum.*

CAeterum sine eo ne hos quidem habitare posse. Proculus autem de inquilino notat, nõ uelle inquilinum dici, qui cum eo habitat. & secundũ hæc & si pensionem habitationis percipiat, dum ipse quoq; inhabitat, nõ erit ei inuidendũ. quid enim si tam spaciosæ domus usus sit relictus homini mediocri, ut portiuncula contentus sit? Sed & cum his, quos loco seruorũ in operis habet, habitabit: licet liberi sint, uel serui alieni. Mulieri autem si usus relictus sit: posse eam & cũ marito habitare, Quintus Mutius primus admisit: ne ei matrimonio carendũ foret, cũ uti uult domo. Nam per cõtrariũ, quin uxor cũ marito possit habitare, nec dubitatum fuit. Quid ergo si uiduæ legatus sit: an nuptijs cõtractis, post usum constiturũ mulier habitare cum marito possit? Et uerum est (ut & Põponius libro quinto, & Papinianus libro decimonono quæstionũ probat) posse eam cum uiro & postea nubentem habitare. Hoc amplius Pomponius ait, & cum socero habitaturam.

V. PAVLVS *lib. III. ad Sabinum.*

IMò & socer cum nuru habitabit. hoc utiq; cum uiro iuncta sit.

VI. VLPIANVS *lib. XVIII. ad Sabinum.*

NOn solum autem cum marito, sed etiam cum liberis, libertisq; habitare, & cum parentibus poterit: ut Aristo notat apud Sabinum. Et huc usq; erit procedendum, ut eosdem, quos masculi reciperent, & mulieres possint.

VII. POMPONIVS *lib. V. ad Sabinum.*

NOn aliter autẽ mulier hospitem recipere potest, quã si is sit, qui honeste cum ea, quæ usum habet, habitaturus sit.

VIII. VLPIANVS *lib. XVIII. ad Sabinum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

SEd neq; locabunt seorsum, neq; concedent habitationem sine se, nec suendent usum. Sed si usus ædium mulieri legatus sit ea conditione, SI A' VIRO DIVERTISSET: remittendam ei conditionem, & cum uiro habitaturam, Pomponius libro quinto probat.

IX. PAVLVS *lib.* III. *ad Sabinum.*

CAeterarum quoq; rerum usu legato, dicendum est, uxorem cum uiro in promiscuo usu eas res habere posse.

X. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

SI habitatio legetur, an perinde sit, atq; si usus: quæritur. Et effectu quidem idem penè esse legatā usus & habitationis, etiā Papinianus consensit libro decimo octauo quæstionum. Deniq; donare non poterit: sed eas personas recipiet, quas & usuarius. ad hæredem tamen nec ipsa transit: nec non utendo amittit̄, nec capitis deminutione. Sed si χρησις sit relicta, an usus sit, uidendum. & Papinianus libro septimo respōsorum ait, usum esse, non etiam fructum relictum. Sed & si relictus sit illi domus ususfructus habitandi caussa: utrum habitationē solam, an uero & usumfructum habeat, uidendum. Et Priscus Neratius putat, solam habitationem legatam, quod est uerum. Planè si dixisset testator, VSVM HABITANDI CAVSSA: non dubitaremus, quin ualeret. Vtrum autem unius anni sit habitatio, an usq; ad uitam: apud ueteres quæsitum est. Et Rutilius, donec uiuat, habitationem competere ait. quam sententiam & Celsus probat libro decimo octauo digestorum. Si usus fundi sit relictus: minus utiq; esse, quàm fructum, longeq; distare, nemo dubitat. sed quid in ea caussa sit, uidendum. Et Labeo ait, habitare eum in fundo posse, dominumq; prohibiturum illò uenire: sed colonum non prohibiturū, nec familiam, quæ agri colendi caussa illic sit. Cæterū si urbanam familiā illò mittat, qua ratione ipse prohibetur, & familiā prohibendā, eiusdem rationis est. Idē Labeo ait & cella uinaria & olearia eū solum usurum: dominum uero inuito eo non usurum.

XI. CAIVS *lib.* III. *rerū quotidianarū, siue aureorum.*

IN eoq; fundo hactenus ei morari licet, ut neq; domino fundi molestus sit: neq; his, per quos opera rustica fiunt, impedimento: nec ulli alij ius, q̄d habet, aut uendere, aut locare, aut gratis concedere potest.

XII. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

PLenū autem usum habere debet, si & uillæ, & prætorij relictus est. Venire planè posse proprietarium ad fructus percipiendos, magis dicendū est: & per ipsa tēpora fructuum colligendorū etiam habitare illic posse, admittendum est. Præter habitationem autem, quam habet, cui usus datus est: deambulandi quoq;, & gestandi ius habebit. Sabinus & Cassius etiā lignis ad usum quotidianū, & horto, & pomis, & holeribus, & floribus, & aqua usurum: non usq; ad compendium, sed ad usum, non ad abusum. idem Nerua: & adijcit, stramentis etiam usurum: sed neq; folijs, neq; oleo, neq; frumento, neq; frugibus usurum. Sed Sabinus & Cassius, Labeo & Proculus hoc amplius: ex his, quæ in fundo nascuntur, quod ad uictum sibi suisq; sufficiat, sumpturum: etiam ex his, quæ Nerua negauit. Iuuentius autem etiam cum conuiuis & hospitibus posse uti. quæ sentētia mihi uera esse uidetur. Aliquo modo enim largius cum usuario agendum est pro dignitate eius, cui relictus est usus. Sed utetur his (utputo) duntaxat in uilla. Pomis autem, & holeribus, & floribus, & lignis uidendum, utrum eodem loco utatur duntaxat, an etiam in oppidum ei deferri possint. sed melius est accipere, & in oppidum deferenda. neq; enim graue onus est eorum, si habundent in fundo. Sed & si pecoris ei relictus usus est (puta gregis ouilis) ad stercorandum usurum duntaxat, Labeo ait: sed neq; lana, neq; lacte, neq; agnis usurum. hæc enim magis in fructu esse. Hoc amplius etiam modico lacte usurum puto. neq; enim tam stricte interpretandæ sunt uoluntates defunctorum. Sed & si boum armenti usus relinquatur: omnem usum habebit, & ad arandum, & ad cætera, ad quæ boues apti sunt. Equitij quoq; legato usu, uidendum ne & domare possit, & ad nehendum sub iugo uti. Et si forte auriga fuerit, cui usus equorum relictus est: non puto eum in Circensibus ijs usurum, quia quasi locare eos uidetur. Sed si testator sciens eum huius esse instituti & uitæ, reliquit: uidebitur de hoc etiam usu sensisse. Si usus ministerij alicui fuerit relictus, ad suum ministerium utetur, & liberorum, coniugisq;: nec uidebitur alij concessisse, si simul cum ipsis utatur. quanquam si filiofamilias usus serui sit relictus, uel seruo: patri dominoue adquisitus, in ipsius dūtaxat usum exigat̄, non etiā eorū, qui sunt in potestate. Operas autem serui usuarij non locabit, neq; alij utendas concedet, & ita Labeo. quemadmodum enim cōcedere alij operas poterit, cum ipse tantum uti debeat? Idem tamen Labeo putat, si fundum conduxerit quis, usuarium seruum ibi posse operari. quid enim interest, in quā rem opera eius utatur? Quare si lanam conduxerit usuarius expediendam, poterit etiam per usuarias ancillas opus perficere. Itemq; si uestimenta texenda redemerit, uel insulam, uel nauem fabricandā: poterit ad hæc operis uti usuarius. nec offendetur illa Sabini sententia: ancillæ usu dato, ad lanificium eam non admitti, nec ex operis mercedem capi, sed sibi lanā facere iure cogere. sibi enim facere uidebitur, qui non operas eius locabit, sed opus, quod conduxit, expediet. Idem & Octauenus probat.

XIII. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

SEd & ipsi seruo ancillæue pro operis mercedē imponi posse, Labeoni placet.

als *num edomare.

XIIII. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

PEr seruum usuarium si stipuler, uel per traditionem accipiam, an adquiram, quæritur: si ex re mea, uel ex operis eius? Et siquidē ex operis eius, non ualebit: quoniam nec locare eius operas possumus. Sed si ex re mea: dicimus seruum usuarium stipulantem, uel per traditionem accipientem, mihi adquirere, cū hac opera eius utar. Vsusfructus, an fructus legetur, nihil interest. nam fructui & usus inest, usui fructus deest: & fructus quidem sine usu esse non potest, usus sine fructu potest. Deniq; si tibi fructus deducto usu legatus est: inutile esse legatum, Pomponius libro quinto ad Sabinum scribit. Et si forte usufructu legato, fructus adimatur: totum uideri ademptum scribit. sed si de fructu sine usu sensit, usum uideri constitutum: quia & initio constitui potest. Sed si usufructu legato, usus adimatur: Aristo scribit, nullam esse ademptionem. quæ sententia benignior est. Vsu legato, si eidem fructus legetur, Pomponius ait, cōfundi eum cum usu. Idem ait, & si tibi usus, mihi fructus legetur: concurrere nos in usum, me solum fructum habiturum. Poterit autem apud alium esse usus, apud alū fructus sine usu, apud alium proprietas: ueluti si is, qui habet fundum, usum Titio legauerit: mox hæres eius tibi fructū legauerit, uel alio modo constituerit.

XV. PAVLVS *lib.* III. *ad Sabinum.*

FVndi usu legato, licebit usuario & ex penu, quod in annum duntaxat sufficiat, capere: licet mediocris prædij eo modo fructus consumantur: quia & domo & seruo ita uteretur, ut nihil alij fructuum nomine superesset. Sicut is, cui usus fundi legatus est, quo minus domi mus agri colendi caussa ibi uersetur, prohibere non potest (alioquin & frui dominū prohiberet) ita nec hæres quidquam facere debet, quo minus is, cui usus legatus est, utatur, ut bonus paterfamilias uti debet.

XVI. POMPONIVS *lib.* V. *ad Sabinum.*

SI ita legatus esset usus fundi, VT INSTRVCTVS EST: earum rerum, quæ in instrumento essent, perinde usus ad legatarium pertineret, ac si nominatim earum rerū usus legatus fuisset. Dominus proprietatis, etiā inuito usufructuario uel usuario, fundum uel ædes per saltuarium uel insulariū custodire poterit. interest enim eius fines prædij tueri. Eaq; omnia dicenda sunt, quolibet modo constitutus ususfructus uel usus fuerit. Seruo, cuius usum duntaxat, non etiam fructū habemus, potest à nobis quid donari: uel etiam ex pecunia nostra negociatio permitti, ut quidquid eo modo adquisierit, in peculio nostro sit.

XVII. AFRICANVS *lib.* V. *quæstionum.*

FIliofamilias uel seruo ædium usu legato, utile legatum esse existimo: & eodem modo persecutionem eius competituram, quo com peteret

peteret, si fructus quoq; legatus esset. itaq; non minus absente, q̄ præsente filio seruoue, pater dominusue in his ædibus habitabit.

XVIII. PAVLVS *lib.* IX. *ad Plautium.*

SI domus usus legatus sit sine fructu: communis refectio est in sartis tectis tam hæredis, quām usuarij. Videamus tamen, ne si fructum hæres accipiat, ipse reficere debeat. si uero talis res sit, cuius usus legatus est, ut hæres fructum percipere non possit: legatarius reficere cogendus sit. quæ distinctio rationem habet.

XIX. IDEM *lib.* III. *ad Vitellium.*

VSus pars legari non potest. nam frui quidem pro parte possumus, uti pro parte non possumus.

XX. MARCELLVS *lib.* XII. *digestorum.*

SEruus, cuius mihi usus legatus est, adqrit mihi, si institor sit, & operis eius utar in taberna. nam mercibus uendendis emendisq; adquirit mihi. Sed & si iussu meo per traditionem accipiat.

XXI. MODESTINVS *lib.* II. *regularum.*

VSus aquæ personalis est, & ideo ad hæredem usuarij transmitti non potest.

XXII. POMPONIVS *lib.* V. *ad Q. Mutium.*

DIuus Hadrianus cum quibusdam usus syluæ legatus esset, statuit fructum quoq; eis legatum uideri: quia nisi liceret legatarijs cædere syluam & uendere, quemadmodum fructuarijs licet: nihil habituri essent ex eo legato. Licet tam angustus est legatarius, cui domus usus legatus est, ut non possit occupare totius domus usum: tamen eis, quæ uacabunt, proprietarius non utetur, quia licebit usuario & alijs temporibus tota domo uti: cum interdum domini quoq; ædium (pro ut temporis conditio exigit) quibusdam utantur, quibusdam non utantur. Vsu legato, si plus sit usus legatarius, quàm oportet: officio iudicis, qui iudicat, quemadmodum utatur: continetur, ne aliter, quàm debet, utatur.

XXIII. PAVLVS *lib.* II. *ad Neratium.*

NEratius ait: usuariæ rei speciem is, cuius proprietas est, nullo modo cōmutare potest. deteriorem enim caussam usuarij facere non potest. PAVLVS. facit autem deteriorem, & in meliorem statum commutando.

VSVFRVCTVARIVS QVEMADMODVM *caueat. Tit. IX.

aliâs, deest.

VLPIANVS *lib.* LXXIX. *ad edictum.*

Si

Universidad de Deusto Biblioteca

SI cuius rei usufructus legatus sit: æquissimum prætori uisum est, de utroq; legatariũ cauere: & usurum se boni uiri arbitratu, & cum usufructus ad eum pertinere desinet, restituturum quod inde exstabit. Hæc stipulatio, siue mobilis sit res, siue soli, interponi debet. Illud sciendum est, ad fideicommissa etiam aptari eam debere. Plane & si mortis caussa donatione usufructus constituatur: exemplo legatorum, debebit hæc cautio præstari. sed etsi ex alia quacunq; caussa constitutus fuerit usufructus, idem dicendum est. Cauere autem debet, boni uiri arbitratu perceptum iri usumfructum: hoc est, non deteriorem se caussam usufructus facturum: cæteraq; facturum, quæ in re sua faceret. Recte autem facient hæres & legatarius, qualis res sit, cum incipit frui legatarius, si in testatum redegerint: ut inde possit apparere, * an & quatenus rem peiorem legatarius fecerit. Vtilius autẽ uisum est, stipulatione de hoc caueri: ut si quis nõ boni uiri arbitratu utatur, committatur stipulatio statim: nec exspectandũ sit, dũ ut amittatur usufructus. Habet aũt stipulatio ista duas caussas: unam, si aliter quis utatur, cũ uir bonus arbitrabitur: aliam de usufructu restituendo. quarum prior statim committitur, quàm aliter fuerit usus, & sæpissime committetur: sequens committitur finito usufructu. Sed quod diximus, id q̃d inde exstabit, restitui: non ipsam rem stipulatur proprietarius (inutiliter enim rem suam stipulari uideretur) sed stipulatur restitui, quod inde exstabit. Interdum etiam inerit proprietatis æstimatio, si forte fructuarius, cum possit usucapionem interpellare, neglexerit. omnẽ enim rei curam suscipit.

aliâs * an aliqua tẽnus.

II. PAVLVS lib. LXXV. ad edictum.

NAm fructuarius custodiam præstare debet.

III. VLPIANVS lib. LXXIX. ad edictum.

OMnes autem casus continentur hac stipulatione, quibus usufructus amittitur. Desinere pertinere usumfructum accipiemus, & si nec cœperit pertinere, quamuis legatus sit: & committetur nihilominus stipulatio, quasi desinat pertinere, quod nec cœperit. Si usus fructus repetitus erit legato, quotiescunq; amissus fuerit (* nisi utiliter fuerit cautum) committetur ista stipulatio: sed exceptione opus erit.

als * licet.

Sed & si quis usumfructum tibi legauerit, & sub conditione SI LIBEROS HABVERIS proprietatẽ: amisso usufructu, stipulatio committetur: sed exceptio locum habebit. Si hæres alienauerit ante proprietatem, & postea amittatur usufructus: an ex stipulatu agere possit, uideamus. Et fortius dici poterit, ipso iure non committi stipulationem: quia neq; hæredi, successoribusue eius restitui potest: neq; is, cui potest,

potest, id est ad quem peruenit proprietas, pertinet ad stipulationem. Sed is, ad quem peruenit proprietas, tempore quæsiti dominij prospicere sibi alia cautione debet, q̃d & si non fecerit, nihilominus in rem actione uti potest.

IIII. VENVLEIVS lib. VIII. stipulationum

SI fructuarius proprietatem adsecutus fuerit: desinit quidẽ usus fructus ad eum pertinere, propter confusionem. sed si ex stipulatu cum eo agatur: aut ipso iure inutiliter agi dicendum est, si boni uiri arbitriũ huc usq; porrigitur: aut in factum excipere debebit.

V. VLPIANVS lib. LXXIX. ad edictum.

HAc stipulatione dolum malum abesse, absturum q; esse, cõtineri. Et cum in rem sit doli mali mentio concepta: omnium dolũ comprehendere uidetur, successorũ, & adoptiui patris. Sed & si usus sine fructu legatus erit, adempta fructus caussa, satisdare iubet prætor. hoc merito: ut de solo usu, non etiam de fructu caueatur. Ergo & si fructus sine usu obtigerit, stipulatio locum habebit. Sed & si habitatio, uel operæ hominis, uel cuius alterius animalis relictæ fuerint, stipulatio locum habebit: licet hæc usumfructum per omnia non imitentur.

VI. PAVLVS lib. LXXV. ad edictum.

IDem est & in reditu prædij: sicuti si uindemia legata sit, uel messis: quàmuis ex usufructu ea percipiantur, morteq; legatarij ad hæredem redeant.

VII. VLPIANVS lib. LXXIX. ad edictum.

SI usufructus nomine tradita re satisdatum non fuerit: Proculus ait, posse hæredem rem uindicare: & si obijciatur exceptio de re usufructus nomine tradita, replicãdum esse. quæ sententia habet rationem. sed & ipsa stipulatio condici poterit. Cum usufructus pecuniæ legatus est, exprimi debent hi duo casus in stipulatione: CVM MORIERIS, AVT CAPITE MINVTVS ERIS, DARI. idcirco hi duo soli casus: quoniam pecuniæ usus aliter amitti non potest, cũ his casibus.

VIII. PAVLVS lib. LXXV. ad edictum.

SI tibi usufructus, & mihi proprietas legata sit, mihi cauendum est. Sed si mihi sub conditione legata sit: quidam (ut Martianus) & hæredi & mihi cauendum esse putant. quæ sententia uera est. Item si mihi legata sit, & cum ad me pertinere desierit, alij: & hic utrisq; cauendum (ut supra) placuit. Quod si duobus coniunctim usufructus legatus sit: inuicem sibi cauere debebũt, & hæredi in casum illum, SI AD SOCIVM NON PERTINEAT VSVSFRVCTVS, HAEREDI REDDI.

IX. VLPIANVS lib. LI. ad edictum.

SI usufructus mihi legatus sit, eumq; restituere sim Titio rogatus: uidendum est, quis debeat cauere: utrum Titius, an ego, qui legata-

Universidad de Deusto Biblioteca

rius sum. An illud dicimus, mecum hæredem acturum, ut caueat: & cum fideicommissario me agere deberet? Et est expeditius hoc dicere: si mihi spes aliqua durat ususfructus, & cum tu amiseris, potest ad me recidere, id est, ad legatarium: ita rem expediri, ut tu mihi, ego domino proprietatis caueam. Quod si fideicommissarij caussa fructus mihi relictus est, nec est ulla spes ad me reuertendi ususfructus: recta uia fideicommissarium cauere oportet domino proprietatis. Illud sciendum est: siue iure ipso quis usumfructum habeat, siue etiam per tuitionem prætoris: nihilominus cogendum esse, fructuarium cauere, aut actiones suscipere. Planè si ex die proprietas alicui legata sit, ususfructus pure: dicendum esse Pomponius ait, remittendam hanc cautionem fructuario: quia certum sit, ad eum proprietatem, uel ad hæredem eius peruenturam. Si uestis ususfructus legatus sit: scripsit Pomponius, quanquam hæres stipulatus sit, finito usufructu, uestem reddi: attamen non obligari promissorem, si eam sine dolo malo attritam reddiderit. Si plures domini sint proprietatis, unusquisque pro sua parte stipulabitur.

X. PAVLVS *lib.* XL. *ad edictum.*

SI serui, qui nobis communis erat, usumfructum tibi legauero: necessaria erit hæc cautio hæredi meo. quamuis enim de proprietate possit communi diuidundo iudicio experiri: tamen caussa ususfructus, qui tuus proprius est, ad officium communi diuidundo iudicis non pertinebit.

XI. PAPINIANVS *lib.* VII. *responsorum.*

VSu quoq; domus relicto, boni uiri arbitratu cautionem interponi oportet. Nec mutatur, si pater hæredes filios simul habitare cum uxore legataria noluit.

XII. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

SI uasorum ususfructus relictus sit: non erit cautio senatusconsulti necessaria, sed illa sola, BONI VIRI ARBITRATV SE VSVRVM FRVITVRVM. Si igitur tradita sunt fruendi caussa: nemo dubitat, non fieri eius, qui accipit. non enim ideo traduntur, ut dominium recedat ab eo, qui tradit: sed ut utatur fruatur legatarius. ergo cum non fiant fructuarij uasa: uindicari â proprietario possunt, cautione nõ data. uidẽdum est de condictione, an possit locum habere. & proditum est, neminem rem suam, nisi furi condicere posse.

Di gesto

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM LIBER OCTAVVS.

DE SERVITVTIBVS. Tit. I.

MARTIANVS *lib.* II. *regularum.*

SEruitutes aut personarum sunt, ut usus, ut ususfructus: aut rerum, ut seruitutes rusticorum prædiorum & urbanorum.

II. VLPIANVS *lib.* XVII. *ad edictum.*

VNus ex dominis communium ædium seruitutem imponere non potest.

III. PAVLVS *lib.* XXI. *ad edictum.*

SEruitutes prædiorum aliæ in solo, aliæ in superficie consistunt.

IIII. PAPINIANVS *lib.* VII. *quæstionum.*

SEruitutes ipso quidem iure neq; ex tempore, neq; ad tempus, neq; sub conditione, neq; ad certam conditionem (uerbi gratia, QVAM DIV VOLAM) constitui possunt. Sed tamen si hæc adijciantur: per pacti, uel per doli exceptionem occurretur contra placita seruitutem uindicanti: idq; & Sabinum respondisse Cassius retulit, & sibi placere.

Modum adijci seruitutibus posse constat: ueluti quo genere uehiculi agatur, uel ut equo dũtaxat, aut certum pondus uehatur, uel ut grex ille traducatur, aut carbo portetur. Interualla quoq; dierum & horarum non ad temporis caussam, sed ad modũ pertinent iure constitutæ seruitutis.

V. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

VIa, iter, actus, aquæductus eisdem ferè modis constituuntur, quibus & usumfructum constitui diximus. Vsus seruitutum temporibus secerni potest: forte ut quis post horam tertiam usq; in horam decimam eo iure utatur, uel ut alternis diebus utatur.

VI. PAVLVS *lib.* XXI. *ad edictum.*

AD certam partem fundi seruitus tam remitti, q̃ constitui potest.

VII. IDEM *lib.* XV. *ad Plautium.*

VT pomum decerpere liceat, ut spaciari, ut cœnare in alieno possimus: seruitus imponi non potest. Si prædium tuum mihi seruiat: siue ego partis prædij tui dominus esse cœpero, siue tu mei: per partes quidẽ seruitus retinetur, licet ab initio per partes adqri non poterat.

VIII. VLPIANVS *lib.* XIIII. *ad L. Iuliã & Papiam.*

IVs cloacæ *immittendæ seruitus est.

als *mittende, als admittendæ.

IX. CELSVS *lib.* V. *digestorum.*

Si cui

Universidad de Deusto Biblioteca

SI cui ſimpliciter uia per fundũ cuiuſpiam cedatur, uel relinquatur: in infinito, uidelicet per quamlibet eius partem, ire agere licebit: modo ciuiliter. Nam quædam in ſermone tacite excipiuntur. nõ enim per uillam ipſam, nec per medias uineas ire agere ſinendus eſt: cum id æque commode per alteram partem facere poſſit, & minore ſeruiẽtis fundi detrimento. Verum conſtitit: ut quà primum uiam direxiſſet, eà demum ire agere deberet, nec amplius mutandæ eius poteſtatem haberet. ſic & Sabino q̃q; uidebatur, qui argumento riui utebatur, quem primo, quà liberet, ducere licuiſſet: poſtea, cũ ductus eſſet, transferre non liceret. quod & in uia ſeruandum eſſe, uerum eſt.

X. IDEM *lib.* XVIII. *digeſtorum.*

SI iter legatum ſit, quà, niſi opere facto, iri nõ poſſit: licere fodiendo, ſubſtruendo iter facere, Proculus ait.

XI. MODESTINVS *lib.* VI. *differentiarum.*

PRo parte dominij ſeruitutem adquiri non poſſe, uulgo traditur. Et ideo ſi quis fundum habens, uiam ſtipuletur, & partem fundi ſui poſtea alienet: corrumpit ſtipulationem, in eum caſum deducendo, à quo ſtipulatio incipere non poſſit. Pro parte quoq; neq; legari, neq; adimi uia poteſt: etſi id factũ ſit, neq; legatum, neq; adẽptio ualet.

XII. IABOLENVS *lib.* IIII. ἐπιτομῶν.

NOn dubito, quin fundo municipũ per ſeruũ recte ſeruitus adquiratur.

XIII. POMPONIVS *lib.* XIIII. *ad Q. Mutium.*

SI tam anguſti loci demonſtratione facta, uia conceſſa fuerit, ut neq; uehiculum, neq; iumentum ea inire poſſit: iter magis, quàm uia, aut actus adquiſitus uidebitur. Sed ſi iumentum per eam duci poterit, non etiam uehiculum: actus uidebitur adquiſitus.

XIIII. PAVLVS *lib.* XV. *ad Sabinum.*

SEruitutes prædiorum ruſticorum etſi corporibus accedunt, incorporales tamen ſunt, & idcirco uſu non capiuntur: uel ideo, quia tales ſunt ſeruitutes, ut non habeant certam cõtinuamq; poſſeſſionem. nemo enim tam perpetuo, tãq; continenter ire poteſt, ut nullo momento poſſeſſio eius interpellari uideatur. Idem & in ſeruituribus prædiorum urbanorum obſeruatur. Seruitus itineris ad ſepulchrũ, priuati iuris manet: & ideo remitti domino fundi ſeruientis, & adquiri etiam poſt religionem ſepulchri hæc ſeruitus poteſt. Publico loco interueniente, uel uia publica, hauſtus ſeruitus imponi poteſt, aquæ ductus nõ poteſt. à principe tamen peti ſolet, ut per uiam publicã aquam ducere ſine incommodo publico liceat. Sacri & religioſi loci interuentus, etiam itineris ſeruitutem impedit: cum ſeruitus per ea loca nulli deberi poteſt.

Pom-

XV. POMPONIVS *lib.* XXXIII. *ad Sabinum.*

QVoties nec hominum, nec prædiorum ſeruitutes ſunt (quia nihil uicinorum intereſt) non ualent: ueluti ne per fundum tuum eas, aut ne ibi conſiſtas. & ideo ſi mihi cõcedas, ius tibi non eſſe fundo tuo uti frui, nihil agitur: aliter atq; ſi mihi concedas, ius tibi non eſſe in fundo tuo aquam quærere, minuendæ aquæ meæ gratia. Seruitutum non ea natura eſt, ut aliquid faciat quis: ueluti uiridiaria tollat, aut amæniorem proſpectum præſtet, aut in hoc ut in ſuo pingat: ſed ut patiatur, aut non faciat aliquid.

XVI. IVLIANVS *lib.* XLIX. *digeſtorum.*

EI qui pignori fundum accepit, nõ eſt iniquum utilem petitionem ſeruituris dari, ſicuti ipſius fundi utilis petitio datur. Idemq; ſeruari conuenit & in eo, ad quem uectigalis fundus pertinet.

XVII. POMPONIVS *lib. ſingulari regularum.*

VIæ, itineris, actus, aquæ ductus pars, in obligationem deduci non poteſt: quia uſus eorum indiuiſus eſt. Et ideo ſi ſtipulator deceſſerit, pluribus hæredibus relictis, ſinguli inſolidum uiam petunt: & ſi promiſſor deceſſerit, pluribus hæredibus relictis, à ſingulis hæredibus ſolida petitio eſt.

XVIII. PAVLVS *lib.* XXXI. *quæſtionum Papiniani notat.*

IN omnibus ſeruitutibus, quæ aditione confuſæ ſunt, reſponſum eſt: doli exceptionẽ nocituram legatario, ſi non patiatur eas iterũ imponi.

XIX. LABEO *lib.* IIII. *poſteriorũ à Iaboleno epitomatorum.*

EI fundo, quem quis uendit, ſeruitutem imponi (etſi non ſit utilis) poſſe exiſtimo: ueluti ſi aquam alicui ducere non expediret, nihilo minus conſtitui ea ſeruitus poſſit. quædam enim habere poſſumus, quamuis ea nobis utilia non ſunt.

XX. IABOLENVS *lib.* V. *ex poſterioribus Labeonis.*

QVoties uia, aut aliquod ius fundi emeretur, cauendum eſſe putat Labeo, PER TE NON FIERI, QVO MINVS EO IVRE VTI POSSIM: qa nulla eiuſmodi iuris uacua traditio eſſet. Ego puto, uſum eius iuris pro traditione poſſeſſionis accipiendum eſſe: ideoq; & interdicta ueluti poſſeſſoria conſtituta ſunt.

XXI. PAVLVS *lib.* XXI. *ad edictum.*

SI intercedat ſolum publicum, uel uia publica: neq; itineris actusue, neq; altius tollendi ſeruitutes impedit: ſed immittendi, protegendi, proiciendi. Item fluminum & ſtillicidiorum ſeruitutem impedit: quia cælum, quod ſupra id ſolum intercedit, liberum eſſe debet. Si uſusfructus tuus ſit, ædium proprietas mea, quæ onera uicini ſuſtinere debeant: mecum inſolidum agi poteſt, tecum uero nullo modo.

Universidad de Deusto Biblioteca

DE SERVITVTIBVS VRBANORVM prædiorum Tit. II.

CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

VRbanorum prædiorum iura talia sunt: altius tollendi, * & officiendi luminibus uicini, aut non extollendi. item stillicidium auertendi in tectum, uel aream uicini, aut non auertendi. item immittendi tigna in parietem uicini: & denique proijciendi, protegendiue, cætera'q; istis similia.

als * aut.

II. VLPIANVS *lib.* XXIX. *ad Sabinum.*

EST & hæc seruitus eorum, ne prospectui officiatur.

III. PAVLVS *lib.* II. *institutionum*

LVminum seruitute constituta, id adquisitum uidetur, ut uicinus lumina uicini excipiat. cũ aũt seruitus imponitur, NE LVMINIBVS OFFICIATVR: hoc maxime adeptum uidebitur, ne ius sit uicino inuitis nobis altius ædificare, atq; ita minuere lumina nostrorũ ædificiorũ.

IIII. VLPIANVS *lib.* XVII. *ad edictum.*

INVITVM autem in seruitutibus accipere debemus, non solum qui contradicit, sed & qui non consentit. Ideo Pomponius libro quadragesimo, infanté & furiosum inuitos recte dici ait. non enim ad factũ, sed ad ius seruitutis hæc uerba referuntur.

V. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

HAec autem iura similiter, ut rusticorum quoq; prædiorum, certo tempore non utendo pereunt: nisi quod hæc dissimilitudo est, quod non omnino pereunt non utendo, sed ita si uicinus simul libertatem usucapiat. Veluti si ædes tuæ ædibus meis seruiant, ne altius tollantur, ne luminibus mearum ædium officiatur: & ego per statutum tempus fenestras meas præfixas habuero, uel obstruxero: ita demum ius meum amitto, si tu per hoc tempus ædes tuas altius sublatas habueris. alioquin si nihil noui feceris, retineo seruitutem. Item si tigni immissi ædes tuæ seruitutem debeant, & ego exemero tignum: ita demũ amitto ius meum, si tu foramen, unde exemptum est tignum, obtuaueris, & per constitutum tempus ita habueris. alioquin si nihil noui feceris, integrum ius meum permanet.

VI. POMPONIVS *lib.* XXVI. *ad Q. Mutium*

QVod aũt ædificio meo me posse consequi, ut libertatẽ usucaperẽ, dicitur: idem me non cõsecuturũ, si arborẽ in eodem loco sitam habuissem, Mutius ait, & recte: quia nõ ita in suo statu & loco maneret arbor, quemadmodum paries propter motus naturales arboris.

Caius

VII. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

PArietem, qui naturali ratione communis est: alterutri uicinorum demoliendi eũ, & reficiendi ius nõ est: quia non solus dominus est.

VIII. VLPIANVS *lib.* V. *ad edictum.*

CVm eo, qui tollendo obscurat uicini ædes, quibus non seruiat: nulla competit actio.

IX. MARCELLVS *lib.* IIII. *digestorum.*

SCAVRVS MARCELLO S. Binas ædes habeo. alteras tibi lego. hæres alteras ædes altius tollit, & luminibus tuis officit. nunquid cum illo agere putes? Et an interesse putes: suas ædes altius tollat, an hæreditarias? sed & de illo quæro. an per alienas ædes accessum hæres ad eam rem, quæ legatur, præstare debet: sicut solet quæri, cũ usus fructus loci legatus est, ad quem locũ accedi, nisi per alienum, non potest? MARCELLVS RESPONDIT. qui binas ædes habebat, si alteras legauit: non dubium est, quin hæres possit altius tollendo obscurare lumina legatarum ædium. Idem dicendum, si alteri ædes, alteri aliarum ædiũ usumfructum legauerit. Non autem simile est itineris argumentum: quia sine accessu nullum est fructus legatum: habitari autem potest etiam ædibus obscuratis. Cæterum usufructu loci legato, etiam accessus dandus est: quia & haustu aquæ relicto, iter quoq; ad hauriendum præstaretur. sed ita officere luminibus, & obscurare legatas ædes conceditur: ut non penitus lumen recludatur, sed tantum relinquatur, quantum sufficit habitantibus in usus diurni moderationem.

X. VLPIANVS *lib.* I. *de officio consulis.*

QVi luminibus uicinorum officere, aliudúe quid facere cõtra commodum eorum uolet: sciat se formam ac statum antiquorũ ædificiorum custodire debere. Si inter te & uicinum tuum non conuenit, ad quam altitudinem extolli ædificia, quæ facere instituisti, oportet: arbitrum accipere poteris.

XI. IABOLENVS *lib.* X. *ex Cassio.*

AEdificia, quæ seruiturem pariuntur, ne quid altius tollatur: uiridiaria supra eam altitudinem habere possunt. At si de prospectu est, eaq; obstatura sunt, non possunt.

XII. PROCVLVS *lib.* I. ἐπιστολῶν.

QVidam Iberius nomine, qui habet post horrea mea insulam, balnearia fecit secundũ parietem cõmunem. non licet aũt tubulos habere admotos ad parietem cõmunem, sicuti nec parietẽ quidem suũ sup parietem communem. de tubulis eo amplius hoc iuris est: quia per eos * flamma torretur paries. de qua re uolo, cũ Iberio loquaris, ne rẽ illi aliâs * incitã faciat. PROCVLVS RESPONDIT. nec Iberiũ de ea re dubitare puto, flammaquod retur.

quod rem non permissam faciat, tubulos secundum parietem communem exstruendo. Parietem communem incrustare licet secundum Capitonis sentẽtiam, sicut licet preciosissimas picturas habere in pariete communi. Cæterum si demolitus sit uicinus, & ex stipulatu actione damni infecti agatur: non pluris, quàm uulgaria tectoria, debent æstimari. quod obseruari & in incrustatione oportet.

XIII. PAPYRIVS IVSTVS *lib. I. constitutionum.*

IMperatores Antoninus & Verus augusti rescripserunt: in ea area, quæ seruitutem nulli deberet, posse dominum uel alium uoluntate eius ædificare, intermisso legitimo spacio à uicina insula.

XIIII. VLPIANVS *lib. XXIX. ad Sabinum*

INter seruitutes, NE LVMINIBVS OFFICIATVR. & NE PROSPECTVS OFFENDATVR: aliud & aliud obseruatur. quod in prospectu plus quis habet, ne quid scilicet officiatur ad gratiorem prospectum & liberum. in luminibus autem, ne lumina cuiusquam obscuriora fiant. quodcunq; igitur faciat ad luminis impedimentum, prohiberi potest, si seruitus debeatur. opus quoq; nouum ei nunciari potest, si modo sic faciat, ut lumini noceat.

als obijciatur cõtra grat.

XV. PAVLVS *lib. V. ὑπομνημάτων Alfeni digestorum.*

LVmen id est, ut cælum uideatur. & interest inter lumen & prospectum. nam prospectus etiam ex inferioribus locis est, lumen ex inferiore loco esse non potest.

XVI. VLPIANVS *lib. XXIX. ad Sabinum.*

SI arborem ponat, ut lumini officiat: æque dicendum erit, contra impositã seruitutem eum facere. nam & arbor efficit, quo minus cælum uideri possit. Si tamen id, quod ponitur, lumen quidem nihil impediat, solem autem auferat: siquidem eò loci, quo gratũ erat, eum non esse: potest dici, nihil contra seruitutem fieri. sin uero heliocamino uel solario: dicendum erit, quia umbram facit in locũ, cui sol fuit necessarius, contra seruitutem impositam fieri. Per cõtrarium si deponat ædificium, uel arboris ramos: quo facto, locus opacus quõdam, cœpit esse solis plenus: non facit contra seruitutem. hanc enim debuit, ne luminibus officiat. nunc non luminibus officit, sed plus æquo luminis facit. Interdum dici potest, eum quoq; qui tollit ædificium uel deprimit, luminibus officere: si forte κατ' ἀνάκλασιν lumen in eas ædes deuoluatur: Hæc lex traditionis, STILLICIDIA VTI NVNC SVNT, VT ITA SINT, hoc significat: impositam uicinis necessitatem stillicidiorum excipiendorum, non illud, ut etiam emptor stillicidia suscipiat ædificiorum uicinorum. Hæc igitur pollicetur uenditor: sibi quidem stillicidiorum seruitutem deberi, se autem nulli debere.

Quæ

Quæ de stillicidio scripta sunt, etiam in cæteris seruitutibus accipienda sunt: si in contrarium nihil nominatim actum est.

XVII. POMPONIVS *lib. X. ad Sabinum.*

SI fistulæ, per quas aquam ducas, ædibus meis adplicatæ, damnum mihi dent: in factum actio mihi competit, sed & damni infecti stipulari à te potero.

XVIII. PAVLVS *lib. VI. ad Sabinum.*

FIstulam iunctam parieti communi, quæ aut ex castello, aut ex cælo aquam caperet, non iure haberi Proculus ait: sed non posse prohiberi uicinum, quominus balineum habeat secundum parietem communẽ, quamuis humorem capiat paries: non magis, quàm si uelit in triclinio suo, uel in cubiculo aquam effundere. Sed Neratius ait: si talis sit usus tepidarij, ut assiduum humorẽ habeat, & ideo noceat uicino: posse eum prohiberi. Iuxta communem parietem, cameram ex figlino opere factam: si ita retineatur, ut etiam sublato pariete maneat: si modo non impediat refectionem communis parietis, iure haberi licet. Scalas posse me ad parietem communem habere, Sabinus recte scribit: quia remoueri eæ possunt.

XIX. IDEM *lib. XV. ad Sabinum.*

SEruitutes, quæ in superficie consistunt, possessione retinentur. Nã si forte ex ædibus meis in ædes tuas tignum immissum habuero: hoc ut immissum habeam, per caussam tigni possideo habendi consuetudinem. Idem eueniet, & si mœnianum in tuum immissum habuero, aut stillicidium in tuum proiecero: quia in tuo aliquid utor, & sic quasi facto quodam possideo. Si domo mea altior area tua esset, tuq; mihi per aream tuam in domum meam ire agere concessisses, nec ex plano aditus ad domum meam per aream tuam esset: uel gradus, uel cliuos propius ianuam meam iure facere possum: dum ne quid ultra, quàm quod necessarium esset, itineris caussa demoliar. Si sublatum sit ædificium, ex quo stillicidium cadit, & eadem specie ac qualitate reponatur: utilitas exigit, ut idem intelligatur. nam alioquin (si quis strictius interpretetur) aliud est, quod sequenti loco ponitur. & ideo sublato ædificio ususfructus interijt, quamuis area pars sit ædificij. Si seruitus stillicidij imposita sit: non licet domino seruientis areæ ibi ædificare, ubi casitare cœpit stillicidium. Si antea ex tegula casitauerit stillicidium: postea ex tabulato, uel ex alia materia casitare non potest.

Stillicidium, quoquo modo adquisitum sit, altius tolli potest. leuior enim fit eo pacto seruitus: cum quod ex alto cadit, lenius & interdũ nec directe perueniat ad locũ seruientem. inferius demitti non potest: quia fit grauior seruitus, id est, pro stillicidio flumen. Ea de caussa retro

Universidad de Deusto Biblioteca

quoq; duci poteſt ſtillicidiũ: quia in noſtro magis incipiet cadere. produci non poteſt: ne alio loco cadat ſtillicidium, quàm in quo impoſita eſt ſeruitus. Lenius facere poterimus, acrius non. Et omnino ſciendum eſt meliorem uicini conditionem fieri poſſe, deteriorem non poſſe: niſi aliquid nominatim in ſeruitute imponẽda immutatũ fuerit. Qui in area, in qua ſtillicidium cadit, ædificat: uſq; ad eum locum perducere ædificium poteſt, unde ſtillicidium cadit. Sed ſi in ædificio cadit ſtillicidium: ſupra ædificare ei conceditur, dum tamen ſtillicidium recte recipiatur.

XX. POMPONIVS *lib.* XXXIII. *ad Sabinum.*

SI domus tua ædificijs meis utranq; ſeruitutem deberet, & ne altius tolleretur, & ut ſtillicidium ædificiorum meorum reciperet: & tibi conceſſero, ius eſſe inuito me altius tollere ædificia tua: quod ad ſtillicidium meum attinet, ſic ſtatui debebit: ut ſi altius ſublatis ædificijs tuis, ſtillicidia mea cadere in ea non poſſint, ea ratione altius tibi ædificare nõ liceat: ſi non impediantur ſtillicidia mea, liceat tibi ea altius tollere.

XXI. IVLIANVS *lib.* II. *ex Minutio.*

QVi ædificium habet, poteſt ſeruitutem uicino imponere: ut non ſolum de his ei luminibus, quæ in præſentia ſunt, ſed etiam de his, quæ poſtea fuerint, caueat.

XXII. POMPONIVS *lib.* XXXIII. *ad Sabinum*

SI ſeruitus impoſita fuerit, LVMINA, QVAE NVNC SVNT, VT ITA SINT: de futuris luminibus nihil caueri uidetur. Quod ſi ita ſit cautum, NE LVMINIBVS OFFICIATVR: quia ambigua eſt ſcriptura, utrum ne his luminibus officiatur, quæ nunc ſunt, an etiã his, quæ poſtea quoq; fuerint: humanius eſt, uerbo generali omne lumen ſignificari, ſiue quod in præſenti, ſiue quod poſt tempus conuentionis contigerit. Futuro quoq; ædificio, quod nondum eſt: uel imponi, uel adquiri ſeruitus poteſt.

XXIII. PAVLVS *lib.* XV. *ad Sabinum.*

CVius ædificium iure ſuperius eſt, ei ius eſt in infinito ſupra ſuum ædificium imponere: dummodo inferiora ædificia nõ grauiore ſeruitute oneret, quàm pati debent.

XXIIII. POMPONIVS *lib.* XXXIII. *ad Sabinum.*

HOc quod dictum eſt de immiſſis, locum habet ex ædificio alio in aliud. aliter enim ſupra alienum ædificium ſuperius habere nemo poteſt. Si ex tribus ædibus in loco impari poſitis, ædes mediæ ſuperioribus ædibus ſeruiant, inferiores autem nulli ſeruiant: & paries communis, qui ſit inter ædes inferiores & medias, altius à domino inferiorum ædium ſublatus ſit: iure eum altius habiturum, Sabinus ait.

Paulus

XXV. PAVLVS *lib.* XV. *ad Sabinum.*

IN re communi nemo dominorum iure ſeruitutis, neq; facere quidquã inuito altero poteſt, neq; prohibere, quominus * alter faciat. nul li enim res ſua ſeruit. itaq; propter immenſas contentiones plerũq; res ad diuiſionem peruenit: ſed & per communi diuidundo actionem conſequitur ſocius, quominus opus fiat: aut ut id opus, quod fecit, tollat: ſi modo tori ſocietati prodeſt, id opus tolli.

al's *alteri fiat

XXVI. POMPONIVS *lib.* XXXIII. *ad Sabinum.*

SEd ſi inter me & te communes ſunt Titianæ ædes, & ex his aliquid non iure in alias ædes meas proprias immiſſum ſit: nempe tecum mihi agere licebit, aut rẽ perdere. Idem fiet, ſi ex proprijs tuis ædibus in communes meas & tuas ædes quid ſimiliter eſſet proiectum. mihi enim ſoli tecum eſt actio. Si in area communi ædificare uelis, ſocius prohibendi ius habet, quamuis tu ædificandi ius habeas à uicino cõceſſum: quod inuito ſocio in re communi non habeas ius ædificandi.

XXVII. PAVLVS *lib.* XV. *ad Sabinum.*

FOramen in pariete conclauis uel triclinij, quod eſſet proluendi pauimenti cauſſa: id neq; flumen eſſe, neq; tempore adquiri placuit. hoc ita uerum eſt, ſi in eum locum nihil ex cælo aquæ ueniat. neque enim perpetuam cauſſam habet, quod manu fit. at quod ex cælo cadit: & ſi non aſſidue fit, ex naturali tamen cauſſa fit, & ideo perpetuo fieri exiſtimatur. Omnes autem ſeruitutes prædiorum perpetuas cauſſas habere debent: & ideo neque ex lacu, neq; ex ſtagno concedi aquæductus poteſt. Stillicidij quoque immitendi naturalis & perpetua cauſſa eſſe debet.

XXVIII. POMPONIVS *lib.* XXXIII. *ad Sabinum.*

SI quid igitur ex eo foramine, ex quo ſeruitus non conſiſtit, damnum uicinus ſenſiſſet: dicendum eſt, damni infecti ſtipulationem locum habere.

XXIX. PAVLVS *lib.* XXV. *ad Sabinum.*

SI quis ædes, quæ ſuis ædibus ſeruirent, cum emiſſet, traditas ſibi accepit: confuſa ſublataq; ſeruitus eſt. & ſi rurſus uendere uult, nominatim imponenda ſeruitus eſt: alioquin libere ueneunt. Si partem prædij nactus ſim, quod mihi, aut cui ego ſeruiebam: non confundi ſeruitutem placet: quia pro parte ſeruitus retinetur. Itaq; ſi prædia mea prædijs tuis ſeruiant, & tuorum partem mihi, & ego meorum partem tibi tradidero: manebit ſeruitus. Item uſusfructus in alterutris prædijs adquiſitus, non * interrumpit ſeruitutem.

al's *corrumpit.

XXX. IDEM *lib.* XLV. *ad edictum.*

SI teſtamento damnatus hæres, ne officeret uicini luminibus, ſeruitutemq;

Universidad de Deusto Biblioteca

tutemq; præstaret, deposuit ædificium: concedenda erit legatario actio utilis, qua prohibeatur hæres, si postea extollere supra priorem modum ædificium conabitur.

XXXI. IVLIANVS *lib.* VII. *digestorum.*

SI ædes meæ seruiant ædibus Lucij Titij, & ædibus Publij Mæuij, ne altius ædificare mihi liceat: & à Titio precariò petierim, ut altius tollerem, atq; ita per statutum tempus ædificatum habuero: libertatem aduersus Publium Mæuium usucapiam. non enim una seruitus Titio & Mæuio debebatur, sed duæ. argumẽtum rei præbet, quod si alter ex his seruitutem mihi remisisset: ab eo solo liberarer, alteri nihilominus seruitutem deberem. Libertas seruitutis usucapitur, si ædes possidentur. quare si is, qui altius ædificatum habebat, ante statutum tempus ædes possidere desijt: interpellata usucapio est. Is aũt qui postea easdẽ ædes possidere cœperit: integro statuto tempore libertatem usucapiet. Natura enim seruitutum ea est, ut possideri non possint: sed intelligatur possessionem earum habere, qui ædes possidet.

XXXII. PAVLVS *lib.* V. ὑπομνημάτων *Alfeni digestorum.*

EVm debere columnam restituere, quæ onus uicinarum ædium ferat, cuius essent ædes, quæ seruirent: non eum, qui uellet imponere. nam cum in lege ædium ita scriptum esset, PARIES ONERI FERVNDO, VTI NVNC EST, ITA SIT: satis apte significari, in perpetuum parietem esse debere. non enim his uerbis IN PERPETVVM hoc dicitur, ut idẽ paries æternus esset (q̃d ne fieri quidem posset) sed uti eiusdem modi paries in perpetuum esset, qui onus sustineret. Quemadmodum si quis alicui cauisset, ut seruitutem præberet, quæ suum onus sustineret: si ea res, quæ seruiret, & tuũ onus ferret, perisset: alia in locum eius dari debeat.

XXXIII. IVLIANVS *lib.* II. *ex Minutio.*

ET qui duas areas habet, alteram tradendo, seruam alteri efficere potest.

XXXIIII. MARTIANVS *lib.* III. *regularum.*

SI binarum ædium dominus dixisset eas, quas uenderet, seruas fore, sed in traditione non fecisset mentionem seruitutis: uel ex uendito agere potest, uel incerti condicere, ut seruitus imponatur.

XXXV. PAPINIANVS *lib.* VII. *quæstionum.*

BInas quis ædes habebat, una contignatione tectas. utrasq; diuersis legauit. dixi (quia magis placet, posse duorũ tignũ esse, ita ut certæ partes cuiusq; sint) ex regione contignationis cuiusq; domini tigna fore: nec ullam inuicem habituros actionem, ius non esse immissum habere. nec interest, pure utrisq;, an sub conditione alteri ædes legatæ sint.

Paulus

XXXVI. PAVLVS *lib.* II. *quæstionum.*

IDemq; esse, & si duobus ædes cesserint.

XXXVII. IVLIANVS *lib.* VII. *digestorum.*

SI ædes meæ à tuis ædibus tantum distent, ut prospici non possint, aut medius mons earum conspectum auferat: seruitus imponi non potest.

XXXVIII. PAVLVS *lib.* I. *manualium.*

NEmo enim proprijs ædificijs seruitutem imponere potest: nisi & is qui cedit, & is cui ceditur, in conspectu habeant ea ædificia, ita ut officere alterum alteri possit.

XXXIX. IDEM *lib.* III. *responsorum.*

EOs, qui ius immittendi luminis non habuerunt, aperto pariete cõmuni, nullo iure fenestras immisisse respondi.

XL. SCAEVOLA *lib.* I. *responsorum.*

OLympico habitationem & horreũ, quod in ea domo erat, quo ad uiueret, legauit. iuxta eandem domũ hortus & cœnaculum, quod Olympico legatum non est, fuere. ad hortum autem & cœnaculum semper per domum, cuius habitatio relicta erat, aditus fuit. Quæsitum est, an Olympicus aditum præstare deberet? Respondi, seruitutem quidem non esse, sed hæredẽ transire per domum ad ea, quæ commemorata sunt, posse: dũ non noceat legatario. Lucius Titius aperto pariete domus suæ, quatenus stillicidij rigor, & tignorum protectus competebat, ianuam in publico aperuit. Quæro: cum neq; luminibus Publij Mæuij uicini, neq; itineri officeret, neq; stillicidium in uicini domo caderet: an aliquã actionẽ Publius Mæuius uicinus ad prohibendũ haberet? Respondi, secundum ea, quæ ꝓponerentur, nullam habere.

DE SERVITVTIBVS PRAEDIORVM rusticorum. Tit. III.

VLPIANVS *lib.* II. *institutionum.*

SEruitutes prædiorum rusticorum sunt hæ. iter, actus, uia, aquæductus. Iter est ius eundi ambulandi hominis, non etiam iumentum agendi. Actus est ius agendi uel iumentum, uel uehiculum. ita qui iter habet, actum non habet: qui actum habet, & iter habet, etiam sine iumento. Via est ius eundi, & agendi, & ambulandi. nam & iter & actum in se uia continet. Aquæductus est ius aquæ ducendæ per fundum alienum. In prædijs rusticis cõputanda etiã sunt: aquæhaustus, pecoris ad aquã adpulsus, ius pascendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ. Traditio plane & patientia seruitutum inducit officium prætoris.

Universidad de Deusto Biblioteca

II. NERATIVS *lib.IIII.regularum.*

RVsticorum etiam prædiorum seruitutes sunt, licere altius tollere, & officere prætorio uicini: uel cloacam habere licere per uicini domum, uel prætorium: uel protectum habere licere. Aquæductus uel *hauſtus aquæ per eundem locum ut ducatur etiam pluribus concedi poteſt: poteſt etiã, ut diuerſis diebus uel horis ducatur. Si aquæ ductus uel *hauſtus aquæ ſufficiens eſt: poteſt etiam pluribus per eundem locum concedi, ut & eiſdem diebus uel horis ducatur.

*aliâs utrubiq; deest.

III. VLPIANVS *lib.XVII.ad edictum.*

ITem ſic poſſunt ſeruitutes imponi: ut boues, per quos fundus colitur, in uicino agro paſcantur. quam ſeruitutem poni poſſe, Neratius libro ſecundo membranarum ſcribit. Idem Neratius etiam, ut fructus in uicini uilla cogantur, coactíq; habeantur, & pedamenta ad uineam ex uicini prædio ſumantur, conſtitui poſſe ſcribit. Eodem libro ait: uicino, cuius lapidicinæ fundo tuo immineant, poſſe te cedere: ius eſſe ei, terrã, rudus, ſaxa in fundũ tuũ iacere, poſitaq; habere: & ut lapides prouoluantur, ibíq; poſiti habeantur, indeq; exportentur. Qui habet hauſtum, iter quoq; habere uidetur ad hauriendum. Et (ut ait Neratius libro tertio membranarum) ſiue ei ius hauriẽdi, & adeundi ceſſum ſit, utrunq; habebit: ſiue tantum hauriendi, ineſſe & aditũ: ſiue tantum adeundi ad fontẽ, ineſſe & hauſtum. Hæc de hauſtu ex fonte priuato. Ad flumen autem publicum, idem Neratius eodem libro ſcribit, iter debere cedi, hauſtum non oportere: & ſi quis tantum hauſtum ceſſerit, nihil eum agere.

IIII. PAPINIANVS *lib.II.reſponſorum.*

PEcoris paſcendi ſeruitus, item ad aquam adpellendi (ſi prædij fructus maxime in pecore conſiſtat) prædij magis, q̃ perſonæ uidetur. Si tamen teſtator perſonam demonſtrauit, cui ſeruitutem præſtari uoluit: emptori, uel hæredi eius non eadem præſtabitur ſeruitus.

V. VLPIANVS *lib. XVII. ad edictum.*

ERgo ſecundum eum & uindicari poterit. Neratius ex Plautio ait: nec hauſtum, nec adpulſum pecoris, nec cretæ eximendæ calcisq; coquendæ ius poſſe in alieno eſſe, niſi fundum uicinum habeas: & hoc Proculũ, & Atilicinum exiſtimaſſe ait. Sed & ipſe dicit: ut maxime calcis coquendæ, & cretæ eximendæ ſeruitus conſtitui poſſit: non ultra poſſe, quàm quatenus ad eum ipſum fundum opus ſit.

VI. PAVLVS *lib.XV.ad Plautium.*

VEluti ſi figlinas haberem, in quibus ea uaſa fierent, quibus fructus eius fundi exportarentur (ſicut in quibuſdam fit, ut amphoris uinum euehatur) aut dolia fierent, uel tegulæ ad uillã ædificandam.

Sed

Sed ſi, ut uaſa uenirent, figlinæ exercerentur: uſusfructus erit. Item longe recedit ab uſufructu ius calcis coquendæ, & lapidis eximendi, & arenæ fodiendæ: ut lapides eximantur, & calx coquatur ædificandi eius gratia, quod in fundo eſt. item ſyluæ cæduæ, ut pedamenta in uineas non deſint. quid ergo, ſi prædiorum meliorem cauſſam hæc faciant? non eſt dubitandum, quin ſeruitus ſit. & hoc Mætianus probat in tantum, ut & talem ſeruitutem conſtitui poſſe putet, ut tugurium mihi habere liceat in tuo: ſcilicet ſi habeam paſcui ſeruitutem, aut pecoris adpellendi: ut ſi hyems ingruerit, habeam, quo me recipiam.

VII. IDEM *lib.XXXIX. ad edictum.*

QVi ſella, aut in lectica uehitur, ire non agere dicitur. Iumentum uero ducere nõ poteſt, qui iter tantum habet. Qui actum habet: & ploſtrum ducere, & iumentum agere poteſt: ſed trahendi lapidẽ, aut tignũ, neutri eorum ius eſt. quidã nec haſtam rectã ei deferre licere: quia neq; eũdi, neq; agendi gratia id faceret, & poſſent fructus eo modo lædi. Qui uiam habent, eundi agendíq; ius habent: pleriq; & trahendi quoq;, & rectam haſtam deferendi, ſi modo fructus non lædantur. In ruſticis aũt prædijs impedit ſeruitutem mediũ prædium, quod non ſeruit.

VIII. CAIVS *lib.VII.ad edictum prouinciale.*

VIæ latitudo ex lege duodecim tabularũ in porrectum octo pedes habeat: in amfractum, id eſt, ubi flexum eſt, ſedecim.

IX. PAVLVS *lib.I.ſententiarum.*

SEruitus aquæducendæ, uel hauriendæ, niſi ex capitẽ, uel ex fonte, conſtitui non poterat: hodie tamẽ ex quocunq; loco cõſtitui ſolet.

X. IDEM *lib.XXXIX. ad edictum.*

LAbeo ait, & talem ſeruitutem conſtitui poſſe, ut aquam quærere, & inuentam ducere liceat. nam ſi licet nondum ædificato ſeruitutem conſtituere: quare non æque liceat, nondum inuenta aqua, itidem conſtituere ſeruitutem? & ſi, ut quærere liceat, cedere poſſumus: etiam ut inuenta ducatur, cedi poteſt.

XI. CELSVS *lib.XXVI.digeſtorum.*

PEr fundum, qui pluriũ eſt, ius mihi eſſe eundi agendi poteſt ſeparatim cedi. Ergo ſubtili ratione non aliter meũ fiet ius, q̃ ſi omnes cedant: & nouiſſima demũ ceſſione ſuperiores omnes confirmabuntur. Benignius tamen dicetur: & antequàm nouiſſimus ceſſerit, eos qui antea ceſſerunt, uetare uti ceſſo iure non poſſe.

XII. MODESTINVS *lib.IX.differentiarum.*

INter actũ & iter nõnulla eſt differentia. Iter eſt eũ, quo quis pedes uel eques cõmeare poteſt: actus uero ubi & armẽta trajcere, & uehiculũ ducere liceat.

XIII. IABOLENVS *lib.X.ex Caſſio.*

Certo

Universidad de Deusto Biblioteca

CErto generi agrorũ adquiri seruitus potest, ueluti uineis. quodq; ea ad solum magis, quàm ad superficiem pertineat: ideo sublatis uineis, seruitus manebit. sed si in contrahenda seruitute aliud actũ erit: doli mali exceptio erit necessaria. Si totus ager itineri aut actui seruit: dominus in eo agro nihil facere potest, quo seruitus impediatur: quoniã ita diffusa est, ut oẽs glebæ ueniant. At si iter actusúe sine ulla determinatione legatus, modo determinabitur: quà primum iter determinatum est, eà seruitus consistit, cæteræ partes agri liberæ sunt. Igitur arbiter dandus, qui utroq; casu uiam determinare debet.

Latitudo actus itinerisq; ea est, quæ demonstrata est. quod si nihil dictum est, hoc ab arbitro statuendum est. In uia aliud iuris est. nam si dicta latitudo non est, legitima debetur. Si locus, non adiecta latitudine, nominatus est: per eum, quà libebit, iri poterit. Sin autem prætermissus est, æque latitudine non adiecta: per totũ fundũ una poterit eligi uia, duntaxat eius latitudinis, quæ lege comprehensa est. pro quo ipso, si dubitabitur, arbitri officium inuocandum est.

XIIII. POMPONIVS *lib.* XXXIII. *ad Sabinum.*

PEr quem locum uiam alij concessero, per eundem & alij aquæductum cedere non potero. sed etsi aquæductum alij concessero, alij iter per eundem locum uendere, uel alias cedere non potero.

XV. IDEM *lib.* XII. *ad Q. Mutium.*

QVintus Mutius scribit: cum iter aquæ uel quotidianæ, uel æstiuæ, uel quæ longiora interualla habeat, per alienum fundum erit: licere fistulam suam uel fictilem, uel cuiuslibet generis in riuo ponere, quæ aquam latius exprimeret: & quod uellet, in riuo facere, dum ne domino prædij aquagium faceret deterius.

XVI. CALLISTRATVS *lib.* III. *de cognitionibus.*

DIuus Pius aucupibus ita rescripsit. οὐκ ἔξεστιν ἄλογον, ἀκόντων δὲ τῶν ὑμᾶς ἐν ἀλλοτρίοις χωρίοις ἰξεύειν.

XVII. PAPYRIVS IVSTVS *lib.* I. *constitutionum.*

IMperatores Antoninus & Verus augusti rescripserunt: aquam de flumine publico pro modo possessionum ad irrigandos agros diuidi oportere, nisi proprio quis iure plus sibi datum iri debere ostenderit. Item rescripserunt: aquam ita demum permitri duci, si sine iniuria alterius id fiat.

XVIII. VLPIANVS *lib.* XIIII. *ad Sabinum.*

VNa est uia, & si per plures fundos imponatur: cũ una seruitus sit. Deniq; quæritur, an si per unum fundum iero, per alium non per tantũ tempus, quanto seruitus amittitur: an retineam seruitutem? Et magis est, ut aut tota amittat, aut tota retineatur. Ideoq; si nullo usus sum, tota amittitur: si uel uno, tota seruatur.

Paulus

XIX. PAVLVS *lib.* VI. *ad Sabinum.*

SI unus ex socijs stipuletur iter ad cõmunẽ fundũ: inutilis est stipulatio, quia nec dari ei potest. sed si omnes stipulentur, siue cõmunis seruus: singuli ex socijs sibi dari oportere petere possunt, quia ita dari eis potest à te: ne si stipulator uiæ plures hæredes reliquerit, inutilis stipulatio fiat.

XX. POMPONIVS *lib.* XXXIII. *ad Sabinum.*

SI mihi eodem tempore concesseris, & ire agere per tuum locum, & uti frui eo ius esse: deinde ego tibi concessero, ius mihi uti frui nõ esse: nõ aliter eo loco utéris fruéris, quàm ut ire agere mihi recte liceat. Item si educere per tuum fundum aquam iure potero, & in eo tibi ædificare inuito me ius non fuerit: si tibi concessero, ius esse ædificare: mihi dominus hanc seruitutem mihi præstare debebis, ne aliter ædifices, quã ut ductus aquæ meus maneat: totiusq; rei conditio talis esse debet, qualis esset, si una duntaxat initio concessio facta esset. Seruitus naturaliter, nõ manufacto opere, lædere potest fundum seruientem: quemadmodum si imbris aqua crescat in riuo, aut ex agris in eum confluat, aut aquæ fons secundum riuum, uel in eo ipso postea inuentus fuerit. Si fundo Seiano cõfinis fuerit fons, ex quo per fundum Seianum aquam iure ducebam: meo facto fundo Seiano, manet seruitus. Hauriendi ius non hominis, sed prædij est.

XXI. PAVLVS *lib.* XV. *ad Sabinum.*

SI mihi concesseris iter aquæ per fundum tuum, nõ destinata parte, per quam ducerem: totus fundus tuus seruiet.

XXII. POMPONIVS *lib.* XXXIII. *ad Sabinum.*

SEd quæ eius fundi loca tunc, cum ea fiet concessio, ædificijs, arboribus, uineis uacua fuerint: ea sola eo nomine seruient.

XXIII. PAVLVS *lib.* XV. *ad Sabinum.*

VIa constitui uel latior octo pedibus, uel angustior potest: ut tamẽ eam latitudinem habeat, qua uehiculũ ire poterit: alioquin iter erit, non uia. Si lacus perpetuus in fundo tuo est: nauigandi quoque seruitus, ut perueniatur ad fundum uicinum, imponi potest. Si fundus seruiens, uel is, cui seruitus debetur, publicetur: utroq; casu durant seruitutes: quia cum sua quisq; conditione fundus publicatur. Quæcunq; seruitus fundo debetur, omnibus eius partibus debetur. & ideo, quamuis particulatim ueniret, omnes partes seruitus sequitur: & ita, ut singuli recte agant, ius sibi esse eundi. Si tamen fundus, cui seruitus debetur, certis regionibus inter plures dominos diuisus est: quamuis omnibus partibus seruitus debeatur: tamen opus est, ut hi, qui nõ proximas partes seruienti fundo habebunt: transitũ per reliquas partes fundi diuisi iure habeant, aut si proximi patiantur, transeant.

XXIIII. POMPONIVS *lib.* XXXIII. *ad Sabinum.*

EX meo aquæductu, Labeo scribit, cuilibet me posse uicino cõmodare: Proculus, ut ne in meam partem fundi aliam, quàm ad quã seruitus adquisita sit, uti ea possim. Proculi sententia uerior est.

XXV. IDEM *lib.* XXXIIII. *ad Sabinum.*

SI partem fundi mei tibi certam uendidero: aquæductus ius, etiam si alterius partis caussa plerunq; ducatur, te quoq; sequetur. neq; ibi aut bonitatis agri, aut usus eius aquæ ratio habenda est: ita ut eam solã partem fundi, quæ preciosissima sit, aut maxime usum eius aquæ desideret, ius eius ducendæ sequatur: sed pro modo agri detenti aut alienati, fiat eius aquæ diuisio.

XXVI. PAVLVS *lib.* XLVII. *ad edictum.*

SI uia, iter, actus, aquæductus legetur simpliciter per fundum: facultas est hæredi, per quam partem fundi uelit, constituere seruitutem: si modo nulla captio legatario in seruitute sit.

XXVII. IVLIANVS *lib.* VII. *digestorum.*

SI cõmuni fundo meo & tuo seruiat fundus Sempronianus, & eundẽ in cõmune redemerimus: seruitus exstinguitur, quia par utriusq; domini ius in utroq; fundo esse incipit. At si proprio fundo meo, & proprio tuo idem seruiat: manebit seruitus, quia proprio fundo per communem seruitus deberi potest.

XXVIII. IDEM *lib.* XXXIIII. *digestorum.*

ITinere ad prædiũ commune duorum legato: nisi uterq; de loco itineris consentiat, seruitus neq; adquiritur, neq; deperit.

XXIX. PAVLVS *lib.* II. ἐπιτομῶν *Alfeni digestorum.*

QVi duo prædia confinia habuerat, superiorem fundum uendiderat, & in lege ita dixerat: ut aquam sulco aperto emptori educere in fundum inferiorem recte liceat. si emptor ex alio fundo aquã acciperet, & eam in inferiorem ducere uellet: quæsitum est, an possit id suo iure facere, nec ne? Respondit nihil amplius, quàm quod ipsius fundi siccandi caussa deriuaret, uicinum in inferiorem recipere debere.

XXX. IDEM *lib.* III. ἐπιτομῶν. *Alfeni digestorum.*

QVi duo prædia habebat, in unius uenditione aquam, quæ in fundo nascebat, & circa eã aquã late decẽ pedes exceperat. quæsitũ est, utrũ dominiũ loci ad eũ pertinear, an ut per eũ locũ accedere possit? Respondit, si ita excepisset, CIRCA EAM AQVAM LATE DECEM PEDES, iter duntaxat uideri uenditoris esse.

XXXI. IVLIANVS *lib.* II. *ex Minutio.*

TRia prædia continua trium dominorum obiecta erant. unius prædij dominus ex suo fundo in imum fundum seruitutem aquæ

aquæ quæsierat: & per medium fundũ, domino concedente, in suum agrũ ducebat. post ea idem summũ fundum emit: & imum fundum, in quẽ aquam induxerat, uendidit. quæsitum est, num imus fundus id ius aquæ amisisset: & quia utraq; prædia eiusdẽ domini facta essent, ipsa sibi seruire non potuissent? Negaui amisisse seruitutem: quia prædium, per quod aqua ducebatur, alterius fuisset. Et quemadmodum seruitus summo fundo, ut in imum fundũ aqua ueniret, imponi aliter non potuisset, q̃ ut per mediũ q̃q; fundũ duceretur: sic eadem seruitus eiusdem fundi amitti aliter non posset, nisi eodẽ tempore etiam per mediũ fundum aqua duci desijsset, aut omniũ tria simul prædia unius domini facta essent.

XXXII. AFRICANVS *lib.* VI. *quæstionum.*

FVndus mihi tecum cõmunis est partem tuam mihi tradidisti, & ad eundẽ uiam per uicinũ tuum ꝓprium. recte eo modo seruitutẽ constitutam ait: neq; quod dici solet, per partes nec adquiri, nec imponi seruitutes posse, isto casu locum habere. hic enim non pro parte seruitutem adquiri: utputa cũ in id tẽpus adquiratur, quo ꝓprius meus fundus futurus sit.

XXXIII. IDEM *lib.* IX. *quæstionum.*

CVm essent mihi & tibi fundi duo cõmunes Titianus & Seianus: & in diuisione cõuenisset, ut mihi Titianus, tibi Seianus cederet: inuicem partes eorũ tradidimus, & in tradendo dictũ est, ut alteri per alterum aquã ducere liceret. recte esse seruitutẽ impositam ait: maxime si pacto stipulatio subdita sit. Per plurium prædia AQVAM DVCI quoquo modo imposita seruitute: nisi pactũ uel stipulatio de hoc etiã subsecuta est: neq; eorum cuiuis, neq; alij uicino poterit haustum ex riuo cedere. pacto enim uel stipulatione interuenientibus, & hoc concedi solet: quamuis nullum prædium ipsum sibi seruire, neq; seruitutis fructus constitui potest.

XXXIIII. PAPINIANVS *lib.* VII. *quæstionum.*

VNus ex socijs fundi cõmunis, permittẽdo IVS ESSE IRE AGERE, nihil agit. Et ideo si duo prædia, quæ mutuo seruiebãt, inter eosdẽ fuerint cõmunicata (quoniã seruitutes per partes retineri placet) ab altero seruitus alteri remitti nõ potest. Quãuis enim unusq;q; sociorũ solus sit, cui seruitus debet: tamẽ q̃niã non psonæ, sed prædio debetur: neq; adquiri libertas, neq; seruitus remitti pro parte poterit. Si fons exaruerit, ex quo ductũ aquæ habeo, isq; post statutum tempus ad suas uenas redierit: an aquæductus amissus erit, quæritur.

XXXV. PAVLVS *lib.* XV. *ad Plautium.*

ET Atilicinus ait, Cæsarem Statilio Tauro rescripsisse in hæc uerba. Hi qui ex fundo *Satriano aquã ducere soliti sunt, adierũt me: propositueruntq; aquam, qua per aliquot annos usi sunt, ex fonte, qui

*aliàs *Supplinio, aliàs est in Sabino.*

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto Biblioteca

est in fundo Satriano, ducere non potuisse, quod fons exaruisset: & postea ex eo fonte aquam fluere cœpisse: petierúntq; me, ut quod ius non negligentia aut culpa sua amiserant, sed quia ducere non poterant, his restitueretur. Quorum mihi postulatio cum non iniqua uisa sit, succurrendum his putaui. Itaq; quod ius habuerunt primum, cum ea aqua ad eos peruenire non potuit, id eis restitui placet.

XXXVI. PAPINIANVS *lib. II. responsorum.*

CVm fundo, quem ex duobus retinuit uenditor, aquæ ducēdæ seruitus imposita sit: empto prædio quæsita seruitus, distractum deinuo prædium sequitur. nec ad rem pertinet, quod stipulatio, qua pœnam promitti placuit, ad personā emptoris (si forte ei frui nō licuisset) relata est.

XXXVII. PAVLVS *lib. III. responsorum.*

Αὐνίος Τίτιος γαίῳ Σείῳ τῷ ἀδελφῷ πλεῖστα χαίρειν. Ἴδατος τοῦ ἐόντος *ἐις τὴν κρήνην τὴν κατασκευασθεῖσαν ἐν ἰσθμῷ ὑπὸ τοῦ πατρός μου, δίδωμι καὶ χαρίζομαί σοι δουλεύειν εἰς τὴν οἰκίαν σου τὴν ἐν ἰσθμῷ, ἣν ὅπου δ' ἂν βούλῃ. Quæritur, an ex hac scriptura usus aquæ etiā ad hæredes Caij Seij pertineat? Paulus respondit, usum aquæ personalem ad hæredem Seij, quasi usuarij transmitti non oportere.

** Quidam hoc loco legendū putabat. Ἐκ κρήνης τῆς ἐν ἰσθμῷ κατασκευασθείσης.*

XXXVIII. IDEM *lib. I. manualium.*

FLumine interueniente uia constitui potest, si aut uado transiri potest, aut pontem habet. diuersum, si pōtonibus traijciatur. hæc ita, si ,ppter unius prædia flumē currat. Alioquin si tua prædia mihi uicina sint, deinde flumen, deinde Titij prædium, demū uia publica, in quam mihi iter adquiri uolo: dispiciamus, ne nihil uetet, à te mihi dari uiam usq; ad flumen, deinde à Titio usq; ad uiam publicam. sed & uideamus, num & si tu eorum prædiorum dominus sis, quæ trans flumen intra uiam publicam sint, idem iuris sit: quia uia consummari solet, uel usq; ad ciuitatem, uel usq; ad uiam publicam, uel usq; ad flumen, in quo pontonibus traijciatur, uel usq; ad proprium aliud eiusdem domini prædium. Quod si est, non uidetur interrumpi seruitus, quamuis inter eiusdem domini prædia flumen publicum intercedat.

COMMVNIA PRAEDIORVM TAM VRbanorum quàm rusticorum. Tit. IIII.

VLPIANVS *lib. II. institutionum.*

Edificia urbana quidem prædia appellamus. cæterum et si in uilla ædificia sint: æque seruitutes urbanorum prædiorum constitui possunt. Ideo autem hæ seruitutes prædiorum appellantur: quoniā sine prædijs constitui non possunt

possunt. nemo enim potest seruitutem adquirere, uel urbani, uel rustici prædij: nisi qui habet prædium.

II. IDEM *lib. XVII. ad edictum.*

DE aqua tollenda per rotam ex flumine uel haurienda, uel si quis seruitutem castello imposuerit: quidam dubitauerunt, ne hæ seruitutes non essent. Sed rescripto imperatoris Antonini ad Tullianum adijcitur: licet seruitus iure non ualuit, si tamen hac lege comparauit, seu alio quocunq; legitimo modo sibi hoc ius adquisiuit: tuendum esse eum, qui hoc ius possedit.

III. CAIVS *lib. VII. ad edictum prouinciale.*

DVorum prædiorum dominus si alterum ea lege tibi dederit, ut id prædium, quod datur, seruiat ei, quod ipse retinet, uel contra: iure imposita seruitus intelligitur.

IIII. IABOLENVS *lib. X. ex Cassio.*

CAueri, ut ad certam altitudinem monumentum ædificetur, non potest: quia id, quod humani iuris esse desijt, seruitutem non recipit. Sicut ne illa quidem seruitus consistere potest, ut certus numerus hominum in uno loco humetur.

V. IDEM *lib. II. ἐπιστολῶν.*

PRoprium solum uendendo, an seruitutē talem iniungere possim, ut mihi & uicino seruiat? Similiter si commune solum uendo, ut mihi & socio seruiat, an consequi possim? Respondi seruitutem excipere, nisi sibi, nemo potest. adiectio itaq; uicini pro superuacuo habenda est: ita ut tota seruitus ad eum, qui exceperit, pertineat. Solum autem commune uendendo, ut mihi & socio seruiat, efficere nō possum: quia per unum socium communi solo seruitus adquiri non potest.

VI. VLPIANVS *lib. XXVI. ad Sabinum*

SI quis duas ædes habeat, & alteras tradat: potest legem traditioni dicere, ut uel istæ, quæ non traduntur, seruæ sint his, quæ traduntur: uel contra, ut traditæ retentis ædibus seruiant: paruiq; refert, uicinæ sint ambæ ædes, an non. Idem erit & in prædijs rusticis. nam & si quis duos fundos habet, alium alij potest seruum facere tradendo. Duas autem ædes simul tradendo, non potest efficere alteras alteri seruas: quia neq; adquirere alienis ædibus seruitutem, neq; imponere potest. Si quis partem ædium tradat, uel partem fundi, non potest seruitutem imponere: quia per partes seruitus imponi non potest, sed nec adquiri. Planè si diuisit fundum regionibus, & sic partem tradidit: potest pro diuiso alterutri seruitutem imponere: quia non est pars fundi, sed fundus. Quod & in ædibus potest dici: si dominus pariete medio ædificato, unam domum in duas diuiserit: ut pleriq; faciunt. nam & hic pro

duabus domibus accipi debet. Item si duo homines binas ædes communes habeamus: simul tradendo idem efficere possumus, ac si ego solus proprias binas ædes haberẽ. sed & si separatim tradiderimus, idem fiet. sic tamen, ut nouissima traditio efficiat etiam præcedentem traditionem efficacem. Si tamen alteræ unius propriæ sint ædes, alteræ communes: neutris seruitutem uel adquirere, uel imponere nõ posse, Pomponius libro octauo ex Sabino scribit. Si in uenditione quis dixerit, seruas fore ædes, quas uendidit: necesse non habet liberas tradere. quare uel suis ædibus eas seruas facere potest, uel uicino concedere seruitutem, scilicet ante traditionem. Planè si Titio seruas fore dixit: siquidem Titio seruitutem concesserit, absolutum est: si uero alij concesserit, ex empto tenebitur. A' quo non abhorret, quod Marcellus libro sexto digestorum scribit. si quis in tradendo dixerit fundum Titio seruire, cum ei non seruiret, esset autem obligatus uenditor Titio ad seruitutem præstandam: an agere possit ex uendito, ut emptor seruitutem imponi patiatur prædio, quod mercatus est: magisq; putat permittendum agere. Idemq; ait, & ut possit uenditor Titio seruitutẽ uendere, æque agere permittendum. hoc ita demum, si excipiendæ seruitutis gratia id in traditione expressum est. cæterum si quis (inquit) ueritus, ne seruitus Titio debeatur, ideo hoc excepit: non erit ex uendito actio, si nullam seruitutem promisit.

VII. PAVLVS *lib. V. ad Sabinum.*

IN tradendis unis ædibus, ab eo, qui binas habet, species seruitutis exprimenda est: ne si generaliter seruire dictum erit, aut nihil ualeat, (quia incertum est, quæ seruitus excepta sit) aut omnis seruitus imponi debeat. Interpositis quoq; alienis ædibus, imponi potest, ut altius tollere liceat, uel non tollere: uel etiam si iter debeatur, ut ita conuaiescat, si medij s ædibus seruitus postea imposita fuerit: sicuti per plurium prædia seruitus imponi etiam diuersis temporibus potest. Quanq; dici potest, si tria prædia continua habeam, & extremum tibi tradam: uel tuo, uel meis prædijs seruitutẽ adquiri posse. Si uero extremo, quod retineam (quia & medium meum sit) seruitutem consistere. Sed si rursus aut id, cui adquisita sit seruitus, aut medium alienauero: interpellari eum, donec medio prædio seruitus imponatur.

VIII. POMPONIVS *lib. VIII. ad Sabinum.*

SI cum duas haberem insulas, duobus eodem momento tradidero: uidendum est, an seruitus alterutris imposita ualeat. quia alienis quidem ædibus nec imponi, nec adquiri seruitus potest: sed ante traditionem peractam suis magis adquirit, uel imponit is, qui tradit: ideoq; ualebit seruitus.

Idem

IX. IDEM *lib. X. ad Sabinum.*

SI ei, cuius prædiũ mihi seruiebat, hæres exstiti, & eam tibi hæreditatem uendidi: restitui in pristinum statum seruitus debet: quia id agitur, ut quasi tu hæres uidearis exstitisse.

X. VLPIANVS *lib. X. ad Sabinum.*

QVidquid uenditor seruitutis nomine sibi recipere uult, nominatim recipi oportet. nam illa generalis receptio, QVIBVS EST SERVITVS, VT ITA SIT, ad extraneos pertinet, nec ipsi uenditori *proficit ad iura eius conseruanda. nullam enim habuit. quia nemo ipse sibi seruitutem debet. quinimò & si debita fuisset seruitus, deinde dominium rei seruientis peruenisset ad me: consequenter diceretur, exstingui seruitutem. *als* prospicit.

XI. POMPONIVS *lib. XXXIII. ad Sabinum.*

REfectionis gratia accedendi ad ea loca, quæ non seruiant, facultas tributa est his, quibus seruitus debetur (quà tamen accedere eis sit necesse) nisi in cessione seruitutis, nominatim præfinitũ sit, quà accederetur. & ideo nec secundum riuum, nec supra eum (si forte sub terra aqua ducatur) locum religiosum dominus soli facere potest, ne seruitus intereat. & id uerum est. Sed & depressurum, uel adleuaturum riuum, per quem aquam iure duci potestatem habes, nisi si, id ne faceres, cautum sit. Si per tuum fundum ius mihi est, aquam riuo ducere: tacite hæc iura sequuntur, ut reficere mihi riuum liceat, ut adire q̃ proxime possim ad reficiendũ eum ego fabriq; mei: item ut spacium relinquat mihi dominus fundi, quà dextra & sinistra ad riuum eam, & quo terram, limum, lapidem, arenam, calcem iacere possim.

XII. PAVLVS *lib. V. ad Sabinum.*

CVm fundus fundo seruit, uendito q̃q; fundo seruitutes sequũtur. ædificia quoq; fundis, & fundi ædificijs eadẽ conditione seruiunt.

XIII. VLPIANVS *lib. VI. opinionum.*

VEnditor fundi Hieroniani fundo Borriano, quem retinebat, legem dederat, ne contra eũ piscatio thynnaria exerceretur. quamuis mari (quod natura omnibus patet) seruitus imponi priuata lege non potest: quia tamen bona fides contractus, legem seruari uenditionis exposcit: personæ possidentium, aut in ius eorum succedentium, per stipulationis uel uenditionis legem obligantur. Si constat in tuo agro lapidicinas esse: inuito te, nec priuato, nec publico nomine quisquam lapides cædere potest, cui id ius faciendi nõ est. nisi talis consuetudo in illis lapidicinis consistat: ut si quis uoluerit ex his cædere, non aliter hoc faciat, nisi prius solitum pro hoc solatium domino præstet. Ita tamen lapides cædere debet, postquàm satisfecit domino: ut

neq;

Universidad de Deusto Biblioteca

neq; usus necessarij lapidis intercludatur, neq; commoditas rei iure domino adimatur.

XIIII. IVLIANVS *lib.XLI. digestorum.*

ITem nihil prohibet iter sic constitui, ut quis interdiu duntaxat eat. quod circa prædia urbana etiam necessarium est.

XV. PAVLVS *lib.I.* Ὑπομνημάτων *Alfeni digestorum.*

QVi per certum locũ iter aut actum alicui cessit: eũ pluribus posse per eundem locũ, uel iter, uel actum cedere, uerũ est. quemadmodum si quis uicino suas ædes seruas fecit, nihilominus alijs (quot uolet) easdem ædes seruas facere potest.

XVI. CAIVS *lib.II. rerum quotidianarum.*

POtest etiam in testamento hæredem suum quis damnare, ne altius ædes suas tollat, ne luminibus ædium uicinarum officiat: uel ut patiatur eum tignum in parietẽ immittere, stillicidiaue aduersus eum habere: uel ut patiatur uicinum per fundum suum, uel hæredis ire agere, aquamue ex eo ducere.

XVII. VLPIANVS *lib.VII. quæstionum.*

SI precariò uicinus in tuo maceriã duxerit, interdicto QVOD PRECARIO agi nõ poterit: nec maceria posita, donatio seruitutis perfecta intelligitur: nec utiliter intendetur, ius sibi esse inuito te ædificatum habere, cum ædificium soli conditionem secutum, inutilem faciat intentionem. Cæterum si in suo maceriam precariò, qui seruitutem tibi debuit, duxerit: neq; libertas usucapiet, & interdicto QVOD PRECARIO utiliter cum eo agetur. Quod si donationis caussa permiseris: hoc interdicto agere non poteris, & seruitus donatione tollitur.

XVIII. PAVLVS *lib.I. manualium.*

REceptum est, ut plures domini, & non pariter cedentes, seruitutes imponant, uel adquirant: ut tamen ex nouissimo actu etiam superiores confirmentur, perindeq; fit, atq; si eodem tempore omnes cessissent. Et ideo si is, qui primus cessit, uel defunctus sit, uel alio modo partem suam alienauerit: post deinde socius cesserit: nihil agetur. cum enim postremus cedit, non retro adquiri seruitus uidetur: sed perinde habetur, ac si cum postremus cedit, omnes cessissent. igitur rursus hic actus pendebit, donec nouus socius cedat. Idem iuris est, etsi uni ex dominis cedatur, deinde in persona socij aliquid horum acciderit. Ergo & ex diuerso, si ei, qui non cessit, aliquid eorum contigerit: ex integro oẽs cedere debebunt. tantum enim tempus eis remissum est, quo dare facere uel diuersis temporibus possint. & ideo non potest uni, uel unus cedere. Idemq; dicendum est, si alter cedat, alter leget seruitutem. Nam si omnes socij legent seruitutem, & pariter eorum adeatur hæreditas: potest dici utile esse legatum. si diuersis temporibus: inutiliter dies legati cedit. neq; enim, sicut uiuentiũ, ita & defunctorum actus suspendi receptũ est.

SI SERVITVS VINDICETVR, VEL ad alium pertinere negetur Tit. V.

VLPIANVS *lib.XIIII. ad edictum.*

ACtiones de seruitutibus (siue rusticis, siue urbanis) eorũ sunt, quorum prædia sunt. Sepulchra autem nostri dominij non sunt. atquin uiam ad sepulchrum possumus uindicare.

II. IDEM *lib.XVII. ad edictum.*

DE seruitutibus in rem actiones competunt nobis ad exemplum earum, quæ ad usumfructum pertinent, tam confessoria, quàm negatoria: confessoria ei, qui seruitutes sibi competere contendit: negatoria domino, qui negat. Hæc autem in rem actio confessoria nõ alij, quàm domino fundi competit. seruitutem enim nemo uindicare potest, quàm qui dominium in fundo uicino habet, cui seruitutẽ dicit deberi. Recte Neratius scribit, si medij loci ususfructus legetur, iter quóque sequi: per ea scilicet loca fundi, per quæ qui usumfructum concessit, constitueret, quatenus est ad fruendum necessarium. Nanq; sciendum est iter, quod fruendi gratia fructuario præstatur, non esse seruitutem. neq; enim potest soli fructuario seruitus deberi: sed si fundo debeatur, & ipse fructuarius ea utetur. Pomponius dicit, fructuarium interdicto DE ITINERE uti posse, si hoc anno usus est. Alibi enim de iure, id est, in cõfessoria actione: alibi de facto, ut in hoc interdicto quæritur. quod & Iulianus libro quadragesimooctauo digestorum scribit. pro sententia Iuliani facit, quod Labeo scribit: etiam si testator usus sit itinere, qui legauit usumfructũ: debere utile interdictũ fructuario dari, quemadmodũ & hæredi uel emptori competunt hæc interdicta.

III. IDEM *lib.LXX. ad edictum.*

SEd & si partem fundi quis emerit, idem dicendum est.

IIII. IDEM *lib.XVII. ad edictum.*

LOci corpus non est dominij ipsius, cui seruitus debetur, sed ius eũdi habet. Qui iter sine actu, uel actum sine itinere habet, actione de seruitute utetur. In confessoriam actionem, quæ de seruitute mouetur, fructus etiam ueniunt. Sed uideamus, qui possunt esse fructus seruitutis. & est uerius, id demum fructuum nomine computandum, si quid intersit agentis, seruitutem non prohiberi. Sed & in negatoria actione (ut Labeo ait) fructus computantur, quanti interest petitoris, nõ

Universidad de Deusto Biblioteca

uti fundi ſui itinere aduerſarium. & hanc ſentẽtiam & Pomponius probat. Si fundus, cui iter debetur, plurium ſit: unicuiq; in ſolidum competit actio. & ita & Põponius libro quadrageſimoprimo ſcribit. ſed in æſtimatione id, quod intereſt, ueniet: ſcilicet quod eius intereſt, qui experietur. Itaq; de iure quidem ipſo ſinguli experientur, & uictoria etiã alijs proderit: æſtimatio autem ad id, quod eius intereſt, reuocabitur: quamuis per unum ſeruitus adquiri nõ poſſit. Sed & ſi duorum fundus ſit, qui ſeruiat: aduerſus unumquemq; poterit ita agi. & (ut Pomponius libro eodem ſcribit) quiſquis defendit, ſolidum debet reſtituere: quia diuiſionem hæc res non recipit. Si quis mihi itineris, uel actus, uel uiæ controuerſiam non faciat, ſed reficere, ſternere non patiatur: Pomponius ſcribit eodem libro, confeſſoria actione mihi utendum. Nam & ſi arborem impendentem habeat uicinus, quæ uiam, uel iter inuium, uel inhabile faciat: Marcellus quoq; apud Iulianum notat, petendum iter, uel uiam uindicandã. Sed de refectione uiæ & interdicto uti poſſumus, quod de itinere actuq; reficiẽdo cõpetit. nõ cõpetit tamen, ſi ſilice quis ſternere uelit: niſi nominatim id cõuenit. Sed & de hauſtu (quia ſeruitus eſt) cõperunt nobis in rẽ actiones. Competit etiam de ſeruitute actio domino ædificij, neganti ſeruitutem ſe uicino debere: cuius ædes non in totum liberæ ſunt, ſed ei, cum quo agitur, ſeruitutem nõ debẽt. Verbi gratia. habeo ædes, quibus ſunt uicinæ & Seianæ & Sempronianæ. Sempronianis ſeruitutem debeo. aduerſus dominum Seianarum uolo experiri, altius me tollere prohibentem. in rem actione experiar. licet eiũ ſeruiant ædes meæ: ei tamen, cũ quo agitur, non ſeruiunt. hoc igitur intendo: habere me ius altius tollendi, inuito eo, cum quo ago. quantũ eiũ ad eum pertinet, liberas ædes habeo. Si cui omnino altius tollere nõ liceat: aduerſus eum recte agetur, ius ei non eſſe tollere. Hæc ſeruitus & ei, qui ulteriores ædes habet, deberi poterit.

V. PAVLVS *lib. XXI. ad edictum.*

ET Ideo ſi inter meas & Titij ædes, tuæ intercedãt, poſſum Titij ædibus ſeruitutẽ imponere, ne liceat ei altius tollere, licet tuis non imponatur: quia donec tu non extollis, eſt *utilis ſeruitus.

*alijs * utilitas ſeruitutis.*

VI. VLPIANVS *lib. XVII. ad edictum.*

ET ſi forte, qui medius eſt (quia ſeruitutem non debebat) altius extulerit ædificia ſua, ut iam ego non uidear luminibus tuis obſtaturus, ſi ædificauero: fruſtra intendes ius mihi non eſſe, ita ædificatum habere, inuito te. Sed ſi intra ſtatutum tempus rurſus ædificium ſuum depoſuerit uicinus: renaſcetur tibi uindicatio.

Sciendum tamen, in his ſeruitutibus eundem eſſe poſſeſſorem iuris & petitorẽ: & ſi forte non habeam ædificatũ altius in meo, aduerſarius

ſarius meus poſſeſſor eſt. Nam cum nihil ſit innouatum: ille poſſidet, & ædificantem me, phibere poteſt & ciuili actione, & interdicto QVOD VI AVT CLAM. idem & ſi lapilli iactu impedierit. Sed & ſi patiente eo ædificauero: ego poſſeſſor ero effectus. Etiam de ſeruitute, quæ oneris ferendi cauſſa impoſita erit, actio nobis competit: ut & onera ferat, & ædificia reficiat ad eum modum, qui ſeruitute impoſita compræhenſus eſt. Et Gallus putat, non poſſe ita ſeruitutem imponi, ut quis facere aliquid cogeretur, ſed ne me facere prohiberet. Nam in omnibus ſeruitutibus refectionem ad eum pertinere, qui ſibi ſeruitutem adſerat: non ad eum, cuius res ſeruiat. Sed præualuit Seruij ſententia in propoſita ſpecie: ut poſſit quis defendere, ſibi ius eſſe cogere aduerſarium reficere parietem ad onera ſua ſuſtinẽda. Labeo autem hanc ſeruitutem non hominem debere, ſed rem. deniq; licere domino rem delinquere ſcribit. Hæc etiam actio in rem magis eſt, quàm in perſonam: & nõ alij competit, quàm domino ædium aduerſus dominũ. ſicuti cæterarum ſeruitutum intentio. Si ædes plurium dominorum ſint, an in ſolidum agatur, Papinianus libro tertio quæſtionum tractat: & ait ſingulos dominos inſolidum agere, ſicut in cæteris ſeruitutibus, excepto uſufructu. Sed non idem reſpõdendum eſſe inquit, ſi communes ædes eſſent, quæ onera uicini ſuſtinerent. Modus autẽ refectionis in hac actione ad eum modum pertinet, qui in ſeruitute impoſita cõtinetur: forte ut reficiat lapide quadrato, uel lapide ſtructili, uel quouis alio opere, quod in ſeruitute dictum eſt. Veniunt & fructus in hac actione: id eſt commodum, quod haberet, ſi onera eius ædium uicinus ſuſtineret.

Parietem autem meliorem quidem, quàm in ſeruitute impoſitum eſt, facere licet: deteriorem ſi faciat, aut per hanc actionem, aut per operis noui nunciationem prohibetur.

VII. PAVLVS *lib. XXI. ad edictum.*

HArum actionum euentus hic eſt: ut uictori officio iudicis aut res præſtetur, aut cautio. Res ipſa hæc eſt, ut iubeat iudex aduerſariũ emẽdare uicium parietis, & idoneum præſtare. Cautio autem, ut eum iubeat de reficiendo pariete cauere: neq; ſe, neq; ſucceſſores eius prohibituros altius tollere, ſublatumq; habere. & ſi cauerit, abſoluatur. ſi uero neq; rem præſtet, neq; cautionem: tanti condemnetur, quanti actor in litem iurauerit.

VIII. VLPIANVS *lib. XVII. ad edictum.*

SIcuti autem refectio parietis ad uicinum pertinet: ita fultura ædificiorum uicini, cui ſeruitus debetur, quàmdiu paries reficitur, ad inferiorem uicinum non debet pertinere. Nam ſi non uult ſuperior fulcire, deponat & reſtituat, cum paries fuerit reſtitutus. Et hic quoq; ſicut

Universidad de Deusto Biblioteca

in cæteris seruitutibus, contraria actio dabitur: hoc est, ius tibi non esse me cogere. Competit mihi actio aduersus eum, qui cessit mihi seruitutem: ut in parietem eius tigna immittere mihi liceat, superq; ea tigna (uerbi gratia) porticum ambulatoriam facere, superq; eum parietem columnas structiles imponere, quæ tectum porticus ambulatoriæ sustineant. Distant autem hæ actiones inter se: quod superior quidem locum habeat, etiam ad compellendum uicinum reficere parietem: hæc uero locum habet ad hoc solum, ut tigna suscipiat. quod non est contra genera seruitutum. Sed si quæratur, quis possessoris, quis petitoris partes sustineat? sciendum est, possessoris partes sustinere: (siquidem tigna immissa sint) eum, qui seruitutem sibi deberi ait: si uero non sunt immissa, eum qui negat. Et siquidem is obtinuerit, qui seruitutem sibi defendit: non debet ei seruitus cedi, siue recte pronunciatum est (quia habet) siue perperam, quia per sententiam nõ debet seruitus constitui, sed quæ est, declarari. Planè si non utendo post litem cõtestatã amisit dolo malo domini ædium: ei restitui oportet, quemadmodum placet in dominio ædium. Aristo *Cerellio Vitali respondit: non putare se, ex taberna *casearia fumum in superiora ædificia iure immitti posse, nisi ei rei seruitus talis admittatur. Ideo (ait) quia & ex superiore in inferiora non aquam, non quid aliud immitti licet. in suo enim alicui hactenus facere licet, quatenus nihil in alienum immittat. Fumi aũt, sicut aquæ, immissionẽ esse. posse igitur superiorem cum inferiore agere, ius illi non esse, id ita facere. Alfenũ deniq; scribere ait, posse ita agi: ius illi non esse in suo lapidem cædere, ut in meum fundum fragmenta cadant. Dicit igitur Aristo eum, qui tabernam *casearam à Minturnensibus cõduxit, ad superiora prohiberi posse fumum immittere. sed Minturnenses ei ex conducto teneri. agiq; sic posse dicit cum eo, qui eum fumum immittat, ius ei non esse fumum immittere. Ergo et per contrarium agi poterit, ei ius esse. quod & ipsum uidetur Aristo probare. Sed & interdictum VTI POSSIDETIS poterit locum habere, si quis prohibeatur, qualiter uelit, suo uti. Apud Pomponium dubitatur libro duodecimo lectionum, an quis possit ita agere, licere fumum non grauem (puta ex foco) in suo facere: *aut non licere.* & ait, magis non posse agi: sicut agi non potest, ius esse in suo ignem facere, aut sedere, aut lauare. Idem in diuersum probat. nam & balinei (inquit) uaporibus cum Quintilla cuniculum pergentem in hortos Iulij Vrsi instruxisset: placuit potuisse talem seruitutem imponi.

aliâs *Cerealio.

aliâs *rasoria. utrubiq;.

*hæc in nõ nullis non leguntur.

IX. PAVLVS lib. XXI. ad edictum.

SI eo loco, per quem mihi iter debetur, tu ædificaueris: possum intendere, ius mihi esse ire agere. quod si probauero: inhibebo opus tuum.

Item

Item Iulianus scribit, si uicinus in suo ædificando effecerit, ut ne stillicidium meũ reciperetur: posse me agere de iure meo, id est, ius mihi esse immittendi stillicidium, sicut in uia diximus. Et si quidem nondũ ædificauit: siue usumfructũ, siue uiam habet: ius sibi esse ire agere uel frui, intendere potest. quod si iam ædificauit dominus: is, qui iter & actum habet, adhuc potest intendere, ius sibi esse: fructuarius autem non potest, quia amisit usumfructum. & ideo de dolo actionem dandam hoc casu Iulianus ait. Contra si in itinere, quod per fundum tibi debeo, ædifices: recte intendam, ius tibi non esse, ædificare uel ædificatum habere: quemadmodum si in area mea quid ædifices. Qui latiore uia uel angustiore usus est, retinet seruitutem: sicuti qui aqua, ex qua ius habet utendi, alia mista usus est, retinet ius suum.

X. VLPIANVS lib. LIII. ad edictum.

SI quis diuturno usu & longa quasi possessione ius aquæ ducendæ nactus sit: non ei necesse est docere de iure, quo aqua constituta est (ueluti ex legato, uel alio modo) sed utilem habet actionem, ut ostendat per annos (forte tot) usum se non ui, non clam, non precariò. Agi autem hac actione poterit non tantum cum eo, in cuius agro aqua oritur, uel per cuius fundum ducitur: uerum etiam cum omnibus, ne quicunq; aquam ducerem, impediunt: exemplo scilicet cæterarum seruitutum. Et generaliter: quicunq; ne aquam ducerem impediet, hac actione cum eo experiri potero.

XI. MARCELLVS lib. VII. digestorum.

AN unus ex socijs in communi loco, inuitis cæteris, iure ædificare possit: id est, an si prohibeatur à socijs, possit cum ijs ita experiri, ius sibi esse ædificare: & an socij cum eo ita agere possint, ius sibi prohibendi esse, uel illi ædificandi non esse: & si ædificatum iam sit, num possint cum eo ita experiri, ius *illi nõ esse ita ædificatum habere: quæritur? Et magis dici potest: prohibendi potius, quàm faciendi ius socio esse: quia ille, qui facere conatur (ut dixi) quodammodo sibi alienum quoq; ius præcipit: si quasi solus dominus sit, ad suum arbitrium uti cõmuni iure uelit.

aliâs *tibi nõ est.

XII. IABOLENVS lib. II. ἐπιστολῶν.

FGi, ius illi non esse, tigna in parietem meum immissa habere. an & de futuris non immittendis cauendum est? Respondi. iudicis officio contineri puto, ut de futuro quoq; opere caueri debeat.

XIII. PROCVLVS lib. V. ἐπιστολῶν.

FIstulas, quibus aquam duco, in uia publica habeo: & hæ ruptæ inundant parietem tuum. puto te posse recte mecum agere, ius mihi non esse, flumina ex meo in tuum parietem fluere.

XIIII. POMPONIVS *lib.* XXXIII. *ad Sabinum.*

SI cum meus proprius paries esset, passus sim immittere tigna, quæ antea habueras: si noua uelis immittere, prohiberi à me potes: imò etiam agere tecum potero, ut ea quæ noua immiseris, tollas. Si pariés communis, opere *à te facto, in ædes meas se inclinauerit: potero tecum agere, ius tibi non esse, parietem illum ita habere.

aliâs altius.

XV. VLPIANVS *lib.* VI. *opinionum.*

ALtius ædes suas extollẽdo, si quis ut luminibus domus minoris annis uiginti quinq; uel impuberis, cuius curator uel tutor erat, officiatur, efficit: quamuis hoc quoq; nomine actione ipse hæredesq; teneantur (quia quod alium facientem prohibere ex officio necesse habuit, id ipse committere non debuit) tamen & aduersus possidentem easdem ædes, danda est impuberi uel minori actio, ut quod non iure factum est, tollatur.

XVI. IVLIANVS *lib.* VII. *digestorum.*

SI à te emero, ut mihi liceat ex ædibus meis in ædes tuas stillicidium immittere: & postea, te sciente, ex caussa emptionis immissum habeam: quæro, an ex hac caussa actione quadam uel exceptione tuendus sim? Respondi, utroq; auxilio me usurum.

XVII. ALFENVS *lib.* II. *digestorum.*

SI quando inter ædes binas paries esset, qui ita uentrem faceret, ut in uicini domo semipedem aut amplius procumberet: agi oportet, ius non esse, illum parietem ita proiectum in suũ esse, inuito se. Cum in domo Caij Seij locus quidam ædibus Annij ita seruiret, ut in eo loco positum habere ius ei non esset: & Seius in eo syluam seuisset,* neq; non labra, crateras, cucumellas positas haberet: Annio consiliũ omnes iurisperiti dederunt, ut cũ eo ageret, ius ei non esse, in eo loco ea posita habere, inuito se. Secundũ cuius parietem uicinus sterquilinium fecerat, ex quo paries madescebat: cõsulebatur, quemadmodum posset uicinum cogere, ut sterquilinium tolleret. Respondi, si in loco publico id fecisset, per interdictum cogi posse: sed si in priuato, de seruitute agere oportere: sed si damni infecti stipulatus esset, posse per eam stipulationem, si quid ex ea re sibi damni datum esset, seruare.

**aliâs. in qua labra, & teneras cucumellas.*

XVIII. IVLIANVS *lib.* VI. *ex Minutio.*

IS, cuius familia uicinum prohibebat aquam ducere, sui potestatem non faciebat, ut secum agi posset. quærit actor, quid sibi faciendum esset? Respondi, oportere prætorem caussa cognita iubere bona aduersarij possideri: & nõ ante inde discedere, quàm is actori ius aquæ ducendæ restituisset, & si quid, qui aquam ducere prohibitus esset, siccitatibus detrimenti cepisset: ueluti si prata arboresue exaruissent.

Martia-

XIX. MARTIANVS *lib.* III. *regularum.*

SI de communi seruitute quis bene quidem deberi intendit, sed aliquo mõdo litẽ perdidit culpa sua: non est æquũ hæc cæteris damno esse. Sed si per collusionem cessit litem aduersario: cæteris dandã esse actionem de dolo Celsus scribit, idq; ait Sabino placuisse.

XX. SCAEVOLA *lib.* IIII. *digestorum.*

TEstatrix fundo, quem legauerat, casas iunctas habuit. quæsitũ est, si hæ fundo legato nõ cederent: cumq; legatarius uindicasset, an iste fundus aliquã seruitutem casis deberet: aut si ex fideicõmissi caussa sibi dari legatarius desideraret, hæredes seruitutem aliquam casis excipere deberent? Respondi, debere. Plures ex municipibus, qui diuersa prædia possidebant, saltum cõmunem, ut ius compascendi haberẽt, mercati sunt: idq; etiã à successoribꝰ eorũ est obseruatũ. sed nõnulli ex his, qui hoc ius habebant, prædia illa sua ꝓpria uenundederunt. Quæro, an in uenditione etiam ius illud secutum sit prædia: cum eius uoluntatis uenditores fuerint, ut hoc alienarent? Respõdi, id obseruandum, quod actũ inter contrahentes esset: sed si uoluntas contrahentiũ manifesta non sit, & hoc ius ad emptores transire. Itẽ quæro, an cũ pars illorũ propriorũ fundorum legato ad aliquem transmissa sit, aliquid secum compascui iuris traxerit? Respondi, *cum id quoq; ius fundi, qui legatus esset, uideretur: id quoq; cessurum legatario.

*aliâs * id quod eius fundi, qui legatus esset, uidere tur, cessiurũ legatario.*

XXI. LABEO *lib.* I. πιθανῶν *à Paulo epitomatorum.*

SI qua aqua nondum apparet, eius iter cõstitui non potest. PAVLVS. Imò puto idcirco id falsum esse, quia cedi potest: ut aquam quærere, sed & inuentam ducere liceat.

QVEMADMODVM SERVITVTES AMITTANTVR. Tit. VI.

CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

SEruitutes prædiorum cõfunduntur, si idem utriusq; prædij dominus esse cœperit.

II. PAVLVS *lib.* XXI. *ad edictum.*

QVi iter & actum habet, si statuto tempore tantũ ierit: non perijsse actum, sed manere Sabinus, Cassius, & Octauenus aiunt. nam ire quoq; per se eum posse, qui actum haberet.

III. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

IVra prædiorũ morte & capitis deminutione non perire uulgo traditum est.

IIII. PAVLVS *lib.* XXVII. *ad edictum.*

TEr sepulchro debitum non utendo non amittitur.

Idem

Universidad de Deusto Biblioteca

V. IDEM *lib.* XXI. *ad edictum.*

SEruitus & per ſocium, & fructuarium, & bonæ fidei poſſeſſorem nobis retinetur.

VI. CELSVS *lib.* V. *digeſtorum.*

NAm ſatis eſt fundi nomine itum eſſe. Si ego uia, quæ nobis peruicini fundũ debebatur, uſus fuero, tu autẽ conſtituto tẽpore ceſſaueris: an ius tuum amiſeris? & econtrario, ſi uicinus, cui uia per noſtrum fundum debebatur, per meam partem ierit egerit, tuam partem ingreſſus non fuerit: an partem tuam liberauerit? reſpõdi. ſi diuiſus eſt fundus inter ſocios regionibus (quod ad ſeruitutem attinet, quæ ei fundo debebatur) perinde eſt, atq; ſi ab initio duobus fundis debita ſit: & ſibi quiſq; dominorum uſurpat ſeruitutem, ſibi non utendo deperdit, nec amplius in ea re cauſſæ eorum miſcentur. Nec fit iniuria ei, cuius fundus ſeruit, *qui fit eo melior: quoniam alter dominorum utendo, ſibi, non tori fundo proficit. Sed ſi is fundus, qui ſeruierit, ita diuiſus eſt: pluſculum dubitationis ea res habet. nam ſi certus ac finitus uiæ locus eſt: tunc ſi per longitudinem eius fundus diuiſus eſt, eadem omnia ſeruanda erunt, quæ ſi initio conſtituendæ eius ſeruitutis ſimiliter hi duo fundi fuiſſent. Si uero per latitudinem uiæ fundus diuiſus eſt (nec multum refert, æqualiter id factum ſit, an inæqualiter) tũc manet idem ius ſeruitutis, quod fundo indiuiſo fuerat: nec aut uſu deteneri, aut non utendo deperire, niſi tota uia, poterit. Nec ſi forte inciderit, ut ſemita, quæ per alterum duntaxat fundum erat, uteretur: idcirco alter fundus liberabitur. quoniam unũ, atq; eo modo indiuiduum ius uiæ eſt. Poſſunt tamen alterutrum fundum liberare, ſi modo hoc ſpecialiter cõuenit. Certe ſi is, cui ſeruitus debebatur, alterũ ex ea diuiſione fundum redemerit: non ideo minus ea re fundi alterius ſeruitus permanebit. nec uideo, quid abſurdi conſecuturum ſit eam ſententiam, fundo altero manente ſeruo: ſi modo & ab initio potuit anguſtior conſtitui uia, quãm lege finita eſt: & adhuc id loci ſupereſt in eo fundo, cui remiſſa ſeruitus non eſt, ut ſufficiat uiæ. Quod ſi minus loci ſupereſt, quãm uiæ ſufficiat: uterq; fundus liberabitur: alter propter redemptionem, alter quia per eum locum, qui ſupereſt, uia conſtitui non poteſt. Cæterum ſi ita conſtitutum eſt ius uiæ, ut per quamlibet partem fundi ire agere liceat, liceatq; uel ſubinde mutare: * aut ſi ita diuiſus eſt fundus, ut per quamlibet eius partem æque iri atq; agi poſſit: tunc perinde obſeruabimus, atq; ſi ab initio duobus fundis duæ ſeruitutes iniunctæ fuiſſent: ut altera retineri, altera non utendo poſſit deperire. Nec me fallit * alieno facto ius alterius immutatum iri: quoniam ante ſatius fuerat per alteram partem fundi ire agere, ut idem ius ei in alteram

aliâs *imò loco melior eſt. al's. in hoc quoq; melior.*

aliâs *nihil prohibet, atq; ſi. al's, at ſi.*

al's *alio.*

alteram partem fundi retineretur. Cõtra. illud commodum acceſſiſſe ei, cui uia debebatur: quod per duas pariter uias ire agere poſſit, *pedes octonos in porrectum, ſenosq; denos in amfractum.

alias *bis q;.*

VII. PAVLVS *lib.* XII. *ad Plautium.*

SI ſic conſtituta ſit aqua, ut uel æſtate tantum ducatur, uel uno menſe: quæritur, quemadmodum non utendo amittatur: quia non eſt continuum tempus, quo cum uti non poteſt, nõ ſit uſus? Itaq; & ſi alternis annis uel menſibus quis habeat aquam: duplicato cõſtituto tempore amittitur. idem & de itinere cuſtoditur. Si uero alternis diebus, aut die toto, aut nocte tantum: ſtatuto legibus tempore amittitur, quia una ſeruitus eſt. Nam & ſi alternis horis, uel una hora quotidie ſeruitutem habeat: Seruius ſcribit, perdere eum non utendo ſeruitutem: quia id quod habet, quotidianum ſit.

VIII. IDEM *lib.* XV. *ad Plautium*

SI ſtillicidij immittendi ius habeam in aream tuam, & permiſero ius tibi in ea area ædificandi: ſtillicidij immittendi ius amitto. Et ſimiliter ſi per tuum fundum uia mihi debeatur, & permiſero tibi in eo loco, per quem mihi uia debetur, aliquid facere: amitto ius uiæ. Is qui per partem itineris it, totum ius uſurpare uidetur.

IX. IABOLENVS *lib.* III. *ex Plautio.*

SI in partem aquagij aqua influxit: etiam ſi non ad ultima loca peruenit, omnibus tamen partibus uſurpatur.

X. PAVLVS *lib.* XV. *ad Plautium.*

SI communem fundum ego & pupillus haberemus: licet uterq; non uteretur, tamen propter pupillum & ego uiam retineo. Si is, qui nocturnam aquam habet, interdiu per conſtitutum ad amiſſionem tẽpus uſus fuerit: amiſit nocturnam ſeruiturem, qua uſus nõ eſt. Idem eſt in eo, qui certis horis aquæductum habens, alijs uſus fuit, nec ulla parte earum horarum.

XI. MARCELLVS *lib.* IIII. *digeſtorum.*

SI, cui uia uel actus debebatur, ut uehiculi certo genere uteretur, alio genere fuerit uſus: uideamus, ne amiſerit ſeruitutem, & alia ſit eius conditio, qui amplius oneris, quãm licuit, uexerit: magisq; hic plus, q̃ aliud egiſſe uideatur: ſicuti ſi latiore itinere uſus ſit, aut ſi plura iumenta egerit, quãm licuit, aut aquæ admiſcuerit aliam. Ideoq; in omnibus iſtis quæſtionibus ſeruitus quidem non amittitur: non autem concediturplus, quãm pactum eſt, in ſeruitute habere. Hæres cum legatus eſſet fundus ſub conditione, impoſuit ei ſeruitutes. an exſtinguantur, ſi legati conditio exiſtat, uideamus: an adquiſitæ ſequantur legatarium. & magis dicendum eſt, ut ſequantur.

XII. CELSVS *lib.* XXIII. *digestorum.*

QVi fundum alienum bona fide emit, si itinere, quod ei fundo debetur, usus est: retinet id ius itineris. idemq; et si precario, aut ui deiecto domino, possidet. fundus enim qualiter qualiter se habẽs, cum in suo habitu possessus est, ius nõ deperit neq; refert iuste, *nec ne possideat, qui talem eum possidet. Quare fortius, & si aqua per riuũ sua sponte perfluxit, ius aquæ ducendæ retinetur. quod & Sabino recte placet, ut apud Neratium libro quarto membranarum scriptum est.

*ediàs *nec ne ire possit, qui.

XIII. MARCELLVS *lib.* XVII. *digestorum.*

SI quis ex fundo, cui uiam uicinus deberet, uendidisset locum proximum seruienti fundo, non imposita seruitute: & intra legitimũ tempus, quo seruitutes pereunt, rursus eum locum adquisisset: habiturus est seruitutem, quam uicinus debuisset.

XIIII. IABOLENVS *lib.* X. *ex Cassio.*

SI locus, per quem uia, aut iter, aut actus debebatur, impetu fluminis occupatus esset: & intra tempus, quod ad amittendam seruitutem sufficit, alluuione facta restitutus est: seruitus quoq; in pristinum statum restituitur. Quod si id tempus præterierit, ut seruitus amittatur: renouare eam cogendus est. Cum uia publica fluminis impetu uel ruina amissa est, uicinus proximus uiam præstare debet.

XV. IDEM *lib.* II. ἐπιστολῶν.

SI cum seruitus mihi per plures fundos deberetur, medium fundũ adquisiui, manere seruitutem puto: quia toties confunditur seruitus, quoties uti ea is, ad quem pertinet, non potest. medio autem fundo adquisito potest consistere, ut per primum & ultimum iter debeat.

XVI. PROCVLVS *lib.* I. ἐπιστολῶν.

AQuam, quæ oriebatur in fundo uicini, plures per eundem riuum iure ducere soliti sunt, ita ut suo quisq; die à capite duceret: primo per eundem riuum, eumq; communem: deinde ut quisq; inferior erat, suo quisq; proprio riuo, unus statuto tẽpore, quo seruitus amittitur, non duxit. existimo eum ius ducendæ aquæ amisisse, nec per cæteros, qui duxerunt, eius ius usurpatum esse. proprium enim cuiusq; eorũ ius fuit, nec per aliũ usurpari potuit. Quod si pluriũ fundo iter aquæ debitum esset: per unum eorum omnibus ijs, inter quos is fundus communis fuisset, usurpari potuisset. Item si quis eorum, quibus aquæductus seruitus debebatur, & per eundẽ riuũ aquam ducebant, ius aquæ ducendæ non ducẽdo eam amiserit: nihil iuris eo nomine cæteris, qui suo utebantur, adcreuit: idq; commodum eius est, per cuius fundum id iter aquæ non utendo pro parte unius amissum est. libertate enim huius partis seruitutis fruitur.

Pompo

XVII. POMPONIVS *lib.* XI. *ex uarijs lectionibus.*

LAbeo ait: si is, qui haustum habet, per tempus, quo seruitus amittitur, non ierit ad fontẽ, nec aquam hauserit: iter quoq; eũ amisisse.

XVIII. PAVLVS *lib.* XV. *ad Sabinum.*

SI quis alia aqua usus fuerit, quàm de qua in seruitute imponenda actum est: seruitus amittitur. Tempus, quo non est usus præcedẽs fundi dominus, cui seruitus debebatur: imputatur ei, qui eius loco successit. Si cum ius haberes immittendi, uicinus statuto tempore ædificatum non habuerit, ideoq; nec tu immittere potueris: non ideo magis seruitutem amittes: quia non potest uideri usucepisse uicinus tuus libertatem ædium suarum, qui ius tuum non interpellauit.

XIX. POMPONIVS *lib.* XXXIII. *ad Sabinum.*

SI partem fundi uendendo lege cauerim, ut per eam partem in reliquum fundum meum aquam ducerem: & statutum tempus intercesserit, antequàm riuum facerem: nihil iuris amitto (quia nullum iter aquæ fuit) sed manet mihi ius integrum: quod si fecissem iter, nec usus essem, amittam. Si per fundum meum uiam tibi legauero, & adita mea hæreditate per constitutum tempus ad amittendam seruitutem, ignoraueris eam tibi legatam esse: amittes illam non utendo. quod si intra tempus, *quàm nescires tibi legatam seruitutẽ, fundũ tuum uendideris: ad emptorem uia pertinebit, si reliquo tempore ea usus fuerit: cũ scilicet quia tua esse cœperat, ut iam nec ius repudiãdi legatũ tibi possit contingere, cum ad te fundus non pertineat.

*als ante cũ scires.

XX. SCAEVOLA *lib.* I. *regularum.*

VSu retinetur seruitus, cum ipse, cui debetur, utitur, quiue in possessione eius est: aut mercenarius, aut hospes, aut amicus, uel medicus, qui ad uisitandum dominum uenit, uel colonus, uel fructuarius,

XXI. PAVLVS *lib.* V. *sententiarum.*

LIcet suo nomine,

XXII. SCAEVOLA *lib.* I. *regularum.*

DEniq; quicunq; quasi debita uia usus fuerit.

XXIII. PAVLVS *lib.* V. *sententiarum.*

SIue ad fundum nostrum facit, uel ex fundo.

XXIIII. SCAEVOLA *lib.* I. *regularum.*

LIcet malæ fidei possessor sit, retinebitur seruitus.

XXV. PAVLVS *lib.* V. *sententiarum.*

SEruitute usus non uidetur, nisi is, qui suo iure uti se credidit. ideoq; si quis pro uia publica, uel pro alterius seruitute usus sit: nec interdictum, nec actio utilis competit.

Universidad de Deusto Biblioteca

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM LIBER NONVS.

SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE dicetur. Tit. I.

VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad edictum.*

SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE DICETVR actio ex duodecim tabulis descendit. Quæ lex uoluit, aut dari quod nocuit, id est, id animal, quod noxiam commisit: aut æstimationem noxiæ offerre. noxia enim est ipsum delictum, quæ actio ad omnes quadrupedes pertinet.

Ait autem, PAVPERIEM FECISSE. Pauperies est damnũ sine iniuria facientis datũ. nec enim potest dici animal iniuriam fecisse, quod sensu caret. Itaq; (ut Seruius scribit) tunc hæc actio locum habet, cum commota feritate nocuit quadrupes: puta si equus calcitrosus calce percusserit, aut bos cornu petere solitus perierit, aut mulæ propter nimiam ferocitatem. Quod si propter loci iniquitatem, aut propter culpam mulionis, aut si plus iusto onerata quadrupes in aliquem onus euerterit: hæc actio cessabit, damnique iniuriæ agetur. Sed & si canis, cum duceretur ab aliquo, asperitate sua euaserit, & alicui damnum dederit: si contineri firmius ab alio potuit, uel per eum locum induci non debuit: hæc actio cessabit, & tenebitur, qui canem tenebat. Sed & si instigatu alterius fera damnum dedit, cessabit hæc actio. Et generaliter locum habet hæc actio, quoties contra naturam fera mota pauperiẽ dedit. Ideoq; si equus dolore concitatus, calce petierit: cessare istam actionem. sed eum, qui equum percusserit aut uulnerauerit, in factum magis, cũ lege Aquilia teneri: utiq; ideo, quia non ipse suo corpore damnum dederit. At si cum equum permulsit quis, uel palpatus est, calce eũ percusserit: erit actioni locus. Et si alia quadrupes aliam concitauit, ut damnum daret: eius, quæ cõcitauit, nomine agendum erit. Siue autem corpore suo pauperiem quadrupes dedit, siue per aliam rem, quam tetigit quadrupes: hæc actio locum habebit: utputa si plostro bos obtriuit aliquem, uel alia re deiecta. In bestijs autem propter naturalem feritatem, hæc actio locum non habet. & ideo si ursus fugit, & sic nocuit, non potest quondam dominus conueniri: quia desinit dominus esse, ubi fera euasit. & ideo etsi eum ursum occidero, meum corpus est. Cum arietes uel boues commisissent,

sissent, & alter alterum occidisset: Quintus Mutius distinxit, ut siquidem is perisset, qui aggressus erat: cessaret actio. si is, qui non prouocauerat: competeret actio. quamobrem eum ibi aut noxiam sarcire, aut noxam dedere oportere. Et cum etiam in quadrupedibus noxa caput sequitur: aduersus dominum hæc actio datur, non cuius fuerit quadrupes, cum noceret, sed cuius nunc est. Planè si ante litẽ contestatam decesserit animal, extincta erit actio. noxæ autem dedere, est animal tradere uiuum demum. Si commune plurium sit animal: aduersus singulos erit insolidum noxalis actio, sicut est in homine. Interdum autem dominus in hoc non conuenitur, ut noxæ dedat, sed etiam insolidum: utputa si in iure interrogatus, an sua quadrupes esset, responderet non esse suam. nam si constiterit eius esse: insolidum condemnabitur. Si post litem contestatã ab alio sit animal occisum: quia domino legis Aquiliæ actio competit, ratio in iudicio habebitur, quod noxæ dedendæ facultatem dominus amiserit. ergo ex iudicio proposito litis æstimationem offeret: nisi paratus fuerit actionem mandare aduersus eum, qui occidit. Hanc actionem nemo dubitauerit hæredi dari, cæteris q; successoribus. item aduersus hæredes cæteros q; successores nõ iure successionis, sed eo iure, quo domini sunt, competit.

II. PAVLVS *lib.* XXII. *ad edictum.*

HAec actio non solum domino, sed etiam ei, cuius interest, competit: ueluti ei, cui res commodata est. item fulloni, qui eo, quod tenetur, damnum uiderur pati. Si quis aliquem euitans (magistratũ forte) in tabernã proximã se immisisset, ibiq; à cane feroce læsus esset: nõ posse agi canis nomine, quidam putant. at si solutus fuisset: contra.

III. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

EX hac lege iam non dubitatur, etiam liberarum personarum nomine agi posse: forte si patremfamilias, aut filiumfamilias uulnerauerit quadrupes: scilicet ut non deformitatis ratio habeatur (cum liberũ corpus æstimationem non recipiat) sed impensarum in curationẽ factarum, & operarum amissarũ, quasq; amissurus quis esset, inutilis factus.

IIII. PAVLVS *lib.* XXII. *ad edictum.*

HAec actio utilis competit, & si non quadrupes, sed aliud animal pauperiem fecit.

V. ALFENVS *lib.* II. *digestorum.*

AGaso cum in tabernã equum deduceret, mulam equus olfecit. mula calcẽ reiecit, & crus Agasoni fregit. consulebatur, posset ne cum domino mulæ agi, quod ea pauperiem fecisset? respondi, posse.

AD LEGEM AQVILIAM. Tit. II.

Universidad de Deusto Biblioteca

VLPIANVS *lib.XVIII. ad edictum.*

LEx Aquilia omnibus legibus, quæ ante se de damno iniuria locutæ sunt, derogauit: siue duodecim tabularum, siue aliæ quæ fuerunt: quas nunc referre non est necesse. Certe lex Aquilia plebiscitum est: cum eam Aquilius tribunus plebis à plebe rogauerit.

II. CAIVS *lib.VII. ad edictum prouinciale.*

LEge Aquilia capite primo cauetur. QVI SERVVM SERVAM'VE ALIENVM ALIENAM'VE, QVADRVPEDEM, VEL PECVDEM INIVRIA OCCIDERIT: QVANTI ID IN EO ANNO PLVRIMI FVIT, TANTVM AES DARE DOMINO DAMNAS ESTO. Et infra deinde cauetur, ut aduersus inficiantem in duplum actio sit. Vt igitur apparet, seruis exæquat quadrupedes, quæ pecudũ numero sunt, & gregatim habentur: ueluti oues, capræ, boues, equi, muli, asini. Sed an sues pecudum appellatione continentur, quæritur. & recte Labeoni placet contineri. Sed canis inter pecudes non est. longe magis bestiæ in eo numero non sunt: ueluti ursi, leones, pantheræ. Elephanti autem & cameli, quoniã misti sunt (nam & iumentorum operam præstant, & natura eorum fera est) ideo primo capite contineri eos oportet.

III. VLPIANVS *lib. XVIII. ad edictum.*

SI seruus seruaũe iniuria occisus occisaũe fuerit: lex Aquilia locum habet. INIVRIA meritò adijcitur. non enim sufficit occisum, sed oportet iniuria id esse factum.

IIII. CAIVS *lib.VII. ad edictum prouinciale.*

ITaq; si seruum tuum latronem insidiantem mihi occidero, securus ero. nam aduersus periculum naturalis ratio permittit se defendere. Lex duodecim tabularum furem *noctu deprehensum occidere permittit: ut tamen id ipsum cum clamore testificetur. Interdiu autem deprehensum ita permittit occidere, si is se telo defendat: ut tamen æque cum clamore testificetur.

aliâs nocturnum occid.

V. VLPIANVS *lib.XVIII. ad edictum.*

SEd & si quemcunq; alium ferro se petentem quis occiderit: non uidebitur iniuria occidisse. & si metu quis mortis furẽ occiderit: non dubitabitur, quin lege Aquilia non teneatur. Sin autem cum posset ad præhendere, maluit occidere: magis est, ut iniuria fecisse uideatur. ergo & Cornelia tenebitur. Iniuriam autem hic accipere nos oportet, nõ quemadmodum circa iniuriarum actionem, contumeliam quandam: sed quod non iure factum est, hoc est, si contra ius, & culpa quis occiderit. Et ideo interdum concurrit actio legis Aquiliæ & iniuriarum: sed duæ

duæ erunt æstimationes, alia damni, alia contumeliæ. Igitur iniuriam hic accipiemus, damnum culpa datum etiam ab eo, qui nocere noluit.

Et ideo quærimus, si furiosus damnũ dederit, an legis Aquiliæ actio sit? Et Pegasus negauit. quæ enim in eo culpa sit, qui suæ mentis non est? & hoc uerissimum est. cessabit igitur Aquilia actio: quemadmodũ si quadrupes damnũ dederit, aut tegula *ceciderit. Sed & si infans damnum dederit: idem erit dicendum. Quod si impubes id fecerit: Labeo ait, quia furti tenetur, teneri & Aquilia eũ. & hoc puto uerum, si sit iam iniuriæ capax. Si magister in disciplina uulnerauerit seruum, uel occiderit: an Aquilia teneatur, quasi damnũ iniuria dederit? & Iulianus scribit: Aquilia teneri eum, qui eluscauit discipulum in disciplina. multo magis igitur in occiso idem erit dicendum. Proponitur autem apud eum species talis. sutor (inquit) puero discenti ingenuo filiofamilias, parum bene facienti, quod demonstratũ erat: forma calcei cerui cẽ ita percussit, ut oculus puero perfunderet. Dicit igitur Iulianus, iniuriarum quidem actionem non competere: quia non faciendæ iniuriæ caussa percusserit, sed monendi & docendi caussa. an ex locato, dubitat: quia leuis duntaxat castigatio concessa est docenti. sed lege Aquilia posse agi, non dubito.

*aliàs, occiderit.

VI. PAVLVS *lib XXII. ad edictum.*

PRæceptoris enim nimia sæuicia culpæ adsignatur.

VII. VLPIANVS *lib.XVIII. ad edictum.*

QVa actione patrem cõsecuturum ait, quo minus ex opera filij sui propter uiciatum oculũ sit habiturus, & impendia, quæ pro eius curatione fecerit. Occisum autem accipere debemus: siue gladio, siue etiam fuste, uel alio telo, uel manibus (si forte strangulauit eum) uel calce petijt, uel capite, uel qualiter qualiter. Sed & si quis plus iusto oneratus, deiecerit onus, & seruum occiderit: Aquilia locum habet. fuit enim in ipsius arbitrio, ita se non onerare. Nam etsi lapsus aliquis seruum alienum onere presserit: Pegasus ait, lege Aquilia eum teneri: ita demum, si uel plus iusto se onerauerit, uel negligentius per lubricum transierit. Proinde si quis alterius impulsu damnum dederit: Proculus scribit, neq; eum, qui impulit teneri (quia non occidit) neq; eum, qui impulsus est, quia damnum non iniuria dedit. secundũ quod in factum actio erit danda in eum, qui impulit. Si in conluctatione, uel in pancratio, uel pugiles, dum inter se exercentur, alius alium occiderit: siquidem in publico certamine, cessat Aquilia: quia gloriæ caussa & uirtutis, non iniuriæ gratia uidetur damnum datum. Hoc autem in seruo non procedit, quoniam ingenui solent concertare: in filiofamilias uulnerato procedit. Planè si cedentẽ uulnerauerit: erit Aquiliæ locus,

cus, ut si in certamine seruum occiderit:nisi domino cõmittente hoc factum sit.tunc enim Aquilia cessat. Sed & si quis seruum ægrotum leuiter percusserit,& is obierit:recte Labeo dicit, lege Aquilia eum teneri: quia aliud alij mortiferũ esse soleat. Celsus autem : multũ interesse, occiderit, an mortis caussam præstiterit : ut qui mortis caussam præstitit,nõ Aquilia,sed in factum actione teneatur. Vnde adserit eum, qui uenenum pro medicamento dedit,caussam mortis præstitisse, quẽadmodum & qui furenti gladium porrexerit . nam neq; hunc lege Aquilia teneri,sed in factũ. Sed si quis de ponte aliquem præcipitauit:Celsus ait (siue ipso ictu perierit,aut cõtinuo submersus est, aut lassatus ui fluminis uictus perierit)lege Aquilia teneri,quẽadmodum si quis puerum saxo illisisset. Proculus ait:si medicus seruum imperite secuit, uel ex locato,uel ex lege Aquilia actionem competere.

VIII. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

IDem iuris est, si medicamento perperam usus fuerit. Sed & qui bene secuit,& dereliquit curationem : securus non erit,sed culpæ reus intelligitur. Mulionem quoq; , si per imperitiam impetum mularum retinere non potuerit,& eæ alienum hominem obtriuerint: uulgo dicitur,culpæ nomine teneri. Idem dicetur,& si propter infirmitatem sustinere mularum impetum non potuerit.nec uidetur iniquum,si infirmitas culpæ adnumeretur:cum affectare quis non debeat,in quo uel intelligit,uel intelligere debet,infirmitatem suam alij periculosam futuram. Idem iuris est in persona eius,qui impetum equi, quo uehebatur, propter imperitiam uel infirmitatem retinere non potuerit.

IX. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad edictum.*

ITem si obstetrix medicamentum dederit,& inde mulier perierit:Labeo distinguit, ut siquidem suis manibus supposuit, uideatur occidisse: si uero dedit,ut illi mulier offerret, in factum actionem dandam. quæ sententia uera est. magis enim caussam mortis præstitit,quàm occidit. Si quis per uim , uel per suasum alicui medicamentum infudit,uel ore,uel clystere:uel si eũ unxit malo ueneno:lege Aqlia,quẽadmodum obstetrix supponens, tenetur. Si quis hominem fame necauerit:in factum actione teneri,Neratius ait. Si seruum meum equitãtem, concitato equo, effeceris in flumen præcipitari,atq; ideo homo perierit:in factum esse dandam actionem,Ofilius scribit : quemadmodum si seruus meus ab alio in insidias deductus, ab alio occisus esset.

Sed & si à iaculantibus per lusum seruus fuerit occisus, Aquiliæ locus est. Sed si cũ alij in campo iacularentur,seruus per eum locũ transierit, Aquilia cessat:quia non debuit per campũ iaculatoriũ iter intẽpestiue facere.qui tamẽ data opa in eũ iaculatus est,utiq; Aquilia tenebitur.

Paulus

X PAVLVS *lib.* XXII. *ad edictum.*

NAm lusus quoq; noxius in culpa est.

XI. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad edictum.*

ITem Mela scribit:si cũ pila quidam luderẽt , uehementius quis pila percussa,in tonsoris manus eandẽ deiecerit : & sic serui,quẽ tonsor radebat,gula sit præcisa,abiecto cultello:in quocunq; eorum culpa sit, eum lege Aquilia teneri. Proculus ait,in tonsore esse culpam . Et sanè si ibi tondebat,ubi ex consuetudine ludebatur,uel ubi transitus frequẽs erat:est quod ei imputetur. Quamuis nec illud male dicatur :si in loco periculoso sellã habenti tonsori se quis commiserit , ipsum de se queri debere. Si alius tenuit,alius interemit:is qui tenuit,quasi mortis caussam præbuit,in factum actione tenetur. Sed si plures seruũ percusserint:utrum omnes,quasi occiderint,teneantur,uideamus. Et si quidem apparet,cuius ictu perierit:ille,quasi occiderit,tenetur. quod si non apparet:omẽs,quasi occiderint,teneri Iulianus ait. Et si cum uno agatur, cæteri non liberantur.nam ex lege Aquilia quod alius præstitit, alium non liberat,cum sit pœna. Celsus scribit,si alius mortifero uulnere percusserit,alius postea exanimauerit:priorem quidem nõ teneri,quasi occiderit,sed quasi uulnerauerit(quia ex alio uulnere perijt)sed posterior teneri,quasi occiderit.quod & Marcello uidetur,& est probabilius. Si plures trabem deiecerint,& hominem oppresserint: æque ueteribus placet,omnes lege Aquilia teneri. Item cum eo, qui canem irritauerat,& effecerat,ut aliquem morderet:quamuis eum nõ tenuit, Proculus respondit , Aquiliæ actionẽ esse. Sed Iulianus eũ demũ Aquiliæ teneri,qui tenuit & effecit,ut aliquem morderet:cæterum si non tenuit,in factum agendum. Legis autem Aquiliæ actio hero comperit, *hoc est domino. Si in eo homine,quẽ tibi redhibiturus essem,dãnum iniuria datum esset:Iulianus ait,legis Aquiliæ actionem mihi cõpetere,meq; cum cœpero redhibere, tibi *quidquid fuero cõsecutus,* restituturũ. Sed & si seruus bona fide alicui seruiat:an ei cõpetat Aquiliæ actio:& magis in factum erit danda. Eum,cui uestimenta cõmodata sunt,non posse,si scissa fuerint,lege Aquilia agere,Iulianus ait:sed domino eam cõpetere. An fructuarius,uel usuarius legis Aquiliæ actionem haberet, Iulianus tractabat. & ego puto melius, utile iudicium ex hac caussa dandum.

** Hæc alias desunt.*

** Hæc in omibus fere desunt.*

XII. PAVLVS *lib.* X. *ad Sabinum.*

SEd & si proprietatis dominus uulnerauerit seruum uel occiderit, in quo ususfructus meus est:danda est mihi ad exemplũ legis Aquiliæ actio in eum pro proportione ususfructus:ut etiam ea pars anni in æstimationem ueniat,qua nondum ususfructus meus fuit.

XIII. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad edictum.*

LIber homo suo nomine utilem Aquiliæ habet actionẽ. directam enim non habet, quoniam dominus membrorum suorum nõui detur. Fugitiui autem nomine dominus habet. Iulianus scribit, si homo liber bona fide mihi seruiat: ipsum lege Aquilia mihi teneri. Si seruus hæreditarius occidatur: quæritur quis Aquilia agat, cum dominus nullus sit huius serui? Et ait Celsus, legem domino damna salua esse uoluisse. dominus ergo hæreditas habebitur. quare adita hæreditate hæres poterit experiri. Si seruus legatus post aditam hæreditatem sit occisus: cõpetere legis Aquiliæ actionem legatario, si modo post mortem serui agnouit legatum. quod si repudiauit: consequens esse ait Iulianus dicere, hæredi competere.

XIIII. PAVLVS *lib.* XXII. *ad edictum*

QVod si ipse hæres eum occiderit: dicendum est, dandam in eum legatario actionem.

XV. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad edictum.*

HVic scripturæ consequens est dicere, ut si ante aditam hæreditatẽ occidatur legatus seruus, apud hæredem remaneat Aquiliæ actio per hæreditatem adquisita. Quod si uulneratus sit ante aditam hæreditatem: in hæreditate quidem actio remansit, sed cedere eam legatario hæredem oportet. Si seruus uulneratus mortifere, postea ruina, uel naufragio, uel alio ictu maturius perijt: nõ q̃ si de occiso agi posse, sed q̃ si de uulnerato. sed si manumissus, uel alienatus ex uulnere perijt: de occiso agi posse, & Iulianus ait. Hæc ita tam uarie: quia uerum est eum à te occisum, tunc cum uulnerabas, quod mortuo eo demum apparuit: at in superiore non est passa ruina apparere, an sit occisus. Sed si uulneratum mortifere liberum & hæredem esse iusserit, deinde decesserit: hæredem eius agere Aquilia non posse.

XVI. MARTIANVS *lib.* IIII. *regularum.*

QVia in eum casum res peruenit, à quo incipere non potest.

XVII. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad edictum.*

SI dominus seruum suum occiderit: bonæ fidei possessori, uel ei qui pignori accepit, in factum actione tenebitur. *Si coniunctim duobus legetur Stichus, & alter eorum occisum repudiauerit: puto coniunctũ solũ posse Aquilia agere: quia retro adcreuisse dominiũ ei uidetur.

*hoc θεμιτὸν in pl. dect. Fl. nõ habetur.

XVIII. PAVLVS *lib.* X. *ad Sabinum.*

SEd & si is, qui pignori seruum accepit, occiderit eum, uel uulnerauerit: lege Aquilia & pignoraticia conueniri potest, sed alteutra contentus esse debebit actor.

XIX. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

Sed

SEd etsi communem seruum occiderit quis, Aquilia teneri eum Celsus ait. Idem est & si uulnerauerit.

XX. IDEM. *lib.* XVIII. *ad edictum.*

SCilicet pro ea parte, pro qua dominus est, qui agit.

XXI. IDEM *lib.* XVIII. *ad edictum.*

AIt lex, QVANTI IN EO ANNO PLVRIMI FVIT. Quæ clausula æstimationem habet damni, quod datum est. Annus autem retrorsum computatur, ex quo quis occisus est. Quod si mortifere fuerit uulneratus, & postea post longum interuallum mortuus sit: inde annum numerabimus secundum Iulianum, ex quo uulneratus est: licet Celsus contra scribat. Sed utrum corpus eius solum æstimamus, quanti fuerit, cum occideretur: an potius quanti interfuit nostra, non esse occisum? & hoc iure utimur, ut eius q̃d interest fiat æstimatio.

XXII. PAVLVS *lib.* XXII. *ad edictum.*

PRoinde si seruum occidisti, quem sub pœna tradendum promisi: utilitas uenit in hoc iudicium. Item caussæ corpori cohærentes æstimantur: ueluti si quis ex comœdis, aut symphoniacis, aut gemellis, aut quadriga, aut pari mularũ unum uel unam occiderit. nõ solum enim perempti corporis æstimatio facienda est: sed & eius ratio haberi debet, quo cætera corpora depreciata sunt.

XXIII. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad edictum.*

VNde Neratius scribit, si seruus hæres institutus occisus sit, etiam hæreditatis æstimationem uenire. Iulianus ait. si seruus liber & hæres esse iussus, occisus fuerit: neq; substitutum, neq; legitimum actione legis Aquiliæ hæreditatis æstimationem consecuturum, quæ seruo competere non potuit. quæ sententia uera est. precij igitur solũmodo fieri æstimationem: quia hoc interesse solummodo substituti uideatur. Ego autem puto nec precij fieri æstimationem: quia si hæres esset, & liber esset. Idem Iulianus scribit: si institutus fuero sub conditione SI MANVMISERO STICHVM, & Stichus sit occisus post mortem testatoris: in æstimationem hæreditatis precium etiam me consecuturum. propter occisionem enim defecit conditio. Quod si uiuo testatore occisus sit, hæreditatis æstimationem cessare: quia retrorsum, quanti plurimi fuit, inspicitur. Idem Iulianus scribit: æstimationem hominis occisi ad id tempus referri, quo plurimi in eo anno fuit. Et ideo si precioso pictori pollex fuerit precisus, & intra annum, quo precideretur, fuerit occisus: posse Aquilia agi, eoq; precio æstimandum, quanti fuit prius, quàm artem cum pollice amisisset. Sed & si seruus, qui magnas fraudes in meis rationibus cõmiserat, fuerit occisus: de quo quæstionem habere destinaueram, ut fraudium particeps erueretur: rectissi

me Labeo ſcribit, tanti æſtimandum, quanti mea intererat, fraudes ſer ui per eum cõmiſſas detegi: non quanti noxa ipſius ſerui ualeat. Sed etſi bonæ frugi ſeruus intra annum mutatis moribus occiſus ſit: preciũ id æſtimabitur, quanto ualeret prius, cũ mores mutaret. In ſumma. omnia commoda, quæ intra annum, quo interfectus eſt, precioſiorem ſeruum facerent: hæc accedere ad æſtimationem eius, dicendum eſt. Si infans ſit occiſus nondum anniculus: uerius eſt, ſufficere hanc actionem, ut æſtimatio referatur ad id tempus, quod intra annũ uixit.

Hanc actionem & hæredi cæterisq; ſucceſſoribus dari conſtat: ſed in hæredem uel cæteros hæc actio nõ dabitur, cum ſit pœnalis: niſi forte ex damno locupletior hæres factus ſit. Si dolo ſeruus occiſus ſit, & lege Cornelia agere dominum poſſe conſtat, & ſi lege Aquilia egerit, præiudicium nõ debere fieri Corneliæ. Hæc actio aduerſus confitentem competit in ſimplum, aduerſus negantem in duplum. Si quis hominem uiuum falſò confiteatur occidiſſe, & poſtea paratus ſit oſtendere hominẽ uiuum eſſe: Iulianus ſcribit ceſſare Aquiliã, quamuis confeſſus ſit ſe occidiſſe. hoc enim ſolum remittere actori confeſſoriam actionẽ, ne neceſſe habeat docere eum occidiſſe. cæterum occiſum eſſe hominem à quocunq; oportet.

XXIIII. PAVLVS *lib.* XXII. *ad edictum.*

HOc apertius eſt circa uulneratum hominem. nam ſi confeſſus ſit uulneraſſe, nec ſit uulneratus: æſtimationem cuius uulneris faciemus, uel ad quod tempus recurremus?

XXV. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad edictum.*

PRoinde ſi occiſus quidem non ſit, mortuus autem ſit: magis eſt, ut nõ teneatur de mortuo, licet faſſus ſit. Si procurator, aut tutor, aut curator, aut quiuis alius confiteatur abſentem uulneraſſe: confeſſoria in eos utilis actio danda eſt. Notandum: quod in hac actione, quæ aduerſus confitentem datur, iudex non rei iudicandæ, ſed æſtimandæ datur. nam nullæ partes iudicantis in confitentes ſunt.

XXVI. PAVLVS *lib.* XXII. *ad edictum.*

PVta enim, quod qui conuenitur, fateatur ſe occidiſſe: & paratus ſit æſtimationem ſoluere, & aduerſarius magni litem æſtimet.

XXVII. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad edictum.*

SI ſeruus ſeruum alienũ ſubripuerit, & occiderit: Iulianus & Celſus ſcribunt, & furti, & damni iniuriæ actionem cõpetere. Si ſeruus communis, id eſt, meus & tuus, ſeruum meum occiderit: legi Aquiliæ locus eſt aduerſus te, ſi tua uoluntate fecit: & ita Proculum exiſtimaſſe Vrſeius refert. Quod ſi non uoluntate tua fecit: ceſſare noxalem actionem, ne ſit in poteſtate ſerui, ut tibi ſoli ſeruiat. quod puto uerum eſſe.

Item

Item ſi ſeruus communis meus & tuus ſit occiſus à ſeruo Titij: Celſus ſcribit, alterutrum ex dominis agentem, aut litis æſtimationẽ conſecuturum pro parte, aut noxæ dedi ei in ſolidũ oportere: quia hæc res diuiſionem non recipiat. Serui autem occidentis nomine dominus tenetur: is uero, cui bona fide ſeruit, non tenetur. Sed an is, qui ſeruum in fuga habet, teneat nomine eius actione Aquiliæ, quæritur? Et ait Iulianus, teneri: & ueriſſimum eſt, cum & Marcellus conſentiat. Huius legis ſecundum quidem caput in deſuetudinem abijt. Tertio autem capite ait eadẽ lex: CAETERARVM RERVM PRAETER HOMINEM ET PECVDEM OCCISOS, SI QVIS ALTERI DAMNVM FASSIT, QVIDVE VSSERIT, FREGERIT, RVPERIT INIVRIA: QVANTI EA RES FVIT IN DIEBVS TRIGINTA PROXIMIS, TANTVM AES DOMINO DARE DAMNAS ESTO. Si quis igitur nõ occiderit hoiem uel pecudẽ, ſed uſſerit, fregerit, ruperit: ſine dubio ex his uerbis legis agendũ erit. Proinde ſi facẽ ſeruo meo obieceris, & eũ aduſſeris: teneberis mihi. Item ſi arbuſtum meum, uel uillam meam incenderis: Aquiliæ actionem habebo. Si quis inſulam meam uoluerit exurere, & ignis etiam ad uicini inſulam peruenerit: Aquilia tenebitur etiam uicino. non minus etiam inquilinis tenebitur, ob res eorum exuſtas. Si fornacarius ſeruus coloni ad fornacem obdormiſſet, & uilla fuiſſet exuſta: Neratius ſcribit, ex locato conuentũ præſtare debere, ſi negligens in eligendis miniſterijs fuit. Cæterum ſi alius ignem ſubiecerit fornaci, alius negligenter cuſtodierit: an tenebitur, qui ſubiecit? nã qui cuſtodijt, nihil fecit: qui recte ignẽ ſubiecit, non peccauit. quid ergo? puto utilem actionem cõpetere tam in eum, qui ad fornacem obdormiuit, quàm in eum, qui negligenter cuſtodijt. nec quiſquam dixerit eum, qui obdormiuit, rem humanam & naturalem paſſum: cũ deberet uel ignem exſtinguere, uel ita munire, ne euagaretur. Si furnum ſecundum parietem communem habeas, an damni iniuria tenearis? Et ait Proculus, agi non poſſe: quia nec cum eo, qui focum haberet. & ideo æquius puto, in factum actionẽ dandam: ſcilicet ſi paries exuſtus ſit. Sin autem nondum mihi damnũ dederis, ſed ita ignem habeas, ut metuam, ne mihi damnum des: damni infecti puto ſufficere cautionem. Proculus ait: cum coloni ſerui uillam exuſſiſſent, colonũ uel ex locato, uel ex lege Aquilia teneri: ita ut colonus poſſit ſeruos noxæ dedere: & ſi uno iudicio res eſſet iudicata, altero amplius non agendum. ſed hæc ita, ſi culpa colonus careat. cæterum ſi noxios ſeruos habuiſſet: damni eum iniuria teneri, cur tales habuerit. Idem ſeruandum & circa inquilinorum inſulæ perſonas ſcribit. quæ ſententia habet rationem. Si cũ apes meæ ad tuas aduolaſſent,

Universidad de Deusto Biblioteca

tu eas exusseris: legis Aquiliæ actionem competere, Celsus ait. Inquit lex RVPERIT. quod uerbum ferè omnes ueteres sic intellexerunt, CORRVPERIT. Et ideo Celsus quærit: si loliũ uel auenam in segetem alienam inieceris, quo eam inquinares: non solum QVOD VI AVT CLAM dominum posse agere, uel (si locatus fundus sit) colonum: sed etiam in factum agendum. & si colonus eam exercuit, caue re eum debere, AMPLIVS NON AGI: scilicet ne dominus amplius inquietet. nam alia quædam species damni est, ipsum quid corrumpere & mutare, ut lex Aquilia locum habeat: alia, nulla ipsius mutatione adplicare aliud, cujus molesta separatio sit. Cum eo planè, qui uinũ spurcauit, uel * effudit, uel acetũ fecit, uel alio modo uiciauit: agi posse Aquilia, Celsus ait: quia & effusum, uel acetum factum, corrupti appellatione contineatur. nec negat fractum & ustum contineri corrupti appellatione: sed non esse nouum, ut lex specialiter quibusdam enumeratis, generale subijciat uerbum, quo specialia complectatur. quæ sententia uera est. Rupisse autem eum utiq; accipiemus, qui uulnerauerit: uel uirgis, uel loris, uel pugnis ceciderit: uel telo, uel quo alio sciderit alicui corpus, uel tumorem fecerit. sed ita demum, si damnum iniuria datum est. cæterum si nullo seruum precio uiliorem deterioremúe fecerit: Aquilia cessat, iniuriarumq; erit agendum duntaxat. Aquilia enim eas ruptiones, quæ damna dant, persequitur. Ergo etsi precio quidem non sit deterior seruus factus, uerum sumptus in salutem eius & sanitatẽ facti sunt: in hæc mihi uidebitur damnũ datum, atq; ideo lege Aquilia agi posse. Si quis uestimenta sciderit, uel inquinauerit: Aquilia, quasi ruperit, tenetur. Sed & si quis milium, uel frumentum meum effuderit in flumen: sufficit Aquiliæ actio. Item si quis frumento arenam, uel aliud miscuerit, ut difficilis separatio sit: quasi de corrupto agi poterit. Si quis de manu mihi numos excussit: Sabinus existimat, damni iniuriæ esse actionem, si ita perierint, ne ad aliquem peruenirent: puta si in flumen, uel in mare, uel in cloacã ceciderunt. Quod si ad aliquem peruenerint ope & consilio: furti quidem agendum est, quod & antiquis placuit. Idem tamen & in factum dari posse actionem ait. Si mulier pugno, uel equa ictu à te percussa, eiecerit: Brutus ait, Aquilia teneri, quasi ruperit. Et si mulum plus iusto onerauerit, & aliquid membri ruperit: Aquiliæ locum fore. Si nauem * uenaliciarum mercium perforasset quis: Aquiliæ actionem esse, quasi ruperit, Viuianus scribit. Si oliuam immaturam decerpserit, uel segetẽ desecuerit immaturam, uel uuas crudas: Aquilia tenebitur. Quod si iam maturas: cessat Aquilia. nulla enim iniuria est: cum tibi etiam impensas donauerit, quæ in collectione huiusmodi fructuum impenduntur, at si

aliis * confudit.

aliis * uenalium.

at si collecta hæc interceperit: furti tenetur. Octauenus in uuis adijcit, nisi (inquit) in terram uuas proiecerit, ut effunderentur. Idem in sylua cædua scribit: ut si immaturam, Aquilia: quod si maturam interceperit, furti teneri eum, & arborũ furtim cæsarũ. Si salictum maturũ, ita ne stirpes læderes, tuleris: cessare Aquiliam. Et si puerum quis castrauerit, & preciosiorẽ fecerit: Viuianus scribit, cessare Aquiliam: sed iniuriarum erit agendum, aut ex edicto ædiliũ, aut in quadruplum. Si calicem diatretum faciendum dedisti, siquidẽ imperitia fregit: damni iniuria tenebitur. si nõ imperitia fregit, sed rimas habebat uiciosas: potest esse excusatus. Et ideo plerunq; artifices cõuenire solent, cũ huiusmodi materiæ dantur: non periculo suo se facere. quæ res ex locato tollit actionem, & Aquiliæ. Si cum maritus uxori margaritas extricatas dedisset in usum, ea inuito uel inscio uiro pforasset, ut pertusis in linea uteretur: teneri eã lege Aqlia, siue diuerterit, siue nupta est adhuc.

Si quis ædificij mei fores refregerit, aut ipsum ædificiũ diruerit: lege Aquilia tenetur. Si quis aquæductũ meũ diruerit: licet cæmenta mea sunt, quæ diruta sunt: tamẽ quia terra mea nõ sit, quã aquã duco: melio est dicere, actionẽ utilẽ dandã. Si ex plostro lapis ceciderit, & quid ruperit, uel fregerit: Aquilia plostrariũ teneri placet, si male composuerit lapides, & ideo lapsi sint. Si quis seruum conductum habens ad mulum regendum commendauerit ei mulum, & ille ad pollicem eum alligauerit loro, & mulus eruperit sic, ut & pollicem auelleret seruo, & se præcipitaret: Mela scribit, si pro perito imperitus locatus sit, ex conducto agendum cum domino ob mulũ ruptum uel debilitatum. sed si ictu aut terrore mulus turbatus sit: tunc dominũ eius, id est, muli aut serui cũ eo, qui turbauit, habiturum legis Aquiliæ actionem. Mihi aũt uidetur & eo casu, quo ex locato actio est, competere actionem Aquiliæ.

Item si uietori locaueris lacum uino plenum curãdum, & ille eum pertuderit, ut uinum sit effusum: Labeo scribit, in factum agendum.

XXVIII. PAVLVS lib. X. ad Sabinum.

QVi foueas ursorum ceruorumq; capiendorum caussa faciunt: si in itineribus fecerint, eoq; aliqd deciderit, factumq; sit deterius: lege Aquilia obligati sunt. at si in alijs locis, ubi solent fieri, fecerunt: nihil tenentur. Hæc tamen actio ex caussa danda est: ad est, si neq; denunciatũ est, neq; scierit, aut ꝓuidere potuerit. Et multa huiusmodi deprehenduntur, quibus submouetur petitor, si euitare periculum potuerit.

XXIX. VLPIANVS lib. XVIII. ad edictum.

QVemadmodũ si laqueos eò loci posuisses, quo ius ponendi nõ haberes, & pecus uicini in eos incidisset. Si, prectũ meũ, qd supra domũ tuã & nullo iure habebã, recidisses: posse me tecũ damni iniuria agere,

Universidad de Deusto Biblioteca

agere, Proculus ſcribit. debuiſſe enim mecum, ius mihi non eſſe protectum habere, agere: nec æquũ eſſe, damnum me pati, reſciſſis à te meis tignis. Aliud eſt dicendum ex reſcripto imperatoris Seueri: qui ei, per cuius domũ traiectus erat aquæductus citra ſeruitutem, reſcripſit: ſuo iure poſſe eum intercidere, & merito. intereſt enim, quod hic in ſuo protexit, ille in alieno fecit. Si nauis tua impacta in meã ſcaphã damnũ mihi dedit: quæſitum eſt, quæ actio mihi competat? Et ait Proculus, ſi in poteſtate nautarũ fuerit, ne id accideret, & culpa eorum factum ſit: lege Aquilia cum nautis agendum. quia parui referret, nauẽ immittendo, aut uerriculum ad nauem ducendo, an tua manu damnum dederis: quia omnibus modis his per te damno afficior. ſed ſi fune rupto, aut cum à nullo regeretur, nauis incurriſſet: cum domino agendũ non eſſe. Item Labeo ſcribit. ſi cum ui uentorum nauis impulſa eſſet in funes anchorarum alterius, nautæ funes præcidiſſent: ſi nullo alio modo, niſi præciſis funibus, explicare ſe potuiſſent: nullam actionem dandam. Idemq; Labeo & Proculus & circa retia piſcatorum, in quæ nauis inciderat, exiſtimauerunt. Planè ſi culpa nautarum id factum ſit, lege Aquilia agendum. Sed ubi damni iniuria agitur: ob retia, non piſcium, qui ideo capti non ſunt, fieri æſtimationem: cum incertum fuerit, an caperentur. Idemq; & in uenatoribus, & aucupibus probandum. Si nauis alteram contra ſe uenientem obruiſſet: aut in gubernatorem, aut in ductorem actionem competere damni iniuriæ, Alfenus ait. Sed ſi tanta uis naui facta ſit, quæ tẽperari non potuerit: nullam in dominũ dandam actionem. ſi autem culpa nautarũ id actum ſit: puto Aquiliæ ſufficere. Si funem quis, quo religata erat nauis, præciderit: de naue, quæ perijt, in factum agendum. Ex hoc legis capite de omnibus animalibus læſis, & quæ pecudes non ſunt, agendum eſt: utputa de cane. ſed & de apro, & leone, cæterisq; feris & *auibus idem erit dicendum. Municipales magiſtratus, ſi damnum iniuria dederint, poſſunt Aquilia teneri. Nam & cũ pecudes aliquis pignori cepiſſet, & fame eas necaſſet, dum nõ patitur eis cibaria adferri: in factũ actio danda eſt. Item ſi dum putat ſe ex lege capere pignus, non ex lege ceperit, & res tritas corruptasq; reddat: dicitur legẽ Aquiliam locũ habere. quod dicendum eſt, etſi ex lege pignus ceperit. Si quid tamẽ magiſtratus aduerſus reſiſtentem uiolentius fecerit: non tenebitur Aquilia. nam etſi cũ pignori ſeruum cepiſſet, ille ſe ſuſpenderit, nulla dat actio. Hæc uerba, QVANTI IN TRIGINTA DIEBVS PROXIMIS FVIT, & ſi non habent uerbum PLVRIMI, ſic tamen accipienda conſtat.

aliâs *apibus.

XXX. PAVLVS *lib.* XXII. *ad edictum.*

QVi occidit adulterum deprehenſum ſeruum alienum, hac lege non

non tenebitur. Pignori datus ſeruus ſi occiſus ſit, debitori actio competit. ſed an & creditori danda ſit utilis: quia poſſit intereſſe eius, quod debitor ſoluendo non ſit, aut quod litem tempore amiſerit: quæritur? Sed iniquum fuerit, & domino & creditori eum teneri: niſi ſi quis putauerit, nullam in ea re debitorem iniuriam paſſurũ, cum proſit ei ad debiti quantitatem: & quod amplius conſecuturus ſit ab eo, uel ab initio in id, quod amplius ſit, quàm in debito, debitori dandam eſſe actionẽ. Et ideo in his caſibus, in quibus creditori danda eſt actio propter inopiam debitoris, uel quod litem amiſerit: creditor quidem uſq; ad modũ debiti habebit Aquiliæ actionem, ut proſit hoc debitori: ipſi autem debitori in id, quod debitũ excedit, competet Aquiliæ actio. Si quis alienum uinum uel frumentum conſumpſerit, non uidetur damnum iniuria dare: ideoq; utilis danda eſt actio. In hac actione, quæ ex hoc capitulo oritur, & dolus & culpa punitur. Ideoq; ſi quis in ſtipulam ſuam uel ſpinam comburendæ eius cauſſa ignem immiſerit, & ulterius euagatus & progreſſus ignis, alienam ſegetem uel uineam læſerit: requiramus, num imperitia eius, aut negligentia id acciderit. Siquidẽ die uentoſo id fecit, culpæ reus eſt. nam & qui occaſionem præſtat, ipſe damnum feciſſe uidetur. in eodem crimine eſt, & qui non obſeruauit, ne ignis longius procederet. At ſi omnia, quæ oportuit, obſeruauit, uel ſubita uis uenti longius produxit ignem: caret culpa. Si uulneratus fuerit ſeruus non mortifere, negligentia autem perierit: de uulnerato actio erit, non de occiſo.

XXXI. IDEM *lib.* X. *ad Sabinum.*

SI putator cum ex arbore ramum deijceret, uel machinarius hominem prætereuntem occidit: ita tenetur, ſi is in publicum décidat, nec ille proclamauerit, ut caſus eius euitari poſſit. ſed Mutius dixit, etiã ſi in priuato idem accidiſſet, poſſe de culpa agi. culpam autem eſſe, cũ qd diligenter prouideri potuerat, non eſſet prouiſum: aut tunc denunciatum eſſet, cum periculum euitari non poſſet. Secundum quam rationem non multum referet, per publicum, an per priuatum iter fiet: cum plerunq; per priuata uulgo loca iter fiat. Quod ſi nullum iter erit: dolum duntaxat præſtare debet, ne immittat in eum, quẽ uiderit tranſeuntem. Nam culpa ab eo exigenda non eſt: cum diuinare non potuerit, an per eum locum aliquis tranſiturus ſit.

XXXII. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

ILlud quæſitum eſt: an quod proconſul in furto obſeruat, quod à familia factum ſit: id eſt, ut nõ in ſingulos detur pœnæ perſecutio, ſed ſufficiat id præſtari, quod præſtandum foret, ſi id furtum unus liber feciſſet: debeat & in actione damni iniuriæ obſeruari? Sed magis uiſum

est, idem esse obseruandum, & merito. cum enim circa furti actionem hæc ratio sit, ne ex uno delicto tota familia dominus careat, eaq; ratio similiter in hac actione damni iniuriæ interueniat: sequitur, ut idem debeat existimari, præsertim cum interdũ sit leuior hic caussa delicti: ueluti si culpa, & non dolo damnum detur. Si idem eundem seruũ uulnerauerit, postea deinde etiã occiderit: tenebitur & de uulnerato, & de occiso. duo enim sunt delicta. Aliter atq; si quis uno impetu pluribus uulneribus aliquem occiderit. tunc enim una erit actio de occiso.

XXXIII. PAVLVS *lib.* III. *ad Plautium.*

SI seruum meum occidisti, non affectionem æstimandam esse puto: ueluti si filium tuum naturalem quis occiderit, quem tu magno emptum uelles: sed quanti omnibus ualet. Sextus quoq; Pedius ait: precia rerum non ex affectione, nec utilitate singulorum, sed communiter fungi. Itaq; eum, qui filium naturalem possidet, nec locupletiorem esse, quod eum plurimo, si alius possideret, redempturus esset: nec illũ, qui filium alienum possidet, tantum habere, quanti eum patri uendere posset. In lege enim Aquilia *consequimur & amisisse dicemur, quod aut consequi potuimus, aut erogare cogimur. In damnis, quæ lege Aquilia non tenentur, in factum actio datur.

*alias damnũ cõseq.

XXXIIII. MARCELLVS *lib.* XXI. *digestorum.*

TItio & Seio Stichum legaui. deliberante Seio, cum Titius uindicasset legatum. Stichus occisus est. deinde Seius repudiauit legatũ. perinde Titius agere poterit, ac si soli legatus esset.

XXXV. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad edictum.*

QVia retro adcreuisse dominium ei uidetur.

XXXVI. MARCELLVS *lib.* XXI. *ad edictum*

NAm sicut repudiante legatario legatum, hæredis est actio, perinde ac si legatum non esset: ita huius quoq; actio est, ac si soli legatus esset. Si dominus seruum, quem Titius mortifere uulnerauerat, liberum & hæredem esse iusserit, eiq; postea Mæuius exstiterit hæres: non habebit Mæuius cum Titio legis Aquiliæ actionem, scilicet secundum Sabini opinionem: qui putabat ad hæredem actionem non transmitti, quæ defuncto competere non potuisset. nam sanè absurdũ accideret, ut hæres preciũ quasi occisi cõsequeretur eius, cui hæres exstitit. Quod si ex parte eũ dominus hæredem cum libertate esse iusserit: cohæres eius, mortuo eo, aget lege Aquilia.

XXXVII. IABOLENVS *lib.* XIIII. *ex Cassio.*

LIber homo si iussu alterius *damnũ iniuria dedit: actio legis Aquiliæ cũ eo est, qui iussit, si modo ius imperãdi adfuit. q; si nõ adfuit: cũ eo agendũ est, qui fecit. Si quadrupes, cuius nomine cõtestata actio esset

*als *manu iniuriam.*

esset cum domino, quod pauperiem fecisset, ab alio occisa est, & cum eo lege Aquilia agitur: æstimatio non ad corpus quadrupedis, sed ad caussam eius, in quo de pauperie actio est, referri debet: & tanti damnandus est is, qui occidit, iudicio legis Aquiliæ, quanti actoris interest noxæ potius deditione fungi, quàm litis æstimatione.

XXXVIII. IDEM *lib.* VIII. ἐπιτολῶν.

SI eo tempore, quo tibi seruus meus, quem bona fide emisti, seruiebat, ipse à seruo tuo uulneratus est: placuit omnino me tecum recte lege Aquilia experiri.

XXXIX. POMPONIVS *lib.* XIIII. *ad Q. Mutium.*

QVintus Mutius scribit. equa, cum in alieno pasceretur, in cogendo (quod prægnans erat) eiecit. quærebatur, dominus eius posset ne cum eo, qui egisset, lege Aquilia agere: quia equam eijciendo ruperat: si percussisset, aut consulto uehementius egisset: uisum est agere posse. POMPONIVS. Quamuis alienum pecus in agro suo quis deprehendit: sic tamen illud expellere debet, quomodo si suum deprehendisset: quoniam si quid ex ea re damni cœperit, habet proprias actiones. Itaq; qui pecus alienum in agro suo deprehendit, non iure id includit: nec agere illud aliter debet, quàm (ut supra diximus) quasi suum: sed uel abigere debet sine damno, uel admonere dominum, ut suum recipiat.

XL. PAVLVS *lib.* III. *ad edictum.*

IN lege Aquilia si deletum chirographum mihi esse dicã, in quo sub conditione mihi pecunia debita fuerat: & interim testibus quoq; id probare possim, qui esse non possint eo tempore, quo conditio existat: & summatim re exposita, ad suspitionem iudicem adducam: debebo quidem uincere, sed condemnationis exactio tunc cõpetet, cum debiti conditio exstitit. quod si defecerit: condemnatio nullas uires habebit.

XLI. VLPIANVS *lib.* XLI. *ad Sabinum.*

SI quis testamentum deleuerit, an damni iniuriæ actio competat, uideamus. Et Marcellus libro quinto digestorũ dubitans negat competere. quemadmodũ enim (inquit) æstimatio inibitur? Ego apud eũ notaui, in testatore quidem hoc esse uerũ: quia quod eius interest, æstimari non potest. uerũtamen in hærede uel legatarijs diuersum: quibus testamẽta penè chirographa sunt. Ibidem autem Marcellus scribit, chirographo deleto, competere legis Aquiliæ actionem. Sed etsi quis tabulas testamenti apud se depositas deleuerit, uel pluribus præsentibus legerit: utilius est in factum & iniuriarum agi, si iniuriæ faciendæ caussa secreta iudiciorum publicauerit. Interdum euenire Pomponius eleganter ait, ut quis tabulas delendo furti non teneatur, sed tantum damni iniuriæ: utputa si non animo furti faciendi, sed tantum damni

damni dandi deleuit. nam furti non tenebitur. cum facto enim etiam animum furis furtum exigit.

XLII. IVLIANVS *lib.* LXXXVI. *digestorum.*

QVi tabulas testamenti depositas, aut alicuius rei instrumentum ita deleuit, ut legi non possit: depositi actione, & ad exhibendum tenetur. quod si corruptam rem restituerit, aut exhibuerit: legis quoq; Aquiliæ actio ex eadem caussa competit. corrupisse enim recte dicetur tabulas, & qui eas interleuerit.

XLIII. POMPONIVS *lib.* XIX. *ad Sabinum.*

OB id, quod ante, quàm hæreditatem adires, damnum admissum in res hæreditarias est: legis Aquiliæ actionem habes, quod post mortem eius, cui hæres sis, acciderit. dominum enim lex Aquilia appellat, non utiq; eum, qui fuerit tunc, cum damnum daretur. nam isto modo ne ab eo quidem, cui hæres quis erit, transire ad eum actio ea poterit: neq; ob id, quod tunc commissum fuerit, cum in hostium potestate esses, agere postliminio reuersus poteris. Et hoc aliter constitui sine magna captione postumorum liberorum, qui parentibus hæredes erunt, non poterit. Eadem dicemus & de arboribus eodem tempore furtim cæsis. Puto eadem dici posse & de actione QVOD VI AVT CLAM: si modo quis aut prohibitus fecerit, aut apparuerit eum intelligere debuisse, ab eis se, ad quos ea hæreditas pertineret, si rescissent, prohibitum iri.

XLIIII. VLPIANVS *lib.* XLI. *ad Sabinum.*

IN lege Aquilia etiam leuissima culpa uenit. Quoties sciente domino seruus uulnerauerit, uel occiderit: Aquilia dominum teneri, dubium non est.

XLV. PAVLVS *lib.* X. *ad Sabinum.*

SCientiam hic pro patientia accipimus: ut qui prohibere potuit, tenetur, si non fecerit. Lege Aquilia agi potest, & sanato uulnerato seruo. Si meum seruum, cum liberũ putares, occideris: lege Aquilia teneberis. Si cum stramenta ardentia transilirent, duo concurrerint, ambo'q; ceciderint, & alter flamma consumptus sit: nihil eo nomine agi poterit, si non intelligitur, uter ab utro euersus sit. Qui cum aliter tueri se nõ possent, damnum culpa dederunt: innoxij sunt. uim enim ui defendere, omnes leges omnia'q; iura permittunt. Sed si defendendi mei caussa lapidem in aduersarium misero, & non eum, sed prætereuntem percussero: lege Aquilia tenebor. Illum enim solum, qui uim infert, ferire conceditur: & hoc si tuendi duntaxat, non etiam ulciscendi caussa factum sit. Qui idoneum parietem sustulit: damni iniuria domino eius tenetur.

XLVI. VLPIANVS *lib.* XLI. *ad Sabinum.*

SI uulnerato seruo, lege Aquilia actũ sit: postea eo mortuo ex eo uulnere, agi lege Aquilia nihilominus potest.

XLVII. IVLIANVS *lib.* LXXXVI. *digestorum.*

SEd si priore iudicio æstimatione facta, postea mortuo seruo de occiso agere dominus instituerit: exceptione doli mali opposita compelletur, ut ex utroq; iudicio nihil amplius consequatur, quàm consequi deberet, si initio de occiso homine egisset.

XLVIII. PAVLVS *lib.* XXXIX. *ad edictum.*

SI seruus ante aditam hæreditatem damnum in rem hæreditariam dederit, & liber factus in eadem re damnum det: utraq; actione tenebitur, quia alterius & alterius facti eæ res sunt.

XLIX. VLPIANVS *lib.* IX. *disputationum.*

SI quis fumo facto apes alienas fugauerit, uel etiam necauerit: magis caussam mortis præstitisse uidetur, quàm occidisse: & ideo in factum actione tenebitur. Quod dicitur, damnũ iniuria datum Aquiliam persequi, sic erit accipiẽdum: ut uideatur damnũ iniuria datum, quod eũ damno iniuriam attulerit, nisi magna ui cogente fuerit factum: ut Celsus scribit circa eum, qui incẽdij arcendi gratia uicinas ædes intercidit. nam hic scribit cessare legis Aquiliæ actionem. iusto enim metu duci, qui ne ad se ignis peruenirет, uicinas ædes intercidat. & siue peruenerit ignis, siue ante exstinctus sit: existimat legis Aquiliæ actionẽ cessare.

L. IDEM *lib.* VI. *opinionum.*

QVi domum alienam inuito domino demolitur, & eò loci balneas exstruxit: præter naturale ius, quo superficies ad dominũ soli pertinet, etiam dati damni nomine actioni subijcietur.

LI. IVLIANVS *lib.* LXXXVI. *digestorum.*

SI ita uulneratus seruus, ut eo ictu certum esset moriturum: medio deinde tempore hæres institutus, & postea ab alio ictus, decessit: quæro, an cum utroq; de occiso lege Aquilia agi possit? Respondi. occidisse quidem uulgo dicitur, qui mortis caussam quolibet modo præbuit: sed lege Aquilia is demum teneri uisus est, qui adhibita ui, & quasi manu caussam mortis præbuisset: tracta uidelicet interpretatione uocis à cædendo, & à cæde. Rursus lege Aquilia teneri existimati sunt, non solum qui ita uulnerassent, ut confestim uita priuarent: sed hi etiam, quorum uulnere certum esset aliquem uita excessurum. Igitur si quis seruo mortiferum uulnus inflixerit, eundem'q; alius ex interuallo ita percusserit, ut maturius interficeretur, quàm ex priore uulnere moriturus fuerat: statuendum: est, utrunq; eorum lege Aquilia teneri. Idq; consequens est authoritati ueterum: qui cum à pluribus seruus ita uul-

Universidad de Deusto Biblioteca

neratus esset, ut non appareret, cuius ictu perisset: omnes lege Aquilia teneri iudicauerunt. Aestimatio autē perempti non eadem in utriusq; persona fiet. nam qui prior uulnerauit: tantum præstabit, quanti in anno proximo homo plurimi fuerit, repetitis ex die uulneris trecentis sexagintaquinq; diebus. posterior uero in id tenebitur, quāti homo plurimi uenire poterit in anno, pximo, quo uita excessit: in quo precium quoq; hæreditatis erit. Eiusdem ergō serui occisi nomine alius maiorem, alius minorem æstimationem præstabit. nec mirum: cum uterq; eorum ex diuersa caussa, & diuersis temporibus occidisse hominem intelligatur. Quod si quis absurde à nobis hæc constitui putauerit: cogiter longe absurdius cōstitui, neutrū lege Aquilia teneri, aut alterū potius: cū neq; impunita maleficia esse oporteat, nec facile constitui possit, uter potius lege teneatur. Multa autem iure ciuili contra rationē disputandi pro utilitate cōmuni recepta esse, innumerabilibus rebus probari potest. Vnum interim proposuisse contentus ero. Cum plures trabem alienam furandi caussa sustulerint, quam singuli ferre nō possent: furti actione omnes teneri existimantur: quamuis subtili ratione dici possit, neminem eorum teneri, quia neminem uerū sit eam sustulisse.

LII. ALFENVS *lib.II.digestorum.*

SI plagis seruus mortuus esset, neq; id medici inscientia, aut domini neglegentia accidisset: recte de iniuria eo occiso agitur. Tabernarius in semita noctu supra lapidem lucernam posuerat, & quidam præteriens eam sustulerat. tabernarius eum consecutus, lucernam reposcebat, & fugientem retinebat. ille flagello, quod in manu habebat, in quo dolo inerat, uerberare tabernarium cœperat, ut se dimitteret. ex eo maiore rixa facta, tabernarius ei, qui lucernam sustulerat, oculū effoderat. consulebat, num damnum iniuria uideretur dedisse, quoniam prior flagello percussus esset? Respondi. nisi data opera effodisset oculū, non uideri damnum iniuria fecisse. culpā enim penes eum, qui prior flagello percussisset, residere. sed si ab eo non prior uapulasset, sed cum ei lucernam eripere uellet, rixatus esset: tabernarij culpa factum uideri.

In cliuo capitolino duo plostra onusta mulæ ducebant. prioris plostri muliones conuersum plostrum subleuabant, quo facilius mulæ ducerent. interim superius plostrum cessim ire cœpit: & cum muliones, qui inter duo plostra fuerant, è medio excessissent: posterius plostrum à priore percussum, retro redierat, & puerum cuiusdam obtriuerat. dominus pueri consulebat, cum quo agere oporteret. Respondi, in caussa ius esse positum. Nam si muliones, qui superius plostrū sustinuissent, sua sponte se subduxissent: & ideo factum esset, ut mulæ plostrum retinere non possent, atq; ipso onere retraherentur: cū domino mularum nullam

nullam esse actionem, sed cum hominibus, qui conuersum plostrum sustinuissent, lege Aquilia agi posse. Nam nihilominus eum damnum dare, qui quod sustineret, dimitteret sua uoluntate, ut aliquem feriret: ueluti si quis cum asellum agitasset, non retinuisset: æque si quis ex manu telum, aut aliud quod immisisset, damnum iniuria daret. Sed si quia mulæ aliquid reformidassent, muliones timore pmoti, ne opprimerentur, plostrum reliquissent: cum hominibus actionem nullā esse, cum domino mularū esse. Quod si neq; mulæ, neq; homines in caussa essent, sed mulæ retinere onus nequissent: aut cum cōtinerentur, lapsæ concidissent, & ideo plostrum cessim redisset, & quod conuersum fuisset, onus sustinere nequissent: neq; cum domino mularum, neq; cum hominibus esse actionem. Illud quidem certe (quoquo modo res sese haberet) cum domino posteriorum mularum agi non posse: quoniam non sua sponte, sed percussæ retro redissent. Quidā boues uendidit ea lege, ut daret experiundos. postea dedit experiundos. emptoris seruus in experiundo percussus ab altero boue cornu est. quærebatur, num uenditor emptori damnum præstare deberet? Respondi, si emptor boues emptos haberet, non præstari debere. sed si non haberet emptos, tamen culpa hominis factum esset, ut à boue feriretur: non debere. si uicio bouis: debere. Cum pila complures luderent, quidam ex his seruulum, cum pilam percipere conaretur, impulit. seruus cecidit, & crus fregit. quærebatur, an dominus seruuli lege Aquilia cum eo, cuius impulsu ceciderat, agere posset? Respondi, non posse: cum magis casu, quàm culpa uideretur factum.

LIII. NERATIVS *lib.I.membranarum.*

BOues alienos in angustum locum coēgisti, eoq; effectum est, ut eijcerent. datur in te ad exemplū legis Aquiliæ in factum actio. aliâs deijcerētur

LIIII. PAPINIANVS *lib.XXXVII.quæstionum.*

LEgis Aqliæ actio & debitori cōpetit, cum reus stipulādi ante morā promissum animal uulnerauit. idem est, & si animal occiderit. Quod si post morā, pmissoris is, qui stipulatus fuerat, occidit: debitor quidem liberatur, lege aūt Aquilia hoc casu non recte experitur. nam creditor ipse sibi potius, quàm alij iniuriam fecisse uidetur.

LV. PAVLVS *lib.XXII. quæstionum.*

STichum aut Pamphilum promisi Titio. cum Stichus esset decem, Pamphilus uiginti: stipulator Stichū ante moram occidit. quæsitum est de actione legis Aquiliæ? Respondi. cum uiliorem occidisse proponatur, in hūc tractatum nihil differt ab extraneo creditor. Quanti igitur fiet æstimatio? utrum decem, quanti fuit occisus: an quanti est, quem necesse habeo dare, id est, quanti mea interest? & quid dicemus

mus, si Pamphilus decesserit sine mora: num preciũ Stichi minuetur, quoniam liberatus est promissor? & sufficiet fuisse pluris, cum occideretur, uel intra annum. Hac quidem ratione, etiam si post mortẽ Pamphili intra annum occidatur, pluris fuisse uidebitur.

LVI. IDEM *lib. II. sententiarum.*

MVlier si in rem uiri damnum dederit, pro tenore legis Aquiliæ conuenitur.

LVII. IABOLENVS *lib. VI. ex posterioribus Labeonis.*

EQuum tibi commodaui. in eo cum tu equitares, & unâ complures equitarent: unus ex his irruit in equum, teq; deiecit, & eo casu crura equi fracta sunt. Labeo negat tecum ullam actionem esse. sed si equitis culpa factum esset: cum equite sanè, non cum equi domino agi posse, uerum puto.

DE HIS, QVI DEIECERINT, VEL EFFVderint. Tit. III.

VLPIANVS *lib. XXIII. ad edictum.*

PRætor ait de his, qui deiecerint, uel effuderint. VNDE IN EVM LOCVM, QVO VOLGO ITER FIET, VEL IN QVO CONSISTETVR, DEIECTVM VEL EFFVSVM QVID ERIT: QVANTVM EX EA RE DAMNVM DATVM, FACTVM VE ERIT: IN EVM, QVI IBI HABITAVIT, IN DVPLVM IVDICIVM DABO. SI EO ICTV HOMO LIBER PERISSE DICETVR, QVINQVAGINTA AVREORVM IVDICIVM DABO. SI VIVET, NOCITVM QVE EI ESSE DICETVR: QVANTVM OB EAM REM AEQVVM IVDICI VIDEBITVR, EVM CVM QVO AGETVR, CONDEMNARI: TANTI IVDICIVM DABO. SI SERVVS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR: IN IVDICIO ADIICIAM, VT NOXAM DEDERE LICEAT. Summa cũ utilitate id prætorem edixisse, *nemo est, qui neget. publice eñ utile est, sine metu & periculo p itinera commeari. Parui aũt interesse debet, utrũ publicus locus sit, an uero priuatus: dummodo per eum uulgo iter fiat: quia iter facientibus prospicitur, non publicis uijs studetur. semper enim ea loca, per quæ uulgo iter fieri solet, eandem securitatem habere debent. Cæterũ si aliquando uulgus in illa uia non cõmeabat, & tunc deiectum sit uel effusum, cum adhuc secreta loca essent, & modo cœpit commeari: non debet hoc edicto teneri. Quod cũ suspenderetur, décidit, deiectum uideri: sed & quod suspensum décidit, pro deiecto haberi magis est. Proinde & si quid pendens effusum sit: quamuis nemo hoc effuderit, edictum tamen locũ habere, dicendum est. Hæc in factum actio in eũ datur, qui inhabitauit, cũ quid deijceretur uel effunderetur, nõ in dominũ æditũ. culpa enim penes eũ est. Nec adijcitur culpæ mentio uel inficiationis, ut in duplum detur actio: quamuis damni iniuriæ utrunq; exigat.

*aliâs * non est quod ne getur.*

Sed cũ liber homo perijt, damni æstimatio non fit in duplũ: quia in hoie libero nulla corporis æstimatio fieri potest: sed quinquaginta aureorũ condemnatio fit. Hæc aũt uerba, SI VIVET, NOCITVM QVE EI ESSE DICETVR: non pertinent ad damna, quæ in rem hominis liberi facta sunt (si forte uestimenta eius, uel quid aliud scissum, corruptumue est) sed ad ea, quæ in corpus eius admittuntur. Si filiusfamilias cœnaculum conductum habuit, & inde deiectum uel effusum quid sit: de peculio in patrem non datur, quia non ex contractu uenit. in ipsum itaq; filium hæc actio cõpetit.. Cum seruus habitator est, utrum noxalis actio danda sit, quia non est ex negocio gesto: an de peculio, quia nõ ex delicto serui uenit? neq; enim recte dicitur serui noxa, cum seruus nihil nocuerit. sed ego puto seruum impunitum esse non oportere, sed extra ordinem officio iudicis corrigendum. Habitare autem dicimus, uel in suo, uel in conducto, uel gratuitò. Hospes planè non tenebitur, qui ibi non habitat, sed paulisper hospitatur: sed is tenetur, qui hospitium dedit. Tantum autem interest inter habitatorem & hospitem, quantum interest inter domicilium habentem & peregrinantem. Si plures in cœnaculo eodem habitent, unde quid deiectũ est: in quemuis hæc actio dabitur.

II. CAIVS *lib. VII. ad edictum prouinciale.*

CVm sanè impossibile est scire, quis deiecisset, uel effudisset.

III. VLPIANVS *lib. XXIII. ad edictum.*

ET quidẽ insolidum. sed si cũ uno fuerit actum, cæteri liberabũtur.

IIII. PAVLVS *lib. XIX. ad edictum.*

PErceptione, non litis contestatione: præstaturi partem damni, societatis iudicio uel utili actione ei, qui soluit.

V. VLPIANVS *lib. XXIII. ad edictum.*

SI uero plures diuiso inter se cœnaculo habitent: actio in eum solum datur, qui inhabitat eam partem, unde effusum est. Si quis gratuitas habitationes dederit libertis, & cliẽtibus, uel suis, uel uxoris: ipsum eorum nomine teneri, Trebatius ait. quod uerum est. Idem erit dicendũ, & si quis amicis suis modica hospitiola distribuerit. Nam & si quis cœnaculariam exercens, ipse maximam partem cœnaculi habeat: solus tenebitur. Sed & si quis hospitalia habeat, æque solus tenebitur. Sed si quis cœnaculariam exercens, modicum sibi hospitium retinuerit, residuum pluribus locauerit: omnes tenebuntur, qui in hoc cœnaculo

habitant, unde deiectum effusumúe est. Interdum tamen, quo sine captione actoris fiat, oportebit prætorem æquitate motum potius dare actionem in eum, ex cuius cubiculo, uel exhedra deiectum est: licet plures in eodẽ cœnaculo habitent. quod si ex mediano cœnaculi quid deiectum sit: uerius est, omnes teneri. Si horrearius aliquid deiecerit uel effuderit, *aut conductor apothecæ*, uel qui in hoc duntaxat conductum locum habebat, ut ibi opus faciat, uel doceat: in factum actioni locus est, etiam si quis operantium deiecerit uel effuderit, uel discentium. Cum autem *legis Aquiliæ actione propter hoc quis cõdemnatus est: merito ei, qui ob hoc quod hospes, uel quis alius de cœnaculo deiecit, condemnatus est: in factum dandã esse Labeo ait aduersus deiectorem. quod uerum est. Planè si locauerit deiectori: etiã ex locato habebit actionem. Hæc autẽ actio, quæ competit de effusis & deiectis, perpetua est, & hæredi competit: in hæredem uero non datur. Quæ autem de eo competit, quod liber perisse dicetur: intra annum duntaxat cõpetit. *neq; in hæredem, sed nec hæredi, similibusq; personis datur*: nã & pœnalis est & popularis. Dummodo sciamus: ex pluribus desiderantibus hanc actionem, ei potissimum dari debere, cuius interest, uel qui adfinitate cognationeúe defunctum contingit. Sed si libero nocitũ sit, ipsi perpetua erit hæc actio: si alius uelit experiri, annua erit. nec enim hæredibus iure hæreditario competit. Quippe quod in corpore libero damni datur, iure hæreditario transire ad successores non debet, quasi nõ sit damnum pecuniariũ. nam ex bono & æquo oritur. Prætor ait. NE QVIS IN SVBGRVNDA PROTECTO'VE SVPRA EVM LOCVM, QVO' VOLGO ITER FIET, IN'VE QVO CONSISTETVR: ID POSITVM HABEAT, CVIVS CASVS NOCERE CVI POSSIT. QVI ADVERSVS EA FECERIT: IN EVM SOLIDORVM DECEM IN FACTVM IVDICIVM DABO. SI SERVVS INSCIENTE DOMINO FECISSE DICETVR, AVT NOXAE DEDI IVBEBO. Hoc edictum superioris portio est. consequens etenim fuit, prætorem etiam in hunc casum prospicere: ut si quid in his partibus ædium periculose positum esset, ne noceret. Ait prætor. NE QVIS IN SVBGRVNDA PROTECTO'VE. hæc uerba NE QVIS ad omnes pertinẽt, uel inquilinos, uel dominos ædium: siue inhabitent, siue non, habeãt tamen aliquid in ijs locis expositum.

Hæc uerba in nõnullis desunt.

al's *hac actione.

Hæc in plerisq; desunt.

SVPRA EVM LOCVM, QVO' VOLGO ITER FIET, IN'VE QVO CONSISTETVR, ID POSITVM HABEAT. &c. Accipere debemus POSITVM HABEAT: siue in habitationibus, uel cœnaculis, siue etiam in horreis, uel cuius alterius ædificij. Positum habere etiam is recte uidetur, qui ipse quidem non posuit, uerum ab alio positum patitur. Quare si seruus posuerit, dominus autem positum patiatur: non noxali iudicio domi-

dominus, sed suo nomine tenebitur. Prætor ait, CVIVS CASVS NOCERE CVI POSSIT. ex his uerbis manifestatur, non omne, quod positum est: sed quidquid sic positum est, ut nocere possit: hoc solum prospicere prætorem, ne possit nocere. nec spectamus, ut noceat: sed omnino, si nocere possit, edicto locus sit. Coërcetur autem, qui positum habuit: siue nocuit id, quod positum erat, siue non nocuit. Si id quod positum erat, deciderit, & nocuerit: in eum competit actio, qui posuit, non in eum, qui habitauit: quasi hæc actio non sufficiat. quia positum habuisse non utiq; uidetur, qui posuit: nisi uel dominus fuit ædium, uel inhabitator. Nam cum pictor in pergula clypeum uel tabulam expositam habuisset, eaq; excidisset, & transeũti damni quid dedisset: Seruius respondit, ad exemplum huius actionis dari oportere actionẽ. hanc enim non competere, palam esse: quia neq; in subgrunda, neq; in protecto tabula fuerat posita. Idem seruandum respondit, & si amphora ex resticulo suspensa decidisset, & damnum dedisset: quia & legitima & honoraria actio deficit. Ista autem actio popularis est, & hæredibus, similibusq; competit: in hæredem autem non competit, quia pœnalis est.

VI. PAVLVS *lib.* XIX. *ad edictum.*

HOc edictum non tantum ad ciuitates & uicos, sed & ad uias, per quas uulgo iter fit, pertinet. Labeo ait, locum habere hoc edictum, si interdiu deiectum sit, non nocte. sed quibusdam locis & nocte iter fit. Habitator suam suorumq; culpam præstare debet. Si de naue deiectum sit, dabitur actio utilis in eum, qui naui præpositus sit.

VII. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

CVm liberi hominis corpus ex eo, quod deiectum effusumúe quid erit, læsum fuerit: iudex computat mercedes medicis præstitas, cæteraq; impendia, quæ in curatione facta sunt. Præterea operarum, quibus caruit, & cariturus est ob id, quod inutilis factus est. Cicatricum autem & deformitatis nulla fit æstimatio: quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.

DE NOXALIBVS ACTIONIBVS. Tit. IIII.

CAIVS *lib.* II. *ad edictum prouinciale.*

Oxales actiones appellantur, quæ non ex contractu, sed ex noxa atq; maleficio seruorum aduersus nos instituuntur. quarum actionũ uis & potestas hæc est: ut si dãnati fuerimus, liceat nobis deditione ipsius corporis, quod deliquit, euitare litis æstimationem.

II. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad edictum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

SI seruus sciente domino occidit:insolidum dominum obligat.ipse enim dominus occidisse uidetur. Si aũt insciente: noxalis est. nec enim debet ex maleficio serui in plus teneri,quàm ut noxæ eum dedat. Is qui non prohibuit: siue dominus manet,siue desijt esse dominus:hac actione tenetur.sufficit enim,si eo tempore dominus fuit,quo non prohibebat.in tantum, ut putet Celsus, si fuerit alienatus seruus in totum uel in partem,uel manumissus:noxam caput nõ sequi. nam seruum nihil deliquisse, qui domino iubenti obtemperauit. Et sanè si iussit,potest hoc dici.si autem non prohibuit,quemadmodum serui factum excusabimus? Celsus tamen differentiam facit inter legem Aquiliam,& legem duodecim tabularum. Nam in lege antiqua si seruus sciente domino furtum fecit, uel aliam noxam commisit: serui nomine actio est noxalis,nec dominus suo nomine tenetur. At in lege Aquilia (inquit) dominus suo nomine tenetur,non serui. Vtriusq; legis reddit rationem.duodecim tabularum: quasi uoluerit seruos dominis in hac re non obtemperare. Aquiliæ:quasi ignouerit seruo,qui domino paruit, periturus si non fecisset. Sed si placeat,quod Iulianus libro octogesimo sexto scribit:si seruus furtum fecit,noxamúe nocuit,etiam ad posteriores leges pertinere: poterit dici etiã serui nomine cũ domino agi posse noxali iudicio:ut quod datur Aquilia aduersus dominum,nõ seruum excuset,sed dominum oneret. Nos autem sententiã Iuliani probauimus:quia habet rationem,& à Marcello apud Iulianum ,pbatur.

III. IDEM *lib.* III. *ad edictum.*

IN omnibus noxalibus actionibus, ubicunq; exigitur,scientia domini sic accipienda est: si cum prohibere posset, non prohibuit. aliud est enim authorem esse seruo delinquenti, aliud pati delinquere.

IIII. PAVLVS *lib.*III.*ad edictum*

IN delictis seruorum scientia domini quemadmodũ accipienda est: utrum cum cõsilio,an & si uiderit tantum,quamuis prohibere non potuerit? quid enim si ad libertatem proclamans,domino sciente faciat? quid si contemnat dominum: uel cum trans flumen sit seruus, uidente quidem, sed inuito domino noxam noceat? Rectius itaq; dicitur,scientiam eius accipiendã, qui prohibere potest: & hoc in toto edicto intelligendum est circa scientiæ uerbum. Si extraneus seruus sciente me fecerit,eumq; redemero:noxalis actio in me dabitur: quia nõ uidetur domino sciente fecisse,cum eo tempore dominus nõ fuerim.

Cum dominus ob scientiam teneatur:an serui quoq; nomine danda sit actio,uidendum est.nisi forte prætor unam pœnã à domino exigi uoluerit.ergo dolus serui impunitus erit.quod est iniquũ.imò utroq; modo dominus tenebitur: una autem pœna exacta, quam actor elegerit,

altera tollitur. Si detracta noxæ deditione,quasi cum conscio domino actum sit,qui non erat conscius:absolutione facta, & finito iudicio,amplius agens cum noxæ deditione, exceptione rei iudicatæ submouebitur: quia res in superius iudicium deducta & finita est. Donec autem prius iudicium agitatur:licentia est agenti,si eum de scientia domini arguenda pœniteat,tunc ad noxalem caussam transire. Contra quoq; si cum eo,qui scit, cum noxæ deditione actum sit:amplius in dominum, detracta noxæ deditione,danda actio non est. In ipso autem iudicio,si uoluerit & scientiam domini arguere, non est prohibendus.

V. VLPIANVS *lib.*III.*ad edictum.*

SI pluriũ seruus deliquerit, omnibus ignorantibus, noxale iudiciũ in quẽuis dabitur. Sed si oĩbus sciẽtibus: quinis eorũ tenebitur, detracta noxæ deditione,quemadmodum si plures deliquissent:nec altero conuento,alter liberabitur. Sed si alter scit,alter ignorat:qui scit,detracta noxæ deditione,conuenitur: qui nescit, conuenitur cum noxæ deditione. Differentia autem harum actionum non solũ illa est, quod qui scit,in solidum tenetur:uerum illa quoq;,quod siue alienauerit seruum,qui scit,siue manumiserit,siue decesserit seruus:dominus eius tenetur. sed si ipse dominus decesserit:hæres eius non tenetur,

VI. IDEM *lib.*XVIII. *ad edictum.*

SEd ipse seruus manumissus tenetur.

VII. IDEM *lib.*III. *ad edictum.*

NOxalis non aliâs datur,nisi apud me sit seruus. & si apud me sit seruus:licet eo tempore non fuit,quo delinquebat,teneor. sed & hæres meus tenetur,si noxius uiuat. Pomponius ait, si emptor serui noxali conuentus sit:uenditorem, quo sciente factum est, conueniri iam non posse.

VIII. IDEM *lib.*XXXVII.*ad edictum.*

SI seruus communis furtum fecerit: quiuis ex dominis in solidum noxali iudicio tenetur,eoq; iure utimur. Sed non aliâs poterit,qui conuentus est,euadere litis æstimationem: nisi insolidum noxæ dediderit seruum.nec ferendus est,si partem dedere fuerit paratus. Planè si per hoc,quod socij dedere parati non fuerint,in solidũ fuerit condẽnatus:communi diuidundo,uel familiæ erciscundæ iudicio aduersus eos experietur. Ante noxale sanè iudicium acceptũ, poterit suam partem cedendo securitatem consequi, nec necesse habebit suscipere iudiciũ. Quanq; quis possit dicere euenire,ut dum pars ei cedatur,amittat actionem. dominus enim pro parte factus,non possit cum socio noxali experiri. Fortassis nec communi diuidundo agere possit eius maleficij nomine,quod ante cõmunionem admissum est. q̃d si nõ potest: euidenti

iniuria adficietur. Sed melius est dicere, cōpetere ei cōmuni diuidundo iudiciū.

IX. PAVLVS *lib.* XXXVIII. *ad edictum.*

SI communis familia, uel cōmunis seruus furtum fecerit, altero ex dominis sciente: is qui scit, omnium nomine tenebitur, & conuentus alterū quoq; liberabit, nec à socio quidquā debebit consequi. sui eiñ facti nomine pœnam meruit. Quod si is, qui ignorauit, duplum præstitit: à socio simplum consequetur.

X. IDEM *lib.* XXII. *ad edictum.*

SEd & eo nomine agere cum socio poterit, quod seruum communem deteriorem fecit: quemadmodū cum quolibet alio, qui rem communē deteriorem fecisset. Cæterum si nihil præter ea post noxæ deditionem commune habebit: pro socio, uel (si socij non fuerint) in factum agi poterit.

XI. VLPIANVS *lib.* VII. *ad edictum.*

BOna fide serui possessor eius nomine actione furti tenetur, dominus non tenetur: licet noxæ dedendo nō faciat eum actoris. Cum autem cœperit istum seruum dominus uindicare: doli exceptione submouebitur, uel officio iudicis consequetur, ut indemnis maneat.

XII. PAVLVS *lib.* VI. *ad edictum.*

SI bona fide possessor eum seruum, quem bona fide possidebat, dimiserit, ne agi cum eo ex noxali caussa possit: obligari eum actiōe, quæ datur aduersus eos, qui seruum in potestate habeant, aut dolo fecerint, quo minus haberent: quia per hoc adhuc possidere uideatur.

XIII. CAIVS *lib.* XIII. *ad edictum prouinciale.*

NOn solum aduersus bona fide possessores, sed & aduersus eos, qui mala fide possident, noxalis actio dabitur. nam absurdum uideretur eos quidem, qui bona fide possiderent, excipere actionem: prædones uero securos esse.

XIIII. VLPIANVS *lib.* XVIII. *ad edictum.*

SI quis à multis conueniatur ex noxa eiusdem serui, uel ab uno, ex pluribus tamen delictis: nō necesse habet (quia omnibus dedere nō potest) litis æstimationem offerre his, quibus dedere non potest. Quid ergo, si à pluribus conueniatur? & si quidem unus occupauit, an melior sit eius conditio, ut ipsi soli dedatur? an uero uel omnibus dedi debeat: uel caueri, defensum iri aduersus cæteros? Et uerius est, occupantis meliorem esse conditionem. Ei itaq; dedetur, non qui prior egit, sed qui prior ad sententiam peruenit. et ideo ei, qui postea uicerit, actio iudicati denegabitur. Sed & si statuliber sit, & ante deditionem exstiterit conditio, uel per fideicommissum libertas fuerit ante præstita, uel existente conditione legati dominium fuerit translatum: arbitrio iudicis absolui eum oportet. sed & officium iudicis erit, ut caueatur ei, cui dedidit, de euictione ob suum factum contingente.

XV. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

PRætor decernere debet translationem iudicij in statu liberum fieri. Si uero rei iudicatæ tempore adhuc in suspenso sit statura libertas: Sabinus & Cassius liberari hæredem putant, tradendo seruū: quia toto suo iure cederet. quod & uerum est.

XVI. IVLIANVS *lib.* XXII. *digestorum.*

SI hæres dolo malo fecerit, ne statuliberum in potestate haberet, & propter hoc iudicium sine noxæ deditione acceperit: impleta conditione statutæ libertatis condemnari debet, sicuti mortuo seruo cōdemnaretur.

XVII. PAVLVS *lib.* XXII. *ad edictum.*

SI ex duobus dominis, uno sciente, & altero ignorante, seruus delinquet: si ante cum altero, qui nesciebat, actū sit, & noxæ dediderit seruum: iniquum est, uilissimi hominis dēditione, alterum quoq; liberari. Agetur igitur & cū altero: & si quid amplius est in damni persecutione, cōsequetur computato precio hominis noxæ dediti. Ipsi tamen inter se pensare debent id cōmuni diuidundo iudicio: ut si ille, quo sciente fecit, præstiterit: non totius partem ferat, sed partem eius, quanti seruus est. sic & si alter præstiterit aliquid, eius partem fieri. Illud iniquum est, eum qui iussit seruum facere, consequi aliquid à socio, cum ex suo delicto damnum patiatur. Si plures eiusdē serui nomine noxali mecum agere uelint, uel unus pluribus iudicijs eiusdē serui nomine agat, in quo ususfructus tuus, proprietas mea sit: officio iudicis cōtinebitur, cum eum noxæ dedidero, ut etiam usumfructū actoris faciam. sed per prætorem id cōsequar ego dominus proprietatis: ut aut cogat prætor te pro æstimatione ususfructus conferre ad litis æstimationē, aut usumfructum cedere, si hoc expediat. Etsi ego dominus proprietatis eum seruum nolui defendere: defensio tibi permittenda est. & si condemnatus hominem tradas, aduersus me te tueberis.

XVIII. POMPONIVS *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

IS qui usumfructum in seruo habet, perinde cum domino habet actionem furti, atq; si quilibet alius esset: sed cū eo nō est, quāuis seruiat ei. & ideo dominus damnatus fructuario noxæ dedens liberabitur.

XIX PAVLVS *lib.* XXII. *ad edictum.*

SI in re communi mea & tua, damnum nobis dederit Titij seruus: si cum eo agemus, erit noxali Aquiliæ actioni locus: ne damnatus in solidum singulis noxæ dedere cogatur. Sed potest dici, quasi damnum unius sit, & una obligatio: aut utrisq; pecuniam sufferendam, aut officio iudicis simul utrisq; noxæ dedendū. Sed & si alterutri nostrū in solidum

Universidad de Deusto Biblioteca

dũ noxæ deditus fuerit, & ob id ab utroq; dominus ſit abſolutus: recte dicetur eum, cui noxæ deditus ſit, alteri teneri communi diuidundo iudicio: ut communicet ſeruum noxæ ſibi deditum, cum ob rem communem ad ſocium peruenerit. Si ſerui, in quo uſusfructus alienus eſt, dominus proprietatis operas conduxerit: uerba edicti efficiunt, ut cum noxæ deditione cõdemnetur. Si ſeruus tuus nauẽ exercuerit, eiusq; uicarius & idem nauta in eadem nauẽ damnum dederit: perinde in te actio danda eſt, ac ſi is exercitor liber, & hic uicarius ſeruus eius eſſet, ut de peculio ſerui tui ad noxam dedere uicarium damneris: ut tamen ſi ſerui tui iuſſu, uel ſciente eo & patiente, damnum uicarius dederit: noxalis actio ſerui tui nomine eſſe debeat. idemq; fit, etiam ſi nautam facere iuſſerit.

XX. CAIVS *lib. VII. ad edictum prouinciale.*

QVi ex pluribus noxis diuerſis tẽporibus experitur: ex una noxa ſerui dominium nactus, nullam amplius actionem habet aduerſus eum, qui dominus fuerat: cum actio noxalis caput ſequatur. At ſi maluit dominus priore iudicio litis æſtimationem ſufferre: uel eidem, uel alij ex alio maleficio agenti, nihilominus tenetur.

XXI. VLPIANVS *lib. XXIII. ad edictum.*

QVoties dominus ex noxali cauſſa conuenitur: ſi noluerit ſuſcipere iudiciũ, in ea cauſſa res eſt, ut debeat noxæ dedere eum, cuius nomine iudicium non ſuſcipit: aut ſi id non faciat, iudicium omnimodo ſuſcipiet. ſed non aliâs condemnabitur, quàm ſi in poteſtate habet, doloúe malo fecit, quo minus haberet, Eos, quorum nomine noxali iudicio agitur, etiam abſentes defendi poſſe placuit. ſed hoc ita demũ, ſi proprij ſerui ſint, nam ſi alieni: præſentes eſſe oportet. at ſi dubitetur, utrum proprij ſint, an alieni (quod ita puto accipiendum, ut ſi conſtet uel bona fide ei ſeruire) etiam abſentes poſſunt defendi. Prætor ait. SI IS, IN CVIVS POTESTATE ESSE DICETVR, NEGAVERIT SE IN POTESTATE SERVVM HABERE: VTRVM ACTOR VOLET, VEL DEIERARE IVBEBO IN POTESTATE SVA NON ESSE, NEQVE SE DOLO MALO FECISSE, QVOMINVS ESSET: VEL IVDICIVM DABO SINE NOXAE DEDITIONE. IN POTESTATE ſic accipe debemus, ut facultatem & poteſtatẽ exhibendi eius habeat. cæterũ ſi in fuga ſit, uel peregre: non uidebitur eſſe in poteſtate. Quod ſi reus iurare nolit: ſimilis eſt ei, qui neq; defendit abſentem, neq; exhibet: quia cõdemnatur quaſi contumaces. Si tutor uel curator exſtet, ipſe iurare debet, in poteſtate domini non eſſe. Si autem procurator ſit, dominus ipſe iuret, neceſſe eſt. Si iuſiurandum exegit actor, reusq; iurauit, deinde poſtea noxali uelit actor experiri: uidendum eſt, an exceptio iuriſiurandi

randi debeat aduerſus actorem dari. Et Sabinus putat nõ eſſe dandam: quaſi de alia re iuratum ſit, hoc eſt tunc non fuiſſe in poteſtate: modo uero cum in poteſtate depræhendatur, de facto eius agi poſſe. Neratius quoq; dicebat, poſt exactum iuſiurandum poſſe actorem detracta noxæ deditione experiri: ſi modo hoc contendat, poſtea quàm iuratum ſit, cœpiſſe in poteſtate habere.

XXII. PAVLVS *lib. XVIII. ad edictum.*

SI ſeruus depoſitus uel cõmodatus ſit: cum domino agi poteſt noxali actione. ei enim ſeruire intelligitur, & (quod ad hoc edictum attinet) in poteſtate eius eſt: maxime ſi copiam habeat recuperandi hominis. Is qui pignori accepit, uel qui precariò rogauit, nõ tenetur noxali actione. licet enim iuſte poſſident, non tamẽ opinione domini poſſident. ſed hos quoq; in poteſtate domini intelligi, ſi facultatem repetendi eos dominus habeat. Quid eſt autem habere facultatem repetendi? ſi habeat pecuniam, ex qua liberari poſſit. nam non debet cogi uendere res ſuas, ut ſoluat pecuniam, & repetat ſeruum. Dominus, qui ſeruum in ſua poteſtate eſſe confitetur: aut exhibere eum debet, aut abſentem defendere. quod niſi faciat: punitur, atq; ſi abſentẽ nõ noxæ dediderit. Si negauit dominus in ſua poteſtate ſeruum eſſe: permittit prætor actori arbitrium, utrum iureiurãdo id decidere, an iudicium dictare ſine noxæ deditione uelit: per quod uincet, ſi probauerit eum in poteſtate eſſe, uel dolo eius factum, quo minus eſſet. ſi autem non probauerit, in poteſtate aduerſarij eſſe ſeruum: rem amittit.

XXIII. CAIVS *lib. VII. ad edictum prouinciale*

SEd etſi poſtea aduerſarius eius in poteſtate habere cœperit ſeruum: tenetur ex noua poſſeſſione, denegata ei exceptione.

XXIIII. PAVLVS *lib. XVIII. ad edictum.*

DE illo uidendum: utrum aduerſus eum tantum, qui dolo fecit, quo minus in poteſtate haberet, actio locum habeat noxalis, ſi ex dolo eius acciderit, ut ceſſet noxalis actio: (forte ſi ſeruo ſuo fugam mandauit) an & poſſit nihilominus cum alio agi: quod accidit, cũ alienatus, manumiſſusúe eſt. quod eſt uerius. in quo caſu electio eſt actoris, cum quo uelit agere. Iulianus autẽ ait de eo, qui manumiſit: ſi paratus ſit defendere ſe manumiſſus, exceptionem dandam ei, qui manumiſit. hoc & Labeo.

XXV. CAIVS *lib. VII. ad edictum prouinciale.*

IDem eſt, etſi nouus dominus ſerui iudicium patiatur.

XXVI. PAVLVS *lib. XVIII. ad edictum.*

ELectio uero alterum liberabit. id enim prætor introduxit, ne eluderetur actor, non ut etiam lucrum faceret. ideoq; exceptione à ſequenti

Universidad de Deusto Biblioteca

quentibus submouebitur. His consequens est, ut si plures dolo fecerint, quo minus in potestate haberent: eligere debeat actor, quem uelit conuenire. Item si ex pluribus dominis quidam dolo malo partes suas desierint possidere: electio erit actoris, utrũ directò agere uelit cum eo, qui possidet: an *præterea cum eo, qui desijt possidere. Si seruum alienum alius in iure suum esse responderit: altero soluente, alter liberatur. Si is, quem desieris dolo possidere, decesserit prius, cũ hac actione conuenireris: liberaris, quia hæc actio in locũ directæ actionis succedit. Diuersum dicemus, si morã feceris in iudicio accipiendo. Neq; hæredi, neq; in hæredem de eo, quod defunctus mentitus est, actio danda est: nec in ipsum quolibet tempore. nam liberum esse debet defendenti absentem seruum, huius edicti pœnã euitare: scilicet ut sine noxæ deditione conueniatur. Et ideo si negaueris seruũ in tua potestate esse: postea fateri poteris, nisi si iam lis aduersus te contestata est. nam tunc audiri non debebis, ut Labeo ait. Octauenus ex caussa etiam lite contestata tibi succurrendũ: utiq; si ætas tua ea sit, ut ignosci tibi debeat. Si absente domino ductus sit seruus (uel etiã præsente) & in ea caussa sit, ut in integrum restitui possit: defensio permittitur eius nomine, qui ductus est. postulantibus enim exhiberi eum ad defendendum, indulgere debet prætor. Idem concedendum est fructuario, uel cui pignoris nomine obligatus est, si præsens dominus defendere noluerit: ne alterius dolus aut desidia alij nocear. Idem præstandum est in seruo communi, quem alter ex dominis noluit defendere. Sed & actori his casibus succurrendum est: quia placet domini adquisitione exstingui actionem. iussu enim prætoris ductus in bonis fit eius, qui duxit.

als *præ-toria.

XXVII. CAIVS lib. VII. ad edictum prouinciale.

SI noxale iudiciũ agitur de seruo, qui pignoris iure tenetur, aut cuius ususfructus alterius est: admonendi sumus, si creditor uel usufructuarius præsens defensionem suscipere noluerit: proconsulem interuenturum, & pignoris persecutionem, uel ususfructus actionem negaturũ. Quo casu dici potest, ipso iure pignus liberari. nullũ enim pignus est, cuius persecutio negatur. Vsusfructus autem, etiam si persecutio denegetur, ipso iure durat eò usq; donec nõ utendo constituto tẽpore pereat. Ex his, quæ diximus de seruo, qui alicui pignoris iure obligatus est, deq; statulibero, & cuius ususfructus alienus est: apparet eum, qui alienum seruum in iure suum esse responderit: quamuis noxali iudicio teneatur, non tamen posse noxæ deditione ipso iure liberari: quia nullum ad actores dominium transferre possunt, qui ipsi domini nõ sunt. Certe tamen, si ex ea caussa traditũ, postea dominus uindicet, nec litis æstimationem offerat: poterit per exceptionem doli mali repelli.

Africa-

XXVIII. AFRICANVS lib. VI. quæstionum.

ET generaliter: si alieni serui nomine, qui tibi iusta seruitute seruiret, noxali tecum egerim, tuq; mihi eum noxæ dedideris: siue me possidente dominus eum uindicet, exceptione doli mali (nisi litis æstimationem offerat) eum submoueri puto: siue ipse possideat, Publicianam mihi dari, & aduersus excipientem SI DOMINVS EIVS NON SIM, utilem mihi replicationem doli mali profuturam. Et secundum hæc usu quoq; me capturum, quamuis sciens alienũ possideam. Alioquin si aliter constituatur: futurum, ut summa inæquitate bonæ fidei possessor adficiatur: si cum ipso iure noxalis actio aduersus eũ competit, necessitas ei imponatur, ut litis æstimationem offerat. Eademq; dicenda sunt, etsi cum ab eo non defenderetur, iussu prætoris eũ duxerim: quoniam isto quoq; casu iustam caussam possidendi habeo.

XXIX. CAIVS lib. VII. ad edictum prouinciale.

NOn solum autẽ qui in potestate non habet, recusare potest noxale iudicium: uerum etiam habenti in potestate liberum est euitare iudicium, si indefensam eam personam relinquat. sed huic necesse est ius suum ad actorem transferre, perinde ac si damnatus esset.

XXX. IDEM lib. III. ad edictũ prætoris urbani, tit. de dãno infecto.

IN noxalibus actionibus eorum, qui bona fide absunt, ius non corrumpitur: sed reuersis defendendi ex bono & æquo potestas datur: siue domini sint, siue alioqui in ea re ius habeant: qualis est creditor & fructuarius.

XXXI. PAVLVS lib. VII. ad Plautium.

QVod ait prætor, cum familia furtum facit, ad eum modũ se actionem daturum, ut tantum actor consequatur, quantum si liber fecisset, consequeretur: quæritur, utrum ad pecuniæ præstationem respiciat, an etiam ad noxæ deditionem: ut (puta) si ex precijs noxæ deditorum duplum colligatur, sequentes actiones inhibeantur? Sabinus & Cassius putant, precium quoq; noxæ deditorum imputari debere. quod & Pomponius probat, & est uerũ. Nam & si seruus indefensus ductus sit, æstimatio eius imputanda est. Certe non tantum duplicationis, sed & condictionis rationem habendam, Iulianus putat. Sed & furti faciendi tempus spectãdum esse, an eiusdem familiæ sint serui. nam si hi, qui plurium dominorum erant, unius esse postea cœperint: locum edicto non fore.

XXXII. CALLISTRATVS lib. II. edicti monitorij.

IS qui in aliena potestate est, si noxã commisisse dicatur, & non defendatur: ducitur. etsi præsens est dominus, tradere eum, & de dolo malo promittere debet.

XXXIII. POMPONIVS lib. XIIII. ad Sabinum.

Universidad de Deusto Biblioteca

NOxali iudicio inuitus nemo cogitur alium defendere: sed carere e *debere eo, quem nõ defendit, uerius est. Quod si liber est, cũ uis in potestate sit, indistincte ipsi sui defensio danda est.

*aliàs. debet eo, quẽ non defẽdit, si seruus est.

XXXIIII. IVLIANVS *lib.* IIII. *ad Vrseium.*

QVoties enim nemo filiumfamilias ex caussa delicti defendit, in eum iudicium datur.

XXXV VLPIANVS *lib.* XL. *ad Sabinum.*

ET si condẽnatus fuerit filius, iudicatum facere debet. tenet enim condemnatio. quinimò etiã illud dicendũ est: patrem quoq; post condemnationem filij, duntaxat de peculio posse conueniri.

XXXVI. IDEM *lib.* XXXVII. *ad edictum.*

SI quis seruum pignoratum, deinde à debitore subreptum, emerit à debitore: eius nomine furti tenebitur, dominio serui adquisito. nec oberit, quod Seruiana poterit is homo auocari. Idemq; & si à minore quis uigintiquinq; annis emerit, uel in fraudem creditorum sciens. hi enim, quamuis auferri eis dominium possit, interim tamen conueniendi sunt. XXXVII. TRIPHONINVS *lib.* V. *disputationum.*

SI alienus seruus furtum mihi fecerit, qui postea in meũ dominium peruenit: exstinguitur furti actio, quæ mihi competierat, nondum in iudicium deducta. Nec si postea alienauero eum, quem ante litẽ contestatam emeram, furti actio restaurabitur. quod si post litem contestatam eum redemero: condemnandus erit uenditor,

XXXVIII. VLPIANVS *lib.* XXXVII. *ad edictum.*

QVemadmodum si alij uendidisset. parui enim refert, cui uendiderit: aduersario, an alij. suaq; culpa litis æstimationem subiturum, qui uendendo noxæ deditionem sibi ademit. Iulianus autem libro uicesimo secundo digestorum scribit: si seruũ pro derelicto habeam, qui tibi furtũ fecerat, liberari me: qa statim meo esse desinit, ne eius nomine, qui sine domino sit, furti actio sit. Si seruus meus rem tuã subtraxerit & uendiderit, tuq; numos, quos ex precio habebat, ei excusseris: locus erit furti actioni ultro citroq;. nã & tu aduersus me furti ages noxali serui nomine, & ego aduersus te numorum nomine. Sed & si seruo creditoris mei soluerim numos, ut is eos domino suo det: æque locus erit furti actioni, si is numos acceptos interceperit.

*als. nec e. n. q. s. d. s. furti actionẽ esse.

XXXIX. IVLIANVS *lib.* IX. *digestorum.*

SI plurium seruus furtum fecerit, & omnes dolo fecerint, quo minus eum in potestate haberent: subsequi debet prætor iuris ciuilis actiones, & iudicium Honorarium, quod ex hac caussa pollicetur in eum, quem actor elegerit. Neq; enim amplius præstari actor debet, quàm ut detracta noxæ deditione agere possit cum eo, cum quo noxali iudicio experiri potuisset, si seruus exhiberetur. Qui alienum seruum suũ esse fatetur, quamuis noxali actione obligetur, nihilominus caussa cognita satisdare debet. qui autẽ pro suo seruo conuenitur, satisdatione onerandus non est. non enim offert se defensioni alieni serui. Si quis dicat dominum dolo fecisse, quo minus in potestate eius seruus esset: ille autem contendat, eum seruum ab alio defendi cum satisdatione: doli mali exceptioni locus erit. Sed etsi post iudicium acceptum cum domino, seruus apparuit, & quia non defendebatur, ductus est: exceptione doli mali posita, dominus absoluetur. Sed mortuo seruo ante, quàm accipiatur iudicium, omnino hac actione non tenebitur dominus.

XL. IDEM *lib.* XXII. *digestorum.*

SI seruus legatus ante aditam hæreditatem rem hæredis futuri subtraxerit: potest is cum legatario, qui legatum agnouerit, furti agere. sed si idem seruus hæreditariam rem subtraxerit, furti actio cessabit: quia huiusmodi rerum furtum non fit. ad exhibendum autem actio competit.

XLI. IDEM *lib.* II. *ad Vrseium Feroceni.*

CVm seruus communis alteri dominorum damnum iniuria dedit: idcirco legis Aquiliæ actio non est, quia si extraneo damnũ dedisset, cum altero in solidũ lege Aquilia agi posset: sicuti & cum seruus communis furtum fecit, cum altero domino furti agi non potest, sed communi diuidundo.

XLII. VLPIANVS *lib.* XXXVII. *ad edictum.*

SI ad libertatem proclamauerit is, cuius nomine noxale iudicium susceptum est: sustineri debet id iudicium, quoad de statu eius iudicetur. & siquidem seruus fuerit pronunciatus, noxale iudiciũ exercebitur. si liber: inutile uidebitur. Si quis pro seruo mortuo, ignorans eum decessisse, noxale iudicium acceperit: absolui debet, quia desijt uerum esse, propter eum dare oportere. Hæ actiones perpetuæ sunt, locumq; habent tam diu, quàm diu serui dedendi facultatem habemus. Nec tantum nobis, uerum etiam successoribus nostris competunt. Item aduersus successores: sed non quasi iure successionis, sed iure dominij. Proinde & si seruus ad alium peruenisse proponatur: iure dominij noxali iudicio nouus dominus conuenietur.

XLIII. POMPONIVS *lib.* VIII. ἐπιστολῶν.

SErui, quorũ noxa caput sequit, ibi defendendi sunt, ubi deliquisse arguentur. itaq; seruos dominus eodẽ loco exhiberi debet, ubi uim intulisse dicuntur: & carere omnium dominio poterit, si eos non defendat.

Universidad de Deusto Biblioteca

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM LIBER DECIMVS.

FINIVM REGVNDORVM. Tit. I.

CAIVS *lib.VII.ad edictum prouinciale.*

FINIVM regundorum actio in personam est, licet per uindicationem rei est.

II. VLPIANVS *lib.XIX.ad edictũ.*

HAec actio pertinet ad prædia rustica, quãuis ædificia interueniant. neq; enim multum interest, arbores quis in cõfinio, an ædificium ponat. Iudici finium regundorum permittitur, ut ubi non potest dirimere fines, adiudicatione controuersiam dirimat. Et si forte amouendæ ueteris obscuritatis gratia, per aliam regionem fines iudex dirigere uelit: potest hoc facere per adiudicationẽ & condemnationẽ.

III. CAIVS *lib.VII.ad edictum prouinciale.*

QVo casu opus est, ut ex alterutrius prædio alij adiudicandũ sit: q̃ nomine is, cui adiudicatur, certa pecunia condemnandus est.

IIII. PAVLVS *lib.XXIII.ad edictum.*

SEd & loci unius controuersia in partes scindi adiudicationibus potest, prout cuiusq; dominium in eo loco iudex compererit. In iudicio finium regundorũ etiam eius ratio fit, quod interest. quid enim si quis aliquam utilitatem ex eo loco percepit, quam uicini esse apparebat: an inique cõdemnatio eo nomine fiet? Sed & si mensor ab alterutro solo conductus sit: condemnatio erit facienda eius, qui non conduxit, in partem mercedis. Post litem autem contestatam etiã fructus uenient in hoc iudicio. nam & culpa & dolus exinde præstantur. sed ante iudicium percepti non omnimodo in hoc iudicium uenient. nam aut bona fide percepit, & lucrari eum oportet, si eos consumpsit: aut mala fide, & condici oportet. Sed & si quis iudici non pareat in succidenda arbore, uel ædificio in fine posito deponendo, parteue eius: condemnabitur. Si dicantur termini deiecti, uel exarati: iudex, qui de crimine cognoscit, etiam de finibus cognoscere potest. Si alter fundus duorum, alter trium sit: potest iudex uni parti adiudicare locum, de quo quæritur, licet plures dominos habeat: quoniã magis fundo, quãm personis adiudicari partes intelliguntur. Hic autem cũ fit adiudicatio pluribus: unusquisq; portionem in fundo habet, quam & pro indiuiso habebat. Qui cõmunem fundum inter se habent, non cõdemnantur.

neq;

neq; enim inter ipsos accipi iudicium uidetur. Si communem fundum ego & tu habemus, & uicinum fundũ ego solus: an finium regundorum iudiciũ accipere possumus? Et scribit Pomponius, non posse: quia ego & socius meus in hac actione aduersarij esse non possumus, sed unius loco habemur. Idem Pomponius ne utile quidem iudiciũ dandum dicit: cum possit, qui proprium habet, uel cõmunem uel proprium fundum alienare, & sic experiri. Non sõlum autem inter duos fundos, uerumetiam inter tres, pluresue fundos accipi iudicium finium regundorũ potest: utputa singuli plurium fundorũ confines sunt, trium forte uel quatuor. Finium regundorum actio, & in agris uectigalibus, & inter eos, qui usumfructũ habent, uel fructuarium & dominũ proprietatis uicini fundi, & inter eos, qui iure pignoris possident, cõpetere potest. Hoc iudicium locum habet in confinio prædiorũ rusticorum, in urbanorum displicuit. Neq; em̃ *confines hic sunt, sed magis uicini dicuntur: & ea cõmunibus parietibus plerunq; disterminantur. Et ideo & si in agris ædificia iuncta sunt, huic actioni locus non erit. Et in urbe hortorũ latitudo efficere potest, ut etiam finium regundorũ agi possit. Si uero * flumen uel uia publica interuenit, confiniũ nõ intelligitur: & ideo finium regundorum agi non potest.

*als cõfinia hæc sunt, sed magis uicina dicũt: & ea.

*als deest

V. IDEM *lib.XV. ad Sabinum.*

QVia magis in confinio meo uia publica, uel flumen sit, q̃ ager uicini.

VI. IDEM *lib.XXIII.ad edictum.*

SEd si riuus priuatus interuenit, finium regundorũ agi potest.

VII. MODESTINVS *lib.X.* παν̓εκτῶν.

DE modo etiam agrorum arbitri dantur: & is, qui maiorem locũ in territorio habere dicitur, cæteris, qui locum minorem possident, integrum locum adsignare cõpellitur: idq; ita rescriptum est.

VIII. VLPIANVS *lib.VI. de officio proconsulis.*

SI irruptione fluminis fines agri confuderit inundatio, idq; usurpandi quibusdam loca, in quibus ius non habent, occasionem præstet: præses prouinciæ alieno eos abstinere, & domino suum restitui, terminosq; per mensorem declarari iuber. Ad officium de finibus cognoscentis pertinet, & mensores mittere, & per eos dirimere ipsam finium quæstionẽ, ut æquũ est, & (si ita res exigat) oculis etiã suis subiectis locis.

IX. IVLIANVS *lib.VIII.digestorum.*

IVdicium finium regundorum manet, quamuis socij cõmuni diuidundo egerint, uel fundum alienauerint.

X. IDEM *lib.LI.digestorum.*

IVdicium communi diuidundo, familiæ erciscundæ, finium regundorum tale est, ut in eo singulæ personæ duplex ius habeãt: & agen

tis

tis & eius, qui cum agitur.

XI. PAPINIANVS *lib.II.responsorum.*

IN finalibus quæstionibus uetera monumenta, & census authoritas ante litem incohatam ordinati sequenda est: si modo non uarietate successionum, & arbitrio possessorum fines, additis uel detractis agris, postea permutatos probetur.

XII. PAVLVS *lib.III.responsorum.*

EOs terminos (quantum ad dominij quæstionem pertinet) obseruari oportere fundorum, quos demonstrauit is, qui utriusq; prædij dominus fuit, cum alterum eorum uenderet. nõ enim termini, qui singulos fundos separabant, obseruari debent: sed demonstratio adfinium, quæ nouos fines inter fundos constituit.

XIII. CAIVS *lib.IIII.ad L.duodecim tabularum.*

SCiendum est in hac actione finium regundorum illud obseruandũ, quod ad exemplum quodammodo eius legis scriptum est, quam Athenis Solon dicitur tulisse. nã illic ita est. ἐὰν τὶς ἀιμασιὰν παρ' ἄλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύσσῃ, τὸν ὅρον μὴ διαβαίνῳν. ἐὰν τοίχιον, πόδα ἀπολείπειν. ἐὰν δὲ οἴκημα, δύο πόδας. ἐὰν δὲ τάφρον ἢ βόθρον ὀρύττῃς, ὅσον τὸ βάθος ἦ, τοσοῦτον ἀπολείπειν. ἐὰν δὲ φρέας, ὀργυιάν. ἐλαίας δὲ ἢ συκῆς, ἐννέα πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου φυτεύειν. τὰ δὲ ἄλλα δένδρα, πέντε πόδας. alias *δύο

FAMILIAE ERCISCVNDAE. Tit. II.

CAIVS *lib.VII.ad edictum prouinciale.*

HAec actio proficiscitur ex lege duodecim tabularum. nãq; cohæredibus uolentibus à communione discedere, necessarium uidebatur, aliquam actionem constitui, qua inter eos res hæreditariæ distribuerentur. Quæ quidẽ actio nihilominus ei quoq; ipso iure competit, qui suam partem non possidet. Sed si is, qui possidet, neget eum sibi cohæredẽ esse: potest eum excludere per hanc exceptionem, SI IN EA RE, DE QVA AGITVR, PRAEIVDICIVM HAEREDITATI NON FIAT. Quod si possideat eam partem: licet negetur esse cohæres, non nocet talis exceptio. Quo fit, ut eo casu ipse iudex, apud quem hoc iudicium agitur, cognoscat, an cohæres sit. nisi enim cohæres sit: neq; adiudicari ei quidquam oportet, neq; aduersarius ei condemnandus est.

II. VLPIANVS *lib.XIX.ad edictum.*

PEr familiæ erciscundæ actionem diuiditur hæreditas: siue ex testamento, siue ab intestato, siue ex lege duodecim tabularum, siue ex aliqua lege deferatur hæreditas, uel ex senatusconsulto, uel etiam con-

constitutione. & generaliter eorum duntaxat diuidi hæreditas potest, quorum & peti potest. Si quarta ex constitutione diui Pij adrogatum ad aliquem deferatur: quia hic neq; hæres, neq; bonorum possessor sit: utile erit familiæ erciscundæ iudicium necessariũ. Item si filijfamilias militis peculium sit: fortius defendi potest, hæreditatem effectam per constitutiones, & ideo huic iudicio locus erit. In familiæ erciscundæ iudicio unusquisq; hæredum, & rei & actoris partes sustinet. Dubitandum autem non est, quin familiæ erciscundæ iudicium & inter pauciores hæredes ex pluribus accipi possit. In hoc iudicium & si nomina non ueniunt, tamen si stipulationes interpositæ fuerint de diuisione rerũ, VT STETVR EI, ET ALTER ALTERI MANDET ACTIONES, PROCVRATOREM QVE EVM IN SVAM REM FACIAT: stabitur diuisioni.

III. CAIVS *lib.VII.ad edictum prouinciale.*

PLanè ad officium iudicis nonnunquam pertinet, ut debita & credita singulis pro solido, alijs alia attribuat: quia sæpe & solutio, & exactio partium nõ minima incõmoda habet. Nec tamen scilicet hæc attributio illud efficit, ut quis totum solus debeat, uel totum alicui soli debeatur: sed ut siue agendum sit, partim suo, partim procuratorio nomine agatur: siue contra cum eo agatur, partim suo, partim procuratorio cõueniatur. Nam licet libera potestas maneat creditoribus cum singulis experiundi: tamen & his libera potestas est suo loco substituendi eos, in quos onera actionis officio iudicis translata sunt.

IIII. VLPIANVS *lib.XIX.ad edictum.*

CAeteræ itaq; res, præter nomina, ueniunt in hoc iudicium. Sin autem nomen uni ex hæredibus legatũ sit: iudicio familiæ erciscundæ hoc hæres consequitur. Mala medicamenta & uenena ueniunt quidem in hoc iudicium: sed iudex omnino interponere se in ijs nõ debet. boni enim & innocentis uiri officio eum fungi oportet. Tantũdem debebit facere in libris improbatæ lectionis, magicis forte, uel similibus. hæc enim omnia protinus corrumpenda sunt. Sed & si quid ex peculatu, uel sacrilegio quæsitum erit, uel ui, aut clam, aut latrocinio, aut aggressura: hoc non diuidet. Sed & tabulas testamẽti debebit aut apud eum, qui ex maiore parte hæres est, iubere manere: aut in ædem deponi. Nam & Labeo scribit, uendita hæreditate tabulas testamenti descriptas deponi oportere. hæredem enim exemplum debere dare: tabulas uero authenticas ipsum tenere, aut in ædem deponere.

V. CAIVS *lib.VII.ad edictum prouinciale.*

SI quæ sunt cautiones hæreditariæ, eas iudex curare debet, ut apud eum maneant, qui maiore ex parte hæres sit: cæteris descriptum & reco-

recognitum faciat, cautione interposita, ut cum res exegerit, ipsæ exhibeantur. Si omnes ijsdem ex partibus hæredes sint, nec inter eos conueniat, apud quem potius esse debeant: sortiri eos oportet: aut ex consensu, uel suffragio eligendus est amicus, apud quem deponantur: uel in ædem sacram deponi debent.

VI. VLPIANVS *lib. XIX. ad edictum.*

NAm ad licitationem rem deducere, ut qui licitatione uicerit, hic habeat instrumenta hæreditaria: nõ placet, neq; mihi, neq; Pomponio.

VII. VENVLEIVS *lib. VII. stipulationum.*

SI hæres unus, cum sub conditione aut apud hostes addictum cohæredem haberet: dixerit se hæredem esse, & actione expertus uicerit: deinde conditio hæredis exstiterit, uel postliminio redierit: an uictoriæ commodum debeat cum eo cõmunicari? an indubitate iudicati actio ei in solidum competat? & puto electionem cohæredi dandam, aut cõmunicandi eã, aut experiundi potestatẽ faciendi huic, qui post uictoriam cohæredis effectus sit hæres, aut reuersus sit in ciuitatem. Idemq; obseruandum, si postea natus sit postumus. non enim his personis silentium imputari potest, cum ad hæreditatem post uictoriam cohæredis peruenerint.

VIII. VLPIANVS *lib. XIX. ad edictum.*

POmponius scribit, si uni ex hæredibus prælegatæ fuerint rationes: non prius ei tradendas, quàm cohæredes descripserint. Nam & si seruus actor (inquit) fuerit legatus, non aliâs tradendus est, quàm rationes reddiderit. Nos uidebimus, nunquid etiam cautio sit interponenda: ut quoties desideratæ fuerint rationes, uel actor prælegatus, copia eorũ fiat. plerunq; enim authenticæ rationes sunt necessariæ actori ad instruenda ea, quæ postea emergunt ad notitiam eius spectantia: & necessariũ est cautionem ab eo super hoc cohæredibus præstari. Idẽ Pomponius ait & columbas, quæ emitti solent de columbario, uenire in familiæ ercisçundæ iudicium, cum nostræ sint tam diu, quàm diu cõsuetudinẽ habeant ad nos reuertendi. quare si quis eas adprehendisset, furti nobis competit actio. Idem & in apibus dicitur: quia in patrimonio nostro computantur, Sed & si quid de pecoribus nostris à bestia ereptum sit: uenire in familiæ ercisçundæ iudicium putat, si ferã euaserit. nam magis est, ut non desinat nostrum esse (inquit) quod à lupo eripitur, uel ab alia bestia: tam diu, q̃ diu ab eo fuerit consumptum.

IX. PAVLVS *lib. XXIII. ad edictum*

VEniunt in hoc iudicium res, quas hæredes usuceperunt, cum defuncto traditæ essent. hæ quoq; res, quæ hæredibus traditæ sunt, cum defunctus emisset.

Vlpia-

X. VLPIANVS *lib. XIX. ad edictum.*

ITem prædia, quæ nostri patrimonij sunt. sed & uectigalia, uel superficiaria. nec minus q̃q; hæ res, quas alienas defunctus bona fide posse dit.

XI. PAVLVS *lib. XXIII. ad edictum.*

PArtum quoq; editum & post aditam hæreditatem,

XII. VLPIANVS *lib. XIX. ad edictum.*

ET post litem contestatam Sabinus scribit, in familiæ ercisçundæ iudicium uenire, & adiudicari posse. Idem erit & si seruis hæreditatis ab extraneo aliquid datũ sit. Res, quæ sub conditione legata est, interim hæredum est: & ideo uenit in familiæ ercisçundæ iudicium, & adiudicari potest, cum sua scilicet caussa: ut existente conditione eximatur ab eo, cui adiudicata est: aut deficiente conditione ad eos reuertatur, quibus relicta est. Idem etiam in statu libero dicitur: qui interim est hæredum, donec existente conditione ad libertatem perueniat.

XIII. PAPINIANVS *lib. VII. quæstionum.*

ALienationes enim post iudicium acceptum interdictæ sunt, dum taxat uoluntaria: non quæ uetustiorem caussam, & originem iuris habent necessariam.

XIIII. VLPIANVS *lib. XIX. ad edictum.*

SEd & si usucapio fuerit cœpta ab eo, qui hæres non erat, ante litem contestatam, & postea impleta fuerit: rem de iudicio subducit.

Vsusfructus an in hoc iudicium deducatur, quæritur: utputa si deducto usufructu fundus fuit ab hæredibus legatus,

XV. PAVLVS *lib. XXIII. ad edictum.*

VEl si seruo hæreditario ususfructus legatus sit. nec enim à personis discedere sine interitu sui potest.

XVI. VLPIANVS *lib. XIX. ad edictum.*

ET puto officio iudicis contineri, ut si uolent hæredes à communione ususfructus discedere, morem gerat, cautionibus interpositis. Iulianus ait: si alij fundum, alij usumfructum fundi iudex adiudicauerit: non communicari usumfructum. Vsusfructus & ex certo tempore, & usq; ad certum tempus, & alternis annis adiudicari potest. Id quod amnis fundo post litem contestatam alluit: æque uenit in hoc iudicium. Sed & si dolo & culpa quid in usumfructum ab uno ex hæredibus factum sit: hoc quoq; in iudicium uenire Pomponius ait. Nam omnia, quæ quis in hæreditate dolo aut culpa fecit, in iudicium familiæ ercisçundæ ueniunt. sic tamen, si quasi hæres fecerit. Et ideo si uiuo testatore unus ex hæredibus pecuniam sustulerit, in familiæ ercisçundæ iudicium ea non uenit: quia tunc nondum hæres erat. ubi aũt quasi hæres fecit: & si aliam præterea quis actionem habet, tamen teneri eum

 fami-

familiæ erciſcundæ iudicio Iulianus ſcribit. Idemq; ait, ſi unus ex hæredibus rationes hæreditarias deleuerit: teneri quidem lege Aquilia, quaſi corruperit: non minus aũt & familiæ erciſcundæ iudicio. Item ſi ſeruus hæreditarius propriam rem *hæredis unius ſubripuerit: Oſilius ait, eſſe familiæ erciſcundæ actionem, & cõmuni diuidundo: furtiq; actionẽ ceſſare. Quare agentẽ familiæ erciſcundæ iudicio cõſecuturũ, ut aut ei ſeruus adiudicetur, aut litis æſtimatio in ſimplum offeratur.

aliâs *hæredũ ſubripi.

XVII. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

DAmno commiſſo ab uno hærede, conueniens eſſe dicetur, ſimpli habendam æſtimationem in familiæ erciſcundæ iudicio.

XVIII. VLPIANVS *lib.* XIX. *ad edictum.*

HIs conſequenter (ut Iulianus ait) ſi ex pluribus hæredibus uni ſeruus ſit generaliter per optionẽ legatus, & hæredes Stichum tabulas hæreditarias interleuiſſe dicãt uel corrupiſſe, & propter hoc renunciauerint, ne optaretur ſeruus: deinde optatus uindicetur: poterunt, ſi is uindicetur, doli mali exceptione uti, & de ſeruo quæſtionem habere.

Sed an in familiæ erciſcundæ iudicium de morte teſtatoris, uel de morte uxoris, liberorumq; ſuorum habebũt quæſtionẽ hæredes, quæritur? Et rectiſſime Põponius ait, hæc ad diuiſionem rerũ hæreditariarũ nõ ptinere. Idemq; ait, & ſi quis teſtamento cauerit, ut ſeruus exportandus ueneat: officio iudicis familiæ erciſcundæ cõtineri, ut uoluntas defuncti non intercidat. Sed & cum monumentum iuſſit teſtator fieri, familiæ erciſcundæ agetur, ut fiat. Idem tamen tentat, (quia hæredũ intereſt, quos ius monumenti ſequitur) præſcriptis uerbis poſſe eos experiri, ut monumentum fiat. Sumptuum, quos unus ex hæredibus bona fide fecit: uſuras quoq; conſequi poteſt à cohærede ex die moræ, ſecundum reſcriptum imperatorum Seueri & Antonini. Celſus etiam illud eleganter adijcit: cohæredẽ, & ſi non ſoluit, habere familiæ erciſcundæ iudiciũ, ut cogatur cohæres ſoluere: cum aliâs non ſit liberaturus rẽ creditor, niſi in ſolidũ ei ſatisfiat. Si filiusfamilias cũ patri hæres pro parte exſtitiſſet, & à creditoribus *peculiaribus cõueniretur: paratus ſit ſoluere id omne, quod debetur: per doli exceptionem conſequetur à creditoribus, mandari ſibi actiones. ſed etiã familiæ erciſcundæ iudiciũ cũ cohæredib9 habebit. Sed & cũ unus ex hæredib9 legatũ ſoluit ei, qui miſſus fuerat in poſſeſſionẽ legatorũ ſeruãdorũ cauſſa: putat Papinianus, & uerũ eſt, familiæ erciſcundæ iudicium ei competere aduerſus cohæredes: quia non aliâs decederet legatarius poſſeſſione, quam uice pignoris erat conſecutus, quàm ſi totum legatũ fuiſſet exſolutum. Sed & ſi quis Titio debitum ſoluerit, ne pignus ueniret, Neratius ſcribit, familiæ erciſcundæ iudicio eum poſſe experiri.

aliâs *hæreditariis.

Caius

XIX. CAIVS *lib.* VII. *ad edictum prouinciale.*

ITem ex diuerſo ſimiliter, pſpicere iudex debet: ut quod unus ex hæredibus ex hæreditaria re percepit, ſtipulatusue eſt, non ad eius ſolius lucrum pertineat. Quæ ita ſcilicet cõſequetur iudex: ſi aut reputationes inter eos fecerit, aut curauerit cautiones interponi, quib9 inter eos communicentur commoda & incommoda.

XX. VLPIANVS *lib.* XIX. *ad edictum.*

SI filia nupta, quæ dotem conferre debuit, per errorem cohæredum ita cauit, ut quod à marito recuperaſſet, pro partibus hæreditarijs ſolueret: nihilominus arbitrum familiæ erciſcundæ ſic arbitraturum, Papinianus ſcribit, ut etiam ſi conſtante matrimonio ipſa diem ſuum obierit, conferatur dos. Nam imperitia (inquit) cohæredum iuriſdictionis formam immutare non potuit. Si filiusfamilias iuſſu patris obligatus ſit, debebit hoc debitum præcipere. ſed & ſi in rem patris uertit, idem placet. & ſi de peculio: peculiũ præcipiet. & ita Imperator noſter reſcripſit. Hoc amplius filiusfamilias hæres inſtitutus, dotem uxoris ſuæ præcipit, nec immerito: quia ipſe onera matrimonij ſuſtinet. integram igitur dotẽ præcipiet, & cauebit defenſum iri* cohæredes, qui ex ſtipulatu poſſunt conueniri. Idem ſi alius dotem dedit, & ſtipulatus eſt. Nec ſolum uxoris ſuæ dotem, ſed etiam filij ſui uxoris: quaſi huius quoq; matrimonij onus ad ipſum ſpectet: qa & filij onera & nurus ipſe agnoſcere neceſſe habet. Præcipere autem non ſolũ patri datam dotẽ filiũ oportere, uerũ etiam ipſius filio Marcellus ſcribit. Sed filio datam tam diu, quãm diu peculium patitur, uel in rem patris uerſum eſt. Si pater inter filios ſine ſcriptura bona diuiſit, & onus æris alieni pro modo poſſeſſionum diſtribuit: non uideri ſimplicem donationem, ſed potius ſupremi iudicij diuiſionem Papinianus ait. Planè (inquit) ſi creditores eos pro portionibus hæreditarijs conueniant, & unus placita detrectet: poterit cum eo præſcriptis uerbis agi, quaſi certa lege permutationem fecerint: ſcilicet ſi omnes res diuiſæ ſint. Familiæ erciſcundæ iudicium amplius, quàm ſemel agi non poteſt, niſi cauſſa cognita. Quod ſi quædam res indiuiſæ relictæ ſint: communi diuidundo de eis agi poteſt. Papinianus ait, ſi uni ex hæredibus onus æris alieni iniungatur, citra ſpeciem legati: officio iudicis familiæ erciſcũdæ cognoſcentis ſuſcipere eum id oportere: ſed non ultra dodrantẽ portionis ſuæ, ut quadrantem illibatum habeat. Indemnes igitur cohæredes ſuos præſtare cauebit. Idem ſcribit, ſi filius in muneribus publicis, in quibus pater ei conſenſit, reliquatus eſt, & pro parte hæres ſcriptus eſt: hoc quoq; debere præcipe, quia & hoc patris æs alienũ fuerit. Sed ſi qua munera poſt mortem patris ſuſceperit: ab his hæredes patris ſoluti ſunt.

aliâs *cohæredibus.

Universidad de Deusto Biblioteca

Neratius autem retulit eum, qui plures filios haberet, unũ ex filijs ἀγωνοθεσίαν ſuſcepturũ profeſſum eſſe: & prius q̃ honore fungeretur, mortuũ eſſe, omnibus filijs hæredibus inſtitutis. quæſitum eſſe, an is filius, quod in eã rem impendiſſet, FAMILIAE ERCISCVNDAE conſequatur? reſpondiſſe nulla actione id conſequi poſſe. quod merito diſplicuit. debet itaq; hoc in familiæ erciſcundæ iudicium uenire. Item Papinianus ſcribit, ſi maritus alterum ex hæredibus onus dotis ſoluendæ, quæ in ſtipulationem uenit, ſuſcipere iuſſit: & mulier aduerſus utrũq; dirigat dotis petitionem: cohæredem eſſe defendendũ ab eo, qui ſuſcipere onus iuſſus eſt. Sed legata, quæ ab utroq; pro dote data, electa dote, retineantur: in cõpendio cohæredis, qui debito leuatur, eſſe non oportere: uidelicet, ut cohæres, qui onus æris alieni ſuſcepit, officio iudicis legatum conſequatur. & uerum eſt hoc, niſi aliud teſtator edixit.

Idem ſcribit, q̃d uni ex cohæredibus ſtatuliber cõditionis implẽdæ noſe dedit de peculio: in hoc indiciũ non uenire, nec cõicari debere.

XXI. PAVLVS *lib.* XXIII. *ad edictum.*

IDem & in communi diuidundo.

XXII. VLPIANVS *lib.* XIX. *ad edictum.*

ITem Labeo ſcribit, ſi unus hæredum theſaurum relictum à teſtatore effodit: familiæ erciſcundæ iudicio eum teneri, & ſi cum extraneo conſcio partitus ſit. Item familiæ erciſcundæ iudex poteſt pluribus eandẽ rẽ adiudicare, ſi aut pluribus fuerit unius rei p̃ceptio relicta, ubi etiã neceſſitatem facere Põponius ſcribit, ut pluribus adiudicetur: uel ſi certã partem unicuiq; cohæredũ adſignet, ſed poſſit etiã licitatione admiſſa uni rẽ adiudicare. Sed & regionibus diuiſum fundũ poſſe adiudicare ſecundũ diuiſionem, nemo dubitauerit. Sed etiam cum adiudicauerit, poterit imponere aliquam ſeruitutem, ut alij alium ſeruum faciat ex his, quos adiudicat. Sed ſi pure alium fundum adiudicauerit, alium adiudicando, amplius ſeruitutem imponere non poterit.

Familiæ erciſcundæ iudiciũ ex duobus conſtat: id eſt, rebus atq; præſtationibus, quæ ſunt pſonales actiones. Papinianus de re, quæ apud hoſtes eſt, Marcellũ repræhendit, quod non puret præſtationes eius rei uenire in familiæ erciſcundæ iudiciũ, quæ apud hoſtes eſt. quod eiũ impedimentum eſt rei præſtationem uenire, cum & ipſa ueniat,

XXIII. PAVLVS *lib.* XXIII. *ad edictum.*

PRopter ſpem poſtliminij, ſcilicet cum cautione? quia poſſunt nõ reuerti. niſi ſi tantum æſtimatus ſit dubius euentus.

XXIIII. VLPIANVS *lib.* XIX. *ad edictum.*

SEd & eius rei, quæ in rebus humanis eſſe deſijt, ueniunt præſtationes: & ego Papiniano conſentio. Familiæ erciſcundæ iudicium & in-

& inter bonorum poſſeſſores, & inter eũ, cui reſtituta eſt hæreditas ex Trebelliano ſenatusconſulto, & cæteros honorarios ſucceſſores locũ habet.

XXV. PAVLVS *lib.* XXIII. *ad edictum.*

HAeredes eius, qui apud hoſtes deceſſit, hoc iudicio experiri poſſunt. Si miles alium caſtrenſium, aliũ cæterorum bonorũ hæredem fecerit: non eſt locus familiæ erciſcundæ iudicio. diuiſum eſt enim per conſtitutiones inter eos patrimoniũ. Quemadmodũ ceſſat familiæ erciſcundæ iudicium, cum nihil in corporibus, ſed omnia in nominibus ſunt. Quantum uero ad accipiendũ familiæ erciſcundæ iudicium, nihil intereſt, poſſideat quis hæreditatem, nec ne. De pluribus hæreditatibus, quæ inter eoſdem ex diuerſis cauſſis cõmunes ſunt, unum familiæ erciſcundæ iudicium ſumi poteſt. Si inter me & te Titiana hæreditas communis ſit, inter me autem & te & Titium Seiana: poſſe unum iudiciũ accipi inter tres Pomponius ſcribit. Item ſi plures hæreditates inter nos communes ſunt: poſſumus de una familiæ erciſcundæ iudicio experiri. Si teſtator rem cõmunem cum extraneo habebat: ſiue rei ſuæ partẽ alicui legauit, ſiue hæres ante iudiciũ familiæ erciſcundæ acceptum partem ſuam alienauit: ad officiũ iudicis pertinet, ut eam partem, quæ teſtatoris fuit, alicui iubeat tradi. Quod pro emptore, uel p̃ donato (puta) cohæres poſſidet: in familiæ erciſcũdæ iudicium uenire negat Pomponius. Idem ſcribit, cum ego & tu hæredes Titio exſtitiſſemꝰ, ſi tu partẽ fundi, quẽ totũ hæreditariũ dicebat, à Sempronio petieris, & uictus fueris: mox eandem partem à Sempronio emero, & traditus mihi fuerit: agente te familiæ erciſcũdæ iudicio, non ſolum non ueniet hoc, quod pro hærede poſſidetur: ſed nec id, qd̃ pro emptore. cum enim per iudicem priorem apparuit, totam rem nõ eſſe hæreditatis: quemadmodum in familiæ erciſcundæ iudicium ueniet? An ea ſtipulatio, qua ſinguli hæredes in ſolidum habent actionem, ueniat in hoc iudicium, dubitatur (ueluti ſi is, qui uiam, iter, actũ ſtipulatus erat, deceſſerit) quia talis ſtipulatio per legem duodecim tabularum non diuiditur, quia nec poteſt. Sed uerius eſt, non uenire eam in iudicium, ſed omnibus in ſolidum competere actionem: & ſi nõ præſtetur uia, pro parte hæreditaria condemnationẽ fieri oportere. Contra ſi promiſſor uiæ deceſſerit, pluribus hæredibus inſtitutis: nec diuidi obligationem, nec dubium, quin duret: quoniã uiã promittere & is poteſt, qui fundum nõ habet. igitur quia ſinguli in ſolidum tenentur, officio iudicis cautiones interponi debere, ut ſi quis conuentus ex his litis æſtimationem præſtiterit, id pro parte à cæteris conſequatur. Idem dicendum eſt, & ſi teſtator uiam legauerit. In illa quoq; ſtipulatione pro ſpiciendum eſt cohæredibus, ſi teſtator promiſerit, NEQVE

per

Universidad de Deusto Biblioteca

PER SE, NEQVE PER HAEREDEM SVVM FIERI, QVO MINVS IRE AGERE POSSIT: quoniam uno prohibente, in soli dum committitur stipulatio:ne unius factum cæteris damnosum sit.

Idem iuris est in pecunia,si à testatore sub pœna promissa sit. nam licet hæc obligatio diuidatur per legem duodecim tabularũ:tamen(quia nihilum prodest ad pœnam euitandã partem suam soluere) siue nondum soluta est pecunia, nec dies uenit: prospiciendum est per cautionem,ut de indemnitate caueat, per quem factum fuerit, ne omnis pecunia solueretur:aut ut caueat, se ei,qui in solidum soluit,partem præstaturum siue iam soluit unus uniuersam pecuniam, quam defunctus promisit,ne pœna cõmitteretur:familiæ erciscundæ iudicio à cohæredibus partes recipere poterit. Idem obseruatur in pignoribus luendis. nam nisi uniuersum,quod debetur,offeratur:iure pignus creditor uendere potest. Si unus ex cohæredibus noxali iudicio seruum hæreditarium defenderit,& litis æstimationẽ obtulerit,cum hoc expediret: id pro parte hoc iudicio consequetur. Idem est, & si unus legatorum nomine cauerit,ne in possessionem mitteretur. Et omnino quæ pro parte expediri non possunt, si unus cogente necessitate fecerit: familiæ erciscundæ iudicio locus est. Non tantum dolum, sed etiam culpam in re hæreditaria præstare debet cohæres: quoniam cum cohærede non contrahimus, sed incidimus in eum. Non tamen diligentiam præstare debet, qualem diligens paterfamilias: quoniam hic propter suam partem caussam habuit gerendi.& ideo negociorum gestorum ei actio non competit. talem igitur diligentiam præstare debet, qualem in suis rebus. Eadem sunt,si duobus res legata sit.nam & hos coniunxit ad societatem non consensus, sed res. Si incerto homine legato,& postea defuncto legatario aliquis ex hæredibus legatarij non consentiendo impedierit legatum: is qui impedit, hoc iudicio cæteris,quanti interfit eorum,damnabitur. Idem est,si è contrario unus ex hæredibus, à quibus generaliter homo legatus est, quem ipsi elegerint: noluerit consentire, ut præstetur, quem solui omnibus expediebat:& ideo conuenti à legatario iudicio,pluris damnati fuerint. Item culpæ nomine tenetur,qui cum ante alios ipse adisset hæreditatem,seruitutes prædijs hæreditarijs debitas passus est non utendo amitti. Si filius,cum patrem defenderet, condemnatus soluerit, uel uiuo eo, uel post mortem:poterit æquius dici,habere petitionem à cohærede in familiæ erciscundæ iudicio. Iudex familiæ erciscundæ nihil debet indiuisum relinquere. Itẽ curare debet, ut de euictione caueatur his, quibus adiudicat. Si pecunia, quæ domi relicta non est, per præceptionem relicta sit:utrum uniuersa à cohæredibus præstanda sit,an pro parte hæ

te hæreditaria, quemadmodum si pecunia in hæreditate relicta esset, dubitatur. Et magis dicendum est:ut id præstandum sit, quod præstaretur,si pecunia esset inuenta.

XXVI. CAIVS *lib. VII. ad edictum prouinciale.*

OFficio autem iudicis cõuenit,iubere hæreditariã rem uenire unã pluresue,& pecuniã ex precio redactã ei numerari,cui legata sit.

XXVII. PAVLVS *lib. XXI. ad edictum.*

IN hoc iudicio condemnationes & absolutiones in omniũ personas faciendæ sunt. Et ideo si in alicuius persona omissa sit damnatio: in cæterorũ quoq; psona,qd' fecit,iudex nõ ualebit:quia nõ potest uno iudicio res iudicata in partem ualere,in partem non ualere.

XXVIII. CAIVS *lib. VII. ad edictum prouinciale.*

REm pignori creditori daram si per præceptionem legauerit testator:officio iudicis continetur,ut ex cõmuni pecunia luatur: eãq; ferat is,cui eo modo fuerat legata.

XXIX. PAVLVS *lib. XXIII. ad edictum.*

SI pignori res data defuncto sit,dicendum est,in familiæ erciscundæ iudicium uenire. sed is,cui adiudicabitur,in familiæ erciscundæ iudicio pro parte cohæredi erit damnandus: nec cauere debet cohæredi indemnem eum fore aduersus eũ, qui pignori dedit.quia pro eo erit, ac si hypothecaria uel Seruiana actione petita litis æstimatio oblata sit: ut & is,qui obtulerit,aduersus dominum uindicantem exceptione tuendus sit. Contra quoq; si is hæres,cui pignus adiudicatum est,uelit totum reddi:licet debitor nolit,audiendus est. Non idem dici potest, si alteram partem creditor emerit. adiudicatio enim necessaria est, emptio uolũtaria:nisi si obijciatur creditori,quod animose licitus sit. sed huius rei ratio habebitur:quia quod creditor egit,pro eo habendum est, ac si debitor per procuratorem egisset:ut & eius,quod propter necessitatem uel ultra impendit,sit actio creditori.

XXX. MODESTINVS *lib. VI. responsorum.*

FVndus mihi communis est, & pupillæ cohæredi. in eo fundo reliquiæ conditæ sunt, quibus religio ab utrisq; partibus debebatur. nã parentes quoq; eiusdẽ puellæ ibi sepulti sunt. sed tutores distrahere fundum uolunt.ego non consentio:sed portionẽ meam possidere malo,cum uniuersitatem emere non possim, & uelim pro meo arbitrio exsequi ius religionis.quæro,an recte arbitrũ cõmuni diuidundo iudicio ad hunc fundum partiendum petam:an etiam is arbiter, qui familiæ erciscundæ datur,ijsdẽ partibus fungi possit,ut hanc possessionem, exceptis cæteris corporibus hæreditarijs, pro iure cuiq; nobis partiatur? Herẽnius Modestinus respondit,nihil ꝓponi,cur familiæ erciscundæ

Universidad de Deusto Biblioteca

dæ iudicio aditus arbiter officium suum etiam in eius fundi, de quo agitur, diuisione interponere non possit: sed religiosa loca in iudiciũ non deduci, eorumq; ius singulis hæredibus in solidum competere.

XXXI. PAPINIANVS *lib. VII. quæstionum.*

SI seruus pignori obligatus luatur ab uno ex hæredibus: quamuis postea decedat, officium tamen arbitri durat. sufficit enim communionis caussa, quæ præcessit, quæq; hodie duraret, si res non intercidisset.

XXXII. IDEM *lib. II. responsorum.*

QVæ pater in filios non diuisit, post datas actiones uice diuisionis ad singulos pro hæreditaria portione pertinent: si modo cætera, quæ non diuisit, in unum generaliter non contulit, uel res datas non sequũtur.

XXXIII. IDEM *lib. VII. responsorum.*

SI paterfamilias singulis hæredibus fundos legando, diuisionis arbitrio fungi uoluit: non aliter partem suam cohæres præstare cogetur, quàm si uice mutua partem à nexu pignoris liberam consequatur.

XXXIIII. IDEM *lib. VIII. responsorum.*

SEruos inter cohæredes tempore diuisionis æstimatos, non emendi, sed diuidendi animo precijs adscriptos uideri placuit. quare suspensa cõditione mortuos, tam hæredi, cũ fidei commissario deperisse.

XXXV. IDEM *lib. XII. responsorum.*

POmponius Philadelphus dotis caussa prædia filiæ, quam habebat in potestate, tradidit: & reditus eorum genero solui mandauit. an ea præcipua filia retinere possit, cum omnes filios hæredes instituisset, quærebatur. iustã caussam retinendæ possessionis habere filiam: quoniam pater prædia, de quibus quæratur, dotis esse uoluit, & matrimonium post mortem quoq; patris stetit: respondi. filiam etenim, quæ naturaliter agros tenuit: specie dotis, cuius capax fuit, defendi.

XXXVI. PAVLVS *lib. II. quæstionum.*

CVm putarem te cohæredem meũ esse, idq; uerum non esset: egi tecum familiæ erciscundæ iudicio, & à iudice inuicem adiudicationes & condemnationes factæ sunt. quæro, rei ueritate cognita, utrum condictio inuicem competat, an uindicatio: & an aliud in eo, qui hæres est, aliud in eo, qui hæres non est, dicẽdum sit? Respondi. qui ex asse hæres erat, si cum putaret se Titium cohæredem habere, susceperit cũ eo familiæ erciscundæ iudicium, & condemnationibus factis soluerit pecuniam: quoniam ex caussa iudicati soluit, repetere non potest. Sed tu mideris eò moueri: quod non est iudicium familiæ erciscundæ, nisi inter cohæredes acceptum. Sed quamuis non sit iudicium: tamen ad impediendam repetitionem sufficit, quod quis se putat condemnatum. Quod si neuter eorum hæres fuit, sed quasi hæredes essent, acceperunt familiæ

familiæ erciscundæ iudicium: de repetitione idem in utrisq; dicendum est, quod diximus supra in alterutro. Planè si sine iudice diuiserint res: condictionem earum rerum, quæ ei cesserunt, quem cohæredem putauit: ei, qui fuit hæres, competere dici potest. Non enim transactum inter eos intelligitur, cum ille cohæredem esse putauerit.

XXXVII. SCAEVOLA *lib. XII. quæstionum.*

QVi familiæ erciscundæ iudicio agit, non confitetur aduersarium sibi esse cohæredem.

XXXVIII. PAVLVS *lib. III. responsorum.*

LVcius & Titia fratres & emancipati à patre, & adulti curatores acceperunt. hi cõmunes pecunias ex reditibus redactas, singulis subministrauerunt. postea patrimonium diuiserunt. post diuisionem Titia soror Lucio fratri suo cœpit quæstionem mouere, quasi amplius accepisset, quàm ipsa acceperat. cum Lucius frater eius nõ amplius sua portione, imò minus quàm dimidia consecutus sit: quæro, an Titiæ cõpetat aduersus fratrem actio? Paulus respondit: secundum ea, quæ proponuntur, si Lucius non amplius ex reditu prædiorum communium accepit, quàm pro hæreditaria portione ei cõpeteret: nullã sorori eius aduersus eum competere actionẽ. Idem respondit, cum ex decretis alimentis à prætore amplius fratrem accepisse diceretur, quàm sororem: nõ tamen ultra partem dimidiam.

XXXIX. SCAEVOLA *lib. I. responsorum.*

EX parte hæres institutus caussam de totis bonis, quam omnes hæredes patiebantur, suscepit & obtinuit. cohæres partem suam ab eo petebat, nec partem sumptuum factorum in litem præstare uolebat. quæsitum est, an doli exceptio noceret? Respondi: si idcirco amplius erogatum esset, quod ipsius quoq; caussa defensa esset: habẽdam rationem sumptuum. Sed & si omiserit doli exceptionem: agere posse de recipienda portione sumptuũ. Intestatò moriens codicillis prædia sua omnia, & patrimonium inter liberos diuisit: ita ut longe amplius filio, cũ filiæ relinqueret. quæsitum est, an soror fratri dotẽ conferre deberet? Respondi. secundũ ea, quæ proponerentur (si nihil indiuisum reliquisset) rectius dici ex uoluntate defuncti collationem dotis cessare. Sticho libertatem dedit, qui erat annorum quindecim, CVM ERIT ANNORVM TRIGINTA. eidẽ ex die mortis suæ, quoad uiueret, cibariorum nomine denarios denos: uestiarij, denarios uicenos quinos præstari se uelle significauit. quæsitum est, an utile esset cibariorum & uestiariorũ legatum, cum Stichus ante libertatis tẽpus decesserit? & an si nõ est utile, hæres, qui præstiterat, à cohærede repetere possit, apud quem morabatur? Respondi. non quidem debita fuisse: sed si

Universidad de Deusto Biblioteca

id, quod datum est in alimenta, consumptum sit: repeti nõ posse. Filius reipublicæ debita, quæ post mortem patris cõtraxit, fratri suo pro parte hæreditaria reputare non potest, si nõ in omnibus socij sint: licet hæreditatem paternam communem habent, & pater pro altero filio in patria *magistratum nactus decessit. Duos filios scripsit hæredes, & certos homines unicuiq; eorum prælegauit, in quibus uni Stephanum cum peculio. is uiuo testatore manumissus, decessit. deinde pater. quæsitum est, an id quod in peculio habuit Stephanus prius, cũ manumitteretur, ad utrosq; filios pertineat: an uero ad eũ solum, cui cum peculio prælegatus fuerat? Respondi. secundũ ea, quæ proponerentur, ad utrosq; ptinere. Pater inter filios diuisit bona, & eã diuisionem testamẽto cõfirmauit: & cauit, ut æs alienum, quod unusquisq; eorum habet, siue habebit, solus sustineret. postea unus ex filijs cũ pecuniam mutuaret, interuenit pater: eiusq; consensu prædia, quæ filio adsignauerat, pignori data sunt. post mortem patris eadem prædia idem filius possedit, usuras soluit. quæro, an familiæ erciscundæ iudicio, si prædia pignori data distrahat creditor, aliquid ei à cohærede præstandum sit? Respondi. secundum ea, quæ proponerentur, nihil esse præstandum.

als* magistratu functus.

XL. CAIVS *lib. II. fideicommissorum.*

SI ex asse hæres institutus, rogatus sit mihi partem aliquam restituere (ueluti dimidiã) utile familiæ erciscundæ iudicium recte inter nos agetur. XLI. PAVLVS *lib. I. decretorum.*

QVædam mulier à iudice appellauerat, quod diceret eum in diuidenda hæreditate inter se & cohæredẽ non tantũ res, sed etiam libertos diuisisse, & aliměta, quæ dari testator certis libertis iussisset. nullo eñ iure id eũ fecisse. Ex diuerso respõdebatur, consensisse eos ei diuisioni, & multis annis aliměta secundũ diuisionẽ præstitisse. Placuit standũ esse alimentorũ præstationi: sed illud adiecit, nullã esse libertorum diuisionem. XLII. POMPONIVS *lib. VI. ad Sabinum.*

SI ita legatũ fuerit uni ex hæredibus, QVOD MIHI DEBET, PRAECIPITO: officio iudicis familiæ erciscundæ continetur, ne ab eo co hæredes exigant. Nam & si quod alius deberet, percipere unus iussus fuerit: officio iudicis actiones ei præstari debebunt, pro portione cohæredis. XLIII. VLPIANVS *lib. XXX. ad Sabinum.*

ARbitriũ familiæ erciscundæ uel unus petere potest. nam prouocare ad iudicem uel unum hæredẽ posse, palam est. igitur & præsentibus cæteris, & inuitis, poterit uel unus arbitrum poscere.

XLIIII. PAVLVS *lib. VII. ad Sabinum.*

INter cohæredes etiam communi diuidundo iudicio agi potest, ut eæ res duntaxat, quæ eorum communes sunt, & caussæ ex his rebus pendentes, in iudicium ueniant: de cæteris uero integre sit familiæ erciscundæ iudicium. Si familiæ erciscundæ uel communi diuidũdo actum sit: adiudicationes prætor tuetur, exceptiones aut actiones dando. Si cohæredes absente uno cohærede rem uendiderunt, & in ea re dolo malo fecerunt, quo plus ad eos perueniret: uel familiæ erciscundæ iudicio præstabunt ei, qui abfuit, uel hæreditatis petitione. Fructus, quos ante aditam hæreditatẽ ex fundo hæreditario hæres cepit: non aliter familiæ erciscundæ iudicio præstare eum Iulianus ait, cũq; si cũ sciret hæreditarium fundum esse, cepit. Qui familiæ erciscũdæ, & cõmuni diuidundo, & finium regundorum agunt, & actores sunt, & rei: ideo iurare debent non calumniæ caussa litem intendere, non calumniæ caussa inficias ire. Quod ex facto suo unus ex cohæredibus ex stipulatione hæreditaria præstat, à cohærede non repetet: ueluti si A' SE, HAEREDE'QVE SVO DOLVM MALVM ABFVTVRVM defunctus spopondit: uel NEQVE PER SE, NEQVE PER HAEREDEM SVVM FORE, QVO MINVS QVIS EAT AGAT. Imò si reliqui propter factum unius teneri cœperint, quia conditio stipulationis hæreditariæ exstiterit: habebunt familiæ erciscundæ iudicium cum eo, propter quẽ commissa est stipulatio. Si quis stipulatus fuerit, TITIVM HAEREDEM'QVE EIVS RATVM HABITVRVM, & Titius pluribus hæredibus relictis decesserit: eum solum teneri, qui non habuit ratum: & eum solum ex hæredibus stipulatoris acturum, à quo fuerat peritum. Vsu fructu uxori legato, donec ei dos soluatur: per arbitrũ familiæ erciscundæ tam id, quod cohæredis nomine ex dote solutum sit, recuperari: cũq; ut cohæres soluat, effici posse Cassius ait, & uerum est. Si duo cohæredes damnati sint statuam ponere, & altero cessante alter eam fecerit: non esse iniquum Iulianus ait, familiæ erciscundæ iudicium dari, ut pars impendiorum boni uiri arbitratu præstetur.

XLV. POMPONIVS *lib. XIII. ad Sabinum.*

SI quid cõtendis ex hæreditate mihi tecũ cõmune esse, quod ego ex alia caussa meũ ꝓprium esse dico, id in familiæ erciscundæ iudiciũ non uenit. Dolus, quẽ seruus hæredis admisit, in iudiciũ familiæ erciscundæ nõ uenit: nisi domini culpa in hoc erat, qui nõ idoneũ seruũ rei cõi adplicuerat. XLVI. PAVLVS *lib. VII. ad Sabinum.*

SI maritus sub cõditione à patre institutus sit, interim de uxoris dote actio pendet. Planè si post mortẽ soceri diuortiũ factum sit: quamuis pendente cõditione institutionis, dicendũ est præceptioni locũ esse: quia mortuo patre quædã filios sequũtur, etiã ante cũq; fiant hæredes: ut matrimoniũ, ut liberi, ut tutelæ. igitur & dotẽ præcipe debet, qui onus matrimonij post mortẽ patris sustinuit, & ita Scæuolæ quoq; nostro uisum est.

XLVII. POMPONIVS *lib.* XXI. *ad Sabinum.*

IN iudicio familiæ erciſcundæ, uel communi diuidundo, ſi dum res in arbitrio eſt, de iure prædij cõtrouerſia ſit: placet omnes eos, inter quos arbiter ſumptus fuit, & agere, & opus nouum nunciare pro ſua quenq; parte poſſe. & cum adiudicationes ab arbitro fiunt: ſi uni adiudicetur totus fundus, caueri oportere, ut quæ ex his actiõibus recepta fuerint, reddantur: aut quæ in eas impenſæ factæ fuerũt, præſtentur. & ſi cum res in iudicio eſſet, eo nomine actum nõ fuerit: eũ conſequi integrã actionem, cui totus fundus, aut pro quacunq; parte adiudicatus erit. Irẽ quæ res moueri poſſunt, & in ea iudicia ueniũt, ſi interea ſubreptæ ſint: furti eos agere, quorum periculo hæ res fuerunt, poſſe.

XLVIII. PAVLVS *lib.* VII. *ad Sabinum.*

SI familiæ erciſcundæ, uel cõmuni diuidundo, uel finium regundorum actum ſit, & unus ex litigatoribus deceſſerit pluribus hæredibus relictis: non poteſt in partes iudicium ſcindi, ſed aut omnes hæredes accipere id debent, aut dare unum procuratorem, in quem omniũ nomine iudicium agatur.

XLIX. VLPIANVS *lib.* II. *diſputationum.*

aliâs *inſtitutq; teſtatorẽ iuſſus à prætore ſepelire, ſeruũ. &c

QVi hæres erat ex parte *inſtitutus à teſtatore, iuſſus à prætore diſtrahere ſeruum, cui erat teſtamento data libertas: ideo diſtraxit, duplamq; promiſit, & ex ea cautione conuentus præſtitit. Quæſitum eſt, an familiæ erciſcundæ iudicio conſequatur, quod ex duplæ ſtipulatione abeſt? Primo uideamus, an hic debuerit de dupla cauere. & mihi uidetur non debuiſſe. hi enim demum ad duplæ cautionem compelluntur, qui ſua ſponte diſtrahunt: cæterũ ſi officio diſtrahenteis fungiuntur, non debẽt adſtringi: non magis, quàm ſi quis ad exſequendam ſententiam à prætore datus, diſtrahat. nam & hic in ea conditione eſt, ne cogatur implere id, quod coguntur hi, qui ſuo arbitrio diſtrahũt. nam inter officiũ ſuſcipienteis, & uoluntate diſtrahenteis multum intereſt. Quapropter re quidem integra ſtipulationem duplæ interponere non debuit: ſed decernere prætor debet, eſſe emptori aduerſus hæredem exiſtentem actionem ex empto, ſi res diſtracta fuiſſet euicta. Si autem hæres errauit, & cauit, & ſeruus peruenit ad libertatem: ſtipulatio committetur. quæ ſi fuerit commiſſa: æquũ erit utilem actionem ei aduerſus cohæredem dari, directo iudicio familiæ erciſcundæ * ceſſante, ne in damno moretur. nam ut familiæ erciſcundæ iudicio agere quis poſſit, non tantum hæredem eſſe oportet: uerum ex ea cauſſa agere, quam geſſit, quamq; admiſit poſt ea, quàm hæres effectus ſit. cæterum ceſſat familiæ erciſcundæ actio. & ideo ſi ante, quàm quis ſciret ſe hæredem eſſe, in hæreditate aliquid geſſerit; familiæ erciſcundæ iudicio non erit locus

* aliâs deeſt.

locus, quia non animo hæredis geſſiſſe uidetur. Quare qui ante aditam hæreditatem quid geſſit, ueluti ſi teſtatorem ſepeliuit: familiæ erciſcundæ iudicium non habet. ſed ſi poſt aditam hæreditatem id fecit: conſequenter dicemus, familiæ erciſcundæ iudicio conſequi eum poſſe ſumptum, quem fecit in funus.

L. IDEM *lib.* VI. *opinionum.*

QVæ pater filio emancipato ſtudiorum cauſſa peregre agenti ſubminiſtrauit: ſi nõ credendi animo pater miſiſſe fuerit comprobatus, ſed pietate debita ductus: in rationem portionis, quæ ex defuncti bonis ad eundem filium pertinuit, computari æquitas non patitur.

LI. IVLIANVS *lib.* VIII. *digeſtorum.*

FVndus, qui dotis nomine ſocero traditus fuit, cum ſocer filium ex aliqua parte hæredem inſtituit: per arbitrium familiæ erciſcundæ præcipi ita debet, ut ea cauſſa filij ſit, quæ futura eſſet, ſi dos per præceptionem legata fuiſſet. Quare fructus poſt litem conteſtatam percepti, ad eum redigendi ſunt, habita ratione impenſarum. qui uero ante litẽ conteſtatam percepti fuerint: æqualiter ad omnes hæredes pertinebũt. ſed et impenſarum ratio haberi debet: quia nullus caſus interuenire poteſt, qui hoc genus deductionis impediat. Si ego à te hæreditatem petere uellem, tu mecum familiæ erciſcundæ agere: ex cauſſa utriq; noſtrum mos gerendus eſt. Nam ſi ego totam hæreditatem poſſideo, & te ex parte dimidia hæredem confiteor, ſed à communione diſcedere uolo: impetrare debeo familiæ erciſcundæ iudicium, quia aliter diuidi inter nos hæreditas nõ poteſt. Item ſi tu iuſtã cauſſam habeas, propter quam per hæreditatis petitionẽ potius, quàm per familiæ erciſcundæ iudicium negocium diſtrahere uelis: tibi quoq; permittendum erit hæreditatem petere. Nam quædam ueniunt in hæreditatis petitionem, quæ in familiæ erciſcundæ iudicium non deducuntur. ueluti ſi ego debitor hæreditarius ſim: iudicio familiæ erciſcundæ nõ conſequẽris id, quod defuncto debui: per hæreditatis petitionem conſequẽris.

LII. IDEM *lib.* II. *ad Vrſeium Feroœm.*

MAeuius, qui nos hæredes fecit, rem communẽ habuit cum Attio. ſi cum Attio communi diuidundo egiſſemus, & nobis ea res adiudicata eſſet: uenturam eam in familiæ erciſcundæ iudicio Proculus ait. Seruus liber & hæres eſſe iuſſus, id qd' ex rationibus, quas patrifamiliâs geſſiſſet, penes ſe retineret: iudicio familiæ erciſcundæ cohæredibus ſuis præſtabit. Arbiter familiæ erciſcundæ inter me & te ſumptus, quædam mihi, quædã tibi adiudicare uolebat. pro his rebus alterum alteri condemnandum eſſe intelligebat. quæſitum eſt, an poſſit penſatione ultro citroq; facta, condemnatione eum ſolum, cuius ſumma

Universidad de Deusto Biblioteca

ſumma excederet, eius duntaxat ſummæ, quæ ita excederet, damnaretur: & placuit poſſe id arbitrum facere. Cum familiæ erciſcundæ, uel communi diuidundo agitur: uniuerſæ res æſtimari debent, non ſingularum rerum partes.

LIII. VLPIANVS *lib.II. reſponſorum.*

PEcuniam, quam filius emácipatus ita credidit, ut patri ſolueretur: ita demum in hæreditatē patris numerari, ſi patri aduerſus filium eiuſdem quantitatis nomine actio competebat.

LIIII. NERATIVS *lib.III. membranarum.*

EX hæreditate Lucij Titij, quæ mihi & tibi cōmunis erat, fundi partem meam alienaui. deinde familiæ erciſcūdæ iudicium inter nos acceptum eſt. neq; ea pars, quæ mea fuit, in iudicio ueniet, cum alienata de hæreditate exierit: neq; tua. quia etiam ſi remanet in priſtino iure, hæreditariaq; eſt: tamen alienatione meæ partis exit de communione. Vtrum autem unus hæres partem ſuam non alienauerit, an plures, nihil intereſt: ſi modo aliqua portio alienata ab aliquo ex hæredibus, hæreditaria eſſe deſijt.

LV. VLPIANVS *lib.II. ad edictum.*

SI familiæ erciſcundæ, uel communi diuidundo iudicium agatur, & diuiſio tam difficilis ſit, ut penè impoſſibilis eſſe uideatur: poteſt iudex in unius perſonam totam condemnationem conferre, & adiudicare omnes res.

LVI. PAVLVS *lib.XX. ad edictum.*

NOn ſolum in finiū regundorum, ſed in familiæ erciſcundæ quoq; iudicio præteriti temporis fructus ueniunt.

LVII. PAPINIANVS *lib.II. reſponſorum.*

ARbitro quoq; accepto, fratres communem hæreditatem conſenſu diuidentes, pietatis officio funguntur: quā reuocari non oportet, licet arbiter ſententiam iurgio perempto non dixerit: ſi non intercedat ætatis auxilium.

COMMVNI DIVIDVNDO. Tit. III.

PAVLVS *lib.XXIII. ad edictum.*

COmmuni diuidundo iudicium ideo neceſſarium fuit: quod pro ſocio actio magis ad perſonales inuicem præſtationes pertinet, quàm ad communium rerum diuiſionem. Deinq; ceſſat communi diuidundo iudicium, ſi res communis non ſit.

II. CAIVS *lib.VII. ad edictum prouinciale.*

NIhil autem intereſt, cum ſocietate, an ſine ſocietate res inter aliquos communis ſit. nam utroq; caſu locus eſt communi diuidundo iudicio. Cum ſocietate res communis eſt inter eos, qui pariter eandē rem emerunt: ſine ſocietate communis eſt inter eos, quibus eadem res teſtamento legata eſt. In tribus duplicibus iudicijs, familiæ erciſcundæ, communi diuidundo, finium regundorum quæritur, quis actor intelligatur: quia par cauſſa omnium uidetur: ſed magis placuit eum uideri actorem, qui ad iudicium prouocaſſet.

III. VLPIANVS *lib.XXX. ad Sabinum.*

IN communi diuidundo iudicio nihil peruenit ultra diuiſionem rerum ipſarū, quæ communes ſunt: quàm ſi quid uel in his damni datum factumq; eſt, uel quid eo nomine aut abeſt alicui ſociorū, aut ad eum peruenit ex re communi. Si quid ipſi inter ſe ſine dolo malo pepigerunt: id in primis & familiæ erciſcundæ, & communi diuidundo iudex ſeruare debet.

IIII. IDEM *lib.XIX. ad edictum.*

PEr hoc iudicium corporalium rerum fit diuiſio, quarū rerum dominium habemus, non etiam hæreditatis. De puteo quæritur, an communi diuidundo iudicio agi poſſit: & ait Mela, ita demū poſſe, ſi ſolum eius cōmune ſit. Hoc iudiciū bonæ fidei eſt. quare & ſi una res indiuiſa relicta ſit, ualebit utiq; cæterarum diuiſio: & poterit iterum cōmuni diuidundo agi de ea, quæ indiuiſa manſit. Sicut autem ipſius rei diuiſio uenit in cōmuni diuidundo iudicio, ita etiam præſtationes ueniunt: & ideo ſi quis impenſas fecerit, conſequetur. ſed & ſi non cum ipſo ſocio agat, ſed cū hærede ſocij, Labeo recte exiſtimat impenſas & fructus à defuncto perceptos uenire. Planè fructus ante percepti, quàm res communis eſſet, uel ſumptus antea facti: in communi diuidundo iudicium non ueniunt. Ea propter ſcribit Iulianus, ſi miſſi in poſſeſſionem damni infecti ſumus, & antequàm poſſidere iuberemur, ego inſulam fulſero, ſumptum iſtum communi diuidundo iudicio conſequi me non poſſe.

V. IVLIANVS *lib.II. ad Vrſeium Ferocem.*

SEd ſi res non defenderetur, & ideo iuſſi ſumus à prætore eas ædes poſſidere, & ex hoc dominium eorum nanciſceremur. Reſpondit Proculus, cōmuni diuidundo iudicio partem eius impenſæ me ſeruaturū eſſe.

VI. VLPIANVS *lib.XIX. ad edictum.*

SI quis putans ſibi cum Titio fundum communem eſſe, fructus perceperit, uel ſumptum fecerit, cum eſſet cum alio communis: agi poterit communi diuidundo iudicio. quare etſi fundum Titius alienauerit: licet hic cōmuni diuidundo iudicio locus non ſit, quia à communione diſceſſum eſt: utili tamen locum futurum, quod datur de præſtationi-

tionibus, quoties communio esse desijt. Siue autem locando fundum communem, siue colendo, de fundo communi quid socius consecutus sit: communi diuidundo iudicio tenebitur. Et siquidem communi nomine id fecit: neq; lucrum, neq; damnũ sentire eum oportet. Si uero non cõmuni nomine, sed ut lucretur solus: magis esse oportet, ut & damnum ad ipsum respiciat. Hoc autem ideo præstat cõmuni diuidundo iudicio: quia uidetur partem suã nõ potuisse expedite locare. Cæterũ non aliãs cõmuni diuidundo iudicio locus erit (ut & Papinianus scripsit) nisi id demũ gessit aliquis, sine quo partẽ suã recte administrare nõ potuit: alioqn si potuit, habet negociorũ gestorũ actionẽ, eaq; tenetur.

Si quid post acceptũ cõi diuidundo iudiciũ fuerit impensum: Nerua recte existimat etiam hoc uenire. sed & partum uenire Sabinus & Atilicinus responderunt. sed & accessionẽ & decessionem hoc iudicium accipere, ijdem existimauerũt. Si quis in cõmunem locum mortuũ intulerit: an religiosum fecerit, uidendum. Et sanè ius quidẽ inferendi in sepulchrum, unicuiq; in solidum cõpetit: locum autem purum alter non potest facere religiosum. Trebatius aũt & Labeo, quanq; putant non esse locum religiosum factum, tamen putant in factum agendum.

Si damni infecti in solidũ pro ædibus caueris: Labeo ait cõmuni diuidundo iudicium tibi non esse: cum necesse tibi non fuerit in solidum cauere, sed suffecerit pro parte tua. quæ sententia uera est. Si fundus cõmunis nobis sit, sed pignori datus à me: uenit quidem in cõmuni diuidundo iudicio, sed ius pignoris creditori manebit, etiam si adiudicatus fuerit. nam etsi pars socio tradita fuisset, integrum maneret. Arbitrum autem communi diuidũdo hoc minoris partem æstimare debere, quod ex pacto uendere eã rem creditor potest, Iulianus ait. Idem scribit, si is, cum quo seruum cõmunem habebam, partem suam mihi pignori dederit, & cõmuni diuidundo agere cœperit: pignoraticia exceptione eũ submoueri debere. sed si exceptione usus non fuero: officium iudicis erit, ut cum debitori totũ hominẽ adiudicauerit, partis æstimatione eum condẽnet. manere enim integrum ius pignoris. quod si mihi iudex adiudicauerit: tanti duntaxat me cõdemnet, quanto pluris pignus sit, cũ pecunia credita: & debitorẽ à me iubeat liberari. Officio iudicis etiã talis adiudicatio fieri potest: ut alteri fundũ, alteri usumfructum adiudicet. Cætera eadem sunt, quæ in familiæ erciscundæ iudicio tractauimus. Vrseius ait, cum in cõmuni ædificio uicinus nunciauit, ne quid operis fieret: si unus ex socijs ex hac caussa damnatus fuisset: posse eam pœnam à socio pro parte seruare. Iulianus autem recte notat, ita demum hoc uerum, si interfuit ædium hoc fieri.

VII. IDEM *lib. XXX. ad Sabinum.*

Com-

Communi diuidundo iudicium locum habet & in uectigali agro. sed uectigalis ager an regionibus diuidi possit, uidendum. magis autem debet iudex abstinere ab huiusmodi diuisione: alioquin præstatio uectigalis confundetur. Neratius scribit arbitrum, si regionibus fundũ non uectigalẽ diuisum duobus adiudicauerit: posse quasi in duobus fundis seruitutem imponerẽ. Qui in rem Publicianã habent, etiam cõmuni diuidundo iudicium possunt exercere. de quibus etiam caussis uindicatio cessat (si tamen iusta caussa est possidendi) utile communi diuidundo cõpetit: utputa si ex caussa indebiti soluti res possideatur. Inter prædones autem hoc iudicium locũ non habet. nec si precario possideant, locũ habebit, nec si clam. quia iniusta est possessio istar precaria uero iusta quidem, sed quæ non pergat ad iudicij uigorẽ. Iulianus scribit, si alter possessor, puocet, alter dicat eum ui possidere: nõ debere hoc iudicium dari, nec post annum quidem: quia placuit etiam post annum in eum, qui ui deiecit, interdictum reddi. Et si precario (inquit) dicat eũ possidere, adhuc cessabit hoc iudicium: quia & DE PRECARIO interdictum datur. Sed & si clam dicatur possidere, qui prouocat: dicendum esse ait, cessare hoc iudicium. nam & de clandestina possessione competere interdictum inquit. Si duo sunt, qui rem pignori acceperunt: æquissimum est utile communi diuidũdo iudicium dari. Sed & si de usufructu sit inter duos controuersia, dari debet. Itẽ si duo à prætore missi sunt in possessionẽ legatorũ. est enim iusta caussa possidendi custodiæ gratia. Ergo etsi duo uentres: idem erit dicendum, quod habet rationẽ. Planè si iam DAMNI INFECTI missus, iussus sit possidere: non erit huic utili iudicio locus, cum uindicationem habere possit. Cum de usufructu cõmuni diuidundo iudicio agitur: iudex officium suum ita diriget, ut uel regionibus eis uti frui permittat, uel locet usumfructum uni, uel tertiæ personæ, ut hi pensiones sine ulla controuersia percipiant: uel (si res mobiles sint) etiam sic poterit, ut inter se conueniant, caueantq; per tempora se usuros fruituros: hoc est, ut apud singulos mutua uice certo tempore sit ususfructus. Neq; colonis, neq; ijs, qui depositum susceperunt, hoc iudicium competit, quamuis naturaliter possideant. Inter eos, qui pignori acceperunt, talis diuisio fieri debet: ut non uero precio æstimetur pars, sed in tãtum duntaxat, quãtum pro ea parte debetur. & si adsignet quidẽ pignus uni ex creditoribus: licentia tamen non denegetur debitori debitum offerre, & pignus suũ luere. Idemq; dicitur, & si possessor pignoris, litis æstimationem pignoraticia in rem agenti offerat. Si debitor communis prædij partẽ pignori dederit, & uel à domino alterius partis, puocatus creditor eius, aut ab alio creditore alterius debitoris, licẽdo supera

Universidad de Deusto Biblioteca

uerit:& debitor eius,cui res fuit adiudicata,uelit partē ſuam prædij recuperare ſoluto eo,quod ipſe debuit:eleganter dicitur non eſſe audiendum,niſi & eam partem paratus ſit recuperare, quam creditor per adiudicationem emit. Nam etſi partem rei uendideris,& prius,quàm traderes emptori,communi diuidundo iudicio prouocatus fueris, alteraq; pars tibi adiudicata ſit:cõſequenter dicitur ex empto agi nõ poſſe, niſi totam rem paratus fuerit ſuſcipere:quia hæc pars beneficio alterius uenditori acceſſit.quinimò & ex uendito poſſe conueniri emptorẽ, ut recipiat totum. ſolum illud ſpectandum erit,num forte fraus aliqua uenditoris interuenit. Sed ſi diſtracta parte ceſſerit uictus licitatione uenditor: æque ut precium reſtituat, ex empto tenebitur. Hæc eadẽ & in mandato, cæterisq; huius generis iudicijs ſeruabũtur.

VIII. PAVLVS *lib.*XXIII.*ad edictum*

ET ſi non omnes,qui rem communem habent,ſed certi ex his diuidere deſiderant: hoc iudicium inter eos accipi poteſt. Si incertum ſit,an lex Falcidia locum habeat:inter legatarium & hæredẽ communi diuidundo agi poteſt,aut incertæ partis uindicatio datur. Similiter fit,& ſi peculium legatum ſit:quia in quantum res peculiares diminuit id,quod domino debetur,incertum eſt. Venit in communi diuidundo iudicium etiam,ſi quis rem communem deteriorem fecerit: forte ſeruum uulnerando,aut animum eius corrumpendo, aut arbores ex fundo excidendo: Si communis ſerui gratia noxæ nomine plus præſtitit ſocius:æſtimabitur ſeruus,& eius partem conſequetur.

Item ſi unus in ſolidum de peculio conuentus, & damnatus ſit: eſt cum ſocio communi diuidundo actio, ut partem peculij conſequatur.

IX. AFRICANVS *lib.*VII. *quæſtionum.*

SEd & poſtquam ſocius ſerui communis nomine de peculio in ſolidum damnatus eſſe: ſi apud ſociũ res peculiares intercidãt, nihilominus utile eſſe iudicium communi diuidundo,ad recuperandam partem pecuniæ. alioquin iniquum fore, ſi tota ea res ad dãnum eius, qui iudicium acceperit,pertineat:cum *utriuſq; domini periculum in rebus peculiaribus eſſe debeat.Nam & eum, qui mandatu domini defenſionẽ ſerui ſuſceperit: omne, quod bona fide præſtitit, ſeruaturum: quamuis peculiũ poſtea interciderit. Hæc ita,ſi neutrius culpa interuenerit.Etenim dominum,cum quo de peculio agitur, ſi paratus ſit à rebus peculiaribus petitori cedere:ex cauſſa audiendum putauit, ſcilicet ſi non dolo malo & fruſtatione id faciat.

*als *neutrius.

X. PAVLVS *lib.* XXIII. *ad edictum.*

ITem quamuis legis Aquiliæ actio in hæredem non competit: tamẽ hoc iudicio hæres ſocij præſtat,ſi quid defunctus in re communi admiſit

miſit:quo nomine legis Aquiliæ actio naſcitur. Si uſus tantũ noſter ſit,qui neq; uenire,neq; locari debeat: quemadmodũ diuiſio poſſit fieri in cõmuni diuidundo iudicio,uideamus. Sed prætor interueniet, & rem emendabit:ut ſi iudex alteri uſum adiudicauerit,non uideatur alter,qui mercedem accepit,non uti,quaſi plus faciat (quia uidetur frui) quia hoc propter neceſſitatem fit. In communi diuidundo iudicio iuſto precio æſtimare rẽ debebit iudex:& de euictione quoq; cauendũ eſt.

XI. CAIVS *lib.* VII.*ad edictum prouinciale.*

IN ſumma admonendi ſumus: quod ſi poſt interitum rei cõmunis is,cui aliquid ex cõmunione præſtari oportet,eo nomine agere uelit:communi diuidundo iudicium utile datur. ueluti ſi actor impenſas aliquas in rem cõmunem fecerit,ſiue ſocius eius ſolus aliquid ex ea re lucratus eſt(ueluti operas ſerui,mercedesúe)hoc iudicio eorũ omnium ratio habetur.

XII. VLPIANVS *lib.*LXXI. *ad edictum.*

SI ædes communes ſint,aut paries communis:& eũ reficere, uel demoliri,uel in eum mittere quid opus ſit:communi diuidundo iudicio erit agendum,aut interdicto VTI POSSIDETIS experimur.

XIII. IDEM *lib.* LXXV.*ad edictũ.*

IN iudicium communi diuidundo omnes res ueniunt:niſi ſi quid fuerit ex communi conſenſu exceptum nominatim,ne ueniat.

XIIII. PAVLVS *lib.*III.*ad Plautium.*

IN hoc iudicium uenit,quod cõmuni nomine actum eſt, aut agi debuit ab eo,qui ſcit ſe ſocium habere. Impendia autẽ,quæ dũ propriũ meum fundum exiſtimo,feci: quæ ſcilicet, ſi uindicaretur fundi pars, per exceptionem doli retinere poſſem:an etiam ſi communi diuidundo iudicio mecum agatur,æquitate ipſius iudicij retinere poſſim,conſiderandum eſt. Quod quidem magis puto:quia bonæ fidei iudicium eſt communi diuidundo:ſed hoc ita,ſi mecum agetur. Cæterum ſi partem meam alienauero:non erit,unde retinere poſſim. Sed is, qui à me emit,an retinere poſſit,uidendũ eſt. nam ſi uindicaretur ab eo pars:impendiorum nomine,quæ ego feciſſem, ita ut ego, poterat retẽtionem facere. Et uerius eſt, ut & in hac ſpecie expenſæ retineãtur. Quæ cũ ita ſint:rectiſſime dicitur,etiam impendiorum nomine utile iudicium dari debere mihi in ſocium,& manente rei communione. Diuerſum eſt enim,cum quaſi in rem meã impendo, quæ ſit aliena aut communis. hoc enim caſu,ubi quaſi in rem meã impendo, tantum retentionẽ habeo:quia neminem mihi obligare uolui. At cum puto rem Titij eſſe, quæ ſit Mæuij:aut eſſe mihi communem cũ alio, quàm eſt:id ago, ut alium mihi obligem. & ſicut negociorum geſtorum actio datur aduerſus eum, cuius negocia curaui, cum putarem alterius ea eſſe: ita & in

Universidad de Deusto Biblioteca

propoſito. igitur etſi abalienauero prædium (quia in ea cauſſa fuit, ut actio mihi dari deberet) danda mihi erit (ut Iulianus quoq; ſcribit) negociorum geſtorum actio. Si conueniat, ne omnino diuiſio fiat: huiuſmodi pactum nullas uires habere, manifeſtiſſimum eſt. Si autem, ne intra certũ tẽpus, * quod etiã ipſius rei qualitati prodeſt: ualet. Si inter ſocios conueniſſet, ne intra certum tempus ſocietas diuideretur: quin uendere liceat ei, qui tali conuentione teneretur, non eſt dubium. quare emptor quoq; communi diuidundo agendo, eadem exceptione ſubmouebitur, qua auctor eius ſubmoueretur. Si paciſcatur ſocius, ne partem ſuam petat: effectu tollitur ſocietas.

* aliâs quoad.

XV. IDEM *lib. V. ad Plautium.*

SI ſocius ſerui communis nomine cõuentus & condẽnatus ſit: aget communi diuidundo etiam ante, q̃ præſtet. nam etſi noxali iudicio cum uno actum ſit, ſtatim aget cum ſocio, ut ei pars tradatur: cautionibus interpoſitis, ut ſi non dediderit, reddat.

XVI. IDEM *lib. VI. ad Plautium.*

CVm ſocij diuidunt ſocietatem: de eo, quod ſub conditione debetur, cautiones interuenire ſolent.

XVII. MODESTINVS *lib. IX. regularum.*

QVi cohæredes habet, ſi fundum pignori datũ à teſtatore ſuo, comparauerit à creditore: non debet à cohæredibus cõmuni diuidundo iudicio conueniri.

XVIII. IABOLENVS *lib. II. ἐπιστολῶν.*

VT fundus hæreditarius fundo non hæreditario ſeruiat, arbiter diſponere non poteſt: quia ultra id, quod in iudicium deductum eſt, excedere poteſtas iudicis non poteſt.

XIX. PAVLVS *lib. VI. ad Sabinum.*

ARbor, quæ in confinio nata eſt: item lapis, qui per utrũq; fundum extenditur: quàm diu cohærent fundo, è regione cuiuſq; finium utriuſq; ſunt, nec in communi diuidundo iudicium ueniunt. ſed cum aut lapis exemptus, aut arbor eruta, uel ſucciſa eſt: cõmunis pro indiuiſo fit, & uenit in cõmuni diuidũdo iudiciũ. nam quod erat finitis partibus, rurſus confunditur. Quare ſicut duabus maſſis duorum dominorum conflatis, tota maſſa communis eſt, etiam ſi aliquid ex prima ſpecie ſeparatum maneat: ita arbor & lapis ſeparatus à fundo, confundit ius dominij. De ueſtibulo communi binarum ædium, arbiter communi diuidundo inuito utrolibet dari non debet: quia qui de ueſtibulo liceri cogitur, neceſſe habet interdum totarum ædium precium facere, ſi aliâs aditum non habeat. Si per eundem locum uia nobis debeatur, & in ea impenſa facta ſit: durius ait Pomponius, communi diuidundo uel pro ſocio agi poſſe. quæ enim communio iuris ſeparatim intelligi poteſt, ſed negociorũ geſtorũ agẽdum. Iudex cõmuni diuidundo, itẽ familiæ erciſcundæ de ſeruo, qui in fuga eſt, iubere poteſt liceri eos, inter quos iudex eſt: & tunc eum adiudicare ei, penes quem licitatio remanſit: nec erit periculum, ne ex ſenatuſconſulto pœna legis Fauiæ commigratur. Aquarũ iter non uenire in iudicium communi diuidundo Labeo ait. nam aut ipſius fundi eſt, & ideo in iudicium non uenit: aut ſeparatum à fundo, diuiſum tamen aut menſura, aut temporibus. Sed poſſunt iura interdum ſeparata à fundo eſſe, nec menſura, nec temporibus diuiſa: ueluti cum is, cuius fuerunt, plures hæredes reliquit. quod cum accidit: conſentaneum eſt, & ea in arbitrio familiæ erciſcundæ uenire. Nec uidere ſe (inquit Põponius) quare minus in communi diuidundo iudicio, quàm familiæ erciſcũdæ iudicium ueniant. Igitur in omnibus huiuſmodi ſpeciebus in communi diuidundo iudicio uenit, ut præfata iura aut menſura, aut temporibus diuidantur.

XX. POMPONIVS *lib. XIII. ad Sabinum.*

SI is, cum quo fundum cõmunem habes, ad delictũ non reſpondit: & ob id motu iudicis uilla diruta eſt, aut arbuſta ſucciſa ſunt: præſtabit tibi detrimentum iudicio cõmuni diuidundo. quidquid eñ culpa ſocij admiſſum eſt, eo iudicio continetur.

XXI. VLPIANVS *lib. XXX. ad Sabinum.*

IVdicem in prædijs diuidundis, quod omnibus utiliſſimum eſt, uel quod malunt litigatores, exſequi conuenit.

XXII. POMPONIVS *lib. XIII. ad Sabinum.*

SI meo & uicini nomine parietẽ ædificem, uel repetiturus ab eo pro parte impenſam, uel donationis gratia: communis fiet paries.

XXIII. VLPIANVS *lib. XXXII. ad edictum.*

SI conuenerit inter te & ſocium tuum, ut alternis annis fructum perciperetis, & nõ patiatur te ſocius tui anni fructum percipere: uidendum, utrũ ex conducto ſit actio, an uero communi diuidundo. Eadem quæſtio eſt, etſi ſocius, qui cõuenerat, ut alternis annis frueretur: pecus immiſit, & effecit, ut futuri anni fructus, quos ſocium percipere oportuit, corrumperentur. Et puto magis communi diuidundo iudicium, q̃ ex conducto locũ habere. quæ enim locatio eſt, cũ merces non interceſſerit: aut certe actionem incerti ciuilem reddendam.

XXIIII. IVLIANVS *lib. VIII. digeſtorum.*

COmmunis ſeruus ſi ex re alterius dominorum adquiſierit, nihilominus cõmune id erit: ſed is, ex cuius re adquiſitũ fuerit, cõmuni diuidũdo iudicio eã ſummã præcipere poteſt: quia bonæ fidei cõuenit, ut unuſquiſq; præcipuũ habeat, q̃d ex re eius ſeruus adquiſierit. Cum agere

agere tecum communi diuidundo uellem, partem tuam Titio tradidisti, mutandi iudicij caussa: teneris mihi prætoria actione, quod fecisses, ne tecum communi diuidundo ageretur.

XXV. IDEM *lib.XII. digestorum.*

SI Stichus communis meus & tuus seruus habuerit Pamphilum uicarium aureorum decem, & mecum actum de peculio fuerit, condemnatusq; decem præstitero: quamuis postea Pamphilus decesserit, nihilominus actione communi diuidundo uel pro socio quinq; præstare debebit: quia te hoc ære alieno liberaui. Longe magis consequar, si Stichus post mortem Pamphili alium uicarium adquisierit.

XXVI. ALFENVS VARVS *lib.II. digestorum.*

COmmunis seruus, cum apud alterũ esset, crus fregit in opere. quærebatur, alter dominus, quid cũ eo, penes quẽ fuisset, ageret? Respondi. si quid culpa illius magis, quàm casu res communis damni cœpisset: per arbitrium communi diuidundo posse recuperari.

XXVII. PAVLVS *lib.III.* ὑπομνημάτων *Alfeni digestorum.*

DE communi seruo unus ex socijs quæstionem habere, nisi communis negocij caussa, iure non potest.

XXVIII. PAPINIANVS *lib. VII. quæstionum.*

SAbinus in re communi ait neminem dominorum iure facere quidquam inuito altero posse. unde manifestum est prohibendi ius esse. in re enim pari potiorem caussam esse prohibentis constat. Sed etsi in communi prohiberi socius à socio, ne quid faciat, potest: ut tamen factum opus tollat, cogi non potest. si cum prohibere poterat, hoc prætermisit. & ideo per cõmuni diuidundo actionem damnum sarciri poterit. Sin aũt facienti consensit: nec pro damno habet actionem. quod si quid absente socio ad læsionem eius fecit: tunc etiam tollere cogitur.

XXIX. PAVLVS *lib.II. quæstionum.*

SI quis cum existimaret fundum communem sibi cum Mæuio esse, quem cum Titio communem habebat, impẽdisset: recte dicitur etiam cõmuni diuidundo iudicium ei sufficere. hoc eñ est: si sciã rem cõmunem esse, ignorem autem cuius socij. neq; enim negocia socij gero, sed propriam rem tueor: & magis ex re, in quam impẽditur, quàm ex persona socij actio nascitur. Deniq; ea actione & pupillũ teneri dicimus, ut impendia restituat officio iudicis. Diuersa caussa est eius, qui putat se in rem propriam impendere, cum sit communis. huic enim nec cõmuni diuidũdo iudicium competit, nec utile dandum est. ille eñ, qui scit rem esse cõmunẽ, *uel alienã: negocia eo aio gerit, ut aliquẽ sibi obliget, licet in persona labiẽ. Põponius scripsit, posci iudicem posse à quolibet sociorũ. Sed etiã si unus ex socijs mutus erit, recte cũ eo cõmuni diuidundo agi.

aliâs *uel alienane gocia.

Scæuo-

XXX. SCAEVOLA *lib.I. responsorum.*

COmmuni diuidundo iudiciũ recte agi: siue neuter possideat, siue alter sociorum tantum, non possideat.

XXXI. PAVLVS *lib.V. responsorum.*

BIna mancipia, quæ ex hæreditate paterna iussu prætoris pupillis ministerij caussa seruata essent: diuisa non uideri, sed omnium communia permansisse.

AD EXHIBENDVM. Tit. IIII.

VLPIANVS *lib.XIX. ad edictum.*

HAec actio per quàm necessaria est, & uis eius in usu quotidiano est: & maxime propter uindicationes introducta est.

II. PAVLVS *lib.XXI. ad edictum.*

EXhibere est facere in publico potestatẽ, ut ei qui agit, experiũdi sit copia.

III. VLPIANVS *lib.XXIIII. ad edictum.*

IN hac actione actor nosse debet, & *dicere omnia argumenta rei, de qua agitur. Qui ad exhibendum agit, non utiq; dominum se dicit, nec debet ostendere: cum multæ sint caussæ ad exhibendum agendi. Præterea in hac actione notandum est, quod reus contumax per in litem iusiurandum petitori damnari possit, ei iudice quantitatem taxante. Est autẽ personalis hæc actio: & ei competit, qui in rem actu rus est qualicunq; in rem actione: etiam pignoraticia Seruiana, siue hypothecaria, quæ creditoribus competit. Sed & usumfructum petituro competere ad exhibẽdum Pomponius ait. Sed & si quis interdicturus, rem exhiberi desideret, audietur. Item si optare uelim seruum, uel quamlibet aliam rem, cuius optio mihi relicta est: ad exhibendum me agere posse constat, ut exhibitũ possim uindicare. Si quis noxali iudicio experiri uelit, ad exhibendum ei actio necessaria est. Quid enim, si dominꝰ quidẽ paratus sit defendere, actor uero* designare nõ possit, nisi ex præsentibus: quia aut seruum non recognoscit, aut nomen non tenet? nonne æquum est ei familiam exhiberi, ut noxium suum agnoscat? Quod ex caussa debet fieri, ad designandũ eũ, cuius nomine noxali quis agit, recensitione seruorũ facta. Si quis extra hæredem tabulas testamenti, uel codicillos, uel quid aliud ad testamentum pertinens exhiberi uelit: dicendum est, per hanc actionem agendum non esse, cũ sufficiant interdicta in hanc rem competẽtia. & ita Pomponius. Sciendum est aũt non solum eis, quos diximus, competere ad exhibendum actionem: uerũ ei quoq; cuius interest exhiberi. iudex igitur summatim debebit cognoscere, an eius intersit, non aũt, & an eius res sit: &

aliâs discere.

aliâs destinare.

E sic

Universidad de Deusto Biblioteca

ſic iubere uel exhiberi, uel non: quia nihil illius intereſt. Plus dicit Iulianus: etiam ſi uindicationem nó habeam, interim poſſe me agere ad exhibēdum, ſi mea inter ſit exhiberi: utputa ſi mihi ſeruus legatus ſit, quem Titius optaſſet. agam enim ad exhibendum, ut Titius optet, & ſic uindicem: quamuis exhibitum ego optare non poſſim. Si mecum fuerit actum ad exhibendum: ego ob hoc, quod conuentus ſum ad exhibendum, actione ad exhibendum agere non poſſum: quamuis uideatur intereſſe mea ob hoc, quod teneor ad reſtituendum. ſed hoc non ſufficit. alioquin & qui dolo fecit, quo minus poſſideret, poterit ad exhibendū agere, quanq̃ neq; uindicaturus, neq; interdictur9 ſit: & fur, & raptor poterit. quod nequaquam uerum eſt. Eleganter igitur definit Neratius, iudicem ad exhibendum hactenus cognoſcere: an iuſtam & probabilem cauſſam habeat, propter quam exhiberi ſibi deſideret.

Pomponius ſcribit, eiuſdem hominis nomine recte plures ad exhibēdum agere poſſe: forte ſi homo primi ſit, ſecundi in eo uſusfructus ſit, tertius poſſeſſionem ſuam contendat, quartus pignoratum ſibi eū adfirmet. Omnibus igitur ad exhibendū actio competit: quia omniū intereſt eum hominē exhiberi. Ibidem ſubiungit, iudicem per arbitrium ſibi ex hac actione cōmiſſum, etiam exceptiones æſtimare, quas poſſeſſor objicit: & ſi qua tam euidens ſit, ut facile repellat agentem, debere poſſeſſorē abſolui. ſi uero obſcurior, uel quæ habeat altiorē quæſtionem: differendam in directum iudicium, re exhiberi iuſſa. De quibuſdam tamen exceptionibus omnimodo ipſum debere diſceptare, qui in ad exhibendū actione iudicat: ueluti pacti cōuenti, doli mali, iuris iurandi, rei iudicatæ eſt. Interdū æquitas exhibitionis efficit, ut quāuis ad exhibendum agi non poſſit, in factum tamen actio detur, ut Iulianus tractat. Seruus (inquit) uxoris meæ rationes meas conſcripſit. hæ rationes poſſidentur à te. deſidero eas exhiberi. Ait Iulianus: ſi quidem in mea charta ſcriptæ ſunt, locum eſſe huic actioni: quia & uindicare eas poſſum. nam cum charta mea ſit, & quod in ea ſcriptum eſt, meum eſt. ſed ſi charta mea non ſit: quia uindicare non poſſum, nec ad exhibendum experiri. in factum igitur mihi actionem competere. Sciendum eſt, aduerſus poſſeſſorem hac actione agendum: non ſolū eum, qui ciuiliter, ſed & eum, qui naturaliter incumbat poſſeſſioni. Deniq; creditorem, qui pignori rem accepit, ad exhibendū teneri placet.

IIII. POMPONIVS *lib. VI. ad Sabinum.*

NAm & cum eo, apud quem depoſita, uel cui commodata, uel locata res ſit, agi poteſt.

V. VLPIANVS *lib. XXIIII. ad edictum.*

CElſus ſcribit: ſi quis merces, quas exuehendas conduxit, in horreo poſuit

poſuit: cū conductore ad exhibendū agi poſſe. Item ſi mortuo cōducto re hæres exiſtat: cū hærede agendū. ſed ſi nemo hæres ſit: cū horreario agendū. nam ſi à nullo (inquit) poſſidentur: uerū eſt, aut horreariū poſſidere, aut certe ille eſt, qui poſſit exhibere. Idē ait: q̃modo aūt poſſidet, qui uehendas conduxit? an quia pignori tenet? quæ ſpecies oſtendit etiam eos, qui facultatem exhibendi habent, ad exhibendum teneri.

Iulianus etiam ſcribit ad exhibendum teneri, qui rerum uel legatorum ſeruandorum cauſſa in poſſeſſione ſit. ſed & eum, qui uſusfructus nomine remaneat: quamuis nec hic utriq; poſſideat. Inde Iulianus quærit, quatenus hos oporteat exhibere. & ait priorem quidem ſic, ut actor poſſeſſionem habeat: is autem, cum quo agetur, rei ſeruandæ cauſſa ſit in poſſeſſione. eum uero, qui uſumfructum habet, ſic ut actor rē poſſideat: is, cū quo agetur, utatur fruatur. Idem Iulianus ſcribit: emptorem, qui ruta cæſa non reſtituit, ad exhibendum teneri, in quantum in litem iurauero. ſed ibi adijcit: ſi emptor poſſideat, uel dolo fecerit, quo minus poſſideat. Idem Celſus ſcribit: ſtercus, quod in aream meam congeſſiſti, per ad exhibendum actionem poſſe te conſequi, ut tollas: ſic tamen, ut totum tollas. cæterum aliâs non poſſe. Sed & ſi ratis delata ſit ui fluminis in agrum alterius: poſſe eum conueniri ad exhibendum, Neratius ſcribit. Vnde quærit Neratius, utrum de futuro dūtaxat damno, an etiam de præterito domino agri cauendum ſit. Et ait etiam de præterito caueri oportere. Sed & ſi de ruina aliquid in tuam aream, uel in tuas ædes deciderit: teneberis ad exhibendum, licet non poſſideas. Item ſi quis facultatem reſtituendi non habet: licet poſſideat, tamen ad exhibendum non tenebitur. utputa ſi in fuga ſeruus ſit: ad hoc planè ſolum tenebitur, ut caueat ſe exhibiturum, ſi in poteſtatem eius peruenerit. ſed ſi non ſit in fuga, permiſeris autem ei, ubi uelit morari: *idem erit dicendum*. aut ſi peregre à te miſſus ſit, uel in prædijs tuis agat: ad hoc ſolum teneberis, ut caueas. * Hæc aliâs deſunt

VI. PAVLVS *lib. XIIII. ad Sabinum.*

GEmma incluſa auro alieno, uel ſigillum candelabro, uindicari nō poteſt: ſed ut excludatur, ad exhibendum agi poteſt. Aliter atq; in tigno iuncto ædibus, de quo nec ad exhibendū agi poteſt: quia lex duodecim tabularum ſolui uetat, & actione DE TIGNO IVNCTO ex eadem lege in duplum agitur.

VII. VLPIANVS *lib. XXIIII. ad edictum.*

TIgni appellatione omnem materiam in lege duodecim tabularū accipimus, ut quibuſdam recte uidetur. Sed & ſi rotam meam tuo uehiculo aptaueris: teneberis ad exhibendum (& ita Pomponius ſcribit) quamuis tunc ciuiliter non poſſideas. Idem & ſi armario, uel na-

Universidad de Deusto Biblioteca

ui tabulam meam,uel ansam scypho iniunxeris,uel emblemata phialæ:uel purpuram uestimento intexueris:aut brachium statuæ coaduna ueris. Item municipes ad exhibendum conueniri possunt: quia facultas est restituendi. nam & possidere & usucapere eos posse constat. idem in collegijs cæterisq; corporibus dicendum erit. Si quis non possideat litis contestatæ tempore,postea ante sententiam possidere cœperit:oportere dici putamus,debere condemnari,nisi restituat. Si quis cum iudicij accepti tempore possideret,postea sine dolo malo possidere desierit:absolui eũ oportet,quamuis sit (inquit Pomponius) quod ei imputetur,cur non statim restituit,sed passus est secum litem contestari. Idem scribit: si quis litis contestatæ tempore possederit. deinde desierit possidere, mox cœperit (siue ex eadem caussa, siue ex alia) condemnari eum oportere,nisi restituat. Ibidem non male Pomponius scribit:eius,qui ad exhibendum egit,utroq; tempore interfuisse oportere rem ei restitui:hoc est,& quo lis cõtestaretur,& quo fieret condemnatio. & ita etiam Labeoni placet.

VIII. IVLIANVS *lib.IX.digestorum:*

SI ad exhibendum actum est cum eo,qui neq; possidebat, neq; dolo malo fecerat,quo minus possideret:deinde eo defuncto hæres eius possidet rem:exhibere eam cogendus erit. Nam etsi fundum uel hominem petiero,& hæres ex eadem caussa possidere cœperit: restituere cogitur.

IX. VLPIANVS *lib. XXIIII. ad edictum.*

IVlianus scribit. si quis hominem, quem possidebat, occiderit: siue ad alium transtulerit possessionem,siue ita rem corruperit,ne haberi possit:ad exhibendũ tenebitur,quia dolo malo fecit,quo minus possideret. Proinde & si uinum,uel oleum,uel quid aliud effuderit, uel confregerit: ad exhibendum tenebitur. Glans ex arbore tua in fundum meum decidit. eam ego immisso pecore depasco. qua actione possum teneri? Pomponius scribit,competere actionem ad exhibendum:si dolo pecus immisi,ut glandẽ comederet. Nam etsi glans exstaret, nec patereris me tollere,ad exhibendũ tenereris: quẽadmodum si materiam meã delatam in agrum suum quis auferre non pateretur. Et placet nobis Pomponij sententia,siue glans exstet,siue consumpta sit. Sed si exstet,etiã interdicto DE GLANDE LEGENDA* ut mihi tertio quoq; die legendæ glandis facultas esset* uti potero,sidãni infecti cauero. Si quis rem fecit ad aliũ peruenire:uidet dolo fecisse,quo minus possideat:si modo hoc dolose fecerit. Sed & si quis rem deteriorem exhibuerit,æque ad exhibendum eum teneri,Sabinus ait. sed hoc utiq; uerum est,si dolo in aliud corpus res sit translata: ueluti si ex scypho massa facta sit. quanq; enim massam exhibeat: ad exhibẽdum tenebitur. nam muta-

*hæc alias desunt

mutata forma propè interimit substantiam rei,ut Marcellus scribit.

Si tibi decem nomismata sint sub conditione legata,& mihi decem ususfructus purè: deinde hæres pendente conditione,non exacta cautione,decem fructuario soluerit:ad exhibendum eum actione, qui decem soluerit,teneri:quasi dolo fecerit, quo minus possideret. dolus autem in eo est: quod cautionem exigere supersedit à fructuario, effectumq;, ut legatum tuum euanesceret,cum iam numos uindicare non possis. Ita demum autem locum habebit ad exhibendum actio, si conditio exstiterit legati. Potuisti tamen tibi prospicere stipulatione legatorum. si prospexisti:non erit tibi necessaria ad exhibendum actio. Si tamen ignarus legati tui à fructuario satis nõ exegit:dicit Marcellus cessare ad exhibendum,scilicet quia nullus hic dolus est. succurrendum tamen legatario in factum aduersus fructuarium actione ait. Quantũ ad hanc actionem attinet:exhibere est in eadem caussa præstare,in qua fuit,cum iudicium acciperetur:ut quis copiam rei habens,possit actionem exsequi,quã destinauit,in nullo caussa,quã intẽdit,læsa: quamuis non de restituendo,sed* de exhibendo agatur. Proinde si post litem contestatam usucaptum exhibeat: non uidetur exhibuisse, cum petitor intentionem suam perdiderit. & ideo absolui eum non oportet:nisi paratus sit repetita die intentionem suscipere, ita ut fructus secũdum legem æstimentur. Quia tamen caussa petitori in hac actione restituitur:Sabinus putauit,partum quoq; restituendum:siue prægnãs fuerit mulier,siue postea conceperit. quã sententiam & Pomponius ,pbat.

als* ad exhibendũ

Præterea utilitates,si quæ amissæ sunt ob hoc,quod non exhiberetur,uel tardius exhiberetur:æstimandæ à iudice sunt. Et ideo Neratius ait:utilitatem actoris uenire in æstimationem, non quanti res sit. quæ utilitas (inquit) interdum minoris erit,quàm res.

X. PAVLVS *lib.XXVI.ad edictum.*

SI optione intra certum tempus data, iudicium in id tempus extractum est,quo frustra exhibeatur: utilitas petitoris conseruetur. quod si per hæredem non stetit,quo minus exhiberet tempore iudicij accipiendi:absoluendus est hæres.

XI. VLPIANVS *lib.XXIIII. ad edictum.*

SEd & si hæreditas amissa sit ob hoc, quod seruus non exhibebatur: æquissimum est æstimari officio iudicis damnum hæreditatis. Quo autem loco exhiberi rem oporteat,uel cuius sumptibus,uideamus. Et Labeo ait,ibi exhibendam, ubi fuerit, cũ lis contestaretur:periculo autẽ & impendijs actoris perferendam, perducẽdamúe eò loci, ubi actum sit. Planè pascere seruum, uestire,curare,possessorem oportere ait. Ego autem arbitror interdũ etiam hæc actorem agnoscere oportere: si for-

Universidad de Deusto Biblioteca

si forte ipse seruus ex operis, uel artificio suo solebat se exhibere, nunc uero cogitur uacare. Proinde & si apud officium fuerit depositus exhibendus: cibaria debebit agnoscere, qui exhiberi desiderauit, si non solebat possessor seruum pascere. nam si solebat: sicuti pascit, ita & cibaria potest non recusare. Interdum tamen eò loci exhibere debet suis sumptibus: si forte proponatur data opera eum in locũ abditũ res contulisse, ut actori incommodior esset exhibitio. nam in hunc casum suis sumptibus, & periculo debebit exhibere in eum locum, ubi agetur: ne ei calliditas sua prosit. Si de pluribus rebus quis conuenat̃, & litis contestatæ tempore omnes possederit: licet postea quasdam desierit (quãuis sine dolo) possidere: damnandũ, nisi exhibeat eas, quas potest.

XII. PAVLVS *lib.* XXVI. *ad edictum.*

DE eo exhibendo, quem quis in libertatem uindicare uelit: huic actioni locus esse potest. Et filiusfamiliâs ea actione tenetur, si facultatem rei exhibendæ habeat. Sæpius ad exhibendum agenti, si ex eadem caussa agat, obstaturam exceptionem Iulianus ait. nouam autem caussam interuenire: si is, qui uindicandi gratia egisset, post acceptum iudicium eam ab aliquo accepit. & ideo exceptionem ei non officere. Item si ei, qui furti acturus, ad exhibendũ egisset, iterum furtũ factũ sit. Deniq; si quis optãdi gratia ad exhibendũ egisset, & post litem contestatam alterius testimonio optio data sit: ad exhibendum agere potest. Si quis ex uuis meis mustum fecerit, uel ex oliuis oleum, aut ex lanis uestimenta, cum sciret hæc aliena esse: utriusq; nomine ad exhibendum actione tenebitur: quia quod ex re nostra fit, nostrum esse, uerius est. Si post iudicium acceptum homo mortuus sit: quamuis sine dolo malo & culpa possessoris: tamen interdum tanti damnandus est, quanti actoris interfuit per eum non effectum, quo minus tũc, cum iudicium acciperet, homo exhiberetur. tanto id magis: si apparebit eo casu mortuũ esse, qui non incidisset, si tunc exhibitus fuisset. Si iusta ex caussa statim exhiberi res non possit: iussu iudicis cauere debebit, se illo die exhibiturum. Hæres non quasi hæres, sed suo nomine hac actione uti potest. Item hæres possessoris suo nomine tenetur. Igitur non procedit quærere, an hæredi & in hæredem danda sit. Planè ex dolo defuncti danda est in hæredem hæc actio, si locupletior hæreditas eo nomine facta sit: ueluti quod precium rei consecutus sit.

XIII. CAIVS *lib.* VI. *ad edictum prætoris Vrbani. Tit. de liberali caussa.*

SI liber homo detineri ab aliquo dicatur: interdictũ aduersus eum, qui detinere dicitur, de exhibẽdo eo potest quis habere. nam ad exhibendum actio in eam rem inutilis uidetur: quia hæc actio ei creditur competere, cuius peculiariter interest.

Pomponius

XIIII. POMPONIVS *lib.* XIIII. *ad Sabinum.*

SI uir numos ab uxore sibi donatos, sciens suos factos non esse, pro re empta dederit: dolo malo fecit, quo minus possideat: & ideo ad exhibendum actione tenetur.

XV. IDEM *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

THesaurus meus in tuo fundo est, nec eum pateris me effodere. cum eum loco non moueris, furti quidem, & ad exhibendum eo nomine agere me recte non posse, Labeo ait: quia neq; possideas eum, neq; dolo feceris quo minus possideres: utpote cum fieri possit, ut nescias thesaurum in tuo fundo esse. Non esse autem iniquũ, iuranti mihi, non calumniæ caussa id postulare: uel interdictum, uel iudiciũ ita dari: ut si per me non steterit, quo minus damni infecti tibi operis nomine caueatur: ne uim facias mihi, quo minus eum thesaurum effodiam, tollam, exportem. Quod si etiam furtiuus iste thesaurus est, etiam furti agi potest.

XVI. PAVLVS *lib.* X. *ad Sabinum.*

CVm seruus aliquid tenet, dominus ad exhibendum suo nomine tenetur. si autem seruus citra scientiam domini dolo fecit, quo minus habeat: uel furti actione, uel de dolo malo noxalis serui nomine danda est. ad exhibendum autem utilis nulla constituenda est.

XVII. VLPIANVS *lib.* IX. *de omnibus tribunalibus.*

SI quis hominem debilitatum exhibeat, uel elusca tum: ad exhibendum actione quidem absolui debet (exhibuit enim, & nihil impedit directam actionem talis exhibitio) poterit tamen agere actor ex lege Aquilia de hoc damno.

XVIII. IDEM *lib.* VI. *opinionum.*

SOlutione chirographo inani facto, & pignoribus liberatis: nihilominus creditor, ut instrumenta ad eum cõtractum pertinentia, tam ab alio, quàm debitore exhibeantur, agere potest.

XIX. PAVLVS *lib.* IIII. ἐπιτομῶν *Alfeni digestorum.*

AD exhibendum possunt agere omnes, quorum interest. Sed quidam consuluit, an possit efficere hoc dicto, ut rationes aduersarij sibi exhiberentur, quas exhiberi magni eius interesset? Respondit, nõ oportere ius ciuile calumniari, neq; uerba eius captare: sed qua mente quid diceretur, animaduertere. Nam illa ratione etiã studiosum alicuius doctrinæ posse dicere, sua interesse, *illos aut illos libros sibi exhiberi: quia si essent exhibiti, cũ eos legisset, doctior & melior futurũ esset.

*aliâs. illos aut alios.

XX. VLPIANVS *lib.* II. *regularum.*

QVæstionis habendæ caussa ad exhibendum agitur ex delictis seruorum ad uindicandos conscios.

Digestorum

Universidad de Deusto Biblioteca

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM LIBER VNDECIMVS.

DE INTERROGATIONIBVS IN IVRE FAciendis, & de interrogatorijs actionibus sublatis. Tit. I.

CALLISTRATVS *lib.II. edicti monitorij.*

QTIES hæres interrogandus est, qua ex parte hæres sit: quoties aduersus eum actio instituitur, & dubitat actor, qua ex parte is, cum quo agere uelit, hæres sit. Est autem interrogatio tũc necessaria, cũ in personam est actio, & ita si certũ petetur: ne dum ignoret actor, qua ex parte aduersarius defuncto hæres exstiterit, interdum plus petẽdo aliquid damni sentiat. Interrogatorijs autem actionibus hodie non utimur: quia nemo cogitur ante iudicium de suo iure aliquid respondere: ideoq; minus frequentantur, & in desuetudinẽ abierunt, & tantummodo ad probationes litigatoribus sufficiunt ea, quæ ab aduersa parte expressa fuerunt apud iudices: uel in hæreditatibus, uel alijs rebus, quæ in caussis uertuntur.

II. VLPIANVS *lib.XXII. ad edictum.*

EDictum de interrogatiõibus ideo prætor proposuit: quia sciebat difficile esse eis, qui hæredem bonorumue possessorem conuenirent, probare aliquem esse hæredem, bonorumue possessorem.

III. PAVLVS *lib. VII. ad edictum.*

QVia plerunq; difficilis probatio hæreditatis est.

IIII. VLPIANVS *lib. XXII. ad edictum.*

VOluit prætor adstringere eum, qui conuenitur ex sua in iudicio responsione: ut uel confitendo, uel mentiendo sese oneret: simul ut de portione, pro qua quisq; hæres exstiterit, ex interrogatione certioretur. Quod ait prætor, QVI IN IVRE INTERROGATVS RESPONDIT, sic accipiendum est apud magistratus populi Romani, uel præsides prouinciarũ, uel alios iudices. ius enim eum solum locũ esse, ubi iuris dicundi, uel iudicandi gratia consistat: uel si domi, uel in itinere hoc agat.

V. CAIVS *lib. III. ad edictum prouinciale.*

QVi interrogatur, an hæres, uel quota ex parte sit, uel an in potestate habeat eum, cuius nomine noxali iudicio agitur: ad deliberandum tempus impetrare debet: quia si perperam confessus fuerit, incommodo adficietur.

Vlpianus

VI. VLPIANVS *lib.XXII. ad edictum.*

ET quia hoc defunctorum interest, ut successores habeant: interest & uiuentium, ne præcipitentur, cũq; diu iuste deliberant. Interdũ interrogatus quis, an hæres sit, nõ cogitur respondere: utputa si controuersiam hæreditatis ab alio patiatur. & ita diuus Hadrianus constituit. ne aut negando hæredem, præiudicet sibi: aut dicendo se hæredẽ, illigetur etiam ablata sibi hæreditate.

VII. IDEM *lib.XVIII. ad edictum.*

SI quis in iure interrogatus, an quadrupes, quæ pauperiem fecit, eius sit, responderit: tenetur.

VIII. PAVLVS *lib.XXII. ad edictum.*

SI quis interrogatus de seruo, qui damnum dedit, responderit suum esse seruũ: tenebitur lege Aquilia quasi dominus. etsi cum eo actum sit, qui respondit: dominus ea actione liberatur.

IX. VLPIANVS *lib. XXII. ad edictum*

SI sine interrogatione quis responderit se hæredem, pro interrogato habetur. Interrogatum non solum à prætore accipere debemus, sed & ab aduersario. Sed si seruus interrogetur, nulla erit interrogatio: non magis, quàm si seruus interroget. Alius pro alio non debet respondere cogi, an hæres sit. de se enim debet quis in iudicio interrogari, hoc est, cum ipse conueniatur. Celsus libro quinto digestorum scribit. si defensor in iudicio interrogatus, an is, quem defendit, hæres, uel quota ex parte sit, falsò responderit: ipse quidem defensor aduersario tenebitur: ipsi autem, quem defendit, nullum facit præiudicium. ueram itaq; esse Celsi sententiam, dubium non est. An ergo non uideatur defendere, si non responderit, uideindum. quod utiq; consequens erit dicere: quia nõ plene defendit. Qui interrogatus hæredem se responderit, nec adiecerit, ex qua parte: ex asse respondisse dicẽdus est. nisi forte ita interrogetur, an ex dimidia parte hæres sit: & respõderit, hæres sum. hic enim magis puto ad interrogatum respõdisse.

Illud quæritur: an quis cogatur respondere, utrum ex testamento hæres sit: & utrũ suo nomine ei quæsita sit hæreditas: an uero per eos, quos suo iuri subiectos habet, uel per eum, cui hæres exstitit? Summatim igitur prætor cognoscere debebit, cũ quæretur, an quis respõdere debeat, quo iure hæres sit: ut si ualde interesse compererit, plenius respondere iubeat. quæ obtinere debent non solum in hæredibus, sed etiam in honorarijs successoribus. Deniq; Iulianus scribit, eum quoq;, cui hæreditas restituta est, debere in iure interrogatum respondere, an hæreditas ei sit restituta. & si de peculio agatur, non oportere responderi à patre uel domino, an in potestate habeat filiũ uel seruum: quia hoc solum

lum quæratur, an peculium apud eum, cum quo agitur, sit.

X. PAVLVS *lib.* XLVII. *ad edictum.*

NOn alienum est eum, à quo damni infecti stipulari uelimus, interrogare in iure: an ædes uel locus eius sit, ex quo damnum timeatur, & pro qua parte: ut si neget suum prædium esse, ne damni infecti caueat: aut cedere, aut si resistendum putauerit, quasi dolo uersatus, tradere compellatur.

XI. VLPIANVS *lib.* XXII. *ad edictum.*

DE ætate quoq; interrogatus, interdum respondere debebit. Si quis cum hæres non esset, interrogatus responderit ex parte se hæredē: sic cōuenietur, atq; si ex ea parte hæres esset. fides enim ei contra se habebitur. Qui ex quadrante hæres, uel omnino, cum hæres nō esset, responderit se hæredem ex asse: in assem instituta actione conuenietur. Si cum esset quis ex semisse hæres, dixerit se ex quadrāte: mendacij hanc pœnam feret, quod in solidum conuenietur. non enim debuit mentiri, dum se minoris portionis hæredem adseuerabat. Interdum tamen iusta ratione potest opinari se hæredem ex minore parte. quid enim si nescit sibi partem adcreuisse, uel ex incerta parte fuit institutus? cur ei responsum noceat? Qui tacuit apud prætorē, in ea caussa est, ut instituta actione in solidum conueniatur: quia quasi negauit se hæredem. nam qui omnino non respōdet, contumax est. contumaciæ autem pœnam hanc ferre debet, ut in solidum conueniatur, quēadmodum si negasset: quia prætorem contēnere uidetur. Quod autem ait prætor, OMNINO NON RESPONDISSE, posteriores omnes sic acceperunt: ut omnino non respondisse uideatur, & qui ad interrogatum non respondit, id est πρὸς ἔπος. Si interrogatus quis, an ex asse hæres esset, responderit se ex parte hæredem: si ex dimidia esset, nihil ei nocere respōsum. quæ sententia humana est. Nihil interest, neget quis, an taceat interrogatus, an obscure respondeat, ut incertum dimittat interrogatorē. Ex caussa succurri ei, qui interrogatus respōdit, non dubitamus. nam & si quis interrogatus, an patri hæres esset, responderit: mox prolato testamento inuentus sit, ex hæredatus: æquissimum est ei succurri. & ita Celsus scribit. hic quidē & alia ratione: quod ea, quæ postea emergūt, auxilio indigent. quid enim si occultæ tabulæ & remotæ postea prolatæ sunt? cur noceat ei, qui respōdit, quod in præsentiarum uidebatur? Idem dico, etsi quis hæredem se responderit, & mox falsum, uel inofficiosum, uel irritum testamentum fuerit pronunciatum. non enim improbe respondit, sed scriptura ductus. Qui interrogatus responderit: sic tenetur, quasi ex contractu eiq; obligatus, pro quo pulsabatur: dum ab aduersario interrogetur. Sed si à prætore fuerit interrogatus: nihil facit prætoris authoritas, sed ipsius responsum, siue mendacium. Qui iusto errore ductus negauerit se hæredem, uenia dignus est. Sed & si quis sine dolo malo, culpa tamen respondit: dicendum erit, absolui eum debere, nisi culpa dolo proxima sit. Celsus itaq; scribit, licere respondenti pœnitere, si nulla captio ex eius præsentia sit actori. quod uerissimum mihi uidetur: maxime si quis postea plenius instructus quid faciat, instrumētis uel epistolis amicorū de iure suo edoctus.

XII. PAVLVS *lib.* XVII. *ad edictum.*

SI filius qui abstinuit se paterna hæreditate, in iure interrogatus, responderit se hæredem: tenebitur. nam ita respondendo pro hærede gessisse uidetur. Sin autem filius, qui se abstinuit, interrogatus tacuerit: succurrendum est ei: quia hunc, qui abstinuit, prætor non habet hæredis loco. Exceptionibus, quæ institutis in iudicio contra reos actionibus opponuntur: etiam is uti potest, qui ex sua responsione conueniatur: ueluti pacti conuenti, rei iudicatæ, & cæteris.

XIII. IDEM *lib.* II. *ad Plautium.*

CONfessionibus falsis respondentes ita obligantur, si eius nomine, de quo quis interrogatus est, cum aliquo actio sit: quia quæ cum alio actio esset, si dominus esset, in nosmetipsos cōfessione nostra conferemus. Et si eum, qui in potestate patris esset, respondissem filium meum: ita me obligari, si ætas eius pateretur, ut filius meus esse possit: quia falsæ confessiones naturalibus conuenire debent. propter quæ fiet, ut patrisfamilias nomine respondendo *non obliger. Eum, qui patremfamilias suū esse respondit seruum, non teneri noxali actione. ac nec si bona fide liber homo mihi seruiat, mecum noxali iudicio agi potest: & si actū fuerit, manebit integra actio cum ipso, qui admisit. *aliâs deest

XIIII. IABOLENVS *lib.* IX. *ex Cassio.*

SI is, cuius nomine noxæ iudicium acceptū est, manente iudicio liber iudicatus est: reus absolui debet, nec quidquam interrogatio in iure facta proderit: quia eius personæ, cuius nomine quis cum alio actionem habet, obligationem transferre non potest in eum, qui in iure suum esse confitetur: uelut alienum seruum suum esse confitendo. liberi aūt hominis nomine (quia cum alio actio nō est) ne per interrogationē quidem aut confessionem transferri poterit. quo casu euenet, ut non recte hominis liberi nomine actum sit cum eo, qui confessus est. In totum autem confessiones ita ratæ sunt: si id, quod in confessione uenit, & ius & *natura recipere potest. *aliâs naturam.

XV. POMPONIVS *lib.* XVIII. *ad Sabinum.*

SI ante aditam hæreditatem seruum hæreditarium meum esse respondeā: teneor, quia domini loco habetur hæreditas. Mortuo ser

Universidad de Deusto Biblioteca

uo,quem in iure interrogatus,suum esse cõfessus sit:non tenetur is, qui respondit: quemadmodũ & si ,pprius eius fuisset, post mortẽ eius non teneretur. XVI. VLPIANVS *lib.*XXXVII.*ad Sabinum.*

SI seruus ab hostibus captus sit, de quo in iure interrogatus,respõdeerit in sua potestate esse: quamuis iure postliminium possit interim nos efficere dubitare:attamen nõ puto locum esse noxali actioni, quia non est in potestate. Quanq̃ aũt placet etiam eum teneri,qui alienũ seruum suum confessus esset:tamen rectissime placuit eum demũ teneri,qui eum seruũ potuit habere. cæterũ si dominiũ quærere nõ potuit: nõ teneri. XVII. IDEM *lib.*XXXVIII.*ad edictum.*

SI seruus non sit unius,sed plurium:& omnes mentiti sunt, eum in sua potestatè non esse,uel quidã ex illis:aut dolo fecerunt, quo minus sit in potestate:unusquisq; eorũ tenebitur in solidũ, quẽadmodum tenerentur, & si haberent in potestate. Is uero,qui nihil dolo fecit,quo minus in potestate haberet,uel non negauit:non tenebitur.

XVIII. IVLIANVS *lib.*IIII.*ad Vrseium Ferocem.*

QVi ex parte dimidia hæres erat, cum absentem cohæredem suũ defendere uellet, ut satisdationis onus euitare posset: respondit se solum hæredem esse,& condemnatus est. quærebat actor, cum ipse soluendo non esset:an recisso superiore iudicio,in eum,qui reuera hæres erat,actio dari deberet? Proculus respondit, rescisso iudicio, posse agi:idq; uerum est.

XIX. PAPINIANVS *lib.*VIII. *quæstionum.*

SI filius,cum pro patre suo ageret,tacuit interrogatus:omnia perinde obseruanda erunt,ac si non esset interrogatus.

XX. PAVLVS *lib.* II.*quæstionum.*

QVi seruum alienum respondit suum esse,si noxali iudicio cõuentus sit,dominum liberat. aliter atq; si is,qui confessus sit se occidisse seruum,quem alius occidit:uel si quis responderit se hæredem. nã his casibus nõ liberatur,qui fecit,uel qui hæres est.Nec hæc inter se contraria sunt. nam superiore casu ex persona serui duo tenentur (sicut in seruo communi dicimus) ubi altero conuento, alter quoq; liberatur. at is,qui confitetur se occidisse uel uulnerasse,suo nomine tenetur: nec debet impunitum esse delictum eius,qui fecit,propter eum,qui respondit:nisi quasi defensor eius,qui admisit,uel hæredis litem subijt hoc genere. tunc enim in factum exceptione danda submouendus est actor: quia ille negociorum gestorum uel mandati actione recepturus est, quod præstitit. Idem est in eo,qui mandatu hæredis hæredem se esse respondit,uel cum eum aliãs defendere uellet. In iure interrogatus, an fundum possideat: quæro,an respondere cogendus sit,& quota ex parte fundum possideat? Respondi. Iabolenus scribit,possessorem fundi cogi debere respondere,quota ex parte fundum possideat:ut si minore ex parte possidere se dicat, in aliam partem, quæ non defenderetur, in possessionem actor mittatur. Idem & si damni infecti caueamus. nam & hic respondere debet,quota ex parte eius sit prædiũ : ut ad eam partem stipulationem accommodemus. Pœna autem non repromittentis hæc est,ut in possessionem eamus:& ideo eò ptinet scire,an possideant. XXI. VLPIANVS *lib.*XXII.*ad edictum.*

VBicunq; iudicem æquitas mouerit:æque oportere fieri interrogationem,dubium non est.

XXII. SCAEVOLA *lib.*IIII.*digestorum.*

PRocuratore Cæsaris ob debitum fiscale interrogante:unus ex filijs, qui nec bonorum possessionem acceperat, nec hæres erat: respondit se hæredem. an quasi interrogatoria creditoribus cæteris teneatur? respondi,ab his, qui in iure non interrogassent, eum ex responso suo conueniri non posse.

DE QVIBVS REBVS AD EVNDEM iudicem eatur. Tit. II.

POMPONIVS *lib.*XIII.*ad Sabinum.*

SI inter plures familiæ erciscundæ agatur,& inter eosdem communi diuidundo,aut finium regundorum:eundem iudicẽ sumi. præterea, quo facilius coire cohæredes, uel socij possint,in eundem locum omniũ præsentiam fieri oportet. II. PAPINIANVS *lib.*II.*quæstionum.*

CVm ex pluribus tutoribus unus, quod cæteri non sunt idonei, conueniuntur:postulante eo,omnes ad eundem iudicem mittuntur, & hoc rescriptis principum continetur.

DE SERVO CORRVPTO. Tit. III.

VLPIANVS *lib.* XXIII. *ad edictum.*

AIt prætor. QVI SERVVM SERVAM'VE ALIENVM ALIENAM RECEPISSE, PERSVASISSE'VE QVID EI DICETVR DOLO MALO, QVO EVM EAM DETERIOREM FACERET: IN EVM, QVANTI EA RES ERIT, IN DVPLVM IVDICIVM DABO. Qui bona fide seruum emit,hoc edicto non tenebitur:quia nec ipse poterit serui corrupti agere:quia nihil eius interest seruum non corrumpi. & sanè si quis hoc admiserit

Universidad de Deusto Biblioteca

miserit: eueniet, ut duobus actio serui corrupti cōperat. quod est absurdum. Sed nec eum, cui bona fide homo liber seruit, hanc actionē posse exercere opinamur. Quod autē prætor ait. RECEPISSE: ita accipimus, si susceperit seruum alienum ad se. Et est proprie RECIPERE absconendi caussa refugium seruo præstare, uel in suo agro, uel in alieno loco, ædificiōne. PERSVADERE autem est plus, quàm compelli atq; cogi sibi parere. Sed persuadere τῶν μίσων ὄντι. nam & bonum consilium quis dando potest suadere, & malum. & ideo prætor adiecit, DOLO MALO, QVO EVM DETERIOREM FACERET. neq; enim delinquit, nisi qui tale aliquid seruo persuadet, ex quo eum faciat deteriorem. qui igitur seruum sollicitat ad aliquid uel faciendū, uel cogitandum improbe: hic uidetur hoc edicto notari. Sed utrum ita demum tenetur, si bonæ frugi seruum pepulit ad delinquēdum: an uero etsi malum horratus est, uel malo seruo monstrauit, quemadmodum faceret? Et est uerius, & si malo monstrauit, quem in modum delinqueretur: teneri eum. imò etsi erat seruus omnimodo fugiturus, uel furtum facturus, hic uero laudator huius propositi exstitit: tenetur. Nō enim oportet laudando augere maliciam. Siue ergo bonum seruum fecerit malum, siue malum deteriorem: corrupisse uidetur. Is quoq; deteriorem facit, qui seruo persuadet, ut iniuriam faceret, uel furtum, uel fugeret, uel ut alienum seruum sollicitaret, uel ut peculium intricaret, aut amator existeret, uel errori, uel malis artibus esset deditus: uel ut in spectaculis nimius, uel seditiosus: uel si actori suasit, siue uerbis, siue precio, ut rationes dominicas intercideret, uel adulteraret, uel etiam ut rationem sibi commissam turbaret.

II. PAVLVS *lib.* XIX. *ad edictum.*

VEl si luxuriosum uel contumacem fecit: quisue ut stuprum pateretur persuadet.

III. VLPIANVS *lib.* XXIII. *ad edictum.*

DOlo malo adiecto, calliditatem notat prætor eius, qui persuadet. Cæterum sine dolo si quis deteriorem fecerit (ut si lusus gratia fecerit) non tenetur. Vnde quæritur: si quis seruo alieno suaserit, in tectū ut ascenderet, uel in puteū descenderet: & ille parens ascenderit, uel descenderit, & ceciderit, crusq; uel quid aliud fregerit, uel perierit: an teneatur? Etsi quidem sine dolo malo fecerit: non tenetur. si dolo malo: tenebitur.

IIII. PAVLVS *lib.* XIX. *ad edictum.*

SEd commodius est utili lege Aquilia eum teneri.

V. VLPIANVS *lib.* XXIII. *ad edictum.*

DOli uerbum etiam ad eum, qui recepit, referendum est: ut nō alius teneat, nisi qui dolo malo recepit. Cæterū si quis ut domino custo-

custodiret, receperit, uel humanitate, uel misericordia ductus, uel alia probata atq; iusta ratione: non tenebitur. Si quis dolo malo persuaserit quid seruo, quem liberum putabat: mihi uidetur teneri eum oportere. * magis enim delinquit, qui liberum corruperit. & ideo si seruus fuerit, tenebitur. Hæc actio etiam aduersus fatentem in duplum est: quamuis Aquilia inficiantem duntaxat coërceat. Si seruus seruaúe fecisse dicetur: iudicium cum noxæ deditione redditur. Hæc actio refertur ad tempus serui corrupti, uel recepti, non ad præsens. & ideo si decesserit, uel alienatus sit, uel manumissus: nihilo minus locū habebit hæc actio. nec enim exstinguit manumissióe semel nata actio.

* aliâs. maius enim qd delingt.

VI. PAVLVS *lib.* XIX. *ad edictum.*

PRæteritæ enim utilitatis æstimatio in hoc iudicium uersatur.

VII. VLPIANVS *lib.* XXIII. *ad edictum.*

NAm & mali serui forsitan consequuntur libertatem: & posterior caussa interdum tribuit manumissionis iustam rationem.

VIII. PAVLVS *lib.* XIX. *ad edictum.*

SEd & hæres eius, cuius seruus corruptus est, habet hanc actionē: nec solū si manserit in hæreditate seruus, sed et si exierit, forte legatus.

IX. VLPIANVS *lib.* XXIII. *ad edictum.*

SI quis seruum communem meum & suum corruperit: apud Iulianum libro nono digestorum quæritur, an hac actione teneri possit? Et ait teneri eum * pro socio, si socij sint: præterea poterit & communi diuidundo teneri, ut Iulianus ait. Sed cur deteriorē facit Iulianus conditionem socij, si cum socio agat, quàm si cum extraneo agat? nam qui cum extraneo agit: siue receperit, siue corruperit, agere potest. qui cum socio: sine alternatione, id est si corruperit. nisi forte non putauit Iulianus hæc cadere in socium. nemo enim suum receperit. Sed si cælandi animo recepit, potest defendi, eum teneri. Si in seruo ego habeā usum fructum, tu proprietatē: siquidem à me sit deterior factus, poteris mecum experiri. si uero tu id feceris: ego agere utili actione possum. ad omnes enim corruptelas hæc actio pertinet: & interesse fructuarij uidetur, bonæ frugi seruum esse, in quo usumfructū habet. Etsi forte alius eum receperit, uel corruperit: utilis actio fructuario cōperit. Datur autem hæc actio, quanti ea res erit, in duplum. Sed quæstionis est, æstimatio utrum eius duntaxat fieri debeat, quod seruus in corpore uel in animo damni senserit, hoc est quanto uilior seruus factus sit: an uero & cæterorum? Et Neratius ait, tanti condemnandū corruptorē, quanto seruus ob id, quod corruptus sit, minoris existat.

* *aliâs pro socio. præterea poterit & communi diuidundo, & pro socio, si socij sine, teneri.*

X. PAVLVS *lib.* XIX. *ad edictum.*

IN hoc iudicium etiam rerum æstimatio uenit, quas secū seruus abstulit:

stulit: quia omne damnum duplatur. neq; intererit, an ad eum perlatæ fuerint res, an ad aliũ, siue etiam consumptæ sint. etenim iustius est, eum teneri, qui princeps fuerit delicti: cũq; eum quæri, ad quẽ res perlatæ sunt.

XI. VLPIANVS *lib.* XXIII. *ad edictum.*

NEratius ait, postea furta facta in æstimationem nõ uenire. quam sententiã ueram puto. nam & uerba edicti, QVANTI EA RES ERIT, omne detrimentũ recipiunt. Seruo persuasi, ut chirographa debitorum corrumpat. uidelicet tenebor. sed si consuetudine peccandi, postea & rationes, cæteraq; similia instrumenta subtraxerit, uel interleuerit, uel deleuerit: dicendum erit, corruptorem horum nomine non teneri. Quamuis autem rerum subtractarum nomine serui corrupti competit actio: tamen & furti agere possumus. ope eũ & consilio sollicitatoris uidentur res abesse. nec sufficit alterutra actione egisse: quia altera alteram non minuit. Idem & in eo, qui seruum recepit, & cælauit, & deteriorem fecit, Iulianus scribit. sunt enim *diuisa inter se maleficia furis, & eius, qui deteriorem seruũ fecit. Hoc amplius & condictionis nomine tenebitur. quamuis eũ condictione hominem, pœnam autem furti actione consecutus sit: tamen & quod interest, debebit consequi actione serui corrupti.

aliâs diuersa malef.*

XII. PAVLVS *lib.* XIX. *ad edictum.*

QVia manet reus obligatus etiam rebus redditis.

XIII. VLPIANVS *lib.* XXIII. *ad edictum.*

HAec actio perpetua est, non temporaria: & hæredi, cæterisq; successoribus competit. in hæredem autem non dabitur, quia pœnalis est. Sed etsi quis seruum hæreditarium corruperit: hac actione tenebitur. sed & peritione hæreditatis, quasi prædo, tenebitur:

XIIII. PAVLVS *lib.* XIX. *ad edictum.*

VT tantum ueniat in hæreditatis peritionem, quantũ in hanc actionem. De filio filiaúe *familias corruptis huic edicto locus nõ est: quia serui corrupti cõstituta hæc actio est, qui in patrimonio nostro esset: & pauperiorẽ se factum esse dominus probare potest, dignitate & fama domus integra ei manente. Sed utilis cõpetit, officio iudicis æstimanda: quoniam interest nostra, animum liberorum nostrorum non corrumpi. Si seruus communis meus & tuus proprium meum seruum corruperit: Sabinus ait, non posse agi cum socio: perinde ac si proprius meus seruus corrupisset conseruum. Item si seruus communis extraneum corruperit: uidendum est, utrum cum duobus agi debeat, an & cum singulis, exemplo cæterarum noxarum? & magis est, ut unusquisq; in solidum teneatur: altero autem soluente, alterum liberari. Si is, in quo usumfructum habeo, seruum meum corruperit: erit.

ctis corrupto corruptúe.*

erit mihi actio cum domino proprietatis. Pignori dati nomine debitor hanc actionem habet. In hac actione extra rem duplum est. id enim quod damni datum est, duplatur. His consequenter & illud ꝓbatur. si seruo meo persuaseris, ut Titio furtum faciat: nõ solũ in id teneris, quo deterior seruus effectus est: sed & in id, quod Titio præstiturus sim. Item non solum si mihi damnum dederis consilio tuo, sed etiam si extraneo: eo quoq; nomine mihi teneris, quod ego lege Aquilia obnoxius sim. aut si ex cõducto teneor alicui, quod ei seruum locaui, & propter te deterior factus sit: teneberis eo nomine. & si qua talia sint. Aestimatio autẽ habetur in hac actione, quanto seruus inutilior factus sit: quod officio iudicis expedietur. Interdum tamen & si inutilis sit, ut non expediat talem seruum habere: utrum & precium cogitur dare sollicitator, & seruum dominus lucrifacit: an uero cogi debet dominus restituere seruum, & precium serui accipere? Et uerius est, electionem domino dari: siue seruum detinere cupit, & damnum, quanto deterior seruus factus est, in duplum accipere: uel seruo restituto (si copiam huius rei habet) precium consequi. quod si non habeat: precium quoq; simili modo accipere. Cedi autem sollicitatori periculo eiusdẽ à domino serui actionibus debet. Quod tamen de restitutione hominis dicitur: tunc locum habet, cum de uiuo homine agitur. quid autem si de manumisso eo agatur? non facile apud iudicem audietur, dicendo ideo se manumisisse, quoniam habere noluerat domi: ut & precium habeat & libertum.

XV. CAIVS *lib.* VI. *ad edictum prouinciale.*

CORrũpitur animus serui, etsi psuadetur ei, ut dominũ contemnat.

XVI. ALFENVS *lib.* II. *digestorum.*

DOminus seruum dispensatorem manumisit. postea rationes ab eo accepit: & cum de eis non cõstaret, comperit apud quandam mulierculam pecuniam eum consumpsisse. quærebatur, possetne agere serui corrupti, cum ea muliere, cũ is seruus iam liber esset? Respondi, posse. Sed etiam furti de pecunijs, quas seruus ad eam detulisset.

XVII. MARTIANVS *lib.* IIII. *regularum.*

SErui corrupti nomine, & constante matrimonio, marito in mulierem datur actio: sed fauore nuptiarum in simplum.

DE FVGITIVIS. Tit. IIII.

VLPIANVS *lib.* XXI. *ad edictum.*

SI qui fugitiuum cælauit, fur est. Senatus censuit, ne fugitiui admittantur in saltus: neúe protegantur à uillicis & procuratoribus

Universidad de Deusto Biblioteca

ribus possessionum, multam statuit. His autem, qui intra uiginti dies fugitiuos, uel dominis reddidissent, uel apud magistratus exhibuissent: uenia in ante actum dedit. Sed & deinceps eodem senatusconsulto impunitas datur ei, qui intra præstituta tempora, q̃ repperit fugitiuos in agro suo, domino uel magistratibus tradidit. Hoc aũt senatusconsultũ aditum etiam militi dedit uel pagano ad inuestigandum fugitiuũ, in prædia senatorum uel paganorum cui rei etiam lex Fauia prospexit, & senatusconsultũ Modesto consule factũ: ut fugitiuos inquirere uolentibus, literæ ad magistratus dentur: multa etiam centũ solidorum in magistratus statuta, si literis acceptis, inquirentes non adiuuent. Sed & in eum, qui quæri apud se prohibuit, eadem pœna statuta est: etiam generali epistola diuorum Marci & Commodi: qua declaratũ, & præsides, & magistratus, & milites stationarios dominum adiuuare debere in inquirendis fugitiuis: & ut inuentos redderent, & ut hi, apud quos delitescant, puniantur, si crimine contingantur. Vnusquisq; eorũ, qui fugitiuum adprehendit, in publicum deducere debet. & merito monentur magistratus, eos diligenter custodire, ne euadant. Fugitiuum accipe etsi quis erro sit. Fugitiui autem appellatione ex fugitiua natum non contineri, Labeo libro primo ad edictum scribit. In publicum deduci intelliguntur, & qui magistratibus municipalibus traditi sunt, uel publicis ministeriis. Diligens custodia etiam uincire permittit.

Tam diu aũt custodiuntur, quàm diu ad præfectum uigilum, uel ad præsidem prouinciæ deducantur. eorumq; nomina, & notæ, & cuius se quis esse dicat, ad magistratus deferantur, ut facilius agnosci & percipi fugitiui possint. Notæ autem uerbo etiam cicatrices continentur. Idem iuris est, si hæc in scripris publice, uel in ædes proponantur.

II. CALLISTRATVS *lib. VI. cognitionum.*

aliâs *supplices. FVgitiui *simplices dominis reddendi sunt: sed si pro liberis se gesserint, grauius coerceri solent.

III. VLPIANVS *lib. VII. de officio proconsulis.*

Diuus Pius rescripsit: eum, qui fugitiuum uult requirere in prædijs alienis, posse adire præsidem, literas ei daturum, & (si res ita exegerit) apparitorem quoq; ut ei permittatur ingredi & inquirere: & pœnam eundem præsidẽ in eum constituere, qui inquirere non pmiserit.

Sed & diuus Marcus oratione, quam in senatu recitauit, facultatem dedit ingrediendi tam Cæsaris, quàm senatorum & paganorum prædia, uolentibus fugitiuos inquirere: scrutandiq; cubilia, atq; uestigia occultantiũ. IIII. PAVLVS *lib. I. sententiarum.*

Limenarchæ & stationarij fugitiuos deprehensos, recte in custodiã retinent. Nam & magistratus municipales ad officium præsidis pro-

prouinciæ uel proconsulis comprehensos fugitiuos recte transmittũt.

IIII. TRIPHONINVS *lib. I. disputationum.*

SI in arenam fugitiuus seruus se dederit: ne isto quidem periculo discriminis uitæ, quod sibi irrogauit, potestatem domini euitare poterit. nam diuus Pius rescripsit, omnino eos dominis suis reddendos: siue ante pugnam ad bestias, siue post: quoniam interdum aut pecunia interuersa, aut commisso aliquo maiore maleficio, ad fugiendam inquisitionem, uel iusticiam animaduersionis, in arenam se dare mallẽt. reddi ergo eos oportet.

DE ALEATORIBVS. Tit. V.

VLPIANVS *lib. XXIII. ad edictum.*

PRætor ait. SI QVIS EVM, APVD QVEM IN ALEA LVSVM ESSE DICETVR, VERBERAVERIT, DAMNVM'VE EI DEDERIT: SIVE QVID EO TEMPORE DOMO EIVS SVBTRACTVM ERIT: IVDICIVM NON DABO. IN EVM, QVI ALEAE LVDENDAE CAVSSA VIM INTVLERIT, VTIQVE QVAE RES ERIT, ANIMADVERTAM. Si rapinam fecerint inter se collusores, ui bonorum raptorum non denegabitur actio. susceptorem enim duntaxat prohibuit uindicari, nõ & collusores, quamuis & hi indigni uideantur. Item notandum, quod prætor susceptorem uerberatum quidem, & damnum passum, ubicunq; & quandocunq; nõ uindicat: uerum furtum factum domi & eo tempore, quo alea ludebatur: licet lusor non fuerit, qui quid eorum fecerit, impune fit. Domũ autem pro habitatione & domicilio nos accipere debere certum est.

Quod autem prætor negat se furti actionem daturum: uideamus, utrum ad pœnalem actionem solam pertineat, an etsi ad exhibendum uelit agere, uel uindicare, uel condicere? & est relatum apud Pomponium, solummodo pœnalem actionem negatam. quod puto uerum. prætor enim simpliciter ait, SI QVID SVBTRACTVM ERIT, IVDICIVM NON DABO. IN EVM, (inquit) QVI ALEAE LVDENDAE CAVSSA VIM INTVLERIT: VTIQVE QVAE RES ERIT, ANIMADVERTAM. hæc clausula pertinet ad animaduersionem eius, qui compulit ludere: ut aut multa multetur, aut in latumias, uel in uincula publica detur.

II. PAVLVS *lib. XIX. ad edictum.*

SOlent enim quidam & ad lusum cogere, uel ab initio, uel uicti, dum retinent. Senatusconsultum uetuit in pecuniam ludere: præterq; si quis certet *disco uel pilo iaciendo, currendo, saliendo, luctando, pugnando: quod uirtutis caussa fiat. aliâs *hasta.

III. MARTIANVS *lib.V.regularum.*

IN quibus rebus ex lege Titia & Cornelia etiam sponsionem facere licet. Sed ex alijs, ubi pro uirtute certamen non fit, non licet.

IIII. PAVLVS *lib.XIX.ad edictum.*

QVod in conuiuio uescendi caussa ponitur, in eam rem familia ludere permittitur. Si seruus uel filiusfamilias uictus fuerit: patri uel domino competit repetitio. Item si seruus accipit pecuniam, dabitur in dominum de peculio actio, non noxalis: quia ex negocio gesto agitur. sed nõ amplius cogendus est præstare, cũq; id, quod ex ea re in peculio sit. Aduersus parẽtes & patronos repetitio eius, quod in alea lusum est, utilis ex hoc edicto danda est.

SI MENSOR FALSVM MODVM dixerit, Tit. VI.

VLPIANVS *lib.XXIIII.ad edictum.*

ADuersus mensorem agrorũ prætor in factum actionem proposuit, à quo falli nos non oportet. nam interest nostra, ne fallamur in modi renunciatione: si forte uel de finibus contentio sit, uel emptor scire uelit, uel uenditor, cuius modi ager ueneat. Ideo aũt hãc actionẽ ꝓposuit: quia non crediderunt ueteres inter tales personas locationem esse, sed magis operã beneficij loco præberi: & id, quod datur, ei ad remunerandum dari, & inde honorarium appellari. si autem ex locato fuerit actũ: dicendum erit, nec tenere intentionem. Hæc actio dolum malum duntaxat exigit. uisum est enim satis abundeq; coërceri mensorem: si dolus malus solus conueniatur eius hominis, qui ciuiliter obligatus non est. proinde si imperite uersatus est, sibi imputare debet, qui eum adhibuit. Sed etsi negligenter: æque mensor securus erit. lata culpa planè dolo comparabitur. Sed etsi mercedem acceperit, non omnem culpam eum præstare propter uerba edicti. utiq; enim scit prætor, & mercedem interuenire. Is autem tenetur hac ratione, qui renunciauit. sed renunciasse & eum accipere debemus, qui per alium renũciauit.

II. PAVLVS *lib.XXV. ad edictum.*

VEl per literas. Sed si ego tibi, cũ esses mensor, mandauerim, ut mensuram agri ageres: & tu Titio id delegaueris, & ille dolo quid in ea re fecerit: tu teneberis. quia dolo malo uersatus es, qui tali homini credidisti.

III. VLPIANVS *lib. XXIIII.ad edictum.*

SI duobus mandauero, & ambo dolose fecerint: aduersus singulos in

in solidum agi potest. sed altero cõuento, si satisfactum erit: in alterum actionem denegari oportebit. Competit autem hæc actio ei, cuius interfuit, falsum modum renũciatum nõ esse: hoc est uel emptori, uel uenditori, cui renũciatio obfuit. Pomponius tamen scribit: si emptor plus dederit uenditori propter renunciationẽ (quia condicere potest, q̃ plus dederit) agi cum mensore non posse. nihil enim emptoris interesse, cum possit condicere: nisi soluendo uenditor nõ fuit. tunc eñ mensor tenebitur. Sed si uenditor maiorem modum tradiderit, fraudatus à mensore: consequenter dicit Pomponius, non esse actionem aduersus mensorem: quia est ex uendito actio aduersus emptorem, nisi & hic emptor soluendo non sit. Item Pomponius scribit: si propter iudicium adhibitus mensor, fraudauerit me in renunciatione: teneri eũ, si ob hoc de iudicio minus tuli. planè si ab iudice adhibitus, contra me renunciauerit dolo malo dubitat, an teneri mihi debeat. quod magis admittit.

Hanc actionem hæredi similibusq; personis dandam Pomponius * scribit. sed in hæredem similesq; personas denegandam* ait.

Serui autem nomine magis noxalem, quàm de peculio competere ait: quamuis ciuilis actio de peculio competat.

* Hæc in nõnullis desunt.

IIII. PAVLVS *lib.XXV.ad edictum.*

HAec actio perpetua est: quia initium rei non ad circũscriptionem, sed à suscepto negocio originem accepit

V. VLPIANVS *lib.XXV.ad edictum.*

SI mensor non falsum modum renunciauerit, sed traxerit renunciationem: & ob hoc euenerit, ut uenditor liberetur, quia adsignatum se modũ intra certum diem promisit: hæc actio locum nõ habet. sed nec utilẽ dari debere, Pomponius ait. erit ergo ad actionẽ de dolo decurrendũ. Si cũ falsus modus renunciatus esset, emptor cũ uenditore ex empto egisset: agere poterit & cum mensore. sed si nihil eius interest, condemnari mensorem non oportet. quod si nõ de toto modo, qui deerat, cum uenditore egerit, sed de minore: consequenter scribit Pomponius, de residuo cum mensore agi posse. Hoc iudicium latius prætor porrexit. nam & si cuiusuis alterius rei mensuram falsam renunciauisse dicetur, hæc actio comperit. proinde siue in ædificij mensura fefellit, uel frumenti, uel uini,

VI. PAVLVS *lib.XXV.ad edictum.*

SIue de itineris latitudine, siue seruitutum immittendi, pijciendiq; quæratur: siue areã, uel tignũ, uel lapidẽ metiendo mentitus fuerit.

VII. VLPIANVS *lib.XXIIII.ad edictum.*

VEl cuius alterius rei: tenebitur. & si mẽsor machinarius fefellerit, hæc actio datur. nec nõ illud q̃q; Põponius dicit, etiã in eum, qui

 mẽsor

Universidad de Deusto Biblioteca

mẽsor non fuit, fefellit tamen in modo: competere hanc actionem. hoc exemplo etiã aduersus architectũ dari debet qui fefellit. nã & diuus Seuerus aduersus architectũ, & redemptorẽ actiones dandas decreuit. ego & aduersus tabulariũ puto actiones dandas, qui in cõputatione fefellit.

DE RELIGIOSIS, ET SVMPTIBVS funerũ, & ut funus ducere liceat. Tit. VII.

VLPIANVS *lib.X. ad edictum.*

QVi propter funus aliquid impendit, cum defuncto contrahere creditur, non cum hærede.

II. IDEM *lib.XXV. ad edictum.*

LOcũ, in quo seruus sepultus est, religiosum esse Aristo ait. Qui mortuum in locum alienum intulit, uel inferre curauit: tenebitur in factum actione. In locum alterius accipere debemus, siue in agro, siue in ædificio. sed hic sermo domino dat actionem, nõ bonæ fidei possessori. nam cum dicat, in locum alterius: apparet de domino eum sentire, id est eo, cuius locus est. sed & fructuarius inferendo tenebitur domino proprietatis. An & socius teneat, si ignoráte socio intulerit, tractari potest. est tamen uerius, familiæ erciscundæ, uel communi diuidundo conueniri eũ posse. Prætor ait. SIVE HOMO MORTVVS, OSSA VE HOMINIS MORTVI IN LOCVM PVRVM ALTERIVS, AVT IN SEPVLCHRVM, IN QVO IVS NON FVERIT, ILLATA ESSE DICENTVR: QVI HOC FECIT, IN FACTVM ACTIONE TENEBITVR, ET POENAE PECVNIARIAE SVBIICIETVR. De ea autẽ illatione prætor sensit, quæ sepulturæ caussa fit. Purus autem locus dicitur, qui neq; sacer, neq; sanctus, neq; religiosus: sed ab omnibus huiusmodi nominibus uacare uidetur. Sepulchrũ est, ubi corpus, ossaúe hominis condita sunt. ut autem Celsus ait: non totus, qui sepulturæ destinatus est, locus religiosus fit, sed quatenus corpus humatum est. Monumentum est, quod memoriæ seruandæ gratia existit. Si usumfructũ quis habet, locum religiosum non faciet. Sed & si alius proprietatẽ, alius usumfructum habeat: non facit locum religiosum nec proprietarius: nisi forte ipsum, qui usumfructum legauit, intulerit: cum in alium locũ inferri tam oportune non posset. & ita Iulianus scribit. aliâs autẽ inuito fructuario locus religiosus non fiet. Sed si cõsentiat fructuarius: magis est, ut locus religiosus fiat. Locum, qui seruit, nemo religiosum facit: nisi cõsentiat is, cui seruitus debeatur. Sed si nõ minus cõmode per aliũ locum seruitute uti potest: non uidetur seruitutis impediendæ caussa id fieri: & ideo religiosus fit. & sanè habet hoc rationẽ. Is, qui pignori dedit

dedit agrum, si in eum suum mortuum intulerit, religiosum eũ facit. Sed & si ipse inferatur, idem est. cæterũ alij concedere nõ potest.

III. PAVLVS *lib.XXVII. ad edictum.*

EX consensu tamen omnium, utilius est dicere, religiosum posse fieri: idq; Pomponius scribit.

IIII. VLPIANVS *lib.XXV. ad edictum.*

SCriptus hæres prius, quàm hæreditatẽ adeat, patremfamilias mortuum inferendo, locũ facit religiosum: nec quis putet hoc ipso pro hærede eum gerere. finge enim adhuc eum deliberare de adeunda hæreditate. Hoc ego etiam puto. si non hæres eũ intulerit, sed quiuis alius, hærede uel cessante, uel absente, uel uerente, ne pro hærede gerere uideatur: tamen locum religiosum facere puto. plerunq; enim defuncti ante sepeliuntur, quàm quis hæres eis existat. sed tunc locus fit religiosus, cum defuncti fuit. naturaliter enim uidetur ad mortuũ pertinere locus, in quem infertur: præsertim si in eum locum inferatur, quẽ ipse destinauit. usq; adeo, ut etiam si in legatum locum sit illatus ab hærede: illatione tamen testatoris fiat religiosus: si modo in alium locum tam opportune inferri non potuit.

V. CAIVS *lib.XIX. ad edictum prouinciale.*

FAmiliaria sepulchra dicuntur, quæ quis sibi familiæq; suæ cõstituit. hæreditaria autẽ, quæ quis sibi hæredibusq; suis constituit.

VI. VLPIANVS *lib.XXV. ad edictum.*

VEl quæ paterfamilias iure hæreditario adquisijt. Sed in utroq; hæredibus quidem, cæterisq; successoribus (qualescũq; fuerint) licet sepelire, & mortuũ inferre: etiã si ex minima parte hæredes ex testamento, uel ab intestato sint: licet nõ cõsentiant alij Liberis etiam cuiuscunq; sexus uel gradus, & filijsfamilias, & emancipatis, idem ius concessum est: siue exstiterint hæredes, siue sese abstineãt. exhæredatis autem (nisi specialiter testator, iusto odio cõmotus, eos uetuerit) humanitatis gratia tantũ sepeliri, nõ etiã alios, præter suam posteritatẽ inferre licet. Liberti autem nec sepeliri, nec alios inferre poterunt, nisi hæredes exstiterint patrono: quãuis quidã inscripserint monumẽtum, SIBI LIBERTISQVE SVIS *fecisse: & ita *Papinianus respondit, & sæpissime item constitutũ est. Si adhuc monumentum purũ est: poterit quis hoc & uendere, & donare. si cenotaphiũ sit, posse hoc uenire dicendũ est. nec enim hoc esse religiosum diui fratres rescripserunt.

*als deest.
*als F.C.
*aliás. Põponius.

VII. CAIVS *lib.XIX. ad edictum prouinciale.*

IS, qui intulit mortuum in alienum locum: aut id tollere, quod intulit, aut loci preciũ præstare cogitur per in factũ actionẽ: quæ tã hæredi, quàm in hæredẽ cõpetit, & perpetua est. Aduersus eũ, qui in alterius arcam

arcam lapideam,in qua adhuc mortuus non erit conditus, mortuum intulit :utilem actionem in factum proconsul dat:quia non ꝓprie uel in sepulchrum,uel in locum alterius intulisse dici potest.

VIII. VLPIANVS *lib.* XXV. *ad edictum.*

OSsa,quæ ab alio illata sunt,uel corpus,an liceat domino loci effodere,uel eruere sine decreto pontificum,seu iussu principis,quæstionis est.& ait Labeo exspectandum seu permissum pōtificalem, seu iussionem principis:alioquin iniuriarum fore actionem aduersus eum, qui eiecit. Si locus religiosus pro puro uenisse dicetur: prætor in factum actionem in eum dat ei,ad quē ea res pertinet.quæ actio & in hæredem competit, cum quasi ex empto actionem contineat. Si in locum publicis usibus destinatum intulerit quis mortuū : prætor in eum iudicium dat. si dolo fecerit,extra ordinem erit plectendus:modica tamen coercitione.sed si sine dolo:absoluendus est. In hanc autē actionem loci puri appellatio & ad ædificium producenda est. Nec solum domino hæc actio competit, uerum ei quoq; qui eiusdem loci habet usumfructum,uel aliquam seruitutem:quia ius prohibendi etiam hi habent. Ei,qui prohibitus est inferre in eum locum, quo ei ius inferendi esset,in factum actio competit:& interdum etiam si non ipse prohibitus sit,sed ꝓcurator eius:quia intellectu aliquo ꝓhibitus & ipse uidetur.

IX. CAIVS *lib.* XIX. *ad edictum prouinciale.*

LIberum est ei,qui prohibetur mortuum inferre, aut statim interdicto uti,quo prohibetur ei uis fieri:aut aliò inferre,& postea in factum agere.per quam consequetur actor,quanti eius interfuit,prohibitum non esse.in quam computationem cadit loci empti precium,aut (si conduxerit) conducti merces.item sui loci precium,quem quis(nisi coactus) religiosum facturus non esset. unde miror, quare constare uideatur:neq; hæredi, neq; in hæredem dandam hanc actionem. nam cum (ut apparet) pecuniariæ quantitatis ratio in eam deducitur:certe perpetuò ea inter ipsos competit.

X. VLPIANVS *lib.* XXV. *ad edictum.*

SI uenditor fundi exceperit locum sepulchri ad hoc,ut ipse posteriq; eius illò inferrētur:si uia uti prohibeatur, ut mortuum suum inferret:agere potest. uidetur enim etiam hoc exceptum inter ementem & uendentem,ut ei per fundum sepulturæ caussa ire liceret.

XI. PAVLVS *lib.* XXVII. *ad edictum.*

QVod si locus monumenti hac lege uenierit, ne in eum inferantur,quos ius est inferri:pactum quidem ad hoc non sufficit, sed stipulatione id caueri oportet.

XII. VLPIANVS *lib.* XXV. *ad edictum*

Si

SI quis sepulchrum habeat, uiam autem ad sepulchrum nō habeat, & à uicino ire prohibeatur:imperator Antoninus cum patre rescripsit,iter ad sepulchrum peti precariò,& concedi solere: ut quoties non debetur,impetretur ab eo,qui fundum adiunctum habeat. non tamen hoc rescriptum,quod impetrandi dat facultatem,etiam actionem ciuilem inducit:sed extra ordinem interpelletur.præses etiam compellere debet,iusto precio iter ei præstari:ita tamen,ut iudex etiam de opportunitate loci prospiciat,ne uicinus magnum patiatur detrimētum. Se natusconsulto cauetur,ne usus sepulchrorum permutationibus polluatur:id est,ne sepulchrū alienæ conuersationis usum accipiat. Prætor ait. QVOD FVNERIS CAVSSA SVMPTVS FACTVM ERIT, EIVS RECVPERANDI NOMINE IN EVM, AD QVEM EA RES PERTINET, IVDICIVM DABO. hoc edictum iusta ex caussa propositum est : ut qui funerauit,persequatur id,quod impendit. sic enim fiet, ne insepulta iaceant corpora, neue quis de alieno funeretur. Funus autem cum facere oportet, quem decedens elegerit. sed si ille non fecerit: nullam esse huius rei pœnam constat, nisi aliquod pro hoc ei emolumentum relictum est.tunc enim,si non paruerit uoluntati defuncti,ab hoc repellitur.sin autē de hac re defunctus non cauit, nec ulli delegatū id munus est:scriptos hæredes ea res cōtingit. si nemo scriptus est: legitimos, uel cognatos quosq; suo ordine,quo succedunt. Sumptus funeris arbitrantur pro facultatibus uel dignitate defuncti. Prætor uel magistratus municipalis ad funus sumptum decernere debet:siquidem est pecunia in hæreditate,ex pecunia.si non est:distrahere debet ea,quæ tempore peritura sunt,quorum retentio onerat hæreditatem. si minus est: si quid auri argentiq; fuerit,distrahi aut pignorari iubebit,ut pecunia expediatur.

XIII. CAIVS *lib.* XIX. *ad edictum prouinciale.*

VEl à debitoribus,si facile exigi possit.

XIIII. VLPIANVS *lib.* XXV. *ad edictum.*

AT si quis impediat eum, qui emit, quo minus ei res tradantur: prætorem interuenire oportet, tueriq; huiusmodi factū, si quid impediat,quo minus ei res uenditæ tradantur. Si colonus uel inquilinus sit is,qui mortuus est,nec sit, unde funeretur: ex inuectis & illatis eum funerandū,Pōponius scribit:& si quid superfluum remāserit, hoc pro debita pēsione teneri. Sed & si res legatæ sint à testatore,de cuius funere agitur,nec sit,unde funeretur:ad eas quoq; manum mittere oportet.satius est enim de suo testatorem funerari,quàm alios legata consequi. Sed si adita fuerit postea hæreditas,res emptori auferenda nō est: quia bonæ fidei possessor est, & dominium habet, qui authore iudice comparauit.legatarium tamen legato carere non oportet,si potest indemnis

demnis ab hærede præstari. quod si non potest: melius est legatarium non lucrari, cũ emptorem damno adfici. Si cui funeris sui curam testator mandauerit, & ille accepta pecunia funus non duxerit: de dolo actionem in eum dandam Mela scribit. credo tamen & extra ordinem eum à prætore compellendum funus ducere. Funeris caussa sumptus factus uidetur is demũ, qui ideo fit, ut funus ducatur, & sine quo funus duci nõ possit: utputa si quid impensum est in elatione mortui. Sed & si quid in locum fuerit erogatum, in quem mortuus inferretur: funeris caussa uideri impensum, Labeo scribit: quia necessario locus paratur, in quo corpus conditur. Impensa peregre mortui, quæ facta est, ut corpus perferretur: funeris est, licet nondum homo funeretur. Idem & si quid ad corpus custodiendum, uel etiam commẽdandum factum sit: uel si quid in marmor uel uestem collocandam. non aũt oportet ornamenta cum corporibus condi, nec quid aliud huiusmodi, quod homines simpliciores faciunt. Hæc actio, quæ funeraria dicitur, ex bono & æquo oritur. cõtinet autem funeris caussa tantum impensa, non etiam cæteros sumptus. Aequũ autem accipitur ex dignitate eius, qui funeratus est: ex caussa, ex tempore, ex bona fide: ut neq; plus imputetur sumptus nomine, quàm factum est: neq; tantum, quantum factum est, si immodice factum est. debet enim haberi ratio facultatum eius, in quem factum est: & ipsius rei, quæ ultra modum sine caussa consumitur. quid ergo si ex uolũtate testatoris impensum est? sciendum est nec uoluntatem sequendam, si res egrediatur iustam sumptus rationem. pro modo enim facultatum debet sumptus fieri. Sed interdum is, qui sumptũ in funus fecit, sumptũ nõ recipit: ueluti si pietatis gratia fecit, non hoc animo, quasi recepturus sumptum, quem fecit. hoc & Imperator noster rescripsit. igitur æstimandum erit ab arbitro & perpendendum, quo animo sumptus factus sit: utrum negocium quis uel defuncti, uel hæredis gerat, uel ipsius humanitatis: an uero misericordiæ, uel pietati tribuens, uel affectioni. potest tamen distingui & misericordiæ motus: ut si in hoc fuit misericors uel pius, qui funerauit, ut eum sepeliret, ne insepultus iaceret: non etiam ut de suo sumptũ faceret. quod si iudici liqueat: non debet eum, qui conuenitur, absoluere. quis enim sine pietatis intentione alienum cadauer funerat? oportebit igitur testari quenq;, quo animo funerat: ne postea patiatur quæstionẽ. Plerique filij cum parentes suos funerãt, uel alij, qui & hæredes fieri possunt: licet ex hoc ipso neq; pro hærede gestio, neq; aditio præsumitur: tamen ne uel miscuisse se necessarij, uel cæteri pro hærede gessisse uideantur: solent testari pietatis gratia se facere sepulturam. quod si superuacuò fuerit factum: ad illud se munire uidentur, ne immiscuisse se credantur:

non ad illud, ut sumptum consequantur. quippe protestantur pietatis gratia id se facere. plenius igitur eos testari oportet, ut & sumptus possint seruare. Fortassis posset quis dicere, interdum partem facti sumptus posse recuperari: ut si quis pro parte quasi negocium gerens, pro parte pietatis gratia id facit. quod est uerius. partẽ igitur sumptus consequetur, quem non donandi animo fecit. Iudex, qui de ea æquitate cognoscit, interdum sumptum omnino non debet admittere, modicum factum: si forte in contumeliam defuncti hominis locupletis modicus factus sit. nam non debet huius rationem habere, cũ contumeliam defuncto fecisse uideatur, ita eum funerando. Si quis, dũ se hæredẽ putat, patremfamilias funerauerit: funeraria actione uti non poterit: quia non hoc animo fecit, quasi alienum negocium gerens. & ita Trebatius & Proculus putant. puto tamen & ei ex caussa dandã actionem funerariam. Labeo ait. quoties quis aliam actionẽ habet de funeris impensa consequenda, funeraria eum agere non posse. & ideo si familiæ erciscundæ agere possit: funeraria non acturum. planè si iam familiæ erciscundæ iudicium actum sit, posse agi. Idem Labeo ait: si prohibente hærede funeraueris testatorem, ex caussa competere tibi funerariam. quid enim si filiũ testatoris hæres eius prohibuit? huic contradici potest. ergo pietatis gratia funerasti. sed pone testatum me, habiturum me funerariam actionem. de suo enim expedit mortuos funerari. & quid si testator quidem funus mihi mandauit, hæres prohibet, ego tamen nihilominus funerauit? nonne æquum est mihi funerariam uel negociorum gestorum competere? & generaliter puto iudicem non meram negociorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi, cum hoc ei & actionis natura indulget. Diuus autem Marcus rescripsit eum hæredem, qui prohibet funerari ab eo, quem testator elegit, non recte facere: pœnam tamen in eum statutam non esse. Qui mandatu alterius funerauit, non habet funerariam actionem: siue is, qui mandauit scilicet funerandum, soluit ei, cui mandauit: siue debet. quod si pupillus mandauit sine tutore authore: utilẽ funerariam dandam aduersus hæredem ei, qui impendit. lucrari enim hæredem iniquum est. Si autem pupillus funus ad se pertinens sine tutoris authoritate mandauit: dandam in eum actionem arbitror, si & hæres exstitit ei, qui funeratur, soluẽdoq; hæreditas est. Contra si quis mandatu hæredis funerauerit: non posse eum funeraria agere, Labeo scribit: quia habet mandati actionem. si tamen quasi negocium hæredis gerens funerauit: licet ratum non habet, tamen funeraria eum agere posse, Labeo scribit. Datur aũt hæc actio aduersus eos, ad quos funus ptinet: utputa aduersus hæredẽ, bonorumue possessorẽ, cæterosq; successores.

XV. POMPONIVS *lib.V.ad Sabinum.*

FVneris impensas & patronus, qui bonorũ possessionẽ petit contra tabulas, præstat. XVI. VLPIANVS *lib.XXV.ad edictum.*

IN eum, ad quẽ doris nomine aliquid puenit, dat prætor funerariam actionẽ. æquissimum enim uisum est ueteribꝰ, mulieres quasi de patrimonijs suis, ita de dotibus funerari: & eũ, qui morte mulieris dotẽ lucratur, in funus conferre debere: siue pater mulieris sit, siue maritus.

XVII. PAPINIANVS *lib.II.responsorum.*

SEd si nondum pater dotem recuperauerit: uir solus conuenietur, reputaturus patri, quod eo nomine præstiterit.

XVIII. IVLIANVS *lib.X.digestorum.*

IMpensa enim funeris æs alienum dotis est.

XIX. VLPIANVS *lib.XV.ad Sabinum.*

IDeoq; etiam dos sentire hoc æs alienum debet.

XX. IDEM *lib.XXV.ad edictum.*

NEratius quærit, si is, qui cum dotem dederat pro muliere, stipulatus est duas partes dotis reddi, tertiam apud maritum remanere: pactus sit, ne quid maritus in funus cõferret: an funeraria maritus teneatur? & ait, siquidẽ ipse stipulator mulierẽ funerauit: locum esse pacto, & inutilẽ ei funerariam fore. si uero alius funerauit: posse eũ maritum conuenire, quia pacto hoc publicum ius infringi nõ possit. quid tamen si quis dotẽ hac lege dederit pro muliere, ut ad ipsum rediret, si in matrimonio mortua esset, aut quoquo modo soluto matrimonio: nunquid hic in funus non conferat? Sed cum dos morte mulieris ad eũ peruenerit: potest dici conferre eũ. Si maritus lucratur dotẽ, conuenitur funeraria: pater aũt non. Sed & in hunc casum puto, si dos (quia pmodica fuit) in funus non sufficit: & in superfluum in patrem debere actionem dari. Cum materfamilias decedit, nec est soluendo hæreditas: funerari eam ex dote tantum oportet, & ita *Celsus scribit.

*aliâs, Marcellus.

XXI. PAVLVS *lib.XXVII.ad edictum.*

IN patrem, cuius in potestate fuerit is, cuius funus factum erit: competit funeraria actio pro dignitate & facultatibus.

XXII. VLPIANVS *lib.XXV.ad edictum.*

CElsus scribit. quoties mulier decedit: ex dote, quæ penes uirum remanet, & cæteris muliebribus bonis pro portione funeranda est.

XXIII. PAVLVS *lib.XXVII.ad edictum.*

VEluti si in dotem centum sint, in hæreditate ducenta: duas partes hæres, unam uir conferet.

XXIIII. VLPIANVS *lib.XXV.ad edictum.*

IVlianus scribit, non deductis legatis.

Paulus

XXV. PAVLVS *lib.XXVII.ad edictum.*

NEc precijs manumissorum.

XXVI. POMPONIVS *lib.XV.ad Sabinum.*

NEc ære alieno deducto.

XXVII. VLPIANVS *lib.XXV.ad edictum.*

ET sic pro rata & maritum & hæredem conferre in funus oportet. Maritus funeraria non conuenietur, si mulieri in matrimonio dotẽ soluerit, ut Marcellus scribit. quæ sententia uera est: in his tamẽ casibus, in quibus hoc ei facere legibus permissum est. Præterea maritũ puto funeraria in id demũ teneri, quod facere potest. Id enim lucrari uidetur, quod præstaret mulieri, si conueniretur.

XXVIII. POMPONIVS *lib.XV.ad Sabinum.*

QVod si nulla dos esset: tunc oẽm impensam patrẽ præstare debere, Atilicinus ait: aut hæredes eius mulieris, puta emãcipatæ. q̃ si neq; hæredes habeat, neq; pater soluẽdo sit: maritũ, in quantũ facere potest, pro hoc cõueniri: ne iniuria eius uideretur, quondam uxorẽ eius insepultã relinqui. XXIX. CAIVS *lib.XIX. ad edictum prouinciale.*

SI mulier post diuortiũ alij nupta decesserit: non putat Fulcinius priorem maritũ, licet dotẽ lucri faciat, funeris impensam præstare. Is, qui filiãfamilias funerauit: ante q̃ dos patri reddatur, cum marito recte agit: reddita dote, patrem obligatum habet. utiq; autem, si cũ marito actum fuerit, is eo minus patri mulieris restituturus est.

XXX. POMPONIVS *lib. XV.ad Sabinum.*

COntra quoq; quod pater in funus filiæ impendit, aut alio se eũ agẽte funeraria iã præstitit: ipse per actionẽ de dote à marito recipit. Sed si emancipata in matrimonio decedat: collaturos hæredes bonorumue possessores & patrem pro portione dotis, quã recuperant: & uirum pro portione dotis, quam lucratus est.

XXXI. VLPIANVS *lib.XXV.ad edictum.*

SI filiusfamilias miles sit, & habeat castrẽse peculiũ: puto successores eius ante teneri, sic deinde ad patrẽ ueniri. Qui seruũ alienum uel ancillã sepeliuit: habet aduersus dominũ funerariã actionem. Hæc actio nõ est annua, sed ppetua: & hæredi cæterisq; successoribꝰ, & in successores dat. XXXII. PAVLVS *lib.XXVII.ad edictum.*

SI possessor hæreditatis funus fecerit, deinde uictus in restitutione nõ deduxerit, q̃d impendit: utilẽ esse ei funerariam. Si eodẽ momento tẽporis uir & uxor decesserit: Labeo ait, in hæredẽ uiri pro portione dotis dandã hanc actionẽ: quoniã idipsum dotis nomine ad eũ peruenit.

XXXIII. VLPIAVNS *lib.LXVIII. ad edictum.*

SI quis fuerit hæres, cui deinde hæreditas ablata sit, quasi indigno:

magis est, ut penes eum iura sepulchrorum remaneant.

XXXIIII. PAVLVS *lib.* LXIIII. *ad edictum.*

SI locus sub conditione legatus sit: interim hæres inferendo mortuum, non facit religiosum locum.

XXXV. MARCELLVS *lib.* V. *digestorum.*

MInime maiores lugendũ putauerunt eũ, qui ad patriã defendam & parentes & liberos interficiendos uenit. quod si filius patrẽ, aut pater filiũ *occidisset sine scelere: etiã præmio adficiendũ oẽs constituerunt.

*alias occidisset: sine scelere &

XXXVI. POMPONIVS *lib.* XXVI. *ad* Q. *Mutium.*

CVm loca capta sunt ab hostibus, omnia desinũt religiosa uel sacra esse: & sicut homines liberi in seruitutẽ perueniunt. q̃ si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi postliminio reuersa, pristino statui restituunt̃.

XXXVII. MACER *lib.* I. *ad legẽ uicesimã hæreditatum.*

FVneris sumptus accipitur, quidquid corporis caussa erogatũ est: ueluti unguentorũ, & preciũ loci, in quo defunctus humatus est, & si qua uestiaria sunt, uel sarcophagi, & uectura, & q̃dquid corporis caussa, antequàm sepeliatur, consumptum est: funeris impensam esse existimo. Munimentum autẽ sepulchri id esse diuus Hadrianus rescripsit, quod caussa muniendi eius loci factum sit, in quo corpus impositũ sit. itaq̃ si amplum quid ædificari restator iusserit (ueluti in circuitu porticationes) eos sumptus funeris caussa non esse.

XXXVIII. VLPIANVS *lib.* IX. *de omnibus tribunalibus.*

NE corpora aut ossa mortuorum detinerentur, aut uexarentur: neue prohiberentur, quo minus uia publica transferentur, aut quo minus sepelirentur: præsidis prouinciæ officium est.

XXXIX. MARTIANVS *lib.* III. *institutionum.*

DIui fratres edicto admonuerunt, ne iustæ sepulturæ traditum, id est terra conditum corpus inquietetur. uidetur autem terra conditum, & si in arcula conditum hoc animo sit, ut nõ alibi transferatur. sed arculã ipsam (si res exigat) in locũ cõmodiorẽ licere transferre, non est denegandũ.

XL. PAVLVS *lib.* III. *quæstionum.*

SI quis eo animo corpus intulerit, quod cogitaret inde aliò postea transferre: magisq̃ temporis gratia deponere, quàm quod ibi sepeliret mortuũ, & quasi æternã sedẽ daret, destinauerit: manebit locꝰ profanus.

XLI. CALLISTRATVS *lib.* III. *institutionum.*

SI plures sint domini eius loci, ubi mortuus infertur: omnes consentire debent, cum extranei inferãtur. nam ex ipsis dominis quemlibet recte ibi sepeliri constat, etiam sine cæterorum consensu: maxime cum aliâs non sit locus, in quo sepeliretur.

XLII. FLORENTINVS *lib.* VII. *institutionum.*

Mon-

MOnumentum generaliter res est memoriæ caussa in posterum prodita: in qua si corpus uel reliquiæ inferantur, fiet sepulchrũ. si uero nihil eorũ: erit monumentũ memoriæ caussa factũ, quod Græci κενοτάφιον appellant.

XLIII. PAPINIANVS *lib.* IX. *quæstionum.*

SVnt personæ, quæ quãquã religiosum locum facere nõ possunt, interdicto tamen de mortuo inferendo utiliter agunt: ut puta dominus proprietatis si in fundum, cuius fructus alienus est, mortuũ inferat, aut inferre uelit. nam si intulerit: nõ facit iustũ sepulchrum. sed si prohibeatur: utiliter interdicto, quo de iure dominij quæritur, aget. eademq̃ sunt in socio, qui in fundũ cõmunẽ inuito socio mortuũ inferre uult. nam præter publicã utilitatẽ, ne insepulta cadauera iacerent: strictã rationem insuper habemus, quæ nunquã in ambiguis religionũ quæstionibus omitti solet. nam summã esse rationẽ, quæ pro religiosis facit.

XLIIII. PAVLVS *lib.* III. *quæstionum.*

CVm in diuersis locis sepultũ est, uterq̃ quidẽ locus religiosus non fit. quia unius sepultura sepulchra plura efficere non potest. mihi autẽ uidetur, illũ esse religiosum locũ, ubi quod principale est cõditur: id est caput, unde qualis cuiusq̃ imago sit, cognoscitur. cum autẽ impetratur, ut reliquiæ transferantur: desinit locus religiosus esse.

XLV. MAETIANVS *lib.* VIII. *fidei cõmissorum.*

IMpensa funeris semper ex hæreditate deducitur: quæ etiã omne creditum solet præcedere, cum bona soluendo non sunt.

XLVI. SCAEVOLA *lib.* II. *quæstionum.*

SI plura prædia quis habuerit, & omniũ usumfructũ separatim legauerit: poterit in unum inferri, & electio erit hæredis, & gratificationi locus. sed fructuario utilis actio in hæredẽ danda ad id recipiendum, quod propter eã electionẽ imminutus est ususfructus. Si hæres mulieris inferat mortuã in hæreditariũ fundũ: à marito, qui debet in funus conferre, pro æstimatione loci cõsequatur. Ei, cui uestimenta legantur, si in funus erogata sint: utilem actionem in hæredem dandam placuit, & priuilegium funerarium.

DE MORTVO INFERENDO ET SEpulchro ædificando. Tit. VIII.

VLPIANVS *lib.* LXVIII. *ad edictum.*

PRætor ait. QVO', QVA'VE ILLI MORTVVM INFERRE, INVITO TE, EI IVS EST: QVO MINVS ILLI EO' EA'VE MORTVVM INFERRE, ET IBI SEPELIRE LICEAT: VIM FIERI VETO.

Universidad de Deusto Biblioteca

TO. Qui inferendi mortuũ ius habet, non prohibetur inferre. prohiberi aũt inferre uidetur: siue in locũ inferre ꝓhibeatur, siue in itinere arceatur. Hoc uero interdicto DE MORTVO INFERENDO dominus ꝓprietatis uti potest: quod etiã de loco puro cõpetit. Item si mihi in fundũ uia debeatur, in quem fundum inferre uolo, & uia ꝓhibeat: hoc interdicto posse me experiri placuit: & quia inferre ꝓhibeor, & quia uia uti ꝓhibeor. Idq; erit probandum, etsi alia seruitus debeatur.

Hoc interdictũ ꝓhibitorium esse palam est. Prætor ait. QVO' ILLI IVS EST, INVITO TE, MORTVVM INFERRE: QVO MINVS ILLI IN EO LOCO SEPVLCHRVM SINE DOLO MALO AEDIFICARE LICEAT: VIM FIERI VETO. Interdictum hoc ꝓpterea propositum est: quia religionis interest, monuméta exstrui, & exornari. Facere sepulchrum siue monumentũ in eo loco, in quo ei ius est, nemo prohibetur.

Aedificare uidetur ꝓhibere, & qui ꝓhibet eò materiam conuehi, quæ ædificationi necessaria sit, ꝓinde & si operi necessarios ꝓhibuerit quis uenire: interdictũ locum habet. etsi machinã quis alligare ꝓhibeat: si tamen eò loci ꝓhibeat, qui seruitutẽ debeat. Cæterum si in meo solo uelis machinã imponere: nõ tenebor interdicto, sed iure te non patiar. Aedificare aũt nõ solũ, qui nouũ opus molitur, intelligendus est: uerum is quoq; qui uult reficere. Is, qui id agit, ut labaẽ sepulchrũ, hoc interdicto tenetur. II. MARCELLVS *lib.* XXVIII. *digestorum.*

NEgat lex Regia mulierẽ, quæ prægnãs mortua sit, humari ante, q̃ partus ei excidat. is qui cõtra fecerit: spem animantis cũ grauida peimisse uidet. III. POMPONIVS *lib.* IX. *ad Sabinum.*

SI ꝓpius ædes tuas quis ædificet sepulchrũ, & opus nouũ nũciare poteris. sed facto ope nullã habebis actionem, nisi QVOD VI AVT CLAM. Si ꝓpius ædificiũ alienũ intra legitimũ modũ mortuus illatus sit: postea eũ ꝓhibere nõ poterit ædificij dominus, quo minus aliũ mortuũ eò inferat, uel monumentũ ædificet: si ab initio domino sciẽte hoc fecerit. IIII. VLPIANVS *lib.* II. *responsorum.*

LOnga possessio ius sepulchri non tribuit ei, cui iure non competit:

V. IDEM *lib.* I. *opinionum.*

SI in eo monumento, quod imperfectum esse dicitur, reliquiæ hominis conditæ sunt: nihil impedit, quo minus id perficiatur. Sed si religiosus locus iam factus sit: pontifices explorari debent, quatenus salua religione desiderio reficiendi operis medendum sit.

Finit altera Digestorum pars de iudicijs.

SEQVITVR TERTIA DE REBVS CREDITIS.

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM LIBER DVODECIMVS.
De rebus creditis liber primus.

SI CERTVM PETATVR CONDICTIone. Tit. I.

VLPIANVS *lib.* XXVI. *ad edictum.*

RE est, prius quàm ad uerborum interpretationem perueniamus, pauca de significatione ipsius tituli referre. Quoniam igitur multa ad contractus uarios pertinentia iura sub hoc titulo prætor inseruit: ideo rerũ creditarum titulũ præmisit. Omnes enim contractus, quos alienam fidem secuti instituimus, complectitur. Nam (ut libro primo quæstionum Celsus ait) credendi generalis appellatio est. ideo sub hoc titulo prætor & de commodato, & de pignore edixit. nam cuicunq; rei adsentimur, alienam fidem secuti, mox recepturi quid ex hoc cõtractu: credere dicimur. Rei quoq; uerbum, ut generale, prætor elegit.

II. PAVLVS *lib.* XXVIII. *ad edictum.*

MVtuum damus recepturiõ n eandem speciem, quam dedimus, (alioquin commodatum erit, aut depositum) sed idem genus. Nam si aliud genus, ueluti si pro tritico uinũ recipiamus: non erit mutuum. Mutui datio consistit in his rebus, quæ pondere, numero, mẽsura constant: quoniam earum rerum datione possumus in creditum ire, * quia in genere suo functionẽ recipiunt per solutionem, ⊤ cũ specie. Nam in cæteris rebus ideo in creditũ ire non possumus: quia aliud pro alio inuito creditori solui non potest. Appellata est autem mutui datio ab eo, quod de meo tuum fit. & ideo si de meo tuum non fiat: non nascitur obligatio. Creditum ergo à mutuo differt, quo genus à specie. Nam creditũ cõsistit etiã extra eas res, quæ pondere, numero, mensura continentur: sicuti & si eandem rem recepturi sumus, creditũ est. Item mutuum non potest esse, nisi proficiscatur pecunia: creditum autem fit interdum, etiam si nihil proficiscatur: ueluti si post nuptias dos promittatur. In mutui datione oportet dominũ esse dantẽ. nec obest, quod filius familias & seruus dantes peculiares numos obligant. id eñ tale est, quale si uoluntate mea tu des pecuniam. nam mihi actio adquiritur, licet numi mei non fuerint. Verbis quoq; credimus, quodã actu ad obligationem comparandam interposito, ueluti stipulatione.

*al's. quæ

⊤ *Simile huic Homerico.* Βέλομ' ἐγὼ λαὸν σόον ἔμμεναι, ἢ ἀπολέσθαι. *Sicet inf. depos. l. si hominẽ & sup. de iudi. l. 2. in fi. & alibi.*

III. POMPONIVS *lib.* XXVII. *ad Sabinum.*

CVm quid mutuum dederimus: & si non cauimus, ut æque bonum nobis reddatur: non licet debitori deteriorem rem, quæ ex eodem genere sit, reddere: ueluti uinum nouũ pro ueterе. Nam in contrahendo quod agitur, pro cauto habendum est. Id autem agi intelligitur, ut eiusdem generis, & eadem bonitate soluatur, qua datum est.

IIII. VLPIANVS *lib.* XXXIIII. *ad Sabinum.*

SI quis nec caussam nec ꝓpositum fœnerandi habuerit, & tu emptu rus prædia desideraueris mutuam pecuniam, nec uolueris crediti nomine, ante quàm emisses, suscipere: atq; ita creditor (qui necessitatẽ forte proficiscendi habebat) deposuerit apud te hanc eandem pecuniam, ut si emisses, crediti nomine obligatus esses: hoc depositum periculo eius est, qui suscepit. Nam & qui rem uendendam acceperit, ut precio uteretur: periculo suo rem habebit. Res pignori data, pecunia soluta, condici potest: etiam fructus ex *iusta caussa percepti, condicendi sunt. Nam & si colonus post lustrum cõpletum fructus perceperit, condici eos constat: ita demum, si non ex uoluntate domini percepti sunt. Nam si ex uoluntate domini: procul dubio cessat condictio. Ea quæ ui fluminis importata sunt, condici possunt.

aliâs *iniusta.

V. POMPONIVS *lib.* XXII. *ad Sabinum.*

QVod te mihi dare oportuerat, si id postea perierit, quàm per te factum erit, quo minus id mihi dares: tuum fore id detrimentum constat. Sed cum quæritur, an per te factum sit: animaduerti debebit, nõ solum si in potestate tua fuerit id, nécne, aut dolo malo feceris, quo minus esset, uel fuerit, nécne: sed etiam si aliqua iusta caussa sit, ꝓpter quam intelligere deberes, te dare oportere.

VI. PAVLVS *lib.* XXVIII. *ad edictum.*

CErtum est, cuius species uel quantitas, quæ in obligatione uersatur, aut nomine suo, aut ea demõstratione, quæ nominis uice fungitur, qualis quantaúe sit, ostenditur. Nam & Pedius libro primo de stipulationibus nihil referre ait: proprio nomine res appellentur, an digito ostendantur, an uocabulis quibusdam demõstrentur, quatenus mutua uice *fungantur, quæ tantundem præstent.

aliâs *refundant.

VII. VLPIANVS *lib.* XXVI. *ad edictum.*

OMnia, quæ inseri stipulationibus possunt, eadem possunt etiam numerationi pecuniæ. ideo & conditiones.

VIII. POMPONIVS *lib.* VI. *ex Plautio.*

PRoinde mutui datio interdum pendet, ut ex post facto confirmetur: ueluti si dem tibi mutuos numos, ut si conditio aliqua exstiterit, tui fiant, sisq; mihi obligatus. Item si legatam pecuniam hæres crediderit

diderit, deinde legatarius eam noluerit ad se pertinere: quia hæredis ex die aditæ hæreditatis uidẽtur numi fuisse, ut credita pecunia peti possit. Nam & Iulianus ait, traditiones ab hærede factas ad id tempus redigi, quo hæreditas adita fuerit, cum repudiatum sit legatum, aut adpositũ.

IX. VLPIANVS *lib.* XXVI. *ad edictum.*

C*Erti condictio competit ex omni caussa, & ex omni obligatione, ex qua certum petitur: siue ex certo contractu petatur, siue ex incerto. Licet enim nobis ex omni contractu certum condicere, dummodo præsens sit obligatio. Cæterum si in diem sit, uel sub conditione obligatio: ante diẽ, uel conditionem non potero agere. Competit hæc actio etiam ex legati caussa, & ex lege Aquilia, sed & ex caussa furtiua per hanc actionem condicitur. Sed etsi ex senatusconsulto agetur, competit hæc actio: ueluti si is, cui fidei commissaria hæreditas restituta est, agere uolet. Siue aút suo nomine qs obligatus sit, siue alieno: per hanc actionem recte conuenietur. Quoniam igitur ex omnibus contractibus *hæc certi *condictio competit: siue re fuerit cõtractus factus, siue uerbis, siue cõiunctim: referendæ sunt nobis quædam species, quæ dignum habent tractatum, an hæc actio ad petitionem earum sufficiat. Numeraui tibi decem, & hæc alij stipulatus sum. nulla est stipulatio. an cõdicere decem per hanc actionem possim, quasi duobus contractibus interueniẽtibus: uno, qui re factus est, id est, numeratione: alio qui uerbis, idq; inutiliter: quoniã alij stipulari non potui? & puto posse.

als *certe

aliâs de sunt.

Idem erit, si à pupillo fuero sine tutoris authoritate stipulatus, cui tutore authore credidi. Nam & tunc manebit mihi condictio ex numeratione. Idem quæri potest, etsi quod tibi numeraui, sub impossibili conditione stipuler. cum enim nulla sit stipulatio: manebit cõdictio. Sed etsi ei numerãuero, cui postea bonis interdictum est, mox ab eo stipuler: puto pupillo eum comparandum, quoniã & ipse stipulando sibi adquirit. Si numos meos tuo nomine dedero uelut tuos, absente te & ignorante: Aristo scribit adquiri tibi condictionem. Iulianus quoq; de hoc interrogatus libro decimo scribit, uerã esse Aristonis sententiã: nec dubitari, quin si meam pecuniam tuo nomine uoluntate tua dedero, tibi adquiratur obligatio: cum quotidie crediturі pecuniam mutuam, ab alio poscamus, ut nostro nomine creditor numeret futuro debitori nostro. Deposui apud te decem. postea permisi tibi uti. Nerua & Proculus, etiam ante quàm moueantur, condicere, quasi mutua tibi hæc posse aiunt. & est uerum, ut & Marcello uidetur. animo enim cœpisse possidere. ergo transit ad eum periculum, qui mutuam rogauit, & poterit ei condici.

X. IDEM *lib.* II. *ad edictum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

QVod si ab initio, cum deponerẽ, uti tibi (si uoles) permisero: creditam non esse, ante q̃ mora sit: quoniam in debitum iri nõ est certum.

XI. IDEM *lib.XXIII.ad edictum.*

ROgasti me, ut tibi pecuniam crederem. ego cũ non haberem, lancem tibi dedi, uel massam auri, ut eã uenderes, & numis utereris. si uendideris: puto mutuã pecuniam factam. quod si lancẽ, uel massam sine tua culpa perdideris, ante quàm uenderes: utrum mihi, an tibi perierit, quæstionis est. Mihi uidetur Neruæ distinctio uerissima: existimantis multum interesse, uenalem habui hanc lancem, uel massam, nẽcne: ut si uenalẽ habui, mihi perierit, quemadmodũ si alij dedissem uendendam. quod si non fui hoc ꝓposito, ut uenderem, sed hæc caussa fuit uendendi, ut tu utereris: tibi eã periisse, & maxime si sine usuris credidi. Si tibi decem dedero, ut nouem debeas: Proculus ait, recte non amplius te ipso iure debere, q̃ nouem. Sed si decẽ dedero, ut undecim debeas: Putat Proculus amplius, quàm decem condici non posse. Si fugitiuus seruus numos tibi crediderit: an condicere numos tibi dominus possit, quæritur. & quidem si seruus meus, cui concessa est peculij administratio, crediderit tibi: erit mutua. Fugitiuus autem, uel alius seruus cõtra uoluntatẽ domini credendo, nõ facit accipientis. quid ergo? uindicari numi possunt, si existant: aut si dolo malo desinant possideri, ad exhibendum agi. q̃ si sine dolo malo consumpti sunt: condicere tibi potero.

XII. POMPONIVS *lib.VI.ex Plautio.*

SI à furioso, cum eum compotem mentis esse putares, pecuniã quasi mutuã acceperis, eaq̃ in rem tuã uersa fuerit: condictionẽ furioso adquiri, Iulianus ait. Ná ex quibus caussis ignorantibus nobis actiones adquirunt̃, ex ijsdẽ etiam furioso adquiri. Itẽ si is, qui seruo crediderat, furere cœperit: deinde seruus in rẽ domini uerterit: cõdici nomine furiosi posse. Et si alienã pecuniã credendi caussa quis dederit: deinde furere cœperit, & consumpta sit ea pecunia: condictionem furioso adquiri.

XIII. VLPIANVS *lib.XXVI.ad edictum.*

NAm & si fur numos tibi credendi animo dedit, accipientis non facit: sed consumptis eis, cõdictio nascitur. Vnde Papinianus libro octauo quæstionũ ait. Si alienos numos mutuos tibi dedi: non ante mihi teneris, q̃ si eos consumpseris. q̃ si per partes eos consumpseris, an per partes tibi condicam, quæritur. & ait me condicturum: si admonitus alienos numos fuisse, ideo per partes condicam, quia nondum totos consumptos compererim. Si seruus communis decem credederit: puto, siue administratio seruo communi concessa est, siue non, & consumantur numi: in quinum competere actionem. Nam & si communes tibi numos credidero centum: posse me quinquaginta condicere

cere, Papinianus libro octauo quæstionum scribit, etiam si singula corpora communia fuerint.

XIIII. IDEM *lib.XXIX.ad edictum.*

SI filiusfamilias contra senatusconsultum mutuatus, pecuniam soluerit: patri numos uindicanti nulla exceptio obijcietur. Sed si fuerint consumpti numi à creditore: Marcellus ait, cessare condictionem. quoniam toties condictio datur, quoties ex ea caussa numerati sunt, ex qua actio esse potuisset, si dominium ad accipientem transtulisset. in proposito autem non esse. Deniq̃ per errorẽ soluti contra senatusconsultum crediti, magis est cessare repetitionem.

XV. IDEM *lib.XXXI. ad edictum.*

SIngularia quædam præcepta sunt circa pecuniam creditam. nam si tibi debitorem meum iussero dare pecuniã: obligaris mihi, quamuis numos meos non acceperis. quod igitur in duabus personis recipitur, hoc & in eadem persona recipiendum est: ut cum ex caussa mandati pecuniam mihi debeas, & conuenerit, ut crediti nomine eam retineas: uideatur mihi data pecunia, & à me ad te profecta.

XVI. PAVLVS *lib.XXXII.ad edictum.*

SI socius ꝓpriam pecuniã mutuam dedit: omnimodo creditã facit, licet cæteri dissenserint. Quod si cõmunem numerauerit: nõ aliâs creditam efficit, nisi cæteri q̃q̃ cõsentiant: quia suæ partis tantũ alienationẽ habuit.

XVII. VLPIANVS *lib.I.disputationum.*

CVm filiusfamilias uiaticũ suum mutuũ dederit, cũ studiorũ caussa Romæ ageret: respõsum est à Scæuola, extraordiario iudicio esse illi subueniendũ.

XVIII. IDEM *lib.VII.disputationum.*

SI ego pecuniam tibi quasi donaturus dedero, tu quasi mutuam accipias: Iulianus scribit, donationẽ nõ esse. sed an mutua sit, uidendũ est. & puto, nec mutuã esse: magisq̃ numos accipientis non fieri, cum alia opinione acceperit. Quare si eos consumpserit: licet condictione teneatur, tamẽ doli exceptione uti poterit: quia secundũ uoluntatẽ dantis numi sunt consumpti. Et si ego quasi deponens tibi dedero, tu quasi mutuum accipias: nec depositum, nec mutuum est. Idem est, & si tu quasi mutuam pecuniam dederis, ego quasi commodatam ostentandi gratia accepi sed in utroq̃ casu, consumptis numis, condictioni sine doli exceptione locus erit.

XIX. IVLIANVS *lib.X.digestorum.*

NOn oĩs numeratio eũ, qui accipit, obligat: sed q̃ties idipsum agit̃, ut confestim obligetur. Nam & is, qui pecuniã mortis caussa donat: numerat quidẽ pecuniã, sed non aliter obligat accipientẽ, q̃ si existat casus, in quem obligatio collata fuit: ueluti si donator conualuit,

 aut

Universidad de Deusto Biblioteca

aut is,qui accipiebat,prior decessit. Et cum pecunia datur,ut aliquid fieret:quamdiu in pendenti est,an id futurum sit,cessabit obligatio. Cũ uero certum esse cœperit,futurum id nõ esse: obligabitur,qui accepit. ueluti si Titio decem dedero,ut Stichum intra calendas manumittat: ante calendas nullam actionem habebo,post calendas ita demũ agere potero,si manumissus non fuerit. Si pupillus sine tutoris authoritate crediderit,aut soluendi caussa dederit:cõsumpta pecunia condictionem habet,uel liberatur:non alia ratione,quàm quod facto eius intelligitur ad eum,qui accepit,peruenisse.qua propter si eandem pecuniam is,qui increditum uel insolutum acceperat,alij porrò increditum uel insolutum dederit:consumpta ea,& ipse obligatur pupillo,uel eum à se liberat:& eum,cui crediderit,obligatum habebit,uel se ab eo liberabit. nam omnino qui alienam pecuniam credendi caussa dat,cõsumptaea habet obligatum eum,qui accepit:item qui insolutum dedit,liberatur ab eo,qui accepit.

XX. IDEM *lib.*XVIII.*digestorum.*

SI tibi pecuniam donassem,ut mihi eandem crederes: an credita fieret? dixi in huiusmodi propositionibus nõ proprijs uerbis nos utinam talem contractum,neq; donationem esse,neq; pecuniam creditã. donationem non esse:quia nõ ea mente pecunia daretur, ut omnimodo penes accipientem maneret. creditam nõ esse:quia exsoluendi caussa daretur magis,quàm alterius obligandi. Igitur si is, qui pecuniã hac conditione accepit,ut mihi in creditum daret,acceptam dederit: nõ fore creditã.magis enim meum accepisse intelligi debeo.Sed hæc intelligenda sunt propter subtilitatẽ uerborum.benignius tamẽ est, utrunq; ualere.

XXI. IDEM *lib.*XLVIII. *digestorum.*

QVidam existimauerunt,neq; eũ, qui decẽ peteret,cogendũ quinq; accipere,& reliqua persequi,neq; eum, qui fundũ suũ diceret, partem duntaxat iudicio persequi.sed in utraq; caussa humanius mihi facturus uidetur prætor,si actorem compulerit ad accipiendũ id, quod offertur:cum ad officium eius pertineat,lites deminuere.

XXII. IDEM *lib.*IIII.*ex Minutio.*

VInum,quod mutuum datum erat,per iudicem petitum est.quæsitum est,cuius temporis æstimatio fieret: utrum cum datum esset,an cum lis contestata fuisset, an cum res iudicaretur? Sabinus respondit: si dictum esset,quo tempore redderetur, quanti tunc fuisset. si non:quanti tunc,cum petitum esset. Interrogatus, cuius loci preciũ sequi oporteat? Respondi,si cõuenisset,ut certo loco redderetur: quanti eo loco esset.si dictũ nõ esset:quanti,ubi esset petitum.

XXIII. AFRICANVS *lib.*II. *quæstionum.*

Si

SI eum seruum,qui tibi legatus sit,quasi mihi legatum possederim, & uendiderim:mortuo eo,posse te mihi precium condicere, Iulianus ait,quasi ex re tua locupletior factus sim.

XXIIII. VLPIANVS *lib. singulari* πανδεκτῶν.

SI quis certum stipulatus fuerit,ex stipulatu actionem non habet:sed illa condicticia actione id persequi debet,per quam certum petitur.

XXV. IDEM *lib.singulari consularium.*

CReditor,qui ad restitutionem ædificiorum credidit, in pecuniã, quam credidit,priuilegium exigendi habebit.

XXVI. IDEM *lib.*V.*opinionum.*

SI pecuniam militis procurator eius mutuam dedit, fideiussoremq; accepit:exemplo eo,quo si tutor pupilli, aut curator iuuenis, pecuniam alterutrius eorum creditam,stipulatus fuerit:actionem dari militi,cuius pecunia fuerit,placuit.

XXVII. IDEM *lib.*X. *ad edictum.*

CIuitas mutui datione obligari potest,si ad utilitatem eius pecuniæ uersæ sunt.alioquin ipsi soli,qui cõtraxerũt,nõ ciuitas, tenebunt.

XXVIII. CAIVS *lib.*XX.*ad edictum prouinciale.*

CReditor,qui non idoneum pignus accepit:non amittit exactionem eius debitæ quantitatis,in quã pignus nõ sufficit.

XXIX. PAVLVS *lib.*IIII.*ad Plautium.*

SI institorem seruum dominus habuerit:posse dici,Iulianus ait, etiã condici ei posse:quasi iussu eius contrahatur,à quo præpositus sit.

XXX. IDEM *lib.*V.*ad Plautium.*

QVi pecuniam creditam accepturus, spopondit creditori futuro: in potestate habet,ne accipiendo se ei obstringat.

XXXI. IDEM *lib.*XVII.*ad Plautium.*

CVm fundus uel homo per cõdictionem petitus est: puto hoc nos iure uti,ut post iudicium acceptum caussa omnis restituenda sit: id est omne,quod habiturus esset actor,si litis contestandæ tempore solutus fuisset. Seruum tuum imprudens à fure bona fide emi.is ex peculio,quod ad te pertinebat,hominẽ parauerat,qui mihi traditus est. Sabinus,Cassius.posse te mihi hominem condicere:& si quid mihi abesset ex negocio,quod is gessisset,inuicem me tecum acturũ. & hoc uerum est.Sed Iulianus ait:uidendum,ne dominus integram actionẽ ex empto habeat,uenditor autẽ condicere possit bonæ fidei emptori. qd' ad peculiares numos attinet,si exstant,uindicare eos dominus potest: sed actione de peculio tenetur uenditori, ut precium soluat. si consumpti sunt:actio de peculio euanescit. sed adijcere debuit Iulianus, non aliter domino serui uenditorem ex empto teneri,quàm si ei preci

um

als.Sicredi.n.i.p.accepit: certũ est teneri debitorem ad solutionẽ eius debitæ quãtitatis,in qua p. n. s.

Universidad de Deusto Biblioteca

um solidum,& quæcunq; (si cum libero contraxisset) deberentur, dominus serui præstaret. idē dici debet, si bonæ fidei possessori soluisset: si tamē actiones, quas aduersus eum habet, præstare domino paratus sit.

XXXII. CELSVS *lib.V. digestorum.*

SI me & Titium mutuam pecuniam rogaueris, & ego meum debitorem tibi promittere iusserim: tu stipulatus sis, cum putares eum Titij debitorem esse: an mihi obligaris, subsisto. Siquidem nullum negocium mecum contraxisti: sed propius est, ut obligari te existimem: non quia pecuniam tibi credidi (hoc enim, nisi inter consentientes, fieri nō potest) sed quia pecunia mea ad te peruenit, eam à te mihi reddi, bonum & æquum est.

XXXIII. MODESTINVS *lib.X. παραδοξῶν.*

PRincipalibus constitutionibus cauetur: ne hi, qui prouinciam regunt, quiue circa eos sunt, negocientur, mutuam pecuniam dent, fœnusue exerceant.

XXXIIII. PAVLVS *lib.II. sententiarum.*

PRæsidis prouinciæ officiales, qui perpetui sunt, mutuam pecuniam dare, & fœnebrem exercere possunt. Præses prouinciæ mutuam pecuniam fœnebrem sumere non prohibetur.

XXXV. MODESTINVS *lib. III. responsorum.*

PEriculum nominum ad eū, cuius culpa deterius factum ꝓbari potest, ꝑtinet.

XXXVI. IABOLENVS *lib.I. ἐπιστολῶν.*

PEcuniam, quam mihi sine conditione debebas, iussu meo promisisti Attio sub conditione. cum pendente conditione in eodem statu sit obligatio tua aduersum me, tanquam si sub contraria conditione eam mihi spopondisses: si pendente conditione petam, an nihil acturus sim? Respondi. non dubito, quin ea pecunia, quam ipse sine conditione stipulatus sum (etiam si conditio in persona Attij, qui ex mea uoluntate eandem pecuniam sub conditione stipulatus est, non exstiterit) credita esse ꝑmaneat. perinde est enim, ac si nulla stipulatio interuenisset. pendente autem caussa conditionis, idem petere non possum: quoniam cum incertū sit, an ex ea stipulatione deberi possit, ante tempus petere uideor.

XXXVII. PAPINIANVS *lib.I. definitionum.*

CVm ad præsens tempus conditio confertur, stipulatio nō suspenditur. & si cōditio uera sit: stipulatio tenet, quamuis tenere contrahentes conditionem ignorent: ueluti si rex Parthorum uiuit, centū dare spondes? Eadem sunt, & cum in præteritum conditio confertur.

XXXVIII. SCAEVOLA *lib.I. quæstionum.*

REspiciendum enim est, an quantum in natura hominum sit, possit sciri eam debitum iri.

Papi-

XXXIX. PAPINIANVS *lib. I. definitionum.*

ITaq; tunc potestatē conditionis obtinet, cum in futurum confertur.

XL. PAVLVS *lib.I. quæstionum.*

LEcta est in auditorio Aemilij Papiniani præfecti prætorio iurisconsulti cautio huiusmodi. LVCIVS TITIVS SCRIPSI ME ACCEPISSE A' PVBLIO MAEVIO QVINDECIM MVTVA NVMERATA MIHI DE DOMO. ET HAEC QVINDECIM PROBA RECTE DARI CALENDIS FVTVRIS, STIPVLATVS EST PVBLIVS MAEVIVS, SPOPONDI EGO LVCIVS TITIVS. SI EA DIE SVPRADICTA SVMMA PVBLIO MAEVIO, EI'VE, AD QVEM EA RES PERTINEBIT, DATA, SOLVTA, SATIS'VE EO NOMINE FACTVM NON ERIT: TVNC EO AMPLIVS, QVO POST SOLVAM, POENAE NOMINE IN DIES TRIGINTA, IN'QVE DENARIOS CENTENOS, DENARIOS SINGVLOS DARI STIPVLATVS EST PVBLIVS MAEVIVS, SPOPONDI EGO LVCIVS TITIVS. CONVENIT'QVE INTER NOS, VTI PVBLIO MAEVIO EX SVMMA SVPRA DICTA MENSTRVOS REFVNDERE DEBEAM DENARIOS TRECENOS EX OMNI SVMMA EI, HAEREDI'VE EIVS. quæsitum est de obligatione usurarum: quoniam numerus mensium, qui solutioni competebat, transierat. Dicebam. quia pacta incontinenti facta stipulationi inesse creduntur: perinde esse, ac si per singulos menses certam pecuniam stipulatus, quo tardius soluta esset, usuras adiecisset. igitur finito primo mense, primæ pēsionis usuras currere. & similiter post secundum & tertium tractum usuras nō solutæ pensionis crescere: nec ante sortis non solutæ usuras peti posse, q̄ ipsa sors peti potuerat. Pactū aūt, quod subiectum esset, quidam dicebat ad sortis solutionem tantum pertinere: nō etiā ad usurarum, quæ priore parte simpliciter in stipulationem uenissent: pactumq; id tantum ad exceptionem prodesse. & ideo non soluta pecunia statutis pensionibus, ex die stipulationis usuras deberi, atq; si id nominatim expressum esset. Sed cum sortis petitio dilata sit: consequens est, ut etiam usuræ ex eo tempore, quo moram fecit, accedant: & si (ut ille putabat) ad exceptionem tantum prodesset pactum (quamuis sententia diuersa obtinuerit) tamen usurarum obligatio ipso iure non committeretur. Non enim in mora est is, à quo pecunia propter exceptionem peti non potest. Sed si quantitatem, quæ medio tempore colligatur, stipulemur, cum conditio exstiterit: sicut est in fructibus, idem & in usuris potest exprimi: ut ad diem non soluta pecunia, quod competit usurarum nomine, præstetur ex die interpositæ stipulationis.

XLI. APRICANVS *lib. VII. quæstionum.*

EIus, qui in prouincia Stichum seruum calendario præposuerat,

K Romæ

Universidad de Deusto Biblioteca

Romæ testamentum recitatum est:quo idem Stichus liber,& ex parte hæres erat scriptus.qui status sui ignarus,pecunias defuncti aut exegit, aut credidit:ut interdum & stipularetur,& pignora acciperet. consulebatur,quid de his iuris esset? Placebat debitores quidẽ,qui ei soluissent, liberatos esse: si modo ipsi quoq; dominum decessisse ignorassent. earum autem summarum nomine,quæ ad Stichum peruenissent, familiæ erciscundæ quidem actionem non competere cohæredibus,sed negociorum gestorum dari debere. Quas uero pecunias ipse credidisset: eas non ex maiore parte,q̃ ex qua ipse hæres esset,alienatas esse. Nã & si tibi in hoc dederim numos,ut eos Sticho credas: deinde mortuo me ignorans dederis: accipientis non facies. neq; enim sicut illud receptũ est,ut debitores soluentes ei liberentur:ita hoc quoq; receptum,ut credendo numos alienet. Quare si nulla stipulatio interuenisset:neq; creditam pecuniam pro parte cohæredis peti posse, neq; pignora teneri. Quod si stipulatus q̃q; esset: referre,quẽadmodũ stipulatus esset. Nam si nominatim,forte Titio domino suo mortuo iã,dari stipulatus esset: ꝓcul dubio inutiliter esse stipulatũ. quod si sibi dari stipulatus esset: dicendũ,hæreditati eum adquisisse. sicut enim nobis metipsis ex re nostra per eos,qui liberi uel alieni serui bona fide seruiunt,adquiritur: ita hæreditati quoq; ex re hæreditaria adquiri. post aditam uero à cohæredibus hæreditatem non æque idem dici:utiq; si scierint eum sibi cohæredem datum:quoniam tunc non possent uideri possessores bonæ fidei esse,qui nec possidendi animum haberent. Quod si proponatur cohæredes eius id ignorasse (quod forte ipsi quoq; ex necessarijs fuerint) potest adhuc idẽ responderi, quæ quidẽ casu & illud euenturũ:ut si suæ conditionis cohæredes iste seruus habeat:inuicem bona fide seruire uideantur.

XLII. CELSVS *lib. VI. digestorum.*

SI ego decem stipulatus à Titio,deinceps stipuler à Seio,quanto minus à Titio consequi possim:si decem petiero à Titio,non liberatur Seius. alioquin ne quidq̃ mihi caueatur. At si iudicatũ fecerit Titius: nihil ultra Seius tenebitur. Sed & si cum Seio egero: quantumcunq; est, quo minus à Titio exigere potero eo tempore, quo iudicium inter me & Seium acceptum est: tanto minus postea à Titio petere possum.

Labeo ait,cum decem dari curari stipulatus sis:ideo nõ posse te præcise decem dari oportere intendere,quia etiam reum locupletem dando promissor liberari possit.quo scilicet significat:non esse cogendum eum accipere iudicium,si reum locupletem offerat.

*hæc aliâs oĩa desunt.

DE IVREIVRANDO *SIVE VOLVNTARIO, siue necessario,siue iudiciali. Tit. II.

Caius

CAIVS *lib. V. ad edictum prouinciale.*

MAximum remedium expediendarum litium in usum uenit iurisiurandi religio:qua uel ex pactione ipsorum litigatorum, uel ex authoritate iudicis deciduntur controuersiæ.

II. PAVLVS *lib. XVIII. ad edictum.*

IVsiurandum speciem continet transactionis:maioremq; habet authoritatem,quàm res iudicata.

III. VLPIANVS *lib. XXII. ad edictum.*

AIt prætor. SI IS, CVM QVO AGETVR, CONDITIONE DELATA, IVRAVERIT. Eum CVM QVO AGETVR accipere debemus ipsum reum:nec frustra adijcitur,CONDITIONE DELATA. Nam si reus iurauerit,nemine ei iusiurandum deferente: prætor id iusiurandum non tuebitur. sibi enim iurauit. Alioquin facillime quisq; ad iusiurandum decurrens,nemine sibi deferente iusiurandum, oneribus actionũ se liberabit. Quacunq; autem actione quis conueniatur,si iurauerit, proficiet ei iusiurandum:siue in personam, siue in rem,siue in factum, siue pœnali actione,uel quauis alia agatur,siue de interdicto. sed & si de conditione personæ fuerit iuratum, prætor iusiurandum tuebitur. ut puta. detuli tibi iusiurandum:& iurasti,te in potestate mea non esse. tuendum erit iusiurandum. Vnde Marcellus scribit, etiam de eo iurari posse,an prægnãs sit mulier,uel nõ sit: & iuriiurãdo standũ. deniq; ait, si de possessione erat *quæstio,seruari oportere: si forte quasi prægnãs ire in possessionem uolebat,& cum ei contradiceretur, uel ipsa iurauit se prægnantem,uel cõtra eam iuratum est. Nam si ipsa: ibit in possessionem sine metu. si contra eam:non ibit, quamuis uere prægnans fuerit:proderitq; (inquit Marcellus) mulieri iuranti iusiurandum,ne conueniatur quasi calumniæ caussa uentris nomine fuerit in possessione, néue uim patiatur in possessione. sed an iusiurandum eousq; prosit, ut post editum partum non quæratur, ex eo editus sit, an nõ sit,cuius esse dicitur,Marcellus tractat.& ait,ueritatem esse quærendam: quia iusiurandum alteri neq; prodest,neq; nocet. matris igitur iusiurandum partui non proficiet,nec nocebit:& si mater detulerit,& iuretur ex eo prægnans non esse. Iurari autem oportet,ut delatum est iusiurandum. cæterum si ego detuli,ut per deum iurares,tu per caput tuum iurasti,

*als deest.

IIII. PAVLVS *lib. XVIII. ad edictum.*

VEl filiorum tuorum:

V. VLPIANVS *lib. XXII. ad edictum.*

NOn erit ratum habendum iusiurandum.quod si exegi,ut per salutem tuam iurares,& iurasti:stabitur. Omne enim omnino licitum

Universidad de Deusto Biblioteca

tum iusiurandum, per quod uoluit quis sibi iurari, idoneum est: & si ex eo fuerit iuratũ, prætor id tuebitur. Diuus Pius iuriiurando, quod aliàs *superstitione iuratum est, standum rescripsit. Dato iureiurando, non aliud quæritur, cũ an iuratã sit, remissa quæstione AN DEBEATVR: quasi satis probatũ sit iureiurando. Sed si quis illicitũ iusiurandũ detulerit, scilicet improbatæ publicæ religionis: uideamus, an pro eo habeatur, atq; si iuratum non esset. quod magis existimo dicendũ. Si neq; iuratum est, neq; remissum iusiurandum: pro eo debet haberi, atq; si res in iusiurandum admissa non esset. proinde si postea iurare paratus sit, nihil ei hoc iusiurandum proficiet: quia ex eo, quod delatum est, iuratum non est.

*propria superstitione

VI. PAVLVS *lib.* XVIII. *ad edictum.*

REmittit iusiurandum, qui deferente se, cum paratus esset aduersarius iurare, gratiam ei facit, contentus uoluntate suscepti iurisiurandi. Quod si non susceperit iusiurandum: licet postea parato iurare, actor nolit deferre: non uidetur remissum. Nam quod susceptum est, remitti debet.

VII. VLPIANVS *lib.* XXII. *ad edictum.*

AIt prætor. EIVS REI, DE QVA IVSIVRANDVM DELATVM FVERIT: NEQVE IN IPSVM, NEQVE IN EVM, AD QVEM EA RES PERTINET, ACTIONEM DABO. EIVS REI sic erit accipiendum: siue de tota re, siue de parte sit iuratum. Nam de eo, quod iuratum est, pollicetur se actionem non daturum: neq; in eum, qui iurauit, neq; in eum, qui in locum eius, cui iusiurandum delatum est, succedit.

VIII. PAVLVS *lib.* XVIII. *ad edictum.*

ETiam si in rem successit.

IX. VLPIANVS *lib.* XXII. *ad edictum.*

NAm postea, quàm iuratum est, denegatur actio: aut si controuersia erit, id est, si ambigitur: an iusiurandum datum sit: exceptioni locus est. Iureiurando dato uel remisso, reus quidem adquirit exceptionem sibi alijsq;: actor uero actionem adquirit, in qua hoc solum quæritur, an iurauerit dari sibi oportere: uel cum iurare paratus esset, iusiurandum ei remissum sit. Si damnetur quis post iusiurandum ex famoso iudicio: famosum esse, magis est. Si is, qui temporaria actione mihi obligatus erat, detulerit iusiurandum, ut iurem eum dare oportere, egoq; iurauero: tempore non liberatur: quia post litem cũ eo contestatam perpetuatur aduersus eum obligatio. Si minor uiginti quinq; annis detulerit, & hoc ipso captum se dicat, aduersus exceptionem iurisiurandi debebit id replicari, ut Pomponius ait. Ego autem puto hanc replicationem nõ semper esse dandam: sed plerunq; ipsum præto-

prætorem debere cognoscere, an captus sit: & sic in integrum restituere. nec enim ut quisq; minor est, statim & circũscriptum se docuit. Propterea exceptio ista siue cognitio statutum tempus post annum uicesimumquintum non debet egredi. Sed & si quis iusiurandum in fraudem creditorum detulerit debitori: aduersus exceptionem iurisiurandi, replicatio fraudis creditoribus dari debet. Præterea si fraudator detulerit iusiurandum creditori, ut iuraret decem sibi dari oportere: mox bonis eius uenditis, expiri uolet: aut denegari debet actio, aut exceptio opponitur fraudatorum creditorum. Iusiurandum defensoris uel procuratoris ei ab aduersario delatum prodesse, exceptionemq; domino parere, Iulianus scribit. Idem ergo dicendum erit, & si datus ad petendum procurator, reo deferente, iurauerit dari mihi oportere. nam actionem mihi parit. quæ sententia habet rationem. Si petitor iurauit, possessore deferente, rem suam esse, actori dabitur actio: sed hoc duntaxat aduersus eum, qui iusiurandum detulit, eosq;, qui in eius locum successerunt. Cæterum si aduersus alium uelit prærogatiua iurisiurandi uti: nihil ei proderit.

X. PAVLVS *lib.* XVIII. *ad edictum.*

QVia non debet alij nocere, quod inter alios actum est.

XI. VLPIANVS *lib.* XXII. *ad edictum.*

SEd & si possessori fuerit iusiurandum delatum, iurauerit q; rem petitoris non esse: quàm diu quidem possidet, aduersus eum, qui detulit iusiurandum, si petat, exceptione iurisiurandi utetur. Si uero amiserit possessionem: actionem non habebit, nec quidem etiam si is possideat, qui ei iusiurandum detulit. non enim rem suam esse iurauit, sed eius non esse. Proinde si cum possideret, deferente petitore, rem suam esse iurauit: consequenter dicemus, amissa quoq; possessione, si is, qui detulit iusiurandum, nactus sit possessionem: actionem in factum ei dandam. fructus etiam perceptos ex re, quam meam esse iurauit, restitui mihi placuit. sed & partum editum, fœtusq; pecorum restituendos constat post iusiurandum delatum. Item si iurauero usumfructum alicuius rei uel meum esse, uel mihi dari oportere: eatenus mihi competit actio, quatenus si uere usumfructum haberem, duraret. quibus uero casibus amitteretur, non competit mihi actio. Sed & si rerum, in quibus ususfructus, ppter abusum constitui non potest, iurauerit usumfructum se habere, uel sibi deberi: effectum iurisiurandi sequendum arbitror. Ideoq; tunc ꝗq; uideri eũ recte iurasse puto: & ex eo iureiurando posse petere usumfructũ, cautione oblata. Si cũ de hæreditate inter me & te controuersia esset, iurauero hæreditatẽ meã esse: id cõsequi debebo, quod haberem, si secundum me de hæreditate pronunciatum

 esset

Universidad de Deusto Biblioteca

esset.& non solum eas res restituere debebis, quas tunc possidebas: sed & si quas postea cœpisses possidere:perindeq; haberi,qd' iuratũ est, atq; si probatũ esset. Idcirco utilis actio mihi cõpetit. Quod si ego ex eadẽ hæreditate possiderem, tuq; cœpisses petere à me:cum aduersus te iurassem,exceptione me uti debere iurisiurandi. Planè si alius à me petere hæreditatem cœperit : dubium non erit (ut & Iulianus scribit) nihil mihi iusiurandum prodesse.

XII. IVLIANVS *lib.X. Digestorum.*

IDem est,& si ego quolibet alio possidente res hæreditarias petere uelim:quia & si petijssem à te hæreditatẽ,probassemq; meã esse: nihilo minus ab altero petendo, idipsum probare necesse haberem.

XIII. VLPIANVS *lib.XXII. ad edictum.*

SI duo patroni essent, & libertus altero deferente iurasset, se libertum eius non esse:utrum alteri debitæ sibi portionis, an uero dimidiæ debitæ ei & suæ partis bonorũ possessio competeret:Iulianus quærit: & ait,si is,cui iuratum est, patronus fuisset:alteri suæ partis bonorũ possessionẽ competere. nec ei prodesse, quod aduersus alterum libertus iurasset. multum tamẽ fidei & authoritatis apud iudicem patronũ habiturum,quo magis solum patronum se probaret,quod libertus iurasset alterum patronum non esse. Idem ait eum, qui iurauit fundũ suum esse, post longi temporis præscriptionem etiam utilem actionẽ habere debere. Item Iulianus scribit eum, qui iurauit, se furtum nõ fecisse, uideri de toto iurasse: atq; ideo neq; furti, neq; cõdicticia teneri: quia condicticia (inquit) solus fur tenetur. Nunquid ergo qui iurauit furtum se non fecisse:hoc solo nomine,condictione si conueniatur,exceptione uteturʼ Cæterũ si contendat,qui condicit,quasi cum hærede se furis agere:nõ debet repelliʼ & quasi μονομερῆ: condictio ei dari debet aduersus hæredem furis : nec pati eum iudex debet, si cœperit tentare furem probare. Si quis iurauerit me ei uendidisse rem centum:ex empto agere poterit,ut ei cætera præstentur:id est,ut res tradatur,& de euictione caueatur : an tamen ad precium consequendum ex uendito conueniri possit,uidendum. & si quidem de hoc ipso iuratũ est,& quod precium solutum est:nulla pro precio actio supereſt.Si uero hoc nõ fuerit iuratum:tunc cõsequens est, de precio eum teneri. Idem dicemus, & si quis societatem fecisse iurauerit. Nam & is pro socio poterit conueniri. Marcellus etiam scribit,si quis iurauerit ob decem pignori dedisse fundum : non aliãs eum pignoraticia agere posse,quàm si decem soluerit. sed & illud adijcit,fortassis eum etiã in decem ex iureiurando suo posse conueniri.quod magis probat.cui Quintus Saturninus consensit:argumentoq; hic utitur eius,qui iurauit eam, quæ uxor sua fuerat,

rem sibi in dotem dedisse.nam & hic uxori ait utilẽ de dote actionẽ dandam,quæ non esse extra æquitatẽ posita non negauerim. Si quis iurauerit in re pecuniaria per genium principis, dare se nõ oportere,& peierauit:uel dari sibi oportere,uel intra certum tempus iurauerit se soluturum,nec soluit:Imperator noster cum patre rescripsit, fustibus eũ castigatũ dimitti,& ita ei superindici, προστετῶσ μὴ ὄμνυε.

XIIII. PAVLVS *lib.I. ad edictum.*

QVoties propter rem iuratur:nec parenti, nec patrono remittitur iusiurandum. propter rem autem iusiurãdum exigitur(ueluti de pecunia credita) cũ iurat actor sibi dari oportere, uel reus se dare nõ oportere.idem est,cũ de pecunia constituta iusiurandũ exigitur.

XV. IDEM *lib.VI.ad edictum.*

AD personas egregias,eosq;,qui ualetudine impediuntur,domũ mitti oportet ad iusiurandum.

XVI. VLPIANVS *lib.X.ad edictum.*

SI patronus libertam suam duxerit uxorem: non compellitur iurare de rerum amotarum iudicio. sed & si ipse deferat iusiurandum libertæ suæ,de calumnia non debet ipse iurare.

XVII. PAVLVS *lib.XVIII.ad edictum.*

IVsiurandum,quod ex conuentione extra iudicium defertur,referri non potest. Pupillus tutore authore iusiurandum deferre debet. Quod si sine tutoris authoritate detulerit:exceptio quidẽ obstabit, sed replicabitur:quia rerum administrandarum ius ei non competit. Si tutor,qui tutelam gerit,aut curator furiosi prodigiúe iusiurandum detulerit:ratum id haberi debet. Nam & alienare res,& solui eis potest,& agendo rem in iudicium deducunt. Procurator quoq; quod detulit, ratum habendum est:scilicet si aut uniuersorum bonorũ administrationẽ sustineat, aut si idipsum nominatim mãdatum sit, aut si in rem suam procurator sit.

XVIII. VLPIANVS *lib.XXVI.ad edictum.*

ALiãs autem procuratorem deferentem iusiurandum non esse audiendum,Iulianus libro decimo digestorũ scribit: ne postea reus,qui semel iurauit,à domino conueniatur.nec multum ei proficere, si fuerit ei de rato cautum. siue enim dominus petat,cogetur reus docere liquidò se iurasse,posita scilicet exceptione : siue ex stipulatione de rato agat,necesse habebit ipse de periurio suo docere.

XIX. IDEM *lib.XXII. ad edictum.*

SI itaq; mandatum fuit procuratori,ut petat, ille autem iusiurandũ detulit:aliud fecit,quàm quod mandatum est.

XX. PAVLVS *lib.XVIII.ad edictum.*

Seruus

Universidad de Deusto Biblioteca

SEruus quod detulit, uel iurauit, seruatur, si peculij administrationē habuit.

XXI. CAIVS *lib. V. ad edictum prouinciale.*

HVic enim solui q̃q; recte potest, & nouādæ obligationis ius habuit.

XXII. PAVLVS *lib. XVIII. ad edictum.*

QVidam putant & de peculio actionem in dominum dandam, si actori seruus detulerit iusiurandū. eadē & in filiofamilias dicenda sunt.

XXIII. VLPIANVS *lib. XXVI. ad edictum.*

SI seruus iurauerit dominum dare non oportere: exceptio domino indulgenda est, sibiq; aduersarius imputabit, qui seruo detulit iusiurandum.

XXIIII. PAVLVS *lib. XVIII. ad edictum.*

MVlto magis proderit patri religio filij, cum quo etiā iudicium consistere poterit. ipsi autem referentes, conditionem eorum, quibus subiecti sunt, non faciunt deteriorem.

XXV. VLPIANVS *lib. XXVI. ad edictum.*

SEd & si seruus meus delato uel relato iureiurādo, iurarit rem domini esse, uel dari oportere: puto dandam mihi actionem, uel pacti exceptionem propter religionem & conuentionem.

XXVI. PAVLVS *lib. XVIII. ad edictum.*

QVi iurasse dicitur, nihil refert, cuius sexus ætatisue sit. omni enim modo custodiri debet iusiurandum aduersus eum, qui contentus eo, dum deferret, fuit. quamuis pupillus non uideatur peierare, quia sciens fallere non uideatur. Si pater filiū dare non oportere iurauerit: Cassius respōdit, & patri & filio dandam exceptionem iurisiurandi. Si pater iurauerit in peculio nihil esse: filius conueniri poterit. sed & pater ita cōuenietur, ut post adquisiti peculij ratio habeatur. Iurisiurandi conditio ex numero esse uideri potest nouandi delegandiue: quia proficiscitur ex conuentione, quamuis habeat & instar iudicij.

XXVII. CAIVS *lib. V. ad edictum prouinciale.*

IVsiurandum etiam loco solutionis cedit.

XXVIII. PAVLVS *lib. XVIII. ad edictum.*

IN duobus reis stipulandi ab altero delatum iusiurandum etiam alteri nocebit. Quod si reus iurauit, etiam fideiussori proficit. Item à fideiussore exactum iusiurandum, prodesse etiam reo Cassius & Iulianus aiunt. Nam quod in locum solutionis succedit, hoc quoq; eodem loco habendum est: si modo ideo interpositum est iusiurandum, ut de ipso contractu, & de re, non & de persona iurantis ageretur. Si ei, qui debitorem meum in iudicium exhibere promiserit, iusiurandum detulerim: isq; iurauerit, se omnino exhibitionem eius nō promisisse: prodesse id debitori meo non debet. si uero iurauerit se nihil mihi præstare oportere: distinguendum est, & replicatione emēdandum, utrum ideo iurauerit, quia post promissionem exhibuerit: an uero, quia soluerit. quod eodem modo & in fideiussore debiti distinguendum est.

Ex duobus reis promittendi eiusdem pecuniæ, si alter iurauit, alteri quoq; prodesse debebit. Exceptio iurisiurandi non tantum si ea actione quis utatur, cuius nomine exegit iusiurandum, opponi debet, sed etiam si alia: si modo eadem quæstio in iudiciū deducatur: forte si ob actionem mandati, negociorum gestorum, societatis, cæterasq; similes iusiurandum exactum sit, deinde ex ijsdem caussis certum condicatur: quia per alteram actionem altera quoq; consumitur. Si quis iurauerit se non rapuisse: non debet adiuuari hoc iureiurando, & in actione furti, & condictione: quia aliud est furtū fecisse, q̃d uel clam fieri potuit. Colonus, cū quo propter succisas forte arbores agebatur ex locato, si iurauerit se non succidisse: siue ē lege duodecim tabularum de arboribus succisis, siue ex lege Aquilia damni iniuriæ, siue interdicto QVOD VI AVT CLAM postea conuenietur: per exceptionē iurisiurādi defendi poterit. Quæ iurauit diuortij caussa rē se non amouisse: non debet defendi per exceptionē, si cum ea in rē agatur. & si cōtendat suā esse: alio iureiurādo opus est. cōtra si iurauerit suā esse: debet in actione rerū amotarū defendi. & omnino hoc obseruandū est (licet per aliā actionem eadem quæstio moueatur) ut exceptio iurisiurandi locū habeat. Igitur si quis iurauit se non esse condemnatū: etiā si ex stipulatu IVDICATVM SOLVI ob rem iudicatā cōueniat, defendetur per exceptionē. Contra si cū ex stipulatu IVDICATVM SOLVI conueniret, iurauit se dare nō oportere: agēti iudicati nō utiq; obstabit exceptio. potest enim fieri, ut nō sit cōmissa stipulatio, licet res iudicata sit: nisi ideo iurarit quod nec damnatū se esse diceret. Item Pomponius ait eum, qui furtū sibi alicuius rei factum iurauerit, nō statim etiam condictionis caussam nancisci. Item cum ex hac parte iusiurandum & actionem & exceptionem inducat: si forte reus extra iudicium, actore inferente, iurauerit se dare non oportere, & actor reo referente dari sibi oportere, uel cōtra: posterior caussa iurisiurandi potior habebitur. nec tantum præiudicium periurio alterius fiet: quia non quæretur, an dare eum oporteat, sed an actor iurauerit.

XXIX. TRIPHONINVS *lib. VI. disputationum.*

QVod si iurauit re deferente, non iurasse te dari tibi oportere: aduersus utilem actionem, qua hoc quæretur, an iurauerit tibi dari oportere, opponenda est exceptio iurisiurandi, perimentis quæstionem actione comprehensam.

XXX. PAVLVS *lib. XVIII. ad edictum.*

EVm, qui iurauit ex ea actione, quæ inficiando crescit, aliquid sibi deberi

Universidad de Deusto Biblioteca

deberi:ſimpli,nõ dupli perſecutionem ſibi adquirere, Pedius ait. abunde enim ſufficere,exonerare petitorem probandi neceſſitate:cũ omiſſa hac parte edicti,dupli actio integra maneat. & poteſt dici hoc iudicio nõ principalẽ cauſſam exerceri,ſed iuſiurandum actoris conſeruari. Si iurauero te Srichum mihi dare oportere, qui non ſit in rerum natura: nec æſtimationem mihi præſtare reus debet, niſi ex cauſſa furtiua, uel propter moram. tunc enim etiam poſt mortem ſerui æſtimatio præſtatur. Si mulier iurauerit decem doris ſibi deberi: tota ea ſumma præſtanda eſt. ſed ſi iurauit ſe decem dediſſe in dotem: hoc ſolum non erit quærẽdum,an data ſint:ſed quaſi data ſint,quod ex eo reddi oportet, præſtandum erit. In popularibus actionibus iuſiurandum exactum,ita demum aduerſus alios proderit, ſi bona fide exactum fuerit. nam & ſi quis egerit: ita demum conſumit publicam actionem, ſi non per colluſionem actum ſit. Si libertus deferente patrono iurauit ſe libertum non eſſe:ratum habendum eſt iuſiurandum,ut nec operarũ petitio,nec bonorum poſſeſſio contra tabulas dari debeat. Si iurauero uſumfructum mihi dari oportere:non aliter dari debet, quàm ſi caueam boni uiri arbitratu me uſurum,& finito uſufructu reſtituturũ.

XXXI. CAIVS *lib.XXX. ad edictum prouinciale.*

ADmonendi ſumus,interdum etiam poſt iuſiurandum exactum, permitti conſtitutionibus principum ex integro cauſſam agere: ſi quis noua inſtrumenta ſe inueniſſe dicat, quibus nunc ſolum uſurus ſit. ſed hæ conſtitutiones tunc uidentur locum habere,cum à iudice aliquis abſolutus fuerit. ſolent enim ſæpe iudices in dubijs cauſſis, exacto iureiurando,ſecundum eum iudicare, qui iurauit. Quod ſi aliâs inter ipſos iureiurando tranſactum ſit negocium: non conceditur eandem cauſſam * retractare.

aliâs* reſtaurare.

XXXII. MODESTINVS *lib.III. differentiarum.*

IVriſiurandi gratiam facere pupillus non poteſt.

XXXIII. VLPIANVS *lib.XXVIII. ad Sabinum.*

QVi per ſalutem ſuam iurat,licet per deum iurare uideatur(reſpectu enim diuini numinis ita iurat) attamen ſi non ita ſpecialiter iuſiurandum ei delatum eſt: iuraſſe non uidetur. & ideo ex integro ſolenniter iurandum eſt.

XXXIIII. IDEM *lib.XXVI. ad edictum.*

IVſiurandum & ad pecunias,& ad omnes res locum habet. etiam de operis iuſiurandum deferri poteſt: nec de iniuria queri aduerſarius poteſt,cum poſſit iuſiurandum referre. Quid tamẽ ſi ideo dicat reus ſe liberatum,quoniam Stichum,quem promiſerat,putat deceſſiſſe? non erit tutus per relationẽ. & ideo ex hac cauſſa putat Marcellus (& recte) aut

aut remittendum ei iuſiurandum, aut ſpacium dandum, ut certioretur,& ſic iuret. Defenſor municipum,uel cuiuſuis corporis,iuſiurandum deferre poteſt,ſi ſuper hoc mandatum habeat. Pupillo nõ defertur iuſiurandum. Procurator non compellitur iurare,nec defenſor:& ita Iulianus ſcribit libro decimo digeſtorum, defenſorem iurare non compelli:ſufficereq; ad plenam defenſionem, ſi paratus ſit iudicium accipere. Qui iuſiurandum defert,prior de calumnia iurare debet,ſi hoc exigatur:deinde ſic ei iurabitur. hoc iuſiurandum de calũnia æque patrono & parentibus remittitur. Si de qualitate iuramenti fuerit inter partes dubitatũ:conceptio eius in arbitrio iudicantis eſt. Ait prætor. EVM, A' QVO IVSIVRANDVM PETETVR, SOLVERE AVT IVRARE COGAM. alterum itaq; eligat reus,aut ſoluat, aut iuret. ſi non iurat:ſoluere cogendus erit à prætore. Datur autem & alia facultas reo,ut ſi malit,referat iuſiurandum. & ſi is,qui petet,conditione iuriſiurandi non utetur:iudicium ei prætor non dabit. Aequiſſime enim hoc facit:cum non debeat diſplicere conditio iuriſiurandi ei, qui detulit. ſed nec iuſiurandum de calumnia referenti dabitur:quia nõ eſt ferendus actor, ſi conditioni,quam ipſe detulit,de calumnia uelit iurari. Non ſemper autem conſonans eſt,per omnia referri iuſiurandum, quale defertur:forſitan ex diuerſitate rerum uel perſonarum quibuſdam emergentibus,quæ uarietatem inducunt. ideoq; ſi quid tale inciderit:officio iudicis cõceptio huius iuriſiurandi terminetur. Cum res in iuſiurãdum demiſſa eſt : iudex iurantem abſoluet, & referentem audiet. & ſi actor iuret:condemnet reum. nolentem autem iurare reũ, ſi ſoluat,abſoluet. non ſoluentem condemnet. uel ex relatione non iurante actore,abſoluet reum.

XXXV. PAVLVS *lib. XVIII. ad edictum.*

TVtor pupilli,omnibus probationibus alijs deficientibus,iuſiurandum deferens,audiendus eſt : quandoq; enĩ pupillo denegabitur actio. Prodigus ſi deferat iuſiurandum,audiendus non eſt. Idemq; in cæteris ſimilibus ei dicendum eſt. Nam ſiue pro pacto conuento, ſiue pro ſolutione, ſiue pro iudicio hoc iuſiurandum cedit: non ab alijs delatum probari debet,cũ; qui ad hæc habiles ſunt. Qui non compelluntur Romæ iudicium accipere,nec iurare compellendi ſunt:ut legati prouinciales.

XXXVI. VLPIANVS *lib. XXVI. ad edictum.*

SI actor deferat iuſiurandum de ſola conſtituta pecunia,& reus iurauerit:exceptione utetur,ſi de conſtituta conueniatur. ſed ſi de ſorte,id eſt,de priore obligatione cõueniatur:exceptio ceſſabit,niſi de hac quoq; iurauerit,aduerſario deferente.

XXXVII. IDEM *lib.XXXIII. ad edictum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

SI non fuerit remissum iusiurandũ ab eo, qui detulit, nec de calũnia iuretur: consequens est, ut debeat denegari actio. Sibi enim imputet, qui processit ad *delationem iurisiurandi, nec prius de calũnia iurauit: ut sit iste remittenti similis.

aliâs electionẽ.

XXXVIII. PAVLVS *lib.* XXXVII. *ad edictum.*

MAnifestæ turpitudinis est & confessionis, nolle nec iurare, nec iusiurandum referre.

XXXIX. IVLIANVS *lib.* X. *digestorum.*

SI quis cum debitore suo pepigerit, ne ab eo pecunia peteretur, si iurasset se capitolium nõ ascendisse, uel aliud quodlibet fecisse, uel nõ fecisse, isq; iurauerit: & exceptio iurisiurandi dari debebit, & solutum repeti poterit. est enim iusta cõuentio, si quælibet caussa in conditione iurisiurandi deducta fuerit.

XL. IDEM *lib.* XIII. *digestorum.*

IVsiurãdum à debitore exactum efficit, ut pignus liberetur. est enim hoc acceptilationi simile. perpetuam certe exceptionem parit. idcirco pœnam quoq; petentem creditorem exceptione submoueri oportet, & solutum repeti potest: utpote cum interposito eo, ab omni controuersia discedatur.

XLI. POMPONIVS *lib. singulari regularum.*

LAbeo etiam absenti & ignoranti iurisiurandi gratiam fieri posse respondit. sed & per epistolam iurisiurandi gratia fieri potest.

XLII. IDEM *lib.* XVIII. ἐπιστολῶν.

CReditore, qui de mutua pecunia contra pupillum contendebat, iusiurandum deferente: pupillus iurauit se dare non oportere. eandem pecuniam à fideiussore eius petit. an excludendus sit exceptione iurisiurandi? quid tibi placeat, rescribe mihi. Eandẽ rem apertius explicat Iulianus. Nam si controuersia inter creditorem & pupillum fuerit, an omnino pecuniam mutuam accepisset: & cõuenerit, ut ab omni conditione discederetur, si pupillus iurasset: isq; iurauerit se dare non oportere: naturalis obligatio hac exceptione tolletur, & soluta pecunia repeti poterit. Sin uero creditor quidem se mutuam dedisse cõtendat, pupillus aũt hoc solo defendatur, q̃ tutor eius non interuenit, & hoc tale iusiurandum interpositum est: hoc casu fideiussorem prætor non tuebitur. Si aũt liquidò adprobari non potest, quid actum sit: & in obscuro erit (ut plerunq;) de facto, an de iure inter creditorem & pupillum controuersia fuerit; tantumq; deferente creditore, pupillum iurasse: intelligere debemus, actum inter eos, ut si iurasset dari non oportere, ab omni conditione discederetur. Atq; ita & solutã pecuniam repeti posse, & fideiussoribus exceptionem dari debere existimabimus.

Si

Si fideiussor iurauerit se dare oportere: exceptione iurisiurãdi reus promittendi tutus est. At quin si, quasi omnino idem non fideiussisset, iurauerit: non debet hoc iusiurandum reo ꝓmittendi prodesse. Sed & si actore deferẽte, defensor absentis uel præsentis iurauit eum, quem defendit, dare non oportere: exceptio iurisiurandi ei, cuius nomine iuratum fuerit, dari debebit. Eadem ratio est, & si fideiussoris defensor iurauerit. reo enim datur exceptio. Item si reus iurauerit, fideiussor tutus fit: quia & res iudicata secundum alterutrum eorum utriq; proficiet.

DE IN LITEM IVRANDO. Tit. III.

VLPIANVS *lib.* XXVII. *ad Sabinum.*

REm in iudicio deductam non idcirco pluris esse opinamur, quia crescere poterit ex contumacia non restituentis, per iusiurandum in litem. Non enim res pluris fit per hoc, *sed contumacia æstimatur ultra rei precium.

*aliâs licet.

II. PAVLVS *lib.* XIII. *ad Sabinum.*

SIue nostrum quid petamus, siue ad exhibendam agatur. Interdum quod interfit agentis solum æstimatur: ueluti cum culpa punitur non restituentis, uel non exhibentis. Cum uero dolus punitur, aut contumacia non restituentis, uel non exhibentis: quanti in litẽ iurauerit actor.

III. VLPIANVS *lib.* XXX. *ad edictum.*

NVmis depositis, iudicem non oportet in litem iusiurandum deferre, ut iuret quis quod sua interfuit, cum certa sit numorũ æstimatio: nisi forte de eo quis iuret, quod sua interfuisset numos sibi suadie redditos esse. Quid enim si sub pœna pecuniam debuit, aut sub pignore, quod (quia deposita ei pecunia denegata est) distractum sit?

IIII. IDEM *lib.* XXXVI. *ad edictum.*

VIdeamus in tutelari caussa quis iurare, & aduersus quem possit. & quidem ipse pupillus, si impubes est, non potest. hoc enim sæpissime rescriptum est. Sed nec tutorem cogendum, nec matrem pupilli admittendã, & si parata esset iurare, diui fratres rescripserunt. Graue enim uidebatur, & ignorantes & inuitos tutores, sub alieni compendij emolumento, etiam periurium anceps subire. Curatores quoq; pupilli uel adolescentis non esse cogendos in litem iurare, rescriptis Imperatoris nostri & diui patris eius cõtinetur. Si tamen affectionem tantã pupillo suo uel adolescenti tutores uel curatores præstare uolent: authoritas iuris non refragabit, quin iudicio, quod inter ipsos acceptum est, finis eiusmodi possit adhiberi. Non enim ad suam utilitatem iurisiurandi referenda æstimatio est, sed ad domini, cuius nomine tutelæ ra

tio postulatur. Adolescens uero, si uelit, iurare potest. Deferre aũt iusiurandum iudicem oportet. Cæterũ si alius detulerit iusiurandum, uel eo non delato, iuratum sit: nulla erit religio, nec ullum iusiurandũ. & ita cõstitutionib9 expressum est Imperatoris nostri & diui patris ei9.

Iurare autem in infinitum licet. Sed an iudex modũ iuriiurando statuere possit, ut intra certam quantitatem iuretur: ne arrepta occasiõe, in immensum iuretur, quæro? Et quidem in arbitrio esse iudicis, deferre iusiurandum, nec ne uelit, constat. An igitur is, qui possit iusiurandum non deferre, idem possit & taxationem iuriiurando dicere, quæritur? Arbitrio sanè iudicis bonæ fidei & hoc congruit. Item uidendũ, an possit iudex, qui detulit iusiurandum, non sequi id: sed uel prorsus absoluere, uel etiam minoris condemnare, quàm iuratum est. Et magis est, ut ex magna caussa, & postea repertis probationib9, possit. Ex culpa autem non esse iusiurandum deferendum cõstat: sed æstimationem à iudice faciendam.

V. MARTIANVS *lib.IIII.regularum.*

IN actionibus in rem, & in ad exhibendum, & in bonæ fidei iudicijs, in litem iuratur: sed iudex potest præfinire certã summã, ad quam usq; iuretur. licuit enim ei à principio nec deferre. Item & si iuratum fuerit: licet iudici uel absoluere, uel minoris condẽnare. Sed in his omnibus ob dolum solum in litem iuratur, non etiam ob culpam. hæc enim iudex æstimat. Planè interdum & in actione stricti iudicij in litem iurandum est: ueluti si promissor Stichi moram fecerit, & Stichus decesserit: quia iudex æstimare sine delatione iurisiurandi nõ potest rem, quæ non exstat.

VI. PAVLVS *lib.XXVIII. ad edictum.*

ALiàs si ex stipulatu, uel ex testamento agatur, non solet in litem iurari.

VII. VLPIANVS *lib.VIII. ad edictum.*

VVlgo præsumitur, alium in litem nõ debere iurare, quàm dominum litis. Deniq; *Papinianus ait, alium nõ posse iurare, quàm eum, qui litem suo nomine contestatus est.

*aliàs: Põponius.

VIII. MARCELLVS *lib.XVIII. digestorum.*

TVtor rem adulti, quã possidet, restituere ei non uult. Quæro, utrũ quanti res est, an quanti in litem iuratum fuerit, condemnari debeat? Respondi, nõ æquum esse precio, id est quanti res est, litem æstimari: cum & contumacia punienda sit, & arbitrio potius domini rei precium statuendum sit, potestate petitori in litem iurandi concessa.

IX. IABOLENVS *lib.XV. ex Cassio.*

CVm furti agitur, iurare ita oportet: tanti rem fuisse, cũ furtũ factũ sit, nõ adijci, BO PLVRIS'VE: qa quæ res pluris est, utiq; tãti est.

X. CALLISTRATVS *lib.I. quæstionum.*

In

IN instrumentis, quæ quis nõ exhibet actori: permittitur in litem iurare, quanti sua interest ea proferri, ut tanti condemnaretur reus: idemq; etiam diuus Commodus rescripsit.

XI. PAVLVS *lib.III. responsorum.*

DE periurio eius, qui ex necessitate iuris in litem iurauit, quæri facile non solere.

DE CONDICTIONE CAVSSA DATA, caussa non secuta. Tit. IIII.

VLPIANVS *lib.XXVI. ad edictum.*

SI ob rem non inhonestam data sit pecunia: puta ut filius emanciparetur, uel seruus manumitteretur, uel à lite discederetur: caussa secuta, repetitio cessat. Si parendi conditioni caussa tibi decẽ dedero, & mox repudiauero hæreditatem, uel legatum: possum condicere.

II. HERMOGENIANVS *lib.V. iuris πιτομῶν.*

SEd & si falsum testamentum sine scelere eius, qui decem dedit, uel inofficiosum pronuncietur: ueluti caussa nõ secuta, decẽ repetẽtur.

III. VLPIANVS *lib.XXVI. ad edictum.*

DEdi tibi pecuniam meã, ne ad iudicẽ iretur, qua quasi decidi. an possim condicere, si mihi non caueatur, ad iudicem non iri? & est uerum, multum interesse: utrum ob hoc solum dedi, ne eatur: an ut & mihi repromittatur non iri. si ob hoc, ut repromittatur: condici poterit, si non repromittatur. si ut non eatur: condictio cessat, quamdiu nõ itur. Idem est, & si tibi dedero, ut Stichum manumittas. Nam secundũ distinctionem supra dictam, aut admittenda erit repetitio, aut inhibenda. Planè si tibi dedero, ut Stichum manumittas: si non facis, aut si me pœniteat, condicere possum. Quid si ita dedi, ut intra certum tempus manumittas? si nondum tempus præterijt, inhibenda erit repetitio, nisi me pœniteat. quod si præterijt: condici poterit. sed si Stichus decesserit: an repeti, quod datũ est, possit? Proculus ait, si post id temporis decesserit, quo manumitti potuit: repetitionẽ esse. si minus: cessare. quin imò & si nihil tibi dedi, ut manumitteres, placuerat tamẽ, ut darem: ultro tibi competere actionem, quæ ex hoc contractu nascitur, id est condictionẽ, defuncto quoq; eo. Si liber homo, qui bona fide seruiebat, mihi pecuniam dederit, ut eum manumittã, & fecero: postea liber probatus, an mihi condicere possit, quæritur? & Iulianus libro decimo digestorum scribit, competere manumisso repetitionem. Neratius etiã libris membranarũ refert, Paridem *pantomimum à Domicia Neronis

*als: Panthonomium.

Universidad de Deusto Biblioteca

nis filia decem, quæ ei pro libertate dederat, reperisse per iudicem: nec fuisse quæsitum, an Domicia sciens liberum, accepisset. Si quis quasi statuliber mihi decem dederit, cum dare iussus non esset: condicere eum decem, Celsus scribit. Sed & si seruus, qui testamento hæredi iussus erat decem dare, & liber esse, codicillis pure libertatem acceperit: & id ignorans, dederit hæredi decẽ: an repetere possit? & refert patrem suũ Celsum existimasse, repetere eum non posse. sed ipse Celsus naturali æquitate motus, putat repeti posse. quæ sententia uerior est. quanq̃ constet (ut & ipse ait) eũ, qui dedit ea spe, quod se ab eo, qui accepit, remunerari existimaret, uel amiciorẽ eum sibi esse futurum: repetere nõ posse, opinione falsa deceptum. Subtilius quoq; illud tractat, an ille, qui se statuliberũ putauit: nec fecerit numos accipientis, quoniã hæredi dedit, quasi ipsius hæredis numos daturus, non quasi suos: qui utiq; ipsius fuerunt, adquisiti scilicet post libertatem ei ex testamento competentem. & puto, si hoc animo dedit, non fieri ipsius. Nam & cum tibi numos meos, quasi tuos do, non facio tuos. Quid ergo si hic non hæredi, sed alij dedit, cui putabat se iussum dare: siquidem peculiares dedit, nec fecit accipientis. Si autem alius pro eo dedit, aut ipse dedit iam liber factus: facit accipientis. Quanquam permissum est statulibero, etiam de peculio dare implendæ conditionis caussa: si tamen uult hæres numos saluos facere, potest eum uetare dare. sic enim fiet, ut statuliber perueniat ad libertatem, quasi impleta conditione, cui parére prohibitus est: & numi non peribunt. sed is, quem testator accipere uoluit, aduersus hæredem in factum actione agere potest, ut testatori pareatur.

IIII. IDEM *lib.* XXXVIII. *ad edictum.*

SI quis acceptò tulerit debitori suo, cum conueniret, ut expromissorem daret, nec ille det: potest dici cõdici posse ei, qui acceptò sit liberatus.

V. IDEM *lib.* II. *disputationum.*

SI pecuniã ideo acceperis, ut Capuam eas: deinde parato tibi ad proficiscendum, conditio temporis uel ualetudinis impedimento fuerit, quo minus proficiscereris: an condici possit, uidendum. & cum per te non steterit: potest dici repetitionem cessare. Sed cum liceat pœnitere ei, qui dedit: procul dubio repetetur id, quod datum est: nisi forte tua interfuerit, non accepisse te ob hanc caussam pecuniam. Nam si ita res se habeat, ut licet nondum profectus sis, ita tamen rem composueris, ut necesse habeas proficisci: uel sumptus, qui necessarij sint ad profectionem, iam fecisti, ut manifestum sit plus forte, q̃ acceperis, te erogasse: condictio cessabit. Sed si minus erogatum sit: condictio locum habebit: ita tamen, ut indemnitas tibi præstetur eius, quod expendisti. Si seruum quis tradiderit alicui ita, ut ab eo intra certum tempus manumitte-

mitteretur: si pœnituerit eum, qui tradidit, & super hoc eum certiorauerit, & fuerit manumissus post pœnitentiam: attamen actio propter pœnitentiã competit ei, qui dedit. planè si non manumisit: constitutio succedit, facitq; eum liberum, si nondũ pœniteat eũ, qui in hoc dedit.

Itẽ si quis dederit Titio decẽ, ut seruũ emat, & manumittat, deinde pœniteat: siquidẽ nondũ emptus est: pœnitentia dabit condictionem, si hoc ei manifestũ fecerit: ne si postea emat, damno adficiatur. Si uero iam emptus sit: pœnientia non facit iniuriam ei, qui redemit: sed pro decem, quæ accepit, ipsum seruum, quem emit, restituet. aut si ante decessisse proponatur: nihil præstabit, si modo per eum factum non est. Quod si fugit, nec culpa eius contigit, qui redemit: nihil præstabit. Planè repromittere eum oportet, si in potestatem suam peruenerit, restituturum. Sed si acceperit pecuniam, ut seruũ manumittat, isq; fugerit prius, quàm manumittatur: uidendum, an condici possit, quod accepit. Et si quidem distracturus erat hunc seruum, & propter hoc nõ distraxit, quod acceperat, ut manumittatur: nõ oportet ei condici. Planè cauebit, ut si in potestatẽ suam peruenerit seruus, restituat id, quod accepit: * & eo minus, quo uilior seruus factus est propter fugã. Planè si adhuc eum manumitti uelit is, qui dedit, ille uero manumittere nolit propter fugam offensus: totum, quod accepit, restituere eum oportet. Sed si eligat is, qui decem dedit, ipsum seruum consequi: necesse est, aut ipsum ei dari, aut quod dedit, restitui. Quod si distractur9 nõ erat eũ: oportet id, quod accepit, restitui: nisi forte diligentius eum habiturus esset, si non accepisset, ut manumitteret. tunc enim non est æquũ, eum & seruo & toto precio carere. Sed si ubi accepit, ut manumitteret, deinde seruus decesserit: siquidẽ moram fecit manumissioni: consequens est, ut dicamus eum refundere, quod accepit. Quod si moram non fecit, sed cum profectus esset ad præsidem, uel apud quem manumittere posset, seruus in itinere decessit: uerij est, siue distracturus erat, siue eo quoq; ipse usurus: oportere dici, nihil eum refundere debere. Enimuero si nihil eorum facturus erat: ipsi adhuc seruum obijsse. decederet enim, & si non accepisset, ut manumitteret: nisi forte profectio manumissionis gratia mortis caussam præbuit: ut si uel à latronibus interfectus sit, uel à ruina in stabulo oppressus, uel uehiculo obrritus, uel alio quo modo: quo nõ perisset, nisi manumissionis caussa proficisceretur.

als aut.

VI. IDEM *lib.* III. *disputationum.*

SI extraneus pro muliere dotem dedisset, & pactus esset, ut quoquo modo finitum esset matrimonium, dos ei redderetur: nec fuerint nuptiæ secutæ: quia de his casibus solummodo fuit conuentũ, qui matrimonium sequuntur, nuptiæ autem secutæ non sunt: quærendum

Universidad de Deusto Biblioteca

erit,utrum mulieri condictio,an ei,qui dotem dedit,competat? & uerisimile est,in hunc quoq; casum eum,qui dat,sibi prospicere. nam quasi caussa non secuta, habere potest condictionem, qui ob matrimonium dedit,matrimonio non copulato: nisi forte euidentissimis probationibus mulier ostenderit,hoc eum ideo fecisse,ut ipsi mulieri magis, q̃ sibi prospiceret. Sed & si pater pro filia det,& ita conuenit:(nisi euidenter aliud actum sit) condictionem patri competere,Marcellus ait.

VII. IVLIANVS *lib.XVI. digestorum.*

QVi se debere pecuniam mulieri putabat,iussu eius dotis nomine promisit sponso,& soluit. nuptiæ deinde non intercesserunt. quæsitum est,utrum ipse possit repetere, qui pecuniam dedisset, an mulier? Nerua & Atilicinus responderunt: quoniam putasset quidem debere pecuniam,sed exceptione doli mali tueri se potuisset:ipsum repetiturum. Sed si cum sciret se nihil mulieri debere,promisisset: mulieris esse actionem,quoniam pecunia ad eam pertineret. Sin aũt uere debitor fuisset,& ante nuptias soluisset, & nuptiæ secutæ nõ fuissent: ipsum posse condicere, caussa debiti integra mulieri ad hoc solũ manente, ut ad nihil aliud debitor cõpellatur,nisi ut cedat ei cõdicticia actione. Fundus dotis nomine traditus,si nuptiæ secutæ non fuerint,condictione repeti potest. fructus quoq; poterunt. idem iuris est de ancilla & partu eius.

VIII. NERATIVS *lib.II.membranarum.*

QVod Seruius in libro de dotibus scripsit:si inter eas personas,quarum altera nondum iustam ætatẽ habeat,nuptiæ factæ sint,quod dotis nomine interim datum sit, repeti posse: sic intelligendum est, ut si diuortium intercesserit prius,quàm utraq; persona iustam ætatẽ habeat:sit eius pecuniæ repetitio. donec autem in eodem habitu matrimonij permaneãt:non magis id repeti possit, quàm quod sponsa sponso dotis nomine dederit, donec maneat inter eos adfinitas. quod enim ex ea caussa nõdum coito matrimonio datur:cum sic detur, tanquam in dotem peruenturũ: quamdiu peruenire potest,repetitio eius nõ est.

IX. PAVLVS *lib.XVII.ad Plautium.*

SI donaturus mulieri, iussu eius sponso numeraui,nec nuptiæ secutæ sunt:id mulier condicet. Sed si ego contraxi cum sponso, & pecuniam in hoc dedi, ut si nuptiæ secutæ essent, mulieri dos adquireretur: si nõ essent secutæ,mihi redderetur:quasi ob rem datum, & re non secuta,ego à sponso condicam. Si quis indebitam pecuniam per errorẽ iussu mulieris sponso eius promisisset, & nuptiæ secutæ fuissent: exceptione doli mali uti non potest. maritus enim suũ negocium gerit,& nihil dolo facit, nec decipiẽdus est. quod fit,si cogatur indotatam uxorem habere. itaq; aduersus mulierem competit ei condictio: ut aut repetat

repetat ab ea, quod marito dedit: aut ut liberetur, si nõdum soluerit. Sed si soluto matrimonio maritus peteret: in eo dũtaxat exceptionem obstare debere,quod mulier receptura esset.

X. IABOLENVS *lib.I. ex Plautio.*

SI mulier ei,cui nuptura erat, cum dotẽ dare uellet, pecuniam, quæ sibi debebatur,acceptam fecit, neq; nuptiæ secutæ sunt: recte ab eo pecunia condicetur. quia nihil interest, utrum ex numeratione pecunia ad eum sine caussa,an per acceptilationem peruenerit.

XI. IVLIANVS *lib.X.digestorum.*

SI hæres arbitratu liberti certa summa monumentum iussus facere, dederit liberto pecuniam, & is accepta pecunia monumentum non faciat:condictione tenetur.

XII. PAVLVS *lib.VI.ad L.Iuliã & Papiam.*

CVi quis mortis caussa donationem fecerat, cum conualuit donator,condicit. fructus quoq;,& partus donatarum rerũ,& quod *ad aliâs *accessit. accreuit rei donatæ, repetere potest.

XIII. MARTIANVS *lib.III.regularum.*

SI filius contulerit fratri, quasi agniturus bonorum possessionem, & nõ agnouerit: repetere eum posse, Marcellus libro quinto digestorũ scribit.

XIIII. PAVLVS *lib.III.ad Sabinum.*

SI procuratori falso indebitum solutum sit: ita demum à procuratore repeti non potest,si dominus ratũ habuerit: sed ipse dominus tenetur. sed & Iulianus scribit, quod si dominus ratum nõ habuisset (etiam si debita pecunia soluta fuisset) ab ipso procuratore repetetur: non tamen quasi indebitum datum,sed quasi ob rem datum,nec res secuta sit,ratihabitione non intercedente. uel quod furtum faceret pecuniæ falsus procurator:cũ eo non tantum furti agi,sed etiã condici ei posse.

XV. POMPONIVS *lib.XXII.ad Sabinum.*

CVm seruus tuus in suspitionem furti Attio uenisset, dedisti eum in quæstionem sub ea caussa,ut si id repertum in eo non esset,tibi redderetur. is eum tradidit præfecto uigilum, quasi in facinore deprehensum. præfectus uigilum eum summo supplicio adfecit. ages cum Attio,dare eum tibi oportere:quia & ante mortem dare eum tibi oportuerat. Labeo ait, posse & ad exhibendum agi: quoniam dolo fecisset, quo minus exhiberet. sed Proculus dari oportere ita ait,si fecisses eius hominem. quo casu ad exhibendum agere non posses. sed si tuus mansisset; etiam furti te acturum cum eo,qui re aliena ita sit usus, cũ sciret se inuito domino uti,aut dominum(si sciret)prohibiturum esse.

XVI. CELSVS *lib.III.digestorum.*

DEdi tibi pecuniam,ut mihi Stichum dares. utrum id contractus genus

genus pro portione emptionis & uēditionis est: an & hic nulla alia obligatio est, quàm ob rem dati, re non secuta? in quo procliuior sum. & ideo si mortuus est Stichus, repetere possum: q̃ ideo tibi dedi, ut mihi Stichum dares. finge alienum esse Stichum, sed te tamen eum tradidisse. repetere à te pecuniam potero: quia hominem accipientis non feceris. & rursus si tuus est Stichus, & pro euictione eius promittere noluis: non liberaris, quo minus à te pecuniam repetere possim.

DE CONDICTIONE OB TVRPEM, VEL iniustam caussam. Tit. V.

PAVLVS *lib.* XX. *ad Sabinum.*

OMNE, quod datur, aut ob rem datur, aut ob caussam. & ob rem, aut turpem, aut honestam. turpem autem, aut ut dantis sit turpitudo, non accipientis: aut accipientis duntaxat, non etiam dantis: aut utriusq; Ob rem igitur honestum datum ita repeti potest: si res, propter quam datum est, secuta non est. quod si turpis caussa accipientis fuerit: etiam si res secuta fuerit, repeti potest.

II. VLPIANVS *lib.* XXVI. *ad edictum.*

VT puta dedi tibi, ne sacrilegium facias, neu furtum: neue hominē occidas. in qua specie Iulianus scribit, si tibi dedero, ne hominem occidas, condici posse. Idem si tibi dedero, ut mihi rem apud te depositam reddas, uel ut instrumentum. Sed si dedi, ut secūdum me in bona caussa iudex pronunciaret: est quidem relatum, cōdictioni locum esse: sed hic quoq; crimen contrahit. Iudicem enim corrumpere uidetur, & non ita pridem Imperator noster constituit, litem eum perdere.

III. PAVLVS *lib.* XX. *ad Sabinum.*

VBi autem & dantis & accipientis turpitudo uersatur: non posse repeti dicimus. ueluti si pecunia detur, ut male iudicetur.

IIII. VLPIANVS *lib.* XXVI. *ad edictum.*

IDem si ob stuprum datum sit, uel si quis in adulterio deprehensus redemit se. cessat enim repetitio. itaq; Sabinus & Pegasus responderunt. Item si dederit fur, ne proderetur: quoniam *utriusq; turpitudo uersatur, cessat repetitio. Quoties autem solius accipientis turpitudo uersatur: Celsus ait, repeti posse. ueluti si tibi dedero, ne mihi iniuriam facias. Sed & quod meretrici datur, repeti non potest, ut Labeo & Marcellus scribunt: sed noua ratione, non eò, quod utriusq; turpitudo uersatur, sed solius dantis. illam enim turpiter facere, quod sit meretrix: sed non turpiter accipere, cum sit meretrix. Si tibi indicium de dero

aliàs *utrubiq.

dero, ut fugitiuum meum indices, uel furem rerum mearum: non potest repeti, quod datum est. nec enim turpiter accepisti. Quod si à fugitiuo meo acceperis, ne eum indicares: condicere tibi hoc possum quasi furi. sed si ipse fur indicium à me accepit, uel furis, uel fugitiui socius: puto condictionem locum habere.

V. IVLIANVS *lib.* III. *ad Vrseium Ferocem.*

SI à seruo meo pecuniam quis accepisset, ne furtum ab eo factum indicarer: siue indicasset, siue non, repetitionem fore eius pecuniæ, Proculus respondit.

VI. VLPIANVS *lib.* X. *ad Sabinum.*

PErpetuo Sabinus probauit ueterum opinionem, existimantium id, quod ex iniusta caussa apud aliquem sit, posse condici. in qua sententia etiam Celsus est.

VII. POMPONIVS *lib.* XI. *ad Sabinum.*

EX ea stipulatione, quæ per uim extorta est, si exacta esset pecunia, repetitionem esse constat.

VIII. PAVLVS *lib.* III. *quæstionum.*

SI ob turpem caussam promiseris Titio: quamuis si petat, exceptione doli mali, uel in factum submouere eum possis: tamen si solueris, non posse repetere: quoniam sublata proxima caussa stipulationis, quæ propter exceptionem inanis esset, pristina caussa, id est, turpitudo superesset. Porrò aūt si & dantis & accipientis turpis caussa sit: possessorem potiorē esse, & ideo repetitionē cessare, tametsi ex stipulatione solutū sit.

IX. IDEM *lib.* V. *ad Plautium.*

SI uestimenta tibi utenda commodauero, deinde pretium, ut recipe rem, dedissem: cōdictione me recte acturum, responsum est. quamuis enim propter rem datum sit, & caussa secuta sit: tamen turpiter datum esse. Si ob rem locatā tibi, uel uenditā à te, uel mādatam, ut redderes, pecuniam acceperis: habebo tecum ex locato, uel uendito, uel mandati actionem. quod si ut id, quod ex testamento, uel ex stipulatu debebas, redderes mihi, pecuniam tibi dederim: condictio duntaxat pecuniæ datæ eo nomine erit. idemq; & Pomponius scribit.

DE CONDICTIONE INDEBITI. Tit. VI.

VLPIANVS *lib.* XXV. *ad Sabinum.*

NVnc uidendum de indebito soluto. & quidem si quis indebitum ignorans soluit: per hanc actionem condicere poterit. Sed si sciēs se nō debere, soluerit: cessat repetitio.

II. IDEM *lib.* VI. *ad Sabinum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

SI quis sic soluerit, ut si apparuisset esse indebitum, uel Falcidia emersserit, reddatur: repetitio locum habebit. negocium enim contractũ est inter eos. Si quid ex testamento solutum sit, quod postea falsum, uel inofficiosum, uel irritum, uel ruptũ apparuerit: repetetur. sed & si post multum tempus emerserit æs alienum, uel codicilli diu cælati prolati sunt, qui ademptionem continent legatorum solutorum, uel deminutionem per hoc, quia alijs quoq; legata relicta sunt. Nam diuus Hadrianus circa inofficiosum & falsum testamentũ rescripsit, actionem dandam ei, secundum quem de hæreditate iudicatum esset.

III. PAPINIANVS *lib.* XIIII. *quæstionum.*

IDem est, & si solutis legatis noua & inopinata caussa hæreditatẽ abstulit: ueluti nato postumo, quem hæres in utero fuisse ignorabat: uel etiam ab hostibus reuerso filio, quem pater obijsse falso præsumpserat. Nam utiles actiones postumo uel filio, qui hæreditatem euicerit, dari oportere in eos, qui legatum perceperunt, Imperator Titus Antoninus rescripsit: scilicet quod bonæ fidei possessor, in quantum locupletior factus est, teneatur. nec periculum huiusmodi nominum ad eum, qui sine culpa soluit, pertinebit.

IIII. PAVLVS *lib.* VII. *ad Sabinum.*

IDem diuus Hadrianus rescripsit, et si aliud testamentũ proferatur.

V. VLPIANVS *lib.* V. *ad Sabinum.*

NEc nouum est, ut quod alius soluit, alius repetat. Nam & cum minor uiginti quinq; annis inconsulte adita hæreditate, solutis legatis, in integrum restituitur: non ipsi repetitionem competere, sed * aliàs ei, ad quem bona pertinent ab * Arriano Titiano rescriptum est.

Arrio.

VI. PAVLVS *lib.* IX. *ad Sabinum.*

SI procurator tuus indebitum soluerit, & id tu ratum non habeas: posse repeti, Labeo libris posteriorum scripsit. quod si debitum fuisset: non posse repeti, Celsus. ideo, quia cum quis procuratorem rerum suarum constituit: id quoq; mandare uideatur, ut soluat creditori: neq; postea exspectandũ sit, ut ratum habeat. Idem Labeo ait: si procuratori indebitũ solutum sit, & dominus ratum non habeat, posse repeti.* Celsus ait eum, qui procuratori debitum soluit, continuo liberari, neq; ratihabitionem considerari. quod si indebitum acceperit: ideo exigi ratihabitionem, quoniam nihil de hoc nomine exigendo mandasse uideatur. & ideo si ratum non habeatur: repetendum à procuratore. Iulianus ait, neq; tutorem, neq; procuratorem soluentes repetere posse: neq; interesse suam pecuniam, an pupilli, uel domini soluant.

** In quibus plurib. addũtur hæc. ab ipso procuratore. sed si ipse ratũ habeat: ab eo repetũ.*

VII. POMPONIVS *lib.* III. *ad Sabinum.*

QVod indebitũ per errorẽ soluit, aut ipsum, aut tantundẽ repetit.

Paulus

VIII. PAVLVS *lib.* VI. *ad Sabinum.*

QVod nomine mariti, qui soluendo non est, alius mulieri soluit: repetere non potest, ideo quia debitum est mulieri.

IX. VLPIANVS *lib.* L. *ad edictum.*

NAm & maritus si, cũ facere nihil possit, dotem soluerit: in ea caussa est, ut repetere non possit.

X. PAVLVS *lib.* VI. *ad Sabinum.*

IN diem debitor adeo debitor est, ut ante diẽ solutũ repetere nõ possit.

XI. VLPIANVS *lib.* VII. *ad Sabinum.*

SI is, cum quo de peculio actum est, per imprudentiam plus, quàm in peculio esset, soluerit: repetere non potest.

XII. PAVLVS *lib.* VI. *ad Sabinum.*

SI fundi mei usumfructũ tibi dedero, falsò existimans me eũ tibi debere: & ante, quàm repetam, decesserim: condictio eius ad hæredem quoq; meum transibit.

XIII. IDEM *lib.* X. *ad Sabinum.*

NAturaliter etiã seruus obligatur. & ideo si quis nomine eius soluat, uel ipse manumissus, uel (ut Pomponius scribit) ex peculio eo, cuius liberam administrationem habebat: repeti non poterit. & ob id & fideiussor pro seruo acceptus, & pignus pro eo datum tenebitur. & si seruus, qui peculij administrationem habet, rem pignori in id, quod debebat, dederit: utilis pignoraticia reddenda est. Item quod pupillus sine tutoris authoritate mutuum accepit, & locupletior factus est: si pubes factus soluat, non repetit.

XIIII. POMPONIVS *lib.* XXI. *ad Sabinum.*

NAm hoc natura æquum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiorem.

XV. PAVLVS *lib.* X. *ad Sabinum.*

INdebiti soluti condictio naturalis est. & ideo etiam, quod rei solutæ accessit, uenit in condictionẽ. utputa partus, qui ex ancilla nati sunt: uel quod alluuione accessit. imò & fructus, quos is, cui solutum est, bona fide perceperit, in condictionem ueniẽt. Sed & si numi alieni dati sunt: condictio competit, ut uel possessio eorum reddatur: quemadmodum & si falsò existimans possessionem me tibi debere alicuius rei, tibi tradidissem: condicerem. Sed & si possessionem tuam fecissem, et ita tibi per longi temporis præscriptionem auocari non possit: etiam sic recte tecum per indebiti condictionem agerem. Sed & si ususfructus in re soluta alienus sit: deducto usufructu, à re condicam.

XVI. POMPONIVS *lib.* XXI. *ad Sabinum.*

SVb conditione debitum, per errorem solutum, pendente quidẽ cõditione

ditione repetitur: conditione autem existente, repeti non potest. Quod etiam sub incerto die debetur, die existente, non repetitur.

XVII. VLPIANVS *lib.* XIII. *ad edictum.*

NAm & si CVM MORIAR dare promisero, & antea soluã: repetere me non posse, Celsus ait. quæ sententia uera est.

XVIII. IDEM *lib.* VI. *ad Sabinum.*

QVod si ea conditione detur, quæ omni modo extatura sit: solutum repeti non potest: licet sub alia conditione, quæ an impleatur incertum est, si ante soluatur, repeti possit.

XIX. POMPONIVS *lib.* II. *ad Sabinum.*

SI pœnæ caussa eius, cui debetur, debitor liberatus sit: naturalis obligatio manet. & ideo solutũ repeti non potest. Quamuis debitũ si bi quis recipiat: tamen si is, qui dat, non debitum dat: repetitio cõpetit. ueluti si is, qui hæredem se, uel bonorum possessorem falsò existimãs, creditori hæreditario soluerit. hic enim neq; uerus hæres liberatus erit, & is quod dedit, repetere poterit. Si falsò existimans debere, tibi nummos soluero, qui pro parte alieni, pro parte mei fuerunt: eius summæ partem dimidiam, non corporum condicam. Si putem me Stichum aut Pamphilum debere, cum Stichum debeam, & Pamphilum soluam: repetam quasi indebitum solutum. nec enim pro eo, quod debeo, uideor id soluisse. Si duo rei, qui decẽ debebant, uiginti pariter soluerint: Celsus ait, singulos quina repetituros.*

* *aliàs addũtur hæc, quia cũ decẽ deberẽt, & uiginti soluissent: quæ amplius ambo soluerũt, ambo quina repetere possunt.*

XX. IVLIANVS *lib.* X. *Digestorum.*

SI reus & fideiussor pariter soluerint: in hac caussa non differunt à duobus reis promittendi. quare omnia, quæ de his dicta sunt, & ad hos trãsferre licebit.

XXI. PAVLVS *lib.* III. *quæstionum.*

PLanè si duos reos non eiusdem pecuniæ, sed alterius obligationis constitueris (utputa Stichi aut Pamphili) & pariter duos datos, aut togam uel denarios mille: non idem dici poterit in repetitione, ut partes reperant: quia nec soluere ab initio sic poterant. Igitur hoc casu electio est creditoris, cui uelit soluere: ut alterius repetitio impediat.

XXII. POMPONIVS *lib.* X. *ad Sabinum.*

SEd & si me putem tibi aut Titio promisisse: cum aut neutrum factum sit, aut Titij persona in stipulatione compræhensa non sit, & Titio soluero: repetere à Titio potero. Cum iter excipere deberẽ, fundum liberum per errorem tradidi. incerti condicam, ut iter mihi concedatur.

XXIII. VLPIANVS *lib.* III. *ad Sabinum.*

ELeganter Pomponius quærit: si quis suspicetur transactionem factam ab eo, cui hæres est, uel ab eo, cuius procurator est: & quasi ex transactione dederit, quæ facta non est: an locus sit repetitioni? & ait repeti

peti posse. ex falsa enim caussa datum esse. Idem puto dicendum, & si transactio secuta non fuerit, propter quam datum est. sed etiam si resoluta sit transactio, idem erit dicendum. Si post rem iudicatam quis transegerit, & soluerit: repetere poterit idcirco, quia placuit transactionem nullius momenti esse. hoc enim imperator Antoninus cum diuo patre suo rescripsit. retineri tamen atq; compensari in caussam iudicati, quod ob talem transactionem solutum est, potest. quid ergo, si appellatum sit: uel hoc ipsum incertum sit, an iudicatum sit, uel an sententia ualeat? magis est, ut transactio uires habeat. tunc enim rescriptis locum esse credendum est, cum de sententia indubitata, quæ nullo remedio attentari potest, transigitur. Item si ob transactionem alimentorum testamẽto relictorum datum sit: apparet posse repeti, quod datum est: quia transactio senatusconsulto infirmatur. Si quis post transactionem nihilominus condemnatus fuerit: dolo quidem id fit, sed tamen sententia ualet. potuit aũt is (siquidem ante litem contestatam transegerit) uolenti litem contestari, opponere doli exceptionem. sed & si post litem contestatam transactum est: nihilominus poterit doli exceptione uti post secuti. dolo enim facit, qui contra transactionẽ expertus, amplius petit. & ideo cõdemnatus, repetere potest, quod ex caussa transactionis dedit. sanè quid si ob caussam dedit? neq; repeti solet, q̃d ob caussam datũ est, caussa secuta. sed hic nõ uidetur caussa secuta, cũ trãsactioni nõ stetur. Cum ergo repetitio eius oritur: transactionis exceptio locum non habet. neq; enim utrunq; debet locum habere, & repetitio, & exceptio. Si qua lex ab initio dupli, uel quadrupli statuit actionem: dicendum est, solutum ex falsa eius caussa, repeti posse.

XXIIII. IDEM *lib.* XLVII. *ad Sabinum.*

SI is, qui perpetua exceptione tueri se poterat, cũ sciret sibi exceptionem profuturam, promiserit aliquid, ut liberaretur: condicere non potest.

XXV. IDEM *lib.* XLVII. *ad edictum.*

CVm duo pro reo fideiussissent in decem, deinde reus tria soluisset, & postea fideiussores quina: placuit eum, qui posterior soluisset, repetere tria posse. hoc merito: quia tribus à reo solutis, septem sola debita supererant: quibus persolutis, tria indebitò soluta sunt.

XXVI. IDEM *lib.* VI. *ad edictum.*

SI non sortem quis, sed usuras indebitas soluit: repetere non poterit, si sorti debitas soluit. Sed si supra legitimum modum soluit: diuus Seuerus rescripsit (quo iure utimur) repeti quidem non posse, sed sorti imputandum: & si postea sortem soluit, sortem quasi indebitam repeti posse. Proinde et si sors ante soluta fuerit: usuræ supra legitimũ modũ solutæ, quasi sors indebita repetuntur. quod si simul soluerit: po

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto Biblioteca

tetit dici, & tunc repetitionem locũ habere. Supra duplum autem usuræ, & usurarũ usuræ, nec in stipulatũ deduci, nec exigi possunt. sed & solutæ repetuntur, quemadmodum futurarum usurarum usuræ. Si quis falsò se sortem debere credens, usuras soluerit: potest condicere. nec uidetur sciens indebitum soluisse. Indebitum aũt solutum accipimus, non solum si omnino nõ debeatur, sed & si per aliquam exceptionem perpetuam peti non poterat. quare hoc quoq; repeti poterit: nisi sciens se tutum exceptione, soluit. Si centum debens, quasi ducenta debe rem, fundum ducentorum solui: competere repetitionem, Marcellus libro uicesimo digestorum scribit, *& in centũ manere stipulationẽ. licet enim placuit, rem pro pecunia solutam patere liberationẽ: tamen si ex falsa debiti quantitate maioris precij res soluta est: non fit confusio partis rei cum pecunia. nemo enim inuitus compellitur ad communionem. Sed & condictio integræ rei manet, & obligatio incorrupta. ager autem retinebitur, donec debita pecunia soluatur. Idem Marcellus ait, si pecuniam debens, oleum dederit pluris precij, quasi plus debens: uel cum oleum deberet, oleum dederit, quasi maiorem modum debens: superfluum olei esse repetendum, non totum: & ob hoc peremptam esse obligationem. Idem Marcellus dicit, si cũ fundi pars mihi deberetur, quasi totus deberetur, æstimatione facta, solutio pecuniæ solidi precij fundi facta sit: repeti posse non totum precium, sed partis indebitæ. Adeo aũt perpetua exceptio parit condictionem, ut Iulianus libro decimo scripserit: si emptor fundi damnauerit hæredem suũ, ut uenditorẽ à nexu uenditi liberaret: mox uenditor ignorans, rem tradiderit: posse eum fundum cõdicere. idemq; et si debitorem hæredem suũ damnauerit liberare, & ignorans soluerit. Qui filiofamilias soluit, cum esset eius peculiaris debitor: siquidem ignorauit ademptum ei peculium, liberatur. si scit, & soluit: condictionem non habet, quia sciens indebitum soluit. Si filiusfamilias contra Macedonianum mutuatus soluerit, & patri suo hæres effectus uelit uindicare numos: exceptione submouebitur à uindicatione numorum. Si quis quasi ex compromisso condemnatus, falsò soluerit: repetere potest. Hæredi, uel bonorum possessori (siquidem defendat hæreditatem) indebitum solutum condici poterit. si uero is non defendat: etiam debitum solutum reperi potest. Libertus cum se putaret operas patrono debere, soluit. condicere eum non posse, quamuis putans se obligatum, soluit, Iulianus libro decimo digestorum scribit. natura enim operas patrono libertus debet. Sed et si non operæ patrono sunt solutæ: sed cũ officium ab eo desideraretur, cum patrono decidit pecunia, & soluit: repetere non potest. Sed si operas patrono exhibuit, non officiales, sed fabriles

*aliâs. & cẽtũ manere i stipulationem.

briles (ueluti pictorias, uel alias) dum putat se debere: uidendum est, an possit condicere. & Celsus libro decimo digestorum putat, eam esse causam operarum, ut non sint eædẽ, neq; eiusdem hominis, neq; *eædem exhibeantur. Nam plerunq; robur hominis, ætas, tempus, opportunitasq; naturalis causam operarum mutant. & ideo nec uolẽs quis, reddere potest. sed hæ quidẽ operæ recipiunt æstimationẽ. Et interdũ licet aliud præstem, (inquit) aliud condicimus. ut puta fundũ indebitũ dedi, & fructus condico: uel hominẽ indebitũ, & hunc sine fraude modico distraxisti. nempe hoc solum refundere debes, quod ex precio habes: uel si meis sumptibus preciosiorem hominem feci, non æstimari hæc debent. sic & in proposito ait posse condici, quanti operas esset conducturus. Sed si delegatus sit alij à patrono in officiales opas: apud Marcellũ libro uicesimo digestorũ quæritur: & dicit Marcellus, non teneri eũ, nisi forte in artificio sint. hæ enim, iubente patrono, & alij edendæ sunt. sed si soluerit officiales delegatus: non potest condicere neq; ei, cui soluit, creditori, cui alterius contemplatione solutum est, quicq; suum recepit: neq; patrono, quia natura ei debẽtur. Si decem aut Stichum stipulatus, soluam quinq;: quæritur, an possim condicere? quæstio ex hoc descendit, an liberer in quinq;. nam si liberor, cessat cõdictio. si non liberor: condictio erit. Placuit aũt (ut Celsus libro sexto, & Marcellus libro uicesimo digestorum scripsit) non perimi partem dimidiam obligationis. Ideoq; eum, qui quinq; soluit, in pendenti habendum, an liberetur: petiq; ab eo posse reliqua quinq;, aut Stichum. & si præstiterit residua quinq;: uideri eum & priora debita soluisse. sin aũt Stichum præstitisset: quinq; eum posse condicere, quasi indebita. sic posterior solutio comprobat, priora quinq; utrum debita, an indebita soluerentur. Sed & si post soluta quinq;, & Stichus soluatur, & malim ego habere quinq;, & Stichũ reddere: an sim audiendus, quærit Celsus? & putat natam in quinq; condictionem: quamuis utroq; simul soluto, mihi retinendi, quod uellem, arbitrium daretur. Idem ait, & si duo hæredes sint stipulatoris: non sic posse, alteri quinq; solutis, alteri partem Stichi solui. Idem, & si duo sunt promissoris hæredes. secundum quæ liberatio nõ cõtingit: nisi aut utriq; quina, aut utriq; partes Stichi fuerint solutæ.

aliâs* eidem.

XXVII. PAVLVS *lib.* XXVII. *ad edictum.*

QVi loco certo debere existimans, indebitum soluit: quolibet loco repetet. non enim existimationem soluentis eadem species repetitionis sequitur.

XXVIII. IDEM *lib.* VI. *ad edictum.*

IVdex si male absoluerit, & absolutus sua spõte soluerit: repetere nõ potest.

XXIX. VLPIANVS *lib.* II. *disputationum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

INterdum persona locum facit repetitioni: utputa si pupillus sine tutoris authoritate, uel furiosus, uel is, cui bonis interdictum est, soluerit. Nam in ijs personis generaliter repetitioni locum esse, non ambigitur. Et siquidem exstant numi, uindicabuntur: pro consumptis uero condictio locum habebit.

XXX. IDEM *lib.* IX. *disputationum.*

QVi inuicē creditor, idemq; debitor est, in casibus, in quibus compensatio locum non habet, si soluit: non habet condictionem, ueluti indebiti soluti, sed sui crediti repetitionem.

XXXI. IDEM *lib.* I. *opinionum.*

IS, qui plus, quàm hæreditaria portio efficit, per errorem creditori caueritindebiti promissi habet condictionem.

XXXII. IVLIANVS *lib.* X. *digestorum.*

CVm is, qui Pamphilum aut Stichum debet, simul utrunq; soluerit: si postea, quàm utrunq; soluit, aut uterq;, aut alter ex his desierit in rerū natura esse: nihil repetet. id enim remanebit in soluto, quod superest. Fideiussor cum paciscitur, ne ab eo pecunia petatur, & per imprudentiam soluerit: condicere stipulatori poterit. idq; eò, quia reus quidem manet obligatus, ipse aūt sua exceptione tutus est. nihil autem interest, fideiussor, an hæres eius soluerit. quod si huic fideiussori reus hæres exstiterit, & soluerit: nec repetet, sed liberabitur. Si in ea opinione sit mulier, ut credat se pro dote obligatam: quidquid dotis nomine dederit, non repetit. sublata enim falsa opinione, relinquitur pietatis caussa, ex qua solutum repeti non poterit. Qui hominem in genere promisit, similis est ei, qui hominem aut decem debet. adeoq; si cum existimaret se Stichum promisisse, eum dederit: condicet, alium autem quemlibet dando liberari poterit.

XXXIII. IDEM *lib.* XI. *digestorum.*

SI in area tua ædificassem, & tu ædes possideres: cōdictio locum non habebit: quia nullum negocium inter nos cōtraheretur. nam is, qui non debitam pecuniam soluit, hoc ipso aliquid negocij gessit. cum aūt ædificiū in area sua ab alio positū, dominus occupat: nullū negocium contrahit. Sed si is, qui in aliena area ædificasset, ipse possessionem tradidisset: condictionem non habebit: quia nihil accipientis faceret, sed suam rem dominus habere inciperet. & ideo constat, si quis cum existimaret se hæredem esse, insulam hæreditariam fulsisset: nullo alio modo, q̄ per retentionem, impensas seruare posse.

XXXIIII. IDEM *lib.* XL. *digestorum.*

IS, cui hæreditas tota per fidei commissum relicta est, & præterea fundus, si decē dedisset hæredi: si hæres suspectam hæreditatem dixerit, & eam

& eam ex Trebelliano restituerit: caussam dandæ pecuniæ non habet. & ideo quod eo noīe, quasi implendæ conditionis gratia, dederit: cōdictione repetet.

XXXV. IDEM *lib.* IX. *digestorum.*

QVi ob rem non defensam soluerit (quamuis postea defendere paratus est) non repetet, quod soluit.

XXXVI. PAVLVS *lib.* V. ὑποτυπώσεων *Alfeni digestorum.*

SEruus cuiusdam insciente domino magidem commodauit. is, cui commodauerat, pignori eam posuit, & fugit. qui accepit, non aliter se redditurum aiebat, quàm si pecuniam accepisset. Accepit à seruulo, & reddidit magidem. quæsitum est, an pecunia ab eo repeti possit? respondit. si is, qui pignori accepisset, magidem alienam scisset apud se pignori deponi: furti eū se obligasse. Ideoq; si pecuniā à seruulo accepisset, redimendi furti caussā: posse repeti. Sed si nescisset alienam rem apud se deponi: non esse furē. Itē si pecunia eius nomine, à quo pignus acceperat, à seruo exsoluta esset: non posse ab eo repeti.

XXXVII. IVLIANVS *lib.* III. *ad Vrseium Feroxm.*

SEruum meum insciens à te emi, pecuniamq; tibi solui. eam me à te repetiturum, & eo nomine condictionem mihi esse, omnimodo puto: siue scisses meum esse, siue ignorasses.

XXXVIII. AFRICANVS *lib.* IX. *quæstionum.*

FRater à fratre, cum in eiusdem potestate esset, pecuniā mutuatus, post mortē patris ei soluit. quæsitū est, an repetere possit? respondit. utiq; quidem pro ea parte, qua ipse hæres patri exstitisset, repetiturum. pro ea uero, qua frater hæres exstitisset: ita repetiturum, si non minus ex peculio suo ad fratrem peruenisset. naturalem enim obligationem, quæ fuisset, hoc ipso sublatā uideri, quod peculij partem frater sit consecutus: adeo, ut si prælegatum filio eidemq; debitori fuisset, deductio huius debiti à fratre ex eo fieret. Idq; maxime consequens esse ei sententiæ, quam Iulianus probaret. si extraneo quid debuisset, & ab eo post mortem patris exactum esset: tantum iudicio eum familiæ erciscundæ recuperaturum à cohæredibus fuisse, quantum ab ijs creditor actione de peculio consequi potuisset. igitur si re integra familiæ erciscundæ agatur: ita peculium diuidi æquum esse, ut ad quantitatē eius indemnis à cohæredibus præstetur. porro eū, quē aduersus extraneū defendi oporteret: longe magis in eo, q̄d fratri debuisset, indēnē præstandum. Quæsitū est, si pater filio crediderit, isq; emancipatus soluat: an repetere possit? respondit. si nihil ex peculio apud patrem remanserit, non repetiturū. nam manere naturalem obligationem, argumento esse, q̄ extraneo agente intra annū de peculio, deduceret pater, quod sibi filius debuisset. Contra si pater, quod filio debuisset, eidem

emancipato soluerit: non repetet. Nam hic quoq; manere naturalē obligationem, eodem argumēto probatur: quod si extraneus intra annū de peculio agat, etiam quod pater ei debuisset, computetur. eademq; erunt, & si extraneus hæres exhæredato filio soluerit id, quod ei pater debuisset. LEGATI satis accepi: & cum fideiussor mihi soluisset, apparuit indebitum fuisse legatum. posse eum repetere existimauit.

XXXIX. MARTIANVS *lib. VIII. institutionum.*

SI quis cum à fideicommissario sibi cauere poterat, nō cauerit: quasi indebitum eum plus debito solutum repetere posse, diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

XL. IDEM *lib. III. regularum.*

QVi exceptionem perpetuam habet, solutum per errorem repetere potest. sed hoc nō est perpetuū. nam si quidem eius caussa exceptio datur, cū quo agitur: solutum repetere potest, ut accidit in Senatusconsulto de intercessionibus. ubi uero in odium eius, cui debetur, exceptio datur: perperam solutum non repetitur. ueluti si filiusfamilias contra Macedonianum mutuam pecuniam acceperit, & paterfamilias factus soluerit: non repetit. Si pars domus, quæ in diem per fideicommissum relicta est, arserit ante diem fideicōmmisso cedentem, & eandem hæres sua impensa refecerit: deducendam esse impensam ex fideicommisso constat. et si sine deductione domū tradiderit: posse incerti condici, quasi plus debito dederit. Si pactus fuerit patronus cum liberto, ne operæ ab eo petantur: quidquid postea solutum fuerit à liberto, repeti potest.

XLI. NERATIVS *lib. VI. membranarum.*

QVod pupillus sine tutoris authoritate stipulāti promiserit, & soluerit: eius repetitio est, quia nec natura debet.

XLII. VLPIANVS *lib. III. ad edictum.*

POenæ non solent repeti, cum depensæ sunt.

XLIII. PAVLVS *lib III. ad Plautium.*

SI quis iurarit, se dare non oportere, ab omni *contentione discedetur: atq; ita solutam pecuniam repeti posse, dicendum est.

*aliâs conditione.

LXIIII. IDEM *lib. V. ad Plautium.*

REpetitio nulla est ab eo, qui suum recepit: tametsi ab alio, quàm à uero debitore, solutum est.

XLV. IABOLENVS *lib. XIIII. ad Plautium.*

SI is, qui hæreditatem uendidit, & emptori tradidit, id quod sibi mortuus debuerat, non retinuit: repetere poterit, quia plus debito solutum per condictionem recte recipitur.

XLVI. IDEM *lib. III. ex Plautio.*

Qui

QVi hæredis noīe legata non *debita ex numis ipsius hæredis soluerit: ipse quidem repetere non potest. sed si ignorante hærede numos eius tradiderit: dominus eos recte uindicabit. eadem caussa rerum corporalium est.

*aliâs relicta.

XLVII. CELSVS *lib. VI. digestorum.*

INdebitam pecuniam per errorem promisisti. eam, qui pro te fideiusserat, soluit ego existimo, si nomine tuo soluerit fideiussor: te fideiussori, stipulatoremq; tibi obligatum fore nec exspectandum esse, ut ratum habeas: quoniam potest uideri idipsum te mandasse, ut tuo nomine solueretur. Sin autem fideiussor suo nomine soluerit, quo non debebat: ipsum à stipulatore repetere posse, quoniam indebitam iure gentium pecuniam soluit. quod minus autem consequi poterit ab eo, cui soluit, à te mandati iudicio consecuturum: si modo per ignorantiā, petentem exceptione non submouerit.

XLVIII. IDEM *lib. VII. digestorum.*

QVi promisit, si aliquid à se factum sit, uel cum aliquid factum sit, dare se decem: si prius, quàm id factum fuerit, quod promisit, dederit: non uidebitur fecisse, quod promisit, atq; ideo repetere potest.

XLIX. MODESTINVS *lib. II. regularum.*

IIs solis pecunia condicitur, quibus quoquo modo soluta est, non quibus proficit.

L. POMPONIVS *lib. V. ad Q. Mutium.*

QVod quis sciens indebitum dedit hac mente, ut postea repeteret, repetere non potest.

LI. IDEM *lib. VI. ad Q. Mutium.*

EX quibus caussis retentionē quidem habemus, petitionem autem non habemus: ea, si soluerimus, repetere non possumus.

LII. IDEM *lib. IIII. ad Q. Mutium.*

DAmus aut ob caussam, aut ob rem. ob caussam & eam præteritā: ueluti cum ideo do, quod aliquid à te cōsecutus sim, uel quia aliquid à te factum est: ut etiam si falsa caussa sit, repetitio eius pecuniæ nō sit. ob rem uero datur, ut aliquid sequatur: quo non sequente, repetitio cōperit. LIII. PROCVLVS *lib. VI. ἐπιστολῶν.*

DOminus testamento seruo suo libertatem dedit, si decem mihi det. seruo ignorante id testamentum non ualere, data sunt mihi decem. quæritur, quis repetere potest? Proculus respondit. Si ipse seruus peculiares numos dedit, cum ei à domino id permissum non esset: manent numi domini, eosq; non condictione, sed in rem uindicatione petere debet. Sin autem alius rogatu serui suos numos dedit: facti sunt eius, eosq; dominus serui, cuius nomine dati sunt, per condictionem

petere

petere potest. sed tam benignius, quàm utilius est: uia recta ipsum, qui numos dederit, suum recipere.

LIIII. PAPINIANVS *lib.II.quæstionum.*

EX his omnibus caussis, quæ iure non ualuerunt, uel non habuerũt effectum: secuta per errorem solutione, condictioni locus erit.

LV. IDEM *lib.VI.quæstionum.*

SI urbana prædia locauerit prædo: quod mercedis nomine acceperit, ab eo, qui soluit, non repetet: sed domino erit obligatus. Idemq; iuris erit in uecturis nauium, quas ipse locauerit, aut exercuerit. Item in mercedibus seruorum, quorum operæ per ipsum fuerint locatæ. nã si seruus non locatus ab ipso, mercedem ut domino prædoni retulit: non fiet accipientis pecunia. sed & si uecturas nauium, quas dominus locauerat, item pensiones insularum acceperit: ob indebitum ei tenebitur, qui non est soluendo liberatus. quod ergo dici solet, prædoni fructus posse condici: tunc locum habet, cum domini fructus fuerunt.

LVI. IDEM *lib.VIII.quæstionum.*

SVfficit ad caussam indebiti, incertum esse, temporaria sit, an perpetua exceptionis defensio. Nam si quis ne conueniatur, donec Titius consul fiat, paciscatur: quia potest Titio decedente, perpetua fieri exceptio, quæ ad tempus est: Titio consulatum ineunte, summa ratione dicetur, quod interim soluitur, repeti. ut enim pactum, quod in tempus certum collatum est, non magis inducit condictionem, quàm si debitor ex ea die soluisset: ita prorsus defensio iuris, quæ caussam incertã habet, conditionis instar obtinet.

LVII. IDEM *lib.III.responsorum.*

CVm indebitum impuberis nomine tutor numerauit: impuberis condictio est. Creditor, ut procuratori suo debitũ redderetur, mandauit. maiore pecunia soluta, procurator indebiti caussa conueniretur. quod si nominatim, ut maior pecunia solueretur, delegauit: indebiti cum eo, qui delegauit, erit actio. quæ non uidetur adempta, si frustra cum procuratore lis fuerit instituta.

LVIII. IDEM *lib.IX. responsorum.*

SEruo manumisso fideicommissum ita reliquit, si ad libertatem ex testamento peruenerit. is post acceptam sine iudice pecuniam, ingenuus pronunciatus est. indebiti fideicommissi repetitio erit.

LIX. IDEM *lib.II.definitionum.*

SI fideiussor iure liberatus, soluerit errore pecuniam: repetenti non oberit. Si uero reus promittendi per errorem & ipse postea pecuniam soluerit, non repetet: cum prior solutio, quæ fuit irrita, nec naturale uinculum dissoluit, nec ciuile, si reus promittendi tenebatur.

Paulus

LX. PAVLVS *lib.III.quæstionum.*

IVlianus uerum debitorem post litem contestatam, manente adhuc iudicio, negabat soluentẽ repetere posse: quia nec absolutus, nec condemnatus repetere posset. licet enim absolutus sit, natura tamen debitorem manere: similemq; esse ei dicit, qui ita promisit, siue nauis ex Asia uenerit, siue nõ uenerit: quia ex una caussa alterius solutionis origo proficiscitur. Vbi autem quis, quod pure debet, sub conditione nouandi animo promisit: pleriq; putant, pendente nouatiõe solutum repeti posse: quia ex qua obligatione soluat, adhuc incertũ sit. idemq; esse, ac si diuersas personas ponas eandem pecuniam pure, & sub conditione nouandi animo promisisse. Sed hic dissimile est. in stipulatiõe enim pura & conditionali eundem debiturum certum est.

LXI. SCAEVOLA *lib.V.responsorum.*

TVtores pupilli quibusdam creditoribus patris ex patrimonio paterno soluerunt: sed postea non sufficientibus bonis, pupillum abstinuerunt. quæritur, an quod amplius creditoribus per tutores pupilli solutum est: uel totum, quod acceperunt, restituere debeant? Respondi. si nihil dolo tutoris factum esset, tutori quidem uel pupillo non deberi: creditoribus autem alijs in id, quod amplius sui debiti solutũ est, teneri.

LXII. MAETIANVS *lib.IIII. fidei cõmissorum.*

FIdeicommissum in stipulatione deductum, tam et si non debitũ fuisset: quia tamen à sciente fidei explendæ caussa, pmissum esset, debetur.

LXIII. CAIVS *lib.singulari de casibus.*

NEratius casum refert, ubi si quis id, quod soluerit, repetere non possit, quasi debitũ dederit, nec tamẽ liberetur: ueluti si is, qui cũ certum hominem deberet, statuliberũ dederit. nam ideo eum nõ liberari, quia non in plenum stipulatoris hominem fecerit: nec tamen repetere eum posse, quod debitum dederit.

LXIIII. TRIPHONINVS *lib.VIII. disputationum.*

SI quod dominus seruo debuit, manumisso soluit: quamuis existimaret ei se aliqua actione teneri, tamen repetere non poterit: quia naturale debitum agnouit. Vt enim libertas naturali iure continetur, & dominatio ex gentium iure introducta est: ita debiti uel non debiti ratio in condictione naturaliter intelligenda est.

LXV. PAVLVS *lib.VIII. ad Plautium.*

IN summa (ut generaliter de repetitione tractemus) sciendum est dari, aut ob transactionem, aut ob caussam, aut ꝓpter conditionem, aut ob rem, aut indebitum. in quibus omnibus quæritur de repetitione. Et quidem quod transactiõis nomine datur: licet res nulla media fuerit, non repetitur. nam si lis fuerit; hoc ipsum, quod à lite disceditur,

Universidad de Deusto Biblioteca

cauſſa uidetur eſſe. Sin autem euidens calumnia detegitur: & tranſactio imperfecta eſt, & repetitio dabitur. Id quoq; quod ob cauſſam datur, puta quod negocia mea adiuta ab eo putani, licet non ſit factum: quia donare uolui (quamuis falſò mihi perſuaſerim) repeti non poteſt. Sed & agere per conditionem propter conditionem legati, uel hæreditatis (ſiue non ſit mihi legatum, ſiue ademptum ſit legatum) poſſum, ut repetam, quod dedi: quoniam non contrahendi animo dederim: quia cauſſa, propter quam dedi, non eſt ſecuta. Idem & ſi hæreditatem adire nolui, uel non potui. non idem poteſt dici, ſi ſeruus meus ſub conditione hæres inſtitutus ſit, & ego dedero, deinde manumiſſus adierit. nam hoc caſu ſecuta eſt res. Quod ob rem datur, ex bono & æquo habet repetitionem: ueluti ſi dem tibi, ut aliquid facias, nec feceris. Ei, qui indebitum repetit, & fructus, & partus reſtitui debent, deducta impenſa. In frumento indebito ſoluto, & bonitas eſt repetenda: & ſi conſumpſit frumentum, precium repetit. ſic & habitatione data, pecuniam condicam: non quidem quanti locare potui, ſed quanti tu conducturus fuiſſes. Si ſeruum indebitum tibi dedi, eumq; manumiſisti: ſi ſciens hoc feciſti, teneberis ad precium eius. ſi neſciens: non teneberis, niſi ppter operas eius liberti, & ut hæreditatem eius reſtituas.

aliâs *homini. Indebitũ eſt non tantum, quod * omnino non debetur: ſed & quod alij debetur, ſi alij ſoluatur: aut ſi id, quod alius debebat, alius quaſi ipſe debeat, ſoluat.

LXVI. PAPINIANVS *lib. VII. quæſtionum.*

HAec condictio ex bono & æquo introducta, quod alterius apud alterum ſine cauſſa depræhenditur, reuocare conſueuit.

LXVII. SCAEVOLA *lib. V. digeſtorum.*

STichus teſtamento eius, quem dominum ſuum arbitrabatur, libertate accepta, ſi decem annis ex die mortis annuos decem hæredibus præſtitiſſet: per octo annos præfinitam quantitatem, ut iuſſus erat, dedit. poſtmodum, quàm ſe ingenuum comperit, nec reliquorum annorum dedit, & pronunciatus eſt ingenuus. quæſitum eſt, an pecuniam, quam hæredibus dedit, ut indebitam datam repetere, & qua actione poſſit? Reſpõdi. ſi eam pecuniam dedit, quæ neq; ex operis ſuis, neq; ex re eius, cui bona fide ſeruiebat, quæſita ſit: poſſe repeti. Tutor creditori pupilli ſui plus, quàm debebatur, exſoluit: & tutelæ iudicio pupillo non imputauit. quæro, an repetitionem aduerſus creditorem haberet? Reſpõdi, habere. Titius, cũ multos creditores haberet, in quibus & Seiũ: bona ſua priuatim uẽditione facta Mæuio conceſſit, ut ſatis creditoribus faceret. Sed Mæuius ſoluit pecuniã Seio tanq; debitam, quæ iam à Titio fuerat ſoluta. quæſitum eſt, cum poſtea reperiantur apochæ apud Titium debitorem partim ſolutæ pecuniæ: cui magis repetitio pecu-

peciniæ indebitæ ſolutæ cõpetit: Titio debitori, an Mæuio, qui in rem ſuam procurator factus eſt? Reſpondi ſecundum ea, quæ pponerẽtur: ei, qui poſtea ſoluiſſet. Item quæſitum eſt, an pactum, quod in partionibus adſcribi ſolet in hunc modum, EX HOC CONTRACTV NVLLAM IN SE CONTROVERSIAM AMPLIVS ESSE, impediat repetitionem? reſpondi, nihil proponi, cur impediret. Lucius Titius Caio Seio minori annis uigintiquinq; pecuniã certam credidit, & ab eo aliquantulum uſurarum nomine accepit. Caij Seij minoris hæres aduerſus Publium Mæuium à præſide prouinciæ in integrum reſtitutus eſt, ne debitũ hæreditarium ſolueret: & nec quidquam de uſuris eiuſdem ſortis, quas Seius minor annis uigintiquinq; exſoluerat, repetendis tractatum apud præſidem, aut ab eo pronunciatum eſt. quæro, an uſuras, quas Caius Seius minor annis uigintiquinq;, quoad uiueret, creditori exſoluerat, hæres eius repetere poſſit? reſpondi ſecundum ea, quæ proponerentur, condici id, quod uſurarum nomine defunctus ſoluiſſet, non poſſe. Item quæro, ſi exiſtimes repeti non poſſe, an ex alio debito hæres eas retinere poſſit? reſpondi, ne hoc quidem.

DE CONDICTIONE SINE CAVSSA. Tit. VII.

VLPIANVS *lib. VI. ad Sabinum.*

ST & hæc ſpecies condictionis, ſi quis ſine cauſſa promiſerit, uel ſoluerit quid indebitum. qui autem promiſit ſine cauſſa, condicere quantitatem non poteſt, quam non dedit, ſed ipſam obligationẽ. Sed & ſi ob cauſſam promiſit, cauſſa tamen ſecuta non eſt: dicendum eſt, condictionem locum habere. Siue autem ab initio ſine cauſſa promiſſum eſt, ſiue fuit cauſſa promittendi, quæ finita eſt, uel ſecuta nõ eſt: dicendum eſt, condictioni locum fore. Conſtat id demũ poſſe condici alicui, quod uel non ex iuſta cauſſa ad eũ peruenit, uel redit ad nõ iuſtam cauſſam.

II. IDEM *lib. VIII. ad edictum.*

SI fullo ueſtimenta lauanda conduxerit, deinde amiſſis eis, domino precium ex locato conuentus præſtiterit, poſteaq; dominus inuenerit ueſtimenta: qua actione debeat conſequi precium, quod dedit? & ait Caſſius, eum non ſolum ex conducto agere, uerum & condicere domino poſſe. ego puto ex conducto omnimodo eum habere actionem. an autem & condicere poſſit, quæſitum eſt, quia non indebitum dedit? niſi forte, quaſi ſine cauſſa ei datum ſit, putamus condici poſſe. Etenim ueſtimentis inuentis, quaſi ſine cauſſa datum uidetur.

III. IVLIANVS *lib. VIII. Digeſtorum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

QVi sine caussa obligantur, incerti condictione consequi possunt, ut liberentur. nec refert, omnem quis obligationem sine caussa suscipiat, an maiorẽ, quàm suscipere eum oporteat. nisi quod aliâs condictione id agitur, ut omni obligatione liberetur: aliâs, ut exoneretur, ueluti qui decem, pmisit. nam si quidẽ nullam caussam, pmittendi habuit: incerti cõdictione consequit, ut tota stipulatio acceptò fiat. at si cũ quinq; pmittere deberet, decẽ, pmisit: incerti cõdictione cõsequitur, ut in qnq; liberetur. IIII. AFRICANVS *lib. VIII. quæstionum.*

NIhil refert, utrum ne ab initio sine caussa quid datũ sit, an caussa, propter quam quid datum est, secuta non sit.

V PAPINIANVS *lib. XI. quæstionum.*

AVunculo nuptura pecuniam in dotem dedit, neq; nupsit. an eam dem repetere possit, quæsitũ est? dixi, cũ ob turpẽ caussam dantis & accipientis pecunia numeretur, cessare cõdictionẽ: & in delicto pari potiorẽ esse caussam possessoris. quã rationẽ fortassis aliquẽ secutũ respondere, non habiturã mulierem condictionẽ. Sed recte defendi, non tam turpẽ caussam in ,pposito, quàm nullam fuisse: cum pecunia, quæ daretur, in dotẽ cõuerti nequiret. nõ enim stupri, sed matrimonij gratia datam esse. Nouerca priuigno, nurus socero pecuniam dotis nomine dedit, neq; nupsit. cessare condictio prima facie uidetur, quoniam in re gentium incestũ committitur. atquin magis in ea specie nulla caussa dotis dandæ fuit. condictio igitur competit.

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM LIBER XIII.

DE CONDICTIONE FVRTIVA. Tit. I.

VLPIANVS *lib. XX. ad Sabinum.*

IN RE furtiua soli domino condictio competit.

II. POMPONIVS *lib. XVI. ad Sabinum.*

COndictione ex caussa furtiua & furiosi & infantes obligantur, cum hæredes necessarij exstiterunt: quamuis cum eis agi non possit.

III. PAVLVS *lib. XVIII. ad Sabinum.*

SI condicatur seruus ex caussa furtiua, id uenire in cõdictione certũ est, quod interfit agẽtis: ueluti si hæres sit institutus, & periculũ subeat dominus hæreditatis pdendæ, quod Iulianus scribit. Item si mortuũ hoiem condicat: consecuturum ait preciũ hæreditatis.

Vlpia-

IIII. VLPIANVS *lib. XX. ad Sabinum.*

SI seruus uel filiusfamilias furtũ commiserit: condicendũ est domino id, q̃d ad eum peruenit. In residuum aũt noxæ seruũ dominus dedere potest.

V. PAVLVS *lib. XVIII. ad Sabinum.*

EX furtiua caussa filiofamilias condici potest. Nunquam enim ea condictione alius, quàm qui fecit, tenetur, aut hæres eius.

VI. VLPIANVS *lib. XIII. ad edictum.*

PRoinde & si ope & consilio alicuius furtum factũ sit: condictione non tenebitur, & si furti teneatur.

VII. IDEM *lib. XLII. ad Sabinum.*

SI pro furto damnũ decisum sit, condictionem non impediri, certissimum est. Decisione em furti quidẽ actio, non aũt condictio tollitur. Furti actio pœnam petit legitimam, cõdictio rem ipsam. ea res facit, ut neq; furti actio per cõdictionẽ, neq; condictio per furti actionẽ cõsumatur. is itaq;, cui furtũ factum est, habet actionẽ furti, & condictionẽ, & uindicationẽ. habet & ad exhibendum actionẽ. Condictio rei furtiuæ, quia rei habet persecutionẽ, hæredẽ quoq; furis obligat: nec tantum si uiuat seruus furtiuus, sed etiã si decesserit. sed & si apud furis hæredem diem suũ obijt seruus furtiuus, uel non apud ipsum, post mortẽ tamen furis: dicendum est, condictionem aduersus hæredem durare. Quæ in hæredem diximus, eadem erunt & in cæteris successoribus.

VIII. IDEM *lib. XXVIII. ad edictum.*

IN re furtiua cõdictio ipsorum corporum competit. sed utrum tam diu, q̃ diu exstent: an uero & si desierint esse in rebus humanis? & si quidem obtulit fur: sine dubio nulla erit condictio. si non obtulit: durat condictio æstimationis eius. corpus enim ipsum præstari non potest.

Si ex caussa furtiua res condicatur, cuius tẽporis æstimatio fiat, quæritur? placet tamen id tempus spectandum, quo res unq; plurimi fuit: maxime cum deteriorem rem factam fur dando non liberatur. Semper enim moram facere fur uidetur. Nouissime sciendum, etiam fructus in hanc actionem uenire.

IX. IDEM *lib. X. ad edictum.*

IN condictione ex caussa furtiua non pro parte, quæ peruenit, sed in solidum tenemur: dum soli hæredes sumus. pro parte autem hæres, pro ea parte, pro qua hæres est, tenetur.

X. IDEM *lib. XX. ad edictum.*

SIue manifestus fur, siue nec manifestus sit, poterit condici. Ita demũ aũt manifestus fur condictione tenebitur, si deprehensa non fuerit à domino possessio eius. cæterum nemo furum condictione tenetur, postquam dominus adprehenderit. & ideo Iulianus (ut procedit in

Universidad de Deusto Biblioteca

fure manifesto tractare) de condictione ita proponit: furem deprehensum aut occidisse, aut fregisse, aut effudisse id, quod interceperat. Ei quoq; qui ui bonorum raptorum tenetur, condici posse, Iulianus libro uigesimo secundo digestorum significat. Tamdiu autem condictioni locus erit, donec domini facto dominium eius rei ab eo recedat. & ideo si eam rem alienauerit, condicere non poterit. Vnde Celsus libro duodecimo digestorum scribit: si rem furtiuam dominus pure legauerit furi: hæredem eius condicere nõ posse. Sed & si nõ ipsi furi, sed alij: item dicendum est, cessare condictionem: quia dominium facto testatoris, id est domini, discessit.

XI. PAVLVS *lib.XX. ad edictum.*

SEd nec legatarius condicere potest. ei enim competit condictio, cui res subrepta est, uel hæredi eius. sed uindicare rem legatã ab eo potest.

XII. VLPIANVS *lib.XX. ad edictum.*

ET ideo eleganter Marcellus definit libro septimo. ait enim. si res mihi subrepta, tua remaneat: condices. Sed & si dominium nõ facto tuo amiseris: æque condices. In communi igitur re eleganter ait interesse, utrum tu prouocasti communi diuidundo iudicio, an prouocatus es: ut si tu prouocasti communi diuidundo iudicio, amiseris condictionem. si prouocatus es, retineas. Neratius libris Membranarũ Aristonem existimasse refert: eum, cui pignori res data est, incerti condictione acturum, si ea subrepta sit.

XIII. PAVLVS *lib.XX. ad edictum.*

EX argento subrepto pocula facta condici posse, Fulcinius ait. ergo in condictione poculorum etiam cælaturæ æstimatio fit, quæ impensa furis facta est: quemadmodũ si infans subreptus adoleuerit, æstimatio fit adolescentis; quamuis cura & sumptibus eius furis creuerit.

XIIII. VLPIANVS *lib.XXII. ad edictum.*

SI seruus furtiuus sub conditione legatus fuerit: pendente ea, hæres condictionem habebit. & si lite contestata conditio extiterit: absolutio sequi debebit perinde, ac si idem seruus sub conditione liber esse iussus fuisset, & lite cõtestata conditio exstitisset. nam nec petitoris iam interest hominẽ recipere. & hæc, si res sine dolo malo furis eius esse desiit. Quod si pendente conditione iudicetur: iudex æstimare debebit, quanti emptorem inuenerit. Cauere autem ex hac actione petitor ei, cum quo agitur, non debebit. Boue subrepto & occiso, condictio & bouis, & corij, & carnis domino competit: scilicet si & corium, & caro contrectata fuerint. cornua quoq; condicentur. Sed si dominus condictione bouis precium consecutus fuerit, & postea aliquid eorum, de quibus supra dictum est, condicet; omnimodo exceptione submouebitur.

Contra

Contra si corium condixerit, & precium eius consecutus, bouem condicet: offerente fure precium bouis, detracto precio corij, doli mali exceptione submouebitur. Idem iuris est uuis subreptis. nam & mustum & uinacia condici iure possunt.

XV. CELSVS *lib.XII. digestorum.*

QVod ab alio seruus subripuit, eius nomine liber factus furti tenetur: condici autem ei non potest, nisi liber contrectauerit.

XVI. POMPONIVS *lib.XX. ad Q. Mutium.*

QVi furtum committit, uel re commodata, uel deposita utendo: condictione quoq; ex furtiua caussa obstringitur. quæ differt ab actione cõmodati in hoc: qd' etiã si sine dolo malo & culpa eius interierit res, condictione tamen tenetur: cum in commodati actione non facile ultra culpam, & in depositi ultra dolum malum teneatur is, cum quo agetur.

XVII. PAPINIANVS *lib.XIII. quæstionum.*

PArui refert ad tollendam condictionem, offeratur seruus furtiuus, an in aliud nomen, aliumq; statum * obligationis transferatur. Nec me mouet, præsens homo fuerit, nécne: cum mora, quæ ueniebat ex furto, ueluti quadam delegatione finiatur.

* aliàs obligatio.

XVIII. SCAEVOLA *lib.III. quæstionum.*

QVoniam furtum fit, cum quis indebitos numos sciens acceperit: uidendum est, si procurator suos numos soluat, an ipsi furtum fiat. & Pomponius libro septimo epistolarum, ipsum condicere ait ex caussa furtiua. sed & me condicere, si ratum habeam, quod indebitum datum sit. sed altera condictione alteram tolli.

XIX. PAVLVS *lib.III. ad Neratium.*

IVlianus ex persona filiæ, quæ res amouit, dandam in patrem condictionem in peculium, respondit.

XX. TRIPHONINVS *lib.V. disputationum.*

LIcet fur paratus fuerit excipere condictionem, & per me steterit, dum in rebus humanis res fuit, condicere eam, postea autem peremptа est: tamen durare condictionem ueteres uoluerunt: quia uideretur, qui primo inuito domino rem contrectasset, semper in restituenda ea, quam nec debuit auferre, moram facere.

DE CONDICTIONE EX LEGE. Tit. II.

I. PAVLVS *lib.II. ad Plautium.*

SI obligatio noua lege introducta sit, nec cautum sit, eadem lege, quo genere actionis experiamur: ex lege agendum est.

De

Universidad de Deusto Biblioteca

DE CONDICTIONE *TRITICIARIA. Tit. III.

*aliâs Triticiana.

VLPIANVS *lib.* VIII. *ad edictum.*

QVi certam pecuniam numeratam petit, ille actione utitur, si certum petatur. qui autem alias res: per triticiariam condictionem petet. & generaliter dicendum est: oés res per hanc condictionem peti, quæ sunt, præter pecuniam numeratam: siue pondere, siue mensura constent, siue mobiles sint, siue soli. quare fundũ quoq; per hãc actionẽ petimus, & si uectigalis sit: siue etiam ius stipulatus quis sit, ueluti usumfructum, uel seruitutem utrorumq; prædiorum. Rem autem suam per hanc actionem nemo petet, nisi ex caussis, quibus potest: ueluti ex caussa furtiua, uel mobili re ui abrepta.

II. IDEM *lib.* IX. *ad Sabinum.*

SEd & ei, qui ui aliquem de fundo deiecit, posse fundum condici, Sabinus scribit. & ita etiam Celsus. sed ita, si dominus sit, qui deiectus condicat. Cæterum si non sit: possessionem eum condicere, Celsus ait.

III. IDEM *lib.* XI. *ad edictum.*

IN hac actione si quæratur: res, quæ perita est, cuius temporis æstimationem recipiat? uerius est, quod Seruius ait, condemnationis tempus spectandum. si uero desierit esse in rebus humanis: mortis tempus, sed ἐν πλάτει secundum Celsum erit spectandum. non enim debet nouissimum uitæ tempus æstimari: ne ad exiguum precium æstimatio redigatur, in seruo forte mortifere uulnerato. in utroq; autem, si post moram deterior res facta sit, Marcellus scribit libro uicesimo, habendam æstimationem, quanti deterior res facta sit. & ideo si quis post moram seruum eluscatum dederit, nec liberari eum. quare ad tempus moræ in his erit reducenda æstimatio.

IIII. CAIVS *lib.* VIII. *ad edictum prouinciale.*

SI merx aliqua, quæ certo die dari debebat, petita sit: (ueluti uinum, oleum, frumentum) tanti litem æstimandam, Cassius ait, quanti fuisset eo die, quo dari debuit. si de die nihil conuenit: quanti tunc, cũ iudicium acciperetur. Idemq; iuris in loco esse: ut primũ æstimatio sumatur eius loci, quo debuit dari. si de loco nihil conuenit: is locus spectaretur, quo peteretur. quod & de cæteris rebus iuris est.

DE EO QVOD CERTO LOCO DARI oportet. Tit. IIII.

Caius

CAIVS *lib.* VIII. *ad edictum prouinciale.*

ALio loco, quàm in quem sibi dari quisq; stipulatus esset, nec uidebatur agendi facultatẽ competere: sed quia iniquum erat, si promissor ad eum locum, in quem daturum se promisisset, nunquam accederet (quod uel data opera faceret, uel quia alijs locis necessariò distringeretur) non posse stipulatorem ad suum peruenire: ideo uisum est, utilem actionem in eam rem comparare.

II. VLPIANVS *lib.* XXV. *ad edictum.*

ARbitraria actio utriusq; utilitatem continet, tam actoris, quàm rei. quod si rei interest: minoris fit pecuniæ condemnatio, quàm intentatum est. at si actoris: maioris. Hæc autem actio ex illa stipulatione uenit, ubi stipulatus sum à te, Ephesi decem dari. Si quis Ephesi decem, aut Capuæ hominem dari stipulatus, experiatur: non debet detracto altero loco expiri, ne auferat loci utilitatẽ reo. Scæuola libro decimoquinto quæstionum ait, non utiq; ea, quæ tacite insunt stipulationibus, semper in rei esse potestate: sed quid debeat esse in eius arbitrio, an debeat non esse. & ideo nec locũ esse. Qui Stichum aut Pamphilum promittit: eligere posse, quod soluat, quàm diu ambo uiuunt. cæterum ubi alter decessit: exstingui eius electionem, ne sit in arbitrio eius, an debeat: dum non uult uiuum præstare, quem solum debet. Quare & in proposito eum, qui promisit Ephesi aut Capuæ, si fuerit in eius arbitrio, ubi ab eo petatur, conueniri non potuisse. semper enim alium locum electurum. sic euenire, ut sit in ipsius arbitrio, an debeat. quare putat, posse ab eo peti altero loco & sine loci adiectione. damus igitur actori electionem petitionis. Et generaliter definit Scæuola petitorẽ electionem habere, ubi petat: reũ, ubi soluat: sed ante petitionem. Proinde mixta (inquit) rerum alternatio locorum alternationi, ex necessitate facit actoris electionem & in re propter locum. alioquin tollis ei actionem, dum uis reseruare reo optionem. Si quis ita stipuletur, Ephesi & Capuæ? hoc agit, ut Ephesi partem, & Capuæ partem petat. Si quis insulam fieri stipuletur, & locum non adijciat: non ualet stipulatio. Qui ita stipulatur, Ephesi decem dari? si ante diem, quàm Ephesum peruenire possit, agat: perperam ante diem agit. quia & Iulianus putat, diẽ tacite huic stipulationi inesse. quare uerum puto, quod Iulianus ait: eum, qui Romæ stipulatur, hodie Carthagini dari? non utiliter stipulari. Idem Iulianus tractat: an is, qui Ephesi sibi aut Titio dari stipulatus est, si alibi Titio soluatur, nihilominus possit intendere, sibi dari oportere. & scribit, liberationem non contigisse: atq; ideo peti posse, quod interest. Marcellus aũt & aliâs tractat,

Universidad de Deusto Biblioteca

& apud Iulianũ notat posse dici, & si mihi alibi soluatur, liberationem contigisse, quamuis inuitus accipere non cogar. planè si non contingat liberatio: dicẽdum ait, superesse petitionem integræ summæ: quemad modum si quis insulam alibi fecisset, quàm ubi promiserat, in nihilum liberaretur. sed mihi uidetur summæ solutio distare à fabrica insulæ: & ideo quod interest solum petendum. Nunc de officio iudicis huius actionis loquendum est: utrum quantitati cõtractus debeat seruire, an uel excedere, uel minuere quantitatẽ debeat: ut si interfuisset rei, Ephesi potius soluere, quàm eo loco, quo cõueniebatur, ratio eius habeatur. Iulianus Labeonis opinionẽ secutus, etiam actoris habuit rationem: cuius interdum potuit interesse, Ephesi recipere. itaq; utilitas quoq; actoris ueniet. quid enim si traiecticiam pecuniam dederat, Ephesi receptu rus, ubi sub pœna debebat pecuniam, uel sub pignoribus: & distracta pignora sunt, uel pœna cõmissa mora tua? uel aliquid fisco debebatur, & res stipulatoris uilissimo distracta est? In hanc arbitrariam quod interfuit ueniet, & quidem ultra legitimum modum usurarum. quid si merces solebat comparare, an & lucri ratio habeatur, nõ solius damni? puto & lucri habendam rationem.

III. CAIVS *lib. X. ad edictum prouinciale.*

IDeo in arbitrium iudicis refertur hæc actio, quia scimus, quàm uaria sint precia rerũ per singulas ciuitates regionesq; maxime uini, olei, frumenti. pecuniarũ quoq; licet uideatur una & eadem potestas ubiq; esse: tamen alijs locis facilius & leuibus usuris inueniuntur, alijs difficilius & grauibus usuris.

IIII. VLPIANVS *lib. XXV. ad edictum.*

QVod si Ephesi peteẽ; ipsa sola summa petetur, nec amplius quid: nisi si quid stipulatus est, uel si tẽporis utilitas interuenit. Interdũ iudex, qui ex hac actione cognoscet (cũ sit arbitraria) absoluere reũ debet: cautione ab eo exacta, de pecunia ibi soluenda, ubi promissa est. quid enim si ibi uel oblata pecunia actori dicatur, uel deposita, uel ex facili soluenda: nõme debebit interdum absoluere? in summa æquitatem ante oculos habere debet iudex, qui huic actioni * additus est.

*aliãs. addictus. als. in hãc actionem additus.

V. PAVLVS *lib. XX. ad edictum.*

SI hæres à testatore iussus sit certo loco quid dare, arbitraria actio cõpetit.

VI. POMPONIVS *lib. III. ad Sabinum.*

ET si mutua pecunia data fuerit, ut certo loco reddatur.

VII. PAVLVS *lib. XX. ad edictum.*

IN bonæ fidei iudicijs, etiam si in contrahendo conuenit, ut certo loco quid præstetur: ex empto, uel uendito, uel depositi actio competit, non arbitraria. si tamen certo loco conditurum se quis stipulatus sit: hac actione utendũ erit.

Afri

VIII. AFRICANVS *lib. III quæstionum.*

CEntum Capuæ dari stipulatus, fideiussorem accepisti. ea pecunia ab eo similiter, ut ab ipso promissore, peti debebit: id est, ut si alibi, quàm Capuæ petantur, arbitraria agi debeat: lisq; tanti æstimetur, quanti eius uel actoris interfuit eam summam Capuæ potius, quàm alibi solui. nec oportebit (quod forte per reum steterit, quo minus tota centum Capuæ soluerentur) obligationem fideiussoris augeri. neq; enim hæc caussa recte comparabitur obligationi usurarum. ibi enim duæ stipulationes sunt, hic tantũ una pecuniæ creditæ: circa cuius exsecutionem æstimationis ratio arbitrio iudicis cõmittitur. eiusq; differentiæ manifestissimum argumentum esse puto: quod si post moram factam pars pecuniæ soluta sit, & reliquum petatur: officium iudicis tale esse debeat, ut æstimet, quanti actoris intersit, eam dũtaxat summã, quæ peteretur, Capuæ solutam esse.

IX. VLPIANVS *lib. I. ad Sabinum.*

IS qui certo loco dare promittit, nullo alio loco, quàm in quo promisit, soluere inuito stipulatore potest.

X. PAVLVS *lib. V. ad Sabinum.*

SI post moram factam, quo minus Capuæ solueretur, cum arbitraria uellet agere, fideiussor acceptus sit eius actionis nomine: uideamus, ne ea pecunia, quæ ex sententia iudicis accedere potest, non debeatur, nec sit in obligatione: adeo, ut nunc quoq; forte soluta, uelut si Capuæ petatur, arbitrium iudicis cesset. nisi quis dicat, si iudex centum & uiginti condemnare debuerit: centum solutis ex uniuersitate, tam ex sorte, quàm ex pœna solutum uideri: ut supersit petitio eius, quod excedit sortem, & accedat pœna pro eadem quantitate. quod non puto admittendum: tanto magis, quod creditor accipiendo pecuniam, etiam remisisse pœnam uideatur.

DE CONSTITVTA PECVNIA. Tit. V.

VLPIANVS *lib. LV. ad edictum.*

HOc edicto prætor fauet naturali æquitati, qui constituta ex consensu facta custodit, quoniam graue est fidem fallere. Ait prætor. QVI PECVNIAM DEBITAM CONSTITVIT. QVI sic accipiendum est, QVAE'VE. nam & mulieres de constituta tenentur, si non intercesserint. De pupillo & si nihil sit expressum edicto: attamen sine tutoris authoritate constituendo non obligatur. Sed si filiusfamilias constituerit, an teneatur, quæritur. sed puto uerum, & ipsum constituentem

 teneri

Universidad de Deusto Biblioteca

teneri,& patrem de peculio. Eum, qui inutiliter ſtipulatus eſt, cum ſtipulari uoluerit,non conſtitui ſibi:dicendum eſt, de conſtituta experiri non poſſe:quoniam non animo conſtituentis,ſed promittentis factum ſit. An poſſit aliud conſtitui, quàm quod debetur, quæſitum eſt:ſed cum iam placet, rem pro re ſolui poſſe:nihil prohibet, & aliud pro debito conſtitui.deniq; ſi quis centum debens,frumẽtum eiuſdem precij conſtituat:puto ualere conſtitutum. Debitum autem ex qua cunq; cauſſa poteſt conſtitui:id eſt,ex quocunq; contractu,ſiue certi, ſiue incerti:& ſi ex cauſſa emptionis quis precium debeat, uel ex cauſſa dotis,uel ex cauſſa tutelæ,uel ex quocunq; alio contractu. Debitum autem uel natura ſufficit. ſed & is,qui honoraria actione,non iure ciuili obligatus eſt,conſtituendo tenetur.uidetur enim debitum,& quod iure honorario debetur. ideo & pater & dominus de peculio obſtricti, ſi conſtituerint,tenebuntur uſq; ad eam quantitatem,quæ tunc fuit in peculio, cum conſtituebatur. cæterum ſi plus ſuo nomine conſtituant: non tenentur in id,quod plus eſt.

II. IVLIANVS *lib.*II.*digeſtorum.*

QVod ſi filij nomine conſtituerit ſe decem ſoluturum:quamuis in peculio quinq; fuerint,de conſtituta in decem tenebitur.

III. VLPIANVS *lib.*LV.*ad edictum.*

QVod ſi maritus plus cõſtituit ex dote, quàm facere poterat: quia debitum conſtituit, in ſolidum quidem tenetur, ſed mulieri in quantũ facere poteſt condemnatur. Si quis aũt conſtituerit,quod iure ciuili debebat,iure prætorio non debebat (*id eſt per exceptionẽ) an conſtituendo teneatur,quæritur:& eſt uerum (ut Pomponius ſcribit) eum non teneri: quia debita iuribus non eſt pecunia, quæ conſtituta eſt. Si is,qui iure ciuili & prætorio debebat,in diem ſit obligatus: an conſtituendo teneatur:& Labeo ait teneri.quam ſententiam & Pedius probat.& adijcit Labeo:uel propter has potiſſimum pecunias, quæ nõdum peti poſſunt,conſtituta inducta.quam ſententiã non inuitus probarim.habet enim utilitatem: ut ex die obligatus, conſtituendo ſe eadem die ſoluturum,teneatur.

*aliâs deeſt.

IIII. PAVLVS *lib.* V. *ad edictum.*

SEd & ſi *citeriore die conſtituat ſe ſoluturum,ſimiliter tenetur.

*aliâs citiore.

V. VLPIANVS *lib.*LV.*ad edictum.*

EVm,qui Epheſi promiſit ſe ſoluturum:ſi cõſtituat alio loco ſe ſoluturũ,teneri conſtat. Iulianus legatum Romæ conſtituentẽ, quod in prouincia acceperat,putat conueniri debere.quod & uerũ eſt. ſed ſi cum non Romæ eſſet,ſed in prouincia,adhuc conſtituit ſe Romæ ſoluturum:denegatur in eum actio de conſtituta. Quod exigimus, ut

ut ſit debitum, quod conſtituitur: in rem exactum eſt,nõ utiq; ut is,cui conſtituitur,creditor ſit. nam & quod ego debeo,tu conſtituendo,teneberis:& quod tibi debetur,ſi mihi cõſtituatur,debetur. Iulianus q̃q; libro undecimo ſcribit. Titius epiſtolã ad me talem emiſit. Scripſi ſecundum mandatum Seij, ſi quid tibi debitum adprobatum fuerit, me tibi cauturum,& ſoluturum ſine controuerſia. tenetur Titius de conſtituta pecunia. Sed & ſi quis conſtituerit,alium pro ſe ſoluturum,non ſe pro alio:non tenetur.& ita Pomponius libro octauo ſcribit. Item ſi mihi conſtituas te ſoluturũ:teneberis.quod ſi mihi conſtitueris,Sempronio te ſoluturum:non teneberis. Iulianus libro undecimo digeſtorum ſcribit,procuratori conſtitui poſſe.quod Pomponius ita interpretatur:ut ipſi procuratori conſtituas te ſoluturum, non domino.

Item tutori pupilli conſtitui poteſt, & actori municipum,& curatori furioſi.ſed & ipſi conſtituentes tenebuntur. Si actori municipũ, uel tutori pupilli,uel curatori furioſi,uel adoleſcentis ita conſtituatur: municipibus ſolui,uel pupillo,uel furioſo,uel adoleſcẽti:utilitatis gratia puto dandã municipibus, uel pupillo,uel furioſo, uel adoleſcenti utilem actionẽ. Seruo quoq; conſtitui poſſe conſtat:etſi ſeruo conſtituatur, domino ſolui,uel ipſi ſeruo:qualẽ qualem domino ſeruũ obligationẽ adquirere. VI. PAVLVS *lib.*II.*ſententiarum.*

IDem eſt,& ſi ei,qui bona fide mihi ſeruit,conſtitutum fuerit.

VII. VLPIANVS *lib.*LV.*ad edictum.*

SEd & ſi filiofamilias conſtituatur:ualet conſtitutum. Si mihi aut Titio ſtipuler: Titio conſtitui ſuo nomine non poſſe, Iulianus ait: quia non habet petitionem,tametſi ſolui ei poſſit.

VIII. PAVLVS *lib.* XV. *ad edictum.*

SI uero mihi aut Titio conſtitueris te ſoluturum: mihi cõpetit actio. quod ſi poſtea,quàm ſoli mihi te ſoluturum cõſtituiſti,ſolueris Titio:nihilominus mihi teneberis.

IX. PAPINIANVS *lib.*VIII.*quæſtionum.*

TItius tamen indebiti conditione tenebitur: ut quod ei perperã ſolutum eſt,ei,qui ſoluit,reddatur.

X. PAVLVS *lib.*XV. *ad edictum.*

IDẽ eſt,& ſi ex duobus reis ſtipulandi poſt alteri conſtitutũ,alteri poſtea ſolutũ eſt:quia loco eius,cui iam ſolutũ eſt, haberi debet is,cui cõſtituitur. XI. VLPIANVS *lib.*IX.*ad edictum.*

HActenus igit̃ cõſtitutũ ualebit: ſi, quod cõſtituitur, debitũ ſit:etiã ſi nullus appareat, q̃ interim debeat.utputa ſi ante aditã hæreditatẽ debitoris,uel capto eo ab hoſtibus,cõſtituat quis ſe ſoluturũ. nã & Pomponius ſcribit,ualere cõſtitutũ:q̃niã debita ea pecunia cõſtituta eſt.

Si quis centum aureos debens, ducentos cõstituat: in centum tantũmodo tenetur, quia ea pecunia debita est. ergo & is qui sortẽ & usuras, quæ non debebantur, constituit: tenebitur in sortem duntaxat.

XII. PAVLVS *lib. X. ad edictum.*

SEd & si decem debeantur, & decem, & Stichũ constituat: potest dici, decem tantummodo nomine teneri.

XIII. IDEM *lib. XX. ad edictum.*

SEd si quis uiginti debens, decem constituit se soluturum: tenebitur.

XIIII VLPIANVS *lib. IX. ad edictum.*

QVi autem constituit se soluturum, tenetur: siue adiecerit certam quantitatem, siue non. Si quis constituerit se pignus daturum: cum utilitas pignorum irrepserit, debet etiam hoc constitutũ admitti.

Sed & si quis certam personam fideiussuram pro se constituerit: nihilominus tenetur, ut Pomponius scribit. Quid tamẽ si ea persona nolit fideiubere? puto teneri eum, qui constituit: nisi aliud actũ est. Quid si ante decesserit? si mora interueniente: æquũ est teneri eum, qui constituit, uel in id quod interest, uel ut aliam personam nõ minus idoneam fideiubentem præster. Si nulla mora interueniente: magis puto nõ teneri. Constituere autem & præsentes & absentes possumus, sicut pacisci & per nuncium, & per nos metipsos, & quibuscunq; uerbis.

XV. PAVLVS *lib. X. ad edictum.*

ET licet libera persona sit, per quam tibi constituit: non erit impedimentum, quod per liberam personam adquirimus: quia ministerium tantummodo hoc casu præstare uidetur..

XVI. VLPIANVS *lib. XX. ad edictum.*

SI duo quasi duo rei constituerimus: uel cum altero agi poterit in solidũ. Sed & certo loco & tempore cõstituere quis potest: nec solũ eo loco petere, ubi ei constitutum est, sed exemplo arbitrariæ actionis ubiq; potest. Ait prætor. SI APPAREAT EVM, QVI CONSTITVIT, NEQVE SOLVISSE, NEQVE FECISSE, NEQVE PER ACTOREM STETISSE, QVO MINVS FIERET, QVOD CONSTITVTVM EST. Ergo si non steterit per actorem: tenet actio, etiam si per rerum naturam steterit. sed magis dicendum est, subuenire reo debere. Hæc autẽ uerba prætoris, NEQVE FECISSE, utrum ad tempus cõstituti pertineant, an uero usq; ad litis contestationem trahamus, dubitari potest. & puto ad tempus constituti.

XVII. PAVLVS *lib. XX. ad edictum.*

SEd & si alia die offerat, nec actor accipere uoluit, nec ulla iusta caussa fuit non accipiendi: æquum est, succurri reo, aut exceptione, aut iusta interpretatione: ut factum actoris usq; ad tempus iudicij ipsi noceat: ut illa

ut illa uerba NEQVE FECISSE hoc significent, ut neq; in diem, in quem constituit, fecerit, neq; postea.

XVIII. VLPIANVS.

ITẽ illa uerba prætoris, NEQVE PER ACTOREM STETISSE, eandem recipiunt dubitationem. & Pomponius dubitat: si forte ad diem constituti per actorem non steterit, an ante steterit, uel postea? & puto, & hæc ad diem constituti referenda. proinde si ualetudine impeditus, aut ui, aut tẽpestate peritor non uenit: ipsi nocere Pomponius scribit. Quod adijcitur, EAMQVE PECVNIAM, CVM CONSTITVEBATVR, DEBITAM FVISSE: interpretationem plenioré exigit. Nam primũ illud efficit, ut si quid tunc debitum fuit, cum constitueretur, nunc non sit: nihilominus teneat constitutum, quia retrorsum se actio refert. proinde & temporali actione obligatum, constituendo Celsus & Iulianus scribũt teneri debere: licet post constitutum dies temporalis actionis exierit. quare etsi post tempus obligationis se soluturum constituerit, adhuc idem Iulianus putat: quoniam eo tempore constituerit, quo erat obligatus, licet in id tempus, quo non tenebitur. E're autem est hic subiungere, utrum pœnam contineat hæc actio, an rei persecutionem? & magis est (ut etiam Marcellus putat) ut rei persecutionẽ. Vetus fuit dubitatio, an qui hac actione egit, sortis obligationem consumat. & tutius est dicere: solutione potius ex hac actione facta liberationem contingere, nõ litis contestatione: quoniam solutio ad utranq; obligationem proficit.

XIX. PAVLVS *lib. VI. ad edictum.*

ID quod sub conditione debetur (siue pure, siue certo die constituat) eadem conditione suspenditur: ut existente conditiõe, teneatur: deficiẽte, utraq; actio depereat. sed is, qui pure debet, si sub cõditione constituat: inquit Pomponius, in hunc utilem actionẽ esse. Si pater uel dominus constituerit se soluturum, quod fuit in peculio: nõ minuetur peculium, ex quo ex ea caussa obstrictus esse cœperit. & licet interierit peculium, non tamen liberatur.

XX. IDEM *lib. III. ad Plautium.*

NEc enim quod crescit aut decrescit peculiũ, pertinet ad cõstitutoriam actionẽ.

XXI. IDEM *lib. XX. ad edictum.*

PRomissor Stichi post moram ab eo factam, mortuo Sticho, si constituerit se precium eius soluturum: tenetur. Si sine die constituas: potest quidem dici te non teneri, licet uerba edicti late pateant. alioquijn & confestim agi tecum poterit, si statim, ut constituisti, non solutas. sed modicum tempus statuendum est (non minus decem dierum) ut exactio celebretur. Constituto satis non facit, qui soluturum se constituis

constituit, scilicet si offerat satisdationem. Si quis autem constituat se satisfacturum, & fideiussorem, uel pignora det: non tenetur: quia nihil interest, quemadmodum satisfaciat.

XXII. IDEM *lib. VII. breuis edicti.*

SI post constituram tibi pecuniam, hæreditatem ex senatusconsulto Trebelliano restitueris: quoniam sortis petitionem transtulisti ad alium, deneganda est tibi pecuniæ constitutæ actio. idem est in hæreditatis possessore post euictam hæreditatem. sed magis est, ut fideicommissario, uel ei, qui euicit, decernenda sit actio.

XXIII. IVLIANVS *lib. XI. digestorum.*

PRomissor hominis homine mortuo, cum per eum staret, quo minus traderetur: & si hominem daturum se constituerit, de constituta pecunia tenebitur, ut precium eius soluat.

XXIIII. MARCELLVS *lib. singulari responsorum.*

TItius Seio epistolam emisit in hæc uerba. Remanserunt apud me quinquaginta ex credito tuo, ex contractu pupillorum meorum, quos tibi reddere debebo idibus Maij probos. quod si tibi ad diem supra scriptum nõ dedero: tunc dare debebo usuras tot. Quæro, an Lucius Titius in locum pupillorum ad cautionem reus successerit? Marcellus respondit si intercesserit stipulatio, successisse. Item quæro, an si nõ successisset, de constituta teneatur? Marcellus respondit, in sortem teneri. est enim humanior & utilior ista interpretatio.

XXV. PAPINIANVS *lib. VIII. quæstionum.*

ILlud aut illud debuit, & cõstituit alterum. an uel alterum, quod non constituit, soluere possit: quæsitum est? dixi non esse audiendum, si uelit hodie fidem constitutæ rei frangere. Si iureiurando delato, deberi tibi iuraueris: cum habeas eo nomine actionem, recte de constituta agis. sed & si non ultro detulero iusiurandum, sed referendi necessitate compulsus, id fecero: quia nemo dubitat modestius facere, qui referat, quàm qui ipse iuret: nulla distinctio adhibetur, tametsi ob tuam facilitatem ac meam uerecundiam subsecuta sit referendi necessitas.

XXVI. SCAEVOLA *lib. I. responsorum.*

QVidam ad creditorem literas eiusmodi fecit. Decem, quæ Lucius Titius ex arca tua mutua acceperat (salua ratione usurarũ) domine penes me habes. Respondi secundũ ea, quæ ꝓponerentur, actione de constituta pecunia eum teneri.

XXVII. VLPIANVS *lib. III. ad edictum.*

VTrum præsente debitore, an absente cõstituat quis, parui refert. hoc amplius etiam inuito eo constituere quem posse, Pomponius libro tricesimoquarto scribit. unde falsam putat opinionem Labeonis existimantis: si postea, quàm quis cõstituit pro alio, dominus ei denunciet, ne soluat: in factum exceptionem dandam. nec immerito id Pomponius. nam cum semel sit obligatus, qui constituit: factum debitoris non debet eum excusare.

XXVIII. CAIVS *lib. V. ad edictum prouinciale.*

VBi quis pro alio constituit se soluturum: adhuc is, pro quo constituit, obligatus manet.

XXIX. PAVLVS *lib. XX. ad edictum.*

QVi iniuriarum, uel furti, uel ui bonorum raptorum actione tenetur: & constituendo tenetur.

XXX. IDEM *lib. II. sententiarum.*

SI quis duobus pecuniam constituerit tibi aut Titio: & si stricto iure *propria actione constitutæ pecuniæ manet obligatus, si Titio soluerit: tamen per exceptionem adiuuatur. als* propriatione.

XXXI. SCAEVOLA *lib. V. digestorum.*

LVcius Titius Seiorũ debitor decessit. hi persuaserunt pupillo Mæuio, quod hæreditas ad eum pertineret: & fecerũt, ut epistolam in eos exponeret, debitorẽ se esse, quasi hæredem patrui sui confitentem. qui & addidit epistolæ suæ, quod in rationes suas eadem pecunia peruenisset. quæsitum est, cum ad Publium Mæuium ex hæreditate Lucij Titij nihil peruenerit: an ex scriptura proposita de constituta pecunia conueniri possit: & an doli exceptione uti possit? respondi. nec ciuilem eo nomine actionem cõpetere: sed nec de cõstituta eum teneri, secundum ea, quæ proponerentur. idem quæsijt, usurarũ nomine, quod ex caussa supra scripta datum sit, an repeti possit? respondi secundum ea, quæ proponerentur, posse.

COMMODATI, VEL CONTRA. Tit. VI.

VLPIANVS *lib. XXVIII. ad edictum.*

AIt prætor. QVOD QVIS COMMODASSE DICETVR, DE EO IVDICIVM DABO. huius edicti interpretatio non est difficilis. unum solummodo notandum: quod qui edictum cõcepit, commodati fecit mentionem, cũ Pacunnius utendi fecerit mentionem. Inter commodatum autem & utendum datum, Labeo quidem ait, tantum interesse, quãtum inter genus & speciem. commodari enim rem mobilem, non etiam soli: utendam dari etiam soli. sed (ut apparet) proprie commodata res dicitur, & quæ soli est, idq; Cassius existimat. Viuianus etiam habitationem cõmodari posse ait. Impuberes commodari

Universidad de Deusto Biblioteca

modati actione non tenentur, quoniam nec consistit commodatum in pupilli personam sine tutoris authoritate: usq; adeo, ut etiam si pubes factus dolum aut culpam admiserit, hac actione non teneatur, quia ab initio non constitit.

II. PAVLVS *lib. VII. ad edictum.*

NEc in furiosum commodati actio danda est: sed ad exhibendum aduersus eos dabitur, ut res exhibita uindicetur.

III. VLPIANVS *lib. XXVIII. ad edictum.*

SEd mihi uidetur, si locupletior pupillus factus sit, dandam utilē commodati actionem secundum diui Prij rescriptum. Si reddita quidem sit res commodata, sed deterior reddita: non uidetur reddita, nisi quod interest, præstetur. proprie enim dicitur res non reddita, quæ deterior redditur. In hac actione, sicut in cæteris bonæ fidei iudicijs, similiter in litem iurabitur, ut rei iudicandæ tempus, quanti res sit, obseruetur: quamuis in stricti iuris, litis contestatæ tempus spectetur. Hæres eius, qui commodatum accepit, pro ea parte, qua hæres est, conuenitur: nisi forte habeat facultatem totius rei restituendæ, nec faciat. tūc enim condemnatur in solidum, quasi hoc boni iudicis arbitrio conueniat. Si filiofamilias seruóue commodatum sit, duntaxat de peculio agendum erit: cum ipso autem filiofamilias etiam directò quis poterit. Sed & si ancillæ uel filiæfamilias commodauerit, duntaxat de peculio agendum. Sed non tantū ex caussa doli earum personarū pater uel dominus condemnatur: sed & ipsius quoq; domini uel patris fraus duntaxat uenit, ut Iulianus libro undecimo circa pignoraticiam actionem distinguit. Non potest commodari id, quod usu consumitur: nisi forte ad pompam, uel ostentationem quis accipiat.

IIII. CAIVS *lib. I. de uerborum obligationibus.*

*aliâs. Sæpe etiā. *et rursum.* iudicis grat. &c. *als etiam.* dictis gratis actionis nūerationis in contractibus &c.

S*Aepe enim ad hoc commodantur pecuniæ, ut *ditis gratia numerationis loco intercedant.

V. VLPIANVS *lib. XXVIII. ad edictum.*

SI ut certo loco uel tempore reddatur commodatum, conuenit: officio iudicis inest, ut rationem loci uel temporis habeat. Si quis hac actione egerit, & oblatam litis æstimationem susceperit: rem offert. Nunc uidendum est, quid ueniat in commodati actione: utrum dolus, an & culpa, an uero & omne periculum? & quidem in contractibus interdum solum dolum, interdum & culpam præstamus. dolū in deposito. nā quia nulla utilitas eius uersatur, apud quem deponitur, merito dolus solus præstatur: nisi forte & merces accessit. tunc enim (ut est constitutum) & culpa exhibetur. aut si hoc ab initio conuenit, ut & culpam & periculum præstet is, penes quem deponitur.

Sed

Sed ubi utriusq; utilitas uertit: ut in empto, in locato, in dote, in pignore, in societate: & dolus & culpa præstatur. Commodatum aūt plerunq; solam utilitatem continet eius, cui commodatur. & ideo uerior est Quinti sententia existimantis, & culpam præstandam & diligentiam: & si forte res æstimata data sit, omne periculū præstandum ab eo, qui æstimationem se præstaturū recepit. Quod uero senectute contigit, uel morbo, uel ui latronum ereptum est, aut si quid simile accidit: dicēdum est, nihil eorum esse imputandum ei, qui commodatum accepit: nisi aliqua culpa interueniat. proinde & si incendio, uel ruina aliquid contigit, uel aliquod damnum fatale: non tenebitur, nisi forte, cum possit res commodatas saluas facere, suas prætulit. Custodiam planè commodatæ rei etiam diligentem debet præstare. Sed an etiam hominis commodati custodia præstetur, apud ueteres dubitatum est. nam interdum & hominis custodia præstanda est: si uinctus commodatus est, uel etiam eius ætatis, ut custodia indigeret. certe si hoc actum est, ut & custodiam is, qui rogauit, præstet: dicendū erit præstare. Sed interdum & mortis damnum ad eum, qui commodatum rogauit, pertinet. nam si tibi equum commodauero, ut ad uillam adduceres, tu ad bellum duxeris: commodati teneberis. idem erit & in homine. Planè si sic commodaui, ut ad bellum duceres: meum erit periculum. nam & si seruum tibi tectorem commodauero, & de machina ceciderit: periculum meum esse, Viuianus ait. Sed ego ita hoc uerum puto, si tibi commodaui, ut in machina operaretur. cæterum si ut de plano opus faceret, tu eum imposuisti machinæ: aut si machinæ culpa factum est, minus diligenter non ab ipso ligatæ, uel funium perticarumq; uetustate: dico periculum, quod culpa contigit rogantis commodatum, ipsum præstare debere. nam & Mela scripsit, si seruus lapidario cōmodatus, sub machina perierit: teneri fabrum commodati, qui negligentius machinam colligarit. Quinimò & qui aliter re cōmodata utitur: non solum commodati, uerum furti quoq; tenetur, ut Iulianus libro undecimo digestorū scribit. Idemq; ait: si tibi codicem cōmodauero, & in eo chirographarium debitorem tuum cauere feceris, egoq; interleuero: si quidem ad hoc tibi commodauero, ut caueretur tibi in eo: teneri me tibi cōtrario iudicio. si minus, neq; me certiorasti, chirographum ibi esse scriptum: etiam teneris mihi (inquit) commodati imò (ait) etiam furti, quoniā aliter re cōmodata usus es: quemadmodū qui equo (inquit) uel uestimento aliter, quàm commodatum est, utitur: furti tenetur.

Vsq; adeo aūt in re commodata diligentia præstanda est, ut etiam in ea, quæ sequitur rem commodatam, præstari debeat. puta equam tibi commodaui, quam pullus comitabatur. etiam pulli custodiam præ-

 stari

Universidad de Deusto Biblioteca

ſtari debere, ueteres reſponderunt. Interdum planè dolum ſolum in re commodata, qui rogauit, præſtabit: utputa ſi ita conuenit, uel ſi ſua duntaxat cauſſa commodauit (ſponſæ forte ſuæ, uel uxori, quo honeſtius cúlta ad ſe deduceretur) uel ſi quis ludos edens prætor ſcenicis commodauit, uel prætori quis *ultra commodauit. Nunc uidendũ, in quibus ſpeciebus commodati actio locum habeat. & eſt apud ueteres de huiuſmodi ſpeciebus dubitatum. Rem tibi dedi, ut creditori tuo pignori dares. dediſti. non repignoras, ut mihi reddas. Labeo ait, commodati actionem locum habere. Quod ego puto uerum eſſe, niſi merces interuenit. tunc enim uel in factum, uel ex locato & conducto agendum erit. Planè ſi ego pro te rem pignori dedero tua uoluntate: mandati erit actio. Idem Labeo recte dicit: ſi à me culpa abſit repignorandi, creditor autem nolit reddere pignus: competere tibi ad hoc duntaxat commodati, ut tibi actionem aduerſus eum præſtem. Abeſſe autem culpa à me uidetur: ſiue iam ſolui pecuniam, ſiue ſoluere ſum paratus. Sumptum planè litis, cæteraq;, æquum eſt eum agnoſcere, qui commodatum accepit. Si me rogaueris, ut ſeruum tibi cum lance commodarem, & ſeruus lancem perdiderit: periculum ad te reſpicere. nam & lancem uideri commodatam. quare eam quoq; præſtandam. planè ſi ſeruus cum ea fugerit: eum, qui commodatum accepit, non teneri: niſi fugæ præſtitit culpam. Si de me petiſſes, ut tricliuium tibi ſterne rem, & argentum ad miniſterium præberem, & fecero: deinde petiſſes, ut idem ſequenti die facerem, & cum commode argentum domum referre non poſſem, ibi hoc reliquero, & perierit: qua actione agi poſſet, & cuius eſſet periculum? Labeo de periculo ſcripſit: multum intereſſe, cuſtodem poſui, an non. ſi poſui: ad me periculum ſpectare. ſi minus: ad eum, penes quem relictum eſt. ego puto commodati quidem agendum: uerũ cuſtodiã eum præſtare debere, penes quem res relictæ ſunt: niſi aliud nominatim conuenit. Si duobus uehiculum commodatum ſit, uel locatum ſimul: Celſus filius ſcribit libro ſexto digeſtorum, quæri poſſe, utrum unuſquiſq; eorum in ſolidum, an pro parte teneatur? & ait. duorum quidem in ſolidum dominium uel poſſeſſionẽ eſſe non poſſe: nec quenquam partis corporis dominum eſſe, ſed totius corporis pro indiuiſo pro parte dominium habere. uſum autem balinei quidem, uel porticus, uel campi unius cuiuſq; in ſolidum eſſe (neq; eiũ minus me uti, quod & alius uteretur) uerum in uehiculo commodato uel locato pro parte quidem effectu me uſum habere, quia non omnia loca uehiculi teneam: ſed eſſe uerius ait, & dolum, & culpam, & diligentiam, & cuſtodiam in totum me præſtare debere. quare duo quodam modo rei habebuntur. Et ſi alter conuentus præſtiterit, liberabit alterum

aliàs *ultro.

rum: & ambobus competet furti actio.

VI. POMPONIVS *lib. V. ad Sabinum.*

ET alterutro agente, alterius actio contra furem tolletur.

VII. VLPIANVS *lib. XXVIII. ad edictum.*

VNde quæritur, ſi alter furti egerit, an ipſe ſolus debeat commodati conueniri? & ait Celſus: ſi alter conueniat, qui furti non egit, & paratus ſit periculo ſuo *conueniri alterum, qui furti agendo lucrum ſenſit ex re commodata: debere eum audiri, & abſolui. Sed & ſi legis Aquiliæ aduerſus ſocium eius habuit commodator actionem: uidendum erit, ne cedere debeat: ſi forte damnum dederit alter, quod hic, qui cõuenitur, commodati actione ſarcire compellitur. nam etſi aduerſus eum habuit Aquiliæ actionem commodator: æquiſſimum eſt, ut commodati agendo, remittat actionem. niſi forte quis dixerit: agendo eum ex lege Aquilia hoc minus conſecuturum, quàm ex cauſſa commodati conſecutus eſt: quod uidetur habere rationem.

aliàs *conuenire.

VIII. POMPONIVS *lib. V. ad Sabinum.*

REi commodatæ & proprietatem & poſſeſſionem retinemus.

IX. VLPIANVS *lib. II. ad edictum.*

NEmo enim commodando rem facit eius, cui commodat.

X. IDEM *lib. XXIX. ad Sabinum.*

EVm, qui rem cõmodatam accepit, ſi in eam rem uſus eſt, in quam accepit: nihil præſtare, ſi eam in nulla parte culpa ſua deteriorem fecit, uerum eſt. nam ſi culpa fecit deteriorem: tenebitur. Si rem inſpectori dedi: an ſimilis ſit ei, cui commodata res eſt, quæritur? & ſiquidem mea cauſſa dedi, dum uolo precium exquirere: dolum mihi præſtabit tantum. ſi ſua: etiam cuſtodiam. & ideo furti habebit actionem. Sed & ſi, dum refertur, perijt: ſiquidem ego mandaueram, per quem remitteret: periculum meum erit. Si uero ipſe, cui uoluit, cõmiſit: æque mihi culpam præſtabit, ſi ſua cauſſa accepit.

XI. PAVLVS *lib. VI. ad Sabinum.*

QVi nõ tam idoneum hominẽ elegit, ut recte id perferri poſſet.

XII. VLPIANVS *lib. XXIX. ad Sabinum.*

SI mea cauſſa: dolũ tantum. Cõmodatam rem miſſus qui repeteret, cum recepiſſet, aufugit, ſi dominus ei dari iuſſerat: domino perijt. Si commonendi cauſſa miſerat, ut referretur res commodata: ei, cui commodata eſt.

XIII. POMPONIVS *lib. XI. ad Sabinum.*

SI is, qui cõmodatũ accepit, non apparẽtis rei nomine cõmodati condẽnetur: cauendũ eſt ei, ut repertã domino ei præſtet. Si quẽ quæſtũ fecerit is, qui experiundũ quid accepit: ueluti ſi iumẽta fuerint, eaq;

locata sint: idipsum præstabit ei, qui experiundum dedit. neq; em̃ ante eam rem quæstui cuiq; esse oportet, cẖ periculo eius sit. Si libero homini, qui mihi bona fide seruiebat, quasi seruo rem commodauero: uideamus, an habeam commodati actionem. nam & Celsus filius aiebat: si iussissem, ut aliquid faceret: uel mandati cum eo, uel præscriptis uerbis experiri me posse. idem & in commodato erit dicendũ. nec obstat, quod nõ hac mente cum eo, qui liber bona fide nobis seruiret, contraheremus, quasi eum obligatum habituri. plerũq; enim accidit, ut extra id, quod agitur, tacita obligatio nascatur: ueluti cum per errorem indebitum soluendi caussa datur.

XIIII. VLPIANVS *lib.* XLVIII. *ad Sabinum.*

SI seruus meus rem meam tibi, scienti nolle me tibi cõmodari, commodauerit: & commodati, & furti nascitur actio, & præterea condictio ex caussa furtiua.

XV. PAVLVS *lib.* XXXIX. *ad edictum.*

COmmodare possumus etiam alienam rem, quam possidemus: tametsi scientes alienam possideamus.

XVI. MARCELLVS *lib.* V. *digestorum.*

ITa ut uel fur, uel prædo, si commodauerit, habeat commodati actionem.

XVII. PAVLVS *lib.* XXXIX. *ad edictum.*

IN commodato pactio, ne dolus præstetur, rata non est. Contraria commodati actio etiam sine principali moueri potest: sicut & cæteræ, quæ dicuntur contrariæ. Si ex facto hæredis agatur commodati: in solidum condemnatur, licet ex parte hæres est. Sicut autem uoluntatis & officij magis, quàm necessitatis est commodare: ita modum commodati finem'q; præscribere, eius est, qui beneficium tribuit. cum autem id fecit, id est, postquàm commodauit: tunc finem præscribere, & retro agere, atq; intempestiue usum commodatæ rei auferre: nõ officium tantum impedit, sed & suscepta inter dandũ accipiendum'q; obligatio: geritur enim negociũ inuicem. & ideo inuicem propositæ sunt actiones: ut adpareat, quod in principio beneficij ac nudæ uoluntatis fuerat, conuerti in mutuas præstatiões, actiones'q; ciuiles: ut accidit in eo, qui absentis negocia gerere incohauit, neq; impune peritura deserit. suscepisset enim fortassis alius, si is non cœpisset. uoluntatis est enim suscipere mandatum, necessitatis est consummare. Igitur si pugillares mihi commodasti, ut debitor mihi caueret: nõ recte facies, importune repetẽdo. nam si negasses: uel emissem uel testes adhibuissem. idem'q;, & si ad fulciendam insulam tigna commodasti, deinde subtraxisti, aut etiam sciens uiciosa commodasti. adiuuari quippe nos, non decipi beneficio oportet. ex quibus caussis etiam contrarium iudicium utile erit dicendum. Duabus rebus commodatis, recte de altera commodati agi posse, Viuianus scripsit. quod ita uideri uerum, si separatæ sint, Pomponius scripsit. nam eum, qui carucham puta, uel *lecticam cõmodauit: non recte acturum de singulis partibus. Rem commodatam perdidi, & pro eo precium dedi. deinde res in potestatem tuam uenit. Labeo ait contrario iudicio, aut rem mihi præstare te debere, aut quod à me accepisti, reddere.

*aliãs lenticã.

XVIII. CAIVS *lib.* IX. *ad edictum prouinciale.*

IN rebus commodatis talis diligentia præstanda est, qualem quisq; diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet: ita ut tamen eos casus non præstet, quibus resisti nõ possit: ueluti morteis seruorum, quæ sine dolo & culpa eius accidunt, latronum hostiumúe incursus, piratarum insidias, naufragium, incendiũ, fugas seruorum, qui custodiri non solent. quod autem de latronibus, & piratis, & naufragio diximus: ita scilicet accipiemus, si in hoc cõmodata sit alicui res, ut eam rem peregre secum ferat. alioquin si cui ideo argentum commodauerim, quod is amicos ad cœnam inuitaturum se diceret, & id peregre secum portauerit: sine ulla dubitatione etiam piratarum, & latronum, & naufragij casum præstare debet. hæc ita, si duntaxat accipientis gratia commodata sit res. at si utriusq; ueluti si communem amicum ad cœnam inuitauerimus, tuq; eius rei curam suscepisses, & ego tibi argentum commodauerim: scriptum quidem apud quosdam inuenio, quasi dolum tantum præstare debeas. Sed uidendum est, ne & culpa præstanda sit: ut ita culpæ fiat æstimatio, sicut in rebus pignori datis, & doralibus æstimari solet. Siue autem pignus, siue commodata res, siue deposita deterior ab eo, qui acceperit, facta sit: non solum istæ sunt actiones, de quibus loquimur, uerum etiam legis Aquiliæ. sed si qua earum actum fuerit, aliæ tolluntur. Possunt iustæ caussæ interuenire, ex quibus cũ eo, qui commodasset, agi deberet: ueluti de impensis in ualetudinem serui factis, quæúe post fugam requirendi, reducendiq; eius caussa factæ essent. nam cibariorum impensæ naturali etiam ratione ad eum pertinent, qui utendum accepisset. Sed id, quod de impensis ualetudinis aut fugæ diximus: ad maiores impensas pertinere debet. modica enim impendia uerius est, ut sicuti cibariorũ, ad eundem pertineant. Item qui sciens uasa uiciosa commodauit: si infusum ibi uinum, uel oleum corruptum, effusumúe est: cõdemnandus eo nomine est. Etsi quod contrario iudicio consequi quisq; potest, id etiam recto iudicio, quod cum eo agit, potest saluũ habere iure pensationis: sed quia fieri potest, ut amplius sit, quod inuicem aliquem consequi oporteat, aut iudex pensationis rationẽ non habeat, aut ideo de restituenda re cum eo non agatur,

agatur, quia ea res casu intercidit, aut sine iudice restituta est: dicemus necessariam esse contrariam actionem.

XIX. IVLIANVS lib. LI. Digestorum.

AD eos, qui seruandum aliquid conducunt, aut utendum accipiunt: damnum iniuria ab alio datum nõ pertinere, procul dubio est. qua enim cura aut diligentia consequi possumus, ne quis damnum nobis iniuria det?

XX. IDEM lib. III. ad Vrseium Feroœm.

ARgentum commodatum, si tam idoneo seruo meo tradidissem ad te perferendum, ut non debuerit quis existimare futurum, ut à quibusdam malis hominibus deciperetur: tuum, non meũ detrimentum erit, si id mali homines intercepissent.

XXI. AFRICANVS lib. IX. quæstionum.

REm mihi commodasti. eandem subripuisti. deinde cum commodati ageres, nec à te scirem esse subreptam: iudex me condemnauit, & solui. postea comperi à te esse subreptam. quæsitum est, quæ mihi tecum actio sit? respondi, furti quidem non esse, sed commodati contrarium iudicium utile mihi fore. In exercitu contubernalibus uasa utenda communi periculo dedi, ac deinde meus seruus subreptis his ad hostes fugit, & postea sine uasis receptus est. habiturũ me commodati actionem cum contubernalibus constat pro cuiusq; parte. sed & illi mecum furti nomine serui agere possunt, quando & noxa caput sequitur. Et si tibi rem periculo tuo utendam commodauero, eaq; à seruo meo subripiatur: agere mecum furti posses serui nomine.

XXII. PAVLVS lib. XXII. ad edictum.

SI seruus, quem tibi commodauerim, furtum fecit: utrum sufficiat contraria commodati actio, quemadmodum competit, si quid in curationem serui impendisti: an furti agendum sit, quæritur? & furti quidem noxalem habere eum, qui commodatum rogauit, proculdubio est: contraria autem commodati tunc eum teneri, cum sciens talem esse seruum, ignoranti commodauit.

XXIII. POMPONIVS lib. XXX. ad Sabinum.

SI cõmodauero tibi equum, quo utereris usq; ad certum locum: si nulla tua culpa interueniente, in ipso itinere deterior equus factus sit: nõ teneris commodati. nam ego in culpa ero, qui in tam longum iter equum commodarim, qui eum laborem sustinere non potuit.

DE PIGNORATICIA ACTIONE, VEL contra. Tit. VII.

Vlpia-

VLPIANVS lib. XXX. ad Sabinum.

PIgnus contrahitur non solum traditione, sed etiam nuda conuentione, & si traditum non est. si igitur contractum sit pignus nuda conuentione: uideamus, si quis aurum ostenderit, quasi pignori daturus, & æs dederit: an obligauit aurum pignori. & consequens est, ut aurum obligetur, non autem æs: quia in hoc non consenserunt. Si quis tamen cum æs pignori daret, adfirmauit hoc aurum esse, & ita pignori dedit: uidendũ erit, an æs pignori obligauit: & nunquid, quia in corpore consensum est, pignori esse uideatur. quod magis est. tenebitur tamen & pignoraticia contraria actione, qui dedit: præter stellionatũ, quem fecit.

II. POMPONIVS lib. VI. ad Sabinum.

SI rem pignori datam uendidit & tradidit: tuq; ei numos credidisti, quos ille soluit ei creditori, cui pignus dederat: tibiq; cum eo conuenit, ut ea res, quam iam uendiderat, pignori tibi esset: nihil te egisse constat, qui rem alienam pignori acceperis. ea enim ratione emptorem pignus liberatum habere cœpisse. neq; ad rem pertinuisse, quod tua pecunia pignus sit liberatum.

III. IDEM lib. XIX. ad edictum.

SI quasi recepturus à debitore tuo cominus pecuniam, reddidisti ei pignus: isq; per fenestram demisit, excepturo eo, quem de industria ad id posuerat: Labeo ait, furti te agere cum debitore posse, & ad exhibendum. & si agente pignoraticia contraria, excipiat debitor de pignore sibi reddito: replicabitur de dolo & fraude, per quam nec redditum, sed per fallaciam ablatum id intelligitur.

IIII. VLPIANVS lib. XLI. ad Sabinum.

SI conuenerit de distrahendo pignore (siue ab initio, siue postea) nõ tantum uenditio ualet, uerum incipit emptor dominium rei habere. sed & si non conuenerit de distrahendo pignore: hoc tamen iure utimur, ut liceat distrahere: si modo non conuenit, ne liceat. ubi uero conuenit, ne distraheretur: creditor, si distraxerit, furti obligatur: nisi ei ter fuerit denunciatum, ut soluat, & cessauerit.

V. POMPONIVS lib. XIX. ad Sabinum.

IDq; iuris est: siue omnino fuerint pacti, ne ueneat: siue in summa, aut conditione, aut loco contra pactionem factum sit.

VI. IDEM lib. XXXV. ad Sabinum.

QVamuis conuenerit, ut fundum pignoraticium uendere tibi *liceret: tamen nihilo magis cogẽdus es uendere, licet soluendo non sit is, qui pignus dedit: quia tua caussa id caueatur. Sed Atilicinus ex caussa cogendum creditorem esse ad uendendũ dicit. quid enim si multo mi-

*aliâs. liceret, et soluendo nõ sit is, q̃ pignõ dedit: nõ tamẽ uendere cogeris quia, &c.

Universidad de Deusto Biblioteca

to minus sit, quod debeatur: & hodie pluris uenire possit pignus, quàm postea: melius autem est dici, eum, qui dedit, pignus posse uendere: & accepta pecunia soluere id, quod debeatur. ita tamẽ, ut creditor necessitatem habeat, ostendere rem pignoratã, si mobilis sit: ptius idonea cautela à debitore pro indemnitate ei præstanda. inuitũ enim creditorem cogi uẽdere satis inhumanũ est. Si creditor pluris fundum pignoratum uẽdiderit, & id fœneret: usuras eius pecuniæ præstare debet ei, qui dedit pignus. Sed & si ipse usus sit ea pecunia: usuras præstare oportet. quod si eam depositam habuerit: usuras non debet.

VII. PAVLVS *lib.II. sententiarum.*

SI autem tardius superfluum restituat creditor, quod apud eum depositum est: ex mora usuras debitori hoc nomine præstare cogendus est.

VIII. POMPONIVS *lib.XXXV. ad Sabinum.*

SI necessarias impensas fecerim in seruum, aut in fundum, quem pignoris caussa acceperam: non tantum retentionem, sed etiam contrariam pignoraticiam actionem habebo. finge enim medicis, cũ egrotaret seruus, dedisse me pecuniam, & eum decessisse. Item insulam fulcisse uel refecisse, & postea deustã esse: nec habere, quod possem retinere. Si pignori plura mancipia data sint, & quædam *certo precio ita uendiderit creditor, ut euictionem eorũ præstaret, & creditum suũ habeat: & reliqua mancipia potest retinere, donec ei caueatur, quod euictionis nomine promiserit, indemnẽ eum futurum. Si unus ex hæredibus debitoris portionem suam soluerit: tamen tota res pignori data uenire poterit, quemadmodum si ipse debitor portionem soluisset.

*alis quæ dã certi precij ita uendiderit cred.

Si annua, bima, trima die stipulatus, acceperim pignus: pactusq; sim, ut nisi sua *quaq; die pecunia soluta esset, uendere eam mihi rem liceret: placet ante, quàm omnium pensionum dies ueniat, non posse me pignus uendere: quia eis uerbis omnes pensiones demonstrentur. nec uerum est, sua quaq; die non solutam pecuniam, ante quàm omnes dies ueniant. Sed omnibus pensionibus præteritis, etiam si una portio soluta non sit, pignus potest uenire. sed si ita scriptum sit, SI QVA PECVNIA SVA DIE SOLVTA NON ERIT: statim competit ei pacti cõuentio. De uendendo pignore in rem pactio concipienda est, ut omnes contineantur. Sed & si creditoris duntaxat persona fuerit comprehensa: etiam hæres eius iure uendet, si nihil in contrarium actum sit. Cum pignus ex pactione uenire potest: non solum ob sortem non solutam uenire poterit, sed ob cætera quoq;, ueluti usuras, & quæ in id impensa sunt.

*aliâs, quæq;.

IX. VLPIANVS *lib.XXVIII. ad edictum.*

SI rem alienam mihi debitor pignori dederit, aut malicioſe in pignore uersatus sit: dicẽdum est, locum habere contrariũ iudicium. Non tantum autem ob pecuniam, sed & ob aliam caussam pignus dari potest: ueluti si quis pignus alicui dederit, ut pro se fide iubeat. Proprie pignus dicimus, quod ad creditorem transit. hypothecam, cum non transit, nec possessio ad creditorem. Omnis pecunia exsoluta esse debet, aut eo nomine satisfactũ, ut nascatur pignoraticia actio. satisfactum autem accipimus, quemadmodum uoluit creditor, licet non sit solutum. siue enim alijs pignoribus sibi caueri uoluit, ut ab hoc recedat, siue fideiussoribus, siue reo dato, siue precio aliquo, uel nuda conuentione, nascit pignoraticia actio. Et generaliter dicendũ erit, quoties recedere uoluit creditor à pignore: uideri ei satisfactum, si is, ut ipse uoluit, sibi caut: licet in hoc deceptus sit. Is quoq;, qui rem alienam pignori dedit, soluta pecunia solet pignoraticia expiri. Qui ante solutionem egit pignoraticia: licet non recte agit; tamen si offerat in iudicio pecuniam, debet rem pignoratam, & quod sua interest, consequi.

X. CAIVS *lib. VIII. ad edictum prouinciale.*

QVod si non soluere, sed alia ratione satisfacere paratus est, forte si expromissorem dare uult: nihil ei prodest.

XI. VLPIANVS *lib.XXXVIII. ad edictum.*

SOlutum non uidetur, si lis contestata cum debitore sit de ipso debito, uel si fideiussor conuentus sit. nouata autem debiti obligatio pignus perimit: nisi conuenit, ut pignus repetatur. Si quasi daturus tibi pecuniam, pignus accepero, nec dedero: pignoraticia actione tenebor, & nulla solutione facta. idemq; & si acceptò lata sit pecunia, uel cõditio defecerit, ob quam pignus contractum est: uel si pactum, cui standum est, de pecunia non petenda factum est. Si in sortem duntaxat, uel in usuras obstrictum est pignus: eo soluto, propter quod obligatum est, locum habet pignoraticia. Siue autem usuræ in stipulatum deductæ sunt, siue non: si tamen pignus & in eas obligatum fuerit: quàm diu quid ex his debetur, pignoraticia cessabit. alia caussa est earũ, quas quis supra licitum modum promisit. nam hæ penitus illicitæ sunt. Si creditori plures hæredes exstiterint, & uni ex his pars eius soluatur: non debẽt cæteri hæredes creditoris iniuria adfici: sed possunt totum fundum uendere, oblato debitori eo, quod cohæredi eorum soluit. quæ sententia non est sine ratione. Solutam pecuniam accipiendum, non solum si ipsi, cui obligata res est: sed & si alij sit soluta uoluntate eius, (*uel ei, cui hæres exstitit) uel procuratori eius, uel seruo pecunijs exigendis præposito. Vnde si domum conduxeris, & eius partem mihi locaueris, egoq; locatori tuo pensionem soluero: pignoraticia aduersus te potero experiri. nam Iulianus scribit, solui ei posse. & si partem tibi, partem ei sol

*(Hæc in nõnullis desunt)

Universidad de Deusto Biblioteca

ei soluero: tantundem erit dicendũ. planè in eam duntaxat summam inuecta in ea & illata tenebuntur, in quã cœnaculũ conduxi. non enim credibile est hoc conuenisse, ut ad uniuersam pensionem insulæ friuola mea teneantur. uidetur autem tacite & cum domino ædiũ hoc conuenisse: ut non pactio cœnacularij proficiat domino, sed sua propria.

Per liberam aũt personam pignoris obligatio nobis nõ adquiritur: adeo, ut nec per procuratorem plerunq; nec tutorẽ adquiratur. & ideo ipsi actione pignoraticia cõuenientur. sed nec mutat, quod cõstitutum est ab Imperatore nostro, posse per liberam personam possessionẽ adquiri. nam hoc eò pertinebit, ut possimus quidem pignoris nobis obligati possessionem per procuratorem, uel tutorem adprehẽdere: ipsam aũt obligationem libera persona nobis nõ semper adquiret. Sed si procurator meus, uel tutor rem pignori dederit: ipse agere pignoraticia poterit. quod in ꝓcuratore ita procedit, si mandatum fuit, ut pignori daret.

XII. CAIVS *lib. XI. ad edictum prouinciale.*

VEl uniuersorum bonorũ administratio ei permissa est ab eo, qui sub pignoribus solebat mutuas pecunias accipere.

XIII. VLPIANVS *lib. XXXV. ad Sabinum.*

SI cum uenderet creditor pignus, conuenit inter ipsum & emptorẽ, ut si solueret debitor pecuniã precij emptori, liceret ei recipere rem suam: scripsit Iulianus, & est rescriptũ, ob hanc cõuentionem pignoratitijs actionibus teneri creditorem, ut debitori mandet ex uendito actionem aduersus emptorem. sed & ipse debitor, aut uindicare rem poterit, aut in factum actione aduersus emptorem agere. Venit autem in hanc actionem & dolus & culpa, ut in commodato. uenit & custodia. uis maior non uenit.

XIIII. PAVLVS *lib. XXIX. ad Sabinum.*

EA igitur, quæ diligens paterfamilias in suis rebus præstare solet, à creditore exiguntur.

XV. VLPIANVS *lib. XXVIII. ad edictum.*

CReditor cum pignus reddit, de dolo debet debitori repromittere. et si prædium pignoratum est, etiam de iure eius repromittendũ: ne forte seruitutes, cessante uti creditore, amissæ sint.

XVI. PAVLVS *lib. XXIX. ad edictum.*

TVtor, lege non refragante, si dederit rem pupilli pignori: tuendũ erit, scilicet si in rem pupilli pecuniam accipiat. idem in curatore adolescentis, uel furiosi. Contrariam creditori pignoraticiam actionem competere, certum est. proinde si rem alienam, uel alij pignoratã, uel in publicum obligatam dedit: tenebitur, quamuis & stellionatus crimen committat. Sed utrum ita demum, si scit: an et si ignorat: & quantum ad crimen pertinet, excusat ignorantia. quantum ad contrarium iudicium, ignorantia non excusat, ut Marcellus libro sexto digestorũ scribit. sed si sciens creditor accipiat uel alienum, uel obligatũ, uel morbosum: contrariũ ei nõ cõpetit. Etiam uectigale prædiũ pignori dari potest. Sed & supficiariũ: quia hodie utiles actiones supficiarijs dãtur.

XVII. MARTIANVS *lib. singulari ad formulã hypothecariam.*

SAnè diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, ut sine deminutione mercedis soli obligaretur.

XVIII. PAVLVS *lib. XXIX. ad edictum.*

SI conuenerit, ut nomen debitoris mei pignori tibi sit: tuenda est à prætore hæc conuentio: ut & te in exigenda pecunia, & debitorẽ aduersus me (si cũ eo experiar) tueatur. ergo si id nomen pecuniariũ fuerit: exactam pecuniã tecum pensabit. si uero corporis alicuius: id quod acceperis, erit tibi pignoris loco. Si nuda ꝓprietas pignori data sit: ususfructus, qui post ea adcreuit, pignori cedit. eadem caussa est alluuionis. Si fundus pignoratus uenierit, manere caussam pignoris constitit: quia cũ sua caussa fundus trãseat, sicut in partu ancillæ, qui post uenditionẽ natus sit. Si quis cauerit, ut sylua sibi pignori esset: nauem ex ea materia factã nõ esse pignori, Cassius ait: quia aliud sit materia, aliud nauis. & ideo nominatim in dando pignore adijciendũ esse ait, QVAEQVE EX SYLVA FACTA NATA SINT. Seruus rem peculiarem si pignori dederit: tuendum est, si liberam peculij administrationem habuit. nam & alienare eas res potuit.

XIX MARTIANVS *lib. singulari ad hypothecariã formulam.*

EAdem & de filiofamilias dicta intelligimus.

XX. PAVLVS *lib. XXIX. ad edictum.*

ALiena res pignori dari uoluntate domini potest. Sed & si ignorante eo data sit, & ratũ habuerit: pignus ualebit. Si pluribus res simul pignori detur, æqualis omnium caussa est. Si per creditorẽ stetit, quo minus ei soluatur: recte agitur pignoraticia. Interdum & si soluta sit pecunia, tamen pignoraticia actio inhibenda est: ueluti si creditor pignus suum emerit à debitore.

XXI. IDEM *lib. VI. breuis edicti.*

DOmo pignori data, & area eius tenebitur. est em̃ pars eius. & contra, ius soli sequitur ædificium.

XXII. VLPIANVS *lib. XXVIII. ad edictum.*

SI pignore subrepto furti egerit creditor: totũ, qdquid pcepit, debito imputari Papinianus confiteꝰ, & est uerũ: etiã si culpa creditoris furtũ sit factum. multo magis hoc erit dicendũ in eo, quod ex condictione consecutus est. Sed q̃d ipse debitor furti actione præstitit creditori, uel

condictione:an debito sit imputandũ,uideamus.& quidẽ non oportere restitui id ei,quod ipse ex furti actione præstitit,*peræque relatum est, & traditum.& ita Papinianus libro octauo quæstionum ait. Idem etsi metus caussa seruum pignoratum debitori tradiderit,quem bona fide pignori acceperat.nam si egerit,quod metus caussa factum est, & quadruplum sit consecutus : neq; restituet ex eo,quod consecutus est, nec debito imputabit. Si prædo rem pignori dederit : competit ei & de fructibus pignoraticia actio,quamuis ipse fructus suos non facit.à prædone enim fructus & uindicari exstantes possunt, & consumpti cõdiciproderit igitẽ ei,quod creditor bona fide possessor fuit. Si post distractum pignus debitor,qui precariò rogauit,uel conduxit, *pignoris possessionem nõ restituat:contrario iudicio tenetur. Si creditor,cũ uenderet pignus,duplam promisit:(nam usu hoc euenerit) conuentus ob euictionem & condemnatus,an habeat regressum pignoraticiæ cõtrariæ actionis? & potest dici,esse regressum: si modo sine dolo & culpa sic uendidit, & ut paterfamilias diligens id gessit.si uero nullum emolumentum talis*uenditio attulit,sed tanti uendidit,quanti uendere potuit:etiam si hæc non promisit,regressum non habere.

*aliàs. aperte.

*aliàs. pignus in possessionem.

aliàs*cõditio.

XXIII. TRIPHONINVS *lib.* VIII. *disputationum.*

NEc enim amplius à debitore, quàm debiti summa est, consequi poterit. Sed si stipulatus usuras fuerat,& post quinquẽnium sorte,quàm precium ex re obligata consecutus est,uictus eam emptori restituat:etiam medij temporis usuras à debitore petere potest: quia nihil ei solutum esse pro euictione,ut auferri non possit, palàm factum est. sed si simplũ præstitit: doli exceptione repellendus erit ab usurarũ petitione:quia habuit usum pecuniæ precij, qd' ab emptore acceperat.

XXIIII VLPIANVS *lib.* XXVIII. *ad edictum.*

ELeganter apud me quæsitum est,si impetrasset creditor à Cæsare, ut pignus possideret,idq; euictum esset:an habeat pignoraticiam contrariam? & uidetur finita esse pignoris obligatio,& à cõtractu recessum.imò utilis ex empto accommodanda est,quemadmodũ si pro soluto ei res data fuerit:ut in quantitatẽ debiti ei satisfiat, uel in quantũ eius intersit.sed & compensationem habere potest creditor,si forte pignoraticia,uel ex alia caussa cum eo agetur. Qui reprobos numos soluit creditori,an habeat pignoraticiã actionẽ, quasi soluta pecunia, quæritur? & cõstat, neq; pignoraticia eum agere,neq; liberari eum posse:quia reproba pecunia non liberat soluentem, reprobis uidelicet numis*reddendis. Si uendiderit quidem creditor pignus pluris,quàm debitum erat,nondum autem preciũ ab emptore exegerit: an pignoraticio iudicio conueniri possit ad superfluum reddendum:an uero uel exspecta

aliàs *resoluẽdis

exspectare debeat,quoad emptor soluat,uel suscipere actiones aduersus emptorem? & arbitror non esse urgendum ad solutionem creditorem:sed aut exspectare debitorem debere,aut si nõ exspectet,mandandas ei actiones aduersus emptorem,periculo tamen uenditoris. quod si accepit iam pecuniam,nec superfluum reddit: in pignoraticio iudicio uenit,quemadmodũ & si res pignori datas male tractauit creditor, uel seruos debilitauit:quanquam si pro maleficijs suis coërcuit, uel uinxit,uel obtulit præfecturæ,uel præsidi,dicendum est pignoraticia creditorem non teneri.quare si prostituit ancillam,uel aliud improbatũ facere coëgit:ilico pignus ancillæ soluitur.

XXV. IDEM *lib.* XXX. *ad edictum.*

SI seruos pignoratos artificijs instruxit creditor: siquidem iam imbutos,uel uoluntate debitoris:erit contraria actio. sruero nihil horum intercesserit:siquidem artificijs necessarijs:erit actio contraria,non tamen sic,ut cogatur seruis carere pro quantitate sumptuum debitor.sicut enim negligere creditorem dolus & culpa,quam præstat, non patitur:ita nec talem efficere rem pignoratam,ut grauis sit debitori ad recipiendum.puta saltum grandem pignori datum ab homine, qui uix luere potest,nedum excolere. tu acceptũ pignori excoluisti sic, ut magni precij faceres.alioqui non est æquum,aut quærere me alios creditores,aut cogi distrahere,quod uelim receptum, aut penuria coactum derelinquere me tibi. Igitur hæc à iudice erunt dispicienda: ut neq; onerosus creditor audiatur,neq; delicatus debitor.

XXVI. IDEM *lib.* V. *disputationum.*

NOn est mirum,si ex quacunq; caussa magistratus in possessionẽ aliquem miserit,pignus constitui:cum testamẽto quoq; pignus constitui posse,Imperator noster cũ patre sæpissime rescripserit. Sciendum tamẽ, ubi iussu magistratus pignus constituitur:non aliàs constitui,nisi uentum fuerit in possessionem.

XXVII. IDEM *lib.* VI. *opinionum.*

PEtenti mutuam pecuniam creditori,cum præ manu debitor non haberet,species auri dedit,ut pignori apud alium creditorem poneret.si iam solutione liberatas,receptasq; eas is,qui susceperat, tenetur exhibere iubendus est.quod si etiam nunc apud creditorem creditoris sunt:uoluntate domini nexæ uidentur.Sed ut liberatæ tradantur: domino earũ propria actio aduersus suum creditorẽ competit.

XXVIII. IVLIANVS *lib.* XI. *digestorum.*

SI creditor,qui rem pignori acceperat,amissa eius possessione, & Seruiana actione petierit,& litis æstimationem consecutus sit: postea debitor eandem rem petens,exceptione submouetur:nisi offerat ei debitor

Universidad de Deusto Biblioteca

bitor, quod pro eo ſolutum eſt. Si ſeruus peculiari nomine pignus acceperit: actio pignoraticia aduerſus dominum debitori competit.

XXIX. IDEM *lib. XIIII. digeſtorum.*

SI rem alienam bona fide emeris, & mihi pignori dederis, ac precariò rogaueris, deinde me dominus hæredem inſtituerit: deſinet pignus eſſe, & ſola precarij rogatio ſupererit. idcirco uſucapio tua interpellabitur.

XXX. PAVLVS *lib. V. reſponſorum.*

QVi ratiario crediderat, cum ad diem pecunia non ſolueretur, ratem in flumine ſua authoritate detinuit. poſtea flumen creuit, & inde ratem abſtulit. ſi inuito ratiario retinuiſſet: eius periculo ratem fuiſſe, reſpondi. Sed ſi debitor ſua uoluntate conceſſiſſet, ut retineretur: culpam duntaxat ei præſtandam, non uim maiorem.

XXXI. AFRICANVS *lib. VII. quæſtionum.*

SI ſeruus pignori datus creditori furtum faciat: liberum eſt debitori, ſeruum pro noxæ dedito relinquere. quod ſi ſciens furem, mihi pignori dederit: & ſi paratus fuerit pro noxæ dedito apud me relinquere, nihilominus habiturum me pignoraticiã actionem, ut indemnem me præſtet. eadem ſeruanda eſſe, Iulianus ait, etiam cum depoſitus, uel commodatus ſeruus furtum facit.

XXXII. MARCELLVS *lib. IIII. digeſtorum.*

CVm debitore, qui alienam rem pignori dedit, poteſt creditor contraria pignoraticia agere, & ſi ſoluendo debitor ſit.

XXXIII. MARTIANVS *lib. ſingulari ad formulã hypothecariam.*

SI pecuniam debitor ſoluerit: poteſt pignoraticia actione uti ad recuperandam ἀντίχρηστον. nam cum pignus ſit: hoc uerbo poterit uti.

XXXIIII. MARCELLVS *lib. ſingulari reſponſorum.*

TItius cum credidiſſet pecuniam Sempronio, & ob eam pignus accepiſſet, futurumq; eſſet, ut diſtraheret id creditor, quia pecunia non ſolueretur: petijt à creditore, ut fundum certo precio emptum haberet: & cum impetraſſet, epiſtolam, qua ſe uendidiſſe fundum creditori ſignificaret, emiſit. quæro, an hanc uenditionem debitor reuocare poſſit, offerendo ſortem & uſuras, quæ debentur? Marcellus reſpondit. ſecundum ea, quæ propoſita eſſent, reuocare non poſſe.

XXXV. FLORENTINVS *lib. VIII. inſtitutionum.*

CVm & ſortis nomine & uſurarum aliquid debetur ab eo, qui ſub pignoribus pecuniam debet: quidquid ex uenditione pignorum recipietur, primum uſuris, quas iam tunc deberi cõſtat: deinde, ſi quid ſupereſt, ſorti acceptò ferendum eſt. nec audiendus eſt debitor, ſi cum parum idoneum ſe eſſe ſciat: eligat, quo nomine exonerari pignus ſuum malit. Pignus, manente proprietate debitoris, ſolam poſſeſſionem

nem tranſfert ad creditorem. poteſt tamen & precariò, & pro conducto debitor re ſua uti.

XXXVI. VLPIANVS *lib. XI. ad Sabinum.*

SI quis in pignore dando pro auro æs ſubieciſſet creditori, qualiter teneatur, quæſitum eſt: in qua ſpecie rectiſſime Sabinus ſcribit: ſiquidẽ auro dato, æs ſubieciſſet: furti teneri. quod ſi in dando æs ſubieciſſet: turpiter feciſſe, non furem eſſe. Sed hic puto pignoraticium iudicium locũ habere, & ita Pomponius ſcribit. Sed & extra ordinem ſtellionatus nomine plectetur, ut eſt ſæpiſſime reſcriptum. Sed etſi quis rem alienam mihi pignori dedit ſciens prudensq;, aut alij obligatam mihi obligauit, nec me de hoc certiorauit: eodem crimine plectetur. Planè ſi ea res ampla eſt, & ad modicum æris fuerit pignorata: dici debebit, ceſſare non ſolum ſtellionatus crimen, ſed etiam pignoraticiam, & de dolo malo actionẽ: quaſi in nullo captus ſit, qui pignori ſecundo loco accepit.

XXXVII. PAVLVS *lib. V. ad edictum.*

SI pignus mihi traditum locaſſem domino: per locationem retineo poſſeſſionem: quia ante, cũq; conduceret debitor, non fuerit eius poſſeſſio: cum & animus mihi retinendi ſit, & conducenti non ſit animus poſſeſſionem adipiſcendi.

XXXVIII. MODESTINVS *lib. I. differentiarum.*

PVpillo capienti pignus, propter metum pignoraticiæ actionis, neceſſaria eſt tutoris authoritas.

XXXIX. IDEM *lib. III. reſponſorum.*

CAius Seius ob mutuam pecuniam fundum ſuum Lucio Titio pignori dedit. poſtea pactũ inter eos factum eſt, ut creditor pignus ſuum in penſationem pecuniæ ſuæ certo tempore poſſideret. uerum ante expletum tempus creditor, cum ſuprema ſua ordinaret, teſtamento cauit, ut alter ex filijs ſuis haberet eum fundum: & addidit, QVEM DE LVCIO ATTIO EMI, cum non emiſſet. hoc teſtamentum inter cæteros ſignauit & Caius Seius, qui fuit debitor. quæro, an ex hoc, quod ſignauit, præiudicium aliquod ſibi fecerit: cum nullum inſtrumentum uenditionis proferatur, ſed ſolum pactum, ut creditor certi temporis fructus caperet? Herẽnius Modeſtinus reſpondit. contractui pignoris non obeſſe, quod debitor teſtamentum creditoris, in quo ſe emiſſe pignus expreſſit, ſignaſſe proponitur.

XL. PAPINIANVS *lib. III. reſponſorum.*

DEbitor à creditore pignus, quod dedit, fruſtra emit: cum rei ſuæ nulla emptio ſit. nec ſi minoris emerit, & pignus petat, aut dominium uindicet: ei non totum debitum offerenti, creditor poſſeſſionem pignoris reſtituere cogitur. Debitoris filius, qui manet in patris po-

Universidad de Deusto Biblioteca

testate, frustra pignus à creditore patris peculiaribus numis comparat: & ideo si patronus debitoris contra tabulas eius possessionem acceperit: dominij partem obtinebit. nam pecunia, quam filius ex re patris in precium dedit, pignus liberatur. Soluta pecunia, creditor possessionem pignoris, quæ corporalis apud eum fuit, restituere debet, nec quid quàm amplius præstare cogitur. itaq; si medio tempore pignus creditor pignori dederit: domino soluente pecuniam, quam debuit, secundi pignoris neq; persecutio dabitur, neq; retentio relinquetur.

XLI. IDEM *lib.* VIII. *quæstionum.*

REm alienã pignori dedisti. deinde dominus rei eius esse cœpisti: datur utilis actio pignoraticia creditori. non est idem dicendum, si ego Titio, qui rem meam obligauerat sine mea uoluntate, hæres exstitero. hoc enim modo pignoris persecutio concedenda non est creditori. neq; utiq; sufficiet ad competendam utilem pignoraticiam actionem, eundẽ esse dominum, qui etiam pecuniã debet. Sed si conuenisset de pignore, ut ex suo mendacio arguatur: improbe resistit, quominus utilis actio moueatur.

XLII. IDEM *lib.* III. *responsorum.*

CReditor iudicio, quod de pignore dato ꝓponitur, ut superfluũ precij cũ usuris restituat, iure cogit. nec audiendus erit, si uelit emptorem delegare: cũ in uenditione, quæ rite est facta, suum creditor negocium gerat.

XLIII. SCAEVOLA *lib.* VIII. *digestorum.*

PIgnori creditori locum purum obligauit, eiq; instrumentum emptionis tradidit: & cum eum locum inædificare uellet, mota sibi controuersia à uicino de latitudine (quod aliàs probare non poterat) petijt à creditore, ut instrumentum auctionis à se traditum exhiberet. quo non exhibente, minorem locum ædificauit, atq; damnum passus est. quæsitum est, an si creditor pecuniam petat, uel pignus uindicet: doli exceptione posita, iudex huius damni rationem habere debeat? respondi. si operam non dedisset, ut instrumenti facultate subducta, debitor caperetur: posse debitorem, si pecuniam soluat, pignoraticia agere. opera autem in eo data: tunc & ante pecuniã solutam in id, quod interest, cum creditore agi. Titius pecuniã mutuam accepit à Caio Seio sub pignore culleorum. istos culleos cũ Seius in horreo haberet, missus ex officio annonæ centurio, culleos ad annonam sustulit. postea instantia Caij Seij creditoris recuperati sunt. quæro: intertriturã, quæ ex operis facta est, utrum Titius debitor, an Seius creditor agnoscere debeat? respondi. secundum ea, quæ proponerentur, ob id, quod eo nomine interitu nenti accidisset, non teneri.

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM LIBER XIIII.

DE EXERCITORIA ACTIONE. Tit. I.

VLPIANVS *lib.* XXIX. *ad edictum.*

Tilitatem huius edicti patere, nemo est, qui ignoret. nam cum interdum ignari, cuius sint conditionis, uel quales, cum magistris propter nauigandi necessitatem contrahamus: æquum fuit eum, qui magistrum naui imposuit, teneri: ut tenetur, qui institorem tabernæ, uel negocio præposuit: cum sit maior necessitas contrahendi cum magistro, quàm institore. quippe res patitur, ut de conditione quis institoris dispiciat, & sic contrahat: in nauis magistro non ita. nam interdum locus, tempus non patitur plenius deliberandi consiliũ. Magistrum nauis accipere debemus, cui totius nauis cura mandata est. Si cum quolibet nauta rum sit contractum, non datur actio in exercitorem: quanq; ex delicto cuiusuis eorũ, qui nauis nauigandæ caussa in naue sunt, detur actio in exercitorem. alia est enim cõtrahendi caussa, alia delinquendi. siquidem qui magistrum præponit, contrahi cum eo permittit: qui nautas adhibet, non contrahi cum eis permittit, sed culpa & dolo carere eos curare debet. Magistri autem imponuntur, uel locandis nauibus, uel mercibus, aut uectoribus conducendis, armamentisue emendis. sed & si mercibus emendis uel uendendis fuerit præpositus: etiam hoc nomine obligat exercitorem. Cuius autem conditionis sit magister iste, nihil interest: utrum liber, an seruus: & utrũ exercitoris, an alienus. sed nec cuius ætatis sit intererit: sibi imputaturo, qui præposuit. Magistrum autem accipimus non solum, quem exercitor præposuit: sed & eum, quem magister. & hoc cõsultus Iulianus in ignorante exercitore respondit. cæterũ si scit, & passus eũ est in naue magisterio fungi: ipse eũ imposuisse uidetur. quæ sententia mihi uidetur ꝓbabilis. omnia enim facta magistri debet præstare, qui eum præposuit. alioquin contrahentes decipientur. & facilius hoc in magistro, quàm institore admittendum ꝓpter utilitatem. quid tamen, si sic magistrum præposuit, ne aliũ ei liceret præponere? an adhuc Iuliani sententiã admittamus, uidendum est. finge enim & nominatim eum prohibuisse, ne Titio magistro utaris. dicendum tamen erit, eo usq; producendã utilitatem nauigantium. Nauem accipere debemus, siue mariná, siue in aliquo stagno

Universidad de Deusto Biblioteca

nauiget, siue schedia sit. Non autem ex omni caussa prætor dat in exercitorem actionem: sed eius rei nomine, cuius ibi præpositus fuit, id est, in eam rem, cui præpositus fuit. utputa si onus uehendum locatum sit, aut aliquas res emerit utiles nauiganti: uel si quid reficiendæ nauis caussa contractum, uel impensum est; uel si quid nautæ operarum nomine petent. Quid si mutuam pecuniam sumpserit: an eius rei nomine uideatur gestum? & Pegasus existimat: si ad usum eius rei, in quam præpositus est, fuerit mutuatus: dandam actionem. quam sententiam puto ueram. quid enim si ad armandam, siue instruendam nauem, uel nautas exhibendos mutuatus est? Vnde quærit Ofilius, si ad reficiendam nauem mutuatus, numos in suos usus cõuertit: an in exercitorem detur actio? & ait. si hac lege accepit, quasi in nauem impensurus, mox mutauit uoluntatem: teneri exercitorem, imputaturum sibi, cur talem præposuerit? quod si ab initio consilium ceperit fraudandi creditoris, & hoc specialiter non expresserit, quod ad nauis caussam accipiat: contra esse. quam distinctionem Pedius probat. Sed & si in precijs rerum emptarum fefellit magister: exercitoris erit damnum, non creditoris. Sed & si ab alio mutuatus, liberauit eum, qui in nauis refectionem crediderat: puto etiam huic dandam actionem, quasi in nauem crediderit. Igitur præpositio certam legem dat contrahentibus. quare si eum præposuit naui ad hoc solum, ut uecturas exigat, non ut locet, quod forte ipse locauerat: non tenebitur exercitor, si magister locauit. uel si ad locandum tantum, non ad exigendum: idem erit dicendum. aut si ad hoc, ut uectoribus locet, non ut mercibus nauem præstet, uel contra: modum egressus, non obligauit exercitorem. Sed & si, ut certis mercedibus eam locet, præpositus est (puta legumini, cannabi) ille marmoribus, uel alij locauit materiæ: dicendum erit, exercitorem non teneri. quædam enim naues onerariæ, quædam (ut ipsi dicũt) aliâs* ut. ἐπιβάδες sunt. & plerosq; mandare scio, *ne uectores recipiant, & sic ut certa regione & certo mari negociẽtur: ut ecce sunt naues, quæ Brundusium à Cassopa, uel à Dyrrhachio uectores traijciunt, ad onera inhabiles. Item quædam capaces fluminum ad mare non sufficientes. Si plures sint magistri, non diuisis officijs: quodcunq; cum uno gestũ erit, obligabit exercitorem. si diuisis: ut alter locando, alter exigendo: pro cuiusq; officio obligabitur exercitor. Sed si sic præposuit, (ut plerunq; faciunt) ne alter sine altero quid gerat: qui contraxit cum uno, sibi imputabit. Exercitorem autem eum dicimus, ad quem obuentiones & reditus omnes perueniunt: siue is dominus nauis sit, siue à domino nauem per auersionem conduxit, uel ad tempus, uel in perpetuum. Parui autem refert, qui exercet, masculus sit, an mulier: paterfamilias, an

an filiusfamilias, uel seruus. pupillus autem si nauem exerceat, exigemus tutoris authoritatem. Est autem nobis electio, utrum exercitorem, an magistrum conuenire uelimus. sed ex contrario exercenti nauem aduersus eos, qui cum magistro contraxerunt, actio non pollicetur: quod non eodem auxilio indigebat. Sed aut ex locato cum magistro, si mercede operam ei exhibet: aut si gratuitam, mandati agere potest. solent tamen præfecti propter ministerium annonæ, item in prouincijs præsides prouinciarum, extra ordinem eos iuuare ex contractu magistrorum. Si is, qui nauẽ exercuit, in aliena potestate erit, eiusq; uoluntate nauem exercuerit: quod cum eius magistro gestum erit, in eum, cuius in potestate is erit, qui nauẽ exercuit, iudicium datur. Licet autem datur actio in eum, cuius in potestate est, qui nauem exercet: tamen ita demum datur, si uoluntate eius exerceat. Ideo autem ex uoluntate in solidum tenetur, qui habet in potestate exercitorem: quia ad summam reipublicæ nauium exercitio pertinet. At institorum non idem usus est. ea ꝓpter in tributum duntaxat uocantur, qui contraxerunt cũ eo, qui in merce peculiari sciente domino negociatur. Sed si sciente duntaxat, non etiam uolente domino, cum magistro contractum sit: utrum quasi in uolentem dabimus actionem in solidum, an uero exemplo tributoriæ? In re igitur dubia melius est uerbis edicti seruire: & neq; scientiam solam & nudam patris dominiúe in nauibus onerare, neq; in peculiaribus mercibus uolũtatem extendere ad *solidi obligationem. & ita uidetur etiã Pomponius significare: si sit in aliena potestate, si quidem uoluntate gerat: in solidum eum obligari. si minus: in peculium. aliâs *solidam. In potestate autem accipiemus utriusq; sexus filios uel filias, seruos uel seruas. si tamen seruus pecularis uolente filiofamilias, in cuius peculio erat: uel seruo, uicarius eius nauem exercuit: pater dominusúe, qui uoluntatem non accommodauit, dũtaxat de peculio tenebiẽ: sed filius ipse in solidũ. planè si uoluntate domini uel patris exercuit: in solidum tenebitur. & præterea filius, si & ipse uoluntatẽ accommodauerit, in solidum erit obligatus. Quanquam autem, si cum magistro eius gestum sit, duntaxat pollicetur prætor actionem: tamen (ut Iulianus quoq; scripsit) etiam si cum ipso exercitore sit contractum, pater dominusúe in solidum tenebitur. Hæc actio ex persona magistri in exercitorem dabitur. & ideo si cum alterutro eorum actum est: cum altero agi non potest. sed si quid solutũ sit: siquidẽ à magistro: ipso iure minuitur obligatio. sed & si ab exercitore: siue suo nomine, id est, propter honorariam obligationem, siue magistri nomine soluerit: minuetur obligatio, quoniam & alius pro me soluendo me liberat. Si plures nauem exerceant, cum quolibet eorũ in solidũ agi potest.

II. CAIVS lib. VIII. ad edictum prouinciale.

NE in plures aduersarios distringatur, qui cũ uno contraxerit.

III. PAVLVS lib. XXIX. ad edictum.

NEc quidquam facere, quotam quisq; portionem in naue habeat: eumq;, qui præstiterit, societatis iudicio á cæteris consecuturũ.

IIII. VLPIANVS lib. XXIX. ad edictum.

SI tamen plures per se nauem exerceant: pro portionibus exercitionis conueniuntur. neq; enim inuicem sui magistri uidebũtur. sed si plures exerceãt, unum autem de numero suo magistrum fecerint: huius nomine in solidum poterunt cõueniri. Sed & si seruus pluriũ nauem exerceat uoluntate eorum: idem placuit, quod in pluribus exercitoribus. planè si uni ex omnium uoluntate exercuit: in solidum ille tenebitur. & ideo *puto in isto & in superiore casu in solidum omnes teneri. Si seruus sit, qui nauem exercuit uoluntate domini, & alienatus fuerit: nihilominus is, qui eum alienauit, tenebitur. proinde & si decesserit seruus, tenebitur. nam & magistro defuncto tenebitur. Hæ actiones perpetuo, & hæredibus, & in hæredes dãtur. proinde & si seruus, qui uoluntate domini exercuit, decessit: etiam post annum hæc actio dabitur, quamuis de peculio ultra annum non detur.

aliàs *puto etiã in sup.

V. PAVLVS lib. XXIX. ad edictum.

SI eum, qui in mea potestate sit, magistrũ nauis habeas: mihi quoq; in te competit actio, si quid cum eo contraxero. idem, si communis seruus nobis erit. ex locato tamen mecum ages, quod operas serui mei conduxeris: quia & si cum alio contraxisset, ageres mecum, ut actiones, quas eo nomine habui, tibi præstarem: quemadmodũ cum libero, *(siquidem cõduxeris) experireris. quod si gratuitæ operæ fuerint: mandati ages. Item si seruus meus nauem exercebit, & cum magistro eius cõtraxero: nihil obstabit, quo minus aduersus magistrum experiar actione, quæ mihi iure, uel ciuili, uel honorario competit. nam & cuiuis alij non obstat hoc edictum, quo minus cum magistro agere possit. hoc enim edicto non transfertur actio, sed adijcitur. Si unus *ex multis exercitoribus cum magistro nauis contraxerit: agere cum alijs exercitoribus poterit.

als *si qd cõtraxisses.

aliàs *ex his.

VI. IDEM lib. VIII. breuis edicti.

SI seruus non ex uoluntate domini nauem exercuerit: si sciente eo, quasi tributoria: si ignorante, de peculio actio dabitur. Si communis seruus uoluntate dominorum exerceat nauem: in singulos dari debebit in solidum actio.

VII. AFRICANVS lib. VIII. quæstionum.

LVcius Titius Stichum magistrum naui præposuit. is pecuniam mu-

mutuatus, cauit se in refectionem nauis eam accepisse. quæsitum est, an non aliter Lucius Titius exercitoria teneretur, quàm si creditor probaret pecuniam in refectionem nauis esse consumptam? respondit. creditorẽ utiliter acturum, si cũ pecunia crederetur, nauis in ea caussa fuisset, ut refici deberet. etenim nõ oportere creditorem ad hoc adstringi, ut ipse reficiendæ nauis curã suscipiat, & negociũ domini gerat. quod certe futurum sit, si necesse habeat probare, pecuniam in refectionẽ erogatam esse. Itaq; & illud exigendũ, ut sciat in hoc se credere, cui rei magister quis sit præpositus. quod certe aliter fieri nõ possit, quàm si illud quoq; scierit, necessariam refectioni pecuniam esse. quare & si in ea caussa fuerit nauis, ut refici deberet: multo tamen maior pecunia credita fuerit, quàm ad eam rem esset necessaria: nõ debere in solidum aduersus dominum nauis actionem dari. Interdum etiam illud æstimãdum: an in eo loco pecunia credita sit, in quo id, propter quod credebatur, comparari potuerit. quid enim (inquit) si ad uelum emendum in eiusmodi insula pecuniam quis crediderit, in qua omnino uelum comparari nõ potuerit? & in summa: aliquã diligentiã in eã rem creditorem debere præstare. Eadem ferè dicenda ait, & si de institoria actione quæratur. nãque hunc quoq; creditorem scire debere: necessariam esse mercis comparationem, cui emendæ seruus sit præpositus. & sufficere, si in hoc crediderit: non etiam illud exigendũ, ut ipse curam suscipiat, an in hãc rem pecunia erogata sit.

*AD LEGEM RHODIAM, DE IACTV. Tit. II.

aliàs *De lege Rhodia.

PAVLVS lib. II. sententiarum.

LEge Rhodia cauetur, ut si leuãdæ nauis gratia iactus mercium factus sit, omnium contributione sarciatur, quod pro omnibus *factum est.

als *damnũ datũ.

II. IDEM lib. XXV. ad Sabinum.

SI laborante naue iactus factus est: amissarum merciũ domini, si merces uehendas locauerãt, ex locato cum magistro nauis agere debẽt. magister deinde cum reliquis, quorum merces saluæ sunt: ex cõducto, ut detrimentum pro portione cõmunicetur, agere potest. Seruius quidem respondit, ex locato agere cum magistro nauis debere, ut cæterorum uectorum merces retineat, donec portionẽ damni præstent. imò & si *nõ retineat merces magister: ultro ex locato habiturus est actionẽ cum uectoribus. quid enim si uectores sint, qui nullas sarcinas habeãt? planè commodius est, si sint: retinere eas. at si non: & totam nauẽ conduxerit: ex conducto aget, sicut uectores, qui loca in naue conduxerũt.

*als deest negatio.

æquissi-

Universidad de Deusto Biblioteca

æquissimum enim est, commune detrimentum fieri eorum, qui propter amissas res aliorum consecuti sunt, ut merces suas saluas haberẽt.

Si conseruatis mercibus deterior facta sit nauis, aut aliquid exarmauerit: nulla faciẽda est collatio: quia dissimilis earum rerum caussa est, quæ nauis gratia parantur, & earum, pro quibus mercedem aliquis accepit. nam etsi faber incudem aut malleum fregerit: non imputatur ei, qui locauit opus. sed si uoluntate uectorum, uel propter aliquem metũ id detrimentum factum sit: hoc ipsum sarciri oportet. Cum in eadem naue uaria merciũ genera complures mercatores coëgissent, præterea q̃ multi uectores serui liberi q̃ in eadem nauigarent: tempestate graui orta, necessariò iactura facta erat. quæsita deinde sunt hæc. an oẽs iacturam præstare oporteat? & quid si tales merces imposuissent, quibus nauis non oneraretur: ueluti gemmas, margaritas? & quæ portio præstanda esset? & an etiam pro liberis capitibus dari oporteat? & qua actione ea res expediri possit? Placuit omnes, quorum quid interfuisset iacturam fieri, conferre oportere: quia id tributum ob seruatas res deberent. itaq̃ dominum etiam nauis pro portione obligatum esse. Iacturæ summam pro rerum precio distribui oportere. corporũ liberorum æstimationem nullam fieri posse. ex cõducto dominos rerum amissarum cũ nauta, id est, cum magistro acturos. Itidem agitatum est, an etiam uestimentorum cuiusq̃, & anulorum æstimationem fieri oporteat? & omnium uisum est: nisi si qua consumendi caussa imposita sorẽt, quo in numero essent cibaria. eò magis, quod si quando ea deficerent in nauigationem: quid quisq̃ haberet, in commune conferret. Si nauis à piratis redempta sit: Seruius, Ofilius, Labeo omnes conferre debere aiũt. quod uero prædones abstulerint: eum perdere, cuius fuerit: nec conferendum ei, qui suas merces redemerit. Portio autem pro æstimatione rerum, quæ saluæ sunt, & earum, quæ amissæ sunt, præstari solet. nec ad rem pertinet, si hæ, quæ amissæ sunt, pluris uenire poterant: quoniam detrimenti, non lucri fit præstatio. sed in his rebus, quarum nomine conferendum est, æstimatio debet haberi: non quanti emptæ sunt, sed quanti uenire possunt. Seruorum quoq̃, qui in mari perierunt, nõ magis æstimatio facienda est, quàm si ægri in naue decesserint, aut alioqui sese præcipitauerint. Si quis ex uectoribus soluendo non sit: hoc detrimentum magistri nauis non erit. nec enim fortunas cuiusq̃ nauta excutere debet. Si res, quæ iactæ sunt, apparuerint: exoneratur collatio. quod si iam cõtributio facta sit: tunc hi, qui soluerunt, agẽt ex locato cum magistro: ut is ex cõducto experiatur, & quod exegerit, reddat. Res autem iacta domini manet, nec fit adprehẽdentis: quia pro derelicto non habetur.

Papi-

III. PAPINIANVS *lib. IX. responsorum.*

CVm arbor aut aliud nauis instrumentum, remouendi communis periculi caussa, deiectum est: contributio debetur.

IIII. CALLISTRATVS *lib. II. quæstionum.*

NAuis onustæ leuandæ caussa (quia intrare portum, uel flumen non potuerit cum onere) si quædam merces in scapham traiectæ sunt, ne aut extra flumen periclitetur, aut in ipso hostio uel portu, eaq̃ scapha submersa est: ratio haberi debet inter eos, qui in naue merces saluas habent, cum ijs, qui in scapha perdiderunt, perinde tanquam si iactura facta esset: idq̃ Sabinus libro secundo responsorum probat. contra si scapha cum parte mercium salua est, nauis perijt: ratio haberi non debet eorum, qui in naue perdiderunt: quia iactus in tributum naue salua uenit. Sed si nauis, quæ in tempestate iactu mercium unius mercatoris leuata est, in alio loco submersa est, & aliquorum mercatorum merces per urinatores extractæ sunt, data mercede: rationem haberi debere eius, cuius merces in nauigatione leuandæ nauis caussa iactæ sunt, ab his, qui postea suas per urinatores seruauerunt, Sabinus æque respondit. eorum uero, qui ita seruauerũt, inuicem rationem haberi nõ debere ab eo, qui in nauigatione iactum fecit: si quædam ex his mercibus per urinatores extractæ* sunt. eorũ enim merces nõ possunt aliàs* nõ uideri seruandæ nauis caussa iactæ esse, quæ perijt. Cum autem iactus de naue factus est, & alicuius res, quæ in naue remanserunt, deteriores factæ sunt: uidendum, an conferre cogendus sit: quia non debet duplici dãno onerari, & collationis, & quod res deteriores factæ sunt. Sed defendendum est, hunc conferre debere, precio rerum præsente. itaq̃ (uerbi gratia) si uicenum merces duorum fuerint, & alterius adspergine decem esse cœperint: ille, cuius res integræ sunt, pro uicenis conferet, hic pro decem. Potest tamen dici etiam illa sententia, distinguentibus nobis, deteriores ex qua caussa factæ sunt: id est, utrum propter iactum nudatis rebus damnum secutum est, an uero alia ex caussa: ueluti quòd alicubi iacebant merces aliquo in angulo, & unda penetrauit. tũc enim conferre debebit. Sed an ex priore caussa, collationis onus pati non debet: quia iactus etiam hunc læsit? ad hæc nunquid & si adspergine ꝓpter iactum deteriores factæ sunt? sed distinctio subtilior adhibenda est. quid si plus sit in collatiõe, quàm in damno? (uerbi gratia) hæ res uicenæ fuerunt: & collatio quidem facit decem, damnum autem duo: deducto hoc, quod damnum passus est, reliquum cõferre debeat? quid ergo, si plus in damno erit, quàm in collatione? utputa decẽ aureis res deteriores factæ sunt, duo autem collationis sunt? indubitate utrunq̃ onus pati non debet. sed hic uideamus, num & ipsi conferri oporteat.

T quid

quid enim interest, iactatas res meas amiserim, an nudatas deteriores habere cœperim? nam sicut ei, qui perdidit, subuenitur: ita & ei subueniri oportet, qui deteriores propter iacturam res habere cœpit. hoc ita Papyrius Fronto respondit.

V. HERMOGENIANVS *lib.* IIII. *iuris* ὑποτομῶν.

AMissæ nauis damnum collationis consortio nõ sarcitur per eos, qui merces suas ex naufragio liberarunt. nam huius modi æquitatem tunc admitti placuit, cum iactus remedio cæteris in cõmuni periculo salua naue consultum est. Arbore cæsa, ut nauis cum mercibus liberari possit, æquitas contributionis locum habebit.

VI. IVLIANVS *lib.* LXXXVI. *Digestorum.*

NAuis aduersa tẽpestate depressa, ictu fulminis deustis armamentis, & arbore, & antenna, Hipponem delata est: ibiq; tumultuarijs armamentis ad præsens comparatis, Hostiam nauigauit, & onus integrum pertulit. quæsitum est, an hi, quorũ onus fuit, nautæ pro damno conferre debeant? respondi, non debere. hũc enim sumptũ instruendæ nauis magis, quàm conseruandarum mercium gratia factũ esse.

VII. PAVLVS *lib.* III. ὑποτομῶν *Alfeni digestorum.*

CVm depressa nauis, aut deiecta esset: id quod quisq; ex eo suum seruasset, sibi seruare respondit, tanquam ex incendio.

VIII. IVLIANVS *lib.* II. *ex Minutio.*

QVi leuãdæ nauis gratia res aliquas, pijciunt: nõ hanc mentẽ habere, ut eas pro derelicto habeãt: qppe, si inuenerint eas, ablaturos: & si suspicati fuerint, in quem locum eiectæ sint, requisituros: ut perinde sit, ac si quis onere pressus *unam rem abiecerit, mox cum alijs reuersurus, ut eandem auferret.

*aliãs. in nia.

IX. VOLVSIVS MAETIANVS *ad* L. *Rhodiam.*

Ἀξίωσις εὐδαίμονος Νικομηδείας πρὸς Ἀντωνῖνον βασιλέα. Κύριε βασιλεῦ Ἀντωνῖνε. ναυάγιον ποιησάντες ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, διεκπάγημεν ὑπὸ τῶν δημοσίων τῶν τὰς κυκλάδας νήσους οἰκούντων. Ἀντωνῖνος ἔπειν. Ἐγὼ μὲν τὸν κόσμον κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης. τῷ νόμῳ τῶν ῥοδίων κρινέσθω τῷ ναυτικῷ, ἐν οἷς μήτις τῶν ἡμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντιοῦται. τοῦτο δὲ αὐτό καὶ ὁ θειότατος Ἄυγουστος ἔκρινεν.

X. LABEO *lib.* I. παθανῶν *a Paulo in epitomen redactorum.*

SI uehenda mãcipia conduxisti: pro eo mancipio, quod in naue mortuum est, uectura tibi non debetur. PAVLVS. imò quæritur, quid actum est: utrum pro his, qui impositi: an pro his, qui deportati essent, merces daretur? quod si hoc apparere non poterit: satis erit pro nauta, si probauerit impositum esse mancipium. Si ea conditione nauem conduxisti, ut ea merces tuæ portarentur: easq; merces nauta, nulla necessitate coactus, in nauem deteriorem (cum id sciret te fieri nolle) trãstulit, & merces tuæ cum ea naue perierũt, in qua nouissime uectæ sunt: habes ex conducto cum priore nauta actionem. PAVLVS. imò contra. si modo ea nauigatione utraq; nauis perijt: cum id sine dolo & culpa nautarum factum esset. Idem iuris erit, si prior nauta publice retentus, nauigare cũ tuis mercibus prohibitus fuerit. Idem iuris erit, si cum ea conditione à te conduxisset, ut certã pœnam tibi præstaret, nisi ante constitutum diem merces tuas eo loci exposuisset, in quem uehendas eas merces locasses: nec per eũ staret, quo minus remissa sibi pœna spectaret. idem iuris in eodem genere cognitionis obseruabimus, si probatum fuerit, nautam morbo impeditum nauigare nõ potuisse. idem dicemus, si nauis eius uicium fecerit, sine dolo & culpa eius. Si conduxisti nauem amphorarum duorũ milium, & ibi amphoras portasti: pro duobus milibus amphorarum precium debes. PAVLVS. imò si auersione nauis conducta est: pro duobus milibus merces debetur. si pro numero impositarum amphorarum merces constituta est: contra se habet. nam pro tot amphoris precium debes, quot portasti.

DE INSTITORIA ACTIONE. Tit. III.

VLPIANVS. *lib.* XXIX. *ad edictum.*

AEquum prætori uisum est, sicut commoda sentimus ex contractu institorum, ita etiam obligari nos ex contractibus ipsorum, & conueniri. Sed non idem facit circa eũ, qui institorẽ præposuit, ut experiri possit. sed siquidem seruum proprium institorẽ habuit: potest esse securus, adquisitis sibi actionibus. si autem uel alienum seruum, uel etiam hominem liberum: actio deficiet. ipsum tamen institorem, uel dominum eius conuenire poterit, uel mandati, uel negociorum gestorum. Marcellus etiam ait, debere dari actionem ei, qui institorem præposuit, in eos, qui cum eo contraxerunt.

II. CAIVS *lib.* VIII. *ad edictum prouinciale.*

EO nomine, quo institor contraxit: si modo aliter rem suã seruare nõ potest.

III. VLPIANVS *lib.* XXIX. *ad edictum.*

INstitor appellatus est ex eo, quod negocio gerẽdo insistat. nec multum facit, tabernæ sit præpositus, an cuilibet alij negociationi.

IIII PAVLVS *lib.* XXX. *ad Sabinum.*

CVm interdum etiam ad homines honestos adferãt merces, & ibi uendant. nec mutat caussam actionis locus emendi uendendiue: cum utroq; modo uerum sit, institorem emisse, aut uendidisse.

V. VLPIANVS *lib.XXIX. ad edictum.*

QVicũq; igitur negocio præpositus est, institor recte appellabitur. nam & Seruius libro primo ad Brutum ait: si quid cum insulario gestum sit, uel cum eo, quem quis ædificio præposuit, uel frumẽto coëmendo: in solidum eum teneri. Labeo quoq; scribit: si quis pecunijs fœnerandis, agris colendis, mercaturis, redempturisq; faciendis præposuerit: in solidum eum teneri. sed & si mensæ habuerit quis seruum præpositum, nomine eius tenebitur. Sed etiam eos institores dicendos placuit, quibus uestiarij uel linteariij dant uestem circũferendam & distrahendam, quos uulgo circuitores appellamus. sed etiam muliones quis proprie institores appellet. Item fullonum & sarcinatorum præpositus, sed & stabularij quoq; loco institorum habendi sunt. Sed & si tabernarius seruum suum peregre mitteret ad merces comparandas, & sibi mittendas: loco institoris habendum, Labeo scribit. Idem ait: si libitinarius, quem Græci *κτεριστὴν uocant, seruum pollinctorem habuerit, isq; mortuum spoliauerit: dandam in eum quasi institoriam actionem, quamuis & furti, & iniuriarum actio competeret. Idem Labeo ait. si quis pistor seruum suum solitus sit in certum locum mittere ad panem uendendum: deinde is pecunia accepta præsente, ut per dies singulos cui panem præstaret, conturbauerit: dubitari non oportere, quin si permisit ei ita dari summas, teneri debeat. Sed & cum fullo peregre proficiscens rogasset quem, ut discipulis suis, quibus tabernam instructam tradiderat, imperaret: post cuius profectionem uestimenta discipulus accepisset, & fugisset: fullonẽ non teneri, si quasi procurator fuerit relictus. sin uero quasi institor: teneri eum. plane si adfirmarit mihi, recte me credere operarijs suis: nõ institoria, sed ex locato tenebitur. Non tamen omne, quod cum institore geritur, obligat eum, qui præposuit: sed ita, si eius rei gratia, cui propositus fuerat, contractum est. proinde si præposui ad mercium distractionem: tenebor nomine eius ex empto actione. Item si forte ad emendum præposuero: tenebor duntaxat ex uendito. Sed neq; si ad emendum, & ille uendiderit: neq; si ad uendendum, & ille emerit: debebo teneri. idemq; Cassius scribit. Sed & si pecuniam quis crediderit institori ad emendas merces præposito, locus est institoriæ. idemq; si ad pensionem pro taberna exsoluendã. quod ita uerum puto: nisi prohibitus fuit mutuari.

*quidã hic reponunt τραφέα.

Si ei, quem ad uendendum emendumue oleum præposui, oleũ mutuum datum sit: dicendũ erit institoriam locũ habere. Itẽ si institor, cũ oleum uendidisset, anulũ arræ nomine accepit, neq; eũ reddat: dominũ institoria teneri. nã eius rei caussa, in quã præpositus est, contractum est: nisi forte mandatũ ei fuit, præsente pecunia uendere. quare & si forte

si forte pignus institor ob precium acceperit, institoriæ locus erit. Item fideiussori quoq; qui pro institore interuenerit, institoria cõpetit. eius enim rei sequela est. Si institor sit præpositus, is tamen decesserit, qui præposuit: & hæres ei exstiterit, qui eodem institore utatur: sine dubio teneri eum oportebit. nec non si ante aditam hæreditatem cum eo contractum est: æquum est uel ignorãti dari institoriam actionem. Sed & si procurator meus, tutor, curatorúe institorem præposuerit: dicendum erit, ueluti à me præposito, dandam institoriam actionem.

VI. PAVLVS *lib. XXX. ad Sabinum.*

SEd & in ipsum ꝓcuratorẽ (si omniũ rerũ ꝓcurator est) dari debebit institoria.

VII. VLPIANVS *lib.XXIX. ad edictum.*

SEd & si quis meam rem gerens præposuerit, & ratum habuero: idem erit dicendum. Parui autem refert, quis sit institor: masculus, an fœmina: liber, an seruus: proprius, uel alienus. Item quisquis præposuit. nã & si mulier præposuit, cõpetet institoria actio, exẽplo exercitoriæ actionis. & si mulier sit præposita, tenebitur etiam ipsa. Sed & si filia familias sit, uel ancilla præposita: competit institoria actio. pupillus etiam institor obligat eum, qui eum præposuit, institoria actione: quoniam sibi imputare debet, qui eum præposuerit.

VIII. CAIVS *lib. VIII. ad edictum prouinciale.*

NAm plerique & pueros puellasq; tabernis præponunt.

IX. VLPIANVS *lib. XXIX. ad edictum.*

VErum si ipse pupillus præposuerit: siquidem tutoris authoritate: obligabitur. si minus: non.

X. CAIVS *lib. VIII. ad edictum prouinciale.*

EAtenus tamen dabitur in eum actio, quatenus ex ea re locupletior est.

XI. VLPIANVS *lib. XXIX. ad edictum.*

SEd & si pupillus hæres exstiterit ei, qui proposuerat: æquissimum erit, pupillum teneri, quamdiu præpositus manet. remouendus enim fuit à tutoribus, si nollent uti opera eius. Sed & si minor uiginti quinq; annis erit, qui præposuit: auxilio ætatis utetur, nec sine caussæ cognitione. De quo palam proscriptum fuerit, ne cum eo contraharur: is præpositi loco non habebitur. non enim permittendum erit cum eo, quasi cum institore, cõtrahere. sed si quis nolit contrahi, prohibeat. Cæterum qui præposuit, tenebitur ipsa præpositione. Proscribere palam sic accipimus, claris literis, ut de plano recte legi possint: ante tabernã scilicet, uel ante eum locum, in quo negociario exercet: nec in loco remoto, sed in euidenti. Literis, utrũ Græcis, an Latinis? puto secundum loci conditionem: ne quis caussari possit ignorantiam literarum. Certe si quis dicat, ignorasse se literas, uel non obseruasse,

Universidad de Deusto Biblioteca

quod propositum erat, cum multi legerent, cũq; palàm esset ppositũ: non audietur. proscriptum autem perpetuo esse oportet. cæterum si id temporis, quo propositum non erat, uel obscurata proscriptione, contractum sit: institoria locum habebit. proinde si dominus quidem mercis proscripsisset, alius autẽ sustulisset, aut uetustate, uel pluuia, uel quo simili contigisset, ne proscriptum esset, uel non paréret: dicendum est eum, qui præposuit, teneri. Sed si ipse institor decipiendi mei caussa detraxit: dolus ipsius præponenti nocere debet: nisi particeps doli fuerit, qui contraxit. Conditio autem præpositionis seruanda est. quid enim si certa lege, uel interuentu cuiusdã personæ, uel sub pignore uoluit cum eo contrahi, uel ad certam rem? æquissimum erit id obseruari, in quo præpositus est. Item si cum plures habuit institores, uel cum omnibus simul contrahi uoluit, uel cum uno solo: sed & si denũciauit cui, ne cum eo contraheret: non debet institoria teneri. nam & certam personam possumus prohibere contrahere, uel certũ genus hominum uel negociatorũ: & certis hominibus permittere. sed si aliâs cũ alio contrahi uetuit, continua uariatione: danda est omnibus aduersus eum actio. neq; enim decipi debent contrahentes. Sed si in totum prohibuit cũ eo contrahi, præpositi loco non habet: cũ magis hic custodis sit loco, quàm institoris. ergo nec uendere mercẽ hic poterit, nec modicum qd ex taberna. Si institoria recte actũ est, tributoria ipso iure locũ nõ habet. neq; enim potest habere locũ tributoria in merce dominica. q̃d si non fuerit institor dominicæ mercis: tributoria superest actio. Si à seruo tuo operas uicarij eius cõduxero, & eũ merci meæ institorẽ fecero, isq; tibi mercẽ uendiderit: emptio est. nã cũ dominus à seruo emit: est emptio, licet dominus non sit obligatus iure ciuili: usq; adeo, ut etiam pro emptore & possidere, & usucapere dominus possit.

XII. IVLIANVS *lib. XI. digestorum.*

ET ideo utilis institoria actio aduersus me tibi competet: mihi uero aduersus te, uel de peculio dispensatoris, si ex cõducto agere uelim: uel de peculio uicarij, q̃ ei mercem uendendam mandauerim. pretium quoq;, quo emisti, in rem tuam uersum uideri poterit, eò quod debitor serui tui factus es.

XIII. VLPIANVS *lib. XXIX. ad edictum.*

HAbebat quis seruum merci oleariæ præpositũ Arelati: eundemq; & mutuis pecunijs accipiendis. acceperat mutuam pecuniam. putans creditor ad merces eum accepisse, egit proposita actione. probare non potuit, mercis gratia eum accepisse. licet consumpta est actio, nec amplius agere poterit, quasi pecunijs quoq; mutuis accipiendis esset præpositus: tamen Iulianus utilẽ ei actionem competere ait. Meminisse autem oportebit, institoria dominum ita demum teneri: si non nouauerit quis eam obligationem, uel ab institore, uel ab alio nouandi animo stipulando. Si duo pluresue tabernam exerceant, & seruum, quem ex disparibus habebãt partibus, institorem proposuerint: utrũ pro dominicis partibus teneant, an pro æqualibus: an pro portione mercis, an uero in solidum, Iulianus quærit? & uerius esse ait, exemplo exercitorum, & de peculio actionis in solidũ unumquemq; conueniri posse: & quidquid is præstiterit, qui conuentus est, societatis iudicio, uel communi diuidundo consequi. quam sententiam & supra probauimus

XIIII. PAVLVS *lib. IIII. ad Plautium.*

IDem erit, & si alienus seruus cõmuni merci præpositus sit. nam aduersus utrumq; actio in solidũ dari debet: & quod quisq; præstiterit, eius partem societatis, uel communi diuidundo iudicio consequetur. certe ubicunq; actio societatis uel communi diuidundo cessat: quenq; pro parte sua condemnari oportere constat: ueluti si is, cuius seruo creditum est, duobus hæredibus institutis, ei seruo libertatem dederit. nã hæredum quisq; pro sua parte conueniendus est: quia cessat inter eos communi diuidundo iudicium.

XV. VLPIANVS *lib. XXIX. ad edictum.*

NOuissime sciendũ est, has actiones perpetuo dari, & in hæredem, & hæredibus.

XVI. PAVLVS *lib. XXIX. ad edictum.*

SI cum uillico alicuius contractum sit: non dabitur in dominũ actio: quia uillicus propter fructus percipiendos, non propter quæstũ præponitur. si tamen uillicum distrahendis quoq; mercibus præpositũ habuero: nõ erit iniquũ, exemplo institoriæ, actionem in me cõpetere.

XVII. IDEM *lib. III. ad edictum.*

SI quis mancipijs, uel iumentis, pecoribusue emendis, uendendisue præpositus sit: non solum institoria cõpetit aduersus eum, qui præposuit: sed etiam redhibitoria, uel ex stipulatu duplæ simplæue in solidum actio danda est. Si seruum Titij institorem habueris: uel tecum ex hoc edicto, uel cum Titio ex inferioribus edictis agere potero. Sed si tu cum eo contrahi uetuisti: cum Titio duntaxat agi poterit. Si impubes patri habenti institores, hæres exstiterit, deinde cum his contractum fuerit: dicendum est, in pupillum dari actionem, propter utilitatẽ promiscui usus: quemadmodum ubi post mortem tutoris, cuius authoritate institor præpositus est, cum eo contrahatur. Certe eius contractus nomine, qui ante aditam hæreditatem intercessit: et si furiosus hæres exstiterit, dandã actionem, etiam Pomponius scripsit. non enim imputandum ei est, qui sciens dominum decessisse, cum institore

re exercente mercem contrahat. Proculus ait. si denunciauero tibi, ne seruo à me præposito crederes: exceptionem dandam, SI ILLE ILLI NON DENVNCIAVERIT, NE ILLI SERVO CREDERET. sed si ex eo contractu peculium habeam, aut in rem meam uersum sit: nec uelim, quo locupletior sim, soluere: replicari de dolo oportet. nam uideri me dolum facere, qui ex aliena iactura lucrum quærã.

Ex hac caussa etiam condici posse, uerum est.

XVIII. IDEM *lib. singulari de uarijs lectionibus.*

INstitor is est, qui tabernæ locoue ad emendum uendendumue præponitur, quiue sine loco ad eundem actum præponitur.

XIX. PAPINIANVS *lib. IIII. responsorum.*

IN eum, qui mutuis accipiendis pecunijs procuratorem præposuit, utilis ad exemplum institoriæ dabitur actio. quod æque faciendum erit, & si procurator soluendo sit, qui stipulanti pecuniam promisit. Si dominus, qui seruum institorem apud mensam pecunijs accipiendis habuit, post libertatem quoq; datam idem per libertũ negocium exercuit: uarietate status non mutabitur periculi caussa.

Tabernæ præpositus à patre filius, mercium caussa mutuam pecuniã accepit. pro eo pater fideiussit. etiam institoria ab eo petetur, cum acceptæ pecuniæ speciem fideiubendo tabernæ negocio miscuerit.

Seruus pecunijs tantum fœnerandis præpositus, per intercessionem æs alienum sucipiens, ut institor, dominum in solidum iure prætorio non adstringit. quod autem pro eo, qui pecuniam fœnerauit, alij per delegationem promisit: à domino recte petetur, cui pecuniæ creditæ contra eum, qui delegauit, actio quæsita est.

XX. SCAEVOLA *lib. V. digestorum.*

LVcius Titius mensæ numulariæ, quã exercebat, habuit libertum præpositum. is Caio Seio cauit in hæc uerba. Octauius Terminalis, rem agens Octauij Felicis, Domicio Felici salutem. Habes penes mensam patroni mei denarios mille, quos denarios uobis numerare debebo pridie calendas Maias. quæsitum est, Lucio Titio defuncto sine hærede, bonis eius uenditis, an ex hac epistola iure cõueniri Terminalis possit: respondi, nec iure his uerbis obligatum, nec æquitatem conueniendi eum superesse: cum id ex institoris officio ad fidem mensæ præstandam scripsisset.

DE TRIBVTORIA ACTIONE. Tit. IIII.

VLPIANVS *lib. XXIX. ad edictum.*

Huius

HVius quoq; edicti nõ minima utilitas est: ut dominus, qui alioquin in serui contractibus priuilegium habet (quippe cum de peculio duntaxat teneatur, cuius peculij æstimatio deducto eo, quod domino debetur, fit) tamen si scierit seruum in peculiari merce negociari: uelut extraneus creditor, ex hoc edicto in tributum uocetur. Licet mercis appellatio angustior sit, quàm ut ad seruos fullones, uel sarcinatores, uel textores, uel uenaliciarios pertinear: tamen Pedius libro decimoquinto scribit, ad omnes negociationes porrigendum edictum. Peculiarem autem mercem, non sicuti peculium accipimus: quippe peculium deducto, quod domino debetur, accipitur: merx peculiaris, etiam si nihil sit in peculio, dominum tributoria obligat: ita demũ, si sciente eo negociabitur. Scientiam hic eam accipimus, quæ habet & uoluntatem. sed (ut ego puto) non uoluntatem, sed patientiã. non enim uelle debet dominus, sed nõ nolle. si igitur scit, & non protestatur, ac contradicit: tenebitur actione tributoria. Potestatis uerbum ad omnem sexum, item ad omnes, qui sunt alieno iuri subiecti, porrigendũ erit. Non solum ad seruos ptinebit tributoria actio, uerũ ad eos quoq; qui nobis bona fide seruiunt: siue liberi, siue serui alieni sunt, uel in quibus usumfructũ habemus.

II. PAVLVS *lib. XXX. ad edictum.*

VT tamen merx, qua peculiariter negocietur, ad nos pertineat.

III. VLPIANVS *lib. XXIX. ad edictum.*

SEd & si seruus communis sit, & ambo sciant domini: in utrumlibet ex illis dabitur actio. quod si alter sciuit, alter ignorauit: in eum, qui sciuit, dabitur actio: deducetur tamen in solidũ, quod ei, qui ignorauit, debetur: At si ipsum quis ignorantẽ conuenerit: quoniam de peculio conuenitur, deducetur etiã id, quod scienti debetur, & quidem in solidũ. nã & si ipse de peculio conuentus esset: in solidum, quod ei deberetur, deduceretur, ut Iulianus libro duodecimo digestorum scripsit. Si seruus pupilli uel furiosi, sciente tutore uel curatore, merce peculiari negocietur: dolum quidem tutoris uel curatoris nocere pupillo uel furioso non debere puto, nec tamen lucrosam esse debere. & ideo hactenus eum ex dolo tutoris tributoria teneri, si quid ad eum peruenit. idem & in furioso puto: quamuis Pomponius libro octauo epistolarum, si soluendo tutor sit, ex dolo eius pupillũ teneri scripserit. & sanè hactenus tenebitur, ut actionem, quam contra tutorem habet, præstet. Sed & si ipsius pupilli dolo factum sit (si eius ætatis sit, ut doli capax sit) efficere, ut teneatur: quamuis scientia eius nõ sufficit ad negociationẽ. quid ergo? scientia quidẽ tutoris & curatoris debet facere locum huic actioni: dolus autem, quatenus noceat, ostendi.

V Paulus

Universidad de Deusto Biblioteca

IIII. PAVLVS lib. XXX. ad edictum.

SI pupillus, cuius tutor scierit, pubes factus, uel furiosus sanæ mentis, dolũ admittant: tenentur ex hoc edicto.

V. VLPIANVS lib. XXIX. ad edictum.

PRocuratoris autem scientiam & dolũ nocere debere domino, neq; Pomponius dubitat, nec nos dubitamus. Si uicarius serui mei negocietur, siquidẽ me sciente: tributoria tenebor. si me ignorante, ordinario sciente: de peculio eius actionem dandam, Pomponius libro sexagesimo scripsit: nec deducendum ex uicarij peculio, quod ordinario debetur: cum id, quod mihi debetur, deducatur. Sed si uterq; scierimus: & tributoriam, & de peculio actionem competere ait: tributoriã, uicarij nomine: de peculio uero, ordinarij. eligere tamen debere agentem, qua potius actione experiatur: sic tamen, ut utrunq; tribuatur, & quod mihi, & quod seruo debebitur: cũ si seruus ordinarius ignorasset, integrum deduceretur, quod ei à uicario deberetur. Sed & si ancilla negociabitur, admittendam tributoriam dicimus. Item parui refert, cum ipso seruo contrahatur, an cum institore eius. MERCIS NOMINE merito adijcitur: ne omnis negociatio cum eo facta tributoriam inducat. Per hanc actionem tribui iubetur, quod ex ea merce, & quod eo nomine receptum est. In tributum autem uocantur, qui in potestate seruos habẽt, à creditoribus mercis. Sed est quæsitum: utrũ dominus ita demum partietur ex merce, si quid ei mercis nomine debeatur: an uero & si ex alia caussa? & Labeo ait, ex quacunq; caussa ei debeatur: paruiq; referre, ante mercẽ, an postea debere ei quid seruus cœperit. sufficere enim, quod priuilegium deductionis perdidit. quid tamen si qui contrahebant, ipsam mercẽ pignori acceperint? puto debere dici, præferendos domino iure pignoris. Siue autem domino, siue his, qui in potestate eius sunt, debeatur: utiq; erit tribuendum. Sed & si duo pluresúe domini sunt: utiq; omnibus tribuetur pro rata sui debiti. Non autem totum peculium uenit in tributum, sed id duntaxat, quod ex ea merce est: siue merces manent, siue precium earum receptum cõuersumũe est in peculium. Sed & si adhuc debeatur mercis nomine à quibusdam, quibus solebat seruus distrahere: hoc quoq; tribuetur, pro ut fuerit receptum. Si propter mercem seruus iste in taberna habet instrumẽtum: an hoc quoq; tribuatur? & Labeo ait, etiam hoc tribui. & est æquissimum. plerũq; enim hic apparatus ex merce est, imò semper. cætera tamen, quæ extra hæc in peculium habuit, non tribuentur (utputa argentum habuit uel aurum) nisi si hæc ex merce comparauit. Itẽ si mancipia in negociatione habuit ex merce parata: etiam hæc tribuentur. Si plures habuit seruus creditores, sed quosdam in mercibus certis: an omnes in idem confundendi erunt, & omnes in tributum uocandi? utputa duas negociationes exercebat (puta sagariam & lintearium) & separatos habuit creditores. puto separatim eos in tributum uocari. unusquisq; enim eorum merci magis, quàm ipsi credidit. Sed & si duas tabernas eiusdem negociationis exercuit, & ego fui tabernæ (uerbi gratia) quã ad Bucinum habuit, rationator: alius eius, quam trans Tyberim: æquissimum puto, separatim tributionem faciendam: ne ex alterius re mercetúe, alij indemnes fiant, alij damnum sentiant. Planè si in eadem taberna merces eædem deferebantur: licet hæ, quæ exstent, ex unius creditoris pecunia sint comparatæ: dicẽdum erit, omnes in tributum uenire, nisi fuerint creditori pignoratæ. Sed & si dedi mercem meam uendendam, & exstat: uideamus, ne iniquum sit in tributum me uocari. & siquidem in creditum abij: tributio locũ habebit. enimuero si nõ abij: quia res uenditæ nõ aliãs desinent esse meæ (quamuis uendidero) nisi ære soluto, uel fideiussore dato, uel aliãs satisfacto: dicendum erit, uindicare me posse. Tributio autem fit pro rata eius, quod cuiq; debetur. & ideo si unus creditor ueniat, desiderans tribui sibi integram portionem: consequitur. sed quoniam fieri potest, ut alius quoq;, uel alij existere possint mercis peculiaris creditores: cauere debet creditor iste, pro rata se refusurum, si forte alij emerserint creditores.

VI. PAVLVS lib. XXX. ad edictum.

NOn enim hæc actio, sicut de peculio, occupãtis meliorẽ caussam facit: sed æqualem conditionem quandocunq; agentium.

VII. VLPIANVS lib. XXIX. ad edictum.

ILlud quoq; cauere debet: siquidem aliud domini debitum emerserit, refusurum se ei pro rata. finge enim conditionale debitum immi nere, uel in occulto esse. hoc quoq; admittendum est. nam iniuriam dominus pati non debet, licet in tributum uocatur. quid tamen, si dominus tribuere nolit, nec hanc molestiam suscipere: sed peculio, uel mercibus cedere paratus sit? Pedius refert, audiendum eum. quæ sententia habet æquitatem: & plerunq; arbitrum in hanc rem prætor debebit dare, cuius interuentu tribuantur merces peculiares. Si cuius dolo malo factum est, quo minus ita tribueretur: in eũ tributoria datur, ut quanto minus tributum sit, quàm debuit, præstet. quæ actio dolum malum coërcet domini. Minus autẽ tribuere dominus uidetur, etiam si nihil tributum est. Si tamen ignorans in merce seruum habere, minus tribuit: non uidetur minus dolo tribuisse. sed re comperta, si non tribuat: dolo non caret. proinde si ex ea merce sibi solui fecit: utiq; dolo uidetur minus tribuisse. Sed si mercem perire passus est, aut eam euertit, aut uilius

Universidad de Deusto Biblioteca

lius data opera distraxit,uel ab emptoribus precium non exegit:dicendum erit,teneri eum tributoria,si dolus interuenit. Sed etsi negauerit dominus cuicq; deberi:uidendum erit,an tributoriæ locus sit. & est uerior Labeonis sententia, tributoriam locum habere. alioquin expediret domino negare. Hæc actio & perpetuò, & in hæredem datur, de eo duntaxat,quod ad eum peruenit,

VIII. IVLIANVS *lib.XV.digestorum.*

QVia non de dolo est,sed rei persecutionem cõtinet. quare etiam dominus mortuo seruo,item hæres eius, perpetuo teneri debebit,ppter factũ defuncti:quãuis non aliter,cq; dolo interueniẽte,cõpetat.

IX. VLPIANVS *lib.XXIX.ad edictum.*

QVod in hæredem dicimus,idem erit & in cæteris successoribus. Eligere quis debet,qua actione experiatur:utrum de peculio, an tributoria:cũ scit sibi regressum ad aliam nõ futurum. planè si quis uelit ex alia caussa tributoria agere, ex alia caussa de peculio: audiendus erit. Si seruo in testamento manumisso peculiũ legatum sit: nõ debere hæredẽ tributoria teneri,quasi neq; ad eũ puenerit,neq; dolo fecerit,Labeo ait. sed Põponius libro sexagesimo scripsit:hæredẽ,nisi curauerit caueri sibi à seruo, uel deduxerit de peculio, q̃d tribuendũ erat: teneri tributoria.quæ sententia non est sine ratione.ipse em̃* author doli est,qui egit,ne tribueret. toties em̃ in hæredem damus de eo,quod ad eum peruenit:quoties ex dolo defuncti conuenitur, nõ quoties ex suo.

*aliãs. actor.

X. PAVLVS *lib.XXX. ad edictum.*

DEpeculio actione etiã cum emptore serui agi potest: tributoria non potest.

XI. CAIVS *lib. VIII. ad edictum prouinciale.*

ALiquando etiam agẽtibus expedit potius de peculio agere,quàm tributoria.nam in hac actione,de qua loquimur,hoc solum in diuisione uenit,quod in mercibus est,quibus negociatur,quodq; eo nomine receptum est:at in actione de peculio totius peculij quantitas spectatur,in quo & merces continentur.& fieri potest,ut dimidia forte parte peculij,aut tertia,uel etiã minore negocietur. fieri præterea potest, ut patri dominoue nihil debeat.

XII. IVLIANVS *lib.XXII.digestorum.*

ALius duntaxat de peculio,alius tributoria serui nomine cum domino agit.quæsitum est,an deducere dominus de peculio debeat, q̃d tributoria agenti præstaturus sit? respõdi.tributoria actione tũc demum agi potest,cum dominus in distribuendo precium mercis edicto prætoris non satisfecit:id est,cum maiorem partem debiti sui deduxit, cq; creditoribus tribuit.ueluti si cum in merce triginta fuissent, in quam ipse quidem quindecim crediderat, duo autem extranei triginta

ginta:tota quindecim deduxerit,& creditoribus reliqua quindecim dederit:cũ deberet sola decem deducere,extraneis dena tribuere. cum igitur hoc fecit: nec intelligendus est, seruũ à se liberasse, eo quod quinq; adhuc nomine eius tributoria actione præstaturus sit.quare si agi de peculio cœperit (cum forte extra mercem peculium est) quinq;, tancq; adhuc creditor serui,deducere debebit.

QVOD CVM EO, QVI IN ALIENA POTESTATE EST, GESTVM ESSE DICETVR. Tit. V.

CAIVS *lib. VIII. ad edictum prouinciale.*

Omnino,pconsul agit,ut qui contraxit cũ eo, qui in aliena potestate fuit:etiã si deficiant superiores actiones, id est, exercitoria,institoria,tributoriaue:nihilominꝰ tamẽ, in quantũ ex bono & æquo res patit̃, suũ consequatur. siue em̃ iussu eius,cuius in potestate est, negociũ gestũ fuerit: in solidum eo nomine iudicium pollicetur. siue non iussu, sed tamen in rẽ eius uersum fuerit: eatenus introduxit actionẽ,quatenus in rem eius uersum fuerit.siue neutrũ eorũ sit:de peculio actionem constituit.

II. VLPIANVS *lib.XXVIII. ad edictum.*

AIt prætor.IN EVM, QVI EMANCIPATVS AVT EXHAEREDATVS ERIT,QVI'VE ABSTINVERIT HAEREDITATE EIVS,CVIVS IN POTESTATE,CVM MORIRETVR, FVERIT: EIVS REI NOMINE, QVAE CVM EO CONTRACTA ERIT,CVM IN POTESTATE ESSET: SIVE SVA VOLVNTATE,SIVE IVSSV EIVS,IN CVIVS POTESTATE ERIT, CONTRAXERIT: SIVE IN PECVLIVM IPSIVS, SIVE IN PATRIMONIVM EIVS,CVIVS IN POTESTATE FVERIT, EA RES REDACTA FVERIT: ACTIONEM CAVSSA COGNITA DABO IN ID, QVOD FACERE POTEST. Sed & si citra emancipationem sui iuris factus sit, uel in adoptionem datus, deinde pater naturalis decesserit: item si quis ex minima parte sit instituturus: æquissimum est, caussa cognita etiam in hunc dari actionem in id,quod facere potest.

III. IDEM *lib.III.disputationum.*

SEd an hic detrahi debeat,quod alijs debetur,tractari potest. & siquidem sint creditores,qui cum esset alienæ potestatis,cum eo contraxerunt:recte dicetur,occupantis meliorẽ esse conditionem, nisi si quis priuilegiarius ueniat.huius enim non sine ratione prius ratio habebitur. quod si qui sunt, qui postea, quàm sui iuris factus est, cum eo contraxerunt:puto horum rationem habendam.

IIII. IDEM *lib.XXVIII. ad edictum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

SEd & si ex parte non modica sit hæres scriptus filius: in arbitrio est creditoris, utrũ pro portione hæreditaria, an in solidum eum conueniat: Sed & hic iudex æstimare debet, ne forte in id, quod facere potest, debeat cõueniri. Interdũ autem & si exhæredatus filius, uel emancipatus sit, in solidum actio aduersus eum dabitur: utputa si patremfamilias se mentitus est, cum contraheretur cũ eo. nam libro secundo digestorum Marcellus scripsit: etiamsi facere non possit, conueniendum propter mendacium. Quanq; autem ex contractu in id, quod facere potest, actio in eum datur: tamen ex delictis in solidum cõuenietur.

Soli autem filio succurritur, non etiam hæredi eius. & Papinianus libro nono quæstionum scribit, in hæredem filij in solidũ dandam actionẽ. Sed an etiã temporis ratio haberi debeat: ut siquidẽ ex cõtinenti cum filio agat, detur actio in id, quod facere potest: si uero post multos annos, non debeat indulgeri: & mihi uidetur, rationem habendam esse. in hoc enim caussæ cognitio uertit. Is, qui de peculio egit, cum posset QVOD IVSSV: in ea caussa est, ne possit QVOD IVSSV post ea agere: & ita Proculus existimat. & si errore deceptus, de peculio egit: putat Celsus succurrendum ei. quæ sententia habet rationem.

V. PAVLVS *lib. XXX. ad edictum.*

SI filiusfamilias uiuo patre conuentus, & condemnatus sit: in emancipatum, uel exhæredatum postea, iudicati actio in id, quod facere potest, danda est. Si filio exhæredato ex senatusconsulto Trebellianõ hæreditas patris restituta sit: nõ debebit in quantũ facere potest, sed in solidũ condemnari. effectu enim quodãmodo hæres est. Sed si coactus immiscuerit se, ut restituat hæreditatem: perinde obseruandum, ac si se abstinuisset.

VI. VLPIANVS *lib. I. disputationum.*

EVm, qui se patremfamilias simulauit, & mandante aliquo stipulatus est: mandati teneri, Marcellus scribit, quamuis rem præstare non possit. & sanè uerum est, teneri eum debere: quia dolo fecit. hoc & in omnibus bonæ fidei iudicijs dicendum erit.

VII. SCAEVOLA *lib. I. responsorum.*

PAter filio permisit mutuam pecuniam accipere, & per epistolam creditori mãdauit, ut ei crederet. filius ex minima parte patri hæres exstitit. respondi. esse in potestate creditoris, utrum filium, cui credidisset, in solidũ: an hæredes, pro qua parte quisq; successisset, mallet conuenire. sed filius condemnatur, in quantum facere potest.

VIII. PAVLVS *lib. I. decretorum.*

TItianus Primus præposuerat seruum mutuis pecunijs dandis, & pignoribus accipiendis. sed seruus etiam negociatoribus hordei sole-

solebat pro emptore suscipere debitum, & soluere. cũ fugisset seruus, & is, cui *obligatus fuerat dare precium hordei, conueniret dominũ nomine institoris: negabat eo se nomine conueniri posse, quia nõ in eam rem præpositus fuisset. cum autem & alia quædã gessisse, & horrea conduxisse, & multis soluisse, idẽ seruus, pbaretur: præfectus annonæ contra dominũ dederat sententiam. dicebamus, quasi fideiussionẽ esse uideri, cum pro alio solueret debitum. nõ solere autem ex ea caussa in dominum dari actionem: nec uideri hoc dominum mandasse. Sed quia uidebatur, in omnibus eum suo nomine substituisse: sententiam *confirmauit imperator. aliâs *delegatus.

DE SENATVSCONSVLTO MAcedoniano. Tit. VI.

VLPIANVS *lib. XXVIII. ad edictum.*

VErba senatusconsulti Macedoniani hæc sunt. CVM INTER CAETERAS SCELERIS CAVSSAS MACEDO, QVAS ILLI NATVRA ADMINISTRABAT, ETIAM AES ALIENVM ADHIBVISSET: ET SAEPE MATERIAM PECCANDI MALIS MORIBVS PRAESTARET, QVVM PECVNIAM (NE QVID AMPLIVS DICATVR) INCERTIS NOMINIBVS CREDERET: PLACERE, NE CVI, QVI FILIOFAMILIAS MVTVAM PECVNIAM DEDISSET, ETIAM POST MORTEM PARENTIS EIVS, CVIVS IN POTESTATE FVISSET, ACTIO PETITIO QVE DARETVR: VT SCIRENT, QVI PESSIMO EXEMPLO FOENERARENT, NVLLIVS POSSE FILIIFAMILIAS BONVM NOMEN, EXPECTATA PATRIS MORTE, FIERI. Si pendeat, an sit in potestate filius (utputa quoniam patrem apud hostes habet) in pendenti est, an in senatusconsultũ sit cõmissum. nam si reciderit in potestatẽ: senatusconsulto locus est. si minus: cessat interim igitur denegãda est actio. Certe & si adrogatus mutuam pecuniam acceperit, deinde sit restitutus, ut emanciparetur: senatusconsultum locum habebit. fuit enim filiusfamilias. In filiofamilias nihil dignitas facit, quo minus senatusconsultum Macedonianum locum habeat. nam & si consul sit, uel cuius uis dignitatis, senatusconsulto locus est: nisi forte castrense peculium habeat. tunc enim senatusconsultum cessabit.

II. IDEM *lib. XXX. ad edictum.*

VSq; ad quãtitatem castrensis peculij, cum filijsfamiliarũ in castrensi peculio uice patrumfamiliarum fungantur.

III. IDEM *lib. XXVIII. ad edictum.*

Si

Universidad de Deusto Biblioteca

SI quis patremfamilias esse crediderit,non uana simplicitate deceptus,nec iuris ignorantia:sed quia publice paterfamilias plerisq; uidebatur,sic agebat,sic contrahebat, sic muneribus fungebatur: cessat senatusconsultum.unde Iulianus libro duodecimo digestorum,in eo, qui uectigalia conducta habebat,scribit,& est sæpe constitutum,cessare senatusconsultum.proinde & in eo,qui scire non potuit, an filiusfamilias sit:Iulianus libro duodecimo digestorum,cessare senatusconsultũ ait.utputa in pupillo,uel minore uigintiquinq; annis. sed in minore caussa cognita,& à prætore succurrẽdum.in pupillo autem, etiam alia ratione debuit dicere,cessare senatusconsultum: quod mutua pecunia non sit,quam sine tutoris authoritate pupillus dat: quemadmodũ ipse Iulianus libro duodecimo digestorũ dicit, si filiusfamilias crediderit: cessare senatusconsultum,quod mutua pecunia non sit,quamuis liberam peculij administrationem habuit.non enim perdere ei peculiũ patrẽ concedere,cũ peculij administrationem permittit. & ideo uindicationem numorum patri superesse ait. Is autem solus senatusconsultum offendit,qui mutuam pecuniam filiofamilias dedit,non qui aliàs contraxit:puta uendidit,locauit, uel alio modo contraxit. nam pecuniæ datio perniciosa parentibus eorũ uisa est. ideo & si in creditũ abij filiofamilias,uel ex caussa emptionis,uel alio cõtractu,in quo pecuniã non numerauì, & stipulatus sim: licet cœperit esse mutua pecunia: tamen quia pecuniæ numeratio non cõcurrit, cessat senatusconsultum. quod ita demum erit dicendum, si non fraus senatusconsulto sit cogitata:ut qui credere non potuit,magis ei uenderet,ut ille rei precium haberet in mutui uicem. Si à filiofamilias stipulatus sum, & patrifamilias facto crediderim: siue capite minutus sit, siue morte patris, uel aliàs sui iuris sine capitis deminutione fuerit effectus:debet dici, cessare senatusconsultum:quia mutua pecunia iam patrifamilias data est.

IIII. SCAEVOLA *lib.II.quæstionum.*

QVia quod uulgo dicitur,filiofamilias credi nõ licere:non ad uerba,sed ad numerationem referendum est.

V. PAVLVS *lib.II.quæstionum.*

ERgo hic & in solidum damnabitur,non in id, quod facere potest.

VI. SCAEVOLA *lib.II.quæstionum.*

COntra etiam recte dicetur,si à patrefamilias stipulatus,credam postea filiofamilias facto, senatusconsulti potestatem exercẽdam: quia expleta est numeratione substantia obligationis.

VII. VLPIANVS *lib.XXVIII. ad edictum.*

ITem si filiusfamilias fideiusserit: Neratius libro primo & secundo responsorum,cessare senatusconsultũ ait. Idem & Celsus libro quarto:

to.Sed Iulianus adijcit.si color quæsitus sit,ut filiusfamilias,qui mutuam accepturus erat,fideiuberet alio reo dato: fraudem senatusconsulto factam nocere, & dandam exceptionem tam filiofamilias, q̃ reo: quoniam & fideiussori filij subueniatur. Idem ait.si duos reos accepero,filiumfamilias & Titium,cum ad filiumfamilias esset peruenturа pecunia:ideo autem reum Titiũ acceperim,ne quasi fideiussor auxilio senatusconsulti uteretur: utilem esse exceptionem aduersus fraudẽ dandam.Sed si filiusfamilias patre suo relegato,uel lõgo tempore absente,dotem pro filia promiserit,& rem patris pignori dederit: senatusconsultũ quidem cessabit,patris tamen res non tenebitur. planè si patri hæres exstiterit filius,& pignus persequatur:exceptione doli submouebitur. Mutui dationẽ non solum numeratæ pecuniæ, uerũ omnium,quæ mutuo dari possunt,an accipere debeamus,uidendũ.sed uerba uidentur mihi ad numeratam pecuniam referri. ait enim senatus, MVTVAM PECVNIAM DEDISSET. sed si fraus sit senatucõsulto adhibita:puta frumẽto,uel uino,uel oleo mutuo dato, ut his distractis fructibus,uteretur pecunia:subueniendum est filiofamilias. Si filius familias in alterius erat potestate,cum mutua daretur,nunc item in alterius:mens senatusconsulti non cessat.dabitur ei itaq; exceptio. Sed etsi patris eius non mors,sed alia caussa inciderit, quo minus sit in ciuitate:dicendum,senatusconsulto locum esse. Non solum ei,qui mutuam dedisset,sed & successoribus eius deneganda est actio. proinde et si alius pecuniam mutuam dedit, alius stipulatus est: dabitur aduersus eum exceptio,licet hic non dederit. Sed etsi alteruter eorum ignorauit in patris esse potestate se:uerius dicendum est,utriq; alterius scientiam nocere.idem est in duobus reis stipulandi. Item si duos filiosfamilias accepero reos,sed alterum putaui patremfamilias: intererit ad quem peruenerit pecunia:ut si eum sciui filiumfamilias, ad quem peruenit pecunia:exceptione submouear. si ad eum,quem ignorem: non submouear.Siue autem sub usuris mutua sit data,siue sine usuris:ad senatusconsultum spectat. Quanquam autem non declaret senatus, cui exceptionem det:tamen sciendum est,& hæredem filij,si paterfamilias decesserit:& patrem eius,si filiusfamilias decesserit, exceptione uti posse. Interdum tamen etsi senatusconsulto locus sit,tamen in aliũ datur actio:utputa si filiusfamilias institor mutuam pecuniam acceperit.scribit enim Iulianus libro duodecimo, ipsum quidem institorem exceptione senatusconsulti usurum, si conueniatur:sed institoriã actionẽ aduersus eum, qui præposuit, competere. quanquam (inquit) si ipse pater eum præposuisset merci suæ,uel mercem peculiarem exercere passus esset, cessaret senatusconsultum: quoniam patris uoluntate

Universidad de Deusto Biblioteca

contractum uideretur. nam si scit eum negociari: etiam hoc permisisse uidetur, si non nominatim prohibuit mutuum accipere. proinde si accepit pecuniam, & in rem patris uertit: cessat senatusconsultum. patri enim, non sibi accepit. Sed etsi ab initio non sic accepit, uerum postea in rem patris uertit: cessare senatusconsultum, libro duodecimo digestorum Iulianus ait: intelligendumq; esse, ab initio sic accepisse, ut in rem patris uerteret. non tamen uertisse uidebitur, si mutuam pecuniam acceptam patri in debitum proprium soluit. & ideo si pater ignorauit: adhuc senatusconsulto locus erit. Quod dicitur in eo, qui studiorum caussa absens mutuum acceperat, cessare senatusconsultum: ita locum habet, si probabilem modum in mutuando non excesserit: nempe eâ quantitatem, quam pater solebat subministrare. Si filius familias acceperit mutuam pecuniam, ut eum liberaret, qui si peteret, exceptione non submoueretur: senatusconsulti cessabit exceptio. hoc amplius cessabit senatusconsultum, si pater soluere cœpit, quod filiusfamilias mutuum sumpserat, quasi ratum habuerit. Si pater familias factus partem soluerit debiti, cessabit senatusconsultum: nec solutum repetere potest.

VIII. PAVLVS *lib.* XXX. *ad edictum.*

CVm tamen à curatore per ignorantiã solutum sit, repetere potest.

IX. VLPIANVS *lib.* XXVIII. *ad edictum.*

SEd si paterfamilias factus, rem pignori dederit: dicendum erit, senatusconsulti exceptionem ei denegandam usq; ad pignoris quantitatem. Si ab alio donatam sibi pecuniam filius creditori soluerit: an pater uindicare, uel repetere possit? & ait Iulianus, siquidem hac conditione ei donata sit pecunia, ut creditori soluat: uideri à donatore profectam protinus ad creditorem, & fieri numos accipientis. si uero simpliciter ei donauit: alienationem eorum filium non habuisse. & ideo si soluerit, condictionem patri ex omni euentu competere. Hoc senatusconsultum ad filias quoq; familiarum pertinet. nec ad rem pertinet, si adfirmetur, ornamenta ex ea pecunia cõparasse. nam si ei quoq; qui filiofamilias credidit, decreto amplissimi ordinis actio denegatur: nec interest, consumpti sint numi, an exstent in peculio: multo igitur magis seueritate senatusconsulti eius contractus improbabitur, qui filiæfamilias mutuum dedit. Non solum filiofamilias & patri eius succurritur, uerum fideiussori quoq;, & mandatori eius: quia & ipsi mandati habent regressum: nisi forte animo donandi intercesserint. tunc enim cum nullum regressum habeant, senatusconsultum locum non habebit. Sed si non donandi animo, patris tamen uoluntate intercesserunt: totus contractus à patre uidebitur comprobatus. & tamen hi, qui pro filiofamilias, sine uoluntate patris eius intercesserunt, soluendo non repetent. hoc enim & diuus Hadrianus constituit, & potest dici non repetituros. atquin ppetua exceptione tuti sunt. sed & ipse filiusfamilias: & tamen non repetit: quia hi demum solutum non repetunt, qui ob pœnam creditorum actione liberantur, non quoniam exonerare eos lex uoluit. Quanquam aũt soluendo non repetunt:

X. PAVLVS *lib.* XXX. *ad edictum.*

QVia naturalis obligatio manet:

XI. VLPIANVS *lib.* XXVIII. *ad edictum.*

TAmen etsi opposita exceptione condemnati sunt: utentur senatusconsulti exceptione. & ita Iulianus scribit in ipso filiofamilias, exemplo mulieris intercedentis.

XII. PAVLVS *lib.* XXX. *ad edictum.*

SI tamen sciente patre creditum sit filio: dicendum est, cessare senatusconsultum. Sed etsi iusserit pater filio credi, deinde ignorante creditore mutauerit uoluntatem: locus senatusconsulto non erit, quoniam initium contractus spectandum est.

XIII. CAIVS *lib.* XXIII. *ad edictum prouinciale.*

SI quod alij mutuum dedimus, à filiofamilias nouandi caussa stipulemur: non esse impedimento senatusconsultũ, Iulianus scripsit.

XIIII. IVLIANVS *lib.* XII. *Digestorum.*

FIlium habeo, & ex eo nepotem. nepoti meo creditum est iussu patris eius. quæsitum est, an contra senatusconsultum fieret? dixi. et si uerbis senatusconsulti filij continerentur, tamen & in persona nepotis idem seruari debere. iussum autem huius patris non efficere, quo minus contra senatusconsultum creditum existimaretur: cũ ipse in ea caussa esset, ut pecuniam mutuam inuito patre suo accipe non posset.

XV. MARTIANVS *lib.* XIIII. *institutionum.*

NIhil interest, quis filiofamilias crediderit: utrum priuatus, an ciuitas. nam in ciuitate quoq; senatusconsultum locum habere, diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

XVI. PAVLVS *lib.* XXX. *ad edictum.*

SI filiusfamilias absente patre, cum quasi mandatu eius pecuniam acciperet, cauit: & ad patrem literas emisit, ut eam pecuniã in prouincia solueret: debet pater, si actum improbat, continuo testationem interponere contrariæ uoluntatis.

XVII. IDEM *lib.* II. *sententiarum.*

SI filiusfamilias in id acceperit mutuam pecuniam, ut eam pro sorore sua in dotẽ daret: pater eius de in rẽ uerso actione tenebitur. ipsi enim, mortua in matrimonio puella, repetitio dotis datur.

XVIII. VENVLEIVS *lib.II. stipulationum.*

CReditorem filijfamilias, mortuo eo, fideiussorem accipere non posse, Iulianus scribit: quia nulla obligatio aut ciuilis, aut naturalis supsit, cui fideiussor accedat. planè à patre, eius actionis nomine, quæ de peculio aduersus eum competit, fideiussorem recte accipi.

XIX. POMPONIVS *lib.V. ex uarijs lectionibus.*

IVlianus scribit, exceptionē senatusc̄ōsulti Macedoniani nulli obstare nisi ei, qui sciret: aut scire potuisset, filiumfamilias eū esse, cui credebat.

XX. IDEM *lib.IIII. senatusconsultorum.*

SI is, cui dum in potestate patris esset, mutua pecunia data fuerat: paterfamilias factus, per ignorantiā facti, nouatione facta eā pecuniam expromiserit: si petatur ex ea stipulatione, in factū excipiendū erit.

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM LIBER DECIMUSQUINTUS.

DE PECVLIO. Tit. I.

VLPIANVS *lib.XXIX. ad edictum.*

ORdinarium prætor arbitratus est, prius eos contractus exponere eorum, qui alienæ potestati subiecti sunt, qui in solidum tribuunt actionem: sic deinde ad hoc puenire, ubi de peculio datur actio. Est autem triplex hoc edictum. aut enim de peculio, aut de in rem uerso, aut quod iussu hinc oritur actio. Verba aūt edicti talia sunt. QVOD CVM EO, QVI IN ALTERIVS POTESTATE ESSET, NEGOCIVM GESTVM ERIT. De eo loquit̄, non de ea: sed tamē & ob eam, quæ est fœminini sexus, dabitur ex hoc edicto actio. Si cum impubere filiofamilias, uel seruo contractum sit: ita datur in dominum uel patrem de peculio actio, si locupletius eorum peculiū factum sit. Potestatis uerbum cōmuniter accipiendum est, tā in filio, quàm in seruo: nec magis dominium seruorum spectandum, quàm facultas habendi eos. non enim solum seruorum propriorum nomine conueniemur, item communium: uerum eorum quoq; qui bona fide nobis seruiūt, siue liberi, siue serui alieni.

II. POMPONIVS *lib.III. ad Sabinum.*

EX ea caussa, ex qua soleret seruus fructuarius uel usuarius adquirere:

re: in eum, cuius ususfructus, uel usus sit, actio duntaxat de peculio, cæteræq; honorariæ dantur: ex reliquis in dominum proprietatis.

III. VLPIANVS *lib.XXIX. ad edictum.*

LIcet tantum prætor, si cum eo, qui in potestate sit, negocium gestum erit, polliceatur actionē: tamen sciendum est, etsi in nullius sit potestate, dari de peculio actionem: utputa si cum seruo hæreditario contractum sit ante aditam hæreditatem. Vnde Labeo scribit. etsi secūdo tertioue gradu substitutus sit seruus, & deliberantibus primis hæredibus cum eo contractum sit, mox repudiantibus eis ipse liber hæresq; exstiterit: posse dici, de peculio eum conueniri, & de in rem uerso. Parui autem refert, seruus quis masculi, an mulieris fuerit. nam de peculio & mulier conuenietur. Pedius etiam impuberes dominas de peculio obligari ait. non enim cum ipsis impuberibus contrahitur, ut tutoris authoritatem spectemus. Idem adijcit, pupillum non posse seruo peculium cōstituere, nec tutoris authoritate. In furiosi quoq; curatorem dicimus dandam de peculio actionem. nam & huius seruus peculium habere potest: non si fuerit concessum, ut habeat: sed si non fuerit prohibitum, ne habeat. Si filiusfamilias uel seruus pro aliquo fideiusserint, uel aliâs interuenerint, uel mandauerint: tractatum est, an sit de peculio actio: & est uerius, in seruo caussam fideiubendi, uel mandandi spectandam. quam sententiam & Celsus libro sexto ꝓbat in seruo fideiussore. si igitur quasi intercessor seruus interuenerit, non rem peculiarem agens: non obligabitur dominus de peculio. Iulianus q̄q; libro duodecimo digestorū scribit. si seruus mādauerit, ut creditori solueretur: referre ait, quā caussam mādandi habuerit. si pro creditore suo solui mandarit: obligatū esse dominū de peculio. q̄ si intercessoris officio functus sit: non obligari dominū de peculio. Cui congruit, q̄d idē Iulianus scribit. si à filio meo fideiussorē accepo: quidqd à fideiussore accepero, id me non de in rem uerso, sed de peculio actione mandati præstaturū. idem accipias & in serui fideiussore. idemq; si alius mihi pro filio meo debitore soluisset. quod si filius meus debitor nō fuisset: exceptione doli fideiussorem usurum: et si soluisset, condicturū scribit.

Si seruus, cum se pro libero gereret, compromisit: quæritur, an de peculio actio ex pœna compromissi, quasi ex negocio gesto danda sit, sicuti traiectitiæ pecuniæ datur? Sed hoc & Neruæ filio, & mihi uidetur uerius, ex compromisso serui non dandam de peculio actionem: quia nec si iudicio condemnetur seruus, datur in eum actio. Sed si filius fideiussor, uel quasi interuentor acceptus sit: an de peculio patrem obliget, quæritur? & est uera Sabini & Cassij sententia existimantium, semper obligari patrem de peculio, & distare in hoc à seruo. quare & ex

 com-

compromisso pater tenebitur:& ita Papinianus quoq; libro nono quæstionum scribit. nec interest ait,ex qua caussa compromiserit: utrũ ex ea caussa,ex qua potuit cum patre de peculio agi:an uero ex ea, ex qua non potuit,cum ex stipulatu pater conueniatur. Idem scribit,iudicati quoq; patrem de peculio actione teneri.quod Marcellus putat etiam eius actionis nomine,ex qua nõ potuit pater de peculio actionẽ pati.nã sicut stipulatione contrahatur cum filio, ita iudicio contrahi. proinde non originem iudicij spectandam,sed ipsam iudicati ueluti obligationem.quare &si quasi defensor condẽnatus sit:idem putat. Ex furtiua caussa à filio quidẽ familias condici posse constat.an uero in patrem uel in dominũ de peculio danda sit,quæritur? & est uerius,in quantum locupletior dominus factus est, ex furto facto actionẽ de peculio dandam.idem Labeo probat.quia iniquissimum est,ex furto serui dominum locupletari impune.nam & circa rerũ amotarum actionẽ filiæfamilias nomine in id,quod ad patrem peruenit,competit actio de peculio. Si filiusfamilias duumuir pupillo rem saluam fore caueri nõ curauit: Papinianus libro nono quæstionum de peculio actionem cõpetere ait.nec quidquam mutare arbitror,an uoluntate patris decurio factus sit:quoniam rempublicam saluam fore pater obstrictus est.

IIII. POMPONIVS *lib.IX.ad Sabinum.*

PEculij est nõ id,cuius seruus seorsum à domino rationem habuit: sed quod dominus ipse separauit in substantiam seruo,suum à serui ratione discernens.nam cum serui peculium totum adimere,uel augere,uel minuere dominus possit:animaduertendum est,non quid seruus,sed quid dominus constituendi seruilis peculij gratia fecerit. Sed hoc ita uerum puto,si debito seruum liberare uoluit dominus: ut etiã si nuda uoluntate remiserit dominus,quod debuit,desinat seruus debitor esse. si uero nomina ita fecerit dominus, ut quasi debitorẽ se seruo faceret, cũ debitor non esset; contra puto. re enim,non uerbis peculiũ augendũ est. Ex his apparet,non quod seruus ignorante domino habuit,peculiũ esse:sed quod uolente. alioquin & quod subripuit seruus domino,fiet peculij.quod non est uerum. Sed sæpe fit, ut ignorante domino,incipiat minui serui peculium:ueluti cum damnũ domino dat seruus,aut furtum facit. Si opem ferente seruo meo, furtum feceris mihi:id de peculio deducendum est,quod minus ob rem subreptã consequi possim. Si ære alieno dominico exhauriatur peculium serui: res tamen in caussa peculiari manet.nam etsi aut seruo donasset debitũ dominus,aut nomine serui alius domino intulisset; peculium suppleretur,nec esset noua concessione domini opus. Non solum id in peculium uicariorum ponendum est,cuius rei à domino,sed etiam id,cuius

ius ab eo,cuius in peculio sunt,seorsum rationem habent.

V. VLPIANVS *lib.XXIX.ad edictum.*

DEpositi nomine pater uel dominus duntaxat de peculio conueniuntur,& si quis dolo malo eorũ captus sit. Sed &si precariò res filiofamilias uel seruo data sit:dũtaxat de peculio pater dominusue obligatur. Si filiusfamilias iusiurandum detulerit,& iuratum sit:de peculio danda est actio,quasi contractum sit.sed in seruo diuersum est.

Peculium dictum est,quasi pusilla pecunia,siue pusillum patrimonium. Peculium autem,Tubero quidem sic definiuit (ut Celsus libro sexto digestorũ refert)quod seruus domini permissu separatũ à rationibus dominicis habet,deducto inde,si quid domino debetur.

VI. CELSVS *lib.VI.digestorum.*

DEfinitionẽ peculij,quam Tubero exposuit, Labeo ait,ad uicariorũ peculia non pertinere. quod falsum est. nam eo ipso, q̃d dominus seruo peculiũ cõstituit,etiã uicarijs cõstituisse existimandus est.

VII. VLPIANVS *lib.XXIX.ad edictum.*

QVam Tuberonis sententiã & ipse Celsus probat:& adijcit,pupillum uel furiosum cõstituere quidem peculium seruo non posse: uerum ante constitutũ,idest uel ante furorẽ uel à patre pupilli,non adimi ex his caussis.quæ sententia uera est,& congruit cum eo,quod Marcellus apud Iulianum notans adijcit:posse fieri,ut apud alterum ex dominis seruus peculium habeat,apud alterum nõ: ut puta si alter ex dominis furiosus sit,uel pupillus. *Sunt quidam(inquit)qui putant,peculium seruum habere non posse,nisi concedente domino:ego autem puto,non esse opus cõcedi à domino, peculiũ seruum habere,sed non adimi,ut habeat. Alia caussa est peculij liberæ administrationis.nã specialiter concedenda est. Scire autẽ non utiq; singulas res debet ex necessitate, sed παχυμερέστερον. & in hanc sententiam Pomponius inclinat. Tam autẽ pupillum filium,quàm seruũ peculiũ habere posse, Pedius libro decimoquinto scribit: cum hoc (inquit) totum ex domini constitutione pendeat. Ergo &si furere cœperit seruus uel filius, retinebunt peculium. In peculio autẽ res esse possunt omnes,& mobiles,& soli.uicarios quoq; in peculiũ potest habere,& uicariorũ peculium.hoc amplius & nomina debitorũ. Sed & si quid furti actione seruo debet,uel alia actione:in peculiũ computabit. hæreditas quoq;,& legatũ,ut Labeo ait.sed & id,quod dñs debet,sibi in peculium habebit:si forte in domini rationes impẽndit,& dominus ei debitor manere uoluit; aut si debitorẽ eius dominus cõuenit.quare si forte ex serui emptione euictionis nomine duplum dominus exegit:in peculium serui erit conuersum:nisi forte dominus eo proposito fuit,ut nollet hoc esse in peculium

als.Si, ut quidã (inqt) p. pec. seruus h.n. potest.

lium serui. Sed & si quid ei conseruus debet, erit peculij: si modo ille habet peculium, uel habebit.

VIII. PAVLVS *lib.* XVII. *ad Sabinum.*

NOn statim quod dominus uoluit ex re sua peculij esse, peculium fecit: sed si tradidit, aut cum apud eum esset, pro tradito habuit. desiderat enim res naturalem * dationem. Contra autem, simul atq; noluit peculium serui: desinit peculium esse.

als * traditionem.

IX. VLPIANVS *lib.* XXIX. *ad edictum.*

SEd si damnum seruo dominus dederit in peculio: hoc non computabitur, non magis, cũ si subripuerit. Planè si conseruus dederit damnum, uel subripuerit: in peculium uidetur haberi. & ita Pomponius libro uicesimo secundo scribit. nam & si quid dominus ab eo, qui rem peculiarem subripuit: uel consecutus est, uel cõsequi potuit: in peculium esse computandum, Neratius libro secundo responsorum scribit. Peculium autem deducto, quod domino debetur, computandum est: quia præuenisse dominus, & cum seruo suo egisse creditur.

Huic definitioni Seruius adiecit, ET SI QVID HIS DEBEATVR, QVI SVNT IN EIVS POTESTATE: quoniam hoc quoq; domino deberi, nemo ambigit. Præterea id etiã deducetur, quod his personis debetur, quæ sunt in tutela, uel in cura domini, uel patris, uel quorum negocia administrant: dummodo dolo careant: quoniam etsi per dolum peculium uel ademerint, uel minuerint, tenentur. nã si semper præuenire dominus & agere uidetur: cur non dicatur etiam hoc nomine eum secum egisse, quo uel tutelæ, uel negociorum gestorum, uel utili actione tenebitur. nam (ut eleganter Pedius ait) ideo hoc minus in peculio est, quod domino uel patri debetur: quoniam non est uerisimile, dominum id concedere seruo in peculium habere, quod sibi debetur. sanè cum ex cæteris caussis ipsum à semetipso exegisse dicimus, qui negocia uel tutelam gerit: cur non etiam in specie peculiari exegerit, quod exigi debuit? defendendum igitur erit, quasi sibi eum soluere, cum quis agere de peculio conabitur. Sed & creditor serui, qui hæres exstitit domino eius, deducit de peculio, quod sibi debetur: siue libertatem seruus acceperit, siue non. idemq; etsi pure legatus sit seruus. nam quasi præuenerit, & ipse cũ seruo egerit: sic deducet, quod sibi debetur, si conueniatur: licet nullo momento dominium in manumisso, uel legato pure habuerit. & ita Iulianus libro duodecimo scribit. certe si sub conditione seruus libertatem acceperit, minus dubitatur. & Iulianus eodem loco scribit, hæredem deducere. dominus enim factus est. ad defensionem sententiæ suæ Iulianus etiam illud adfert: quod si ei, qui post mortem serui, uel filij intra annũ potuit conueniri de peculio, hæres

hæres exstiterim: proculdubio deducã, quod mihi debetur. Siue autem ex contractu quid domino debeatur, siue ex rationum reliquis: deducet dominus. Sed etsi ex delicto ei debeatur: utputa ob furtum, quod fecit: æque deducetur. Sed est quæstionis, utrum ipsa furti æstimatio, id est solũ, quod domino abest: an uero tantum, quantũ si alienus seruus commisisset, id est cũ furti pœnis? sed prior sententia uerior est, ut ipsa furti æstimatio sola deducatur. Si ipse seruus sese uulnerauerit: non debet hoc damnũ deducere: non magis, quàm si se occiderit, uel præcipitauerit. licet enim seruis naturaliter in suum corpus sæuire. sed si à se uulneratum seruum dominus curauerit: sumptuũ nomine debitorem eum domino puto effectum: quanq; si ægrum eum curasset, rẽ suam potius egisset. Item deducetur de peculio, si quid dominus serui nomine obligatus est, aut præstitit obligatus. ita & si quid ei creditum est iussu domini. nam hoc deducendũ Iulianus libro duodecimo digestorum scribit. Sed hoc ita demum uerum puto, si nõ in rem domini uel patris, quod acceptum est, peruenit. alioquin secum debebit cõpensare. Sed etsi pro seruo fideiusserit: deducendum Iulianus libro duodecimo digestorum scribit. Marcellus autem in utroq;, si nondum quidq; domino absit: melius esse ait, præstare creditori, ut caueat refusurũ se, si quid præstiterit dominus hoc nomine conuentus: quàm ab initio deduci, ut medij temporis interusurium magis creditor consequat. Sed si de peculio conuentus dominus, & condemnatus est: debet in sequente actiõe de peculio deduci. *(sed si alij de peculio egit, & uicit, oportet deduci) *cœpit enim dominus uel pater iudicati teneri. nã & si quid seruui nomine nõ condemnatus præstitisset: creditori etiã hoc deduceret.

*hæc ĩ plerisq; antiq. cod. desũt.

X. CAIVS *lib.* VIII. *ad edictum prouinciale.*

SI uero adhuc in suspenso est, prius iudicium de peculio, & ex posteriore iudicio res iudicatur: nullo modo debet prioris iudicij ratio haberi in posteriore condemnatione: quia in actione de peculio occupantis melior est cõditio. occupare autem uidetur, non qui prior litem contestatus est, sed qui prior ad sententiam iudicis peruenit.

XI. IDEM *lib.* IX. *ad edictum.*

SI noxali iudicio conuentus dominus litis æstimationem obtulerit: de peculio deducendum est. quod si noxæ dediderit: nihil est deducendum. Sed etsi quid dominus soluturum se serui nomine repromiserit: deduci oportebit, quemadmodũ si quid domino seruus pro debitore expromiserit. Idem est, & si pro libertate quid domino expromisit, quasi debitor domino sit effectus: sed ita demum, si manumisso eo agatur. sed si à debitore dominico seruus exegerit: an domino debitorem se fecerit, quæritur? & Iulianus libro duodecimo digestorum non

aliter dominum deducturum ait, quàm si ratum habuisset, quod exactum est. eadem & in filiofamilias dicenda sunt. & puto ueram Iuliani sententiam. naturalia enim debita spectamus in peculij deductione. est autem natura æquum, liberari filium uel seruũ obligatione, eò quod uidetur indebitũ exegisse. Est etiam quæstionis, an id quod dominus semel deduxit, cum conueniretur: rursus, si cõueniatur, de peculio eximere debeat: an uero ueluti solutum ei uideatur, semel facta deductione? & Neratius & Nerua putant. Item Iulianus libro duodecimo digestorum scribit: siquidem abstulit hoc de peculio, non debere deduci. si uero eandem positionem peculij reliquit: debere eũ deducere. Deniq; scribit. si seruus uicarium quinq; ualentẽ in peculium habuisset, & domino quinq; deberet, pro quibus uicarium dominus deduxisset: & postea, uicario mortuo, alium eiusdem precij seruus comparasset: non desinere domini esse debitorem, quasi uicarius ille domino decesserit: nisi forte, cum eum seruo ademisset, & sibi soluisset, tunc decesserit. Idẽ recte ait. si cum uicarius ualeret decem, dominus conuentus de peculio, quinq; pro eo seruo præstitisset, quoniam quinq; ipsi debebantur: mox hic uicarius decessisset: aduersus alium agentẽ de peculio, decem dominum deducturum: quia in eo, quod iam pro eo soluit, debitorem sibi seruum fecerit. quæ sententia uera est: nisi seruo ademit uicarium, ut sibi solueret. Quod autem deduci debere diximus id, quod debetur ei, qui de peculio conuenitur: ita accipiendũ est, si non hoc aliunde consequi potuit. deniq; Iulianus scribit, uẽditorem, qui seruum cum peculio uendidit, si de peculio conueniatur, non debere deducere, quod sibi debetur. potuit enim hoc ex ratione peculij detrahere, & nunc condicere, quasi indebitum: quoniam non est in peculio, quod domino debetur. potest etiam (inquit) ex uendito agere. quod ita erit probandum, si tantum fuit in peculio, cum uenderet, ut satisfacere debito dominus posset. cæterum si postea quid accessit, conditionibus debiti existentibus, quod dominus non distraxerat: contra erit dicendum. idem scribit: si quis seruum, cuius nomine de peculio habebat actionem, comparasset: an possit deducere, quod sibi debeatur, quoniam aduersus uẽditorem habet actionem de peculio? & recte ait posse. nam & quiuis alius potest eligere, utrum cum emptore, an cum uenditore agere uelit. hunc igitur eligere posse pro actione deductionem. nec uideo quid habeant creditores, quod querantur: cum possint ipsi uenditorem cõuenire, si quid forte putant esse in peculio. Non solum autem quod ei debetur, qui conuenitur, deducendum est: uerum etiam si socio eius quid debetur. & ita Iulianus libro duodecimo digestorum scribit. nam qua ratione in solidum alteruter conuenitur: pari ratione deducere cum

cum oportet, quod alteri debetur. quæ sententia recepta est.

XII. IVLIANVS *lib.* XII. *digestorum.*

QVia hoc casu etiã cum eo agi potest, penes quem peculiũ nõ est.

XIII. VLPIANVS *lib.* XXIX. *ad edictum.*

SEd in emptore & uenditore uera non est. item in fructuario & proprietario, & cæteris, qui non sunt socij. sed & in domino, & bonæ fidei emptore. nam & Iulianus libro duodecimo digestorum scribit, neutrum eorum deducere id, quod alteri debetur.

XIIII. IVLIANVS *lib.* XII. *digestorum.*

ITem cum testamento præsente die seruus liber esse iussus est: cum omnibus hæredibus de peculio agendum est: nec quisquam eorum amplius deducet, quàm id, quod ipsi debetur. Item cum seruus uiuo domino mortuus est, deinde dominus intra annum plures hæredes reliquit: & de peculio actio, & deductionis ius scinditur.

XV. VLPIANVS *lib.* XXIX. *ad edictum.*

SEd & si duo sint bonæ fidei possessores: adhuc dicendum erit, neutrum plus deducturum, quàm quod sibi debetur. idemq;, etsi duo sint fructuarij: quia nullam inter se habent societatem. idem dicitur interdum & in socijs: si forte separata apud se peculia habeant: ut alter alterius peculij nomine non conueniatur. cæterum si commune sit peculium: & in solidum conuenientur, & deducetur, quod utriq; debetur.

XVI. IVLIANVS *lib.* XII. *digestorum.*

QVis ergo casus est, quo peculium serui communis ad alterum ex dominis solũ pertineat? in primis si quis serui partem dimidiam uendiderit, nec peculium ei concesserit. deinde si quis seruo communi pecuniam, uel res aliquas ea mente dederit: ut proprietatem earum retineret, administrationem autem seruo concederet. MARCELLVS NOTAT. est etiam ille casus, si alter ademerit: uel si omni quidem modo concesserit dominus, sed in nominibus erit concessio

XVII. VLPIANVS *lib.* XXIX. *ad edictum.*

SI seruus meus ordinarius uicarios habeat: id quod uicarij mihi debent, an deducam ex peculio serui ordinarij? & prima illa quæstio est, an hæc peculia in peculio serui ordinarij computentur? & Proculus & Atilicinus existimant: sicut ipsi uicarij sunt in peculio, ita etiã peculia eorum. & id quidem, quod mihi dominus eorum, id est, ordinarius seruus debet, etiam de peculio eorum detrahetur: id uero, quod ipsi uicarij debent, duntaxat ex ipsorum peculio. Sed & si quid non mihi, sed ordinario seruo debent: deducetur de peculio eorum, quasi conseruo debitum. id uero, quod ipsis debet ordinarius seruus, non deducetur de peculio ordinarij serui: quia peculium eorum in peculio ipsi-

Universidad de Deusto Biblioteca

us est.& ita Seruius respondit.sed peculium eorum augebitur (ut opinor) quemadmodum si dominus seruo suo debeat.

XVIII. PAVLVS *lib.III.quæstionum.*

CVi cõsequens est,ut si Sticho peculium suum legatum sit,isq; ex testamento agat:non aliter cogatur id,quod uicarius eius testatori debet,relinquere:nisi is uicarius peculium habeat.

XIX. VLPIANVS *lib. XXIX. ad edictum.*

HInc quæritur: si ordinarij serui nomine actũ sit de peculio, an agi possit & uicariorum? & puto nõ posse:licet si actum sit de peculio uicarij,agi poterit & de peculio ordinarij. Potest esse apud me duplicis iuris peculium:utputa si seruus dotalis est, potest habere peculium, quod ad me respiciat:potest & quod ad mulierẽ.nam quod ex re mariti quæsijt,uel ex operis suis:id ad maritũ pertinet. & ideo si respectu mariti hæres sit institutus,uel ei legatum datum: id eum non debere restituere,Pomponius scribit. igitur si mecum agatur ex eo contractu, qui ad me respicit:utrum omne deducam, quidquid mihi debetur(siue ex mea caussa,siue ex ea,quæ ad uxorẽ respicit)an uero separamus caussas,quasi in duobus peculijs,ut & caussa debiti, quod petitur,spectetur: ut siquidem ex eo peculio agatur, quod ad mulierem spectat, id deducam,quod ex eo contractu debeatur:si ex eo contractu,qui ad me respicit,meum deducam? quæ quæstio dilucidius est in fructuario tractata. utrum ex eo contractu demum potest de peculio conueniri,quod ad se pertinet,an ex omni? & Marcellus etiam fructuarium teneri scribit, ex omni contractu.eum enim,qui contrahit,totum serui peculium,uelut patrimonium, intuitum. certe illud admittendum omnimodo dicit: ut priore conuento,ad quem res respicit, in superfluum is, cui quæsitũ non est,conueniatur.quæ sententia probabilior est,& à Papiniano probatur.quod & in duobus bonæ fidei emptoribus erit dicendum.Sed in marito melius est dicere,simpliciter de peculio eum teneri . Sin autem maritus huiusmodi serui nomine aliqd præstiterit: an aduersus mulierem agentẽ,dotis nomine deducere id possit? & ait.si id,quod creditori præstitum est, ad utriusq; generis peculium pertinebit: pro rata utriq; peculio decedere debere. ex quo intelligi potest, si ad alterũ peculium contractus pertinebit: modo soli uxori detrahi: modo non detrahi, si ad id peculium pertinuit contractus, quod apud maritũ resedit. Interdum & ipsi fructuario aduersus dominum datur actio de peculio : ut puta si apud eum habeat peculium,apud ipsum uero aut nihil, aut minus,quàm fructuario debetur. idem etiam contra eueniet: quamuis in duobus dominis sufficiat pro socio,uel communi diuidundo actio.

XX. PAVLVS *lib. XXX. ad edictum.*

Nam

NAm inter se agere socij de peculio non possunt.

XXI. VLPIANVS *lib.XXIX.ad edictum.*

SVmma cum ratione etiã hoc peculio prætor imputabit,quod dolo malo domini factum est,quo minus in peculio esset. Sed dolum malum accipere debemus,si ei ademit peculium.sed etsi eum intricare peculium in necem creditorum passus est,Mela scribit dolo malo eius factum. Sed etsi quis,cum suspicatur alium secum acturum,aliò peculium auertat:dolo non caret.sed si alij soluerit:nõ dubito de hoc,quin non teneatur:quoniam creditori soluit,& licet creditori uigilare ad suum consequendum. Si dolo tutoris,uel curatoris furiosi, uel procuratoris factum sit:an pupillus,uel furiosus,uel dominus de peculio conueniatur,uidendum est.& puto,si soluendo tutor non sit,præstare pupillum ex dolo eius:maxime si quid ad eum peruenit.ita & Pomponius libro octauo epistolarũ scribit . idem in curatore & procuratore erit dicendum. Emptor autem ex dolo uenditoris nõ tenebitur,nec hæres, uel alius successor:nisi in id, quod ad eũ peruenit. Siue autẽ post iudiciũ acceptum,siue ante,dolo factũ sit:cõtinetur officio iudicis. Si dominus uel pater recuset de peculio actionem:non est audiendus,sed cogendus, quasi aliam quamuis personalem actionem suscipere.

XXII. POMPONIVS *lib. VIII. ad Sabinum.*

SI damni infecti ædium peculiariũ nomine promisit dominus: ratio eiq; haberi debet.& ideo ab eo,qui de peculio agit, dño cauendũ est.

XXIII. IDEM *lib.IX.ad Sabinum.*

AEdium autem peculiarium nomine in solidũ damni infecti prõmitti debet,sicut uicarij nomine noxale iudicium in solidũ pati: quia pro pignore *eas,si non defendantur, actor possidet.

*als. ea,si non def.actor abducit,uel possid.

XXIIII. VLPIANVS *lib.XXVII.ad Sabinum.*

CVrator furiosi administrationem peculij & dare, & denegare potest,tam furiosi seruo,quàm filio.

XXV. POMPONIVS *lib.XXX. ad Sabinum.*

ID uestimentũ peculij esse incipit, quod ita dedit dominus,ut eo uestitu seruum perpetuò uti uellet:eoq; nomine ei tradidit,ne quis alius eo uteretur,idq; ab eo eius usus gratia custodiretur . sed quod uestimentũ seruo dñs ita dedit utendũ, ut non semper, sed ad certũ usum, certisq; tẽporibus eo uteretur:ueluti cum sequeretur eũ, siue cœnanti ministraret:id uestimentum non est peculij.

XXVI. PAVLVS *lib.XXX.ad edictum.*

SI semel ex ea caussa, quod dolo fecerit, dominus præstitit de peculio conuentus:cæteris ex eadem caussa nihil præstabit. sed & si tantundem seruus ei debeat,quantũ dolo minuit : non erit condẽnandus.

his consequens erit, ut manumisso quoq;,uel alienato seruo, ex caussa doli intra annum teneatur.

XXVII. CAIVS *lib.IX. ad edictum prouinciale.*

ET ancillarum & filiarumfamiliarum nomine de peculio actio datur:maxime si qua sarcinatrix, aut textrix erit, aut aliud artificium uulgare exerceat.datur propter eas actio depositi quoq;:& commodati actionem dandam earum nomine,Iulianus ait.Sed & tributoriam actionẽ,si peculiari merce sciente patre dominoúe negocienẽ,dandam esse, longe magis non dubitatur. etsi in rem uersum est, quidúe iussu patris dominiúe contractum. Constat hæredem domini id quoq; deducere debere,quod seruus,cuius nomine cum eo de peculio agere tur, ante aditam hæreditatem ex bonis hæreditarijs amouisset,consumpsisset,corrupisset. Si seruus alienatus sit:quamuis in eum,qui alienauit,intra annum prætor de peculio actionem pollicetur: tamen nihilominus & in nouum dominum actio datur. & nihil interest, aliud apud eum adquisierit peculiũ, an quod pariter cum eũ emit,uel ex donatione accepit,eidem concesserit. Illud quoq; placuit, (quod & Iulianus probat) omnimodo permittendum creditoribus, uel in partes cum singulis agere,uel cum uno in solidum.Sed ipsi, qui uendidit seruum,non putat Iulianus de eo, quod ante uenditionem credidit, cum emptore de peculio agere permittendũ.Sed etsi alieno credidero, eũq; redemero,deinde alienauero:æque non putat mihi in emptorem debere dari. In uenditorem autem duntaxat intra annũ,post redemptionẽ numerãdum, de eo quod adhuc alieno crediderim,dandã esse mihi actionem existimat: deducto scilicet eo, quod apud me peculij seruus habebat. Sicut autem de eo,quod ipse crediderim seruo meo, non putat Iulianus in emptorem, alienato eo, actionem mihi dari debere: ita & de eo,quod seruus meus seruo meo crediderit (si is,cui creditum fuerit,alienatus sit) negat permitti mihi debere cum emptore experiri. Si quis cum seruo duorum pluriumúe contraxerit: permittendũ est ei,cum quo uelit dominorum,in solidũ experiri. est enim iniquum in plures aduersarios distringi eum,qui cum uno contraxit. nec huius duntaxat peculij ratio haberi debet,quod apud eum, cum quo agitur, is seruus habet:sed etiam eius,quod apud alterũ.nec enim res damnosa futura est ei,qui condemnatus est:cum possit rursus ipse iudicio societatis,uel communi diuidundo,quod amplius sua portione soluit, à socio socijsúe suis cõsequi.quod Iulianus ita locum habere ait, si apud alterum quoq; fuit peculium:quia eo casu soluendo quisq; sociũ etiam ære alieno liberare uidetur.at si nullum sit apud alterũ peculium, contra esse:quia nec liberare ullo modo ære alieno eum intelligitur.

Iulia-

XXVIII. IVLIANVS *lib.XII.digestorum.*

QVare etsi socio neq; hæres,neq; bonorum possessor exstitisset:eatenus damnari debet is,cum quo actum fuerit, quatenus peculiũ apud eum erit,& quantum ex bonis consequi potest.

XXIX. CAIVS *lib.IX.ad edictum prouinciale.*

SI quis seruum testamento liberum esse iusserit, relictis hæredibus his,qui cum seruo contraxerunt: possunt inter se cohæredes uel de peculio agere:quia de eo quisq; peculio,quod apud eũ est, quolibet alio agente tenetur. Etiam si prohibuit cum seruo contrahi dominus, erit in eum de peculio actio.

XXX. VLPIANVS *lib.XXIX.ad edictum.*

QVæsitum est,an teneat actio de peculio, etiam si nihil sit in peculio,cum ageretur:si modo sit rei iudicatæ tempore? Proculus & Pegasus nihilominus teneri aiunt.intendi enim recte, etiam si nihil sit in peculio.idem & circa ad exhibendum & in rem actionẽ placuit. quæ sententia & à nobis probanda est. Si cum ex parte hærede domini uel patris agatur:duntaxat de peculio condemnandum, quod apud eũ hæredem sit, qui conuenitur.idem & de in rem uerso pro parte: nisi si quid in ipsius hæredis rem uertisset.nec quasi unum ex socijs esse hunc hæredem conueniendum,sed pro parte duntaxat. Sed & si ipse seruus sit hæres ex parte institutus:æque cũ eo agendũ erit. Si uero filius sit: quamuis ex parte institutus: nihilominus in solidum actionem patietur. sed si uelit pro parte nomen cohæredis redimere: audiendus est. quid enim,si in rem patris uersum sit? cur non consequatur filius à cohærede,quod in patris re est? idem etsi peculium locuples sit. Is qui semel de peculio egit: rursus aucto peculio, de residuo debiti agere potest. Si annua exceptione repulsus sit à uenditore creditor: subuenirri ei aduersus emptorem debet.sed si alia exceptione:hactenus,ut deducta ea quantitate,quam à uenditore consequi potuisset,ab emptore residuum consequatur. In dolo obijciendo temporis ratio habetur.forrassis enim post tempus de dolo actionis nõ patietur dolum malũ obijci prætor:quoniã nec de dolo actio post statutum tempus datur. in hæredem aũt dolꝰ clausula in id,quod ad eũ peruenit,fieri debet: ultra nõ.

XXXI. PAVLVS *lib.XXX. ad edictum.*

SEd si ipse hæres dolo fecerit,solidum præstat.

XXXII. VLPIANVS *lib.II.disputationum.*

SI ex duobus uel pluribus hæredibus eius, qui manumisso seruo, uel libero esse iusso, uel alienato, uel mortuo, intra annum conueniri poterat,unus fuerit conuentus:omnes hæredes liberabuntur: quamuis non in maiore quantitate,quàm eius peculij, quod penes se habet, qui

con-

Universidad de Deusto Biblioteca

conuenitur, cõdemnetur. idq; ita Iulianus scripsit. idemq; est, etsi in alterius rem fuerit uersum. Sed etsi plures sint fructuarij, uel bonæ fidei possessores: unus conuentus, cæteros liberat: quamuis non maioris peculij quantitate, quàm penes se est, cõdemnari debeat. Sed licet hoc iure contingat: tamen æquitas dictat, iudicium in eos dari, qui occasione iuris liberantur: ut magis eos perceptio, quàm intentio liberet. nam qui cum seruo contrahit: uniuersum peculium eius, quod ubicunq; est, ueluti patrimonium, intuetur. In hoc autem iudicio licet restauratur *recedens: tamẽ & augmenti, & decessionis rationem haberi oportet. ideo siue hodie nihil sit in peculio, siue accesserit aliquid: præsens status peculij spectandus est. quare circa uenditorem quoq; & emptorem hoc nobis uidetur uerius: quod accessit peculio, posse nos ab emptore consequi: nec retrorsum, uelut in uno iudicio, ad id tempus cõuentionem reducere emptoris, quo uenditor conuentus sit. Venditor serui si cũ peculio seruum uendiderit, & tradiderit peculium: ne intra annum quidem de peculio conuenietur. neq; enim hoc precium serui peculium est, ut Neratius scripsit.

*aliâs. repetens.

XXXIII. IABOLENVS *lib.* XII. *ex Cassio.*

SEd si quis seruum ita uendiderit, ut precium pro peculio acciperet: penes eum uidetur esse peculium, ad quem preciũ peculij peruenit.

XXXIIII. POMPONIVS *lib.* XII. *ex uarijs lectionibus.*

NOn penes quem res peculiaris sit.

XXXV. IABOLENVS *lib.* XII. *ex Cassio.*

AT cum hæres iussus est peculium dare, accepta certa summa: nõ uidetur penes hæredem esse peculium.

XXXVI. VLPIANVS *lib.* II. *disputationum.*

IN bonæ fidei contractibus quæstionis est, de peculio, an in solidum pater uel dominus teneatur? ut est in actione de dote agitatum, si filiofamilias dos data sit: an pater duntaxat de peculio conueniatur? ego autem arbitror non solum de peculio: sed & si quid præterea dolo malo patris capta fraudataq; est mulier, competere actionem. nam si habeat res, nec restituere sit paratus: æquũ est eum, quanti ea res est, condẽnari. nam quod in seruo, cui res pignori data est, expressum est: hoc & in cæteris bonæ fidei iudicijs accipiendum esse, Pomponius scribit. náq; etsi seruo res pignori data sit: non solum de peculio, & in rem uerso competit actio: uerum hanc quoq; habet *actionem, ET SI QVID DOLO MALO DOMINI CAPTVS FRAVDATVSQVE EST ACTOR. uidetur autem dolo facere dominus, qui cum habet restituendi facultatem, non uult restituere.

*aliâs *adiectionẽ.

XXXVII. IVLIANVS *lib.* XII. *digestorum.*

Si cre-

SI creditor filij tui hæredem te instituerit, & tu hæreditatem eius uendideris: illa parte stipulationis, quanta pecunia ex hæreditate ad te peruenerit, teneberis de peculio. Si seruo tuo permiseris uicarium emere aureis octo, ille decẽ emerit, & tibi scripserit se emisse octo, tuq; ei permiseris eos octo ex tua pecunia soluere, & is decem soluit: hoc nomine duos aureos tantum uindicabis. sed hi uenditori præstabuntur duntaxat de peculio serui. Seruum, quem communem cum Titio, aut cum Sempronio habui: uendidi Titio ante, quàm eius nomine ageretur mecum de peculio. quæsitum est, si de peculio cum Titio, aut cũ Sempronio ageretur: an eius peculij, quod apud me esset, ratio haberi debeat? dixi. si cum Sempronio ageretur, nunquam rationem eius peculij, quod apud me esset, haberi debere: quia is nullã aduersus me actionem haberet, per quam id, quod præstitisset, consequi posset. Sed etsi cum Titio post annum, quàm uendidissem, ageretur: similiter non esse computandum peculium, quod apud me esset: quia iam mecũ agi de peculio non posset. Sin autem intra annum ageretur: tunc quoq; habendam huius peculij rationem: postquam placuit, alienato homine, permittendum creditori, & cum uenditore, & cum emptore agere. Si actum sit de peculio cum eo, qui usumfructum in seruo habeat, & minus consecutus sit creditor: non est iniquum, ut ex uniuerso eius peculio (siue apud fructuarium, siue apud proprietarium erit) rem consequatur. Nihil interest, operas suas conduxerit seruus à fructuario, an pecuniam mutuam ab eo acceperit. dari itaq; debebit actio ei aduersus dominum proprietatis, deducto eo, quod seruus peculij nomine apud fructuarium habet.

XXXVIII. AFRICANVS *lib.* IX. *quæstionum.*

DEposui apud filiumfamilias decem, & ago depositi de peculio. quamuis nihil patri filius debeat, & hæc decem teneat: nihilo magis tamen patrem damnandum existimauit, si nullum præterea peculium sit. hanc enim pecuniam, cum mea maneat, non esse peculij. deniq; quolibet alio agente de peculio, minime dubitandum ait, computari non oportere. itaq; ad exhibendum agere me, & exhibitam uindicare debere. Si nuptura filiofamilias dotis nomine certã pecuniam promiserit, & diuortio facto agat de dote cum patre: utrũ ne tota promissione, an deducto eo, quod patri filius debeat, liberari eam oporteat? respõdit. tota promissione eam liberandam esse: cum certe etsi ex promissione cum eo ageretur, exceptione doli mali tueri se posset. Stichus habebat in peculio Pamphilũ, qui est decem. idem Pamphilus debet domino quinq; si agerẽ de peculio Stichi nomine: placebat æstimari debere precium Pamphili, & quidem totum: non deducto eo,

Universidad de Deusto Biblioteca

quod dño Pamphilus deberet. neminem enim posse intelligi, ipsum in suo peculio esse. hoc ergo casu damnũ dominũ passurũ, ut pateretur, si cuilibet alij seruorũ suorum peculiũ non habenti credidisset. idq; ita se habere, euidentius appariturum ait, si Sticho peculium legatum esse apponatur: qui certe, si ex testamento agat, cogendus non est, eius, quod uicarius seruus suus debet, aliter, quàm ex peculio ipsius deductionem pati. alioquin futurum, ut si tantundem uicarius domino debeat: ipse nihil in peculio habere intelligatur. quod certe absurdum est. Seruo, quem tibi uendideram, pecuniam credidi. quæsitum est, an ita mihi in te actio de peculio dari debeat, ut deducatur id, quod apud me ex eo remanserit? quod quidem minime uerum est. nec intererit intra annum, quàm uendiderim, an postea, experiar. nam nec cæteris quidem, qui tunc cum eo contraxerunt, in me actio datur. in cõtrarium quoq; agentibus mecum his, qui antea cum eo seruo contraxissent: non deducã id, quod postea mihi debere cœperit. ex quo apparebit, onus eius peculij, quod apud me remansit, ad posterioris temporis contractus pertinere non debere.

XXXIX. FLORENTINVS *lib. X. institutionum.*

PEculium & ex eo consistit, quod parsimonia sua quis parauit, uel officio meruit à quolibet sibi donari: idq;, uelut proprium patrimonium, seruum suum habere quis uoluit.

XL. MARTIANVS *lib. V. regularum.*

PEculium nascitur, crescit, decrescit, & moritur. & ideo eleganter Papyrius Fronto dicebat, peculium homini simile esse. Quomodo autem peculium nascatur, quæsitũ est. & ita ueteres distinguũt. si id adquisiuit seruus, quod dominus necesse nõ habet præstare: id esse peculium. si uero tunicas, aut aliquid simile, quod ei dominus necesse habet præstare: non esse peculium. ita igitur nascitur peculium. crescit, cum auctum fuit. decrescit, cum serui uicarij moriuntur, res interciduntur. moritur, cum ademptum est.

XLI. VLPIANVS *lib. XLIII. ad Sabinum.*

NEc seruus quidquam debere potest, nec seruo potest deberi. Sed & cum eo uerbo abutimur: factum magis demonstramus, quàm ad ius ciuile referimus obligationem. itaq; q̃d seruo debetur, ab extraneis dominus recte petet. quod seruus ipse debet: eo nomine in peculium, & si quid inde in rem domini uersum est, in dominum actio datur.

XLII. IDEM *lib. XII. ad edictum.*

IN adrogatorem de peculio actionem dandam, quidam recte putant: quamuis Sabinus & Cassius ex ante gesto de peculio actionem non esse dandam existiment.

Paulus

XLIII. PAVLVS *lib. XXX. ad edictum.*

SI postea, quàm tecum de peculio egi, ante rem iudicatam seruum uendideris: Labeo ait, etiam eius peculij nomine, quod apud emptorem quæsierit, damnari te debere: nec succurrendum tibi. culpa enim tua accidisse, quod seruum uendidisses.

XLIIII. VLPIANVS *lib. LXIII. ad edictum.*

SI quis cum filiofamilias contraxerit, duos habet debitores: filium in solidum, & patrem duntaxat de peculio.

XLV. PAVLVS *lib. LX. ad edictum.*

IDeoq; si pater filio peculium ademerit: nihilominus creditores cũ filio agere possunt.

XLVI. IDEM *lib. LXI. ad edictum.*

QVi peculij administrationem concedit: uidetur permittere generaliter, quod & specialiter permissurus esset.

XLVII. IDEM *lib. III. ad Plautium.*

QVoties in taberna scriptum fuisset, CVM IANVARIO SERVO MEO GERI NEGOCIVM VETO: hoc solum cõsecutum esse dominum constat, ne institoria teneat, non etiam ne de peculio. Sabinus respondit, non aliàs dandam de peculio actionem in dominum, cum seruus fideiussisset: nisi in rem domini, aut ob rem peculiarem fideiussisset. Si semel actum sit de peculio: quamuis minus inueniatur rei iudicandæ tempore in peculio, quàm debet: tamen cautionibus locum esse non placuit de futuro incremento peculij. hoc em̃ in pro socio actione locum habet, quia socius uniuersum debet. Si creditor serui ab emptore esset partem consecutus: competere in reliquum in uenditorem utile iudicium, Proculus ait. Sed re integra, non esse permittendum actori, diuidere actionem: ut simul cum emptore, & cum uẽditore experiatur. satis enim esse, hoc solũ ei tribui, ut rescisso superiore iudicio, in alterum detur exactio: cum electo * reo minus esset consecutus. & hoc iure utimur. Non tantum autem quiuis creditor cum uenditore ex ante gesto agere potest, sed & ipse emptor, idq; & Iuliano uidetur: quamuis & deducere ipse potest aduersus aliũ agentem: dum tamen id, quod apud se habet, computet. Si seruus deducto peculio uenditus sit: procedit, ut uenditor, & deductione uti possit. sed si post uenditionem cœperit aliquid uenditori seruus debere: non minuit peculia, quia non domino debet. Quæ diximus in emptore & uenditore: eadem sunt, & si alio quouis genere dominium mutatum sit (ut legato, dotis datione) quia quasi patrimonium liberi hominis, peculium serui intelligitur, ubicunq; est.

* als, emptore.

XLVIII. IDEM *lib. XVI. ad Plautium.*

Universidad de Deusto Biblioteca

LIbera peculij administratio non permanet, neq; in fugitiuo, neq; in subrepto: sed neq; in eo, de quo nesciat quis, uiuat, an mortuus sit. Cui peculij administratio data est: delegare debitorem suũ potest.

XLIX. POMPONIVS *lib.* IIII. *ad Q. Mutium.*

NOn solum id peculium est, quod dominus seruo cõcessit: uerum id quoq; quod ignorante quidem eo adquisitum sit: tamen si re sciisset, passurus erat esse in peculio. Si ignorante me seruus meus negocia mea administrauerit: tantidem debitor mihi intelligitur, quanti teneretur, si liber negocia mea administrasset. Vt debitor, uel seruus domino, uel dominus seruo intelligatur: ex caussa ciuili computandum est. ideoq; si dominus in rationes suas referat, se debere seruo suo: cum omnino neq; mutuum acceperit, neq; ulla caussa præcesserit debendi: nuda ratio non facit eum debitorem.

L. PAPINIANVS *lib.* VII. *quæstionum.*

EO tempore, quo in peculio nihil est, pater latitat. in bonorum possessionem eius rei seruandæ caussa mitti non possum, qui de peculio cum eo acturus sum: quia non fraudationis caussa latitat, qui si iudiciũ acciperet, absolui deberet. nec ad rem pertinet, quod fieri potest, ut damnatio sequatur. nam et si in diem, uel sub cõditione debeatur: fraudationis caussa non uidetur latitare: tam etsi potest iudicis iniuria condẽnari. Sed fideiussorem datũ eo tẽpore, quo nihil in peculio est, teneri putat Iulianus: quoniã fideiussor futuræ q̃q; obligationis accipi possit: si tamen sic acceptus sit. Si creditor patrem, qui de peculio tenebatur, hæredẽ instituerit: quia mortis tẽpus in Falcidiæ ratione spectatur, illius temporis peculiũ considerabitur. Etiam postq̃ dominus de peculio conuentus est, fideiussor pro seruo accipi potest. & ideo qua ratione, si post actionẽ dictatam seruus pecuniã exsoluit, non magis repetere potest, q̃ si iudiciũ dictatum non fuisset: eadem ratione fideiussor quoq; utiliter acceptus uidebitur: quia naturalis obligatio, quã etiã seruus suscipere uidetur, in litem translata non est. Seruus alienus, cũ bona fide mihi seruiret, numos à Titio mutuatus, mihi dedit, ut eũ manumitterẽ, & manumisi. creditor quærebat, quẽ de peculio cõueniret? dixi. quanq̃ creditor electionẽ aliâs haberet, tamen in ꝓposito dominũ esse conueniendũ: & eum ad exhibendum mecum acturũ pecuniæ nomine, quæ ipsi esset adquisita, nec in eam caussam alienata, quæ pro capite serui data proponeret. neq; enim admittendũ esse distinctionẽ existimantium: si non manumittam, domini pecuniã esse: manumissione uero secuta, uideri pecuniam ex re mea quæsitam mihi: quoniam magis propter rem meam, quàm ex re mea pecunia mihi daretur.

LI. SCAEVOLA *lib.* II. *quæstionum.*

Quod

QVod debetur seruo ab extraneis, agẽti de peculio nõ omnimodo dominus ad quantitatẽ debiti condẽnandus est: cum & sumptus *in petendo, & euentus exsecutionis possit esse incertus: & cogitãda sit mora temporis, quod datur iudicatis, aut uenditionis bonorũ, si id magis faciendũ sit. ergo si paratus sit actionẽ mandare, absoluetur. q̃d enim dicit, si cũ uno ex socijs agatur, uniuersum peculiũ cõputandum, quia sit cum socio actio: in idem redibit, si actiones paratus sit præstare. & in oĩbus, quos idcirco teneri dicimus, quia habẽt actionẽ: delegatio pro iusta præstatione est. aliâs *impendẽdi

LII. PAVLVS *lib.* III. *quæstionum.*

EX facto quæritur. qui tutelã quasi liber administrabat, seruus pronunciatus est. an si conueniatur eius dominus à pupillo (cuius quidem potiorẽ caussam, q̃ creditorũ cæterorũ serui habendam, rescriptũ est) uel id deducatur ex peculio, quod domino debetur? & si putaueris posse deduci: an interfit, utrũ cum adhuc in libertatem ageret, debitor domini factus est, an postea? & an de peculio impuberi cõpetat? respondi. nullum priuilegium præponi patri uel domino potest, cum ex persona filij uel serui de peculio conueniuntur. planè in cæteris creditoribus habenda est ratio priuilegiorum. quid enim si filius dotem accepit: tutelam administrauit? merito ergo & in seruo, qui pro tutore egit, id rescriptum est: & quia occupantis melior solet esse conditio, q̃ cæterorum: inhibebitur actio. Planè si ex re pupilli nomina fecit, uel pecuniam in arcam deposuit: datur ei uindicatio numorum, & aduersus debitores utilis actio: scilicet si numos cõsumpserunt. hic enim alienare eos non potuit. quod & in quouis tutore dicendum est. nec tamẽ interesse puto, quãdo domino debere cœperit: utrũ cum in libertatis possessione esset, an postea. nam & si Titij seruo credidero, eiusq; dominus esse cœpero: deducam, quod prius credidi, si cõueniri de peculio cœpero. quid ergo est? quia de peculio actio deficit, utilis actio in dominum quasi tutelæ erit: ut quod ille pro patrimonio habuit, peculiũ esse intelligatur.

Si dos filiofamilias sit data, uel tutelã administrauerit: habẽda erit ratio priuilegiorũ in actione de peculio, dilata interim cæterorũ creditorũ actione: uel interposita cautione, si priores agant, qui priuilegiũ non habẽt: restituturi, quod acceperũt, si inferatur postea cũ patre actio priuilegiorũ.

LIII. IDEM *lib.* XII. *quæstionum.*

SI Sticho peculiũ, cum manumitteret, ademptũ non est: uidetur concessum. debitores aũt conuenire, nisi mandatis sibi actionibus, non potest.

LIIII. SCAEVOLA *lib.* I. *responsorum.*

FIliofamilias uni ex hæredibus prædia prælegauit, ut instructa erãt cũ seruis. hi serui dñi debitores fuerũt. quæsitũ est, an cæteris hæredibus aduersus eũ actio de peculio cõpetat? respondi, non competere. *Aliâs totum hoc caput deest.*

Universidad de Deusto Biblioteca

LV. NERATIVS *lib.I.responsorum.*

IS, cum quo de peculio agebam, à te ui exemptus est. quod tũc, cum ui eximeres, in eo peculio fuerit, spectari.

LVI. PAVLVS *lib.II.ad Neratium.*

QVod seruus meus pro debitore meo mihi expromisit, ex peculio deduci debet, & à debitore nihilominus debetur. Sed uideamus, ne credendum sit peculiare fieri nomẽ eius, pro quo expromissum est. PAVLVS. utiq; si de peculio agente aliquo, deducere uelit: illud nomen peculiare facit.

LVII. TRIPHONINVS *lib.VIII. disputationum.*

SI filius uel seruus, cuius nomine duntaxat de peculio actum est, ante finitum iudicium decesserit: id peculium inspicietur, quod aliquis eorum, cum moriebatur, habuit. Sed eum, qui seruũ testamento liberum esse iubet, & ei peculium legat: eius temporis peculiũ legare intelligi, Iulianus scribit, quo libertas cõpetit, ideoq; omnia incrementa peculij, quoquo modo ante aditã hæreditatem adquisita, ad manumissum pertinere. at si quis extraneo peculiũ serui legauerit, in coniectura uoluntatis testatoris quæstionẽ esse: & uerisimilius esse, id legatũ, quod mortis tempore in peculio fuerit: ita, ut quæ ex rebus peculiaribus ante aditam hæreditatẽ accesserint, debeantur: ueluti partus ancillarum, & fœtus pecudum. quæ autem seruo donata fuerint, siue ex operis suis adquisierit: ad legatarium non pertinere

LVIII. SCAEVOLA *lib.V.digestorum.*

VNi ex hæredibus prædia prælegauit, ut instructa erant, cũ seruis, & cæteris rebus, & quidquid ibi esset. hi serui domini debitores fuerant, tam ex alijs caussis, quàm ex ratione calendarij. quæsitũ est, an cæteris hæredibus aduersus eum pecuniæ ab his debitæ actio de peculio competat? respondi non competere.

QVANDO ACTIO DE PECVLIO annalis sit. Tit. II.

VLPIANVS *lib.XXIX.ad edictum.*

PRætor ait. POST MORTEM EIVS, QVI IN ALTERIVS POTESTATE FVERIT: POSTEA'VE, QVAM' IS EMANCIPATVS, MANVMISSVS, ALIENATVS'VE FVERIT: DVNTAXAT DE PECVLIO, ET SI QVID DOLO MALO EIVS, IN CVIVS POTESTATE EST, FACTVM FVERIT, QVO MINVS PECVLII ESSET: IN ANNO, QVO PRIMVM DE EA RE EXPERIVNDI POTESTAS ERIT, IVDICIVM DABO. Quãdiu

diu seruus uel filius in potestate est, de peculio actio perpetua est: post mortem autẽ eius, uel postq; emancipatus, manumissus, alienatusue fuerit: tẽporaria esse incipit, id est annalis. Annus autem utilis computabitur. & ideo si conditionalis sit obligatio: Iulianus scripsit, ex eo computandum annũ, non ex quo emancipatus est, sed ex quo peti potuit conditione existente. Merito autem temporariã in hoc casu fecit prætor actionem. nam cum morte uel alienatione exstinguatur peculiũ: sufficiebat usq; ad annum produci obligationẽ. Alienatio autem & manumissio ad seruos pertinet, non ad filios: mors autem tam ad seruos, quàm ad filios refertur: emancipatio uero ad solũ filium. Sed & si alio modo sine emãcipatione desierit esse in potestate: annalis erit actio. Sed & si morte patris, uel deportatione, sui iuris fuerit effectus filius: de peculio intra annum hæres patris, uel fiscus tenebuntur. In alienatione accipitur utiq; uenditor, qui actione de peculio intra annum tenetur. Sed & si donauit seruum, uel permutauit, uel in dotẽ dedit: in eadem caussa est. Item hæres eius, qui seruũ legauit, non cum peculio. nam si cum peculio, uel legauit, uel liberum esse iussit: quæstionis fuit. & mihi uerius uidetur, non dandã, neq; in manumissum, neq; in eum, cui legatum sit peculiũ, de peculio actionẽ. an ergo teneat hæres? & ait Cælius teneri: quia peculiũ penes eũ sit, qui tradendo id, à legatario se liberauit. Pegasus autem caueri hæredi debere ait ab eo, cui peculium legatum sit: quia ad eum uenunt creditores. ergo si tradiderit sine cautione, erit conueniendus. Si præcepto seruo & peculio, rogatus sit hæres restituere hæreditatem: si de peculio conueniatur, Trebelliani exceptione non utetur, ut Marcellus tractans admittit. is enim, cui restituta est hæreditas, nõ tenetur (ut Scæuola ait.) cũ peculiũ non habeat, nec dolo fecerit, quo minus haberet. Vsufructu quoq; extincto, intra annũ actionem dandã in usufructuarium, Pomponius libro undecimo scripsit. Quæsitum est apud Labeonem. si cũ filius uiueret, tu credens eum mortuum, annali actione egeris: & quia annus præterierat, exceptione sis repulsus: an rursus experiri tibi, comperto errore, permittendum sit? & ait, permitti debere duntaxat de peculio, non etiã de in rem uerso. nã priore iudicio de in rem uerso recte actum esse: quia annua exceptio ad peculiũ, non ad in rẽ uersum pertineret.

II. PAVLVS *lib.XXX.ad edictum.*

CVm post mortem filijfamilias annua aduersus patrem actio est, quéadmodum aduersus eum esset perpetua, uiuo filio: ideo si ex caussa redhibitionis erat de peculio actio, sex mensium erit post mortem filij. idem dicendũ erit in omnibus temporalibus actionibus. Si seruus, cui creditũ est, apud hostes sit: de peculio actio in dominũ non anno

anno finienda est: quia postliminio reuerti potest.

III. POMPONIVS *lib. III. ad Q. Mutium.*

DEfinitione peculij interdum utendũ est, etiam si seruus in rerum natura esse desijt, & actionem prætor de peculio intra annũ dat. nam & tunc accessiones & decessiones quasi peculij recipiendas, quanq; desijt morte serui, uel manumissione esse peculium: ut possit & accedere peculio, ueluti fructibus, pecorum fœtu, ancillarumq; partubus: & decedere, ueluti si mortuum sit animal, uel alio quolibet modo perierit.

DE IN REM VERSO. Tit. III.

VLPIANVS *lib. XXIX. ad edictum.*

SI hi, qui in potestate sunt aliena, nihil in peculio habeãt: in solidum tamen tenentur, qui eos habent in potestate, si in rem eorum, quod acceptum est, conuersum sit: quasi cum ipsis potius contractum esse uideatur. nec uidetur fruſtra de in rem uerso actio *permissa, quasi sufficeret de peculio. rectissime enim Labeo dicit, fieri posse, ut & in rem uersum sit: etiamsi cesset de peculio actio. quid enim si dominus peculium ademit sine dolo malo? quid si morte serui extinctum est peculium, & annus utilis præterijt? de in rem uerso nanq; actio perpetua est: & locũ habet, siue ademit sine dolo malo, siue actio de peculio anno finita est. Itẽ si plures agant de peculio: proficere hoc ei, cuius pecunia in rem uersa est, debet, ut ipse uberiorem actionem habeat. certe si præuentũ sit ab aliquo, & actum de peculio: de in rem uerso actio, an cesset, uidendum. & refert Pomponius Iulianũ existimare, de peculio actione perimi de in rem uerso actionem: quia in peculium cõuersum esset, quod in rem domini uersum erat: & pro seruo solutũ esset, quemadmodũ si ipsi seruo à domino fuisset solutum. Sed ita demum: si præstiterit ex actione de peculio dominus, quod seruus in rem eius uerterat. cæterum si non præstiterit: manet actio de in rem uerso.

als* promissa.

II. IABOLENVS *lib. XI. ex Cassio.*

QVi numis acceptis seruum manumisit, agi cum eo de in rem uerso non potest: quia dando libertatẽ locupletior ex numis non fit.

III. VLPIANVS *lib. XXIX. ad edictum.*

QVod si seruus domino quantitatem dederit, ut manumittatur, quam à me mutuam accepit: in peculium quidem hanc quantitatem non computari: in rem autem uideri uersum, si quid plus sit in eo, quod seruus dedit, quàm est in serui precio. In rem autẽ uersum uidetur: siue id ipsum, quod seruus accepit, in rem domini conuerterit: ueluti

ueluti si triticum accepit, & id ipsum in familiã domini cibariorum nomine consumpsit: aut si pecuniam à creditore acceptã dominico creditori soluerit. Sed et si erranit in soluendo, & putauit creditorem eũ, qui non erat: æque in rem uersum esse, Põponius libro undecimo ait, quatenus indebiti repetitionem dominus haberet. siue cũ seruus domini ci negocij gerẽdi administrãdiue caussa quid gessit: ueluti si mutuatus est pecuniã, ut frumentũ compararet ad familiã alendã, uel uestimẽta, ad uestiendam: siue peculiariter mutuatus, postea in rem domini uertit. hoc enim iure utimur, ut etiam si prius in peculium uertit pecuniam, mox in rem dñi: de in rẽ uerso esse actio possit. Et regulariter dicimus, toties de in rem uerso actionem esse: quibus casibus procurator mandati, uel qui negocium gessit, negociorum gestorum haberet actionem: quotiesq; aliquid ita consumpsit seruus, ut aut rem meliorem dominus haberet, aut nõ deteriorẽ. Proinde si seruus sumpsit pecuniam, ut se aleret, & uestiret secundum consuetudinem domini, id est, usq; ad eum modũ, quẽ dominus ei præstare consueuerat: in rem domini uideri uertisse, Labeo scribit. ergo idem erit & in filio. Sed si mutua pecunia accepta, domum dominicã exornauit tectorijs, & quibusdam alijs, quæ magis ad uoluptatem pertinent, quàm ad utilitatẽ: non uidetur uersum, quia nec procurator hoc imputat: nisi forte mandatum domini, aut uoluntatem habuerit. nec debet ex eo onerari dominus, quod ipse facturus non esset. quid ergo? pati debet dominus creditorem hoc auferre, sine domus suæ uidelicet iniuria: ne cogendus sit dominus uendere domum, ut quanti preciosior facta est, id præstet.

Itẽ Labeo ait. si seruus mutuatus numos à me, alij eos crediderit: de in rẽ uerso dominũ teneri, quod nomẽ ei adquisitũ sit. quã sententiam ita Pomponius probat, si non peculiare nomen fecit, sed quasi dominicæ rationis. ex qua caussa hactenus erit dominus obligatus: ut si non putat sibi expedire, nomẽ debitoris habere: cedat creditori actionibus, procuratoremq; eum faciat. Nec nõ illud quoq; in rem domini uersum, Labeo ait, quod mutuatus seruus, domino emit uolenti ad luxuriæ materiã (unguenta forte) uel quod ad delicias, uel ad turpes sumptus subministrauit. neq; enim spectamus, an bono domini accesserit, quod cõsumptum est: sed an in negocium domini. Vnde recte dicitur: etsi frumentum comparauit seruus ad alendam domini familiam, & in horreo dominico reposuit, & hoc perijt, uel corruptum est, uel arsit: uideri in rem uersum. Sed etsi seruum domino necessariũ emisset, isq; decessisset: uel insulã fulcisset, eaq; ruisset: dicerẽ esse actionem de in rem uerso. Sed si accepit, quasi in rẽ domini uerteret, nec uertit, & decepit creditorem: nõ uidetur uersum, nec tenetur dominus: ne credulitas

Universidad de Deusto Biblioteca

dulitas creditoris domino obesset, uel calliditas serui noceret. quid tamen, si is fuit seruus, qui solitus erat accipiens uertere? adhuc non puto nocere domino, si alia mente seruus accepit: aut si cum hac mente accepisset, post ea aliò uertit. curiosus igitur debet esse creditor, quo uertatur. Sed si mutuatus sit pecuniam seruus ad uestem comparandam, & numi perierint: quis de in rem uerso agere possit, utrum creditor, an uenditor? puto autem, siquidem precium numeratum sit: creditorem de in rem uerso acturum, & si uestis perierit. Si aũt non fuit precium solutum, ad hoc tamẽ data pecunia, ut uestis emeretur, & pecunia perijt, uestis tamen familiæ diuisa est: utriq; creditorem de in rem uerso actionem habere. num & uenditor habeat actionem? quia res eius peruenerunt in rem domini: ratio hoc facit, ut teneatur. unde incipiet dominus teneri ex una caussa duobus. proinde etsi tam pecunia, quàm uestis perijt: dicẽdum erit, utriq; dominum teneri. quoniam ambo in rem domini uertere uoluerunt.

IIII. CAIVS *lib. IX. ad edictum prouinciale.*

SEd dicendum est, occupantis meliorem conditionem esse debere. nam utrinq; condemnari dominum de in rem uerso, iniquum est.

V. VLPIANVS *lib. XXIX. ad edictum.*

SI res domino non necessarias emerit seruus, quasi domino necessarias, ueluti seruos: hactenus uideri in rem eius uersum, Pomponius libro quinto scribit, quatenus seruorum uerũ precium faciat: cũ si necessarias emisset, in solidum quanto uenissent, teneretur. Idem ait, siue ratum habeat serui contractum dominus, siue non: de in rem uerso esse actionem. Quod seruus domino emit, siquidẽ uolũtate eius emit, potest quod iussu agi. si uero non ex uoluntate: siquidẽ dominus ratum habuerit, uel alioquin rem necessariã, uel utilem domino emerit: de in rem uerso actio erit. si uero nihil eorũ est: de peculio erit actio.

Placet non solum eam pecuniam in rem uerti, quæ statim à creditore ad dominum peruenerit: sed & quæ prius fuerit in peculio. hoc autem toties uerum est, quoties seruus rem domini gerẽs, locupletiorem eum facit numis peculiaribus. alioquin si seruo peculium dominus adimat, uel uẽdat eum cum peculio, uel rem eius peculiarem, & precium exigat: non uidetur in rem uersum.

VI. TRIPHONIVS *lib. I. disputationum.*

NAm si hoc uerum esset: etiam ante, quàm uenderet rem peculiarem, de in rem uerso teneretur: quia hoc ipso, quod seruus rẽ in peculio haberet, locupletior fieret. quod aperte falsum est.

VII. VLPIANVS *lib. XXIX. ad edictum.*

ET ideò & si donauit seruus domino rem peculiarẽ, actio de in rem uerso cessabit. & sunt ista uera. Planè si mutuũ seruus accepit, & donandi animo soluit, dum non uult eum debitorem facere peculiarem: de in rem uerso actio est. Illud uerum non est, quod Mela scribit: si seruo meo argentum dederis, ut pocula tibi faceret ex quolibet argento, & factis mox poculis seruus decesserit: esse tibi aduersus me de in rẽ uerso actionem: quoniam possum pocula uindicare. Illud planè uerum est, quod Labeo scribit: si odores & unguenta seruus emerit, & ad funus erogauerit, quod ad dominum suum pertinebat: uideri in rem domini uersum. Idem ait, etsi hæreditatem à seruo tuo emero, quæ ad te pertinebat, & creditoribus pecuniã soluero: deinde hæreditatem mihi abstuleris: ex empto actione me id ipsum consecuturum. uideri eũ in rem tuam uersum. nam etsi hæreditatem à seruo emero, ut quod mihi ab ipso seruo debebatur, compensarẽ: licet nihil solui, tamen consequi me ex empto, quod ad dominum peruenit. ego aũt non puto de in rem uerso esse actionem emptori: nisi hoc animo gesserit seruus, ut in rem domini uerteret. Si filiusfamilias pecuniam mutuatus, pro filia sua dotẽ dederit: in rem patris uidetur uersum, quatenus auus pro nepte daturus fuit. quæ sententia ita demum mihi uera uidetur, si hoc animo dedit, ut patris negocium gerens.

VIII. PAVLVS *lib. XXX. ad edictum.*

ET nihil interesse, Pomponius ait: filiæ suæ nomine, an sororis, uel neptis ex altero filio natæ dederit. idem ergo dicemus, & si seruus mutuatus fuerit, & domini sui filiæ nomine in dotem dederit.

IX. IABOLENVS *lib. XII. ex Cassio.*

SI uero pater dotem daturus nõ fuit: in rem patris uersum esse non uidetur.

X. VLPIANVS *lib. XXIX. ad edictum.*

SI pro patre filius fideiusserit, & creditori soluerit: in rem patris uidetur uersum, quia patrẽ liberauit. cui simile est, quod Papinianus libro nono quæstionum scribit. si filius quasi defensor patris iudicium susceperit, & sit condemnatus: de in rem uerso teneri patrem. nanq; filius eum iudicio suscepto liberauit. Idem tractat Papinianus, & si quod patrem dare oporteret, à filio sim stipulatus: & ita conuenerim filium. nam & hic de in rem uerso fore actionem: nisi si donare patri filius uoluit, dum se obligat. quare potest dici: etsi de peculio actionẽ, quasi defensor patris, susceperit: teneri patrem de in rem uerso, usq; ad peculij quantitatem. cuius sententiæ id erit emolumentum: ut si finita sit actio de peculio, de in rem uerso conueniatur. ego & ante condemnationem, post iudiciũ patris nomine acceptum, de in rem uerso patrem teneri puto. In rem uersum autẽ uidetur, prout aliquid uersum est. proinde si pars uersa est, de parte erit actio. Sed utrũ in sortem dũtaxat

Universidad de Deusto Biblioteca

tenebitur dominus, an & in usuras? & siquidem promisit usuras: Marcellus libro quinto digestorum scribit, dominũ præstaturum. Sed si nõ sint promissæ: utiq; non debebuntur: quia in stipulatum deductæ non sunt. planè si contemplatione domini pecuniam dedi, non gerenti seruo negocia domini, sed ipse gerens: negociorũ gestorum actione poterò etiam de usuris experiri. Versum autem sic accipimus, ut duret uersum: & ita demũ de in rem uerso competit actio, si nõ sit à domino seruo uel filio solutũ. Si tamen in necem creditoris, id est, perdituro seruo, uel filio solutũ sit: desinit quidem uersum, æquissimum autem est, de dolo malo aduersus patrẽ uel dominũ competere actionem. nam & peculiaris debitor, si fraudulenter seruo soluerit, quod ei debebat, non liberatur. Si domini debitor sit seruus, & ab alio mutuatus, ei soluerit: hactenus non uertit, quatenus domino debet: quod excedit, uertit. proinde si cum domino deberet triginta, mutuatus quadraginta, creditori eius soluerit, uel familiam exhibuerit: dicendũ erit, de in rem uerso in decem competere actionem. at si tantundẽ debeat: nihil uidetur uersum. nam (ut Pomponius scribit) aduersus lucrũ domini uidetur subuentum. & ideo siue debitor fuit domino, cum in rem uerteret: nihil uideri uersum. siue postea debitor esse domini cœpit: desinere uersum. idemq; & si soluerit ei. Plus dicit. etsi tantundem ei donauit dominus, quantum creditori soluit pro se: siquidem remunerandi animo: nõ uideri uersum. si uero aliàs donauit: durare uersum. Idẽ quærit. si decẽ in rem domini uerterit, & postea tantandem summã à domino mutuatus sit, habeat præterea & peculiũ decem: utrum desijt esse uersum? an uero, quoniam est peculiũ, unde detrahatur debitum, de in rem uerso nõ tollimus actionẽ? an potius ex utroq; pro rata detrahimus? ego autem puto sublatam de in rem uerso actionem, cum debitor domini sit cõstitutus. Item quærit. si in rem tuã uertit, & debitor tuus factus sit: mox creditor eiusdem summæ, quam tibi debuit: an renascatur de in rem uerso actio, an uero ex post facto non conualescat? quod uerũ est.

Idem tractat, an ex euentu possit in rem patris filius uertere: ueluti si duo rei pater & filius fuerint, & filius mutuatus suo nomine soluat: uel si filio iussu patris crediderís, & filius creditum tibi soluerit. mihi uidetur, siquidem pecunia ad patrem peruenerat: uideri in rem uersum. quod si non fuit, & suum negocium gerens filius soluit: non esse de in rem uerso actionem.

XI. PAVLVS *lib.XXX. ad edictum.*

QVod si seruus in hoc mutuatus fuerit, ut creditori suo solueret, non erit in rem uersum, quamuis actione de peculio liberatus sit dominus.

XII. CAIVS *lib.IX. ad edictum prouinciale.*

Si

SI fundum patri dominoúe emit seruus uel filiusfamilias: uersum quidẽ esse uidetur: ita tamen, ut siue minoris sit, quàm est emptus: tantum uideatur in rem uersum, quanti dignus sit. siue pluris sit: non plus uideatur in rem uersum, quàm est emptus.

XIII. VLPIANVS *lib.XXIX. ad edictum.*

SI in rem alterius ex dominis uersum sit: utrum is solũ, in cuius rem uersum est, an & socius possit conuenirí, quæritur? & Iulianus scribit, eum solum conueniri, in cuius rem uersum est, sicuti cum solus iussit. quam sententiam libro duodecimo digestorum Iuliani MARCELLVS NOTAT. interdũ & propter hoc, quod in rem alterius socij uersum est, de in rem uerso cum altero agi potest: qui conuentus, à socio petere potest id, in quo damnatus fuit. quid enim dicemus, si peculium seruo ab altero ademptum fuerit?

XIIII. PAVLVS *lib.XXX. ad edictum.*

ERgo hæc quæstio ita procedit, si de peculio agi non potest.

XV. VLPIANVS *lib.II. disputationum.*

SI filiusfamilias constituerit, quod pater debuit: uidendum est, an de in rem uerso actio dari debeat. at qui nõ liberauit patrem. nam qui constituit, se quidem obligat, patrem uero non liberat. planè si post soluit constitutum: licet pro se uideatur soluisse, hoc est ob id, quod constituit: in rem tamen patris uertisse merito dicetur.

XVI. ALFENVS *lib.II. digestorum.*

QVidam fundum colendum seruo suo locauerat, & boues ei dederat. cum hi boues non essent idonei: iusserat eos uenire, & his numis, qui recepti essent, alios reparari. seruus boues uendiderat. alios redemerat. numos uenditori non soluerat. postea conturbauerat. qui boues uendiderat, utrum numos à domino petat actione de peculio, an quod in rem domini uersum est: cum boues, pro quibus pecunia peteretur, penes dominum essent? respondit, non uideri peculij quidquam esse: nisi si quid deducto eo, quod seruus domino debuisset, reliquum fieret. illud sibi uideri: boues quidẽ in rem domini uersos esse, sed pro ea re soluisse tantum, quanti priores boues uenissent. si quid amplioris pecuniæ posteriores boues essent: eius oportere dominũ condemnari.

XVII. AFRICANVS *lib.VII. quæstionum.*

SEruus si in rem domini pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdidit: nihilominus posse cum domino de in rem uerso agi existimaui. nam etsi procurator meus in negocia mea impensurus, pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdiderit: recte eũ hoc nomine mandati, uel negociorum gestorũ acturum. Cum Sticho uicario serui tui Pamphili contraxi. actio de peculio, & de in rem uerso dari debet: ut quod uel in

Universidad de Deusto Biblioteca

tuam,uel ipsius rem,uel in peculium Pamphili uersum sit,cōprehendatur: scilicet etiā si mortuo,uel alienato Sticho agatur. quod si Pamphilo mortuo agam:magis est,ut quamuis Stichus uiuat: tamē de eo, quod in peculio Pamphili uersum est,non nisi intra annū,quàm is decessit,actio dari debeat.etenim quodāmodo de peculio Pamphili tū ui debor experiri:sicuti & si quid iussu eiꝰ credidissem,experirer. nec nos mouere debet,quod Stichus,de cuius peculio agitur,uiuat:quando nō aliter ea res in peculio eius esse potest,quàm si Pamphili peculium maneat.eadem ratio efficiet,ut id,quod in peculiū Pamphili uersum est, ita præstari debere dicamus:ut prius eius,quod tibi Pamphilus debuit, deductio fiat.quod uero in tuam rem uersum fuerit:præstetur,etiā nō deducto eo,quod Pamphilus tibi debebat.

XVIII. NERATIVS *lib. VI. membranarum.*

QVamuis in eam rem pro seruo meo fideiusseris, quæ ita cōtracta est,ut in rem meam uerteretur: ueluti si cum seruus frumētum emisset,quo familia aleretur,uenditori fruméti fideiusseris: propius est tamen,ut de peculio eo nomine, non de in rem uerso agere possis: ut *unius duntaxat in quoquo contractu de in rem uerso actio sit, qui id ipsum credidit,quod in rem domini uersum est.

*als *ut uni duntaxat, eū quo cōtractū est.

XIX. PAVLVS *lib. III. quæstionum.*

FIliusfamilias togam emit.mortuo deinde eo,pater ignorans,& putans suam esse,dedicauit eam in funus eius. Neratius libro secundo responsorum ait,in rem patris uersum uideri.in actione autē de peculio,quod in rerum natura nō esset,uno modo æstimari debere:si dolo malo eius, cum quo ageretur, factū esset. *atquin si filio pater togā emere debuit:in rem patris uersa est,nō nunc, cum funeratur, sed quo tempore emit.funus enim filij æs alienum patris est.& Neratius quoq; qui de in rem uerso patrem teneri putauit: ostendit negocium hoc (id est sepulturā,& funus filij)patris esse æs alienum,non filij. Factus est ergo debitor peculij,quamuis res non exstet, ut etiam de peculio possit conueniri.in quam actionem uenit,& quod in rem uersum est. quæ tamē adiectio tūc necessaria est,cū annus post mortē filij excessit.

aliâs *aliqui.

XX. SCAEVOLA *lib. I. responsorum.*

PAter pro filia dotem promisit:& conuenit,ut ipse filiam aleret.nō præstante patre,filia à uiro mutuam pecuniam accepit, & mortua est in matrimonio.respondi.si ad ea id,quod creditum est, erogatū esset,sine quibus aut se tueri,aut seruos paternos exhibere non potuisset:dandam de in rem uerso utilē actionem. Seruus absentis reipublicæ caussa,pupilli seruis pecuniam credidit:subscribente tutore, stipulatione in personam tutoris translata.quæsitum est,an aduersus pupillū com-

competat actio?respondi.si cum in rem pupilli daretur, id in rem eius uersum est:& quo magis actus seruorum confirmaretur, tutor spopondit:posse nihilominus dici,de in rem uerso cum pupillo actionē fore.

XXI. IDEM *lib. V. digestorum.*

FIliamfamilias duxit quis uxorem,patre dotem promittente: & cōuenit inter omnes personas,uti eam pater,aut ipsa se tueretur. maritus ei mutuos numos dedit:cum iuste putaret,patrem eius ministraturum tantum salarium,quantū dare filiæ suæ instituerat. eos numos illa in usos necessarios sibi,& in seruos,quos secum habebat, consumpsit. aliquantū etiam,cū ei res familiaris credita esset, ex pecunia mariti in easdem caussas conuertit.deinde prius, quàm pater salarium expleret,moritur filia.pater impensam recusat.maritus res mulieris retinet.quæro,an de in rem uerso aduersus patrem actio cōpetat? respondi.si ad ea id,quod creditum est,erogatum esset,sine quibus aut se tueri,aut seruos paternos exhibere non potuisset:dandam de in rem uerso utilem actionem.

QVOD IVSSV. Tit. IIII.

VLPIANVS *lib. XXIX. ad edictum.*

MErito ex iussu domini uel patris,in solidum aduersus eū iudicium datur. nam quodammodo cum eo contrahitur,qui iubet. Iussum autem accipiendum est:siue testatò quis,siue per epistolam,siue uerbis, aut per nunciū, siue specialiter in unum contractum iusserit,siue generaliter.& ideo si sic contestatus sit, QVOD VOLES CVM STICHO SERVO MEO NEGOCIVM GERERE, PERICVLO MEO: uidetur ad omnia iussisse,nisi certa lex aliquid prohibeat. Sed ego quæro,an reuocare hic iussum ante,quàm credatur,possit? & puto posse,quemadmodum si mandasset,& postea ante contractum contraria uoluntate mandatū reuocasset,& me certioraſſet. Sed & si mādauerit pater dominusue, uidetur iussisse. Sed & si serui chirographo subscripserit dominus:tenetur quod iussu. Quid ergo,si fideiusserit pro seruo? ait Marcellus, non teneri quod iussu.quasi extraneus enim interuenit. neq; hoc dicit ideo,quod nō teneatur ex caussa fideiussionis:sed quia aliud est fideiubere,aliud iubere. Deniq; idem scribit:& si inutiliter fideiusserit, tamē eum nō obligari quasi iusserit.quæ sententia uerior est. Si ratum habuerit quis,quod seruus eius gessit, uel filius:quod iussu actio in eum datur. Si pupillus dominus iusserit:utiq; non tenebitur, nisi tutore authore iussit. Si iussu fructuarij erit cum seruo contractū,item eius, cui

cui bona fide seruiſt: Marcellus putat, quod iuſſu dandam in eos actionem. quam ſententiam & ego probo. Si curatore adoleſcentis, uel furioſi, uel pdigi iubente, cum ſeruo cõtractum ſit: putat Labeo, quod iuſſu dandam actionem in eos, quorum fuerit ſeruus. idem etiam in uero procuratore. ſed ſi procurator uerus non ſit: in ipſum potius dandam actionem, idem Labeo ait.

II. PAVLVS *lib.* XXX. *ad edictum.*

SI tutoris iuſſu ſeruo pupilli creditum ſit: puto, ſi ex utilitate pupilli creditum ſit: in pupillum eſſe dandam actionem, quod iuſſit tutor.

Si iuſſu domini ancillæ, uel iuſſu patris filiæ creditum ſit: danda eſt in eos quod iuſſu actio. Si iuſſu meo cum alienio ſeruo contractum fuerit, eumq; poſtea redemero: quod iuſſu actione nõ tenebor: ne actio, quæ ab initio inutilis fuerat, euentu confirmetur.

III. VLPIANVS *lib.* II. *reſponſorum.*

DOminum, qui iuſſit ſemiſſibus uſuris ſeruo ſuo mutuam pecuniam credi: hactenus teneri, quatenus iuſſit: nec pignoris obligationem locũ habere in his prædijs, quæ ſeruus nõ ex uoluntate domini obligauit.

IIII. IDEM *lib.* X. *ad edictum.*

SI iuſſu eius, qui adminiſtrationi rerum ciuitatis præpoſitus eſt, cum ſeruo ciuitatis negociũ contractũ ſit: Põponius ſcribit, qd' iuſſu cũ eo agi poſſe.

V. PAVLVS *lib.* III. *ad Plautium.*

SI dominus uel pater pecuniam mutuam accepturus, iuſſerit ſeruo filioue numerari: nulla quæſtio eſt, quin ipſi condici poſſit. imò in hoc caſu de iuſſu actio non competit. Si unus ex ſerui dominis iuſſit contrahi cum eo: is ſolus tenebitur. ſed ſi duo iuſſerint: cum quouis in ſolidum agi poteſt: quia ſimiles ſunt duobus mandantibus.

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM LIBER DECIMUSSEXTUS.

AD SENATVSCONSVLTVM VELleianum. Tit. I.

PAVLVS *lib.* XXX. *ad edictum.*

VElleiano ſenatuſconſulto pleniſſime cõprehenſum eſt, ne pro ullo fœminæ intercederent. nam ſicut moribus ciuilia officia adempta ſunt fœminis, & pleraq; ipſo iure non ualent: ita multo magis adimendum eis fuit id officium,

cium, in quo non ſola opera, iudumq; miniſterium earum uerſaretur,* ſed etiam periculum rei familiaris*. æquum autem uiſum eſt, ita mulieri ſuccurri: ut in ueterem debitorem, aut in eum, qui pro ſe conſtituiſſet mulierem ream, actio daretur. magis enim ille, quàm creditor mulierem decepit.

* *Hæc aliàs deſunt.*

II. VLPIANVS *lib.* XXIX. *ad edictum.*

ET primo quidem temporibus diui Auguſti, mox deinde Claudij, edictis eorum erat interdictum, ne fœminæ pro uiris ſuis intercederent: poſtea factum eſt ſenatuſconſultum, quo pleniſſime fœminis omnibus ſubuentum eſt. cuius ſenatuſconſulti uerba hæc ſunt. QVOD MARCVS SYLLANVS ET VELLEIVS *TVTOR CONSVLES VERBA FECERVNT DE OBLIGATIONIBVS FOEMINARVM, QVAE PRO ALIIS REAE FIERENT: QVID DE EA RE FIERI OPORTERET, DE EA RE ITA CONSVLVERVNT. QVOD AD FIDEIVSSIONES ET MVTVI DATIONES PRO ALIIS, PRO QVIBVS INTERCESSERVNT FOEMINAE, PERTINET: (TAMETSI ANTEA VIDETVR ITA IVS DICTVM ESSE, NE EO NOMINE AB HIS PETITIO FIAT, NE'VE IN EAS ACTIO DETVR) CVM EAS VIRILIBVS OFFICIIS FVNGI, ET EIVS GENERIS OBLIGATIONIBVS OBSTRINGI, NON SIT AEQVVM: ARBITRARI SENATVM, RECTE EOS ATQVE ORDINE FACTVROS, AD QVOS DE EA RE IN IVRE ADITVM ERIT: SI DEDERINT OPERAM, VT IN EA RE SENATVS VOLVNTAS SERVETVR.

* *aliàs, auctor. aliàs omnino deeſt.*

Verba itaq; ſenatuſconſulti excutiamus, prius prouidentia ampliſſimi ordinis laudata: qua opem tulit mulieribus, propter ſexus imbecillitatem multis huiuſcemodi caſibus ſuppoſitis, atq; obiectis. ſed ita demum eis ſubuenit, ſi non callide ſint uerſatæ. hoc enim diuus Pius & Seuerus reſcripſerunt. nam deceptis, non decipientibus iura opitulantur. & eſt egregium Seueri reſcriptum. ταῖς ἀπατώσαις γυναῖξὶ δόγμα τῆς συγκλήτου βοηθεῖ οὐ βοηθεῖ. Infirmitas enim fœminarum, non calliditas auxilium commeruit. Omnis omnino obligatio ſenatuſconſulto Velleiano comprehenditur: ſiue uerbis, ſiue re, ſiue quocunq; alio contractu interceſſerint. Sed etſi mulier* defenſor alicuius exſtiterit: procul dubio intercedit. ſuſcipit enim in ſe alienam obligationem: quippe cũ ex hac re ſubeat condemnationem. proinde neq; maritum, neq; filium, neq; patrem permittitur mulieri defendere.

aliâs* defenſtrix.

III. PAVLVS *lib.* XXX. *ad edictum.*

SEd ſi eum defendat, qui damnatus regreſſum ad eam habeat: uelut cum uenditorẽ hæreditatis ſibi uenditæ, uel fideiuſſorem ſuum defendat: intercedere non uidetur.

IIII. VLPIANVS *lib.* XXIX. *ad edictum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

SEd si ego cum muliere ab initio contraxerim, cum ignorarem, cui hoc factum uellet: non dubito senatusconsultũ cessare, & ita diuus Pius & Imperator noster rescripserunt. proinde si dum uult Titio donatum, cepit à me mutuã pecuniam, & eam Titio donauit: senatusconsultum cessabit. Sed etsi tibi donatura, creditori tuo numos numerauit: non intercedit. senatus enim obligatæ mulieri succurrere noluit, non donanti. hoc ideo: quia facilius se mulier obligat, cũ alicui donat.

V. CAIVS *lib. IX. ad edictum prouinciale.*

NEc interest, pecuniam soluendi caussa numeret, an quamlibet suam rem in solutum det. nam etsi uendiderit rem suam: siue pretium acceptum pro alio soluit, siue emptorem delegauit creditori alieno: non puto senatusconsulto locum esse.

VI. VLPIANVS *lib. XXIX. ad edictum.*

SI fideiussores pro defensore absentis filij mandatu matris eius intercesserint: quæritur, an etiam his senatusconsulto subueniatur? & ait Papinianus libro nono quæstionum, exceptione eos usuros. nec multum facere, quod pro defensore fideiusserunt: cum contemplatione mandati matris interuenerint. planè (inquit) si is, qui accepit eos fideiussores, matrem eis mandasse ignorauit: exceptionem senatusconsulti replicatione doli repellendam.

VII. PAPINIANVS *lib. IX. quæstionum.*

QVanquam igitur fideiussor doli replicatione opposita defensionem exceptionis amittit: nullam tamẽ replicationem aduersus mulierem habebit: quia non poterit facti ignorationem prætendere. Sed non erit iniquum, dari negociorum gestorum actionem in defensorem: quia mandati caussa per senatusconsultum constituitur irrita, & pecunia fideiussoris liberatur.

VIII. VLPIANVS *lib. XXIX. ad edictum.*

QVamuis pignoris datio intercessionem faciat: tamen Iulianus libro duodecimo digestorum scribit, redhibitionem pignoris (si creditrix mulier rẽ, quam pignori acceperat, debitori liberauerit) non esse intercessionem. Si mulier interuenerit apud tutores filij sui, ne prædia eius distraherent, & indemnitatem eis repromiserit: Papinianus libro nono quæstionum, non putat eam intercessisse. nullã enim obligationem alienam recepisse, neq; ueterem, neq; nouam: sed ipsam fecisse hanc obligationem. Si mulier apud Primum pro Secundo interuenerit, mox pro Primo apud creditorem eius: duas intercessiones factas esse, Iulianus libro duodecimo digestorũ scribit: unã pro Secundo apud Primum, aliam pro Primo apud creditorem eius. & ideo Primo restitui obligationem, & aduersus eum. Marcellus autem notat,

tat, esse aliquam differentiam: utrum hoc agatur, ut ab initio mulier in alterius locum subdatur, & onus debitoris, à quo obligationẽ transferre creditor uoluit, suscipiat: an uero quasi debitrix delegetur: scilicet ut cum quasi debitrix est delegata, una sit intercessio. proinde secundum hanc suam distinctionem, in Primi fideiussione, ubi quasi debitrix delegata est: exceptionem ei senatusconsulti Marcellus non daret. sed condemnata, uel ante condemnationem, condicere utiq; ei, à quo delegata est, poterit: uel quod ei abest, uel si nondum abest, liberationem. Interdum intercedenti mulieri & condictio competit: utputa si contra senatusconsultum obligata, debitorem suum delegauerit. nam hic ipsi competit condictio: quemadmodũ & si pecuniam soluisset, conditceret. soluit enim & qui reũ delegat. Sed si is, qui à muliere delegatus est, debitor eius non fuerit: exceptione senatuscõsulti poterit uti, quemadmodum mulieris fideiussor. Planè si mulier intercessura debitorem suum delegauit, senatusconsultum cessat: quia etsi pecuniam numerasset, cessaret senatusconsultum. mulier enim per senatusconsultum releuatur: non in his, quæ deminuit, restituitur. Sed si eũ delegauerit, qui debitor eius non fuit: fraus senatusconsulto facta uidebitur, & idcirco exceptio datur. Quoties pro debitore intercesserit mulier: datur in eũ pristina actio, etsi ille prius acceptilatione liberatus sit, quàm mulier intercesserit. Si conuenerit cum debitore, ut expromissorem daret, & acceptò ei latum sit: deinde is mulierem dederit, quæ auxilio senatusconsulti munita est: potest ei condici, quasi non dedisset. quid enim interest, non det, an talem det? nõ erit igitur actio utilis necessaria, cum condictio cõpetat. Marcellus quoq; scribit: si mulieri post intercessionem accepto tulerit creditor: nihilominus restitutoriam actionem ei dari debere. inanem enim obligationem ei dimissam. Si mulier post intercessionem sic soluerit, ne repetere possit: iuste prior debitor actionem recusat. Sed cum releuatur reus, si mulier sic soluit, ut repetere nõ possit: & cum ei mulieri, quæ repetere non poterat, si soluisset, acceptò tulerit creditor: similiter releuatur reus. Quanquam in omnes, qui liberati sunt, restituitur actio: non tamen omnibus restituitur. utputa duo rei stipulandi fuerunt. apud alterum mulier intercessit. ei soli restituit obligatio, apud quẽ intercessit. Si mulieris hæres exstitit creditor: uidendũ, an restitutoria uti non possit. & ait Iulianus libro duodecimo, restitutoria eum nihilominus usurum. nec immerito: cum nõ obligatæ cum effectu successerit. deniq; in Falcidia hoc æs alienum nõ imputabitur. Planè si mihi ꝓponas, mulierem ueteri debitori successisse: dicendum erit, restitutoria eã cõueniri posse. sed & directa actione. nihil enim eius interest, qua actione cõueniatur. Si cum essem tibi contractu

Universidad de Deusto Biblioteca

rus, mulier interuenerit, ut cum ipsa potius contraham: uidetur intercessisse. quo casu datur in te actio, quæ instituit magis, q̃ restituit obligationem: ut perinde obligeris eodem genere obligationis, quo mulier obligata est. uerbi gratia. si per stipulationem mulier: & tu quasi ex stipulatu conueniaris. Illud uidendum est: si mulier pro eo interuenit, qui si cum ipso contractum esset, nõ obligaretur: an hac actione ille debeat teneri. utputa si pro pupillo intercessit, qui sine tutoris authoritate non obligatur. & puto non obligari pupillum, nisi locupletior factus est ex hoc contractu. Item si minor uigintiquinq; annis sit, pro quo mulier intercessit: in integrum restitutionem poterit implorare. uel cũ filius contra senatusconsultum contracturus esset.

IX. PAVLVS *lib.V. regularum.*

SEd si pro alieno seruo intercedat, quemadmodũ in patremfamilias, *prior ei restituitur actio: ita in dominum quoq; restituenda erit.

als* prio rẽ reum restit.

X. VLPIANVS *lib.XXIX. ad edictum.*

HAe actiones, quæ in eos, pro quibus mulier intercessit, dantur: & hæredibus, & in hæredes, & perpetuò cõpetunt. habent enim rei persecutionẽ. cæteris quoq; honorarijs successoribus dabũtur, & aduersus eos

XI. PAVLVS *lib.XXX. ad edictum.*

SI mulier, tanquam in usus suos, pecuniam acceperit, alij creditura: non est locus senatusconsulto. alioquin nemo cum fœminis contrahet: quia ignorari potest, quid acturæ sint.

XII. IDEM *lib.VII. breuis edicti.*

IMò tunc locus est senatusconsulto, cũ scit creditor eam intercedere.

XIII. CAIVS *lib.IX. ad edictum prouinciale.*

ALiquando, licet alienam obligationem suscipiat mulier, non adiuuatur hoc senatusconsulto. quod tum accidit, cum prima facie quidem alienam, re uera autem suam obligationẽ suscipit. ut ecce si ancilla ob pactionem libertatis expromissore dato, post manumissionem id ipsum suscipiat, quod expromissor debebat: aut si hæreditatem emerit, & æs alienum hæreditarium in se transcribat: aut si pro fideiussore suo intercedat. De pignoribus prioris debitoris non est creditori noua actione opus: cũ quasi Seruiana, quæ hypothecaria uocatur, in his utilis sit: quia uerum est de pignoribus cõuenisse, nec solutam esse pecuniam. Si sub conditione, uel in diem mulier pro alio intercesserit: etiam pendente conditione, uolenti creditori* cum priore debitore experiri*, actio danda est restitutoria. quod enim bonum est, exspectare conditionem, uel diem: cum in ea caussa sit prior iste debitor, ut omnino ipse debeat suscipere actionem.

*Aliâs desunt hæc. aliâs, contra priorẽ.

XIIII. IVLIANVS *lib.XII. digestorum.*

Si

SI mulier contra senatusconsultum intercesserit: æquum est, non solum in ueterem debitorem, sed & in fideiussores eius actionem restitui. nam cum mulieris persona subtrahatur creditori propter senatusconsultum, integra caussa pristina restituenda est.

XV. IDEM *lib.L. digestorum.*

SI mulieri soluero id, quod tibi debebam, & ab ea ratam rem te habiturum stipulatus fuero, & forte te ratum non habente agere ex stipulatu instituero: exceptio senatusconsulti, quod de intercessionibus fœminarum factum est, non proderit mulieri. non enim uideri potest, alienam obligationem recusare, cum maneã debito obligatus, & ipsa de lucro agat: ac potius reddere cogatur, quod non debitum acceperat, quàm pro alio soluere.

XVI. IDEM *lib.III. ad Vrseium Feroœm.*

SI mulier contra senatusconsultum Velleianũ pro me intercessisset Titio, egoq; mulieri id soluissem, & ab ea Titius eam pecuniam peteret: exceptio senatusconsulti non est profutura mulieri. neq; enim potuit periclitari, *ut eam pecuniam perdat, cum iam eam habeat. *als. ne.

Si ab ea muliere, quæ contra senatusconsultum intercessisset, fideiussorẽ accepissem: Caius Cassius respondit, ita demum fideiussori exceptionem dandam, si à muliere rogatus fuisset. ego autem puto, recte fideiussori exceptionem dandam, etiam si mandati actionem aduersus mulierem nõ habeat: quia totam obligationem senatus improbat, & à prætore restituitur prior debitor creditori.

XVII. AFRICANVS *lib.III. quæstionum.*

VIr uxori donationis caussa rem uiliore precio addixerat, & in id precium creditori suo delegauerat. respondi, uenditionem nullius momenti esse: & si creditor pecuniam à muliere peteret, exceptionem utilẽ fore: quamuis creditor existimauerit, mulierem debitricem mariti fuisse. nec id contrariũ uideri debere ei, quod placeat: si quando in hoc mulier mutuata esset, ut marito cederet: non obstaturam exceptionem, si creditor ignorasset, in quam caussam mulier mutuaretur: quandoquidem plurimum interfit, utrum cum muliere quis ab initio contrahat, an alienam obligationem in eam transferat. tunc enim diligentioré esse debere. Si mulier dixisset sibi rem dotis nomine obligatam, & creditor curasset ei pecuniã dotis solui, quo idem pignus accideret: & cum mulieri etiam pecunia credita deberetur, possessor creditor aduersus eam Seruiana agentem exciperet, SI NON VOLVNTATE EIVS PIGNVS DATVM ESSET: replicationẽ mulieri senatusconsulti non pfuturã, nisi creditor scisset, etiam aliam pecuniam ei deberi. Mulier & Titius, cum in rem cõmunem mutuarentur, eiusdem

Universidad de Deusto Biblioteca

pecuniæ rei facti sunt. nõ omnimodo mulierem pro parte socij uideri intercessisse dicebam. nam si ob eã caussam mutuati fuerint, ex qua si creditor pecuniam non dedisset, maius damnum mulier passura fuerat: ueluti quod communis insula fulta non esset, uel quod fundus cõmunis in publicum committeretur: potius esse, ut senatusconsulto locus non sit. at si in aliquam emptionẽ mutua pecunia sit accepta: tunc pro parte intercessionem factam uideri. & ideo creditorem partẽ duntaxat pecuniæ à muliere petere posse. quod si totum petierit: exceptione pro parte submouebitur.

XVIII. PAVLVS *lib. XXX. ad edictum.*

IDem est, si pro debitore meo Titius & mulier duo rei intercesserint.

XIX. AFRICANVS *lib. III. quæstionum.*

TVtor pupilli decesserat, hærede instituto Titio. cum de adeunda hæreditate dubitaret, quoniam male gesta tutela existimaretur: persuadente matre pupilli, ut suo periculo adiret, adijt: stipulatusq; de ea caussa est, indemnem se eo nomine præstari. si ex ea caussa Titius pupillo aliquid præstitisset, isq; matrem conueniret: negauit exceptioni senatusconsulti locum esse: quando uix sit, ut aliqua apud eundẽ pro eo ipso intercessisse intelligi possit. nec dissimilẽ huic propositioni ex facto agitatam, cum quidam uir prætorius decessisset, duobus filijs superstitibus, quorum alter impubes, alter legitimus fratri tutor esset: & cũ paterna hæreditate se abstinere uellet, mãdatu uxoris defuncti, quæ mater pupillo esset, abstento pupillo solũ se hæreditati miscuisset. ubi si militer se respondisse ait, si ex caussa agente pupillo damnum eo nomine passus esset: non impediri eum senatusconsulto, quo minus à muliere rem seruaret. In pposita specie et illud tractatum esse: an is, qui mandatu mulieris adierit, si damnum ob id patiatur, quod debitores hæreditarij soluendo nõ fuerint: senatuscõsulto locus sit, quasi mulier quodãmodo eorum obligationes susceperit. magis autem esse, ut ne ob hanc quidem caussam senatusconsultũ locum habeat: quando non ea mente fuerit, ut pro his intercederet: sed ut tutoris aduersus pupillum, & cæteros forte creditores indemnẽ præstaret hæredẽ. Deinde. si proponas mulierem in emptione hæreditatis eo nomine damnũ pati, q̃d debitores hæreditarij soluendo nõ sint: nulla puto dubitatio erit, quin senatusconsulto locus non sit: etiam si maxime creditoribus aliquantum præstiterit. quid ergo si cum propterea de adeunda hæreditate dubitaret Titius, quod parum idonea nomina debitorum uiderentur: mulier hoc ipsum repromisit, ut quanto minus à quoquo eorũ seruari possit, ipsa præstaret? prope est, ut sit intercessio. Cum haberes Titiũ debitorem, & pro eo mulier intercedere uellet, nec tu mulieris nomẽ propter

pter senatusconsultum sequereris: petijt à me mulier mutuam pecuniam, solutura tibi: & stipulanti mihi promisit, ignoranti, in quam rem mutuaretur: atq; ita numerare me tibi iussit. deinde ego, quia ad manũ numos non habebam, stipulanti tibi promisi. quæsitum est, si eam pecuniam à muliere petam: an exceptio senatusconsulti ei profit? respõdit. uidendum, ne non sine ratione dicatur: eius loco, qui pro muliere fideiusserit, haberi me debere: ut quemadmodum illi (quamuis ignorauit mulierem intercedere) exceptio aduersus creditorẽ datur, ne in mulierem mandati actio competat: ita mihi quoq; aduersus te utilis exceptio detur, inq; mulierem actio denegetur: quando hæc obligatio periculo mulieris futura sit. & hæc paulo expeditius dicẽda, si prius, quàm ego tibi pecuniam soluerem, compererim eam intercessisse. cæterũ si ante soluerim: uidendum, utrum ne nihilominus mulieri quidẽ exceptio aduersus me dari debeat, & ego tibi condicere pecuniam possim: an uero perinde habẽdum sit, ac si ab initio ego pecuniã mulieri credidissem, ac rursus tu mihi increditum isses. quod quidem magis dicendum existimauit: ut sic senatusconsulto locus nõ sit, sicuti & cum debitorem suum mulier deleget, intercessioni locus non est. sed postea nõ recte comparari ait: quando delegatione debitoris facta mulier non obligetur, * si (ut in proposito) alienam obligationem in se transtulerit: quod certe senatus fieri noluit. *aliàs, At in prop.

XX. IDEM *lib. VIII. quæstionum.*

SI pro uno reo intercesserit mulier: aduersum utrũq; restituit credito ri actio.

XXI. CALLISTRATVS *lib. III. quæstionum.*

SI pro aliquo mulier intercesserit, & in rem eius, quod acceptũ est, uertatur: exceptio senatusconsulti locũ non habet: quia non fit pauperior. Item si quid liberaliter fecerit: ueluti ne iudicatus pater eius, propter solutionem uexaretur: non erit tuta senatusconsulto Velleiano. oneribus enim earum senatus succurrit.

XXII. PAVLVS *lib. II. responsorum.*

SI mulieri dederim pecuniam, ut eam creditori meo soluat, uel expromittat: si ea expromiserit, locum nõ esse senatusconsulto, Pomponius scribit: quia mãdati actione obligata, in rem suã uidet obligari.

XXIII. IDEM *lib. sing. ad Senatus consul. Velleianũ.*

SI mulier in iure interrogata, respõderit se hæredem esse: si sciens se hæredem non esse, responderit: minime intercessisse uideri, quia decepit. quod si existimauit se hæredem, & eo nomine decepta respondit: in eam actionem quidem dari pleriq; existimauerunt, sed exceptione senatusconsulti adiuuari.

XXIIII. IDEM *lib. sing. de interrog. ionib. fœminarũ.*

De-

Universidad de Deusto Biblioteca

DEbitrix mulier à creditore delegata, pro eo, cui delegata est, promisit. non utetur exceptione. Sed si pecuniam promisit, ne delegetur: intercessisse uidetur. Si senatusconsulti beneficium interuenerit: utrum statim, cum mulier intercesserit, actio in priorem debitorem competit: an si mulier solutũ condicat? puto statim, & non exspectandam solutionem. Si pro eo, qui temporaria actione tenetur, mulier intercesserit: temporaria actio restituetur: sic tamẽ, ut ex præcedente caussa continua tempora numerentur post restitutionem: quamuis statim, atq; intercessit mulier, competierit.

XXV. MODESTINVS *lib. singulari περὶ θυρεμματικῶν.*

SI domina seruo suo credi iusserit: actione honoraria tenebitur. quod si pro eo fideiusserit: exceptione senatusconsulti Velleiani, iudicio conuenta, aduersus creditorẽ tueri se poterit: nisi pro suo negocio hoc fecerit.

XXVI. VLPIANVS *lib. XXIX. ad edictum.*

SI mulier intercedendi animo seruum alienum suum esse responderit: quasi intercesserit, auxilio senatusconsulti utetur. planè si pro bona fide sibi seruiente responderit: non uidetur intercessisse.

XXVII. PAPINIANVS *lib. II. responsorum.*

BOna fide personam mulieris in contrahendo secutus ob ea, quæ inter uirum, & uxorem, accepta pecunia, gesta sunt: exceptione senatusconsulti non submouetur. Cum serui ad negociationem præpositi, cum alio contrahentes, personam mulieris, ut idoneæ, sequuntur: exceptio senatusconsulti dominum submouet. nec uidetur deterior caussa domini per seruum fieri, sed nihil esse domino quæsitum: nõ magis, quàm si litigiosum prædium seruus, aut liberum hominẽ emerit. Vxor debitricem suam uiro delegauit, ut uir creditori eius pecuniam solueret: & si fidem suam pro ea, quam delegauit, apud uirum obligauerit: locum exceptio senatusconsulti non habebit, quia mulier suum negocium gessit.

XXVIII. SCAEVOLA *lib. I. responsorum.*

SEia mancipia emit, & mutuam pecuniam accepit sub fideiussore marito, eamq; soluit uenditori. postea maritus decedens non soluendo, in fraudem creditoris cauit testamento, se eam pecuniam uniuersam debere. quæritur, an intercessisse mulier uideatur? respondi, secundum ea, quæ proponerentur, non intercessisse. Fundum uxoris suæ maritus obligauit Sempronio ob cõductionem. mox mulier à Numerio sua fide mutuam pecuniam acceptam sub obligatione eiusdẽ fundi, soluit statim Sempronio pro marito suo. quæsitum est, an aduersus senatusconsultum obligata sit? respondi. si Numerius scisset eam intercedere: fore senatusconsulto, de quo quæritur, locum.

Paulus

XXIX. PAVLVS *lib. XVI. responsorum.*

QVidam uoluit hæredibus Lucij Titij mutuam pecuniam dare, & cum eis contrahere: sed quoniam facultates eorum suspectas habuit, magis uoluit uxori testatoris dare pecuniam, & ab ea pignus accipere. mulier eandem pecuniam dedit hæredibus, & ab eis pignus accepit. quæro, an intercessisse uideatur: & an pignora, quæ ipsa accepit, teneantur creditori? Paulus respondi. si creditor, cum contrahere uellet cum hæredibus Lucij Titij, euitatis ijs, magis mulierem ream elegit: & in ipsius persona senatusconsultum, quod de intercessionibus factum est, locum esse: & pignora data non teneri. eas autem res, quas mulier ab his, pro quibus intercedebat, pignori accepit: creditori mulieris obligatas non esse. sed non sine ratione prætorem facturum: si non tantum persona mulieris subducta, in principales debitores dederit actionem: sed etiã in res, quæ mulieri obligatæ sunt. Paulus respondi: ea, quæ in fraudem senatusconsulti, quod de intercessionibus fœminarum factum est, excogitata probari possunt: rata haberi non oportere.

XXX. IDEM *lib. II. sententiarum.*

SI decipiendi animo, uel cum sciret se non teneri, mulier pro aliquo intercesserit: exceptio ei senatuscõsulti non datur. actionem enim, quæ in dolũ mulieris comperit, amplissimus ordo non excludit. Procurator si mandatu mulieris pro alio intercesserit: exceptione senatusconsulti Velleiani adiuuatur, nec aliàs actio intercidit.

XXXI. IDEM *lib. I. ad Neratium.*

SI mulier, quod ex intercessione soluit, nolit repetere, sed mandati agere, & cauere uelit de indemnitate reo: audienda est.

XXXII. POMPONIVS *lib. I. senatusconsultorum.*

SI mulier hæreditatem alicuius adeat, ut æs alienum eius suscipiat: iuix est, ut succurri ei debeat, nisi si fraude creditorum conceptum id sit. nec eũ loco minoris uigintiquinq; annorũ circũscripti per omnia habenda est mulier. Si mulier rem à se pignori datam per intercessionem, recipere uelit: fructus etiam liberos recipit. & si res deterior facta fuerit eo nomine: magis est, ut æstimet. Sed si creditor, qui pignus per intercessionem accepit, hoc alij uendidit: uera est eorum opinio, qui petitionem dandam ei putant, etiam aduersus bonæ fidei emptorem: ne melioris conditionis emptor sit, quàm fuerit uenditor. Item si mulier creditori uiri fundum uendidit, ea cõditione, ut emptor acceptam pecuniam uiro referret, & hunc fundum uindicat: exceptio quidem opponit ei de re empta & tradita, sed replicabitur à muliere, ac si ea uenditio contra senatusconsultũ facta sit. & hoc procedit: siue ipse creditor emerit, siue interposuerit alium, quo mulier ea ratione careat re sua.

Idem est,& si non pro uiro,sed pro alio debitore rem suã tradidit. Si mulier ne ipsa intercederet,alij mandarit, ut id faceret:an in huius persona locus huic senatusconsulto sit,qui rogatu mulieris id faceret? totus enim sermo senatusconsulti,ad petitionem nõ dandam aduersus ipsam mulierem,spectat. & puto rem ita esse distinguendam: ut siquidem creditor,cui me obligaui,mandante muliere,hoc in fraudem senatusconsulti egisset, ne ipsa interueniret contra senatusconsultum, daret autem alium:excludendum eum exceptione fraudis factæ senatusconsulto. si uero is ignorasset,ego aũt scissem: tunc mandati me agentem cum muliere,excludendum esse,me autem creditori teneri. Si mulier pro eo, pro quo intercessit,iudicium parata sit accipere, ut non in ueterem debitorem actio detur:quoniam senatus exceptionem opponere potest, cauere debet, exceptione se non usuram, & sic ad iudicem ire. Intercedere mulierem intelligendum est & pro eo,qui obligari non possit:ueluti si pro seruo alieno intercedat.Sed rescissa intercessione,in dominum restituenda est actio.

DE COMPENSATIONIBVS. Tit. II.

MODESTINVS *lib.* VI. *παραδεκτῶν.*

COmpensatio est,debiti & crediti inter se contributio.

II. IVLIANVS *lib.* VIII. *digestorum.*

VNusquisq; creditorem suum,eundemq; debitorẽ petentem submouet,si paratus est compensare.

III. POMPONIVS *lib.* XXV. *ad Sabinum.*

IDeo compensatio necessaria est:quia interest nostra,potius non soluere,quàm solutum repetere.

IIII. PAVLVS *lib.* III. *ad Sabinum.*

VErum est,quod & Neratio placebat,& Põponius ait:ipso iure eo minus fideiussorem ex omni cõtractu debere,quod ex compensatione reus retinere potest. Sicut enim cum totum peto à reo,male peto: ita & fideiussor non tenetur ipso iure in maiorem quantitatem, ꝗ reus condemnari potest.

V. CAIVS *lib.* IX. *ad edictum prouinciale.*

SI quid à fideiussore petatur: æquissimum est, eligere fideiussorem: utrum quod ipsi,an quod reo debetur,compensare malit. Sed & si utrunq; compensare uelit,audiendus est.

VI. VLPIANVS *lib.* XXX. *ad Sabinum.*

QVod in diem debetur: non compensabitur, ante quàm dies ueniat,quanquam dari oporteat. Si rationem compensationis iudex non habuit: salua manet petitio. nec enim rei iudicatæ exceptio obijci potest. aliud dicam,si reprobarit pensationem, quasi nõ existente debito. tunc enim rei iudicatæ mihi nocebit exceptio.

VII. IDEM *lib.* XX. *ad edictum.*

ETiam quod natura debetur,uenit in compensationem.

VIII. CAIVS *lib.* V. *ad edictum prouinciale.*

IN compensatione etiam id deducitur, quo nomine cum actore lis contestata est:ne diligentior quisq; deterioris conditionis habeatur, si compensatio ei denegetur.

IX. PAVLVS *lib.* XXXI. *ad edictum.*

SI cum filiofamilias,aut cum seruo contracta sit societas,& agat dominus uel pater:solidum per compensationem seruamus: quamuis si ageremus,duntaxat de peculio præstaretur.Sed si cum filiofamilias agatur:an quæ patri debentur, filius compensare possit, quæritur? quod magis est admittendũ,quia unus contractus est: sed cũ conditione,ut caueat patrem suum ratum habiturum:id est, non exacturum, quod is compensarit.

X. VLPIANVS *lib.* XXI. *ad edictum.*

SI ambo socij parem negligentiam societati adhibuimus: dicendum est,desinere nos inuicem esse obligatos,ipso iure cõpensatione negligentiæ facta. Simili modo probatur, si alter ex re communi aliquid perceperit,alter tantam negligentiam adhibuerit,quæ eadem quantitate existimatur:compensationem factam uideri, & ipso iure inuicem liberari. Si quis igitur compensare potens soluerit: condicere poterit, quasi indebito soluto. Quoties ex maleficio oritur actio(utputa ex caussa furtiua,cæterorumq; maleficiorum) si de ea re pecuniarie agatur:compensatio locum habet.idem est,& si condicatur ex caussa furtiua. Sed & qui noxali iudicio conuenitur, compensationem opponere potest. In stipulationibus quoq;,quæ instar actionum habent, compensatio locum habet: & secundum Iulianum, tam in ipsa stipulatione,quàm in ex stipulatu actione poterit obijci compensatio.

XI. IDEM *lib.* XXXIII. *ad edictum.*

CVm alter alteri pecuniam sine usuris,alter usurariam debet:constitutum est à diuo Seuero,concurrentis apud utrunq; quantitatis usuras non esse præstandas.

XII. IDEM *lib.* LXIIII. *ad edictum.*

IDem iuris est non solum in priuatis,uerum etiam in caussa fisci constitutum.Sed etsi inuicem sit usuraria pecunia,diuersæ tamẽ usuræ: compensatio nihilominus locum habet eius,quod inuicem debetur.

XIII. IDEM *lib.* LXXVII. *ad edictum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto Biblioteca

QVod Labeo ait, non est sine ratione: ut si cui petitioni specialiter destinata est compensatio, in cæteris non obijciatur.

XIIII. IABOLENVS *lib.XI. ex Cassio.*

QVæcunq; per exceptionē perimi possunt, in cōpensatione non ueniunt. XV. IDEM *lib.XXV. ἐπιστολῶν.*

PEcuniā certo loco à Titio dari stipulatus sum. is petit à me, quam ei debeo pecuniam. quæro, an hoc quoq; pensandum sit, quanti mea interfuit certo loco dari? respondi. si Titius petit: eam quoq; pecuniam, quā certo loco ,pmisit, in cōpensationem deduci oportere: sed cum sua caussa, id est, ut ratio habeatur, quanti Titij interfuit eo loco, quo conuenerit, pecuniam *non dari.

als* deest negatio.

XVI. PAPINIANVS *lib.III. quæstionum.*

SI cum militi castrensium bonorū alius, cæterorum alius hæres ex stitit: debitor alteri hæredum obligatus, uelit compensare, quod ab alio debetur: non audietur. Cum intra diem ad iudicati exsecutionem datum, iudicatus Titio, agit cum eodem Titio, quod & ipse pridem illi iudicatus esset: cōpensatio admittetur. aliud est enim diem obligationis non uenisse, aliud humanitatis gratia tempus indulgeri solutionis. XVII. IDEM *lib.I. responsorum.*

IDeo condemnatus, q̄ arctiorem annonā ædilitatis tēpore præbuit: frumentariæ pecuniæ debitor non uidebit̄. & ideo cōpensationem habebit. XVIII. IDEM *lib.II. responsorum.*

IN rem suam procurator datus, post litis contestationem si uice mutua conueniatur: æquitate cōpensationis utetur. Creditor compensare nō cogitur, quod alij, quàm debitori suo, debet: quamuis creditor eius pro eo, qui conuenitur, ob debitū ,pprium, uelit compensare.

XIX. IDEM *lib.III. responsorum.*

DEbitor si pecuniā publicā seruo publico citra uoluntatē eorum soluit, quibus debitū recte solui potuit: obligatio pristina manebit. sed dabitur ei cōpensatio peculij fini, qua seruus publicus habebit.

XX. IDEM *lib.XII. responsorum.*

OB negociū copiarum, expeditionis tēpore mandatū, curatorem condemnatum, pecuniam iure compensationis retinere non placuit: quoniam ea non compensatur.

XXI. PAVLVS *lib.I. quæstionum.*

POsteaquàm inter omnes placuit, id, quod inuicem debetur, ipso iure cōpensari: si ,pcurator absentis conueniatur, nō debebit de rato cauere: quia nihil compensat, sed ab initio minus ab eo petitur.

XXII. SCAEVOLA *lib.II. quæstionum.*

SI debeas decē, aut hominem, utrum aduersarius uolet: ita cōpensatio huius debiti admittitur, si aduersarius palam dixisset, utrū uoluisset.

XXIII. PAVLVS *lib.IX. responsorum.*

ID, quod pupillorum nomine debetur, si tutor petat: non posse compensationē obijci eius pecuniæ, quā ipse tutor suo nomine aduersario debet. XXIIII. IDEM *lib.II. ad edictum.*

IVssit Imperator audiri adprobantem, sibi à fisco deberi: *quod & ipse conueniatur.

*aliàs. cū ipse.

DEPOSITI VEL CONTRA. Tit. III.

VLPIANVS *lib. XXX. ad edictum.*

DEpositum est, quod custodiendum alicui datū est: dictum ex eo, quod ponitur. præpositio enim DE auget positū: ut ostendat totum fidei eius esse commissum, quod ad custodiam rei pertinet. Prætor ait. QVOD NEQVE TVMVLTVS, NEQVE INCENDII, NEQVE RVINAE, NEQVE NAVFRAGII CAVSSA DEPOSITVM SIT, IN SIMPLVM: EARVM AVTEM RERVM, QVAE SVPRA COMPRAEHENSAE SVNT, IN IPSVM IN DVPLVM: IN HAEREDEM EIVS, QVOD DOLO MALO EIVS FACTVM ESSE DICETVR, QVI MORTVVS SIT, IN SIMPLVM: QVOD IPSIVS, IN DVPLVM IVDICIVM DABO. Merito has caussas deponendi separauit prætor, quæ continent fortuitam caussam depositionis, ex necessitate descendentem, non ex uoluntate proficiscentē.

Eum tamen deponere tumultus, uel incendij, uel cæterarum caussarum gratia intelligendum est: qui nullā aliam caussam deponendi habet, quàm imminens ex caussis suprascriptis periculū. Hæc autem separatio caussarum iustam rationem habet. quippe cum quis fidem elegit, nec depositum redditur: contentus esse debet simplo. cū uero exstante necessitate deponat: crescit perfidiæ crimen, & publica* utilitas coërcendo uindicanda est. est enim inciuile in caussis huiusmodi fidem frangere. Quæ depositis rebus accedunt, non sunt deposita: utputa si homo uestitus deponatur. uestis enim non est deposita. nec si equus cum capistro. nam solus equus depositus est. Si conueniat, ut in deposito & culpa præstetur: rata est conuentio. contractus enim legem ex conuentione accipiunt. Illud non est probandum, dolum non esse præstandum, si conuenerit. nam hæc conuentio contra bonam fidem, contraq; bonos mores est: & ideo nec sequenda est. Si uestimenta seruanda balneatori data perierint: siquidem nullam mercedem seruandorum uestimentorum accepit: depositi eum teneri, & dolum duntaxat præstare debere puto. quod si accepit: ex conducto. Si

*aliàs. utilitate coërcendum est uindicādæ rei publicæ caussa.

quis seruum custodiendum coniecerit forte in pistrinum: siquidem merces interuenit custodiæ: puto esse actionem aduersus pistrinarium ex conducto. si uero mercedē accipiebam ego pro hoc seruo, quem in pistrinū recipiebat: ex locato me agere posse. quod si operæ eius seruui cum custodia pensabātur: quasi genus locati & conducti interuenit. sed quia pecunia non dabatur: præscriptis uerbis datur actio. si uero nihil aliud, quàm cibaria præstabat, nec de operis quidq̄ conuenit: depositi actio est. In conducto & locato, & in negocio, ex quo diximus præscriptis uerbis dandam actionem: & dolum & culpam præstabit, qui seruum recepit. at si cibaria tantum dabat, dolum duntaxat sequemur. tamen (ut Pomponius ait) & quod habuerunt præscriptum, aut quod cōuenit: dum modo sciamus, & si quid fuit præscriptum: dolū tamē eos præstaturos, qui receperunt, qui solus in depositum uenit. Si te rogauero, ut rem meam perferas ad Titium, ut is eam seruet: quā actione experiri tecum possim, apud Pomponium quæritur? & putat tecum mandati: cum eo uero, qui eam recepit, depositi. Si uero tuo nomine receperit Titius: tu quidem mandati mihi teneris, ille tibi depositi. quā actionem mihi præstabis, mandati iudicio conuentus. Quod si rem tibi dedi, ut si Titius non recepisset, tu custodires, nec eam recepit: uidendū est, utrum depositi tantum, an & mandati actio sit. & Pomponius dubitat. puto tamen mandati esse actionem: quia plenius fuit mandatū, habens & custodiæ legem. Idem Pomponius quærit: si tibi mandauero, ut rem ab alio meo nomine receptā custodias, idq̄ feceris: mandati, an depositi tenearis? & magis probat, mandati esse actionē: quia hic est primus cōtractus. Idem quærit. si apud te uolente me deponere, iussero apud libertum *tuum deponere: an possim tecum depositi experiri? & ait. si tuo nomine, hoc est quasi te custodituro, deposuissem: mihi tecum depositi esse actionem. Sin uero suaseris mihi, ut magis apud eū deponam: tecum nullam esse actionem, cum illo uero depositi: nec mandati te teneri, quia rem meam ipse gessi. sed si mandasti mihi, ut periculo tuo apud eum deponam: cur non sit mandati actio, nō uideo. Planè si fideiussisti pro eo: Labeo omnimodo fideiussorem teneri ait: non tantū si dolo fecit is, qui depositum suscepit: sed & si non fecit, est tamen res apud eū. quid enim si fureret is, apud quem depositū est, uel pupillus esset, uel neq; hæres, neq; bonorum possessor, neq; successor ei exstaret? tenebitur ergo, uti præstet, quod depositi actione præstari solet. An in pupillum, apud quem sine tutoris authoritate depositum est, depositi actio det, quæritur? sed probari oportet, si apud doli mali iam capacem deposueris: agi posse, si dolum commisit. nam in quantum locupletior factus est, datur actio in eum, & si dolus nō interuenit.

*aliâs, ho minem.

Si res

Si res deposita deterior redditur: quasi non redderetur agi depositi potest. cum enim deterior redditur: potest dici, dolo malo redditā non esse. Si seruus meus deposuerit: nihilominus depositi habebo actionem. Si apud seruum deposuero, & cum manumisso agam: Marcellus ait, nec tenere actionem: quamuis solemus dicere, doli etiam in seruitute commissi teneri quem debere: quia & delicta, & noxæ caput sequuntur. erit igitur ad alias actiones competentes decurrendū. Hæc actio bonorum possessoribus, cæterisq̄ successoribus, & ei, cui ex Trebelliano senatusconsulto restituta est hæreditas, competit. Non tantum præteritus dolus in depositi actionem uenit: sed etiā futurus, id est, post litem contestatam. Inde scribit Neratius. si res deposita sine dolo malo amissa esset, & post iudicium acceptū recuperaretur: nihilominus recte ad restitutionem *rerum cōpelli: nec debere absolui, nisi restituat. Idem Neratius ait. quamuis tūc tecum depositi actum sit, cū restituendi facultatem non habeas (horreis forte clausis) tamen si ante condemnationem restituendi facultatem habeas: cōdemnandum te, nisi restituas: quia res apud te est. tunc enim quærendum, an dolo malo feceris, cum rem non habeas. Est autem & apud Iulianū libro decimotertio digestorū scriptum: eum, qui rem deposuit, statim posse depositi actione agere. hoc enim ipso dolo facere eū, qui suscepit, quod reposcenti rem non reddat. Marcellus autem ait, nō semper uideri posse dolo facere eum, qui reposcenti non reddat. quid enim, si in prouincia res sit, uel in horreis, quorum aperiendorum condemnationis tempore non sit facultas: uel conditio depositionis nō exstiterit? Hanc autem actionem bonæ fidei esse, dubitari nō oportet. & ideo fructus in hanc actionem uenire, & omnem caussam, & partum dicendum est: ne nuda res ueniat. Si rem depositam uendidisti, eamq̄ postea redemisti in caussam depositi: etiā si sine dolo malo postea perierit, teneri te depositi: quia semel dolo malo fecisti, cum uenderes. In depositi quoq; actione in litem iuratur. Non solum si seruus meus, sed & si is, qui mihi bona fide seruit, rem deposuerit: æquissimum erit, dari mihi actionem, si rem ad me pertinentem deposuit. simili modo & si usumfructū in seruo habeam: si id, quod deposuit, ex eo peculio fuerit, quod ad me pertinebat, uel res mea fuerit: eadē actione agere potero. Item si seruus hæreditarius deposuerit: hæredi postea adeunti cōpetit actio. Si seruus deposuit: siue uiuat, siue decesserit, utiliter dominus hac actione experietur: ipse autem seruus manumissus nō poterit agere. sed & si fuerit alienatus: adhuc ei competit actio, cuius fuit seruus, cum deponeret. initium enim contractus spectandum est. Si duorum seruus sit, qui deposuit: uniq̄uiq; dominorum in partem cōpetit actio depositi. Si

als *rerū.

rem

Universidad de Deusto Biblioteca

rem à seruo depositam Titio, quem dominum eius putasti, cum nõ esset, restituisses: depositi actione te non teneri, Celsus ait: quia nullus dolo intercessit. cum Titio autẽ, cui res restituta est, dominus serui ad exhibendum aget: & si exhibuerit, uindicabit. si uero, cum sciret rem alienam esse, consumpsit: condẽnabitur, quia dolo fecit, quo minus possideret. Eleganter apud Iulianum quæritur. si pecuniam seruus apud me deposuit, ita ut domino pro libertate eius dem, egoq; dedero: an tenear depositi? & scribit libro decimotertio digestorum. siquidem sic dedero, quasi ad hoc penes me depositum, teq; certiorauero: non competere tibi depositi actionem, quia sciens recepisti. careo igitur dolo. Si uero quasi meam pro libertate eius numerauero: tenebor. quæ sententia mihi uidetur uera. hic enim non tantum sine dolo malo non reddidit: sed nec reddidit. aliud eiñ est reddere, aliud quasi de suo dare. Si pecunia apud te ab initio hac lege deposita sit, ut si uoluisses, utereris: prius quàm utaris, depositi teneberis. Sæpe euenit, ut res deposita, uel numi periculo sint eius, apud quem deponuntur: utputa si hoc nominatim conuenit. sed & si quis se deposito obtulit: idem Iulianus scribit, periculo se depositi alligasse: ita tamen, ut nõ solum dolum, sed etiam culpam & custodiam præstet: non tamen fortuitos casus. Si pecunia in sacculo signato deposita sit, & unus ex hæredibus eius, qui deposuit, ueniat reperens: quemadmodũ ei satisfiat, uidendum est. promenda est pecunia uel coram prætore, uel interuenientibus honestis personis, & exsoluenda pro parte hæreditaria. Sed etsi resignetur, non contra legem depositi fiet: cum uel authore prætore, uel honestis personis interuenientibus hoc euenerit: residuo uel apud eũ remanente, si hoc uoluerit (sigillis uidelicet prius ei impressis, uel à prætore, uel ab his, coram quibus signacula remota sunt) uel si hoc recusauerit, in ædẽ deponendo. Sed si res sunt, quæ diuidi non possunt: omnes debebit tradere, satisdatione idonea à petitore ei præstãda in hoc, quod supra eius partem est. Satisdatione autem non interueniente: rem in ædem deponi, & omni actione depositarium liberari. Apud Iulianum libro decimotertio digestorum talis species relata est. ait enim: si depositor decesserit, & duo existant, qui inter se cõtendant, unusquisq; solum se hæredem dicens: ei tradendam rem, qui paratus est aduersus alterũ reum defendere. quod si neuter hoc onus suscipiat: commodissime dici ait, non cogendum esse à prætore iudicium suscipere. oportere igitur rem deponi in ædem aliquam, donec de hæreditate iudicetur. Si quis tabulas testamenti apud se depositas, pluribus præsentibus legit: ait Labeo, depositi actione recte de tabulis agi posse. ego arbitror, & iniuriarũ agi posse: si hoc animo recitatum est testamentum quibusdam præsentibus,

bus, ut iudicia secreta eius, qui testatus est, diuulgarẽtur. Si prædo uel fur deposuerit: & hos Marcellus libro sexto digestorum putat depositi recte acturos. nam interest eorum, eò quod teneantur. Si quis argentum uel aurum depositum petat: utrum speciem, an & pondus complecti debeat? & magis est, ut utrunq; complectatur: scyphum forte, lancem, uel pateram dicendo, & materiã & pondus addendo. Sed & si purpura infecta sit, uel lana, pondus similiter adijciendũ: saluo eo, ut si de quantitate ponderis incertum est, iuranti succurratur. Si cista signata deposita sit: utrum cista tantum petatur, an & species comprehendendæ sint? & ait Trebatius, cistam repetendam, non singularũ rerum depositi agendum. q; si & res ostensæ sunt (species forte, uel uestes) & sic depositæ: adijciẽdas & species & uesteis. Labeo aũt ait: eũ, qui cistã deponit, singulas quoq; res uideri deponere. ergo & de rebus agere eũ oportere. Quid ergo si ignorauit is, qui depositum suscipiebat, res ibi esse? nõ multum facere, cum suscepit depositum. ego & rerũ depositi agi posse existimo: quamuis signata cista deposita sit. Filiumfamilias teneri depositi constat: quia & cæteris actionibus tenetur. Sed & cũ patre eius agi potest, duntaxat de peculio. idem & in seruo. nam cũ domino agetur. planè (ut Iulianus scripsit, & nobis uidetur) si eorum nomine, qui sunt in potestate, agatur: uenit in iudicium, & si quid per eum, in cuius iure sunt, *captũ fraudatumúe est: ut & dolus eorum ueniat, nõ tantum ipsorum, cum quibus contractum est. Si apud duos sit deposita res, aduersus unumquemq; eorum agi poterit: nec liberabitur alter, si cũ altero agatur. nõ enim electione, sed solutione liberantur. proinde si ambo dolo fecerint, & alter quod interest præstiterit: alter non conuenietur, exemplo duorũ tutorũ. quod si nihil alter, uel minus facere possit: ad alium peruenietur. idemq; & si alter dolo non fecerit, & idcirco sit absolutus. nam ad alium peruenietur. Sed si duo deposuerint, & ambo agant: siquidem sic deposuerunt, ut uel unus tollat totum: poterit in solidũ agi. si uero pro parte, pro qua eorũ interest: tunc dicendum est, in partem condemnationem faciendam. Si sic deposuero apud te, ut post mortem tuam reddas: & recum, & cum hærede tuo possum depositi agere. possum enim mutare uoluntatem, & ante mortẽ tuam depositum repetere. proinde et si sic deposuero, ut post mortẽ meam reddatur: potero & ego, & hæres meus agere depositi, mutata uoluntate. Quoniam aũt dolus duntaxat in hanc actionem uenit: quæsitum est, si hæres rem apud testatorẽ depositam, uel cõmodatam distraxit, ignorans depositam uel commodatam, an teneatur? & quia dolo non fecit, non tenebitur de re. an tamẽ uel de precio teneatur, quod ad eum peruenit? & uerius est, teneri eum. hoc eñ ipso dolo facit, quod id, quod ad se peuenit, nõ reddit.

*aliâs. ca pt9 fraudatusúe.

II. PAVLVS *lib.XXXI.ad edictum.*

QVid ergo si precium nondum exegit:aut minoris, quàm debuit, uendidit:actiones suas tantummodo præstabit.

III. VLPIANVS *lib.XXX.ad edictum.*

PLanè si possit rem redimere,& præstare,nec uelit:non caret culpa: quemadmodum nec si redemptam,uel alia ratione suam factam, noluit præstare:caussatus,quod semel ignarus uendiderit.

IIII. PAVLVS *lib.V.ad Plautium.*

SEd etsi non sit hæres,sed putauit se hæredem,& uendidit:simili modo lucrum ei extorquebitur.

V. VLPIANVS *lib.XXX. ad edictum.*

EI,apud quem depositum esse dicetur,contrarium iudicium depositi datur.in quo iudicio merito in litem nõ iuratur. non enim de fide rupta agitur,sed de indemnitate eius,qui depositum suscepit. In sequestrum depositi actio competit. si tamen cum sequestro cõuenit, ut certo loco rem depositam exhiberet:nisi ibi exhibeat,teneri eũ palam est. Quod si de pluribus locis conuenit:in arbitrio eius est,quo loco exhibeat.sed si nihil conuenit:denunciandum est ei,ut apud prætorem exhibeat. Si uelit sequester officium deponere,quid ei faciendum sit:& ait Pomponius,adire eum prætorem oportere:& ex eius authoritate denunciatione facta his,qui eum elegerant: ei rem restituendã, qui præsens fuerit.sed hoc non semper uerum puto. nam plerunq; non est permittendus officium,quod semel suscepit,contra legem depositionis deponere:nisi iustissima caussa interueniente . & cũ permittitur:raro ei res restituenda est,qui uenit:sed oportet eam arbitratu iudicis apud ædem aliquam deponi.

VI. PAVLVS *lib.XXXI.ad edictum.*

PRoprie in sequestro est depositum,quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendumq; traditur.

VII. VLPIANVS *lib. XXX. ad edictum.*

SI hominem apud se depositum,ut quæstio de eo haberetur,ac propterea uinctum,uel ad malam mansionem extensum, sequester soluerit,misericordia ductus:dolo proximum esse, quod factum est, arbitror:quia cũ sciret,cui rei pararetur,intẽpestiue misericordiã exercuit: cũ posset nõ suscipe talem caussam, q̃ decipere. Datur actio depositi in hæredem ex dolo defuncti in solidũ . quanquam enim aliàs ex dolo defuncti non solemus teneri,nisi pro ea parte, quæ ad nos peruenit: tamen quia hic dolus ex contractu reiq; persecutione descendit:ideoq; in solidum unus hæres tenetur.plures uero pro ea parte,qua quisq; hæres est. Quoties foro cedunt nummularij,solet primo loco ratio haberi de-

ri depositariorũ: hoc est eorũ, qui depositas pecunias habuerint, quas non fœnore apud nummularios,uel cum nummularijs,uel per ipsos exercebant:& ante priuilegia.igitur si bona uenerint,depositariorum ratio habetur:dummodo eorum,qui uel postea usuras acceperũt, ratio non habeatur,quasi renunciauerint deposito. Item quæritur, utrum ordo spectetur eorum,qui deposuerunt:an uero simul omnium depositariorum ratio habeatur:& constat simul admittendos.hoc enim rescripto principali significatur.

VIII. PAPINIANVS *lib.IX.quæstionum.*

QVod priuilegium exercetur, nõ in ea tantum quantitate,quæ in bonis argentarij ex pecunia deposita reperta est,sed in omnibus fraudatoris facultatibus:idq; propter necessariũ usum argentariorum ex utilitate publica receptum est. planè sumptus caussa,qui necessari factus est,semp præcedit.nã deducto eo bonorũ calculus subduci solet.

IX. PAVLVS *lib.XXXI. ad edictum.*

IN depositi actione si ex facto defuncti agam:aduersus unum ex pluribus hæredibus pro parte hæreditaria agere debeo.si uero ex suo delicto:pro parte non ago. merito:quia æstimatio refertur ad dolũ,quem in solidum ipse hæres admisit:

X. IVLIANVS *lib.II.ex Minutio.*

NEc aduersus cohæredes eiꝰ,qui dolo carẽt,depositi actio cõpetit.

XI. VLPIANVS *lib.XLI. ad Sabinum.*

QVod seruus deposuit:is,apud quem depositum est, seruo rectissime redder ex bona fide.nec enim conuenit bonæ fidei,abnegare id,quod quis accepit:sed debebit reddere ei, à quo accepit: sic tamen, si sine dolo omnia reddat: hoc est, ut ne culpæ quidem suspicio sit. deniq; Sabinus hoc explicauit addendo: NEC VLLA CAVSSA INTERVENIT, QVARE PVTARI POSSIT, DOMINVM REDDI NOLLE. hoc ita est, si potuit suspicari,iusta scilicet ratione motus. cæterum sufficit bonam fidem adesse.sed & si ante eius rei furtũ fecerat seruus:si tamen ignorauit is,apud quem deposuit,uel credidit dominũ non inuitũ fore huius solutionis: liberari poterit.bona enim fides exigitur. nõ tantum autem,si remanenti in seruitute fuerit solutũ:sed etiam si manumisso, uel alienato ex iustis caussis liberatio cõtingat: scilicet si quis ignorans manumissum,uel alienatum soluit.idemq; & in omnibus debitoribus seruandum, Pomponius scribit.

XII. POMPONIVS *lib.XV.ad Sabinum.*

SI in Asia depositum fuerit,ut Romæ reddatur:uidetur id actum, ut non impensa eius id fiat,apud quẽ depositum sit,sed eius,qui deposuit. Depositum eo loco restitui debet, in quo sine dolo malo eius

Universidad de Deusto Biblioteca

est,apud quem depositum est.ubi uero depositum est,nihil interest.eadem dicenda sunt communiter & in omnibus bonæ fidei iudicijs. Sed dicendũ est,si uelit actor suis impensis,suoq; periculo perferri rem Romam,ut audiendus sit: quoniam & in ad exhibendum actione id seruatur. Cum sequestro recte agetur depositi sequestraria actione:quum & in hæredem eius reddi oporteat. Quemadmodũ quod ex stipulatu,uel ex testamento dari oportet,post iudicium acceptum cum detrimento rei perit:sic depositum quoq; eo die,quo depositi actum sit:periculo eius,apud quem depositum fuerit,est:si iudicij accipiendi tempore potuit id reddere reus,nec reddidit.

XIII. PAVLVS *lib.XXX.ad edictum.*

SI quis inficiatus sit non aduersus dominum,sed quod eum,qui rem depositam petebat,uerum procuratorem non putaret:aut eius, qui deposuisset,hæredem:nihil dolo malo fecit.postea autem si cognouerit,cum eo agi poterit:quoniam tunc incipit dolo malo facere,si redde re eam non uult. Competit etiam condictio depositæ rei nomine: sed non ante,quàm quid dolo admissum sit. nõ enim quenq; hoc ipso, quod depositum accipiat,uerum quod dolum malum admiserit, condictione obligari constat.

XIIII. CAIVS *lib.IX.ad edictum prouinciale.*

SI plures hæredes exstiterint ei,qui deposuerit:dicitur,si maior pars adierit,restituendã rem præsentibus. maiorem aũt partem non ex numero utiq; personarũ, sed ex magnitudine portionũ hæreditariarũ intelligendũ,cautela idonea reddenda. Siue aũt cum ipso,apud quem deposita res est,actum fuerit,siue cum hærede eius:& sua natura res ante rem iudicatã interciderit (ueluti si homo mortuus fuerit) Sabinus & Cassius absolui debere eum,cum quo actum est,dixerunt:quia æquũ sit naturalem interitum ad actorem pertinere : utiq; cum interitura sit ea res,etsi restituta esset actori.

XV. IVLIANVS *lib.* XIII. *Digestorum.*

QVi rem suam deponi apud se patitur,uel utendã rogat:nec depositi,nec cõmodati actione tenetur.Sicuti qui rem suam cõduxit, aut precariò rogat:nec precariò tenetur,nec ex locato.

XVI. AFRICANVS *lib.*VII.*quæstionum.*

SI is,apud quẽ rem deposueris,apud alium eam deponat, & ille dolo quid admiserit:ob dolũ eius,apud quẽ postea sit depositũ,eatenq; eum teneri,apud quem tu deposueris,ut actiones suas tibi præstet.

XVII. FLORENTINVS *lib.*VII. *institutionum.*

LIcet deponere tam plures,q̃ unus possunt : attamen apud sequestrum non nisi plures deponere possunt. nam tunc id fit,cum aliqua

qua res in controuersiam deducitur.itaq; hoc casu in solidũ unusquisq; uidetur deposuisse. quod aliter est,cũ communẽ rem plures deponũt.

Rei depositæ ,pprietas apud deponentẽ manet, sed & possessio: nisi apud sequestrũ deposita est.nam tũc demũ sequester possidet. id enim agitur ea depositione,ut neutrius interim possessionis tempus ,pcedat.

XVIII. NERATIVS *lib.*II.*membranarum.*

QVod tumultus, incendij,ruinæ, naufragij caussa depositum est: in hæredem de dolo mortui actio est,& pro hæreditaria portione,& in simplum,& intra annum quoq; in ipsum uero & in solidum, & in duplum,& in perpetuum datur.

XIX. VLPIANVS *lib.XXX. ad edictum.*

IVlianus & Marcellus putant,filiũfamilias depositi recte agere posse.

XX. PAVLVS *lib.XXXI.ad edictum.*

SI sine dolo malo rem depositam amiseris:nec depositi teneris, nec cauere debes,si deprehenderis,eam reddi. si tamẽ ad te iterum peruenerit: depositi teneris.

XXI. IDEM *lib.XL.ad edictum.*

SI apud filiũfamilias res deposita sit,& emancipatus rem teneat: pater nec intra annum de peculio debet conueniri,sed ipse filius. plus Trebatius existimat:etiam si apud seruum depositũ sit,& manumissus rem teneat:in ipsum dandam actionem, non in dominum:licet ex cæteris caussis in manumissum actio non datur.

XXII. MARCELLVS *lib.*I. *digestorum.*

SI duo hæredes rem apud defunctũ depositã dolo interuerterint:quo dã utiq; casu in partes tenebũtur.nam si diuiserint decem,quæ apud defunctum deposita fuerant,& quina abstulerint, & uterq; soluendo sit: in partes obstricti erunt.nec enim amplius actoris interest. Quod si lancem conflauerint,aut conflari ab alio passi fuerint, aliaũe quæ species dolo eorum interuersa fuerit:in solidum conueniri poterunt, ac si ipsi seruandam suscepissent . nam certe uerum est,in solidum quenq; dolo fecisse:&n isi pro solido,res non potest restitui.nec tamen absurde sentiet, qui hæc pntauerit: planè, nisi integræ rei restitutione,eum, cum quo actum fuerit,liberari non posse:condemnandum tamen,si res non restituatur,pro qua parte hæres exstitit.

XXIII. MODESTINVS *lib.*II.*differentiarum.*

ACtione depositi conuentus seruo constituto: cibariorum nomine,apud eundem iudicem utiliter experietur.

XXIIII. PAPINIANVS *lib.*IX.*quæstionum.*

LVcius Titius Sẽpronio salutem. centũ numos,q̃s hac die cõmendasti mihi,adnumerãte seruo Sticho actore,esse apud me, ut notũ

haberes, hac epistola manu mea scripta, tibi notũ facio. quos quando
+als. ubi. uoles &+ut uoles, confestim tibi numerabo. quæritur, ppter usurariũ in
crementum? respondi. depositi actionem locum habere. quid est enim
aliud commendare, quàm deponere? quod ita uerum est, si id actum es
set, ut corpora numorum eadem redderentur. nam si, ut tantundẽ solu
eretur, conuénit: egrediẽ ea res depositi notissimos terminos. in qua
quæstione, si depositi actio non teneat, cum conuenit tantundẽ, nõ idẽ
reddi: rationem usurarum haberi, non facile dicendum est. & est quidẽ
constitutum, in bonæ fidei iudicijs (quod ad usuras attinet) ut tantun
dem possit officium arbitri, quantum stipulatio. Sed & contra bonam
fidem, & depositi naturã est: usuras ab eo desiderari temporis ante mo
ram, qui beneficium in suscipienda pecunia dedit. si tamẽ ab initio de
usuris præstandis conuenit: lex contractus seruabitur.

XXV. IDEM *lib.* III. *responsorum.*

DIe sponsaliorum, aut postea, res oblatas puellæ, quæ sui iuris fuit,
pater suscepit. hæres eius, ut exhibeat, recte conuenietur etiã actio
ne depositi. Qui pecuniam apud se non obsignatam, ut tantundẽ
redderet depositam, ad usus proprios conuertit: post moram in usuras
quoq; iudicio depositi condemnandus est.

XXVI. PAVLVS *lib.* IIII. *responsorum.*

PVblia Mæuia, cum proficisceretur ad maritum suum, arcam clan
sam cum ueste, & instrumentis commendauit Caiæ Seiæ, & dixit
ei. cum salua sanaúe uenero, restitues mihi. cæterum si aliquid mihi hu
manum contigerit: filio meo, quem ex altero marito suscepi. Defun
cta ea intestata, desidero, res commendatæ cui restitui debeant: filio, an
marito? Paulus respondit, filio. Lucius Titius ita cauit. ἔλαβον καὶ
ἔχω εἰς λόγον παρακαταθήκης τὰ προγεγραμμένα τοῦ ἀργυρίου δραχμὰς μυ
ρίας: ἢν πάντα ποιήσειν συμφωνοῦντες καὶ ὁμολογοῦσα, ὅσον προγέγραπται. καὶ
σωκτίμιον χορηγῆσαί σοι τόκον ἑκάστης μνᾶς ἑκάστου μηνὸς ὀβόλους τέσσα-
ρας, μέχρι τῆς ἀποδόσεως παντὸς τοῦ ἀργυρίου. quæro, an usuræ peti pos
sunt? Paulus respondit. eum contractum, de quo quæritur, depositæ pe
cuniæ modum excedere. ideo secundũ conuentionẽ, usuras quoq; acti
one depositi peti posset. Titius Sempronio salutẽ. Habere me à uo
bis auri pondo plus minus decem, & discos duos, saccum signatum. ex
quibus debetis mihi decẽ, quos apud Titium deposuistis: item κοιστρο-
φείων decem: item ex ratione patris uestri decẽ, & quod excurrit. Quæ
ro, an ex huiusmodi scriptura aliqua obligatio nata sit: scilicet, quod ad
solam pecuniæ caussam attinet? respõdit. ex epistola, de qua quæritur,
obligationem quidem nullam natam uideri: sed probationem deposi
tarum rerum impleri posse. an autem is quoq;, qui deberi sibi cauit, eã
dem

dem epistola decem probare possit? hoc, quod scripsit, iudicem æstima
turũ.

XXVII. IDEM *lib.* VII. *responsorum.*

LVcius Titius cum haberet filiam in potestate Seiã, Pamphilo ser
uo alieno in matrimonio collocauit: cui etiam dotẽ dedit, quam
sub titulo depositi in cautionem contulit. & postea denũtiatione nulla
à domino facta, pater decessit. mox & Pãphilus seruus. quæro, qua acti
one Seia pecuniam petere possit, cũ ipsa patri hæres exstiterit? Paulus
respondit. quoniam dos constitui non potuit: ex caussa depositi actio
ne de peculio pecuniam repetendam.

XXVIII. SCAEVOLA *lib.* I. *responsorum.*

QVintus Cæcilius Candidus ad Paccium Rogarianũ epistolã scri
psit in uerba infrascripta. Cæcilius Candidus Paccio Rogatiano
suo salutem. Vigintiquinq; numos, quos apud me esse noluisti, notum
tibi hac epistola facio, ad ratiunculam meam eos peruenisse: quibus ut
primum prospiciam, ne uacui tibi sint, curæ habebo. quæsitum est, an
ex ea epistola etiam usuræ peti possunt? respõdi. debere ex bonæ fidei
iudicio: siue percepit, siue pecunia in rem suam usus est.

XXIX PAVLVS *lib.* II. *sententiarum.*

SI facculum uel argentum signatum deposuero, & is, penes quẽ de
positum fuit, me inuito contrectauerit: & depositi, & furti actio mi
hi in eũ competit. Si permissu meo deposita pecunia is, penes quem
deposita est, utatur: ut in cæteris bonæ fidei iudicijs, usuras eius nomine
præstare mihi cogitur.

XXX. NERATIVS *lib.* I. *responsorum.*

SI fideiussor pro te, apud quem depositum est, litis æstimatione da
mnatus sit: rem tuam fieri.

XXXI. TRIPHONINVS *lib.* IX. *disputationum.*

BOna fides, quæ in contractibus exigitur, æquitatem summã desi
derat. sed eam utrum æstimamus ad merũ ius gentium, an uero
cũ præceptis ciuilibus, & prætorijs? ueluti reus capitalis iudicij deposu
it apud te centum. is deprotatus est. bona eius publicata sunt. utrúmne
ipsi hæc reddenda, aut in publicum deferenda sunt? si tantum naturale
& gentium ius intueamur: ei, qui deposuit, restituenda sunt. si ciuile ius
& legum ordinẽ: magis in publicum deferẽda sunt. nam male meritus
publice, ut alijs exemplo ad deterrenda maleficia sit, etiã egestate labo
rare debet. Incurrit hic & alia inspectio. bonã fidẽ inter eos tantum,
quos inter contractũ est, nihilo extrinsecus adsumpto, æstimare debea
mus: an respectu etiã aliarum personarũ, ad quas id, quod geritur, perti
net? exẽpli loco. latro spolia mihi abstulit, deposuitq; apud Seiũ inscii
um de malicia deponentis. utrũ latroni, an mihi restituere Seius debe-
at?

Universidad de Deusto Biblioteca

at si per se dantē accipientemq; intueamur: hæc est bona fides, ut commissam rē recipiat is, qui dedit. si totius rei æquitatē, quæ ex oibus personis, quæ negocio isto contingunt, impletur: mihi reddēda sunt, quæ facto scelestissimo adēpta sunt. & pbo hanc esse iustitiā, quæ suū cuiq; ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius psonæ iustiore *petitione. Quod si ego ad petenda ea non ueniā: nihilominus ei restituenda sunt, qui deposuit: quāuis male quæsita deposuit. quod & Marcellus in prædone, & fure scribit. Si tamen ignorans latro, cuius filio uel seruo rem abstulisset, apud patrē dominumue eius deposuit ignorantē: nec ex iure gentium consistet depositū: cuius hæc est potestas, ut alij, non domino sua ipsius res, quasi aliena, seruanda detur. Et si rem meam fur, qui me ignorante subripuit, apud me etiā nunc delictum eius ignorantē, deposuerit: recte dicetur, nō contrahi depositū: quia non est ex bona fide, rem suam dominum prædoni restituere compelli. sed & si etiamnum ab ignorante domino tradita sit, quasi ex caussa depositi: tamē indebiti dati condictio competit.

*aliâs. repetitiōe.

XXXII. CELSVS *lib. XI. digestorum.*

QVod Nerua diceret, latiorem culpam dolum esse, Proculo displicebat: mihi uerissimum uidetur. nam & si quis non ad eum modum, quem hominum natura desiderat, diligens est: nisi tamē ad suum modum curam in deposito præstat, fraude non caret. nec enim salua fide minorem his, quàm suis rebus, diligentiam præstabit.

XXXIII. LABEO *lib. VI. posteriorū à Iaboleno epitomatorū.*

SEruus tuus pecuniam cum Titio in sequestro deposuit apud Mæuium ea conditione, ut ea tibi redderetur, si tuam esse probasses: si minus, ut Titio. posse dixit, cum eo, apud quem deposita esset, incerti agi: *item & ad exhibendum, & exhibitam uindicari: quia seruus in deponendo tuum ius deterius facere non potuisset.

*aliâs. id est ad exh. aliâs deest

XXXIIII. IDEM *lib. II. παραγῶν.*

POtes agere depositi cum eo, qui tibi non aliter, quàm numis à te acceptis, depositum reddere uoluit: quamuis sine mora & incorruptum reddiderit.

Dige-

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM LIBER DECIMUSSEPTIMUS.

MANDATI, VEL CONTRA. Tit. I.

PAVLVS *lib. XXXII. ad edictum.*

OBligatio mandati consensu contrahentium consistit. ideo per nunciū quoq;, uel per epistolam mandatum suscipi potest. Item siue ROGO, siue VOLO, siue MANDO, siue aliud quodcunq; uerbum scripserit: mandati actio est. Item mandatum & in diem differri, & sub conditione contrahi potest.

Mandatum, nisi gratuitū, nullum est. nam originē ex officio atq; amicitia trahit. contrariū porrò est officio merces. interueniente eñ pecunia, res ad locationē & conductionem potius respicit.

II. CAIVS *lib. II. rerum quotidianarū, siue aureorum.*

MAndatum inter nos contrahitur: siue mea tantū gratia tibi mandem, siue aliena tantum, siue mea & aliena, siue mea & tua, siue tua & aliena. quod si tua tantum gratia tibi mandem: superuacuum est mandatum, & ob id nulla ex eo obligatio nascitur. Mea tantū gratia interuenit mandatum: ueluti si tibi mandem, ut negocia mea geras, uel ut fundum mihi emas, uel ut pro me fideiubeas. Aliena tantum: ueluti si tibi mandem, ut Titij negocia geras, uel ut fundum ei emas, uel ut pro eo fideiubeas. Mea & aliena: ueluti si tibi mandem, ut mea & Titij negocia geras, uel ut mihi & Titio fundum emas, uel ut p me & Titio fideiubeas. Tua & mea: ueluti si mandē tibi, ut sub usuris credas ei, qui in rem meā mutuatur. Tua & aliena: ueluti si mandem, ut Titio sub usuris credas. quod si, ut sine usuris credas: aliena tantum gratia interuenit mandatum. Tua autē gratia interuenit mandatū: ueluti si mandem tibi, ut pecunias tuas potius in emptiones prædiorum colloces, quàm fœneres: uel ex diuerso, ut fœneres potius, q̄ in emptiones prædiorum colloces. cuius generis mandatū magis est consilium, quàm mandatum. & ob id non est obligatorium: quia nemo ex consilio obligatur, etiam si non expediat ei, cui datur: quia liberum est cuiq; apud se explorare, an expediat sibi consilium.

III. PAVLVS *lib. XXXII. ad edictum.*

PRæterea in caussa mandati etiam illud uertitur: ut interdum nec melior caussa mandatis fieri possit, interdum melior, deterior ue-

ro nunquam. & quidem si mandami tibi, ut aliquam rem mihi emeres, nec de precio quidquam statui, tuq; emisti: utrinq; actio nascitur. quod si precium statui, tuq; pluris emisti: quidam negauerunt, mandati te habere actionem, etiam si paratus esses id, quod excedit, remittere. nanq; iniquum est, non esse mihi cũ illo actionem, si nolit: illi uero, si uelit, mecum esse.

IIII. CAIVS *lib. II. rerũ quotidianarũ, seu aureorũ.*

SEd Proculus recte eum usq; ad precium statutum acturum existimat. quæ sententia sanè benignior est.

V. PAVLVS *lib. XXXII. ad edictum.*

DIligenter igitur fines mãdati custodiendi sunt. nam qui excessit, aliud quid facere uidetur: & si susceptum nõ impleuerit, tenetur. itaq; si mandauero tibi, ut domum Seianam centum emeres, tuq; Titianam emeris longe maioris precij, centum tamen, aut etiam minoris: non uideris implesse mandatum. Item si mandauero tibi, ut fundũ meum centum uenderes, tuq; eum nonaginta uendideris, & petã fundum: non obstabit mihi exceptio, nisi & reliquũ mihi, quod deest mandato meo, præstes, & indemnem me per omnia conserues. Seruo quoq; si dominus præceperit certa summa tẽ uendere, & ille minoris uendiderit: similiter & uindicare eã dominus potest: nec ulla exceptione submoueri, nisi indemnitas ei præstetur. Melior autem caussa mandantis fieri potest: puta si cum tibi mandassem, ut Stichum decem emeres, tu eum minoris emeris, uel tantidem, ut aliud quidquam seruo accederet. utroq; enim casu, aut non ultra preciũ, aut intra precium fecisti.

VI. VLPIANVS *lib. XXXI. ad edictum.*

SI remunerandi gratia honor interuenit: erit mãdati actio. Si cui sit mandatũ, ut negocia administraret: hac actione erit cõueniendũ, nec recte negociorum gestorum cum eo agetur. nec enim ideo est obligatus, quod negocia gessit: uerum idcirco, quod mandatum suscepit. deniq; teneretur, & si non gessisset. Si passus sim aliquem pro me fideiubere, uel aliàs interuenire: mandati teneor. & nisi pro inuito quis intercesserit, aut donandi animo, aut negocium gerens: erit mandati actio. Rei turpis mandatum nullum est. & ideo hac actione non agetur. Si tibi mandauero, quod mea non intererat: ueluti ut pro Seio interuenias, uel ut Titio credas: erit mihi tecum actio mandati, ut Celsus libro octauo digestorum scribit: & ego tibi sum obligatus. Planè si tibi mandauero, quod tua intererat: nulla erit mandati actio, nisi mea quoq; interfuerit. at si non esses facturus, nisi ego mandassem: & si mea nõ interfuit, tamen erit mandati actio. Apud Iulianũ libro decimotertio digestorum quæritur. si dominus iusserit procuratorem suum certam pecuniã sumere, & fœnerare periculo suo, ita ut certas usuras domino pẽderet: si pluris fœnerare potuisset, ipse lucraretur: in creditũ pecuniam uidetur (inquit) accepisse. planè si omniũ negociorũ erat ei administratio mandata: mandati quoq; eum teneri, quemadmodum solet mandati teneri, qui creditoris sui negocia gessit. Marius Paulus quidam fideiusserat pro Daphnide, mercedem pactus ob suam fideiussionem: & sub nomine alterius ex euentu litis cauerat sibi certam quãtitatem dari. hic à Claudio Saturnino prætore maiores fructus inferre iussus erat. aduocationibus ei idem Saturninus interdixerat. uidebatur autem mihi iudicatum solui fideiussisse, & quasi redempror litis exstitisse: & uelle à Daphnide mandati iudicio consequi, quod erat condemnatus. sed rectissime diui fratres rescripserunt, nullam actionem eum propter suam calliditatem habere: quia mercede pacta accesserat ad talem redemptionem. Marcellus autem sic loquitur de eo, qui pecunia accepta spopondit, ut siquidem actum est, ut suo periculo spondeat: nulla actione agat. sin uero non est hoc actum: utilis ei potius actio competat. quæ sententia utilitati rerum consentanea est.

VII. PAPINIANVS *lib. II. responsorum.*

SAlarium procuratori constitutum, si extra ordinem peti cœperit: considerandum erit, an laborem dominus remunerare uoluerit, atq; ideo fidem adhiberi placitis oporteat: an in euentum litium maioris pecuniæ præmio contra bonos mores procurator redemerit?

VIII. VLPIANVS *lib. XXXI. ad edictum.*

SI procuratorem dedero, nec instrumenta mihi caussæ reddat: qua actione mihi teneatur? & Labeo putat mandati eum teneri: nec esse probabilem sententiam existimantium, ex hac caussa agi posse depositi. uniuscuiusq; enim contractus & initium spectãdum esse, & caussam.

Sed & si per collusionem procuratoris absolutus sit aduersarius: mandati eum teneri. sed si soluendo non sit: tunc de dolo actionem aduersus reum, qui per collusionem absolutus sit, dandam ait. Sed & de lite, quam suscepit, exsequenda mandati eum teneri constat. Si quis mandauerit alicui gerenda negocia eius, qui ipse sibi mandauerat: habebit mandati actionem: quia & ipse tenetur. tenetur autem, quia agere potest. quanquam enim uulgo dicitur, procuratorem ante litẽ contestatam facere procuratorem non posse: tamen mandati actio est. ad agendum enim duntaxat hoc facere non potest. Si tutores mandauerint suo contutori mancipium emendum pupillo, & ille nõ emerit: an sit mandati actio? & utrum tantum mandati, an uero & tutelæ? & Iulianus distinguit. referre enim, cuius generis seruum tutores uni tutorum mandauerint, ut emeret. nam si superuacuum seruum, uel etiam onerosum: mandati actione tantum eum teneri, tutelæ non teneri. si uero

uero necessarium seruum: tunc & tutelæ eum teneri, nec solum, sed & cæteros. nam & si non mandassent: tenerentur tutelæ, cum seruum pupillo necessarium non comparauerint. non sunt igitur excusati, quod contutori mandauerint, quia emere debuerunt. Planè habebũt nihilo minus mandati actionem: quia mandato non est obtemperatum. Contra quoq; Iulianus ait: tutorem, qui emit, mandati actionem habere aduersus contutores suos. Si liber homo, cum bona fide seruiret, Titio mãdauit, ut redimeretur: & numos ex eo peculio dedit, quod ipsum sequi, nõ apud bonæ fidei possessorem relinqui debuit: Titiusq; precio soluto, liberum illum manumisit, mox ingenuus pronunciatus est: habere eum mandati actionem aduersus eum Iulianus ait, cui se redimendũ mandauit. sed hoc tantum inesse mandati iudicio: ut sibi actiones mandet, quas habet aduersus eũ, à quo comparauit. planè si eam pecuniam dederit, quæ erat ex peculio ad bonæ fidei possessorem pertinente: nullæ ei (inquit Iulianus) mandari actiones possunt: quia nullas habet, cum ei suos numos emptor dederit. quinimò (inquit) ex uendito manebit obligatus. sed & hæc actio inutilis est: quia quantum fuerit consecutus, tantum empti iudicio necesse habebit præstare. Mandati actio tunc competit, cum cœperit interesse eius, qui mandauit. cæterum si nihil interest: cessat mandati actio. & eatenus competit, quatenus interest. utputa mandaui tibi, ut fundum emeres. si intererat mea emi: teneberis. cæterum si eundm hunc fundum ego ipse emi, uel alius mihi, neq; interest aliquid: cessat mandati actio. Mandaui, ut negocia gereres. si nihil deperierit (quamuis nemo gesserit) aut si alius idonee gesserit: cessat mandati actio. & in similibus hoc idem erit probandum.

Si ignorantes fideiussores debitorem soluisse, uel etiam acceptilatione, siue pacto liberatum, ex substantia debitoris soluerunt: non tenebuntur mandati, quod ad actionẽ fideiussoris pertinet: & hoc ex rescripto diuorum fratrum intelligere licet, cuius uerba hæc sunt. IMPP. ANTON. ET VERVS AA. Catullio Iuliano. Si hi, qui pro te fideiusserant, in maiorem quantitatem damnati, quàm debiti ratio exigebat, scientes & prudentes auxilium appellationis omiserunt: poteris, mandati agentibus his, æquitate iudicis tueri te. Igitur si ignorauerunt, excusata ignorantia est: si sciuerunt, incumbebat eis necessitas prouocandi. Cæterum dolo uersati sunt, si non prouocauerint. quid tamen, si paupertas eis non permisit? excusata est eorum inopia. sed & si testatò conuenerunt debitorem, ut si ipse putaret, appellaret: puto rationem eis constare. Dolo autem facere uidetur, qui id, quod potest restituere, non restituit. Proinde si tibi mandaui, ut hominẽ emeres, eumq; emisti: teneberis mihi, ut restituas. Sed & si dolo emere neglexisti, forte si pecu-

si pecunia accepta alij cessisti, ut emeret: aut si lata culpa, forte si gratia ductus, passus es alium emere: teneberis. Sed & si seruus, quẽ emisti, fugit: siquidem dolo tuo: teneberis. si dolus non interuenit, nec culpa: non teneberis, nisi ad hoc, ut caueas, si in potestatem tuam peruenerit, te restituturum. Sed & si restituas: tradere debes. & si cautum est de euictione rei, uel potes desiderare, ut tibi caueatur: puto sufficere, si mihi hac actione cedas, & procuratorem me in rem meam facias: nec amplius præstes, quàm consecuturus sis.

IX. PAVLVS *lib.* XXXII. *ad edictum.*

DE tuo etiam facto cauere debes.

X. VLPIANVS *lib.* XXXI. *ad edictum.*

IDemq; & in fundo, si fundum emit procurator. nihil enim amplius, quàm bonam fidem præstare eum oportet, qui procurat. sed & si de sanitate serui procuratori cautum est, aut caueri potest, aut de cæteris uicijs: idem erit dicendum. at si culpa caueri non curauit: condemnabitur. Si ex fundo, quem mihi emit, procurator fructus consecutus est: hos quoq; officio iudicis præstare eum oportet. Si procurator meus pecuniam meam habeat: ex mora utiq; usuras mihi pendet. sed & si pecuniam meam fœnori dedit, usurasq; consecutus est: cõsequenter dicemus, debere eum præstare, quantumcunq; emolumenti sensit: siue ei mandaui, siue non: quia bonæ fidei hoc congruit, ne de alieno lucrum sentiat. quod si non exercuit pecuniam, sed ad usus suos conuertit: in usuras conuenietur, quæ legitimo modo in regionibus frequentantur. Deniq; Papinianus ait, etiam si usuras exegit procurator, & in usus suos conuertit: usuras eum præstare debere. Si quis Titio mandauit, ut ab actoribus suis mutuam pecuniam acciperet: mandati eum non acturum, Papinianus libro tertio responsorum scribit: quia de mutua pecunia eum habet obligatum. & ideo usuras eũ petere non posse, quasi ex caussa mandati, si in stipulationem deductæ non sunt. Idem Papinianus libro eodem refert: fideiussori condemnato, qui ideo fideiussit, quia dominus procuratori mandauerat, ut pecuniam mutuam acciperet: utilẽ actionem dandã quasi institoriã: quia & hic quasi præposuisse eũ mutuæ pecuniæ accipiendæ uideatur. Si cui mandauero, ut à Titio stipuletur: potero cũ eo, cui mandaui, agere mandati, ut eũ acceptò liberet, si hoc uelim: uel si malim, in hoc agam, ut eũ deleget mihi, uel cui alij uoluero. Et Papinianus libro eodem scribit. si mater pro filia dotem dederit, eaq; mandante filia uel ilico stipulata sit, uel etiam postea: mandati eam teneri, quamuis ipsa sit, quæ dotem dederit.

Si quis ea, quæ procurator suus & serui gerebant, ita demũ rata esse mandauit, si interuentu Sempronij gesta essent: & male pecunia credi-

Universidad de Deusto Biblioteca

ta sit: Sempronium, qui nihil dolo fecit, non teneri. & est uerum: eum, qui non animo procuratoris interuenit, sed affectionē amicalem promisit in monendis procuratoribus, & actoribus, & in regendis consilio: mandati non teneri. sed si quid dolo fecerit: nō mandati, sed magis de dolo teneri. Si mandauero procuratori meo, ut Titio pecuniā meā credat sine usuris, isq; non sine usuris crediderit: an etiam usuras mihi restituere debeat, uideamus. & Labeo scribit. restituere eum oportere, etiam si hoc mandauerim, ut gratuitam pecuniam daret: quāuis si periculo suo credidisset, cessaret (inquit Labeo) in usuris actio mandati.

Idem Labeo ait, & uerum est, reputationes quoq; hoc iudiciū admittere: & sicuti fructus cogitur restituere is, qui procurat: ita sumptum, quē iti fructus percipiendo fecit, deducere eum oportet. sed & si ad uecturas suas, dum excurrit in prædia, sumptus fecit: puto hos quoq; sumptus reputare eum oportere: nisi si salarium fuit, & hoc conuenit, ut sumptus de suo faceret ad hæc itinera. Idem ait. si quid procurator citra mandatum ad uoluptatem fecit: permittendū ei auferre, quod sine damno domini fiat: nisi rationē sumptus istius dominus admittit. Fideiussores & mandatores, & si sine iudicio soluerint: habent actionem mandati. Generaliter Iulianus ait. si fideiussor ex sua persona omiserit exceptionem, qua reus uti non potuit: siquidem minus honestā: habere eum mandati actionem. Quod si eam, qua reus uti potuit: si sciens id fecit, non habiturum mandati actionem. si modo habuit facultatem rei conueniendi, desiderandiq;, ut ipse susciperet potius iudicium, uel suo, uel procuratorio nomine. Si fideiussori donationis caussa acceptò factum sit à creditore: puta si fideiussorem remunerare uoluit creditor: habere eum mandati actionem. Multomagis si mortis caussa acceptò tulisset creditor, uel si ei liberationem legauit.

XI. POMPONIVS *lib.* III. *ex Plautio.*

SI ei, cui damnatus ex caussa fideiussoria fueram, hæres postea exstitero: habebo mandati actionem.

XII. VLPIANVS *lib.* XXXI. *ad edictum.*

SI uero non remunerandi caussa, sed principaliter donando, fideiussori remisit actionem: mandati eum non acturum. Marcellus autē fatetur: si quis donaturus fideiussori, pro eo soluerit creditori: habere fideiussorem mandati actionem. Planè (inquit) si filiusfamilias uel seruus fuit fideiussor, & pro his soluero, donaturus eis: mādati patrem uel dominum non acturos. hoc ideo: quia non donare patri uoluit, qui soluit. planè si seruus fideiussor soluerit: dominū mandati acturū. Idem Marcellus ibidem ait. si filiusfamilias non iussu patris fideiusserit: cessat mandati actio, si nihil sit in peculio. quod si iussu, uel ex peculio solutum est: multomagis habet pater mandati. Si filiofamilias mandauī, ut pro me soluere: patrem (siue ipse soluerit, siue filius ex peculio) mandati acturum, Neratius ait. quod habet rationem. nihil enim meā interest, quis soluat. Si filiofamilias mandauero, ut pro me soluat, & emancipatus soluerit: uerum est in factum actionem filio dandam, patrem autem post emancipationem soluentem negociorum gestorum actionem habere. Contrario iudicio experiuntur, qui mandatū susceperunt: utputa qui rerum uel rei unius procurationem susceperunt. Inde Papinianus quærit. si patronus prædium, quod emerat, pro quo precij bessem exoluerat, iusserit liberto suo tradi, ut ille residuū precij redderet: deinde reddito precio, uendenti fundū patrono libertus cōsenserit: trientis precium an possit libertus repetere: & ait. si mandatū suscepit initio libertus, non donatum accepit: contrario iudicio posse eū precium repetere, quod deductis mercedibus, quas medio tempore percepit, superest. quod si donationem patronus in libertum contulit: uideri & postea libertum patrono donasse. Si mihi mandaueris, ut rē tibi aliquam emam, egoq; emero meo precio: habebo mandati actionem de precio recuperando. Sed & si tuo precio, impendero tamen aliquid bona fide ad emptionem rei: erit contraria mandati actio. & si rē emptā nolis recipere. Simili modo & si qd aliud mādaueris, & ī id sumptum fecero: non tantum id, quod impendi, uerum usuras quoq; consequar. usuras autem non tantum ex mora admittendas esse dicemus, uerum iudicem æstimare debere, si exegit à debitore suo quis, & soluit, cum uberrimas usuras consequeretur. æquissimum enim erit rationē eius rei haberi. aut si ipse mutuatus, grauibus usuris soluit. Sed & si reū usuris non releuauit, ipsi autem & usuræ absunt: uel si minoribus releuauit, ipse autem maioribus fœnus accepit, ut fidem suā liberaret: non dubito, debere eum mandati iudicio & usuras consequi: & (ut est constitutum) totum hoc ex æquo & bono iudex arbitratur. Dedi tibi pecuniam, ut creditori meo exsoluas. non fecisti. præstabis mihi usuras. quocasu & à me creditor pecuniam debitam cū usuris recepturus est. & ita imperator Seuerq Hadriano * Demonstrato rescripsit. Si adolescens luxuriosus mandet tibi, ut pro meretrice fideiubeas, idq; tu sciēs mandatum susceperis: nō habebis mandati actionem: quia simile est, quasi perdituro pecuniā sciens crediderīs. Sed & si ulterius directo mandauerit tibi, ut meretrici pecuniam credas: non obligabitur mandati, quasi aduersus bonam fidem mandatum sit. Cum quidam talē epistolam scripsisset amico suo. Rogo te, commendatum habeas Sextilium Crescentē amicum meum. non obligabitur mandati: quia commendandi magis hominis, quàm mandandi caussa scripta est. Si quis

al's * Demostrato.

quis mandauerit filiofamilias credendam pecuniam, non contra senatusconsultum accipienti, sed ex ea caussa, ex qua de peculio, uel de in rem uerso, uel quod iussu pater teneretur: erit licitum mandatum. Hoc amplius dico: si cum dubitarem, utrum contra senatusconsultum acciperet, an non, nec essem daturus cõtra senatusconsultum accipienti: & intercesserit, qui diceret, non accipere contra senatusconsultum, & PERICVLO MEO (dicat) CREDE, uel BENE CREDIS: arbitror locũ esse mandato, & mandati eum teneri. Si post creditam pecuniã mandauero creditori credendam: nullum esse mandatum rectissime Papinianus ait. planè si ut expectares, nec urgeres debitorẽ ad solutionem: mandauero tibi, ut des ei interuallum, periculoq; meo pecuniam fore dicam: uerum puto, omne nominis periculũ debere ad mandatorem pertinere. Idem ait: si tutor mandet suscipi, uel probari nomẽ, quod fecerat: teneri eum mandati, scilicet quondam pupillo suo, uel curatori eius. Si mandauero exigendam pecuniam, deinde uoluntatẽ mutauero: an sit mandati actio, uel mihi, uel hæredi meo? & ait Marcellus, cessare mandati actionem: quia extinctum est mandatum, finita uoluntate. quod si mandaueris exigendam, deinde prohibuisti, exactamq; recepisti: debitor liberabitur. Idem Marcellus scribit. si ut post mortẽ sibi monumentũ fieret, quis mandauit: hæres eius poterit mandati agere, ut perficiatur. Illum uero, qui mandatum suscepit, si sua pecunia fecit, puto agere mandati: si non ita ei mandatum est, ut sua pecunia faceret monumentum. poterit enim agere etiam cum eo, qui mandauit, ut sibi pecuniã daret ad faciendum: maxime si iam quædã ad faciendũ parauit.

XIII. CAIVS *lib. X. ad edictum prouinciale.*

IDem est, & si mandaui tibi, ut post mortem meam hæredibus meis emeres fundum.

XIIII. VLPIANVS *lib. XXXI. ad edictum.*

HAeredem fideiussoris, si soluerit, habere mandati actionem, dubium non est. Sed si uendiderit hæreditatem, & emptor soluerit: an habeat mandati actionẽ, quæritur? & Iulianus libro decimotertio scribit, idcirco hæredem habere mandati actionem: quia tenetur iudicio ex empto, ut præstet actiones suas: idcirco q; competere ex empto actionem, quia potest præstare. Si fideiussori duo hæredes exstiterint, & alter eorum à cohærede emerit hæreditatem: deinde omne, quod defunctus fideiusserat, stipulatori soluerit: habebit aut ex stipulatu, aut ex empto obligatũ cohæredem suũ. idcirco (ait) mandati actionẽ habebit.

XV. PAVLVS *lib. VII. ad Sabinum.*

SI mandassem tibi, ut fundum emeres: postea scripsissem, ne emeres: tu ante, quàm scias me uetuisse, emisses: mandati tibi obligatus ero, ne damno adficiatur is, qui mandatum suscepit.

XVI. VLPIANVS *lib. XXXI. ad edictum.*

SI quis mandauerit, ut in meo aliquid facerem, & fecero: quæsitum est, an sit mandati actio? & ait Celsus libro octauo digestorum, hoc respondisse se, cum Aurelius Quietus hospiti suo medico mandasse diceretur, ut in hortis eius, quos Rauennæ habebat, in quos omnibus annis secedere solebat, sphæristerium, & hypocausta, & quædam alia ipsius ualetudini apta, sua impensa faceret. deducto igitur, quãto sua ædificia preciosiora fecisset: quod amplius impendisset, posse eum mandati iudicio persequi.

XVII. PAVLVS *lib. VII. ad Sabinum.*

SI mandauero tibi, ut à Titio decem exigeres, & ante ea exacta, mandati tecum egero: si ante rem iudicatam exegeris, cõdemnandũ te esse cõstat.

XVIII. VLPIANVS *lib. XL. ad Sabinum.*

QVi patitur ab alio mandari, ut sibi credatur: mandare intelligit.

XIX. IDEM *lib. XLIII. ad Sabinum.*

SEruus meus si de semetipso emendo mandarit, ut redimatur: Pomponius eleganter tractat, an is, qui seruum redemit, ultro conuenire possit uenditorem, ut seruum recipiat: quoniam mandati actio ultro citroq; est. Sed esse iniquissimum Pomponius ait, ex facto serui mei cogi me seruum recipere, quem in perpetuũ alienare uolueram: nec magis in hunc casum debere mãdati teneri, quàm ut eum tibi uenderem.

XX. PAVLVS *lib. XI. ad Sabinum.*

EX mandato apud eum, qui mandatum suscepit, nihil remanere oportet: sicuti nec damnum pati debet, si exigere fœneratam pecuniam non potuit. Fideiussori negociorum gestorũ est actio, si pro absente fideiusserit. nam mandati actio non potest competere, cum non antecesserit mandatum.

XXI. VLPIANVS *lib. XLVII. ad Sabinum.*

CVm mandatu alieno pro te fideiusserim, non possum aduersus te habere actionem mandati: quemadmodum nec qui alienũ mandatũ intuitus spopondit. sed si non utiq; unius, sed utriusq; mandatum intuitus, id fecerim: habeo mandati actionem etiam aduersus te: quemadmodum & si duo mihi mandassent, ut tibi crederẽ, utrunq; haberem obligatũ.

XXII. PAVLVS *lib. XXXII. ad edictum*

SI mandauero tibi, ut pro me in diem fideiubeas, tuq; pure fideiusseris, & solueris: utilius respondebitur, interim non esse tibi mandati actionem, sed cum dies uenerit. Item tractatum est, si cum in diem deberem, mandatu meo in diem fideiusseris, & ante diem solueris: an statim habeas mandati actionem? & quidam putant, præsentem qui-

Universidad de Deusto Biblioteca

dem esse mandati actionem: sed tanto minorem, quanti mea interest, superueniente die solutum fuisse. sed melius est dici, interim nec huius summæ mandati agi posse: quoniam nonnullum adhuc commodum meum sit, ut ne hoc ante diem soluam. Interdum euenit, ut meum negocium geram, & tamen utilem habeam mandati actionem: ueluti cum debitor meus periculo suo debitorem suum mihi delegat, aut cũ rogatu fideiussoris cum reo experior. nam quamuis debitum meũ persequar: nihilominus & illius negocium gero. igitur quod minus seruauero, consequar mandati actione. Si hi, quorum res ueneunt, quas pignori dederunt, supposuerint emptores, & eis emendas res mandent: mandatum intelligitur, licet (quantum ad meram rationem) mandatũ non consistat. nam cum rem tuã emas, nulla emptio est in tua persona rei tuæ. Iulianus scripsit, mandati obligationem consistere etiam in rem eius, qui mandatum suscipit, ex eo maxime probari: quod si pluribus hæredibus uendentibus uni mandauero, ut rem hæreditariã emeret: etiam pro ea parte, ex qua hæres sit, obligatur mandati actione, & obligat. & sanè si ille propter hoc extraneo rem non addixerit, quod mandatum susceperat: ex bona fide esse, præstari ei preciũ, quanti uendere poterat. & contra, si emptor ad emptionem rei sibi necessariæ idcirco non accesserat, quod hæres recepisset se ei empturum: æquissimũ esse, mandati iudicio præstari, quanti eius interfuit, emptam rem habere. Is, cuius bona publicata sunt, mãdare alicui potest, ut ea emat: & si emerit, utilis erit mandati actio, si non præstet fidem. quod ideo receptum est, quia publicatis bonis, quidquid postea adquiritur, non sequitur fiscum. Qui ædem sacram spoliandam, hominem uulnerandum, occidendumue mandatu suscipit: nihil mandati iudicio consequi potest, propter turpitudinem mandati. Si tibi centum dedero, ut ea Titio dares, tuque non dederis, sed consumpseris: & mandati, & furti teneri te, Proculus ait. at si ita dederim, ut quæ uelles, dares: mandati tantummodo. Si mandauerim seruo tuo, ut quod tibi debeam, solueret meo nomine: Neratius scribit, quamuis mutuatus seruus pecuniã rationibus tuis quasi à me receptam intulerit: tamen si numos à creditore non ita acceperit, ut meo nomine daret: nec liberari me, nec te mandati mecum acturum. quod si sic mutuatus sit pecuniam, ut meo nomine daret: utrunque contra esse. nec referre, alius, an idem ipse seruus nomine tuo, q̃d pro me soluebat, acceperit. & hoc uerius est: quoniã q̃ties suos numos accipit creditor, nõ cõtingit liberatio debitori. Fugitiuus meus, cum apud furem esset, pecuniam adquisiit, & ex ea seruos parauit, eosque Titius per traditionem à uenditore accepit. Mela ait, mandati actione me consecuturum, ut restituat mihi Titius: quia seruus

seruus meus mandasse Titio uideatur, ut per traditionem acciperet: si modo rogatu serui hoc fecerit. quod si sine uoluntate eius uenditor Titio tradiderit: tunc posse me ex empto agere, ut mihi eos uenditor traderet: uenditoremque per condictionẽ à Titio repetituum, si seruos tradiderit Titio, quos non debuerit, cum debere se existimaret. Si curator bonorum uenditionem quidem fecerit, pecuniam autem creditoribus non soluerit: Trebatius, Ofilius, Labeo responderunt: his, qui præsentes fuerunt, competere aduersus eũ mandati actionem. his autem, qui absentes fuerunt, negociorum gestorum actionem esse. at quin si præsentium mandatum exsecutus, id egerit: negociorum gestorũ actio absentibus non est: nisi forte aduersus eos, qui mandauerunt curatori, tanquam si negocia absentium gesserint. Quod si, cum soli creditores se esse existimarent, id mandauerint: in factum actio absentibus danda est in eos, qui mandauerũt. Sicut aũt liberũ est, mandatũ non suscipere: ita susceptũ consummari oportet, nisi renunciatum sit. renũciari aũt ita potest, ut integrum ius mandatori reseruetur, uel perse, uel per alium eandem rem cõmode explicandi: aut redundet in eum captio, qui suscepit mandatũ. Et quidem si is, cui mandatũ est, ut aliquid mercaretur, mercatus non sit: neque renunciauerit se non empturum, idque sua, non alterius culpa fecerit: mandati actione teneri eum conuenit. hoc amplius tenebitur, (sicuti Mela quoque scripsit) & si eo tẽpore per fraudem renunciauerit, cum iam recte emere non posset.

XXIII. HERMOGENIANVS *lib.* II. *iuris* ὑποτυπωσεων.

SAnè si ualetudinis aduersæ, uel capitalium inimicitiarum:

XXIIII. PAVLVS *lib.* II. *sententiarum.*

SEu ob inanes rei actiones:

XXV. HERMOGENIANVS *lib.* II. *iuris* ὑποτυπωσεων.

SEu aliam iustam caussam excusationis alleget: audiendus est.

XXVI. PAVLVS *lib.* XXXII. *ad edictum.*

INter caussas obmittendi mandati etiam mors mandatoris est. nam mandatum soluitur morte. si tamen per ignorantiam impletũ est: competere actionem utilitatis caussa dicitur. Iulianus quoque scripsit, mandatoris morte solui mandatum: sed obligationem aliquando durare. Si quis debitori suo mandauerit, ut Titio solueret: & debitor, mortuo eo, cum id ignoraret, soluerit: liberari eum oportet. Abesse intelligitur pecunia fideiussori, etiam si debitor ab eo delegatus sit creditori, licet is soluendo non fuerit: quia bonum nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum. Si is, qui fideiussori donare uult, creditorem eius habeat debitorem suum, eumque liberauerit: continuo aget fideiussor mandati, quatenus nihil interfit, utrum numos solue-

Universidad de Deusto Biblioteca

rit creditori,an eum liberauerit. Præterea ſciendum eſt, non plus ſi deiuſſorem conſequi debere mandati iudicio,quàm ſoluerit. Mandatu tuo fideiuſſi in decem, & procuratori creditoris ſolui. ſi uerus procurator fuit: ſtatim mandati agam. quod ſi procurator non eſt: repetam ab eo. Non omnia, quæ impenſurus non fuit, mandatori imputabit:ueluti quod ſpoliatus ſit à latronibus,aut naufragio res amiſerit,uel languore ſuo ſuorumq; adpræhenſus quædã erogauerit.nam hæc magis caſibus,cõp mandato imputari oportet. Si cũ ſeruus,quẽ mandatu meo emeras,furtum tibi feciſſet: Neratius ait, mandati actione te conſecuturũ,ut ſeruus tibi noxæ dedatur: ſi tamẽ ſine culpa tua id acciderit.quod ſi ego ſciſſem talem eſſe ſeruũ, nec tibi prædixiſſem, ut poſſes præcauere:tunc quanti tua intereſt,tantum præſtari tibi oportet. Faber mandatu amici ſui emit ſeruum decem, & fabricam docuit.deinde uendidit eum uiginti,quos mandati iudicio coactus eſt ſoluere.mox quaſi homo nõ eſſet ſanus,emptori damnatus eſt. Mela ait, non præſtaturum id ei mandatorem:niſi poſtea,quàm emiſſet, ſine dolo malo eius hoc uicium habere cœperit ſeruus. ſed ſi iuſſu mandatoris eum docuerit:contra fore. tunc enim & mercedem,& cibaria conſecuturam:niſi ut gratis doceret,rogatus ſit.

XXVII. CAIVS *lib.IX.ad edictum prouinciale.*

SIquis alicui ſcripſerit,ut debitorem ſuum liberet,ſeq; eam pecuniam,quam is debuit,ſoluturum:mandati actione tenetur. Si ſeruum ea lege tibi tradidero, ut eum poſt mortem meam manumitteres: conſtitit obligatio. poteſt autem & in mea quoq; perſona agendi cauſſa interuenire:ueluti ſi pœnitentia acta, ſeruum recuperare uelim.

Qui ſuſcepit mandatũ,ſi poteſt id explere,deſerere promiſſum officiũ non debet:alioquin quanti mandatoris interſit, damnabitur. ſi uero intelligit explere ſe id officium nõ poſſe:idipſum,cum primum poterit, debet mandatori renunciare:ut is, ſi uelit, alterius opera utatur. quod ſi,cum poſſit renunciare,ceſſauerit: quanti mandatoris interſit, tenebit. ſi aliqua ex cauſſa non poterit renunciare:ſecurus erit. Morte quoq; eius,cui mandatum eſt,ſi is integro adhuc mãdato deceſſerit, ſoluitur mandatum: & ob id hæres eius, licet exſecutus fuerit mandatum,non habet mandati actionem. Impendia exſequendi mandati gratia facta,ſi bona fide facta ſunt, reſtitui omni modo debent: nec ad rem pertinet,quod is,qui mandaſſet,potuiſſet, ſi ipſe negociũ gereret, minus impendere. Si mandatu meo Titio crediderís,& mecum mandati egeris:non aliter condemnari debeo,quàm ſi actiones tuas,quas aduerſus Titium habes, mihi præſtiteris. Sed ſi cum Titio egeris: ego quidẽ non liberabor:ſed in id duntaxat tibi obligatus ero,quod à Titio ſeruare nõ poteris.

Vlpia-

XXVIII. VLPIANVS *lib.XIIII.ad edictum.*

PApinianus libro decimotertio quæſtionum ait.mandatorẽ debitoris ſoluentẽ, ipſo iure reum nõ liberare.propter mandatum enim ſuum ſoluere,& ſuo nomine. ideoq; mandatori actiones putat aduerſus reum cedi debere.

XXIX. IDEM *lib. XXXI. ad edictum.*

SI fideiuſſor conuentus,cum ignoraret,non fuiſſe debitori numeratam pecuniam,ſoluerit ex cauſſa fideiuſſionis:an mandati iudicio perſequi poſſit,id quod ſoluerit,quæritur.& ſiquidem ſciens prætermiſerit exceptionem, uel doli,uel non numeratæ pecuniæ: uidetur dolo uerſari. diſſoluta enim negligentia propè dolum eſt. ubi uero ignorauit:nihil eſt,quod ei imputetur.pari ratione & ſi aliqua exceptio debitori competebat (pacti forte conuenti,uel cuius alterius rei) & ignarus hanc exceptionem non exercebat: dici oportet, mandati ei actionem cõpetere.potuit enim,atq; debuit reus ,pmittendi certiorare fideiuſſorem ſuum,ne forte ignarus ſoluat indebitum. Non male tractabitur:ſi cum ignoraret fideiuſſor,inutiliter ſe obligatũ,ſoluerit: an mandati actionem habeat. & ſiquidem factum ignorauit: recipi ignorantia eius poteſt.ſi uero ius:aliud dici debet. Si cum debitor ſoluiſſet,ignarus fideiuſſor ſoluerit:puto eum mandati habere actionem. ignoſcendum enim eſt, ſi non diuinauit, debitorem ſoluiſſe. debitor enim debuit notũ facere fideiuſſori,iam ſe ſoluiſſe:ne forte creditor obrepat,& ignorantiam eius circũueniat,& excutiat ei ſummã,in quam fideiuſſit. Hoc idem tractari & in fideiuſſore poteſt: ſi cum ſoluiſſet, non certiorauit reum: & ſic deinde reus ſoluit,quod ſoluere eum non oportebat. & credo,ſi cum poſſet certiorare,non fecit:oportere mandati agentem fideiuſſorem repelli.dolo enim proximum eſt,ſi poſt ſolutionem non nunciauerit debitori.cedere aũt reus indebiti actionem fideiuſſori debet,ne duplum conſequatur creditor. Quædam tamen,etſi ſciens omittat fideiuſſor,caret fraude:utputa ſi exceptionem procuratoriam omiſit,ſiue ſciens,ſiue ignarus. de bona enim fide agitur, cui non congruit de apicib9 iuris diſputare:ſed de hoc tantũ,debitor fuerit, nec'ne.

In omnibus autem*deciſionibus,quæ præpoſitæ ſunt:ubi creditor, uel non numeratam pecuniam,uel numeratã iterum accepit: repetitio contra eum competit:niſi ex condemnatione fuerit ei pecunia ſoluta.tunc enim propter authoritatem rei iudicatæ repetitio quidẽ ceſſat, ipſe aũt ſtellionatus crimine propter ſuam caluitatem plectetur. Fideiuſſor,ſi ſolus tempore liberatus,tamen ſoluerit creditori:recte mandati habebit actionem aduerſus reum.quanquam enim iam liberatus ſoluit:tamen fidem impleuit,& debitorem liberauit. ſi igitur paratus

aliâs* diſtinctionibus.

Universidad de Deusto Biblioteca

sit defendere reũ aduersus creditorem:æquissimum est, mandati iudicio eum,quod soluit,recuperare.& ita Iuliano uidetur.

XXX. IVLIANVS *lib.*XIII. *digestorum*.

SI hominem tibi dedero,ut eũ manumitteres: & postea procurator meus prohibuerit,ne manumitteres:an mãdati agere possim,si tu eum manumiseris? respondi.si procurator iustam caussam habuit interpellandi manumissionem serui, quem in hoc solum acceperam,ut manumitterem:ueluti si postea cõpererit, eum falsas rationes confecisse,insidias uitæ prioris domini struxisse:tenebor, nisi denunciationi procuratoris paruero.si uero nulla iusta caussa procuratori fuit denunciandi,ne seruus manumitteretur:nõ poterit mecum agi,quamuis ad libertatem eum perduxerim.

XXXI. IDEM *lib.*XIIII.*digestorum*.

SI negocia mea mandauero gerenda ei, qui mihi actione intra annũ in quadruplũ tenebat, post annũ uero in simplũ: etsi post annum cũ eo mandati agam,præstare mihi quadruplũ debebit.nam qui alterius negocia administranda suscipit:id præstare debet in sua persona,q̃d in aliorũ.

XXXII. IDEM *lib.*III.*ad Vrseium Ferocem*.

SI hæreditatem aliter aditurus non essem, quàm cautum mihi fuisset damnum præstari,& hoc mandatum intercessisset:fore mandati actionem existimo. Si quis autem mandauerit alicui,ne legatum à se repellat:longe ei dissimile esse.nam legatum adquisitum nunq̃ illi damno esse potuit:hæreditas interdũ damnosa est. & in summa. quicũq; contractus tales sunt,ut eorũ nomine fideiussor obligari possit:& mandati obligationem consistere puto.neq; multum referre, præsens quis interrogat9 fideiubeat,an absens mãdet.præterea uulgo licet animaduertere,mãdatu creditorum hæredi suspectas hæreditates adiri; quod mandati iudicio teneri,proculdubio est.

XXXIII. IDEM *lib.* III. *ex Minutio*.

ROgatus,ut fideiuberet, si in minorem summam se obligarit:recte teneri.si in maiorem:uerius putat,quod à plerisq; responsum est:eum, qui in maiorem summã, quàm rogatus erat,fideiussisset: hactenus mandati actionem habere,quatenus rogatus esset :quia id fecisset, quod ei mãdatum esset.nam usq; ad eam summã,in quam rogatus erat,fidem eius spectasse uidetur,qui rogauit.

XXXIIII. AFRICANVS *lib.*VIII.*quæstionum*.

QVi negocia Lucij Titij procurabat,is cum à debitoribus eius pecuniam exegisset,epistolam ad eum misit:qua significaret, certam summam ex administratione apud se esse,eam q̃; creditam sibi,se debiturum cum usuris semissibus.quæsitum est,an ex ea caussa pecunia credita peti possit:& an usuræ peti possint? respondit:non esse creditã. alioquin dicendum:ex omni contractu nuda pactione pecuniam creditam fieri posse.nec huic simile esse,quod si pecuniam apud te depositã conuenerit,ut creditam habeas,credita fiat:quia tunc numi,qui mei erant, tui fiant. item quod si à debitore meo iussero te accipere pecuniam, credita fiat.id enim benigne receptum est. his argumento esse eũ, qui eum mutuam pecuniam dare uellet, argentum uendendum dedisset. nihilomagis pecuniam creditam recte petiturum: & tamen pecuniam ex argento redactam,periculo eius fore,qui accepisset argentũ. In proposito igitur dicendum,actione mãdati obligatũ fore procuratorem: ut quamuis ipsius periculo numi fuerint,tamen usuras,de quibus conuenerit,præstare debeat. Cum hæres ex parte esses,mandaui tibi,ut prædium hæreditarium mihi emeres certo precio. emisti. pro cohærede dum quidẽ partibus nõ dubie mãdati actionẽ esse inter nos:pro tua autem parte posse dubitari ait,utrũmne ex empto,an mãdati agi oporteat? neq; enim sine ratione quẽq; existimaturum,pro hac parte sub conditione contractam emptionem.quod quidem quæri maxime pertinere ait,ut si forte prius,quàm emptio fieret,decesserim: & tu, cum scires me decessisse,propter mandatum meum alij uendere nolueris: an hæres meus eo nomine tibi sit obligatus? & retro,si alij uendideris:an hæredi meo tenearis? nam siquidẽ sub conditione emptio facta uideatur: posse agi, quemadmodum si quæuis alia conditio post mortẽ exstitisset.Si uero *non perinde mandati agendum sit,ac si alienum fundum emi mandassem : per mortem insecutam (cũ id scieris) resoluto mandato,nullam tibi actionem cũ hærede meo fore.Sed etsi mandati agendum esset:eadem præstanda,quæ præstarentur,si ex empto ageretur.

*al's *deest negatio.

XXXV. NERATIVS *lib.*V. *membranarum*.

SI fundũ,qui ex parte tuus est,mandaui tibi,ut emeres mihi: uerum est, mandatum posse ita consistere,ut mihi cæteris partibus redempris, etiam tuam partem præstare debeas.sed si quidem certo precio emendas eas mandauerim:quanticunq; aliorum partes redemeris, sic & tua pars artabitur:ut non habundet mandati quantitatem, in quantum tibi emendum totum mãdaui . Sin autem nullo certo precio constituto,emere tibi mandauerim,tũc; ex diuersis precijs partes cæterorum emeris:& tuã partẽ uiri boni arbitratu æstimato precio dari mihi oportet.

XXXVI. IABOLENVS *lib.*VII. *ex Cassio*.

ITa,ut omnes summas,maiores & minores,coaceruet : & ita portionem ei,qui mandatũ suscepit,præstet.quod & pleriq; probant. Simili modo & in illa specie,ubi certo precio tibi emere mandaui:si aliarum partium nomine cõmode negocium gesseris,& uilius emeris:pro tua

Universidad de Deusto Biblioteca

tua parte tantum tibi præstatur, quanti tua interest: dummodo intra id precium, quod mandato continetur. quid enim fieret, si exiguo precio hi, quibus cũ tibi cõmunis fundus erat, rem abijcere, uel necessitate rei familiaris, uel alia caussa cogerentur? num etiam tu ad idem dispendium deducereris? sed nec lucrũ tibi ex hac caussa adquirere debes, cum mandatum gratuitum esse debeat. neq; enim tibi concedendũ est, propter hoc uenditionem impedire: quod animosiorem eius rei emptorẽ esse, quàm tibi mandatum est, cognoueris. Quod si fundũ, qui per partes uenit, emendum mandassem: sed ita, ut non aliter mandato tenear, quàm si totum fundum emeret: si totum emere non potuerit, in partibus emendis sibi negocium gerit: siue habuerit in eo fundo partem, siue non. & eueniet, ut is, cui tale mandatum datum est, periculo suo interim partes emat: & nisi totũ emerit, ingratus eas retineat. Propius autẽ est, ut cum huiusmodi incommodis mandatũ suscipi possit: præstariq; officiũ etiam in partibus emendis, perinde atq; in toto, debeat ab eo, qui tale mandatum sua sponte suscepit. quod si mandassem tibi, ut fundum mihi emeres: non addito eo, ut non aliter mandato tenear, quàm si totum emeres: & tu partem, uel quasdam partes eius emeris: tum habebimus sine dubio inuicem mandati actionem, quamuis reliquas partes emere non potuisses.

XXXVII. AFRICANVS *lib. VIII. quæstionum.*

HOminem certum pro te dari fideiussi, & solui. cum mandati agitur: æstimatio eius ad id potius tempus, quo solutus est, non quo agitur, referri debet. & ideo etiam si mortuus fuerit, nihilominus utilis ea actio est. aliter in stipulatione seruatur. nam tunc id tempus spectatur, quo agitur: nisi forte aut per promissorem steterit, quo minus sua die solueret: aut per creditorem, quo minus aceiperet. etenim neutri eorum frustratio sua prodesse debet.

XXXVIII. MARCELLVS *lib. singulari responsorum.*

LVcius Titius Publio Mæuio filio naturali domum communem permisit, non donationis caussa, creditori obligare. postea Mæuio defuncto, relicta pupilla, tutores eius iudicem aduersus Titium aceperũt: & itẽ Titius de mutuis præstationibus. quæro, an domus pars, quam Titius obligandam filio suo accommodauit, arbitratu iudicis liberari debeat? respondi. an, & quando debeat liberari ex persona debitoris: itemq; ex eo, quod inter contrahentes actum esset: ac tempore, quo res, de qua quæritur, obligata fuisset: iudicem æstimaturum. est enim earum specierum iudicialis quæstio, per quã res expediatur. Non absimilis illa, quæ frequentissime agitari solet. an fideiussor & prius, cũ soluat, agere possit, ut liberetur (nec enim semper exspectandum est, ut solut, aut iudicio accepto condemnetur) si diu in solutione reus cessauit, aut certe bona sua dissipauit? præsertim si domi pecuniam fideiussor non habebit, qua numerata creditori, mandati actione conueniat.

XXXIX. NERATIVS *lib. IIII. membranarum.*

ET Aristoni & Celso patri placuit: posse rem hac conditione deponi, mãdatumq; suscipi: ut res periculo eius sit, qui depositum uel mandatum suscepit. quod & mihi uerum esse uidetur.

XL. PAVLVS *lib. IX. ad edictum.*

SI pro te præsente, & uetante fideiusserim: nec mandati actio, nec negociorum gestorum est. Sed quidam utilem dari putant, quibus non consentio: secundum quod & Pomponio uidetur.

XLI. CAIVS *lib. III. ad edictum prouinciale.*

POtest & ab una duntaxat parte mandati iudicium dari. nam si is, qui mandatum suscepit, egressus fuerit mandatum: ipsi quidem mandati iudicium non competit: at ei, qui mandauit, aduersus eũ competit.

XLII. VLPIANVS *lib. XI. ad edictum.*

SI mandauero tibi, ut excuteres uires hæreditatis, & tu quasi minoris sit, eam à me emeris: & mandati mihi teneberis. tantundem erit si tibi mandaui, ut uires excuteres eius, cui eram crediturus, & denunciaueris eum idoneum esse.

XLIII. IDEM *lib. XXIII. ad edictum.*

QVi mandatũ suscepit, ut pecunias in diem collocaret, isq; hoc fecerit: mandati conueniendus est, ut cum dilatione tẽporis actionibus cedat.

XLIIII. IDEM *lib. LXII. ad edictum.*

DOlus est, si quis nolit persequi, quod persequi potest: aut si quis non exegerit, quod exigere potest, aut soluere.

XLV. PAVLVS *lib. V. ad Plautium.*

SI mandatu meo fundum emeris, utrum cum dederis precium, ages mecũ mandati: an & ante, quàm des: ne necesse habeas, res tuas uendere? & recte dicitur, in hoc esse mandati actionem, ut suscipiam obligationem, quæ aduersus te uenditori competit. nam & ego tecum agere possum, ut præstes mihi aduersus uenditorem empti actionem. Sed si mandatu meo iudicium suscepisti: manente iudicio, sine iusta caussa non debes mecum agere, ut transferatur iudicium in me. nondum enim perfecisti mandatum. Item si dum negocia mea geris, alicui de creditoribus meis promiseris: & ante quàm soluas, dicendũ est, te agere posse, ut obligationem suscipiam: aut si creditor nolit obligationem mutare, cauere tibi debeo, defensum iri te. Si iudicio te sisti promisero, nec exhibuero: & ante, quàm præstem, mandati agere possum, ut me liberes: uel si pro te reus promittendi factus sim. Sed si mandauero tibi, ut

Universidad de Deusto Biblioteca

bi,ut creditori meo soluas, tuq; expromiseris, & ex ea caussa damnatus sis:humanius est,& in hoc casu mandati actionem tibi competere.

Quoties ante solutam pecuniam mandati agi posse diximus: faciendi caussa,non dandi tenebitur reus.& est æquum,sicut mandante aliquo,actionem nacti cogimur eam præstare iudicio mandati : ita ex eadē caussa obligatos nos habere mādati actionem,ut liberemur. Si fideiussor multiplicauerit summam,in quam fideiussit,sumptibus ex iusta ratione factis:totam eam præstabit is, pro quo fideiussit. Quod mihi debebas,à debitore tuo stipulatus sum periculo tuo. posse me agere tecū mandati in id,quod minus ab illo seruare potero, Nerua & Atilicinus aiunt:quamuis id mandatum ad *meam rem pertineat,& merito.tunc enim liberatur is,qui debitorem delegat: si nomen eius creditor secutus,non cum periculo debitoris ab eo stipulatur.idem iuris est, si mandatu fideiussoris cum reo egissem: quia sequente mandatu liberaretur ex priore caussa.

*al's,tuā.

XLVI. IDEM *lib.*LXIIII.*ad edictum.*

SI quis pro eo spoponderit,qui ita promisit:si Stichum non dederis, centum milia dabis:& Stichum redemerit uilius,& soluerit,ne centum milium stipulatio committatur:constat,posse eum mandati agere.Igitur commodissime illa forma in mandatis seruanda est:ut quoties certum mandatum sit,recedi à forma non debeat. at quoties incertum,uel plurium caussarum:tunc licet alijs præstationibus exsoluta sit caussa mandati,quàm quæ ipso mandato inerat:si tamen hoc mandatori expedierit,mandati sit actio.

XLVII. POMPONIVS *lib.*III.*ex Plautio.*

IVlianus ait.si fideiussori uxor doti promiserit, quod ei ex caussa fideiussoria debebat:nuptijs secutis, confestim mandati aduersus debitorem agere eum posse: quia intelligatur abesse ei pecunia, eò quod onera matrimonij sustineret. Si is, qui pro te hominem dare fideiussit,alienum hominem stipulatori dederit:nec ipse liberatur,nec te liberat:& ideo mandati actionem tecum nō habet.sed si stipulator eum hominem usuceperit:dicendum esse,Iulianus ait, liberationem cōtingere.eo ergo casu mandati actio post usucapionē demum tecum erit.

XLVIII. CELSVS *lib.*VII. *digestorum.*

QVintus Mutius Scæuola ait. si quis sub usuris creditā pecuniam fideiussisset,& cum reus in iudicio conuentus,recusare uellet sub usuris creditam esse pecuniam,fideiussor soluendo usuras potestatem recusandi eas reo sustulisset:eam pecuniam à reo non petiturum . Sed si reus fideiussori denūciasset,ut recusaret sub usuris debitam esse, nec is propter suam existimationem recusare uoluisset:quod ita soluerit,à reo

reo petiturum.hoc bene censuit Scæuola.parum enim fideliter facit fideiussor in superiore casu, quod potestatem eximere reo uidetur, suo iure uti.cæterum in posteriore casu non oportet esse noxiæ fideiussori,si ipse pepercit pudori suo. Cum mandauero tibi,ut credendo pecuniam negocium mihi geras,mihiq; id nomen præstes, & ut periculum & emolumentum meum sit:puto mandatum posse consistere.cæterum, si ut tibi negocium geras, tuiq; arbitrij sit nomen:id est,ut cui uis credas,& tu recipias usuras,periculumq; duntaxat ad me pertineat: iam extra mandati formam est,quemadmodum si mandarem,ut tibi quemuis fundum emas.

XLIX. MARCELLVS *lib.*V.*digestorum.*

SErnum Titij emi ab alio bona fide,& possideo.mandatu meo eum Titius uendidit,cum ignoraret suum esse . uel contra,ego uendidi illius mandatu,cum forte is,cui hæres exstitit,eum emisset.de iure euictionis* (& de mandato) quæsitū est? & puto Titium, quamuis quasi procurator uendidisset,obstrictum emptori esse:neq; si rem tradidisset, uindicationem ei concedendā.& idcirco*(mandati eum nō teneri:sed contra) mandati agere posse,si quid eius interfuisset:quia forte uenditurus non fuerit.Contra mandator, si rem ab eo uindicare uelit,exceptione doli submouetur:& aduersus uenditorem testatoris sui habet ex empto iure hæreditario actionem.

*aliàs,de sunt.

*aliàs,de sunt.

L. CELSVS *lib.*XXXVIII.*digestorum.*

SI is,qui negocia fideiussoris gerebat, ita soluit stipulatori, ut reum fideiussoremq; liberaret,idq; utiliter fecit: negociorum gestorum actione fideiussorem habet obligatum.nec refert, ratū habuit,nec ne. fideiussor etiam ante,quàm soluit procuratori pecuniam: simul atq; ratum habuit,habet tamen mandati actionem. Siue cum frumentum deberetur,fideiussor Africū dedit: siue quid ex necessitate soluendi plus impendit,quàm precium esset solutæ rei : siue Stichum soluit, isq; decessit,aut debilitate flagitioūe ad nullum preciū sui redactus est:id mandati iudicio consequetur.

LI. IABOLENVS *lib.*VII.*ex Cassio.*

SI fideiussor,quamuis per errorem,ante diem pecuniam soluerit: repetere tamē ab eo non potest.ac ne mandati quidem actionem ante,quàm dies soluendi ueniat,cum reo habebit.

LII. IDEM *lib.*I.*ἐπιστολῶν.*

FIdeiussorem,si sine adiectione bonitatis tritici pro altero triticum spopōdit:quodlibet triticū dando liberari posse existimo. ā reo aūt non aliud triticū repetere poterit, quàm quo pessimo tritico liberare se à stipulatore licuit. Itaq; si paratus fuerit reus,quod dādo ipse creditori

Universidad de Deusto Biblioteca

liberari potuit,fideiussori dare:& fideiussor id,quod dedit,id est melius triticum condicet:exceptione eum doli mali submoueri existimo.

LIII. PAPINIANVS *lib.IX.quæstionum.*

QVi fide alterij pro alio fideiussit p̄sente, & non recusante:utrosq; obligatos haberiure mandati. quod si pro inuito uel ignorante, alterius mandatum secutus,fideiussit: eum solum conuenire potest, qui mandauit,non etiam reū promittendi.nec me mouet,quod pecunia fideiussoris reus liberetur.id enim cōtingit, etsi meo mandatu pro alio soluat. LIIII. IDEM *lib.XXVII.quæstionum.*

CVm seruus extero se mandat emendum, nullum mandatum est. sed si in hoc mādatum intercessit,ut seruus manumitteretur, nec manumiserit, & precium consequatur dominus ut uenditor: ex affectus ratione mandati agetur. finge filium naturalem uel fratrem esse. placuit enim prudentioribus affectus rationem in bonæ fidei iudicijs habendam.quod si de suis numis emptor precium dederit (neq; enim aliter iudicio uenditi liberari potest) quæri solet,an utiliter de peculio agere possit:& uerius & utilius uidetur, prætorem de huiusmodi contractibus seruorū non cogitasse: quibus se ipsi ratione mala dominis auferunt.Si liber homo bona fide seruiens, redimi se mandauerit, idq; numis emptoris factum sit: contraria mandati actione agi posse constat:ut tamen actiones præstentur,quas habet emptor aduersus uenditorem. finge non manumisisse liberam personam emptorem.

LV. IDEM *lib.I.responsorum.*

PRocurator,qui res nō inclusas subtraxit,sed traditas non reddidit: iudicio mandati,non furti tenetur.

LVI. IDEM *lib.III.responsorum.*

QVi mutuam pecuniam dari mandauit, omisso reo promittendi, & pignoribus non distractis eligi poterit.quod uti liceat, si literis exprimatur:distractis quoq; pignoribus ad eum creditor redire poterit. etenim quæ dubitationis tollendæ caussa contractibus inseruntur, ius commune non lædunt. Fideiussor, qui pecuniam in iure obtulit,& propter ætatem eius,qui petebat,obsignauit,ac publice deposuit:confestim agere mandati potest. Non ideo minus omnis temporis bonam fidē explorari oportet: quod dominus post annos quinq; ex prouincia reuersus,mox reipublicæ caussa profecturus,non acceptis rationibus,mandatum instaurauerit. cum igitur ad officium procuratoris pertinuerit,quidquid ex prima negociorum gestorum administratione debuit,ad secundam rationem transferre: secundi temporis caussa priorem litem suscipiet. Salarium incertæ pollicitationis,neq; extra ordinem recte petitur,neq; iudicio mandati,ut constituatur. Sumptus

ptus bona fide necessariò factos (& si negocio finem adhibere procurator non potuit) iudicio mandati restitui necesse est.

LVII. IDEM *lib.X. responsorum.*

MAndatum distrahendorum seruorū, defuncto eo,qui mandatum suscepit,intercidisse constitit.quoniā tamen hæredes eius errore lapsi,nō animo furandi,sed exsequendi quod defunctus suæ curæ fecerat,seruos uendiderant:eos ab emptoribus usucaptos uideri placuit. & uenaliciarium ex prouincia reuersum Publiciana actione inuriliter acturum: cum exceptio iusti dominij caussa cognita detur: neq; oporteat eum, qui certi hominis fidem elegit, ob errorem, aut imperitiam hæredum affici damno.

LVIII. PAVLVS *lib.IIII.quæstionum.*

SI præcedente mandatu, Titium defenderis: quamuis mortuo eo, (cum hoc ignorares) puto mandati actionem aduersus hæredem Titij competere:quia mandatum morte mandatoris,non etiam mandati actio soluitur.quod si sine mandatu defensione suscepta, negocium quodammodo defuncti gerere institueras: quemadmodū si illum liberasses, competeret tibi negociorū gestorum actio: ita potest dici, & hæredem eius eadē actione teneri. Lucius Titius creditori suo mandatorem dedit.deinde defuncto debitore,maiore parte creditorū consentiente,à prætore decretum est, ut portionem creditores ab hæredibus ferant: absente eo creditore, apud quem mandator exstiterat. quæro,si mandator conueniatur,an eandem habeat exceptionem,quā hæres debitoris? respondi.si præsens apud prætorem ipse quoq; consensisset: pactus uideretur iusta ex caussa: eademq; exceptio & fideiussori danda esset,& mandatori. sed cum proponas eum abfuisse:iniquū est, auferre ei electionem, sicut pignus, aut priuilegium:qui potuit præsens idipsum proclamare,nec desiderare decretū prætoris. nec enim si quis dixerit,submouendum creditorem:hæredi consulitur,sed mandatori, uel fideiussori, quibus mandati iudicio eandem partem præstaturus est.planè si ab hærede partem accepisset:an in reliquum permittendū esset creditori,fideiussorem cōuenire,dubitatum est.sed uidebitur consentire decreto,conueniendo hæredem.

LIX. IDEM *lib.IIII.responsorum.*

SI mandatu Titij Calpurnius pecuniā,quā Titius credebat,stipulatus est,non donandi animo:mandati iudicio eum ab hærede Titij posse cōueniri,ut actiones suas præstet.idē est, & si exacta est à Calpurnio pecunia. PAVLVS respondit, fideiussorem, qui rem pignoris iure obligatā,à creditore emit: mandati iudicio conuentum ab hærede debitoris,oblato omni debito, restituere cum fructibus cogendū:neq; ha-

Universidad de Deusto Biblioteca

bendum ſimilem extraneo emptori,cum in omni contractu bonam fidem præſtare debeat. PAVLVS reſpondit. die adiecto in mandato,intra quam præſtaturum ſe Lucius Titius ſcripſit:non eſſe impedimento,quominus etiam poſt eum diem conueniri mandati iudicio poſſit. PAVLVS reſpondit. unumquenq; mandatorum in ſolidum eligi poſſe :etiam ſi non ſit *conceptum in mandato. poſt condemnationem autem in duorum perſonam collatam,neceſſariò ex cauſſa iudicati ſingulos pro parte dimidia conueniri poſſe,& debere. Creditor pignus uendidit.quæro,an ſi euicta ſit poſſeſſio emptori,regreſſũ creditor ad mandatorẽ habere poſſit? & an interſit creditoris,iure uendiderit,an cõmuni iure promiſerit? PAVLVS reſpondit. ſi creditor ex precio pignorum debitum conſecutus non ſit: mandatorem liberatum non uideri. *Ex hoc reſponſo apparet: & ſi euictionis nomine non teneatur,proficere eam rem ad liberationem. Ille illi ſalutem. mando tibi,ut Blæſio Seuero adſini meo octoginta credas ſub pignore illo.in quam pecuniam,& quidquid uſurarum nomine acceſſerit,indemnem rationem tuam me eſſe ex cauſſa mandati in eum diem,quoad uixerit Blæſius Seuerus,præſtaturum poſtea ſæpe conuentus mandator,non reſpondit.quæro,an morte debitoris liberatus ſit? PAVLVS reſpondit. mandati obligationem perpetuam eſſe, licet in mandato adiectum uideatur: INDEMNEM RATIONEM TVAM ESSE ME EX CAVSSA MANDATI IN EVM DIEM, QVOAD VIXERIT BLAESIVS SEVERVS PRAESTATVRVM. PAVLVS reſpõdit. non uideri mandati conditioni paritum, cum mandato adiectũ ſit,ut idonea cautio à debitore exigeretur:ſi neq; fideiuſſor, neq; pignora accepta ſint.

*alias.cõfeſſum.

*uerba compilatorũ.

LX. SCAEVOLA *lib.I.reſponſorum.*

CReditor mandatorem conuenit. is cõdemnatus prouocauit.quærendum eſt,an manente appellatione,debitor à creditore conueniri poteſt? reſpõdi poſſe. Titius ad eum, qui uxorem ducturus erat, literas fecit tales. Titius Seio ſalutem. Sempronium ad animum meum pertinere cognouiſti.ideoq; cum ex uoto meo nuptura tibi ſit:uelim certus ſis,ſecundum dignitatem tuã contrahere te matrimonium. & quamuis idonee promiſſuram tibi Titiam matrem puellæ dotem ſciam:tamen & ipſe,quo magis conciliem animum tuũ domui meæ, fidem meam interponere non dubito.quare ſcias:quodcunq; ab ea,ex ea cauſſa ſtipulatus fueris, id me meã fide iuſſiſſe, ſalnũ te habiturum. Atq; ita Titia,quæ neq; Titio mandauerat,neq; ratum habuerat,quod ſcripſerat,dotem Seio promiſit.quæro,ſi hæres Titij ex cauſſa mandati præſtiterit:an actione mandati hæredem Titiæ conuenire poteſt? reſpondi.ſecundum ea,quæ proponuntur, non poſſe. Item quæſitũ eſt,

an

an nec negociorum geſtorum? reſpondi.neq; hoc nomine iure agere poſſe.palam enim facere Titium:non tam Titiæ nomine,quàm quod conſultũ ſibi uellet,mandaſſe. Itẽ ſi maritus aduerſus mandatorẽ ageret: an aliqua exceptione ſubmoueatur? reſpõdi.nihil proponi,cur ſubmouendus ſit. Duobus quis mandauit negociorum adminiſtrationem.quæſitum eſt,an unuſquiſq; mandati iudicio in ſolidum teneat? reſpondi.unumquẽq; pro ſolido conueniri debere: dũmodo ab utroq; nõ amplius debito exigatur. Si inter maritum & ſocerum id actum eſſet,uel tacito intellectu,ut onus exhibendæ uxoris ad maritum rediret,præſtante patre dotis uſuras:nullam actionem ſuperfore ad recipiendum,quod negetur conſumptũ.quod ſi pater puellæ exhibitionem mandaſſe doceatur: actionem mandati competere. Lucius Titius fratris filio commiſit rerum ſuarum adminiſtrationem ita. Σείῳ τίκνῳ χαίρειν. ἐγὼ μὲν οὐ φύσιν νομίζω, ὃ ὑτὲρ πατρὸς οὐ τοῦ πατρὸς ἀδελφῶν πεπραγματεύεσθαι, ἀλλὰ τοῦτινὰ ἐπιτρεπτικὸν αἰτῶν. οὐδὲν δὲ οὐ τοιούτου τινός: ἐπιτρέπω σοι πᾶσι πάντων ἐμῶν (ὡς θέλεις) πεπραγματεύεσθαι: ἔιτε πωλεῖν θέλεις, ἔιτε ὑποθέσθαι, ἔιτε ἀγοράζειν, ἔιτε ὁτιοῦν πράττειν, ὡς κυρίῳ ὄντι τῶν ἐμῶν: ἐμοῦ πάντα κύρια ἔσται τὰ ὑπὲρ σοῦ γινόμενα ἡγουμένου, καὶ μηδὲν ἀντιλέγοντός σοι πρὸς μηδεμίαν πρᾶξιν. quæſitum eſt, ſi quid non adminiſtrandi animo, ſed fraudulenter alienaſſet, uel uendidiſſet:an ualeret? reſpondi.eum,de quo quæritur,plene quidem, ſed quatenus res ex fide agenda eſſet,mandaſſe. Item quæro,an cum Seius magiſtratu functus debitor extitiſſet: & Lucius Titius eo nomine cõueniri poſſet, uel res eius obligatæ eſſent,propter uerba epiſtolæ ſupraſcriptæ? reſpondi. neq; conueniri poſſe, neq; res obligatas eſſe.

LXI. PAVLVS *lib.II. ad Neratium.*

QVod filiofamilias,ut peteret,mandaui, ſi emancipatus exegerit; de peculio intra annum utiliter agam. PAVLVS. ſed & cum filio agendum eſt.

LXII. SCAEVOLA *lib.VI. digeſtorum.*

CVm controuerſia eſſet de hæreditate defunctæ inter ſcriptum hæredem,& patruum Mæuium,& amitas:Mæuius literis ad ſorores ſuas factis,declarauit cõmune futurum, quidquid ad eum ex euentu litis hæreditariæ peruenſſet:neq; ſtipulatio literas ſecuta eſt. quæſitum eſt.cum tranſegerit idem Mæuius cum ſcripto hærede,ita ut prædia & aliæ quædam res ex ea tranſactione ad eum peruenirent:an ex literis ſuis poſſit à ſororibus conueniri? reſpondi poſſe. Mandauit in hæc uerba Lucius Titius. Caio ſuo ſalutem. Peto & mando tibi, ut mea fide dicas pro Publio Mæuio apud Sempronium: quæq; à Publio ſoluta tibi non fuerint, me repræſentaturum,hac epiſtola manu mea ſcri-

pta

pta notum tibi facio. Quæro, si non fideiussisset, sed mandasset creditori: & aliter egisset, quàm ei mandatum esset: an actione mandati tenetur? respondi teneri.

PRO SOCIO. Tit. II.

PAVLVS *lib.* XXXII. *ad edictum.*

SOcietas coiri potest, uel in perpetuum, id est, dum uiuũt: uel ad tempus, uel ex tempore, uel sub conditione. In societate omnium bonorum omnes res, quæ coëuntium sunt, continuo communicantur.

II. CAIVS *lib.* X. *ad edictum prouinciale.*

QVia licet specialiter traditio non interueniat, tacite tamen creditur interuenire. III. PAVLVS *lib.* XXXII. *ad edictum.*

EA uero, quæ in nominibus erunt, manent in suo statu: sed actiones inuicem præstare debent. Cum specialiter omnium bonorum societas coita est: tunc & hæreditates, & legata, & quod donatum est, aut quaqua ratione adquisitum, communioni adquiretur. De illo quæritur: si ita coita societas sit, ut si qua iusta hæreditas alterutri obueniat, cõmunis sit: quæ sit iusta hæreditas? utrum quæ iure legitimo obuenit: an etiam ea, quæ testamento? sed probabilius est, ad legitimã hæreditatem tantum hoc pertinere. Societas si dolo malo, aut fraudandi caussa coita sit: ipso iure nullius momenti est: quia fides bona contraria est fraudi & dolo.

IIII. MODESTINVS *lib.* III. *regularum.*

SOcietatem coire & re, & uerbis, & per nuncium posse nos, dubium non est. Dissociamur renunciatione, morte, maxima capitis deminutione, & egestate.

V. VLPIANVS *lib.* XXXI. *ad edictum*

SOcietates contrahuntur siue uniuersorum bonorũ, siue negociationis alicuius, siue uectigalis, siue etiam rei unius. Societas autem coiri potest, & ualet etiam inter eos, qui non sunt æquis facultatibus: cum plerunq; pauperior opera suppleat, quantum ei per comparationem patrimonij deest. Donationis caussa societas recte non contrahitur. VI. POMPONIVS *lib.* IX. *ad Sabinum.*

SI societatem coieris ea conditione, ut partes societatis constitueres: ad boni uiri arbitrium ea res redigenda est. & conueniens est uiri boni arbitrio, ut non utiq; ex æquis partibus *socij simus: ueluti si alter plus operæ & industriæ, alter plus pecuniæ in societatem collaturus sit.

al's *fortis.

VII. VLPIANVS *lib.* XXX. *ad Sabinum.*

Coire

COire societatem & simpliciter licet: & si non fuerit distinctum, uidetur coita esse uniuersorum, quæ ex quæstu ueniunt: hoc est, si quod lucrũ ex emptione, uenditione, locatione, cõductione descendit.

VIII. PAVLVS *lib.* VI. *ad Sabinum.*

QVæstus enim intelligitur, qui ex opera cuiusq; descendit.

IX. VLPIANVS *lib.* XXX. *ad Sabinum.*

NEc adiecit Sabinus, hæreditatem, uel legatũ, uel donationes mortis caussa, siue non mortis caussa. fortassis hoc ideo: quia non sine caussa obueniunt, sed ob meritum aliquod accedunt.

X. PAVLVS *lib.* VI. *ad Sabinum.*

ET quia plerunq; uel à parente, uel à liberto, quasi debita nobis hæreditas obuenit.

XI. VLPIANVS *lib.* XXX. *ad Sabinum.*

ET ita de hæreditate, legato, donatione Quintus Mutius scribit.

XII. PAVLVS *lib.* VI. *ad Sabinum.*

SEd nec æs alienũ, nisi quod ex quæstu pendebit, ueniet in rationem societatis. XIII. IDEM *lib.* XXXII. *ad edictum.*

SEd etsi adijciatur, ut & quæstus, & lucri socij sint: uerũ est, non ad aliud lucrũ, cũ quod ex quæstu uenit, hanc quoq; adiectionẽ pertinere.

XIIII. VLPIANVS *lib.* XXX. *ad Sabinum.*

SI conuenerit inter socios, ne intra certum tempus communis res diuidatur: non uidetur conuenisse, ne à societate abeatur. Quid tamen, si hoc conuenerit, ne abeatur: an ualeat? eleganter Pomponius scribit, frustra hoc conuenire. nam etsi non cõuenerit: si tamen intempestiue renuncietur societati, esse pro socio actionem. Sed etsi conuenerit, ne intra certum tempus societate abeatur, & ante tempus renuncietur: potest rationem habere renunciatio. nec tenebitur pro socio, qui ideo renunciauit, qua conditio quædam, qua societas erat coita, ei nõ præstatur. aut quid si ita *damnosus socius sit, ut nõ expediat eũ pati? XV. POMPONIVS *lib.* XIII. *ad Sabinum.*

*aliâs, iniuriosus.

VEl quod ea re frui nõ liceat, cuius gratia negociatio suscepta sit? XVI. VLPIANVS *lib.* XXX. *ad Sabinum.*

IDemq; erit dicendum, si socius renunciauerit societati, qui reipublicæ caussa diu, & inuitus sit absturus: quamuis nonnunquam obijci ei possit, *quia potuit & per aliũ societatẽ administrare, uel socio committere. sed hæc non aliâs, nisi ualde sit idoneus socius: aut facilis absturo sit etiã per alium societatis administratio. Qui igitur paciscitur, ne diuidatur, nisi aliqua iusta caussa intercedat: nec uendere poterit, nec alia ratione efficere, ut diuidatur. sed sanè potest dici uenditionem quidem non impediri: sed exceptionem aduersus emptionem locum habere,

al's *quærere aliũ potuit, & per eum

HH

bere, si ante diuidat, quàm diuideret is, qui uendidit.

XVII. PAVLVS *lib. VI. ad Sabinum.*

SEd & socius, qui alienauit, committit contra pactionem: & tenetur societatis, aut communi diuidundo iudicio. Si absenti renunciata societas sit: quoad is scierit, quod is adquisiuit, qui renunciauit: in cõmune redigi debet: detrimentum autem solius eius esse, qui renunciauit. sed quod absens adquisiuit, ad solum eum pertinere, detrimentum ab eo factum commune esse. In societate autem coëunda nihil attinet de renunciatione cauere: quia ipso iure societatis intempestiua renunciatio in æstimationem uenit.

XVIII. POMPONIVS *lib. XIII. ad Sabinum.*

*aliàs, in hibeat.

SI seruus societatem coierit: non sufficiet, si *iubeatur à domino seruus abire à societate: sed socio renunciandum est.

XIX. VLPIANVS *lib. XXX. ad Sabinum.*

QVi admittitur socius: ei tantũ socius est, qui admisit. & recte. cum enim societas consensu contrahatur: socius mihi esse non poterit, quem ego socium esse nolui. quid ergo, si socius meus eum admisit? ei soli socius est.

XX. IDEM *lib. XXXI. ad edictum.*

NAm socij mei socius, meus socius non est.

XXI. IDEM *lib. XXX. ad Sabinum.*

ET quidquid fuerit de societate nostra consecutus: cũ ipso, qui eum adsumpsit, communicabit: nos cum eo non communicabimus, *aliàs to tum hoc deest. sed factum eius præstabitur societati: * id est, socius aget, & societati præstabit, quod fuerit consecutus*.

XXII. CAIVS *lib. X. ad edictum prouinciale.*

EX contrario quoq; factum sociorum debet ei præstare, sicut suum: quia ipse aduersus eos habet actionem. Item certum est, nihil uetare, prius inter eum, quem admiserit, & eum, qui admissus fuerit, societatis iudicio agi: cũq; agi incipiat inter cæteros, & eum, qui admiserit.

XXIII. VLPIANVS *lib. XXX. ad Sabinum.*

DE illo Pomponius dubitat: utrum actionem eum mãdare socijs sufficiat, ut si facere ille non possit, nihil ultra socijs præster: an uero indemnes eos præstare debeat? & puto omnimodo eum teneri eius nomine, quem ipse solus admisit: quia difficile est negare, culpa ipsius admissum. Idem quærit, an commodum, quod propter admissum socium accessit, compensari cum damno, quod culpa præbuit, debeat? & ait compensandum. quod nõ est uerum. Nam & Marcellus libro sexto digestorum scribit: si seruus unius ex socijs societati à domino præpositus, negligenter uersatus sit: dominum, qui præposuerit societati,

tati præstaturum: nec compensandum commodum, quod per seruum societati accessit cum damno: & ita diuum Marcum pronunciasse, nec posse dici socio, ABSTINE COMMODO, QVOD PER SERVVM ACCESSIT, SI DAMNVM PETIS.

XXIIII. IDEM *lib. XXXI. ad edictum.*

PLanè si ambo socij seruum alterius præposuerint: non tenebitur dominus eo nomine, nisi duntaxat de peculio. commune enim periculum esse oportet, cum ambo eum præposuerint.

XXV. PAVLVS *lib. VI. ad Sabinum.*

NOn ob eam rem minus ad periculum socij pertinet, quod negligentia eius perisset: quod in plerisq; alijs industria eius societas aucta fuisset. & hoc ex appellatione imperator Antoninus pnunciauit.

XXVI. VLPIANVS *lib. XXXI. ad edictum.*

ET ideo si socius quædam negligẽter in societate egisset, in plerisq; autem societatem auxisset: non compensatur compendium cum negligentia, ut Marcellus libro quinto digestorum scribit.

XXVII. PAVLVS *lib. VI. ad Sabinum.*

OMne æs alienum, quod manente societate cõtractum est, de communi soluendum est: licet postea, quàm societas distracta est, solutum sit. igitur etsi sub conditione promiserat, & distracta societate conditio exstitit, ex communi soluendum est. ideoq; si interim societas diremitur, cautiones interponendæ sunt.

XXVIII. IDEM *lib. LX. ad edictum.*

SI socij simus, & unus ex die pecuniam debeat, & diuidatur societas: non debet hoc deducere socius, quemadmodum præsens debet: sed omnes diuidere & cauere, cũ dies uenerit, defensum iri socium.

XXIX PAVLVS *lib. XXX. ad Sabinum.*

SI non fuerint partes societatis adiectæ: æquas eas esse constat. Si uero placuerit, ut quis duas partes, uel tres habeat, alius unam: an ualeat? & placet ualere: si modo aliquid plus contulerit societati, uel pecuniæ, uel operæ, uel cuiuscunq; alterius rei. Ita coiri societatem posse, ut nullam partem damni alter sentiat, lucrum uero cõmune sit, Cassius putat. quod ita demum ualebit (ut & Sabinus scribit) si tanti sit opera, quanti damnum est. plerunq; enim tanta est industria socij, ut plus societati conferat, cũq; pecunia. Item si solus nauiget, si solus peregrinetur, si pericula solus subeat. Aristo refert Cassium respondisse: societatem talem coiri non posse, ut alter lucrum tantum, alter damnũ sentiret: & hanc societatem leoninam solitũ appellare. & nos consentimus, talem societatem nullam esse: ut alter lucrum sentiret, alter uero nullum lucrum, sed damnum sentiret. Iniquissimum enim genus soci-

etatis est, ex qua quis damnum, non etiam lucrum spectet.

XXX. PAVLVS lib. VI. ad Sabinum.

MVtius libro decimoquarto scribit: nõ posse societatẽ coiri, ut aliam dãni, aliã lucri partẽ socius ferat. Seruius etiã in notis Mutij ait, non posse ita societatem contrahi. neq; enim lucrum intelligi, non omni damno deducto: neq; damnum, nisi omni lucro deducto. Sed potest societas coiri, ita ut eius lucri, quod reliquum in societate sit, omni damno deducto, pars alia feratur: & eius damni, quod similiter relinquatur, pars alia capiatur.

XXXI. VLPIANVS lib. XXX. ad Sabinum.

VT sit pro socio actio, societatem intercedere oportet. nec enim sufficit rem esse communem, nisi societas intercedat. communiter autem res agi potest etiam citra societatem: puta cum non affectione societatis incidimus in communionem: ut euenit in re duobus legata. Item si duobus simul empta res sit; aut si hæreditas, uel donatio communiter nobis obueniat: aut si à duobus separatim emimus partes eorum, non socij futuri.

XXXII. IDEM lib. II. ad edictum.

NAm cũ tractatu habito societas coita est, pro socio actio est. cum sine tractatu: *in re ipsa & negocio cõmuniter gestum uidetur.

*aliàs res ipsa & negocium.

XXXIII. IDEM lib. III. ad edictum.

VT in cõductionibus publicorum, item in emptionibus. nam qui nolunt inter se contendere, solent per nunciũ rẽ emere in commune. quod à societate longe remotum est. & ideo societate sine tutoris authoritate coita, pupillus non tenetur: attamen cõiter gesto tenet.

XXXIIII. CAIVS lib. IIII. ad edictum prouinciale.

QVibus casibus si quid forte unus in eam rem impenderit, siue fructus mercedesúe unus perceperit, uel deteriorẽ rem fecerit: non societatis iudicio locus est, sed inter cohæredes quidẽ familiæ erciscundæ iudicio agitur, inter cæteros cõmuni diuidũdo. Inter eos quoq; quibus hæreditario iure cõmunis res est, potest communi diuidundo agi.

XXXV. VLPIANVS lib. XXX. ad Sabinum.

NEmo potest societatẽ hæredi suo sic párere, ut ipse hæres socius sit. in hæredem aũt socij ꝓponitur actio, ut bonã fidem præstet,

XXXVI. PAVLVS lib. VI. ad Sabinum.

ET acti etiam culpam, quam is præstaret, in cuius locum successit: licet socius non sit.

XXXVII. POMPONIVS lib. XIII. ad Sabinum.

PLanè si hi, qui socij hæredes exstiterũt, animũ inierint societatis in ea hæreditate nouo consensu: quod postea gesserunt, efficiet, ut in ꝓ socio actionẽ deducat.

Pau

XXXVIII. PAVLVS lib. VI. ad Sabinum.

PRo socio arbiter prospicere debet cautionibus in futurum damno uel lucro pendẽti ex ea societate. quod Sabinus in omnibus bonæ fidei iudicijs existimauit: siue generalia sunt, ueluti pro socio, negociorum gestorum, tutelæ: siue* specialia, ueluti mandati, commodati, depositi. Si tecũ mihi societas sit, & res ex societate communes: quam impensam in eas fecero, quosúe fructus ex his rebus perceperis: uel pro socio, uel communi diuidundo, me consecuturum: & altera actione alteram tolli, Proculus ait.

*aliàs, peculiaria.

XXXIX. POMPONIVS lib. XIII. ad Sabinum.

SI fundus mihi tecum communis sit, & in eum mortuum intuleris: agam tecum pro socio.

XL. IDEM lib. XVI. ad Sabinum.

HAeres socij quamuis socius nõ est: tamen ea, quæ per defunctũ incohata sunt, per hæredẽ explicari debent: in quibus dolus eius admitti potest.

XLI. VLPIANVS lib. XIX. ad edictum.

SI quis à socio pœnã stipulatus sit: pro socio non aget, si tantundem in pœna sit, quantum eius interfuit.

XLII. IDEM lib. XXX. ad Sabinum.

QVod si ex stipulatu eam consecutus sit: postea pro socio agendo, hoc minus accipiet, pœna ei in sortem imputata.

XLIII. IDEM lib. XIX. ad edictum.

SI actum sit cõmuni diuidundo, non tollitur pro socio actio: quoniam pro socio & nominum rationem habet, & adiudicationem non admittit. sed si postea pro socio agatur: hoc minus ex ea actione consequitur, quàm ex prima actione consecutus est.

XLIIII. IDEM lib. XXXI. ad edictum.

SI margarita tibi uendenda dedero, ut si ea decem uendidisses, redde res mihi decem: si pluris, quod excederet, tu haberes: mihi uidetur, si animo contrahendæ societatis id actum sit, pro socio esse actionem. si minus: præscriptis uerbis.

XLV. IDEM lib. XXX. ad Sabinum.

REi cõmunis nomine cum socio furti agi potest: si per fallaciam, doloúe malo amouit, uel rem communem cælandi animo contrectauit. sed & pro socio actione obstrictus est, nec altera actio alteram tollit. idemq; & in omnibus bonæ fidei iudicijs dicendum est.

XLVI. PAVLVS lib. VI. ad Sabinum.

IDem est & in colono, & in eo, qui negocia gerit, & qui mandatum nostrum exsequitur, & in tutore.

XLVII. VLPIANVS lib. XXX. ad Sabinum.

HH iij Sed

Universidad de Deusto Biblioteca

SEd si ex caussa furtiua condixero: cessabit pro socio actio, nisi si pluris mea intersit. Si damnũ in re communi socius dedit: Aquilia teneri eum, & Celsus, & Iulianus, & Pomponius scribunt.

XLVIII. PAVLVS *lib.* VI. *ad Sabinum.*

SEd nihilominus & pro socio tenetur,

XLIX. VLPIANVS *lib.* XXXI. *ad edictum.*

SI hoc facto societatem læsit: si (uerbi gratia) negociatorem seruum uulnerauit, uel occidit.

L. PAVLVS *lib.* VI. *ad Sabinum.*

SEd actione pro socio consequitur, ut altera actione contentus esse debeat: quia utraq; actio ad rei persecutionem respicit, non (ut furti) ad pœnam duntaxat.

LI. VLPIANVS *lib.* XXX. *ad Sabinum.*

MErito autem adiectum est, ita demum furti actionem esse, si per fallaciam, & dolo malo amouit. cum enim sine dolo malo fecit: furti non tenetur. & sanè plerunq; credendum est: qui partis dominus est, eum iure potius suo uti, quàm furti cõsilium inire. & ideo uidebimus, an Fauia teneatur. & ratio quidem facit, ne teneatur. uerum si plagium fecit, uel suppressit: Fauia tenebitur.

LII. IDEM *lib.* XXXI. *ad edictum.*

CVm duobus uicinis fundus uenalis esset: alter ex his petijt ab altero, ut eum fundum emeret: ita ut ea pars, quæ suo fundo iũcta esset, sibi cederetur. mox ipse eum fundum ignorante uicino emit. quæritur, an aliquã actionem cum eo uicinus habeat? Iulianus scripsit, implicitam esse facti quæstionem. Nam si hoc solum actum sit, ut fundũ Lucij Titij uicinus emeret, & mecum communicaret: aduersus me, qui emi, nullam actionem uicino competere. Si uero id actum sit, ut quasi commune negocium gereretur: societatis iudicio tenebor, ut tibi deducta parte, quam mandaueram, reliquas partes præstem. Venit autẽ in hoc iudicium pro socio bona fides. utrum ergo tantum dolũ, an etiam culpam præstare sociũ oportet, quæritur? & Celsus libro sexto digestorum scripsit: socios inter se dolum & culpam præstare oportere.

Si in coëunda societate (inquit) artem operamũe pollicitus est alter: ueluti cum pecus in commune pascendum, aut agrum pollicitori damus in commune quærendis fructibus: nimirum ibi etiam culpa præstanda est. precium enim operæ & artis est uelamentũ. Quod si rei cõmuni socius nocuit: magis admittit culpam quoq; uenire. Damna, quæ imprudentibus accidunt, hoc est damna fatalia, socij non cogunturpræstare. ideoq; si pecus æstimatum datum sit, & id latrocinio, aut incendio perierit: commune damnũ est, si nihil dolo aut culpa accide-

rit.

rit. Quod si â furibus subreptum sit: proprium eius detrimentum est: quia custodiã præstare debuit, qui æstimatum accepit. hæc uera sunt, & pro socio erit actio: si modo societatis contrahendæ caussa pascẽda data sunt, quãuis æstimata. Quidã sagariam cõmunionem inierunt. alter ex his ad merces comparandas profectus in latrones incidit. pecuniam perdidit. serui eius uulnerati sunt, resq; proprias perdidit. dicit Iulianus, damnum esse cõmune. ideoq; pro socio actione damni partem dimidiam agnoscere debere, tam pecuniæ, quàm rerum cæterarũ, quas secum nõ tulisset socius, nisi ad merces communi nomine comparandas proficisceret. sed etsi quid in medicos impensum est: pro parte socium agnoscere debere, rectissime Iulianus probat. proinde etsi naufragio quid perijt, cum non aliâs merces, quàm naui solerent aduehi: damnum ambo sentient. nam sicuti lucrum, ita damnum quoq; commune esse oportet, quod non culpa socij contingit. Duo erant argentarij socij. alter eorum aliquid separatim quæsierat, & lucri senserat. quærebatur, an cõmune esse lucrum oporteret? & imperator Seuerus Flauio Felici in hæc uerba rescripsit. etiam si maxime argentariæ societas inita est: quod quisq; tamen socius non ex argentariæ caussa quæsijt, id ad communionem non pertinere, explorati iuris est. Papinianus libro tertio responsorum ait. si fratres parentum indiuisas hæreditates ideo retinuerunt, ut emolumentum ac damnum in his commune sentirent: quod aliunde quæsierint, in commune nõ redigetur. Item ex facto consultum respondisse se ait libro quarto responsorum. inter Flauiũ Victorẽ & Hellicum Asianũ placuerat, ut locis emptis pecunia Victoris, monumenta fierent opera & peritia Asiani: quibus distractis, pecuniã Victor cum certa quantitate reciperet, superfluum Asianus acciperet, qui operam in societatẽ contulit. erit pro socio actio. Idem Papinianus libro eodem ait. si inter fratres uoluntarium consortium initum fuerit: & stipendia, cæteraq; salaria in commune redigi iudicio societatis: quãuis filius emancipatus hæc non cogatur conferre fratri (inquit) in potestate manenti: quia etsi in potestate maneret, præcipua ea haberet. Idem respõdit, societatem non posse ultra mortẽ porrigi. & ideo nec libertatem de supremis iudicijs constringere quis poterit, uel cognatum ulteriorẽ proximioribus præferre. Idem respõdit. socius, qui cessantis cessantiũmue portiones insulæ restituerit: quãuis aut sortem cum certis usuris intra quatuor menses, postquam opus refectũ erit, recipere potest, in exigẽdoq; priuilegio utet, aut deinceps ꝓpriã rem habebit: potest tamen & ꝓ socio agere ad hoc, ut cõsequatur, q̃d sua intererat. finge enim hoc malle eũ, suũ nõ cõsequi, q̃ dominiũ insulæ. Oratio em diui Marci idcirco quatuor mensib9 finit certas usu

ras

Universidad de Deusto Biblioteca

ras,quia post mēses q̃tuor dominiū dedit. Si quis societatē ad emendū coierit, deinde res alterius dolo uel culpa empta non sit: pro socio esse actionē constat. Planè si cōditio sit adiecta, SI INTRA ILLVM DIEM VENIERIT, & dies sine culpa socij præterierit: cessabit actio pro socio. Item si in communem riuum reficiendum impensa facta sit: pro socio esse actionem ad recuperandum sumptum Cassius scripsit. Item Mela scripsit. si uicini semipedes inter se contulerint, ut ibi craticium parietem inter se ædificarent ad onera utriusq; sustinenda: deinde ædificato pariete, alter in eum immitti non patiatur: pro socio agendum. itemq; & si aream in cōmune emerint, ne luminibus suis officeretur: & alteri tradita sit, nec præstet alteri, quod conuenit: pro socio actionem esse. Si plures sint inter eosdē societates coitæ: ad omnes societates sufficere hoc unum iudicium constat. Si quis ex socijs propter societatem profectus sit (ueluti ad merces emendas) eos dūtaxat sumptus societati imputabit, qui in eam rem impensi sunt. uiatica igitur & meritoriorum, & stabulorum, & iumentorum: & carrulorum uecturas, uel sui, uel sarcinarum suarum gratia, uel mercium recte imputabit. Socium uniuersa in societatem conferre debere, Neratius ait, si omnium bonorum socius sit. & ideo siue ob iniuriam sibi factam, uel ex lege Aquilia, siue ipsius, siue filij corpori nocitum sit: conferre debere respondit. Idem ait, socium omniū bonorum non cogi conferre, quæ ex prohibitis caussis adquisierit. per contrarium quoq; apud ueteres tractabatur: an socius omnium bonorum, si quid ob iniuriarū actionem damnatus præstiterit, ex cōmuni cōsequatur, ut præstet? & Atilicinus, Sabinus, Cassius responderunt. si iniuria iudicis damnatus sit: consecuturum. si ob maleficium suum: ipsum tantum damnum sentire debere. cui congruit, quod Seruium respondisse Ofilius refert. si socij bonorū omnium fuerint, deinde unus cum ad iudiciū non adesset, damnatus sit: non debere eum de communi id consequi. si uero præsens iniuriam iudicis passus sit: de communi sarciendum.

LIII. IDEM *lib.* XXX. *ad Sabinum.*

QVod autem ex furto, uel ex alio maleficio quæsitum est: in societatem non oportere conferri, palam est: quia delictorū turpis atq; fœda communio est. planè si in medium collata sint: cōe erit lucrum.

LIIII. PAVLVS *lib.* VI. *ad Sabinum.*

QVod enim ex maleficio contulit socius, non aliter recipere debet, quàm si damnatus sit.

LV. POMPONIVS *lib.* XIII. *ad Sabinum.*

SI igitur ex hoc conuentus fuerit, qui maleficium admisit: id, quod contulit, aut solum, aut cum pœna auferet: si mihi proponas, insciente

sciente socio, eum in societatis rationem hoc contulisse. Quod si sciente: etiam pœnam socium agnoscere oportet. æquum est enim, ut cuius participauerit lucrum, participet & damnum.

LVI. PAVLVS *lib.* VI. *ad Sabinum.*

NEc quidquam interest, utrum manente societate præstiterit ob furtum, an dissoluta ea. Idemq; est in omnibus turpibus actionibus: ueluti iniuriarum, ui bonorum raptorum, serui corrupti, & similibus: & in omnibus pœnis pecuniarijs, quæ ex publicis iudicijs accidūt.

LVII. VLPIANVS *lib.* XXX. *ad Sabinum.*

NEc prætermittendum esse, Pomponius ait: ita demum hoc esse uerum, si honestæ & licitæ rei societas coita sit. Cæterum si maleficij societas coita sit: constat nullam esse societatem. generaliter enim traditur, rerum inhonestarum nullam societatem esse.

LVIII. IDEM *lib.* XXXI. *ad edictum.*

SI id, quod quis in societatem contulit, extinctum sit: uidendum est, an pro socio agere possit. tractatum id ita est apud Celsum libro septimo digestorum, ad epistolam Cornelij Felicis. cum tres equos haberes, & ego unum: societatem coimus, ut accepto equo meo quadrigam uenderes, & ex precio quartam mihi redderes. si igitur ante uenditionem equus meus mortuus sit: nō putare se Celsus ait, societatem manere, nec ex precio equorum tuorum partem deberi. nec enim habendæ quadrigæ, sed uendendæ coitam esse societatem. Cæterum si id acti dicatur, ut quadriga fieret, eaq; cōmunicaretur, tuq; in ea tres partes haberes, ego quartam: non dubie adhuc socij sumus. Item Celsus tractat: si pecuniam contulissemus ad mercem emendam, & mea pecunia perisset: cui perierit ea? & ait. si post collationem euenit, ut pecunia perierit (quod non fieret, nisi societas coita esset) utriq; perire: utputa si pecunia, cum peregre portaretur ad mercem emendam, perijt. si uero ante collationem, postea, quàm eam destinasses, tunc perierit: nihil eo nomine consequeris (inquit) quia non societati perijt. Si filiusfamilias societatem coierit, deinde emancipatus à patre fuerit: apud Iulianum quæritur, an eadem societas duret, an uero alia sit, si forte post emancipationem in societate duratum sit? Iulianus libro decimoquarto digestorum scripsit, eandem societatem durare. initium enim in his contractibus inspiciendum. duabus autem actionibus agendum esse. una aduersus patrem, altera aduersus filium. cum patre de eo, cuius dies ante emancipationem cessit. nam eius temporis, quo post emancipationem societas durauit, nihil præstare patrem oportere. cum filio autem de utroq; tempore, id est, de tota societate. Nam etsi quid (inquit) socius filij post emancipationem filij dolo fecerit: eius, non patri, sed filio

lio actio danda est. Si seruus meus societatem cum Titio coierit, & alienatus in eadem permanserit: potest dici alienatione serui, & priorem societatem finitam, & ex integro alteram incohatam. atq; ideo & mihi & emptori actionē pro socio competere. item tam aduersus me ex his caussis, quæ ante alienationem inciderunt, dandam actionem, quàm ex reliquis aduersus emprorem solum.

LIX. POMPONIVS *lib.* XII. *ad Sabinum.*

ADeo morte socij soluitur societas, ut nec ab initio pacisci possimus, ut hæres succedat societati. Hæc in priuatis societatibus: at in societate uectigalium nihilominus manet societas, etiam post mortem alicuius. sed ita demum, si pars defuncti ad personam hæredis eius adscripta sit, ut hæredi quoq; conferri oporteat. quod ipsum ex caussa æstimandum est. Quid enim si is mortuus sit, propter cuius operam maxime societas coita sit: aut sine quo societas administrari nō possit? Quod in alea uel adulterio perdiderit socius, ex medio non est latus. Si quid uero dolo nostro socius damni cepit: à nobis repetet.

LX. IDEM *lib.* XIII. *ad Sabinum.*

SOcium, qui in eo, quod ex societate lucri faceret, reddendo moram adhibuit, cum ea pecunia ipse usus sit: usuras quoq; præstare debere, Labeo ait. sed non quasi usuras, sed quod socij intersit, moram eum non adhibuisse. sed si aut usus ea pecunia non sit, aut moram non fecerit: contra esse. item post mortem socij nullam talem æstimationē ex facto hæredis faciendam: quia morte socij dirimitur societas. Socius, cum resisteret cōmunibus uenalibus ad fugam erumpentibus, uulneratus est. impensam, quam in curando se fecerit, non consecuturum pro socio actione, Labeo ait: quia id non in societatem (quamuis propter societatem) impensum sit: sicuti nec si propter societatem eū hæredem quis instituere desijsset, aut legatum prætermisisset, aut patrimonium suum negligentius administrasset. nam nec compendium, quod propter societatem ei contigisset, ueniret in medium: ueluti si propter societatem hæres fuisset institutus, aut quid ei donatum esset.

LXI. VLPIANVS *lib.* XXXI. *ad edictum.*

SEcundum Iulianum tamen, & quod medicis pro se datum est, recipere potest. quod & uerum est.

LXII. POMPONIVS *lib.* XIII. *ad Sabinum.*

SI Titius, cum quo mihi societas erat, decesserit: ego q; cum putarem Titij hæreditatem ad Seium pertinere, cōmuniter cum eo res uendiderim: & partem pecuniæ ex uenditione redactæ ego, partem Seius abstulerit: te, qui re uera Titio hæres es, partem à me redactæ pecuniæ societatis iudicio non consecuturū, Neratio & Aristoni placebat: quia meæ

meæ duntaxat partis precia percepissem. neq; interesse, utrum per se partes meas uendidissem, an communiter cum eo, qui reliquas partes ad se pertinere diceret. alioquin euenturum, ut etiam si duo socij rem uendiderint, unusquisq; eius, quod ad se peruenerit, partem alteri societatis iudicio præstari debeat. Sed nec te ex parte, quam hæreditatis petitione forte à Seio consecuturus sis, quidquam mihi præstare debere: quia quod ad Seium peruenerit, tuarum partium sit: nec ad me habentem meum, quidquam ex eo redire debeat.

LXIII. VLPIANVS *lib.* XXXI. *ad edictum.*

VErum est, quod Sabino uidetur: etiā si non uniuersorum bonorum socij sint, sed unius rei: attamen in id, quod facere possunt, quodúe dolo malo fecerunt, quo minus possint, condemnari oportere. Hoc enim summam rationem habet: cum societas ius quodammodo fraternitatis in sese habeat. Videndum est, an & fideiussori socij præstari id debeat: an uero personale beneficiū sit. quod magis uerum est. Sed si hic fideiussor, quasi defensor socij iudicium susceperit: proderit sibi. nanq; Iulianus libro septimo digestorum scribit, defensoreni socij in id, quod socius facere potest, condemnari oportere. idemq; & in patroni defensore accipi debere ait. & utiq; idem erit in uniuersis, qui in id, quod facere possunt, conueniuntur. Patri autem uel domino socij, si iussu eorū societas contracta sit, non esse hanc exceptionem dandam: quia nec hæredi socij, cæterisq; successoribus hoc præstabitur: quia nec cæterorum hæredibus successoribusúe, quos in id, quod facere possunt, conuenimus, idem præstatur. Id quod facere potest socius, quemadmodum æstimandum sit? & placuit, non debere deduci æs alienum, quod debetur à socio. Ita & Marcellus libro septimo digestorum scribit. nisi forte (inquit) ex ipsa societate debeatur. Item uidendum, an caurio ueniat in hoc iudiciū eius, quod facere socius nō possit; an scilicet nuda promissio? quod magis dicendum arbitror. Si cum tres socij essent, egerit cū uno ex socijs socius, & partem suā integram sit consecutus: deinde alius socius cum eodem agat, & partem consequi integram non poterit, quia facere solidum non potest: an hic, qui minus consecutus est, cum eo agere possit, qui solidū accepit, ad cōmunicandas partes & inter eos exæquandas, quasi iniquū sit ex eadem societate alium plus, alium minus consequi? sed magis est, ut pro socio actione consequi possit, ut utriusq; portio exæquatur. quæ sententia habet æquitatem. Tempus autem spectamus, quantum socius facere possit, rei iudicandæ. hoc quoq; facere posse quisq; uidetur, quod dolo fecit, quo minus possit. nec enim æquum est, dolum suum quenquam releuare. quod & in cæteris, qui in id, quod facere possunt, conueniun-

Universidad de Deusto Biblioteca

tur, accipiendũ est. Si tamen non dolo, sed culpa sua ut facere posset desijt: dicendum est, condemnari eum non debere. In hæredem quoq; socij pro socio actio competit: quamuis hæres socius non sit. licet enim socius nõ sit: attamen emoluméti successor est. & circa societates uectigaliũ, cæterorũq; idem obseruamus, ut licet hæres socius non sit, nisi fuerit adscriptus: uerũtamen etiam omne emolumentum societatis ad eum pertineat, simili modo & damnũ agnoscat: siue quod uiuo adhuc socio uectigalis contigit, siue postea. Quod non similiter in uoluntaria societate obseruatur. Si seruo communi legatum sine libertate unus ex dominis reliquit: hoc ad solum socium pertinet. an tamen pro socio iudicio communicari debeat cum hærede socij, quæritur? & ait Iulianus Sextum* Pædium referre Sabinum respondentem non communicari: & posse hanc sententiam defendi, Iulianus ait. non enim propter communionem hoc adquisitum esse, sed ob suam partem: nec oportere id communicari, quod quisq; nõ propter societatem, sed propter suam partẽ adquisierit. Societas soluitur ex personis, ex rebus, ex uoluntate, ex actione. Ideoq; siue homines, siue res, siue uoluntas, siue actio interierit: distrahi uidetur societas. intereunt aũt homines quidẽ maxima, aut media capitis deminutione, aut morte. res uero cum aut nullæ relinquuntur, aut conditionem mutauerũt: neq; eius rei, quæ iam nulla sit, quisquam socius est: neq; eius, quæ consecrata, publicataue sit. Voluntate distrahitur societas renunciatione.

aliâs* Põ poniũ.

LXIIII. CALLISTRATVS *lib. I. quæstionum.*

ITa quoq; cum separatim socij agere cœperint, & unusquisq; eorum sibi negocietur: sine dubio ius societatis soluitur.

LXV. PAVLVS *lib. XXXII. ad edictum.*

ACtione distrahitur: cum aut stipulatione, aut iudicio mutata sit caussa societatis. Proculus enim ait. hoc ipso, quod iudicium ita dictatum est, ut societas distrahatur: renunciatam societatem: siue totorum bonorum, siue unius rei societas coita sit. Item bonis à creditoribus uenditis unius socij, distrahi societatem, Labeo ait. Si in rem certam emendam conducendamue coita sit societas: tunc etiam post alicuius mortem, quidquid lucri detrimentiue factum sit, commune esse, Labeo ait. Diximus dissensu solui societatem. hoc ita est, si omnes dissentiant. quid ergo, si unus renunciet? Cassius scribit. eum, qui renunciauerit societati, à se quidem liberare socios suos: se autem ab illis non liberare. quod utiq; obseruandum est, si dolo malo renunciatio facta est. ueluti si cum omniũ bonorum societatem inissemus. deinde cũ obuenisset uni hæreditas, ppter hoc renũciauit. ideoq; si q̃d damnum attulit hæreditas: hoc ad eum, qui renunciauit, pertinebit. Commodum

dum autem communicare cogetur actione pro socio. Quod si quid post renunciationem adquisierit, non erit communicandum: quia nec dolus admissus in eo est. Item si societatem ineamus ad aliquã rem emendam: deinde cum solus uolueris eam emere, ideo renunciaueris societati, ut solus emeres: teneberis, quanti mea interest. Sed si ideo renunciaueris, quia emptio tibi displicebat: non teneberis, quamuis ego emero: quia hic nulla fraus est. eaq; & Iuliano placent. Labeo autem posteriorum libris scripsit. si renunciauerit societati unus ex socijs eo tempore, quo interfuit socij, non dirimi societatem: committere eum in pro socio actionem. Nam si emimus mancipia inita societate, deinde renuncies mihi eo tempore, quo uendere mancipia nõ expedit: hoc casu, quia deteriorem caussam meam facis, teneri te pro socio iudicio. Proculus hoc ita uerũ esse: si societatis intersit, non dirimi societatem. Semper enim nõ id, quod priuatim interest unius ex socijs, seruari solet: sed quod societati expedit. hæc ita accipienda sunt, si nihil de hoc in coëunda societate conuenit. Item qui societatem in tempus coijt: ante tempus eam renunciando, sociũ à se, non se à socio liberat. Itaq; si quid compendij postea factum erit: eius partem non feret. At si dispendium: æque præstabit portionem, nisi renunciatio ex necessitate quadam facta sit. Quod si tempus finitum est: liberum est recedere, quia sine dolo id fiat. Renunciare societati etiã per alios possumus. & ideo dictum est, per procuratorẽ quoq; posse renũciari societati. Sed utrum de eo dictum sit, cui omnium bonorum administratio concessa est: an de eo, cui hoc ipsum mãdatum est nominatim, uideamus: an uero per utrunq; recte renuncietur. quod est uerius: nisi prohibuerit eum dominus specialiter renunciare. Item scriptũ est, posse procuratori quoq; meo socium meũ renunciare. quod Seruius apud Alfenum ita notat. esse in potestate domini, cum procuratori eius renunciatum est, an uelit ratam habere renũciationem. Igitur is, cui procuratori renunciatũ est, liberatus esse uidebitur. an aũt ipse quoq; qui renunciauit, pcuratori, liberetur: in potestate eius erit, quemadmodum diximus in eo, qui socio renunciat. Morte unius societas dissoluit̃, & si consensu omnium coita sit, plures uero supersint: nisi in coëunda societate aliter conuenerint. nec hæres socij succedit. sed quod ex re cõmuni postea quæsitum est, item ut dolus & culpa: in eo, quod ex ante gesto pendet, tam ab hærede, q̃ hæredi præstandum est. Item si alicuius rei societas contracta sit, & finis negocio impositus: finitur societas. Quod si integris oĩbus manentibus alter decesserit, deinde tunc sequatur res, de qua societatẽ coierunt: tunc eadẽ distinctione utemur, qua in mandato: ut si quidẽ ignorata fuerit mors alterius, ualeat societas. si nota: non ualeat.

Universidad de Deusto Biblioteca

Societas quemadmodum ad hæredes socij non transit, ita nec ad adrogatorem: ne alioquin inuitus quis socius efficiatur, cui non uelit. ipse autem adrogatus socius permanet. nam etsi filiusfamilias emancipatus fuerit, permanebit socius. Publicatione quoq; distrahi societatem quod diximus: uidetur spectare ad uniuersorum bonorũ publicationem, si socij bona omnia publicentur. nam cum in eius locum alius succedat, pro mortuo habetur. Si post distractam societatem aliquid in rem communẽ impenderit socius: actione pro socio id non cõsequitur: quia non est uerum pro socio communiterúe id gestum esse: sed communi diuidundo iudicio huius quoq; rei ratio habebitur. nam & si distracta est societas: nihilominus diuisio rerum superest. Si cõmunis pecunia penes aliquem sociorum sit, & alicui sociorum quid absit: cum eo solo agendum, penes quem ea pecunia sit: qua deducta, de reliquo, quod cuiq; debeatur, omnes agere possunt. Nonnunquã necessarium est, & manente societate agi pro socio: ueluti cũ societas uectigalium caussa coita est, propterq; uarios cõtractus neutri expedit recedere à societate: nec refertur in medium, quod uectigalium ad alterũ peruenerit. Si unus ex socijs maritus sit, & distrahatur societas manente matrimonio: dotem præcipere maritus debet: quia apud eum esse debet, qui onera sustinet. quod si iã dissoluto matrimonio societas distrahatur: eadem die recipienda est dos, qua & solui debet.

LXVI. CAIVS *lib.X. ad edictum prouinciale.*

QVod si eo tempore, quo dissoluitur societas, in ea caussa dos sit, ut certum sit eam, uel partem eius reddi non oportere: diuidere eam inter socios iudex debet.

LXVII. PAVLVS *lib.XXXII. ad edictum.*

SI unus ex socijs rem communem uendiderit consensu sociorum: precium diuidi debet ita ut ei caueatur, indemnem eum futurum. Quod si iam damnum passus est: hoc ei præstabitur. Sed si precium cõmunicatum sit sine cautione, & aliquid præstiterit is, qui uendidit: an si non omnes socij soluendo sint, quod à quibusdam seruari non potest, à cæteris debeat ferre? sed Proculus putat hoc ad cæterorum onus pertinere, quod ab aliquibus seruari nõ potest: rationeq; id defendi posse: quoniam cum societas cõtrahitur, tam lucrio quàm damni communio ineatur. Si unus ex socijs, qui non totorum bonorum socij erũt, communem pecuniam fœnerauerit, usurasq; perceperit: ita demum usuras partiri debet, si societatis nomine fœnerauerit. Nam si suo nomine: quoniam sortis periculum ad eum pertinuerit, usuras ipsum retinere oportet. Si quid unus ex socijs necessariò de suo impenderit in commune negocium: iudicio societatis seruabit & usuras, si forte mutuatus

mutatus sub usuris dedit. Sed & si suam pecuniam dedit: non sine caussa dicetur, quod usuras quoq; percipere debeat, quas posset habere, si alij mutuum dedisset. Sed nec aliàs socius in id, quod facere potest, cõdemnatur, quàm si confitetur se socium fuisse.

LXVIII. CAIVS *lib.X. ad edictum prouinciale.*

NEmo ex socijs plus parte sua potest alienare, & si totorum bonorum socij sint. Illud quæritur. utrũ is demum facere uideatur, quo minus facere possit, qui erogat bona sua in fraudem futuræ actionis: an & qui occasione adquirendi non utitur? sed uerius est, de eo sentire proconsulem, qui erogat bona sua. idq; ex interdictis colligere possumus: in quibus ita est, QVOD DOLO FECISTI, VT DESINERES POSSIDERE.

LXIX. VLPIANVS *lib.XV. ad edictum.*

CVm societas ad emendũ coiretur, & conueniret, ut unus reliquis nundinarias epulas præstaret, eosq; *ad negocium dimitteret: si eas eis nõ soluerit: & pro socio, & ex uendito cũ eo agendum est.

*aliàs. à negocio

LXX. PAVLVS *lib.XX. ad edictum.*

NVlla societatis in æternum coitio est.

LXXI. IDEM *lib.II. ὑπομνημάτων Alfeni digestorũ.*

DVo societatem coierunt, ut grammaticam docerent: & quod ex eo artificio quæstus fecissent, cõmune eorum esset. de ea re, quæ uoluerunt fieri, in pacto conuento societatis perscripserunt. deinde inter se his uerbis stipulati sunt. HAEC QVAE SVPRA SCRIPTA SVNT, EA ITA DARI FIERI, NEQVE ADVERSVS EA FIERI? SI EA ITA DATA FACTA NON ERVNT, TVNC DECEM DARI? quæsitum, an si quid contra factum esset, societatis actione agi posset? respondit. siquidem pacto conuento inter eos societate facto, ita stipulati essent, HAEC ITA DARI FIERI SPONDES? futurum fuisse, ut si nouationis caussa id fecissent, pro socio agi non posset, sed tota res in stipulationem translata uideretur. sed quoniam non ita essent stipulati, EA ITA DARI FIERI SPONDES? sed SI EA ITA DATA FACTA NON ESSENT, DECEM DARI? non uideri sibi rem in stipulationem peruenisse, sed duntaxat pœnam. non enim utriusq; rei promissorem obligari, ut ea daret faceret: & si non fecisset, pœnam sufferret. & ideo societatis iudicio agi posse. Duo colliberti societatem coierunt lucri, quæstus, compẽdij. postea unus ex his à patrono hæres institutus est. alteri legatum datum est. neutrum horũ in mediũ referre debere respondit.

LXXII. CAIVS *lib.II. rerũ quotidianarũ, siue aureorũ.*

SOcius socio etiam nomine culpæ tenetur, id est, desidiæ atq; negligentiæ. culpa autem non ad exactissimam diligẽtiam dirigenda est. sufficit

Universidad de Deusto Biblioteca

ſufficit enim talem diligentiam communibus rebus adhibere, qualem ſuis rebus adhibere ſolet: quia qui parum diligentem ſibi ſocium adquirit, de ſe queri debet.

LXXIII. VLPIANVS *lib. I. reſponſorũ Maximino reſpondit.*

SI ſocietatem uniuerſarum fortunarum coierint, id eſt, earum quoq; rerum, quæ poſtea cuiq; adquirentur: hæreditatem cuiuis eorum delatam in commune redigendam. Item Maximino reſpondit. ſi ſocietatem uniuerſarum fortunarum ita coierunt, ut quidquid erogetur, uel quæratur, communis lucri atq; impendij eſſet: ea quoq;, quæ in honorem alterius liberorum erogata ſunt, utriſq; imputanda.

LXXIIII. PAVLVS *lib. XXI. ad edictum.*

SI quis ſocietatem contraxerit: quod emit, ipſius fit, non commune: ſed ſocietatis iudicio cogitur rem communicare.

LXXV. CELSVS *lib. X. digeſtorum.*

SI coita ſit ſocietas ex his partibus, quas Titius arbitratus fuerit, & Titius ante, quàm arbitraretur, deceſſerit: nihil agitur. nam idipſum actum eſt, ne aliter ſocietas ſit, quàm ut Titius arbitratus ſit.

LXXVI. PROCVLVS *lib. V. ἐπιſολῶν.*

SOcietatem mecum coiſti ea conditione, ut Nerua amicus communis partes ſocietatis conſtitueret. Nerua conſtituit, ut tu ex triente ſocius eſſes, ego ex beſſe. quæris: utrum ratum id iure ſocietatis ſit, an nihilominus ex æquis partibꝰ ſocij ſimus? exiſtimo aũt melius te quæſiturum fuiſſe: utrum ex his partibus ſocij eſſemus, quas is cõſtituiſſet: an ex his, quas uirum bonum conſtituere oportuiſſet? Arbitriorum enim genera ſunt duo. unum huiuſmodi, ut ſiue æquum ſit, ſiue iniquum, parere debeamus. quod obſeruatur, cum ex cõpromiſſo ad arbitrum itum eſt. alterum eiuſmodi, ut ad boni uiri arbitratum redigi debeat: etiã ſi nominatim perſona ſit compræhenſa, cuius arbitratu fiat.

LXXVII. PAVLVS *lib. IIII. quæſtionum.*

VEluti cũ lege locationis cõpræhenſum eſt, ut opus arbitrio locatoris fiat.

LXXVIII. PROCVLVS *lib. V. ἐπιſολῶν.*

IN propoſita autem quæſtione arbitrium boni uiri exiſtimo ſequendum eſſe; eo magis, quod iudicium pro ſocio bonæ fidei eſt.

LXXIX. PAVLVS *lib. IIII. quæſtionum.*

VNde ſi Neruæ arbitrium ita prauum eſt, ut manifeſta iniquitas eius appareat: corrigi poteſt per iudicium bonæ fidei.

LXXX. PROCVLVS *lib. V. ἐπιſολῶν.*

QVid enim, ſi Nerua conſtituiſſet, ut alter ex milleſima parte, alter ex *duabus milleſimis ſocius eſſet? Illud poteſt conueniens eſſe boni uiri arbitrio, ut non utiq; ex æquis partibus ſocij ſimus: ueluti

*als duobus.

ueluti ſi alter plus operæ, induſtriæ, gratiæ, pecuniæ in ſocietatẽ collaturus erat.

LXXXI. PAPINIANVS *lib. VII. quæſtionum.*

SOcius pro filia dotem promiſit: & prius, quàm ſolueret, hærede eius relicta deceſſit: quæ poſtea, quàm cũ marito de exigenda dote egit: acceptò liberata eſt. quæſitum eſt, an ſi pro ſocio ageret, dotis quantitatem percipere deberet? ſi forte conueniſſet inter ſocios, ut de communi dos conſtitueretur: dixi, pactum non eſſe iniquũ: utiq; ſi non de alterius tantũ filia conuenit. nam ſi cõmune hoc pactũ fuit: non intereſſe, quod alter ſolus filiã habuit; alter non habuit. cæterũ ſi numeratã dotẽ pater defuncta in matrimonio filia recuperaſſet: reddi pecunia ſocietati debuiſſet, pactum ex æquitate ſic nobis interpretantibus. quod ſi ſalua ſocietate, diuortio matrimonium ſolutum foret: cum ſua cauſſa dotem recuperari, ſcilicet ut ea uel alij marito dari poſſit. nec ſi prior maritus facere non poſſet: denuo de ſocietate conſtituendam dotem, niſi nominatim ita conueniſſet. Verum in propoſito largius intereſſe uidebatur: an dos numerata eſſet, an uero expromiſſa. nam ſi filia datam dotem poſtea, quàm patri hæres exſtitit, iure ſuo recepiſſet: non eſſe referendam pecuniam ſocietati, quam mulier habitura fuit, & ſi alius hæres exſtitiſſet. Quod ſi acceptò à marito liberata eſſet: nequaquam imputari poſſe ſocietati, non ſolutam pecuniam.

LXXXII. IDEM *lib. III. reſponſorum.*

IVre ſocietatis per ſocium ære alieno ſocius non obligatur: niſi in communem arcam pecuniæ uerſæ ſint.

LXXXIII. PAVLVS *lib. I. manualium.*

ILlud quærendum eſt. arbor, quæ in confinio nata eſt: item lapis, qui per utrunq; fundum extenditur: an cum ſucciſa arbor eſt, uel lapis exemptus, ſicut fundus, pro ea quoq; parte ſingulorum eſſe debeat, pro qua parte in fundo fuerit: an qua ratione duabus maſſis duorum dominorum conflatis, tota maſſa communis eſt: ita arbor hoc ipſo, quod ſeparatur à ſolo, propriamq; ſubſtantiam in unum corpus redactam accipit, multo magis pro indiuiſo communis fiat, quàm maſſa? Sed naturaliter conuenit rationi, & poſtea tantam partem utrunq; habere, tam in lapide, quàm in arbore, quantam & in terra habebat.

LXXXIIII. LABEO *lib. VI. poſteriorũ à Iaboleno epitomatorũ.*

QVoties iuſſu alicuius, uel cum filio eius, uel cum extraneo ſocietas coitur: directò cum illo agi poſſe, cuius perſona in contrahenda ſocietate ſpectata eſt.

Universidad de Deusto Biblioteca

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM LIBER DECIMUSOCTAVUS.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE, ET DE pactis inter emptorem & uenditorem compositis, & quæ res uenire non possint. Tit. I.

PAVLVS *lib.* XXX. *ad edictum.*

QRigo emendi uendendiq; à permutationibus cœpit. olim enim nõ ita erat numus: neq; aliud merx, aliud preciũ uocabatur: sed unusquisq; secundum necessitatem temporum ac rerum, utilibus inutilia permutabant: quando plerunq; euenit, ut quod alteri supereſt, alteri deſit. Sed quia nõ ſemper, nec facile concurrebat, ut cum tu haberes, quod ego deſiderarem: inuicem ego haberem, quod tu accipere uelles: electa materia eſt, cuius publica ac perpetua æſtimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis ſubueniret. ea materia forma publica percuſſa, uſum dominiumq; non tam ex ſubſtantia præbet, quàm ex quantitate: nec ultra merx utrunq; eſt, ſed alterũ precium uocatur. Sed an ſine numis uenditio dici hodie quoq; poſſit, dubitatur. ueluti ſi ego togam dedi, ut tunicam acciperem. Sabinus & Caſſius eſſe emptionem & uenditionem putant: Nerua & Proculus permutationẽ, non emptionem hoc eſſe. Sabinus Homero teſte utitur, qui exercitũ Græcorum ære, ferro, hominibusq; uinum emere refert, illis uerſibus Græcis.

Ἔνθεν ἄρ οἰνίζοντο κατακομόωντες ἀχαιοὶ
Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' ἄιθωνι σιδήρῳ,
Ἄλλοι δὲ ῥίνοις, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν,
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσιν.

Sed hi uerſus pmutationẽ ſignificare uident, nõ emptionẽ, ſicut & illi:

Ἔνθ' αὖτε γλαύκῳ κεφαλὴν φρένας ἐξέλετο Ζεύς.
ὃς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβε
χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

Magis aũt pro hac ſententia illud diceret, quod aliàs idem poëta dicit:

τὴν ποτὲ Λαέρτης πρίατο κτεάτεσσιν ἑοῖσι,
πρωθήβην ἔτ' ἐοῦσαν, ἑκατόμβοια δ' ἔδωκεν.

Sed uerior eſt Neruæ & Proculi ſententia. nam ut aliud eſt uendere, aliud emere, alius emptor, alius uenditor: ſic aliud eſt precium, aliud merx

merx. quod in permutatione diſcerni nõ poteſt: neq; uter emptor, nec uter uenditor ſit. Eſt autem emptio iurisgentium. & ideo conſenſu peragitur: & inter abſentes contrahi poteſt, & per nunciũ, & per literas.

II. VLPIANVS *lib.* L. *ad Sabinum.*

INter patrem & filium contrahi emptio non poreſt: ſed de rebus caſtrenſibus poteſt. Sine precio uenditio nulla eſt. non autem precij numeratio, ſed conuẽtio perficit ſine ſcriptis habitam emptionem.

III. IDEM *lib.* XXVIII. *ad Sabinum.*

SI res ita diſtracta ſit, ut ſi diſplicuiſſet, inempta eſſet: conſtat nõ eſſe ſub conditione diſtractam, ſed reſolui emptionem ſub conditione.

IIII. POMPONIVS *lib.* VIII. *ad Sabinum.*

ET liberi hominis, & loci ſacri, & religioſi, qui haberi non poteſt: emptio intelligitur, ſi ab ignorante emitur.

V. PAVLVS *lib.* V. *ad Sabinum.*

QVia difficile dignoſci poteſt liber homo à ſeruo.

VI. POMPONIVS *lib.* VIII. *ad Sabinum.*

SEd Celſus filius ait, hominem liberum ſcientem te emere nõ poſſe: nec cuiuſquam rei, cuius ſcias alienationẽ prohibitam eſſe: ut ſacra, aut religioſa loca, aut quorum commercium non ſit: ut publica, quæ non in pecunia populi, ſed in publico uſu habentur, ut eſt campus Martius. Si fundus annua, bima, trima die ea lege ueniſſet, ut ſi in diem ſtatutum pecunia ſoluta non eſſet, fundus inemptus foret: & ut ſi interim emptor fundum coluerit, fructusq; ex eo perceperit, eos inempto fundo facto reſtitueret: & quanti minoris poſtea alij ueniſſet, ut id emptor uenditori præſtaret: ad diem pecunia non ſoluta, placet uenditori ex uendito eo nomine actionem eſſe. nec cõturbari debemus eo, quod inempto fundo facto, dicatur actionem ex uendito futuram eſſe. In emptis enim & uẽditis potius id, quod actum, quàm quod dictum fuit, ſequendum eſt. & cum in lege id dictum ſit: apparet hoc dũtaxat actum eſſe, ne uenditor emptori, pecunia ad diem non ſoluta, obligatus eſſet: non ut omnis obligatio empti & uenditi utrinq; ſolueretur. Conditio, quæ initio contractus dicta eſt, poſtea alia pactione immutari poteſt: ſicut etiã abiri à tota emptione poteſt, ſi nondũ impleta ſunt, quæ utrinq; præſtari debuerunt.

VII. VLPIANVS *lib.* XXVIII. *ad Sabinum.*

HAec uenditio ſerui, SI RATIONES DOMINI PVTARIT ARBITRIO: cõditionalis eſt. conditionales aũt uẽditiones tunc perficiuntur, cum impleta fuerit conditio. Sed utrum hæc eſt uenditionis conditio, ſi ipſe dominus putaſſet ſuo arbitrio: an uero, ſi arbitrio uiri boni? nam ſi arbitrium domini accipiamus, nulla eſt uẽditio: quemadmo-

admodum si quis ita uendiderit, SI VOLVERIT: uel stipulanti sic respondeat, SI VOLVERO, DECEM DABO. neq; enim debet in arbitrium rei conferri, an sit obstrictus. placuit itaq; ueteribus, magis in uiri boni arbitrium id collatum uideri, cũ in domini. si igitur rationes potuit accipere, nec accepit: uel accepit, fingit aũt se non accepisse: impleta conditio emptionis est, & ex empto uenditor conueniri potest.

Huiusmodi emptio, QVANTI TV EVM EMISTI: uel QVANTVM PRECII IN ARCA HABEO: ualet. nec enim incertũ est preciũ in tam euidenti uenditione. magis enim ignoratur, quanti emptus sit, cũ in rei ueritate incertum est. Si quis ita emerit, ESTO MIHI FVNDVS EMPTVS CENTVM, ET QVANTO PLVRIS EVM VENDIDERO: ualet uenditio, & statim impletur. habet enim certum precium centum: augebitur autem preciũ, si pluris emptor fundũ uendiderit.

VIII. POMPONIVS *lib.* VIII. *ad Sabinum.*

NEc emptio, nec uenditio sine re, quæ ueneat, potest intelligi: & tamen fructus, & partus futuri recte emuntur: ut cum editus est partus, iam tunc uenditio facta intelligatur. sed si id egerit uenditor, ne nascatur, aut ne fiat: ex empto agi potest. Aliquando tamen & sine re uenditio intelligitur: ueluti cum quasi alea emitur. quod fit, cum *captus piscium, uel auium, uel missilium emitur. emptio enim contrahitur, etiam si nihil inciderit: quia spei emptio est. Et quod missilium nomine eo casu captum est, si euictum fuerit: nulla eo nomine ex empto obligatio contrahitur: quia id actum intelligitur.

*aliàs, captum.

IX. VLPIANVS *lib.* XXVIII. *ad edictum.*

IN uenditionibus & emptionibus consensum debere intercedere, palam est. Cæterũ siue in ipsa emptione dissentiant, siue in precio, siue in aliquo alio: emptio imperfecta est. Si igitur ego me fundũ emere putarem Cornelianum, tu mihi te uendere Sempronianum putasti: quia in eo corpore dissensimus, emptio nulla est. idem est, si ego me Stichũ, tu Pamphilum absentem uendere putasti. nam cum in corpore dissentiamus, apparet nullam esse emptionem. Planè si in nomine dissentiamus, uerum de corpore constet: nulla dubitatio est, quin ualeat emptio & uenditio. nihil enim facit error nominis, cum de corpore constat. Inde quæritur. si in ipso corpore non erretur, sed in substantia error sit: utputa si acetũ pro uino ueneat, aut æs pro auro, uel plumbum pro argento, uel quid aliud argento simile: an emptio & uenditio sit? Marcellus scripsit libro septimo digestorum, emptionem esse & uenditionem: quia in corpus consensum est, etsi in materia sit erratum. ego in uino quidem consentio: quia eadem prope δυσία est, si modo uinum acuit. Cæterum si uinum non acuit, sed ab initio acetũ fuit, ut embamma, aliud pro alio uenisse uidetur. in cæteris autem nullam esse uenditionem puto, quoties in materia erratur.

X PAVLVS *lib.* V. *ad Sabinum.*

ALiter atq; si aurum quidem fuerit, deterius autem, quàm emptor existimaret. tunc enim emptio ualet.

XI. VLPIANVS *lib.* XXVIII. *ad Sabinum.*

ALioquin quid dicemus, si cæcus emptor fuit, uel si in materia erretur à minus perito discernendarũ materiarum? in corpus eos consensisse dicemus? & quemadmodũ cõsensit, qui nõ uidit? Quod si ego me uirginem emere putarem, cum esset iam mulier: emptio ualebit. in sexu enim non est erratum. cæterũ si cum ego mulierẽ uenderem, tu puerum emere existimasti: quia in sexu error est, nulla emptio, nulla uenditio est.

XII. POMPONIVS *lib.* XXV. *ad Q. Mutium.*

IN huiusmodi autem quæstionibus personæ ementium & uendentium spectari debent: non eorum, quibus adquiritur ex eo contractu actio. nam si seruus meus, uel filius, qui in mea potestate est, me præsente suo nomine emat: non est quærendũ, quid ego existimẽ: sed quid ille, qui cõtrahit.

XIII. IDEM *lib.* VIII. *ad Sabinum.*

SEd si seruo meo, uel ei, cui mandauero, uendas sciens fugitiuum, illo ignorante, me sciente: non teneri te ex empto, uerum est.

XIIII. VLPIANVS *lib.* XXVIII. *ad Sabinum.*

QVid tamen dicemus, si in materia & qualitate ambo errarint? ut puta si & ego me uendere aurũ putarim, & tu emere, cũ æs esset? utputa cohæredes uiriolam, quæ aurea dicebatur, precio exquisito uni hæredi uendidissent, eaq; inuenta esset magna ex parte ænea? uenditionem esse constat ideo, quia auri aliquid habuit. nam si inauratum aliquid sit: licet ego aureũ putem, ualet uẽditio. si aũt æs pro auro ueneat: nõ ualet.

XV. PAVLVS *lib.* V. *ad Sabinum.*

SEd etsi consensum fuerit in corpus, id tamen in rerum natura ante uenditionem esse desierit: nulla emptio est. Ignorantia emptori prodest, quæ non in supinum hominem cadit. Si rem meam mihi ignoranti uendideris, & iussu meo alij tradideris: non putat Pomponius dominium in eum transire, quoniam non mihi ꝓpositum fuit: sed quasi tuum dominium in eum transire. & ideo etiam si donaturus mihi rem meam, iussu meo alij tradas: idem dicendum erit.

XVI. POMPONIVS *lib.* VIII. *ad Sabinum.*

SVæ rei emptio non ualet: siue sciens, siue ignorans emit. sed si ignorans emi: q̃d soluero, repetere potero: quia nulla obligatio fuit. nec tamen emptioni obstat, si in ea re ususfructus duntaxat ementis sit.

XVII. PAVLVS *lib.XXXIII.ad edictum.*

OFficio tamen iudicis precium minuetur.

XVIII. POMPONIVS *lib.VIII. ad Sabinum.*

SEd etsi cõmunis ea res emptori cum alio sit:dici debet,scisso precio pro portione,pro parte emptionẽ ualere,pro parte nõ ualere. Si seruus domini iussu in demonstrandis finibus agri uenditi, uel errore, uel dolo plus demõstrauerit:id tantũ demonstratũ accipi oportet,quod dominus senserit. & idem Alfenus scripsit de uacua possessione per seruũ tradita.

XIX. IDEM *lib.XXII. ad Q. Mutium.*

QVod uendidi & tradidi,non aliter fit accipientis,quàm si aut precium nobis solutum sit,aut satis eo nomine factum:uel etiam fidem habuerimus emptori sine ulla satisdatione.

XX. IDEM *lib.VIII.ad Sabinum.*

SAbinus respondit.si quam rem nobis fieri uelimus(ueluti statuam, uel uasa aliqua,seu etiam uestem)ut nihil aliud,quàm pecuniam daremus:emptionem uideri.nec posse ullam locationem esse,ubi corpus ipsum non detur ab eo,cui id fieret. aliter atq; si aream darem,ubi insulam ædificares:quoniam tunc à me substantia proficiscitur.

XXI. PAVLVS *lib.V.ad Sabinum.*

LAbeo scribit. obscuritatem pacti nocere potius debere uenditori, qui id dixerit,q̃ emptori: quia potuit re integra apertius dicere.

XXII. VLPIANVS *lib.XXVIII.ad Sabinum.*

HAnc legem uenditionis, SI QVID SACRI VEL RELIGIOSI EST, EIVS NIHIL VENIT: superuacuã dicimus non esse, sed ad loca modica pertinere. cæterum si omne religiosum, uel sacrũ, uel publicum uenierit: nullam esse emptionem.

XXIII. PAVLVS *lib.V.ad Sabinum.*

ET quod soluerit eo nomine,emptor condicere potest.

XXIIII. VLPIANVS *lib.XXVIII.ad Sabinum.*

IN modicis autem ex empto esse actionem : quia non specialiter locus sacer,uel religiosus uenijt,sed emptioni maioris partis accessit.

XXV. IDEM *lib.XXIII.ad Sabinum.*

SI ita distrahatur, ILLA AVT ILLA RES: utram elegerit uenditor,hæc erit empta. Qui uendidit,necesse non habet fundũ emptoris facere:ut cogitur,qui fundum stipulanti spopondit.

XXVI. POMPONIVS *lib.XVIII. ad Sabinum.*

SI sciens emam ab eo,cui bonis interdictum sit,uel cui tempus ad deliberandum de hæreditate ita datum sit,ut ei deminuendi potestas non sit:dominus non ero. dissimiliter, atq; si à debitore sciens creditorem fraudari,emero.

Idem

XXVII. IDEM *lib.VIII.ad Sabinum.*

QVi à quolibet rem emit, quam putat ipsius esse : bona fide emit. at qui sine authoritate tutoris à pupillo emit, uel falso tutore authore,quẽ scit tutorem non esse:nõ uidet bona fide emere, ut Sabinus scripsit.

XXVIII. VLPIANVS *lib.XLI.ad Sabinum.*

REm alienam distrahere quem posse,nulla dubitatio est. nam emptio est & uenditio. sed res emptori auferri potest.

XXIX. IDEM *lib.XLIII.ad Sabinum.*

QVoties seruus uenit,nõ cum peculio distrahitur. & ideo siue non sit exceptum,siue exceptum sit: non cum peculio distractus uidetur.unde si qua res fuerit peculiaris à seruo subrepta:condici potest, uidelicet quasi furtiua. hoc ita,si res ad emptorem peruenerit.

XXX. IDEM *lib.XXXII.ad edictum.*

SEd ad exhibendum agi posse,nihilominus & ex uendito puto.

XXXI. POMPONIVS *lib.XXII.ad Sabinum.*

SEd & si quid postea accessit peculio,reddendum est uenditori: ueluti partus,& quod ex operis uicarij perceptum est.

XXXII. VLPIANVS *lib.XIII.ad Sabinum.*

QVi tabernas argentarias, uel cætera, quæ in solo publico sunt, uendidit:non solum,sed ius uendidit: cum istæ tabernæ publicæ sunt,quarum usus ad priuatos pertinet.

XXXIII. POMPONIVS *lib.XXXIII.ad Sabinum.*

CVm in lege uenditionis ita sit scriptum : FLVMINA, STILLICIDIA VTI NVNC SVNT, VT ITA SINT: nec adijcitur, quæ flumina,uel stillicidia : primum spectari oportet, quid actum sit. si id non appareat: tunc id accipitur,q̃d uenditori nocet. ambigua enim oratio est.

XXXIIII. PAVLVS *lib.VI.ad edictum.*

SI in emptione fundi dictum sit,accedere Stichum seruum : neq; intelligatur, quis ex pluribus accesserit, cum de alio emptor, de alio uenditor senserit:nihilominus fundi uenditionem ualere constat. Sed Labeo ait,eum Stichum deberi,quem uenditor intellexerit.nec refert, quanti sit accessio:siue plus in ea sit,quàm in ipsa re,cui accedit: an minus.plerasq; enim res aliquando propter accessiones emimus:sicuti cũ domus propter marmora,& statuas,& tabulas pictas emitur. Omnium rerum,quas quis habere,uel possidere, uel persequi potest: uenditio recte fit.quas uero natura,uel gentiũ ius,uel mores ciuitatis cõmercio exemerunt:earum nulla uenditio est. Liberum hominẽ scientes emere non possumus.sed nec talis emptio, aut stipulatio admittenda est, CVM SERVVS ERIT: quamuis dixerimus, futuras res emi posse.nec eũ fas est eiusmodi casus exspectare. Item si & emptor & uen-

ditor

Universidad de Deusto Biblioteca

ditor ſcit furtiuum eſſe, quod uenit: à neutra parte obligatio contrahitur. ſi emptor ſolus ſcit: non obligabitur uenditor. nec enim ex uendito quidquam conſequitur, niſi ultro, quod conuenerit, præſtet. quod ſi uenditor ſcit, emptor ignorauit: utrinq; obligatio contrahitur. & ita Pomponius quoq; ſcribit. Rei ſuæ emptio tunc ualet, cum ab initio id agitur, ut poſſeſſionē emat, quam forte uēditor habuit: ut in iudicio poſſeſſionis potior eſſet. Alia cauſſa deguſtandi eſt, alia metiendi. guſtus enim ad hoc proficit, ut improbare liceat. mēſura uero non eò proficit, ut aut plus, aut minus ueneat: ſed ut appareat, quantum ematur. Si emptio ita facta fuerit, ESTO MIHI EMPTVS STICHVS AVT PAMPHILVS: in poteſtate eſt uenditoris, quem uelit dare: ſicut in ſtipulationibus. Sed uno mortuo, qui ſupereſt, dandus eſt. & ideo prioris periculum ad uenditorem, poſterioris ad emptorem reſpicit. Sed etſi pariter deceſſerint, precium debebitur. unus enim utiq; periculo emptoris uixit. Idem dicendum eſt, etiam ſi emptoris fuit arbitrium, quem uellet habere: ſi modo hoc ſolū arbitrio eius cōmiſſum ſit, ut quem uoluiſſet, emptor haberet: non etiam illud, an emptum haberet. Tutor rem pupilli emere non poteſt. idemq; porrigendū eſt ad ſimilia: id eſt, ad curatores, pcuratores, & qui negocia aliena gerunt.

XXXV. CAIVS *lib. X. ad edictum prouinciale.*

QVod ſæpe arræ nomine pro emptione datur: non eò pertinet, quaſi ſine arra conuentio nihil pficiat: ſed ut euidentius probari poſſit, conueniſſe de precio. Illud conſtat: imperfectum eſſe negocium, cum emere uolenti ſic uenditor dicit, QVANTI VELIS, QVANTI AEQVVM PVTAVERIS, HABEBIS EMPTVM. Veneni mali quidam putant emptionem non contrahi: quia nec ſocietas, aut mandatū flagitioſæ rei ullas uires habeat. quæ ſententia poteſt ſanè uera uideri de his, quæ nullo modo adiectione alterius materiæ, uſui nobis eſſe poſſunt. de his uero, quæ miſta alijs materijs adeo nocendi naturam deponunt, ut ex his antidoti, & alia quædam ſalubria medicamenta conficiantur: aliud dici poteſt. Si quis amico peregre eunti mandauerit, ut fugitiuum ſeruum quærat, & ſi inuenerit, uendat: nec ipſe contra ſenatuſconſultum commiſit, quia non uendidit: neq; amicus eius, quia præſentem uendidit. emptor quoq; qui præſentē emit, recte negocium gerere intelligitur. Si res uendita per furtum perierit: prius animaduertendū erit, quid inter eos de cuſtodia rei conuenit. ſi nihil apparet conueniſſe: talis cuſtodia deſideranda eſt à uenditore, qualem bonus paterfamilias ſuis rebus adhibet. quam ſi præſtitit, & tamen rem perdidit: ſecurus eſſe debet, tantum ut uindicationem rei & conditionem exhibeat emptori. unde uidebimus in perſonam eius, qui alienam

nam rem uendiderit, cum is nullā uindicationē aut conditionem habere poſſit. certe ob id ipſum dānandus eſt: quia ſi ſuā rem uendidiſſet, potuiſſet eas actiones ad emptorem transferre. In his, quæ pondere, numero, menſura conſtant (ueluti frumento, uino, oleo, argento) modo ea ſeruantur, quæ in cæteris: ut ſimul atq; de precio conuenerit, uideatur perfecta uenditio. modo ut etiā ſi de precio cōuenerit: nō tamen aliter uideat perfecta uēditio, cū admenſa, adpenſa, adnumerata ſint. nā ſi omne uinū, uel oleum, uel frumentū, uel argentū (quantumcūq; eſſet) uno precio uenierit: idem iuris eſt, quod in cæteris rebus. quod ſi uenierit uinum ita, ut in ſingulas amphoras: item oleum, ut in ſingulas metretas: item frumentum, ut in ſingulos modios: item argentum, ut in ſingulas libras certum precium diceretur: quæritur, quando uideatur emptio perfici? quod ſimiliter ſcilicet quæritur & de his, quæ numero conſtant. Si pro numero corporū precium fuerit ſtatutum: Sabinus & Caſſius tunc perfici emptionē exiſtimant, cum adnumerata, admenſa, adpenſa ſint: quia uenditio quaſi ſub hac cōditione uidet fieri, ut in ſingulas metretas, aut in ſingulos modios, quos quaſúe admēſus eris: aut in ſingulas libras, quas adpenderis: aut in ſingula corpora, quæ adnumeraueris. ergo etſi grex uenierit, ſiquidem uniuerſaliter uno precio: perfecta uidetur, poſtquam de precio conuenerit. ſi uero ſingula corpora certo precio: eadem erunt, quæ proxime tractauimus. Sed & ſi ex doliario pars uini uenierit (ueluti metretæ centum) ueriſſimum eſt, (quod & conſtare uidetur) ante quàm admetiatur, omne periculum ad uenditorem pertinere. nec intereſt, utrum omnium centum metretarum ſemel dictum ſit, an in ſingulas metretas. Si quis in uendendo prædio confinem cælauerit, quem emptor ſi audiſſet, empturus non eſſet: teneri uenditorem dicimus.

XXXVI. VLPIANVS *lib. XLIII. ad edictum.*

CVm in uenditione quis precium rei ponit, donationis cauſſa non exacturus: non uidetur uendere.

XXXVII. IDEM *lib. V. diſputationum.*

SI quis fundum iure hæreditario ſibi delatum ita uendidiſſet, ERIT TIBI EMPTVS, QVANTI A' TESTATORE EMPTVS EST: mox inueniatur non emptus, ſed donatus teſtatori: uidetur quaſi ſine precio facta uenditio. Ideoq; ſimilis erit ſub conditione factæ uenditioni: quæ nulla eſt, ſi conditio defecerit.

XXXVIII. IDEM *lib. VII. diſputationum.*

SI quis donationis cauſſa minoris uendat: uenditio ualet. toties enim dicimus in totum uenditionem non ualere: quoties uniuerſa uenditio donationis cauſſa facta eſt. quoties uero uiliore precio res donati-

Universidad de Deusto Biblioteca

onis caussa distrahitur:dubium non est,uenditionem ualere. hoc inter cæteros.inter uirum uero & uxorem donationis caussa uenditio facta precio uiliore,nullius momenti est.

XXXIX. IVLIANVS *lib.*XIII.*digestorum.*

SI debitor rem pignoratã à creditore redemerit:quasi suæ rei emptor actione ex uendito nõ tenetur,& omnia integra sunt creditori. Verisimile est eum, qui fructum oliuæ pendentis uẽdidit, & stipulatus est, DECEM PONDO OLEI,QVOD NATVM EST: preciũ constituisse ex eo,quod natũ esset usq; ad decẽ pondo olei.idcirco solis quinq; collectis:non amplius emptor petere potest, quàm quinq; pondo olei, quæ collecta essent.& hoc à plerisq; responsum est.

XL. PAVLVS *lib.*IIII. ἐπιτομῶν *Alfeni digestorum.*

QVi fundum uendebat,in lege ita dixerat:ut emptor in diebus triginta proximis fundum metiretur,& de modo renunciaret: & si ante eam diem non renunciasset, ut uenditoris fides soluta esset. emptor intra diem mensuræ,quo minorem modum esse credidit, renunciauit,& pecuniam pro eo accepit.postea eum fundum uẽdidit:& cum ipse emptori suo admetiretur,multo minorem agri modum,quàm putauerat,inuenit. quærebatur,an id,quod minoris esset, consequi à suo uenditore posset: Respondit.interesse,quemadmodum lex diceretur. nam si ita dictum esset,VT EMPTOR IN DIEBVS TRIGINTA PROXIMIS FVNDVM METIATVR,ET DOMINO RENVNCIET INTRA ID TEMPVS, QVANTO MODVS AGRI MINOR SIT: quod post tricesimũ diẽ renũciasset,nihil esse ei profuturũ.sed si ita pactũ esset:ut emptor in diebus proximis fundum metiatur, & de modo agri renunciet: etsi in diebus triginta non renunciasset,minorem modum agri esse:quamuis multis postea annis,posse eum, quo minoris modus agri fuisset, repetere. In lege fundi aquam accessuram dixit.quærebatur,an etiã iter aquæ accessisset: & respondit,sibi uideri id actum esse.& ideo iter quoq; uenditorem tradere oportere. Qui agrum uendebat, dixit fundi iugera decem & octo esse: & quod eius admẽsum esset, ad singula iugera certum precium stipulatus fuerat.uiginti inuenta sunt. pro uiginti deberi pecuniam,respondit. Fundi uenditor frumenta manu sata receperat.in eo fundo ex stipula seges erat enata. quæsitum est, an pacto contineretur: respondit,maxime referre,quid actum esset.cæterum secundũ uerba non esse actum, quod ex stipula nasceretur:non magis, cẽq; si quid ex eo, quod de sacco saccarij, aut quod auibus ex ore cecidisset, natum esset. Cum fundum quis uendiderat, & omnem fructum receperat:& arundinẽ cæduam,& syluam in fructu esse respondit. Dolia, quæ in fundo domini essent, accessura dixit. etiam ea, quæ seruus, qui

qui fundum coluerat, *emisset: peculiaria emptori accessura respondit. Rota quoq;, per quam aqua traheretur, nihilominus ædificij est,quàm situla.

*als,emisset pecunia: empt.

XLI. IVLIANVS *lib.*III.*ad Vrseium Feroœm.*

CVm ab eo, qui fundũ alij obligatum habebat, quidã sic emptum rogasset:VT ESSET SIBI EMPTVS, SI EVM LIBERARET,DVMMODO ANTE CALENDAS IVLIAS LIBERARET. quæsitum est, an utiliter agere posset ex empto in hoc,ut uenditor eũ liberaret: respondit,uideamus, quid inter ementem & uendentem actum sit. nam si id actum est, ut omni modo intra calendas Iulias uenditor fundum liberaret: ex empto erit actio, ut liberet, nec sub conditione emptio facta intelligetur:ueluti & si emptor hoc modo interrogauerit, ERIT MIHI FVNDVS EMPTVS, ITA VT EVM INTRA CALENDAS IVLIAS LIBERES: uel ita, VT EVM INTRA CALENDAS IVLIAS A' TITIO REDIMAS. si uero sub conditione facta est emptio: non poterit agi, ut conditio impleatur. Massam argento coopertam mihi ignoranti pro solido uendidisti imprudens.nulla est emptio:& pecunia, quæ eo nomine data est, condicetur.

XLII. MARTIANVS *lib.*I.*institutionum.*

DOmini neq; per se,neq; per procuratores suos possunt saltem eriminosos seruos uendere,ut cũ bestijs pugnent: & ita diui fratres rescripserũt. XLIII. FLORENTINVS *lib.*VIII.*institutionum.*

EA,quæ commendandi caussa in uenditionibus dicuntur,si palam esse appareant:uenditorem non obligant.ueluti si dicat seruũ speciosum,domum bene ædificatã. at si dixerit hominem literatum,uel artificem:præstare debet.nam hoc ipso pluris uendidit. Quædam etiã pollicitationes uenditorẽ non obligãt,si ita in promptu res sit,ut eam emptor non ignorauerit: ueluti si quis hominem luminibus effossis emat,& de sanitate stipuletur.nam de cætera parte corporis potius stipulatus uidetur,quàm de eo,in quo se ipse decipiebat. Dolũ malum à se abesse præstare uenditor debet,qui non tantũ in eo est, qui aliquid fallendi caussa obscure loquitur: sed etiam,qui insidiose obscure dissimulat. XLIIII. MARTIANVS *lib.*III.*regularum.*

SI duos quis seruos emerit pariter uno precio, quorum alter ante traditionem mortuus est:neq; in uiuo constat emptio.

XLV. IDEM *lib.*IIII.*regularum.*

LAbeo libris posteriorum scribit.si interpolla quis pro nouis emerit:Trebatio placere,ita emptori præstandũ quod interest, si ignorans interpolla emerit.quam sententiam & Pomponius probat,in qua & Iulianus est,qui ait.siquidem ignorabat uenditor: ipsius rei nomine

Universidad de Deusto Biblioteca

teneri. si sciebat:etiam damni,quod ex eo contingit: quemadmodum & si quis aurichalcum pro auro uendidit ignorans: tenetur, ut aurum, quod uendidit, præstet.

XLVI. IDEM *lib. singulari de delatoribus.*

NOn licet ex officio,quod administrat quis,emere quid uel per se, uel per aliam personam.alioquin non tantum rem amittit: sed & in quadruplum conuenitur secundum constitutionem Seueri & Antonini Impp. & hoc ad procuratorem quoq; Cæsaris pertinet. sed hoc ita se habet:nisi specialiter quibusdam hoc concessum sit.

XLVII. VLPIANVS *lib. XXVIII. ad Sabinum.*

SI aquæductus debeatur prædio: ius aquæductus transit in emptorem,etiam si nihil dictum sit:sicut & ipsæ fistulæ, per quas aqua ducitur.

XLVIII. PAVLVS *lib. V. ad Sabinum.*

LIcet extra ædes sint.

XLIX. VLPIANVS *lib. XXVIII. ad Sabinum.*

ET quanquam ius aquæ non sequatur,quod amissum est: attamen fistulæ & canales dum sequuntur,quasi pars ædium ad emptorem perueniunt.& ita Pomponius libro decimo putat.

L. IDEM *lib. XVII. ad edictum.*

LAbeo scribit. si mihi bibliothecam ita uendideris, si decuriones Campani locum mihi uendidissent, in quo eam ponerem: & per me stet,quo minus id à Campanis impetrem:non esse dubitandũ,quin præscriptis uerbis agi possit. ego etiam ex uendito agi posse puto,quasi impleta conditione: cum per emptorem stet,quo minus impleatur.

LI. PAVLVS *lib. XXVIII. ad edictum.*

LItora,quæ fundo uendito cõiuncta sunt,in modum agri non computantur:quia nullius sunt,& iuregentium omnibus uacant. sed nec uiæ publicæ,aut loca religiosa,uel sacra.itaq; ut proficiant uenditori:caueri solet,uti uiæ,item litora,& loca publica in modum cedant.

LII. IDEM *lib. LIIII. ad edictum.*

SEnatus censuit, ne quis domum uillamúe dirueret,quo plus sibi adquireretúe:pœna in eum,qui aduersus senatusconsultum fecisset,cõstituta,ut duplum eius,quanti emisset, in ærarium inferre cogeretur: in eũ uero, qui uendidisset, ut irrita fieret uenditio. planè si mihi precium solueris,cum tu duplum ærario debeas:repetes à me,quod à mea parte irrita facta est uenditio.nec solum huic senatuscõsulto locus erit,si quis suam uillam uel domum, sed & si alienam uendiderit.

LIII. CAIVS *lib. XXVIII. ad edictum prouinciale.*

VT res emptoris fiat,nihil interest,utrum solutum sit precium,an eo nomine fideiussor datus sit.quod autem de fideiussore diximus,plenius acceptum est:ut quacunq; ratione uenditori de precio satisfactum est(ueluti ex promissore,aut pignore dato) perinde sit,ac si preciũ solutũ esset.

LIIII. VLPIANVS *lib. I. ad edictum ædilium curulium.*

RES bona fide uendita, propter minimam caussam inempta fieri nõ debet.

LV. IDEM *lib. II. ad edictum ædilium curulium.*

NVda & imaginaria uenditio pro non facta est.& ideo nec alienatio eius rei intelligitur.

LVI. IDEM *lib. LX. ad edictum.*

SI quis sub hoc pacto uendiderit ancillam,ne prostitueret:etsi contra factum esset,ut liceret ei abducere:etsi per plures emptores mancipium decurrit:ei,qui primo uendidit,abducendi potestas est.

LVII. PAVLVS *lib. V. ad Plautium.*

DOmum emi,cum eam & ego,& uenditor combustam ignoraremus.Nerua,Sabinus,Cassius,nihil uenisse, quãuis area maneat: pecuniãq; solutã condici posse,aiũt.sed si pars domus maneret:Neratius ait, in hac quæstione multũ interesse, quanta pars domus incendio cõsumptæ permaneat.ut siquidẽ amplior domus pars exusta sit: non tantum compellatur emptor perficere emptionem: sed etiã quod forte solutum est,ab eo repetat.Sin uero uel dimidia pars,uel minor,q̃ dimidia,exusta fuerit: tunc coartandus est emptor uenditionem adimplere,æstimatione boni uiri arbitratu habita: ut quod ex precio ꝓpter incendium decrescere fuerit inuẽtum,ab huius præstatione liberetur. Sin autem uenditor quidem sciebat domum esse exustam, emptor autem ignorabat:nullam uenditionem stare,si tota domus ante uenditionem exusta sit. Sin uero quantacunq; pars ædificij remaneat: & stare uenditionem, & uenditorem emptori,quod interest, restituere. simili quoq; modo ex diuerso tractari oportet, ubi emptor quidem sciebat, uenditor autem ignorabat.& hic enim oportet & uenditionem stare,& omne precium ab emptore uenditori,si non depensum est,solui:uel si solutum sit,non repeti. quod si utercq; sciebat & uenditor & emptor, domũ esse totam exustã,uel ex parte:nihil actum fuisse,dolo inter utranq; partem compensando:& iudicio,quod ex bona fide descendit,dolo ex utraq; parte uenente,uenditionem stare non concedente.

LVIII. PAPINIANVS *lib. X. quæstionum.*

ARboribus quoq; uento deiectis, uel igne absumptis, dictum est, emptionem fundi non uideri esse contractam:si contemplatione illarum arborum (ueluti oliueti) fundus comparabatur:siue sciente,siue ignorante uenditore. siue aũt emptor sciebat,uel ignorabat,uel utercq; eorum:hæc obtinent,quæ in supioribus casibus de ædibus dicta sunt.

LIX. CELSVS *lib. VIII. digestorum.*

CVm uenderes fundum, non dixisti ITA VT OPTIMVS MAXIMVSQVE EST. uerum est, quod Quinto Mutio placebat: non liberum, sed qualis esset, fundum præstari oportere. idem & in urbanis prædijs dicendum est.

LX. MARCELLVS *lib. V. digestorum.*

COmprahensum erat in lege uenditionis, dolia sexaginta emptori accessura. cum essent centum in uēditoris forte potestate, responsum est. daturum, quæ uellet.

LXI IDEM *lib. VI. digestorum.*

EXistimo posse me id, quod meum est, sub conditione emere: quia forte speratur meum esse desinere.

LXII. MODESTINVS *lib. V. responsorum.*

QVi officij caussa in prouincia agit, uel militat: prædia cōparare in eadem prouincia non potest, *(præterq; si paterna eius à fisco distrahantur) Qui nesciens loca sacra, uel religiosa, uel publica pro priuatis comparauit: licet emptio non teneat, ex empto tamen aduersus uenditorē experietur: ut cōsequatur, quod interfuit eius, ne deciperetur. Res auersione empta, uel si non dolo uenditoris factum sit, ad periculum emptoris pertinebit: etiam si adsignata non sit.

*Hæc ī antiq. desunt. sed neq; Accursius habuit.

LXIII. IABOLENVS *lib. III. ex Cassio.*

CVm seruo dominus rem uendere certæ personæ iusserit: si alij uēdiderit, quàm cui iussus erat: uenditio non ualet. Idem iuris & in libera persona est: cum perfici uenditio non potuit in eius persona, cui dominus uenire eam noluit. Demonstratione fundi facta, confines nominari superuacuum est. *si nominentur: etiam ipsum uenditorem nominari oportet, si forte aliū agrum confinem possidet.

*als, igitī si nō nominentur.

LXIIII. IDEM *lib. II. ὑπομνημάτων.*

FVndus ille est mihi & Titio emptus. quæro, utrum in partem, an in totum uenditio consistat, an nihil actum sit? respondit. personā Titij superuacuò accipiendā: ideoq; totius fundi emptionē ad me pertinere.

LXV. IDEM *lib. XI. ἐπιστολῶν.*

COnuenit mihi tecum, ut certum numerum tegularum mihi dares certo precio. quod ut faceres: utrum emptio est, an locatio? respondi. si ex meo fundo regulas tibi factas ut darem, conuenit: emptionem puto esse, non conductionem. toties enim conductio alicuius rei est, quoties materia, in qua aliquid præstatur, in eodem statu eiusdem manet. quoties uero & mutatur, & alienatur: emptio magis, quàm locatio intelligi debet.

LXVI. POMPONIVS *lib. XXI. ad Q. Mutium.*

In uen-

IN uendendo fundo quædam, etiam si non condicantur, præstanda sunt: ueluti ne fundus euincatur, aut ususfructus eius. quædā ita demum, si condicta sunt: ueluti uiam, iter, actum, aquæductum præstaturi. Idem & in seruitutibus urbanorū prædiorum. Si cū seruitus uenditis prædijs deberetur, nec cōmemorauerit uenditor, sed sciens esse reticuerit: & ob id per ignorantiam rei, emptor non utendo per statutum tempus, eam seruitutē amiserit: quidā recte putant, uenditorem teneri ex empto ob dolum. Quintus Mutius scripsit. ruta cæsa ædium fundiue non sunt, nisi id scriptum est. nam ruta cæsa ea sunt, quæ neq; ædium, neq; fundi sunt.

LXVII. IDEM *lib. XXX. ad Q. Mutium*

ALienatio cū fit, cū sua caussa dominium ad alium transferimus, quæ esset futura, si apud nos ea res mansisset. idq; toto iure ciuili ita se habet, præterquàm si aliquid nominatim sit constitutum.

LXVIII. PROCVLVS *lib. VI. ἐπιστολῶν.*

SI cum fundum uenderes, in lege dixisses, quod mercedis nomine à cōductore exegisses, id emptori accessurum esse: existimo te in exigendo non solum bonam fidem, sed etiam diligentiam præstare debere: *id est, nō solum, ut à te dolus malus absit, sed etiā ut culpa*. Ferè aliqui solent hæc uerba adijcere, DOLVS MALVS A' VENDITORE ABERIT. qui tamē, & si adiectū non est, abesse debet. Nec uidetur abesse, si per eum factum est, aut fiet, quo minus fundū emptor possideat. erit ergo ex empto actio, non ut uenditor uacuam possessionem tradat: cum multis modis accidere potest, ne tradere possit: sed ut si quid dolo malo fecit, aut facit, dolus malus eius æstimetur.

*Hæc passim ferè in antiq. codicib. desunt.

LXIX. IDEM *lib. VII. ἐπιστολῶν.*

RVtilia Palla emit lacum Sabatianensem anguillarium, & circa eum lacū pedes decem. quæro, nunquid decem pedes, qui tunc accesserunt, sub aqua sint, quia lacus creuit: an proximi decem pedes ab aqua Rutiliæ Pallæ iuris sint? Proculus respondi. ego existimo eatenus lacum, quem emit Rutilia Palla uenisse, quatenus tunc fuit: & circa eum decem pedes, qui tunc fuerunt. nec ob eā rem, quod lacus post ea creuit, latius eum possidere debere, quàm emit.

LXX. LICINIVS RVFINVS *lib. VIII. regularū.*

LIberi hominis emptionem contrahi posse plerique existimauerunt: si modo inter ignorantes id fiat. quod idem placet, etiam si uenditor sciat, emptor autem ignoret. quod si emptor sciens liberum esse, emerit: nulla emptio contrahitur.

LXXI. PAPYRIVS IVSTVS *lib. I. constitutionum.*

IMperatores Antoninus & Verus augusti *Sexto Vero in hæc uerba rescri-

*Aliàs *Sextilio Nero ni. aliàs Seuero.

Universidad de Deusto Biblioteca

rescripserunt.quibus mensuris aut precijs negociatores uina compa-
rarent, in contrahentiũ potestate est.neq; enim quisquam cogitur uen
dere, si aut precium, aut mensura ei displiceat:præsertim si nihil con-
tra consuetudinem regionis fiat.

LXXII. PAPINIANVS *lib.X.quæstionum.*

PActa conuenta,quæ postea facta detrahunt aliquid emptioni, con-
tineri contractu uidentur. quæ uero adijciunt: credimus non in-
esse.quod locum habet in his,quæ adminicula sunt emptionis: ueluti
ne cautio duplæ præstetur,aut ut cum fideiussore cautio duplæ præste-
tur.sed quo casu agente emptore non ualet pactũ: eodem uires habe-
bit iure exceptionis agente uẽditore. An idem dici possit, aucto postea,
uel deminuto precio, non immerito quæsitũ est: quoniam emptionis
substantia consistit ex precio? PAVLVS NOTAT.si omnibus in-
tegris manentibus de augendo uel deminuendo precio rursum conue
nit:recessum á priore contractu, & nouã emptionẽ intercessisse uideri.

*Alijs incipit hic notum caput.

*PAPINIANVS. lege uenditionis ita facta, SI QVID SACRI, AVT
RELIGIOSI, AVT PVBLICI EST, EIVS NIHIL VENIT: si res non in usu
publico,sed in patrimonio fisci erit:uenditio eius ualebit, nec uendito-
ri proderit exceptio,quæ non habuit locum.

LXXIII. IDEM *lib.III.responsorum.*

AEde sacra terræ motu diruta, locus ædificij non est profanus: &
ideo uenire non potest. Intra maceriam sepulchrorum hor-
tis, uel cæteris culturis loca pura seruata, si nihil uenditor nominatim
exceperit,ad emptorem pertinent.

LXXIIII. IDEM *lib.I.definitionum.*

CLauibus traditis,ita mercium in horreis reconditarum possessio
tradita uidetur,si claues apud horrea traditæ sunt.quo facto, con
festim emptor dominium & possessionem adipiscitur, etsi non aperu-
erit horrea.quod si uenditoris merces nõ fuerint: confestim incohabit
usucapio. LXXV. HERMOGENIANVS *lib.II. iuris ἐπιτομῶν.*

QVi fundum uendidit,ut eum certa mercede conductum ipse ha-
beat:uel si uendat,ut non alij,sed sibi distrahat:uel simile aliquid
paciscatur:ad complendũ,quod pepigerunt,ex uendito agere poterit.

LXXVI. PAVLVS *lib.VI.responsorum.*

DOlia in horreis defossa,si non sint nominatim in uenditione ex-
cepta,horreorũ uenditioni cessisse uideri. Eum,qui in locum
emptoris successit,ijsdem defensionibus uti posse, quibus uenditor uti
potuisset:sed & longæ possessionis præscriptione, si utriusq; possessio
impleat tempora constitutionibus statuta.

LXXVII. IABOLENVS *lib.IIII.ex posterioribus Labeonis.*

In lege

IN lege fundi uendundi lapidicinæ in eo fundo,ubicunq; essent,exce
ptæ erant. post multũ tẽporis in eo fundo repertæ erant lapidicinæ.
eas quoq; uenditoris esse Tubero respondit. Labeo.referre,quid actum
sit.si non appareat:non uideri eas lapidicinas esse exceptas. nemi nem
enim nec uendere,nec excipere,quod non sit:& lapidicinas nullas esse,
nisi quæ appareant,& cædantur.aliter interpretãtibus totum fundum
lapidicinarũ fore:si forte in toto eo sub terra esset lapis. & hoc probo.

LXXVIII. . LABEO *lib.IIII.posteriorũ á Iaboleno epitomatorũ.*

FIstulas emptori accessuras in lege dictum erat. quærebatur, an ca-
stellum,ex quo fistulis aqua duceretur,accederet? respondit.appa-
rere id actũ esse,ut id quoq; accederet,licet scriptura non contineretur.

Fundum ab eo emisti,cuius filij postea tutelam administras, nec ac
cepisti uacuam possessionem.dixit, te tradere tibi possessionẽ hoc mo-
do posse:ut pupillus & familia eius decedat de fundo:tunc demũ tu in-
grediaris in possessionem. Qui fundum ea lege emerat,ut soluta pe
cunia traderetur ei possessio:duobus hæredibus relictis,decessit.si unus
omnem pecuniam soluerit: partem familiæ erciscundæ iudicio serua-
bit.nec si partem soluat,ex empto cum uenditore aget: quoniã ita con
tractum æs alienũ diuidi non potuit. Frumenta,quæ in herbis erãt,
cum uendidisses:dixisti te,si quid ui aut tempestate factum esset, præ-
staturum. ea frumenta niues corruperunt. si immoderatæ fuerunt,&
contra consuetudinem tempestatis:agi tecum ex empto poterit.

LXXIX. IABOLENVS *lib.V.ex posterioribus Labeonis.*

FVndi partem dimidiam ea lege uendidisti,ut emptor alteram par
tẽ, quam retinebas, annis decem certa pecunia in annos singulos
conductam habeat.Labeo & Trebatius negant posse ex uendito agi, ut
id,quod conuenerit,fiat.ego contra puto:si modo ideo uilius fundum
uendidisti,ut hæc tibi conductio præstaretur.nam hoc ipsum precium
fundi uidetur,quod eo pacto uenditus fuerit:eoq; iure utimur.

LXXX. LABEO *lib.V.posteriorũ á Iaboleno epitomatorũ.*

CVm manu sata in uenditione fundi excipiuntur:non quæ in per-
petuum sata sunt,excipi uidentur: sed quæ singulis annis seri so-
lent,ita ut fructus eorum tollantur.nam aliter interpretãtibus, uires &
arbores omnes exceptæ uidebuntur. Huius rei emptionem posse fie
ri dixi:scilicet, QVAE EX MEIS AEDIBVS IN TVAS AEDES PROIE
CTA SVNT, VT EA MIHI ITA HABERE LICEAT: deq; ea re ex em-
pto agi. Sylua cædua in quinquenniũ uenierat. quærebatur,cũ glans
decidisset,utrius esset? scio Seruiũ respondisse:primũ sequendũ esse,qd
appareret actũ esse.quod si in obscuro esset:ut quæcũq; glans ex his ar-
boribus,quæ cæsæ nõ essent, cecidisset: uenditoris esset.ea autẽ,quæ in

arboribus fuisset eo tempore, cum hæ cæderentur: emptoris. Nemo potest uideri eã rem uendidisse, de cuius dominio id agitur, ne ad emptorem transeat: sed hoc aut locatio est, aut aliud genus contractus.

LXXXI. SCAEVOLA *lib. VIII. quæstionum.*

TItius cum mutuos acciperet tot aureos sub usuris, dedit pignori siue hypothecæ prædia, & fideiussorem Lucium: cui promisit, intra triennium proximum se eum liberaturũ. quod si id non fecerit die supra scripta, & soluerit debitũ fideiussor creditori: iussit prædia empta esse, quæ creditori obligauerat. q̃ro, cũ nõ sit liberatus Lucius fideiussor à Titio: an si soluerit creditori, empta haberet supra scripta prædia? respondi. si non ut in caussam obligationis, sed ut empta habeantur, sub conditione emptio facta est: & contractam esse obligationem. Lucius Titius promisit de fundo suo centũ milia modiorum frumenti annua præstare pro prædijs Caij Seij. postea Lucius Titius uendidit fundũ, additis uerbis his: QVO IVRE, QVA'QVE CONDITIONE EA PRAEDIA LVCII TITII HODIE SVNT, ITA VENEVNT, ITA'QVE HABEBVNTVR. quæro, an emptor Caio Seio ad præstationem frumenti sit obnoxius? respõdi, emptorem Caio Seio secundum ea, quæ proponerentur, obligatum non esse.

DE IN DIEM ADDICTIONE. Tit. II.

PAVLVS *lib. V. ad Sabinum.*

IN diem addictio ita fit. ille fundus centum esto tibi emptus: nisi si quis intra calendas Ianuarias proximas melior conditionem fecerit, quo res à domino abeat.

II. VLPIANVS *lib. XXVIII. ad Sabinum.*

QVoties fundus in diem addicitur, utrum pura emptio est, sed sub conditione resoluitur: an uero conditionalis est magis emptio, quæsitionis est. & mihi uidetur uerius, interesse quid actum sit. nam si quidem hoc actum est, ut meliore allata conditione, discedatur ab emptione: erit pura emptio, quæ sub cõditione resoluetur. sin autem hoc actum est, ut perficiatur emptio, nisi melior cõditio adferatur: erit emptio cõditionalis. ubi igitur, secundũ quod distinximus, pura uenditio est: Iulianus scribit, hũc, cui res in diẽ addicta est, & usucapere posse, & fructus & accessiones lucrari, & periculũ ad eum pertinere, si res interierit.

III. PAVLVS *lib. V. ad Sabinum.*

QVoniam post interitũ rei iam nec adferri possit melior conditio.

IIII. VLPIANVS *lib. XXVIII. ad Sabinum.*

VBi autem conditionalis uenditio est: negat Pomponius usucapere eum

re eum posse, nec fructus ad eum pertinere. Item Iulianus libro decimoquinto quærit: si res in diem addicta interciderit, uel ancilla decesserit: an partus, uel fructus eius nomine addictio admitti possit? & negat admittendam addictionem: quia alterius rei, quàm eius, quæ distracta est, non solet addictio admitti. Idem Iulianus eodem libro scribit. si ex duobus seruis uiginti uenditis, & in diem addictis, alter decesserit: deinde unius nomine, qui superest, emptor exstiterit, qui supra uiginti promitteret: an discedatur à priore contractu? & ait dissimilẽ esse hanc speciem partus speciei. & ideo hic discedi à priore emptione, & ad secundã peruenirí. Sed & Marcellus libro quinto digestorũ scribit. pure uendito, & in diem addicto fundo, si melior conditio allata sit, rem pignori esse desinere, si emptor eum fundum pignori dedisset. ex quo colligitur, q̃d emptor medio tẽpore dominus est. alioquin nec pignꝰ teneret. Idem Iulianꝰ libro quadragesimooctauo digestorũ scribit: eũ, qui emit fundum in diem addictum: interdicto QVOD VI AVT CLAM uti posse. nam hoc interdictum ei competit, cuius interest, opus non esse factum. Fundo autem (inquit) in diem addicto, & commodum, & incommodum omne ad emptorẽ pertinet, ante quàm uenditio transferatur. & ideo si quid tunc ui aut clam factum est (quamuis melior cõditio allata fuerit) ipse utile interdictum habebit: sed eam actionem, sicut fructus (inquit) quos perceperit, uenditi iudicio præstaturus est.

Cum igitur tunc recedatur ab emptione, ubi pure contrahitur: uel tunc non impleatur, ubi sub conditione fit, cum melior conditio sit allata: si falsus emptor subiectus sit, eleganter scribit Sabinus, priori rem esse emptam: quia non uideatur melior conditio allata esse, nõ existente uero emptore. sed & si existat alius emptor, meliorem tamen conditionem non adferat: æque dicendum erit, perinde haberi, ac si non existeret. Melior aũt conditio adferri uidetur, si precio sit additum. sed & si nihil precio addatur, solutio tamẽ offeratur facilior precij, uel maturior: melior conditio adferri uidetur. propterea si locus opportunior soluendo precio dicatur: æque melior conditio allata uidetur. & ita Pomponius libro quinto ad Sabinum scribit. idem ait. & si persona idoneior accedat ad emptionem, æque uideri meliorem cõditionem allatam esse. proinde si quis accedat eiusdem precij emptor, sed qui leuioribus emat conditionibus, uel qui satisdationem nullam exigat: melior conditio allata uidebitur. ergo idẽ erit dicendũ, etsi uiliore precio emere sit paratus: ea tamen remittat, quæ uenditori grauia erant in priore emptione.

V. POMPONIVS *lib. V. ad Sabinum.*

QVidquid enim ad utilitatẽ uenditoris pertinet, pro meliore conditione haberi debet.

Universidad de Deusto Biblioteca

VI. VLPIANVS *lib.*XXVIII. *ad Sabinum.*

ITem quod dictum est, fructus interea captos emptorem priorem se qui: toties uerum est, quoties nullus emptor existit, qui meliorẽ conditionem adferat, uel falsus existat. si uero exstitit emptor posterior: fructus refundere priorẽ debere constat uenditori. & ita Iulianus libro quadragesimo octauo digestorũ scripsit. Si quis exstiterit, qui melio rem conditionẽ adferat: deinde prior emptor aduersus eum licitatus sit, & penes eum emptorẽ manserit: dubitari poterit, utrũ fructus ipse habeat, quasi nulla meliore conditione allata: an uero uenditoris sint, licet eadem sit persona, quæ meliorem conditionem attulerit. quod ratio facere uidet. intererit tamen, quid acti sit. & ita Pōponius scribit.

VII. POMPONIVS *lib.*V. *ad Sabinum.*

LIcet autem uenditori meliore allata conditione addicere posteriori: nisi prior paratus sit plus adijcere.

VIII. IDEM *lib.*XXXIII. *ad* Q. *Mutium.*

NEcesse aũt habebit uenditor, meliore cōditione allata, priorẽ emptorem certiorẽ facere, ut quod alius addidit, ipse quoq; adijcere possit.

IX. VLPIANVS *lib.*XXVIII. *ad Sabinum.*

SAbinus scripsit, licere uenditori meliorem conditionem oblatam sabijcere, & sequi primam quasi meliorẽ: & ita utimur. quid tamen, si hoc erat nominatim actum, ut liceret emptori resilire, meliore conditione allata? dicendum erit, dissolutam priorem emptionem, etiam si uenditor sequentem non admittat.

X. IVLIANVS *lib.*XIII. *digestorum.*

SEd et si proponatur à creditore pignus in diem addictũ: non potest uideri bona fide negocium agi, nisi addictio recipiatur. quid ergo si inops est emptor, & impediendæ tantantũmodo uenditionis caussa interuenit? potest creditor sine periculo priori emptori addicere.

XI. VLPIANVS *lib.*XXVIII. *ad Sabinum.*

QVod autem Sabinus scribit: fundum in diem addici rursus non posse, qui semel fuerit in diem addictus: ratione eiusmodi defendit. quia prioris (inquit) emptoris statim fit: scilicet quasi non uideatur melior conditio allata, si non secure secundo emptori fundus addicatur: sed alia licitatio prospicitur. sed Iulianus libro decimotertio digestorum scripsit, interesse multum, quid inter cōtrahentes actum sit: nec impedire quidq̃ uel hoc agi, ut sæpius collocetur: dũ uel prima, uel secunda, uel tertia addictione res à uenditore discedat. Item quod Sabinus ait: si tribus uendentibus duo posteriori addixerint, unus non admiserit addictionẽ, huius partem priori emptori, duorum posteriori emptam: ita demum uerũ est, si uarijs precijs partes suas distraxerunt.

Pompo-

XII. POMPONIVS *lib.* VIII. *ad Sabinum.*

ETsi dispares partes uendentium fuerint.

XIII. VLPIANVS *lib.*XXVIII. *ad Sabinum.*

QVod si uno precio uendiderint: dicendum est, totam priori emptam manere: quemadmodum si quis mihi totum fundum ad diem addixisset, postea uero adiecto precio dimidiũ alij addixerit. Celsus quoq; libro octauo digestorum refert Mutium, Brutum, Labeonẽ, Sabinum ita existimasse: ipse quoq; Celsus idem probat. & adijcit. mirari se à nemine animaduersum, si prior emptor ita contraxit, ut nisi totum fundum, emptum nollet habere: non habere eum, ne eam quidem partem emptam, quam unus ex socijs posteriori emptori addicere noluit. Verum est autem, uel unum ex uenditoribus posse meliorem adferre conditionem. emere enim cum tota re etiam nostram partem possumus.

XIIII. PAVLVS *lib.*V. *ad Sabinum.*

SI uenditor simulauerit meliorem cōditionem allatam, cum minoris, uel etiam tantidem alij uenderet: utriq; emptori in solidum erit obligatus. Sed si emptor alium non idoneum subiecit, eiq; fundus addictus est: non uideo (inquit) quemadmodum priori sit emptus, cum alia uenditio & uera postea subsecuta sit. Sed uerum est, uenditorem deceptum ex uendito actionem habere cum priore emptore, quanti sua interfuit, id non esse factum. per quã actionem & fructus, quos prior emptor perceperat, & quod deterior res culpa uel dolo malo eius facta sit, recipiet uenditor. & ita Labeoni & Neruæ placet. sed si neuter subiecit emptorem, maiore autem precio addictum est prædium ei, qui soluendo non esset: abitum est à priore emptione, quia ea melior intelligitur, quàm uenditor comprobauit, cui licuit non addicere. Sed et si pupillus postea sine tutoris authoritate pluris emerit, consentiente uenditore: abibitur à priore emptione. idem & in seruo alieno. aliter atq; si seruo suo uel filio, quem in potestate habeat, uel domino rei per errorem id addixerit: quia non est emptio his casibus. quod si alieno seruo, quẽ putauerit liberum esse, addixerit: contra se habebit. erit enim is egenti emptori similis, qui meliorem conditionem attulerit. Præter corpus nihil sequitur, quod uenierit. non tamen ideo, si tantundem precium alius det: hoc ipso, quod fructus eum non sequuntur, qui secuturi essent priorem emptorem, melior conditio uidetur allata: quia non id agitur inter emptorem & uenditorem.

XV. POMPONIVS *lib.* VIII. *ad Sabinum.*

SI prædio in diem addicto, ante diem uenditor mortuus sit: siue post diem hæres ei existat, siue omnino non existat: priori emptori præ-

Universidad de Deusto Biblioteca

dium emptum est: quia melior conditio allata, quæ domino placeat, intelligi non potest, cum is qui uendat, non existat. quod si intra diem addictionis hæres existat: melior cõditio ei adferri potest. Si fundus in diem addictus fuerit pluris, ut quædam ei accedant, quæ non accesse rint priori emptori: si non minoris sint hæres, cũq; quo pluris postea fundus uenierit: uenditio prior ualet, quasi melior conditio allata non sit. si minoris: non. Idemq; existimandum est, si dies longior precij soluendi data fuerit: ut quæratur, quantũ ex usura eius temporis capi potuerit.

XVI. VLPIANVS *lib.* XXXII. *ad edictum.*

IMperator Seuerus rescripsit. Sicut fructus in diẽ addictæ domus, cũ melior conditio fuerit allata, uẽditori restitui necesse est: ita rursus, quæ prior emptor medio tempore necessariò probauerit erogata, de reditu retineri: uel si non sufficiãt, solui æquum est. & credo sensisse principem de empti & uenditi actione.

XVII IVLIANVS *lib.* XIII. *digestorum.*

CVm duo serui duobus separatim denis in diem addicti sint, & exstiterit, qui pro utroq; triginta det: refert unius precio decem, an singulorum quina adijciat. secundum superiorem adiectionem is seruus inemptus erit, cuius precio adiectio facta fuit: secundum posteriorem, uterq; ad posteriorem emptorem pertinebit. quod si incertum sit, an ad utriusq; precium addiderit: à priore emptione non uidetur esse discessum.

XVIII. AFRICANVS *lib.* III. *quæstionum.*

CVm in diem duobus socijs fundus sit addictus: uno ex his preciũ adijciente, etiã pro ipsius parte à priore uenditione discedi rectius existimatur.

XIX. IABOLENVS *lib.* II. *ex Cassio.*

FVndo in diem addicto, si postea precium addictum sit, & uenditor alio fundo applicato, eum ipsum fundum posteriori emptori addixerit, & id sine dolo malo fecerit: priori emptori obligatus non erit. nã cũ suis non id tantum, quod in diem addictum erat, sed aliud quoq; cum eo uenierit: tamen si uenditor dolo caret, prioris emptoris caussa absoluta est. id enim solũ intuendũ est an priori uenditori bona fide facta sit adiectio.

XX. PAPINIANVS *lib.* III. *responsorum.*

PRior emptor post meliorem conditionem allatam, ob pecuniam in exordio uenditori de precio solutam, contra secundum emptorem, citra delegationẽ iure stipulationis interpositã, agere non potest.

DE LEGE COMMISSORIA.
Tit. III.

Vlpia-

VLPIANVS *lib.* XXXII. *ad edictum.*

SI fundus commissoria lege uenierit: magis est, ut sub conditione resolui emptio, quàm sub conditione contrahi uideatur.

II. POMPONIVS *lib.* VIII. *ad Sabinum.*

CVm uenditor fundi in lege ita cauerit, SI AD DIEM PECVNIA SOLVTA NON ERIT, FVNDVS INEMPTVS SIT: accipi inemptum esse fundum, si uenditor eum inemptũ esse uoluit: quia id uenditoris caussa caueretur. nam si aliter acciperetur: exusta uilla, in potestate emptoris futurum, ut non dando pecuniam inemptum faceret fundum, qui eius periculo fuisset.

III. VLPIANVS *lib.* XXXII. *ad edictum.*

NAm legem commissoriam, quæ in uenditionibus adijcitur, si uolet, uenditor exercebit, non etiam inuitus.

IIII. IDEM *lib.* XXXV. *ad edictum.*

SI fundus lege cõmissoria uenierit, hoc est, ut nisi intra certum diem precium exsolutum sit, inemptus fiat: uideamus, quemamodum uenditor agat tã de fundo, cũq; de his, quæ ex fundo percepta sunt: itẽq; si deterior fundus effectus sit facto emptoris. & quãcũq; finita est emptio. sed iam decisa quæstio est, ex uendito actionem competere, ut rescripto imperatoris Antonini & diui Veri declaratur. Sed quod ait Neratius, habet rationem: ut interdum fructus lucretur, cum preciũ, quod numeranit, perdidit. igitur sententia Neratij tunc habet locum (quæ est humana) quãdo emptor aliquam partem precij dederit. Eleganter Papinianus libro tertio responsorum scribit. statim atq; commissã lex est, statuere uenditorem debere: utrum commissoriam uelit exercere, an potius precium petere. nec posse, si cõmissoriam elegit, postea uariare. In commissoria etiã hoc solet conuenire: ut si uenditor eũdem fundum uenderet, quanto minoris uendiderit, id à priore emptore exigat. erit itaq; aduersus eum ex uendito actio. Marcellus libro uicesimo dubitat, commissoria utrum tunc locum habeat, si interpellatus non soluat: an uero si nõ obtulerit? & magis arbitror offerre eum debere, si uult se legis commissoriæ potestate soluere. quod si non habet, cui offerat: posse securum esse.

V. NERATIVS *lib.* V. *membranarum.*

LEge fundo uendito dicta, ut si intra certum tempus precium solutum non sit, res inempta esset: de fructibus, quos interim emptor percepisset, hoc agi intelligendum est: ut emptor interim eos sibi suoq; iure percipiat. sed si *fundus reuenisset: Aristo existimabat, uẽditori de his iudicium in emptorem dandum esse: quia nihil penes eũ residere oporteret ex re, in qua fidem fefellisset.

*als. fundũ reuocasset.

Scæuo

VI. SCAEVOLA *lib.II.responsorum.*

DE lege commissoria interrogatus, ita respondit. si per emptorem factum sit, quo minus legi pareretur, & ea lege uti uenditor uelit: fundos inemptos fore, & id q̃d arræ uel alio nomine datum esset, apud uenditorem remansurum. Idem respondit. si ex lege inempti sint fundi: nec id, quod accessurum dictum est, emptori deberi. Post diem lege commissoria comprehensum, uenditor partem reliquæ pecuniæ accepit. respondit. si post statutum diem reliquæ pecuniæ uenditor legem dictam non exercuisset, sed partem reliqui debiti accepisset: uideri recessum à commissoria.

VII. HERMOGENIANVS *lib.II.iuris* ὑποτομῶν.

POst diem commissoriæ legi præstitutum, si uenditor precium petat: legi cõmissoriæ renunciatũ uidetur, nec uariare, & ad hanc redire potest.

VIII. SCAEVOLA *lib.VII.digestorum.*

MVlier fundos Caio Seio uendidit, & acceptis arræ nomine certis pecunijs, statuta sunt tempora solutionis reliquæ pecuniæ: quibus si non paruisset, emptor pactus est, ut arram perderet, & inemptæ illæ essent. die statuto emptor testatus est, se pecuniam omnem reliquam paratum fuisse exsoluere, & sacculum cum pecunijs signatorum signis obsignasse, defuisse aũt uenditricem. posteriore autem die nomine fisci testatò conuentus emptor est, ne ante mulieri pecuniam exsolueret, quàm fisco satisfaceret. quæsitũ est, an fundi nõ sint in ea caussa, ut à uenditrice uindicari debeant ex conuentione uenditionis? respondit. secundum ea, quæ proponerentur, non commisisse in legem uenditionis emptorem.

DE HAEREDITATE VEL ACTIONE uendita. Tit. IIII.

POMPONIVS *lib.IX. ad Sabinum.*

SI hæreditas uenierit eius, qui uiuat, aut nullus sit: nihil esse acti, quia in rerum natura non sit, quod uenierit.

II. VLPIANVS *lib.IIII.ad Sabinum.*

VEnditor hæreditatis satisdare de euictione non debet: cum id inter ementem & uendentem agatur, ut neq; amplius, neq; minus iuris emptor habeat, quàm apud hæredem futurum esset. planè de facto suo uenditor satisdare cogendus est. In hæreditate uendita utrũ ea quantitas spectatur, quæ fuit mortis tempore: an ea, quæ fuit, cũ adiretur hæreditas: an ea, quæ fuit, cum hæreditas uenundaretur, uidendũ erit. & uerius est, hoc esse seruandum, quod actum est. plerunq; autem hoc

hoc agi uidetur, ut quod ex hæreditate peruenit in id tempus, quo uenditio fit: id uideatur uenisse. Illud potest quæri. si etiã impuberi sit substitutus is, qui uendidit hæreditatem testatoris: an id etiã, quod ex impuberis hæreditate ad eum, qui uendidit hæreditatem, peruenit: ex empto actioni locum faciat? & magis est, ne ueniat: quia alia hæreditas est. licet enim unum testamentum sit: alia tamen, atq; alia hæreditas est. planè si hoc actum sit: dicẽdum erit, etiam impuberis hæreditatem in uenditionem uenire: maxime si iam ei delata impuberis hæreditate, uenierit hæreditas. Peruenisse ad uenditorem hæreditatis quo modo uideatur, quæritur? & ego puto, ante quidem, quàm corpora rerum hæreditariarum nactus uenditor fuerit: hactenus peruenisse ad eum uideri, quatenus mandare potest earum rerũ persecutionem, actionesq; tribuere. enimuero ubi corpora nactus est, uel debita exegit: plenius ad eum uideri peruenisse. Sed & si rerum uenditarum ante hæreditatẽ uenditam precia fuerit consecutus: palam est, precia rerum ad eum peruenisse. Illud tenendum est: cum effectu uideri peruenisse, non prima ratione. idcirco quod legatorum nomine quis præstitit, non uidetur ad eum peruenisse. sed & si quid alieni æris est, uel cuius alterius oneris hæreditarij: peruenisse merito negabitur. sed & rerum ante uenditionem donatarum precia præstari, æquitatis ratio exigit. Non tantum autem quod ad uenditorem hæreditatis, sed & quod ad hæredem eius ex hæreditate peruenit, emptori restituendum est. & nõ solum quod iam peruenit, sed & quod quandoq; peruenerit, restituendũ est. sed & si quid dolo malo eorum factum est, quo minus peruenerit ad eos: & hoc emptori præstandum est. fecisse autem dolo malo, quo minus peruenìat, uidet: siue alienauit aliquid, uel etiã acceptò quẽ liberauit: siue egit dolo malo, ne de hæreditate adquireretur, uel ne possessionem adipisceretur, quam posset adipisci. sed & si non dolo malo, sed lata culpa *amiserit aliquid: utiq; tenebitur. deperdita aũt & deminuta sine dolo malo uenditoris, non præstabuntur. Illud quæsitum est. an uenditor hæreditatis ob debitũ à filio suo, qui in potestate eius esset, seruoue, ei, cuius hæreditatem uendidisset: præstare debeat emptori? & uisum est, quidquid duntaxat de peculio filij seruiue, aut in suam rem uersum inueniatur, præstare eum debere. Solet quæri: an etiam si quid lucri occasione hæreditatis uenditor senserit, emptori restituere id debeat? & est apud Iulianum quæstio hæc tractata libro sexto digestorũ. & ait. quod non debitum exegerit, retinere hæredem: & quod non debitum soluerit, non reputare. nam hoc seruari, ut hæres emptori non præstet, quod non debitum exegerit: neq; ab eo consequatur, quod non debitum præstiterit. Si autem condemnatus præstiterit: hoc solum hæredi sufficit,

*aliàs. ad

Universidad de Deusto Biblioteca

esse se condemnatum sine dolo malo suo: etiam si maxime creditor non fuerit is, cui condemnatus est hæres. quæ sententia mihi placet.

Non solum autem hæreditarias actiones, sed etiã eas obligationes, quas ipse hæres constituit, dicendum erit præstare emptori eum debere. itaq; & si fideiussorẽ acceperit ab hæreditario debitore: ipsam hanc actionem, quam habet hæres, præstare debebit. sed & si nouauerit, uel in iudicium deduxerit actionem: præstare debebit emptori hanc ipsam actionem, quam nactus est. Sicuti lucrum omne ad emptorem hæreditatis respicit: ita damnum quoq; debet ad eundẽ respicere. Deniq; si rem hæreditariam hæres uendiderit, ac per hoc fuerit cõdemnatus: non habet contra emptorem actionem: quia non ideo condemnatur, quod hæres sit, sed quod uendiderit. sed si precium rei distractæ emptori hæreditatis dedit: uideamus, an locus sit ex uendito actioni. & puto locum esse. Siue ipse uenditor dederit aliquid pro hæreditate, siue procurator eius, siue alius quis pro eo, dum negocium eius gerit: locus erit ex uendito actioni, dummodo aliquid absit uenditori hæreditatis. cæterum si nihil absit uenditori: consequens erit dicere, nõ competere ei hanc actionem. Apud Iulianum scriptum est, si uenditor hæreditatis exceperit seruum sine periculo, & eius nomine cum eo fuerit actũ de peculio, & in rem uerso: id duntaxat eum consequi, quod præstiterit eius peculij nomine, quod emptorem sequi debet, aut quod in rem defuncti uersum est. his enim casibus æs alienũ emptoris soluit: ex cæteris caussis suo nomine condemnatur. quid ergo si seruum cum peculio exceperit uenditor hæreditatis, conuentusq; de peculio præstiterit? Marcellus libro sexto digestorum, non petere eum scripsit: si modo hoc actum est, ut quod superfuisset ex peculio, hoc haberet. at si contra actum est: recte petere eũ posse ait. si uero nihil expressim inter eos conuenit, sed tantummodo peculij mentio facta est: cessare ex uendito actionem constat. Si uenditor hæreditatis ædes sibi exceperit, quarum nomine damni infecti promissum fuerat: interest, quid acti sit. nã si ita excepisset, ut damni quoq; infecti stipulationis onus sustineret: nihil ab emptore consequeretur. Si uero id actum erit, ut emptor hoc æs alienũ exsoluat: ad illum onus stipulationis pertinebit. si non apparebit, quid acti sit: uerisimile erit, id actum, ut eius quidem damni nomine, quod ante uenditionem datum fuerit, onus ad emptorem, alterius temporis ad hæredem pertineat. Si Titius Mæuij hæreditatẽ Seio uendiderit, & à Seio hæres institutus, eam hæreditatem Attio uendiderit: an ex priore uenditione hæreditatis cum Attio agi possit? & ait Iulianus, quod uenditor hæreditatis petere à quolibet extraneo hærede potuisset, id ab hæreditatis emptore consequuturũ. & certe si Seio alius hæres extitisset

tisset: quidquid uenditor Mæuianæ hæreditatis nomine præstitisset, id ex uendito actione consequi ab eo potuisset. nam & si duplam hominis à Seio stipulatus fuissem, & hæres ei extitissem, eamq; hæreditatem Attio uendidissem: euicto homine, rẽ ab Attio seruarẽ. Si quid publici uectigalis nomine præstiterit uenditor hæreditatis: consequens erit dicere, agnoscere emptorem hoc debere. nanq; hæreditaria onera hæc sunt. & si forte tributorum nomine aliquid dependet: idem erit dicendum. Quid si funere facto, hæres uendiderit hæreditatem: an impensam funeris ab emptore cõsequatur? & ait Labeo, emptorẽ impensam funeris debere præstare: quia & ea (inquit) impensa hæreditaria sit. cuiꝰ sententiam & Iabolenus putat ueram, & ego arbitror. Cum quis debitori suo hæres extiterit: confusione creditor esse desinit. sed si uendiderit hæreditatem: æquissimum uidetur emptorẽ hæreditatis uicem hæredis obtinere: & idcirco teneri uenditori hæreditatis. (siue cum moritur testator, debuit, quamuis post mortem debere desijt, adita à uenditore hæreditate: siue quid in diem debebatur: siue sub conditione, & postea conditio extitit.) ita tamen, si eius debiti aduersus hæredem actio esse poterat: ne forte etiam ex his caussis, ex quibus cum hærede actio non est, cum emptore agatur. Et si seruitutes amisit hæres institutus, adita hæreditate: ex uendito poterit experiri aduersus emptorem, ut seruitutes ei restituantur. Sed & siquidem uenditor nondum præstiterit, sed quoquo nomine obligatus sit propter hæreditatem: nihilominus agere potest cum emptore.

III. POMPONIVS *lib. XXVII. ad Sabinum.*

SI uenditor hæreditatis exactam pecuniam sine dolo malo uel culpa perdidisset: non placet eum emptori teneri.

IIII. VLPIANVS *lib. XXXII. ad edictum.*

SI nomen sit distractum: Celsus libro nono digestorum scribit, locupletem esse debitorem non debere præstari: debitorem autem esse præstari, nisi aliud conuenit.

V. PAVLVS *lib. XXXIII. ad edictum.*

ET quidem sine exceptione quoq; nisi in contrarium actum sit. sed si certæ summæ debitor dictus sit: in eam summã tenetur uenditor. si incertæ, & nihil debeat: quanti intersit emptoris.

VI. IDEM *lib. V. quæstionum.*

EMptori nominis etiam pignoris persecutio præstari debet. eius quoq; quod postea uenditor accepit. nã beneficiũ uenditoris pdest emptori.

VII. IDEM *lib. XIII. ad Plautum.*

CVm hæreditatem aliquis uendit: esse debet hæreditas, ut sit emptio. nec enim alea emitur, ut in uenatione, & similibus: sed res,

quæ si non est, non contrahitur emptio. & ideo precium condicetur.

VIII. IABOLENVS *lib. II. ex Plautio.*

QVod si nulla hæreditas ad uenditorem pertinuit: quantum emptori præstare debeat, ita distingui oportebit: ut siquidem est aliqua hæreditas, sed ad uenditorem non pertinet: ipsa æstimetur. si nulla est, de qua actũ uideatur: hic uero (quia uenditio non ualet) preciũ duntaxat, & si quid in eam rẽ impensum est, emptor à uenditore cõsequat̃.

IX. PAVLVS *lib. XXXIII. ad edictum.*

ET si quid emptoris interest.

X. IABOLENVS *lib. II. ex Plautio.*

QVod si in uenditione hæreditatis id actum est: si quid iuris esset uenditori, uenire, nec postea quidquam præstitum iri: quamuis ad uenditorẽ hæreditas non pertinuerit, nihil tamen præstabitur: quia id actum esse manifestum est, ut quemadmodũ emolumentum negociationis, ita & periculum ad emptorem pertineret.

XI. VLPIANVS *lib. XXXII. ad edictum.*

NAm hoc modo admittitur esse uenditionẽ, si quasi hæreditas tibi empta est, aut quasi spes hæreditatis: ut ipsum incertum rei ueneat, sicut in retibus.

XII. CAIVS *lib. X. ad edictum prouinciale.*

HOc autem sic intelligendum est: nisi sciens ad se non pertinere ita uendidit. nam tunc ex dolo tenebitur.

XIII. PAVLVS *lib. XIIII. ad Plautium.*

QVod si sit hæreditas: & si non ita conuenit, ut quidquid iuris haberet uenditor, emptor haberet: tamen hæredẽ se esse præstare debebit. illo uero adiecto: liberat̃ uenditor, si ad eũ hæreditas nõ ptineat.

XIIII. IDEM *lib. XXXIII. ad edictum.*

QVi filijfamilias nomina uendidit, actiones quoq; quas cum patre habet, præstare debet. Si hæreditas ueneat: uenditor res hæreditarias tradere debet. quanta autem hæreditas est, nihil interest.

XV. CAIVS *lib. X. ad edictum prouinciale.*

NIsi de substantia eius adfirmauerit.

XVI. PAVLVS *lib. XXXIII. ad edictum.*

SI quasi hæres uendideris hæreditatẽ, cũ tibi ex senatusconsulto Trebelliano restituta esset hæreditas: quanti interfit emptoris, tenebaris.

XVII. VLPIANVS *lib. XLIII. ad edictum.*

NOmina eorum, qui sub conditione, uel in diem debent: & emere, & uendere solemus. ea enim res est, quæ emi & uenire potest.

XVIII. ALFENVS *lib. V. digestorum.*

SI ex pluribus hæredibus unus ante, quàm cæteri adirent hæreditatem, rem, pecuniam, quæ sub pœna debebatur à testatore, omnem soluerit, & hæreditatem uendiderit: nec à cohæredibus suis propter egestatem eorum quidquam seruare poterit: cum emptore hæreditatis, uel ex stipulatu, uel ex uendito recte experietur. omnem enim pecuniam hæreditario nomine datam, eo manifestius est, quod in iudicio familiæ erciscundæ deducitur: per quod nihil amplius unusquisq; à cohæredibus suis consequi potest, quàm quod tanquam hæres impenderit.

XIX. IDEM *lib. XXV. digestorum.*

MVltum interest, sub cõditione aliqua obligatio ueneat: an cum ipsa obligatio sub conditione contracta sit, pure ueneat. priore casu, deficiente conditione, nullam uenditionẽ: posteriore, statim uenditionem consistere. nam si Titius tibi decẽ aureos sub conditione debeat, & ego abs te nomen eius emam: confestim ex empto & uendito agere potero, ut uel acceptum ei facias.

XX. AFRICANVS *lib. VII. quæstionum.*

SI hæreditatem mihi uendideris Lucij Titij, ac post debitori eiusdem hæres existas: actione ex empto teneberis. quod simplicius etiã in illa propositione procedit, cum quis ipse creditori suo hæres extiterit, & hæreditatem uendiderit.

XXI. PAVLVS *lib. XIII. quæstionum.*

VEnditor ex hæreditate interposita stipulatione, rem hæreditariam persecutus, alij uendidit. quæritur, quid ex stipulatione præstare debeat? nã bis utiq; non cõmittitur stipulatio, ut & rem & preciũ debeat. Et quidem si postea, quàm hæres rem uendidit, intercessit stipulatio: credimus precium in stipulationẽ uenisse. quod si antecessit stipulatio, deinde rem nactus est: tunc rem debebit, si igitur hominẽ uendiderit, & is decesserit: an precium eiusdem debeat? non enim deberet Stichi promissor (si eum uendidisset) mortuo eo, si nulla mora præcessisset. sed ubi hæreditatem, & postea rem ex ea uendidi: potest uideri, *ut tam ipsius negocium agam, quàm hæreditatis. sed hoc in re singulari non potest dici. nam si eundẽ hominẽ tibi uendidero, & necdum tradito eo, alij q̃q; uendidero, preciũq; accepero: mortuo eo, uideamus, ne nihil tibi debeã ex empto, qui moram in tradendo nõ feci. precium em̃ hominis uenditi non ex re, sed, ppter negociationẽ percipitur: & sic fit, quasi alij non uendidissem. tibi em̃ rẽ debebã, non actionẽ. At cũ hæreditas uenit: tacite hoc agi uidetur, ut si quid tanq̃ hæres feci, id præstem emptori, quasi illius negocium agam: quemadmodũ fundi uẽditor *fructus præstaret bonæ fidei ratione: quamuis si neglexisset ut alienum, nihil ei imputari possit: nisi si culpa eius argueretur. Quid si rem, quam uendidi, alio possidente petij, & litis æstimationem accepi.

*aliàs, ut ipsius negocii potius agam.

*aliàs, fructuũ præstaret bonæ fide ratione.

Universidad de Deusto Biblioteca

pit: utrum precium illi debeo, an rem: utiq; rem. non enim actionem ei, sed rem præstare debeo. sed si aut ui deiectus, uel propter furti actionē duplum abstulero: nihil hoc ad emptorē pertinebit. nam si sine culpa desijt possidere uenditor: actiones suas præstare debebit, non rem, & sic *nec æstimationē quoq;. nam & aream tradere debet exusto ædificio.

als *deest negatio.

XXII. SCAEVOLA *lib.* II. *responsorum.*

HAereditatis uenditæ precium pro parte accepi. reliquum emptore non soluente, quæsitum est, an corpora hæreditaria pignoris nomine teneantur: respondit. nihil proponi, cur non teneantur.

XXIII. HERMOGENIANVS *lib.* II. *iuris* ὑποτυπώσεων.

VEnditor actionis, quam aduersus ipsum principalē reum habet: omne ius, quod ex ea caussa ei competit, tam aduersus ipsum reum, quàm aduersus intercessores huius debiti, cedere debet: nisi aliud actum est. Nominis uenditor quidquid uel compensatione, uel exactione fuerit consecutus, intregrum emptori restituere cōpellitur.

XXIIII. LABEO *lib.* IIII. *posteriorū à Iaboleno epitomatorū.*

HAereditatem Cornelij uendidisti. deinde Titius, cui à te hærede Cornelius legauerat, priusquàm legatum ab emptore perciperet, te fecit hæredē. recte puto ex uendito te acturum, ut tibi præstetur: quando eò minus hæreditas uenierit, ut id legatū præstaret emptor: nec quidquam interfit, utrum Titio, qui te hæredem fecerit, pecunia debita sit, an legatario.

XXV. IDEM *lib.* II. περὶ βοηνῶν.

SI excepto fundo hæreditario ueneat hæreditas, deinde eius fundi nomine uēditor aliquid adquisierit: debet id præstare emptori hæreditatis. PAVLVS. imò semper quæritur in ea re, quid actum fuerit. si autem id non apparebit: præstare eā rem debebit emptori uenditor. nam id ipsum ex ea hæreditate ad eum peruenisse uidebitur: nō secus, ac si eum fundū in hæreditate uendenda nō excepisset.

DE RESCINDENDA VENDITIONE, ET quando nō liceat ab emptione discedere. Tit. V.

POMPONIVS *lib.* XV. *ad Sabinum.*

CElsus filius putabat: si uēdidisset mihi filiusfamilias rem peculiarem, & conueniat, ut abeatur ab ea uenditione: inter patrem, & filium, & me conuenire debere: ne si cū patre solo pactus sim, filius non possit liberari. Sed quæritur, utrū ne nihil agatur ex ea pactione: an uero ego quidem liberer, filius maneat obligatus: sicuti & si pupillus sine tutoris auctoritate paciscatur, ipse quidem liberatur, non etiam qui cum eo pactus est: nam quod Aristo dixit, posse ita pacisci, ut unus maneat obligatus, non est uerum: quia pro una parte contrahentium abiri pacto ab emptione non potest. & ideo si ab una parte renouatus sit contractus: dicitur non ualere eiusmodi pactionem. sed dicendum est, patre paciscente, & liberato aduersario, filium quoq; obiter liberari.

II. IDEM *lib.* XXIIII. *ad Sabinum.*

SI quam rem à te emi, eandem rursus pluris minorisue emero: discessimus à priore emptione. potest enim, dum res integra est, conuentione nostra infecta fieri emptio: atq; ita cōsistit posterior emptio, quasi nulla præcesserit. sed non poterimus eadem ratione uti post precium solutum, emptione repetita: cum post precium solutum infectā emptionem facere non possimus.

III. PAVLVS *lib.* XXXIII. *ad edictum.*

EMptio & uenditio, sicut consensu contrahitur, ita contrario cōsensu resoluitur, antequàm res fuerit secuta. ideoq; quæsitum est, si emptor fideiussorem acceperit, uel uenditor stipulatus fuerit: an nuda uoluntate resoluatur obligatio? Iulianus scripsit, ex empto quidē agi non posse: quia bonæ fidei iudicio exceptiones pacti insunt. an autē fideiussori utilis sit exceptio, uidēdum est. & puto, liberato reo, & fideiussorem liberari. item uenditorem ex stipulatu agētem exceptione submoueri oportet. idemq; iuris est, si emptor quoq; rē in stipulationē deduxerit.

IIII. IDEM *lib.* VIII. *digestorū Iuliani notat.*

SI emptio contracta sit, togæ (puta) aut lancis, & pactus sit uenditor, ut alterutrius emptio maneat: puto resolui obligationem huius rei nomine duntaxat.

V. IVLIANVS *lib.* XV. *digestorum.*

CVm emptor uenditori, uel uenditor emptori acceptū facit: uoluntas utriusq; ostenditur id agentis, ut à negocio discedatur: & perinde habetur, ac si conuenisset inter eos, ut neuter ab altero quidq; peteret. sed (ut euidentius appareat) acceptilatio in hac caussa non sua natura, sed potestate conuentionis ualet. Emptio nuda conuentione dissoluitur, si res secuta non fuerit. mortuo autem homine perinde habenda est uenditio, ac si traditus fuisset: ut puta cum uenditor liberetur, & emptori homo pereat. quare nisi iusta conuentio interuenerit: actiones ex empto & uendito manebunt.

VI. PAVLVS *lib.* II. *ad edictum.*

SI conuenit, ut res, quæ uenit, si intra certū tempus displicuisset, redderetur: ex empto actio est (ut Sabinus putat) aut proxima empti actioni in factum datur.

Idem

Universidad de Deusto Biblioteca

VII. IDEM *lib.V.quæstionum.*

SI id,quod pure emi, sub conditione rursus emam: nihil agitur posteriore emptione. Si pupilli persona interueniat, qui ante sine tutoris authoritate,deinde tutore authore emit:quamuis uéditor iam ei obligatus fuerit:tamen quia pupillus non tenebatur, renouata uenditio efficit,ut inuicem obligati sint.quod si ante tutoris authoritas interuenit,deinde sine tutore authore emit: nihil actũ est posteriore emptione. item potest quæri.& si sine tutoris authoritate pactus fuerit,ut discedatur ab emptione: an perinde sit,atq; si ab initio sine tutoris authoritate emisset: ut scilicet ipse nõ teneatur,sed agente eo retentiones competant? sed nec illud sine ratione dicetur, quũ initio recte emptio sit contracta:uix bonæ fidei cõuenire,eo pacto stari,quod alteri captiosum sit:& maxime,si iusto errore sit deceptus.

VIII. SCAEVOLA *lib.II. responsorum.*

TItius Seij ,pcurator,defuncto Seio,ab eo scriptus hæres:cum ignoraret,fundum uendente seruo hæreditario,quasi procurator subscripsit. quæsitum est,an cognito eo,prius quàm emptio perficeretur,à uenditione discedere possit? respondit.Titium,si nõ ipse uendidit,non idcirco actionibus ciuilibus teneri,quod seruo uendente subscripserat: sed serui nomine prætoria actione teneri.

IX. IDEM *lib.IIII.digestorum.*

FVndus, qui Lucij Titij erat, ob uectigal reipublicæ uenit. sed cum Lucius Titius debitor ,pfessus esset, paratum se esse uectigal exsoluere solidũ: cum minoris uenisset fundus,quàm debita summa esset: præses prouinciæ rescidit uenditionem,eumq; restitui iussit Lucio Titio.quæsitum est,an post sententiam præsidis, ante quàm ei restituerentur,in bonis Lucij Titij fundus emptus esset? respondi.non prius,quàm emptori precium esset illatum:uel si precium nondum esset ab emptore solutum,in uectigal satisfactum esset.

X. IDEM *lib.VI.digestorum.*

SEius à Lucio Titio emit fundum lege dicta, ut si ad diem pecuniam non soluisset, res inempta fieret. Seius parte precij præsente die soluta: defuncto uenditore, filijs eius pupillaris ætatis, & ipse tutor cum alijs datus : neq; contutoribus precium secundum legem numerauit, nec rationibus tutelæ retulit. quæsitum est, an irrita emptio facta esset? respondi,secundum ea,quæ proponerentur, inemptam uideri. Emptor prædiorum, cum suspicaretur Numeriam & Sempronniam ei controuersiam moturas, pactus est cum uenditore, ut ex precio aliqua summa apud se remaneret, donec emptori fideiussor daretur à uenditore. postea uenditor eam legem inseruit : ut si ex die pecunia omnis soluta non esset,& uenditor ea prædia uenisse nollet: inuendita essent. interea de aduersarijs alteram mulierem uenditor superauit,cum altera transegit:ita ut sine ulla quæstione emptor prædia possideret.quæsitum est: cum neq; fideiussor datus, neq; omnis pecunia secundum legem suis diebus soluta sit:an prædia inuendita sint? respondi.si conuenisset,ut non prius pecunia solueretur,quàm fideiussor uenditi caussa daretur:nec id factum esset, cum per emptorem staret, quo minus fieret:non posse posteriorem legis partem exerceri.

DE PERICVLO ET COMMODO REI uenditæ. Tit. VI.

VLPIANVS *lib.XXVIII. ad Sabinum.*

SI uinum uenditum acuerit, uel quid aliud uicij sustinuerit:emptoris erit damnum, quemadmodum si uinum esset effusum , uel uasis contusis, uel qua alia ex caussa. Sed si uenditor se periculo subiecit:in id tempus periculum sustinebit,quoad se subiecit.quod si non designauit tempus:eatenus periculum sustinere debet, quoad degustetur uinum: uidelicet quasi tunc plenissime ueneat,cum fuerit degustatum. Aut igitur conuenit, quoad periculum uini sustineat, & eatenus sustinebit: aut non conuenit,& usq; ad degustationem sustinebit. sed etsi non sint degustata,signata tamen ab emptore uasa, uel dolia: consequenter dicemus,adhuc periculum esse uenditoris:nisi aliud conuenisset. Sed & custodiam ad diem mensuræ uenditor præstare debet.prius ẽ enim admetiatur uinum,quasi nondum uenit. Post mensuram factã uenditoris desinit esse periculum. Sed & ante mẽsuram periculo liberatur, si nõ ad mensuram uendidit:forte amphoras,uel etiam singula dolia.

Si dolium signatum sit ab emptore:Trebatius ait,traditum id uideri.Labeo contra:quod & uerum est. magis enim ne * submitteretur,signari solere,quàm ut traditum uideatur. Licet autem uenditori, uel effundere uinum,si diem ad metiendum præstituit, nec intra diem admensum est. effundere autẽ non statim poterit : prius ẽ testatò denunciet emptori,ut aut tollat uinum,aut sciat futurum, ut uinum effunderetur.si tamen,cum posset effundere,nõ effudit: laudandus est potius. ea propter mercedem quoq; doliorum potest exigere: sed ita demum, si interfuit eius,inania esse uasa,in quibus uinum fuit: ueluti si locaturus ea fuit,uel si necesse habuit alia conducere dolia.commodius est autem conduci uasa,nec reddi uinum,nisi quanti conduxerit,ab emptore reddatur: aut uendere uinum bona fide, id est, quantum sine ipsius incom

*al's *subuertetur. al's submouerentur.*

incommodo fieri poteſt, operam dare, ut quàm minime detrimento ſit ea res emptori. Si doliare uinum emeris, nec de tradendo quidq̃ conuenerit: id uidetur actum, ut ante euacuarentur, quàm ad uindemiam opera eorum futura ſit neceſſaria. quod ſi non ſint euacuata: faciendum, quod ueteres putauerunt, per corbem uenditorem menſuram facere, & effundere. ueteres enim propter hoc menſuram ſuaſerunt, ſi quanta menſura eſſet, non appareat: uidelicet ut appareret, quantum emptori uini perierit.

II. CAIVS *lib.II.rerum quotidianarũ uel aureorũ.*

HOc ita uerũ eſt: ſi is eſt uenditor, cui ſine noua uindemia non ſint iſta uaſa neceſſaria. ſi uero mercator eſt, qui emere uina & uendere ſolet: is dies ſpectandus eſt, quo ex cõmodo uenditoris tolli poſſint.

Cuſtodiam aũt ante admetiendi diem qualem uenditorem præſtare oporteat: utrũ plenam, ut & diligentiã præſtet: an uero dolũ duntaxat, uideamus. & puto, eam diligentiam uenditorem exhibere debere: ut tamen fatale damnum, uel uis magna eum excuſet.

III. PAVLVS *lib.V.ad Sabinum.*

CVſtodiam autem uenditor talem præſtare debet, quam præſtant hi, quibus res commodata eſt: & ut diligentiam præſtet exactiorem, quàm in ſuis rebus adhiberet.

IIII. VLPIANVS *lib.XXVIII.ad Sabinum.*

SI quis uina uendiderit, & intra diem certum deguſtanda dixerit: deinde per uenditorem ſteterit, quo minus deguſtarentur: utrum præteritum duntaxat periculum acoris & mucoris uenditor præſtare debeat: an uero etiam die præterito, ut ſi forte corrupta ſint poſt ea, quàm dies deguſtandi præterijt, periculum ad uenditorem pertineat: an uero magis emptio ſit ſoluta, quaſi ſub conditione uenierit, hoc eſt, ſi ante diem illum fuiſſent deguſtata? & intererit, quid actum ſit. ego autem arbitror, ſi hoc in occulto ſit, debere dici, emptionem manere: periculum autem ad uenditorem reſpicere, etiam ultra diem deguſtando præfinitum: quia per ipſum factum eſt. Si auerſione uinum uenit, cuſtodia tamen præſtanda eſt. ex hoc apparet, ſi non ita uinum uenit, ut deguſtaretur: neq; acorem, neq; mucorem uenditorem præſtare debere, ſed omne periculum ad emptorem pertinere. difficile aũt eſt, ut quiſquam ſic emat, ut neq; deguſtet. quare ſi dies deguſtationis adiectus nõ erit: quãdocunq; deguſtare emptor poterit: & quoad deguſtauerit, periculũ acoris & mucoris ad uenditorem pertinebit. dies aũt deguſtationi præſtitutus, meliorem conditionem emptoris facit. Vino aũt per auerſionem uendito, finis cuſtodiæ eſt auehendi tempus. quod ita erit accipiendum, ſi additum tempus eſt.

cæterum

cæterum ſi non ſit additum: uidendum, ne infinitam cuſtodiam non debeat uenditor. & eſt uerius ſecundũ ea, quæ ſupra oſtendimus: aut interesse, quid de tempore actum ſit: aut denunciare ei, ut tollat uinum. certe ante, q̃ ad uindemiam fuerint dolia neceſſaria, debet auehi uinũ.

V. PAVLVS *lib.V. ad Sabinum.*

SI per emptorem ſteterit, quo minus ad diem uinũ tolleret: poſtea, niſi quod dolo malo uenditoris interceptum eſt, non debet ab eo præſtari. ſi (uerbi gratia) amphoræ centum ex eo uino, quod in cella eſſet, uenierint:* (ſi admenſum eſt) donec admetiatur, omne periculum uenditoris eſt, niſi id per emptorem fiat.

*aliâs de ſunt.

VI. POMPONIVS *lib.VIII.ad Sabinum.*

SI uina emerim, exceptis acidis & mucidis, & mihi expediat acida & mucida quoq; accipere: Proculus ait, quamuis id emptoris cauſſa exceptum ſit, tamen acida & mucida non ueniſſe. nanq; ſicut inuitus emptor accipere non cogeretur: ita iniquum eſſe, nõ permitti uenditori, uel alij ea uendere.

VII. PAVLVS *lib.V. ad Sabinum.*

ID quod poſt emptionem fundo acceſſit per alluuionem, uel perijt: ad emptoris commodum incõmodumq; pertinet. nam ut ſi totus ager poſt emptionem flumine occupatus ſit, periculum eſſet emptoris: ſic igitur & commodum eius eſſe debet. Quod uenditur, in modum agri cedere debet: niſi id actum eſt, ne cederet. at quod non uenit: in modum cedendum, ſi id ipſum actum eſt, ut cederet: ueluti uiæ publicæ, limites, luci, qui fundum tangunt. cum uero neutrum dictum eſt: cedere non debent. & ideo nominatim caueri ſolet: ut luci, uiæ publicæ, quæ in fundo ſunt, totæ in modum cedant.

VIII. IDEM *lib.XXXIII.ad edictum.*

NEceſſariò ſciendum, quando perfecta ſit emptio. tunc enim ſcimus, cuius periculum ſit. nam perfecta emptione periculũ ad emptorem reſpiciet. Et quidem ſi id, quod uenierit, appareat quid, quale, quantum ſit, & precium, & pure uenit: perfecta eſt emptio. quod ſi ſub conditione res uenierit, ſiquidem defecerit conditio: nulla eſt emptio, ſicuti nec ſtipulatio. quod ſi extiterit: Proculus & Octauenus emptoris eſſe periculũ aiunt. idem Pomponius libro nono probat. quod ſi pendente conditione emptor uel uenditor deceſſerit: conſtat, ſi extiterit conditio, hæredes quoq; obligatos eſſe, quaſi iam contracta emptione in præteritum. quod ſi pendente conditione res tradita ſit: emptor non poterit eã uſucapere pro emptore. & quod precij ſolutũ eſt, repetetur: & fructus medij tẽporis uenditoris ſunt: ſi pendente conditione res fuerit extincta. perimit enim emptio, ſicuti & ſtipulatiões & legata cõditionalia

Universidad de Deusto Biblioteca

perimuntur. ſanè ſi exſtat res, licet deterior effecta: poteſt dici, eſſe damnum emptoris. Si ita res uenierit, ESTO SERVVS ILLE EMPTVS, SIVE NAVIS EX ASIA VENERIT, SIVE NON VENERIT: Iulianus putat ſtatim perfectam eſſe uenditionem, quoniam certum ſit eã contractam. Cum uſumfructum mihi uendideris: intereſt, utrũ ius utendi fruendi, quod ſolum tuũ ſit, uendas: an uero in ipſum corpus, quod tuum ſit, uſumfructum mihi uendas. nam priore caſu etiã ſi ſtatim morieris, nihil mihi hæres tuus debebit: hæredi aũt meo debebitur, ſi tu uiuis. poſteriore caſu hæredi meo nihil debebitur, hæres tuus debebit.

IX. CAIVS *lib. X. ad edictum prouinciale.*

SI poſt inſpectum prædium, ante cũ emptio contraheretur, arbores uento deiectæ ſunt: an hæ q̃q; emptori tradi debeant, quæritur? & reſponſum eſt, non deberi, quia eas nõ emerit: cum ante, cũ fundum emerit, deſierint fundi eſſe. ſed ſi ignorauit emptor deiectas eſſe arbores, uenditor autem ſciuit, nec admonuit: quanti emptoris interfuerit, rem æſtimandam eſſe, ſi modo uenit.

X. VLPIANVS *lib. VIII. diſputationum.*

SI in uenditione conditionali hoc ipſum conueniſſet, ut res periculo emptoris ſeruaretur: puto pactum ualere. Vt libro ſexto digeſtorũ Iuliani Scæuola notat, fundi nomine emptor agere non poteſt: cum prius, quàm menſura fieret, inundatione aquarum, aut chaſmate, alioſue quo caſu pars fundi interierit.

XI. ALFENVS *lib. II. digeſtorum.*

SI uendita inſula combuſta eſſet: cum incendiũ ſine culpa fieri non poſſit, quid iuris ſit? reſpõdit. quia ſine patrisfamilias culpa fieri poteſt: neq; ſi ſeruorum negligentia factum eſſet, continuo dominus in culpa erit. quamobrem ſi diligentiam uenditor eam adhibuiſſet in inſula cuſtodienda, quam debent homines frugi & diligentes præſtare: ſi quid accidiſſet, nihil ad eum pertinebit.

XII. PAVLVS *lib. III. ὑπομνημάτων Alfeni digeſtorũ.*

LEctos emptos ædilis, cum in uia publica poſiti eſſent, concidit. ſi traditi eſſent emptori, aut ſi per eum ſtetiſſet, quo minus traderentur: emptoris periculum eſſe placet.

XIII. IVLIANVS *lib. III. ad Vrſeium Feroxum.*

EVmq; cum ædili, ſi id non iure feciſſet, habiturum actionem legis Aquiliæ: aut certe cũ uenditore ex empto agendum, ut is actiones ſuas, quas cum ædili habuiſſet, ei præſtaret,

XIIII. PAVLVS *lib. III. ἐπιτομῶν Alfeni digeſtorum.*

QVod ſi neq; traditi eſſent, neq; emptor in mora fuiſſet, quo minus traderentur: uenditoris periculum erit. Materia empta ſi furto periſſet

periſſet, poſtcũ tradita eſſet: emptoris eſſe periculũ reſpondit. ſi minus: uenditoris. uideri aũt trabes traditas, quas emptor ſignaſſet.

XV. CAIVS *lib. II. rerũ quotidianarũ, ſiue aureorũ.*

SI uina, quæ in dolijs erant, uenierint: eaq; ante, cũ ab emptore tollerentur, ſua natura corrupta fuerint: ſi quid de bonitate eorum adfirmauit uenditor: tenebitur emptori. quod ſi nihil adfirmauit: emptoris erit periculum: quia ſiue non deguſtauit, ſiue deguſtando male probauit, de ſe queri debet. planè ſi cum intelligeret uenditor, bonitatem eorum non duraturam uſq; ad eum diem, quo tolli deberent, nec admonuit emptorẽ: tenebitur ei, quanti eius intereſſet, admonitũ fuiſſe.

XVI. IABOLENVS *lib. VII. ex Caſſio.*

SErui emptor, ſi eum conductum rogauit, donec precium ſolueret: nihil per eum ſeruum adquirere potuit: quoniam non uidetur traditus is, cuius poſſeſſio per locationem retinetur à uenditore: & periculũ eius ſerui ad emptorem pertinet, quod tamẽ ſine dolo uenditoris interuenerit.

XVII. POMPONIVS *lib. XXXI. ad Q. Mutium.*

ILlud ſciendum eſt, cum moram emptor adhibere cœpit: iam non culpam tantũ, ſed & dolum præſtandũ à uenditore. quod ſi per emptorem & uenditorem mora fuerit: Labeo quidem ſcribit, emptori potius nocere, quàm uenditori moram adhibitam. ſed uidendum, ne poſterior mora damnoſa ei ſit. quid enim, ſi interpellauero uenditorem, & non dederit id, quod emeram: deinde poſtea offerente illo, ego nõ acceperim? ſanè hoc caſu mihi nocere debet. ſed ſi per emptorem mora fuiſſet: deinde cum oĩa in integro eſſent, morã uenditor adhibuerit, cũ poſſet ſe exſoluere: æquum eſt, poſteriorem moram uenditori nocere.

XVIII. PAPINIANVS *lib. III. reſponſorum.*

HAbitationum oneribus morte libertorum finitis, emptor domus ob eam cauſſam uenditori non tenebitur: ſi nihil aliud conuenit, quàm ut habitationes, ſecundum defuncti uoluntatem, ſuper precium libertis præſtarentur. Ante precium ſolutũ dominij quæſtione mota, precium ſoluere emptor non cogitur: niſi fideiuſſores idonei à uenditore eius euictionis nomine offerantur.

XIX. HERMOGENIANVS *lib. II. iuris ὑπομνημάτων.*

VEnditori ſi emptor in precio ſoluendo morã fecerit: uſuras duntaxat præſtabit, non omne omnino, quod uenditor mora non facta conſequi potuit: ueluti ſi negociator fuerit, & precio ſoluto, ex mercibus plus, quàm ex uſuris, quærere potuerit.

DE SERVIS EXPORTANDIS, ET SI ITA MANcipiũ uenierit, ut manumittatur: *uel cõtra. Tit. VII.

**aliâs addi tur. aut ne ꝓſtituatur.*

Universidad de Deusto Biblioteca

VLPIANVS *lib.*XXXII. *ad edictum.*

SI fuerit distractus seruus, ne aliquò loci moretur: qui ueni didit, in ea conditione est, ut possit legẽ remittere, & Romæ ipsum retinere: quod & Papinianus libro tertio respondit. propter domini enim (inquit) securitatẽ custo ditur lex, ne periculum subeat.

II. MARTIANVS *lib.* II. *publicorum.*

EXportandus ab Italia si uenierit, in prouincia morari potest: nisi specialiter prohibitum fuit.

III. PAVLVS *lib.*L. *ad edictum.*

SI quis hac lege uenit, ut intra certũ tempus manumittatur: & si non sit manumissus, liber fit: si tamen is, qui uendidit, in eadem uoluntate perseueret. hæredis enim uoluntatem non esse exquirendam.

IIII. MARCELLVS *lib.*XXIIII. *digestorum.*

SI minor uiginti annis seruum tibi in hoc uendiderit, ut eum manumitteres, nullius momenti est uenditio: quanquam ea mente tradiderit, ut cum uiginti annos ipse explesset, manumitteres. Non enim multum facit, quod distulit libertatis præstationem. lex quippe consilio eius, quasi parum firmo, restitit.

V. PAPINIANVS *lib.*X. *quæstionum.*

CVi pacto uenditionis pomœrio cuiuslibet ciuitatis interdictũ est: urbe etiã interdictũ esse uidetur. quod quidẽ cum aliàs principum mandatis præciperetur, etiam naturalem habet intellectum: ne scilicet, qui careret minoribus, frueretur maioribus.

VI. IDEM *lib.*XXVIII. *quæstionum*

SI uenditor ab emptore cauerit, ne serua manumitteretur, néue prostitueretur: & aliquo facto contra, quàm fuerat exceptũ, euincatur: an libera iudicetur, & ex stipulatu pœna petatur? doli exceptionẽ quidam obstaturam putant: Sabinus, non obstaturam. sed ratio facit, ut iure nõ teneat stipulatio, si ne manumitteretur, exceptum est. nam incredibile est, de actu manumittentis, ac non potius de effectu beneficij cogitatũ. cæterum si ne prostitueretur, exceptum est: nulla ratio occurrit, cur pœna peti & exigi non debeat: cum & ancillam contumelia adfecerit, & uenditoris adfectionem forte simul & uerecundiam læserit. etenim aliâs remota quoq; stipulatione placuit ex uendito esse actionem. Si quid emptor contra, quàm lege uenditionis cautum est, fecisset: nobis aliquando placebat, non aliter ex uendito propter pœnam homini irrogatam agi posse, quàm si pecuniæ ratione uenditoris interesset, ueluti quia pœnam promisisset: cæterum bono uiro non conuenire: credere, uenditoris interesse, quod animo sæuientis satisfactum nõ fuisset.

Sed

Sed in contrarium me uocat Sabini sententia: qui utiliter agi ideo arbitratus est, quoniam ob hoc minoris homo uideatur uenisse.

VII. IDEM *lib.*VI. *quæstionum.*

SEruus ea lege uenit, ne in Italia esset. quod si aliter factum esset: conuenit citra stipulatiõem, ut pœnam præstaret emptor. uix est, ut eo nomine uindictæ ratione uenditor agere possit: acturus utiliter, si non seruata lege in pœnam, quam alij promisit, inciderit. Huic consequens erit, ut hactenus agere possit, quatenus alij præstare cogetur. quidquid enim excedit, pœna est, non rei persecutio. quod si ne pœnæ caussa exportaretur, cõuenit: etiam adfectionis ratione recte agetur. nec uidentur hæc inter se contraria esse: cum beneficio adfici hominem, intersit hominis. enimuero pœnæ non irrogatæ indignatio solã duritiã continet.

VIII. IDEM *lib.*XXVIII. *quæstionum.*

QVæsitum est. si quis seruum propriũ uendidisset, & ut manumitteretur intra certum tempus, præcepisset: ac postea mutasset uoluntatem, & emptor nihilominus manumisisset: an aliquam actionem eo nomine haberet? dixi. ex uendito actionem, manumisso seruo, uel mutata uenditoris uoluntate, euanuisse.

IX. PAVLVS *lib.*V. *quæstionum.*

TItius seruũ uẽdidit ea lege, ut si Romæ moratus esset, liceret manus inijcere. emptor alij eadem lege uendidit, & seruus fugit à secundo emptore, & Romæ moratur. quæro, an sit manus iniectio, & cui? respondi. in fugitiuo non est dubitandum, nihil contra legem factum uideri: quia nec domino auferre se potest, nec qui in fuga est, ibi moratur. Quod si uoluntate secundi emptoris contra legẽ moratus sit: potior habendus est is, qui author fuit legis. nec posterior, qui magis admonendi emptoris, & liberandi se gratia eandem legem repetierit: poterit aliquo modo auferre legem sui uenditoris, cuius conditio extitit. nam & si pœnam promisisset, teneretur: licet ipse quoq; stipulatus esset. sed in pœna promissa duæ actiones sunt. manus autem iniectio in seruũ competit. Quod si prior ita uendidit, ut prostituta libera esset: posterior, ut manũ liceret inijcere: potior est libertas, quàm manus iniectio. planè si prior lex manus habet iniectionẽ, posterior libertatẽ: fauorabilius dicetur, liberã fore: quoniã utraq; conditio pro mancipio additur. & sicut manus iniectio, ita libertas eximit eã ab iniuria.

X. SCAEVOLA *lib.*VII. *digestorum.*

CVm uenderet Pamphilam & Stichũ, uenditioni inseruit pactum conuentum: ut ne ea mancipia Pamphila & Stichus, quos minorato precio uendidit, alterius seruitutem, quàm Seij paterentur: post mortemq; eius in libertatẽ uocarentur. quæsitũ est, an hæc mancipia,

de qui

de quibus inter emptorem & uenditorem cõuenit: post mortẽ emptoris iure ipso liberata sint? respondi. secundũ constitutionẽ diui Hadriani super hoc prolatã, Pamphilã & Stichũ, de quibus quæreretur, si manumissi non sint, liberos nõ esse. CLAVDIVS. diuus Marcus ex lege dicta libertatis in uendendo (quamuis nõ manumissos) fore liberos, in semestribus constituit: licet in tempus mortis emptoris distulit uenditor libertatem.

DIGESTORVM
SEV PANDECTARVM LIBER DECIMUS NONUS.

DE ACTIONIBVS EMPTI ET VENDITI. Tit. I.

VLPIANVS *lib.* XXVIII. *ad Sabinum.*

Si res uendita non tradatur: in id quod interest, agitur: hoc est, quãti rem habere emptoris interest. hoc autem interdum precium egreditur: si pluris interſit, cẽ res ualet, uel empta est. Venditor si cum sciret deberi seruitutem, cælauit: non euadet ex empto actionem: si modo eam rem emptor ignorauit. omnia enim, quæ contra bonam fidem fiunt, ueniunt in empti actionem. Sed scire uenditorem, & cælare, sic accipimus: non solum si non admonuit, sed & si negauit seruitutem istam deberi, cũ esset ab eo quæsitum. Sed etsi ꝓponas eum ita dixisse, NVLLA QVIDEM SERVITVS DEBETVR, VERVM VT EMERGAT INOPINATA SERVITVS, NON TENEOR: puto eum ex empto teneri, si seruitus debebatur, & sciuit. sed etsi id egit, ne cognosceret emptor, aliquam seruitutem deberi: opinor eum ex empto teneri. &(generaliter dixerim) si improbato more uersatus est in cælanda seruitute, debere eum teneri: nõ si securitati suæ prospectum uoluit. hæc ita uera sunt, si emptor ignorauit seruitutem: quia nõ uidetur esse cælatus, qui scit: nec certiorari debuit, qui nõ ignorauit.

II PAVLVS *lib.* V. *ad Sabinum.*

Si in emptione modus dictus est, & non præstatur: ex empto actio est. Vacua possessio emptori tradita non intelligitur, si alius in ea legatorum fideicommissorumue seruãdorum caussa in possessione est, aut creditores bona possident. idem dicendũ est, si uenter in possessione sit. nam & ad hoc pertinet uacui appellatio.

Pompo-

III. POMPONIVS *lib.* IX. *ad Sabinum.*

Ratio possessionis, quæ à uenditore fieri debet, talis est: ut si quis eam possessionem iure auocauerit, tradita possessio non intelligatur. Si emptor uacuam possessionem tradi stipulatus sit, & ex stipulatu agat: fructus non uenient in eam actionem: quia & qui fundum tradi stipulatur, uacuam quoq; possessionem tradi oportere, stipulari intelligitur: nec tamen fructuum præstatio ea stipulatione continetur, neq; rursus plus debet esse in stipulatione: sed ex empto superesse ad fructuum præstationem. Si iter, actum, uiam, aquæductum per tuũ fundum emero: uacuæ possessionis traditio nulla est. itaq; cauere debes, per te non fieri, quo minus utar. Si per uenditorem uini mora fuerit, quo minus traderet: condemnari eum oportet, utro tempore pluris uinum fuerit: uel quo uenit, uel quo lis in condemnationem deducitur. item quo loco pluris fuit: uel quo uenit, uel ubi agitur. Quod si per emptorem mora fuit: æstimari oportet precium, quod sit, cum agatur, & quo loco minoris sit. mora aũt uidetur esse, si nulla difficultas uenditorẽ impediat, quo minus traderet: & præsertim, si omni tempore paratus fuit tradere. item non oportet eius loci precia spectari, in quo agitur: sed eius, ubi uina tradi oportet. nam quod à Brundusio uinũ uenit: etsi uenditio alibi facta sit, Brundusij tradi oportet.

IIII. PAVLVS *lib.* V. *ad Sabinum.*

Si seruum mihi ignoranti, sciens furem, uel noxium esse, uendideris: quamuis duplam promiseris, teneris mihi ex empto, quanti mea intererit scisse: quia ex stipulatu eo nomine agere tecum non possum, ante quàm mihi quid absit. Si modus agri minor inueniatur, pro numero iugerum auctor obligatus est: quia ubi modus minor inuenitur, non potest æstimari bonitas loci, qui non exstat. Sed non solum si modus totius agri minor est, agi cum uenditore potest: sed etiã de partibus eius. utputa si dictum est, uineæ iugera tot esse, uel oliueti, & minus inueniatur. ideo his casibus pro bonitate loci fiet æstimatio.

V. IDEM *lib.* XXXIII. *ad edictum.*

Si hæres testamento quid uendere damnatus sit, & uendiderit: de reliquis, quæ per consequentiam emptoris ꝓpria sunt, uel ex empto, uel ex testamento agi cũ eo poterit. sed si falsò existimãs se esse damnatum uendere, uendiderit: dicendũ est, agi cum eo ex empto non posse: quoniam doli mali exceptione actor submoueri potest. quemadmodum & si falsò existimans se damnatum dare, promisisset: agentem doli mali exceptione submoueret. Põponius etiam incerti condicere eum posse ait, ut liberetur.

VI POMPONIVS *lib.* IX. *ad Sabinum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

TEnetur ex empto uenditor, etiam si ignorauerit minorem fundi modũ esse. Si uendidi tibi insulam certa pecunia, & ut aliam insulam meam reficeres: agam ex uendito, ut reficias. si autem hoc solum, ut reficias eam, conuenit: non intelligitur emptio & uenditio facta, ut Neratius scribit. sed si aream tibi uendidi certo precio, & tradidi, ita ut insula ædificata partem dimidiam mihi retradas: uerum est, ut ædifices, agere me posse ex uendito, & ut ædificatam mihi retradas. q̃d diu enim aliquid ex re uendita apud te superest: ex uendito me habere actionem constat. Si locum sepulchri emeris, & propius eum locũ, ante quàm mortuus ibi inferatur, ædificatum à uenditore fuerit: poteris ad eum reuerti. Si uas aliquod mihi uendideris, & dixeris certam mensuram capere, uel certum pondus habere: ex empto tecum agam, si minus præstes. sed si uas mihi uẽdideris, ita ut adfirmares integrum: si id integrum non sit, etiam id, quod eo nomine perdiderim, præstabis mihi. si uero non id actum sit, ut integrum præstes: dolum malum duntaxat præstare te debere, quidam putant. Labeo contra: & illud solum obseruandũ, ut (nisi in contrarium quid actũ sit) omnimodo integrum præstari debeat. & est uerũ. quod & in locatis dolijs præstandũ, Sabinũ respondisse Minutius refert. Si tibi iter uendidero, ita demum auctorem me laudare poteris: si tuus fuerit fundus, cui adquirere seruitutem uolueris. iniquum est enim teneri me, si propter hoc adquirere seruitutem non potueris, quia dominus uicini fundi non fueris. sed si fundum tibi uendidero, & ei fundo iter accessurum dixero: omnimodo tenebor itineris nomine: quia utriusq; rei, quasi unus uenditor, obligatus sum. Si filiusfamilias rem uendiderit mihi, & tradiderit: sicut paterfamilias tenebitur. Si dolo malo aliquid fecit uenditor in re uendita, ex empto eo nomine actio emptori competit. nam & dolũ malum eo iudicio æstimari oportet: ut id, quod præstaturũ se esse pollicitus sit uenditor, emptori præstari oporteat. Si cũ uenditor sciens obligatũ, aut alienum uendidisset, adiectum sit, néue eo nomine quid præstaret: æstimari oportet dolum malum eius, quem semper abesse oportet in iudicio empti: eò quod bonæ fidei sit.

VII. IDEM *lib. X. ad Sabinum.*

FVndum mihi cum uenderes deducto ususructu, dixisti usumfructum Titij esse, cum is apud te remansurus esset. si cœperis eũ usumfructum uindicare: reuerti aduersus te non potero, donec Titius uiuat, nec in ea caussa esse cœperit, ut etiã si eius ususfructus esset, amissurus eum fuerit. nam tunc, id est, si capite deminutus, uel mortuus fuerit Titius: reuerti potero ad te uenditorem. idemq; iuris est, si dicas eũ usumfructum Titij esse, cum sit Seij.

Pau-

VIII. PAVLVS *lib. V. ad Sabinum.*

SI tibi liberum prædiũ tradidero, cum id seruiens tradere deberem: etiam conditio incerti competit mihi, ut patiaris eam seruitutem, quæ debuit imponi. quod si seruum prædiũ in traditione fecero, quod liberum tibi tradere debui: ex empto habebis actionem, remittendæ eius seruitutis gratia, quam pati non debebas.

IX. POMPONIVS *lib. XX. ad Sabinum.*

SI is, qui lapides ex fundo emerit, tollere eos nolit: ex uẽdito agi cum eo potest, ut eos tollat.

X. VLPIANVS *lib. XLVI. ad Sabinum.*

NOn est nouum, ut duæ obligationes in eiusdem persona de eadem re concurrant. cum enim is, qui uenditorem obligatum habeat, ei hæres extiterit, qui eundem uenditorem habebat obligatum: constat duas esse actiones in eiusdem persona concurrentes, propriam & hæreditariam: & debere hæredem institutum (si uelit) separatim duarum actionum commodo uti: ante aditam hæreditatem propriũ uenditorem conuenire, deinde adita hæreditate, hæreditarium. quod si prius adierit hæreditatem: unam quidem actionẽ mouere potest: sed ita, ut per eam utriusq; contractus sentiat commodum. ex contrario quoq; si uenditor uenditori hæres extiterit: palam est, duas euictiones eum præstare debere.

XI. IDEM *lib. XXXII. ad edictum.*

EX empto actione is, qui emit, utitur. Et in primis sciendũ est, in hoc iudicio id demum deduci, quod præstari conuenit. cum enim bonæ fidei iudicium sit: nihil magis bonæ fidei congruit, quàm id præstari, quod inter contrahentes actũ est. q̃d si nihil conuenit: tunc ea præstabunt̃, quæ naturaliter insunt huius iudicij potestate. & in primis ipsam rẽ præstare uenditorẽ oportet. *(id est, tradere) quæ res, siquidẽ dominus fuit uenditor, facit emptorem dominum. si nó fuit: tantum euictionis nomine uenditorem obligat: si modo precium est numeratum, aut eo nomine satisfactum. emptor autem numos uẽditoris facere cogitur. Redhibitionem quoq; contineri empti iudicio, Labeo & Sabinus putant, & nos probamus. Animalium quoq; uenditor cauere debet, ea sana præstari. & qui iumenta uendidit, solet ita, pmittere, esse *bibere, ut oportet. Si quis uirginem se emere putarit, cũ mulier uenisset, & sciens in errore eum uenditor passus sit: redhibitionem quidem ex hac caussa non esse: ueruntamẽ ex empto competere actionem ad resoluendam emptionẽ, ut precio restituto mulier reddatur. Is, qui uinũ emit, arræ nomine certam summam dedit. postea conuenerat, ut emptio irrita fieret. Iulianus ex empto agi posse ait, ut arra resti-

*aliàs de sunt.

*aliàs, debere.

Universidad de Deusto Biblioteca

tuatur:utilemq; esse actionem ex empto, etiam ad distrahendam (inquit) emptionem. Ego illud quæro. si anulus datus sit arræ nomine, & secuta emptione, precioq; numerato, & tradita re, anulus non reddatur:qua actione agendum sit? utrũ condicatur, quasi ob caussam datus, aliâs *uersa. & caussa *finita sit: an uero ex empto agẽdum sit? & Iulianus dicit, ex empto agi posse certe etiam condici poterit:quia iam sine caussa apud uenditorẽ est anulus. Etiam si ignorans uendiderit:fugitiuum non esse, præstare emptori oportere, Neratius ait. Idẽ Neratius, etsi alienũ seruum uendideris, furris noxijsq; solutum præstare debere, ab omnibus receptum ait. Et ex empto actionem esse, ut habere licere emptori caueatur:sed & ut tradatur ei possessio. Idem ait, non tradentẽ quanti intersit condemnari:satis aũt non dantem, quanti plurimo auctorem periclitari oportet. Idem Neratius ait. ꝓpter hæc omnia satis esse, quod est plurimũ præstari:id est, ut sequentibus actionibus, deducto eo, quod præstitum est, lis æstimetur. Idem recte ait. si quid horum non præstetur, cum cætera facta sint: nullo deducto cõdemnationem faciendam.

Idem libro secundo responsorum ait. emptorẽ noxali iudicio condemnatum, ex empto actione id tantum consequi, quanti minimo defungi potuit. idemq; putat, & si ex stipulatu aget. & siue defendat noxali iudicio, siue non:quia manifestum fuit noxium seruum fuisse:nihilominus uel ex stipulatu, uel ex empto agere posse. Idem Neratius ait. uenditorẽ in re tradenda debere præstare emptori, ut in lite de possessione potior sit. sed Iulianus libro decimoquinto digestorum scribit, nec uideri traditum, si superior in possessione futurus non sit. erit igitur ex empto actio, nisi hoc præstetur. Cassius ait eum, qui ex duplæ stipulatione litis æstimationem consecutus sit: aliarum rerum nomine, de quibus in uenditionibus caueri solet, nihil consequi posse. Iulianus, deficiente dupla, ex empto agendũ putauit. Demq; ad Minutiũ libro quinto ait. si quis ea conditione seruum uendiderit, ut intra triginta dies duplam promitteret, postea ne quid præstaretur: & emptor hoc fieri intra diem non desiderauerit:ita demum non teneri uenditorẽ, si ignorans alienum uendidit. tunc enim hoc fieri, ut per ipsum, & per hæredem eius emptorem habere liceret. Qui autem alienum sciens uendidit, dolo (inquit) non carer:& ideo empti iudicio tenebitur. Sententiã Iuliani uerissimam esse arbitor in pignoribus quoq;. nam si iure creditoris uendiderit, deinde hæc fuerint euicta:non tenetur, nec ad precium restituendũ, ex empto actione creditor. hoc enim multis constitutionibus expressum est. dolum planè uenditor præstabit. deniq; etiam repromittet de dolo. sed etsi non repromiserit: sciens tamen sibi nõ obligatum, uel non esse eius, qui sibi obligauit, uendiderit: tenebitur ex empto

empto, quia dolum eum præstare debere ostendimus. Si quis rem uendiderit, & ei accessurum quid dixerit:omnia quidem, quæ diximus in re distracta, in hoc quoq; sequenda sunt:ut tamen euictionis nomine non in duplum teneatur, sed in hoc tantum obligetur, ut emptori rem habere liceat:& non solũ per se, sed per omnes. Qui autẽ habere licere, pmittens uendidit: uideamus, quid debeat præstare. & multũ interesse arbitror: utrũ polliceatur, per se, uenientesq; à se personas nõ fieri, quo minus habere liceat:an uero per omnes. nam si per se:non uidetur id præstare, ne alius euincat. Proinde si euicta res erit: siue stipulatio interposita est, ex stipulatu non tenebitur:siue non est interposita, ex empto non tenebitur. sed Iulianus libro decimoquinto digestorum scribit:etiam si aperte uenditor pronunciat, per se hæredemq; suum non fieri, quo minus habere liceat:posse defendi, ex empto eum in hoc quidem non teneri, quod emptoris interest:ueruntamen, ut precium reddat, teneri. Ibidem ait, item esse dicendũ, & si aperte in uenditione comprehendatur, nihil euictionis nomine præstitum iri: precium quidem deberi re euicta, utilitatem nõ deberi. neq; enim bonæ fidei contractum hanc pati conuentionem, ut emptor rem amitteret, & precium uenditor retineret. nisi forte (inquit) si quis omnes istas supra scriptas conuentiones reciperet:quemadmodum recipitur, ut uenditor numos accipiat, quamuis merx ad emptorem nõ pertineat:ueluti cum futurũ iactum retis à piscatore emimus, aut indaginẽ plagis positis à uenatore, uel pantheram ab aucupe. nam etiã si nihil capit:nihilominus emptor precium præstare necesse habebit. sed in supra scriptis conuentionibus contra erit dicendũ:nisi forte sciens alienũ uendidit. tũc enim secundũ supra à nobis relatã Iuliani sententiam, dicendũ est, ex empto eũ teneri: qa dolo facit.

XII. CELSVS *lib.* XXVII. *digestorum.*

SI iactum retis emero, & rete iactare piscator noluit: incertum huius rei æstimandum est. si quod extraxit piscium, reddere mihi noluit: id æstimari debet, quod extraxit.

XIII. VLPIANVS *lib.* XXXII. *ad edictum.*

IVlianus libro decimoquinto inter eum, qui sciens quid aut ignorãs uendidit, differentiã facit in cõdemnatione ex empto:ait enim. qui pecus morbosum, aut tignũ uiciosum uendidit: siquidẽ ignorans fecit:id tantum ex empto actione præstaturũ, quanti minoris esset empturus, si id ita scisset. si uero sciens reticuit, & emptorẽ decepit:oĩa detrimenta, quæ ex ea emptione emptor traxerit, præstaturũ ei. siue igit̃ ædes uicio tigni corruerũt, ædium æstimationem:siue pecora cõtagione morbosi pecoris perierũt, quod interfuit idonee uenisse, erit præstandũ. Item qui furem uendidit, aut fugitiuum:siquidem sciens: præstare debebit,

Universidad de Deusto Biblioteca

quanti emptoris interfuit non decipi. si uero ignorans: circa fugitiuũ quidem tenetur, quãto minoris empturus esset, si eum fugitiuum scisset: circa furem, non tenetur. differentiæ ratio est: quia fugitiuum quidem habere non licet, & quasi euictionis nomine tenetur uenditor: furem autem habere possumus. Quod autem diximus, QVANTI EMPTORIS INTERFVIT NON DECIPI, multa cõtinet, ut si alios secũ sollicitauit, ut fugerent: uel res quasdam abstulit. quid tamen si ignorauit quidem furem esse, adseuerauit autẽ bonæ frugi, & fidum, ut carò uenderet? uideamus, an ex empto teneat. & puto teneri. at qui ignorauit. sed non debuit facile, quæ ignorabat, adseuerare. inter hunc igitur, & eum, qui scit, interest: quoniam qui scit, præmonere debuit furem esse: hic non debuit facilis esse ad temerariam indicationem. Si uenditor dolo fecit, ut pluris uẽderet (puta de artificio mentitus, aut de peculio) empti eum iudicio teneri, ut præstet emptori, quanto pluris seruũ emisset, si ita peculiatus esset, uel eo artificio instructus. Per cõtrariũ quoq; idem Iulianus scribit. cum Terentius Victor decessisset, relicto hærede fratre suo: & res quasdam ex hæreditate, & instrumenta, & mancipia uillicus subtraxisset: quibus subtractis, facile quasi minimò ualeret hæreditas, ut sibi ea uenderetur, persuasit. an uenditi iudicio teneri possit? & ait competere actionem ex uendito in tantum, quanto pluris hæreditas ualeret, si hæ subtractæ non fuissent. Idem Iulianus dolum solere à uenditore præstari, etiam in huiusmodi specie ostendit. si cũ uenditor sciret fundum pluribus municipijs legata debere, in tabula quidẽ scripserit, uni municipio debere: uerum postea legem consignauerit, si qua tributorum, aut uectigalis, indictionisúe quidẽ nomine, aut ad uiæ collationẽ præstare oporteret, id emptorẽ dare, facere, præstare oportere: respondit, ex empto eũ teneri, quasi decepisset emptorẽ. quæ sententia uera est. Sed cum in facto proponeretur, tutores hoc idem fecisse, qui rem pupillarẽ uendebant: quæstionis fuisse ait, an tutorũ dolũ pupillus præstare deberet? & si quidem ipsi tutores uendiderunt: ex empto eos teneri, nequaquã dubium est. sed si pupillus authoribus eis uendidit: in tantum tenetur, in quantum locupletior ex eo factus est, tutoribus in residuum perpetuo cõdemnandis: quia nec trãsfertur in pupillum post pubertatẽ, licet quid dolo tutorũ factum est. Offerri precũ ab emptore debet, cũ ex empto agit. & ideo si partẽ precij offerat: nondũ est ex empto actio ad rem adquirendã. uenditor enim quasi pignus retinere potest eã rem, quã uẽdidit. unde quæritur. si parte precij soluta, res tradita postea euicta sit: utrum eius rei nomine consequatur integrum precium ex empto agens: an uero quod numerauit? & puto magis id, quod numerauit, propter doli exceptionem. Si fructibus

bus iam maturis ager distractus sit: etiam fructus emptori cedere, nisi aliud conuenit, exploratũ est. Sin is ager locatus fuit: pensiones utiq; ei cedent, qui locauerat. idem & in prædijs urbanis, nisi si quid nominatim conuenisse proponatur. Sed etsi quid præterea rei uenditæ nocitũ est: actio emptori præstanda est, damni forte infecti, uel aquæ pluuiæ arcendæ, uel Aquiliæ, uel interdicti QVOD VI AVT CLAM.

Item si quid ex operis seruorum, uel uecturis iumentorum, uel nauium quæsitum est: emptori præstabitur. sed etsi quid de peculio eorũ accessit. non tamen si quid ex re uenditoris. Si Titius fundum, in quo nonaginta iugera erãt, uendidit: & in lege emptionis dictum est, in fundo centum esse iugera: & antecq; modus manifestetur, decem iugera alluuiõe adcreuerint: placet mihi Neratij sententia existimantis, ut siquidem sciens uendidit, ex empto actio competat aduersus eum, cũ quis decẽ iugera adcreuerint: quia dolo fecit, nec dolus purgatur. si uero ignorans uendidit: ex empto actio non competat. Si fundum mihi alienum uendideris, & hic ex caussa lucratiua meus factus sit: nihilominus ex empto mihi aduersus te actio competit. In his autem, quæ cum re empta præstari solent, non solum dolum, sed & culpã præstandam arbitror. nã & Celsus libro nono digestorũ scripsit: cum conuenerit, ut uenditor præteritam mercedem exigat, & emptori præstet: non solum dolum, sed etiã culpam eum præstare debere. Idem Celsus eodem libro scribit. fundi, quem cum Titio cõmunem habebas, partem tuam uendidisti: & antecq; traderes, coactus es communi diuidundo iudicium accipere. si socio fundus sit adiudicatus: quantum ob eam rem à Titio cõsecutus es, id tantum emptori præstabis. quod si tibi fundus totus adiudicatus est: totum (inquit) eum emptori trades. sed ita, ut ille soluat, quod ob eam rem Titio condemnatus es. sed ob eam quidem partem, quam uendidisti, pro euictione cauere debes: ob alterã autem, tantum de dolo malo repromittere. æquum est enim, eandẽ esse conditionem emptoris, quæ futura esset, si cum ipso actum esset communi diuidundo. sed si certis regionibus fundum inter te & Titium iudex diuisit: sine dubio partem, quæ adiudicata est, emptori tradere debes.

Si quid seruo distracto uenditor donauit ante traditionem, hoc ꝗq; restitui debet: hæreditates ꝗq; per seruum adquisitæ, & legata omnia. nec distinguẽdum, cuius respectu ista relicta sunt. item quod ex operis seruus præstitit uenditori, emptori restituendum: nisi ideo dies traditionis ex pacto, progatus est, ut ad uenditorẽ operæ pertinerẽt. Ex uendito actio uenditori competit ad ea consequenda, quæ ei ab emptore præstari oportet. ueniunt autem in hoc iudicio infrascripta. in primis precium quanti res uenit: item usuræ præcij post diem traditionis.

nam

nam cum re emptor fruatur:æquissimũ est, eum usuras precij depende re. Possessionem autem traditam accipere debemus, etiam si precaria sit possessio. hoc enim solum spectare debemus, an habeat facultatem fructus percipiendi. Præterea ex uendito agendo consequuturus est sumptus, qui facti sunt in re distracta: utputa si quid in ædificia distracta erogatum est. scripsit enim Labeo & Trebatius, esse ex uendito hoc nomine actionem. idem est, si quid in ægri serui curatione impensum est ante traditionem, aut in disciplinas, in quas uerisimile erat etiam emptorem uelle impendi. hoc amplius Labeo ait: etsi quid in funus serui defuncti impẽsum sit, ex uendito consequi oportere: si modo sine culpa uenditoris morte obierit. item si conuenerit, cum res uenitet, ut locuples ab emptore reus detur: ex uendito agi posse, ut id fiat. Si inter emptorem prædiorum & uenditorem conuenisset, si ea prædia emptor hæresúe eius pluris uendidisset, eius partem dimidiam uenditori præstaret: & hæres emptoris pluris ea prædia uendidisset: uenditorem ex uendito agendo partem eius, quo pluris uendidisset, consecuturũ.

Si procurator uendiderit, & cauerit emptori: quæritur, an domino, uel aduersus dominum actio dari debeat? Et Papinianus libro tertio responsorũ putat, cũ domino ex empto agi posse utili actione, ad exemplum institoriæ actionis: si modo rem uendendam mandauit. ergo & per contrarium dicendum est, utilem ex empto actionẽ domino competere. Ibidem Papinianus respõdisse se refert. si conuenit, ut ad diem precio non soluto, uenditori duplum precij præstaretur: in fraudem constitutionum uideri adiectum, quod usuram legitimam excedit. diuersamq; caussam commissoriæ esse ait: cum ea specie (inquit) non fœnus illicitum contrahatur, sed lex contractui non improbata dicatur. Si quis colludente procuratore meo, ab eo emerit: an possit agere ex empto? & puto hactenus, ut aut stetur emptioni, aut discedatur. Sed & si quis minorem uiginti quinq; annis circũuenerit: & huic hactenus dabimus actionem ex empto, ut diximus in superiore casu. Si quis à pupillo sine tutoris authoritate emerit: ex uno latere cõstat contractus. nam qui emit, obligatus est pupillo: pupillũ sibi nõ obligat. Si uenditor habitationem exceperit, ut inquilino liceat habitare: uel colono, ut perfrui liceat ad certũ tẽpus: magis esse Seruius putabat ex uendito actionẽ. Deniq; Tubero ait. si iste colonus damnũ dederit: ex empto emptorem agentẽ cogere posse uenditorẽ, ut ex locato cum colono experiatur: ut is quidquid fuerit cõsecutus, emptori reddat. Aedibus distractis uel legatis, ea esse ædium solemus dicere, quæ quasi pars ædium, uel propter ædes habentur: utputa* putea.

aliâs* putealia.

XIIII. POMPONIVS *lib. XXXI. ad Q. Mutium.*

Item

Item quo puteum cooperitur.

XV. VLPIANVS *lib. XXXII. ad edictum.*

*Vnes, labra, salientes. fistulæ quoq;, quæ saliẽtibus iunguntur (quãuis longe excurrant extra ædificium) ædium sunt. item canales. pisces autem, qui sunt in piscina, non sunt ædium, nec fundi.

*aliâs, id est id.
*alis, lineæ.

XVI. POMPONIVS *lib. XXI. ad Q. Mutium.*

Non magis, cũ pulli, aut cætera animalia, quæ in fundo sunt.

XVII. VLPIANVS *lib. XXXII. ad edictum.*

Fundi nihil est, nisi quod terra se tenet. ædium autem multa esse, quæ ædibus adfixa nõ sint, ignorari non oportet: utputa seras, claues, claustra. multa etiam defossa esse, neq; tamen fundi, aut uillæ haberi: utputa uasa uinaria, torcularia: quoniã hæc instrumenti magis sunt, etiam si ædificio cohærent. sed & uinum, & fructus perceptos uillæ non esse constat. Fundo uendito uel legato, sterculinium & stramenta emptoris & legatarij sunt, ligna autem uenditoris, uel hæredis: quia nõ sunt fundi, tametsi ad eum parata sunt. in sterculinio autem distinctio Trebatij ꝓbanda est: ut siquidem stercorandi agri caussa comparatum sit, emptorem sequatur: si uendẽdi, uenditorẽ: nisi si aliud est actũ. nec interest, in stabulo iaceat, an aceruus sit. Quæ pictæ tabulæ pro tectorio includuntur, item crustæ marmoreæ, ædium sunt. reticuli circa columnas, plutei circa parietes, item cilicia uela, ædium non sunt. Item quod insulæ caussa paratum est, si nondum perfectum est: quamuis positum in ædificio sit, non tamen uidetur ædium esse. Si ruta & cæsa excipiantur in uenditione: ea placuit esse ruta, quæ eruta sunt: ut arena, creta, & similia. cæsa esse, ut arbores cæsas, carbones, & his similia. Gallus autem Aquilius (cuius Mela refert opinionem) recte ait, frustra in lege uenditionis de rutis & cæsis contineri: quia si non specialiter uenierint, ad exhibendum de his agi possit. neq; enim magis de materia cæsa, aut de cæmentis, aut de arena cauendum est uenditori, quàm de cæteris, quæ sunt preciosiora. Labeo generaliter scribit, ea, quæ perpetui usus caussa in ædificijs sunt, ædificij esse: quæ uero ad præsens, non esse ædificij. utputa fistulæ temporis quidem caussa positæ, non sunt ædium: uerũtamen si perpetuò fuerint positæ, ædiũ sunt.

Castella plumbea, putea, opercula puteorum, epistomia fistulis adplumbata, aut quæ terra continentur: quamuis non sint adfixa, ædiũ esse constat. item cõstat sigilla, columnas quoq;, & personas, è quarum rostris aqua salire solet, uillæ esse: Ea, quæ ex ædificio detracta sunt, ut reponantur: ædificij sunt. at quæ parata sunt, ut imponantur: nõ sunt ædificij. Pali, qui uineæ caussa parati sunt, ante cũ collocentur, fundi nõ sunt. sed qui exempti sunt hac mẽte, ut iterũ collocentur: fundi sunt.

XVIII. IABOLENVS *lib.VII.ex Cassio.*

GRanaria, quæ ex tabulis fieri solent, ita ædiũ sunt, si & stipites eorum in terra defossi sunt. quod si supra terrã sunt: rutis & cæsis cedunt. Tegulæ, quæ nondum adhuc ædificijs impositæ sunt: quamuis tegendi gratia allatæ sunt, in rutis & cæsis habentur. aliud iuris est in his, quæ detractæ sunt, ut reponerentur. ædibus enim accedunt.

XIX. CAIVS *lib.IIII.ad edictũ prætoris urbani, tit. de publicanis.*

VEteres emptione uenditionéq; in appellationibus promiscue utebantur.

XX. IDEM *lib.XXI.ad edictum prouinciale.*

IDem est in locatione & conductione.

XXI. PAVLVS *lib.XXXIII.ad edictum.*

SI sterilis ancilla sit, cuius partus uenit, uel maior annis quinquaginta, cũ id emptor ignorauerit: ex empto tenetur uenditor. Si prædij uenditor nõ dicat de tributo: sciens tenetur ex empto. q̃d si ignorãs nõ prædixerit, quod forte hæreditariũ prædiũ erat: non tenetur. Quãuis supra diximus, cũ in corpore consentiamus, de q̃litate aũt dissentiamus, emptionẽ non esse: tamẽ uenditor teneri debet, quãti interest emptoris, se deceptum non esse, etiam si uenditor quoq; nesciet: ueluti si mensas quasi citrias emat, quæ non sunt. Cum per uenditorem steterit, quo minus rem tradat: omnis utilitas emptoris in æstimationem uenit, quæ modo circa ipsam rem consistit. neq; enim si potuit ex uino (puta) negociari, & lucrum facere, id æstimandum est: non magis, q̃ si triticum emerit, & ob eam rem, quod non sit traditum, familia eius fame laborauerit. nam precium tritici, non seruorum fame necatorum consequitur. nec enim maior fit obligatio, quod tardius agitur: quamuis crescat, si uinum hodie pluris sit. merito: quia si datum esset, hoc haberet emptor. quoniã uero non dedit: saltem hodie dandum est, quod iam olim dari oportuit. Si tibi fundum uendidero, ut eũ conductum certa summa haberẽ: ex uendito eo nomine mihi actio est, quasi in partem precij ea res sit. sed etsi tibi fundum ita uẽdidero, ut nulli alij eum, quàm mihi, uenderes: actio eo nomine ex uendito est, si alij uendideris.

Qui domum uendebat, excepit sibi habitationem, donec uiueret, aut in singulos annos decem, emptor primo anno maluit præstare decem, secundo anno habitationem. Trebatius ait, mutandæ uoluntatis potestatem eum habere, singulisq; annis alterutrum præstare posse: & quàmdiu paratus sit alterutrum præstare, tamdiu petitionem non esse.

XXII. IVLIANVS *lib.XII. digestorum.*

SI in qualitate fundi uenditor mentitus sit, non in modo eius: tenetur tamẽ emptori. pone enim dixisse eum, quinquaginta iugera uineæ

neæ esse, & quinquaginta prati: & in uinea minus, in prato plus inueniri: esse tamen omnia centum iugera.

XXIII. IDEM *lib.XIII. digestorum.*

SI quis seruum, quẽ cum peculio uendiderat, manumiserit: non solum peculij nomine, quod seruus habuit tempore, quo manumittebatur: sed & eorũ, quæ postea adquirit, tenetur. & præterea cauere debet, quidqd ex hæreditate liberti ad eũ peruenerit, restitutũ iri. MARCELLVS NOTAT. illa præstare uẽditor ex empto debet, quæ haberet emptor, si homo manumissus non esset. non continebuntur ergo, quæ si manumissus non fuerit, adquisiturus non esset.

XXIIII. IVLIANVS *lib.XXV. digestorum.*

SI seruus, in quo ususfructus tuus erat, fundum emerit: & ante, quàm pecunia numeraretur, capite minutus fueris: quamuis precium solueris, actionem ex empto non habebis, propter talem capitis deminutionem: sed indebiti condictionem aduersus uenditorem habebis. ante capitis autem deminutionem nihil interest, tu soluas, an seruus ex eo peculio, quod ad te pertinet. nam utroq; casu actionem ex empto habebis. Seruum tuũ imprudens à fure bona fide emi. is ex peculio, quod ad te pertinebat, hominem parauit, qui mihi traditus est. posse te hominem eum mihi condicere, Sabinus dixit. sed si quid mihi abesset ex eo negocio, quod is gessisset: uerum esse, inuicem me tecum acturum de peculio. Cassius ueram opinionem Sabini retulit, in qua ego quoq; sum. Seruo uendente hominem, fideiussor uenditionis omnia præstare debet, in quæ obligaretur, si pro libero fideiussisset. nam & in dominum actio sic datur, ut emptor eadem consequatur, quæ libero uendente consequi debuisset: sed ultra peculij taxationem dominus non condẽnatur.

XXV. IDEM *lib.IIII.digestorum.*

QVi pendentem uindemiã emit, si uuam legere prohibeatur à uenditore: aduersus eum petentem precium, exceptione uti poterit: si ea pecunia, de qua agitur, non pro ea re petitur, quæ uenit, neq; tradita est. cæterum post traditionem: siue lectam uuam calcare, siue mustum euehere prohibeatur: ad exhibendum, uel iniuriarum agere poterit, quemadmodum si quilibet alius eũ rem suam tollere prohibeat.

XXVI. ALFENVS VARVS *lib.II. digestorum.*

SI quis, cum fundum uenderet, dolia centum, quæ in fundo esse adfirmabat, accessura esse dixisset: quamuis ibi nullum doliũ fuisset, tamen dolia emptori debebit.

XXVII. PAVLVS *lib.IIII.* ὑπομνημάτων *Alfeni digestorũ.*

QVidquid uenditor accessurũ dixerit, id integrũ ac sanũ tradi oportet, ueluti si fundo dolia accessura dixit: non quassa, sed integra dare debet.

XXVIII. IVLIANVS *lib.III.ad Vrseium Feroem.*

PRædia mihi uendidisti:& conuenit,ut aliquid facerẽ. quod si non fecissem:pœnam promisi.respõdit.uenditor, ante quàm pœnam ex stipulatu petat,ex uendito agere potest.si consecutus fuerit, quantum pœnæ nomine stipulatus est:agentem ex stipulatu, doli mali exceptio submouebit. si ex stipulatu pœnam consecutus fuerit: ipso iure ex uendito agere nõ poterit:nisi in id, q̃d pluris eius interfuerit id fieri.

XXIX. IDEM *lib.IIII. ex Minutio.*

CVi res sub conditione legata erat, is eam imprudens ab hærede emit.actione ex empto poterit consequi emptor precium: quia non ex caussa legati rem habet.

XXX. AFRICANVS *lib.IX.quæstionum.*

SEruus, quem de me cum peculio emisti, prius quàm tibi traderetur,furtum mihi fecit. quamuis ea res, quam subripuit, interierit: nihilominus retentionẽ eo me nomine ex peculio habiturum ait, id est,ipso iure ob id factum minutum esse peculium:eo scilicet,quod debitor meus ex caussa cõdictionis factus sit.nam licet si iam traditus furtum mihi fecisset:aut omnino condictionem eo nomine de peculio nõ haberem,aut eatenus haberem,quatenus ex re furtiua auctum peculium fuisset: tamen in proposito,& retentionem me habiturum: et si omne peculium penes te sit, uel quasi plus debito soluerim, posse me condicere.Secundum quæ dicendum est:si numos,quos seruus iste mihi subripuerat,tu ignorans furtiuos esse, quasi peculiares ademeris, & consumpseris:condictionem eo nomine mihi aduersus te competere, quasi res mea ad te sine caussa peruenerit. Si sciens alienam rem mihi ignoranti uendideris:etiã prius,quàm euincatur, utiliter me ex empto acturum putauit in id,quãti mea intersit meam esse factam. quamuis enim alioquin uerum sit,uenditorem hactenus teneri, ut rem emptori habere liceat,non etiam ut eius faciat: quia tamen dolũ malum abesse præstare debeat,teneri eum,qui sciens non suam ignoranti uendiderit.idem maxime,si manumissuro,uel pignori daturo uendiderit.

XXXI. NERATIVS *lib.IIII.membranarum.*

SI ea res, quam ex empto præstare debebã, ui mihi adempta fuerit: quamuis eam custodire debuerim: tamen propius est, ut nihil amplius,quàm actiones persequendæ eius præstari à me emptori oporteat.quia custodia aduersus uim parum proficit.actiones autem eas non solum arbitrio, sed etiam periculo tuo præstare debebo :ut omne lucrum,ac dispendium te sequatur. At si per me factum sit, quo minus eam suo tempore à me haberes: non solum id, quod ipse per eum adquisij,præstare debebo: sed & id,quod emptor iam tũc sibi tradito seruo adquisiturus fuisset. Vterq; nostrum eandem rem emit à non domino, cum emptio uenditioq; sine dolo malo fieret:traditaq; est. siue ab eodem emimus,siue ab alio atq; alio:is ex nobis tuendus est, qui prior ius eius adprǽhendit, hoc est,cui primum tradita est. sed si alter ex nobis à domino emisset: is omnimodo tuendus est.

XXXII. VLPIANVS *lib.XL.ad edictum.*

SI quis à me oleum,quod emisset,adhibitis iniquis ponderibus accepisset, ut in modo me falleret: uel emptor circunscriptus sit à uenditore ponderibus minoribus: Pomponius ait, posse dici uenditorem sibi dare oportere,quod plus est,petere. quod habet rationem. ergo & emptor ex empto habebit actionem,qua contentus esse possit.

XXXIII. IDEM *lib.XXXII. ad edictum.*

ET si uno precio plures res emptæ sint : de singulis ex empto & uendito agi potest.

XXIIII. IDEM *lib.XVIII. ad edictum.*

SI fundo uendito in qualitate iugerũ captio est, ex empto erit actio.

XXXV. IDEM *lib.LXX.ad edictum.*

SI quis fundum emerit,quasi per eum fundum eundi agendi ius non esset,& interdicto de itinere actuq; uictus sit:ex empto habebit actionem.licet enim stipulatio de euictione non committitur, quia nõ est de iure seruitutis in rem actione pronunciatum: tamen dicendum est ex empto actionem competere.

XXXVI. PAVLVS *lib.VII.ad Plautium.*

VEnditor domus,ante quàm eam tradat,damni infecti stipulationem interponere debet: quia ante quàm uacuam possessionem tradat,custodiam & diligentiam præstare debet: & pars est diligentiæ custodiæq; hanc interponere stipulationem. & ideo si id neglexerit: tenebitur emptori.

XXXVII. IDEM *lib.XI.ad Plautium.*

SIcut æquum est, bonæ fidei emptori alterius dolum non nocere: ita non est æquum,eidem personæ uenditoris sui dolum prodesse.

XXXVIII. CELSVS *lib.IX.digestorum.*

SI uenditor hominis dixit,peculium eum habere decem, nec quidquam adempturum: etsi plus habet,totum præster:nisi hoc actum est,ut dunta xat decem præstaret.si minus est:præstet esse decem,uel talem seruum, ut tantum peculij habeat. Si per emptorem steterit, quo minus ei mancipiũ traderetur:pro cibarijs per arbitrum indemnitatem posse seruari,Sextus Aelius & Drusus dixerunt : quorum & mihi uidetur sententia iustissima esse. Firmius à Proculo quæsijt. si de plumbeo castello fistulæ sub terra missæ,aquam ducerent in aënum la

teribus circumstructum: an hæ, ut iuncta fixaq; ædium essent: an, ut ru ta cæsaq; nō essent ædiū? ille rescripsit, referre quid acti esset. quid ergo si nihil de ea re, neq; emptor, neq; uenditor cogitauerunt: ut plerumq; in eiusmodi rebus euenire solet? non ne propius est, ut inserta & inclusa ædificio, sic partem eius existimemus esse?

XXXIX. MODESTINVS *lib.V.responsorum.*

QVæro. si quis fundum ita uendiderit, ut id uenundatum esse uideatur, quod intra terminos ipse possedit: sciens tamē aliquam partem certam se non possidere, nō certiorauerit emptorem: an ex empto iudicio teneatur, cum hæc generalis adiectio ad ea, quæ specialiter nouit, qui uendidit, nec excepit, pertinere non debeat? ne alioquin emptor capiatur, qui fortasse, si hoc cognouisset, uel empturus non esset, uel minoris empturus esset, si certioratus de loco certo fuisset: cū hoc & apud ueteres sit relatum in eius persona, qui sic exceperat, SERVITVTES, SI QVAE DEBENTVR, DEBEBVNTVR? etenim iuris authores responderunt: si certus uenditor quibusdam personis certis certas seruitutes deberi non admonuisset emptorē, ex empto eum teneri debere: quando hæc generalis exceptio nō ad ea pertinere debeat, quæ uenditor nouit, quæ specialiter excipere & potuit, & debuit: sed ad ea, quæ ignorauit, & de quibus emptorem certiorare nequiuit. Herennius Modestinus respōdit. si quid circumuenendi emptoris caussa uenditor in specie, de qua quæritur, fecit: ex empto actione conueniri posse.

XL. POMPONIVS *lib.XXXI.ad Q. Mutium.*

QVintus Mutius scribit. dominus fundi de prædio arbores stantes uendiderat. pro his rebus pecuniam acceperat. & cum eas tradere nolebat: empror quæsijt, quid se facere oporteret? & uerebat, ne hæ arbores eius non uiderentur factæ. POMPONIVS. arborum, quæ in fundo continentur, non est separatum corpus à fundo. & ideo, ut dominus, suas specialiter arbores uindicare emptor nō potest, sed ex empto habet actionē.

XLI. PAPINIANVS *lib.IIII. responsorum.*

IN uenditione super annua pensatione propter aquæductū infra domum Romæ constitutum nihil commemoratum est. deceptus ob eam rem ex empto habebit actionem. itaq; si conueniatur ob precium ex uendito: ratio improuisi oneris habebitur.

XLII. VLPIANVS *lib.II. quæstionum.*

SI duorum fundorum uēditor separatim de modo cuiusq; pronunciauerit, & ita utrunq; uno precio tradiderit, & alteri aliquid desit: cūjus in altero exsuperet (forte si dixerit, unum centum iugera, alterum ducenta habere) non proderit ei, quod in altero ducenta decem inueniantur, si in altero decem desint. & de his ita apud Labeonem relatum est.

sed

sed an exceptio doli mali uenditori profutura sit? & potest dubitari. utiq; si exiguus modus syluæ desit, & plus in uineis habeat, cūj repromissum est: an non faciat dolo, qui iure perpetuo utitur? nec enim hoc, q̄d amplius in modo agri inuenitur, quām alioquin dictum est, ad cōpendium uenditoris, sed emptoris pertinet: & tunc tenetur uenditor, cum minor modus inuenitur. Videamus tamen, ne ulla querela sit emptoris in eodem fundo: si plus inueniatur in uinea, quām in prato, cū uniuersus modus constet. similis quæstio esse potest ei, quæ in duobus fundis agitata est, & si quis duos statuliberos uno precio uendat: & dicat, unum decem dare iussum, qui quindecim dare debuerat: alterum decem, qui quinq; debebat. nam & hic tenebitur ex empto actione: cūjus emptor à duobus uiginti accepturus sit. sed rectius est in omnibus suprascriptis casibus lucrum cum damno compensari: & si quid deest emptori, siue pro modo, siue pro qualitate loci, hoc ei resarciri.

XLIII. IDEM *lib.V.quæstionum.*

TItius cum decederet, Seiæ Stichum, Pamphilum, Arescusam per fideicommissum reliquit: eiusq; fidei commisit, ut omnes ad libertatem post annum perduceret. cum legataria fideicommissum ad se pertinere noluisset, nec tamē hæredem à sua petitione liberasset: hæres eadem mancipia Sempronio uendidit, nulla commemoratione fideicommissæ libertatis facta. emptor cum pluribus annis mancipia suprascripta sibi seruissent: Arescusam manumisit. cum cæteri q̄q; serui, cognita uoluntate defuncti, fideicōmissam libertatem petissent, & hæredem ad prætorem perduxissent: iussu prætoris ab hærede sunt manumissi. Arescusa quoq; nolle se emptorem patronum habere respondebat. cum emptor precium à uenditore empti iudicio Arescusæ quoq; nomine repeteret: lectum est Domitij Vlpiani responsum, quo continebatur: Arescusam pertinere ad rescriptum sacrarum cōstitutionum, si nollet emptorem patronū habere: emptorem tamen nihil posse post manumissionem à uenditore consequi. ego tū memini Iulianum in ea sententia esse, ut existimaret, post manumissionē quoq; empti actionem durare. quæro quæ sententia uera sit? illud etiam in eadē cognitione nomine emptoris desiderabatur: ut sumptus, quos in unum ex his, quē erudierat, fecerat: ei restituerentur. Item quæro Arescusa, quæ recusauit emptorem patronum, cuius sit liberta cōstituta? & an possit, uel legatariam, quæ eam non liberauit, uel hæredem patronum habere? cum cæteri duo ab hærede manumissi sunt? respondi. semper probaui Iuliani sententiam, putantis manumissione ex empto actionem eo modo nō amitti. de sumptibus uero, quos in erudiendo hominem emptor fecit, uidendum est. nam empti iudicium ad eam quoq; speciem.

Universidad de Deusto Biblioteca

em sufficere existimo. non enim precium continet tantum, sed omne, quod interest emptoris, seruum nõ euinci. planè si in tantum precium excessisse proponas, ut nõ sit cogitatum à uenditore de tanta summa. ueluti si ponas agitatorem postea factum, uel pantomimum euictum esse eum, qui minimo uenijt precio: iniquũ uidetur in magnam quantitatem obligari uenditorem.

XLIIII. AFRICANVS *lib. V. quæstionum.*

CVm forte idem mediocrium facultatum sit: non ultra duplum periculum subire eum oportet.

XLV. PAVLVS *lib. V. quæstionum.*

IDq; Iulianum agitasse Africanus refert. quod iustum est: sicut & minuitur præstatio, si seruus deterior apud emptorem effectus sit, cum euincitur. Illud expeditius uidebatur: si mihi alienam aream uendideris, & in eam ego ædificauero, atq; ita eam dominus euincat. nam quum possim petentem, nisi impensam ædificiorum soluat, doli mali exceptione submouere: magis est, ut ea res ad periculum uenditoris nõ pertineat. quod & in seruo dicendum est, si in seruitute, non in libertate euincatur: ut dominus mercedis impensas præstare debeat. quod si emptor non possideat ædificium, uel seruum: ex empto habebit actionem. in omnibus tamen his casibus, si sciens quis alienum uendiderit, omnino teneri debet. Supereſt tertia deliberatio, cuius debeat esse liberta Arescusa, quæ recusat emptorem: & nõ sine ratione dicetur, eius debere effici libertam, à quo uendita est: quia & ipse ex empto actione tenetur. sed hoc ita, si non Arescusa elegerit emptoris patronatũ. tunc enim illius remanet liberta, & ille ex empto actionem non habet: quia nihil eius interest, cum eam liberam habeat.

XLVI. IDEM *lib. XXIIII. quæstionum*

SI quis alienam rem uẽdiderit, & medio tempore hæres domino rei extiterit: cogetur implere uenditionem.

XLVII. IDEM *lib. VI. responsorum.*

LVcius Titius accepta pecunia ad materias uendendas sub pœna certa, ita ut si nõ integras præstiterit, intra statuta tẽpora in pœnã conueniatur: partim datis materijs decessit. cum igitur testator in pœnam commiserit, neq; eius hæres reliquam materiam exhibuerit: an in pœnam & in usuras conueniri possit, præsertim cum emptor mutuatus pecuniam, usuras grauissimas expendit? Paulus respondit. Ex contractu, de quo quæratur, etiam hæredem uenditoris in pœnam cõueniri posse. in actione quoq; ex empto, officio iudicis, post moram intercedentem, usurarum precij rationem haberi oportere.

XLVIII. SCAEVOLA *lib. III. responsorum.*

Titius

TItius hæres Sempronij fundum Septicio uendidit ita, FVNDVS SEMPRONIANVS, ET QVIDQVID SEMPRONIANI IVRIS FVIT, ERIT TIBI EMPTVS TOT NVMIS: uacuamq; possessionẽ tradidit, neq; fines eius demonstrauit. quæritur, an empti iudicio cogendus sit ex instrumentis hæreditarijs, & qd iuris defunctus habuit, & fines ostendere? respõdi id ex scriptura præstandum, quod sensisse intelliguntur. quod si non appareat: debere uenditorem, & instrumenta fundi, & fines ostendere. hoc etenim contractui bonæ fidei consonans esse.

XLIX. HERMOGENIANVS *lib. II. iuris ὑπομνημάτων.*

QVi per collusionem imaginarium colonum circũueniendi emptoris caussa supposuit, ex empto tenetur: nec defenditur, si quo facilius excogitata fraus occultetur, colonum & quinquennij pensiones in suam fidem recipiat. Precij sorte, licet post morã, soluta: usuræ peti non possunt, cum hæ nõ sint in obligatione, sed officio iudicis præstentur.

L. LABEO *lib. III. posteriorũ à Iaboleno epitomatorũ.*

BOna fides non patitur, ut cum emptor alicuius legis beneficio pecuniam rei uenditæ debere desisset, ante quãm res ei tradatur: uenditor tradere compellatur, & re sua carere. possessione autem tradita futurum est, ut rem uenditor eam amittat: utpote cum petenti eam rem emptor exceptionem rei uenditæ & traditæ obijciat: ut perinde habeatur, ac si petitor ei neq; uendidisset, neq; tradidisset.

LI. IDEM *lib. V. posteriorũ à Iaboleno epitomatorũ.*

SI & per emptorem & uenditorem mora fuisset, quo minus uinum præberetur, & traderetur: perinde esse ait, quasi si per emptorem solum steristet. non enim posse uideri moram per uenditorem emptori factam esse, ipso emptore posteriorem morã faciente. Quod si fundum emisti ea lege, ut des pecuniã calendis Iulijs: & si ipsis calendis per uenditorem esset factum, quo minus pecunia ei solueretur: deinde per te staret, quo minus solueres: uti posse aduersus te lege sua uenditorem dixit: quia in uendendo hoc ageretur, ut quandocunq; per emptorẽ factum sit, quo minus ei pecunia soluatur, legis pœnam patiatur. hoc ita uerum puto, nisi si quid uenditor in ea re dolo fecit.

LII. SCAEVOLA *lib. VII. digestorum.*

CReditor fundum sibi obligatum, cuius chirographa tributorum à debitore retro solutorum apud se deposita habebat, uendidit ea lege Mæuio: ut si quid tributorum nomine debitum esset, emptor solueret. idem fundus ob caussam eorum tributorũ, quæ iam soluta erãt, à conductore saltus, in quo idem fundus est, uenit: eumq; idem Mæuius emit, & precium soluit. quæsitũ est, an empti iudicio, uel aliqua actione emptor à uenditore consequi possit, ut solutionum supra scripta-

Universidad de Deusto Biblioteca

rum chirographa dentur? respondit, posse emptorē empti iudicio con sequi, ut instrumenta, de quibus quæreretur, exhibeantur. Prædium æstimatum in dotem à patre filiæ suæ nomine datum, obligatum credi tori deprehenditur. quæsitum est, an filius, qui hæreditatem patris reti net (cū ab ea se filia abstinuisset, dote contenta) actione ex empto tene atur, ut à creditore lueret, & marito liberū prædiū præstaret? respōdit, te neri. Inter uenditorem & emptorem militiæ ita conuenit, ut salari um, quod debebatur ab illa persona, emptori cederet. quæsitū est, em ptor militiæ quam quantitatem, à quo exigere, & quid ex eiusmodi pa cto uenditor emptori præstare debeat? respondit. uenditorem actiones extraordinarias eo nomine, quas haberet, præstare debere. Ante do mum mari iiunctā molibus iactis pilam cōstituit: & uti ab eo possessa domus fuit, Caio Seio uendidit. quæro, an pila, quæ ab auctore domui coniuncta erat, ad emptorem quoq; iure emptionis pertineat? respon dit. eodem iure fore uenditam domum, quo fuisset prius, cū ueniret.

LIII. LABEO *lib.I.πιθανῶν.*

SI mercedem insulæ accessuram emptori dictum est: quanti insula locata est, tantum emptori præstetur. PAVLVS. imò si totā insu lam eo nomine locaueris, ut amplius conductor locet, & in uendenda insula mercedē emptori cessurā esse dixeris: id acceder, quod tibi totius insulæ conductor debebit. Si eum fundū uendidisti, in quo sepulchrū habuisti, nec noiatim tibi sepulchrū excepisti: parū tibi eo nomine cau tū habes. PAVLVS. minime: si modo in sepulchrū iter publicū transit. Si habitatoribus habitatio lege uenditionis recepta est: oibus in ea habi tantibus, præter dominū, recte recepta habitatio est. PAVLVS. imò si cui in ea insula, quam uendideris, gratis habitationem dederis, & sic re ceperis, HABITATORIBVS, AVT IN QVAM QVISQVE DIEM CON DVCTVM HABET: parū caueris. nominatim enim de his recipi oportu it. itaq; eos habitatores emptor insulæ habitatione impune prohibebit.

LIIII. IDEM *lib.II. πιθανῶν.*

SI seruus tuus, quem uendideras, iussu tuo aliquid fecit, & ex eo crus fregit: ita demum ea res tuo periculo non est, si id imperasti, quod solebat ante uenditionem facere: & si id imperasti, quod etiam nō uen dito seruo imperaturus eras. PAVLVS. minime. nam si periculosam rem ante uenditionem facere solitus est: culpa tua id factum esse uide bitur. puta eū eum fuisse seruū, qui per κατάφορον γεφύρου descendere, aut in cloacam demitti solitus esset. idem iuris erit, si eam rem impera re solitus fueris, quam prudens & diligens paterfamilias imperaturus ei seruo non fuerit. Quid si hoc exceptum fuerit? tamen potes ei seruo nouam rem imperare, quam imperaturus non fuisses, si non uenisset: ueluti

ueluti si ei imperasti, ut ad emptorem iret, qui peregre esset. nam certe ea ratione tuo periculo esse non debet. itaq; tota ea res ad dolū malum duntaxat, & culpam uenditoris dirigenda est. Si dolia octaginta ac cedere fundo, quæ in fossa essent, dictum erit: & plura erunt, quàm ad eū numerum: dabit emptori ex omnibus, quæ uult, dummodo integra det. si sola octaginta sint: qualia cunq; sunt, emptorem sequentur: nec pro non integris quidquam ei uenditor præstabit.

LV. POMPONIVS *lib.X.ἐπιστολῶν.*

SI seruus, qui emeretur, uel promitteretur, in hostiū potestate esset: Octauenus magis putabat, ualere emptionem, & stipulationē: quia inter ementem & uendentem esset commercium. potius enim difficul tatem in præstando eo inesse, quàm natura: etiam si officio iudicis susti nenda esset eius præstatio, donec præstari possit.

LOCATI ET CONDVCTI. Tit. II.

PAVLVS *lib.XXXIIII. ad edictum.*

LOcatio & conductio cum naturalis sit, & omnium gentium: nō uerbis, sed consensu contrahitur, sicut emptio & uenditio.

II. CAIVS *lib.II. rerum quotidianarum.*

LOcatio & cōductio proxima est emptioni & uenditioni, ijsdemq; iuris regulis constitit. nam ut emptio & uenditio contrahitur, si de precio conuenerit: sic & locatio & conductio contrahi intelligitur, si conuenerit de mercede. Adeo autem familiaritatem aliquam habe re uidentur emptio & uenditio, item locatio & conductio: ut in quibus dam quæri soleat, utrum emptio & uenditio sit, an locatio & condu ctio. ut ecce si cum aurifice conuenerit, ut ex auro suo anulos mihi fa ceret certi ponderis, certæq; formæ: & is acceperit (uerbi gratia) tre centa: utrum emptio & uenditio sit, an locatio & conductio? sed placet unum esse negocium, & magis emptionem & uenditionem esse. quod si ego aurum dedero, mercede pro opera constituta: dubium non est, quin locatio & conductio sit.

III. POMPONIVS *lib.IX. ad Sabinum.*

CVm fundus locetur, & æstimatum instrumentum colonus acci piat: Proculus ait id agi, ut instrumentum emptum haberet colo nus: sicuti fieret, cum quid æstimatum in dotem daretur.

IIII. IDEM *lib.XVIII. ad Sabinum.*

LOcatio, precariúe rogatio ita facta, quoad is, qui eam locasset, de disset úe, uellet: morte eius, qui locauit, aut dedit, tollitur.

V. VLPIANVS *lib.XXXIII. ad edictum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

SI tibi habitationem locauero, mox pensionem remittam: ex locato & conducto agendum erit.

VI. CAIVS *lib.X.ad edictum prouinciale.*

IS qui rem conduxit, non cogitur restituere id, quod rei nomine furti actione consecutus est.

VII. PAVLVS *lib.* XXXIIII. *ad edictum.*

SI tibi alienã insulam locauero quinquaginta, tuq; eandẽ sexaginta Titio locaueris, & Titius à domino, phibitus fuerit habitare: agente te ex cõducto, sexaginta consequi debere placet: qa ipse Titio teneris in sexaginta. VIII. TRIPHONINVS *lib.* VIII. *disputationum.*

NOs uideamus, ne non sexaginta præstanda, nec quinquaginta sint, sed quanti interest perfrui conductorem. tantum deniq; consequetur medius, quantũ præstare debebat ei, qui à se conduxerat: quoniam emolumentum conductionis, ad comparationem uberioris mercedis computatum, efficit maiorem condemnationẽ. & tamẽ primus locator reputationẽ habebit pro quinquaginta, quæ ab illo pciperet, si dominus insulæ habitare nouissimũ conductorẽ non uetuisset. quo iure utimur. IX. VLPIANVS *lib.*XXXIII. *ad edictum.*

SI quis domum bona fide emptam, uel fundum locauerit mihi, isq; sit euictus sine dolo malo culpaúe eius: Pomponius ait, nihilominus eũ teneri ex conducto ei, qui cõduxit: ut præstetur ei frui, quod conduxit, licere. planè si dominus non patiatur, & locator paratus sit aliam habitationem non minus commodam præstare: æquissimum esse ait, absolui locatorẽ. Huic subiungi potest, quod Marcellus libro sexto digestorum scribit. si fructuarius locauerit fundũ in quinquenniũ, & decesserit: hæredem eius non teneri, ut frui præstaret: nõ magis, quàm ut insula exusta teneretur locator conductori. sed an ex locato teneatur conductor, ut pro rata temporis, quo fruitus est, pensionem præstet, Marcellus quærit: quemadmodum præstaret, si fructuarij serui operas cõduxisset, uel habitationẽ? & magis admittit teneri eum. & est æquissimum. Idem quærit. si sumptus fecit in fundum, quasi quinquennio fruiturus: an recipiat? & ait, non recepturũ: quia hoc euenire posse, prospicere debuit. quid tamen, si non quasi fructuarius ei locauit, sed quasi fundi dominus? uidelicet tenebitur. decepit enim conductorem. & ita imperator Antoninus cũ diuo Vero rescripsit. In exustis quoq; ædibus eius tẽporis, quo ædificiũ stetit, mercedẽ præstandam rescripserũt.

Iulianus libro decimoquinto digestorũ scripsit, si quis fundũ locauerit, ut etiã si quid ui maiore accidisset, hoc ei præstaretur: pacto standũ esse. Si colonis prædiorum lege locationis, ut innocentẽ ignem haberent, denunciatum sit: siquidem fortuitus casus incendij caussam intulerit: non præstabit periculũ locator. si uero culpa locatoris, quam præstare necesse est, damnum fecerit: tenebitur. Imperator Antoninus cum patre, cum grex esset abactus, quẽ quis conduxerat, ita rescripsit. si capras latrones citra tuã fraudem abegisse ꝓbari potest: iudicio locati casum præstare nõ cogéris: atq; adeo temporis, quod insecutum est, mercedes ut indebitas recuperabis. Celsus etiã imperitiã culpæ ad numerãdã libro octauo digestorũ scripsit. puta si qs uitulos pascẽdos, uel sarciendũ quid, polliẽdumúe conducit: culpã eũ præstare debere. & quod imperitia peccauit, culpã esse. quippe ut artifex (inquit) cõduxit.

Si alienam domum mihi locaueris, eaq; mihi donata, uel legata sit: non teneri me tibi ex locato ob pensionem. sed de tẽpore præterito uideamus, si quid ante legati diem pensionis debeatur. & puto soluendũ.

X. IVLIANVS *lib.*II. *ad Vrseium Ferocem.*

ET ego ex conducto recte agam uel in hoc, ut me liberes.

XI. VLPIANVS *lib.*XXXIII. *ad edictum.*

VIdeamus, an & seruorum culpam, & quoscunq; induxerit, præstare conductor debeat: & quatenus præstet, utrum ut noxæ seruos dedat, an uero suo noie teneatur. sed & aduersus eos, quos induxerit, utrum præstabit tantum actiones: an quasi ob propriam culpam tenebitur? mihi itaq; placet, ut culpam etiam eorum, quos induxit, præstet suo nomine, & si nihil conuenit: si tamen culpã in inducendis admisit, quod tales habuit, uel suos, uel hospites. & id Pomponius libro sexagesimo tertio adprobat. Si hoc in locatione conuenit, IGNEM NE HABETO, & habuit: tenebitur, etiam si fortuitus casus admisit incendium: quia non debuit ignem habere. aliud enim est ignem innocentem habere. permittit enim habere, sed innoxium ignem. Item prospicere debet conductor, ne aliquod rei ius uel corpus deterius faciat, uel fieri patiatur. Qui uinum de Campania transportandum conduxit, deinde mota à quodam controuersia, signatum suo & alterius sigillo in apotheca deposuit: ex locato tenetur, ut locatori possessionem uini sine controuersia reddat: nisi culpa caret conductor. Inter conductorem & locatorem conuenerat, ne in uilla urbana fœnum poneretur. posuit. deinde seruus igne illato succendit. ait Labeo, teneri conductorem ex locato: quia ipse caussam præbuit inferendo fœnum contra conductionem.

XII. HERMOGENIANVS *lib.*II. *iuris ἐπιτομῶν.*

SEd etsi quilibet extraneus ignẽ iniecerit, damni ratio locati iudicio habebitur. XIII. VLPIANVS *lib.*XXXIII. *ad edictum.*

ITem quæritur: si cisiarius, dũ cæteros transire contendit, cisiũ euertit, & seruũ quassauit, uel occidit. puto ex locato esse in eũ actionem.

Universidad de Deusto Biblioteca

téperare enim debuit. ſed & utilis Aquiliæ dabitur. Si nauicularius onus Minturnas uehendum conduxerit, & cum Minturnenſe flumen ea nauis ſubire non poſſet, in aliam nauem merces tranſtulerit, eaq; nauis in hoſtio fluminis perierit: tenetur primus nauicularius. Labeo, ſi culpa caret, non teneri ait. cæterum ſi uel inuito domino fecit, uel quo non debuit tempore, aut ſi minus idoneæ naui: tunc ex locato agendum. Si magiſter nauis ſine gubernatore in flumen nauẽ miſerit, & tempeſtate orta temperare non potuerit, & nauem perdiderit: uectores habebunt aduerſus eum ex locato actionem. Si quis ſeruum docendum conduxerit, eumq; duxerit peregre, & aut ab hoſtibus captus ſit, aut perierit: ex locato eſſe actionem placuit: ſi modo non ſic conduxit, ut peregre duceret. Item Iulianus libro octogeſimoſexto digeſtorum ſcribit. ſi ſutor puero parum bene facienti, forma calcei tam uehementer ceruicem percuſſerit, ut ei oculus effunderetur: ex locato eſſe actionem patri eius. Cuius enim magiſtris leuis caſtigatio cõceſſa ſit: tamen hunc modum non tenuiſſe. ſed & Aquiliæ, ut ſupra diximus. iniuriarum autem actionem competere, Iulianus negat: quia non iniuriæ faciendæ cauſſa hoc fecerit, ſed præcipiendi. Si gemma includenda, aut inſculpenda data ſit, eaq; fracta ſit: ſiquidem uicio materiæ factum ſit: non erit ex locato actio. ſi imperitia facientis: erit. huic ſentẽtiæ adiendum eſt, niſi periculum quoq; in ſe artifex receperit. tunc enim, etſi uicio materiæ id euenerit, erit ex locato actio. Si fullo ueſtimenta polienda acceperit, eaq; mures roſerint: ex locato tenetur, quia debuit ab hac re cauere. & ſi pallium fullo permutauerit, & alij alterius dederit: ex locato actione tenebitur, etiam ſi ignarus fecerit. Exercitu uentiente migrauit conductor. deinde hoſpitio milites feneſtras, & cætera ſuſtulerunt. ſi domino non denunciauit, & migrauit: ex locato tenebitur. Labeo etiam, ſi reſiſtere potuit, & non reſtitit, teneri ait. quæ ſententia uera eſt. ſed ſi denunciare non potuit: non puto eũ teneri. Si quis menſuras conduxerit, easq; magiſtratus frangi iuſſerit: ſiquidem iniquæ fuerunt: Sabinus diſtinguit, utrum ſcit cõductor, an non. ſi ſcit: eſſe ex locato actionem. ſi minus: non. quod ſi æquæ ſunt: ita demũ eũ teneri, ſi culpa eius id fecit ædilis. & ita Labeo & Mela ſcribunt. Duo rei locationis in ſolidum eſſe poſſunt. Si in lege operis locandi comprehenſum eſſet, ut ſi ad diem effectum nõ eſſet, alij relocare id liceret: non aliàs prior conductor ex locato tenebitur, quàm ſi eadem lege relocatum eſſet: nec ante relocari id poteſt, quàm dies efficiẽdi præteriſſet.

Qui impleto tempore conductionis remanſit in conductione: nõ ſolum reconduxiſſe uidebitur, ſed etiam pignora uidentur durare obligatò. ſed hoc ita uerum eſt, ſi non alius pro eo in priore cõductione res obli

obligauerat. huius enim nouus conſenſus erit neceſſarius. eadem cauſſa erit, & ſi reipublicæ prædia locata fuerint. Quod autem diximus, taciturnitate utriuſq; partis colonum reconduxiſſe uideri, ita accipiendũ eſt: ut in ipſo anno, quo tacuerunt, uideantur eandem locationẽ renouaſſe, non etiam in ſequentibus annis, & ſi luſtrum forte ab initio fuerat conductioni præſtitutum. ſed ſi ſecundo quoq; anno poſt finitum luſtrum nihil fuerit contrarium actum: eandem uideri locationem & in illo anno permanſiſſe. hoc enim ipſo, q̃d tacuerunt, cõſenſiſſe uidentur. & hoc deinceps in unoquoq; anno obſeruandum eſt. In urbanis autem prædijs alio iure utimur: ut prout quiſq; habitauerit, ita obligetur: niſi in ſcriptis certum tempus conductionis cõprehenſum eſt.

XIIII. IDEM *lib. LXXI. ad edictum.*

QVi ad certum tempus cõducit, finito quoq; tempore colonus eſt. intelligitur enim dominus, cum patitur colonum in fundo eſſe, ex integro locare: & huiuſmodi contractus, neq; uerba, neq; ſcripturas utiq; deſiderant, ſed nudo conſenſu conualeſcunt. & ideo ſi interim dominus furere cœperit, uel deceſſerit: fieri non poſſe Marcellus ait, ut locatio redintegretur. & hoc uerum eſt.

XV. IDEM *lib. XXXIII. ad edictum.*

EX conducto actio conductori datur. comperit autem ex his cauſis ferè. utputa ſi re, quam conduxerat, frui ei nõ liceat: forte quia poſſeſſio ei aut totius agri, aut partis non præſtatur, aut uilla non reficitur, uel ſtabulũ, uel ubi greges eius ſtare oporteat. ſed & quod in lege cõductionis conuenit, ſi hoc nõ præſtatur: ex conducto agetur. Si uis tempeſtatis calamitoſæ contigerit: an locator conductori aliquid præſtare debeat, uideamus. Seruius omnem uim, cui reſiſti non poteſt, dominũ colono præſtare debere ait: utputa fluminis, graculorum, ſturnorũ, & ſi quid ſimile acciderit: aut ſi incurſus hoſtium fiat. ſi qua tamen uicia ex ipſa re oriantur, hæc damno coloni eſſe: ueluti ſi uinum coacuerit, ſi *raucis, aut herbis ſegetes corruptæ ſint. Sed & ſi labes facta ſit, oẽmq; fructum tulerit: damnum coloni non eſſe, ne ſupra damnum ſeminis mercedes agri præſtare cogatur. ſed & ſi uredo fructum oliuæ corruperit, aut ſolis feruore non aſſueto quid acciderit: damnum domini futurum eſſe. ſi uero nihil extra conſuetudinem acciderit: damnum coloni eſſe. idemq; dicendum eſſe, ſi exercitus præteriens per laſciuiã aliquid abſtulerit. ſed ſi ager terræmotu ita corruerit, ut nuſquã ſit: dãno domini eſſe. oportere enim agrũ præſtari cõductori, ut frui poſſit. Cũ quidam incendium fundi allegaret, & remiſſionem deſideraret, ita ei reſcriptum eſt. ſi prædium coluiſti: propter caſum incendij repentini, non immerito ſubueniendũ tibi eſt. Papinianus libro quarto reſpon aliàs *tũcis.

ſorum

Universidad de Deusto Biblioteca

ſorum ait.ſi uno anno remiſſionẽ quis colono dederit ob ſterilitatem, deinde ſequentibus annis contingat ubertas: nihil obeſſe domino remiſſionẽ:ſed integram penſionẽ etiam eius anni,quo remiſerit,exigendã.hoc idẽ & in uectigalis agri damno reſpõdit. ſed et ſi uerbo donationis dominus ob ſterilitatẽ anni remiſerit:idem erit dicendũ: quaſi non ſit donatio,ſed tranſactio.quid tamen,ſi nouiſſimus erat annus ſterilis, in quo ei remiſit:uerius dicetur,ſi ſuperiores uberes fuerũt,& ſcit locator:nõ debere eum ad cõputationem uocari. Cum quidã de fructuũ exiguitate quereretur:non eſſe rationẽ eius habendã,reſcripto diui Antonini continetur. Item alio reſcripto ita continetur.nouam rem deſideras,ut propter uetuſtatem uinearum remiſſio tibi detur. Itẽ cum quidam naue amiſſa uecturam, quam pro inuecto nauta acceperat, repeteret:reſcriptum eſt ab Antonino Auguſto,non immerito procuratorem Cæſaris uecturam ab eo repetere,cum munere uehendi functus non ſit.quod in omnibus perſonis ſimiliter ſeruandum eſt. Vbicũq; tamen remiſſionis ratio habetur ex cauſſis ſupra relatis: non id, quod ſua intereſt,conductor conſequitur,ſed mercedis exonerationem pro rata.deniq; ſupra damnum ſeminis ad colonum non pertinere declaratur.planè ſi dominus forte frui non patiatur:uel cum ipſe locaſſet, uel cum alius alienum,uel quaſi procurator,uel quaſi ſuum:quod intereſt præſtabitur.& ita Proculus in procuratore reſpondit. Interdum ad hoc ex locato agetur,ut quis locatione liberetur, quemadmodum Iulianus libro decimoquinto digeſtorum ſcripſit. utputa fundum Titio locaui,iſq; pupillo hærede inſtituto deceſſit. & cum tutor conſtituiſſet abſtinere pupillum hæreditate, ego fundum pluris locaui. deinde pupillus reſtitutus eſt in bona paterna.ex conducto nihil amplius eũ conſecuturum, quàm ut locatione liberetur. mihi enim iuſtam cauſſam fuiſſe locandi.

XVI. IVLIANVS *lib.* XV. *digeſtorum.*

CVm eo tempore in pupillum actiones nullæ darentur.

XVII. VLPIANVS *lib.* XXXIII. *ad edictum.*

TVtelæ tamen cum tutore iudicio (inquit) agetur, ſi abſtinere eum non debuit.

XVIII. IVLIANVS *lib.* XV. *digeſtorum.*

IN quo etiã hoc inerit,quod ex cõductione fundi lucrũ facere potuit.

XIX. VLPIANVS *lib.* XXXIII. *ad edictum.*

SEd addes hoc Iuliani ſententiæ:ut ſi colluſi ego cum tutore,ex conducto tenear in id,q̃d pupilli interfuit. Si quis dolia uicioſa ignarus locauerit,deinde uinum effluxerit:tenetur in id, quod intereſt:nec ignorantia eius erit excuſata , & ita Caſſius ſcripſit. aliter atq; ſi ſaltum paſcuum

paſcuum locaſti, in quo herba mala naſcebatur.hic enim ſi pecora uel demortua ſint,uel deteriora facta:quod intereſt, præſtabitur, ſi ſciſti. ſi ignoraſti:penſionem non petes.& ita Seruio, Labeoni,Sabino placuit.

Illud nobis uidendum:ſi quis fundum locauerit, quæ ſoleat inſtrumenti nomine conductori præſtare:quæ ſi non præſtet,ex locato teneatur.& eſt in epiſtola Neratij ad Ariſtonem. dolia utiq; colono præſtanda eſſe,& prælum,& trapeta inſtructa fumibus.ſi minus : dominum inſtruere ea debere.ſed & prælum,& trapetum uiciatum,dominum reſicere debere. quod ſi culpa coloni quid eorum corruptum ſit : ex locato eum teneri.fiſcos autem, quibus ad premendam oleam utimur,colonum ſibi parare debere.quod ſi regulis olea prematur: & prælum, & ſuculã, & regulas, & tympanũ,& trochleas, quibus releuetur prælum, dominum præſtare oportere. Item aënum, in quo oliua calida aqua laauaretur, & cætera uaſa olearia, dominum parare oportere : ſicuti dolia quoq; uinaria ad præſentem uſum colono picare oportet . hæc autem omnia ſic ſunt,niſi quid aliud ſpecialiter actum ſit. Si dominus exceperit in locatione,ut frumenti certum modum certo precio acciperet:& dominus nolit frumentum accipere, neq; pecuniam ex merce de deducere:põteſt quidem totam ſummam ex locato petere.ſed utiq; conſequens eſt exiſtimare,officio iudicis hoc conuenire: haberi rationem,quanto conductoris intererit,in frumento potius,quàm in pecunia ſoluere penſionis exceptam portionem.ſimili modo & ſi ex conducto agatur,idem erit dicendum. Si inquilinus hoſtium, uel quædam alia ædificio adiecerit: quæ actio locũ habet? & eſt uerius, quod Labeo ſcripſit:competere actionem ex conducto,ut ei tollere liceat. ſic tamẽ, ut damni infecti caueat : nedũ aufert, in aliquo deteriorẽ cauſſam ædium faciat.ſed & ut priſtinã facrem ædiũ reddat. Si inquilinus arcam æratã in ædes intulerit,& ædium dominus aditum coanguſtauerit: uerius eſt ex conducto eum teneri, & ad exhibendum actione: ſiue ſcit, ſiue ignorauit . officio autem iudicis continetur, ut cogat eum aditum & facultatem inquilino præſtare ad arcam tollendam,ſumptibus ſcilicet locatoris. Si quis,cum in annum habitationem conduxiſſet,penſionem totius anni dederit:deinde inſula poſt ſex menſes corruerit,uel incendio conſumpta ſit : penſionem reſidui temporis rectiſſime Mela ſcripſit,ex conducto actione repetiturũ,nec quaſi indebitum condicturum. non enim per errorem dedit plus, ſed ut ſibi in cauſſa conductionis proſpiceret.aliter atq; ſi quis, cum decẽ conduxiſſet,quindecim ſoluerit.hic enim ſi per errorem plus ſoluit,dum putat ſe quindecim conduxiſſe:actionem ex conducto non habebit, ſed ſolam condictionem. nam inter eum,qui per errorẽ ſoluit,& eum, qui penſionem integram

Universidad de Deusto Biblioteca

prærogauit, multum interest. Si quis mulierẽ uehendam naue conduxisset, deinde in naue infans natus fuisset: probandum est, pro infante nihil deberi: cum neq; uectura eius magna sit, neq; his omnibus utatur, quæ ad nauigantium usum parantur. Ex conducto actionem etiam ad hæredem transire, palam est. Cum quidam exceptor operas suas locasset, deinde is, qui eas conduxerat, decessisset: imperator Antoninus cum diuo Vero rescripsit ad libellum exceptoris in hæc uerba. cum per te non stetisse proponas, quo minus locatas operas Antonio Aquilio solueres: si eodem anno mercedes ab alio non accepisti, fidem cõtractus impleri æquũ est. Papinianus q̃q; libro tertio responsorum scripsit, diem functo legato Cæsaris, salarium comitibus residui temporis præstandum: modo si non postea comites cum alijs eodem tempore fuerint.

XX. PAVLVS *lib.* XXXIIII. *ad edictum.*

SIcut emptio, ita & locatio sub conditione fieri potest: sed donationis caussa contrahi non potest. Interdum locator non obligatur, conductor obligatur: ueluti cum emptor fundum conducit, donec precium exsoluat.

XXI. IABOLENVS *lib.* XI. *ἐπιστολῶν.*

CVm uenderem fundum, conuenit, ut donec pecunia omnis persolueretur, certa mercede emptor fundum conductum haberet. an soluta pecunia, merces acceptò fieri debeat? respõdi. bona fides exigit, ut quod conuenit, fiat. sed non amplius præstat is uenditori, quàm pro portione eius temporis, quo pecunia numerata non est.

XXII. PAVLVS *lib.* XXXIIII. *ad edictum.*

ITem si precio non soluto inempta res facta sit: tunc ex locato erit actio. Quoties etiam faciendũ aliquid datur, locatio est. Cum insulam ædificandã loco, ut sua impensa conductor omnia faciat: proprietatem quidem eorum ad me transfert, & tamen locatio est. locat enim artifex operam suam,* id est, faciendi necessitatem. Quemadmodum in emendo & uendendo naturaliter concessum est, quod pluris sit, minoris emere, quod minoris sit, pluris uendere, & inuicem se circũscribere: ita & in locationibus quoq; & cõductionibus idẽ iuris est.

*hæc als desunt.

XXIII. HERMOGENIANVS *lib.* II. *iuris ὑποτυπώσ.*

ET ideo prætextu minoris pensionis locatione facta, si nullus dolus aduersarij probari possit, rescindi locatio non potest.

XXIIII. PAVLVS *lib.* XXXIIII. *ad edictum.*

SI in lege locationis comprehensum sit, ut arbitratu domini opus adprobetur: perinde habetur, ac si uiri boni arbitrium comprehensum fuisset. idemq; seruatur, si alterius cuiuslibet arbitrium comprehensum

hensum sit. nam fides bona exigit, ut arbitrium tale præstetur, quale uiro bono conuenit. idq; arbitrium ad qualitatem operis, non ad prorogandum tempus, quod lege finitum sit, pertinet: nisi idipsum lege comprehensum sit. quibus cõsequens est, ut irrita sit adprobatio dolo conductoris facta, & ex locato agi possit. Si colonus locauerit fundum, res posterioris conductoris domino non obligant: sed fructus in caussa pignoris manent, quemadmodum et si primus colonus eos percepisset. Si domus uel fundus in quinquennium pensionibus locatus sit: potest dominus, si deseruerit habitationem uel fundi culturam colonus uel inquilinus, cũ eis statim agere. sed & de his, quæ præsente die præstare debuerunt: ueluti ut opus aliquod efficerent, uel propagationes facerent: agere similiter potest. Colonus, si ei frui non liceat, totius quinquennij nomine statim recte aget: & si reliquis annis dominus fundi frui patiatur. nec enim semper liberatur dominus, eò quod secundo uel tertio anno patiatur fundo frui. nam & qui expulsus à conductione, in aliam se coloniam contulerit, nõ suffecturus duabus: neq; ipse pensionum nomine obligatus erit, & quantum per singulos annos cõpendij facturus erat, cõsequetur. sera est enim patientia fruendi, quæ offertur eo tempore, quo frui colonus, alijs rebus illigatus, non potest. quod si paucis diebus prohibuit, deinde pœnitentiã egit, omniaq; colono in integro sunt: nihil ex obligatione paucorũ dierũ mora minuet. item ex conducto utiliter aget is, cui secundum conuentionem non præstantur, quæ conuenerant: siue prohibeatur frui à domino, siue ab extraneo, quem dominus prohibere potest. Qui in plures annos fundum locauerat, testamento suo damnauit hæredem, ut conductores liberaret. si non patiatur hæres eum reliquo tempore frui: est ex conducto actio. quod si patiatur, nec mercedes remittat: ex testamento tenet̃.

XXV. CAIVS *lib.* X. *ad edictũ prouinciale.*

SI merces promissa sit generaliter alieno arbitrio: locatio & conductio contrahi non uidetur. sin autẽ quanti Titius æstimauerit: sub hac conditione stare locationem, ut siquidem ipse, qui nominatus est, mercedem definierit: omnimodo secundũ eius æstimationem, & mercedẽ persolui oporteat, & conductionem ad effectum peruenire. sin aũt ille uel noluerit, uel non potuerit mercedẽ definire: tunc pro nihilo esse conductionẽ, quasi nulla mercede statuta. Qui fundũ fruendũ, uel habitationẽ alicui locauit: si aliqua ex caussa fundũ uel ædes uẽdat: curare debet, ut apud emptorẽ quoq; eadem pactione & colono frui, & inquilino habitare liceat. alioquin is prohibitus, aget cũ eo ex cõducto. Si uicino ædificante obscurentur lumina cœnaculi: teneri locatorẽ inquilino. certe quin liceat colono uel inquilino relinquere conductionem, nulla

Universidad de Deusto Biblioteca

dubitatio est. de mercedibus quoq; si cum eo agatur, reputationis ratio habenda est. eadem intelligemus, si hostia fenestrasúe nimium corruptas locator non restituat. Conductor omnia secundum legẽ conductionis facere debet, & ante omnia colonus curare debet, ut opera rustica suo quæq; tempore faciat: ne intempestiua cultura deteriorẽ fundum faciat. præterea uillarum curam agere debet, ut eas incorruptas habeat. Culpæ autem ipsius & illud adnumeratur, si propter inimicitias eius uicinus arbores exciderit. ipse quoq;, si exciderit, non solum ex locato tenetur, sed etiam lege Aquilia, & ex lege duodecim tabularum arborum furtim cæsarum, & interdicto quod ui aut clam. sed utiq; iudicis, qui ex locato iudicat, officio continetur: ut cæteras actiones locator omittat. Vis maior, quam Græci θεοῦ βίαν appellant, non debet conductori damno esse: si plus, quàm tolerabile est, læsi fuerint fructus. alioquin modicum damnum æquo animo ferre debet colonus, cui immodicum lucrum non aufertur. apparet autem de eo nos colono dicere, qui ad pecuniam numeratam conduxit. alioquin partiarius colonus, quasi iure societatis, & damnum, & lucrũ cum domino fundi partitur. Qui columnam transportandam conduxit: si ea, dum tollitur aut portatur, aut reponitur, fracta sit: ita id periculũ præstat, si qua ipsius, eorumúe, quorum opera utitur, culpa acciderit. culpa autem abest, si omnia facta sunt, quæ diligentissimus quisq; obseruaturus fuisset. Idem sanè intelligemus, et si dolia, uel tignum transportandũ aliquis conduxerit. idemq; etiam ad cæteras res transferri potest. Si fullo aut sarcinator uestimenta perdiderit, eoq; nomine domino satisfecerit: necesse est domino, uindicationem eorum, & cõdictionem cedere.

XXVI. VLPIANVS *lib. II. disputationum.*

IN operis duobus simul locatis, conuenit priori cõductori ante satisfieri.

XXVII. ALFENVS *lib. II. digestorũ à Paulo epitomatorũ.*

HAbitatores non statim, si paulo minus commode aliqua parte cœnaculi uterentur, deductionẽ ex mercede facere oportere. ea enim conditione habitatorem esse, ut si quid *aduersarium incidisset, quamobrem dominum aliquid demoliri oporteret: aliquam partem incommodi paruulam sustineret. non ita tamen, ut eam partem cœnaculi dominus aperiat, in quam habitator magnam partem usus haberet. Iterum interrogatus, si quis timoris caussa emigrasset, an deberet mercedem, nec'ne? respondit. si caussa fuisset, cur periculum timeret: quamuis periculum uere nõ fuisset, tamen non debere mercedem. sed si caussa timoris iusta non fuisset: nihilominus debere.

*aliàs, transuersarium.

XXVIII. IABOLENVS *lib. III. ex posterioribus Labeonis.*

QVod si domus habitatione conductor æque usus fuisset: præstaturum eius etiã domus mercedem, quæ uicium fecisset, putat. Idem iuris esse, si potestatem conducendi habebat, ut precium conductionis præstaret dominus. Sed & si locator conductori potestatem conducendæ domus non fecisset: & is, in qua habitaret, conduxisset: tantum ei præstandum putat, quantum sine dolo malo præstitisset. Cæterum si gratuitam habitationem habuisset: pro portione temporis ex locatione domus deducendum esse.

XXIX. ALFENVS *lib. VII. digestorum.*

IN lege locationis scriptum erat: REDEMPTOR SYLVAM NE CAEDITO, NE'VE CINGITO, NE'VE DEVRITO, NE'VE QVEM CINGERE, CAEDERE, VRERE SINITO. quærebatur, utrum redemptor, si quem quid earum rerum facere uidisset, etiam prohibere deberet: an etiam ita syluam custodire, ne quis id facere possit? respondi. uerbum SINERE utranq; habere significationem. sed locatorem potius id uideri uoluisse: ut redemptor non solum, si quem casu uidisset syluã cædere, prohiberet: sed uti curaret & daret operam, ne quis etiam cæderet.

XXX. IDEM *lib. III. digestorum à Paulo epitomatorum.*

QVi insulam triginta conduxerat, singula cœnacula ita *locauit, ut quadraginta ex omnibus colligerentur. dominus insulæ, quia ædificia uicium facere diceret, demolierat eam. quæsitum est, quantilis æstimari deberet, si is, qui totam conduxerat, ex conducto ageret? respondit. si uiciatum ædificium necessariò demolitus esset: pro portione, quanti dominus prædiorum locasset, quod eius temporis habitatores habitare non potuissent, rationem duci, & tanti litem æstimari. sin autem non fuisset necesse demoliri, sed quia melius ædificare uellet, id fecisset: quanti conductoris interesset, habitatores ne migrarent, tanti condemnari oportere. Aedilis in municipio balnea conduxerat, ut eo anno municipes gratis lauarent. post tres menses incendio facto combusta sunt. respondit. posse agi cum balneatore ex conducto, ut pro portione tẽporis, quo lauationem non præstitisset, pecuniæ contributio fieret. Qui mulas ad certum pondus oneris locarat: cũ maiore onere conductor eas rupisset, cõsulebat de actione. respondit, uel lege Aquilia, uel ex locato recte eũ agere. sed lege Aquilia tantũ cum eo agi posse, qui tum mulas egisset: ex locato, etiam si alius eas rupisset, cũ conductore recte agi. Qui ædem faciendam locauerat, in lege dixerat: QVOAD OPVS LAPIDIS ERIT, PRO LAPIDE ET MANVS PRECIO DOMINVS REDEMPTORI IN PEDES SINGVLOS SEPTENA DABIT. quæsitum est, utrum factum opus, an etiam imperfectum metiri oportet? respõdit. & imperfectum. Colonus uillam hac lege acceperat, ut in

*als. conduxit.

ut incorruptã redderet, præter uim & uetustatẽ. coloni seruus uillam incendit non fortuito casu. non uideri eam uim exceptam respondit: nec id pactum esse, ut si aliquis domesticus eas incendisset, ne præstaret: sed extrariam uim utrosq; excipere uoluisse.

XXXI. IDEM *lib. V. digestorum à Paulo epitomatorum.*

IN naue Saupheij complures frumentum confuderant. Saupheius uni ex his frumentum reddiderat de communi, eaq; nauis perierat. quæsitum est, an cæteri pro sua parte frumenti cũ nauta agere possent oneris auersi actione? respondit. rerum locatarum duo genera esse: ut aut idem redderetur, sicuti cũ uestimenta fulloni curanda locarentur: aut eiusdem generis, ueluti cum argentum pustulatum fabro daretur, ut uasa fierent, aut aurum, ut anuli. ex superiore casu rem domini manere, ex posteriore in creditũ iri. idem iuris esse in deposito. nam si quis pecuniam numeratã ita deposuisset, ut neq; clausam, neq; obsignatam traderet, sed adnumeraret: nihil aliud eum debere, apud quem deposita esset, nisi ut tantundem pecuniæ solueret. Secundum quæ uideri triticum factum Saupheij, & recte datum. Quod si separatum tabulis, aut *centonibus, aut in alia cupa clausum uniuscuiusq; triticum fuisset, ita ut+internosci posset, quod cuiusq; esset: non potuisse nos permutationem facere: sed tunc posse eum, cuius fuisset triticum, quod nauta soluisset, uindicare. & ideo se improbare actiones oneris auersi: quia siue eius generis essent merces, ut si nautæ traderentur, continuo eius fierent, & mercator in creditũ iret: non uideretur onus esse auersum, quippe quod nautæ fuisset. siue eadẽ res, quæ tradita esset, reddi deberet: furti esse actionem locatori. & ideo superuacuum esse oneris auersi iudicium. Sed si ita datum esset, ut in simili re solui posset: conductorem culpam duntaxat præstare debere. nam in re, quæ utriusq; caussa contraheretur, culpam deberi. neq; omnimodo culpam esse, quod uni reddidisset ex frumẽto: quoniam alicui primum reddere eũ necesse fuisset, tametsi meliorem eius conditionem faceret, q̃ cæterorum.

aliâs *æronibus. al's, heronibus. al's+internos sciri

XXXII. IVLIANVS *lib. II. ex Minutio.*

QVi fundum colendum in plures annos locauerat, decessit, & eum fundũ legauit. Cassius negauit posse cogi colonũ, ut eũ fundum coleret: quia nihil hæredis interesset. quod si colonus uellet colere, & ab eo, cui legatus esset fundus, prohiberetur: cum hærede actionem habere colonum, & hoc detrimentũ ad hæredem pertinere: sicuti si quis rem, quam uendidisset, nec dum tradidisset, alij legasset: hæres eius emptori & legatario esset obligatus.

XXXIII. AFRICANVS *lib. VIII. quæstionum.*

SI fundus, quem mihi locaueris, publicatus sit: teneri te ex conducto actione

actione, ut mihi frui liceat: quamuis per te non stet, quo minus id præstes, quemadmodum (inquit) etsi insulam ædificandam locasses, & solum corruisset: nihilominus teneberis. nam etsi uẽdideris mihi fundũ, isq; prius, quàm uacuus traderetur, publicatus fuerit: teneris ex empto. q̃d hactenus erit uerũ, ut precium restituas: non ut etiã præstes, si quid pluris mea interfit, eũ uacuum mihi tradi. similiter igitur & circa conductionem seruandum puto: ut mercedem, quam præstiterim, restituas: eius scilicet temporis, quo fruitus non fuerim: nec ultra actione ex conducto præstare cogeris. nam etsi colonus tuus fundo frui à te, aut ab eo prohibeatur, quem tu prohibere, ne id faciat, possis: tantũ ei præstabis, quanti eius interfuerit frui. in quo etiam lucrum eius continebitur. sin uero ab eo interpellabitur, quem tu prohibere propter uim maiorem, aut potentiam eius non poteris: nihil amplius ei, quàm mercedem remittere, aut reddere debebis.

XXXIIII. CAIVS *lib. X. ad edictum prouinciale.*

PErinde ac latronum incursu id acciderit.

XXXV. AFRICANVS *lib. VIII. quæstionum.*

ET hæc distinctio conuenit illi, quæ à Seruio introducta, & ab omnibus ferè probata est: ut si auersione insulam locatam dominus reficiendo, ne ea conductor frui possit, effecerit: animaduertatur necessariò, nec'ne, id opus demolitus sit. quid enim interest, utrum locator insulæ propter uetustatem cogat̃ eam reficere, an locator fundi cogatur ferre iniuriam eius, quem prohibere non possit? intelligendũ est autem nos hac distinctione uti de eo, qui & suum prædium fruendum locauerit, & bona fide negocium contraxerit: non de eo, qui alienũ prædium per fraudem locauerit, nec resistere domino possit, quominus is colonum frui prohibeat. Fundum communem habuimus: & inter nos cõuenit, ut alternis annis certo precio eum conductum haberemus. tu cum annus tuus exiturus esset, consultò fructum sequentis anni corrupisti. agam tecum duabus actionibus: una ex conducto, altera ex locato. locati enim iudicio mea pars propria, conducti autem actione tua duntaxat propria in iudicium ueniet. deinde ita notat. non'ne quod ad meam partem attinebit, communi diuidundo iudicio præstabitur à te mihi damnum? recte quidem. sed tamen etiam Seruij sententiam ueram esse puto: in eo scilicet, ut cum alterutra actione rẽ seruauerim, altera perimatur. quod ipsum simplicius quæremus ita: si proponatur inter duos, qui singulos proprios fundos haberent, conuenisse: ut alter alterius ita conductũ haberet, ut fructus mercedis nomine pẽsarentur,

XXXVI. FLORENTINVS *lib. VIII. institutionum.*

OPus, quod auersione locatum est, donec adprobetur, conductoris pe-

Universidad de Deusto Biblioteca

ris periculó est. Quod uero ita conductum sit, ut in pedes mensurasue præstetur: eatenus conductoris periculo est, quatenus admensum non sit: & in utraq; caussa nociturum locatori, si per eum steterit, quo minus opus adprobetur, uel admetiatur. si tamen ui maiore opus prius interciderit, quàm adprobaretur: locatoris periculo *nó est, nisi si aliud actum sit. non enim amplius locatori præstari oportet, quàm sua cura atq; opera consecutus est.

aliâs *deest.

XXXVII. IABOLENVS *lib.* VIII. *ex Cassio.*

SI prius, quàm locatori probaretur, opus ui aliqua consumptum est: detrimentum ad locatorem ita pertinet, si tale opus fuit, ut probari deberet.

XXXVIII. PAVLVS *lib. singulari regularum.*

QVi operas suas locauit, totius temporis mercedem accipere debet: si per eum non steterit, quo minus operas præstaret. Aduocati quoq; si per eos non steterit, quo minus caussam agant, honoraria reddere non debent.

XXXIX. VLPIANVS *lib.* XXXIII. *ad edictum.*

NOn solet locatio dominium mutare.

XL. CAIVS *lib.* X. *ad edictum prouinciale.*

QVi mercedem accepit pro custodia alicuius rei: is eius periculũ pro custodia præstat.

XLI. VLPIANVS *lib.* XXV. *ad edictum.*

SEd de damno ab alio dato, agi cum eo non posse, Iulianus ait. qua enim custodia cõsequi potuit, ne damnũ iniuria ab alio dari posset? sed Marcellus interdũ agi posse ait: siue custodiri potuit, ne damnum daretur: siue ipse custos damnum dedit. quæ sententia Marcelli probanda est.

XLII. PAVLVS *lib.* XXXIIII. *ad edictum.*

SI locatum tibi seruum subripias: utrunq; iudicium aduersus te est exercendum, locati, & furti.

XLIII. IDEM *lib.* XXII. *ad edictum.*

SI uulneraueris seruum tibi locatum: eiusdem uulneris nomine legis Aquiliæ, & ex locato actio est. sed alterutra contentus actor esse debet: idq; officio iudicis continetur, apud quem ex locato agetur.

XLIIII. VLPIANVS *lib.* XVII. *ad edictum.*

LOcare seruitutem nemo potest.

XLV. PAVLVS *lib.* XXII. *ad edictum.*

SI tibi domum locauero, & serui mei tibi damnum dederint, uel furtum fecerint: non teneor tibi ex conducto, sed noxali actione. Si hominem tibi locauero, ut habeas in taberna, & is furtum fecerit: dubitari

tari potest, utrum ex conducto actio sufficiat, quasi longe sit à bona fide, ut quid patiaris detrimenti per eam rem, quam conduxisti: an adhuc dicendum sit, extra caussam conductionis esse furti crimen, & in propriam persecutionem cadere hoc delictum. quod magis est.

XLVI. VLPIANVS *lib.* LXX. *ad edictum.*

SI quis conduxerit numo uno, conductio nulla est: quia & hoc donationis instar inducit.

XLVII. MARCELLVS *lib.* VII. *digestorum.*

CVm apparebit emptorem conductoremúe pluribus uendentem uel locantem, singulorum in solidum intuitum personam: ita demum ad præstationem partis singuli sunt compellendi, si constabit omnes esse soluendo. quanquam fortasse iustius sit, (etiam si soluendo omnes erunt) electionem conueniendi, quem uelit, non auferendam actori: si actiones suas aduersus cæteros præstare non recuset.

XLVIII. IDEM *lib.* VIII. *digestorum.*

SI cui locauero faciendum, quod ego conduxeram: constabit habere me ex locato actionem. Qui seruum conductum, uel aliam rem non immobilem non restituit: quanti in litem iuratum fuerit, damnabitur.

XLIX. MODESTINVS *lib.* VI. *excusationum.*

Οἱ ἰωΐτροποι γινόμενοι ἢ κερατοῤῥοῖς, πεμπτίζει δ τῆς κηδεμονίας, μισθωταί φῶν τὸ καίσαρος χωρίων γενέσθῃ κωλύονται. Κἂν τῆς ἀποκρυφάμενος τοῦτο, προσέλθῃ τῇ μισθώσει φῶν τὸ καίσαρος χωρίων: ὡς παραποιήσας κολάζεται. τοῦτο ἐκέλευσεν ὁ αὐτοκράτωρ Σεβῆρος. Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ οἱ ἐγχειρίζοντες ἐπιτροπὰς ἢ κερατορίας, ἔτι κεκωλυμένοι μισθοῦσθαι καὶ παρὰ ταμείῳ χωρία.

L. IDEM *lib.* X. παυδεκτῶν

SI ignorans quis militi quasi pagano locauerit: exigere illum posse, probandum est. non enim contemnit disciplinam, qui ignorauit militem.

LI. IABOLENVS *lib.* XI. ἐπιστολῶν.

EA lege fundum locaui, ut si non ea lege coleretur, relocare eum mihi liceret: & quo minoris locassem, hoc mihi præstaretur: & cũ nemo fundum colebat, pluris tamen locaui. quæro, an hoc ipsum præstare debeam? respondi. in huiusmodi obligationibus id maxime spectare debemus, quod inter utranq; partem conuenit. uidetur autem in hac specie id silentio conuenisse, ne quid præstaretur, si ampliore pecunia fundus esset locatus: id est, ut hæc conuentio pro locatore tantum modo interponeretur. Locaui opus faciendum, ita ut pro opere redemptori certam mercedem in dies singulos darem. opus uiciosum factum

Universidad de Deusto Biblioteca

ctum est: an ex locato agere possim? respondi. si ita opus locasti, ut bonitas eius tibi à conductore adprobetur: tametsi conuenit, ut in singulas operas certa pecunia daretur: præstari tamen tibi à conductore debet, si id opus uiciosum factum est. nõ enim quidquam interest, utrum uno precio opus, an in singulas operas collocatur: si modo uniuersitas consummationis ad conductorem pertinuit. poterit itaq; ex locato cũ eo agi, qui uiciosum opus fecerit: nisi ideo in operas singulas merces constituta erit, ut arbitrio domini opus perficeretur. tunc enim nihil conductor præstare domino de bonitate operis uidetur.

LII. POMPONIVS *lib.* XXXI. *ad* Q. *Mutium.*

SI decem tibi fundum locauero, tu autem existimes quinq; te conducere: nihil agitur. sed etsi ego minoris me locare sensero, tu pluris te conducere: utiq; non pluris erit conductio, quàm ego putaui.

LIII. PAVLVS *lib.* XI. *responsorum.*

QVi fideiussor existit apud mancipem pro colono publicorũ prædiorum, quæ manceps ei colono locauit: reipublicæ non tenetur, sed fructus in eadem caussa pignoris manent.

LIIII. IDEM *lib.* V. *responsorum.*

QVæro, an fideiussor conductionis etiam in usuras non illatarum pensionum nomine teneatur: nec prosint ei constitutiones, quibus cauetur eos, qui pro alijs pecuniam exsoluerint, sortis solummodo damnum agnoscere oportere? Paulus respõdit. si in omnẽ caussam conductionis etiam fideiussor se obligauit: eum quoq;, exemplo coloni, tardius illatarum per moram coloni pensionum præstare usuras debere. usuræ enim in bonæ fidei iudicijs, & si nõ tam ex obligatione proficiscantur, quàm ex officio iudicis adplicentur: tamen cum fideiussor in omnem caussam se obligauit, æquum uidetur, ipsum quoq; agnoscere onus usurarum, ac si ita fideiussisset, IN QVANTVM ILLVM CONDEMNARI EX BONA FIDE OPORTEBIT, TANTVM FIDE TVA ESSE IVBES? uel ita. INDEMNEM ME PRAESTABIS? Inter locatorem fundi & conductorem conuenit, ne intra tempora locationis eius conductor de fundo inuitus repelleretur: etsi pulsus esset, pœnam decẽ præstaret Titius locator Seio conductori: uel Seius conductor Titio, si intra tempora locationis discedere uellet, æque decẽ Titio locatori præstaret. quod inuicem de se stipulati sunt. quæro. cum Seius conductor biennij continui pensionem non solueret, an sine metu pœnæ expelli possit? Paulus respondit. quamuis nihil expressum sit in stipulatione pœnali de solutione pensionum: tamen uerisimile esse, ita conuenisse de non expellendo colono intra tempora præfinita, si pensionibus paruerit, & ut oportet, coluerit. & ideo si cœperit petere pœnam is, qui pen-

pensionibus satis non fecit: profuturam locatori doli exceptionem.

Paulus respondit. seruus, qui æstimatus colonæ adscriptus est, ad periculum colonæ pertinebit. & ideo æstimationem huius defuncti ab hærede colonæ præstari oportebit.

LV. IDEM *lib.* II. *sententiarum.*

DOminus horreorum effractis & expilatis horreis non tenetur, nisi custodiam eorum receperit. serui tamen eius, cum quo contractum est, propter ædificiorum noticiam in quæstionem peti possunt.

In conducto fundo si conductor sua opera aliquid necessariò uel utiliter auxerit, uel ædificauerit, uel instituerit, cum id non conuenisset: ad recipienda ea, quæ impendit, ex conducto cum domino fundi experiri potest. Qui contra legem conductionis fundum ante tempus sine iusta ac probabili caussa deseruerit: ad soluendas totius temporis pensiones ex conducto conueniri potest: quatenus locatori in id, quod eius interest, indemnitas seruetur.

LVI. IDEM *lib. singulari de officio præfecti uigilũ.*

CVm domini horreorum insularumq; desiderant (diu non apparentibus, nec eius temporis pensionem exsoluentibus conductoribus) aperiri horrea, & ea, quæ ibi sunt, describi à publicis personis, quorũ interest: audiendi sunt. tempus autem in huiusmodi re biennij debet obseruari. LVII. IABOLENVS *lib.* III. *ex posterioribus Labeonis.*

QVi domum habebat, aream iniunctam ei domui uicino proximo locauerat. is uicinus cum ædificaret in suo: terram in eam aream amplius, quàm fundamenta cæmenticia locatoris erant, congessit: & ea terra assiduis pluuijs inundata, parieti eius, qui locauerat, humore præstito, ædificia corruerunt. Labeo ex locato tantummodo actionem esse ait: quia non ipsa congestio, sed humor ex ea congestione postea damno fuerit. damni autem iniuriæ actio ob ea ipsa fit, per quæ non extrinsecus alia caussa oblata, damno quis affectus est. hoc probo.

LVIII. LABEO *lib.* IIII. *posteriorũ à Iaboleno epitomatorũ.*

INsulam uno precio totam locasti, & eam uendidisti, ita ut emptori mercedes inquilinorum accederent. quamuis eam conductor maiore precio locauerit: tamen id emptori accedet, quod tibi conductor debet. In operis locatione erat dictum, ante quem diem effici deberet. deinde si ita factum non esset, quanti locatoris interfuisset, tantam pecuniam conductor promiserat. eatenus eam obligationem contrahi puto, quatenus uir bonus de spacio temporis æstimasset: quia id actum apparet esse, ut eo spacio absolueretur, sine quo fieri non posset. Qui dã in municipio balineum præstandũ annuis uiginti nummis conduxe-

rat: & ad refectionem fornacis, fistularum, similiumq; rerum centum numi ut ei præstarentur, conuenerat. conductor centum numos petebat. ita ei deberi dico, si in earum rerum refectionem eam pecuniam impendi satisdaret.

LIX. IABOLENVS *lib. V. ex posterioribus Labeonis.*

MArtius domum faciendam à Flacco conduxerat. deinde operis parte effecta, terræ motu concussum erat ædificium. Masurius Sabinus ait. si naturali ui, ueluti terræ motu, hoc acciderit: Flacci esse periculum.

LX. LABEO *lib. VI. posteriorũ à Iaboleno epitomatorũ.*

CVm in plures annos domus locata est: præstare locator debet, ut non solũ habitare cõductor ex calendis Iulijs cuiusq; anni, sed etiã *locare & habitare cum alijs (si uelit) suo tempore possit. itaq; si ea domus ex calendis Iulijs fracta, usq; in calendas Iunias permansisset, ita ut nec habitare quisquam, nec ostendi alicui posset: nihil locatori conductorem præstaturũ. adeo, ut nec cogi quidẽ possit, ex calendis Iunijs refecta domo habitare: nisi paratus fuisset locator, commodã ei domũ ad habitandum dare. Hæredem coloni, quamuis colonus non est, nihilominus domino possidere existimo. Vestimenta tua si fullo perdidit, & habes, unde petas, nec petere uis: ages nihilominus ex locato cũ fullone: sed iudicem putat æstimaturum, an possis aduersus furẽ magis agere, & ab eo tuas res cõsequi, fullonis uidelicet sumptibus. sed si hoc tibi impossibile esse perspexerit: tunc fullonẽ tibi quidem condemnabit, tuas autem actiones te ei præstare compellet. Lege dicta, domus facienda locata erat, ita ut probatio aut improbatio locatoris aut hæredis eius esset. redemptor ex uoluntate locatoris quædã in opere permutauerat. respondit. opus quidem ex lege dicta nõ uideri factum: sed quoniam ex uoluntate locatoris quædam permutata essent, redemptorem absolui debere. Mandaui tibi, ut excuteres, quanti uillam ædificare uelles. renunciasti mihi, ducentorũ impensam excutere. certa mercede opus tibi locaui. postea comperi, non posse minoris, quàm trecentis eam uillam constare. data autem tibi erant centum. ex quibus cum partem impendisses, uetui te opus facere. dixi. si opus facere perseueraueris: ex locato me tecum agere, ut partem mihi reliquam restituas. Messem inspiciente colono, cum alienam esse non ignorares, sustulisti. condicere tibi frumentum dominum posse, ait: & ut id faciat, colonum ex conducto cum domino acturum. Locator horrei propositum habuit, se aurum, argentum, margarita non recipere suo periculo. deinde cum sciret has res inferri, passus est. perinde eum futurum tibi obligatum dixi, ac si propositum fuerit remissum. Seruum

*als. locare habitator cum alijs.

uum meum mulionem conduxisti. negligentia eius mulus tuus perijt. si ipse se locasset: ex peculio duntaxat, & in rem uersum damnum tibi dominum præstaturum. sin autem ego ipse eum locassem: non ultra me tibi præstaturum, quàm dolum malum & culpam abesse. quod si sine definitione personæ mulionem à me conduxisti, & ego eum tibi dedi, cuius negligentia iumentum perierit: illam quoq; culpam me tibi præstaturum aio: quod eum elegissem, qui eiusmodi damno te afficeret. Vehiculum conduxisti, ut onus tuum portaret, & secum iter faceres: & cum pontem transiret, redemptor eius pontis portorium ab eo exigebat. quærebatur, an etiam pro ipsa rhæda portorium daturus fuerat? puto. si portorium mulio non ignorauit, & se eà transiturum, cum uehiculum locaret: mulionem præstare debere. Rerũ custodiam, quam horrearius conductoribus præstare deberet, locatorem totorum horreorum horreario præstare non debere puto: nisi in locando aliter conuenerit.

LXI. SCAEVOLA *lib. VII. digestorum.*

COlonus, cum lege locationis non esset comprehensum, ut uineas poneret: nihilominus uineas instituit, ut propter earũ fructus denis amplius aureis annuis is ager locari cœperit. quæsitum est. si dominus istum colonum fundo eiectum, pensionum debitarũ nomine conueniat: an sumptus utiliter factos in uineis instituendis repetere possit, opposita doli mali exceptione? respondi, uel expensas consecuturum, uel nihil amplius præstaturum. Nauem conduxi, ut de prouincia Cyrenensi Aquilegiã nauigarem, olei metretis tribus milibus impositis, & fruméti modijs octo milibus, certa mercede. sed euenit, ut onerata nauis in ipsa prouincia nouem mensibus retineretur, & onus impositum commisso tolleretur. quæsitum est, an uecturas, in quas conuenit, à conductore secundum locationem nauis exigere possit? respondi, secundum ea, quæ proponerentur, posse.

LXII. LABEO *lib. I. πιθανῶν.*

SI riuum, quem faciendum conduxeras, & feceras, ante quàm eum probares, labes corrupit: tuum periculum est. PAVLVS. imò si sola uicio id accidit, locatoris erit periculum: si operis uicio id accidit, tuum erit detrimentum.

DE AESTIMATORIA. Tit. III.

VLPIANVS *lib. XXXII. ad edictum.*

Universidad de Deusto Biblioteca

ACtio de æstimato ꝓponitur tollēdæ dubitationis caussa. fuit enim ingens dubitatio, cum res æstimata uendenda datur: utrum ex uendito sit actio propter æstimationem: an ex locato, quasi rem uendendam locasse uidear: an ex conducto, quasi operas conduxerim: an mandati. melius itaq; uisum est, hanc actionem proponi: ut quoties de nomine contractus alicuius ambigeretur, conueniret tamē aliquam actionem dari: daretur æstimatoria præscriptis uerbis actio. esse enim negocium ciuile gestum, & bona fide. quare omnia hic locum habent, quæ in bonæ fidei iudicijs diximus. Aestimatio autem periculum facit eius, qui suscepit. aut igitur ipsam rem debebit incorruptam reddere: aut æstimationem, de qua conuenit.

II. PAVLVS *lib.* XXX. *ad edictum.*

HAec actio utilis est, & si merces interuenit.

DE RERVM PERMVTATIONE. Tit. IIII.

PAVLVS *lib.* XXX. *ad edictum.*

SIcut aliud est uendere, aliud emere, alius emptor, alius uenditor: ita aliud precium, aliud merx. at in permutatione discerni non potest, uter emptor, uel uter uenditor sit: multumq; differunt eorum præstationes. emptor enim, nisi fecerit numos accipientis, tenetur ex uendito: uenditori sufficit ob euictionem se obligare, possessionemq; tradere, & purgari de dolo malo. itaq; si res euicta non sit, nihil debet. In permutatione uero, si utrunq; precium est, utriusq; rem fieri oportet: si merx, neutrius. sed cum debeat & res & preciū esse: non potest *discerni, quid eorum sit precium, & quid ueneat: nec ratio patitur, ut una eademq; res & ueneat, & precium sit emptionis. unde si ea res, quam acceperim uel dederim, postea euincatur: in factum dandam actionem respondetur. item emptio ac uenditio nuda consentientium uoluntate cōtrahitur: permutatio autem ex re tradita initium obligationi præbet. alioquin si res nondum tradita sit, nudo consensu constitui obligationem dicemus. quod in his duntaxat receptum est, quæ nomen suum habēt: ut in emptione, uenditione, conductione, mandato. ideo Pædius ait, alienam rem dantem, nullam contrahere permutationē. igitur ex altera parte traditione facta, si alter rem nolit tradere: non in hoc agemus utiq;, quod interest nostra, illam rem accepisse, de qua conuenit: sed ut res

*aliâs *inueniri, qd eorū merx, et quid precium sit.*

res nostra contra nobis reddat, cōdictioni locus est, quasi re nō secuta.

II. IDEM *lib.* V. *ad Plautium.*

ARisto ait. quoniam permutatio uicina est emptioni: fore sanū, furtis quoq; noxijsq; solutum, & non esse fugitiuum seruū præstandum, qui ex ea caussa daretur.

DE PRAESCRIPTIS VERBIS, ET IN factum actione. Tit. V.

PAPINIANVS *lib.* VIII. *quæstionum.*

NOnnunquā euenit, ut cessantibus iudicijs proditis & uulgaribus actionibus, cum proprium nomen inuenire non possumus: facile descendamus ad eas, quæ in factum appellantur. sed ne res exemplis egeat, paucis agam. Domino mercium in magistrum nauis: si sit incertum, utrum nauem conduxerit, an merces uehendas locauerit: ciuilem actionē in factum esse dandā, Labeo scripsit. Item si quis precij explorandi gratia rem tradat: neq; depositum, neq; commodatum erit: sed non exhibita fide, ciuilis in factum actio subijcitur.

II. CELSVS *lib.* IX. *digestorum.*

NAm cum deficiunt uulgaria atq; usitata actionum nomina, præscriptis uerbis agendum est.

III. IVLIANVS *lib.* XIIII. *digestorum.*

AD quam necesse est confugere, quoties contractus existunt, quorum appellationes nullæ iure ciuili proditæ sunt.

IIII. VLPIANVS *lib.* XXX. *ad edictum.*

NAtura enim rerum *inductum est, ut plura sint negocia, quàm uocabula.

*aliâs *cōditum.*

V. PAVLVS *lib.* XV. *quæstionum.*

NAturalis meus filius seruit tibi, & tuus filius mihi. conuenit inter nos, ut & tu meum manumitteres, & ego item tuum. ego manumisi: tu non manumisisti. qua actione mihi tenearis, quæsitum est. In hac quæstione totius ob rem dati tractatus inspici potest, qui in his cōperit speciebus. Aut em̄ do tibi, ut des: aut do, ut facias: aut facio, ut des: aut facio, ut facias. in quibus quærit, quæ obligatio nascatur? Et si quidē pecuniā dem, ut rem accipiam: emptio & uēditio est. si autē rem do, ut rem accipiam: quia non placet permutationē rerum emptionē esse, dubium non est, nasci ciuilem obligationem. in qua actione id uenit, non ut reddas, quod accepisti: sed ut damneris mihi, quanti interest

Universidad de Deusto Biblioteca

est mea, illud, de quo conuenit, accipere: uel si meum recipere uelim, re petam quod datum est, quasi ob rem datum, re non secuta. Sed si scyphos tibi dedi, ut Stichum mihi dares: periculo meo Stichus erit, ac tu duntaxat culpam præstare debes. At cum do, ut facias: si tale sit factum, quod locari solet: (puta ut tabulam pingas) pecunia data, locatio erit, sicut in superiore casu emptio. si res: non erit locatio, sed nascetur uel ciuilis actio in hoc, quod mea interest, uel ad repetendum cõdictio. Quod si tale est factum, quod locari non possit (puta ut seruum manumittas) siue certum tempus adiectum est, intra quod manumittatur, idq; cum potuisset manumitti, uiuo seruo transierit: siue finitum non fuerit, & tantum temporis consumptum sit, ut potuerit, debueritq; manumitti: condici ei potest, uel præscriptis uerbis agi. quod his, quæ diximus, conuenit. Sed si dedi tibi seruum, ut seruum tuum manumitteres, & manumisisti: & is, quem dedi, euictus est: si sciens dedi: de dolo in me dandam actionem, Iulianus scribit. si ignorans: in factum ciuilem. Quod si faciam, ut des: & postea, quàm feci, cesses dare: nulla erit ciuilis actio. & ideo de dolo dabitur. Sed si facio, ut facias: hæc species tractatus plures recipit. nã si pacti sumus, ut tu à meo debitore Carthagini exigas, ego à tuo Romæ: uel ut tu in meo, ego in tuo solo ædificem: & ego ædificaui, tu cessas: in priore specie mandatum quodam modo interuenisse uidetur, sine quo exigi pecunia alieno nomine non potest. quamuis enim & impendia sequantur, tamen mutuũ officium præstamus: & potest mandatum ex pacto etiam naturam suam excedere. possum enim tibi mandare, ut & custodiam mihi præstes, ut nõ plus impendas in exigendo, quàm decem. & si eandem quantitatem impenderimus: nulla dubitatio est. sin autẽ alter fecerit, ut & hic mandatum interuenisse uideatur: quasi refundemus inuicem impensas. neq; enim de re tua tibi mando. sed tutius erit, & in insulis fabricandis, & in debitoribus exigendis, præscriptis uerbis dari actionem: quæ actio similis erit mandati actioni, quemadmodũ in superioribus casibus locationi & emptioni. Si ergo hæc sunt, ubi de faciendo ab utroq; conuenit: & in proposita quæstione idem dici potest: & necessario consequitur, ut eius fiat condemnatio, quanti interest mea seruum habere, quem manumisi. an deducendum erit, quod libertum habeo? sed hoc non potest æstimari.

VI. NERATIVS *lib. I. responsorum.*

INsulam hoc modo, ut aliam insulam reficeres, uendidi. respondit. nullam esse uenditionem, sed ciuili intentione incerti agendum.

VII. PAPINIANVS *lib. II. quæstionum.*

SI decem tibi dedero, ut Stichum manumittas, & cessaueris: confestim agam præscriptis uerbis, ut soluas, quanti mea interest: aut si nihil interest, condicam tibi, ut decem reddas.

VIII. IDEM *lib. XXVII. quæstionum*

SI dominus seruũ, cum furti argueretur, quæstionis habendæ caussa æstimatum dedisset, neq; de eo compertum fuisset, & is non redderetur: eo nomine ciuiliter agi posse, licet aliquo casu seruum retenturus esset, qui traditum accepisset. potest enim retinere seruum: siue dominus pro eo pecuniam elegisset, siue in admisso deprehensus fuisset. tunc enim datam æstimationem reddi à domino oportere. sed quæsitum est, qua actione pecunia, si eã dominus elegisset, peti posset? dixi tametsi, quod inter eos ageretur, uerbis quoq; stipulationis conclusum non fuisset: si tamen lex contractus non lateret, præscriptis uerbis incerti & hic agi posse: nec uideri nudum pactum interuenisse, quoties certa lege dari probaretur.

IX. IDEM *lib. XI. responsorum.*

OB eam caussam quis acceptò liberatus, ut nomen Titij debitoris delegaret, si fidem contractus non impleat: incerti actione tenebitur. itaq; iudicis officio non uetus obligatio restaurabitur, sed promissa præstabuntur, aut condemnatio sequetur.

X. IABOLENVS *lib. XIII. ἐπιστολῶν.*

PArtis tertiæ usumfructum uxori legauit. hæredis bona ab eius creditoribus distracta sunt: & pecuniam, quæ ex æstimatione partis tertiæ fiebat, mulier accepit fruendi caussa: & per ignorantiam stipulatio prætermissa est. quæro, an ab hærede mulieris pecunia, quæ fruendi caussa data est, repeti possit, & qua actione? respondi, in factum actionem dari debere.

XI. POMPONIVS *lib. XXVIII. ad Q. Mutium.*

QVia actionum non plenus numerus est, ideo plerunq; actiones in factum desiderantur. sed & eas actiones, quæ legibus ꝓditæ sunt, si lex iusta ac necessaria sit, supplet prætor in eo, quod legi deest. quod facit in lege Aquilia, reddendo actiones in factum accommodatas legi Aquiliæ. idq; utilitas eius legis exigit.

XII. PROCVLVS *lib. VI. ἐπιστολῶν.*

SI uir uxori suæ fundos uendiderit, & in uenditione cõprehensum est, conuenisse inter eos: si ea nupta ei esse desisset, ut eos fundos, si ipse uellet, eodem precio mulier uiro transcriberet: in factum existimo iudicium esse reddendum. idq; & in alijs personis obseruandum est.

XIII. VLPIANVS *lib. XXX. ad Sabinum.*

SI tibi rem uendendam certo precio dedissem, ut quo pluris uendidisses, tibi haberes: placet neq; mandati, neq; pro socio actionẽ esse,

Universidad de Deusto Biblioteca

sed in factum, quasi alieno negocio gesto: quia & mandata gratuita esse debent, & societas non uidetur contracta in eo, quod te nõ admisit socium distractionis, sed sibi precium certum excepit. Iulianus ait. si tibi areæ meæ dominium dedero ea lege, ut insula ædificata, mihi partem reddas: neq; emptionem esse, quia precij loco partem rei meæ recipio: neq; mandatum, quia non est gratuitum: neq; societatem, quia nemo societatem contrahendo rei suæ dominus esse desinit. Sed si puerum docendum, uel pecus pascendum tibi dedero, uel puerum nutriendum, ita ut si post certos annos uenisset, precium inter nos communicaretur: abhorrere hoc ab area, eò quod hic dominus esse non desinit, qui prius fuit. competit igitur pro socio actio. sed si forte puerum dominij tui fecero: idem se, quod in area, dicturum: quia dominium desinit ad primum dominũ pertinere. quid ergo est? in factum putat actionem Iulianus dandam. Igitur & si quis areæ dominium non transtulerit, sed passus sit te sic ædificare, ut cõmunicaretur uel ipsa, uel precium: erit societas. idemq; et si partis areæ dominium transtulerit, partis non: & eadem lege ædificare passus sit.

XIIII. IDEM *lib. XLI. ad Sabinum.*

QVi seruandarum mercium caussa alienas merces in mare proiecit, nulla tenetur actione: si sine caussa id fecit, in factũ: si dolo, de dolo. Sed et si seruum quis alienum spoliauerit, isq; frigore mortuus sit: de uestimentis quidem furti agi poterit, de seruo uero in factũ, criminali scilicet pœna aduersus eum seruata. Sed et si calicem argenteum quis alienum in profundum abiecerit, idq; damni dandi caussa, non lucri faciendi: Pomponius libro decimosexto ad Sabinum scribit, neq; furti, neq; damni iniuriæ actionem esse: in factum tamẽ esse agendum. Si glans ex arbore tua in meum fundũ cadet, eamq; ego immisso pecore depascam: Aristo scribit, nõ sibi occurrere legitimam actionem, qua experiri possit. nam neq; ex lege duodecim tabularum de pastu pecoris, quia non in tuo pascitur: neq; de pauperie, neq; damni iniuriæ agi posse. in factum itaq; erit agendum.

XV. IDEM *lib. XLII. ad Sabinum.*

SOlent, qui nouerũt seruos fugitiuos alicubi cælari, indicare eos dominis, ubi cælentur. quæ res non facit eos fures. solent & mercedem huius rei accipere, & sic indicare: nec uidetur illicitum esse hoc, quod datur. quare qui accepit: quia ob caussam accepit, nec improbã caussam: non timet condictionem. quod si solutum quidem nihil est, sed pactio intercessit ob indicium: hoc est, ut si indicasset, adprehensusq; esset fugitiuus, certi aliquid daretur: uideamus, an possit agere. & quidem conuentio ista non est nuda, ut quis dicat ex pacto actionem non oriri: sed

sed habet in se negocium aliquod. ergo ciuilis actio potest oriri, id est, præscriptis uerbis: nisi si quis & in hac specie de dolo actionem competere dicat, ubi dolus aliquis arguatur.

XVI. POMPONIVS *lib. XXII. ad Sabinum.*

PErmisisti mihi cretam eximere ex agro tuo, ita ut eum locum, unde exemissem, replerem. exemi, nec repleo. quæsitum est, quã habeas actionem? sed certum est, ciuilem actionem incerti competere. sin autem uendidisti cretam: ex uendito ages. quod si post exemptionem cretæ fossam repleuero, nec patiaris me cretam tollere: tunc agam ad exhibendum: quia mea facta est, cum uoluntate tua exempta sit. Permisisti mihi, ut sererem in fundo tuo, & fructus tollerem. si non patiare me fructus tollere: nullam uris ciuilis actionem esse, Aristo ait. an autem in factum dari debeat, deliberari posse. sed de dolo erit.

XVII. VLPIANVS *lib. XXVIII. ad edictum.*

SI gratuitam tibi habitationẽ dedero, an commodati agere possim? & Viuianus ait, posse. sed est tutius, præscriptis uerbis agere. Si margarita tibi æstimata dedero, ut aut eadem mihi adferas, aut precium eorum: deinde ea perierint ante uenditionem: cuius periculum sit? & ait Labeo (quod & Pomponius scribit) siquidem ego uenditorem rogaui: meum esse periculum. si tu me: tuum. si neuter neutrum, sed duntaxat consensimus: teneri te hactenus, ut dolum & culpam mihi præstes. actio autem ex hac caussa utiq; erit præscriptis uerbis.

XVIII. IDEM *lib. XXX. ad edictum.*

SI rem tibi inspiciendam dedi, & dicas te perdidisse: ita demũ mihi præscriptis uerbis actio competit, si ignorem, ubi sit. nam si mihi liqueat apud te esse: furti agere possum, uel condicere, uel ad exhibendũ agere. secundum hoc si cui inspiciendum dedi, siue ipsius caussa, siue utriusq;: & dolum & culpã mihi præstandam esse dico propter utilitatem, periculum non. si uero mei duntaxat caussa datum est: dolum solum: quia *propè depositum hoc accedit. Si cum unum bouem haberem, & uicinus unum, placuerit inter nos, ut per denos dies ego ei, & ille mihi bouem commodaremus, ut opus faceret: & apud alterũ bos perierit: cõmodati actio non competit, quia non fuit gratuitum commodatum: uerum præscriptis uerbis agendum est. Si cum mihi uestimenta uenderes, rogauero, ut ea apud me relinquas, ut peritioribus ostenderẽ: mox hæc perierint ui ignis, aut alia ui maiore: me minime periculum præstaturum, ex quo apparet utiq; custodiam ad me pertinere. Si quis sponsionis caussa anulũ accepit, nec reddidit victori: præscriptis uerbis actio in eum competit. nec enim recipienda est Sabini opinio, qui condici, & furti agi ex hac caussa putat. quemadmodũ enim

al's *propter.

rei nomine, cuius neq; possessionem, neq; dominium uictor habuit, aget furti? planè si inhonesta caussa sponsionis fuit: sui anuli duntaxat repetitio erit.

XIX. IDEM *lib.XXX.ad edictum.*

SI apud te pecuniam deposuerim, ut dares Titio, si fugitiuũ meum reduxisset: nec dederis, quia non reduxit: si pecuniam mihi non reddas, melius est præscriptis uerbis agere. nõ enim ambo pecuniam ego & fugitiuarius deposuimus, ut quasi apud sequestrem sit depositum.

XX. IDEM *lib.XXXII.ad edictum.*

ROgasti me, ut numos tibi mutuos darem. ego cum nõ haberem, dedi tibi rem uẽdendam, ut precio utereris. si non uendidisti, aut uendidisti quidem, pecuniam autem non accepisti mutuam: utilius est ita agere (ut Labeo ait) præscriptis uerbis, quasi negocio quodam inter nos gesto proprij contractus. Si prædium pro te obligauero, deinde placuit inter nos, ut mihi fideiussorem præstares, nec facias: melius esse dico, præscriptis uerbis agi: nisi merces interueniat. Nam si interuenit: ex locato esse actionem.

XXI. IDEM *lib.XXXII. ad edictum.*

APud Labeonem quæritur. si tibi equos uenales experiundos dedero, ut si in triduo displicuissent, redderes: tuq; desultor in his cucurreris, & uiceris, deinde emere nolueris: an sit aduersus te ex uendito actio? & puto uerius esse, præscriptis uerbis agendum. nam inter nos hoc actum est, ut experimentum gratuitum acciperes, non ut etiã certares. Item apud Melam quæritur. si mulas tibi dedero, ut experiaris, & si placuissent, emeres: si displicuissent, ut in dies singulos aliquid præstares: deinde mulæ à grassatoribus fuerint ablatæ intra dies experimenti: quid esset præstandum? utrum preciũ & merces, an merces tantum? & ait Mela interesse, utrum emptio iam erat contracta, an futura: ut si facta, precium petatur: si futura, merces. sed non exprimit de actionibus. puto autem, siquidem perfecta fuit emptio, competere ex uendito actionem. si uero nondum perfecta esset: talem, qualem aduersus desultorem dari. Si cum emere argentum uelles, uascularius ad te detulerit, & reliquerit: & cum displicuisset tibi, seruo tuo referendũ dedisti, & sine dolo malo & culpa tua perierit: uascularij esse detrimẽtum, quia eius quoq; caussa sit missum. certe culpam eorũ, quibus custodiendum perferendumúe dederis, te præstare oportere, Labeo ait. & puto præscriptis uerbis actionem in hoc competere.

XXII. IDEM *lib.II. disputationum.*

QVoties deficit actio uel exceptio, utilis actio uel exceptio dãda est.

XXIII. CAIVS *lib.X.ad edictũ prouinciale.*

Si tibi

SI tibi polienda sarciendaúe uestimenta dederim, siquidem gratis hanc operam te suspiciente: mandati est obligatio. si uero mercede data, aut constituta: locationis conductionisúe negociũ gerit. quod si neq; gratis hanc operam susceperis, neq; protinus aut data aut constituta sit merces, sed eo animo negocium gestum fuit, ut postea tantum merc dis nomine daretur, quantũ inter nos statutum sit: placet quasi de nouo negocio in factum dandum iudicium esse, id est, præscriptis uerbis.

XXIIII. ALFENVS *lib.III.digestorũ à Paulo epitomatorũ.*

DVo secundũ Tyberim cum ambularent, alter eorum, qui secum ambulabat, rogatus anulum ostendit, ut respiceret. excidit illi anulus, & in Tyberim deuolutus est. respondit, posse agi cum eo in factum actione.

XXV. AFRICANVS *lib.VIII. quæstionum.*

TItius Sempronio triginta dedit: pactiq; sunt, ut ex reditu eius pecuniæ tributum, quod Titius pendere deberet, Sempronius præstaret, computatis usuris semissibus: quantoq; minus tributorum nomine præstitum foret, quàm earum usurarum quantitas esset, ut id Titio restitueret: quod amplius præstitũ esset, id ex sorte decederet: aut si & sortem & usuras summa tributorũ excessisset, id quod amplius esset, Titius Sempronio præstaret: neq; de ea re ulla stipulatio interposita est. Titius consulebat: id, q̃d amplius ex usuris Sempronius redegisset, quàm tributorũ nomine præstitisset: qua actione ab eo cõsequi posset? respondi. pecuniæ quidem creditæ usuras non in stipulatione deductas non deberi: uerum in proposito uidendum, ne non tam fœnerata pecunia intelligi debeat, quàm quasi mandatum inter eos contractum: nisi quid ultra semissem consecuturus esset. sed r^ ipsius quidem sortis petitionem pecuniæ creditæ fuisse: quando si Sempronius eam pecuniam sine dolo malo uel amisisset, uel uacuam habuisset: dicendum, nihil eum hoc nomine præstare debuisse, tutiusq; esse, præscriptis uerbis in factum actionem dari: præsertim cum illud quoq; conuenisset, ut quod amplius præstitum esset, quàm ex usuris redigeretur, sorti decederet. quod ipsum ius & caussam pecuniæ creditæ excedat.

XXVI. MARTIANVS *lib.IIII.regularum.*

SI operas fabriles quis serui sui uice mutua dedisset, ut totidem reciperet: posse eũ præscriptis uerbis agere, sicuti si pænulas dedisset, ut tunicas acciperet. nec esse hoc contrarium, quod si per errorem operæ indebitæ datæ sunt, ipsæ repeti non possunt. nam aliud dando, ut aliud reddatur, obligari iure gentium possumus. Quod aũt indebitum datur: aut ipsum repeti debet, aut tantundem ex eodem genere: quo-

rum neutro modo operæ repeti possint.

XXVII. POMPONIVS *lib. XXII. ad Sabinum.*

SI tibi scyphos dedi, ut eosdem mihi redderes: cõmodati actio est. si, ut pondus argenti redderes, quantum in illis esset: tantidem ponderis petitio est per actionem præscriptis uerbis, & tam boni argenti, quàm illi scyphi fuerunt. sed & si ut uel hos scyphos, uel eiusdem ponderis argentum dares, conuenit: idem dicendum est.

Finit tertia Digestorum pars.

SEQVITVR QVARTA, QVAE CONTI-
net libros singulares octo.

Universidad de Deusto Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca